Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Digitized by Google

XI.07720.—

Digitized by Google

Dr H. H. KUYPER

Digitized by Google

Digitized by Google

Dagelijkxsche
HUYS-CATECHISATIE:

Beſtaende in

Morgen-oeffeningen, over de Articulen des Chriſtelijcken Geloofs.

In

Middigh-oeffeningen, over de Plichten van een Chriſtelijck Leven.

Ende in

Avondt-oeffeningen, over de Geſchiedenissen der Heylige Schrifture.

Om in de tijdt van een Maendt dit alles bequaemelijck af te handelen: yder Dagh hebbende sijn byſondere Oeffeninge.

t'Samen geſtelt door

FRANCISCUS RIDDERUS,

Predicant in Rotterdam.

Pſal. 55: 18.
's Avondts, ende 's morgens, ende 's middaghs ſal Godt myne ſtemme hooren.

De vierde Druck: Door den ſelven Auteur wel een derde part vermeerdert met nieuwe Vragen / Schrifture-plaetſen / en Geſangen: Als mede zijn hier achter by-gevoeght eenige Geſangen van D. Simon Simonides.

TOT ROTTERDAM,

By Pieter van Waesberge, Boeck-verkooper op 't Steyger, in de gekroonde Leeuw. ANNO 1659.

Digitized by Google

Digitized by Google

OPDRACHT

AEN

De Christelijcke Huys houders der bloeyende Gemeynte van ROTTERDAM.

Waerde Vrienden,

DE groote Apostel sprack van het ooghmerck synes en syner Mede-broederen dienst aldus, Col. 1: 28. *Wy verkondigen Christum, vermanende een yeghelijck menschen, ende leerende een yegelijck menschen in alle wijsheydt, op dat wy souden een yeghelijck menschen volmaeckt stellen in Christo Iesu.* Dit is oock het oogmerck van ons alle, de welcken de Heere in desen grooten Oogst heeft uyt-gheseonden. Christum predicken wy, en trachten in alle getrouwigheydt alle den raedt Godts tot zaligheydt U. L. voor te dragen: Maer het is ons niet ghenoegh dat de Heere Jesus alleenlijck in uwe ooren soude wonen, ofte over uwe tonghen rollen, maer wy arbeyden om *hem* soo diep in uwe herten te doen in-dalen, dat *het leven Christi in u mochte geopenbaert worden*, 2. Cor. 4: 10. Ghy voldoet onse verwachtinge niet, als ghy alleenlijck toont van een vaste memorie te zijn, om de dingen Christi wel te konnen onthouden; ofte van een wackere oore, om ons daer van aendachtigh te hooren predicken; ofte van een gladde tonghe om daer van wel te konnen spreken: Maer wilt ghy beantwoorden den arbeydt die aen U. L. wort gedaen, soo moet ghy toonen van een goet herte te zijn, om de Christelijcke Religie wel te konnen beleven.

Paulus seght beschevdentlijck, dat hy eerst bearbeyde, om yder Mensche *in alle wijsheydt* wel te onderrichten: Want *de kennisse* moet de Leyds-man en Leer-meester we-

Digitized by Google

ſen tot de plichten van een Chriſtelijck leven. Vele v-
Chriſtelijcke deughden worden wel geſien oock in die
het Chriſtendom vervremt zijn : Ghy hoort ons ſomt
ſpreken van groote deughden der Heydenen : Maer 't
ſy gedaen hebben, is maer geweeſt als een werck in het
ſter ſonder de rechte regel van wel doen. Godt neemt
voor goet op, als dat na ſijn voor-ſchrift wordt gewr
De Tabernakel moſt gebouwt worden na het *Model* d
Heere ſelve aen Moſes hadt ghegheven. Doch dat is
niet ghenoegh, want de Dwael-geeſt in het Chriſten
weet oock de Letter der Schrifture als een regel va
handel en wandel by te brenghen : Maer de Apoſtol
ſtijl gaet op andere gronden in *de Sends-brieven*, want
wordt de kracht van de rechte Godtzaligheydt ghetr
uyt de rechte kenniſſe van de Articulen des Geloofs.
ſiet ghy dat Paulus uyt het diſpuyt *der Predeſtinatie*
ſluyt-reden treckt, Rom. 12:1. *Ick bidde u dan Broeders*
de ontfermingen Godts, dat ghy uwe lichamen ſtelt tot een
de, heylighe, en Gode wel-behagelijcke offerhande, welcke is
redelijcken Godts-dienſt. ver. 2. *Ende en wordt deſer werelt*
gelijck formigh. Dit kondt ghy oock ondervinden in ar
Geloofs-articulen, als ghy deſe plaetſen na ſiet, Epheſ.
Rom. 6:1,2,3. Epheſ. 4:24. 1. Joan. 3:1,3,5,8. Tit.
5,6,7,8. Epheſ. 2:10. Tit. 1:1,&c.

Gantſch dierbaer moet U. L. *de kenniſſe Chriſti* we
die de Heere ſoo wijdtloopigh heeft laten beſchryven
de welcke met ſoo veel bloedt der Martelaren is verze
Immers is dit by haer geen dwaſen yver geweeſt, gelijc
Tyran Martianus voor-gaf, als hy de Martelaer Julianus
pynighen, met deſe woorden : *Recke hem uyt om gegeeſſ*
worden, op dat ſijn ſotheydt openbaer werde : Doch de vr
Martelaer antwoorde ; *Godt te kennen, is geen ſotheydt.*
ſoudt on-aerdighe, ja verbaſterde Kinderen zijn van U.
Godtzalige Voor-ouderen, indien ghy ſoudet meynen,
aen *de kenniſſe* ſoo weynigh gelegen ware : hier ſoude P
Ius wederom moeten ſchryven, Gal. 3 : 4. *Hebt ghy dat*

Digitized by Google

veel te vergeefs gheleden ? Immers weet ghy dat de oude
riſtenen vervolght door de *Arrianen*, liever goedt en
oedt hebben willen verlieſen, als datſe met haer fou-
beleden hebben, dat de Heere Jeſus alleenlijck *ghe-*
k-weſigh met ſijn *Vader* was : En wat vervolginghen
e Voor-onders, ſelfs in deſe uwe Stadt, hebben uyt-
aen om de ſuyverheydt der leere, kan U. L. niet onbe-
t weſen, dewyle noch veel onder u leven, die ſelve in die
druckinge zijn gheweeſt. Het moſt immers wat groots
ſen, daer de groote Heere aldus Godt over danckte,
atth. 11 : 25. *Ick dancke u Vader, Heere des Hemels, ende*
Aerde, dat ghy deſe dinghen voor den wyſen en verſtandigen
borgen hebt, ende hebt deſelvighe den Kinderkens geopenbaert.
e dierbaer de Heere achtede de kenniſſe des Euange-
ms, bewijſt deſe ſijn aenſprake tot de ſyne, Matth. 13 : 11.
is u gegeven de verborgenheden des Koninghrijcks der Heme-
te weten, maer dien is't niet ghegeven. Het was de kenniſſe
een Geloofs-articul, daer Chriſtus tot Petrus aldus van
ack, Matth. 16 : 17. *Zaligh zijt ghy, Simon Bar-Iona, want*
ſch en bloedt en heeft u dat niet geopenbaert, maer mijn Vader
in de Hemelen is. Het was de kenniſſe van de Articulen
s Geloofs, daer Paulus deſen wenſch tot Godt over dede,
heſ. 1 : 17. *Dat de Godt onſes Heeren Ieſu Chriſti, u gheve*
Geeſt der wijſheyds, ende der openbaringhe in ſyne kenniſſe.
et en is niet ghenoegh dat ghy ſoo maer een ghemeyne
ondt van kenniſſe ſoudet legghen, en dat ghy dan voorts
aer beſorght ſoudet weſen, om u *practijcke* wat te verbete-
n. Het *Gouds*, de *Paerlen*, en *koſtelijcke Geſteenten*, die men,
Pauli laſt, op het eenighe fundament Chriſtus bouwen
oet, ſijn ſuyvere Leer-poincten des Heylighen Euange-
iums, 1. Cor. 3 : 11, 12. Ja, het is alleen dat ghebouw,
welck u van andere Chriſtenen onderſcheyt, want de uyt-
vendige practijcke is meeſt onder alle die ſich van 't Pauſ-
lom hebben af-geſcheyden, deſelvige. Ick meyne dan dat
ie Penne, de nuttigheydt der *kenniſſe* wel heeft uytgebeelt,
lewelcke aldus ſchrijft : *De kenniſſe* maeckt ons, *vaſt* in den

Digitized by Google

geloove: *nederigh* in het leven: *devoot* in het bidden: *waecker* in de Godtzaligheydt: *vrolick* in de hope: *brandende* in de liefde: *lijdtsaem* in de verdruckinge: *gerust* in de doodt: sy doet ons de aerde met blijdtschap verlaten, en brengt ons in den Hemel. Hierom behoort ghy alle ernst aen te wenden, om de suyvere Leere wel te kennen, en *Mannen in verstant te worden*, 1. Cor. 14:20. Een eenvoudige Ziele sprack eens een soet woordt, als hy seyde: *Ick ben niet groot van oordeel, nochtans is mijn begrijp soo kleyn niet, of ick kan de Stalkaersschen en Dwael-sterren van de Sonne wel onderscheyden.* Het is bedroeft, dat vele beginnen te oordeelen, even als den Heydenschen *Gallio*, Act. 18:19. dat aen de vragen over de Wet niet veel gheleghen is. Beter was het oordeel van *Lactantius*, dewelcke sprekende van de kennisse Godts, seyde: *Die Godt niet en kendt, al siet hy, soo is hy blindt: al hoort hy, soo is hy doof: al leeft hy, soo is hy doodt.* Hoe hoogh de groote *Augustinus* de suyvere kennisse waerdeerde, blijckt uyt sijn roem over 't gheen hy alreede kende, als hy sprack: *Dese dingen te overdencken, acht ick mijn wijsheydt te zijn: hier in stelle ick de rijckdom der zaligheydt: mijn hooghste Philosophie is dese, Christum te kennen.* Maer 't blijckt oock uyt dese sijn klachte, over sijn onwetenheydt in vele dingen; *Meer dinghen zijn my onbekendt, als my bekendt zijn.* Waer mede dit woordt van de beroemde *Calvijn* seer wel over-een-komt: *Dit weet ick alleen, dat ick niets en weete.* Hoe verre is dese oprechtigheydt van dese Mannen Godts af-ghescheyden van die hoovaerdige Geest van die Paepsche *Petrus Abairaldus*, dewelcke voor-gaf, dat hy maer eens van sijn leven op voorgheselde vragen hadt moeten antwoorden, *Nescio, ick weet dat niet*: Ach! indien die groote Mannen noch soo veel ontbrack in haer *kennisse*, hoe weynigh is 't dan dat wy van de dingen Christi verstaen! Hier komt ons het woordt en de tranen van *Iulius Cæsar* wel te passe: want als dese sagh en overdacht de daden van de groote *Alexander*, soo berstede hy uyt in tranen, en tot dese woorden, *Nos verò quid!* als of hy geseydt hadde, *Och wat is't geen ick gedaen hebbe, by dese groote daden van Alexander!*

Doch

Digitized by Google

Doch gelijck *Iulius Cæsar* hierom niet wanhopende, den Degen uyt de handt wierp, maer dede oock soo veel hy konde. Even alsoo moet ghy oock, lieve Christenen, niet wanhopende den Bybel uyt de handt werpen; maer ghy moet alle vlijt aenwenden om uwe kenniſſe soo verre te vorderen als doenlijck zy. Den Hemel heeft niet alleen de Son en Mane, maer heeft oock veel kleyne flickerende Sterrekens. Ghy kondt oock by een kleyn Lampje u werck in huys doen: Alsoo heeft Godts Huys oock veel kleyne lichjes, die oock aldaer voor goedt worden op-ghenomen. Ghy sendt alle uwe Kinderen wel School, maer sy leeren alle niet even vaerdigh: Oock 't gheloove dat maer als een Moſtaert-zaedtje is, wordt voor een goedt geloove erkendt.

Maer ick wachte nu hier op geen andere vrage, als deſe, *Wat middel om tot soo een goede kenniſſe te komen?* Wat sal ick U.L. antwoorden? Wilt ghy een kort woordt? In het Eylandt *Florida*, ſtaet boven de deure van een Kerckje, de naem *Ieſus* met deſe woorden aen, *Diſce, age, crede*: dat is, *Leert, werckt, gelooft*: De sin is; Soeckt te leeren: tracht wel te leven: en gelooft 't geen u wordt geopenbaert. Als ghy deſe middelen wel ghebruyckt, soo sult ghy de kenniſſe des Heeren vinden. Maer ick wil u liever den raedt van *Auguſtinus* voor-dragen, dewelcke deſe vier *middelen* gaf, om tot kenniſſe te komen. (1.) Het leſen van de heylige Schrifture. (2.) Het hooren van de Predicatien. (3.) Het overdencken van 't gehoorde. (4.) Het gebedt tot Godt. Ick sal tot deſe vier *middelen*, alleenlijck *dit vijſde* by doen: (5.) Het Catechiſeren van het Huyſgheſin. Wie en weet niet wat voordeel het geeft tot voort-gangh in de kenniſſe, alſmen soo van yder Huyſgeſin een kleyne Kercke maeckt! My dunckt dat ick alsoo Iſaac by Abraham ſie neder ſitten, en den jonghen Timotheus een leſ je van ſijn Moeder en Groot-moeder hoor ontfangen.

Dit is de reden, Chriſtelijcke Huys-houders, dat ick U. L. deſe myne *Huys-catechiſatie* op-drage; en in't byſon-

Digitized by Google

der, *De Morgen-oeffeningen, over de Articulen des Geloofs*. My is niet onbekent, dat ghy van vele Boeckjes genoegh voorsien zijt: ick disch U. L. gheen nieuwe spyse in desen o maer ick brenge maer alles tot een bekorte ordre. De v en verscheyde Boecken over deselvige saecke, maken so tijdts dat'er niet een wordt met vrucht in-gesien. Hier o heb ick voor yder Morgen-stondt soo een korte *Catechisatie* gheschelt, de welcke in een groot quartier uyrs bequamelijck kan voor-gelesen worden; ick hebse alle in een-ende dertigh Oeffeningen af-ghedeylt, op dat in de tijdt van een Maendt alles soude af-gehandelt worden. Soo dat, als ghy maer op yder morghen soo veel tijdt hier in door-brenght, als ghy somtijdts gewoon zijt te verslyten, in het af-vegen van u kleederen, in het sien in de lucht wat weder dat het is, in het gebruycken van u ontbijt, en in andere huys-saecken die kleyne tijdt vereyschen, soo sult ghy in een jaer tijdts groote bevorderinge onder U. L. Huys-ghenoten bespeuren.

Maer, ick voege tot de *Morgen-oeffeningen, over de Articulen des Geloofs*, oock *de Middagh-oeffeningen, over de plichten van een Christelijck Leven*. Dit heb ick ten hooghsten noodigh geacht; te meer, dewyle het Christen-volck weynigh voor-sien is met *Catechisatien over de practijcke*, daer dit nochtans een seer noodige sake is. Ghy zijt genoegh voorsien van Tractaetjes en groote Boecken over de practijcke der Godtzaligheydt: Maer het gaet velen onder U. L. gelijck het sommige Lieden gaet die aen een groote maeltijdt komen: de veelheydt van de spyse doet den appetijdt vergaen. Veel lesens sonder goede ordre, is maer als den arbeydt van een paerdt in de Ros-molen, 't welck weynigh wegh vordert, al loopt het een gheheelen dagh. Soo gaet het oock velen onder 't ghehoor van soo veel Predicatien: 't geen sy op den *Sabbath-dagh* leeren, dat ontleeren sy wederom op de werck-dagh; vele hebben langh ghevischt, en niets gevangen. Die losse en ongeregulee*de practijcke, is als een verstroyde Compagnie, die ten roove wordt: 't gaet

met

Digitized by Google

Myer den Oogst van Godts Acker-werck, als het met den Oogst van Israël voortijdts gingh, Joel 1:4. *Wat de Rupse heft over-gelaten, heeft de Sprinph-haen af-gegeten.* Veel Vyboomen hebben meer als drie jaren onvruchtbaer gheslen, en vele Christenen staen tot de elfde uyre ledigh en gapen op de marct, daer men practijcke van Godtzaligheyd verkoopt, dewelcke dit eerste lesje, selfs van den Heydenschen *Diogenes* noch niet gekocht hebben, *Kent u selven.* Nochtans is aen de *practijcke* der Godtzaligheydt soo veel gelegen, dat de Ziele onder de Gheloofs-articulen, *het Geloove*, sonder de practijcke, niet anders als voor een dooden Romp van Jacobus wort gekeurt, Jac. 2:26.

Is't U. L. waerde Christenen, wel oyt ten rechte te binnen gekomen, wat het in heeft, *sich selven te versaken, Christi voetstappen te volgen: een nieuwe Creature te zijn: een maeck sel Godts te weesen: als lichten te schynen onder een krom en verdrayt geslachte: den nieuwen menschen aen te doen: uyt Godt gheboren te zijn: het leven Christi af te beelden: door Christi Geest geleydt te worden: de wereldt ghekruyst te zijn: de begeerlijckheydt gedoodt te hebben: in nieuwigheydt des levens te wandelen?* en wat diergelijcke lessen en lasten voor het Christendom meer zijn?

Op dat ghy dese dingen van der jeught aen soudet leeren de uwe behertigen, soo draghe ick oock aen U. L. op dese myne *Middagh-oeffeningen:* waer in kortelijck en ordentelijck de *reguln* en *gronden* van een ghemeyne en eenvoudige practijcke zijn begrepen. Ick meyne dat het onder de bequaemste middelen is, om in de kennisse der Religie wel toe te nemen, dat men de Ziele te voren heylige door goede regulen tot de practijcke: De Paerlen des Euangeliums en zijn niet voor Honden en Swynen, Matth. 7:6. Maer die verborghentheden zijn voor die den Heere vreesen, Psal. 25:14. 't Beginsel van alle goede wijsheydt is de vreese des Heeren, Prov. 1:7. De disputyten over de Religie souden meer vruchts verschaffen, indien de selvighe door een vleeschelijcke eergierigheydt niet wierden op-gheblasen; maer datse met nederighe Zielen Godtzalighlijck wierden gehou-

Digitized by Google

gehouden. Seght my is't niet een groote ydelheydt? Sommige bewysen een Papist datmen de Schrifture mach lesen, en selve werpen sy het Wet-boeck achter de banck. Andere disputeren tegen 't Vagevier, en selve loopen sy na de Helle toe: Sy houden staende datmen Godt alleen moet aenbidden, en sy spreken noyt een goedt gebedt: Sy bewysen dat Christus in de *Misse* niet en is, en selve vinden sy hem niet in het Avondtmael: Sy toonen dat Christus alleen de Middelaer is, en selve nemen sy hem niet aen: Vele disputeren dat Godt van eeuwigheydt sijn verkiesinge heeft gedaen, en selve soecken sy haer daer van niet te versekeren door goede wercken: Sy bewysen dat Christus niet voor alle Menschen is gestorven, en selve toonen sy niet, dat hy voor haer is gestorven: Sy houden het met de leere van de onwederstandelijcke genade, en 't blijckt niet, datse die oyt gevoelt hebben: Vele konnen staende houden dat Jesus de ware Godt is, en sy achten hem minder als een gheringh Mensche onder haer bekende: En sy houden staende datmen de Kinderkens doopen moet, doch selve leven sy als ongedoopte, en brengen haer Kinderen erger op als de Kinderkens der Heydenen worden op-gevoedt.

Op dat dese blame op ons Gereformeerde Christenen niet verblyve, soo is mijn hertelijcke wensch en bede, *Christelijcke Huys-houders*, dat ghy by tijdts de jeught onderwijst in de eerste beginselen van haren wegh, Prov. 22:6. Indien nu dese mynen arbeydt daer yets toe brenghen kan, soo sal mijn werck-loon seer wel betaeldt zijn. Als ghy maer de tijdt van een quartier uyrs aen u Tafel te kosse leght, soo kondt ghy in een maendt tijdts alle dese plichten van wel leven seer bequamelijck aen u Huysghesin voor-lesen. En als ghy oock de Avondt-oeffeningen daer by doet, dewelcke mede op de selvige mate zijn gestelt, over de Geschiedenissen van de H. Schrifture, soo sal U.L. Huys zijn, als het Huys van Obed Edom, 't welck om de Arcke Godts gezegent wierdt.

Wel op dan, *Christelijcke Huys-houders*, slaet de handt eens aen

Digitized by Google

aen dit noodighe werck, geeft een uyrken daeghs voor de Ziel-sorge van die U. L. soo dierbaer zijn bevolen. Daer wierdt eens van *Eneas* geseydt:

Omnia in Ascanio cari stat cura parentis.

Dat is,

Eneas heeft noyt Troyen soo heminde,
Als hy besorghe was voor sijn teeder Kinde.

Drie dinghen vereyschten de Oude in de Huys-vaders: Voor eerst, datse haer Kinderkens wel moesten *op-voeden*: Ten tweeden, datse haer wel moesten doen *onderwysen*: Ten derden, datse deselvighe wel moesten *bewaren*. Hier op vertrouwde sich *Agasocles* (die Sparta geregeert heeft) alsoo, dat hy alleenlijck wilde een Discipel zijn van die Man daer hy een Sone van was. Wat wonder, het oude woordt is, *Pietas fraudem non habet*: dat is, de Godtvruchtigheydt der Ouderen tegen hare Kinderen, is sonder eenige bedriegerye. De School-meesters hebben selden soo een herte tot haer Leerlinghen: 't gaet hier somtijdts, ghelijck het de Keyser Maximilianus gingh, die eens uyt-viel in dese woorden: *Indien mijn Pedagoogh Petrus noch leefde, ick soude maken dat hy leedtwesen soude hebben van 't ghene hy my in mijn kindtsche jaren ghedeert heeft.* Hierom tradt *Theodosius* dickwils in de Schole van de Meester *Arsenius*, om te vernemen hoe het aldaer met syne twee Sonen toe-gingh. Het is niet uyt te drucken, wat diepe indrucksels de onderwysinge van Ouders aen de Kinderen geeft: Ick segge van *Ouders* die selve beleven, 't geen sy hare Kinderkens leeren. De fabel seydt, dat de Kreeft sijn Soon bestrafte over het krom ter zyden uyt-gaen: Maer de jonge Kreeft antwoorde: *Gaet my recht uyt voor, ick sal u volgen.* Wat is't, of d'Ouders de Kinderen anders leeren als sy selve doen: Maer als Ouders selve beleven 't geen sy haer Kinderkens leeren, dan heeft het onderwijs sijn kracht. Denckt dan Christelijcke Huys-houders,

dat

Digitized by Google

dat ick door dese *reguln van wel leven* niet alleenlijck uwe Huys-genoten beooge, maer ick sie oock op U. L. selve.

A bove Majore discat arare minor.

Dat is,

De oude Os die trede voor,
Dan volght de jonge vlytigh 't spoor.

Gebruyckt dan voor u selven en voor de uwe dese Huys-oeffeningen, dagelijcks hebt ghy ghelegentheydt om door verscheyde op-weckingen soo door openbare Predicatien, als door verscheyde *Tractaetjes* de Huys-plichten ontrent U. L. Kinderen en Huys-ghenoten behoorlijck te verforgen. Maeckt niet dat veel versuym in desen worde begaen, als tot noch toe blijckt uyt de groote on-ervarentheydt in de kennisse des Euangeliums, en noch meer, uyt het ongebonden leven van de Jeught. Indien *Diogenes* onder ons leefde, hy behoefde niet meer te segghen, *Dat hy liever een Beest ware van een Burger onder de Magarensen, als een Kindt:* Dewyle die Lieden meer sorge droegen voor de opvoedinge van haer Beesten, als van haer Kinderen. Maer hy sonde sien, dat veel Christenen meer arbeydt doen om een Hondt, een Papegay, &c. yets te leeren, als om haer Kinderen wel te onderwysen in het Christendom. Ick klaegh niet over de sorge voor het tijdtlijcke leven der Kinderen: want de Ouders zijn in 't gemeyn hier in arbeydtsaem genoegh. Geen spreucke uyt de H. Schrifture hebben sy vast'er in *de memorie*, als dese, 1. Tim. 5:8. *Soo yemandt de syne, en voornamentlijck syne Huys-genoten niet en versorght, die heeft het geloove verlochent, ende is erger dan een ongeloovige.* Hier zijn de meeste Ouders als de *Egels*, de welcke haer soo met Appelen en Peeren beladen voor haer Jonghen, datse dickwils-nauw konnen voort komen. Maer de Ziel-sorge wordt by velen versuymt: *Crates* de Philosooph wenscht dat hy op soo een hooge Bergh mochte staen, dat hy alle de Menschen konde

toe-

Digitized by Google

toe-roepen : En vraeght ghy wat hy haer segghen soude? Hy soude haer dit toe-roepen ; *Waer wilt ghy henen, O dwase Menschen ! ghy die geldt vergadert voor uwe Kinderen , ende verfuyme onder-tusschen haer te onder-wysen ?* Maer soo een *Crates* is yder Predikant op de Predick-stoel. Ick schrick, als ick over-dencke de onnatuyrlijcke wreedtheydt der Joden, die haer Kinderen in de gloeyende armen van het Beelt *Moloch* lieten verbranden ; maer noch verschrick ick meer, als ick [illegible]encke hoe dat vele Ouderen hare Kinderen laten opwasschen, om door de klauwen der Duyvelen inden Helschen brandt af-geruckt te worden. Als noch by sommige Ouders yets wort gedaen ontrent het stuck van Religie, soo leeren sy haer Kinderen maer eenige *Vraeghjes* die haer wat *wyser* mochten maken, maer sy geven haer geen *Regulen* des levens die haer wat *beter* mochten maken. Dit heeft my bewogen om dese myne *Huys-catechisatie* te samen te stellen, op dat soo door goede *Regulen*, als oock door *Historische Voorbeelden* der H. Schrifture, de konst van Christelijck te leven de Jeught mochte in-gescherpt worden. *Seneca* seyde, *Die niet en weet dat hy moet weten, die is een Beest onder de Menschen.* Maer wy moghen met meerder reden seggen : Die niet en weet dat hy moet weten in de Religie, die is erger als een Beest onder de Christenen : Ontfanght dan dese onderrichtinge over dese myne Huys-oeffeningen.

Ick heb dese Catechisatie bepaelt binnen de tijdt van een Maendt, op dat de *Repetie* te meer soude gheschieden. En dat alsoo, dat als ghy maer u *Almanach* in-siet, of den dagh van de Maendt in-dachtigh wordt, dat ghy terstont kondt sien, wat ghy des morgens, des middaghs, ende des avondts ten minsten behoort te over-lesen.

Yder Oeffeninge voor yder dagh is soo kort, dat ghy in een groote quartier uyrs deselvige kondt door-lesen, soo dat ghy voor de geheele dagh maer een uyre tijdts van nooden hebt.

De Antwoorden op de Vraegjes stel iek in de Morgen-oeffeninghe wat kort, om de memorie niet te over-laden : Maer

Digitized by Google

Maer in de Avondt-oeffeninge wat laugh, om in weynigh vraeghjes veel Geſchiedeniſſen af te handelen.

De letter A. beteyckent dat het een vraeghje is voor de minſte in het Huyſgeſin: De Letter B. voor die wat ouder zijn: En de letter C. voor de oudſte.

Het ſal te veel zijn deſe Vraegjes in't eerſte op yder dagh van buyten te doen leeren: Daerom ſoude ick u deſe raedt geven. Doet in de eerſte Maenden niet meer, dan op yder dagh de Oeffeninghe voor te leſen voor het Huyſgheſin: Daer na, laetſe alle maer die vraeghjes leeren daer de A. voor ſtaet: en leeſt haer de andere voor. Doetſe de volgende Maenden oock die leeren daer de B. voor ſtaet: En daer na oock, daer de C. voor ſtaet; en vraeght over maeltijdt wat'er is onthouden: Gheljick de oude Philoſophen ghenaemt *Gymnoſophiſten*, alle avondt hare Leerlingen af vraegden, wat ſy op dien dagh hadden aen-geleert: Soo ſult ghy in een jaer tijdts wonderlijcke vorderinghe in U.L. huys-houden vernemen.

Is't u te veel deſe Oeffeninghen alle dagh te onderhouden, ſoo laetſe ten minſten uwe betrachtinghen zijn, op de dagh des Heeren, en als ghy by malkanderen komt, of als ghy ſelve tijdt-verdrijf ſoeckt: Siet dan maer u *Almanach* in, en ghy ſult dadelijck op yder ſtondt van de dagh in het gantſche Jaer, konnen ſien wat ghy behoort te over-leſen, en van wat dinghen dat ghy behoort te ſpreecken.

Indien ghy dan noch deſe dingen wel waer neemt, dat ghy des morgens een gebedt ſpreeckt, een Pſalm ſinght, en een Capittel leeſt uyt de *Sendt-brieven* des nieuwen Teſtaments: Indien ghy dit oock doet des middaghs, ende des avondts, alleenlijck met dit onderſcheydt: dat ghy des middaghs leeſt een Capittel uyt *de Spreucken*, of uyt *den Prediker* van Salomon, en des avondts, een of meer van die Capittelen, dewelcke worden aen-gheteyckent in yder Avondt-oeffeninge, ſoo ſal hier door U. L. Huyſgeſin een kleyne Chriſtelijcke Kercke worden, en ghy ſult na

ziele

Digitized by Google

ziele en lichaem rijckelijck ghezegent worden: Insonderheydt, indien ghy om van u Huysgesin een kleyne Kercke te maken, oock dese Huys-gesangen voor Kinderkens gemaeckt, hier by voeght. Ghesangen zijn een bysonder werck des Geestes, onder de eertytelen dewelcke de Geest Godts aen den Koningh David geeft, is oock dese, dat *hy lieflijck was in Psalmen Israels*, 2. Sam. 23:1. De Heydenen hebben wondere dingen aen hare Sangers toe-geschreven. Haren *Amphion* soude door gesangh de muyren vande stadt *Theben* hebben op-ghehooght. Haren *Orpheus* soude door sijn ghesangh de Boomen en Bergen hebben doen dansen, de Revieren doen stil staen, en de wilde Beesten tam ghemaeckt. Haren *Arion* soude door sijn Harpen-gesangh een Dolphijn hebben aen-ghelockt, op welcke hy sich in Zee werpende, 't gevaer des doodts onder de Zee-roovers soude ontkomen wesen. Doch dese dinghen maer voor Heydensche fabelen achtende, vinden wy in geestelijcke gesangen de waerheydt van het gene dese fabelen af beelden konnen. Want Davids Psalmen en geestelijcke Gesangen zijn een rechte stoffe tot op-bouw van de muyren van de stadt Godts, daer in leggen allerley geestelijcke materialen voor de muyren van het geestelijcke Jerusalem. *Athanasius* noemde hierom de Psalmen Davids, *een kleynen Bybel*. De heylige Gesangen brengen een beroeringe in de herten die als harde steenrotsen, als hooge Bergen, ende als stroomende Revieren van quade lusten zijn. *Augustinus* ghetuyghde dit van hem selven: *Ick quam*, schrijft hy, *te Milanen in de Kercke, en hoorde de Gesangen der Kercke, waer door ick soo bewogen wierdt, dat ick daer door de eerste aenprickelinghe vernam tot mijn bekeeringe*, en noch vorders segt hy: *Ick ben door't Gesangh der Kercke dickwils bewogen geweest tot tranen over myne sonden*. De Psalmen Davids brengen ook een heylige vreugde over de ziele: Men seght van de Musijcke, *datse den bedroefden vervrolicks*: Doch dat is maer een licht-voor-by-gaende beweginge, die niet langer duert als 't geluyt van de stemme of van de snaren. Maer de heylige Gesangen ghe-

Digitized by Google

ven een herten-vreughde, die 't gemoedt een vaste in-druck geeft: dewyle niet alleen een ydele windt des monds, ofte een gedreun der snaren daer by is, maer de windt des Heylighen Geestes, wiens tale de geestelijcke Ghesangen zijn: Men singt dan niet alleen *met den Geest* 1. Cor. 14:15. maer selfs *door* den Geest. Doch insonderheydt is in de heylighe Gesangen een bysondere kracht der vertroostinge tegen alle vyanden, en in allerley noot: David vondt daer in al sijn troost in sijn verdruckingen, Psal. 119:54. *Uwe instellingen zijn myne Gesangen gheweest ter plaetse myner vremdelinghschappen.* Als de Godtzalige Co*mus* vluchten most, soo nam hy alleenlijck sijn Psalm-boeck met hem. *Gregorius Nyssenus* seyde; *O! hoe aengenaem en nuttigen Met-gesel is David.* Als *Basilius* in ballinghschap most gaen, soo songh hy tot sijn vertroostinge den Psal. 24:1. *De Aerde is des Heeren, &c.* Als de Keyser *Mauritius* sijn Vrouw en Kinderen voor sijn oogen sagh vermoorden, en dat hy nu oock wiert belast sijn hals onder de bijl te legghen, soo trooste hy sich met dese woorden Davids, Psal. 119:75. *Ick weet Heere, dat uwe gerichten de gerechtigheydt zijn, ende dat ghy my uyt getrouwigheyd verdruckt hebt.* De Kerckelijcke Historie verhaeldt ons, als de *Arianen* nu de deuren der Kercke hadden gesloten en dat se *Basilium* met de syne daer in ghevangen hielden: dat doe dese Godtzalige lieden songen den Psal. 24. en dat op dese woorden, vers 9. *Heft uwe hoofden op, ghy poorten, &c.* de deuren der Kercke van selfs zijn open gegaen. Daer is een soet geval in de Historyen van onse tyden een-geteyckent. Een seker Gesant van den Keyser, reysende door Turckyen op Paesch-dagh, hoorde in 't velt een Boer singhen een geestelijck Ghesangh van de opstandinghe Christi in de Hooghduytsche tale: De Gesant verwondert zijnde dat hy dit in het landt der Turcken hoorde, hielt stil, tradt van sijn paert en gingh na den Boer op 't velt; hem vragende, hoe het by quam dat hy een Ghesangh van Christus songh. De Boer antwoorde: *Ick ben een Christen gevangen van de Turcken, en ick sie geen middel om uyt verloft te worden: Evenwel ick behoude dit*

Digitized by Google

de het Chriſten geloove, en vertrouwe my op mijn Zalighmaker Ieſus: en dewyle ick hier geen Predicatie hooren kan, ſoo onderhoude ick mijn gheloove, en trooſte my door de Ghеſangen die in mijn kindtſche jaren onder de Chriſtenen heb geleert: De Oude hadden dit woordt dickwils in de mondt, *men ſinght ſijn vyanden doodt.* Het is by verſcheyde voor-val geſien. De Biſſchop *Theodulphus* was gevangen geſet van de Keyſer *Ludovicus Pius*: als nu de Keyſer verby het venſter van de gevangeniſſe gingh, ſoo ſongh deſe Biſſchop een geeſtelijck Geſangh, 't welck de Keyſer ſoo beweeghde, dat hy hem terſtont vry uyt liet gaen: my ghedenckt, dat ick in de reyſen van de Schipper *Bonte-koe* gheleſen hebbe, dat hy met een Wilde ſittende in een Schuytje, bemerckte dat de Wilde van ſin was hem te vermoorden, doch als hy luyde begon tot God te ſingen, dat de Wilde van ſin veranderde, en hem behouden aen landt bracht. Ja het is meermaels geſien, dat de geeſtelijcke Geſangen groote kracht hebben gedaen teghen den Duyvel, ſelve *Lutherus* hadt dit woordt dickwils in den mondt: *Komt, laet ons ſinghen tot ſpijt van de Duyvel.* Men ſeght dat de booſe Geeſt een Hater is van de Muſijcke: 't bewijs was in Davids Harpe, waer door hy de booſe Geeſt van *Saul* bedwongh. Maer inſonderheyd zijn de geeſtelijcke Geſangen een rechte hert-ſterckinge tegen de nooſten des doods. Als de vrome *Babilas* na het Schavot ging, ſoo trooſte hy ſich met deſe woorden, Pſal. 116:7. *Myn ziele keert wederom tot uwe ruſte, &c.* Johannes Hus ſongh Pſal. 31. Als hy na het vyer geleyde wierdt: Paulus en Silas ſongen Lof-ſangen, als ſy haer doodt-vonnis waren verwachtende. Ja onſe Heere Jeſus ſelve vondt ſijn troost in Davids Pſalmen als hy nu na ſijn doodt ſpoedighde, Matt. 26:30. *Als ſy den Lof-ſanghgheſongen hadden, gingen ſy uyt na den Olijf-bergh,* en ſijn laetſte woorden aen het Kruys waren uyt Davids Pſalm-boeck gehaelt, Matth. 26:46. *Myn Godt, myn Godt, waerom hebt ghy my verlaten:* uyt Pſal. 22:2. Ende ſijn doodt-ſtemme, Luc. 23:46. *Vader in uwe handen bevele ick mynen Geeſt,* is gehaelt uyt Pſal. 31:6.

Digitized by Google

Dewyle dan de geeſtelijcke Geſangen ſoo groote vrucht gheven voor ziel en lichaem, ſoo is lichtelijck af te nemen hoe verre vele Menſchen vervremt zijn van deſen Geeſt der Heyligen. Het wordt by de Heydenen aen-geteyckent als wat wonders in de nature, dat *Ateas* de Koningh der *Scyten* liever 't gebrieſch van een Paerdt hoorde, als 't gheſpel van Muſijcke: Dat *Demoratus* ſoodanigh gheſpel maer hielde voor een ydel beuſelen: dat Philippus ſijn Soon Alexander over ſijn luſt in ſingen en ſnaren-ſpel beſtrafte. Het was by haer een ſpot-woordt voor aerdtſche verſtanden.

Utrem pro Cythara gaudet habere Midas.

Hy acht veel meer een vleſch vol Wijn,
Als tongh en ſnaer van Muſicijn.

Sy verhaelden met verachtinge het ſeggen van *Archidamus*, die hoorende van yemandt ſeggen, *die Man is een goedt Muſicijn*, daer op antwoorde, by ons is *een goede Kock een goedt Man*. Maer het is meer verwonderens waerdigh, dat onder Chriſtenen ſoodanige Lieden gevonden worden, de welcke gheen luſt vinden in de heylighe Geſangen Iſraels. *Iulianus* ſtopte ſijn ooren toe, als hy een Pſalm hoorde ſingen, alſoo zijn vele doof en onbewegelijck als ſy in maeltyden of in andere plaetſen een geeſtelijck Gheſangh hooren: recht een *Adderen gebroedtſel*, Matth. 3: 7. Want gelijck de Adder de ooren ſtopt voor de beſweringhe, alſoo ſien deſe Lieden de geeſtelijcke Gheſangen aen, als een beſweringh tot uytdryvinge van den ouden Adam, dieſe niet gaerne quijt ſouden worden: ydele en ontuchtighe Liederen zijn haer vermaeck, en alſſe al van een Pſalm of geeſtelijck Geſangh ſpreken, het geſchiedt ſpots-wyſe, gelijck de Babyloniers tot de Joden ſchimpten, Pſal. 137: 3. *Singht ons een van de Liederen Zions.* Doch andere gedachten zijn by de Godtzalighe. Hoe hoogh de geeſtelijcke Geſangen in achtinge zijn gheweeſt by de Joodtſche Kercke, blijckt uyt

Digitized by Google

tyt de gheſette ordre van Sangers voor den Godts-dienſt, 1. Chron. 8: 15, 16. *David ſeyde tot de Leviten, datſe hare Broeders de Sangers ſtellen ſouden.* Het was doe een gemeyne opweckinge, Pſal. 95: 1. *Komt laet ons den Heere vrolick ſingen.* De Joden vertellen dat den Ezel daerom van den Altaer is geweert, om dat, als Noah in de Arcke den Heere loofde met Geſangh, waer onder de Vogeltjes oock haer ſtemme lieten hooren, dat doe den Ezel met ſijn luy bulcken en ſchrappen met de voeten, hem verhinderde.

De geeſtelijcke Gheſangen zijn ſoo hoogh geacht by de eerſte Chriſten Kercke, datmen doe ter tijdt op het velt, in de winckels, op de ambachten ghedadigh geeſtelijcke Geſangen hoorde ſinghen: Hierom hebben de oude Leeraers der Kercke veel geeſtelijcke Geſangen gemaeckt, ghelijck deſelvighe noch te vinden zijn in de Schriften van *Ambroſius, Hieronimus, Prudentius, Lactantius, &c.* De oude Leeraer *Hieronimus* maeckte een Geſangh om de Recht-gevoelende van de *Arrianen* te onderſcheyden: Waer in deſe woorden ſtonden, *Eere zy Godt den Vader, den Sone, ende den Heyligen Geeſt.* 't Welck de Arrianen niet en wilden ſingen, om datſe de *Heylige Drie-eenigheyt* niet en erkenden, maer ſy waren gewoon op deſe woorden ſtil te ſwygen, ofte veranderen deſelvige aldus, *Eere zy Godt de Vader door den Sone in den Heyligen Geeſt.*

Niet alleen de Leeraers der Kercke, maer oock ſelfs de Chriſten Keyſers hebben groot werck ghemaeckt van geeſtelijcke Gheſangen: *Conſtantinus* was wel ghewoon ſelve Voor-ſanger te zijn: *Theodoſius* gingh noyt ten ſtryde, of hy ſongh eerſt met ſijn Soldaten. Ja *Theopheus* heeft ſelve eenige Geſangen ghemaeckt voor de Chriſtenen, ghelijck oock ghedaen heeft *Conradus II.* Ende om noch yet nader te ſeggen 't gheen ſtaet op dat mijn oogmerck. *Theodoſius* de Jonge, hadt de gewoonte, dat hy met ſijn Vrouw, Suſters en Kinderen, des morgens, des middaghs, en des avonds alle dagen geeſtelijcke Geſangen ſongh. *Carolus* de Groote gaf oock deſe laſt aen ſijn Kinderen, ende hy dulde niemand

Digitized by Google

in sijn Hof, als die ten minsten de gewoonlijcke Gesangen des Godts-diensts wel kende. *Alberts IV.* Hertogh van Oostenrijck was soo tot geestelijcke gesangen genegen, dat hy van de Hovelingen een *Monnick* wierdt genaemt.

Als ick dan alle dese redenen voor my hadde tot dit mijn oogmerck, nevens de last van Paulus, om niet alleen met de Psalmen Davids, maer oock *geestelijcke Liedekens*, Col. 3:16. Den Heere te singen, soo hebbe ick raedtsaem geoordeelt, dese myne *Huys-gesangen* oock U. L. mede te deylen. Te meer, dewyle de selvige passen op yder Oeffeninge in mijn *Huys-catechisatie*, op dat door middel van een kort gesangh, niet alleenlijck de Huys-gesinnen gestight mogen worden, maer oock op dat den korten in-houdt van yder oeffeninge te beter en de memorie van de Kinderkens werde in-ghescherpt: op dat alsoo yder Huysghesin een dagelijckxsche Kercke zy, ja een afbeeldtsel van het hemelsche leven; *Athanasius* seyde: *Der Enghelen werck is een ghedurygh Lofsangh.* Haer Gesangen over de geboorte Christi is genoegh bekent, ja de zalige worden aen Johannes vertoont singende het Gesangh dat *Mosis* hadde ghemaeckt, Apoc. 15:3. *Augustinus* seyde dat'er niets op der aerde was, 't welck het hemelsche leven nader af beelde, als een ghesellschap van Vrome, die den Heere tot singen: Ende gevraeght zijnde, wat wy in den Hemel sullen doen, antwoorde, *ons ghheele werck sal wesen, een gestadigh Halleluja.* Gelijck dan David de ghewoonte hadde, van driemael des daeghs sijn stemme Godt te laten hooren, Psal. 55:18. Soo is mijn wenschen, dat de Christelijcke Huys-houders oock haer werck maken om met hare Kinderkens driemael daeghs een kort gesangh den Heere op te singen.

Ick ben niet besorght geweest om een wel-gestelde stijl, of hoogh-dravende woorden te gebruycken: maer ick heb maer op gemeynsaem dicht acht ghenagen, dewyle het gebruyck moet wesen oock voor Eenvoudige en Kinderkens. De Menschen is ghewoon aen de snede van woorden en aen de konst van dichten sich soo te vergapen; dat hy op de saken

Digitized by Google

ken ſelve geen acht geeft: Het beſte geſangh is niet op de tonge, maer *in het herte*, Col. 3:16. De Geeſtelijcke Muſicijn bereydt eerſt *ſijn herte*, Pſal. 108: 1. eer hy ſijn ſnaren ſtelt; Als 't herte niet wel is bereydt, dan acht Godt het ſingen maer voor *een getier*, Amos 5: 23. Iac. *Auguſtinus* ſeyt, Godt heeft meer luſt in het baffen van Honden en in het loeyen van Koeyen, als in het geſangh dat ſonder beweginghe des herten geſchiedt. Een ſeght ſoetelijck vande Choor-ghelangheu der Papiſten, *Sy ſchreeuwen luyde in de Kercken, maer ſy worden niet ghehoort in den Hemel, om dat ſy meer met de tonge als met het herte ſingen.* Een Chriſten moet een ander ghelangh maken als een levendlooſen Orgel of Harpe. *Iuſtinus ſeyde, het is de gewoonte der Chriſtenen, de Geſanghen duydelijck en eenvoudighlijck te ghebruycken.* Het IV. Concilie van Carthago belaſte expreſſelijck aen de Voorſangers. *Siet, dat ghy met der herten ghelooft, 't geen ghy met de tonge ſinght*: Om deſe redenen heb ick een gemeynſame en verſtandelijcke ſtijl gebruyckt, op dat yder een *met ſijn verſtandt* ſoude konnen ſinghen, 1. Cor. 14: 15. In beweginge des herten.

Ontfanght en ghebruyckt dan Chriſtelijcke Huys-houders, oock deſen mijn gheringhen arbeyt: maeckt van u Huys-geſinnen kleyne Gemeynten, oeffent U.L. in dit Hemelſche werck ſoo lange, tot dat ghy wert overgeſet om oock u toon te houden onder de Heylighe in den Hemel, 't welck U.L. allen hertelijck toe wenſcht

U. L. *dienſt-bereyde Dienaer*
in Chriſto

Franciſcus Ridderus.

Rotterdam den 18. *December* 1657.

Op

Digitized by Google

Op deſe drievoudige Verſtandt
en Ziel-bewerckende

OEFFENINGEN

VAN DEN

Eerwaerdigen, Godtzaligen, Hoogh-geleerden, Vol-yverigen

D. Franciſcus Ridderus,

Getrouw Dienſt-knecht *Jeſu Chriſti* in ſijn Gemeynte tot *Rotterdam.*

IN dit drievoudige *Vertoogh*
Siet ghy, O Leſer! voor het oogh
Gemaelt de heyl'ge Oeffeningen
Van Godts *verkoren* Gunſtelingen:
Des Morgens, 's Middaghs, 's Avonds *weer*
Tot lof en prijs van haren Heer;
'k Hoef uw' de wijſheydt *en den* yver
Niet aen te pryſen van den Schryver,
Leeſt ſelfs, en ſiet hier proeven *van*
Een drie-mael *pryſens waerdigh* Man.

S. Simonides.

Aen

Digitized by Google

Aen de Chriſtelijcke

HUYS-HOUDERS:

Beſonder in de bloeyende Gemeynte

TOT

ROTTERDAM.

HUys-vaders, die uw' dis ſiet met een *Ring* gefloten
Van lieve *Kinderkens*, die als *Olijf-booms* ſoten
Haer breyden uyt, en met ſoo eene *Tafel-kroon*
Te proncken aen den *dis* zijt dagelijcks gewoon:
Siet hier een *deftigh Man*, die tot uw' toe-getreden
Met een *Papieren-gift* te ſeggen wenſcht, de reden
Van ſijn *beſoeck*, wel aen, ſchickt hem een *plaetſe by*,
Hy ſal u ſeggen, wat de reden daer van zy:
Hy ſagh het groot *verval* van vele *Huys-geſinnen*
Hoe weynigh *kennisſe*, en *vreeſt Godts* daer binnen
Gevonden werdt, en hoe 't al-om noch meer verviel,
Door 's *Vaderen verſuym*; dit ſmert hem aen de Ziel,
En weckt hem op het werck te nemen onder handen,
Om ſoo het mog'lijck was te wiſſchen af die ſchanden
Van 't aengeſicht des Landts, *ick ſal*, ſeydt hy, *ick kan*
Niet ruſten, eer ick daer de Huys-geſinnen van
Gewaterſchouwt heb, ick moet de Vad'ren eens berichten
Van haer vereyſchten ſorgh, en Vaderlijcke plichten
Ontrent het heyligh zaedt, waer mede' de milde Godt
Haer begenadighd heeft uyt Zions hooge ſlot:
Om ſoo de wat'ren van ſijn toorne-vloede te ſtutten,
En met de dammen van hervormingh af te ſluyten;

Digitized by Google

deſen *yver* is dit *bundelken Papier*
eyl des Landts gevloeyt, dat uw' de *Schryver* hier
Met open hert aen-biedt, ontfanght, ontfanght het, *Vaders!*
Met een verplicht gemoedt, door-ſnuffelt deſe *bladers*
Tot nut beſchreven van een yder *Huys-geſin*,
En druckt's uw' teere *Iaught* met ſulcken *yver* in
Als' uw' geſchoncken zijn, en laet uw' niet genoegen,
Indien ghy door uw' *ſweet*, en met uw' daeg'lijkx ploegen
Uw' *Kinderkens* verkrijght een *ſpijs* die 't *lichaem* voedt,
De *meeſte ſorgh* leydt in't *bewercken* van 't gemoedt.
Dat wert uw' hier geleert, de *Man Godts* was bewogen
Met uwer *Kind'ren* heyl, dies maeld, hy voor uw' oogen
Uw' *plicht*, en voor-*ſorgh* af, en gaf uw' *onderwijs*
En *ſtof*, om oock aen haer te ſchaffen *Zielen-ſpijs*.
Getuygen zijn hier van dees nutte *Oeffeningen*,
Hier is een ſuyv're Melck voor de jonge Zuygelingen,
Voor Mannen vaſte ſpijs, wel aen, ontfanght dit *ſchrift*,
En kuſt met blyd'er hert die waerde *Letter-gift*:
Leert daer uw' *Kind'ren* uyt haer grooten *Schepper* kennen,
En tot des Heeren dienſt van kindts-been af gewennen;
Dat is, O *Vaderen!* het geen dat uw' betaemt,
Waer ſonder ghy niet waerdt zijt *Vaderen* genaemt.
Ick wil beſonderlijck tot uw' mijn reden keeren,
O *Rotterdammer Volck!* wilt van uw' *Herder* leeren
Dees aldernutſte plicht, geleght op uw' gemoedt,
Ontrent uw' teere *Iaught*, ontrent uw' eygen *bloedt*.
Och! mocht de bet'ringh van d'ontſtelde *Huys-geſinnen*
Doch eens van uwe *Stadt*, en *Huyſen* af beginnen!
Dat is uw's *Herders wenſch*, tot wien ſijn reden ſtreckt,
Op d'eerſte plaets, och waert gy t'eerſt oock op-geweckt!
Wel immers is'er niet uw' aen te pryſen *nader*
Als deſe *Kinder-ſorgh*, de ſoete *naem* van *Vader*
Is *bandts* alleen genoegh. Siet ſelfs de *Dieren* aen,
En hoef' op hare wijs u ſchijnen voor te gaen:
't *Siciliſch hertjen* leert ſijn *unulpſche Ionghſkens* ſpringen,
Het *Nachtegaeltjen* leert ſijn teere Ionghſkens ſingen,

En

Digitized by Google

En quelen (alsmen seydt,) nu groß, nu weder fijn,
En hoe de lage stem moet op-getogen zijn.
Leert soo uw' *Kinderkens* den *Heyl'gen Bergh* op-stygen,
Ick segh, den *Heuvel Godts*, de *monden* die nu *swygen*
Laet die des Heeren *lof uyt-galmen* over-luyt,
Tot dat de schelle stem in 't Choor des *Hemels* stuyt.
Hier toe leydt uw' dit *Boeck*, om recht uw' *zaedt* te stieren;
'k Bid, laet dit *Ziel-bancket* uw *Tafels* steedts verçieren;
Geen waerdiger *gericht* kan prouncken op uw' *dis*,
Als in dit *deftigh Boeck* de *Ziel* bereydet is.
De *Gronden* leggen hier van *kennis*, *tucht*, en *zeden*,
En hoe van jonghs af aen op Godes wegh te treden:
Volght doch uw' RIDDERS *raedt*, vermaeckt uw' syne *stem?*
Volght oock dit *Pen-bericht*, dat bid uw' nevens hem,

Uw' toe-genegen Herder

S. Simonides.

Op het Werck.

WOuwt ghy ons herten-lust, O goede *Godt!* vervullen,
Ons wensch waer dees, bericht hoe dat wy 't *Ionghskens* sullen
Ons van uw' toe-geseydt, op-queecken in u vrees,
O quam die *Boodt* noch eens, die ons dat onderwees,
Die *Hemels Boodt*, soo soudt' een *Boexken* uyt-geleesen
Uyt *duysenden*, tot danck uw' *op-geoffert* wesen,
Riep eens de Vader uyt van Simson, Mano ah;
Siet daer, sijn herte brack hem van verlangen na
Des Engels *weder-komst*, *om hem sijn plicht te leeren*,
Aen het beloofde Kindt; *wel, heeft soo een begeeren*

O Va-

Digitized by Google

Vaders! *oock uw'* Ziel *bevangen? treedt hier tot*
dese blaen, en leert uyt uwen Ridder *hoe*
Kind'ren *in de vreés des* Heeren *op te trecken,*
Laet syne lessen *beyd' uw' oor en herten wecken:*
Schat oock vry hoogh dien Man, *en* Hemelschen Gesant,
Die soo Godts vreés van jonghs in uwe Kind'ren *plant.*

Een ander.

DE fouten breyden uyt d'ontstelde Huys-gesinnen
Sich over Kerck en Landt, haer qualen daer beginnen,
Het is dan Kerck en Landt te recht gereformeert,
Wanneermen eerst haer plicht de Huys-gesinnen leert.

Aen den Autheur.

DIE Kerck, en Scholen eerst een brave gift vereerde,
De Maeghden naderhandt haer Christen-lessen leerde:
Komt tot de Kind'ren nu, O! die heeft wel geleeft,
Die soo voor yder een syn plicht en lessen geeft.

S. Simonides.

Digitized by Google

Op de ſtichtelijcke, noodige, en wel-wrochte MORGEN, DAG *en* AVONDT-

OEFFENINGEN,

Van den Eerwaerdigen, Godtzaligen, Hoogh-geleerden

D. Franciſcus Ridderus.

Op de Morgen-oeffeningen eenes CHRISTENS.

IN't licht daer leeft mijn Godt, het zalige her-leven
Van mijn vermoorde Ziel, moet 't licht van waerheydt geven:
Daer ſien ick licht, in licht, daer treedt mijn kennis voort,
Mijn Morgen-ſtond alleen is heyligh door ſijn woordt.

Dagh-oeffeningen.

MYn Morgen krijght ſijn Dagh, het licht ſijn ware weſen,
't Was dwaal-licht, wierdt Godts licht in 't myne niet ghe-preſen:
Mijn Dagh is heyligheydt, haer oeffeningh is deughd,
Soo wandelt men voor Godt, tot Godt, en na ſijn vreughd.

Avondt-

Digitized by Google

Laelt mijn dagh in Godt, mijn Avondt-ruſt, is dencken
Wat goet Godt aen ſijn Volck, en dat aen hem kan ſchencken:
Daer is de Wereldt ſwart, den Hemel is mijn luſt,
Wat is die Avondt u? een voorbeeldt van mijn ruſt.

Op de drie Oeffeningen te ſamen aen-gemerckt:

HEt Morgen-licht is Jeught, die moet Gods waerheydt leeren,
De Dagh een ryper tijdt om deughden te vermeeren,
Den Avondt is de ſtondt die gryſigheydt bekroont,
Die in Kindt, en ſijn Kindt, ſijn Ouders vroomheydt loont.

Door heyligh onderwijs in leſſen en in leven,
Om den gedaelden dach ſoo aen ſijn God te geven
Die drie in eenheydt is, en ſulcken ſnoer bemindt,
Die drie-mael aen ſich hecht de Vader en het Kindt.

Aen

Digitized by Google

Aen den

AUTHEUR.

U Morgen-stondt, Man Godts, was heerlijck in sijn luyster,
Voor wien het helder licht van anderen wierdt duyster,
U Dagh doet datse eyscht, u leven is een leer,
Wat wacht u dagh hier na? in d'Avont-stondt haer eer.

Soo leeft een Christen Ziel, soo lichten Christi lichten,
Soo kruypt de Slangh in een, soo moet de Wereldt swichten,
Soo beeft de kettery, soo wort de laster stom,
En vindt in weder-wil hier 'twaere Christendom.

Isaacus le Maire.

Digitized by Google

OP DE

S-CATECHISATIE:

Over de { Theorie, Practijcq, Hiſtorie van't Oude en Nieuwe Teſtament.

Van den Eerwaerden, Godtzaligen, Hoogh-geleerden

D. Franciſcus Ridderus,

Dienaer JESU CHRISTI

TOT

ROTTERDAM.

Ezech. 27: 3, 4

DER Maſe Pronck-ſtadt, die als Tyrus leydt
In 't herte van de Zee, vol Schepen, Volcks, en Waren,
Uyt *Aſi'*, *Afric'*, en *Americ'* afgevaren
Na *Batoós* ſoete ſtroom, door Godt geleydt;

Mat. 11: 21. Maer arme *Tyrus* die maer zoogh de Borſt

Luc. 16: 9. Van *Mammons* haeſt verganckelijck goedt en ſchatten,

Daer

Digitized by Google

Daer *Rotterdam* wel mach met gragen monde vatten
De Borſt van Godes Woordt voor haren dorſt: 1. Petr. 2: 2.
En als ſy niet en kan de ſuyv're Melck
Na haren luſt, of na behooren gulligh trecken,
So komt haer God na wenſch veel Act. 18: 24.
Voedtſter-vaders wecken,
Die als *Apollo's* zijn gheoeffent, elck
Gelijck *Timotheus* de reyne ſpijs 2 Tim. 2: 15.
Recht ſnyden voor en trouw'lijck na den eyſch om-deelen,
Voor Mannen vaſte koſt, en voor Hebr. 5: 12.
der Kinderen heelen
De laffe Melck, tot ſy zijn letterwijs.
Getrouwe *Nehemi* geleerde Heldt,
Wiens ſtem roept openbaer in 't Act. 20: 20.
heyl'ge Huys des Heeren,
Ghy wilt oock in een Huys met kleynen Echo leeren
't Geloof, liefd', en wat t'ſamen is geſtelt

***

In't

Digitized by Google

In 't Oud' en Nieuw' Verbondt. O milden Godt!
Hoe ſtort ghy gaven uyt als of het Pincxter-tijdt was,
Doe op der *Viſſchers* hooft neer-viel dien gouden Geeſt plas,
Act. 2. Der Heyl'gen wonder-werck, der Dwaſen ſpot;
Noch druypt u Geeſt, en deelt ons *Ridders* uyt,
Epheſ. 6:17. Die met den Swaerde ſlaen, en roe-yen uyt de Rotten,
Die haer in uwe Stad verſam'len in de kotten,
Daer *Socÿn* ſpeelt op een *Armÿnſe* fluyt.
Leeſt daegh'lijcks vyerigh Volck dees wyſe blaen!
Joan. 6:45. Soo weet ghy in een Jaer, een Maendt, als Gods-geleerde,
Apoc. 1:9. Wat dat van *Adam* die in 't Paradijs verkeerde,
Tot 't Pathmos van *Johan*, is om-gegaen.

Amoris ac Honoris ergo luſit

Joh: van Nooye.

Zege-

Digitized by Google

Zege-pralende Lauwer-ſtrick,

Gevlochten om de Heylſame, Recht-godtvruchtige, en Ziel-ſtichtende

HUYS-OEFFENINGE

Van d'Eerwaerde Heer

D. Franciſcus Ridderus:

Getrouw en onvermoeyd' Bedienaer van de weet-gierige Gemeynte

JESU CHRISTI

Binnen ROTTERDAM.

SOo demptmen d' *Antichriſt*, ſoo vyertmen *Chriſti* leden,
O *Ridder*! dit's den Bouw die *Chriſti Oughſt* verrijckt:
Dit is het heylſaem heyl! waer door den *Baal* ſwijckt,
Dit is de Zege-zuyl, die niemandt kan vertreden.

Mijn Ziels geheym vergroend', verquickt, en wordt door-luyſtert,
Door't helle licht van U. E. Geeſt, die, als een Star
In't midden van de nacht vaſt ſtonckert door het nar,
En kibbeligh geſicht door dwalingen geduyſtert.

Ghy leert de Blinde ſien, 't onkundbaer Volck bekennen,
't Geen haer was onbekendt. Een drie-ge-eende Godt,
Een Schepper, Prins, en Vorſt, wiens heylighſt heyl gebodt,
Godts vreeſe leert uyt liefd' meer als uyt vrees gewennen.

Digitized by Google

Ghy leert, O *Ridderlijcke Ziel*! de eygenſchappen
Van Godts voorſienigheydt. Verkieſingh tot de prijs
Van ſijn genaed'. En oock verwerpingh tot bewijs
Van ſijn gerechtigheydt, gegrondt op heyl'ge trappen.

Hoe doch? de grootſte ſchuld wort effen door verſoeningh
Van Godes Soon ſelfs Godt, en rechte Middelaer
Van Godt, en Menſch: van Godt als Godt, van Menſch
daer naer
Als Menſch, die door ſijn doodt de Menſchen werf vol-
doeningh.

O heyl dien Heldt! wiens ned'righeydt hem ſchaf verhoo-
gingh,
Wiens gulde Staf en Scepter ons beſtiert tot roem
Van ſijn volbracht beſluyt; in eerſte Jeught een bloem
Van Jaren, in 't geloof, in luſt, in vreught, en poogingh.

Op dat de Menſch, eylaes! in ſonde doodt, weer leven,
En wel bedyen mach. Gerechtight ſonder recht,
Om voorts door lout're gonſt aen Chriſti Kerck ghe-
hecht,
Aen Chriſto lof en danck voor trooſt en heyl te geven.

Hoe trooſt? hier is den meeſten druck: Hier is vervolging,
Godts Zion is gekruyſt, 't zy ſoo, maer niet verdruckt,
Want als zy onder 't ſwaerdt demoedigh neder-buckt,
Is Godts verboodt haer ſcherm, dus vreeſt ſy geen vervol-
gingh.

O zaligh Volck! O heyl! O gonſt uyt gonſt verkregen!
U ſekerheydt is vaſt, verzegelt en vergoedt
In Water, Vyer, en Geeſt, in Manná, en in Bloedt,
In reyningh, ſpijs, en dranck, 't bewijs van ſulcken zegen.

Ver-

Digitized by Google

Ver-eende Stoet; geheylight Rot; erken de Machten
Van Hemel en van Aerd'. Godtsdienstigh is u plicht,
Die ghy by u alleen, of in 't gemeen verricht,
Tot rust van Godes Huys, en af-gesloofde krachten.

Op dat u na de doodt 't Godt zaligh leven strecke
Tot zaligheydt, in't Oordeel, 't welck Godts lieve Soon
Sal vellen, in 't gejuygh van sijn bewolckte Throon,
Wanneer sijn Voor-gezant u uyt het graf sal wecke.

O diepste wijs heydts Bron! O af-grondt on-door-gron-
digh!
Wat oogh sal uwe hooghte bepeylen? O wat licht
Sal u verborgen sien? En ons gekrenckt gesicht
Bestralen? *Ridders* Tors. Want *Ridder* leert het bondigh.

Dat maer alleen? neen, neen. Wat baet het simpel kennen?
Wat nut geeft yder breyn? De wijs heydt is verselt
Met wijs heydts vrucht: en als een Koningin gestelt
Om selfs haer minste gaev' tot yders nut te mennen.

Dus yld sijn yver voort; dus prickelt hy met Sporen
Van liefd'en nouwe sorgh. Natura staet verbaest,
En selfs de sneeghste Mensch wordt van het Vee ver-
dwaest,
Tot dat hy heel veraerde wordt geesteljick herboren.

Herboren en vernieuwt in 't leven door 't gelooven
In Godt, waer meed' dien Mensch in Christo 't leven
smaeckt,
Dat, in oprechtigheydt des herten, oock geraeckt
Tot 't alderhooghst gewin dat niemandt kan berooven.

O Hemel! wat al heyl? De rust en Leger-steden
Zijn 't Lust-prieel van sulcken leven! om-snoert

Met Ziel-gheſmeeck, met Godt, waer door mijn Ziel ontvoert,
In Chriſti arm en oogh geſtort wordt door gebeden.

Maer Heere hoe beſtreen? beangſt? verſchrickt? verlaten?
Ach Duyvel! Hel! ach Doodt! ach nar en ſtruyckel-graf!
Hoe dringhje op my aen? De ſteeck, die ghy my gaf
Is weer geheelt. Ick ſta, en kan u ſchichten haten.

Mijn Schildt-banier, en Spiers, mijn Swaert, Helmet en Wapen
Is al te ſaem in Godt, ick heb de overhandt
Tot Godes eer, en leef vergodet in verſtandt,
Naer plicht en ſchuldt, waer in Godts zegen is te rapen.

Wech wereldts leven, wech, mijn woonſtee is den Hemel,
Mijn Lof-hof Abrams ſchoot, mijn Bruyd'gom is mijn Heer,
Mijn Trouw-dagh is om hoogh, mijn liefde Godes eer,
Mijn vreught in geen gejuygh van Goddeloos gewemel.

Al doodt my Godes handt, mijn hoop ſtaet pal. Gheen plagen
Vervaren my, geſchoort op 't onbedrieg'lijck woordt,
Want hy geneeſt. En geeft na het geloove voort
Ziel-balſem, die de Ziel voor eeuwigh kan behagen.

Dat 's *Ridders* wenſch, de baeck, en doel-pin van ſoo veel Gedachten,
Het eenigh wit, 't geſmeeck van zijn beſpraeckte tongh,
Het Honich-ſoet waer meed' hy Godts Ghebouw aen-vongh,
Het heylſaemſt hooghſte goedt, dat w' altemael verwachten.

Maer

Digitized by Google

Maer laes! de luſt, de wereldt breydt haer gulle netten,
En brouwt ons Ziel-vergif. De lege tijdt-vermaeck,
Verganckelijck bedrogh. De Satans klauw en haeck
Treckt oock om beuyt; hy tracht ons van dat werck te ſetten.

Wat raedt in ledigheydt? Sie heylige betrachtingh
In 't laetſte werck. Een dis van mergh en beſte pit
Dat in Godts oudtſte Volcks geſchiedeniſſen ſit:
Waer door ons weten groeyt, en kennis baert verwachting.

Heyl dan den Herder die Godts kudde ſoo wil weyden,
Dat ſulcken Hemel-broodt, en ſulcken *Nectar* ſchenckt,
Waer door hy Zielen ſpijſt, waer door hy Zielen drenckt,
En voor ſich ſelfs en haer den Hemel wil beneyden.

Min hem, Godts Lievelingh, en ſoeck ſijn Geeſt te erven
Als Iſr'els Wagen hem met vyer'ge Roſſen brenght
Tot in het Hemels Choor. U Geeſt met ſyne menght,
Op dat ghy dan met hem meught ſterven ſonder ſterven.

JOH: JONES.

Digitized by Google

Aen den Hoogh-geleerden, Godt-zaligen

D. FRANCISCUS RIDDERUS,

Over 't uyt-geven van sijn

Huys-catechisatie.

Wy sagen, *brave Ziel*, de *Menschе Godts* volmaeckt,
Uyt sijn *verdorven stand* gebracht tot in den *Hemel:*
Wy juygten over [a] *'t Kind* tot *Mannen staet* geraeckt,
Dat sulcken *Hemel-spijs* genoot voor *aerdtsche Zemel.*

De *Oude* zijn berecht; wat raedt nu voor de *Jeught,*
Die, om haer swacke maegh, die spijs niet kan verdragen?
De *Vader* heeft [b] *sijn Dis*, waer in hy sich verheught,
Maer wenscht sijn *teer Ghesin haer Melck* oock voor-gedragen.

Die

a Dit siet op de woorden des Auteurs in sijn toeeygheningh vande Menschе Godts; getuygende dat hy, een Kindt zijnde, de ware Gereformeerde Gemeynte van Rotterdam, als een Kint hadt gesien, die hy nu sagh jeughdig opgroeyende tot een volkomen Man, Ephes 4:13.

b Heb 5:12.

Digitized by Google

Die redelijke wenſch wert ſtrax
by *U* gevat,
Ghy wild' de *Menſche Godts* in alle
dingh vernoegen:
[c] Bouwd' *Auguſtini* Pen *Gods Kinder School* en *Stadt*,
RIDDERUS wil nu oock *'t Kindt* by
de *Man* gaen voegen.

[d] *Huys-vaders* hebt ghy luſt, om
met *Leonides*
Uw' *Kind'ren* in haer jeughdt tot
Mannen Godts te maken?
Vat deſe blad'ren aen, en geef
haer elck een les,
Soo ſal [e] *d' Apollos* haer ſoo veel te
beter ſmaken.

c Auguſtinus, Biſchop van Hippo in Africa, die gebioeyt heeft ontrent het Jaer 400. heeft niet alleen een Boeck geſchreven vande Stadt Gods, waer in hy de diepſte verborgentheden der Chriſtelijcke Religie gaet ontvouwen, ende tegen Joden ende Heydenen verdedigen, een treffelijck werck voor geoeffende ſinnen; maer hy heeft ſich oock vernoeght om een Boeck uyt te gheven, hoemen de eenvoudighe ende onwetende moet catechiſeren. d Dit was de Vader van den Oudt-vader Origenes, die ſijn Soon, van kindts been af, eer hy hem yoch eenige Heydenſche wetenſchappen liet leeren, in de leere der zaligheyds heeft onderweſen, ghevende hem alle daghe een ſekere les, die hy moſt van buyten leeren, ende tegen hem op-ſeggen, Euſeb. Hiſt. Eccleſ. Lib. 6. cap. 2. e Dit ſiet op ſeker Boeck, alſoo ghenoemt, dat wy een langh van den Autheur te verwachten hebben, waer in hy voor de gene, die wat ervarender zijn, alle Schriftuyr-plaetſen van den geheelen Bybel, die van onſe Weder-partyders tot beveſtighingh haerer dwalinghen worden by-ghebracht, kortelijck verklaert, ende hare voornaemſte tegenwerpingen en uyrvluchten beantwoordt.

Carolus Urſinus.

Digitized by Google

KLINCK-DICHT,

Op de Christelijcke

Huys-oeffeninge

VAN DEN

Eerwaerden, Godtzaligen, wel-geleerden

D. Franciscus Ridderus.

Predicant in

ROTTERDAM.

DAer wert het breyn *gespitst door 't* pit
der wetenschappen,
Daer't Huys *een* Kerck *verstreckt door* heyl'-
ge *Oeffeningh,*
Door 't welck een graghe Ziel *wel-levens*
kracht *ontsingh,*
En's wereldts Schijn-geloof *kan met de voe-*
ten trappen.
Dit beyde *wordt ons hier door* Ridders *pen*
beschreven,
Die waerheydts *lichte glants kroont met*
Godtzaligheydt,

En,

Digitized by Google

En ons die waerheydt *leert die tot het* leven
leydt;
Want die 't Geloof *ſich roemt moet recht ge-*
loovigh leven.

Komt dan weetgierigh *Volck, u tijdt hier in*
beſteedt,
Hier leert ghy wetenſchap met ware *deugt be-*
kleedt,
U Huys moet zijn het School, *ghy* Vaders
moet daer leeren
De ſtoffe van dit Boeck, *dan ſal des* Zuyg'-
lings *mondt*
Verkonden Godes *lof, dan wordt* Godts *trouw*
verbondt
Aen yder een bekendt; Godts heyl'gen *naem*
ter eeren.

Henrick Sluyter,

Kranck-beſoecker in
Hillegers-bergh

Stervend' leef ick.

Digitized by Google

Digitized by Google

Morgen-oeffeningen:

Over de

ARTICULEN

Des Christelijcken

GELOOFS.

Digitized by Google

Digitized by Google

OP

Deſe ſeer nuttige

Morgen-oeffeningen.

Op de Titel.

DIT heylſaem *Grondt-bericht* dat ons
RIDDERUS ſchonck,
Is niet te ſtellen by de beſte *Morghen-dronck:*
Wat is het *Druyve-nat*, de *Wyn-geeſt*, en de *Alſſem?*
Niet als voor't *Lichaem*, maer hier is een *Zielen-balſſem.*

Op het Werck,

WY *hebben door de* Val *het* Hemels-licht *verloren*,
En zyn als Kinderen *in* duyſternis *geboren;*
Maer God zy *danck*, *die ons weer gaf* oog *en* geſicht,
En ſoo het licht *deed' ſien, in ſyn* Genaden-licht.

't Licht

Digitized by Google

't Licht *is sijn* Heyligh Woordt, *waer van-*
ghy hier de gronden
In dese Oeffeningh *beknopt siet t'saem gebon-*
den.
O soete Oeffeningh ! *soo wensch'lijck voor*
de Ziel
Als oyt het Morgen-root *het ooge wel ge-*
viel.
De Sonne *kan alleen* 't uytwendig oog *ver-*
lichten,
En lieve wat is dat ? veel edelder gesichten
Vol-maken onse Ziel, *hier toe leyt dit be-*
richt,
In elcke bladt weerschijnt een strael van't
Hemels-licht.

S. Simonides.

Digitized by Google

De Eerſte
MORGEN-OEFFENINGE.

Van de Godts-geleertheydt.
De eerſte Dagh.

Vrage.

A. WAt is de Godts-geleertheydt?

Antw. Het is een weetenſchap van Godt/ en van Godtdelijcke dingen/ waer door men Godt recht leert dienen/ Tit. 1:1. Een kenniſſe der waerheydt die na de Godtzaligheyd is. Act. 24:14/15/16.

A. Vrage. Is 't er een waerachtighe kenniſſe van Godtdelijcke dingen?

Antw. Ja/ want alle Menſchen zijn in haer Conſcientie overtuyght dat 'er een Godt is/ende alle Volckeren hebben een Godtsdienſt/ Rom. 1:20. Godts onſienlijcke dingen worden van de ſchepſinge der werelt aen uyt de ſchepſelen verſtaen ende door-ſien, beyde ſijn eeuwighe kracht en Godtdelijckheydt. Rom. 2: 14/15. Actor. 14: 17.

B. Vrage. Hoe weet de Menſche/ die Godts Woordt niet heeft/ dat 'er een Godt is?

Antw. Door twee middelen: Voor eerſt, door het aenſchouwen van de ſchepſelen/ want die hebben haer ſelven niet gemaeckt/ Pſal. 19: 2. De Hemelen vertellen Godts eere, ende het Uytſpanſel verkondight ſyner handen werck. Ten tweeden, door overtuyghinghe van haer Conſcientie; want als ſy quaedt doen/ dan vreeſen ſy ſtraffe van een Rechter die ſy niet en ſien. Rom. 2: 15. Haer ghedachten beſchuldigen haer.

C. Vrage. Waer hoe ſeydt dan David/ Pſal. 14:1. De dwaſe ſeydt, daer is geen Godt?

Antw. De Godtloose weet wel dat 'er een Godt is/ doch in toonchert Godt met ſijn leven/ en ſoeckt ſich felwen wijs te maken/ dat 'er geen Godt is/ofte dat Godt op ſijn doen geen acht neemt/ Pſal. 10:11. Hy ſeydt in ſijn herte Godt heeft het vergeten. Job 22:13/14.

C. Vrage. Hoe ſeydt dan Paulus 1. Cor. 15: 34. Sommige en hebben de kenniſſe Godts niet?

Antw. Paulus verſtaet niet/ door de kenniſſe Godts, een wee-

 wes

renschap van God en van Godtdijcke dingen; maer hy verstaet/ een ware kennisse Godts/ die vergeselschapt gaet met de oprechte lief de en dienst Godts: Waer door de Menschen af-staet doet van sondigen: Daerom seydt hy/ Waeckt op rechtveerdighlijck, ende en sondight niet. Ephes.4:21. Gal.4:8.

A. Vrage. Kan yemandt wel zalich worden door die natuerlijcke kennisse Godts/ sonder Schrifture?

Antw. Neen/want daer is geen zaligheyt buyten Jesum Christum/ Actor.4:12. De zaligheydt is in geenen anderen. Joan.17:3. Joan.14:6.

C. Vrage. Als yemandt die natuerlijcke kennisse Godts wel ghebruyckt/sal God dan een soodanige het Euangelium openbaren?

Antw. Het staet ons niet te onder-soecken wat God sommighs wil doen: Paulus toont/ dat God dit nerghens heeft beloofft te sullen doen/ Ephes. 2:12. In dien tijdt waer't ghy sonder Christo, vervremt van het burgerschap Israëls, ende vremdelinghen van de verbonden der belofte, geen hope hebbende. Ephes.4:18.

C. Vrage. Zijn dan Terhyo/ Job/ Cozmelius/ Erod. 18. Job 1. Actor. 10. geen Heydenen geweest/ de welcke alsoo zijn zaligh geworden?

Antw. Neen: Godt heeft wel eertijdts dese en ghene geroepen uyt de Heydenen/ tot een voor-beelt/ en als Eerstelingen van de aenstaende oorspringe der Heydenen: Doch niet om haer deughden boven andere/ Rom. 11:35. Wie heeft hem eerst gegeven? Rom. 4:2. Oock om dat sy de natuerlijcke kennisse Godts wel hadden gebruyckt/ maer uyt sijn vrye ghenade/ Rom. 10:20. Godt is ghevonden van die hem niet en sochten. Ephes.2:8.

C. Vrage. Wat nuttigheydt gheeft dan die natuerlijcke kennisse Godts?

Antw. De Heere heeft dit overblijfsel van het Beelde Godts/ na den val noch in den Menschen gelaten: Voor eerst: op dat de Menschen niet als Beesten onder malkanderen/ en tegen de Heyne/ sonder redelijckheyde en weese souden leven. Ten tweeden: Om dat de Heere in de sijne die kennisse wilde gebruycken/ om te leeren sien wat door den val verloren was/ om haer alsoo door sijn ghenade ten rechten wederom te brengen. Ten derden: Op dat die ghene/ de welcke dese natuerlijcke kennisse misbruycken/ buyten alle verontschuldinge soudden zijn/ als sy verloren gaen/ dewijle sy die dingen doen/ dewelcke sy weten quaedt te zijn/ Rom. 1:20. Op dat sy niet te verontschuldigen en souden zijn. v.18. Als die de waerheydt in ongherechtigheydt te onderhouden. Rom. 1: 23/32. Rom.2:14/15.

B. Vrage. Moet men dan een andere kennisse Godts hebben als die/ de welcke in alle Menschen van naturen is?

Antw. Ja/ want daer naer een kennisse zijn van Jesus Christus de Zaligmaecker/ Joan.17:3. Dit is het eeuwige leven, dat ie u ken-

Digitized by Google

kennen den eenigen waerachtigen Godt, ende Jesum Christum, die ghy gesonden hebt. Esai.53:11. Luc.1:77.

Vrage. Hoe behoort men de zaligh-makende kennisse Godts en Christi?

B. Antw. Voor twee middelen: Het eerste is/ het lesen van de heylige Schrifture/ Joan. 5:39. Ondersoeckt de Schriften, want ghy meynt daer in het eeuwighe leven te hebben, ende die zijn het, dewelcke van my getuygen. 2.Tim.3:15/16/17. Psal.19:7/8/9. Het andere is/ de predicatie van Godts Woordt/ Rom.10:14. Hoe sullen sy ghelooven, van welcken sy niet ghehoort en hebben. 1.Cor. 1:21.

C. Vrage. Zijn die twee middelen genoeghsaem ons een zaligh-makende kennisse in ons te verwerken?

Antw. Neen/ maer daer moet by komen de inwendige verlichtinghe des Heyligen Geestes/ Act.16:14. De Heere opende het hertte een Lydia, dat sy acht gaf op het ghene van Paulus gesproken wierdt. 1.Joan.2:20/27. Esai.59:21.

A. Vrage. Is de Predicatie van Godts Woordt noch al noodigh voor yder Christe?

Antw. Ja/ want de Heere heeft den dienst des Woordts in-gestelt om tot dien eynde der menschen te dienen/Ephes.4:11. Hy heeft gegeven sommige tot Apostelen, sommige tot Propheten, sommige tot Evangelisten, ende sommighe tot Herders ende Leeraers. ib. 12. Tot de volmakinge der Heyligen. 1.Tim.3:1. Rom.10:14/15.

C. Vrage. Hoe is't dan te verstaen 't gene staet 1.Joan.2: 27. Ghy en hebt niet van noode dat men u leere?

Antw. Ditstet op die belofte / Jerem. 31:34. Sy en sullen niet meer eenen yeghelijck synen naesten leeren, seggende, kennet den Heere. Hebr.8:11. Dat is te seggen / de ministe ghetroobige in den nieuwen Testamente/ sal Godt kennen/ soo dat ontrouwig sal zijn/ daermen hem dit eerste beginsel der Religie leert. Godt wordt hier voor aen-ghewesen / dat 'er in den nieuwen Testamente een veel klaerder ende grooter kennisse Godts sal zijn/ en troost/ als in den ouden Testamente/ Act.2:17. Uwe Sonen en uwe Dochteren sullen propheteren. Hier komt by/ dat Johannes niet en set soo seer op het woort van het inwendige woordt/ als wel op de inwendige werckinge des Heyligen Geests / waer door de getroobige met een getroobige erkentenisse Godt als haren Vader kennen/'t welck niet en strijdt tegen de Predicatie van het Woordt/maer het is een zegel en bevestinge van het ghepredickte woordt/ Rom.8:15. Ghy hebt ontfangen den Geest tot aenneminge der Kinderen, door welcken wy roepen, Abba Vader. 2.Cor.1:21/22.

A. Vrage. Verstaen het middel der Schrifture noch al van doen voor gestorvene Christenen?

Antw. Ja/want Paulus belaste noch een Timotheum 1.Tim. 4:13. Houdt aen in het lesen Psal.1:1/2. Apoc.1:3.

Digitized by Google

C. Vrage. Hoe iſ 't dan te verſtaen 2. Cor. 3: 6. De Letter doodt, maer de Geeſt maeckt levendigh: Wordt door deſe Letter niet verſtaen de letterlijcke Schrifture?

Antw. Neen: Paulus verſtaet door de Letter, niet de wtwendighe Schrifture / maer het Verbondt des Wets in ſteenen in-gedruckt, v. 7. Het welcke den onbeſchreenden Sondaer verdoemt / dattum genaemt een doodende Letter: Maer door de Geeſt, verſtaet hy de bedieninghe des Euangeliums van het Ghenade-verbondt door de Predicatie/en werckinge des Heyligen Geeſtes/het welcke ons levendigh maeckt. v. 6. Joan. 6: 63. De Geeſt is die levendigh maeckt, de woorden die ick ſpreke zijn Geeſt, ende zijn leven. v. 68. Rom. 11: 6. 2. Cor. 4: 6.

B. Vrage. Kanmen met wijs worden ter zaligheyd ſonder wtwendige Schrifture/ alleen door een inwendigen Geeſt?

Antw. Neen / want het middel tot deſe wijsheydt is Godts beſchreven Woordt/ 2. Tim. 3: 15. Ghy hebt van kindts af de heylige Schriften geweten, die u wijs konnen maken tot zaligheydt. Joan. 20: 31. Pſal. 19: 8.

C. Vrage. Wat moet men dan houden van een Geeſt die ſonder Woordt Godts ſpreeckt?

Antw. Dat het een quaden Geeſt is/ Galat. 1: 8. Alwaer 't oock dat wy, ofte een Enghel uyt den Hemel u een Euangelium verkondighde, buyten 't gene wy u verkondight hebben, die ſy vervloeckt. 1. Joan. 4: 1. Geliefde, en gheloofr niet eenen yegelijcken Geeſt, maer beproeft de Geeſten offe uyt Godt zijn: want vele valſche Propheten zijn uyt-gegaen in de wereldt. Eſai. 8: 20.

B. Vrage. Hoe ſalmen dan ſoodanighe Geeſten heyligh beproeven / offe uyt Godt zijn?

Antw. Men moet beſien of al 't gene ſoodanige Geeſt-dryvers ſeggen/ ober-een-komt met de heylige Schrifture/ Eſai. 8: 20. Tot de Wet, en het getuygeniſſe: Soo ſy niet en ſpreken na deſen woorde, 't ſal zijn datſe geen dageraet en ſullen hebben. Gal. 1: 8.

A. Vrage. Is die kenniſſe Godts genoeghſaem tot zaligheydt / als men de Geloofs-artickulen verſtaet / en daer van wel weet te diſputeren?

Antw. Neen/want die kenniſſe han zijn in onfeerboren Zielen; maer 't is noodigh dat men de kenniſſe wel beleve: want de zaligmakende kenniſſe Godts / is een kenniſſe der waerheydt die na de Godtzaligheydt is. Tit. 1: 1. Joan. 13: 17.

C. Vrage. Is 'er oock aen de kenniſſe van de Godtlijcke dingen veel gelegen/ als men onderrichten wel leeft?

Antw. Daer is ſeer veel aen gelegen: want als men de kenniſſe van Godt en van Chriſtus niet ſoo heeft / als ſe Godts Woordt openbaert; dan gheloofr men de leugen door de waerheydt: dan gheloofr men tegen Godts Woordt: dan gheloofr men een ander Euangelium: Ja dan dient men een Afgodt in plaetſe van den

Digitized by Google

waren Godt / ende ſijn Sone Jeſus Chriſtus. Soo dat het eenwolge leven daer in voordt geſtelt/ dat men een goede kennisſe hebbe van Godt de Vader/en van Chriſtus/ Joan.17:3. Dit-is het eenwige leven,dat ſy u kennen,den eenigen en den waerachtigen Godt, ende Jeſum Chriſtum, dien ghy geſonden hebt. 1.Joan.5:10. Die Godt niet en ghelooft, die heeft hem tot een Leugenaer gemaeckt: dewyle hy niet gelooft en heeft het getuygeniſſe, dat Godt getuyght heeft van ſynen Sone. 1.Joan.2:22.

C. Vrage. Mach men wel gemeynſchap en vrientſchap houden / met de ſoodanige die een ander geloove hebben dan de Godtſalighmakende bringen als wy hebben?

Antw. Men mach met de ſoodanighe ſommighes by voor-val en noodt wel haer gerijcht om-gaen/ maer niet ſoo vriendelijck/dat wy haer quade kennisſe ſchynen toe te ſtemmen / of als middelmatigh te houden/ 2.Joan. 9:10. Indien yemandt tot u lieden komt, ende deſe leere niet mede brenght, en ontfanght hem niet in u huys, ende ſeght tot hem niet, zijt gegroet. 9:7/8/9/11.

Morgen-geſangh

op de eerſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 23. Mijn Godt voedt my, &c.

1. GOdanight/ mijn Godt! moet uwen name weſen /
Dat ghy ons geeſt de kennis van u Weſen.
Het ſchepſel ſelfs roept u met vollen monde/
Dat ghy een eenigh waer Godt zijt bevonde.
De dwaſe wilt met tongh dit niet beyden:
Hoehtans 't gemoedt getuyght dit t'allen tyden.

2. Maer 't ſchepſel ſtaen ons tot u Heyl niet leyden/
Die 't Woordt niet heeft wijſt van u af-geſcheyden/
De Heyden kent noch Jeſus noch ſijn Leere:
En daerom ſtaen hy ſuch ooch niet bekeere/
't Geloof dan komt als ghy u Woordt laet hooren:
Ghy geeft 't Geloof aen uwe Uyt-verkooren.

3. Maer ſal u Woordt/ 't Geloof in ons ontſticken/
Soo laet u Geeſt ons nimmermeer ontbreken.
De wijſte Menſch moet oock de Schrift door-leſen:
Of anders moet hy door u Oordeel vreeſen:
Hw' Wet wijſt ons hoe dat wy moeten leven.
Maer 't Evangelij moet ons 't Leven geven.

4. Heer! laet u Geeſt ons leyden na de Schrifturen/
Op dat wy dyr zijn van Geeſt-dryvers dryſten;
't Zy met genoegh/ dat wy u Woordt leeren/

Digitized by Google

Of dat wy daer van konnen disputeren:
't Gelooue moet oock door de liefde wercken/
Wilt ons/ O Godt! in dit geloof verstercken.

Van de Heylige Schrifture.

De tweede dagh.

A. Vrage. Waer uyt weet ghy/ hoe ghy Godt moet kennen en dienen?

Antw. Uyt de heylighe Schrifture/ die het beschreven Woordt Godts is/ 2. Tim. 3: 15. Ghy hebt van kindts af de heylige Schriften gheweten, die u wijs konnen maken tot zaligheydt. Psal. 119: 8. Psal. 119: 99.

A. Vrage. Is de Schrifture Godts Woordt?

Antw. Ja/ waer Godt heeft de selve belast te schryven/ 2. Tim. 3: 16. Alle de Schrift is van Godt in-gegeven. Deut. 34: 27. 2. Petr. 1: 21.

A. Vrage. Wat verstaet ghy door de Schrifture?

Antw. Alle de Boecken des Ouden ende des Nieuwen Testaments/ van Geneſis af/ tot Apocalypſis toe/ Matt. 24: 27. Begonnen hebbende van Moſe ende alle de Propheten, leyde hy haer uyt in alle de Schriften. Apoc. 1: 3. Zaligh is hy die leeſt, ende zijn sy die hooren de woorden deſer prophetie, ende die bewaren 't gene in de selve geschreven is. Luc. 16: 31. Joan. 20: 31.

A. Vrage. Zijn oock die Boecken de heylige Schrifture/ de welcke Apocryphe worden genaemt?

Antw. Neen/ om datse niet sijn ghoeschreven van een Prophect/ in de Hebreuſche taſe: Alſoo zijnder veel dingen in deſe Boecken die strijden tegen de Godtdijckſe waerheydt/ ghelijck dat te ſien is in de voor-reden die in de nieuwe Overſettinge des Bybels staet voor de Apocryphe Boecken: En oock zijnſe noyt aen de Joodtſche Kercke ghegeven tot een regel des Gelooffs/ ghelijck de andere Boecken/ Rom. 3: 2. Haer zijn de woorden Godts toe-betrouwt. Pſal. 147: 19. 2. Petr. 1: 19.

C. Vrage. Waerom worden die Apocryphe Boecken ghenaemt/ Apocryphe Boecken; en waerom worden de Boecken der heylige Schrifture genaemt Canonijcke Boecken?

Antw. Het woordt Apocrijph, is ſoo veel te ſeggen/ als/ verborgen, op-geſloten, &c. Soo dat die boecken alſoo worden ghenaemt om datſe niet en zijn van een bekende en openbare Godtdijckſe authoriteyt. Het woordt Canonijck, is ſoo veel te ſeggen/ als regelijck, of van den regel, alſoo worden de boecken der heylige Schrifture ghenaemt/ om datſe zijn een Godtdijcken regel van ons geloove en leven, Gal. 6: 16. Soo veele als 'er na deſen regel zijn, over

de

Digitized by Google

de selvighe sal zijn barmhertigheyde. Deut. 4 : 2 / 3.

B. Vrage. Is het mede Boeck der Machabeen oock Apocrijph?

Antw. Ja/ maer het is maer een kort begrijp van een menschelijcke Hijstorije/ 2. Macch. 2 : 24. Dese dingen zijnde van Jason van Cyrenen verdaert in vijf Boecken, sullen wy onder-leggen in een Boeck kortelijck te vervaten. Siet oock H. 25/ 26/ 27/ 28/ 29/ 30/ 31/ 32/ 33.

B. Vrage. Hoe meer ghy dat de Schrifture Godes Woordt is?

Antw. Dit blijckt uyt de Godtlijcke kenn-teycknen / als daer zijn: De Hemelsche verhoogsuchte dier/ die daer in staen: De Godtlijckheyde der Heere: De wonderlijcke bewaringe: De kracht om Conscientien te overtuygen: De oudtheyde: De miraculen: De waerheyde in 't vervullen van voorseyninghen / als. Esai. 34 : 16. Soeckt in het Boeck des Heeren ende leest, niet een van dese en salder feylen, 't eene noch ander en sal men missen: Want de mondt des Heeren heeft 'et geboden. 2. Petr. 1 : 19/ 21. Rom. 3 : 2.

C. Vraghe. Soudet ghy wel meren dat de Schrifture Godes Woordt was / indien de Roomsche Kercke dat niet getuyghde?

Antw. Ja/ want het ghetuygenisse van de Roomsche Kercke is maer menschelijck: nu/ Godts woorden moeten geen authoriteyt bekomen door het getuygenisse van Menschen/ Joan. 5 : 34. Ick en neme geen getuygenisse van een Mensche. Rom. 3 : 4. Alle Menschen zijn leugenachtigh. Maer die teyckenen zijn Godtlijck/ de welcke ick neme en tot-stemme voor middel van 't ghetuyghenisse des Heyligen Geestes / 1. Cor. 2 : 12. Wy hebben den Geest die uyt Godt is, op dat wy souden weten de dingen, die ons van Godt geschoncken zijn. 1. Joan. 2 : 20/ 27. 1. Joan. 5 : 6.

C. Vrage. Hoe ist dan dese plaetse te verclaren/ 1. Tim. 3 : 15. De Gemeynte Godts is de Pylaer en vastigheydt der waerheyde?

Antw. De Gemeynte wordt hier alsoo ghenaemt/ niet om datse een grondt is daer door de Godtlijcke waerheyde bestaet / maer de Heylige Schrifture geeft haer grondt en vastigheydt in en door haer selven/ Matth. 5 : 18. Voorwaer segge ick u, tot dat de Hemel en de Aerde voor-by gaen, en sal daer niet een jota, noch een tittel van de wet voor-by gaen. Maer om dat de Gemeynte de grondt is / maer door de waerheydt ghegrondt uyt de Godtlijcke Boecken/ voor behene gemaeckt en bevestight / gelijck de Placcaten aen pylaren worden ghemaeckt / op dat een yder dese selvighe lese / Hab. 2 : 2. Doe antwoorde my de Heere, ende seyde: Schrijft het gesichte, ende stelt het duydelijck op tafelen, op dat daer in lese die voor-by loope. De sin dan van dese plaetse is: De Gemeynte moet de mare Kerre bekenen maken / en de selvige beschermen tegen alle Ketsche-geesten / Gal. 2 : 5. Den welcken wy niet een uyre hebben geweecken met onderwerpinge, op dat de waerheyde des Euangeliums by u soude verblijven. Galat. 1 : 9. Tit. 1 : 9.

B. Vrage. Dient dan dese plaetse niet om te bewijsen/ dat de Roomsche

Digitized by Google

ſelue Kercke de grondt is en de vaſtigheydt van de Heylige Schrift-
ture?

Antw. Ganesch niet: want voor eerſt, ſoo ſpreeckt Paulus hier
niet van de Roomſche Kercke / maer van de Kercke van Epheſus /
daer Timotheus Predicant was: Soo dat hier niet voor gheſeyt /
dat op de Roomſche Kercke meer paſt / als op alle andere particu-
liere Kercken. Ten tweeden: De Roomſche Kercke is geen grondt
en vaſtigheydt van de Heylige Schrift-ture / maer in tegen-deel / ſoo
wepſe de Heylighe Schrift-ture om verre / en ſpreeckt daer qualijck
van. Ten derden: De Roomſche Kercke han / ſelfs na haer eygen
ſeggen, geen gront zijn voor de Heylige Schrift-ture / nadien de Pa-
piſten de Schrift-ture ſelfve by wenghen / tot een grondt van haer
Kercke en van de macht van haer Paus / gheliick ſy hier toe deſe
Schrift-ture-plaetſen voor-wenghen / Matth. 16:18. Op deſen Petra
ſal ick mijn Gemeynte bouwen. Joan. 21:16.

A. Vrage. Is de Schrift-ture nu een ſoo noodighen regel voor ons
geloove en leven?

Antw. Ja / nu ſoo wel als eertijdts / Galat. 6:16. Soo vele als er
na deſen regel ſullen wandelen, over de ſelvighe ſal zijn vrede ende
barmhertigheydt. Eſai. 8:20. Apoc. 1:3. 2. Tim. 3:15/16/17.

C. Vrage. Waerom is de Schrift-ture ons nu noodigher als in die
twee duyſent Jaren van Adam af tot Moſes toe / wanneer daer
geen Schrift-ture was?

Antw. Godt behoeft ons geen reden van ſijn doen te gheven.
Evenwel / de Schrift is nu noodigher om dat Godt nu ſelfs niet
ſpreeckt / tot onderwijs van ſijn Kercke / gheliick hy in voor-tijden
de de / en om dat met der tijdt de wereldt is hooſer gheworden / en de
dwalingen meerder / Hebr. 1:1. Godt voortijdts veel-mael, ende op
velerley wyſe tot de Vaderen gheſproken hebbende door de Prophe-
ten, heeft in deſe laetſte daghen tot ons gheſproken door den Sone.
Geneſ. 9:1. Num. 12:6.

A. Vrage. Zijn de Boecken van het Oude Teſtament oock een re-
gel voor ons geloove en leven?

Antw. Ja: wel-verſtaende / niet in de ceremonien of by-ſonde-
re politijcke Wetten der Joden: Maer in alle gemeyne Articulen
des geloofs, en Wetten der zeden / Rom. 15:4. Al wat te voren ge-
ſchreven is, dat is tot onſe leeringe te voren geſchreven. 2. Petr.
1:19. Wy hebben het Prophetiſche Woordt, dat ſeer vaſt is, ende
ghy doet wel dat ghy daer acht op geeft. Joan. 5:39.

C. Vrage. Hoe is dan dit te verſtaen / Rom. 6:14. Ghy en zijt niet
onder de wet maer onder de genade?

Antw. Dat is niet te ſeggen; Ghy en zijt niet onder de gehoor-
ſaemheydt des wets: ofte onder de Schrift-ture des ouden Teſta-
ments: Maer / het is te ſeggen: ghy en zijt niet onder het Wer-
ronde des Wets / noch te onder den vloeck des Wets: De Wet en
de Boecken van het oude Teſtament / ſtaende op de Wet / zijn ons

als

Digitized by Google

als een segel om daer na te leven / en niet als een Verbondt om daer door salighlijk te worden/ Gal. 3 : 13. Christus heeft ons verlost van den vloeck des wets. Joan. 1:17. Galat. 4:24.

C. Vrage. Waer het Oude Testament niet genaemt een bedieninge des doodts, 2. Cor. 3:7 ?

Antw. Paulus spreeckt hier niet van de Boecken des Ouden Testaments, maer van het Verbondt des Wets alleen/in steenen inghedruckt : 't welck sonder het Euangelium den Sondaer verdoemt/ Galat. 3 : 10. Want soo vele als 'er uyt de wercken der wet zijn, die zijn onder den vloeck. Rom. 6:14. Rom. 3:19.

A. Vrage. Mach yder een de Schrifture wel lesen ?

Antw. Ja : yder een mach dit niet alleentijck doen ; maer moet dit doen / Joan. 5 : 39. Onderloeckt de Schriften. Apoc. 1:3. Salich is hy die leest, ende zijn sy die hooren de woorden deser prophetie, ende de selvige bewaren. Psal. 34 : 16. Psal. 1 : 1/2. 1. Thess. 5 : 27.

B. Vrage. Hoonen de ketteryen niet daer uyt voort/ als de gemeene man de Schrift leest ?

Antw. Neen : want niet de slechte Lieden / maer de Geleerde brengen de ketterijen in de werelt : De Schrifture is het middel/ maer door yder een sulx moet machten tegen de ketteryen, Actor. 17 : 11. Dese waren edelder als die van Thessalonica, als die het Woordt ontfingen met alle toe-genegentheydt, onderloeckende dagheliicks de Schriften, of dese dinghen alsoo waren. 1. Joan. 4 : 1. Ephes. 6 : 17.

A. Vrage. Is de Schrifture soo klaer en dupdelijck beschreven/ dat yder een deselvige verstaen kan ?

Antw. Al-hoe-wel in de Heylighe Schrifture sommighe dingen wat duyster zijn/en dat insonderheydt voor de duystere oogen van de onbeschaemde / in de welcke de Godt deser eeuwe de sinnen verblindt heeft, 2. Cor. 4 : 4. 2. Petr. 3 : 16. Soo zijn nochtans de Hooft-artickulen van gheloove en leven daer in klaerlijck beschreven/ insonderheydt voor de kinderen Godts/ Psal. 119:105. U Woordt is een lampe voor mijn voet, ende een licht voor mynen padt. Psal. 19:8. 2. Pet. 1:19.

C. Vrage. Waerom bidt dan David/ Psal. 119: 18. Ontdeckt myne oogen dat ick aenschouwe de wonderen van u wet ?

Antw. David siett insonderheydt op soo een verstandt der Woort / daer op de gehoorsaemheydt volght / soo dat hy bidt / dat de Heere hem alsoo sijn Woort wil te verstaen geven / dat hy deselvige mocht onder-houden / v. 17. Dat ick u Woordt beware. Item daer oock soo spreeckt hy alsoo : Om dat oock in de Schrifture veel hooge en wonderlijcke verborgenheden zijn / die soo de sterfflicke niet konnen verstaen wegen in alle haer diep-grondigheden / Psal. 119 : 96. In alle volmaeckticheydt heb ick een eynde gevonden, maer u ghebodt is seer wijdt. 2. Petr. 3:16. 1. Cor. 13:9.

Digitized by Google

V. Vrage. Wat is dan de Uytleggingе en Predicatie van nooden / soo de Schrifture klaer is?

Antw. De Uytleggingе en de Predicatien zijn soo seer niet een verklaringhe der woorden / als een bpeder verstandt en uytwerdinghe der saken: het welcke dan mach geschieden door andere Schrifture-plaetsen / soo dat de Schrifture verklaert wordt door haer eygen licht. Maer als de verklaringe ook over de woorden geschiet / dan is dit noodigh om de duysterе plaetsen / en om de hooghverstandighe van des Menschen verstandt / 't welck met een voor oordeel dickwils is in-genomen / ofte ten minsten duyster is: Als ook om Godts will dapperlijck toe te passen op de Constitutien? Luc. 24: 27. Begonnen hebbende van Mose ende alle de Propheten, leyde hy haer uyt in alle de Schriften, 't ghene van hem gheschreven was. Mathem. 8: 9. Actor. 8: 31.

C. Vrage. Hoe kan de Schrifture klaer te verstaen zijn / daer soo hooge verborgentheden in staen?

Antw. De hooge verborgentheden zijn wel in haer selven onbegrepelijck / alsmen de redenen in de maniere van desselvigen will verstaen / Rom. 11: 33. O diepte des rijckdoms, beyde der wijs heydt ende der kennisse Gods: hoe onderzoeckelijck zijn uwe oordeelen, en onnaspeurlijck uwe wegen, &c. 34. Want wie heeft den sin des Heeren gekent? Hoewaers alsmen die verborgentheden aen-merckt als een Godtdelijcke waerheydt in sich selven / soo worden desselvige met dupdelijcke klare woorden in de Schrifture beschreven: als by exempel: De verborgentheydt dan de H. Wijeenigheydt is niet wel te verstaen / even-wel wordt de waerheydt van deze verborgentheydt klaerlijck beschreven / 1. Joan. 5: 7. Drie zijnder die getuygen in den Hemel, de Vader, het Woordt, ende de Heylige Geest, en deze drie zijn een.

C. Vrage. Indien de Schrifture soo klaer is om te verstaen / hoe zijnder dan soo veel Secten en Ketterijen?

Antw. De Ketterijen komen hier niet van voor / dat de Schrifture duyster is / maer deselve komen uyt de verdorven wille en verstandt des Menschen / en dat door de ydelheydt des Duyvels / 2. Pet. 3: 16. De ongeleerde en onvaste Menschen verdraeyen de Schriften tot haer eygen verderf, 2. Cor. 4: 3/4.

B. Vrage. Staet alles dat wy weten en doen moeten met een uytgedruckte Letter van woordt tot woordt in de heylige Schrifture?

Antw. Sommighe dinghen worden daer uyt verstaen door een bondigh en klaer gevolgh en Consequentie, de welcke ook Godts Woordt is: Als de kinder-doop / &c. Soo betuyst Jesus de opstandinge uyt de dooden uyt die woorden / Matth. 22: 32. Ick ben de Godt Abrahams, ende de Godt Isaacx, ende de Godt Jacobs: Godt en is niet een Godt der dooden, maer der levendigen. Actor. 2: 25/30. 1. Cor. 15: 29.

C. Vrage. Hoe weten wy / dat wy den rechten sin van de Schrifture hebben?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Dit weten wy t'weerſins : Door eerſt / uyt de ghemeyne waerheydt die in andere Schrifturen-plaetſen leydt : Wt noemt Paulus / Rom. 12 : 7. De maete des geloofs. 2. Tim. 1 : 13. 1. Cor. 4 : 6. Ten tweeden / uyt de inwendige werckinghe des Heyligen Geeſts / 1. Joan. 2 : 20. Ghy hebt de ſalvinge van den Heyligen, ende ghy weet alle dingen. 1. Cor. 2 : 11 / 12. 1. Joan. 5 : 6.

B. Vrage. Moet 'er in de Kercke niet zijn een ſichtbaren Rechter / na wiens oordeel en uytſprake de Schrift moet verſtaen worden?

Antw. Neen ; dewijle Godt ſoo een onfeylbaer Rechter niet heeft in-geſtelt / maer wijſt ons / dat wy tot de Schrifturen ſelve gaen moeten / om den ſin te verſtaen / Eſai. 8 : 20. Tot de wet, ende het getuygeniſſe. 1. Tim. 4 : 8. Actor. 17 : 11. Deſe waren edelder dan die te Theſſalonica waren, als die het woordt onſinghen met alle toe-genegentheydt, onder-ſoeckende dagelijcks de Schriften, of deſe dingen alſoo waren.

C. Vrage. Waerom wierdt dan het oude Volck geſonden tot de Prieſter, en den Rechter, Deut. 17 : 9?

Antw. Om dat ſy de Wetten Godts verklaerden / en om dat ſy over de Godts-dienſt en het Volck waren geſtelt / om te doen verſtaen wat haer plicht was / doch alles §. 11. Na het bevel der wet. Matth. 23 : 2. Mal. 2 : 7.

B. Vrage. Konde de Hooge-prieſter in ſijn uytleggingh wel dwalen?

Antw. Ja / en heeft oock meermaels gedwaelt / Mal. 2 : 8. Ghy zijt van de wegh af-geweken, ende hebt 'er vele doen ſtruyckelen in de wet. Hoſ. 5 : 1. Matth. 26 : 50.

C. Vrage. Is dan de Paus van Romen de Rechter niet over de Geloofs-verſchillen / en over het rechte verſtandt der H. Schrifture.

Antw. Neen / gewiſſelijck : want gelijck de Heere voorgenomen heeft het Volck des Nieuwen Teſtaments ſoo een Rechter heeft geſtelt; alſoo moet de Paus van Romen ſelfs van de H. Schrifture wachten gevoordeelt / na welck oordeel de Paus van Romen niet alleen een onwettige bedieninge heeft / maer oock ſelfs de Antichriſt is / die hem ſelven in deſe ſyne macht / die hy aen-neemt over de Heylige Schrifture / verheft boven al dat God genaemt, ende als God geeert wordt, 2. Theſſ. 2 : 4.

A. Vrage. Staet alles voornaemelijck in de heylighe Schrifture / 't gheen ons noodigh is te gelooven en te doen om zaligh te worden?

Antw. Ja : 2. Tim. 3 : 15. Ghy hebt van kindts af de heylighe Schriften geweten, die u wijs konnen maken ter zaligheydt, door het geloove, 't welck in Chriſto Jeſu is. Pſal. 19 : 8. De Wet des Heeren is volmaeckt, Joan. 20 : 31.

C. Vrage. Wat is dan deſe plaetſe te verſtaen / Joan. 21 : 30. Jeſus heeft noch vele andere teeckenen gedaen, die niet geſchreven zijn in dit Boeckt

Antw.

Digitized by Google

Antw. Behalven dat dese tuchenen in andere Boecken der heylige Schrifture vinden staen / soo dient ghy weten / dat de kennisse van alle Christi instituten niet noodigh en is tot zaligheydt voor onse ziden: Al dat noodigh was tot onse zaligheyds / is beschreven / Joan. 20: 31. Maer dese zijn geschreven, op dat ghy gelooven, dat Jesus is de Christus, de Sone Godts, ende op dat ghy gelooyende, het leven hebbet in synen name. Joan. 15: 15. Galat. 3: 15.

R. Vrage. Zijnder ghenen Apostolische en Kercheliicke Traditien noodigh buyten de heylige Schrifture?

Antw. De Kercke kan haer ghedurigh maken van de oude kercheliicke Historien: alsoo zijnder verscheyde manieren in de uytwendige Godts-dienst / dewelcke wy door gewoonte der Kercken onder-houden / waervans sonder daer aen de zaligheydt te binden: maer geen Traditien konnen als noodighe Ghelooofs-artickulen buyten de Schrifture aen-ghenomen worden / Matt. 15: 9. Te vergeefs eeren sy my, leerende leeringen die gheboden der menschen zijn. Galat. 1: 9. Coloss. 2: 22.

C. Vrage. Paulus schijnt nochtans van Traditien te spreken buyten de Schrifture / 2. Thess. 2: 15. Houdt de instettingen die u geleert zijn, 't zy door ons Woordt, 't zy door onsen Sendt-brief?

Antw. 't Coen Paulus in desen Sendt-brief niet heeft beschreven / en nochtans van hem kan ghepredickt zijn / is van hem / of dan andere heylighe Schrijvers in andere Boecken der heylighe Schrifture ghestelt: Want syn ghewoonte was / niet te predicken buyten het ghene beschreven was, Act. 26: 22. Soo dat het laetste Boeck wort altoos besloten / Apoc. 22: 18. Indien yemandt tot dese dinghen toe-doet, Godt sal over hem toe-doen de plaghen die in dit Boeck gheschreven zijn. Deut. 4: 2. Ezech. 20: 18.

C. Vrage. Hoe seydt dan Paulus / 1. Cor. 11: 34. De overige dingen sal ick ordineren als ick sal gekomen zijn?

Antw. Hy spreeckt van eenighe uytwendighe ceremonien in de Kercke / daer de zaligheydt niet aenhingh / als blijckt uyt het woort / ordineren: Anderssins / 't ghene dienste tot zaligheydt was in syn tijdt beschreven / 2. Tim. 3: 16. Alle de Schrift is van Godt in-gegeven, ende is nuttigh tot leeringe, tot wederlegginge, tot verbeteringe, tot onderwysinge, die in die rechtveerdigheydt is: 3. 17. Op dat de mensche Godts volmaeckt zy, tot alle goedt werck volmaecktelijck toe-gerust. Apoc. 1. 3.

C. Vrage. Maer moetmen alle dese dinghen niet door Traditien weten / dewyle deselvighe in de H. Schrifture niet en staen: als / dat Maria altijdts is Maeghdt ghebleven / dat het Evangelium van Matthæus is beschreven door Matthæum / &c.

Antw. Die en diergelijcke dingen zijnder veele / dewelcke uyt de kercheliicke Historien gheparit worden / en gelooft met een vaen-

schijdelijck

Digitized by Google

Schrijft of hiſtoriſch Geloove / doch aen deſe dinghen en hangtt geen zaligheydt / ſoo dat dit niet en ſtrijdt tegent de voltmacktheyd van de H. Schrifture: want alſmen maer gelooft het ghene beſchreven is, dan kanmen het eeuwighe leven hebben, Joan. 20: 31.

Morgen-geſangh

Op de tweede Dagh van de Maendt.

Stemme: De Lof-ſangh van Maria / Mijn Ziel maeckt groot den Heer, &c.

1.

WY kiemen u / o Heer!
Een eerbeen upt u Leer /
Die ſtaet in de Schrifture,
Dit is alleen u Woort /
Dat van u is gheboort /
En ſal ooch eeuwigh duyren.

2.

Dit Goddelijck geſchrift
Is nier doot Menſchen dijft
Te voren ſoo beſchreven.
Wy ſien hier Heylligh werck /
Al ſtuyghtt de Roomſche Kerck /
Hier moeten wp naer leven.

3.

Leeſt / zaligh lieveud' Menſch /
Wp na u 's herten wenſch /
Dees Goddelijcke Letter:
Hoort na geen Menſchen woort,
Al brenght het Romen voort /
En ſcheit u voor een ſtetter.

4.

Dit Boeck is ons een lieht:
Hier voorden wp geſtiecht /
In 't gheen wp moeten weten /
Al 't gheen moet zijn gedaen
Dat leeren ons de H. aen /
Der Heylige Propheten.

Van

Van GODT.

De derde Dagh.

V. Vrage. Hoe weet ghy dat 'er een Godt is?

Antw. Dit geruyght niet alleen de Schrifture, maer ooch de Nature: Want Hemel en Aerde, Son en Maen hebben haer feiten niet ghemaeckt, en ydet Schepſel, ydet Bloem, en Kruyde leert ons dat 'er een Godt is/ Actor. 14:17. Godt heeft hem ſelven niet onbetuyght gelaten van den Hemel, ons regen en vruchtbare tyden ghevende, vervullende onſe herten met ſpyſe ende vrolijckheydt. Pſal. 19:2. De Hemelen vertellen Godts eere. Rom. 1:20.

V. Vrage. Hebben dan alle Menſchen de kennisſe van de waren Godt?

Antw. Neen: want al-hoe-wel alle Menſchen in haer gemoedt overtuyght zijn/ dat 'er een Godt is/ nochtans zijnder veele die den waren Godt niet kennen/ Gal. 4:8. Maer doe als ghy Godt niet en kendet, diende ghy de ghene, de welcke van naturen gheen Goden zijn. Epheſ. 2:12.

A. Vrage. Hoe veel Goden zijnder?

Antw. Niet meer als een, Deut. 6:4. Hoort Iſrael, de Heere onſe Godt is een eenigh Heere. 1. Cor. 8:4. Epheſ. 4:5.

V. Vrage. Maer zijn/ Godt de Vader, Godt de Sone, en Godt de Heylige Geeſt, geen drie Goden?

Antw. Neen/ want het zijn drie Perſonen in het een Godtlijcke weſen, 1. Joan. 5:7. Deſe drie ſijn een. 1. Tim. 2:5.

V. Vrage. Wat is Godt?

Antw. Godt is een Geeſt/ die on-eyndigh/ oder al-tegenwoordigh/ onveranderlijck/ en eeuwigh is: Godt al-wijs/ almachtigh/ barmhertigh/ rechtveerdigh/ &c. zijnde Vader/ Soon/ en Heylige Geeſt/ 1. Tim. 1:17. Den Koningh nu der eeuwen, den onverderfflijcken, den onſienlijcken, den alleen wyſen Godt, zy eere en heerlijckheydt, in alle eeuwigheydt, Amen. Exod. 34:6. 1. Timot. 6:15/16.

A. Vrage. Is Godt dan een Geeſt ſonder lichaem?

Antw. Ja/ Joan. 4:24. Godt is een Geeſt. 2. Cor. 3:17. 1. Tim. 1:17.

V. Vrage. Hoe wordt dan geſeydt in de heylige Schrifture/ dat Godt oogen/ handen/ voeten/ &c. heeft/ dat hy geſeten is/ &c.

Antw. Dit wordt oneygentlijck van Godt geſeyt/ om eenighe byſondere werckinghe Godts upt te drucken: Gheljck Godt ooch genaemt wordt/ een Leeuw, een Beyr, een verterend' vyer, niet om dat hy dit eygentlijck is/ maer om dat door deſe gheljckenisſen ſom-

Digitized by Google

ſommighe byſondere dinghen in Godt een ons wozden betroont / Deut. 4 : 24. Amos 3 : 8. Doch opgenatijck heeft een Geeſt noch vleeſch noch beenen. Luce 24 : 39.

B. Vrage. Wat moje dan verſtaen doez Godts handt/ooge/mondt/voeten/en herte?

Antw. Godts handt betepdent ſijn Almachtigheydt : Godts ooghe / ſijn Alwetentheydt. Godts mondt / ſijn bevel en taſt, Godts voeten / ſijn over-al tegenwoordigheydt. Godts herte / ſijn lieſde, genade, barmhertigheydt, &c.

B. Vrage. Wat wozde hier doz verſtaen / als Godt ghenaemt wozdt een Leeuw / en Beyz / en vyer / &c.

Antw. Daer doz wozdt af-geleert dt Godts rechtveerdigheydt en verſtijfdertijdte oozſaken en ſtraffen over de Godtloſe herde die men niet han weder-ſtaen / Heb. 10 : 31. Vreeſſelijck is het te vallen in de handen des levendigen Godts.

A. Vrage. Waer is Godt?

Antw. Godt is over al tegenwoordigh / nergens in-gheſloten / nergens uyt-geſloten / 1. Reg. 8 : 27. Soude Godt op aerde woonen? Siez, de Hemelen, ja de Hemel der Hemelen ſoude U niet begrypen, hoe veel te min dit huys dat ick gebouwt hebbe. Eſaj. 66 : 1. Actor. 17 : 24.

C. Vrage. Hoz ſeyde dan Davidt / Pſal. 115 : 3. Onſe Godt is doch in den Hemel?

Antw. Godt woont op een byſondere wyſe in den Hemel / dewijle hy daer ſijn Majeſteyt ſeer heerlijck vertoont : Hoefnaers alſoo / dat hy ooch op de aerde is / dewijle Godt on-eyndigh is / Eſaj. 66 : 1. Den Hemel is mijn throon, ende de Aerde is de voetbanck myner voeten. 1. Chron. 6 : 16. Jeremi. 23 : 24.

C. Vrage. Hoz is't dan te verſtaen / als geſeydt wozdt dat de Heere nederdaelt van den Hemel : en dat hy opvaert / Gen. 18 : 33. Doe ging de Heere wegh, als hy ge-eyndight hadde met Abraham te ſpreken.

Antw. Dit is onegenatijck te verſtaen van eenige vertoontinge van Godts werckinghen / ende van eenige byſondere openbaringen van Godts tegenwoordigheydt / gelijck ſoo onegenatijck geſeydt wozdt / Pſal. 104 : 3. Die op de vleugelen des winds wandelt. Pſal. 99 : 1. Pſal. 50 : 2.

A. Vrage. Hoe oudt is Godt / en hoe lange ſal hy leven?

Antw. Godt reit geen Jaren / gelijck wy Menſchen / hy is ſonder begin / en ſonder eynde : Hy is een eeuwigh Godt / Pſal. 90 : 2. Eer de bergen ghe boren waren, ende ghy de aerde ende de wereldt voort-gebracht hadde : Ja van eeuwigheyd tot eeuwigheyd ſijt ghy Godt : 1. Tim. 1 : 17. Apoc. 1 : 8.

A. Vrage. Is Godt onveranderlijck?

Antw. Ja / Mal. 3 : 6. Ick de Heere worde niet verandert. Pſal. 102 : 28. Jacob. 1 : 17. By den welcken geen veranderinghe, ofte ſchaduwe van om-keeringe en is.

Vrage.

Digitized by Google

V. Vrage. Waer in is Godt onveranderlijck?

Antw. (1.) In sijn wesen, 1. Tim. 1:17. De Koningh der eeuwen, den onverderfelijcken Godt. Psal. 102:28.

(2.) In sijn kennisse en alwetenheydt, 1. Cor. 2: 16. Wie heeft den sin des Heeren gekendt, die hem soude onderrichten. Job 11: 7/8/9. Hebr. 4:13.

(3.) In sijn wille en voornemen, Job 42: 2. Ick weet dat ghy alles vermeughdt: Ende dat geen van uwe gedachten kan af-gehouden worden. Esai. 46:10. Mijn raedt sal bestaen, ende ick sal alle mijn wel-behagen doen. Rom. 9: 11. Op dat het voor-nemen Godes, dat na de verkiesinge is, vast bleve. Hebr. 6: 17. De onveranderlijckheydt van sijn raedt.

(4.) In sijn woorden, beloften, en dreygementen. Num. 23: 19. Godt is geen Man dat hy liegen soude, noch te eens Menschen-kint, dat hem yets berouwen soude: soude hy 't seggen, ende niet doen? ofte spreken, ende niet bestendigh maken? Tit. 1: 2. Jes. 30: 10.

C. Vrage. Hoe werdt dan gesedt/ Gen. 6: 6. Doe berouwde het den Heere, dat hy den Menschen op der aerden gemaeckt hadde?

Antw. Dit wordt on-eygentlijck / en menschelijcker wijse van Godt gesedt / gelijck oock die volgende woorden: Ende het smerde hem aen sijn herte: Berouw betreffent by ons Menschen twee dinghen: eerst, de veranderinghe van ons voor-nemen en wille: ten tweeden: de veranderinghe van ons werck: volgens het uyterste alleen wordt Godt het berouws toe-geschreven en niet eygentlijck na het eerste 1. Sam. 15:29. God is geen Menschelijck, dat hem yets soude berouwen. Het is te spreken / niet dat Godt verandert van wille / maer dat hy / na sijn eeuwigh voornemen / het Schepsel / dat sondigh wordt / verandert tot straffen / Gen. 6:7. De Heere seyde, ick sal den menschen, dien ick geschapen hebbe, verdelgen van den Aerdtbodem.

A. Vrage. Is Godt al-wetende?

Antw. Ja/ Hebr. 4: 13. Daer is geen Schepsel onsichtbaer voor hem: maer alle dingen sijn naeckt ende geopent, voor de oogen des genen met welcke wy te doen hebben Ezech. 11:5. Ick weet eenyder der dingen die in uwen Geest op-klimmen, 1. Joan. 3:20.

C. Vrage. Hoe seydt Godt dan/ Gen. 18:21. Ick sal nu af-gaen, ende besien, of sy na het geroep, 't welck tot my gekomen is, ten uyterste gedaen hebben: ende soo niet, ick sal 't weten.

Antw. Dit word menschelijcker wijse van Godt gesedt; om dat hy als een Richter nu wilde straffen/ soo neemt hy als voor act/ informatie van saken; gelijck soo mede voor gesedt/ Psal. 82: 1. God staet in de vergaderinge Godes: hy oordeelt in 't midden der Goden. Gen. 22:12.

A. Vrage. Weet Godt te voren alle geheurlijcke dingen/ en die vry willigh geschieden sullen?

Antw. Ja/ Psal. 139: 2. Ghy weet mijn sitten, ende mijn op-staen

Digitized by Google

ſtaen: ghy verſtaet van verre mijn ghedachten: Pſ. 4. Als 'er noch geen woordt op myne tonge is, ſiet, Heere ghy weet het alle. Prov. 16:33. Eſai. 46:10. Die van den beginne aen verkondighe het eynde, ende van oudts af de dingen die noch niet geſchiedt en zijn.

B. Vrage. Weet Godt oock te waren wat ſonden de Menſchen ſullen doen?

Antw. Ja Eſai. 48:8. Ick heb geweten dat ghy gantſch trouwlooſlijck handelen ſoudt. Actor. 2:23. Deſen Jeſus door den bepaelden raedt en voor-kenniſſe Godts over-ghegheven zijnde. 1. Sam. 23:12.

B. Vrage. Verdraemen Godts wille en voornemen wel?

Antw. Niet volkomentlijck / maer alleenlijck voor ſoo veel hy dit ons heeft geopenbaert / Deut. 29:29. De verborgene dingen zijn voor den Heere onſen Godt: Maer de gheopenbaerde zijn voor ons en onſe kinderen, tot in eeuwigheydt, om te doen alle de woorden deſes wets. Pſal. 36:7. Rom. 11:33.

C. Vrage. Hoe wordt Godts wil in de heylighe Schrifture aen-gemerckt?

Antw. Sommighes betreckent Godts wil, ſijn beſluyt en voornemen / Epheſ. 1:11. Die alle dingen werckt na den raedt ſynes willens. Pſal. 115:3. Rom. 9:19. Sommighes betreckent Godts wil, ſijn wet en woordt, als regel van ons doen en laten, 1. Theſſ. 4:3. Dit is de wille Godts, uwe heylighmakinge. Matth. 12:50. Joan. 7:17.

C. Vrage. Zijnder dan in Godt twee willen?

Antw. Neen: maer Godts wille is een, ghelijck Godt ſelve een iſt: maer deſelwige wordt op tweederley wyſe aen-gemerckt na het onderſcheyt van de dingen die hy will. Want ſommige dingen will hy ſelve doen / en die aen ons niet openbaren: Sommige dingen will hy dat wy ſullen doen / de welcke hy ons openbaert in ſijn Woordt.

C. Vrage. Is 'er ſommighes geen ſtrijdt tuſſchen Godts verborgen will / en tuſſchen Godts geopenbaerden will?

Antw. Het kan wel ghebeuren dat Godt ſommighe dingen will gebieden / die hy eygentlijck niet en will dat geſchieden ſullen: Alſoo gewoodt hy dat Pharao het Volck ſoude laten reyſen: Dat Abrahem ſijn Soone Iſaac ſoude dooden / Gen. 22: 1/2/3. Maer daer is geen ſtrijdt in Godt ſelve: Want het is deſelwighe wille Godts die voor-nam dit aen Abraham te ghebieden / om ſijn gehoorſaemheydt te beproeven / en die dan hadt beſloten dat de beletten / als Abraham daer toe gereet ſoude zijn.

C. Vrage. Is in Godt niet eygentlijck een begeerte naer dood hy menſchen en wilde wel dat ſommige dingen anders uyt-vielen?

Antw. Neen / want dan ſoude in Godt een onvolmaecktheydt zijn / ende een onmacht om ſijn begeerte te behoeden / Eſai. 46:10. Ick ſal al mijn wel-behagen doen. Pſal. 115:3. Prov. 21:30.

C. Vrage. Waerom seydt Godt dan / Pſal. 81 : 14. Och ! dat mijn volck na mijn gehoort hadde ?

Antw. Godt ſpreeckt op menſchelijcke wyſe / om te beroomen / dat hem de gehoorſaemheyd en de ſeegen van ſijn volck aengenaem is / gelijck ſoodanighe menſchelijcke bewegingen Godt meermaels worden toe-geſchreven / Exod. 32 : 10. Ende nu, laet my toe, dat mijn toorn tegen haer ontſteke. Gen. 32:26.

A. Vrage. Hoe groot is Godts macht ?

Antw. Godt is almachtigh / Matth. 19 : 26. By Godt zijn alle dingen mogelijck. Gen. 18:3. 2. Cor. 6:18.

C. Vrage. Waer in beſtaet Godts almachtigheydt ?

Antw. De Heere kan alles doen wat hy wil : hy kan meer doen als hy wil : hy kan van geen Belemmt worden verhindert : hy kan alles alſoo doen als hy wil : Ende hy wordt noch moede noch mat / Matth. 3 : 9. Godt kan uyt ſteenen Abraham kinderen verwecken. Pſal. 115 : 3. Eſai. 40 : 28. Rom. 9 : 19.

B. Vrage. Is Godt dan aen geen middelen gebonden ?

Antw. Neen : want Godt kan wercken door allerley middelen: ſonder middelen ; door weynig middelen : tegen alle ordinare middelen : en door ontbeerlijcke middelen / 1. Sam. 14 : 6. By den Heere is geen verhinderinge om te verloſſen door vele ofte door weynige. 2. Chron. 14:11. Dan. 3:17/27.

B. Vrage. Mach men op Godts woordt en belofte wel vaſt ſtaen ?

Antw. Dat ja ! want Godt is waerachtigh, ja de waerheydt ſelve / Tit. 1:2. Hy kan niet liegen. Num. 23:19. Soude hy 't leggen, ende niet doen ? Jerem. 10:10. 1. Joan. 1:9.

C. Vrage. Hoe komt het dan dat ſommige beloften en dreygementen Godts ſchynen niet bevuult te zijn : Als Num. 14:35. Jon. 3:4?

Ant. Alle Godts beloften en dreygementen worden altijdts bevuult / ſoo als deſelvige gedaen worden : Maer Godts beloften, en ſijn dreygementen in tijdtſelijcke dingen / ſtaen bevuultinge in haer bevuultinge op een voorgaende conditie / 't zij dat deſelvighe uyt-gedruckt ſtaet / ofte niet : en als die conditie niet wordt bevuult / dan wordt de belofte of het dreygement ook niet bevuult / ſonder bevuultinge van Godts waerheydt / Jer. 18 : 7. In eenen oogenblick ſal ick ſpreken over een Volck, ende over een Koninghrijcke, dat ick het ſal uyt-rucken, ende af-breken, ende verdoen. v. 8. Maer indien dat ſelvighe volck over het welcke ick ſulcks gheſproken hebbe, ſich van ſijn boosheyde bekeert, ſoo ſal ick berouw hebben over 't quaed dat ick het ſelve gedacht hebbe te doen. 1. Sam. 15:26. 1. Sam. 2:30.

A. Vrage. Is Godt oock goedt en barmhertigh ?

Antw. Godt is de opperſte goetheyt ſelfs / Matth. 19 : 17. Niemandt is goedt dan een, namentlijck Godt. Exod. 34:6. Rom. 2:4.

B. Vrage. Is Godt aen alle Schepſelen goedt ?

Antw. Ja : door een goetheyt van ſijn Providentie / waer door hy ſijn ſchepſelen verſorght van ſpyſe en dranck / &c. Pſal. 104 : 27.

Sy

Digitized by Google

Sy alle wachten op u, dat ghy hen hare ſpyſe geeft te ſyner tijdt. Act. 14:17. Act. 17:28.

C. Vrage. Is dan Godt voor ſommighe Menſchen tuer goedt en barmhertigh op een byſondere wyſe?

Antw. Ja hy: Want aen alle Menſchen geeft hy wel die ghemeyne natuerlijcke gaben / maer voor ſyne Kinderen heeft hy byſondere en zaligmakende genade en barmhertigheydt / Pſal. 73:1. Immers is Godt Iſrael goedt. Rom. 9:18. Hy ontfermt hem diens hy wil. Epheſ. 1:6/7.

A. Vrage. Is 'er ook een ſtraffende rechtveerdigheydt by Godt?

Antw. Ja/ Rom. 1:18. De toorn Godts wort geopenbaert van den Hemel over alle godtloosheydt, ende ongherechtigheydt der Menſchen. Rom. 1:32. 2. Theſſ. 1:6.

B. Vrage. Is 'er niet anders van Godt te kennen als dat hy is een Geeſt/ die on-eyndigh/ onveranderlijck/ eeuwigh/ al-wys/ en barmhertigh is/ &c?

Antw. Ja het: Want die eenige Godt in weſen en Godtheydt, woort ons geopenbaert/ als drie zijnde in Perſonen, 1. Joan. 5:7. Drie zijnder die getuygen in den Hemel: De Vader, het Woordt, ende de Geeſt, ende deſe drie zijn een. Matth. 28:19. 2. Cor. 13:13.

C. Vrage. Is deſe verborgentheydt des geloofs / van de Heylighe Drie-eenigheydt, ook in den Ouden Teſtamente bekent geweeſt?

Antw. Ja/ Gen. 1:26. Godt ſeyde laet ons Menſchen maken, na onſen beelde, na onſen gelijckenisſe. Deut. 30:4. Eſai. 63:9/10. Pſal. 33:6. Eſai. 6:3.

C. Vrage. Maken deſe drie Perſonen geen drie Goden?

Antw. Neen: Want deſe drie Godtlijcke Perſonen / hebben maer een Godtlijck Weſen of Godtheydt: Sy zijn wel onderſcheyden, ſoo dat de Vader een ander Perſoon is als de Soone: Maer ſy zijn niet verſcheyden of af-gheſcheyden in Weſen en Godtheydt van malkanderen: Soo dat de Vader gheen ander Godt is als de Soone en de Heylighe Geeſt / Joan. 10:30. Ick ende de Vader zijn een. 1. Joan. 5:7. Joan. 14:9.

C. Vrage. Is 'er aen de kennisſe van de Heylighe Drie-eenigheydt maer gelegen?

Antw. Ja ſeer veel: want hier door kennen den waren Godt een eerlyen ſoo hy is: en men verſtaet hoe wy door deſe Perſonen zaligh worden/ en op wien wy ons ſelven betrouwen/ Joan. 17:3. Dit is het eeuwige leven, dat ſy u kennen den eenigen waerachtigen Godt, ende Jeſum Chriſtum, dien ghy geſonden hebt. 2. Cor. 13:13. Joan. 8:19.

A. Vrage. Is dan Jeſus Chriſtus / de Soone Godts/ ook de eeuwige waerachtige Godt?

Antw. Ja hy/ 1. Joan. 5:20. Deſe is de waerachtige Godt, ende het eeuwige leven. Joan. 1:1. Actor. 20:28.

Digitized by Google

B. Vrage. Hoe sonder ghy dit bycander konnen bewysen?

Antw. (1.) Uyt sijn Godtlijcke namen, Rom.9:5. De welcke is Godt boven al te pryſen in der eeuwigheydt. Jerem.33:16. Hebr. 1:9.

(2.) Uyt sijn Godtlijcke eygenſchappen, Joan.21:17. Heere ghy weet alle dingen. Joan.8:58. Hebr.1:12.

(3.) Uyt sijn Godtlijcke werckingen, Joan. 1:3. Alle dingen zijn door hem ghemaeckt, en sonder hem is niets ghemaeckt, van 't geen gemaeckt is. Joan.5:19. Hebr.1:3.

(4.) Uyt sijn Godtlijcke eere, Joan. 5:23. Op dat sy alle den Sone eeren, gelijck sy den Vader eeren. Hebr.1:6. Matth.28:19.

C. Vrage. Waer komt het dan van daen, dat dese dingen in de heylige Schrifture van Christo worden geseydt, de welcke op de waerachtighe Godt schynen niet te konnen passen. Als Matth.20:23. 1.Cor.1:3. Joan.5:19. Joan.7:28. Joan.14:28.

Antw. Dit komt hier van daen / om dat hy ook een waerachtigh Menſche was: ende de Middelaer der Menſchen: Soo dat alle soodanighe spreucken van hem worden verstaen / ten opſichte van sijn Middelaer-ampt / en van sijn staet der vernederinghe / of ten aenſien van sijn menſcheljcke nature / sonder na-deel van sijn Godtlijcke nature / 1.Tim.2:5. Daer is een Godt, ende een Middelaer Godts, ende der Menſchen, de Menſche Jesus Christus. Actor. 20:28. 1.Cor.2:8.

A. Vrage. Kan het wel bewesen worden dat de Heylige Geest ook is de eeuwige Godt / een met den Vader en den Sone?

Antw. Ja. (1.) Uyt de Godtlijcke namen, Actor.5:4. Ghy en, hebt den Menſchen niet gelogen, maer Gode. 1.Cor.3:16. Actor. 4:24/25.

(2.) Uyt de Godtlijcke eygenſchappen, Hebr.9:14. De eeuwige Geest. Psal.139:7. 1.Cor.2:10.

(3.) Uyt de Godtlijcke werckingen, Joh 33:4. De Geest Godts heeft my gemaeckt. Joan.3:5. 1.Cor.12:11.

(4.) Uyt de Godtlijcke eere, Matth.28:19. Doopt se in de name des Vaders, des Soons, ende des Heyligen Geestes. 1.Cor. 3:16. 2.Cor.13:13.

B. Vrage. Waer schijnt het niet / dat de Heylighe Geest maer een geschapene werckinge Godts is / in den Nieuwen Testamente / en dat uyt Joan.7:39. Dit seyde Jesus van den Geest den welcken ontfangen souden, die in hem gelooven. Want de Heylige Geest en, was noch niet, overmits Jesus noch niet verheerlijckt was?

Antw. Men moet onderscheydt maken tusschen den Persoon van de Heylighe Geest / ende sijne gaven en werckinghen: Dese plaets spreeckt van eenighe bysondere gaven des Nieuwen Testaments / de welcke de Heylige Geest soude uyt-storten / 1.Cor. 12:4. Daer is verscheydenheyd der gaven, doch het is deselve Geest. 1.Cor.12:11. Actor.2:4.

Vrage.

Digitized by Google

B. Vrage. Die Heylige Geest wort een kracht Godts genaemt/Luc. 1:35. Hoe kan de selvige aan Godt selve zijn?

Antw. Dit wordt gesepdt van een bysondere Godtdelijcke werckinge/die de Heylighe Geest als de Almachtige Godt uyt-werckt: ofte sommighes wort daer door verstaen/niet een accidentele en toevallighe kracht Godts/ maer een wesentlijcke of personele kracht Godts/ betreckkende de Persoon van de Heylige Geest/ het welcke sijn Godtheyde niet wegh neemt/ maer bevestight.

C. Vrage. Is dan de Heylighe Geest een Persoon, onderscheyden van de Vader, en van den Sone?

Antw. Ja/ onderscheyden, maer niet af-gescheyden: want de Heylige Geest worden toe-geschreven alle eygenschappen en werckingen van een Persoon/ als verstandt 1.Cor.2:10. Wille 1.Cor. 12:4/11. En wyse werckingen/ 1.Cor.12:11. Hy deylt een yeghelijck sijn gaven gelijckerwijs hy wil. Joan.14:16. Ick sal den Vader bidden, ende hy sal eenen anderen Trooster gheven, op dat hy by u blyve in der eeuwigheydt. 1.Cor.12:11. Actor.20:28.

A. Vrage. Is het niet genoegh dattmen Godt kendt als een eenwoge/ almachtige/ 3t. Geest/ Schepper van Hemel ende van Aerde?

Antw. Neen het: maer wy moeten hem oock kennen als Godt de Vader/de Soon/ ende de Heylige Geest/ want alsoo wort Godt ons inde Heylige Schrifture geopenbaert: en die Godt alsoo niet kennen/ worden gesepdt/ sonder Godt te zijn Ephes.2: 12. En op dese wyse te kennen/ is de wegh tot salighepdt/ Joan.17:3. Dit is het eeuwige leven, dat sy u kennen, den eenigen waerachtigen Godt, ende Jesum Christum, dien ghy gesonden hebt. Esai.53:11. 2.Cor. 13:13.

Morgen-gesangh

Op de derde Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 8. ô Onse Godt, &c.

1. O Groote Godt! gantsch eeuwigh in het wesen/
Ick kan u mache uyt alle schepsels lesen:
Maer 't Woordt geeft my het salighmaekend' licht/
En leert myn Ziel dit Godtdelijck gesicht.

2. Ghy zijt een Geest, veel hooger als den Hemel/
Geen Visch of Vogel maeckt ergens sulcx gewemel/
Of ghy zijt daer: ghy waert voor alle dingh/
Ghy duyrt oock steedts sonder veranderingh.

3. Dat is/ dat was/ en al dat sal geschieden/
Ghy weet het al: wie sal u dan onderrieden?
O groote macht vindt nergens sins of paet:
Ghy wilt regeert de dingen al-te-saet.

Digitized by Google

4. Barmhertigh ſijt ghy/ O Godt/ en wel tröuwe!
Ick magh mijn hoop wel op uw' mooyden houwe:
Ick ſien oock u groote gerechtigheydt/
Op dat ick van de ſonde niet mogt miſleydt.
5. Wie ken en dien ick nu/ mijn Godt! mijn Vader!
Hoch troedt ick op u ſtercke een mepnigh nader:
Ghy Jeſu Heer/ en ghy Heylige Geeſt!
Wogt ooch van mp als ware Godt gheeert.

Van de Scheppinge.

De vierde Dagh.

A. Vrage. Wie heeft den Hemel en de Aerde gemaeckt?
Antw. Godt/ Gen. 1:1. In den beginne ſchiep Godt den Hemel ende de Aerde. Genes. 2:1. Actor. 4:24.

B. Vrage. Helpen/ de Sone/ ende de Heylige Geeſt/ ooch de werelt geſchapen?
Antw. Ja/ ghelijck ſy met den Vader de eeuwige warachtighe Godt ſijn/ Joan. 1:3. Door het Woordt zijn alle dingen gemaeckt, ende ſonder het ſelvighe is niet gemaeckt van het gene gemaeckt is: Joh 33:4. De Geeſt Godts heeft my gemaeckt. Pſal. 33:6.

A. Vrage. Wat dingen zijn geſchapen?
Antw. Hemel en Aerde/ met alles dat daer in is/ Gen. 2:1. Alſoo zijn volbracht den Hemel, de Aerde, en al haer heyr: Gen. 1:1. Jerem. 10:12.

B. Vrage. Uyt wat ſtoffe heeft Godt de werelt gemaeckt?
Antw. Uyt niet/ Hebr. 11:3. Door het geloove verſtaen wy dat de werelt door het Woordt Godts is toe-bereydt, alſoo dat de dingen dienen ſiet, niet geworden zijn uyt dingen die geſien worden: Prov. 8:25. De aenvangh van de ſtof kens der werelt. Col. 1:16.

B. Vrage. In hoe veel tijdts heeft Godt de werelt gemaeckt?
Antw. In de tijdt van ſes dagen/ Gen. 2:2. Als nu Godt op den ſeventſten dagh volbracht hadde ſijn werck dat hy gemaeckt hadde, heeft hy gheruſt op den ſeventſten dagh van al ſijn werck dat hy ghemaeckt hadde: Gen. 20:11.

C. Vrage. Hoe langh is dit nu wel geleden?
Antw. Soo ontrent vijf duyſent ende ſes hondert jaer..

B. Vrage. Hoedanigh was de werelt alſſe nu geſchapen was?
Antw. Alles was ſeer goedt en heerlijck: bequaem om Godts macht/ wijſheydt/ en goetheydt te vertoonen/ Gen. 1:31. Godt ſagh al wat hy ghemaeckt hadde, en ſiet, het was ſeer goedt: Deut. 32:4. Pſal. 19:2.

C. Vrage. Heeft dan Godt de Leeuwen/ Wolven/ Slangen/ Padden/

Digitized by Google

den/ doornen/ en vergiftighe kruyden/ &c. niet gheschapen?

Antw. Ja wy/maer niet in die boose eygenschappen: Want die quaedt-aerdighevdt is daer na door de sonde/ tot straffe der Menschen daer in gekomen/ Gen.3:17. De Heere seyde tot Adam, het Aerdtrijck zy om uwen 't wille vervloeckt: Genes. 3:14. Genes. 3:18. De aerde sal u distelen en doornen voort-brengen.

C. Vrage. Wat zijn de oprechtenste Schepselen geweest?

Antw. De Engelen en de Menschen/ Psal.104:4. Die syne Engelen maeckt Geesten: Col.1:16. Psal.8:6.

B. Vrage. Wat zijn Engelen?

Antw. Engelen zijn heylighe/ trouse/ machtighe/ onsterffelijcke Geesten/ Hebr.1:14. Zijnse niet alle dienstbare Geesten? Luc. 20:36. 2.Sam.14:20.

A. Vrage. Weten de Engelen alle dingen?

Antw. Neen; (1.) Sy kennen het herte van de Menschen niet: (2.) Oock soo weten sy de toe-komende gheheymenissen dingen niet: (3.) Alle Godts besluyten kennen sy oock niet/ Matt. 13:32. Van dien dagh,en die uyre en weet niemandt,noch de Engelen die in den Hemel zijn: 1.Reg.8:39. Ephes.3:10.

B. Vrage. Kennen de Engelen ons Menschen hier beneden wel?

Antw. De Engelen worden van Godt op de aerde uyt-gesonden/ ende alsoo kommen sy ons Menschen/ ende onse wercken wel kennen/ maer welcke sy besitty zijn/Actor.10:4. De Engel seyde tot Cornelius,uwe gebeden,ende uwe aelmoessen,zijn tot gedachtenisse op-gekomen voor Godt. Matth.13:41. Hebr.1:14.

B. Vrage. Zijn de Engelen groot van macht?

Antw. Ja/ Psal. 103:20. Lovet den Heere, syne Engelen, ghy krachtige helden: 2.Thess.1:7. 2.Reg.19:35.

A. Vrage. Kommen de Engelen miraculen doen: ofte hebben sy het herte der Menschen in haer macht?

Antw. Neen: Want het is alleen Godts werck/ Prov. 21:1. Het herte der Koningen is in de handt des Heeren: Psal.72:18. Gelooft zy de Heere,de Godt van Israel,die alleen wonderen doet.

A. Vrage. Mogen de Engelen wel aen-gebeden worden?

Antw. Neen/ Col.2:18. Dat u niemandt en overheerssche in nederigheydt ende dienst der Engelen. Apoc.19:10. Apoc.22:9.

B. Vrage. Hoe heeft Godt de eerste Menschen geschapen?

Antw. Adam ontfingh sijn lichaem uyt Aerde/ maer in Godt een Ziele lieve: Eva wiert gemaeckt uyt Adams ribbe/ Gen.2:7. De Heere Godt hadde den Menschen geformeert uyt het stof der aerde, ende in synen neuse geblasen den adem des levens, alsoo werdt de Menschen tot een levendige ziele: Genes.2:21/22. Esai.2:22.

C. Vrage. Hoe zijn wy Menschen geworden?

Antw. Na den lichame, door middel van onse Ouders: maer na de ziele, door Godts schepp inghe/ maer door de zielen noch die genyght worden gemaeckt/ Hebr.12:9. Wy hebben de Vaders onses

Digitized by Google

vleeſchs wel tot Kaſtyders ghehadt, eude wy oritſagenſe: ſullen wy dan niet veel meer de Vader der Geeſten onderworpen zijn, en leven? Eccleſ.12:7. Zach.12:1.

C. Vrage. Wat is de Ziele?

Antw. De Ziele is het beſte deel des Menſchen / een geeſtelijck weſen, dat onſterffelijck is / en van het lichaem kan af-geſcheyden worden / begaeft met verſtant en wille / Matth.10:28. Vreeſt u niet voor de gene die het lichaem dooden, ende de ziele niet en konnen dooden: Eccleſ.12:7. Luc.23:46.

C. Vrage. Wat was het byſonderſte in den geſchapen Menſche?

Antw. Het beeldt Godts / Gen.1:27. Godt ſchiep den Menſche na ſijn beelde, na den beelde Godts ſchiep hy hem: Eccleſ.7:29.

B. Vrage. Waer in beſtaet dit beeldt Godts?

Antw. Voor eerſt; in de ſubſtantie van de ziele / de welcke was geeſtelijck, en onſterffelijck: Ten tweeden / in de krachten van de Ziele / de welcke zijn / verſtandt, en wille: Ten derden / in de hoedanigheden van de ziele / ja van den gheheelen Menſche / de welcke waren kennniſſe Godts / en heyligheydt: Ten vierden / in de heerſchappye over alle ſchepſelen: Ten vijfden / in een ſtaet des geheelen Menſche die onſterffelijck was / en gelucksalich: Epheſ.4:24. Doet aen den nieuwen Menſche, die na Godt geſchapen is, in ware gerechtigheydt en heyligheyde: Eccleſ.7:29. Col.3:10. Gen.1:26.

C. Vrage. Was de Menſche van ganſch onſterffelijck / en gelucksalich?

Antw. Adam was ſoo onſterffelijck en gelucksalich / dat hadde hy gewilt / hy hadde connen niet ſterven: nochtans ſoo niet / of hy ſoude ſterven en ongelucksalich worden / als hy quam te ſondigen / Geneſ.2:27. Ten daghe als ghy eet van den boom der kenniſſe des goedts en quaedts, ſult ghy de doodt ſterven: Gen.3:17/18/19.

B. Vrage. Soude Adam dan niet geſtorven hebben / indien hy niet hadde geſondight?

Antw. Neen: want de doodt is een ſtraffe van de ſonde, Rom. 6:23. De beſoldinge der ſonde is de doodt. Gen.2:17. Rom.5:12. Door eenen Menſche is de ſonde in de werelt gekomen, en door de ſonde, de doodt.

C. Vrage. Maer / hetwyfe Adam voor den val al en dzondt / en oock een Dzouw trouwe / &c. waeren dit geen bewyſen dat hy ſterffelijck was?

Antw. Het waes een betwijs dat hy ſterven ſoude connen, indien hy quaem te ſondighen: Maer niet / dat hy ſterven ſoude, indien hy niet quaem te ſondigen: Want de kracht van Godts beeldt en Godts zegen in ſpijs en dranck / ſoude hem in ſijn ſtaet hebben onderhouden buyten de doodt / maer toe diende als een middel, en zegel, de boom des levens / Gen.2:9. De Heere Godt hadde alle geboomte uyt het aerdtrijck doen ſpruyten, begeerlijck voor 't geſicht, ende goet ter ſpyſe; Ende den boom des levens in het midden van

den

Digitized by Google

den Hof: Genes. 3: 22. Apoc. 22: 2.

C. Vrage. Wat pligten leyde Godt den Menſche op?

Antw. Adam moſt den Hof Eden bouwen / ende bewaren: beyde moſten ſy onder het eten van alle vruchten der hoomen / niet eten van den boom der kenniſſe, Gen. 2: 16. De Heere Godt ghebiedt den Menſche / ſeggende: Van alle boom deſes Hofs ſult ghy ongheſtigh eten / v. 17. Maer van de boom der kenniſſe des goets, ende des quaedts, daer van en ſult ghy niet eten: Want ten dage als ghy daer van eet, ſult ghy de doodt ſterven.

C. Vrage. Badt Adam oock pligten van Godts-dienſtigheydt?

Antw. Adam heeft ſelf als een heyligh ſchepſel moeten dragen / het welcke ſonder heylige pligten van danckſeggingue niet en konde geſchieden: Hier toe diende inſonderheydt de onderhoudinghe van den Sabbath-dagh / die de Heere op de ſevenſte dagh van de Scheppinge in-ſtelde / Gen. 2: 3. Godt heeft den ſevenſten dach gezegent, ende heeft dien geheylight. Exod. 20: 11.

C. Vrage. Waer toe paſte op de ſtaet van Adam in ſijn onnoozelheydt de onderhoudinge des Sabbaths / dewyle Adam niet moede en was van wercken?

Antw. Adam moſt den Sabbath-dagh niet onderhouden om dat hy van arbeyden vermoeyt wierdt / maer om dat hy geen twee dinghen ghelijck konde doen: Want al-hoe-wel hy niet vermoeyt het werck dede van den Hof in Eden / ſoo konde hy nochtans ernſtigh hy daer mede beſich was / de openbare Godts-dienſt niet oeffenen: Alſoo paſte de onderhoudinghe van den Sabbath ſoo wel op Adam / als op onſe eyghe Lieden / die niet behoeven te arbeyden.

Morgen-geſangh

Op de vierde Dagh in de Maendt.

Stemme: Pſalm 100. Ghy Volckeren des, &c.

1. GOdt Vader / Soon 'en Heyl'ge Geeſt!
Ghy zijt van eenwigheydt geweeſt:
Ghy ſchiept de Werelt in de tijdt/
Ghy woont dar ghy altmachtigh zijt.

2. Wyt niet ſoo vruchtſ ghy alles voozt:
Als ghy maer gaeft u krachtigh woozde/
Soo was het alles ſtroom na wenſch/
Selfs Vogelen en oock den Menſch.

3. Ghy helpt die Geeſten voozt-gebracht/
Met wijs heydt/ goetheydt/ en vol macht:
Een dienſt alleen/ niet om de eer
Die 't Pauſ dom af-neemt van haer Heer.

Digitized by Google

4. De Menſch geſchapen/ wierdt geſtelt
In Edens ſchoon/ en vruchbaere velt:
Het lichaem was uyt ſterflijcke ſtoffe/
En evenwel onſterffelijck.
5. Onſterffelijck/ indien de ſond'
Niet bracht met ſynen Godt 't Verbondt:
Maer doen' hy eens een quade beet/
Eerſtorm ſoo ſtondt de doodt gereet.

Van de Sonde, en Straffe.

De vijfde Dagh.

A. Vrage. Zijn de Engelen in haer heerlijcke ſtaet alle gebleven?
Antw. Neen/ maer ſommige hebben geſondight/ Jud. 8: 44. De Duyvel is in de waerheydt niet ſtaende gebleven: Joan. 8.6.

B. Vrage. Hoe zijn de ſondigende Engelen veranderd?
Antw. Van goede Engelen zijn ſy quade Duyvelen geworden/ geheet tot hoogſt ſuyver ſiende/ 1. Sam. 16: 14. De boose Geeſt verſchrickte Saul: Joan. 8: 44. 1. Petr. 5: 8.

A. Vrage. Zijn de Duyvelen machtigh om de vromen te verderven?
Antw. Ganſch niet: Sy konnen de vromen wel quellen en beſtrijden/ maer ſy ſullen noyt haer geeſtelijcke ſtaet en vaſticheyt overmeeſteren/ Matth. 16: 18. De poorten der Hellen en ſullen de ſelvige niet overweldigen. Job 2: 6. Matth. 8: 31.

B. Vrage. Welcke is de ſtraffe der Duyvelen?
Antw. Sy zijn uyt den Hemel geſtooten/ en af-gewonnen tot de helſche verdoemenisſe/ Jude 9. 6. De Engelen die haer beginſel niet bewaert en hebben, maer haer eyghe woon-ſtede verlaten hebben, heeft Godt tot het oordeel des grooten daghs met eenwighe banden onder de duyſternisſe bewaert. Matth. 8: 29. Matth. 25: 41.

C. Vrage. Hoe is't met Adam en Eva gegaen?
Antw. Sy hebben beyde Godts gebodt over-getreden/ Gen. 3: De Vrouw ſagh dat die boom goedt was tot ſpyſe, ende dat hy een luſt was voor de ooghen, ja een boom die begeerlijck was om wijſe ſtandigh te maken: Ende ſy nam van ſyne vrucht, ende at: ende gaf oock haren Man met haer, ende hy at: 1. Tim. 2: 14.

B. Vrage. Wat was de occaſie van deſen val?
Antw. Heerlijck voor het ooge/ de ſchoonheydt van de verboden vrucht: Maer inwendigh voor de ziele/ de tentatie der Duyvels/ die daer toe gebruyckte een Slange/ tot Eva ſoo wijs te maken/ datſe tot veel heerlicker ſtaet komen ſoude/ door dit eten. Gen. 3: 4. De Slange ſeyde, tot de Vrouwe, ghy lieden en ſult den doodt niet ſterven. v. 5. Maer Godt weet, dat, ten dage als ghy daer

van

Digitized by Google

van eer, soo sullen uwe ooghen geopent worden: Ende ghy sult als Godt weesen, kennende het goedt, ende het quaedt. 2. Cor. 11: 3. Joan. 8: 44.

C. Vrage. Is Adam niet gheweldaedigh door eenige buyten-dwangh tot de sonde?

Antw. Ganschy niet/ maer hy heeft ootmoedigh gesondight/ ende liet sich verleyden van Eva: Gelijck Eva sich liet verleyden van de Duyvel/ Apocal. 7: 29. Dit hebbe ick gevonden, dat Godt de Menschen recht gemaeckt heeft, maer sy hebben vele vonden gesocht. 2. Cor. 11: 3. Rom. 5: 19.

C. Vrage. Is desen val buyten Godts kennisse en tegen sijn meyninge geschiedt?

Antw. Neen/ want de Heere had de Middelaer van verlossinghe al geordineert/ tot verlossinghe van desen val: Soo moet dan de Heere wel geweten hebben/ dat Adam vallen soude/ 1. Petr. 1: 20. De welcke voor-gekent is geweest, voor de grondt-legginge der werelt. Ephes. 1: 4. Matth. 25: 34.

C. Vrage. Heeft Godt desen val gewilt?

Antw. Dat desen val niet is geweest tegen Godts wille is lichtelijck te verstaen/ want Godt had de desen val ghenoechsaemelijck konnen beletten: Ghemerkt hy heeft Godt doen dat niet gewilt/ noch een Vader van de een goedt-heurenden wille/ maer hy heeft de val willen wel verhinderen/ maer toe-laten/ en beschicken tot eere van sijn gerechtigheydt en barmhertigheydt.

C. Vrage. Gaet desen val Adam en Eva alleen aen?

Antw. Neen/ maer door sy waren beginsels van alle Menschen, soo wert haer sonde oock alle Menschen toe-gherekent. Rom. 5: 12. Door eenen Menschen is de sonde in de werelt gekomen, en door de sonde, de doodt: Ende alsoo is de doodt tot alle Menschen door gegaen, in welcken alle gesondight hebben. Ps. 14: 3.

C. Vrage. Is het niet onrechtveerdigh/ te meer/ dewijle Godt, Ezech. 18: 20. De Ziele die sondight, die sal sterven: De Sone en sal niet dragen de ongerechtigheydt des Vaders?

Antw. Het is niet onrechtveerdigh/ daermen oock wat quaedts leydt van dit/ daermen wat goedts van hadt te verwachten: Als Ouders haer goedt doen-bringen/ soo laten sy arme Kinderen na. Godt seyde in die plaetse/ niet/ want sy sondighden in Adam/ als sijn Hooft van alle Menschen waer/ ghelijck hadt: Want wy en voorsaten doen wilde onder sijn Dwang: En daerom dien sin/ als dat de Joden namen/ te weten: Godt wil nu Godtsalighe Kinderen niet op-leggen de straffen die haer Ouders schuldigh hebben verdient: Gelijck Godt niet wil de Kinderen gestraft hebben om de sonde van haer Ouders/ Deut. 24: 16. De Kinderen sullen niet gedoodt worden voor de Vaderen. 2. Reg. 14: 6.

C. Vrage. Hoe kan een sonde oock toe-gherekent worden/ die nu soo lange geleden is/ en daer de Kinderkens niet van weten?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Dit kan soo wel geschieden/ als dat de gehoorsaemheyt Christi ons/ en onse kinderkens ook toorn toe-gerekent/ de welke ook over wel hondert Jaren ist geschiedt. De billijckheydt en mogelijckheydt beſtaet hier in: Dat Adam het Hooft geſtelt was van alle Menſchen/ soo dat Godt 't ghoen hem over-quam/ alle Menſchen toe-reknt: Alsoo wordt geſeyt/ dat Levi in Abrahams ſim Groot-vader/ tijdende gegeven heeft lange Jaren te voren eer hy geboren was/ Hebr. 7:9. Rom. 5:19. Gelijck door de ongehoorſaemheyd van dien eenen Menſche vele tot Sondaers geſtelt zijn geworden, alſoo ſullen oock door de gehoorſaemheyd van dien eenen, vele tot rechtvaerdige geſtelt worden. 1. Cor. 15:22.

A. Vrage. Wat ſtraffe is op deſe ſonde van Adam gevolgt?

Antw. Adam heeft Godes Beelde/ beſtaende in gerechtigheydt en heyligheydt, verloren: Daer toe is de Aerde verdoemt/ ſinnerten en pijnen zijn: Adam en Eva op-gelevdt/ en eyndelijck hebben ſy moeten ſterven/ Gen. 3:19. In het ſweet uwes aenſchijns ſult ghy broodt eten, tot dat ghy tot aerde weder keert, dewyle ghy daer uyt genomen zijt: Want ghy zijt ſtof, ende ſult tot ſtof weder keeren. Gen. 3:13/17/18.

B. Vrage. Wat quaet is tegenwoordigh deſen val Adams over alle Menſchen gekomen?

Antw. Behalven de vloeck van de Aerde/ soo is daer door in alle Menſchen van de geboorte aen/een verdoemenheydt in ziel en lichaem/ de welcke genaemt wordt/ De erf-ſonde, Pſal. 51:7. Siet ick ben in ongerechtigheydt geboren, ende in ſonde heeft my myne Moeder ontfangen. Joh. 14:1. Joan. 3:5.

B. Vrage. Waer in beſtaet deſe verdoemenheydt?

Antw. In een onbeeckinge van de oorſpronckelijcke gerechtigheydt; waer door ontſtaet/ een duyſterheyde in het verſtandt/ een verkeerdheydt in den wille en genegentheden/ ende een algemeyne genegentheydt tot het gene quaedt is/ Rom. 7:23. Ick ſie een andere wet in myne leden, welcke ſtrijt tegen de wet mynes gemoeds, ende my ghevangen neemt onder de wet der ſonde, die in myne leden is. Rom. 6:16/17.

C. Vrage. Hoe veel deelen is de erf-ſonde?

Antw. Tweederley: Eerſt is de ſchuldt/een toe-gerekende erf-ſonde: en dit is de val van Adam ſelve/ die wordt gerekent/ als of wy die begaen hadden/ Rom. 5:12. In den welcken ſy alle gheſondight hebben. Ten tweeden, een in-hangende erf-ſonde: en deſe is het ſondige vleeſch dat door voort-eelinge van Ouders in de kinderen komt/ Joan. 3:5. Dat uyt vleeſch geboren is, dat is vleeſch. Job 14:1. Pſal. 51:7.

C. Vrage. Hoe kan de erf-ſonde voorden voort-geteelt/ daer veel kinderen geboren worden van heylige Ouders?

Antw. De Ouders teelen haer kinderen niet na de loop der genade/ maer na de loop der nature die verdoemden is/ ghelijck een besmetten

Digitized by Google

ſtreden Gode teerlie een onbeſtreden ſtinde: en wyſe Godeers ſonderlinge woorte ſtinderen.

B. Vrage. Is dan hier door de kracht en wyſheyt der wille een goede verbroken?

Antw. Ja/ Rom. 7:21. Soo vinde ick dan deſe wet in my, als ick het goede wil doen, dat het quade my by-light. Rom. 7:15/18. Gal. 5:17.

C. Vrage. Waerom eyſcht Gode dan van den Menſche yet / daer toe hy onmachtigh is?

Antw. Gode is niet gheſtouden van ſijn recht te wijcken / al is het menſchelijcke geſlachte onmachtigh gheworden / dewyle de onmacht oorſaken is uyt eygien verſuym: En oock / om dat de natuertijcke Menſche ſich ſelven in deſe onmacht en boosheyt noch behaeght, Rom. 1:32. De Menſchen als Godts Schepſel/ blijfft altijdt onder Godts Wetten/ Matth. 22:37. Ghy ſult lief hebben den Heere uwen Godt met geheel uw' herte, met geheel uwe ziele, ende met geheel uw' verſtandt. 5.39. Ghy ſult uwen Naeſten lief hebben als u ſelven. Matth. 18:15/20. Rom. 8:3.

C. Vrage. Hoe ſeyde dan Chriſtus / Matth. 23:37. O Jeruſalem! hoe menighmael heb ick uwe kinderen by een willen vergaderen, gelijckerwijs een hinne hare kieckenen by een vergadert onder haer vlengelen, ende ghy lieden en hebt niet gewilt?

Antw. Chriſtus ſpreeckt de Phariſeen en Schrifft-geleerde aen / die welcke na vermogen verhinderden / dat het gemeyne Volck tot Jeſus niet mochten komen: Soo dat dit niet en raeckt de wille des Menſchen ſelve; maer dele quamen noch tot Jeſum/ in weerwil dan de Phariſeen/ 6.13. Offte ſoo men dit verſtaet van het gemeyne Volck/ ſoo is't maer een bewijs/ dat de Menſche een vryen wil heeft tot het quade/ ende niet tot het goede / Jerem. 4:22. Wijs zijnſe om quaedt te doen, maer goet te doen en weetenſe niet.

A. Vrage. Heeft deſe verdorventheyde alle Menſchen overcontreylight/ ſelfs oock Maria?

Antw. Ja: alle Menſchen die door natuerlijcke gheboorte uyt Man en Vrouw voort-komen/ Joan. 3: 6. Het ghene uyt vleeſch geboren is, dat is vleeſch. 6. 5. Job 14:1. Oock is Maria onteyt geweeſt/ want ſy echter een Zalighmaker. Luc. 1:47.

A. Vrage. Wat wtwerpen baert deſe natuerlijcke verdorventheyde?

Antw. Alle dadelijcke ſonden / in doen en laten: in quade ghedachten/ woorden/ en werecken/ Genes. 6: 5. De Heere ſagh dat de boosheydt des Menſchen menighvuldigh was op der aerde, ende al het gedichtſel der ghedachten ſynes herten, t'allen dage alleenlijck boos was. Matth. 15:19. Galat. 5:19.

A. Vrage. Soude dan de Menſche ſich van ſonden niet konnen onthouden?

Antw. Soo verre is 't daer van daen / dat dit de ontverboorne Menſche ſoude konnen doen / dat ſelfs de verboorne ſonder

ſtruyc-

ſtruyckelen niet konnen leven/ Jeremi.13:23. Sal oock een Moorman ſijn huyt veranderen, ofte een Luypaert ſyne vlecken? Soo ſult ghy lieden oock konnen goet doen, die gewent zijt, quaedt te doen. Jer.3:2. Wy ſtruyckelen alle in veelen. Matth.7:18.

B. Vraege. Wat is een dadelijcke ſonde?

Antw. Al dat dadelijck ſtrijdt tegens Godts Wet/1.Joan.3:4. De ſonde is ongerechtigheydt. Rom.3:20.

F. Vraege. Staen oock de gedachten en begeerten tegen Godts Wetten/ als ſonden aen te mercken?

Antw. Ja: want dieſelvige worden beſtraft/ dewijle de Heere een heyligh heere eyſcht/Gen.8:21. Het gedichtſel van 's Menſchen herte is boos van ſyner jeught aen. Matth.15:19. Matth.22:37.

A. Vraege. Is dit alleen een dadelijcke ſonde/ als men doet 't ghene quaedt is?

Antw. Neen: maer het wort ooch voor een dadelijcke ſonde gerekent/ als men niet en doet dat goedt is/ Jac.4:17. Wie dan weet goet te doen, en niet en doet, dien is het ſonde. Matth.25:35,36.

B. Vraege. Verdienen de ſonden oock eenige ſtraffen?

Antw. Ja/ Deut. 27:26. Vervloeckt zy, die de woorden deſer wet niet en ſal beveſtigen, doende de ſelve. Rom. 2:9. Jerem. 2:19.

A. Vraege. Wat ſtraffen verdienen de ſonden?

Antw. De doodt met alle voorgaende en volghende ellendigheden/ Rom.1:32. De welcke weten het recht Godts, namelijck, dat de ghene die ſulcke dingen doen, des doodts waerdigh zijn. Geneſ. 2:17. Rom.6:23.

B. Vraege. Is de tijdelijcke doodt een ſtraffe van de ſonde?

Antw. Ja/Rom.5:12. Gelijck door eenen Menſche de ſonde in de wereldt in-gekomen is, ende door de ſonde de doodt, ende alſoo de doodt tot alle Menſchen door-gegaen is. Geneſ. 3:19. 1.Cor. 15:22.

C. Vraege. Waerom ſterven dan oock de geloovige/ dien de ſonden vergeven zijn?

Antw. Om dat/ al is 't dat de ſchuldt der ſonde vergheven is/ nochtans het bederf dat de ſonde in de menſchelijcke natuur heeft gebracht/ is ooch noch in de geloovige: Evenwel verſchilt de doodt van een Heyme veel van de doodt der Godtloozen. De doodt der geloovighe is met een overblijffel der ſonde/ maer wordt haer verandert in een gezegende ingangh ten eeuwigen leven/ Pſal.116:15. Koſtelijck is in de oogen des Heeren de doodt ſyner Gunſt-ghenoten. Rom.6:7. 1.Cor.15:55.

A. Vraege. Wat ſtraffen verdienen de ſonden meer/ als de tijdelijcke doodt?

Antw. De eeuwige doodt in de Helle/ Apoc.6:8. Ick ſagh; ende ſiet, een vael paert, ende die daer op ſat, ſijn naem was de doodt, ende de Helle volghde hem na. Jud.v.6. Apoc.21:8.

Vraege/

Digitized by Google

A. Vrage. Is 'er nu al een Helle?

Antw. Och ja wel! Luc.16:24. Hy riep ende seyde/Vader Abraham, ontferme u myner, ende sende Lazarum, dat hy het uyterste synes vingers in het water doope, ende verkoele mijn tonge: want ick lyde smerte in dese vlamme. Num.16:33. 1.Petr.3:19.

B. Vrage. Waer is de Helle?

Antw. Die weten wy niet/maer het is ergens een seckere plaetse bereden/Num.16:33. Sy voeren neder, sy, ende alles wat hare was, levendigh ter Hellen. Matth.8:12. 1.Petr.3:19. De Geesten die in de gevangenisse zijn.

A. Vrage. Worinne is de straffe van de Helle?

Antw. Die straffe is tweederley: Voor eerst/het ontbeeren haer Godts gunst en genadige tegenwoordigheydt/2.Thess.1:9. Dewelcke sullen tot straffe lyden het eeuwigh verderf van den aenghesichte des Heeren, ende van de heerlijckheydt synes sterckte. Matth.7:23. Apoc.21:8. Ten tweeden: Het gevoelen van allerley grouwsame pynen en tormenten/in het midden des vyers/Matth.25:41. Dan sal de Heere seggen tot de gheene die aen syne slincker-hant zijn: Gaet wegh van my, ghy vervloeckte in het eeuwighe vyer, 't welck den Duyvel en syne Enghelen bereydt is. Luc.16.24. Ick lyde smerte in dese vlamme. Matth.8:12. Apoc.19:20.

B. Vrage. Voor langen sal dese pyninge duyren?

Antw. Eeuwigh/sonder eynde/of verlichtinge/Apoc.20:10. Sy sullen ghepynight worden dagh en nacht in alle eeuwigheydt. Apoc.14:10/11. Matt.9:44.

C. Vrage. Waer om sullen dese pynen eeuwigh duyren?

Antw. Om dat de verdoemde eeuwigh in haere sonden blyven: Doch insonderheydt/om dat de sonden begaen worden teghen de eeuwige en onmyndige Majesteyt Godts/1.Sam.2:25. Wanneer een Mensche teghen den Heere sondight, wie sal voor hem bidden? Hebr.10:31. Vreeselijck is het te vallen in de handen des levendigen Godts.

A. Vrage. Wat sonden verdienen dese straffe der Helle?

Antw. Alle sonden/groot en kleyn/ja tot het minste sondighe woordt toe/Matth.5:22. Ick segge u: wie tot synen Broeder seght, ghy dwaes, die sal straf baer zijn door het helsche vyer. Matth.12:36. Jacob.2:10.

C. Vrage. Zijnder dan gheen vergheveliicke sonden/die alleen een tijdelijcke straffe verdienen?

Antw. Neen; Want de sonden verdienen alle sonder onderscheydt/de eeuwige doodt/Rom.6:23. De besoldinge der sonde is de doodt. Matth.5:22. Deut.27:26.

Mor-

Digitized by Google

Morgen-gesangh

Op de vijfde Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 130. Uyt den diepten, ô Heere, &c.

1.

O Zeldtsaemelijck verand'ren
In Hemel en op Aerdt!
Veel Eng'len met malkand'ren
Worden van boosen aerdt:
Sy die als lichten stonden
Voor Godt in heerlijckheydt;
Die leggen nu gevonden
In helsche duysternis bedt.

2.

De Slangh voor Duyvels vonden/
Trof Eva haer'lijcx aen/
En bracht haer bedt' tot sonden/
Ellaes! doe was 't gedaen:
Doe sagh men Satanus loos heydt/
En hoe nam 't hadt gemaeckt/
Doe sagh men in de boos heydt/
En Tiel/ en Lichaam naeckt.

3.

Adam wierdt doe een Spitter
In 't sweet voor eygen broodt:
En Eva droegh seer bitter
De smerten van haer schoot.
Godt dreef haer straecks uyt Eden,
De woeste bedorf het landt/
De doodt verdorf de leden/
De sond'/ wil, en verstandt.

4.

Ach oudtste Beste-bader!
Wy zyn door uwen val
Bedorven al te gader/
Bedorven heel en al:
Ons dreygen alle plaetsen/
En hier/ en na dees tijdt;
Wat raedt sullen wy soecken?
Wy zyn het leven quijt.

Van

Van Godts Voorſienigheydt.

De ſeſte Dagh.

A. Vrage. Heeft Godt ſijn handt en ſorghe van de Wereldt en van de Menſchen niet af-getrocken van wegen de ſonde?

Antw. Neen/ maer hy heeft alle Schepſelen onder ſijn voorſienigheydt en regeerende macht behouden/ Actor. 17:25. Hy geeft allen het leven ende den adem. Pſal. 104:29. Actor. 17:28.

B. Vrage. Hoe komt het dan/ dat 'er ſoo veel on-ordentlijcke veranderingen/ en verwoeſtingen in de wereldt voor-vallen/ door oorlogh/ water-nooden/ &c?

Antw. Even dat ſijn bewijſen van Godts regtveerdige regeeringhe in het ſtraffen van de booſe / Ezech. 14:21. Alſoo ſeydt de Heere; Ick ſal myne vier booſe gerichten, het tweert, ende den honger, ende het booſe gedierte, ende de peſtilentie, ſenden tegen Jeruſalem, om daer uyt Menſchen, ende Beeſten uyt te roeyen. Eſai. 14:23. Mich. 3:12.

C. Vrage. Waer/ indien Godt alles regeert/ hoe komt het dan/ dat het den booſen wel gaet/ ende den vromen veeltijdts qualijck?

Antw. Het gaet den booſen nooit wel / noch ſie het gaet den vromen nooit qualijck/ Eſai. 3:10. Segget den rechtveerdigen, dat het hen wel gaen ſal: dat ſy de vrucht harer wercken ſullen eten. v. 11. Wee den Godtlooſen, het ſal hem qualijck gaen: Want de vergeldinge ſijnder handelinghe ſal hem gheſchieden. Eccleſ. 8: 12/13. 1. Tim. 4:8.

C. Vrage. Verdrucken noch-tans niet wel vrome Lieden die armoede/ ſiecte/ ballinghſchap/ &c. ijder/ oock de Godtlooſe alles beſitten 't geen ſy wenſchen?

Antw. O ja! maer dit maeckt de vrome niet ongeluckig/ noch-te de Godtlooſe gheluckigh / dewijle deſe beſoeckingen voor vrome bewijſen ſijn van Godts vaderlijcke liefde/ Hebr. 12:6. Wanck dien de Heere lief heeft kaſtijdt hy: ende hy geeſſelt eenen yegheliicken Sone die hy aenneemt. Pſal. 119:70. Rom. 8:20. Wy weten dat den ghenen die Godt lief hebben, alle dingen mede wercken ten goede. Doch is de voorſpoedt gheen gheluck voor Godtlooſe / want hier voor worden ſy verhardt in de ſonde / en haer voorderl wordt alſoo ſwaerder, Hebr. 12:8. Maer indien ghy ſonder kaſtydinge zijt, welcker alle zijn deelachtigh gheworden, ſoo zijt ghy dan Baſtaerden, en niet Sonen. Pſal. 73: 17/18. Immers ſet ghyſe op gladde plaetſen, ghy doetſe vallen in verwoeſtingen. Jerem. 12:2/3.

A. Vrage. Waer Godts voorſienigheydt over alle dingen?

Antw. Ja/ Eſai. 45:7. Ick formere het licht, ende ſcheppe de

Digitized by Google

duysterniſſe: Ick make den vrede, ende ſcheppe het quaedt; ick de Heere doe alle deſe dingen. Epheſ.1:11. Rom.11:36.

A. Vrage. Wordender groote dinghen in de nature van Godt beſtiert?

Antw. Ja/ Matth.5:45. Hy doet ſyne Sonne op-gaen over booſe en goede, ende regent over rechtveerdighe en onrechtveerdighe. Job 37:5/6. Pſal.135:7.

B. Vrage. Regeert Godt oock de groote dingen in Landen en Steden?

Antw. Ja/ Dan.4:25. Bekendt dat de alderhooghſte heerſchappye heeft over de Koninghrijcken der Menſchen, ende geeftſe wien hy wil. Prov.21:1. Job 12:23/24.

A. Vrage. Gaet Godts voorſienigheydt oock over kleyne dinghen in de nature?

Antw. Ja / Pſal. 104:14. Hy doet het gras uyt-ſpruyten voor de beeſten, ende het kruydt tot dienſt der Menſchen: doende 't broodt uyt de aerde voort-komen. Pſal. 147:9. Die het Vee ſijn voedtſel geeft, den jongen Raven alſe roepen. Matth.6:26/30.

C. Vrage. Gaet Godts voorſienigheydt oock over de voor-vallen van ons leven in voorſpoedt en tegenſpoedt?

Antw. Ja/ 1.Sam.2:7. De Heere maeckt arm, ende hy maeckt rijck: Hy vernedert, ende hy verhooght. Pſal. 113:7/8. Pſal. 75:7/8.

B. Vrage. Gaet oock Godts voorſienigheydt over de ongewillige ſaken die een ons enige tijdt ſchijnen te hatigen?

Antw. Ja/ Jerem.10:23. Ick weet, ô Heere! dat by den menſche ſijnen wegh niet en is: Het en is niet by eenen Man die wandelt, dat hy ſijnen gangh richte. Eſa.7:27. Prov.21:1. Des Koninghs herte is in de handt des Heeren als water-beken, hy neyght het tot al dat hy wil.

A. Vrage. Gaet Godts voorſienigheydt oock over geringe / en ghemeenſchijne dingen/ die hy gebal ſijnen te geſchieden?

Antw. Ja/ Matth. 10:29. Worden niet twee muſkens om een penninghſken verkocht: ende niet een van deſelven ſal op der aerde vallen ſonder uwen Vader. Prov.16:33. Het lot wort in den ſchoot geworpen, maer het gheheele beleydt daer van is van den Heere. 1.Kron.21:34.

D. Vrage. Gaet Godts voorſienigheydt oock over ſondighe verrichtingen?

Antw. Ja/ Actor.4:24. In der waerheydt zijn vergadert tegen u heyligh kindt Jeſum, welcken ghy gheſalft hebt, beyde, Herodes, ende Pontius Pilatus, met de Heydenen, ende de volckeren Iſraels: Om te doen al wat uwe handt en raedt te voren bepaelt hadde dat geſchieden ſoude. Geneſ.45:5/6/7/8/20. 2.Sam.12:11/12.

C. Vrage. Is Godt dan een Autheur en Wercke-meeſter van de ſonde?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Verklaerdt sy/die suiker soude derven seggen: Het quaedt der sonde komt niet van Godt / maer van de Duyvel / en van den Menschen: Godts werck is altijdt goedt/ en heyligh/ Deut. 32:4. Hy is de Rotzsteen, wiens werck volkomen is; want alle syne wegen zijn gerichte: Godt is waerheydt, ende en is gheen onrecht: rechtveerdigh, ende recht is hy. Levit. 19:2. Jac. 1:13. Niemandt als hy versocht wort, en segge, ick worde van Godt versocht: Want Godt en versoeckt niemandt.

C. Vrage. Hoedanigh is dan Godts voorsienigheydt ontrent de sonde?

Antw. Voor eerst; Godt laet de sonde gheschieden sonder de selvige te verhinderen/ Actor. 14:16. Welcke in de voor-leden tyden alle de Heydenen heeft laten wandelen in hare wegen. Rom. 1:24.

Ten tweeden: De Heere stelt palen voor den Sondaer / ende houdt hem alsoo in sijn bedwangh / dat hy niet alle sonden bedrijve/ die hy voor-neemt/ of daer hy lust toe heeft/ Genes. 20:6. Ick heb u oock belet, van tegen my te sondighen: daerom en hebbe ick niet toe-gelaten haer aen te raken. 1. Reg. 19:28.

Ten derden: Godt bestiert de Sondaers na sijn wil/ tot soodanige eynden / als de Heere tot sijn meeste eere van gerechtigheydt/ of barmhertigheydt / dienstigh oordeelt; ghelijck een Ruyter / een waerst Paert/ Esai. 10:15. Sal een byle roemen tegen dien, die daer mede houwt? Sal een zage pocchen, tegen dien, diese treckt? Esai. 10:6. Ick sal Assur senden tegen een huychelsch Volck, &c.

Ten vierden: Godt heeft over sommighe Sondaers een byzondere/en voor ons onbegrypelijcke/ doch altijdts een seer rechtveerdige/ regeeringe / waer door hy haer verblindt en verhardt, Joan. 12:40. Hy heeft haer oogen verblindt, ende haer herte verhardt. Rom. 9:18. Rom. 9:18.

B. Vrage. Gaet Godts voorsienigheydt ook over 't quaedt der straffen en ellenden?

Antw. Ja: Ende dit alsoo/ dat de Heere het quaedt der straffe werckt en toe-sendt/ Amos 3:6. Salder een quaedt in de stadt zijn, dat de Heere niet en doe? Esai. 45:7. Thren. 3:37/38.

C. Vrage. Hangt de tijdt van ons leven en sterven ook aen Godts voorsienigheydt?

Antw. Ja/ Job 14:5. De dagen der Menschen zijn bestemmet, het ghetal zijnder maenden is by u: ghy hebt syne bepalinghe ghemaeckt, die hy niet over gaen en sal. Job 31:15. Psal. 139:14/15.

C. Vrage. Kan de Menschen dan sijn leven niet verkorten noch verlengen?

Antw. De Menschen kan soo verre sijn leven wel verkorten/dat hy komt te sterven eer de palen van sijn doodt / in de natuere gestelt/ ghekomen is: Want die palen zijn ontrent tseventigh of tachtentigh jaren, Psal. 90:10. Maer als de Menschen met Godts voorsienigheydt magt vergrijpen/ soo kan hy sijn dagen niet verkorten/

Digitized by Google

dat is / ydet Menschje sterft op die tijdt / de welcke Godt ghestelt heeft.

C. Vrage. Soude dan Godt besloten hebben dat dese Menschje sal verdzenken/een ander vermoozt worden/ een ander doodt vallen/ een ander op sijn bedde sterven/ &c?

Antw. Waerom niet? Want de Ere / het Landt / den Oozlogh/&c. leggen soo veel onder Godts voorsienigheyt/ als het bedde: Die in het water sterft/komt niet meer by gemal in den Hemel of in de Hölle/ als die op sijn bedde sterft: De doodt by ongheluck is ooch doo; Godts providentie / Exod. 21: 13. Godt heeft hem sijn handt doen ontmoeten. Deut. 19:5.

B. Vrage. Is het voo; Godt niet onberaemelijck / dat hy hem niet soo kleyne/ en geringe dingen bemoeyt?

Antw. Ganssch niet; Het is niet onberaemelijck / dat Godt regeere/'t gheen hy ghemaeckt heeft; en dat hy voo; de ghetingheste Schepselkens/ groote oozdeelen sommijdts uyt-boeret / Exod. 8:16. Vorder seyde de Heere tot Mose, seght tot Aaron, strecker uwen staf uyt, ende slaet het stof der aerde, dat het tot Luysen werde in den ganschen Egypten-lande. Exod. 8:2. Joel 1:4.

C. Vrage. Indien alle dingen gaen na Godts voorsienigheydt, geschieden dan alle dingen noodsakelijck?

Antw. Godts voorsienigheydt heeft een seecker eynde en uytkomst/ soo dat alles moet geschieden gelijck Godt wil; Hoe haest ten opsichte van ons Menschen/ soo laet Godt ons de dingen als wyse en gebruyckelijcke aensien/ Pzov. 16: 1. De Menschhe heeft schickingen des herten, maer de antwoordt der tonge is van den Heere. Actor. 4:27/28. Joan. 19:33/36.

C. Vrage. Zijn dan alle beraedt-slagingen en ghebeden niet te vergeefs?

Antw. O neen! Maer in tegen-deel / beseloighe sijn noodigh / dewijle Godt dese voo; sijn voorsienigheydt, als voo; middelen / wil uyt-boeren/Dan. 9: 2. Ick Daniel merckte in de Boecken, dat het getal der Jaren, van het welcke het Woordt des Heeren tot den Prophect Jeremiam geschiedt was, in't vervullen van de verwoestinge Jerusalems, tseventigh Jaer was. ℣. 2. Ende ick stelde mijn aengesichte tot Godt den Heere, hem te soecken met den gebede, met smeekingen, met vasten, sack, ende asschc. 2. Sam. 7: 27. Apoc. 22: 17/20.

C. Vrage. Met hoedanigh werckinge is Godt besigh omtrent alle sijn Schepselen?

Antw. Voor eerst, met een werckinge der onderhoudinge, Heyt. 1:3. Hy draeght alle dingen door het Woordt zijnder kracht. Actor. 17:25/28. Psal. 104:27/28/29/30.

Ten tweeden: Door een merck van regeeringe en bestieringe aller dingen: / Esai. 45: 7. Ick formere het licht, ende scheppe de duysternisse: Ick make den vrede, ende scheppe het quaede; Ick de Heere doe

Digitized by Google

te doe alle deſe dinghen. Thren. 3:37.

B. Vrage. Hoe onderhoudt Godt de Schepſelen?

Antw. Sommige ſonder eenige tuſſchen komende middelen/ naemelijck/den Hemel/ de Aerde/ de Engelen/ onſen Zielen/ &c. Sommige door tuſſchen komende middelen/ Hoſ.2:20. Ick ſal, ſpreeckt de Heere, den Hemel verhooren, ende die ſal de Aerde verhooren. v.21. Ende de aerde ſal het koorn verhooren, mitſgaders, de moſt, ende de olye: Ende die ſullen Jitſreël verhooren. Pſal. 104:14. Actor. 14:17.

B. Vrage. Is de Almachtige dan een eenighe middelen ghehouden in ſyn uyt-werken van ſijn voorſienigheydt?

Antw. Gantſch niet: 1. Sam. 14:6. By den Heere en is gheen verhinderinge om te verloſſen, door vele, of door weynige. 2. Chron. 14:24. Dan. 3:17.

C. Vrage. Hoe regeert Godt de redeloose Schepſelen?

Antw. Door een natuerlijcke dadt / volgens haer eerſte in-ghe-ſchapen nature / Jer. 31:35. Soo ſeydt de Heere, die de Sonne ten lichte geeft des daeghs: De ordeninghe der Mane ende der Sterren des nachts. Gen. 1:24. Eſai. 55:10.

C. Vrage. Soude men Godts regeeringe in de nature wel konnen ſien/ indien Godts Woordt ons dit niet en openbaerde?

Antw. Gantſch wel: want men verneemt in Weerſten en Kreaturen/ een ſonderlinge wijſheydt / oorſaeck/ bastigheydt/ en gedienſtigheydt voor ons Menſchen / Prov. 30:24. Deſe vier zijn van de kleynſte der aerde, doch deſelvige zijn wijs, met wijſheydt wel verſien. v. 25/26/27. Prov. 6:6. Gaet tot de Miere, ghy Luyaert, ſiet hare wegen, ende wort wijs. Jer. 8:7.

A. Vrage. Woordt Godt niet ſeer moede als hy al deſe dingen alſoo verſorght?

Antw. O neen: Want de Heere heeft een almachtighen wille / Eſai. 40:28. En weet ghy 't niet? en hebt ghy niet gehoort, dat de eeuwighe Godt, de Heere, de Schepper der eynden der aerde, noch moede, noch mat en wort. Pſal. 33:9. Hy ſpreeckt, ende het is'er, hy gebiedt, ende het ſtaet'er. Apoc. 4:11.

C. Vrage. Hoedanigh erkent men Godt te zijn / uyt de onderhoudinge en regeeringe van de Werelt?

Antw. Hier door kennen wy Godts Al-ghenoeghſaemheydt, Wijſheydt, Macht, Goetheydt, en Rechtveerdigheydt, Act. 17:25. Hy en wort niet van Menſchen handen gedient, als yets behoevende: Alſoo hy ſelfs allen het leven, den adem, ende alle dingen geeft. Pſal. 8:2. 1. Tim. 1:17.

Digitized by Google

Morgen-gesangh

Op de seste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 6. Wilt my niet straffen Heere, &c.

1. O Ouerwan alle zegen!
Hoe goedigh zijn uw' wegen:
U wijsheydt/ en u macht!
Ghy kond' ons al doen sterven/
En 't groote Al bederven/
Wat ghy hebt voort-gebracht.
2. 't Is waer/ ghy hebt u slagen/
Om Landt en Volck te plagen:
Hongersnoot al waer 'er leeft/
Al wat de lucht doet vlieghen/
Al wat de Zee doet kliuen/
Ghy spijst en voedtsel geeft.
3. De Son rijst om te lichten/
De donder moet ons stichten/
De regen vloeyt: de wint
Waeyt na u wel-behagen/
En alles moet upt-dragen/
Ja dat ghy zijt gesint.
4. Ghy kleedt ons dan met vruchten/
Ghy doet een ander suchten
Ouer 't onvruchtbaer dal:
Wert doet ghy bitter weenen/
En die gaet hy daer heenen:
Ghy zijt het al in al.

Vande Verkiesinge, en Verwerpinge.

De sevende dagh.

3. Vrage. Heeft Godt eenigh ander besluyt gemaeckt ouer het menschelijcke geslachte/ als het besluyt van sijn voorsienigheydt?

Antw. Ja ijy: Want het besluyt van de voorsienigheyt, set op dit tijdelijcke leven: doch de Menschen heeft ook sijn op-sicht op de eeuwige doodt, of op het eeuwige leven: Waer over Godt ook sijn raedt en besluyt heeft gemaeckt/ Matth. 25:34. Komt ghy gezegen-

Digitized by Google

segende mijns Vaders, ende be-erft dat Koninghrijcke, 't welck u bereydt is voor de grondt-legginge der wereldt. Luc.12:32. Dan. 12:2.

C. Vrage. Hoe wort dat besluyt genaemt?

Antw. De Godtlijcke praedestinatie, ofte voor-verordineringhe, Ephes.1:5. Die ons te voren verordineert heeft tot aenneminge tot Kinderen. Rom.8:29.

C. Vrage. Heeft Godt dan met een voor-verordineringhe onderscheydt gemaeckt tusschen de Menschen?

Antw. Ja: 1.Thess.5:9. Godt en heeft ons niet gheschickt tot toorne, maer tot verkeyginge der zaligheydt door Jesum Christum. Rom.11:7. Rom.9:18.

B. Vrage. Hoe worde die voor-verordineringe genaemt, ten aensien van die zalich worden?

Antw. De verkiesinge, Ephes.1:4. Gelijck hy ons uyt-verkoren heeft. Matth.22:14. Rom.9:11.

A. Vrage. Wanneer heeft Godt deze verkiesinge gedaen?

Antw. Van eeuwigheydt, Ephes.1:4. Gelijck hy ons uyt-verkoren heeft in hem, voor de grondt-legginghe der werelde. Matth. 25:34. 2.Tim.1:9. De genade gegeven voor de tyden der eeuwen.

B. Vrage. Gaet de verkiesinge oock besondere Personen?

Antw. Ja: en dat alsoo/gelijck als een Koninghsommige van syne Onderdanen/met namen aenteyckent/Phil.4:3. Myne Mede-arbeyders, welcker namen zijn in het Boeck des levens. Rom. 9:13. 2.Thess.2:13.

A. Vrage. Zijn alle Menschen Uyt-verkoorne?

Antw. Neen: maer het minste ghedeelte der Menschen(te uyt-verkoren/Matth. 20:16. Vele zijn geroepen, maer weynighe uyt-verkoren. Rom.9:13. Rom.11:7.

C. Vrage. Hoe seydt dan Paulus / 1.Tim. 2:4. Godt wil dat alle Menschen zalich worden?

Antw. Alle, begrepckent hier/ allerley Menschen/hooge en laege: Joden en Heydenen. Als blijckt §. 1. Danckseggingen voor alle Menschen: Dat is/voor allerley/ gelijck het alsoo wordt verklaert §.2. Voor Koningen, en alle die in hoogheydt zijn. Soo dat dit is 't selvighe dat Paulus dus uyt-spreeckt/ Rom.3:29. Is Godt een Godt der Joden alleen? Ende en is hy 't oock niet der Heydenen? Ja, oock der Heydenen. Gal.3:28.

C. Vrage. Hoe seydt dan Paulus / 1.Tim. 4:10. Godt is een Behouder aller Menschen, maer allermeest der geloovige?

Antw. De sin is: Godt draeght sorgge voor alle Menschen/ten anderhoude deser/ en heeft hem hare in dit leven / maer allermeest draeght hy sorge voor de geloovige/Psal.36:7. Heere ghy behoudt Menschen en Beesten. Psal.73:1. Inuners is Godt Israel goet.

B. Vrage. Wat heeft Godt bewogen tot deze verkiesinge?

Antw. Ons is niet anders gepresenteert/ als Godts wel-behaegen,

Digitized by Google

gen, Epheſ.1:5. Die ons te voren verordineert heeft tot aennemin-
ge tot Kinderen, door Jeſum Chriſtum, na het wel-behaghen ſyres
willens. Rom.9:16. 1 Hartly.1:25.

A. Vrage. Is Godt niet bewoghen door onſe goede wercken / om
ons te verkiefen?

Antw. Neen: Rom.11:6. Indien het is uyt de wercken, ſoo en
is't geen genade meer. 2. Tim.1:9. Niet na onſe wercken, maer na
ſijn eygen voornemen. Epheſ.2:8/9.

B. Vrage. Is Godt niet bewoghen om ons te verkiefen door ons
door-geſien geloove?

Antw. Neen/ want het gheloove is een volghende vrucht op de
verkiefinge/ Act.13:48. Daer geloofden ſoo vele, als'er geordineert
waren tot het eeuwige leven. Epheſ.1:5. Joan.10:26.

C. Vrage. Hoe ſeydt dan Paulus/ Heb.11:6. Sonder gheloove is't
onmogelijck Godt te behagen?

Antw. Dat is te ſeggen: Sonder dit gheloove / dat Godt is, en
dat hy een belooner is der gene die hem ſoecken. ib.1. ſal niemande
Godtzaligh na Godts Woorden wandelen/ Rom.14:23. 't Gene uyt
den gheloove niet en is, dat is ſonde. Doch wy zijn uyt-verkoren/
eer wy Godt behaeghden: dat is/ eer wy door een gelooviger wan-
del hem aengenaem waren/ Rom.9:11. Als de Kinderen noch niet
gheboren waren, nochte yet goeds, ofte quaeds ghedaen hadden.
2. Tim.1:9.

C. Vrage. Maer/ in Chriſto uyt-verkoren te zijn, Epheſ.1:4. is dat
niet te ſeggen/ als geloovige aen-gemerckt te zijn?

Antw. Ganſch niet/ want wy worden oock geſeydt in Chriſto
geroepen te zijn/ en in hem de verloſſinge te hebben, ib.7. 2. Tim.
1:9. 't welck nochtans geſchiedt is/ eer wy geloovige zijn: Maer
het betecknent ſoo veel als/ door hem: dat is/ om door hem tot de
zaligheydt gebracht te worden/ gelijck het oock verklaert ib.5. Die
ons te voren verordineert heeft tot aenneminge tot Kinderen, door
Jeſum Chriſtum. Epheſ.1:22. Col.1:16.

C. Vrage. Als Paulus ſeydt/ Epheſ.1:4. Ghelijck hy ons uyt-ver-
koren heeft, ſpreeckt hy dan niet van geloovige?

Antw. Ja wy: Doch niet als of ſy geloovige waren ghewerft
voor de verkiefinge; maer die uit door haer verkiefinge geloovige
waren gemaeckt: gelijck hy ſeydt ib.7. In welcken wy hebben de
verloſſinge. 2. Tim.1:9. Epheſ.1:9.

C. Vrage. Maer hoe ſeydt dan Jacobus/ Jac.2:5. En heeft Godt
niet uyt-verkoren de arme deſer wereldt, rijck in't geloove?

Antw. Jacobus will ſoo wegnigh ſeggen/ dat het gheloove gaet
voor de verkiefinge/ als hy will ſeggen/ dat/ Erfghenamen der Ko-
ninghrijcke te zijn, gaet voor de verkiefinge/ 't welck is het eynde
en gevolgh op de verkiefinghe/ Actor.13:48. Maer de ſin is/ dat
Godt de arme oock heeft verkoren/ op datſe rijck ſouden zijn in
den gheloove: Ofte / dat de arme na den lichaame/ die rijck zijn in

den

den gheloovde / ooch van Godt verhoren syn / Matth. 11:25. Ick danckc u Vader, dat ghy dese dingen den kleynen hebt geopenbaert. 1.Cor.1:26.

B. Vrage. Dewyle het Euangelium seydt / dat die in den Sone gheloofft, het eeuwige leven heeft, Joan.3:16. Strydt dese verkiesinge hier niet tegen aen?

Antw. Gantsch niet: Want die Godt heeft ten leven verkoren / een sy gelooffuen / deselvige heeft hy voor-genomen het gheloove te geven / om haer door syn verkiesinge upt te voeren / en alsoo na de beloften des Euangeliums haer zaligh te maken: Soo dat / die in den Sone gelooven, de soodanige syn / dewelcke Godt van eeuwigheydt heeft upt-verkoren / op dat sy in den Sone souden gelooven / en alsoo zaligh worden / Rom. 8:30. Die hy te voren verordineert heeft, dese heeft hy ooch geroepen. 1.Petr.1:2.

B. Vrage. Door wat middelen boert dan Godt de verkiesinge upt?

Antw. Door al den zegen des Euangeliums / die ons in Christo is ghegeven / Ephes.1:3. Ghezegent zy de Godt en Vader onses Heeren Jesu Christi, die ons gezegent heeft met alle geestelijcke zegeninge in den Hemel in Christo. Rom.8:28/29/30/31. Ephes.1:7.

A. Vrage. Is de verkiesinge vast en onveranderlijck?

Antw. Ja: 2.Tim.2:19. Evenwel, het vaste fondament Godts staet, hebbende desen zegel, Godt kent de syne. Rom.9:11. Op dat het voornemen Godts, dat na de verkiesinghe is vast bleve. Joan. 10:28. Myne Schapen en sullen niet verloren gaen in der eeuwigheydt.

B. Vrage. Hoe seydt dan Petrus / 2.Petr. 1:10. Broeders, beneerstight u, om uwe roepinge en verkiesinge vast te maken?

Antw. De sin is / dat sy haer aen haer gemoedt hier van moeten sien te verseekeren: dewyle de verkiesinge twee zeghenen heeft: een aen Godts zyde / sijn vaste voornemen, Rom.9:11. Het ander, aen onse zyde / tot onse verseekeringe: Het geloove, kraftigh door goede werchen / 2.Cor.13:5. Ondersoeckt u selven of ghy in het geloove zijt, beproeft u selven: Ofte en kent ghy u selven niet dat Jesus Christus in u is? Ten zy dat ghy eenighins verworpelijck zijt. 2.Tim.2:19.

C. Vrage. Hoe is dan dit dreygementen te verstaen / Ezech. 18:24. Als de rechtveerdige sich af-keert van syne gerechtigheydt, hy sal in syne sonde sterven?

Antw. Godt siet de natuere van de Wet voor / dewelcke straffen heeft voor Godtloose / en op condittie gheworen is te spreken / Jer. 18:7/8. Alsoo na het Euangelium sullen rechtveerdige nooit geheet han haer gerechtigheydt af-wijchen / Ezech. 36:26. Ick sal u, seydt de Heere, een nieuw herte geven. v. 27. Ick sal mynen Geest geven in het binnenste van u: Ende ick sal maken dat ghy in myne insettinghen sult wandelen, ende myne rechten sult bewaren, en doen. Ezech.11:19/20. Jer.31:32/33/36.

Digitized by Google

A. Vrage. Hoe seydt dan Moses / Exod. 32:32. Indien ghy haer sonden niet vergheven suldt, soo delght my uyt het Boeck 't welck ghy geschreven hebt?

Antw. Moses spreeckt niet van het Boeck der verkiesinghe / maer van het Boeck des tydtlijcken levens: En wilde hebter sterven / dan al de straffen van Godes Volck aensien: Want de verkiesinghe quam hier niet te passe: de straffe en sonden des Volcks konden geen reden zijn / om Moses in de Helle te doen komen / veel min / dat sy die verdorven soude hebben. 2. Reg. 22:20. Esai. 39:8.

C. Vrage. Is het dan niet eben al eens / of de Uyt-verkorene goedt doen of niet?

Ant. Neen: want door haer goedt doen moeten sy haer verkiesinge verklaren dan haer verkiesinge: indien sy onbevoeghdy quamen te sterven / en te sterven in sonde / soo souden sy verloren gaen. Maer God heeft belooft sorghe te draghen / dat sy tot soo een Godtloosen treyn des eeuwigs niet vervallen / Jer. 32:40. Ick sal een eeuwigh Verbondt met hen maken, dat ick van achter hen niet en sal af-keeren, op dat ick hen wel doe: Ende ick sal myne vreese in haer herte geven, dat sie niet van my af en wijcken. 1. Petr. 1:5. Hebr. 8:10.

B. Vrage. Kan yemandt van sijn verkiesinge seker wesen / en van sijn salicheydt dese selve?

Antw. Ja: Rom. 8:38. Ick ben verseckert, dat noch doodt, noch leven, noch Engelen, noch Overheden, noch Machten, noch tegenwoordige, noch toe-komende dingen. v. 39. Noch hooghte, noch diepte, noch eenigh ander Schepsel ons sal konnen scheyden van de liefde Godts, welcke is in Christo Jesu onsen Heere. 1. Joan. 3: 14. Wy weten, dat wy over-ghegaen zijn uyt de doodt in het leven. 2. Petr. 1:10. Ephes. 1:4.

B. Vrage. Is 'er ooch by Godt een besluyt van verwerpinge?

Antw. Ja: 't welck ghenoegsyaem blijckt uyt de uyt-komste: maer ooch uyt plaetsen die van Godes besluyt spreken / Mat. 7:23. Gaet wegh van my, ghy die ongerechtigheyt werckt, ick heb u noyt gekent. Rom. 11:7. Rom. 9:18. 1. Thes. 5:9. 1. Petr. 2:8. Jud. v. 4.

C. Vrage. Wat is de verwerpinge?

Antw. Het is een besluyt Godes / waer door Godt heeft voor-genomen / sommige Menschen in haer staet der sonden te laten blijven: haer de middelen der genade niet te geven: ende besluyt om haer sonden eerlijcker-dinghijdt te verdoemen / Act. 14:16. Godt heeft in voor-tyden alle de Heydenen laten wandelen in hare weghen. Matth. 25:32. Act. 16:6/7.

C. Vrage. Hoe seydt dan Petrus / 2. Petr. 3:9. De Heere wil niet dat eenige verloren gaen, maer dat sie alle tot bekeeringe komen?

Antw. De sin is / de Heere wil niet dat eenighe van de syne verloren gaen: dat zijn die gene voor wien de belofte is: die kinderen der belofteniſſe zijn, Joan. 10:28. Ick geve myne Schapen het eewige leven, ende sy en sullen niet verloren gaen. 1. Sam. 2:25. Rom. 9:18.

Vrage.

Digitized by Google

B. Vrage. Hoe ſeydt dan Godt / Ezech. 18:32. Ick en hebbe geenen luſt aen den doodt der ſtervenden?

Antw. Godt ſeydt / dat hy / gheljck de Godtloose Joden meynden / geen vermaeck nam in onſchuldighe kinderen van de ſonden van Hun-ouders / met uyterlijcke ellenden te verderven / maer dat hy meer vermaeck ſoude hebben in haer bekeeringhe en welvaren / Jer. 6:8. Laet u tuchtigen, Jeruſalem, op dat myne ziele van u niet af-getrocken worde, op dat ick u niet en ſtelle als een woeſtheydt, en als een onbewoont landt. Eſai. 1:24. Prov. 1:26.

B. Vrage. Heeft dan Godt aen alle Menſchen / op alle tyden / de middelen ter zaligheydt niet?

Antw. Neen hy: Pſal. 147:19. Hy maeckt Jacob ſyne woorden bekent, Iſrael ſyne inſettingen en rechten. V. 20. Alſoo en heeft hy geenen volcke gedaen; ende ſyne rechten en kennen ſy niet. Mat. 10:5. Gaet niet predicken tot de Heydenen, noch tot de Samaritanen. Act. 16:6/7.

C. Vrage. Hoe ſeydt dan Paulus / dat het Euangelium gepredickt is onder alle de creature die onder den Hemel zijn? Col. 1:23.

Antw. Hy verſtaet allerley ſoort van Menſchen / niet alleen Joden / maer ook Heydenen: gelijck ſoo dan 't geloofde der Romeynen wort geſproken / Rom. 1:8. 't welck nochtans alle Menſchen hooft voor hooft niet hebben gehoort: gelijck wordt aen-gewesen / V. 26. De verborgentheydt die verborgen is gheweeſt van eeuwen, en van geſlachte, maer nu geopenbaert is aen ſyne Heyligen. Epheſ. 2:12.

B. Vrage. Kan men dan de verkiesinge wel ſeker zijn?

Ant. Ja (ſo gelijck mann Godt ſelfs ſijn Uytverkoorne in groote ſonden laten / 1. Tim. 1:16. Die ick te voren een Godts-laſteraer was, ende een Vervolger, ende een Verdrucker: maer my is barmhertigheydt gheſchiedt. Gal. 1:15. Godt heeft my van mijns Moeders lijf aen af-geſondert. Tit. 3:3.

C. Vrage. Is het al mueglijk barmen van de verkiesinge te ſpreecken?

Antw. Ja het: want behalve de Schrifture daer van ſpreeckt / ſoo moeten wy daer niet van ſwygen willen: Te meer / dewijle dit dient tot eere van Godes rechtveerdigheydt in andere / en van ſijn barmhertigheydt in ons / Rom. 9:22. Godt willende ſijn toorn bewyſen, ende ſijn macht bekendt maken. V. 23. Op dat hy ſoude bekent maken den rijckdom van zijnder heerlijckheydt over de vaten der barmhertigheydt. 1. Theſſ. 5:9.

Mor-

Digitized by Google

Morgen-gesangh

Op de sevende Dagh van de Maende.

Stemme: Psalm 40. Na dat ick langen tijdt hebbe gewacht, &c.

1.

WAt nut het my/ of schoon mijn tafel-dissch
Van spijs en dranck wel is bereydt/
En dat de marckt my niet ontseydt:
Dat oock de Zee my schaft de beste wissch.
Wat konnen hooge staten
My in het minste baten/
Soo ick niet seker ben/
Dat my in Godes stadt/
Tot 't heyt van Godes Stadt/
Gerepsheert heeft Godes pen.

2.

'k Weet dat van eeuwigheydt Godes vast bestuyt
Verkoren heeft tot 't eeuwigh wel,
Die hy wil redden van de Hel;
En dat geen Menssch die tot hun wisschen uyt:
Hy sagh doe op het werck niet/
't Geloof sleilt hier het perck niet/
'o Ja eenkele genaed'!
Heer/ hadt ghy die verdoemt/
Die ghy een leven noemt/
Rechtveerdigh waer u raedt.

3.

't Goen dat mijn ziel nacht merrighmaal ontsteke/
Is/ dat des leevens Boeck te hoogh
Verborgen leydt voor 's Menschen oogh/
Daer in nochtans het vonnis leydt geseit:
Kan ick soo hoogh niet stegg'ren/
Ach! wilt my dan niet wegg'ren
De in-spraeck van u Geest!
Dan ben ich van u cust/
Soo schertsjcli bewust/
Als waere ich waer geweest.

Van

Digitized by Google

Van Jeſus Chriſtus.

De achtſte Dagh.

B. Vrage. Hoe verricht Godt ſijn voornemen der verkieſinge uyt?
Antw. Door de Middelaer Jeſus Chriſtus/Gal.4:4. Wanneer de volheyt des tijdts ghekomen is, heeft Godt synen Sone uyt-geſonden, geworden uyt een Vrouwe, ghe worden onder de wet. v. 5. Op dat hy de ghene die onder de wet waren, verloſſen ſoude, ende op dat wy de aenneminghe tot kinderen verkrygen ſouden. Joan. 1:26. Ephes.1:3.

A. Vrage. Wie is Jeſus Chriſtus?
Antw. Hy is de eygen/eernigh-ghebooren Sone Godts/ſijnde oock na den vleeſche, de eerſt-ghebooren Sone van Maria. Matth. 16:17. Wie ſeghen de Menſchen, dat ick de Sone des Menſchen ben. v. 16. Ghy zijt de Chriſtus, de Sone des levendighen Godts. Joan.1:18. Rom.8:32.

B. Vrage. Is dese Jeſus Chriſtus de beloofde Meſſias inden Ouden Teſtamente?
Antw. Ja: Joan.4:26. Jeſus ſeyde tot haer: Ick ben't die met u ſpreke. Matth.11:3/4/5. Matth.2:2.

C. Vrage. Hoe meen dit met tegen de Joden bewesen?
Antw. Ja: om dat de voor-seggingen des Ouden Teſtaments van de Meſſias/vervult zijn in ende van Jeſus Chriſtus/Joan. 19:30. Jeſus ſeyde, het is volbracht. Joan.4:34. Joan.17:4.

C. Vrage. Wat dingen moeſten ten tijde van de Meſſias ghe ſchieden/waer uyt wy ſien hoe dat de tijdt al lange voor-by is?
Antw. Dese vier dingen:
Voor eerſt: De Joden ſouden van ſouvereyn worden van haer eygen politijcke regeeringe/'t welck nu al over ſeſthien honderd jaren vernielt is/want de Joden hebben nu de vermoeſenheyt van Jeruſalem geen Scepter/of politijcke regeeringhe gehadt/Genes. 49:10. De Scepter en ſal van Juda niet wijcken, noch de Wet-gever van tuſſchen ſyne voeten, tot dat Silo komt. Joan.19:15.
Ten tweeden: De roepinge der Heydenen ſoude den beginnen/de welcke nu al over veel eeuwen is ghe ſchiedt/ghelijck wy alle die Chriſtenen zijn/uyt de Heydenen ghe roepen zijn/Eſai.60:3. De Heydenen ſullen tot uwen lichte gaen. Gen.49:10. Gal.2:9.
Ten derden: De verſtrooyinghe van de Heydenſche afgoderye en Duyvels-konſten/Zach. 13:2. Het ſal te dien dage ghe ſchieden, ſpreeckt de Heere der heyrſcharen: Dat ick uyt-roeyen ſal uyt den lande, de namen der Afgoden, datſe niet meer gedacht ſullen worden: Ja oock de Propheten, ende den onreynen geeſt ſal ick uyt den

lande

Digitized by Google

lande wegh doen. Esai.2:18. Gelijck dit alsoo verbruit is. Act.19:19. Sy verbrandeden de Boecken daer sy ydele konsten mede ghepleeghen hadden.

Ten vierden: De Joodsche ceremonien moesten ooch op-ghehouden / sijnde als schaduwen / de welcke verdwijnen souden / Dan. 9:27. Hy sal velen het Verbonde verstercken een weecke: ende in de helft der weecke, sal hy het Slacht-offer, ende het Spijs-offer doen op-houden. Mal.1:11. Col.2:16/17. Alsoo sijn de Joden nu sonder Offerhanden en Tempel.

C. Vrage. Maer sijn dese / en dierghelijcke Propheeten al vervult / Esai.11:6. De Wolf sal met het Lam verkeeren, en de Luypaert by den Geyten-bock leggen, &c?

Antw. Ja: Doch niet in een letterlijcken sin; maer in een geestelijcke beduydinge: want door Wolven, Luypaerts, &c. worden verstaen de Heydenen en Godtloose / dewelcke haer bekeerenden soo haerder saem niet de Ware leven / Mat. 22:13. Vele Varren hebben my omringelt. Act.2:37. Wat sullen wy doen, Mannen Broeders. Act.9:6. Tit.3:3.

B. Vrage. Hordanigh een Persoon is Jesus Christus?

Antw. Hy is de eenige waerachtige Sone Godts: en de ghelijck oock een waerachtigh en oprechtschapen Menschelijck / Joa.5:20. Dese is de waerachtige Godt. Matth.16:13. Wie seggen de Menschen, dat ick de Sone des Menschen ben? Rom.1:2/3.

A. Vrage. Is hy een waerachtigh Menschelijck geweest?

Antw. Ja hy: Want hy wordt niet alleen ghenaemt een Mensche, 1.Tim.2:5. Maer hy heeft oock ghehadt een waerachtigh menschelijck lichaem / en ziele: als oock menschelijcke beweginghen en eygenschappen / doch sonder sonde / Hebr.2:17. Waerom hy in alles den Broederen moeste gelijck worden. Deut.18:15. Act.24:39. Siet myne handen, ende myne voeten.

A. Vrage. Heeft Jesus een menschelijcke Ziele gehadt?

Antw. Ja: Matth.26:38. Mijn Ziele is geheel bedroeft tot der doodt. Matth.27:50. Joan.12:27.

B. Vrage. Wat wort dan geseydt / Phil.2:8. Hy is in de gedaente gevonden als een Mensche?

Antw. Dat is te seggen: Hy is in sijn uyterlijck aensien ghemerckt als een ander smack en veracht Menschje: Ja van de Godtloose geacht als of hy een gemeen sondigh Menschje ware geweest / Phil.2:7. Hy heeft hem selven vernietight, de ghestaltenisse eenes Dienstknechts aengenomen hebbende, ende is den Menschen gelijck geworden. Esai.53:3. Rom.8:3.

B. Vrage. Wat segdt dan Paulus, dat hy in de gelijckheydt des sondigen vleeschs gekomen is, Rom.8:3?

Antw. Dit en strijdt niet tegen sijn waerachtighe menschelijcke nature: Want de dingen die maskanderen ghelijck sijn / konnen noch wel het selfde weten hebben. Alsoo is een Aap sijn Vader gelijck/

Digitized by Google

gelijck/ die soo wel een Menſch is als ſijn Vader. Doch Paulus ſiet niet op de ghelijckheydt in het vleeſch/ maer in het ſondighe vleeſche: in deſen ſin: hy is soo gekomen/ dat hy gelijck was een ſondigh Menſche/als hoe wel hy geen ſonde en hadde/ 2. Cor. 5:21. Hem die gheen ſonde ghekent heeft, heeft Godt voor ons tot ſonde gemaeckt. Gal. 3:13. 1. Petr. 2:24.

A. Vrage. Is hy een rechtveerdigh Menſche geweeſt?

Antw. Ja: Heb. 4:15. Die in alle dingen, gelijck als wy is verſocht geweeſt, doch ſonder ſonde. Eſai. 53:11. 1. Petr. 3:18.

B. Vrage. Hoe is hy een Menſche geworden?

Antw. Maria ſijn Moeder is/ ſonder van een Man bekendt te weſen/ bevrucht geworden door Godtlijcke kracht/ende heeft hem/ na verloop van negen maenden/ gebaert/ Luc. 1: 34. Maria ſeyde tot den Engel hoe ſal dat weſen, dewyle ick geenen Man en bekenne. V. 35. Ende de Engel antwoordende ſeyde tot haer: De Heylighe Geeſt ſal over u komen, ende de kracht des Alderhooghſte ſal u overſchaduwen. Matth. 1:20.

B. Vrage. Waer van daen heeft Chriſtus ſijn vleeſch?

Antw. Uyt Maria/ ſijn Moeder/ Heb. 2: 14. Gelijck de Kinderen des vleeſchs ende bloeds deelachtigh zijn, ſoo is hy oock deſgelijcks der ſelver deelachtigh geworden. Luc. 1:42. De vrucht uwes buycks. Rom. 1:2/3.

C. Vrage. Soude dan Jeſus niet hebben connen gheboren worden de erf-ſonde/ ontrent Maria ſondigh was?

Antw. Neen: want hy is niet als andere Menſchen ontfangen: en oock de ſtoffe daer ſijn lichaem uyt gemaeckt is/ die is gheſuyvert/ Luc. 1:35. Dat Heylige dat uyt u gheboren ſal worden, ſal Godts Sone genaemt worden. Dan. 2:34.

C. Vrage. Hoe magt dan geſeydt/ dat hy uyt den Hemel is? Joan. 6: 51.

Antw. Dat is ſoo veel te ſeggen/als dat hy van den Hemel/door een hemelſche kracht ſich heeft ghecopenbaert/ in deſe Menſch-wordinge uyt Maria: En ſoo ſpreeckt hy dit van ſijn Perſoon, ende niet af-ſonderlijck van ſijn menſchelijcke nature/ Joan. 6: 57. Gelijckerwijs my de levendige Vader geſonden heeft. Epheſ. 4:10.

B. Vrage. Is ſijn Godlijcke nature niet veranderd in ſijn menſchelijcke nature?

Antw. Neen: want de Godtheydt kan noch veranderen/ noch ſterven/ 1. Tim. 1:17. Den Koningh nu der eeuwen, den onverderfelijcken, den onſienlijcken Godt. Jac. 1:17. Heb. 1:12.

B. Vrage. Hoe is de Sone Godts dan Menſch gemaeckt?

Antw. Door aenneminghe der menſchelijcke nature/ in eenigheydt des perſoons, Heb. 2:16. Hy neemt het zaedt Abrahams aen. Phil. 2:7. Joan. 1:14.

C. Vrage. Waer is/ vleeſch te worden, Joan. 1: 14. niet te ſeggen/ in vleeſch veranderen?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Neen: het woordeken / worden, beteyckent altijdt geen weſentlijcke verandertnghe; maer ſomtijdes alleenlijck een aennemnnge/ en op-nemnge van een ſake/ Gal.3:13. Chriſtus heeft ons verloſt van den vloeck, een vloeck gheworden zijnde voor ons. 2.Cor.5:21. Gen.2:7.

A. Vrage. Zijn dan in Chriſto Jeſu gheweeſt twee onderſcheyden naturen/ een Godtlijcke, ende een menſchelijcke?

Antw. Ja: 1.Petr.3:18. Hy is ghedoodet in het vleeſch, maer levendigh gemaeckt door den Geeſt. Hebr.7:3. Rom.1:3/4. Mat. 16:13/16. Wie ſeggen de Menſchen dat ick de Sone des Menſchen ben: Ghy zijt de Chriſtus, de Sone des levendigen Godts.

B. Vrage. Maken deſe twee naturen ghent twee Perſoonen, en twee Middelaers?

Antw. Neen: Want ſy zijn met malkanderen tot een Perſoon vereenighd/ 1.Tim.2:5. Daer is een Middelaer Godts, de Menſche Jeſus Chriſtus. 1.Tim.3:16. Rom.9:5.

C. Vrage. Zijn aen de menſchelijcke nature Chriſti, door deſe vereenigunge met de Godtlijcke nature, niet mede ghedeelt Godtlijcke eygenſchappen?

Antw. Neen: want de Godtlijcke eygenſchappen konnen van Godt niet af-geſcheyden werden: nochte een eyndige menſchelijcke nature van on-eyndige Godtlijcke eygenſchappen ontfangen: Godtlijcke eygenſchappen zijn alleen aen Godt eygen/ 1.Tim.1: 17. Den alleen wylen Godt. 1.Tim.6:15. Marc.13:32.

C. Vrage. Hoe ſeydt ghy dan/ Mat.28:18. My is gegeven alle macht, in Hemel, en op Aerde?

Antw. Hy ſpreeckt niet alleen van ſijn menſchelijcke nature, maer van ſijn Perſoon; ende verſtaet door alle macht, alle noodige authoriteyt/ tot regeeringe van de Gemeynte/ de welcke is in de Perſoon van Jeſus/ en niet af-ſonderlijck in ſijn menſchelijcke nature/ Matth.11:27. Alle dingen zijn my over-gegeven van myn Vader. Joan.17:2. 1.Cor.15:27.

C. Vrage. Hoe wort dan geſeyt/ Col.2:3. In den welcken alle ſchatten van wijſheyde en kennijſſe verborgen zijn?

Antw. Paulus ſpreeckt van den ghheelen Perſoon Chriſti/ die oock beſtont uyt een Godtlijcke nature/ ſoo dat dit niet eygentlijck ſiet op ſijn menſchelijcke nature/ maer op den gheheelen Chriſtus/ Col.2:9. In hem woont alle de volheydt der Godtheydt lichamelijck. Luc.2:52. Marc.13:32.

A. Vrage. Is dan de menſchelijcke nature Chriſti/ niet oock al tegenwoordigh?

Antw. Neen: Matth.26:11. De Arme hebt ghy altijdt met u, maer my en hebt ghy niet altijdt. Act.3:21. Act.1:9.

B. Vrage. Hoe deed dan Jeſus deſe belofte/ Matth. 18:20. Waer twee of drie vergadert zijn in mijn naem, daer ben ick in 't midden van haer?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Chriſtus belooft het byſonders voor ſijn Volck/'t welck hy/ ſijn genadige/ geeſtelijcke tegenwoordigheydt/ Matth. 28: 20. Siet ick ben met u lieden alle de dagen, tot de voleyndinge der werelt. Act. 18:20.

Vrage. Hoe ſeydt dan Paulus/ Epheſ. 4: 10. Die neder-gedaelt is, is deſelve die op-gevaren is, verre boven alle de Hemelen, op dat hy alle dingen vervullen ſoude?

Antw. Hy ſpreeckt van een vervullinge, niet door ſijn lichaemlijcke tegenwoordigheydt/ maer door ſijn gaven, v. 8. Hy heeft den Menſchen gaven gegeven. Act. 2:33. Epheſ. 4:11.

C. Vrage. Maer ſit Jeſus niet aen Godts rechter-hand/ die over al tegenwoordigh is?

Antw. Ja hy: maer daerom is ſijn menſchelijcken nature niet over al tegenwoordigh. Want de rechter-hand Godts beteyckent ſijn macht en authoriteyt: en het ſitten daer aen/ beteyckent/ die authoriteyt en waerdigheydt te genieten/ om Godts macht uyt te voeren: Dit nu is gheen werck van Chriſti menſchelijcke nature/ maer van ſijne Godtheyt Perſoon. Heel min/ is daerom ſijn menſchelijcke nature over al tegenwoordigh. Godts rechterhandt is wel over al: maer daerom niet alles dat daer door verſtaen wort: getrouw ſijn menſchelijcke nature van den beginne der menſch-wordinge vereenight was met de Godtlijcke nature/ die over al tegenwoordigh was/ nochtans was deſe tweyghe daerom niet over al tegenwoordigh/ Joan. 11:15. Ick ben blyde om uwen 't wille dat ick daer niet geweeſt ben. Matth. 28:6/7.

B. Vra. Heeft dan ſijn menſchelijcke nature geen gaven ontfangen?

Antw. Ja/ſeer groote/ maer nochtans eyndige gaven, Joa. 3:33. Godt geeft hem den geeſt niet met mate. Eſai. 61:1. Pſal. 45:8.

C. Vrage. Ontſtaen uyt deſe wonderlijcke vereenigynghe der twee naturen, geen wonderlijcke manieren van ſpreken in de Heylighe Schrifture?

Antw. Ja het: want ſommige dingen die alleen de Godtlijcke, of de menſchelijcke nature eygen ſijn/ worden van den heelen Perſoon uyt-geſproken; en dan noch niet alſoo/ als de Perſoon Chriſtus de naem draeghe van een ander nature/ als daer die dinghen eygentlijck op paſſen/ Act. 20: 28. Godt heeft ſijn Ghemeynte verkregen door ſijn bloedt. Joan. 3:13. De Sone des Menſchen die in den Hemel is. 1. Cor. 2:8. 1. Joan. 1:1.

B. Vrage. Waer toe ſoo een Middelaer, die Godt en Menſch moet in een Perſoon, beloofd/ en noodigh?

Antw. Ja: Menſch moeſt hy ſijn om te kunnen ſterven voor ons; Godt moeſt hy weſen/ op dat ſijn doodt een waerdigen ende waren voor alle die ſaligh worden: Een Perſoon moeſt hy ſijn/ om dat ſijn bloedt moeſt weſen/ het bloedt des Soons Godts/ 1. Joan. 1:7. Het bloedt Jeſu Chriſti des Soons Godts, reynight ons van alle onſe ſonden. Matth. 1:23. Hebr. 7:26.

Digitized by Google

Morgen-gesangh

Op de achtste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 24. De aerd' is ons'es Godts voorwaer, &c.

1. SGo haest als Adam neder lagh/
Èn ons zijn kind'ren gaf de slagh
Die d'eyghnist her eeuwigh verderven:
Beloofde Godt het Vrouwen zaedt,
Tot middel tegen 't sondigh quaedt/
Om na dit sterven nagt te sterven.
2. Hiet meer nu/ Adam op de vlucht;
Hi heyl is in deez' Vrouwen vruchт:
Uitt Abrams' zeught/ en Jacobs wensch;
Uitt 't heyl voor Godes Israel/
Ons' torluchт tegen Godt en Hel/
Verceert ger van Godt en Menschen.
3. Hy/ Godes Soon/ waerachtigh Godt/
Gaf aen Maria 't Broeder-lot/
Hy nam uyt haer des lichaems deelen:
Hy was waer Mensch, maer seer veracht;
Doch nimmer rot de sond' gebracht/
Om 't mogt te reynigen van beelen.
4. In twee naturen, een Persoon:
Des Menschen/ en ook Godes Soon.
De Ziel ten hooghsten trap vereert/
Het gaben van den Heyl'gen Geest/
Hoewaens en is geen Godt geweest
De menschheyd/ want die wierdt vermeert.

Van de Ampten Jesu Christi.

De negende Dagh.

A. Vrage. Wat heeft dese Persoon Jesus Christus voor een bedieninge gehadt?

Antw. Hy is geweest de Middelaer tusschen God en ons/ 1. Tim. 2:5. Daer is een Middelaer Godts ende der Menschen, de Mensche Jesus Christus. Hebr. 9:15. Hebr. 8:6.

Vrage.

Digitized by Google

B. Vrage. Wat zijn de byſondere Ampten / de welcke Jeſus als Middelaer voor ons heeft bedient?

Antw. Hy is geweeſt Propheet, Prieſter, en Koningh.

A. Vrage. Is de Heere Jeſus een Propheet geweeſt?

Antw. Ja: Act. 3: 22. Moſes heeft tot de Vaderen geſeyght: De Heere uwe Godt ſal u een Propheet verwecken uyt uwe Broederen, gheliick my, dien ſult ghy hooren in alles wat hy tot u ſpreken ſal. Deut. 18:15. Luc. 24:19.

C. Vrage. Is Jeſus ſoo een Propheet geweeſt / gelijck de Propheten des Ouden Teſtaments waren?

Antw. Hy is veel maerdiger / en krachtiger Propheet gheweeſt / als die oude waren: want hy was het Hooft van alle Propheten: hy ſpraeck uyt eyge macht en authoriteyt: en hy konde oock de herten beteren tot het gene hy predichte / Luc. 24: 19. Hy was krachtigh in woorden, en in wercken. Hebr. 3:5/6. Luc. 4:32.

B. Vrage. Heeft hy een nieuwe Gheloove / ende een nieuwe Leere gepredicht?

Antw. Neen: maer hy heeft de Leere van Moſes / ende van de Propheten verklaert / en defelvige met ingedachticher voor-gedragen / Luc. 24: 27. Begonnen hebbende van Moſes ende alle de Propheten, leyde hy haer uyt in alle de Schriften, 't gheen van hem ſelven geſchreven was. Joan. 5:39. Luc. 4:17. Joan. 5:46. Indien ghy Moſi geloofdet, ſoo ſoudt ghy my gelooven, want hy heeft van my geſchreven.

B. Vrage. Is dan in den Ouden Teſtamente het ſelvige Gheloove geweeſt / dat in den Nieuwen Teſtamente is?

Antw. Ja: maer met dit onderſcheydt, dat de Joden geloofden in den Meſſias die komen ſoude: ende dat wy nu gheloouen in den Meſſias die gheſtorven is: Hier by komt dat de bedieninghe van haer geloove beſtont in duyſtere ſchaduwen / en voor-beelden; maer de bedieninge van ons gheloove is veel klaerder en krachtiger / Epheſ. 2:19. Soo en zijt ghy dan niet meer Vremdelingen, ende By-woonders, maer Mede-burgers der Heyligen, ende Huys-genoten Godts. &. 20. Gebouwt op het fondament der Apoſtelen en Propheten, waer van Jeſus Chriſtus is den uyterſten Hoeck-ſteen. Act. 15:10/11. 2. Petr. 1:19.

A. Vrage. Zijn dan de geloovighe der Ouden Teſtamenus zaligh geworden / door 't gelooue in Jeſum Chriſtum?

Antw. Ja: Act. 10: 43. Deſen geven alle de Propheten getuygeniſſe, dat een yegelijck die in hem ghelooft, vergevinghe der ſonden ontfangen ſal door ſynen naem. Hebr. 9:15. Act. 15:11. Wy gelooven door de genade des Heeren Chriſti zaligh te worden, gelijckerwijs oock ſy. Joan. 8:56. Gal. 3:16/17.

C. Vrage. Hoe is 't dan te verſtaen / Joan. 1: 17. De Wet is door Moſen gegeven, de ghenade en waerheydt is door Jeſum Chriſtum geworden?

Digitized by Google

Antw. Moses was maer ghemeest een Dienaer van de Wet / maer de gemaede des Euangeliums / soo voor den Ouden, als voor den Nieuwen Testamente, is door Christus ghegeven: Doch soo / dat hi aerder en klaerlyther alles in den Nieuwen Testamente is gewortst / Hebr. 8: 6. Hy heeft soo veel uytnemende bedieninge gekregen, als hy ook eenes beteren Verbondts Middelaer is, 't welck in betere beloftenissen bevestight is. Jer. 31:33. Rom. 6:14.

A. Vrage. Hoe noemt dan Paulus het Euangelium: Een openbaringhe der verborgentheydt, die van de tyden der eeuwen is verswegen geweest: Rom. 16:25/26.

Antw. Niet / om dat het Euangelium voor Christi tyden niet is bekent geweest / maer het is aen Abraham gepredicht / Gal. 3:8. De Schrift te voren siende, dat Godt de Heydenen uyt den geloove soude rechtveerdigen, heeft te voren aen Abraham het Euangelium verkondight, seggende, in u sullen alle de Volckeren gezegent worden. Maer om dat het duysterlijck voor de Joden onder schaduwen is te voren verkondight gheweest / in sonderheydt / om dat het gheestelijck voor de Heydenen tot noch toe was verborgen geweest / daer Paulus hier meest op siet / Rom. 16: 26. Epheſ. 3:5 welcke in andere eeuwen den kinderen der Menschen niet en is bekendt ghemaeckt, ghelijck nu is geopenbaert.

B. Vrage. Heeft Jesus Christus ghen nieuwe beloften gheopenbaert / namelijck / van vergevinghe der sonde / en van een eeuwigh leven?

Antw. Neen hy: Want deſe beloften zijn ook in den Ouden Testamente bekent geweest / Lev. 18:5. Myne insettingen en myne rechten sult ghy houden, welcke Mensche deselvige sal doen, die sal door de selve leven. Psal. 17: 14. Joan. 5: 39. Psal. 32: 1/2. Wel gelucksaligh is de Man, wiens overtredinge vergeven, wiens sonde bedeckt is: Dien de Heere de ongerechtigheydt niet toe en rekent.

C. Vrage. Hoe segt dan Paulus / 2. Tim. 1: 10. Jesus heeft de doodt te niete gedaen, ende het leven en de onverderfelijckheydt aen het licht gebracht, door het Euangelium?

Antw. Paulus wilt dit segghen: dat Jesus deſe Heere klaerder en klaerlyther heeft gheopenbaert / als tot noch toe was ghedaen. Deſe geestelijcke dingen waren wat duysters voor-gheſtelt in den Ouden Testamente / eveninet zijn deselvige door behoft / Tit. 1: 2. De hope des eeuwigen levens, welcke Godt, die niet liegen kan, belooft heeft voor de tyden der eeuwen, maer geopenbaert heeft te synen tijdt. Hebr. 11: 10/16. Gen. 17: 7.

A. Vrage. Is de Heere Jesus een Priester geweest?

Antw. Ja: Hebr. 3: 1. Aenmerckt den Apostel, ende Hooge priester onser belydenisse, Christum Jesum. Psal. 110: 4. Hebr. 4: 14.

B. Vrage. Wat heeft hy als Hooge-priester gedaen?

Antw. Hy heeft / voor eerst; hem selven Godt op-geoffert in de doodt /

Digitized by Google

boodt/ Ephes.5: 2. Hy heeft hem selven voor ons over-gegeven tot een offerhande ende slacht-offer Gode, tot eenen wel-rieckenden reuck. Matth.20:28. Hebr.8:3. Ten tweeden: Hy heeft voor ons gebeden/ ende bidt noch dagelijcks voor ons / Hebr.7: 24. Maer dese, om dat hy in der eeuwigheydt blijft, heeft een onvergancke-lijck Priesterschap. V. 15. Waerom hy oock volkomentlijck kan za-ligh maken de ghene die door hem tot Godt gaen, alsoo hy altijdt leeft, om voor haer te bidden. Hebr.9:24. 1. Joan.2:1/2.

C. Vrage. Zijn alle dese dingen niet onwedersprecklijck te verstaen?

Antw. Neen/ dewijle alles wordt seer duydelijck uyt-gedruckt / 't geen tot een eygentlijck Priesterdom behoort: Als/ de gelegent-heydt van sijn Persoon/ en Priester-oordre: De offerhande van hem selven: De verlossinghe die daer door by Godt wordt beko-men: De afschaffinge van de Priesteren des Ouden Testaments/ de welcke schaduwen waeren van sijn Priesterdom/ &c. Hebr.7: 15. Dit is noch veel meer openbaer, soo daer na de ghelijckenisse van Melchisedeck een ander Priester op-staet. Hebr.8:4. Hebr.9:11.

A. Vrage. Is hy Priester geweest doe hy noch op der aerde was?

Antw. Ja: Want hy heeft hem selven als Priester op-geoffert door de doodt/ aen den houte des Cruyces / Hebr.10:10. In wel-cken wille wy geheylight zijn, door de offerhande des lichaems Jesu Christi, eenmael geschiedt. Hebr.10:14. Hebr.5:7.

C. Vrage. Wat is dan dit gesedt / Hebr.8:4. Indien hy op der aer-de ware, soo en soude hy selfs geen Priester zijn?

Antw. De sin is: indien Jesus/ als de Priesters van de Wet/ op der aerden ware gebleven / soo soude hy geen Priester zijn na een andere oordre/als de Leviten waren: Want soude hy onse hey-ligende Priester wesen / soo most hy oock na den Hemel gaen/ om altaer voor ons te bidden / Hebr. 9: 11/12. Christus en is niet in-gegaen in het Heylighdom dat met handen ghemaeckt is, 't welck is een tegen-beeldt des waren, maer in den Hemel selve, om nu te ver-schynen voor het aengesichte Godts voor ons. Hebr.9:11/12. Hebr. 7: 26.

B. Vrage. Heeft Jesus Christus geen Onder-priesters in de Heerlijcke dees Nieuwen Testaments na-gelaten / die hem ghedurigh noch moeten offeren?

Antw. Neen: Want nergens worden soodanighe Onder-prie-sters in Godts Woordt aen-gewesen: De plaetsen die van de heer-lijcke bedieninge spreken/ seggen niet van soodanige Priesteren: 't kan oock niet zijn: Want ofte sy most en zijn / na de oordre van Aaron/ maer die is afgeschaft; ofte na de oordre van Melchisedeck, doch desselvighe is soodanigh/ dat geen Menschte / maer Jesus al-leen op die wyse Priester kan zijn: Jesus heeft maer Leeraren des Woordts ingestelt/ Hebr.7. Ephes.4:11. Hy heeft gegeven, sommi-ge tot Apostelen, sommige tot Propheten, sommige tot Euangeli-sten, sommige tot Herders ende Leeraers. 1. Cor.12:28/29. 1. Tim. 3:2/3/4/6.

Digitized by Google

A. Vrage. Is Jesus Christus oock een Koningh?
Antw. Ja: 1.Cor.15:25. Hy moet als Koningh heerschen. Psal. 2:6. Matth.2:2.

B. Vrage. Hoedanigh is de gelegentheydt van sijn Koninghrijcke?
Antw. Niet aerdtsch en wereldts, gelijck de Rijcken van andere Koningen/ maer geestelijck/ Joan.18: 36. Mijn Koninghrijcke en is niet van dese wereldt. Luc.17:20/21. Joan.6:15.

C. Vrage. Waer in is Christi Koninghrijcke onderscheyden van andere tijdelijcke Koninghrijcken?
Antw. (1.) Christi Koninghrijcke beheerscht selfs de Ziele des Menschen/ en geeft vrede aen 't inwendige, Rom.14:17. Het Koninghrijcke Godts en is niet spyse en dranck, maer rechtveerdigheydt, en vrede, en blijdschap door den Heyligen Geest. Apoc.2:23. Ephes.2:16.
(2.) Christus beheerscht/ Hemel en Helle: leven en doodt, Apoc. 1:18. Ick hebbe de sleutelen der helle, ende des doodts. Apoc.3:7.
(3.) Sijn Koninghrijcke is algemeyn over alle tyden / plaetsen/ en personen/ Apoc.17:14. Hy is een Heere der Heeren, en Koningh der Koningen. Dan.7:14. Matth.28:18. My is gegeven alle macht in Hemel en op der Aerde.
(4.) Het Koninghrijcke Christi sal eeuwigh duyren/ Luc.1: 33. Hy sal over het huys Jacobs Koningh zijn in der eeuwigheydt, ende sijns Koninghrijcks en sal geen eynde zijn. Dan.2:44.

C. Vrage. Hoe wort dan geseyt/ 1.Cor.15:24. Daer na sal het eynde zijn, wanneer hy het Koninghrijcke Gode, ende den Vader sal over-gegeven hebben?
Antw. Paulus spreeckt van het eynde der weereld: ende dat dan Christus als Middelaer niet meer op die maniere sal regeeren / als hy nu regeert/ namelijck/ als op alleen 't Hooft en Koningh der Gemeynte ware/ Joan.17:2. Matth.11:27. Maer dat Godt de Vader dan wederom met sijn Sone / als de regeeringe der zaligher Gemeynte sal een-nemen/ v. 28. Wanneer hem alle dingen sullen onderworpen zijn, dan sal oock de Sone selve onderworpen worden dien die hem alle dinghen onderworpen heeft, op dat Godt zy alles in allen.

A. Vrage. Maer/ was oock de Joden niet belooft een wereltsche Koningh?
Antw. Gantsch niet: De Messias was wel belooft onder figuren en schaduwen van een wereldtsche regeeringhe / maer het moest geestelijck worden toe-gepast/ ghelijck oock voorsijdes wort aen-gheweesen/ als sijn uytwendighe nederighen staet wordt vertoondt/ Zach.9:9. Verheught u seer, ghy Dochter Zions, juyght, ghy Dochter Jerusalems: Siet u Koningh sal komen, rechtveerdigh, ende hy is een Heylandt: arm, ende rydende op een ezel. Esai.53:3/4/5/&c. Dan.9:24.

B. Vrage. Heeft Jesus Christus geen nieuwe Wetten gegeven/ ons-

derſtheyden van de Wetten Moſis/ en volmaeckt'er?

Antw. Jaeen: Want de ſumma van ſijn gebooden was/ 't ſelvige dat Moſes hadt gebooden/ Matth.22:37. Ghy ſult lieffhebben den Heere uwen Godt, met gheheel uw' herte, ende met geheel uwe ziele, ende met geheel uw' verſtandt. §.39. Ghy ſult uwen Naeſten lieffhebben als u ſelven. Pſal.19:8/9. Matth.7:12.

C. Vrage. Heeft Chriſtus/ Matth.5. geen nieuwe gebooden?

A. Antw. Jaeen hy/ maer hy ſuyvert de oude Wet van de verdraeyingen en valſche uytleggingen der Phariſeen: Gelijck dit blijckt in het volgende exempel/ want Godt hadt dit nooit gebooden/ maer het was een verdraeyinge van de Joden/ §.43. Ghy hebt gehoort dat'er geſeght is, Ghy ſult uwen Naeſten lieffhebben, ende uwen vyandt ſult ghy haten. §.44. Maer ick ſegge u, hebt uwe vyanden lieff. Exod.23:5. Hiercom ſeyde de Heere/ Matth.5:20. Ten zy dat uwe gerechtigheydt meerder zy dan der Schrift-geleerden en Phariſeen, ſoo en ſult ghy in het Koninghrijcke Godts geenſins in-gaen.

C. Vrage. Hoe iſt 't dan te verſtaen/ Hebr.7:19. De Wet en heeft geen dingh volmaeckt, maer de aenleydinge tot een beter hope, door welcke wy tot Godt genaken?

Antw. Wgo? de Wet wordt verſtaen/ de Wet der ceremonien/ waer door niemandt konde zaligheydt bekomen/ de welcke van Chriſtus is af-geſchaft/ Heliz.9:9. Het Heylighdom was een afbeeldinghe voor dien tegenwoordighen tijdt, in welcke gaven ende ſlacht-offeren geoffert wierden, die den genen die den dienſt pleeghden, niet en konde heyligen na de conſcientie. Hebr.7:18. Hebr.8:13.

B. Vrage. Moeten dan de Chriſtenen alleen na Chriſti Wetten leven?

Antw. Menſchelijcke Wetten moet men ghehoorſamen/ alſſe niet ſtrijden te jhens Godts Wetten: Maer de conſcientie is tot zaligheydt alleen onderworpen aen de Wetten Godts/ die Chriſtus heeft gebooden te onderhouden/ ſonder dat eenige menſchelijcke/ of heerſchelijcke macht haer tegen mach in op-merckinge komen/ Jac.4:12. Daer is een eenigh Wet-gever, die behouden kan en verderven. Matth.28:19. Leert haer onderhouden alles wat ick u geboden hebbe. Matth.16:28. Apoc.1:18.

Morgen-geſangh

Op de negende Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 33. Weeſt nu verheught, &c.

't

1.

WAs wonder heyl voor d'oude Joden/
De hooren 't Prieſterlijcke woordt:

Digitized by Google

't Was meer/ dat oock noch arm'e vonden
Bezopheten van haer zijn gheboozt.
Doch de Chzisten zyden/
Vinden meer verblyden/
Dooz Godts eygen Soon:
Hy/ 't Hooft der Bzopheten/
Liet ons alles weten
Uyt Godts eygen Chzoon.

2. Wat baet de kennis van Godes Wetten/
Al is 't uyt Chzisti eygen mondt:
Noch zijn wy vuyl dooz vele smetten
Wat redt ons van de straf en sond':
't Ouwe Beesten slachten/
Is hier niet te achten:
Beter Offer-bloedt
Bloeyd' uyt Chzisti wonden/
Dooz de straf der sonden
In den helschen gloedt.

3. Als ghy van sonden zijt gewasschen?
En regm na lichaem en na ziel;
Soo hoedt u weer dooz aerdsche plassen/
Daer menigh mensch ter doodt in viel:
Want deers onsen Heeringh/
Soeckt een eyghe Woningh
In 't gheprilighde hert.
Leeft na syne Wetten/
Dan sal ghy beletten
Ziel en Lichaems smert.

Van Chrisi Vernederinge.

De thiende Dagh.

C. Vrage. In hoedanigen staet heeft Jesus dese Ampten bedient?
Antw. Eerst; in een staet der Vernederinghe: daer na / in een staet der Verhooginge, Ephes. 4:11. Die neder-gedaelt is, is deselve oock die op-gevaren is, verre boven alle de Hemelen. Phil. 2:6/7/9. Psal. 53:10.

V. Vrage. Wat is Chzisti vernederinge?
Antw. Het is die staet/ waer in hy van sijn begin/ tot het eynde sijns levens / hem selben heeft vernedert onder alle verachtingen / elenden/ en eyndelijck tot onder de doodt des Cruyces/ Phil. 2:7. Hy heeft hem selven vernietigt, de gestaltenisse eenes Dienstknechts aen-genomen hebbende, ende is den Menschen ghelijck geworden.

V.S.

Digitized by Google

V.8. Ende in gedaente gevonden als een Menſche, heeft hy hem ſelven vernedert, gehoorſaem geworden zijnde tot de doodt, ja den doodt des Kruyces. Eſai.53:12/3. Rom.8:3.

C. Vrage. Welcke zijn de trappen van ſijn vernederinge?

Antw. Na ſijn vernederde ghebooꝛte / en leven / ſoo beſtaet ſijn Vernederinge in ſijn verwlaechte doodt, in ſijn begraeffeniſſe, ende in ſijn neder-dalen ter Hellen.

A. Vrage. Hoe is hy dan geboren?

Antw. Uyt een arme Maeght / Maria / in een ſeer armelijcke ſtaet / in Bethlehems ſtal / Luc. 2:7. Sy baerde haer eerſt-geboren Soon, ende wandt hem in doecken, ende leyde hem neder in de Kribbe, om dat voor haer-lieden geen plaetſe was in de Herberge. Eſai. 11:1. Eſai.53:2.

B Vrage. Was ſijn Ziele terſtondt niet begaeft met een volkomen kennisſe?

Antw. Neen: Luc. 2:52. Jeſus nam toe in wijſheydt, ende in groote, ende in genade, by Godt en Menſchen. Joan.3:32. Matt. 13:32.

A. Vrage. War is hem / noch een Kindt ſijnde / weder-baren?

Antw. Hy heeft terſtondt voor Herodes moꝛden vluchten na Egypten: Na dat hy nu de ſmerten der Beſnydenisſe hadt ghelee-den / Matth. 2:13. De Engel des Heeren verſcheen Joſeph in den droom, ſeggende, ſtaet op, ende neemt tot u dat Kindeken ende ſijn Moeder, ende vliedt in Egypten, ende weeſt aldaer tot dat ick het u ſeggen ſal: Want Herodes ſal het Kindeken ſoecken, om het ſelve te dooden. Matth.2:22. Luc.2:1.

C. Vrage. Waꝛꝛom moſt het Kindeken Jeſus beſneden woꝛden / daer het geen ſonde hadt?

Antw. Om Godts Ordinantien te eeren / dewyle hy een Joodt Kindeken was: Gelijck hy oock daerom daer na is ghedoopt ghe-woꝛden / Matth. 3:15. Aldus betaemt ons alle gerechtigheydt te vervullen. Gal.4:4. Joan.8:46.

A. Vrage. Hoedanigh is den woꝛp-gangh van ſijn leven geweeſt?

Antw. Vol van armoede / verachtinge / tegen-ſtandt / en verdol-gingen / Matth. 8:20. Jeſus ſeyde tot hem, de Voſſen hebben ho-len, ende de Voghelen des Hemels hare neſten: Maer de Sone des Menſchen heeft niets waer hy het hooft neder-legge. Joan. 8:48. Joan. 10:31/43.

C. Vrage. Waer is'er niet alſs elleńd' en verachtinge ontrent hem geweeſt?

Antw. De ſtralen van ſijn Godtheydt, en Goddelijcke heerlijck-heydt, ſijn oock gheſien in ſijn ghebooꝛte / en in ſijn leven / door de Engelen / door de Wyſe uyt Ooſten / door de kracht van ſijn Leer-e: door de heyligheydt van ſijn leven: ende inſonderheydt / door ſijn miraculen, Joan. 1:14. Wy hebben ſyne heerlijckheydt aen-ſchouwt, eene heerlijckheydt, als des eenigh-geboorne van den Va-

Digitized by Google

der, vol van genade en waerheyde. Joan.1:12. Act.10:38.

B. Vrage. Wat trap van verder Vernederinghe volghde op soo een verachtigh leven?

Antw. Een vervloechte doodt des Kruyces/ Phil.2:8. Hy heeft hem selven vernedert, gehoorsaem geworden sijn tot de doodt, ja de doodt des Kruyces. Esai.53:8. Gal.3:13.

B. Vrage. Hoe is Jesus aen sijn doodt gekomen?

Antw. Hy is verraden van sijn eyghen Apostel / Judas: hy is gevanghen van de Joden: hy is aen den heydenschen Stadt-houder Pilatus over-gegeven; ende eyndelijck is hy van hem ter doot verweesen/ Matth.27:26. Jesum gegeesselt hebbende, gaf hy over om gekruyst te worden. Matth.26:14/15. Joan.18:3/12.

A. Vrage. Hadt dan Jesus eenigh quaedt stuck begaen?

Antw. Och neen: Pilatus verklaerde hem van alles onschuldigh te sijn/daer de Joden hem mede trefschuldighden/ Joan.18:30. Ick en vinde geen schult in hem. Joan.19:4. Luc.23:47.

A. Vrage. Waerom most hy dan sterven?

Antw. De Joden dreunghen Pilatus tot dese sententie des doodts / om datse Jesum niet langher duldeu wilde / vermits sijn aensien onder het Volck; en dewijle hy het leven der Phariseen en Schrift-geleerde bestrafte/ Matth. 27: 18. Pilatus wist, datse hem door nydigheydt over-gelevert hadden. Matth.23: 14/23. Joan. 11:47/48.

B. Vrage. Wast dit de eenige reden en oorsaeck van sijn doodt?

Antw. O neen! maer de grondt-oorsaeke lagh in sijn Priesterampt/ dat hy als onse Borge voor ons hadt op sich genomen/ op dat hy stervende / ons van de verdoemelijcke doodt soude verlossen/ Matth.20:28. De Sone des Menschen is niet gekomen om gedient te worden, maer om te dienen, ende sijne ziele te geven tot een rantsoen-geit voor vele. Esai.53:3/4/5. 1.Petr.3:18.

B. Vrage. Is hy dan niet tot sijn doodt gedwongen?

Antw. Neen hy/ maer hy heeft hem selven gewilligh tot de doot over-gegeven/ Matth.26:46. Jesus seyde, staet op, laet ons gaen, hy is na-by die my verraedt. Joan.10:15. Phil.2:8.

A. Vrage. Wist hy van te voren wel/dat het hem alsoo gaen soude?

Antw. Gantsch wel / want hy was daerom in de werelt gekomen/ Luc.18:31. Hy nam de twaelve by hem, ende seyde tot haer: Siet, wy gaen op na Jerusalem, ende het sal alles volbracht worden aen den Sone des Menschen, dat gheschreven is door de Propheten. Joan.12:27. Joan.18:32.

C. Vrage. Hebben de Geloovige des Ouden Testamentes hier van kennisse gehadt?

Antw. Ja sy: 1.Petr.1:11. Ondersoeckende op welcken, of te hoedanighen tijdt, de Geest Christi die in haer was, beduyde, ende te voren getuyghde, het lyden dat op Christum komen soude, ende de heerlijckheydt daer op volgende. Esai. 53: 2/3/12. Dan.9: 24/25/26.

Digitized by Google

25/26. Na die twee ende t'seftigh weken sal die Messias uyt-geroeyt worden.

C. Vrage. Hebben dit oock de ghemeyne Lieden konnen verstaen?

Antw. Ja sy / ende dat niet alleen uyt de verklaringhe der Wet ende der Propheten: maer oock uyt de Offerhanden en Ceremonien des Godts-dienst / dewelcke voor-beelden en schaduwen waren van de doodt des Hoochsten Hebr. 10: 1. De Wet hebbende een schaduwe der toe-komende goederen. Joan. 1: 29. Siet het Lam Godts, dat de sonde des Weerldts wegh-neemt. Hebr. 9: 9/ 10/ 11/ 12.

B. Vrage. Wat verswaerde dese doodt?

Antw. Boven de voor-gaende omstandigheden / dat hy van sijn eene Apostel moest verraden / en van Petrus moest verlaetet: boven dit / dat hy nevens Barrabas moest ghestelt / ende seer spottelijck en pijnlijck bejeghent / door geesselingen en anderssins: Soo verswaerde dit sijn doodt / dat hy verwesen moest / en storf aen het vervloeckte hout des kruyces tusschen twee Moordenaers: Gal. 3: 13. Christus heeft ons verlost van den vloeck des Wets, een vloeck gheworden zijnde voor ons: Want daer is gheschreven, vervloeckt is een yeghelijck die aen het hout hanght. Matth. 27: 28/29/ 30/31. Psal. 22: 17.

B. Vrage. Saghmen in het midden van dese suis-handelingen geen teyckenen van sijn heerlijckheydt?

Antw. Seer vele: want hy wierp sijn Vangers met een woordt ter neder: Hy wierd meer-maels onschuldigh verklaert van Pilatus; Ende in sijn sterven / soo gaven Hemel en Aerde ghetuygenisse / wie hy was / Matth. 27: 51. Siet, het voor-hanghsel des Tempels scheurde in tween, van boven tot beneden: ende de aerde beefde, ende de steen-rotsen scheurden. Ps. 52/ 53/54. Joan. 18: 6.

B. Vrage. Wat trap van vernederinghe is op sijn doodt ghevolght?

Antw. Hy is begraven ghewordeu door de sorghe van Nicodemus / ende van Joseph van Arimathea / Matth. 27: 58. Joseph van Arimathea quam tot Pilatum, ende begeerde het Lichaem Jesu: doe beval Pilatus, dat hem het Lichaem soude gegeven worden. Ps. 59/60. Joan. 19: 39/40/41/42.

A. Vrage. Waerom moest Jesus begraven worden?

Antw. Tot bewijs / dat hy waerlijck gheslorven was: als oock tot een geestelijcke beduydinghe van de begraefenisse onses ouden Menschen, met hem / Rom. 6: 4. Wy zijn dan met hem begraven door den doop in den doodt. Esai. 53: 9. Matth. 12: 40.

B. Vrage. Welck is de derde trap van de Vernederinghe Christi?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Sijn neder-dalen ter Hellen : dat is / hy is gekomen in de ſtaet der doode : ofte hy is ghekomen tot het lijden van de helſche ſmerten en pynen in ſijn Ziele / gelijck deſe maniere van ſpreken in de heylige Schrifture dat beteeckent / Matth. 26 : 37. Hy begon droevigh ende leer beanghſt te worden. Pſ. 38. Doe ſeyde hy tot haer : Mijn Ziele is geheel bedroeft tot der doodt toe. Pſal. 18: 6. Pſal. 116: 3. De banden des doodts hadden my omvangen : De anghſten der Hellen hadden my getroffen : ick vondt benautheydt ende droeffenisſe.

B. Vrage. Is deſe wap der Vernederinge in ordre ghevolght op de voor-gaende ?

Antw. Neen : Te weten / als de ziel-anghſten haer voor woorden beteeckent : maer deſe ziel-anghſten zijn in ſijn lijden tuſſchen ghekomen voor ſijn doodt / Matth. 27 : 46. Omtrent de negende uyre riep Jeſus met een groote ſtemme : Mijn Godt, mijn Godt, waerom hebt ghy my verlaten. Joan. 12: 27. Hebr. 5: 7.

A. Vrage. Is dan Chriſtus / na de Ziele / niet in de Helle ghevveeſt / om de Voor-vaderen uyte het Voor-vurght der Hellen te verloſſen?

Antw. Neen / want na den Lichame is hy in het Graf geweeſt / ende na de Ziele in den Hemel / want hy bevaal ſijn Ziele in de handen van ſijn Vader / in het hemelſche Paradijs / Luc. 23: 46. Jeſus roepende met grooter ſtemme, ſeyde, Vader in uwe handen bevele ick mynen Geeſt. Pſ. 31. Hebr. 5: 7.

C. Vrage. Wat is 't dan te verſtaen / Epheſ. 4: 9. Nu dit, hy is opgevaren, wat is 't dan dat hy ook eerſt is neder-gedaelt, in de nederſte deelen der aerde?

Antw Deſe woorden / de benedenſte deelen der aerde, zijn ſoo veel te ſeggen / als / de aerde, die ten aenſien van den Hemel / het benedenſte deel der weereldt is / Pſal. 139: 15. Mijn gebeente en was voor u niet verborgen, als ick in 't verborgen gemaeckt ben, ende als een borduerſel ghewrocht ben, in de nederſte deelen der aerde.

C. Vrage. Wat is dan dit te ſeggen / Matth. 12: 40. Gelijck Jonas drie dagen ende drie nachten was in den buyck des Walviſch, alſoo ſal de Sone des Menſchen drie daghen, ende drie nachten weſen in het herte der aerde?

Antw. Het herte der aerde, beteyckent maer yets dat binnen in de aerde is / gelijck Chriſti graft was: ofte dat aen de aerde is / alſoo ooch van Tyrus wordt geſeyt / Ezech. 27: 4. Uwe Landt-palen zijn in 't herte der Zeen, maer voor verſtaen wordt niet in de diepe holte van de Zee / maer aen de vloet van de Zee.

A. Vrage. Zijn dan de geloovige Voor-vaderen / tot de tijdt van Chriſti opſtandinge / niet in het Voor-vurgh der Hellen bewaert geweeſt?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Neen: maer ſy zijn by Godt in den Hemel ghenomen / Ecclef. 12:7. De Geeſt keert weder tot Godt, Ecclef. 3:21. Wie merekt, dat den adem der Kinderen der Menſchen opvaert na boven. Matth. 17:3. Ende ſiet, van haer werden gheſien Moſes, en Elias met hem ſprekende. 2. Reg. 2:11. Luc. 16:22.

C. Vrage. Hoe ſeydt dan de Apoſtel Hebr. 9:8. De wegh des Heylighdoms en was noch niet openbaer ghemaeckt, ſoo langhe als de Tabernakel noch ſtandt hadde?

Antw. Wat is / Chriſtus was haer ſoo klaerlijck niet ghepredickt in den Ouden Teſtamente / doe de Godts-dienſt vele duyſterer ſchaduwen hadt / als nu in den Nieuwen Teſtamente / Joan. 14:6. Ick ben de wegh, de waerheydt en het leven, Joan. 10:5.

B. Vrage. Wat is dit dan te ſeggben / 1. Pet. 3:19. In den welcken hy ook henen gegaen zijnde, den Geeſten, die in de gevangeniſſe zijn, gepredickt heeft?

Antw. De ſin is / Chriſtus / als eenwighe Godt / heeft door Jeſaiah ghepredickt aen de Menſchen van de eerſte Weereldt / die nu in de Helle waren om haer ongheloovigheydt / ſoo dat dit niet wordt ghenomen van de eygene Voor-vaderen / maer van de Godtloose / die in haer ſonden gheſlotten waren / die haer niet wilden laten ſtraffen tot beteeringhe. Genef. 6:3. Mijn Geeſt en ſal niet in eenwigheydt twiſten met den Menſche. 1. Petr. 3:20. 1. Petr. 4:6.

C Vrage. Maer wat is dan dit te ſeggben / dat Petrus van Chriſtus predickte / Act. 2:17. Ghy en ſult mijn Ziele in de Helle niet verlaten?

Antw. De antwoordt op deſe vraghe / leydt V. 31. David heeft dit voor-ſiende geſproken van de opſtandinge Chriſti, dat ſijn Ziele niet is verlaten in de Helle. V. 24/25. Gelijck het wordt / Helle, ſomwijlen voor het graf wordt genomen / ofte voor de ſtaet der doodden in 't gemeyn / Genef. 42:38.

B Vrage. Wat kuyl verſtaet dan Zacharias / cap. 9:11. U ook aengaende, ô Zion! door het bloedt uwes verbondts, heb ick uwe gebondene, uyt den kuyl daer geen water in is, uyt-gelaten?

Antw. Niet een voor-burgh der Hellen, want de Heere ſpreeckt van een verloſſinghe die doe al aen Zion is gheſchiedt: maer de Babyloniſche ghevanghenisſe wordt hier verſtaen / maer uyt ſy tot een voorbeeldt van de verloſſinge uyt het geeſtelijcke Babel / verloſt waren / door het verbondt ghemaeckt in het beloofde bloedt des Meſſie, Pſal. 137:1. Aen de Reviere te Babel daer ſaten wy, daer weenden wy. Hebr. 9:15.

A. Vrage. Waerom moſt Jeſus Chriſtus deſe ſeſtighe pynen in ſijn Ziele lijden?

Antw. Op dat hy ons van deſelvighe ſoude verloſſen / dewijle dit onſe ſwaerſte verdiende ſtraffen waren / Eſai. 53:11. Om den

arbeydt

arbeydt ſyner Ziele ſal hy 't ſien, ende verzadight worden. Iſ. 10. Gal. 3:13. Hy heeft ons verloſt van den vloeck. Matth. 20. 28. Ick ben ghekomen om mijn ziele tot een rantſoen te gheven voor vele. Pſal. 116:3. Joan. 3:36.

Morgen-geſangh

Op de thiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 22. Waerom verlaet ghy my, &c.

1.

O Goedte Godt! O liefde wonder groot!
'k Vind' niet alleen u Soon in d'aerme ſchoot
Van d'aerme Maeght/ onder maer ſuchten/
Maer ook in't vluchten:
Herodes ſoeckt ſijn leven af te ſnyden;
Hy moſt daer na veel ſmaedt en armoed' lyden/
Van eygen Volck/ die wierden ſijn Vyanden
Tot de handen.

2. Hy wierdt van Petrus ſchandelijck verſaecht/
Na dat hy nu in handen was geraeckt:
Na menigh ſpotten ende veel ſlagen
Moſt hy ook dragen/
Selfs 't laſtigh hout verkuerſen om te ſterven/
Dus moſten wy de zaligheydt be-erven:
Alſo hingh hem op aen 't kruys in pijn en ſchanden/
Voor Heuls handen.

3. Daer hingh hy als een uyt des Moorders Rot:
Syn kleedt wierdt uyt-gedeylt door 't ſpottigh lot:
Hy dorſt/ maer 't Volck om ſijn dorſt te laven
Hem edick gaven.
Deels ſpot/ en d'ander ſchimpt hem oor ſeer bitſigh/
Een yder ſocht ſijn ſterven oren hitſigh:
Hy wierdt/ na dat ſijn ziele was geweken/
Noch door-ſteken.

4. Hy daelt in't graf/ na dat ſijn bange hert/
Hadt uyt-geſtaen de angſt van helſche ſmert/
Soo moſt Godts Soon/ een doet' van ons' ſonden
Sich laten vonden.
Niet eerder was de Joodtſche ruerte te bedden/
Voor dat Godts Soon dit alles hadt geleden/
Geen middel/ ons ons van de doodt te bedden/
Als dit lyden.

Van

Digitized by Google

Van Chriſti Verhooginge.

De elfde Dagh.

A. Vrage. Is Chriſtus in ſoo een vernederde ſtaet gebleven?
Antw. Neen hy/maer hy is verhooght tot een groote heerlijckheydt/ Phil.2:9. Daerom heeft hem Godt uyter-maten verhooght, ende heeft hem een naem gheghéven, de welcke boven alle naem is. Pſal.110:7. Joan.17:5. Vader verheerlijckt my.

B. Vrage. Welcke zijn de trappen van ſijn verhooginge?
Antw. De trappen ſyner Verhooginge zijn deſe vijve: Zijn opſtandinghe uyt den dooden: Zijn Hemel-vaert: Zijn ſitten ter rechter-handt Godts: Ende ſijn komſte ten Oordeel/ Rom.8:34. Wie is't die verdoemt? Chriſtus is't die geſtorven is, ja dat meer is, die oock op-gheſtaen is; die oock ter rechter-handt Godts is; die oock voor ons bidt.

A. Vrage. Is Jeſus Chriſtus op-geſtaen uyt den dooden?
Antw. Ja hy: Matth.28:6. Hy en is hier niet, want hy is op-geſtaen. 1.Cor.15:4. 2.Tim.2:8.

C. Vrage. Wanneer is hy op-geſtaen?
Antw. Ten derden dage na ſijn doodt/ 1.Cor.15:4. Hy is begraven, en hy is opgewreckt ten derden dage, na de Schriften. Joa. 20:1. Matth.12:40.

B. Vrage. Door wiens kracht is hy op-geſtaen uyt den dooden?
Antw. Door ſijn eyghe Godtdelijcke kracht/ Joan. 10:18. Ick hebbe macht het leven af te leggen, ende hebbe macht het ſelve wederom te nemen. Joan. 2:19. Breeckt deſen Tempel af, ende ick ſal den ſelven in drie dagen oprechten. Rom.1:4.

C. Vrage. Waerom wordt dan geſeyt/ dat hem Godt uyt den dooden heeft op-gewreckt? Act.2:32. Deſen Jeſum heeft Godt op-gewreckt?
Antw. Dit ſiet op ſijn menſchelijcke nature, de welcke door mede-werckinge des Vaders, de Sone ſelve als de waerachtige Godt/ heeft lebendigh gemaeckt/ Joa.5:19. Soo wat de Vader doet, 't ſelvige doet oock de Sone deſgelijcks. Rom.1:4.

B. Vrage. Was ſijn lichaem na ſijn opſtandinge noch een waerachtigh/ eyndigh/ menſchelijck lichaem?
Antw. Ja: Luc.24:39. Siet myne handen, ende myne voeten, want ick ben 't ſelve: Taſt my aen, ende ſiet, want een Geeſt en heeft gheen vleeſch noch beenen, ghelijck ghy ſiet dat ick hebbe. Joan.20:27. 1.Joan.1:1.

C. Vrage. Hoe conde ſijn lichaem dan door de ſteen des graefs/ende door de deuren des huys heen dringen? Joa.20:19. Als de deu-

ren

Digitized by Google

zen gheſloten waren, daer de Diſcipelen vergadert waren, uyt vreeſe der Joden, quam Jeſus, ende ſtondt in het midden.

Antw. Jeſus is noch door de ſteen des graefs/ noch door de geſloten deuren heen ghedronghen/ maer de ſteen is van het graf afgewentelt door een Engel/ Matth. 28:2. De Engel des Heeren neder-dalende van den Hemel, quam toe, ende wentelde de ſteen van de deure. Ten de Diſcipelen quam hy des avonds/ niet dringende door de planken van de deure/ maer de deure is voor hem open gegaen/ alſe hy hede de deure open/ gelijck alſoo Petrus uyt de gevangenisſe ginghy/ Act. 12: 10. Hier voor aengewesen/ niet de maniere hoe Jeſus hy ſijn Apoſtelen is gekomen: Maer de tijdt wy de maniere hy hy haer quam/ namentlijck/ des avonds/ als ſy uyt vreeſe der Joden/ de deuren hadden toe-geſloten.

Vrage. Waerom moſt hy op-ſtaen uyt den dooden?

Antw. Voor eerſt: Om te betoonen dat hy de machtighe Sone Godts was/ Rom. 1:4. Die krachtelijck bewesen is te zijn de Sone Godts, na den Geeſt der heyligh-makinge, uyt de opſtandinge der dooden. Act. 2:24.

Ten tweeden: Op dat dicke/ dat hy was Overwinner van de Doodt/ Wraeyt/ en Helle; en alſoo Godts Wet volkomentlijck hadt voldaen voor ons/ 1. Cor. 15: 55. Doodt, waer is uwen prickel? Helle, waer is uwe overwinninghe? ℣. 57. Godt zy danck, die ons de overwinninge ghegheven heeft door Jeſum Chriſtum onſen Heere. 1. Cor. 15:17.

Ten derden: Op dat hy ſijn verdiende weldaden ons ſoude konnen toe-paſſen/ en eygen maken/ Rom. 4:25. Welcke over-gelevert is om onſe ſonde, en op-gheweckt om onſe rechtveerdigh-makinge. Rom. 8:34.

Ten vierden: Op dat hy de Hope en het Geloove der ware Kercke/ ende des Chriſtendoms/ van de opſtandinghe der dooden/ ſoude beveſtigen/ 1. Cor. 15: 14. Indien Chriſtus niet op-gewreckt is, ſoo is onſe predikinghe ydel, ende ydel is oock u gheloove. Act. 2: 30.

Ten vijfden: Op dat hy als het Hooft ſijner Ghemeynte/ ſoude konnen regeeren/ ende die dingen voor bereyden/ die in den Hemel voor ons te doen waren/ Joan. 14: 2. In het huys mijns Vaders zijn vele woninghen, ick gae henen om u plaetſe te bereyden. Heyl. 9:24.

Ten ſeſten: Op dat wy een exempel, ende een kracht-righ middel ſouden hebben van onſe geeſtelijcke op-ſtandinghe uyt de ſonde: Ende van onſe lichamelijcke opſtandinge uyt den dooden/ 1. Cor. 15:20. Chriſtus is op-geweckt uyt den dooden, en is de eerſtelingh gheworden, der ghener die ontſlapen zijn. ℣. 21/22. Rom. 6: 3/4/5.

8. Vrage. Welcke is de tweede trap van Chriſti Verhoogingе?

Antw. Zijn Hemel-vaert/ Act. 1: 9. Als hy dat geſeydt hadde, wiert

Digitized by Google

wiert hy op-genomen daer sy het sagen, ende een wolcke nam hem wech. 1.Tit. Ephes.4:10.

A. Vrage. Heeft Jesus in sijn Hemel-baert de aerde plaetselijck met sijn lichaem verlaten?

Antw. Ja: Matth. 26: 11. De Arme hebt ghy altijdt met u, maer my en hebt ghy niet altijdt. Act.1: 9. Hy wierdt op-genomen daer sy het sagen, ende een wolcke nam hem wech van hare oogen. Act.3:21. Joan.14:1/2.

B. Vrage. Waerom derde hy dan dese belofte / Matth. 28: 20. Ick ben met u lieden, alle de dagen, tot de voleyndinge der wereldt?

Antw. Hy belooft hier / niet sijn lichamelijcke teghenwoordigheydt/ maer sijn geestelijcke en ghenadige tegenwoordigheydt/ om haer te troosten en te beschermen/ Matth. 18:20. Waer twee of drie vergadert zijn in mijn naem, daer ben ick in 't midden van haer. Exod.20:24.

A. Vrage. Wanneer is Christus ten Hemel gevaren?

Antw. Na dat hy veertigh daghen na sijn op-standinghe/ op de aerde met sijn Discipulen hadt om-gegaen/ Act.1: 3. Na dat hy geleden hadde, heeft hy hem selven aen haer levendigh vertoont, met vele ghewisse ken-teeckenen veertigh daghen langh, zijnde van haer gesien, ende sprekende van de dingen, die het Koninghrijcke Godts aengaen. 1.Cor.15:6/7.

B. Vrage. Na wat plaetse is hy hemen op-gevaren?

Antw. Na den derden Hemel / de plaetse daer Godt sijn heerlijckheydt vertoont / Ephes. 4: 10. Die neder-gedaelt is, is deselve oock die op-gevaren is, verre boven alle Hemelen. Joan.14:2. In mijns Vaders huys zijn vele woningen, ick gae henen om u plaetse te bereyden. Hebr.9:12/24.

C. Vrage. Waerom is Jesus ten Hemel op-gevaren?

Antw. Voor eerst: Op dat hy/ inegens sijn lijden/ ook verheerlijckt soude worden/ Joan.17:5. Vader verheerlijckt my by u selven. Phil. 2:9.

Ten tweeden: Op dat hy alsdan voor ons een plaetse soude bereyden/ Joan. 14: 2. Ick gae henen om u plaetse te bereyden. Ephes.2:6.

Ten derden: Op dat hy den Trooster, den Heyligen Geest, af soude senden/ Joan.16:7. Het is u nut dat ick henen gae, want indien ick niet wegh gae, soo en sal de Trooster tot u niet komen, maer indien ick henen gae, soo sal ick hem tot u senden. Joan. 7: 39.

Ten vierden: Op dat hy ons den wegh soude baren/ ende onse hope verseckeren/ tot onse aenstaende Hemel-baert / Joan. 17: 23. Vader, ick wil dat daer ick ben, oock die zijn, die ghy my ghegeven hebt. Joan.12:32. Phil.3:20.

B. Vrage. Welcke is de derde trap van Christi Verhooginge?

Antw. Het sitten aen de rechter-handt Godts, Psal. 110: 1. De

Digitized by Google

Heere heeft tot mynen Heere gesproken, sit tot myner rechter-hand, tot dat ick uwe vyanden sal gheset hebben, tot een voet-banck uwer voeten. Act. 7: 56. Ick sie den Hemel geopent, ende den Sone des Menschen staende ter rechter-handt Godts. Rom. 8: 34.

C. Vrage. Is dit te seggen/ dat Jesus aen de rechter syde van God ergens in den Hemel soo ieder sit/ ofte staet?

Antw. Neen: Maer hy betrachtet sijn groote heerlickheydt/ en sijn Koninghlijcke heerschappije/ als Hooft der Ghemeynte/ Act. 2: 36. Soo wete dan sekerlijck het gantsche huys Israels, dat Godt hem tot een Heere en Christum gemaeckt heeft. Ephes. 1: 20. Godt heeft hem gheset tot syne rechter-handt in den Hemel. ℣. 22. En heeft hem gegeven den Gemeynte tot een hooft boven alle dingen. 1. Cor. 15: 25.

B. Vrage. Wat verricht de Heere Jesus/ nu sittende aen Godts rechter-hand?

Antw. Voor eerst: Hy betracht sijn Prophetisch-ampt, sendende sijn Woort en Geest op sijn Volck/ ende besorgende de vervullinge van sijn voorseggingen, Ephes. 4: 11. Deselve heeft gegeven: Sommige tot Propheten; sommige tot Apostelen; sommighe tot Euangelisten; sommighe tot Herders ende tot Leeraers. Apoc. 1: 19.

Ten tweeden: Hy vervult sijn Priesterlijck-ampt, biddende voor sijn Ghemeynte/ Heb. 9: 24. Hy is in-gegaen in den Hemel selve, om nu te verschynen voor het aengesichte Godts voor ons. Rom. 8: 34. Die oock voor ons bidt. Heb. 7: 25. Die altijdt leeft om voor ons te bidden.

Ten derden: Hy oeffent sijn Koninghlijck-ampt, beschermende sijn Ghemeynte/ 1. Cor. 15: 25. Hy moet als Koningh heerschen, tot dat hy alle syne vyanden onder sijn voeten sal gheleght hebben. Act. 3: 4.

A. Vrage. Wat begeert hy voor ons?

Antw. Alle geestelijcke, ende andere noodige segeninghen tot onse zaligheydt/ Joan. 17: 15. Ick bidde, Vader, dat ghy haer bewaert van den boosen. ℣. 17/17/21/24. 1. Joan. 2: 1. Indien yemandt gesondight heeft, wy hebben eenen voorspraeck by den Vader, Jesum Christum, den rechtveerdigen. Ephes. 1: 3.

A. Vrage. Voor wie bidt hy?

Antw. Voor de syne/ die hem van den Vader sijn gegeven om zaligh te maken/ Joan. 17: 24. Vader, ick wil, dat daer ick ben, oock die zijn, die ghy my gegeven hebt. ℣. 9. Ick en bidde niet voor de wereldt.

A. Vrage. Hoe veel Voor-bidders hebben wy by den Vader?

Antw. Niet meer als eenen, namelijck/ Jesum Christum/ 1. Joan. 2: 1. Myne kinderkens, ick schryve u dese dingen, op dat ghy niet en sondight; ende indien yemandt gesondight heeft, wy hebben eenen Voor-spraeck by den Vader, Jesum Christum, den rechtveerdigen.

Digitized by Google

rechtveerdighen. Heyg. 7: 25. 1. Tim. 2: 5.

A. Vrage. Mach men dan tot Maria niet gaen / en verſoecken / dat ſy onſe Voorſpraeck ſy?

Antw. Gantſch niet: want Maria is nergens voor ſoodanigh in Godts Woordt bekendt: Maer alleen de Heere Jeſus Chriſtus / Joan. 14: 6. Ick ben de wegh, de waerheydt, ende het leven, niemandt komt tot den Vader dan door my. 1. Joan. 2: 1/2. 1. Tim. 2: 5. Daer is een Middelaer Godts, ende der Menſchen, de Menſche Jeſus Chriſtus.

B. Vrage. Soude men dan op Maria niet mogen betrouwen?

Antw. Neen: Maer alleen op Jeſum Chriſtum / Joan. 14: 1. Gelooft ghy in Godt, gelooft oock in my. Jer. 17: 5. Luc. 1: 47.

C. Vrage. Heeft de Engel Maria niet aen-gebeden / als hy ſeyde / Luc. 1: 28. Weeſt gegroet, ghy begenadighde?

Antw. Gantſch niet / maer de Engel groet haer alleenlijck burgerlijck gegroet / gelijck als Chriſtus tot ſyn Diſcipulen ſeyde / Joa. 20: 19. Vrede zy u lieden. Apoc. 19: 10.

C. Vrage. Is dan de Moeder niet meer als de Sone?

Antw. Neen / ſelfs uytdit niet in het burgerlijcke: Want Salomon was meerder dan Bathzeba ſyn Moeder; veel meer is Chriſtus grooter als Maria, dewyle hy warachtigh Godt is / en Maria is maer een heyligh Menſch: Hierom heeft Jeſus noyt veel wercken gemaeckt van ſyn Moeder in het ſtuck van ſyn Ampt / Joa. 2: 4. Jeſus ſeyde tot haer, Vrouwe, wat heb ick met u te doen. Matth. 12: 48.

A. Vrage. Syn de af-geſtorve Heylige geen Voorſpraken voor ons by den Vader?

Antw. Neen: Want ſy zijn daer toe onbequaem: Dewyle ſy onſe noodt niet kennen: Dewyle ſy op de kracht van haer verdienſten niet konnen begeeren: Ende oock / dewyle ſy hier tot van Godt niet zijn geſtelt / Eſa. 63: 16. Abraham en weet van ons niet, Iſrael en kent ons niet. Joan. 16: 23. 1. Joan. 2: 1/2. Jeſus is onſe verſoeninge.

B. Vrage. Welcke is de vierde trap van Chriſti Verhooginge?

Antw. Syn komſte ten Oordeel / Joan. 5: 27. Godt heeft hem macht gegeven, oock gerichte te houden, om dat hy des Menſchen Sone is. Act. 10: 42. Act. 17: 31.

C. Vrage. Hoe wijt ſtrecht ſich deſe macht uyt?

Antw. Over alle levendige en doode, 2. Cor. 5: 10. Wy alle moeten geopenbaert worden voor den Rechter-ſtoel Chriſti, op dat een yegelijck wech drage 't ghene door het lichaem geſchiedt, na dat hy gedaen heeft, het zy goedt, het zy quaedt. Matth. 25: 32. Rom. 14: 10.

C. Vrage. Heeft Chriſtus door deſe Verhooginge eenige nieuwe gaven / en heerlijckheyde ontfangen?

Antw. Niet eygentlijck een aenſien van ſyn Godtheyt, de welcke

altereerlijck haer heerlijckheyt hier door wat klaerder heeft vertoont; maer een aenſien van ſijn menſchelijcke nature, Joan. 17:5. Ende nu verheerlijckt my ghy Vader by u ſelven, met de heerlijckheydt, die ick by u hadde, eer de wereldt was. Phil. 2:8/9.

Morgen-geſangh

Op de elfde Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 2. Waerom raeſt dat volck met ſulcken hooghmoedt, &c.

1.

SOud' dan de Heylige in't naere graf/
Ons af-geſlooft als and're Menſchen rotten:
O neen! de Engel daelt' en wentelt af
De Graf-ſteen/ en bevaert de helſche Rotten:
Hy rijſt/ na dat hy weder nam het leven/
En toont ſich levendigh aen dees en geen:
Tot ſtijfnis van die door ſijn verſtorvenis beven/
Tot trooſt door Petrus, en door Magdaleen.

2.

Hy woenſcht den vreed' in't Apoſtoliſch Huys:
Hy trooſt/ en wandelt met haer veertigh dagen:
Hy neemt ſoo wegh de ergernis van 't kruys/
En maeckt te ſchand' der Joden liſt en lagen:
Hy vaert om hoogh ten hupſe van ſijn Vader:
Hy ſet ſich aen ſijn Vaders eerſter-handt:
Hy ſal hier naer de Menſchen al te gader
Ten Oordeel dagen uyt het gantſche landt.

3.

Dus hreegh de Heer dien heerelijcken naem/
Waer door de Duyvelen ſelfs moeten beven:
Dus wierdt hy Voorſpraeck voor ons al te ſaem/
Dien hy door bloede verworven heeft het leven:
Hy reys uyt 't graf/ tot hoop voor ons verrijſen:
Hy voer om hoogh/ en maeckt ons daer gereedt
Der Hemels Huys; ſijn Geeſt komt ons bewijſen/
Sijn liefd'/ en wordt een Trooſter in ons leedt.

Van

Van de Voldoeninge Chriſti.

De twaelfde Dagh.

A. Vrage. Heeft Jeſus Chriſtus / door het bedienen van deſe ſyne Ampten / eenige weldaden aen de Menſchen tot-gebracht?

Antw. Ja / seer vele / 1. Cor. 1 : 30. Uyt hem zijt ghy in Chriſto Jeſu, die ons gheworden is wijſheydt van Gode, ende rechtveerdigheydt, ende heylighmakinge, ende verloſſinge. Epheſ. 1:3. Die ons gezegent heeft met allerley geeſtelijcke zeghèningen in Chriſti Jeſu. Joan. 1:16.

B. Vrage. Welcke zijn de byſonderſte weldaden?

Antw. Deſe ſes: De voldoeninghe voor onſe ſonden: De roepinge: De rechtveerdighmakinge: De heylighmakinge: De aenneminge tot kinderen: Ende de verheerlijkinakinghe / Rom. 8: 30. Die hy te voren verordineert heeft, die heeft hy oock geroepen, ende die hy geroepen heeft, deſe heeft hy oock gerechtveerdight: ende die hy gherechtveerdight heeft, deſe heeft hy oock verheerlijckt. V. 29.

C. Vrage. Wat is de Voldoeninge voor onſe ſonden?

Antw. Het is een werck van Chriſti Prieſter-ampt / waer in hy onſe verdiende ſtraffen op ſich genomen heeft / ende daer voor ſich ſelven door de doodt Gode heeft op-geoffert / op dat hy Godt voor ons ſoude verſoenen / ende ons van de verdiende ſtraffen ſoude verloſſen / 2. Cor. 5 : 19. Godt was in Chriſto, de wereldt met hem ſelven verſoenende, hare ſonden haer niet toe-rekenende. V. 21. Want dien die geen ſonde gekent en heeft, heeft hy ſonde voor ons ghemaeckt, op dat wy ſouden worden rechtveerdigheydt Godts in hem. Eſai. 53:5. Gal. 3:13.

C. Vrage. Is ſoo een Voldoeninge al noodigh geweeſt?

Antw. Godts gerechtigheydt eyſchte de ſelvige: Daer by quam Godts waerheydt in ſijn dreygementen aen den Sondaer / Rom. 1 : 32. De welcke, daer ſy het recht Godts weten, namentlijck, dat de ghene die ſulcke dinghen doen, des doodts waerdigh zijn. Luc. 24:26. Moſte de Chriſtus niet alle deſe dingen lyden? Gen. 2:17.

B. Vrage. Waerom heeft dan Godt in den Ouden Teſtamente de ſonden quijt geſchouden / ſonder voldoeninge?

Antw. Godt heeft dat ſonder voldoeninge niet gedaen: Maer haer ſonden zijn vergeven om de toe-komende Voldoeninge van de Meſſias; waer van de Offerhanden zijn af-breldingen geweeſt / Hebr. 9: 15. Daerom is hy de Middelaer des Nieuwen Teſtaments, op dat de doodt daer tuſſchen gekomen zijnde, tot verloeninge der overtredingen die onder het eerſte Teſtament waren, de gene die geroepen

Digitized by Google

roepen zijn, de belofteniſſe der eeuwigher erve ontfanghen ſouden. Eſai. 53: 6. De Heere heeft ooſer aller ongherechtigheden op hem doen aenloopen. Num. 3:25.

A. Vrage. Conden wy ſelve voor onſe ſonden niet voldoen?

Antw. Neen: Want al wat wy doen/is maer 't gene wy ſchuldigh zijn te doen; En oock ſoo ſondigen wy noch dagelijcks/ 1 Cor. 17: 10. Als ghy ſult ghedaen hebben al het ghene u bevolen is, ſoo ſeght, wy zijn onnutte Dienſt-knechten, want wy hebben maer ghedaen, 't gheen wy ſchuldigh waren te doen. Jac. 3:2. Wy ſtruyckelen alle in velen. 1. Joan. 1:8.

B. Vrage. Soude niet een ander heylig Menſche voor ons hebben konnen voldoen?

Antw. Gantſch niet; dewijle niet alleen alle Menſchen ſelve Sondaers zijn: Maer oock/dewijle dat een bloot Schepſel/ de laſt van Godts toorn niet ſoude hebben konnen dragen tot voldoeninge toe/ſelfs niet voor ſich ſelven/ veel min voor andere/ Pſal. 49:8. Niemandt van hen (al ſynen Broeder immermeer konnen verloſſen: Hy ſal Godt ſijn rantſoen niet konnen gheven. 1. Meg. 8:46. Exod. 32:33.

A. Vrage. Heeft dan Jeſus Chriſtus voor ons konnen voldoen?

Antw. Ja ja: Want/dewijle hy een waerachtig Menſche was/ ſoo konde hy ſterven: Dewijle hy een rechtveerdigh Menſche was/ ſoo konde hy ſterven voor ſchuldighe: En dewijle hy te ghelijck de Sone Godts was, ſoo konde ſijn bloedt een waerdighen prijs zijn voor ſele/ 1. Joan. 1: 7. Het bloedt Jeſu Chriſti, des Soons Godts, reynight ons van alle ſonden. Act. 20:28. Godt heeft ſijn Gemeynte door ſijn bloedt verkregen.

C. Vrage. Wat redenen geeft de heylighe Schrift/ tot bewijs/ dat Jeſus Chriſtus voor ons heeft voldaen?

Antw. De voornaemſte redenen/ zijn deſe:

Voor eerſt: Hy heeft hem ſelven voor ons over-gegeven, tot een offerhande, en ſlacht-offer Gode tot eenen welrieckenden reuck. Hebr. 10: 14. Met eene offerhande, heeft hy in eeuwigheydt volmaeckt, die gene, die geheylight worden. Hebr. 10:10.

Ten tweeden: Hy is voor ons geſtorven/ gedijdt dit Caiaphas/ ſelve/ onwetende/ voor-ſeyde/ door de beſtieringhe des Almachtigen/ Joan. 11: 50. Ghy en bedenckt niet, dat het ons nut is, dat een Menſche ſterve voor het volck, ende het geheele volck niet verloren en gae. Tit. 2:14. Die hem ſelven voor ons gegeven heeft.

Ten derden: Hy heeft voor ons het rantſoen-gelt der verloſſinge betaelt/ Matth. 20: 28. De Sone des Menſchen is niet gekomen om gedient te worden, maer om te dienen, ende om ſijn ziele te geven tot een rantſoen voor vele. 1. Petr. 1:18. Wetende dat ghy niet door verganckelijcke dingen, ſilver ofte goudt verloſt en zijt. V. 19. Maer door het dierbare bloedt Chriſti.

Ten

Digitized by Google

Ten vierden: Hy heeft onſe ſonden en ſtraffen gedragen als onſe Borge/ 1. Petr. 2:24. Die ſelve onſe ſonden in ſijn lichaem gedragen heeft op het hout. Eſai. 53:5. De ſtraffe die ons den vrede aenbrenght lach op hem, ende door ſyne ſtriemen is ons geneſinge geworden. Hebr. 7:22. Jeſus is borge geworden.

Ten vijfden: Hy heeft ons met Godt verſoent door ſijn bloedt / 2. Cor. 5:18. Alle dele dingen zijn uyt Gode, die ons met hem ſelven verſoent heeft door Jeſum Chriſtum. Rom. 5:10. Indien wy vyanden zijnde, met Godt verſoent zijn, door den doodt ſijns Soons.

Ten ſeſten: Hy heeft ons door ſijn Bloedt gekocht / verloſt/ en gerecynight/ Apoc. 5:9. Ghy zijt geſlachtet, ende hebt ons Gode gekocht met uwen bloede, uyt allen geſlachte, ende tale, ende volcke, ende natie. Col. 1:14. In welcken wy hebben de verloſtinghe door ſijn bloedt, namentlijck, de vergevinge der ſonden.

C. Vrage. Syn alle deſe dingen niet onnoodelijck te verſtaen?

Antw. Jaeen/ dewyle dit alles ſoo omſtandighlijck voor beſchreven / met ſoo veel verſchevde redenen: Soo dat de nadenkende vergevinge der ſonden aen Chriſti bloedt voor toe-geſchreven/ en niet aen 't bloedt van andere/ 1. Cor. 1:13. Is Paulus voor u gekruyſt? Rom. 3:25. Welcken Godt voor-geſtelt heeft, tot een verſoeninge door het geloove in ſynen bloede. 1. Petr. 1:18/19.

B. Vrage. Indien Godt voldaen is; hoe ſtaet de Schrifture dan ſpreken van ſijn genadige quijt-ſcheldinge?

Antw. Sijn gheniade blijckt hier in/ dat hy ſelve de Middelaer gheeft: Dat hy te vreden is dat een ander voor ons voldoet: Dat hy ons de ſtraffen quijt-ſcheldt / ſonder onſe eyghen voldoeninghe voor onſe ſonden: Ende dat hy dit niet doet aen alle Menſchen / maer een ſoodanighe als het hem behaeght/ Epheſ. 2:4. Godt is rijck in barmhertigheydt, door ſyne groote liefde, daer mede hy ons lief gehadt heeft. Joan. 3:16. Soo lief heeft Godt de werelt gehadt, dat hy ſynen eenigh-gheboren Sone ghe ſonden heeft. 2. Cor. 5:19.

C. Vrage. Vergeeft Godt dan ons niet / ghelijck wy vergeven onſe ſchuldenaren, dat is/ ſonder voldoeninge? 1 Matth. 6:12.

Antw. Jaeen jy; maer ſoo verre is't er gelijckheyt: Dat gelijck wy bereydt-willigh alle feyten / en al het ongelijck dat ons is aenghedaen/ ſonder eygen wraeke moeten laten voor-gaen: Dat Godt alſoo ſijn wraeke van ons niet neemt/ maer bereyt is alle onſe ſonden ghenadigh aen ons quijt te ſcheiden/ om Chriſti wille/ Epheſ. 4:32. Zijt tegen malkanderen goedertieren, barmhertigh, vergevende malkanderen, gelijckerwijs ook Godt in Chriſto u lieden vergeven heeft. Col. 3:13.

A. Vrage. Is het niet onweetwoerdigh / dat een onſchuldighe ſtierven ſonde in plaetſe van de ſchuldige?

Antw. Jaeen: Als de onſchuldighe ſich vry-willigh als Borghe

Digitized by Google

aenbiedt/ om voor schuldighe te steruen: Gelijck Jesus heeft ghedaen/ Hebr. 10: 7. Doe sprack ick, siet ick kome om uwen wille te doen, ô Godt. Hebr. 7: 22. Jesus is van soo een beter verbandt borge geworden.

B. Vraege. Maer hoe kan een Menschе voldoen voor soo veel duysenden?

Antw. Christus is geen bloot Menschе/ maer te ghelijck is hy oock de waerachtighe Godt/ en daerom is sijn bloedt van een oneyndige waerdye en prijs: hierom moet noodtsaeckelijck de waerdigheydt van sijn Persoon uyt-gedruckt/ als van de kracht van sijn Bloedt moedt gesproken/ 1. Joan. 1: 7. Het bloedt Jesu Christi, des Soons Godts, reynight ons van alle onse sonden. Act. 20: 28. Godt heeft sijn Gemeynte verkregen door sijn bloedt. 1. Cor. 2: 8.

C. Vraege. Wat is het rantsoen-geldt geweest voor onse sonden?

Antw. Insonderheydt het doodt bloedt, ende de ziel-angsten van Jesus Christus/ Rom. 3: 25. Den welcken Godt voor-gestelt heeft tot een versoeninghe in synen bloede, door het geloove. Col. 1: 14. 1 Matth. 20: 28. De Sone des Menschen is ghekomen om sijn ziele te geven tot een rantsoen voor vele.

A. Vraege. Is sijn lichamelijcke doodt ghenoeght een rantsoen-geldt voor onse sonden?

Antw. Ja: 1. Petr. 3: 18. Christus heeft oock eens voor de sonden geleden, hy rechtveerdigh voor de onrechtveerdighe, op dat hy ons tot Godt soude brengen, die wel is gedoodt in het vleesch, maer levendigh gemaeckt door den Geest. 1. Petr. 2: 24. Esai. 53: 3/4.

B. Vraege. Heeft hy oock een geestelijcke doodt voor ons geleden?

Antw. Ja hy/ doch niet die geestelijcke doodt/ de welcke bestaet in een herovoninge van Godts Beeldt/ want dat is een sondige staet: Maer hy heeft voor ons in sijn Ziele geleden smerten/ en angsten der Helle/ in't gevoelen van Godts toorn/ ouersiehen tegens onse sonden/ 1 Matth. 26: 38. Mijn ziele is geheel bedroeft tot der doodt toe. Esai. 53: 10. Gal. 3: 13.

C. Vraege. Heeft Christus niet meer voor ons ghedaen/ als dat hy voor ons geleden heeft?

Antw. Hy heeft oock voor ons de Wet Godts voldaen in sijn heyligh leven/ en dadelijcke ghehoorsaemheydt de vollbracht/ Rom. 5: 19. Gelijck door de ongehoorsaemheydt van dien eenen Menschе, vele tot Sondaers zijn gestelt geworden: alsoo sullen oock door de gehoorsaemheydt van eenen, vele tot rechtveerdige gestelt worden. Gal. 4: 4. Hy is geworden onder de wet. Hebr. 10: 7. Ick kome, om uwen wille te doen, ô Godt!

B. Vraege. Was dit ons oock noodigh?

Antw. Ja: Want gelijck hy voor sijn lyden, ons van de straffen der Helle moest bevryden/ alsoo moest hy voor sijn heyligh leven, voor ons verkrygen het recht tot den Hemel/ Rom. 5: 17. Die den overvloedt der ghenade, en der rechtveerdigheydt ontfangen, sullen

in het

in het leven heerschen door dien eenen, namentlijck, Jesum Christum. Hy moet voor ons dat woordt verwullen / Rom. 10: 5. De Menschie die dese dingen doet, sal door deselvige leven.

C. Vrage. Moet Christus voor hem selven niet heyligh leven?

Antw. Jesus moet soo verre voor hem selven heyligh leven, dat sijn heyligheydt een betamelijcke eygenschap was van sijn Persoon: Maer niet alsoo, dat hy daer door voor hem selven den Hemel moet verdienen, want de selve quam hem toe door de persoonlijcke vereenigingh met de Godtheyt in natuer. Hy moet dan ook voor ons heyligh leven, om voor ons / volgens Godts Wet / den Hemel te verdienen: Den gheheelen Jesus heeft Godt voor ons gegeven als Borge: Soo dat al 't gheen hy gedaen heeft, 't selvige voor ons gedaen heeft / sonder dat hy voor hem selven noodigh hebbende te verdienen / 1. Cor. 1: 30. Hy is ons gheworden wijsheydt van Godt, ende rechtveerdigheydt, ende heylighmakinge, ende verlossinge. Esai. 9: 5. Hebr. 5: 9.

B. Vrage. Wat is 't dan van nooden dat wy trachten Godes Wetten te gehoorsamen, soo Christus dit voor ons heeft gedaen?

Antw. Ghelijck wy noch schreven / al is 't dat Christus voor ons is gestorven, doch niet om daer door voor onse sonden te voldoen: Alsoo moeten wy Godes Wetten onderhouden, niet om daer door den Hemel te verdienen: maer om door ons goedt leven Godt te verheerlijcken in schuldige dankbaarheydt / Rom. 5: 31. Doen wy dan de wet te niete door het geloove? dat sy verre, maer wy bevestigen de wet. Matth. 5: 16. Joan. 15: 8. Hier in is mijn Vader verheerlijckt, dat ghy vele vruchten draeght.

A. Vrage. Maer / voor wie heeft Christus voldaen?

Antw. Voor de sijne / die hem van den Vader ghegeven sijn om zalligh te worden / Matth. 1: 21. Ghy sult synen name heten Jesus, want hy sal sijn Volck zaligh maken van hare sonden. Joan. 10: 15. Ick stelle mijn leven voor de Schapen. Cap. 15: 25. Christus heeft hem selven voor sijn Gemeynte over-gegeven.

B. Vrage. Heeft hy dan niet voldaen voor alle de sonden van alle Menschen die oyt in de Wereldt gewest sijn / noch sijn / en sullen sijn?

Antw. Neen: Want dan soude geen Menschye voor sijn sonden kunnen gestraft worden / indien Jesus de straffen daer voor ghedragen hadde / Joan. 17: 9. Ick bidde voor haer, ick en bidde niet voor de werelde. Joan. 6: 39. 2. Cor. 5: 19.

C. Vrage. Wat willen dan al die plaetsen seggen / daer Jesus gesept wordt, ghestorven te sijn / &c. voor alle, voor de werelt, ja voor de gheheele werelt? 1. Joan. 2: 1/2. Joan. 3: 16.

Antw. Behalven dat die woordeu somwijlen maer betreckenen een gedeelte van de werelt: gelijck te sien is / 1. Luc. 2: 1. Daer ginghen een gebodt uyt van de Keyser, dat de gheheele werelt sonde beschreven worden. 1. Joan. 5: 19. Soo is dit de sin in alle die plaetsen /

Digitized by Google

dat Christus nu niet meer voor de Joden alleen / maer ook voor allerley soort van Heydenen, een Zaligmaker was/ dewijle het nu de tijdt was dat de roepinge der Heydenen. Aldus leggen dit uyt de Latijn in den Hemel/ Apoc.5:9. Ghy zijt geslachtet, ende hebt ons Gode ghekocht met uwen bloede, uyt allen ghesla chte, en taie, ende volck, en natie. Rom.3:29. Rom.11:12. Den val der Joden, is de rijckdom der wereldt.

A. Vrage. Is Christus alleen gestorven voor de erf-sonde?

Antw. Neen / maer ook voor alle andere sonden van sijn Volck/ Tit. 2: 14. Die hem selven voor ons gegeven heeft, op dat hy ons soude verlossen van alle ongerechtigheydt. 1.Joan.1:7. Het bloedt Jesu Christi des Soons Godts, reynight ons van alle sonden. Hebr.9:14.

B. Vrage. Heeft Christus dan soo volkomelijck voor ons voldaen/ dat wy niet noodigh hebben eyge voldoeninge ons van de straffen der sonden te bevryden?

Antw. Gewisselijck ja/ Hebr.10:14. Want met eene offerhande heeft hy in eeuwigheyt volmaeckt de ghene die geheylight worden. Col.1:19. Col.2:10. Ghy zijt in hem volmaeckt. Rom.8:1.

C. Vrage. Is de Leere van de Voldoeninge ghenoegh sachte ongherust voor het zaligelooft vreesch?

Antw. Neen: Want dese leere heeft met haer de Leere der heyligmakinge: Soo dat niemandt kan comen van Christi bloedt, ten sy hy hetzelve Christi geeft, Tit.2:14. Die hem selven voor ons gegeven heeft, op dat hy ons soude verlossen van alle ongherechtigheydt, ende hem selven een eygen volck soude reynigen, yverigh in goede wercken. 1.Cor.1:30. Rom. 8:9. Soo yemandt den Geest Christi niet en heeft, die en komt hem niet toe.

Morgen-gesangh

Op de twaelfde Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 51. Ontfermt u over my arme Sondaer, &c.

1.

KOm Christen-volck/ besthoutet het Golgotha,
Hier wie, en waerom dat hy stort die klachten:
Wat doet sijn Ziel soo jammerlijck versmachten?
Hoe roept hy soo benaudt sijn Vader na?
Is nu de Heldt verfaeghd/ en moet bezeeft
Als menigh Martelaer in swaere pynen?
Neen/ neen/ 't is hy maer anders hier gewerft:
Godts toorn doet soo sijn krachten gantsch verdwynen.

2. Ick

2. Hy draeght de straf voor menigh duysent Menſch:
Hy sterft in plaets van die selfs moeten sterven:
Hy socht voor 't offer bloedt soo te verwerven
De vreed' met Godt. Hy heeft geen hooger wensch
Als dat Godts toorn soo grimmigh branden mach
Op ziel en lijf/ dat na dit nare hermen
Voor 't waerck vper liefde Godts versoende dagh/
Op dat Godts Liefde-vper ons mach verwermen.

3. Hy storf als Menſch/ maer die sijn tydens strydt/
Als Godes Soon/ treed' sijn van groote waerde:
Hy sterft aen 't Kruys/'t is waer/ 't waest maer op d'aerde
Doch/ d'eerwigheydt is minder als deese tydt:
Want die hier leedt/ was Godes eygen Soon/
Hy quam als Vorst/ soo hoon/ soo mocht hy lijden
Voor andere: 't is billich dat de loon
Word toe-gereknt aen alle tyden.

Van de Roepinge.

De derthiende dagh.

A. Vrage. Welcke is de tweede genade die ons Chriſtus heeft bereidt?

Antw. De Roepinge / Epheſ. 1: 8. Hy is overvloedigh geweeſt over ons in ghenade, in alle wijſheydt en voorſichtigheydt. v. 9. Ons bekent gemaeckt hebbende de verborgentheydt van sijn wille, na sijn wel-behagen. Eſai. 6c: 1. Matth. 11: 28. Komt alle tot my, die belast ende beladen zijt.

B. Vrage. Wat is de Roepinge?

Antw. Het is een weldaedt Godts in Chriſto / waer door hy Chriſtum tot een Zaligmaeker voor-ſtrit/ende door een kraftige werckinge / den sinnen door den geloove in het herte eygen maeckt/ en daer alſoo tot hem trecht / Matth. 11: 28. Komt herwaerts tot my, alle die vermoeyt en belast zijt, ende ick sal u rufte geven. Act. 9: 15. Deſe is my een uyt-verkoren vat, om mynen name te dragen voor de Heydenen, ende de Koningen, ende de Kinderen Iſraels. Epheſ. 4: 12.

A. Vrage. Worden alle Menſchen aldus geroepen?

Antw. Neen alle hooft door hooft/ maer nu in den Nieuwen Teſtamente worden allerley ſoort van Menſchen / ſonder onderſcheydt geroepen / onder alderley Heydenen / Rom. 1: 14. Beyde Griecken en Barbaren; beyde wyſen en onwyſen, ben ick een ſchuldenaer. Gal. 3: 28. Matth. 28: 19. Gaet henen, ende leert alle volckeren.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Waerom worden sommighe Menschen door het Euangelium niet geroepen?

Antw. Dewijle het Godt niet behaegt / tot haer sijne Dienaers uyt te senden / Matth. 10: 5. Ghy en salt niet henen gaen op den weeh der Heydenen, noch te ghy en salt niet in-gaen in eenige Stadt der Samaritanen. Act. 16: 6/7. Pſal. 147: 19/20.

C. Vrage. Is dit niet de reden waerom sommige Menschen niet geroepen worden: dat hare Ooren ouderen de ghenade misbruyckt hebben? ofte om dat sy sulcx noch de kraeyen der nature niet wel ghehoyren / ofte om dat de Predicanten te traegh zijn het Euangelium door de gheheele Werelt te gaen predicken?

Antw. Gantsch niet: Want dan soude de ghenade niet uytterlijck geboden zijn aen den Menschen / aen de nature ende aen de wercken / 't welck strijdt tegen de geheele Schrifture. 2. Tim. 1:9. Niet uyt de wercken. Rom. 11: 36. Wie heeft hem eerst ghegeven. Rom. 11: 5/6. Maer ooek dan soudden de Heydenen moeten ghe-roepen zijn gheweest / die na het borgerlijcke leven / sijer wel hebben geleeft / en de quaedste Heydenen souden niet geroepen zijn gheweest / het welcke beyde onmaerlijck is: maer de sinnighe Heydenen zijn ghe-roepen. Eph. 2:1. God heeft u mede levendigh ghemaeckt, daer ghy doodt waert door de sonden en misdaden. Tit. 3:2/5. 1. Pet. 4:3. Rom. 10:20. Maer de eenighe reden is / Godts eyge wel-behagen. Matth. 11: 25. Vader ick dancke u, dat ghy dese dingen den Kinderkens hebt gheopenbaert, en hebtse den Wyten en Verstandigen verborgen. v. 26. Ja Vader, alsoo is gheweest het wel-behagen voor u. 2. Tim. 1:9.

C. Vrage. Zijn dan soodanighe Lieden sonder eenighe oorsprinck?

Antw. Zy zijn sonder een zaligmaekende oorspinghe: maer sy hebben 't gesichte van het Schepsel / en de natuerlijcke Conscientie noch overigh / Rom. 2: 15. Sy betoonen het werck der Wet geschreven in hare herten. Actor. 14:17. Actor. 17:27.

B. Vrage. Is dit geen zaligmaekende oorspinghe, wat nutticheyd komt dan daer uyt?

Antw. Hier door worden soodanige Lieden benomen de veront-schuldinghe over hare grove Afgoderye / en groote ongerechtigh-heden / Rom. 1: 32. Dewelcke daer sy het recht Godts weten, na-mentlijck, dat de ghene die sulcke dinghen doen, des doodts waer-digh zijn: niet alleen deselvighe en doen, maer ooek mede een wel-gevallen hebben in de gene diese doen. Rom. 1: 20. Rom. 2: 15.

B. Vrage. Worden alle die het Woordt hooren op deselve wijse ghe-roepen?

Antw. Neen: want sommige worden alleenlijck uytwendigh ge-roepen; doch sommige worden ooek inwendigh ghe-roepen / 1. Cor. 1: 23. Wy prediken Christum den gekruycighden; den Joden wel een ergernisse, ende den Griecken een dwaesheydt: Maer haer die ghe-roepen zijn, beyde Joden, ende Griecken, prediken wy Chri-stum

Digitized by Google

ſtum de kracht Godts, ende de wijſheydt Godts. Matth. 12: 31. Act. 16: 14. De Heere opende den Lydia het herte, datſe verſtondt het ghene van Paulus wierdt geſeydt. Joan. 6: 44. 45.

C. Vrage. Waer komt dit onderſcheydt van daen?

Antw. Van Godts wel-behagen / Matth. 11: 25. Ick dancke u Vader, Heere des Hemels, ende der Aerde, dat ghy deſe dinghen den Wyſen en Verſtandigen verborgen hebt, ende hebt deſelve den Kinderkens gheopenbaert. H. 26. Ja Vader, want alſoo is gheweeſt het wel-behaghen voor u. Rom. 8: 30. Acts. 2: 47.

C. Vrage. Wordt Godt niet bewoghen door eenighe goede gheſtaltenisſe / en bequaemheydt / dewelcke meer is in den eenen Menſche / als in den anderen?

Antw. Neen 2. Tim. 1: 9. Die ons heeft saligh ghemaeckt, ende geroepen, met een heyligher roepinge: niet na onſe wercken, maer na ſijn eygen voor-nemen ende genade, die ons ghegeven is in Chriſto Jeſu voor de tyden der eeuwen. 1. Corin. 6: 11. Tit. 3: 3/5.

A. Vrage. Is dan de uytwendige roepinge niet genoegh tot saligheydt?

Antw. Neen: Maer de inwendighe werckinghe des H. Geeſtes moet daer by komen / Joan. 6: 45. Een yegelijck, die het van den Vader gehoort, ende geleerdt heeft komt tot my, Phil. 2: 12/13. Joan. 3: 5/8.

B. Vrage. Wat verſtaet ghy dan door de uytwendighe Roepinghe?

Antw. De Predicatie des Euangeliums / maer in Chriſtus / alsi een genoeghſaem Middelaer / door het verſtandt wordt voorgeſtelt. Matth. 28: 19. Gaet henen, onder-wijſt alle Volckeren. Marc. 1: 14. Bekeert u, ende ghelooft dan Euangelio. Rom. 10: 14.

B. Vrage. Wat verſtaet ghy door de inwendighe Roepinge?

Antw. Een werckinghe des H. Geeſtes / maer door het verſtandt krachtigh wordt bericht: De welke dadelijck ghehenghtigh; en alſoo Chriſtus inwendigh door den Geloove aen-ghenomen / Ephes. 1: 17. Op dat de Godt onſes Heeren Jeſu Chriſti, de Vader der heerlijckheydt, u gheve den Geeſt der wijſheydt, ende der openbaringe in ſyne kenniſſe. H. 18. Namelijck, verlichte de oogen uwes verſtandts. Ezech. 8: 10. Ick ſal myne Wetten in haer verſtandt geven, ende in haer herten in-ſchryven. Joan. 6: 45.

B. Vrage. Hoe wordt een Chriſten genaemt / ten aen-ſien van deſe inwendige Roepinge?

Antw. Soo een inwendigh gheroepene wordt gheſeydt / Jeſum aen te nemen: In Chriſto te zijn: Lidmaet Chriſti te zijn, &c. Joan. 1: 11/12. Galat. 3: 27. Ephes. 5: 23. 1. Cor. 12: 12.

A. Vrage. Wat werckt de inwendighe Roepinghe inden Menſche?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Geloove / en bekeeringe / ofte weder-geboorte / Joan. 1:12. Soo vele als hem hebben aengenomen, heeft hy macht gegeven Kinderen Gods te worden, namelijck die in synen name gelooven. 2. Cor. 4: 6. Phil. 2: 13. Het is God die in u werckt, het willen en het wercken.

B. Vrage. Is Godt niet ghenoon den Menschē te voeren tē bereyden door eenige middelen / eer hy het geloove, en de bekeeringe geeft?

Antw. Niet altijdts / gelijck blijckt in de bekeeringe van Matthaus / Paulus / de Moorderaer / en van de eerste Gemeynte der Christenen. Ephes. 2: 1. U heeft hy mede levendigh gemaeckt, daer ghy doodt waert door de misdaden en sonden: 1. Petr. 3: 3. Rom. 10: 20.

C. Vrage. Als God dan sommijdts eenighe voor-bereydinghen ghebruyckt / welcke zijn dese selve?

Antw. Godt gebruyckt hier toe de predikinge van sijn Wet: De grootheydt van sijn goedigheydt: De stercheydt van onderlijcke ellenden / Etc. Rom. 2: 4. Veracht ghy den rijckdom synet goedertierentheyde, ende verdraeghsaemheydt, ende langhmoedigheydt, niet wetende dat de goedertierentheyd Gods u tot bekeeringe leydt. Gal. 3: 24. De Wet is onse Tucht-meester geweest tot Jesum Christum. Rom. 8: 28.

C. Vrage. Gaet de kracht van Godes roepinge oock oyet dan wille van den Menschē?

Antw. Ja: Phil. 2: 13 Het is Godt die in u werckt, het willen en het wercken, na sijn wel-behaghen. 1. Thess. 5: 23. De Heere Heylige u geheel en al. Ezech. 36: 26.

C. Vrage. Is dese inwendige roepinge yets anders als een stercker aenrabinge?

Antw. Ja: want het is een kracht-dadige werckinghe des H. Geestes / Ephes. 1: 19. De uyt-nemende grootheydt synet kracht aen ons die gelooven, na de werckinghe der sterckte synet machts. 2. Thess. 1: 11. Godt vervulle het werck des Gelooffs met kracht. in u. Hebr. 8: 10.

B. Vrage. Waer schijnt het Euangelium selve dese kracht niet te hebben? Rom. 1: 16. Het Euangelium is een kracht Godts tot zaligheydt, eenen yegelijcken die gelooft.

Antw. Het Euangelium is een krachtigh middel Godes tot de inwendige roepinghe / als het vergheselschapt gaet met de medegaende werckinghe des H. Geestes / maer het uyterlijcke woort heeft in sich selven de kracht tot bekeeringe niet. 2. Cor. 3: 6. De Geest maeckt levendich. H. 8. Joan. 6: 44. Niemant kan tot my komen, ten zy dat de Vader die my ghesonden heeft, hem trecke. Psal. 50: 21.

C. Vrage. Hoedanige kracht en uythomst heeft dese inwendighe roeping?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Die Godt alſoo roept / deſelvighe volgen ſeſterlijck/ ende worden dadelijck bekeert/ Rom. 8: 30. Die hy geroepen heeft, die heeft hy oock gherechtveerdight. Ezech. 36: 26. Ick ſal u een vleeſchen herte geven. Epheſ. 1: 19/20.

A. Vrage. Hant de Menſchen dan dese Roepinge niet wederſtaen?

Antw. Godt roept ſoo krachterlijck tot her herte / dat de Menſche noch kan, noch wil, noch ſal oyt ſoo een kracthige roepinge tegen-ſtaen/want Godt neemt alle tegen-ſtandt wegh/Act. 6: 9. Heere, wat wilt ghy dat ick doen ſal? 2. Theſſ. 1: 11. Ezech. 36: 27. Ick ſal het ſteenen herte wegh nemen. Rom. 9: 19. Wie heeft synen wille weder-ſtaen?

B. Vrage. Waerom klaeght dan Godt in dese plaetſen / datſe ſijn roepinge weder-ſtonden? Eſai. 65: 12. Spreu. 1: 21. Matth. 23: 37.

Antw. Godt ſeght dit van hem ſelven op menſchelijcken wyſe, de wyle ſijne Dienaren oorſaeck hadden om te klagen over haer Coc-hoordieren / Eſai. 53: 1. Wie heeft onſe predikinge gelooft? Eſai. 49: 4. Op ſpreeckt maer van de uprwendighe Roepinghe doo; ſijn Woordt/ of te van eenighe gemeyne werckingen des Geeſtes in het verſtandt / de welcke de Menſchen han tegen-ſtaen / en hinderen in haer brauchten/Act. 7: 51. Ghy hartneckige, onbeſnedene van herten ende ooren, ghy weder-ſtaet altijdt den Heyligen Geeſt, gelijck uwe Vaders, alſoo oock ghy. Luc. 7: 30. Matth. 23: 37.

C. Vrage. Wordt de Sondaer dan tegen ſijn wille geroepen en bekeert?

Antw. De bekeeringe is tegen de wille der Godtloozen/ ter tijdt toe/dat de Heere een goeden wille geeft/ende haer willende maeckt/ Ezech. 36: 26. Ick ſal u een nieuw herte geven, ende ſal eenen nieuwen geeſt gheven in het binnenſte van u; ende ick ſal het ſteenen herte uyt het binnenſte van u weeh nemen, ende ſal u een vleeſchen herte geven. Ezech. 11: 19. Phil. 2: 13.

C. Vrage. Wordt de Menſche dan als een ſtock en ſteen tot de bekeeringe gebracht?

Antw. Neen; Maer in 't ghebruyck van de redelijcke kracht van ſijn ziele/ſijn verſtandt en wille, dewelcke tot het quade wercksaem waren / die worden gheheyligt/ ende tot het goede wercksaem ende willigh gemaeckt/ 2. Cor. 4: 6. Godt, die geſeght heeft, dat het licht uyt de duyſterniſſe ſoude ſchynen, is de ghene, die in onſe herten geſchenen heeft, om te geven verlichtinge der kenniſſe der heerlijckheyt Godts, in het aengeſichte Jeſu Chriſti. Jer. 31: 33. 2. Cor. 8: 16/ 17.

C. Vrage. Indien Godt ſoo krachtelijck werckt in de Roepinghe / waerom wort dan geſeyt dat hy wenſcht, verlanght, verwacht, &c. na de bekeeringe? Pſal. 81: 14. Eſai. 5: 2.

Antw. Dit wordt van Godt op een on-eygentlijcke en menſchelijcke wyſe geſeyt/ ten opſichte van de uptwendige bediedinge van ſijn Woort/ 't welck genaemt wort/ Godts arm, Godts handen, &c.

Eſai.

Digitized by Google

Esai.65:2. Ick hebbe mijn handen uyt-gebreyt den gantschen dach, tot een wederstrevigh volck. Esai.5:21.

B. Vrage. Indien dit inwendige Godts werck is / waerom wordt dan dit den Menschen geboden/ Matt.1:14. Bekeert u, ende gelooft den Euangelio?

Antw. Om dat dit de plicht der Menschen is: en op dat sy/ geworstende haer eyghen onmacht / dan souden tot Godt om hulpe gaen/ Thren.5:21. Heere, bekeert ons tot u, soo sullen wy bekeert zijn. Cant.1:4. Treckt ons, wy sullen u na-loopen. Deut.30:6,8.

B. Vrage. Souden dan dit uytwerk wercken op Godts inwendighe Roepinge?

Antw. Neen: Maer men moet alle uytwendighe middelen en plichten aenwenden/ door welcke Godt wil krachten doen op de ziele: want het Euangelium is een bedieninge des Geestes, 2. Cor. 3:8. Rom.1:16. 1. Petr.1:23.

A. Vrage. Isser men de inwendige Geroepene wel kennen?

Antw. Veel-tijdts seer wel / want oprechte inwendighe roepinghe volghet een dadelijcke veranderinge des levens/ 2. Tim.2: 25. Onderwijst met sachtmoedigheyt de gene die tegen-staen, of haer Godt t' eenighen tijdt bekeeringhe gave, tot erkentenisse der waerheydt. Matt.3:14. Bekeert u. Act.2:37. Sy wierden verslagen in haer herte, en seyden, wat sullen wy doen, Mannen Broeders. 1. Joan.3:14. Wy weten, dat wy over-gegaen zijn, uyt de doodt, in het leven, dewyle wy de Broeders lief hebben.

Morgen-gesangh

Op de derthiende Dagh van de Maende.

Stemme: Psalm 65. Men looft u Heer, &c.

1.

WY blaken al als dorsme Schapen
In ziel-gebaer/ O Heer!
Op teggen al gerust en slapen;
Geen kennis van u Leer
Is in ons doen/ 't licht der natuere/
Ja/ onse wil leydt doodt:
En dit sal eenwighlijck soo duyren;
Of helpt ons uyt den noodt.

2. Gy hebt uw' stemme laten hooren/
Aen 't Joodtsch strijdig Volck:
Den Heydenen van u bekomen
Sendt gy nu menigh Tolck.
Die 't maer niet heeft/ die bijster verduysteret:

Op

Wy sien nu 't heylsaem licht:
Die 't woordt niet geest die blijft geklupsiert
Door 't naer vleesch gesichte.
4. Maer 't woordt alleen/ kan ons niet baten/
Cot 't heylsame geloof:
De sonden konnen wy niet laten/
De Ziel is hoorend' doof;
Ten sy dat uwes Geestes stemme
Ons herte dringe door:
En dat uw' kracht de ruysten temme/
En geest ons 't hoorend' oor.
4. Heer roep soo sterck/ dat wy u hooren;
Werckt selfs dat ghy gehiedt/
Of anders is al 't werck verlooren:
Ons kracht en sijn gantsch niet.
Geest ons 't geloof, geest ons bekeeringh/
En werckt dan door en door:
Dan sal soo menigh schoone Leeringh
Niet ydel sijn gehoort.

Van de vryen Wille.

De veerthiende Dagh.

V. Vrage. Waerom is soo een inwendighe Roepinghe Godts van nooden?

Antw. Om dat de Menschc door den val Adams is onmachtigh geworden/ om op het aenhooren van Godts Woordt/ te gehoorsamen Godts wil / Matth.7:18. Een quade boom kan gheen goede vruchten voort-brengen. 2.Cor.3:5. Rom.8:3.

C. Vrage. Hoe staet het dan met de wyse wille des Menschen?

Antw. De Menschc heeft de wille behouden / maer de vryheyde om 't goede te konnen doen / verloren door de sonde / Jer.13:23. Sal ook een Moor-man sijn huyt veranderen, of een Luypaert sijn vlecken? Soo sult ghy lieden ook konnen goedt doen, die gewent zijt quaedt te doen. Rom.1:21. 1.Cor.2:14.

A. Vrage. Waer in leyde de onmacht van den Menschc?

Antw. In sijn verstandt, in sijn wille, ende in alle sijn krachten ten goede/ en tot sijn bekeeringe/ 1.Cor.2:14. De natuerlijcke menschc en begrijpt niet de dingen die des Geestes Godts zijn, want sy zijn hem dwaesheydt: hy kanse niet verstaen. Matth.12:34. Hoe kondt ghy goede dinghen spreken, daer ghy boos zijt. Jer.4:22. Goet te doen en wetense niet. Ephes.2:1.

Digitized by Google

B. Vrage. Kan dan het verſtandt, Godts wil en wetten uyt ſich ſelven niet verſtaen/ en toe-ſtemmen/ als Godts Woort gepredicht wordt?

Antw. Neen: want het verſtaent is enckel duyſternisſe / Epheſ. 5: 8. Ghy waert eertijdts duyſternisſe. Matth. 6: 23. Rom. 1: 21. 1. Cor. 2: 14. De natuerlicke menſche kan de dingen die des Geeſtes Godts zijn, niet verſtaen.

A. Vrage. Kan de wille het goede niet willen?

Antw. Niet met een krachtige en doorſtrenden wille / daer het dadelijck goet doen, en de bekeeringe op volght/ Rom. 8: 7. Het bedencken des vleeſchs is vyandtſchap tegen Godt, het en onderwerpt ſich de wet Godts niet, ſiet en kan oock niet. Epheſ. 2: 1. Doe ghy doodt waert door de ſonden en miſdaden. Ezech. 36: 26.

B. Vrage. Hoedanighe zijn de krachten van den Menſche omtrent ſijn bekeeringe?

Antw. De krachten zijn doodt en verſtoven / Col. 2: 13. Hy heeft u als ghy doodt waert in de miſdaden, ende in de voor-huyt uwes vleeſchs, mede levendigh gemaeckt met hem, alle uwe miſdaden u verghevende. Epheſ. 2: 1. Joan. 8: 34. Jeſus ſeyde, voorwaer ſegge ick u, een yeghelijck die de ſonde doet, is een Dienſt-knecht der ſonde.

C. Vrage. Waerom wordt dan geſeyt/ Ezech. 12: 2. Sy hebben oogen om te ſien, maer ſien niet: ooren om te hooren, maer en hooren niet?

Antw. Deſe plaetſe ſpreeckt niet van de Menſchen in haer ſelven aen-gemerckt/ maer van de kinderen der kercke/ van het huys Iſraels, dewelcke de kennisſe van Godts Woort en van Godts Oordeel hadden / maer de ſelvighe niet wilden ghebruycken tot afſtandt van ſonde / Amos 6: 1. Wee den gheruſten te Zion. Eſai. 5: 12.

C. Vrage. Waerom gaet Godt den Menſche dan aen met geboden/ beloften/ bedreygementen / beſtraffingen/ &c. Op dat hy den Menſche tot bekeeringe ſouden leyden? Eſai. 5. Eſai. 1: 19. Jer. 7: 23.

Antw. Dit zijn geen bewijſen/ dat de Menſche heeft een krachtige wille uyt ſich ſelven tot ſijn bekeeringe: maer Godt gebruyckt dese middelen/ om den Menſchen haren plicht te leeren/ ende daer door: voor goedts aen de ſpitse te beweerden: Inſonderheydt/ bewijſt dese geboden/ &c. gedaen worden aen voordanige / de weltse nu de naem hadden / datſe al bekeert waren / Eſai. 5: 1. Mijn beminde heeft een wijnwaert op een vetten heuvel. Ez. 3/4/5. Act. 2: 39.

B. Vrage. Is'er dan onderſcheyt tuſſchen natuerlijcke Menſchen/ en tuſſchen Godts Volck, in aenmerckinge van Godts geboden/ en beloften?

Antw. Ja/ seer groot is het onderſcheydt: want de natuerlijcke Menſche ſtaet Godt voor / gantſch onmachtigh ten goede: Maer

Godts

Godts Volck komt Godt voor (ofte in der daedt/ ofte in haer behoeffenisse) als nu machtigh gheworden zijnde voor de genade / om te doen/ al is't niet in volmaecktheydt/ nochtans in oprechtigheydt/ 't eenen Godt in sijn Woordt voor-stelt/ Hebr. 8: 10. Ick sal mijn wetten in haer verstandt ghieven, ende in haer herte sal ick die inschryven. Ezech. 36:26/27. Ick sal u een nieuw herte geven. 1. Cor. 15: 10.

A. Vrage. Heeft dan de Menschе geen vryen wille?

Antw. De Menschе heeft niets ter Werelt vry/ noch in eyghe macht/ maer alles staet onder Godts wil en macht/ Jac. 4:13. Wel aen, ghy die daer seght, wy sullen heden of morgen na sulcken stadt reysen, ende aldaer een jaer over-brengen, ende koopmanschap dryven, ende winste doen. Jb. 15. In plaetse dat ghy segghen soudt, indien de Heere wil, ende indien wy leven, soo sullen wy dit of dat doen. Luc. 12: 18/19/20. Act. 18:21.

C. Vrage. Waer is dit het ghesicht/ daer men over disputeert/ of de Menschе in al sijn doen en laten onder Godts wille staet?

Antw. Neen: want dit raecht de Heere van Godts voorsienigheydt, maer uyt wy metten dat alles staet onder sijn regeeringhe / Act. 17: 28. In hem leven wy, ende beweghen ons, ende zijn wy. Matth. 10:30.

G. Vrage. Waer over valt dan eygentlijck dit disput?

Antw. Over de krachten van een natuerlijck Menschе/ om sijn eyghen heere te eeren / en sulx in een verreyste trap van Godtlijcke liefde te stellen/ tot volkomen onderhoudinge van Godts geboden.

A. Vrage. Is dan soodanighe kracht niet by yder Menschе dat hy hem selven het herte kan veranderen?

Ant. Neen/ dewijle de Menschе selfs al het uytnemende goet niet connen noch verstaen, noch willen, noch wercken kan/ 2. Petr. 2:19. Rom. 8: 7. Het en kan sich der Wet Godts niet onderwerpen. Ja selfs de verhoogde vinden in haer groote onmacht/ Rom. 7:23. Ick sie een andere wet in myne leden, welcke strijdt teghens de wet mynes gemoeds, ende my gevangen neemt onder de wet der sonde, die in myne leden is. Gal. 5:17.

A. Vrage. Is dan by den Menschе gantsch geen macht noch tzyen wille?

Antw. De Menschе heeft een tzyen wille / dat is / natuerlijcke krachten/ en bequaemheydt tot de sonde/ Matth. 23: 37. O Jerusalem! ick heb u willen vergaderen als een klock-henne hare kieckens onder hare vleugelen, maer ghy hebt niet gewilt. Jer. 44: 16. Jer. 4: 22.

B. Vrage. Heeft de Menschе geen natuerlijcke krachten tot eenigh goedt?

Antw. Ja hy / namentlijck / tot natuerlijck goedt / als tot eten/ drincken/ &c. Tot burgerlijck goedt; als tot Ambachten / koop-

Digitized by Google

handel/Regeeringe van Landen en Steden/ &c. Ja ooch toe eenig uytwendig geestelijck goet, en uyterlijcke deughden: Als ter tijden gaen/ tot Almoessen geven/ ydet het sonne te geven/ niet te stelen/ &c. Rom.2:14. De Heydenen, die de wet niet hebben, doen van naturen de dingen die des wets zijn. 1.Cor.7:37. Act.13:50.

C. Vrage. Wat krachten ontbreken den een natuerlijck Menschе?

Antw. De krachten tot boven-natuerlijck, en tot inwendigh geestelijck goedt: als daer is/ het gelooue/ de bekeeringe en veranderinghe des herten: De liefde Godts/ ende des naesten: De ware en heylighe bewegingen des gebedts/ &c. Gelijck dese dingen van den Menschе worden vereyscht/ Matth.22:37. Ghy sult lief hebben den Heere uwen Godt, met gheheel uw' herte, ende met geheel uwe ziele, ende met geheel uw' verstandt. ℌ. 39. Ghy sult u naesten lief hebben als u selven. Spreu.23:26. Mijn Sone, geeft my u herte. Joan.4:24.

R Vrage. Is de Menschе hier toe altijdes onmachtigh gheweest/ ende sal hy altijdt onmachtigh blijven?

Antw. Neen/ maer de Menschе moet in vier derley staet worden aen-ghemerckt: Namelijck/ in de staet der scheppinge: In de staet des vals: In de staet der weder-gheboorte: Ende in de staet der heerlijckheydt.

B. Vrage. Voe merckt ghy den wille ende de krachten des Menschen aen voor den val/ in de staet der oprechtigheydt?

Antw. Doet hadt de Menschе een wyen wille ten goede/ Eccles. 7:29. Dit hebbe ick ghevonden, dat Godt den Menschе recht ghemaeckt heeft. Ephes.4:24.

B. Vrage. Voe merckt ghy den Menschе aen in de staet des vals, en der sonde?

Antw. Alsoo heeft de Menschе geen wyen wille tot geestelijcke deughden der ziele; maer hy is een slaef der sonde/ Ephes.2:1. Doe ghy doodt waert door de sonden en misdaden. Rom.8:7. Hy en kan sich der Wet Godts niet onderwerpen. Col.1:13. Die ons getrocken heeft uyt de macht der duysternisse. Rom.6:16/17. 2.Cor.4:4. 2.Tim.2:25/26.

C. Vrage. Waerom stellen dan Moses en Josua/ het wel-waren aen de sieure van Israel/ Deut.30:15. Jos.24:15. Kiest u heden wie ghy dienen sult?

Antw. Hier wordt niet gesproken van den Menschе in sijn nature aen-gemerckt/ maer hier wort tot Godts Volck ghesproken/ de welcke bevoren bekeert te zijn/ en alsoo machtigh ghemaeckt tot de Godts-dienst/ den welcken voer plicht wort aengewesen/ Exod. 19:6. Ghy sult my een Priesterlijck Koninghrijck, ende een heylich volck zijn. Deut.7:6.

B. Vrage. Voe merckt ghy de Menschе aen in de staet der weder-geboorte?

Antw. Daer in ist de Menschе ten deele wyen ghemaeckt van de slaven-

Digitized by Google

ſlavernye der ſonde / aen het goede te komnen doen / 1.Cor. 3 : 17. Waer de Geeſt des Heeren is, aldaer is vryheydt. Hebr. 8 : 10. Ick ſal mijn wetten ſchryven in u herten. 1. Joan. 2 : 14. Doch niet volkomentlijck / Rom. 7 : 21. Soo vinde ick dan deſe wet in my, als ick het goede wil doen, dat het quade my by-ligt. Gal. 5 : 17. De geeſt ſtrijdt tegen het vleeſch, ende het vleeſch tegen den geeſt, alſoo dat ghy niet en doet het gene ghy wilt. Jac. 3 : 2.

6. Vrage. Spreeckt Paulus / Rom. 7. van hem ſelven / als van een weder-gheboren?

Antw. Indien hy maer ſpraeck van hem ſelven als van een onherboorne / ſoo was ſijn seggen noch bewijs ghenoegh tegens den vryen wille: Want hy toont dat 'er een goede ommacht ten goede is in den Menſche: maer hy ſpreeckt van hem ſelven / als van een herboorne: Want behalven dat hy door-gaens ſpreeckt in den tegenwoordigen tijdt / ſoo als hy dor was: Soo bligkt dit hier uyt / dat hy hem ſelven noemt ſoo als hy nu was; en hy toont / dat een goeden Geeſt in hem was / de welcke was de Geeſt der weder-geboorte / H. 22. Ick hebbe een vermaken in de wet Godts, na den inwendigen Menſche. H. 17 / 18 / 23 / 25. Ick dancke Gode door Jeſum Chriſtum onſen Heere.

C Vrage. Maer hoe paſt dit op een herboren Menſche / H. 14. Ick ben vleeſchelijck verkocht onder de ſonde?

Antw. Hy ſeydt dit ſelve uyt / H. 22. Ick ſie een andere wet in myne leden, welcke ſtrijdt tegens de wet mynes gemoedts, ende my gevangen neemt onder de wet der ſonde, die in myne leden is. Dat is, hy was niet als Achab, die hem ſelven verkocht had om quaedt te doen; maer als gevanghens Turcſche Slaven / teghen haer will ſijnde verkocht / ſoo klaeghe Paulus / dat hy tegen ſijn will van ſijn affecten meer-maels wierdt overwerft: En dit is de ghemeijne ſtaet van Godts kinderen / H. 18. Het willen is wel by my, maer het goede te doen en vinde ick niet. Pſal. 19 : 13 / 14. Gal. 5 : 17.

A Vrage. Kan dan een Menſche ſoo veel goedts niet doen als hy wil?

Antw. Och neen! 't Weſen bligkt uyt de ghebeden / de liefde Godts / het gheloove / &c. Want hier willen de vroomſte ſelve met veel volmaecktheyt deſe plichten verrichten / als ſy wel doen / Rom. 8 : 26. Wy en weten niet wat wy bidden ſullen gelijck het behoort. Pſal. 119 : 36. Eſa. 63 : 17.

B Vrage. Hoe merckt ghy nu den Menſche aen inde ſtaet der heerlijckheydt?

Antw. Daer heeft de Menſche een volkomen wyen wille tot de hemelſche deughden / Hebr. 12 : 23. Ghy zijt gekomen tot de Geeſten der volmaeckte rechtveerdige. 1. Cor. 13 : 12 / 10. Wanneer het volmaeckte ſal gekomen zijn, dan ſal het gene ten deele is, te niete gedaen worden.

A Vrage. Waer van doen komt die onvolmaecktheydt in de wille

Digitized by Google

en krachten van Godts kinderen hier op Aerden?

Antw. Dit komt hier van daer/dat het bedorven vleesch noch in haer een deele blijft/ 't welck door de wedergeboorte niet geheelen wort weg genomen: de onvolmaecktheyt van haere weder-geboorte blijft soo langhe als sy in dit lichem zijn; derhalven is ook haer begeerte na het ware Jerusalem daer boven in den Hemel/ 1.Cor. 13:9. Wy kennen een deele. Rom. 7:24. Ick ellendigh Mensche, wie sal my verlossen uyt het lichaem deses doods? Gal.4:26.

Morgen-gesangh

Op de veerthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Van den Af-sangh Simeonis: Nu laet ghy Heer oprecht, &c.

1.

Wat is/ O Heer! mijn kracht?
Waer heb ick opt volbracht/
Door eygen herts bewegen?
Dan 't geen dat u mis-haeght/
Daer 't hert noch over klaeght:
'k Ben over al verlegen.

2.

't Is waer/ 't natuerlijck goedt/
Waer 't lijf door wordt gevoedt/
Is noch in mijn vermogen:
't Is waer/ door uwe gunst/
Dan in de Burger-kunst/
De Mensch sich wat verhoogen.

3.

Waer sie ick hoe de Ziel/
In sonden door-maeckt viel/
Soo vind' ick wil noch krachten
Tot 't minste Hemels goedt:
Mijn ganschy verstreent gemoedt/
Dan 't goede niet betrachten.

4.

Ick hoop/ ick sie/ ick traegh/
Waer 't blijft noch steeds om traegh/
In ommacht meer gedrachet;
Tot dat u eygen handt
Mijn blinde onderstandt/
En 't hert na boven trachet.

Van

Van het Geloove.

De vijfthiende Dagh.

A. Vrage. Wat wercket de Roepinge in den Menſchē?
Antw. Het Geloove/ ende de bekeeringe/ Hart. 11:14. Bekeert u, ende gelooft den Euangelio. Joan. 20:31. Act. 16:31.

B. Vrage. Is dit altijdt de vrucht van de Roepinge?
Antw. Neen: maer ſomwijlen verhardt de Menſchē ſijn herte/ verſtoot het woordt der predikinghe/ en wil niet gheloouen/ Act. 13:45. De Joden de Scharen ſiende, wierden met nydigheyde vervult, ende weder-ſpraken het gene van Paulus geſeyde wierde, weder-ſprekende, ende laſterende. 1. Cor. 1:23. Wy predicken Chriſtum den ghekruyſten, den Joden een ergherniſſe, en den Griecken een dwaeſheydt. Joan. 12:37.

B. Vrage. Is dan het Geloove noodigh om vrucht te connen trecken uyt Godts Roepinge?
Antw. Het Gheloove is niet alleen noodigh: maer als men Godts Woort niet gelooft/ dan ſtrecckt Godts roepinge tot ſwaerder verdoemenisſe/ Joan. 15:22. Indien ick niet gekomen ware, ende tot haer geſproken hadde, ſoo en hadden ſy geen ſonde: maer nu en hebben ſy gheen voor-wentſel voor hare ſonde. 2. Cor. 2:16. Hebr. 4:2. Het woordt der predikinghe dede haer geen nut, om dat het met den geloove niet gemenght was.

A. Vrage. Is dan het Geloove noodigh om ſaligh te worden?
Antw. Ja: Alſoo dat het is/ het eenighe middel aen onſe ſyde/ om door Chriſtum beſouden te worden/ Joan. 3:16. Alſoo lief heeft Godt de wereldt ghehadt, dat hy ſynen eenigh-geboren Sone gegeven heeft, op dat een yegelijck, die in hem gelooft, niet en verderve, maer het eenwige leven hebbe. Joan. 3:36. Joan. 5:24.

C. Vrage. Is alle gelooue een ſaligh-makende gelooue?
Antw. Neen: maer daer is in de heylighe Schrifture bekendt/ een gheloove dat alleen hiſtoriſch is: een gheloove der articulen: ende een tijdt-gelooue: welcker geen van allen ſaligh-makende is/ als hier niet meer by komt/ 1. Cor. 13:1. Alwaert dat ick de gave der prophetie hadde, ende wiſte alle de verborgenheden, ende alle de wetenſchap: Ende alwaert dat ick alle het geloove hadde, ſoo dat ick berghen verſettede, ende de liefde niet en hadde, ſoo ware ick niets. 1. Tim. 1:19. Sommige hebben van het geloove ſchip-breucke geleden. Jac. 2:19.

B. Vrage. Wat verſtaet ghy door een hiſtoriſch Geloove?
Antw. Een bloote kenniſſe en toe-ſtemminghe van de heylighe Schrifture/ en van de Geloofs-articulen daer in vervat/ 2. Petr. 2:21.

Digitized by Google

2:21. Het ware haer beter dat sy den wegh der gerechtigheydt niet gheken̄t en hadden. 1. Cor. 13:1. Al hadde ick alle kennisse, ende wiste alle verborgenthēden, en dat ick de liefde niet en hadde, soo ware ick niets. Tit. 3:11.

C. Vrage. Wat is het Geloove der Miraculen?

Antw. Tis vermaudt op een bysondere betoste Godts vertrouw/ dat Godt door hem een mirakel sal doen/Deut. 13:1. Wanneer een Propheet in het midden van u sal op-staen, ende gheven een teecken of wonder, &c. Mat. 17:20. Jesus seyde tot haer, om uwes ongeloofs wille hebt gy den Duyvel niet konnen uytwerpen: Want voorwaer segge ick u, soo ghy een geloove hadde als een Mostaert-zaet, ghy soudet tot desen bergh segghen, gaet henen van hier derwaerts, ende hy sal henen gaen: Ende niet sal u onmogelijk zijn. Luc. 17:6. Mar. 16:17.

C. Vrage. Maer/ maeckt soo een gheloove der miraculen niet zalich?

Antw. Och neen! als/ namentlijck/ het rechtveerdighmakende Geloove daer niet by-koms/ dat sich in heyligmakinge vertoont/ Matth. 7:22. Vele sullen in dien dage tot my seggen, Heere, Heere, en hebben wy niet in uwen name gheprophe teert, ende in uwen name Duyvelen uyt-geworpen, ende in uwen name vele krachten gedaen. V. 23. 1. Cor. 13:1. Deut. 13:1/2.

B. Vrage. Welck is nu het Tijdt-geloove?

Antw. Het is een tot-stemminghe van Godts beloften/ en daer over soo eenighe haestige beweginge tot sommige Werken Godts/ op hope van den troon dese Vermelts/ Luc. 8:13. Die op de steenrotse ghezaeyt worden, zijn dese, die, wanneerse het ghehoort hebben, het woordt met vreughde ontfangen. Luc. 4:20. Marc. 6:20. Herodes hoorde Johannem gaerne, ende dede vele dingen.

C. Vrage. Wat ontbreeckt aen een Tijdt-geloove?

Antw. Onder andere gebreken oock dese dingen daer aen:

Voor eerst: Het komt niet uyt een goedt/ gheheyligde herte, Luc. 8:13. Sy en hebben gheen wortel. 1. Tim. 1:5. Rom. 10:10. Met der herten gelooft men tot zaligheydt.

Ten tweeden: Het eynde en ooghmerck is niet goedt: want het siet maer op den loon/ daer het insonderheydt door een hertelijcke liefde sien most op de liefde en trouwe Godts/ Gal. 5:6. Het gheloove is door de liefde werckende. 1. Cor. 13:1. 1. Joan. 5:9/12.

Ten derden: Het komt te kort in de vruchte van gehoorsaemheydt aen Godts gheboden/ want het hielt maer sommige geboden uyt/ die sonder schade en schande voor de wereldt/ gemackelijck konnen onderhouden werden/ Marc. 6:20. Herodes dede vele dingen als hy Johannes hoorde. Jac. 4:11.

Ten vierden: Het kan noch wil uyt-staen de vervolgingen/maer wijckt dan af/ Matth. 13:22. Hy en heeft geen wortel in hem selven, maer is voor eenen tijdt: ende als verdruckinge of vervolginge

komt

komt om des woordts wille, soo wordt hy terstont ge-ergert. Luc. 8:13. 2. Tim. 4: 10. Demas heeft my verlaten, de tegenwoordighe weereldt lief gekregen hebbende.

B. Vrage. Wat is dan het rechte zalighmakende Geloove?

Antw. Het is een beweginge des heeren/gewrocht van den Heyligen Geest door het Euangelium/waer door men op de beloftenisse Godes in Christo/vertrouwt/ daerdoor sich als eyghene verpaest/daer door men sich Christum toeeygent/om dan voorts als Christo eygen gemaeckt/ hem te leven en te sterven/ Joa. 1:12. Soo vele hem aen-genomen hebben, heeft hy macht gegeven kinderen Godts te worden, namentlijck, die in synen name ghelooven. Rom. 10:10. Gal. 3:27. Soo vele als ghy in Christum gedoopt zijt, hebt ghy Christum aen-gedaen. Gal. 2:20. Christus leeft in my.

A. Vrage. Heeft het zaligh-makende Gheloove kennisse van noode?

Antw. Ja: Rom. 10: 14. Hoe sullen sy in hem ghelooven, van welcken sy niet gehoort hebben. Joan. 17: 3. Esa. 53: 11. Door sijn kennisse sal mijn Knecht de Rechtveerdige, vele rechtveerdigh maken.

A. Vrage. Is het dan niet ghenoegh dattmen ghelooue 't ghene de Heerlijc gelooft?

Antw. Jeen: maer moet voor sich selven weten wat hy gelooft/ 2. Tim. 1:12. Ick weet wien ick gelooft hebbe. Joan. 9: 36. Wie is de Sone Godts, op dat ick in hem mach gelooven? Galat. 6: 5.

B. Vrage. Hoe groot moet dese kennisse wesen?

Antw. In de eene Geloovige is grooter kennisse als in de andere, nochtans in yder Gelooviche moet kennisse wesen van de fundamentele Artikulen des Geloofs/ 1. Cor. 3: 11. Niemandt kan een ander fundament leggen, als 't ghene geleght is, het welcke is Christus. Hebr. 6:1. 2. Tim. 1:13. Houdt het voorbeeldt der gesonde woorden.

C. Vrage. Welcke zijn de fundamentele Artikulen/ dewelcke yder Gelooviche moet weten en toe-staen?

Antw. Dit valt wat beswaerlijck soo nauw' aen te wijsen; Even-wel dese volgende zijn noodige/ ende fundamentele, waer van sommighe allen Christenen ghenoeghen zijn: Andere zijn eygen aen de rechtsinnige Gelooviche.

B. Vrage. Welck zijn de gemeyne Artikulen?

Antw. Dese ses navolgende.

(1.) Dat 'er een God is/ die alles geschapen heeft/en noch alles regeert/ Hebr. 11: 6. Die tot Godt komt moet gelooven dat hy is. Psal. 104: 4/11.

(2.) Dat die God moet ge-eert/ en gedient worden/ Mal. 1:6. Ben ick een Heere, waer is mijn vreese. Rom. 3. 18.

(3.) Dat God nauwe acht slaet op onse wercken/ Psal. 136: 2.

Digitized by Google

Ghy weet mijn sitten, ende mijn op-staen. Psal.94: 8/9/10.

(4.) Dat Godt een yder vergelden sal na sijn wercken / Heb. 11: 6. Die tot Godt komt, moet gelooven dat hy is, ende dat hy een belooner is der ghene die hem soecken. Psal. 3: 14/15/16.

(5.) Dat die vergeldinge ten vollen in dit leven niet gheschiedt / maer na dit leven/ Psal. 3: 18. Dan sult ghy Lieden wederom sien het onderscheydt tusschen den Rechtvaerdigen, ende den Godtlooſen: Tusschen dien die God dient, ende dien die hem niet en dient, 2. Thess. 1: 6/7.

(6.) Dat men God moet bidden / om alle noodige dinghen / na Ziele/ en na Lichaem/ Psal. 50: 15. Roept my aen in den dagh der benauwtheydt. Jona 1: 14.

C. Vrage. Welcke zijn de andere noodighe, en fundamentele Articulen / die den ecchten Christenen Gheloovighen eyghen zijn?

Antw. Het zijn dese ses naervolgende.

(1.) Dat wy door de sonde gantsch onreyn / en verdoemelijck zijn voor God/ Rom. 3: 19. De gheheele Wereldt is voor Godt verdoemelijck. Ephes. 2: 1/2/3.

(2.) Dat by ons/ noch op eenigh bloot Schepsel/ eenighe macht is/ om ons selven uyt den verdoemelijcken staet der sonde te verlossen/ Matth. 16: 26. Wat sal een Menſche geven tot loslinge van sijn Ziele? Rom. 8: 3.

(3.) Dat de Sone Godts/ zijnde en blijvende waerachtigh God/ is Menſch gewordẽ uyt de Maeght Maria / en alſoo van Godt gheſonden tot onſen Middelaer/ Joan. 3: 16. Soo lief heeft Godt de wereldt ghehadt, dat hy synen eenigh-ghebooren Sone ghesonden heeft, op dat een yeghelijck die gelooft, niet en verderve, maer het eeuwige leven hebbe. Act. 4: 12.

(4.) Dat de Heere Christus ghe-leden heeft voor onſe sonden/ en alſoo Godts Wet voor ons voldaen/ 1. Petr. 2: 24. Die onſe sonden gedragen heeft in sijn lichaem, op het hout. Rom. 4: 25.

(5.) Dat men dit alles vastelijck moet gelooven, wil men zaligh worden / en alſoo op Jesum Christum alleen vertrouwen / en om alle zalighmakende weldaden / hem alleen aenroepen / Joan. 14: 1. Gelooft in my. Act. 16: 31. Joan. 3: 36.

(6.) Dat men na alle vermogen moet Godt zaligh leven/ om daer door Christum te verheerlijcken/ daer toe volgende sijn exempel en gebooden/ 1. Joan. 2: 6. Die seght dat hy in hem blijft, die moet alſoo wandelen, gelijck hy gewandelt heeft. Tit. 1: 14.

Vrage. Indien het gheloove soo een kennisse heeft/ waerom onderscheydt dan Paulus de kennisse van het gheloove/ 1. Cor. 13: 2. Al hadt ick alle kennisse, ende alle geloove?

Antw. Paulus spreeckt daer niet van die gemeyne kennisse van de Articulen des Gheloofs/ noch van het zalighmakende gheloove/ maer van die bysondere gave der hooge wijsheydt / waer by seydt/

Al

Digitized by Google

Al wist ick alle verborgentheden: Ende van het geloobe der mirakulen/daer door men bergen verſetten kan: Jae/die gave van booze mijſt heydt kan met van het gheloove af-gheſchreden zijn: Als blijckt Matth.7:22. Heere, en hebben wy niet in uwen name gheprophecteert? Maer daerom kan het gheloove niet af-ghestreden zijn van een gemeyne kennisse der Articulen: Want die gelooven ſal/ moet weten/ wat hy gelooft.

A. Vrage. Is het ghenoegh dattmen deſe Articulen weet/ en verſtaet?

Antw. Neen: men moet deſelvige voor waerachtigh en noodige Articulen aennemen/en gelooven: want het gheloove is een toeſtemminghe van de beſtendige Godtlijcke waerheydt/ Jac.1:6. Begeert in geloove, niet twyfelende. Epheſ.4:14. 1. Joan.5:10.

B. Vrage. Is het dan genoegh tot een goedt Geloove/ dattmen dit/ en andere noodige Articulen voor waerheydt houdt;

Antw. Neen/ maer men moet oock daer op vertrouwen/ en gruſt zijn/ Hebr.11:1. Het gheloove is een vaſten grondt der dingen diemen hoopt. Rom.4:20. 1. Joan.5:14.

B. Vrage. Wat is dat vertrouwen des Geloofs?

Antw. Het is een ſtercker vertrouwen des herten/ dat niet alleen de geloovige/ maer oock my/ vergevinghe der ſonden/ eeuwige gherechtigheydt en zaligheydt van Godt gheſchonken zy/ uyt louterre genade/ alleen om de verdienſten Chriſti wille/ Gal.2:20. Ick ben met Chriſto ghekruyſt: Ende ick leve, noch niet meer ick, maer Chriſtus leeft in my: Ende 't ghene ick nu in den vleeſche leve, dat leve ick door het gheloove des Soons Godts, die my lief ghehadt heeft, ende hem ſelven voor my heeft over-ghegeven. Epheſ.2:12. Hebr.4:16.

B. Vrage. Is dit nu genoegh/dat ghy ſoo vertrouwt op Chriſti beloften?

Antw. Neen: maer 't moet blijcken uyt de vruchten/ dat uwen geloove is een levendt' gheloove/Gal.5:6. Het geloove is door de liefde werckende. 1. Joan.1:6. Jac.2:14. Wat nuttigheydt is het, indien yemandt ſeyt dat hy het geloove heeft, ende en heeft de wercken niet? kan dat geloove hem zaligh maken?

A. Vrage. Waer van daen komt dit Geloove?

Antw. Het is een gave Godts/ 't werck der Heyligher Geeſt door het Euangelium werckt in de herten van Godts Uyt-verkorene/ Phil.1:29. U is uyt ghenade gegeven in de ſake Chriſti, niet alleen in hem te gelooven, maer oock voor hem te lyden. Act.13:48. Dat gelooffenden ſoo vele, als 'er ten eeuwighen leven verordineert waren. Epheſ.2:8.

B. Vrage. Geeft Godt ghenn Gheloove ſonder het middel van ſijn Woordt?

Antw. Neen: want die gheloofft/ moet weten wat hy gelooft/ Rom.10:14. Hoe ſullen ſy in hem gelooven, van welcken ſy niet gehoort

Digitized by Google

hoort hebben : En hoe ſullen ſy hooren , ſonder die haer predike ℣. 17. Soo is dan het geloove uyt het gehoor, ende het gehoor door het Woordt Godts. Joan.9:36. Act.16:31.

Morgen-geſangh

Op de vijfthiende Dagh van de Maendt.

Stemme : Van de thien Geboden : Heft op u hert, opent u ooren, &c.

1.

HEft op/ Heer 't hert ; opent nuyn ooren/
Die doof zijn/ en traegh in't verſtandt/
Geeft my 't geloof der Uytverkooren/
Bewerckt my door u eygen handt.

2.

't Boeck geen geloof tot eenigh teecken :
Ook niet/ 't geloof dat u maer kendt :
Een Tijdt-geloof kan myn gebreken
Niet helpen ; 't duert niet tot den endt.

3.

Geeft my een oogh dat u recht kennet :
Geeft my een hert dat u vertrouwt/
En dat ſich ſtaegh aen u gewennet :
Soo moet ick op u Soon gebouwen.

4.

Maeckt dat ick alle u beloften/
Als eygen door my grype aen/
Op 't bloedt dat Joodſche Prieſters hoften/
Dan han het my noyt qualijck gaen.

5.

Behoom dat de Duyvels my bevechten/
En 't vleeſch my ſoecht te wederſtaen/
Op datſe my ten af-val brochten :
Ick ſtan dan eeuwigh/ſtarck vaſt ſtaen.

Van de Rechtveerdighmakinge.

De ſeſthiende dagh.

A. Vrage. Wat vrucht geeft ons het Geloove?
Antw. De vrucht des Geloofs is/ de Rechtveerdighmakinghe,

ons

Rom.5:1. Wy dan gerechtveerdight zijnde door den geloove; laet-ons vrede met Godt door onſen Heere Jeſum Chriſtum. Gal.3:8. Rom.3:28.

B. Vrage. Wat is de Rechtveerdighmakinge?

Antw. Het is een ghenadige uyt-ſpreekinghe / waer in Godt de Sondaer de ſonden vergeeft / ende tot de heerlijckheydt des eeuwigen levens aen-neemt / om de verdienſten Jeſu Chriſti / door den ghelooue aen-genomen / Rom.8:33. Wie ſal beſchuldinge inbrenghen teghen de uyt-verkoorne Godts? Godt is 't die rechtveerdigh maeckt. Rom.4:6. David ſpreeckt den Menſche zaligh, den welcken Godt de rechtveerdigheyt toe-rekent ſonder de wercken. Ps.7/8. Pſal.132:3/4.

C. Vrage. Is de Rechtveerdighmakinge niet een in-ſtortinghe van heyligheyde?

Antw. Neen / want dat is een andere weldaedt Chriſti / namelijck de heyligh-makinge: maer het is een vry-ſprekinge Godts, gelijck een Prince of Koningh een Miſdadighe uyt-ſpreeckt / ende de miſdaedt ongeſtraft laet door-gaen / Rom.4:8. Zaligh is de Man, welcken de Heere de ſonden niet toe en rekent. Pſal.32:1/2. Col. 1:14.

A. Vrage. Kan dan de Rechtveerdighmakinghe wel af-gheſcheyden worden van de heyligh-makinge?

Antw. Neen / want Godt laet die twee gaben altijdt te ſamen gaen / 1.Cor.6:11. Ghy zijt af-gewaſchen, ghy zijt geheylight, ghy zijt gherechtveerdight in den name des Heeren Jeſu, ende door den Geeſt onſes Gods. 1.Cor.1:30. Chriſtus is ons geworden van Godt tot wijſheydt, ende rechtveerdighmakinghe, ende heyligh-makinge, ende verloſſinge. Pſal.32:1/2.

B. Vrage. Wat Perſonen worden gerechtveerdight?

Antw. Sondaers / ja Godtlooſe / Rom.4:5. Die gelooft in hem, die den Godtloozen rechtveerdight, wordt ſijn geloove gerekent tot rechtveerdigheydt. Rom.5:6. Col.2:13.

A. Vrage. Wort dan yemandt gerechtveerdight / die godtloos is / en godtloos blijft?

Antw. Ganſch niet / maer de Godtlooſe ontfanght het gheloove / daer door hy wort gerechtveerdight / en daer op volght dan dadelijck de bekeeringe / Act.15:9. De Heere reynight onſe herten door het geloove. 1.Cor.6:11. Gal.5:6. Het geloove werckt krachtigh door de liefde.

A. Vrage. Worden alle Menſchen gerechtveerdight?

Antw. Neen / maer alleen Godts Uyt-verkoorne / Rom. 8:33. Wie ſal beſchuldinghe in-brengen teghen de Uyt-verkoorne Godts? Godt is 't die rechtveerdigh maeckt. Rom. 8:30. Die hy te voren verordineert heeft, die heeft hy geroepen, en die hy geroepen heeft, die heeft hy oock gerechtveerdight. Act.13:2.

Vrage.

Digitized by Google

B. Vrage. Wat moet dan in den Menſche zijn / ſoo hy ſal gerechtveerdight worden?

Antw. Hy moet geloven in Jeſum Chriſtum / Act. 10:43. Deſen gheven alle de Propheten ghetuygenisſe, dat een yegelijck die in hem gelooft, vergevinghe der ſonden ontfangen ſal in ſynen naem. Act. 13:39. Rom. 3: 25. Godt heeft Jeſum tot verſoeninge voorgeſtelt, door den geloove, in ſynen bloede.

B. Vrage. Is Godt dan niet bewogen voor eenige goede wercken die de Menſchen te voren hebben gedaen?

Antw. Neen: Rom. 3: 28. Wy belluyten dan, dat de Menſch door het gheloove gherechtveerdight wordt, ſonder de wercken der wet. Rom. 4: 2. Indien Abraham uyt de wercken is gherechtveerdight, ſoo heeft hy roem, maer niet by Godt. Gal. 2: 21.

C. Vrage. Waer ſpreeckt Paulus in die plaetſen niet alleen van eenige Joodſche ceremoniale wercken / of van eenighe wercken der Menſche voer noch voor ſijn Geloove?

Antw. Paulus ſpreeckt van alle wercken / ſonder eenige uytſonderinge / ſoo in de Joden / als in de Heydenen: hy ſpreeckt van de moraale Wet / Rom. 3: 19. Inſonderheydt ooch van Abrahams wercken / die voor de Wet der ceremonien geleeft heeft / ende nu al geroepen / eer dat ſoo openbaer gerechtight wordt van ſijn verrechtveerdigh-makinge / Rom. 4: 2. Indien Abraham uyt de wercken gerechtveerdight is, ſoo heeft hy roem, maer niet by Godt. Rom. 3: 28. Rom. 11: 6. Is 't uyt genade, ſoo en is't niet uyt de wercken.

C. Vrage. Waerom ſeyt dan Jacobus cap. 2: 24. Siet ghy dan nu dat de Menſche uyt de wercken gherechtveerdight worde, ende niet alleenlijck uyt het geloove?

Antw. Jacobus ſpreeckt daer ſoo een rechtveerdighmakinghe / maer voor men voor de Menſchen uyt de vruchten / de ſelvighe verroert / vs. 18. Toont my u geloove uyt uwe wercken: Ofte verſtaet voor het woordt / gerechtveerdight, ſoo ſeer niet / de vergevinge der ſonden, als meer / gherechtveerdight en verklaert te worden voor een vroom Godtzaligh Chriſten: Waer toe hy ſeyde dat 't roemen van geloove niet genoegh is: Alſoo voor dit woort gebruyckt / Matth. 12: 37. Uyt uwe woorden ſult ghy gerechtveerdight worden. Rom. 3: 13. Apoc. 22: 11.

B. Vrage. Voor ſeyde dan Jeſus / Luc. 7: 47. Hare ſonden zijn haer vergeven, die vele waren, want ſy heeft veel lief gehadt?

Antw. De Heere bewijſt voor de Toe-hoorders, dat deſe Vrouw een groote ghenade van vergevinge hadt ontfangen / dewijle ſy ſoo groote dankbaerheydt / als een vruchte daer van / in lief de aen Jeſum betoonde: maer eygentlijck wies haer geloove het middel gebreeft van haer rechtveerdighmakinge / Luc. 7: 50. Hy ſeyde tot de Vrouwe, uw' geloove heeft u behouden, gaet henen in vrede. 1. Joh. 5: 14. Gal. 5: 6.

C. Vra. Waer het geloove ſelve niet aengeteeckt als een goet werck?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Neen / niet in 't werck van de rechtveerdigmakinghe / maer het wordt aen-gheteeckt als een instrument, en middel, om Christi verdienſten aen te nemen / Rom. 3 : 28. Wy besluyten dan, dat de Menſche gerechtveerdight wort door den geloove, sonder de wercken der wet. Rom. 4:2. Joan. 1 : 12. Soo vele als Jeſum aengenomen hebben, die heeft hy macht gheghéven Kinderen Godts te worden.

A. Vrage. Wat heeft Godt dan bewoghen om ons te rechtveerdigen?

Antw. Sijn genade / en onverdiende liefde / Rom. 3:24. Wy worden om niet gherechtveerdight, uyt syne genade, door de verloſſinge die in Christo Jeſu is. Ezech. 36:6. Tit. 3:4.

B. Vrage. Maer rechtveerdight Godt ons alſoo uyt ghenade / dat 'er geen gerechtigheydt sy voor welcke dat wy voor hem beſtaen?

Antw. De verdienſten Christi / alle sijn gherechtigheydt / soo de dadelijcke, als de lydende, dat is / soo sijn heylich leven / als sijn lyden / sijn de verdienende oorsake van onse rechtveerdigmakinge / Rom. 3:25. Welcken Godt voor-ghestelt heeft tot een verſoeninghe door het gheloove in synen bloede. Col. 1 : 14. Rom. 5: 19. Door eenen rechtveerdigheydt worden vele tot rechtveerdige geſtelt.

C. Vrage. Is Christi gerechtigheydt maer alleenlijck de verdienende oorsake van onse rechtveerdigmakinge?

Antw. Christi gehoorsaemheydt is ook die gerechtigheydt / die welcke als de onse voor den aen-gerechte by Godt / en die ons voor toe-gerekent / Phil. 3: 9. Dat ick in Christo ghevonden werde, niet hebbende myne rechtveerdigheydt die uyt de wet is, maer die door 't geloove Christi is, namentlick, de rechtveerdigheydt die uyt Godt is, door den geloove. 2. Cor. 5:21. Op dat wy souden worden rechtveerdigheydt Godts in hem. Rom. 4:6. Rom. 5:19.

C. Vrage. Hoe kan de gherechtigheydt Christi / die nu over soo veel Jaren is volbracht / ons worden eygen gemaeckt?

Antw. Door Godts genadige toe-rekeninghe / gelijck de ongherechtigheydt van Adam die langh geleden is / ook ons voor toegherekent / Rom. 5:19. Gelijck door de ongehoorsaemheyt van dien eenen Menſche, vele tot sondaers geſtelt zijn geworden, alſoo sullen ook door de ghehoorsaemheydt van eenen, vele tot rechtveerdighe geſtelt worden. 1. Cor. 15:22. 2. Cor. 5:21.

B. Vrage. Wat werckingen hebben de heylige Sacramenten in onse rechtveerdigmakinge?

Antw. De heylige Sacramenten verseghelen / ende verzegheten ons de rechtveerdigmakinghe uyt den gheloove / om de verdienſten van Jeſus Christus / Rom. 4:11. Hy heeft het teecken der beſnydenisſe ontfangen tot een zegel der rechtveerdigheydt des Gheloofs, die hem in de voor-huyt was toe-gerekent. Act. 22:16. Mat. 26 : 28.

A. Vrage. Dan wat sonden worden wy gherechtveerdight?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Van alle onse sonden / Actor. 13: 39. Van allen daer van ghy niet en kondet ghierechtvaerdight worden, door de Wet Mois, daer van wordt een yegelijck die ghelooft, door desen ghierechtvaerdight. 1. Joan. 1: 7. Het bloedt Jesu Christi des Soons Godts reynight ons van alle onse sonden. Psal. 103: 3/4.

B. Vrage. Wanneer moyden wy van sonden oyt gesyvert?

Antw. Soo haest als wy ghelooven / ende Christum voor onsen Middelaer aen-nemen / Rom. 8: 1. Soo en is 'er dan nu geen verdoemenisse voor den ghenen die in Christo Jesu zijn. Rom. 5: 1. Wy dan gerechtvaerdicht zijnde door den Gheloove, hebben vrede met Godt. Act. 10: 43.

B. Vrage. Waerom bidden wy dan noch dagelijcks om de vergevinghe van onse sonden / Matth. 6: 12. Vergeeft ons onse schulden?

Antw. Op dat wy / die dagelijcks sondigen / oock dagelijcks de toe-passinge ende het ghevoelen van onse rechtvaerdighmakinghe souden bekomen / Rom. 8: 15. Wy hebben ontfangen den Geest der aenneminghe tot Kinderen, door welcken wy roepen, Abba Vader. Psal. 35: 3. 1. Joan. 5: 14.

A. Vrage. Kannen dan van sijn Recht vaerdighmakinghe seker zijn?

Antw. Ja / want wy moeten ons selven daer toe onder-soecken / 2. Cor. 13: 5. Onder-soeckt u selven of ghy in den Gheloove zijt. Psal. 103: 3/4. Rom. 5: 1.

C. Vrage. Waerom moyden wy dan bevaft te vreesen? Prov. 28: 14. Wel ghelucksalich is de Menische, die ghedurich vreest. Rom. 11: 20.

Antw. Dit vreesen is niet een slaefachtighe vreese / van t'ellenis Godts gunst te sullen verliesen / Want de volmaeckte liefde drijft de vreese buyten, 1. Joan. 4: 18. Maer het vereyscht een heylich ontsagh voor Godts Majesteyt / ende een kinderlijcke sorghvuldigheydt om Godt niet te verroomen / Hebr. 12: 28 Daerom alsoo wy een onbeweechlijck Coninckrijck ontfangen hebben, laet ons de genade vast houden, door dewelcke wy wel behagelijck Gode mogen dienen met eerbiedinge, ende Godvruchtigheydt. Phil. 2: 12. Psal. 2: 11.

A. Vrage. Hoedanigh dese verlichtheydt ghenen sorghvloose Menschen?

Antw. Neen: want in tegen-deel / hoe dat de Geloovige meer verlichter zijn van Godts liefde / hoe danckse Godt liever hebben / ende dankbaerlijcker voor sijn aenschijn soecken te wandelen / 2. Pet. 1: 10 Daerom Broeders, beneerstight u te meer, om uwe roepinghe ende verkiesinghe vast te maken: Want dat doende en sult ghy nimmermeer struyckelen. Psal. 119: 32. Luc. 7: 47. Sy heeft veel lief gehadt, want haer zijn veel sonden vergeven.

B. Vrage. Moyden wy soo volkomentlijck ghierechtvaerdight van alle

Digitized by Google

alle onſe ſonden/ dat wy ooch wy zijn van alle ſtraffen?

Antw. Ja o heere / dat wy wy zijn van alle eyghentlijcke ſtraffen: dewelcke ten verderfve ſtrecken: maer dat wy blijven noch oberigh eenige ellenden/ als vaderlijcke kaſtydinghen/ dewelcke Godt ten beſten van ſijn kinderen / met een vaderlijck herte/ toe-ſendt / Pſalm. 32:11. Mijn Sone, en verwerpt de tucht des Heeren niet: ende en weeſt niet verdrietich over ſyne kaſtydinge. 2. Sam. 12: 13/14. Hebr. 12:6. Want die hy lief heeft die kaſtijdt hy, ende hy geeſſelt eenen yegelijcken Sone die hy aen-neemt.

C. Vraege. Moeten wy dan voor de eijdtlijcke ſtraffen niet ſelve eenighe voldoenende wercken doen / ofte Af-laet verſoecken van de Roomſche Kercke?

Antw. Neen / want door Chriſti bloedt worden alle eyghentlijcke ſtraffen weegh-genomen / ende door Chriſtum worden de ellenden ghelijckghelijckt en verandert in zegeninghen / 1. Joan. 1: 7. Het bloedt Jeſu Chriſti, des Soons Gods, reynicht ons van alle onſe ſonden. Hebr. 10: 24. Rom. 5: 1. Rom. 8: 28. Den ghenen die Godt lief hebben, moeten alle dingen mede wercken ten goede.

Morgen-geſangh

Op de feſthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 32. Wel hem die ſijn miſdaet, &c.

1.

Wel my / dat mijn miſdaedt die ick bedreven
Heb / ham Godt uyt genade is vergeven;
Die door 't Geloof bekom vergiffenis:
Hoe dat mijn herr van ſchuld' geſuyvert is.
O hoe ganſch zaligh ben ick nu bevonden /
Nu Godt niet toe en reken mijn ſonden.
Nu Chriſti bloedt my geeft de reynigheydt /
Wie blijven ſal tot in der eeuwigheydt.

2.

Wel my! 'k ben van mijn erf-ſchuldt af-gewaſſchen /
'k Mack ooch mijn Borgh tot trooſt mijn Ziel toe-paſſen.
Tegen de ſchuld van dadelijckſe ſonde /
Uyt kracht van Godts genadige verbonde.
Heb ick Godts Wetten meer-maels over-treden!
Nijn mijn vergryppingen feer langh geleden!
Nu mijne Ziel ſoo root als Carmoſijn!
Mijn Jeſus ſal mijn Schuld-vergever ſijn.

Digitized by Google

3.

Mijn Jesus wordt van mijn soo niet onmaerdight/
Dat ick uyt 't werck soeck te zijn gerechtvaerdigt:
't Geloof alleen dat grijpt mijn Borge aen/
Op dat ick mer sijn bloedt zu aen-gedaen:
Dus deck ick verlightijck al mijne sonden/
Al mijn genesingh is in Christi wonden;
Dit bloedt dat voor my eens geoffert is/
Is voor mijn Ziel-dorst alle laerfentis.

Van de Aenneminge tot Kinderen Godts.

De seventhiende Dagh.

B. Vrage. Wat vruchten hebben wy meer van het lijden Christi/als de Roepinge, ende de Rechtveerdighmakinge?

Antw. Onder andere weldaden is ook dese/ dat wy tot Kinderen Godts worden aen-ghenomen/ Joan. 1:12. Soo vele als hem aen-genomen hebben, heeft hy macht gegeven om Kinderen Godts te worden, namelijck, die in synen name gelooven. Ephes. 1:5. Die ons te voren verordineert heeft tot aenneminge tot kinderen. Gal. 4:4 5.

A. Vrage. Zijn wy dan van nature geen Kinderen Godts?

Antw. Wy zijn! maer wy zijn die maerdighepdt in Adams val quijt geworden/ende door de sonden verbeurdt wy ons meer en meer van Godt / Ephes. 2: 3. Wy waren van naturen kinderen des toorns, gelijck ook de andere. Ephes. 4:18. Vervreemt van het leven Godts. Esai. 1:4. Ezech. 16:3.

B. Vrage. Wie worden al kinderen Godts ghenaemt/ en met wat onderscheydt.

Antw. Adam was een kinde Godts door de scheppinge: Christus was de natuerlijcke Sone Godts: De Overheden zijn kinderen Godts/ van wegen haer Ampt: De Gelovighe zijn kinderen Godts door de genade van aenneminge/ Luc. 3:38. Joan. 3:16. Psal. 132: 6. Ephes. 1: 5.

A. Vrage. Kan de Mensche hem selven in de maerdighepdt van een kinde Godts herstellen?

Antw. Gantsch niet: Jer. 13: 23. Sal ook een Moor-man sijn huyt veranderen, ofte een Luypaert syne vlecken, soo sult ghy lieden ook konnen goedt doen, die geleert zijt, quaedt te doen. Rom. 8:7. De Mensche kan sich de wet Godts niet onderwerpen. Matth. 7: 18.

B. Vrage. Wie maeckt ons dan Kinderen Godts?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Het is het werck van de Heylige Drie-eenigheyt: want/ Godt de Vader heeft ons daer toe geschickt: De Sone heeft dit voor ons verdient: Ende de Heylige Geest werckt ons het kinderlijck herte/ Ephes. 1:5. Die ons te voren verordineert heeft tot aenneminge der kinderen door Jesum Christum, na zijn wel-behagen. Gal. 4:5. Godt heeft sijn Soon gesonden, op dat wy de aenneminghe tot kinderen souden verkrygen. Rom. 8:15. Ghy hebt ontfangen den Geest der aenneminghe tot kinderen, door welcken wy roepen, Abba, Vader!

C. Vrage. Wat heeft God bewogen ons tot sijne kinderen aen te nemen?

Antw. Sijn liefde en barmhertigheydt/ 1. Joan. 3:1. Siet hoe groote liefde ons de Vader gheghéven heeft, dat wy kinderen Godts genaemt worden! Ephes. 1:5. Ezech. 16:5/6.

A. Vrage. Zijn alle Menschen verheft in de staet van kinderen Godts?

Antw. Neen/want vele blijven noch onder Godts toorn/en onder de vloeck des wets leggen/ Ephes. 2:12. Ghy waert in dien tijdt sonder Christo, vervremt van het burgerschap Israëls, ende vreemdelingen van de verbonden der belofte, geen hope hebbende, ende sonder Godt in de wereldt. Ephes. 2:3. Joan. 3:36. Die den Sone ongehoorsaem is, Godts toorn blijft op hem.

B. Vrage. Wat Menschen worden dan aen-ghenomen tot kinderen Godts?

Antw. Die Christum den Middelaer aen-nemen door den gheloove/ Joa. 1:12. Die in synen naem gelooven. Ephes. 1:13. Gal. 4:5.

B. Vrage. Wat voordeel werckt ons dese waerdigheydt/dat wy kinderen Godts zijn?

Antw. De vruchten en voordeelen zijn seer veel: Als daer zijn/ heerlijcke benaminghen: Een waerdige gheboorte: Een aenstemmende maeghschap: Een heerlijck vierael: Een groot burgerschap: Rijcke goederen: Groote privilegien; Ende een seer voorzichtigh erf-goedt/ 1. Joa. 3:1. Siet hoe groote liefde ons de Vader gegeven heeft, dat wy kinderen Godts ghenaemt worden. Ps. 2. Psal. 84:11. Psal. 31:20. Hoe groot is 't goet, dat ghy wech geleght hebt voor de gene die u vreesen.

B. Vrage. Wat Namen worden Godts kinderen gegeven?

Antw. Deselvighe zijn seer veel; onder andere zijn ooek dese: Zy worden ghenaemt/ Ghelieffde Godts; Beminde; Heylighe; Hemelsche soonen; Broeders Christi; Soonen en Dochteren Gods; Heerlijcke/ 1. 1. Petr. 2:9. Ghy zijt een uytverkoren geslachte, een Koninghlick Priesterdom, een heylich volck: Een verkregen volck. Rom. 8:17. Col. 3:12.

C. Vrage. Wan wat Geboorte zijn de kinderen Godts?

Antw. Zy zijn van een Godtlijcke geboorte/ en van een hemel-

Digitized by Google

sthe af-komst/ Joan.1:13. Dewelcke niet uyt den bloede, noch uyt den wille des vleeschs, noch uyt den wille des Mans, maer uyt Godt geboren zijn. Joan.3:5. 2.Petr.1: 4. Op dat ghy der Goddelijcke nature souder deelachtigh worden.

C. Vrage. Wetthe is de Maeghschap van Godts Kinderen?

Antw. Sy zijn niet alleen met eene Heylighe / soo in den Hemel als op der Aerde / vereenighschapt / maer oock met Godt selve: Want Godt is haer Vader / en Christus is haer Broeder / Hebr. 2:11. Hy schaemt sich niet haer Broeders te noemen. Heb.12:22/23. Joan. 20: 17. Ick vaer op tot mynen Vader, en tot uwen Vader. Rom.8:15. Wy roepen, Abba Vader.

C. Vrage. Wat is de Burgerschap van de Kinderen Godts?

Antw. Sitt op de werelt zijnse Burgers van de Gemeynte/ de welcke de Stadt Godts is: Maer oock zijnse Burgheren van den Hemel / Ephes. 2: 6. Hy heeft ons mede gheset in den Hemel met Christo. Phil.3: 21 Ephes.2: 19. Ghy zijt Mede-burgheren der Heylige, en Huys-genoten Godts.

B. Vrage. Tot wat Huysgesin behooren Godts Kinderen?

Antw. Tot het Huysgesin Godts/ Ephes.2: 19. Soo en zijt ghy dan niet meer vremdelingen, noch by-woonders, maer ghy zijt mede-burgers der Heyligen, en Huys-genoten Godts. Gal.6:10. Doet wel aen een yegelijck, maer meest aen de Huys-genoten des gelooffs. Matth.6:9.

E. Vrage. Ontfanghen Godts Kinderen oock eenigh cieraet van Godt haer Vader?

Antw. Ja: Ezech.16:11. Oock verçierde ick u met çieraet, ende dede arm-ringhen aen uwe handen, ende een keten aen uwen hals. Jer.12/13. Esai.61:10.

A. Vrage. Wat is dit voor een verçiersel?

Antw. Het bestaet niet in uytwendighe pronck des lichaems / maer in een inwendige schoonigheyt der ziele / waer van haer komen goede wercken / als af-schynende Paerlen en Diamanten/ 1.Petr.3:3. Welckers verçiersel is, niet 't gene uyterlijck is, bestaende in het vlechten des hayrs, ende om-hangen van goudt, ofte van kleederen aen te trecken. ib.4. Maer de verborgen menschе des herten, in het onverderfelijck verçiersel eenes sachtmoedighen en stillen geests, die kostelijck is voor Godt. Psal.45: 14. Matth.5: 16. Des Koninghs Dochter is geheel verçierlijckt inwendigh.

A. Vrage. Besitten Godts Kinderen oock eenige Goederen?

Antw. Ja: 1.Cor.3:21. Alles is uwe. ib.22. Het zy de werelt, het zy leven, het zy doodt, het zy tegenwoordige, het zy toe-komende dingen; sy zijn alle uwe. 1.Cor.1:5. Psal.37:20.

A. Vrage. Wat zijn dit voor goederen?

Antw. Het zijn geestelijcke goederen/ Ephes. 1: 3. Gezegent zy de Godt en Vader onses Heeren Jesu Christi, die ons gezegent heeft met allerley geestelijcke zegeningen in den Hemel in Christo. Psal. 16:5.

Digitized by Google

16:5. 1.Cor.1:30. Christus is ons gheworden tot wijsheydt van Godt, ende tot rechtveerdighmakinge, en tot heyligh-makinge, ende tot verlossinge.

S. Vrage. Geeft Godt syne Kinderen geen tijdelijcke goederen?

Antw. Ja/sonnijdts als een uyt-werpsel/ maer niet altijdt/ aen alle syne Kinderen/ 1.Matth. 6:33. Soeckt eerst het Koninglijcke Godts, ende syne gerechtigheydt, ende alle dese dingen sullen u toegeworpen worden. 1.Tim.6:17. Hy geeft ons alles rijckelijck om te gebruycken. Jac.2:5. Hy heeft de arme uyt-verkoren, om rijck te zijn in het geloove.

C. Vrage. Wat Privilegien en Voor-rechten hebben Godts Kinderen boven andere Menschen?

Antw. Haer Privilegien, behalven de boven-ghenaemde / zijn in sonderheydt dese:

Voor eerst: Sy mogen alle schepselen met een goede conscientie gebruycken/ Tit.1:15. Alle dingen zijn reyn den reynen. 1.Tim. 4:4. 1.Cor.3:21. Alles is uwe.

Ten tweeden: Alle dinghen / selfs de grootste ellenden / moeten haer ten besten uyt-vallen/ Rom.8:28. Wy weten, dat de gene die Godt lief hebben, alle dinghen moeten mede wercken ten goede. Psal.119:71.

Ten derden: De Engheleen hebben last en ordre van Godt / om op syn Kinderen te passen/ Hebr.1:14. Sy zijn dienstbare Geesten, ten dienste der gene uytgesonden, die de saligheydt be-erven sullen. Psal.34:8.

Ten vierden: Sy zijn een uyt Volck geworden in Christo/ Joa. 8:36. Indien dan de Sone u sal vry gemaeckt hebben, soo sult ghy waerlijck vry zijn. Joan.8:32. Gal.4:26. Het Jerusalem dat van boven is, dat vry is met hare kinderen.

A. Vrage. Bestaet dese Christelijcke vryheydt daer in / dat wy nu alsoo naeuw aen Godts Wetten niet gheknocht zijn als de Joden?

Antw. Neen: maer onse Godtsaligheydt en geestelijcke Godtsdienst moet niet minder/ maer veel eer meerder wesen als der Joden eertijdts was/ Zach.12:8. Die nu struyckelen, moeten zijn als David: ende het huys Davids, als Goden. Rom.3:31. Doen wy dan de wet te niete door het gheloove, dat sy verre, maer wy bevestigen de wet. Ephes.5:15.

C. Vrage. Waer in bestaet dan onse Christelijcke vryheydt?

Antw. Deselvige bestaet in dese dingen:

Voor eerst: Wy zijn uyt van den vloeck des wets, Gal.3:13. Christus heeft ons verlost van den vloeck des wets. Col.1:14.

Ten tweeden: Wy zijn verlost van het verbondt des wets / om daer door saligh te moeten worden / Hebr.8:8. Siet de dagen komen, spreeckt de Heere, dat ick over het huys Juda, en over het huys Israels, een nieuw verbondt sal oprechten. Jerem.31:14.

Digitized by Google

Ten derden: Wy zijn vry van het swaere jock der Joodtsche ceremonien/ Act. 15: 10. Ny dan, wat versoeckt ghy Godt, om een jock op den hals der Discipelen te legghen, 't welck noch wy, noch onse Vaderen hebben konnen dragen. 1 Matth. 11:28/29.

Ten vierden: Wy hebben een meerder vryheydt en onderschinder de kracht des geests/ om ons van de dienstbaerheydt des werelts te konnen ontslaen/ 2. Cor. 3:17. Waer de Geest des Heeren is, aldaer is vryheydt. Rom. 6:14. Ghy zijt niet onder de wet, maer onder de genade.

Ten vijfden: Wy hebben een vryheydt van de vreese des doodts/ hellc/ en verdoemenisse/ Hebr. 2:15. Christus is gestorven/ Op dat hy verlossen soude alle de gene, die met vreese des doodts al haer leven der dienstbaerheydt onderworpen waren. 1. Cor. 15:55.

Ten sesten: Godts kinderen hebben een vryc toe-gangh tot Godt haren Vader in Christo/ Hebr. 4:16. Laet ons dan met vrymoedigheydt toe-gaen tot den throon der genade, op dat wy barmhertigheydt mogen verkrygen. Rom. 8:15/16.

B. Vrage. Hebben Godts kinderen ook eenigh erf-goedt te verwachten?

Antw. Ja/ende dat seer groot: Want den hemelschen Hemel is haer erf-goedt/ Rom. 8: 17. Indien wy kinderen zijn, soo zijn wy ook erfgenamen, erfgenamen Godts, ende mede-erfgenamen Christi. 1. Petr. 1:4. Een onbevleckte, onverderfelijcke, onverwelcklijcke erfenisse, die voor u bewaert worde in de Hemelen. 1 Matth. 25: 34.

B. Vrage. Konnen Godts kinderen met vast gaen op dese goederen?

Antw. Ja/ want sy worden door toe seer sorghvuldigh bewaert/ 1. Petr. 1:5. Ghy die in de kracht Godts bewaert wort, door het geloove, tot de zaligheydt, die bereydt is om gheopenbaert te worden in de laetste tyden. Joan. 5:35. Rom. 8: 35. Wat sal ons scheyden van de liefde Christi. 1. 38/39.

C. Vrage. Hoe sept dan Paulus/ dat sommige hebben schip-breucke geleden van het geloove? 1. Tim. 1:19.

Antw. Door het geloove verstaet hy de Leere des Geloofs/ ende dese uyt het Tijdt-geloove, 't welck in Gebruyck de swaerdts is te vinden/ die nooit Godts kinderen zijn gheweest: Alsulcke verstaert men/ 2. Tim. 2:18. Die van de waerheydt zijn af-gheweken, seggende dat de op-standinghe alreede was geschiedt, dewelcke veler geloove verkeeren.

C. Vrage. Konnen de Geloovighe seker weten dat sy Godts kinderen zijn?

Antw. Ja/ want daer toe ontfanghen sy ook den Heyligen Geest/ die dit aen haer Consciencien getuyght/ Rom. 8: 16. Deselvige Geest ghetuyght met onsen Geest, dat wy kinderen Godts zijn. Gal. 4:5/6/7. Ephes. 1:13. In den welcken, na dat ghy gelooft hebt, zijt

Digitized by Google

zijt verzegelt gheworden met den Heyligen Geeſt der beloſte.

A. Vrage. Hebben Godts Kinderen oock hare kinder-plichten niet ontrent Godt hare Vader/ en ontrent Chriſtum haer Broeder?

Antw. Ja! 1. Joan. 3:3. Een yegelijck die deſe hope op hem heeft, die reynight hem ſelven gelijck hy reyn is. Mal. 1:6. Ben ick een Vader, waer is mijn vreeſe? Eſai. 1:2/3.

Morgen-geſangh

Op de ſeventhiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 103. Mijn ziele wilt den Heer met Lof-ſangh pryſen, &c.

1.

O Zaligh Menſch! die door des Heeren wonden/
Duyvel en Doodt nu gantſch'lijck ſiet verſlonden:
Die door 't geloof in Godts gunſt zijt herſtelt.
Wat ſal of Doodt, of Duyvel ons meer hind'ren?
Wy zijn nu door 't geloove Godes Kind'ren/
Wy zijn verloſt van al der helſch gewelt.

2.

Ons' Beſte-moer baerd' ons door Godes toorn/
Ons' Beſte broeder heeft ons nu herboren/
Soo dat nu Godt ons Beſte vader is:
Nu mogen wy vymoedigh al te gader/
Door dien geloove roepen/ Abba Vader!
Want onſe Godt/ ons nu wat nader is.

3.

Wat roemt de Menſch op d'af-komſt van een Koningh?
Ons Vader heeft in 't Heylige ſijn Woningh:
Wat roemt de Menſch op ſijn Geboorte-ſtadt?
Godts Stadt die gaf ons 't eerſte kinder-weſen:
Wat roemt de Menſch op 't maeghſchap hoogh geeſen?
Wie heeft opt ſoo een Broederſchap gehadt?

4.

Wat roemt de Menſch op 't erf-goedt van ſijn Oud'ren?
Geen Sampſon draeght ons erf-deel op ſijn ſchoud'ren:
Wat roemt de Menſch op dienden voorderingh?
Ons Broeder maeckt ons meer als aerdſche Goden:
Wat roemt de Menſch op menighen Dienſt-boden?
Wy zijn voor d'Engelen dienſt niet te geringh.

Digitized by Google

Van de Heylighmakinge.

De achthiende Dagh.

A. Vrage. Blyven Gods Kinderen noch onreyn voor de sonde?
Antw. Neen / maer de vruchten van de weder-gheboorte Gods heeren / moeten zijn / de heylighmakinghe Gods Geests / Rom. 8:1. Soo en is er dan nu gheen verdoemenisse voor den genen die in Christo Jesu zijn, die niet na den vleesche en wandelen, maer na den Geest. Gal. 5:24. Die Christi zijn, hebben het vleesch gekruyst met de bewegingen en begeerlijckheden. Gal. 3:5.

B. Vrage. Wat is de Heylighmakinge?
Antw. Het is een inwendighe en uytwendige verandertinghe des levens / maer voor men meer en meer den ouden Menschе afleydt / ende den nieuwen Menschе aen-doet / Ephes. 4: 22. Dat ghy soudet af-leggen aengaende de vorige wandelinge, den ouden Menschе, die verdorven worde door de begeerlijckheydt der verleydinghe. v. 23. Ende dat ghy soudet vernieuwt worden in den geest uwes gemoeds, ende den nieuwen Menschе aen-doen, die na Godt geschapen is, in rechtveerdigheydt, en heyligheydt. 2. Cor. 5: 17. Die in Christo is, die is een nieuw schepsel. 2. Cor. 6: 14.

A. Vrage. Is de Heyligh makinge een gave Godts?
Antw. Ja: Jer. 31: 33. Ick sal myne wet in haer binnenste geven, ende sal die in hare herten in-schryven. Ezech. 36: 26/27. Ick sal u een vleeschen herte gheven, en een nieuwen Geest. Hebr. 8: 10 / 11.

C. Vrage. Wat woont in den Menschе geheyligh?
Antw. De Heyligh makinge gaet over den gheheelen Menschе / 1. Thess. 5: 23. De Godt des vredes heylighe u gheheel en al: Ende uwe gheheele oprechte geest, ende ziele, ende lichaem worde onberispelijck bewaert in de toe-komste onses Heeren Jesu Christi. Rom. 6: 19. 2. Cor. 7: 1. Reynight u van alle besmettinghe des geests ende des vleeschs, vol-eyndighende de heyligh makinghe in de vreese Godts.

B. Vrage. Waer toe dese Heyligh makinge oock over de wille?
Antw. Ja: Deut. 30: 6. De Heere uwe Godt sal u herte besnyden, ende het herte uwes zaedts: om den Heere uwen Godt lief te hebben

hebben met u gantsche herte, ende met uwe gantsche ziele, op dat ghy leve. Rom. 2:29. Phil. 2:13. Godt werckt in u het willen en het wercken.

C. Vrage. Wat oogmerck heeft de Heyligmakinge?

Antw. De Heyligmakinge be-soght de herstellinge van Godts Beelt in den Menschen / in de oprechticheyt waerdt door een nieuwe herte/Ephes. 4:24. Dat ghy den nieuwen Menschen soudet aendoen, die na Godt geschapen is, in gherechticheydt en heylicheydt. Rom. 6:4. Op dat ghy in nieuwicheyt des levens soudet wandelen. 2. Pet. 1:4.

C. Vrage. Wat verchringen heeft de Heylichmakinge?

Antw. Voor eerst, soo is hier in de doodinghe van den ouden Menschen: Ten tweeden, heeftse oock de levendighmakinghe van den nieuwen Menschen, Col. 3:5. Doodet dan uwe leden die op der aerde zijn, namentlijck, hoererye, onreynicheydt, schandelijcke bewenginghen, quade begeerlijckheydt, ende de gierichevdt, welcke is afgoden-dienst. Ephes. 4:22/23. Rom. 6:5/6.

B. Vrage. Hoe kan de Menschen marteliy worden om den ouden Menschen te dooden?

Antw. Niet door hem selven / maer Godt gheeft de ghees der sterckte / ende het ghelooue / waer door de Menschen de verdiensten Christi soo aenneemt / en stijf toe-past / dat hy den ouden Menschen te marteliy wort. Rom. 8:13. Indien ghy door den Geest, de wercken des lichaems doodt, soo sult ghy leven. Rom. 8: 5/6/7. Ephes. 6:10. Wordet sterck in den Heere.

A. Vrage. Hoe wort de doodinghe van den ouden Menschen anders in Gods Woordt genaemt?

Antw. De verlatinge van ons selven: de welcke oock een krachtigh middel is om den ouden Menschen te doen sterven/ Luc. 9:23. Soo yemandt achter my wil komen, die verloochene hem selven. Gal. 5:24. Gal. 6:14. De wereldt is my ghekruyst, en ick de wereldt.

B. Vrage. Wat is de levendighmakinghe van den nieuwen Menschen?

Antw. Het is die heylige betrachtinge / maer door de weder-geboorte meer en meer-wordt voort-gheset tot een Godtzaligen wandel/ Rom. 12:2. Wort verandert door de vernieuwinghe uwes ghemoedts, op dat ghy meucht beproeven welcke de goede, ende welbehaghende, ende volmaeckte wille Godts zy. Col. 3:10.

C. Vrage. Hoe wort de Menschen door toe marteliy?

Antw. De Heere geeft daer toe synen Heyligen Geest: Ende het gelooue grijpt Jesum soo vast aen / dat hyt den Menschen als met Christo doet levendigh worden/ in een geestelijcke op-standinghe / Rom. 8:11. Indien de Geest der ghenen die Jesum uyt den dooden op gewecket heeft in u woont. Gal. 2:20. Ick leve, doch niet meer ick, maer Christus leeft in my. 2. Cor. 4:10. Op dat het leven Chri-

Digitized by Google

ſti in ons lichaem ſoude geopenbaert worden. Col.3:1/2.

B. Vrage. Hoe verre gaet dese Heyligh-makinge?

Antw. In dit leven zijn eenighe beginſelen / maer na dit leven ſal de volmaecktheydt zijn/ Epheſ.5: 25. Chriſtus heeft hem ſelven over-gegeven. ℣.26. Op dat hy ſijn Gemeynte heyligen ſoude. ℣.27. Op dat hy ſe hem ſelven ſoude heerlijck voorſtellen, een Gemeynte die noch vlecke noch rimpel heeft, ofte yet diergelijck: Maer dat ſy ſoude heyligh en onberiſpelijck zijn. Hebr. 12:23. 1.Cor.13:10. Wy kennen maer ten deele.

A. Vrage. Is dan in dit leven gheen volmaeckte Heyligh-making in eenigh Geloovige?

Antw. Neen: de volmaecktheydt is een privilegie voor den Hemel: Maer in dit leven zijn altijdt noch onvolmaecktheden in de ...nuſſe, ende in de oeffeningen der Godtzaligheydt/ 1.Cor.13:9. Wy kennen ten deele. Jacob. 3:2. Wy ſtruyckelen allen in veler. 1.Joan.1:8. Indien yemandt ſeyt, dat hy geen ſonde en heeft, die lieght.

C. Vrage. Warrom ſeydt dan Paulus/ Phil.3:15. Soo vele dan als wy volmaeckt zijn?

Antw. Volmaeckt te zijn, is niet te ſeggen/ſonder eenigh gebreck te zijn: Maer het betreckent / die ſtaet te hebben / ende die gheerft van de weder-ghebooge en van de Godtzaligheydt, waer mede wy konnen behouden worden: Het is een volmaecktheydt niet der trappen, maer der deelen: Dat is/ dit zijn volmaeckte Geloovige / die alle de deelen van de Heyligh-makinge hebben / al is 't dat yder deel niet ſtaet in de hooghſte trap van heyligheydt: Ghelijck een Kindt ghenaemt kan worden een volmaeckt Menſche, nochtans moet het noch trap voor trap aen-groeyen. Soo wordt dit oock geſeydt van de Geloovige/ in vergelijckinge met andere/die noch ſoo verre niet ghekomen zijn: Als mede een opſichte van haer oprecht herte/en volmaeckt voornemen om in alle de gheboden Godts te leven/ Eſai. 38:3. Al-hoe-wel het niet oprecht ſonder ſtruyckelinghen / Eſai. 38:17. Anderſins ſoude Paulus ſich ſelven tegben-ſtreven. ℣.12. Niet dat ick het alreede ghekregen hebbe, ofte alreede volmaeckt ben. Rom.7:23. Gal.5:17.

C. Vrage. Hoe wort dan van vele Heylige geſeydt/ datſe onberiſpelijck / met een volkomen herte God hebben gedient? Gelijck David/ 1.Reg.14:8. Joſia / 2.Reg.23:25. Aſa / 1.Reg.15:11. Zacharias/ Luc.1:6/ 2c.

Antw. Dit betreckent hare oprechtigheydt omtrent alle Godts gheboden/ ende niet hare volmaecktheydt: Ghelijck Hiſkia ſeyde/ Eſai.38:3. Och Heere! gedenckt doch dat ick voor u aengheſichte in waerheydt, ende met een volkomen herte ghewandelt, ende dat goedt in uwe oogen is, gedaen hebbe. Pſal.26:2. Pſal.32:1. In wiens geeſt geen bedrogh en woont.

B. Vra. Kan men dan met bewijſen/ dat dite heylige Mannen hare ſonden hebben gehadt? Antw.

Digitized by Google

Antw. Ja: Want van David is't bekendt/ die ook hadt/ Psal. 29: 13. Reynight my van de verborghen af-dwalingen. Josia soone Oughde/ 2. Chron. 35: 22. Doch Josia en keerde sijn aengesichte niet van hem, maer hy verstelde sich om teghen hem te stryden, ende en hoorde niet na de woorden van Necho, uyt de mondt Godts. 2. Esdr. 22: 13. Dan Asa wort geseyde/ 2. Chron. 16: 12. Asa socht den Heere niet in syne kranckheydt, maer, hy socht de Medecijn-meesters. Ezechia bekijdt selve/ Esai. 38: 17. Ghy hebt alle myne sonden achter uwen rugge geworpen. Zacharias verliep sich in ongeloovigheyd/ daerom sijn met stomheydt wierdt geslagen/ Luc. 1: 20.

C. Vrage. Hoe soude men die lieden/ dewelcke soo de volmaecktheyt begheren/ klaerlijck konnen overtuygen?

Antw. Men moet haer vragen / indien daer neevens haer stunt een Engel/ of Jesus Christus/ offe wel tegen haer souden derven seggen: Wy zijn soo heyligh als ghy zijt, Heere Jesu: Ja soo heyligh als u Vader is. Want dit sijn de teghens van onse volmaecktheydt/ 1. Joan. 2: 6. Die seght dat hy in hem blijft, die moet al soo wandelen, gelijck hy gewandelt heeft. Matth. 6: 10. Uwen wille geschieden, op aerde, ghelijck als in den Hemel. Matth. 5: 48. Weest ghy lieden dan volmaeckt, ghelijck uwe Vader die in de Hemelen is, volmaeckt is.

B. Vrage. Is 'er ook een onderscheydt in de Heylighmakinghe in dit leven?

Antw. Ja: Want gelijck de eene Geloovige verder is gekomen als de andere/ soo groeyt ook yder Geloovige dagheliycks in sijn Heylighmakinghe; Tmmers dit is de plicht van yder Christen/ 2. Petr. 3: 18. Wasschet op in de genade, ende in de kennisse des Heeren Jesu Christi onses Zalighmakers. Hebr. 5: 13/ 14. 1. Cor. 13: 11/ 12.

A. Vrage. Sal dan in de veste Geloovige noch altijdts eenighe verdorventheydt over-blyven/ die sonde sy?

Antw. Ja: Rom. 7: 23. Ick sie een andere wet in myne leden. Gal. 5: 17. Het vleesch strijdt tegen den geest. Ephes. 4: 13.

A. Vrage. Gaen de Geloovige in de Heylighmakinge somtijdts wel te rugge?

Antw. Och sade! Apoc. 2: 4. Ick hebbe tegen u, dat ghy uwe eerste liefde verlaten hebt. Hebr. 12: 12. Weckt wederom op de slappe handen, en de trage knien. Psal. 51: 12.

B. Vrage. Konnen de Geloovige den gheest der Heylighmakinge wel geheel konnen te verliesen?

Antw. Sy souden dese gave seer lichtelijck konnen verliesen / in haer selven een-gemerckt sijnde: Maer Godt bewaert haer alsoo/ datse dese dinghe nooit gheheelijck sullen verliesen / mochte dan haer treyn des levens in sondighen souden doen-brengen/ 1. Joan. 3: 9. Een yeghelijck die uyt Godt geboren is, die en doet de sonde niet: Want sijn zaedt blijft in hem, ende hy en kan niet sondighen, want hy

Digitized by Google

hy is uyt Godt geboren. Jer. 23:40. Ick sal een nieuw verbondt met hen maken, dat ick van achter hen niet en sal af-keeren, op dat ick hen wel doe: ende ick sal myne vreese in hare herten geven, datse van my niet af en wijcken. 1.Pet. 1:5. Ghy die in de kracht Godts bewaert wort.

C. Vrage. Hebben dan David/Salomon/Petrus/&c. in haer groote sonden den geest der Heyligmakinge niet verloren?

Antw. De geest der Heyligmakinge is in haer seer verdruckt/ en bedwelmt geworden; ja als in sommelingh ghevallen: doch tanus is de selvige niet uyt-geblusckt geworden: Gelijck blijckt uyt Davids uyterigh ghedicht/ Psal. 51:31. En neemt uwen Heyligben Geest niet van my. Psal. 89:34. Luc. 22:32. Simon, ick hebbe voor u gebeden, dat u geloove niet op en houde. 1.Joan. 3:9. Het zaedt Godts blijft in haer.

A. Vrage. Welcke zijn de vruchten van de Heyligmakinge?

Antw. De goede wercken/ Matt. 7:18. Een goede boom en kan geen quade vruchten dragen. Joan. 15:2. Gal. 5:22. De vrucht des Geestes is liefde, blijdtschap, vrede, langhmoedicheydt, goedertierentheydt, goetheydt, gheloove, sachtmoedicheydt, en matigheydt.

B. Vrage. Wat zijn goede wercken?

Antw. Tot een goedt werck zijn dese dingen noodigh:

Voor eerst: Het moet gedaen zijn na Godts Wet/ Matt. 19:17. Onderhoudt de geboden. Matth. 28:19. Leert haer onderhouden alles dat ick u geboden hebbe.

Ten tweeden: Het moet gedaen worden uyt den gelooue/ Rom. 14:23. Al wat uyt den gheloove niet en is, dat is sonde. 1.Tim. 1:5.

Ten derden: Het moet ghedaen worden met een goede herte/ en met een gezuyverde oogmerck/ 1.Tim. 1:5. Het eynde des gebodts is liefde, uyt een reyn herte, en uyt een goede conscientie.

C. Vrage. Mach men in de goede werckken niet sien op de vergeldinge des looms?

Antw. Men mach op den ghenaden-loon wel sien/ en denken/ maer nochtans dit moet het bysonderste oogmerck niet zijn/ Heb. 11:26. Mosis sach op de vergeldinge des looms. Matt. 5:12. 2.Cor. 4:18. Wy aenmercken de dingen diemen niet en siet.

A. Vrage. Kommen onse goede werckken dan den Hemel niet verdienen by Godt?

Antw. Neen: want den Hemel is een genaden-gifte/en een baerlijcke erffenisse/ Rom. 6:23. De genaden-gifte Godts is het eeuwighe leven, door Jesum Christum onsen Heere. Ephes. 2:8. Uyt genaden zijt ghy zalich gheworden, niet uyt u, het is Godts gave. Matth. 25:34.

B. Vrage. Waerom spreeckt de Schrifture dan van een loon, van een vergeldinghe, van een waerdicheydt, van een wercken om de zalic-

Digitized by Google

zalicheydt, &c. Matth.5:12. 2.Cor.4:17. Phil.2:12.

Antw. Daer een loon wordt verſtaen / niet een rechtelijcken verdienden loon na de maetdye van het werck / maer een ghenadighe vereeringe met een groote gifte wegens een blijdighe beſigheydt: Dit word genaemt/ een loon na genade, ende niet na ſchult. Rom. 4:4. Col.3:24. Pſal.127:3.

C. Vrage. Waerom komen wy met onſe goede wercken niet bevredienen?

Antw. De redenen zijn onder andere deſe:

Voor eerſt: Om dat/ al doet wy doen / wy dat ſchuldige aen Godt als onſen Schepper ſchuldigh zijn / Luc. 17:10. Alſoo ghy oock, als ghy ſult ghedaen hebben al het ghene u bevolen is, ſoo ſecht, wy zijn onnutte Dienſt-knechten: Want wy hebben niet meer gedaen, dan 't gene wy ſchuldich waren te doen. Rom.8:12.

Ten tweeden: Om dat onſe wercken ſeer mißmaeckt / en onvolkomen zijn/ Eſai.64:6. Alle onſe gerechticheden,zijn als een wechwerpelijck kleedt. Jac.3:2.

Ten derden: Om dat de onvpndige heerlijckheydt des Hemels/ geen gelijckheydt heeft tot onſe nietighe wercken/ Rom. 8:18. Ick houde het daer voor, dat het lyden deſes tegenwoordigen tijdts,niet en is te waerdeeren tegen de heerlijckheydt, die aen ons ſal geopenbaert worden. 1.Petr.1:4.

A. Vrage. Zijn dan de goede wercken al noodigh?

Antw. Ja: Pſal.12:14. Sonder Heylichmakinge ſal niemandt den Heere ſien. Gal.6:7/8. 2.Cor.5:10.

B. Vrage. Waer toe zijn dan de goede wercken dienſtigh?

Antw. Voor eerſt: De goede wercken dienen om Godt te verheerlijchen/ Joan.15:8. Hier in is mijn Vader verheerlijckt, dat ghy vele vruchten draeght. Matth.5:16. Laet u licht ſchynen voor de Menſchen, op dat ſy uwe goede wercken ſiende, uwen Vader pryſen die in de Hemelen is.

Ten tweeden: Om den wegh ten leven in te gaen / ende onſe hoop te vruchten van onſe geloove te verſekeren/ Gal.5:6. Het geloove is werckende door de liefde. 1.Joan.3:14. Wy weten dat wy zijn over-ghegaen uyt de doodt, in het leven, dewyle wy de Broederen lief hebben.

Ten derden: Om andere Menſchen te ſtichten/ en te winnen/ 1.Petr. 3:1. Op dat oock, ſoo eenighe den woorde ongehoorſaem zijn, ſy door den wandel der Vrouwen, ſonder woordt mogen ghewonnen worden. 1.Theſſ.5:14. Wy bidden u Broeders, vermaent de ongeregelde, vertroost de kleynmoedige, ondersteunt de ſwacke, zijt langhmoedich tegen alle.

Mor-

Digitized by Google

Morgen-gesangh

Op de achthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 1. Die niet en gaet in der Godlooſen raedt, &c.

1.

WAt danck/ mijn ziel/ wat danck/ aen uwen Heer/
Voor 't Kinder-recht/ en voor veel gaven meer?
Wat past u die van straffen zijt gevryght?
Uw leven moet nu beter zijn geplicht:
Sijn bloedt dient u wel tot rechtveerdigheyde;
Maer 't is voor die betrachten heyligheydt.

2.

Ons Jesus geeft ons Kinderen hert en sin/
Ons Vader wacht van ons den Kinder-min/
Sijn bloedt en Geest en wil ons Heer niet scheyden:
Soo moet gy dan een heylich leven leyden:
Sijn handt geeft ons de kracht/ en nieuwen wil/
En voorzien is sijn werckingh nimmer stil.

3.

Maer laes! wy zijn in sonden noch bevleert/
Schoon dat de Geest geheylicht heeft ons hert:
Wy glippen hier en daer noch uyt Godts wegen;
Doch 't hert blijft staegh/ tot sonen dienst genegen:
Wy staen weer op uyt val en struyckelingh/
't Vermaerschte wacht hier naer de Hemelingh.

4.

Wy vinden geen verdienst' in eenigh werck;
Dit's dwalingh van d' onrechte Roomsche kerck:
Geen werck soo goedt/ of 't most noch beter wesen/
De vroomste Man moet voor Godts Oogheet vreesen:
Des Hemels loon is voor verdienst' te groot;
't Is al genaed'/ het leven na de doodt.

Van

Van de Heerlijckmakinge.

De negenthiende Dagh.

A. Vrage. Welcke is de grootſte weldaedt/die wy van Chriſto ſyde ben te verwachten?

Antw. Het ſalige leven in den Hemel/ Rom.6:23. De genadengifte is het eeuwige leven door onſen Heere Jeſum Chriſtum. Joan. 14:6. Ick ben de wech, de waerheydt, ende het leven. Joan. 20:31.

A. Vrage. Ja'er een leven na dit leven te verwachten?

Antw. Ja: Want de Heydenen ſelve hebben daer van eenighe ſtheuerende kennisſe gehadt: Maer inſonderheydt is dit het ghelooue der Chriſtenen/ 2.Tim.1:10. Chriſtus heeft de doodt te niet gedaen, ende heeft het leven, ende de onverderffelijckheydt aen het licht gebracht door het Euangelium. 1.Cor.15:42. Joan.4:16. Die in den Sone gelooft, heeft het eeuwige leven.

C. Vrage. Is het Hemelſche leven oock voor de Gelouvige des Ouden Teſtamente geweeſt?

Antw. Ja: Act.15:11. Wy gelooven door de ghenade des Heeren Jeſu Chriſti zalich te worden, op ſulcke wyſe, als oock ſy. Joan. 5:39. Ondersoeckt de Schriften, want ghy meynt het eeuwige leven daer in te hebben. Matth.8:11.

C. Vrage. Hoe magt dan geſeydt/ Hebr.11:39. Sy hebben de belofte niet verkregen?

Antw. Voor de belofte, magt niet verſtaen/ het hemelſche leven, maer de beloofde Meſſias in den vleeſche, Hand. 10:24. Ick ſegge u, vele Propheten en Koningen hebben begeert te ſien, 't ghene ghy ſiet, ende en hebben 't niet gheſien. Matth. 13:10. 1.Petr. 1:11.

B. Vrage. Waer in beſtaet het eeuwige leven in den Hemel?

Antw. In een ontſlaginge van alle quaedt/ ende in een ghenietinge van alle goedt/ Pſal.16:11. Verzadinghe der vreughden is by u aengeſichte, lieflijckheden zijn in uwe rechter-handt eeuwichlijck. Apoc. 7:16. Sy en ſullen niet meer hongheren en dorſten. 1.Cor. 2:9.

C. Vrage. Van wat quaden is dat hemelſche leven vry?

Antw. Van alle quaedt, ſoo der ſonde, als der ſtraffe, Rom.6:7. Die geſtorven is, die is gerechtveerdight van de ſonde. 1.Cor.15: 56/57. Apoc.21:4. Godt ſal alle tranen van hare oogen af-waſſchen, en de doodt en ſal niet meer zijn, noch rouwe, noch gekrijt.

A. Vrage. Sal in den Hemel niemandt kreupel/ lam/ blindt/ &c. ofte eenighſins elendigh weſen na den lichaem?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Phil. 3: 20. Christus sal ons vernederde Lichaem veranderen, op dat selve gelijckformich worde tyner heerlijcken Lichame. 1. Cor. 15: 23/43.

A. Vrage. Salmen in den Hemel niet sterck worden en sterven?

Antw. Neen: Apoc. 21: 4. Godt sal alle tranen van hare oogen af-wisschen, ende de doodt en sal niet meer zijn: noch rouwe, noch gekrijt, noch moeyte en sal meer zijn: Want de eerste dingen zijn wegh-gegaen. 1. Pet. 1: 4. Een onverderffelijcke erffenisse. Luc. 20: 36.

B. Vrage. Sal de Ziele niet bot/ dom en onwetende zijn?

Antw. Neen: Maer de Saligher/ sullen een volkomen kennisse Godts hebben/ 1. Cor. 13: 10. Wanneer het volmaeckte sal ghekomen zijn, dan sal het ghene ten deele is, te niete gedaen worden. V. 12. 1. Joan. 3: 2. Wy sullen hem sien gelijck hy is.

B. Vrage. Salder dan geen sondige onvolmaecktheydt wesen in de Inwoonderen des Hemels?

Antw. Neen: Ephes. 5: 27. Christus sal hem selven de Ghemeynte heerlijck voor-stellen, een Ghemeynte die ghen vlecke of rimpel en heeft, ofte yet der ghelijcke. Heb. 12: 23. Het zijn Geesten der volmaeckte Rechtvaerdige. 1. Cor. 13: 10.

A. Vrage. Sullen dan de Saligher in een volkomen heerlijcken en heyligen staudt zijn?

Antw. Ja: Want het is een plaetse van heyligheydt/ 2. Pet. 3: 13. Wy verwachten na de belofte, nieuwe Hemelen, en nieuwe Aerde, in dewelcke gerechtigheydt woont. Apoc. 19: 8. Sy sullen bekleedt worden met reyn fijn Lijnwaet. Matth. 13: 43.

B. Vrage. Sullen onse Lichamen soo aerdesch/ soo swaer en traegh zijn/ gelijck deselvige nu zijn?

Antw. Neen: Maer dat aerdtsche sal van ons zijn/ en wy sullen geestelijcke Lichamen hebben/ 1. Cor. 15: 44. Een natuerlijck wordt 'er ghezaeyt, een geestelijck Lichaem wordt'er op-ghewecken. V. 45: 49. Phil. 3: 21.

C. Vrage. In wat plaetse sullen de Godtzalighe na dit leven zijn?

Antw. In den derden Hemel/ daer Godt sijn heerlijckheydt vertoont/ Joan. 14: 2. In mijns Vaders Huys zijn vele Wooningen, ick ga henen om u plaetse te bereyden. Joan. 17: 24. 2. Cor. 5: 1. Wy weten, dat soo ons aerdtsche Huys deses Tabernakels gebroken wordt, wy een Gebouw van Godt hebben, een Huys, niet met handen gemaeckt, maer een wigh in de Hemelen. V. 8.

C. Vrage. Hoedanigh is den Hemel geschildt?

Antw. Het is een plaetse vol van heerlijckheydt/ en van Godtsijcke Majesteyt/ Apoc. 21: 23. De Stadt en behoeft de Sonne noch de Mane niet, dat sy in deselve soude schynen: Want de heerlijckheydt Godts heeftse verlicht: ende het Lam is haer kaerse. Esa. 60: 19. Apoc. 22: 5. Daer en sal geen nacht zijn.

A. Vrage. Wat Gesellschap salmen in den Hemel vinden?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Daer sal ... / neverst Godt / vinden Jesum Christum met de heylige Engelen / en de zalige Geloovige van het Oude en van het Nieuwe Testament, Hebr. 12: 22. Maer ghy zijt ghekomen tot den Berch Zion, ende de Stadt des levendighen Godts, tot het hemelsche Jerusalem, ende vele duysenden der Engelen. V. 23. Tot de algemeyne Vergaderinghe, ende de Ghemeynte der Eerst-geborene, die in den Hemel op-geschreven zijn, ende tot Godt den Richter over alle, ende de Geesten der volmaeckte rechtvaerdige. Matth. 8: 11. Sy sullen met Abraham, Isaac, en Jacob, aensitten in het Koninghrijcke der Hemelen. Matth. 17: 3.

C. Vrage. Wat ghenoegen sal het hemelsche Gheselschap geven?

Antw. Het genoegen sal insonderheydt hier in bestaen:

Voor-eerst: Het sal een seer heerlijck Gheselschap zijn: Want groot sal de heerlijckheydt van Christus wesen: Groot de glants der Engelen: Ja oock seer uyt-nemende de heerlijckheyd der zalige Christenen, Matth. 13: 43. Dan sullen de Rechtvaerdige blincken ghelijck de Sonne, in het Koninghrijcke haers Vaders. Apoc. 1: 17. Colos. 1: 16.

Ten tweeden: Het sal een seer vriendelijck Gheselschap zijn / als onder Sonen en Dochteren / Susters en Broeders van eenen Vader / 2. Cor. 6: 18. Ick sal u tot een Vader zijn, ende ghy sult my tot Sonen ende tot Dochteren zijn. Apoc. 19: 10. De Engel seyde, ick ben uwe Mede-dienst-knecht. Hebr. 2: 11.

C. Vrage. Sullen de Zalighe malkanderen kennen in den Hemel?

Antw. Ja: Want anderssins soude daer ghеen volkomen vreughde zijn, hierom sullen in't bysonder de Leeraers die Lieden kennen / dewelcke sy tot Christum hebben ghebracht / 1. Thess. 2: 19. Welcke is onse hope, ofte blijdschap, ofte kroone der roems: En zijt ghy die oock niet voor onsen Heere Jesu Christo in syne toekomste. Matth. 8: 11. Luc. 9: 33. Luc. 13: 28.

B. Vrage. Sal die kennisse niet wonderlijcke ontsteltenisse geven / alsmen eenige van sijn Vrienden ende Bekenden misschen sal: Ofte als ghetrouwde Persoonen haer verschuldde Partyen sullen sien / &c.

Antw. Gantsch niet: Want alle aerdsche beweginghen sullen wegh gewerckt zijn; ende wy sullen ons in Godt volkomentlijck genoegen / ypsende syne volbeelden / Matth. 22: 30. In de opstandinge en nemen sy niet ten houwelijck, nochte en worden niet ten houwelijck uyt-gegeven: Maer sy zijn als Engelen Godts in den Hemel. Matth. 11: 25. Apoc. 14. 9. Hy seyden: vreest Godt, en geeft hem heerlijckheydt, want de uyre synes oordeels is ghekomen.

C. Vrage. Hoe spreeckt de Schrifture van de vreughde, en van de goederen des Hemels?

Antw. De Schrifture spreeckt daer van / als van soodanighe

Digitized by Google

herrelijcke goederen / de welcke met geen menſchelijcke tongen connen uyt-geſprooken worden/ 1.Cor. 2:9. 't Ghene de ooge niet en heeft ghelien, ende de oore niet en heeft ghehoort, ende in het herte des Menſchen niet en is op-geklommen, 't gene Godt bereydt heeft dien die hem lief hebben. 2.Cor.12:4. Dingen diemen niet kan uyt-ſpreken, heb ick daer geſien. Pſal.31:20.

C. Vrage. Wat ſal de oeffeninge weſen/ van het hemelſche leven?

Antw. Het merck der Enghelen/ dat is/ Godt te loven en prijſen: Chriſtum te volgen/ 1t. Apoc.4:8. Sonder ruſte dach en nacht, ſeggende, heylich, heylich, heylich is de Heere Godt de almachtige: die was, die is, die komen ſal. 19.11. Apoc.7:18. Het Lam, dat in't midden des Throons is, ſalſe weyden, ende ſal haer een Leydtſman zijn tot levende fonteynen. Apoc.14:1.

A. Vrage. Hoe lange ſal dit hemelſche leven wel duyren?

Antw. Eeuwigh/ ſonder oyt te eyndigen/ 2.Cor. 5:1. Wy weten, dat ſoo ons aerdtſche huys deſes Tabernakels gebroken wordt, wy een ghebouw van Godt hebben, een huys niet met handen ghemaeckt, maer eeuwich in de Hemelen. 1.Petr.1:4. Apoc.3:12. Die overwint, ick ſal hem maken tot een Pylaer in den Tempel mynes Godts, ende hy en ſal niet meer daer uyt-gaen.

A. Vrage Voor wien is dit hemelſche leven?

Antw. Voor die ghene/ welcke Godt dat heeft vercordineert van eeuwighevdt/ 1.Matth.25:34. Komt ghy gezegende, ende beerft dat Koninghrijcke, 't welck u bereydt is van de grondtleggninge der werelat. Epheſ.1:4. Rom.8:30. Die hy heeft te voren verordineert, die heeft hy geroepen, die hy heeft gheroepen, die heeft hy ook gerechtveerdicht, en die hy gherechtveerdicht heeft, die heeft hy ook verheerlijckt.

B. Vrage. Wat Lieden komen haer verſekeren/ dat het eeuwighe leven voor haer bereydt is?

Antw. Alleen de ware Gheloovighe/ aen de welcke het haerrom voor belooft/ Joan.3:16. Soo lief heeft Godt de wereldt ghehadt, dat hy ſynen eenich-geboren Sone geſonden heeft, op dat een yegelijck die in hem gheloofft, niet en verderve, maer het eeuwighe leven hebbe in ſynen name. 1.Petr.1:9. Verkrygende het eynde des geloofs, namentlijck, de zaligheydt der zielen. Hebr.10:39.

C. Vrage. Hebben de Geloovighe niet eenighe voorſmaeck hier op aerden van dat hemelſche leven?

Antw. Ja ſy/ daerom worden ſy ſoo aen-gemaeckt/ als offe nu al in den Hemel waren/ Epheſ.2:6. Hy heeft ons mede opgeweckt, ende heeft ons mede geſet in den Hemel in Chriſto Jeſu. Joan. 3:36. Die in den Sone gelooft, die heeft het eeuwige leven. 1.Joa. 3:15.

C. Vrage. Wat voorſmaeck hebben de Geloovige in dit leven/ van het hemelſche leven?

Antw. Sy hebben deſe voorſmaeck:

Voor

Voor eerst: Sy hebben't gewaren van Godts liefde in hare herten/ Rom.5:5. De hope en beschaemt niet, om dat de liefde Godts in onse herten uyt-ghestort is door den Heyligen Geest, die ons is gegeven. Cant.2:16.

Voor het tweede: Sy gevoelen een heylige vrymoedigheydt/ om tot Godt als haer Vader te gaen/ door de verseeckeringe des Heyligen Geestes/ Rom.8:16. De selve Geest, getuyght met onsen geest, dat wy kinderen Godts zijn. ℣. 15. Hebr.4:16. Laet ons met vrymoedicheydt gaen tot den Throon der genade. Ephes.3:13.

Voor het derde: Sy ontfangen hemelsche zegeningen/ als eerstelingen van den volen Oogst des Hemels/ Ephes.1:3. Gezegent zy de Godt en Vader onses Heeren en Zalighmakers Jesu Christi, die ons ghezegent heeft met allerley hemelsche zeghening en in den Hemel, in Christo Jesu. Col.2:2/7/10. 2.Petr.1:8/11.

C. Vrage. Wat genoegen geeft dit aen de Gelovige?

Antw. Hier uyt ontstaet dit groot genoegen in de Gelovige:

Voor eerst: Sy syden met gedultigheyt allerley ellenden en verdruckingen/ Rom.5:2. Door welcken wy oock de toeleydinge hebben door 't geloove, tot dese genade, in welcken wy staen, ende roemen in de hope der heerlijckheydt Godts. Hebr.10:34.

Ten tweeden: Hier op zijn de Gelovighe seer vrymoedigh/ om met haer gebeden tot Godt den hemelschen Vader te gaen/ Ephes.2:18. Door Christum hebben wy beyde den toe-gangh door eenen Geest tot den Vader. Hebr.10:22.

Ten derden: Uyt dese eerstelingen van den Hemel/ besluyten de Gelovighe/ dat se seckerlijck sullen zaligh worden/ Rom.8:23. Wy oock selve, die de eerstelinghen des geestes hebben, wy oock selve, suchten in ons selven, verwachtende de aenneminghe tot kinderen, namelijck, de verlossinghe onses lichaems. ℣. 24. Want wy zijn in hope zaligh geworden. Rom.8:38. Ephes.1:13.

Ten vierden: Hier uyt ontstaet een wonderlijcke vrede/ en ghetrustheydt des herten in allerley staet en voor-val van de werelt/ Phil.4:7. De vrede Godts, die alle verstant te boven gaet, sal u herten en sinnen bewaren in Christo Jesu. 1.Petr.1:6/7/8. 2.Cor.5:6. Wy hebben altijdt goeden moet.

C. Vrage. Wanneer neemt het hemelsche leven sijn aenvangh?

Antw. Soo haest als de Gelovige in ghesloghen/ Apoc.14:13. Schrijft, zalich zijn de doode die in den Heere sterven, van nu aen. 2.Cor.5:8. Luc.23:43. Heden sult ghy met my in de Paradyse zijn.

B. Vrage. Waerom seyt Paulus dan/ siende op den dagh des laetsten Oordeels/ 2.Tim.4:8. Voorts is my wech geleght de kroone der rechtveerdigheydt, welcke de Heere de rechtveerdighe Richter, my aen dien dage geven sal?

Antw. Op spreeckt van de volle mate der hemelsche heerlijckheydt/ ende dat beyde na de ziele/ en na den lichaem: Het lichaem

wordt niet verheerlijckt voor den jonghsten dagh na de opstandinge: Want die volle maate salma het laetste Godtheit eerst ghegheven worden/ Matth.25: 34. Als dan sal de Koningh seggen tot de gene die aen syne rechter-handt staen: Komt ghy ghezegende mynes Vaders, be-erft dat Koninghrijcke, 't welck u bereydt is van de grondtlegginge der wereldt. Luc.14:14. 2.Cor.5:10.

C. Vrage. Ghenieten dan de Zielen der Geloovighe terstont na de doodt des lichaems / eenighe vreughde in den Hemel / of slapense sonder vreught en pijn tot den dagh des Godtheits?

Antw. Sy ghenieten terstont de vreughde van het hemelsche leven/ Luc. 16: 25. Nu wort Lazarus ghetroost, ende ghy lijdt smerten. Eccles.12:7. De geest gaet tot Godt. Phil.1:23.

C. Vrage. Waerom worden dan de Geloovige geseyt te slapen/ als sy sterven/ Dan.12: 2. Vele van die in het stof der aerde slapen, sullen ontwaken!

Antw. Dit wordt niet van de Zielen ghesecydt / maer alleenlijck van den sterfelijcken / ten op-sichte van sijn sterfvende lichaem, daerom staet er verscheydts by / datse slapen in de aerde, in het stof, &c. Job 7:21. Nu sal ick in't stof leggen. Job 21:26. Dan.12:2.

R. Vrage. Hoe veel moet ons dit hemelsche leven wel waerdigh zijn?

Antw. Het is wel soo veel waerdigh/ dat wy al onsen arbeyt/ al ons leven op het pijnelijckste daer toe aen-leggen / Matth. 16: 26. Wat baet het een Menschen, soo hy de gheheele wereldt wint, ende schade lijdt aen sijn ziele. Matt.11:12. Het Koninghrijcke der Hemelen lijdt geweldt, ende de Geweldigers nemen het in met geweldt. Phil.2: 12. 1.Cor.9: 25. Een yeghelijck die om prijs strijdt, onthoudt hem in alles: Dese dan doen wel dit, op dat sy een verderffelijcke kroone souden ontfangen: maer wy een onverderffelijcke.

Morgen-gesangh

Op de negenthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 16. Bewaert my Heer, want ick doch mijn toevlaet, &c.

I.

O Heerlijck oordt! voor Godts kind'ren bereydt
In Godes Huys/ 't is waer wy moeten sterven/
Maer als de ziel nu van het lichaem scheydt/
Dan laet het lichaem wel in 't graf verderven/
Alhier selve baert de ziel na Godes Woordingh/
En sterfte begint de Hemelsche beloningh.

Maer

2.

Waer meerder goedt verwacht de laetſte dagh/
Als 't lichaem oock ten grave upt ſal ryſen/
Hier garen wy heen door ſmerten en gelagh/
Waer ſal geen elend' immer ons vergryſen:
Hier ſchenden wy noch dagelijcks Godts Wetten/
Waer ſal geen ſond' in't minſte ons beſmetten.

3.

Hier lijdt het waer/ een handt vol ydel goedt;
Daer ſullen wy een Hemels goedt beerven:
Hier geeft men eer/ een op-gheblaſen gemoedt;
Daer ſullen wy een Hemelſch' kroon verwerven:
Hier acht men veel/ een ſpeerelijcke Woninghe;
Daer wacht ons ſelfs 't Paleys van Godt ons Koninghe.

4.

Hier is 't gheſelſchap wonder aengenaem;
Daer is 't gheſelſchap van volmaeckte Vromen:
Hier blijven Vrienden blijdelijck te ſaem;
Daer ſullen wy meer by malkander komen:
Hier heeft men ſtaegh verandering te vreſen;
Daer ſullen wy eeuwigh in vreughde weſen.

Van de Kercke.

De twintighſte Dagh.

A. Vrage. Voor wie heeft Chriſtus alle deſe gheeſtelijcke weldaden verdient?

Antw. Voor ſijn Volck / Matth. 1:21. Ghy ſult ſynen name noemen Jeſus, want hy ſal ſijn volck zaligh maken van hare ſonden. Epheſ. 5:23. Chriſtus is het hooft der Gemeynte, ende hy is de Behouder des lichaems. v. 29. Hy heeft hem ſelven voor haer over-gegeven. Joan. 17:20.

B. Vrage. Wie zijn het Volck van Chriſtus?

Antw. Alle die hem van den Vader gegeven zijn om zaligh te maken/ Joan. 6:39. Dit is de wille des Vaders die my gelonden heeft, dat al wat hy my ghegeven heeft, ick daer uyt niet en verlieſe, maer het ſelve op-wecke ten uyterſten dage. Rom. 8:29. Die hy te voren heeft verordineert. v. 30. Joan. 17:9. Ick en bidde niet voor de wereldt, maer voor die ghy my gegeven hebt. v. 11, 11.

C. Vrage. Wanneer worden de ſoodanighe bekendt voor Chriſti Volck?

Antw. Als ſe geroepen zijnde / gebracht worden tot de Gemeynte Chriſti/ Joan. 10:16. Ick hebbe noch andere Schapen die van

Digitized by Google

deſen ſtal niet en zijn, deſe moet ick oock toe-brengen: ende ſy ſullen myne ſtemme hooren, ende het ſal een Kudde zijn, ende een Herder. Epheſ.2:19. 2.Tim.1:9.

C. Vrage. Wat is de Gemeynte, ofte de Chriſtelijcke Kercke?

Antw. Het is een heylighe vergaderinge van Godts Volck/ geroepen door ſijn Woordt/ ende te ſamen verbonden tot een geeſtelijcke ghemeynſchap/ onder haer Hooft Jeſus Chriſtus/ Epheſ. 4:15. Chriſtus is het hooft. ℣. 16. Uyt welcke het geheele lichaem, bequamelijck te ſamen ghevoeght, ende vaſt gemaeckt zijnde, door alle voeghſelen der toebrenginge, na de werckinge van een yegelijck deel na ſyne mate, den waſchdom des lichaems bekomt, tot ſijns ſelfs opbouwinge in de liefde. 1.Cor.1:26. 1.Petr.2:5. Soo worder ghy oock ſelve, als levendige ſteenen gebouwt tot een geeſtelijck huys.

B. Vrage. Hoe wordt de Gemeynte genaemt in de heylighe Schrifture?

Antw. De Gemeynte wordt genaemt/ het lichaem Chriſti: Het Koninghrijcke Chriſti: Het Koninghrijcke Godts: Het Koninghrijcke der Hemelen: Het Huys Godts: De Stadt Godts, &c. Col. 1:24. Col.1:17. Rom.14:17. 1.Tim.3:15.

C. Vrage. Door wiens macht wordt de Kercke gheſtelt en gheregeert?

Antw. Door de macht en authoriteyt van Chriſtus Jeſus/ die het Hooft der Gemeynte is/ Epheſ. 1:22. Godt heeft alle dingen ſyne voeten onderworpen, ende heeft hem de Gemeynte ghegheven tot een hooft boven alle dingen. ℣.23. 't Welck ſijn lichaem is, ende de vervullinge des ghenen die alles in allen werckt. Epheſ.4:16. Hebr. 3:6.

A. Vrage. Zijn dan alle die in de Kercke komen/ Deel-genoten van Chriſti weldaden/ ende ware Leden van de Kercke Jeſu Chriſti?

Antw. Neen; want vele komen daer/ die nochtans tot Godts Volck niet behooren/ 1. Joan.2:19. Sy zijn uyt ons uyt-ghegaen, maer ſy en waren uyt ons niet: Want indien ſy uyt ons geweeſt waren, ſoo ſouden ſy met ons gebleven zijn: Maer dit is geſchiedt, op dat ſe ſouden openbaer worden, dat ſe niet alle uyt ons en zijn. 2.Tim.2:20. Matth.13:47.

A. Vrage. Kan dan ſoo een Volck de ware Kercke wel ontſien/ daer men ergerlijcke Ledematen onder bevindt?

Antw. Ja: Niet alleen kan dit ſoo beſtaen met een ware Kercke/ maer het ſal ooch alſoo weſen/ ſoo langhe als de Kercke hier op aerden is/ Matth. 13:30. In den tijdt des Oogſts ſal ick tot de Maeyers ſeggen, vergadert eerſt dat onkruyt, ende bindt het in buſſelen, om 't ſelve te verbranden: Maer de tarwe brenght te ſamen in myne ſchuyre. Matth. 3:12. Matth. 22:11. Daer was een Menſche in de Bruyloft, niet gekleedt met een Bruyloffs-kleedt.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Hoe wordt dan geseyde/ dat Christus een Gemeynte sich sal voor-stellen, die geen vlecke of rimpel heeft, of yets diergelijck? Ephes.5:27.

Antw. Dit set op de staet der Kercke na dit leven in den Hemel: Want hier zijn altijdt strompelingen/ selfs in de Oest-ghelooftige/ Matth.13:43. Dan sullen de rechtveerdige blincken ghelijck de Sonne in't Koninghrijcke hares Vaders. Tit.3:2. Wy struykelen alle in velen. Hebr.12:23.

B. Vrage. Kan dat wel een ware Kercke zijn/ daer men ergernissen niet tegen-gaet/ maer daer men een quaedt leven, en onstichtigh leere voor-spreeckt?

Antw. Neen: Want de Heere Godt belast/ ofte dat men de ergernissen in leere, en in leven sal tegen-gaen; ofte indien men niet kan/ dat men soo een vergaderinge sal verlaeten/ Tit.3:10. Een ketterschen Menschе verwerpt, na de eerste en tweede vermaninghe. Apoc.2:2. Apoc.18:4. Gaet uyt Babel.

A. Vrage. Hebben onse Voor-ouders dan wel ghedaen/ datse de Paepsche Kercke verlaten hebben?

Antw. Ja: Want dewijle sy onmachtigh waren de selvighe te verbeteren/ soo hebben sy die Kercke om haer ontichtigh-matige leere/ en afgodische Godts-dienst moeten verlaten/ Apoc.18:4. Gaet uyt van haer, mijn volck, op dat ghy aen hare sonden geen gemeynschap en hebt, ende op dat ghy van hare plaghen niet en ontfanghe. Rom.16:17. Wijckt af van deselve. 2.Cor.6:15/16.

C. Vrage. Waeromm hebben dan Christus en de Apostelen haer dan de Joodsche Kercke niet af-gescheyden?

Antw. Christus ende de Apostelen hebben al terstont af-gesonderde Predikanten tot de Schare gedaen. Eventwel/ sy gingen oock in den Tempel/ en in de Synagogen/ dewijle daer geen afgoderye wierdt gepleght/ ende dewijle Moses/ Wet wierdt voor-ghelesen/ op datse uyt de Joden/ dien de salighheyt eerst most worden aengeboden/ sommige noch souden bekomen/ Act.13:46. Het was noodigh dat eerst tot u het woordt Godts soude gesproken worden. Act. 13:21. Matth.23:2/3.

B. Vrage. Is 't er altijdts een Kercke ghevveest; ende sallder altijdt een zijn?

Antw. Ja: Maer niet eben sichtbaer voor het ooge der Menschen/ Jer. 31:36. Indien dese ordeninghen van Son en Maen van voor mijn aengesichte sullen wijcken, spreeckt de Heere, soo sal oock het zaedt Israels ophouden, dat het geen volck en zy voor mijn aengesichte, alle de dagen. Matth.16:18. De poorten der Hellen sullen de selvige niet overweldigen. Ephes.4:13.

C. Vrage. Is de Kercke dan altijdts niet sichtbaer?

Antw. De ware Kercke kan onsichtlijck soo verduystert worden/ dat in haer t'samen-komste tot den openbaren Godts-dienst/ voor yders ooge niet klerlijck en zy/ Apoc.12:14. De Vrouwe zijn gege-

Digitized by Google

ven twee vleugelen eenes grooten Arents, op dat ſy ſoude vlieghen in de woeſtyne, in hare plaetſe, alwaer ſy gevoedt wordt eenen tijdt, ende tyden, ende eenen halven tijdt, buyten het geſichte der Slange. 1.Reg.19:10/11. Hebr.11:38. Sy hebben in woeſtynen gedoolt, en op bergen, en in ſpeloncken, en in holen der aerde.

C. Vrage. Hoe wort dan de Kercke vergeleken by een ſtadt liggende op een bergh, die niet kan verborgen blyven? Matth.5:14.

Antw. Dit wort geſeyt van de Apoſtelen/ de welcke Chriſti getuygen ſouden zijn/ Act.1:8. Ghy ſult myne getuygen zijn, ſoo te Jeruſalem, als in geheel Judea, en Samaria, ende tot aen het uyterſte der aerde. Oock ſal men dit verſtaen van de Ghemeynte: Soo ſet het op de eerſte ryden van de oprechtinghe des Euangeliums/ in de oorſpringe der Heydenen/ Eſai.2:2. Het ſal geſchieden in het laetſte der daghen, dat de bergh des huyſes des Heeren ſal vaſte gheſtelt zijn op den top der bergen, en dat hy ſal verheven worden boven de heuvelen, en tot den ſelven ſullen alle Heydenen toe-vloeyen. Zach.8:23. Doch dat het altyds alſoo niet duyren ſoude/ blyckt Luc.18:8. Doch de Sone des Menſchen, als hy komt, ſal hy oock geloove vinden op der aerde? Apoc.12:14.

B. Vrage. Maeckt dan die uyterlijcke ghemeynſchap in den openbaren Godts-dienſt/ het weſen van de ware Kercke niet?

Ant. Het maeckt het weſen van de uyterlijcke en ſichtbare Kercke: Maer niet van de inwendige algemeyne, Chriſtelijcke Kercke/ 1.Cor.4:20. Het Koninghrijcke Godts en is niet gelegen in woorden, maer in kracht. Rom.2:29. Luc.17:20.

C. Vrage. Wat maeckt dan een waerachtigh Lidtmaet van Chriſti Ghemeynte?

Antw. De geeſtelijcke bandt en vereenigingе met Chriſto door den gheloove in heyligh makinghe des Geeſtes/ 1.Petr.2:5. Soo worder ghy oock ſelve gebouwt, als levendige ſteenen, tot een geeſtelijck huys. Joan.1:12. Die hem aen-genomen hebben. Rom.8:9. Die door den Gheeſt Chriſti gheleydt worden. 1.Joan.3:24.

A. Vrage. Zijn dan alle die gedoopt zijn/ ende die ten Avondtmael gaen/ geen ware Ledematen van Chriſti Kercke?

Antw. Neen/ want indien ſy het ware gheloove, ende de Godtzaligheydt niet hebben/ ſoo zijnſe als onfruydt op den Acker/ en als kaf onder het koorn/ Luc.13:26. Als dan ſult ghy beginnen te ſeggen; wy hebben in uwe tegenwoordicheydt ghegeten ende gedroncken, ende ghy hebt in onſe ſtraten geleert. ℣.27. Ende hy ſal ſeggen: ick ſegghe u, ick en kenne u niet van waer ghy zijt: wijckt van my af alle ghy Werckers der ongerechticheydt. Matth.7:22/23. Act.8:23.

C. Vrage. Waer aen ſal men konnen weten/ of een vergaderinge de ware Kercke zy of niet?

Antw. Het beſte kenteycken is/ de ſuyverheydt van de leere, die

Digitized by Google

beleden wordt/ verstercht door een goedt gebruyck der heylige Sacramenten / en vergheselschapt met een leven na Godts Woorden / Joan. 10:27. Myne Schapen hooren myne stemme, ende ick kenne de selve, ende sy volgen my. 1. Joan. 4:1/5/6. 1. Thess. 1: 4/5. Wetende, myne ghelieffde Broeders, uwe verkiesinghe van Godt: Want ons Euangelium en is onder ons niet in woorden gheweest, maer oock in kracht, ende in den Heyligen Geest. Act. 2:42.

C. Vrage. Maer hoe kan dit een goedt kenteycken wesen / dewijle dat alle Secten oock roemen van haer ware Leere, en goedt leven?

Antw. Eben daer uyt blijckt dat dit het rechte kenteycken is / dewijle yder Secte het selvige gebruyckt met de mondt: Maer leghen is niet ghenoegh; men moet de proeve nemen van de ware Leere in Godts Woordt/ 1. Joan. 4: 1. Geliefde, gelooft niet eenen yeghelijcken Gheest, maer beproeft de Geesten offe uyt Godt zijn: Want vele valsche Propheten zijn uyt-ghegaen in de wereldt. Joan. 5:39. Esai. 8:20.

B. Vrage. Is de Oudtheydt ghenn goedt kenteycken van de ware Kercke?

Antw. Neen: want de valsche Synagoge des Satans is oock oudt: ende de Kercke is altijdts niet oudt gheweest; het gaet hier/ als Jesus tot de Joden seyde/ Matth. 5:32. Ghy hebt ghehoort, dat van den ouden gheseght is. v. 33. Maer ick segge u, &c. Ezech. 20:18. Zach. 1:4.

B. Vrage. Is de Successie geen goet kenteycken?

Antw. Neen: Want desselvighe is oock in de valsche Kercken: ja oock in de vergaderingen van de Dienaers des Duyvels: Successie van Personen / sonder waerheydt in de Leere / is maer een heren der ongherechtigheden: Ghelijck Caiaphas oock sijn Successie hadt van Aaron af / Joan. 8: 33. Wy zijn Abrahams zaedt, v. 44. Ghy zijt uyt den Vader den Duyvel. Jerem. 7: 4. Matth. 26: 1/2.

B. Vrage. Zijn de Miraculen ghenn goedt kenteycken van de ware Kercke?

Antw. De Miraculen zijn goede teyckenen getweest ten tyde van Mosis, en van Christus, maer tot der Kercke eerste wasst te stellen: Derhalven zijn de selvige niet altijdt noodigh ghetweest/ noch tot sekere bewijsen van de ware Kercke: Veel min nu in onse tyden / Deut. 13: 2. Indien dat teecken, ofte dat wonder-werck komt, dat hy tot u gesprooken heeft, seggende, laet ons andere Goden, die ghy niet gekent en hebt, na-volgen ende dienen. v. 3. Ghy en sult na de woorden van dien Propheet niet hooren. Matth. 7: 22. Joan. 10:41. Johannes en dede geen teecken.

B. Vrage. Maer wat oordeelt ghy dan van de Gereformeerde Kercke?

Antw. Datse de ware Kercke Christi is/ de welcke om goede re-

denen ſich van de Papiſtije kercke/ en van andere houdt af-geſon-dert: waer in de Geloovighe mach seggen / 2. Tim. 1: 12. Ick weet wien ick gelooft hebbe. 1. Joan. 5: 14. 2. Petr. 1: 16/17.

C. Vrage. Wat tempſen hebt ghy dat de Gereformeerde Kercke de ware Leere heeft?

Antw. Om dat de gronden van haer Leere zijn deſelvighe ware op de geheele Schrifture gegront is/ als namelijck:

Voor eerſt: Wiepe verneederinge des Sondaers/volgens/ Epheſ. 2: 1. U heeft hy mede levendigh ghemaeckt, daer ghy doodt waert door de ſonden en misdaden. 1. 3. Jac. 3: 2. Rom. 3: 19.

Ten tweeden: Hoogh-achtinge van Godts ghenade/ en van de verdienſten Chriſti/ volgens/ Rom. 3: 24. Wy worden om niet gerechtveerdicht, uyt ſyne ghenade, door de verloſſinge die in Chriſto Jeſu is. Epheſ. 2: 8. Uyt genade zijt ghy zaligh gheworden, en dat niet uyt u, het is Godes gave, niet uyt de wercken. 2. Tim. 1: 9.

Ten derden: Schuldige danckbaerheydt aen Godt in Chriſto/ voor een Godtzaligen wandel/ ſonder daer op in het minſte te derven ſtaen/ als of het eenige verdienſte ware/ waer op wy pemt ſouden derven van Godt opſichten/ volgens/ Luc. 17: 10. Wanneer ghy ſult gedaen hebben, al het gene u bevolen is, ſoo ſeght, wy zijn onnutte Dienſtknechten, want wy hebben maer ghedaen, 't ghene wy ſchuldigh waren te doen. Eſai. 64: 6. Pſal. 130: 3.

B. Vrage. Is de Gereformeerde kercke geen ware Kercke?

Antw. Neen/ want ſy ſtrijdt het oude Apoſtoliſche Gheloove/ Epheſ. 2: 20. Gebouwt op het fundament der Apoſtelen en Propheten, waer van Jeſus Chriſtus is den uyterſten hoeck-ſteen. 2. Petr. 3: 1. 1. Cor. 3: 11. Niemandt kan een ander fundament leggen, dan het gene gelecht is, namelijck, Jeſus Chriſtus.

C. Vrage. Waer is dan de Gereformeerde Kercke gheweeſt voor de tijden van Calvinus en Lutherus?

Antw. Ten tijde der Apoſtelen/ was deſelvige onder de Apoſtelen/ en onder de eerſte Chriſtenen: Want de Gemeynte van Romen, van Epheſus, van Galatia, &c. zijn Gereformeerde kercken gemeeſt/ dat is/ ſy hebben het ſelve gheloove beleden/ en deſelvighe Godts-dienſt ghehouden die wy hebben: Als blijckt uyt de Brieven/ dewelcke Paulus aen haer heeft geſchreven: Want deſe Artikulen/ zijn Artikulen van de Gereformeerde kercke/ Rom. 3: 28. Wy beſluyten dan, dat de Menſche gerechtveerdicht wort, door het geloove, ſonder de wercken der wet. Epheſ. 2: 20. Gebouwt op het fundament der Propheten en Apoſtelen, waer van Jeſus Chriſtus is den uyterſten hoeck-ſteen. Gal. 1: 8.

A. Vrage. Is 't al noodſakelijck dat yder een ſich tot de ware Kercke voege?

Antw. Waerlijck noodigh is dit om zalig te worden/ Hebr. 10: 25. En laet ons, onſe onderlinge by-een-komſte niet verlaten, ghelijck ſommige de ghewoonte hebben. Hebr. 10: 39. Wy en zijn niet van

die

die ghene, de welcke haer selven ontrecken ten verderve. Ephes. 4: 16. Matth. 28: 19.

Morgen-gesangh

Op de twintighste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 103. Mijn ziele wilt den Heer met Lof-sangh prysen, &c.

1.

GOdt heeft een Huys voor al sijn Uyt-verkoren
In 't hooge hoogh: Maer sy moeten al-voren
Hier op der aerd' oock komen tot sijn Huys:
Dit is Godts Kerck/ die in haer standt ongewendigh
Dan voorspoedt heeft/ en dan weer is elendigh/
Dan heerlijck bloeyt/ en dan siecht onder 't cruys.

2.

Sy zijn niet alle waere Huys-genoten/
Die in den Doop met water zijn begoten/
Een Judas treedt oock wel tot 't heylsigh Broode:
Maer wil men 't rechte Volck van Christus kennen/
't Zijn die sich buyghsaem tot sijn stem gewennen;
Dit's 't eygen Volck verkregen door sijn bloedt.

3.

Vergeeft u niet aen Momens oude muyren/
Noch aen een Op-kerck onder u Gebuyren;
Soeckt naeuw wie dat de regnste waerheyt heeft:
Bedrieghe u niet door yets dat blinckt ongewendigh/
De Duyvel-geest schuylt sijn dwaelingh seer behendigh/
Maer siet waer 't hert Godts Woorden best beleeft.

4.

Door al/ vernemt/ waer Christus 't Hooft der Kercken/
Op 't hoogh'st' ge-eert wordt door de rechte werckers/
En waer sijn bloedt een hooghsten wordt geacht:
Vernemt waer Leer' het heerte meest doet buygen;
Dit zijn altijdt de beste Kerck-gesangen:
Dus wordt ghy tot de waere Kerck gebracht.

Van

Digitized by Google

Van Kerckelijcke Bedieninge.

De een-ende-twintighſte Dagh.

B. Vrage. Hoe regeert Chriſtus ſijn Gemeynte?

Antw. Door ſijne Dienaren/ Epheſ.4: 11. De ſelve heeft gegeven, ſommige tot Apoſtelen, ſommige tot Propheten, ſommige tot Euangeliſten, ſommige tot Herders ende Leeraers. 1.Cor.12:28, 29. Matth.10:5.

B. Vrage. Hoe heeft Godt de Ghemeynte des Ouden Teſtaments geregeert?

Antw. Ordinaerlijck na de tijden van Moſes / door de Prieſters/ende door de Levijten / Deut. 17: 9. Ghy ſult komen tot de levitiſche Prieſteren, en tot de Rechter, die in die dagheu zijn ſal: ende ghy ſult onder-vragen, en ſy ſullen u de ſake der rechts aenſeggen. Hagg.2:11. Mal.2:7. De lippen des Prieſters ſullen de wetenſchap bewaren, ende men ſal uyt ſynen mondt de wet ſoecken.

C. Vrage. Heeft de Kercke des Ouden Teſtaments geen andere Dienaers gehadt?

Antw. Ja / want daer waren oock weetijdts extra-ordinare Dienaers/ de Propheten/ Heb.1:1. Godt heeft voortijdts, veelmaal, ende op veelerley wyſe tot de Vaderen geſproken door de Propheten. 2.Chron.36:15/16.

C. Vrage. Hoe verſtonden deſe Dienaers des Ouden Teſtaments Godts wil?

Antw. De Prieſters en Leviten verſtonden Godts wil uyt de Schrifture/ en uyt Urim en Thummim: Maer de Propheten verſtonden oock Godts wil door openbaringen/geſichten/droomen/&c. Num.12: 6. Soo daer een Propheet onder u is, ick de Heere ſal my door een geſichte aen hem bekent maken, door eenen droom ſal ick met hem ſpreken. Heb.1:1. Ezech.1:4/5.

B. Vrage. Is'er oock onderſcheyt tuſſchen de Dienaers des Nieuwen Teſtaments?

Antw. Ja: Want ſommighe zijn ghelijck extra-ordinare Dienaers voor een ſeecre tijdt: Ghelijck als waren de Apoſtelen, de Euangeliſten, ende de Propheten, 1.Cor.12: 29. Zijnſe alle Apoſtelen, zijnſe alle Propheten? Matth.10:5. Act.21:10.

A. Vrage. Welcke zijn de ordinare Dienaers/dewelcke voor alle tijden by de Kercke moeten weſen?

Antw. Deſe zijn de ordinare Herders ende Leeraers, anders genaemt Opſienders, ende nu ter tijdt / de Predicanten van het Heylich Euangelium/ Epheſ.4: 11. Chriſtus heeft ghegeven ſommige tot Herders ende Leeraers: 1.Tim.3: 1. Die een Opſienders-ampt

Digitized by Google

begeert, die begeert een treffelijck werck. 1.Tim. 20: 28.

E. Vrage. Wat voor Dienaers zijn de eerste Reformateurs geweest/ namentlijck/ Wicleph, Lutherus, Swinglius, Calvinus, &c?

Antw. Sy hebben in de ordinaire Herdre-dienst / maer als ordinaire middelingen uyt-gereeht / en daerom is daer wetpelijck aen gelesen / of mense noemt ordinare, ofte extra-ordinare Dienaers: Haer dienst is geweest/ dese ordinare last uyt te voeren/ 2.Tim.4:2. Predickt het woordt: houdt aen tydelijck, ontydelijck: wederleght, bestraft, vermaendt in alle langhmoedigheydt ende leere. Tit.1: 5. Act.8:5.

A. Vrage. Moet in de Kercke niet een Opper-hooft resen over alle Dienaers?

Antw. Ja: Dit Opper-hooft is Jesus Christus/Ephes.1:22. Godt heeft alle dingen sijn voeten onderworpen, ende heeft hem de Gemeynte ghegheven tot een hooft boven alle dingen. Ephes.5:22. Col.1:18.

B. Vrage. Ja 't er niet noch een ander sichtbaer Hooft der Kercke / behalven Jesus Christus?

Antw. Neen: want de Gemeynte is als een lichaem/ dat maer een hooft heeft: ende als een Bruydt/ dewelcke maer eenen Bruydegom heeft/ 2.Cor.11:2. Ick hebbe u lieden toe-bereydt, om u als een reyne Maeght, eenen name voor te stellen, namelijck Christo. 1.Cor. 3: 11. Niemandt kan een ander fundament leggen, dan het gene geleyt is, namelijck, Jesus Christus. Rom.12:5.

C. Vrage. Hoet de Kercke nu soo wel geen sichtbaer Opper-hooft hebben / als in den Ouden Testamente / doe de Hooghe-priester was het Hooft?

Antw. Neen: Want doe is een Opper-hooft van Godt gestelt/ en nu niet: Want is de Hooge-priester een voor-beelt van Christus geweest/ die nu het Hooft is als Middelaer/ Hebr.3:1. Aenmercke den Apostel ende Hooghe-priester onser belydenisse Jesum Christum. Hebr.4:14. Hebr.9:11. Christus de Hooghe-priester der toekomende goederen gekomen zijnde.

A. Vrage. Ja Petrus niet gestelt tot een Hooft der Kercke / ende tot een Opper-hooft van alle de Apostelen?

Antw. Neen: want behalven dat dit nergens blijckt in de heylighe Schrifture / soo is klaerlijck af te nemen / dat Petrus dese waerdigheyd nooit heeft geheert: Want hy beschijdt hem selven maer een Dienaer Christi te zijn nevens de andere: Ja hy is van Paulo selfs bestraft/ 1.Petr.5:1. De Ouderlingen die onder u zijn, vermane ick, die een Mede-ouderlingh ben. Galat. 2: 11. Ick wederstondt hem in het aengesichte, om dat hy te bestraffen was. 2.Petr. 1: 1.

B. Vrage. Maer ist dan de Heere Jesus hem tot eenen Hooft der Kercke/ doe hy seyde/ Matth.16:18. Ick segge u oock, ghy zijt Petrus, ende op desen Petra sal ick mijn Gemeynte bouwen?

Antw.

Antw. Neen: Want de Heere ſpreeckt dan hem ſelven / en dan die rechte belijdenisſe / waer in Petrus had erckent / dat Jeſus was de rechte Petra, de grondt-ſteen der zaligheyde / gelijck dit de ware is van Chriſtus Jeſus / volgens Petri eygen verklaringe / 1. Pet. 2: 6. Siet ick legge in Zion eenen uytersten hoeck-ſteen, die uytverkoren ende dierbaer is, ende die in hem gelooft, ſal niet beſchaemt worden. 1. Cor. 3: 11. Niemandt kan een ander fundament leggen dan het gene geleydt is, namelijck, Chriſtus. 1. Cor. 10: 4.

E. Vrage. Indien doch defen Petra de perſoon van Petrus verſtaen wierde / ſoude dan daer uyt ſommen mogen bewesen / dat hy is geſtelt tot een Hooft der Kercke?

Antw. Ganſch niet: Want deſe benaminge ſoude dan maer te kennen geven / dat hy een voorneme Kercker en Voorſtander van het Chriſten-geloove ſoude zijn geweſt / gheljck deſe maniere van ſpreken oock van andere Apoſtelen mogt gebruyckt / ten deſen aenſien / Gal. 2: 9. Als Jacobus, ende Cephas, ende Johannes, die geacht waren Pylaren te zijn, de ghenade die my gegeven was, bekenden, &c. Apoc. 21: 14. 1. Tim. 3: 15.

R. Vrage. Indien Petrus ghen Hooft der Kercke was / waerom beveelt hem dan Chriſtus ſijn Schapen en Lammeren tot driemael toe / Joan. 21: 15. Weydt myne lammeren. ℣. 16/17?

Antw. Petrus hadt met een drie-dubbelde verſakinge ſijn Apoſtelſchap verbeurt / maer in hy dan Chriſto wederom mogt herſtelt: Nochtans ſonder ſijnen van eenige Opper-hoofdigheydt: Het weyden der kudde Chriſti, is een gemeyne bedieninge / 1. Pet. 5: 2. Weydet de kudde Godts, die onder u is, hebbende op-ſicht daer over: Want de opperſte Herder is Chriſtus. ℣. 4. Apoc. 20: 28.

D. Vrage. Waerom zijn dan aen Petro alleen de ſleutelen des Koninghrijcks der Hemelen gegeven; en waerom mogt hy altijdt eerſt genoemt? Matth. 16: 19. Matth. 10: 2.

Antw. Gheen van beyden is waer: Want de ſleutelen heeft hy ontfangen in aller name: gelijck deſe authoriteyt aen alle de Apoſtelen mogt gegeven / Joan. 20: 23. Soo ghy yemandts ſonden vergeeft, dien zijnſe vergheven. Andere Apoſtelen mogden voor hem genaemt / Gal. 2: 9. Jacobus, Cephas, ende Johannes. 1. Cor. 9: 5. De Broederen des Heeren, ende Cephas.

A. Vrage. Is dan de Paus van Romen het Hooft der Kercke niet?

Antw. Neen: Want de Kercke heeft van Chriſto niet ontfangen een opperhoofdighe regeeringhe: Nergens mogt in Godes Woort geſproken van een Paus, van Cardinalen, &c. maer dit zijn maer menſchelijcke verdichtſelen / ſtrijdende tegens de inſtellinghe Godts / die nergens van deſe tyteln of bedieninghen ſpreken / maer van deſe volgende alleen / 1. Cor. 12: 28. Godt heeft'er ſommige in de Gemeynte geſtelt, ten eerſten Apoſtelen; ten tweeden Propheten; ten derden Leeraers. Epheſ. 4: 11. Hy heeft gegeven Herders en Leeraers.

Vrage.

Digitized by Google

V. Vrage. Is 't dan geen onderscheydt tusschen de Dienaren des Nieuwen Testaments?

Antw. Waer is een onderscheydt van ordre, maer niet van heerschappye, ofte opper-macht des eenen over den anderen/ Luc.22:26. De meeste onder u, die zy ghelijck de minste, ende die voor-ganger is, als een die diene. Matth.20:25/26. Alloo en sal't onder u niet zijn, met heerschappye te voeren. 1.Petr.5:2.

A. Vrage. Zijnder noch geen andere ordinare kerckelijcke bedieninge gen als van Leeraren?

Antw. Ja: daer zijn oock Ouderlingen ende Diaconen, 1.Tim. 5:17. Dat de Ouderlingen die wel regeeren, dobbelder eere waerdigh geacht worden. 1.Cor.12:28. Act.6:3/4/5. Sy stelden Stephanum, ende Philippum, &c.

A. Vrage. Mach yder een die will dese kerckelijcke ampten bedienen?

Antw. Neen: maer die deselvige bedienen sullen na Godts ordre/ moeten daer toe wettigh geroepen worden/ Rom.10:15. Hoe sullen sy predicken, indien sy niet ghesonden worden. Hebr. 5:4. Niemandt en neme hem selven dese eere aen, maer die geroepen is. Matth.9:18.

V. Vrage. Is dan het Predicken geen werck van liefde/ na dat yder een gaben heeft om een ander te stichten?

Antw. Het Predicken moet wel uyt liefde tot Godts eere/ en tot saligheydt der Menschen worden ghedaen: Nochtans het is eygentlijck geen werck van liefde alleen/ maer het is een ampt, en een publijcke bedieninge, 2.Cor.4:1. Dewyle wy dese bedieninge hebben na de barmhertigheydt, die ons geschiedt is, soo en vertragen wy niet. 1.Cor. 4:1. 1.Tim. 3:1. Die een Opsienders-ampt begeert.

V. Vrage. Mach dan een ghemeyn Christen aen andere Godts Woordt niet voordragen?

Antw. Een ghemeyn Christen mach Godts Woordt / als uyt Godts naem / met authoriteyt niet spreken tot andere: Want dat is den Dienaren eygen; maer yder Christen mach een andere tot stichtinge/ Godts Woordt en Wercken wel verhalen/ en alsoo broederlijck voordragen / 1.Thess. 5:14. Wy bidden u, Broeders, vermaemt de ongeregelde, vertroost de kleynmoedige, ondersteunt de swacke. Hebr.3:12/13. Rom.15:14.

C. Vrage. Wiens werck is het/ Predicanten te beroepen?

Antw. Het is het werck van de Gemeynte/ de welcke dese macht van Christo haer Hooft/ heeft ontfangen/ 1.Tim. 5:22. En leght niemandt haestelijck de handen op. Tit. 1:5. Act.. 14:23. Als sy haer met op-steken der handen, in elcke Ghemeynte Ouderlinghen verkoren hadden.

C. Vrage. Waerom hebben dan Moses, Salomon, &c. en andere politijcke/ haer niet het beroepen der kerckelijcke Dienaren bemoeyt? 1.Kron.2:26.

Antw.

Antw. Moſes was ook een Propheet/ geijſcht ook Salomon, de welcke handelden na Godts byſondere laſt/en na de order des Ouden Teſtaments / het welcke nu gheen regel han ſijn voor onſe tijden / Deut. 18: 15. Een Propheet, uyt het midden van u, uyt uwe Broederen, als my, ſal u de Heere uwe Godt verwecken: na hem ſult ghy hooren. Matth. 12:42. 1. Reg. 3:12.

C. Vrage. Wat macht ontfanghen de Leeraers door hare Roepinge?

Antw. Haer macht is inſonderheydt driederley:

Voor eerſt: Godts Woordt te predicken uyt Chriſti naem/ ende allerley ſoort van Menſchen / 1. Tim. 4: 2. Predickt het woorde. Tit. 1:9. Tit. 2:2/3/6.

Ten tweeden: De heylighe Sacramenten te bedienen / Matth. 28:19. Gaet henen, onderwijſt alle volckeren, deſelvighe doopende in de name des Vaders, des Soons, ende des Heylighen Geeſtes. 1. Cor. 11:25.

Ten derden: Het regeeren van de Gemeynte/ en de oeffeninghe van de kerckelijcke Tucht/ Act. 20: 28. Soo hebt acht op u ſelven, ende op de geheele kudde, over dewelcke u de Heylige Geeſt tot Opſienders geſtelt heeft. Matth. 18: 17/18. Voorwaer ſegge ick u, al wat ghy op der aerde bindt, ſal in den Hemel gebonden zijn: en al wat ghy op der aerden ontbindt, ſal in den Hemel ontbonden zijn. 1. Cor. 5:7.

B. Vrage. Is de macht der Leeraren niet oock deſt/daerse het Broot doen veranderen in Chriſti Lichaem, en daerse als Prieſters het ligchaem Chriſti dagelijckes op-offeren?

Antw. Neen: Want behalven dat ſoo een Paepſche offerhande in de Miſſe ſeer ongheeijmt/ ja grouwelijck is: Soo is hetſelve uyt Godts Woordt/ daer Chriſtus niet meer wordt op-geoffert/ Hebr. 10:14. Want met eene offerhande heeft hy in eenwigheyt volmaeckt de gene die geheylight worden. Hebr. 7:27. Dit heeft hy eenmael gedaen, als hy hem ſelven geoffert heeft. Hebr. 9:26.

A. Vrage. Is de macht der Dienaren in den Ampten Teſtamente/ niet om ſonden te vergeven?

Antw. Neen: Want dat is alleen Godts eygen werck/ Eſai. 43: 25. Ick, ick ben het die uwe overtredinghe uyt-delghe. Matth. 2: 7. Wie kan de ſonden vergeven, dan Godt alleen? Jac. 4:12.

B. Vrage. Waerom ſeyde dan Chriſtus/ Joan. 20:23. Soo ghy yemandts ſonden vergeeft, dien zijnſe vergeven?

Antw. Hy verſtaet niet de macht/maer de verkondiginge van de vergevinge der ſonden/volgens Chriſti inſtellinge: Soo heeft dit Paulus verſtaen/ Act. 13:38. Soo zy u dan bekende, Mannen Broeders, dat door deſen u vergheving der ſonden verkondight wordt. 1. Joan. 1:9. 1. Joan. 2:1/2.

C. Vrage. Wat macht hebben de Opſienders der Gemeynte/in het oeffenen van de kerckelijcke Tucht?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Datse de dwalende in leere, ofte die een ergherlijck leven leyden/of houden van de heylige Sacramenten, Matth.18:18. Indien hy oock de Gemeynte geen gehoort geeft, soo zy hy u als een Heyden ende Tollenaer. 1.Cor. 5:7. Suyvert dan den ouden suerdeesem uyt. Exech.44:7/8.

B. Vrage. Moeten de Oppenders der kercke dan terstont de sondigende leden af-snyden van de gemeynschap der Heyligen?

Antw. Neen: maer men moet haer eerst vermanen / en soecken een rechten wege te brengen / Matth. 18:16. Indien u Broeder u niet en hoort, soo neemt noch een of twee met u. Tit.3:10. Een ketters Mensche verwerpt na de eerste en tweede vermaninghe. 2.Thess.3:15.

C. Vrage. Hoe wordt dan dese macht der kerckelijcke Tucht bedient?

Antw. Eerst wort den genen die ergerlijck zijn in leere of leven / het gebruyck der heylige Sacramenten ontseydt: Maer indien sy halsterrick blyven in haer ergernissen / soo worden sy eyndelijck oock af-gesneden / ende dan wort haer oock het recht en eygendom van Godts Huys / en van sijn heylige Sacramenten op-gheseydt/ Cal. 5:12. Och of sy oock af-ghesneden waren die u ontrustigh maken. 1.Cor. 5:4/5. 1.Tim. 1:20. Die ick den Satan hebbe over-ghegeven.

B. Vrage. Mach men met soodanighe Af-gheseydene wel eten en drincken/ koopen/ en verkoopen/ &c.

Antw. Ons is niet belast alle burgerlijcke plichten aen de soodanighe te wegh-leggen: Maer wy moeten ons wachten met haer familiaer, en soo vriendelijck en gemeynsaem om te gaen als voor desen / op dat wy niet schynen in haer werckers een wel-gevallen te nemen/ 1.Cor.5:11. Ghy sult met de soodanige niet eten. 2.Joan. v.11. 2.Thess.3:15. Houdt hem niet als een vyandt, maer vermaent hem als een Broeder.

C. Vrage. Mach men wel yemandt af-snyden / die in de Geloofs-artickulen eenen dwaelt/ en anderssins van een goedt leven is?

Antw. Ja: Want het gheloove moet ons soo dierbaer zijn als het leven: Hiervan spreeckt Johannes/ die volgende van de dwalingen in het gheloove / 1.Joan. 4:3. Alle Geest die niet en belijdt dat Jesus in den vleesche gekomen is, die en is uyt Godt niet, maer dit is de Geest des Antichrists. 2.Joan.v.7. Daer zijn vele Verleyders in de werelt, die niet en belyden dat Jesus Christus in den vleesche ghekomen is. v. 10. Indien yemandt tot u lieden komt, ende dese leere niet mede brengt, en ontfanght hem niet in u huys, noch te en seght tot hem niet, zijt gegroet. Tit.3:10. Een ketters Mensche vliedt.

C. Vrage. Hoe wordt dese macht uyt-geoefent?

Antw. Door een kerckelijcke Vergaderinghe / 1.Cor. 5:4. Als ghy lieden, ende myner Gheest te samen vergadert sullen

Digitized by Google

zijn. Matth. 18 : 18. 2. Corint. 2 : 6.

A. Vrage. Zijn dan ſoodanige kerckelijcke vergaderingen als daer zijn/ Synoden, Claſſen, en Kercken-raden, een ſtijfſtandige ordinantie?

Antw. Ja: Want de practijcke der Apoſtelen geeft hier toe een exempel/ Act. 15:6. De Apoſtelen ende Ouderlingen vergaderden te ſamen, om op deſe ſake te letten. Act. 6:2.

B. Vrage. Hebt ſoo een kerckelijcke Vergaderinge oock bevalen?

Antw. Ja/ gheliick bijckanſch is/ ſoo uyt de exempelen van het Oude als van het Nieuwe Teſtaments: want Jeſus is in een kerckelijcke Vergaderinghe met doodt vervoordert: en drie Concilien hebben ſeer gheſpaert na de tijden der Apoſtelen/ als oock te voren/ Jer. 10:21. De Herders zijn onvernuftigh geworden, ende en hebben den Heere niet geſocht: daerom en hebbenſe niet verſtandelijck gehandelt, en haer gantſche weyde is verſtroyt. Jer. 6:13/14. Mal. 2:8:12. Act. 4: 27.

C. Vrage. Hoe belooft dan Chriſtus/ Joan. 16 : 13. De Geeſt der waerheydt ſal u in alle waerheydt leyden?

Antw. Deſe belofte wordt aen de Apoſtelen ghedaen/ ende niet aen alle volgende Leeraren op die wyſe: Hier om konden ſy dus ſpreken/ Act. 15 : 28. Het heeft den Heyligen Geeſt, ende ons goedt gedacht u lieden goenen meerderen laſt op te leggen, dan deſe noodtſakelijcke dingen. Act. 13:2. 1. Cor. 7:40.

B. Vrage. In wat achtinge moet men de beſluyten van Synoden/ en van andere kerckelijcke Vergaderingen nemen?

Antw. In ſeer groot-achtinge/ dewijle dat Chriſtus aen ſoodanighe tergelijcke Vergaderingen een groote by-ſtandt heeft belooft/ Matth. 18:20. Waer twee of drie vergadert zijn in mijn naem, daer ben ick in't midden van haer. 1. Theſſ. 5:13. Achtet ſeer veel in liefde om haer wercks wille. Hebr. 13:17. Zijt uwe Voor-gangeren ghehoorſaem, en zijtſe onderdanigh: Want ſy waecken voor uwe Zielen.

A. Vrage. Mogen de kerckelijcke Perſonen niet trouwen?

Antw. Ja: Hebr. 13 : 4. Het houwelijck is eerlijck onder allen, ende het bedde onbevleckt. 1. Cor. 9:5. 1. Cor. 7 : 2. Om der hoererye wille ſal een yegelijck Man ſijn eygen Wijf hebben. 1. Tim. 3:2. Een Op-ſiender moet eener Vrouwen Man zijn.

A. Vrage. Waerom ſeyt dan Paulus/ 1. Cor. 7:7. Ick wilde dat alle Menſchen waren, gelijck ick ſelve ben?

Antw. Paulus ſpreeckt hier niet van kerckelijcke Perſonen alleen/ maer van alle Menſchen, en hy wenſcht dit/ gheliick hy ſeydt/ niet om dat het ſonde ist te trouwen/ maer om dat in tijdt van ſtrijdt/ ongeruſtheyt te zijn ghemackelijcker valt/ §. 32. Ick wil dat ghy ſonder bekommernuſſe zijt. §. 28. Indien ghy trouwt, ghy en ſondigit niet. §. 26/27.

Vrage.

Digitized by Google

H. Vrage. Mach een Predicant wel jaerlijcks tractement ontfangen?

Antw. Ja: 1 Matth. 10: 10. De Arbeyder is sijn voedtsel waerdigh. Gal. 6: 6. Die onderwesen wort in't woordt, deyle mede van alle goederen den ghenen die hem onderwijst. 1. Cor. 9: 7/ 11/ 13/ 14.

C. Vrage. Waerom seyde dan de Heere Jesus/ 1 Matth. 10: 8. Ghy hebt het om niet ontfangen, geeft het om niet?

Antw. Christus spreeckt van de gabe der gesont-makinge/ maer voor sy niet wilde/ dat sijne Apostelen/ gelijck als Muscb-salvers die langhs het landt loopen / geldt souden nemen/ op dat het Euangelium geen ergernisse quame te lijden. Evenwel hy spraeck oock uyt-drucketlijck van haer loon / 1. 10. De Arbeyder is sijn voedtsel waerdigh. 1. Cor. 9: 15/ 12. Indien andere deser macht over u deelachtigh zijn, waerom niet veel meer wy! Doch wy en hebben dese macht niet gebruyckt, maer wy verdragent al, op dat wy niet eenige verhinderinge geven den Euangelio Christi.

B. Vrage. Moeten de Overigheden dit alles op een publijcke tractement laten aen-staen?

Antw. Ganesch niet / maer yder Christen moet oock sijn plicht van liefde en eere aen de Leeraers ta-komen / Gal. 6: 6. Die onderwesen wordt in't woordt, deyle mede van alle goederen den ghenen die hem onderwijst. 1. Cor. 9: 7. 1. Tim. 5: 17/ 18.

Morgen-gesangh

Op de een-ende-twintighste Dagh van de Maendt.

Stemme: Onse Vader in Hemelrijck, &c.

1.

Christus heeft hier sijn eygen kercke/
Om dat se doen sijn eygen werck:
Hy set sijn eygen werck oock voort/
En dat tot lof den dienst van 't Woordt:
Hy heyligt soo sijn eygen Bruydt/
En daerom sendt hy Dienaers uyt.

2.

Hy is alleen ons eenigh Hooft/
Hy moet alleen oock zijn geloost:
Ick eer noch Paus/ noch Cardinael/
Gods Geest en spraeck noyt haer tael:
't Is vernoegh my met een Predicant;
Dat hooger gaet is misbruyckt landt.

3.

Tot ſijn van 't duyſtre Leerers quaedt/
Is ons genoegh/een Leerſchen-raedt:
Oft is 't er noch een grooter noodt/
Voor is een Claſſis/en Synood'/
Dit 's 't middel volgens Godes ſchrift/
Wat hooger gaet is Menſchen drift.

4.

Noyt Menſch vergaf des Menſchen ſonde'/
De Leeraer preeckt maer Godes Verbonde:
Een Leeraers Ooren/een martelaer/
Was by d' Apoſtelen teekens:
De Leeraer die wel treft en leert/
Hoer als Godts Dienaer zijn ge-eert.

Van de Vyanden der Kercke.

De twee-ende-twintighſte Dagh.

A. Vrage. Hoedanigh is de Kercke hier op Aerden?
Antw. De Kercke hier op Aerden is in een ghedurighe ſtrijdt/ om datſe veel Vyanden heeft/ Act. 14: 22. Sy verſtercken de zielen der Diſcipelen, vermanende datſe ſouden blyven by den gheloove, ende dat wy door vele verdruckinghen moeten in-gaen in het Koninghrijcke Godts. 2. Tim. 3: 12. Apoc. 12: 15.

B. Vrage. Waerom geeft Chriſtus ſijn Kercke geen vrede?
Antw. Om datſe/nerſtdigh ſonder zijnde/ſouden door ſtrijdt bewaert worden tegen meerder verdruckinge/want vrede baert ſorgeloosheyt/ Matth. 7: 13. Gaet in door de enge poorte. Pſal. 119: 71. Ghy hebt my uyt gertouwigheydt gekaſtijt. 2. Cor. 12: 7.

A. Vrage. Wat Vyanden heeft de Gemeynte Chriſti?
Antw. De Hooft-vyanden zijn / de Duyvel, de Wereldt, ende het Vleeſch, 1. Petr. 5: 8. Zijt nuchteren ende waecke, want uwe tegen-partye, de Duyvel gaet om als een brieſſchende Leeuw, ſoeckende wien hy ſoude mogen verſlinden. 1. Joan. 2: 15 / 16. Gal. 5: 17.

B. Vrage. Welcke zijn de Dienſt-knechten van deſe Hooft-vyanden/ maer door de Kercke voor beſtreden?
Antw. Deſe zijn boeldericy / de welcke als gheheele troupen op Godts Gemeynte geſtadigh aenvallen/ Hebr. 11: 18. De poorten der Hellen. 1. Joan. 5: 19. De geheele wereldt die in het boofe leyt. Gal. 5: 19.

C. Vrage. Zijn al de Vyanden der Kercke/ buyten de Kercke?
Antw. Neen / maer ſommighe zijn in de uyterlijcke ghemeynſchap

ſchap met de Kercke / Gal. 5: 12. Och ſijn oock af-geſneden waren, die u onruſtigh maken. Jude V. 4. Daer zijn ſommige in-gekroopen. Gal. 2: 4.

C. Vrage. Tijnſe alle openbare Dyanden / die in de Kercke zijn?
Antw. Neen / maer de eene is wat bedechter als de andere / Jude V. 4 Daer zijn ſommighe Menſchen in-geſlopen. 2. Cor. 11: 14. De Sathan ſelve veranderden hem in een Engel des Lichts. Matth. 13: 27.

C. Vrage. Wie zijn de heymelijckſte Dyanden van de Kercke?
Antw. De Geweynſde / dewelcke heymelijck Gods Kercke verraden / Matth. 23: 15. Wee u Schrift-geleerde en Phariſeen, ghy Geveynſde. Matth. 16: 6. Apoc. 2: 2.

B. Vrage. Wie zijn de ſchadelijckſte Dyanden van Gods Volck in de practijcke der Godtzaligheydt?
Antw. De lauwe Prelaten der Religie / Apoc. 3: 15. Och of ghy koudt waerdt, ofte heet, 1. Reg. 18: 21. 2. Cor. 6: 14/ 15/ 16/ 17.

A. Vrage. Wie zijn de ergerlijckſte Dyanden der Kercke?
Antw. De Belyders die van een quaedt leven zijn / Tit. 1: 16. Sy belyden dat ſy Godt kennen, maer ſy verloochenen hem met de wercken. Rom. 2: 23. Matth. 7: 22/ 23.

B. Vrage. Zijnder niet noch andere Dyanden der Kercke / die het noodtzaeks met de Kercke ſchijnen te houden?
Antw. Ja / ende deſe zijn de Nicodemiten, die de Kercke niet willen af-ſtorten / en noodtzaeks niet derven belyden / darſe het niet de Kercke houden / Joan. 12: 42. Vele gelooſden, ſelfs uyt de Overſte, in Jeſum, maer om der Phariſeen wille en beleden ſy het niet, op datſe uyt de Synagoge niet en ſouden geworpen worden. Heyl. 10: 25. Matth. 10: 32/ 33.

C. Vrage. Waer voor ſtet ghy die een / dewelcke in de Kercke zijnde / noodtzaeks het Woordt der Kercke niet gelooven?
Antw. Deſe zijn grouwelijcke Monſters in Godts Huys / overmits een ſmaet Godtheit komen ſal / 1. Joan. 5: 10. Die Godt niet en gelooft, heeft hem tot een Leugenaer ghemaeckt. Joan. 15: 22. Indien ick tot hoer niet geſproken hadde, ſy en hadden geen ſonde, maer nu en hebben ſy geen voorwendſel voor hare ſonde. Prov. 1: 24/ 25/ 26.

B Vrage. Wat openbare Dyanden heeft de Kercke / binnen haer onverlijcke ghemeynſchap?
Antw. Sommige zijnder / die van de Kercke zijn af-gewecken; Andere / die noyt in de Kercke zijn geweeſt / 1. Joan. 2: 19. Sy zijn uyt ons uyt-gegaen, maer ſy en waren niet uyt ons. Acter. 20: 29. Apoc. 12: 13.

C. Vrage. Welcke zijn die Dyanden der Kercke / dewelcke in de Kercke zijn geweeſt?
Antw. Soodanighe zijn de Scheur-makers, die haer om eenighe uyt-

Digitized by Google

uytwendige oyde der Leeraren in uytterſtichen Godts-dienſt/ afkeerens van de Leere/Gal.4:17. Sy en yveren niet recht over u, maer ſy willen ons uyt-ſluyten, op dat ghy over haer ſoudt yveren. Jud. 15:2/3. 1.Cor.11:18.

C. Vrage. Zijnder geen andere Vyanden meer?

Antw. Ja: daer zijnder die om eenige Hooft-artikulen des Geloofs/dieſe anders verſtaen als de Leeraer/ de Leeraer tot Vyanden voorderen/Tit.3:10. Eenen ketterſchen Menſche verwerpt, na de eerſte en tweede vermaninge. Gal.5:20. De wercken des vleeſchs zijn ketteryen. Rom.16:17.

B. Vrage. Zijnder niet noch andere openbare Vyanden der Leere/ die in de Leeraer geweeſt zijn?

Antw. Ja: En deſe zijn de Apoſtaten, de welcke af-vallende verſaken het gheloofde der Leeraer/1.Tim.4:1. De Geeſt ſeght duydelijck, dat ſommige in de laeſte dagen ſullen afvallen van het geloove, haer beghevende tot verleydende Geeſten, ende leeringen der Duyvelen. 2.Theſſ.2:3. 2.Petr.2:1. Die den Heere die haer gekocht heeft verloochenen.

A. Vrage. Is'er niet noch voorſeyde/ dat'er een Hooft-vyandt op de Leeraer ſoude op-ſtaen?

Antw. Ja/ namelijck/de Antichriſt, 2.Theſſ.2:4. Dat u niemandt en verleyde in eenigerley wyſe: Want de dagh des Heeren en komt niet, ten zy dat eerſt den af-val gekomen zy, ende dat geopenbaert zy de Menſche der ſonde, de Sone des verderfs. Apoc.13:11. 1.Joan.2:18. Kinderkens, het is de laeſte uyre, ende ghelijck ghy gehoort hebt, dat de Antichriſt koomt.

B. Vrage. Waerom wordt dit Vyandt genaemt/ de Antichriſt?

Antw. Om dat hy ſich tegen Chriſtum ſoude verſtellen/2.Theſſ. 2:4. Die hem tegen-ſtelt, ende verheft boven al dat Godt genaemt, ofte als Godt ge-eert wort. 1.Joan.2:4.

C. Vrage. Soude deſe Antichriſt maer een eenigh perſoon weſen?

Antw. Hy ſoude wel te gelijck een perſoon weſen/doch gheteelt van vele perſonen die malkanderen ſouteren ſouden; want een eenigh perſoon konde al het woerck des Antichriſts niet uyt-voeren: dese mins van de tyden der Apoſtelen af/tot het eynde der werelt toe/ wercken tot na-deel van de Leeraer Chriſti/2.Theſſ.2:7. De verborgentheydt der ongherechtigheydt wordt alreede gewrocht. 1.Joan.4:3. 1.Joan.2:18. Gelijck ghy gehoort hebt, dat de Antichriſt komt ſoo zijnder nu oock vele Antichriſten geworden.

B. Vrage. Soude de Antichriſt openbaerlijck JeſumChriſtum verloochenen?

Antw. Neen/ maer heymelijck/ en dat onder de ſchijn van de Chriſtelijcke Religie/ 2.Theſſ.2:4. Hy ſal in den Tempel Godts ſitten. Apoc.13:11. Het beeſt hadde twee Lams hoornen. Apoc.13:5.

C. Vrage. Hoofte de Antichriſt niet ſitten in den Tempel te Jeruſalem? 2.Theſſ.2:4.

Antw.

Digitized by Google

Antw. Heere: Want dien Tempel te Jerusalem soude altijdts vermoort blijven/ Dan. 9: 26/27. Maer Paulus verstaet door de Tempel Godts, de Gemeynte Christi/ 1. Cor. 3: 16. Weet ghy niet dat ghy Godts Tempel zijt. 2. Cor. 6: 16.

Vrage. Soude dan de Antichrist het Hooft zijn van de ware Kercke?

Antw. O neen/ want dan soude hy de Antichrist niet konnen genaemt worden: Maer hy soude met den tijdt uyt de ware Kercke op-staen/ daer in groot worden seynetelijck/ en soo met den tijdt de waren Leden der Kercke verduysterende en vermoorderde/ een Kercke behouden/ de welcke met valsche Christenen vervuylt soude zijn/ Apoc. 17: 6. De Hoere was droncken van het bloedt der Heyligen, en van het bloedt der Getuygen Jesu.

C. Vrage. In wat stadt soude de Antichrist sitten?

Antw. In de stadt Romen: die gebouwt wort het Babylon, leggende op seven Bergen/ Apoc. 17: 9. De seven hoofden zijn seven bergen, op de welcke de Vrouwe sit. Apoc. 14. 8. Apoc. 17: 1.

B. Vrage. Hoe soude de vergeetinge van de Antichrist wesen?

Antw. Heer bloedigh/ want hy soude dronncken worden van het bloedt der Martelaren/ Apoc. 13: 15. Die het beeldt des beests niet en soude aenbidden, soude gedoodt worden. Apoc. 17: 4/6. Apoc. 11: 8.

B. Vrage. Van wat Religie soude de Antichrist zijn?

Antw. In belydenisse van de Christelijcke Religie; maer in der daedt/ een Vyandt van de ware Christelijcke Religie/ 1. Joan. 2: 3. Alle Geest die niet en belijdt dat Jesus Christus in het vleesch gekomen is, en is uyt Godt niet, maer dit is de Geest des Antichrists. 2. Thess. 2: 4. Apoc. 17: 3. De Vrouw was vol van namen van Godslasteringe.

C. Vrage. Door wat middelen soude de Antichrist sijn Rijck vergrooten?

Antw. Door deze twee middelen:

Voor eerst: Door het voorstaen van valsche Leere/ Apoc. 16: 13. Ende ick sagh uyt den mondt des Draecks, ende uyt den mondt des Beests, ende uyt den mondt des valschen Propheets, drie onreyne Geesten gaen, den Vorschen gelijck. Apoc. 9: 3.

Ten tweeden: Door uytreijsijck geweldt/ Apoc. 17: 13. Dese hebben eenerley meyninghe, ende stellen hare kracht ende macht het Beest over-geven. Apoc. 11: 7. Als sy hare getuygenisse sullen volendight hebben, sal het Beest dat uyt den af-grondt op-komt, haer krijgh aen-doen, ende het salse overwinnen, en salse doodden.

B. Vrage. Soude de Antichrist altijt in soo een hoogte aensienlijckheydt zijn?

Antw. Neen/ maer hy soude eerst verkleynt worden door de Leere der warheydt: ende daer na ghelieft te worden geslaen door de konnisse Christi/ 2. Thess. 2: 8. Den welcken de Hoere ver-

doen ſal door den Geeſt ſynes monds, ende te niete maken door de verſchyninge ſyner toekomſte. Apoc. 18:2. Sy is gevallen, ſy is gevallen, de groote Babylon. &c. 5/6.

B. Vrage. Is die Antichriſt al in de werelt?

Antw. Ja/ want die Geeſt des Antichriſts begon al te werchen ten tyde der Apoſtelen/ 2. Theſſ. 2: 7. De verborgentheydt der ongerechtigheydt wort alreede gewrocht. 1. Joan. 2: 18. Daer zijn nu vele Antichriſten geworden. 1. Joan. 4: 3.

A. Vrage. Wie is deſe Antichriſt?

Antw. Alle deſe/ en andere tyeckenen/ paſſen op niemandt beter/ als op den Paus van Romen: Die ſit met ſijn ſtoel in de ſtadt Romen, die op ſeven Bergen leydt/ ende heerſcht als een Godt onder het ghenaemde Chriſten Volck: Ja in die Gemeynte van Romen/ die eertyds ſoo vermaert was/ dat Paulus in ſijn tyde dit van haer geſchight/ Rom. 1: 8. U gheloove wort verkondight in de geheele wereldt. 2. Theſſ. 2: 4. Oeſijdt dit de ſoldeuren zijn van de Roomſche Cardinalen die Johannes aenwijſt/ Apoc. 17: 4. De Vrouwe was bekleedt met purper en ſcharlaken.

Vrage. Komen alle tyeckenen des Antichriſts op den Paus van Romen wozden voz-gepaſt?

Antw. Ja/ al-hoe-wel ſommighe wat duyſter ſchynen te ſpreken: en oock dat'er mogelijck ſommige zijn/ die noch na deſen meer ſullen geſien wozden: Want het op-komen en voozſtaen van het Rijcke des Antichriſts ſoude heymelijck als een verborgentheydt voozt-gaen/ Apoc. 17: 5. Op het voor-hooft der Hoere was geſchreven, namelijck, verborgentheydt. 2. Theſſ. 2: 7. De verborgentheydt der ongerechtigheden wort alreede gewrocht.

C. Vrage. Want paſſen dan deſe dingen ooch op de Paus van Romen die Paulus aenwyſende/ 2. Theſſ. 2: 4. Die hem tegenſtelt, ende verheft boven al dat Godt genaemt, ende als Godt ge-eert wort, alſoo dat hy in den Tempel Gods als een Godt ſal ſitten, hem ſelven voztoonende, dat hy Godt is?

Antw. Ja ſeer wel: Want de Paus van Romen ſtelt ſich tegen Godt aen, als hy vele dinghen verbiedt/ die Godt heeft ghebooden: Oeſijdt hy alſoo verbiedt den Dienſt-lieden in het Heylige Avontmaal voor de ghemeyne Lieden: het houwelijck aen de geeſtelijcke Perſonen: het leſen van de Schrifture: het aenbidden van Godt alleen/ &c. en hy gebiedt oock den Beelden eere aen te doen/ 't welck Godt heeft verboden in het tweede Gebodt. Hy verheft ſich boven al dat Godt genaemt wort: Want hy verheft ſich boven alle Heeren en Koningen/ die Goden wozden genaemt. Hy ſit oock in den Tempel Godts als een Godt, dewijle hy hem ſelven in de Kercke Chriſti heeft in-gedzongen/ en heeft de rechte Geloovige daer uyt-gedzongen. Hy ſit ooch als een Godt, dewijle hy hem ſelven de Godtdelijcke macht aenneemt/ om Wetten te maken voor de conſcientie op ſtraffe van de Helle/ dewijle hy de oozde ſtelt in den Dienſt/

Digitized by Google

met/ soo hy seydt/ over de Heylige: Wemple hy de sonden vergeeft/ ende voor-geeft dat hy in den Hemel helpt wie hy wil. Ja van soo een macht voert/ dat niemandt hem mach tegen spreken/ en dat het al recht en goedt moet zijn/ 't welck hy geseydt.

A. Vrage. Heeft de Kercke Christi noch andere Vyanden?

Antw. Ja: namentlijck/ de Vervolgers, welcke muyren de Kercke zijn/ ofte rupt in de Kercke geweest/ Psal.2: 1/2. De Koningen der aerde stellen sich op, ende de Vorsten beraedtslagen te samen, tegen den Heere, ende tegen synen Gesalfden. Rom.8:36/37. Apoc. 12: 13.

B. Vrage. Wat remedie geeft de Kercke tegen alle dese Vyanden?

Antw. De Kercke vertrouwt op haer Hooft / Jesus Christus / ende wapent sich in liefdaerenheydt door het gebruyck van de ghestrete wapen-rustinge Godts/ Rom.8: 37. Maer in allen desen zijn wy meer als Overwinners, door hem die ons lief gehad heeft. Ephes. 6:11. Doet aen de geheele wapen-rustinge Godts, op dat ghy kondt staende blyven. Matth.18:18.

Morgen-gesangh

Op de twee-ende-twintigste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 46. Als ons de noodt over-valt krachtigh, &c.

1.

GOdes Volck woxt dapperlijck bestreden/
En worstelt met veel tegen-reden:
De wereldt, 't vleesch, en hellisch gespuy
Hanten sich tegen Christi Huys.
Sy hebben listige Dienst-knechten/
Waer door sy Godes Stadt bevechten:
Hier stuypt een Wraek-geest listigh in/
En daer een van een aerdtsen sin.

2.

Hier vindt ghy een geveynsden Dienaer/
En daer een ergerlijck Misdienaer/
De Lauwe, en Nicodemijt,
En kan Godts Kercke niet wapden quit:
De Schismatijck stheurt Christi leden/
De Ketter suyvert na geen reden:
Soo doet noch niet de Apostaet:
De Antichrist baert 't grootste quaedt.

3.

Dan heeft de Heere noch Vyanden
Die 't Christen Volck grypen in handen:
Ja vele hoelen nopt haer moerde/
Voor dat gestopt wordt 't Christen bloedt:
Dorch tegen al dit wyzede woelen/
Doet Godt de Heere sijn gunst gevoelen:
Hy troost/ hy redt uyt angewal/
Hoyt komt Godes Heerde garusch een bal.

Van het Verbondt Godts.

De drie-ende-twintighste Dagh.

V. Vrage. Maeckt Godt sijn ghenade/ ende de segeninghen Christi/ alleenlijck bekent aen sijn Heerde/ sonder meer?

Antw. Neen: maer hy verbindt sich oock door een belofte / om dieselvige schierlijck te sullen geven, Act. 2:39. U komt de belofte toe, ende uwe Kinderen, ende allen die daer verre zijn, soo vele als 'er de Heere onse Godt toe roepen sal. Rom. 9: 8. Hebr. 6: 17. Godt willende den Erfghenamen der beloftenisse overvloedighlijck bewysen de onveranderlijckheyt synes raedts, is met eenen eedt daer tusschen gekomen.

A. Vrage. Hoe wordt Godts belofte in de heylighe Schrifture ghenaemt?

Antw. Dese stantige wordt ghenaemt Godts Verbondt, Jer. 31: 31. De dagen komen, spreeckt de Heere, dat ick met den huyse Israëls, en met den huyse Juda, een nieuw verbondt sal maken. Hebr. 8: 8.

C. Vrage. Waerom wordt die Belofte een Verbondt genaemt?

Antw. Om datmen daer op soo vast kan staen als op een vast bezegelt Verbondt/ Rom. 4: 16. Daerom isse uyt den geloove, op datse zy na ghenade, ten eynde de belofte vast zy allen zade. Jer. 33:20./25. Hebr. 6: 17.

C. Vrage. Hoe wordt Godts Verbondt anders genaemt?

Antw. Het wordt ook genaemt een Testament, om dat het bevestight is door de doodt des Middelaers/ Hebr. 9: 16. Waer een Testament is, daer is het noodsaeke dat de doodt des Testament-makers tusschen kome. 9. 17. Want een Testament is vast in den dooden. Gal. 3: 15. Selfs eens Menschen Verbondt dat bevestight is, en doet niemandt te niete.

A. Vrage. Heeft Godt ooit als een Verbondt met de Menschen gemaeckt?

Antw. Ja hy: Want eerst heeft hy met Adam / als met het

Hooft

Hooft van alle Menschen / gemaeckt een verbondt des wets : Ende dese hare na heeft hy gemaeckt een verbondt des Euangeliums, Hebr. 8:8. Ick sal over het huys Israëls, ende over het huys Juda, een nieuw verbondt oprichten. Jer. 31:31/32. Niet na 't verbondt dat ick met hare Vaderen gemaeckt hadde.

B. Vrage. Wat is het Verbondt des Wets?

Antw. Het is een belofte Godts / aen het eeuwige leven te sullen gheven / aen alle die sijn Wetten volkomentlijck komen te onderhouden / Lev. 18: 5. Welcke Menschen dese lvige doet, die sal door deselvige leven. Ezech. 20:11/13. Gal. 3:12.

B. Vrage. Waerom heeft Godt een ander Verbondt met de Menschen gemaeckt?

Antw. Om dat door den val van Adam alle Menschen soo sondigh en onmachtigh gheworden sijn / dat sy door het Verbondt der wercken niet konnen behouden worden / Rom. 8 : 3. Het ghene de wet onmogelijck was. Rom. 3:19. De geheele werelt is voor Godt verdoemelijck. Gal. 3 : 10. Soo vele als 'er uyt de wercken der wet zijn, die zijn onder den vloeck.

C. Vrage. Gaet dan het Verbondt des Wets soo stherp?

Antw. Ja het / want dit is het woordt des Wets / Deut. 27:26. Vervloeckt zy, die de woorden deses wets niet en sal bevestighen, doende deselvige. Jac. 2 : 10. Die in eenen struyckelt is schuldigh aen allen. Gal. 3:10.

B. Vrage. Is dat Verbondt met alle Menschen af-geschaft?

Antw. Neen: Want alle die buyten het gheloove Christi sijn / staen noch onder het Verbondt des Wets / Ephes. 2:12. Ghy waert in dien tijdt sonder Christo, vervreemt van het burgerschap Israëls, ende vremdelingen van de verbonden der belofte, ende sonder Godt in wereldt. Rom. 6:14. Rom. 3:19.

C. Vrage. Zijn dan die gene, dewelcke onder het Verbondt der Genade sijn / gantsch niet meer onder het Verbondt des Wets?

Antw. De ware Gheloovighe zijn niet onder het Verbondt des Wets / om door de Wet salligh te worden: Maer sijn sy / en blyven onder de Regel van de Wet / om na deselvige haer te leven aen te stellen / Rom. 3 : 31. Doen wy dan de wet te niete door het gheloove, dat sy verre, maer wy bevestighen de wet. Matth. 5 : 17. Ick en ben niet ghekomen om de wet te ontbinden. v. 18. Rom. 6:14.

A. Vrage. Wat is het Verbondt des Euangeliums?

Antw. Het is een ghenadige belofte Godts / waer door hy allen die in Christum ghelooven / ende sich van hare sonden bekeeren / om de verdienste Christi wille / alle hare sonden wil vergheven / ende ten eeuwigen leven krachtighlijck leyden / Rom. 3 : 24. Die in den Sone gheloofft, heeft het eeuwighe leven. Act. 2: 38/39. Hebr. 8:10. Dit is het verbondt dat ick met den huyse Israëls maken sal na die dagen, seydt de Heere, ick sal myne Wetten in haer verstant geven, ende

Digitized by Google

ende in hare herten ſal ick die in-ſchryven, ende ick ſal haer tot een God zijn, ende ſy ſullen my tot een Volck zijn. Jr. 12. Ick ſal hare ongerechtigheden genadigh zijn, ende hare ſonden en hare overtredingen en ſal ick geenſins meer gedencken.

B. Vrage. Tuſſchen wien wordt dit Verbondt der ghenade ghemaeckt?

Antw. Tuſſchen Godt aen de eene zyde: Ende tuſſchen Godts Uyt-verkorene, ſoo uyt Joden, als uyt de Heydenen, aen de andere zyde/ 2. Cor. 5: 19. Godt was in Chriſto, de Wereldt met hem ſelven verſoenende. Act. 2: 39. U komt de beloſte, ende uwen Kinderen, ende allen die daer verre zijn, ſoo vele als de Heere toe-roepen ſal. Rom. 9: 8.

A. Vrage. Wie is de Middelaer van dit Genaden-verbondt?

Antw. Jeſus Chriſtus / 1. Tim. 2: 5. Daer is een Godt, ende een Middelaer Godts ende der Menſchen, de Menſche Jeſus Chriſtus. Hebr. 9: 15. Daerom is hy de Middelaer des Nieuwen Teſtaments. Hebr. 8: 9.

A. Vrage. Voor wat ſtucken neemt de Heere aen tot ſyne Bondt-ghenoten?

Antw. Bondtaers / die belaſt ende beladen zijn met het pack der ſonde / Matth. 11: 28. Komt alle tot my die belaſt ende beladen zijt. Rom. 5: 6. Hebr. 8: 12.

A. Vrage. Onder wat conditie neemt Chriſtus deſe Bondt-genoten aen?

Antw. Onder conditie van Geloove ende Bekeeringe te ſullen beherrigen/ Marc. 1: 14. Bekeert u, ende gheloofe den Evangelio. Actor. 2: 38. Eſai. 59: 20. De Verloſſer ſal uyt Zion komen, namelijck, voor de ghene die haer bekeeren van de over-tredinghe in Jacob.

P. Vrage. Is 't op deſe conditie / datſe door eyghe kracht en / te werken het Geloove, ende de bekeeringhe ſullen moeten voort-brengen?

Antw. Neen: meer het Genaden-verbont heeft ook de belofte van de Bekeeringe, en het Geloove te willen geven/ Ezech. 36: 26. Ick ſal u een nieuw hert geven, ende ſal een nieuwen Geeſt geven in het binnenſte van u: ende ick ſal het ſteenen hert uyt u vleeſch wegh-nemen, ende ſal u een vleeſchen hert geven. 5: 31. Deſen heeft God door ſijn rechter-handt verhooght, tot een Vorſt ende Zalighmaker, om Iſrael bekeeringe te geven, ende vergevinghe der ſonden. Actor. 13: 48.

B. Vrage. Is Godts voornemen en wille dit Verbondt der Genade kraghtigh te maken aen alle Menſchen?

Antw. Neen: maer Godt heeft altijdt eenighe af-ſonderinghe gemaeckt/ tuſſchen eenige die hy aen-nam tot dit Verbondt / ende tuſſchen de andere Menſchen / Act. 3: 25. Ghy Lieden zijt Kinderen der Propheten, ende des Verbondts, 't welck Godt met onſe

Vade-

Digitized by Google

Vaderen op-gherecht heeft, segghende tot Abraham, in uwen Zade ſullen alle Ghelachten der aerde ghezegent worden Act. 2:19. Gal. 4:1.

C. Vrage. Verſtaen dit onderſcheydt op alle tyden wel konnen bemercken?

Antw. Ja: Soo wel voor de Wet / als onder de Wet / en na de Wet: Alſoo blijckt dit:

Voor de Wet / Gen. 6:8. Noah vond genade in de oogen des Heeren. Gen. 12:1.

Onder de Wet / Deut. 10:15. Alleenlijck heeft de Heere luſt ghehadt aen uwe Vaderen, om die lieffte hebben, ende heeft haer Zaedt na hen, u Lieden, uyt alle de Volckeren verkoren, ghelijck het ten deſen dage is. Deut. 9:5.

Na de Wet / Rom. 11:20. Ick ben ghevonden van de ghene die my niet en ſochten. Rom. 11:7. Die Uyt-verkorene hebben het verkregen, maer de andere zijn verhardt geworden.

A. Vrage. Laet Godt dit Genaden-verbondt aen alle Menſchen voort-draghen?

Antw. Neen / maer hy verbiedt ſonnighuys met een uyt-ghedruckte taſt / het ſelvige te doen / Matth. 10:5. Ghy en ſult niet henen gaen op den wegh der Heydenen, noch ghy en ſult niet ingaen in eenighe Stadt der Samaritanen. Pſal. 147:19/20. Act. 16:6. Sy werden door den Geeſt belet, het Woordt in Aſien te predicken. v. 7.

A. Vrage. Is dan dit Genaden-verbondt het eenige middel om zalligh te worden?

Antw. Ja: want het heeft de beloftenisſen van vergevinghe der ſonden / en van het eeuwigh leven in Chriſto / in welcken alleen de zaligheydt is / Joan. 6:68. Heere, tot wien ſullen wy henen gaen, ghy hebt de woorden des eeuwigen levens. Aeror. 4:12. De zaligheyd en is in geenen anderen Naem, dacr is geen anderen Naem ghegeven onder den Hemel, in welcke wy moeten zaligh worden, als de Name Jeſus. Hebr. 9:15. 2. Cor. 3:6.

B. Vrage. Is het dan beter Verbondt / als het Verbondt des Wets?

Antw. Ja: Hebr. 8:6. Jeſus heeft ſoo veel uyt-nemender bedieninge, als hy eenes beteren Verbondts-middelaer is, 't welck in betere beloftenisſen beveſtight is. Jeremi. 31:31. Ick ſal een nieuw Verbondt maken. 2. Cor. 3:6.

C. Vrage. Waer in is het Verbondt des Euangeliums beter / als het Verbondt des Wets?

Antw. In deſe voorderen:

Voor-eerſt: Dit Genaden-verbondt ſteunt op de verdienſten van de Middelaer: Maer het Verbondt des Wets ſteunde op de eyge krachten van den Menſche / Hebr. 9:15. Daerom is hy de Middelaer des nieuwen Teſtaments. Hebr. 7:22. Hy is onſe Borge.

Ten

ten tweeden ; Dit Verbondt belooft niet alleen het leven/ maer oock alle middelen ten leven : Als daer zijn/ de gherechtigheydt/ de vergevinge der ſonden/ de greft der heyligmakinge/ &c. Hebr. 8:12. Ick ſal hare ongherechtigheden ghenadigh zijn, ende hare ſonden, ende hare overtredingen en ſal ick geenſins meer gedencken. Hebr. 8 : 6/ 9/ 11.

Ten derden : Dit Ghenaden-verbondt vereyſcht allereerſt Geloove, en Bekeeringhe ; Maer het Verbondt des Werx eyſcht een volkomen gehoorſaemheydt/ ſonder eenigh de minſte feyncheling oft te ſien/ Matt. 1 : 14. Bekeert u, ende gelooft den Euangelio. Act. 13:39. Van allen daer van ghy niet en kondet gherechtveerdight worden door de wet Moſis, wort een yegelijck door deſen Jeſum, die gelooft, gherechtveerdight.

Ten vierden : Dit Verbondt gheeft ſelve de vereyſchte conditie van Geloove, en Bekeeringe ; maer het Verbondt des Werx eyſcht maer de conditie/ van volkomen gehoorſaemheydt/ ſonder daer toe kracht en te gheven / Hebr. 8 : 14. Ick ſal myne wetten in haer verſtandt geven, ende in hare herten ſal ick die in-ſchryven. Ezech. 36: 26 / 27.

Ten vijfden : Dit Verbondt heeft de belofte van volherdinge, en van eenen bewaringhe ten eeuwigen leven : Maer het Verbondt des Werx heeft gheen bewarende kracht / Jer. 32 : 40. Ick ſal een eeuwigh Verbondt met haer maken, dat ick van achter hen niet en ſal af-keeren, op dat ick hen wel doe, ende ick ſal myne vreeſe in hen gheven, datſe niet van my af en wijcken. 1. Petr. 1 : 5. Ghy die in de kracht Godts bewaert wordt, door het gheloove tot de zaligheydt.

Ten ſeſten : Dit Verbondt des Euangeliums/ is een Verbondt van zaligheyt voor alle Bondt-genoten : Maer het Verbondt des Werx kan niemandt zaligh maken/ 2. Cor. 3 : 6. De letter doodt, maer de Geeſt maeckt levendigh. Act. 10 : 43. Gal. 3:10. Soo vele als'er uyt de wercken des wets zijn, die zijn onder den vloeck. Joa. 6:68. Ghy, Heere, hebt de woorden des eeuwigen levens.

8. Vrage. Wanneer heeft Godt dit Ghenaden-verbondt op-gherecht ?

Antw. Van den beginne der wereldt/ terſtont al na Adams val/ en dan ſoo voorts met de Patriarchen des Ouden Teſtaments / Gen. 3: 15. Het zaedt der Vrouwen ſal het Serpent den kop vermorſelen. Rom. 4:11/12. Gal. 3:8. De Schrift te voren ſiende, dat Godt de Heydenen uyt den gheloove ſoude rechtveerdigen, heeft te voren het Euangelium aen Abraham verkondight.

C. Vrage. Waerom ſeyt dan Paulus van het Euangelium/ Rom. 16 : 25. Dat het Euangelium is een verborgentheydt, die van de tyden der eeuwen verſwegen is geweeſt ?

Antw. Om dat de verkondigninghe van Chriſti komſte in den vleeſche in het Oude Teſtament niet duyſterder is ghemeeſt ; in ſom-

Digitized by Google

-ſonderheyde / om dat deſe verborgenheydt voor den Heydenen is verſmegen/ 't welck nu aen haer noch wierdt gheopenbaert / Jr.26. Maer nu geopenbaert is, ende door de Prophetiſche Schriften, na het bevel der eeuwigen Godts, tot ghehoorſaemheydt des gheloofs, onder alle Heydenen bekendt is ghemaeckt. Epheſ. 3 : 5/6. Galat. 3 : 8/18.

A. Vrage. Zijn dan aen de Voor-vaderen oock aen-gedient de geeſtelijcke weldaden van het Genaden-verbondt?

Antw. Ja: 1.Cor. 10: 3. Sy hebben alle de ſelvige geeſtelijcke ſpyſe gegeten. 1.Cor.10:4. Gal.3:8. Het Euangelium is aen Abraham verkondight.

B. Vrage. Voor verſtonden ſy deſe ſegeninghen?

Antw. De af-beeldinghen van Offerhanden/en van Sacramenten/ gaven haer dit/ als af-beeldende ſchaduwen/ duydelijck te verſtaen/ Hebr.10:1. De wet hadt ſchaduwen der toe-komende goederen. 1.Cor.10:4. Joan.1:29.

A. Vrage. Waer hare hope ooch op de ſalighheydt uyt kracht van het Genaden-verbondt?

Antw. Ja: Hebr. 11 : 9. Door het geloove is Abraham een Inwoonder geweeſt in Canaan, als in een vreemt landt. ℣. 10. Want hy verwachte de ſtadt die fundamenten heeft. Gen.49:18. Heer, ick wachte op uwe zaligheydt. Act.15:11. Wy gelooven door de genade Chriſti zaligh te worden, op ſulcke wyſe, gelijck als ſy.

C. Vrage. Wat hebben wy voor voor-deelen uyt het Genaden-verbondt/ boven de Vaderen des Ouden Teſtaments?

Antw. Deſe na-volgende:

Voor eerſt: Wy weten dat Jeſus de Meſſias nu al ghekomen is/ die van de Voor-vaderen maer verwacht wierdt/ Luc. 10 : 23. Zaligh zijn de oogen die ſien 't gene ghy ſiet. 1.Petr.1:10.

Ten tweeden: Jeſus wort deſe genade ooch tot de Heydenen ſonder onderſcheydt toe-ghebracht/ daer in voor-tyden dit maer een voorrecht was voor de Joden/ Epheſ.3 : 6. De Heydenen zijn Mede-erfgenamen, ende van het ſelve lichaem, ende Mede-deel-genoten ſyner beloften in Chriſto, door het Euangelium. Rom.4:11/12. Abraham is een Vader voor alle die ghelooven in de voor-huyt zijnde, ten eynde oock haer de rechtveerdigheydt toe-gerekent worde: Ende een Vader der Beſnydenisſe.

Ten derden: Jeſus wandt ons veel klaerder voor-ghedraghen/ dan wel voortijds aen de Vaderen is geſchiedt/ Hebr.9:8. De weeh des Heylighdoms en was doe noch niet openbaer gemaeckt. 2.Tim. 1:10. Jeſus heeft het leven in de onverderffelijckheydt aen het licht gebracht.

Ten vierden: Ons woorden nu veel ſwaerder verdrieten voor-geſtelt ten tyden van den uyterlijcken Godts-dienſt/ Matth.11:30. Mijn joock is ſachte, ende mijn laſt is lieflijck. Act.15:10.

Mor-

Digitized by Google

Morgen-geſangh

Op de drie-ende-twintighſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 95. Komt laet ons blijd' zijn in den Heer, &c.

1.

GOdt heeft den Menſche in ſijn Wet/
't Verbondt des levens wasт geſet;
Dit was ſijn Woordt: Doet dat ten loven:
Doch niemandt in't Menſchen geſlacht/
Heeft't Wet-verbondt alſoo volbracht/
De Wet kan ons geen leven geven.

2.

Dit ſagh Godt met erbarmingh aen/
Hy tier ons na de Hel niet gaen/
Hy wouw' ons in den Hemel ſtelle:
Hy ſpraeck: Geloofi, en ü bekeert,
Soo wort ghy nimmer oberheert/
Van Sonden/ Doodt/ of van de Helle.

3.

Dit's 't nieuw Verbondt in Chriſti bloedt/
Die hier in Godes wille doet
Sal ſekerlijck den Hemel erven:
Dit's 't heyl voor Godes Kindelingh/
Dit maeckt een waer Hemelingh/
Dit leydt ten leven na het ſterven.

4.

Dit ſteunt niet op ons eygen kracht/
Maer op 't geen Jeſus heeft volbracht:
Dit iſ de wegh voor Jood' en Heyden:
Dit eyſcht de plicht/ en geeft de daedt/
Hier is 't begin/ en eynd'/ gemeen'/
Hier woordt men nopt van Godt geſcheyden.

Van den Heyligen Doop.

De vier-ende-twintighſte Dagh.

C. Vrage. Hoe kan men ſich verſekeren van Godts Genaden-verbondt?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Hier toe heeft de Heere zegheten in-geſtelt/ welcke zijn de Heylige Sacramenten/ Rom.4:11. Abraham heeft het teecken der Beſnydeniſſe ontfangen, tot een zegel der rechtveerdigheydt des geloofs. Marc.16:16. Die gelooft ſal hebben, ende gedoopt ſal zijn, die ſal zaligh worden. Matth.26:27. Dat is het bloedt des Nieuwen Teſtaments, het welcke voor velen vergoten wordt, tot vergevinge der ſonden.

A. Vrage. Wie heeft de Sacramenten in-geſtelt?

Antw. Chriſtus Jeſus/ 1.Cor.11:24. Doet dat tot mijnder gedachtenisſe. Matth.28:19. Matth.21:25.

B. Vrage. Strekt de Ghenade des Verbonds in de Sacramenten?

Antw. Neen: Maer de Sacramenten zijn maer teqheninen, ende zegelen van de beloftenisſen des Verbonds/ 1.Petr.3:21. Den Doop behoudt ons, niet die een afleggınghe is der vuyligheydt des lichaems. Rom.4:11. De Beſnydenisſe ontfingh Abraham tot een zegel der rechtveerdigheydt des geloofs. Act.8:13.

B. Vrage. Wat dingen moet men in een Sacrament aenmerken?

Antw. Twee dingen:

Voor eerſt: De inwendige teqheninen/ gelijck als zijn/ het Water in den Doop; Het Broodt en de Wijn in den Avondmaele/ Act. 8:36. Siet daer water, wat verhindert my ghedoopt te worden. Matth.26:26. Jeſus nam het broodt, ende ghezegent hebbende, brack hy het, ende ſeyde, nemet, eet dat. v.27.

Ten tweeden: De beteqhenende ſake/ de welcke in den Doop is/ Chriſti Bloedt: En in het Heylighe Avondmael/ Chriſti Vleeſch en Bloedt, Matth.26:26. Nemet, etet, dat is mijn lichaem. 1.Joan. 1:7. Het bloedt Jeſu Chriſti des Soons Godts reynight ons van alle onſe ſonden. Act.22:16.

E. Vrage. Wie moeten de Sacramenten bedienen?

Antw. De wettelijcke Dienaers Jeſu Chriſti/ Matth. 28:19. Gaet en onderwijſt alle Volckeren, haer doopende. 1.Cor.4:1. 1.Cor.11:23. Ick hebbe van den Heere ontfangen, 't ghene ick u over-gegeven hebbe.

A. Vrage. Hanght de kracht der Sacramenten aen de waerdigheydt/ en aen het oogmerck van die deſelvige bedient?

Antw. Neen; maer de kracht komt alleen van Jeſus Chriſtus/ 1.Cor.3:7. Soo en is dan, noch hy die plant yet, noch hy die nat maeckt: Maer Godt die de waſchdom geeft. Matth.3:11. Ick doope u wel met water tot bekeeringe, maer die na my komt ſal u doopen met den Heyligen Geeſt. Joan.1:33.

C. Vrage. Hoe werchen dan de Sacramenten?

Antw. Op een geeſtelijcke wyſe door de werckinghen des Gheloofs/ 1.Cor.12:13. Wy alle zijn door eenen Geeſt tot een lichaem gedoopt. Joan.6:63. De woorden die ick ſpreke zijn Geeſt. 1.Cor. 10:3.

Digitized by Google

C. Vrage. Aen wie zijn de Sacramenten kraftigh?

Antw. Alleen aen de ware Gelouvige/Marc.16:16. Die gelooft ſal hebben, ende gedoopt ſal zijn, ſal zaligh worden. Ephe.3:17. Rom.4:11. De Beſnydenisſe was een zegel van de rechtveerdigheyd des Gelooſs.

A. Vrage. Hoe veel Sacramenten zijnder geweeſt in den Ouden Teſtamente?

Antw. Twee ordinare, namelijck/ de Beſnydenisſe, ende het Paeſch-lam, Gen.17:10. Dit is mijn Verbondt, 't welck ghy houden ſult, tuſſchen my, ende tuſſchen u; ende tuſſchen uwen zade na u: dat al wat manlijck is, beſneden worde. Exod. 12:27. Dit is den Heere een Paeſch-offer.

A. Vrage. Hoe veel Sacramenten zijnder in den Nieuwen Teſtamente?

Antw. Twee: Namelijck/ de Doop, ende het heylighe Avondt-mael, Matth. 28:19. Gaet dan heenen, onderwijſt alle volckeren, haer doopende in de name des Vaders, des Soons, ende des Heyligen Geeſtes. Matth.26:26/27. 1.Cor.11:23/24.

B. Vrage. Hoe veel Sacramenten ſtellen de Papiſten?

Antw. Zeven: Namelijck/de Doop: Het Vormſel: De Miſſe: Het Prieſter-ampt: Het Houwelijck: De Penitentie; Ende het laetſte Oliſel.

C. Vrage. Waerom zijn deſe vijf andere dingen ghen Sacramenten?

Antw. Om datſe van Chriſto niet zijn in-geſtelt als uyterlijcke teyckenen en zeghelen van de Genade des Nieuwen Verbondts: Want deſe beloftenisſen zijn daer niet aen vaſt ghemaeckt/ Pſal. 8:12. Ick ſal hare ongherechtigheden ghenadigh zijn. Gal. 3:27. Soo vele als ghy in Chriſtum gedoopt zijt, hebt ghy Chriſtum aengedaen. Rom.4:11. Een zegel van de rechtveerdigheyt des gelooſs. 1.Cor.6:11.

C. Vrage. Strijt dan Jacobus het Sacrament van het laetſte Oliſel niet? Jac.5:14. Is yemandt kranck van u, dat hy tot hem roepe de Ouderlingen der Gemeynte, ende dat ſy over hem bidden, hem ſalvende met olye in de name des Heeren.

Antw. Neen/want Jacobus ſpreeckt van een ſalvinghe tot geſont-makinghe; en dat niet door kracht der ſalvinghe/ maer door 't gebedt/ V. 15. Het gebede des gheloofs ſal den ſiecken behouden. Maer het Papiſtiſche Oliſel geſchiede tot een voor-beerdinge van de doodt/ aen die ghern hope hebben van wederom geſont te ſullen worden. De ſalvinghe daer Jacobus van ſpreeckt/ is pers extraordinaris geweeſt voor die nyet tot geſont-makinge / Marc.6:13. Sy ſalfden de krancke met olye, ende maeckten ſe geſont.

B. Vrage. Wat is de Doop voor een Sacrament?

Antw. Het is het eerſte Sacrament des Nieuwen Teſtaments, maer door de Wonde-zijn noten onder de beſpreginghe den Wa-

ters

reus / in de name des Vaders / des Soons / ende des Heyligen Geests / worden in de sichtbare Kercke in-gheliift / ende Deelgenoten verklaert van de geestelijcke zegeningen des Verbonds / Actor. 2: 38. Petrus seyde tot haer, bekeert u, ende een yegelijck van u worde gedoopt in den name Jesu Christi, tot vergevinge der sonden, ende ghy sult de gave des Heyligheu Geestes ontfanghen. V. 39. Want u komt de belofte toe, &c. Matth. 28: 19. Gal. 3: 27.

A. Vrage. Wat is het teycken in den Doop?

Antw. Water / ghesprenght op de Doopelingh / ofte daer met gewassschen / Joan. 3: 23. Johannes doopte oock te Enon by Salim, dewyle aldaer vele wateren waren. Matth. 3: 11. Ick dope u wel met water.

B. Vrage. Wat is de bereyckende sake in den Doop?

Antw. Het bloedt Christi / de sonden af-wasschende / Actor. 22: 16. Staet op, laet u doopen, ende uwe sonden af-wasschen. Tit. 3: 5. Het Badt der weder-gheboorte, ende de vernieuwinghe des Geestes. 1. Cor. 6: 11.

C. Vrage. Heeft de Doop geen ander gebruyck?

Antw. Ja: Want de Doop geeft een In-lyvinge in de sichtbare kercke: Ende verzegelt oock de geestelijcke vereeninginge met Christo Jesu / 1. Cor. 12: 13. Wy alle zijn door eenen Geest tot een Lichaem gedoopt. Act. 2: 41. Die dan sijn Woordt gaerne aen-namen wierden gedoopt, ende daer wierden op dien dagh tot haer toegedaen, ontrent drie duysendt Zielen. Gal. 3: 27.

B. Vrage. Wie komt het toe te doopen?

Antw. Die daer toe van Christus gheſonden zijn / namelijck / de Dienaren van het Evangelium / Joan. 1: 33. Die my gheſonden heeft om te doopen met water. Matth. 28: 19. Gaet henen, leert alle Volckeren, haer doopende.

C Vrage. Soude dan in node van noodt / een gemeyn Christen / of oock een Vroedt-vrouw / niet mogen doopen / gelijck Zippora haer Soon beſtiedt? Exod. 4: 25.

Antw. Neen: want de Doop is belast aen de Bedieners des Heyligen Evangeliums / ende is een Bedieninghe in de Name van de Godlijcke authoriteyt / welcke macht sich niemandt mach aen-nemen / dan die Godt daer toe ſtelt / 't welck van de Beſchuldenisse soo niet kan bewesen worden: Behalven dat oock de gram-moedige daedt van Zippora niet geheelijck is gemeest: De Doop is een publijcke bedieninge van het teycken des Verbonds / 1. Cor. 3: 1. Alsoo houde ons een yder Menſche, als Dienaers Christi, ende Uyt-deelders der verborgentheden Godts. Matth. 28: 19.

C. Vrage. Wat raedt dan / als een kindeken komt te ſterven / eer het kan in de kercke gedoopt worden?

Antw. De kinderkens der Bondt-ghenoten worden even-wel

zaligh / door kracht van het Genaden-verbondt / gelijck de kinderkens der Joden / ſterwende voor den achtſten dagh / eer ſy beſneden wierden / Luc. 18: 16. Laet de Kinderkens tot my komen, want der ſulcke is het Koninghrijcke Gods. Matth. 19: 14. 2. Sam. 12: 23.

B. Vrage. Is dan de Doop niet abſolutr noodig tot zaligheyd?

Antw. Jaeen: maer het is een noodigh teycken en Tegel voor die deſelvige konnen ghekrijghen: niet het ordentmatelijck ontberen van den Doop / maer het verachten, is verdoemelijck / Luc. 7: 30. De Phariſeen, ende de Wet-gheleerde hebben den raedt Godts tegen haer ſelven verworpen, van Johannes niet gedoopt zijnde. 1. Petr. 3: 21. De Doop behoudt ons niet, die een af-legginge is van de vuyligheydt des Lichaems. 1. Cor. 7: 19. Luc. 23: 43.

C. Vrage. Waerom ſeydt dan Chriſtus / Joan. 3: 5. Soo yemandt niet weder-geboren wordt uyt Water en uyt Geeſt, hy en kan in het Koninghrijcke Godts niet in-gaen?

Antw. Chriſtus gheeft te kennen / dat die tot de Chriſtelijcke Kercke wilde over-treden / moſt een ander Menſch worden door de weder-gheboorte / ende gedoopt worden / tot teycken van ſijn openbare belydenisſe der Chriſtelijcker Kerckte / Actor. 2: 41. Die dan ſijn Woordt gaerne aen-namen, wierden gedoopt, ende daer wierden op dien dagh tot haer toe-gedaen ontrent drie duyſendt Zielen.

A. Vrage. Hoe veel-mael moetmen gedoopt worden?

Antw. Niet meer als een-mael: Ghelijckmen maer eens in den gheeſtelijcken Olijf-boom Chriſtus wordt in-ghelijft / Epheſ. 4: 5. Een Heere, een Gheloove, een Doop. Rom. 11: 17.

C. Vrage. Hoe worden dan gereynight van de ſonden die na den Doop begaen worden?

Antw. Door het bloedt van Chriſtus / 't welck ons dan in den heyligen Avondtmaele wordt aen-gedient / Matth. 26: 28. Dit is mijn bloedt, het bloedt des Nieuwen Teſtaments, het welcke voor vele vergoten wordt tot vergevinge der ſonden. 1. Joan. 1: 7. Het bloedt Jeſu Chriſti des Soons Godts, reynight ons van alle onſe ſonden Col. 1: 14.

C. Vrage. Waer toe raedt dan voor die ghene bekeicht noch niet ten heyligen Avondtmael gaen?

Antw. Deſe moeten haer vergevinge der ſonden betrachten door het Genaden-verbondt in Chriſti bloedt / / 't welck haer in haer Doop als een eeuwigh Verbondt tot vergheevinghe van alle haer ſonden / is beveſtight: Alſoo beroept Paulus de Ghemeynte op haer voorige Doop / Galat. 3: 27. Soo vele als ghy in Chriſtum ghedoopt zijt, hebt ghy Chriſtum aen-ghedaen. Epheſ. 5: 26. Rom. 6: 2/3.

Vrage.

Digitized by Google

B. Vrage. Hoedanige Perſonen moet men doopen?

Antw. Alle die men houden kan voor Wonder-genoten van het Verbondt des Euangeliums/ Act. 2:38. Een yegelijck van u werde ghedoopt. ℌ. 39. Want u komt de belofte toe. 1. Cor. 12: 13. Wy alle zijn door eenen Geeſt tot een lichaem ghedoopt. 1. Cor. 7: 14.

C. Vrage. Wanneer kan yemandt voor een Wonde-genoot worden gehouden?

Antw. Als hy uyt Chriſten Ouderen/ ofte Voor-ouderen/ gebooren is/ Gen. 17: 7. Ick ſal mijn Verbondt op-rechten, tuſſchen my, ende tuſſchen u, ende tuſſchen uwen zade na u in hare ghenlachten, tot een eeuwig Verbondt, om u te zijn tot een Godt, ende uwen zade na u. Act. 2: 39. U komt de belofte toe, ende uwen kinderen, ende dien noch verre zijn, ſoo vele als 'er de Heere toe-roepen ſal. 1. Cor. 7: 19.

C. Vrage. Waer ſtut dit niet alleen op de Joden?

Antw. Neen/ want deſe belofte is nu ooch alſoo tot de Heydenen ghebracht/ Epheſ. 3: 6. De Heydenen zijn mede Erfgenamen, ende van 't ſelve lichaem, ende mede Deel-genoten ſyner beloften, in Chriſto door het Euangelium. Rom. 4: 10/ 11/ 12. Epheſ. 2: 17/ 18/ 19.

B. Vrage. Moetmen dan nergens op meer ſien/ als men yemandt doopen ſal/ dan/ of hy van Chriſtenen geboren is?

Antw. Als men met bejaerde Perſonen te doen heeft/ dan moet men te voren ſien/ offe ooch haer van harte ſonden beleeren/ ende in Chriſtum gelooven/ Act. 8: 37. Philippus ſeyde, indien ghy van gantſcher herten ghelooft, ſoo is 't geoorloft. Act. 2: 38. Matth. 3: 6.

A. Vrage. Waerom doopt men dan de jonge kinderkens?

Antw. Om datſe/ ſoo wel als de Ouderen/ behooren tot Godts Genaden-verbondt/ ende alſoo ooch Deel-genoten zijn van de beloften in Chriſto/ Act. 2: 39. Want u komt de belofte toe, en uwen kinderkens. 1. Cor. 7: 14. Matth. 19: 14. Der ſulcke is het Koningrijcke der Hemelen.

C. Vrage. Waerom ſeyde dan Chriſtus/ Marc. 16: 16. Die gelooft ſal hebben, ende gedoopt ſal zijn, ſal zaligh worden?

Antw. Chriſtus ſpreeckt daer van bejaerde Perſonen/ die ghelooven moeten/ eer ſy gedoopt worden/ ende niet van ſulcke kinderkens/ Act. 8: 37. Gelijck Paulus eens ſeyde van het arbeyden, 2. Theſſ. 3: 10. Soo yemandt niet en wil wercken, dat hy ooch niet en ete.

C. Vrage. Waerom ſeyde dan Chriſtus/ Matth. 28: 19. Gaet dan onderwijſt alle volckeren, haer doopende?

Antw. Chriſtus wil/ datmen de Heydenen ſoude leeren dat nu de beloften aen Abraham gedaen/ van Godts Genaden-verbondt/ ooch tot haer/ en tot haer kinderen was over-ghebracht/ en dien-

Digitized by Google

volghende / datſe daer op niet haer kinderkens ghedoopt moſten worden/ gelijck Abraham / op 't ontfangen van Godts Verbondt beſneden wierdt/ niet ſijn kinderen/ Gal. 3: 8. De Schrift te voren ſiende, dat Godt de Heydenen uyt den gheloove ſoude rechtveerdigen, heeft te voren aen Abraham het Euangelium verkondight, ſeggende, in u ſullen alle de volckeren ghezegent worden. Epheſ. 3: 6. Rom. 4: 11/12.

B. Vraghe. Wat nuttigheyt kan de Doop geven aen de kinderkens/ dewijle ſy deſelvighe niet verſtaen/ ende dese groot gewonden zijnde/ tooncn/ datſe de ſelvighe qualijck hebben ontfangen in haer kindtſche jaren?

Antw. Dit kan mede geſeyt worden van de Beſnydenisſe/ende van de Doop der Bekeerde / die oock voormijdts niet met mondt beleeft/ nochtans moſt men daeromme deſelvighe niet na-laten/ Phil. 3: 2. Siet op de Honden, ſiet op de quade Arbeyders, ſiet op de Beſnydinge. Actor. 8: 13. Simon wierdt oock ghedoopt. 1. Cor. 7: 14.

E. Vraghe. Verderft de Doop oock tot Godtſaligheydt?

Antw. Ja / dewijle deſelvige ons Godts Verbondt/ en Chriſti doodt in daedtlijck maeckt/ Rom. 6: 2. Wy die de ſonde gheſtorven zijn, hoe ſullen wy noch in de ſelve leven? &c. 3. Ofte en weet ghy niet, dat ſoo vele als wy in Chriſtum Jeſum gedoopt zijn, wy in ſynen doodt gheDoopt zijn. Tit. 3: 5. Het is een baedt der weder-gheboorte, ende der vernieuwinge des Geeſtes. Joan. 3: 5.

Morgen-geſangh

Op de vier-ende-twintighſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 111. Den lof en prijs gantſch over al, &c.

1.

GHeluckigh waes het Abrahams Zaedt/
Geſtelt van Godt in tijdt en ſtaet/
Als doe noch waes de beſte Heyden:
Godt nam haer voor ſijn eygen aen/
En deed' haer al verzegelt gaen/
Om haer van and're af te ſcheyden.

2.

Dit Zegel waes/ Beſnydenis,
Waer voor de Doop nu by ons is:
Het Water merckt de Vaedt-genoten:
Het Water geeft geen eygen kracht/
Maer 't wijſt op Chriſti eygen macht/
En op ſijn bloedt voor ons vergoten.

Hen

3.

Men doopt de kind'ren groot en kleen/
Al gaet 't geloobe niet voor heen/
't Verbondt is ook van hunne kind'ren;
Voor haer is Christi Geest en Bloedt/
Schoon 't kindt het Christen werck niet doet/
Hem moet den zegen niet verhind'ren.

4.

Mijn Doop-naem geeft my heylsaem licht/
Het maendt my tot mijn Christen-plichte/
Het leert my alles te versaken:
Mijn Doop-naem is my tot een pandt/
Dat Christi gunst en liefde-bandt
De Duyvel nopt en sal tot maken.

Van het Heylige Avondtmael.

De vijf-ende-twintighste Dagh.

A. Vrage. Welcke is het twee de Sacrament/ ofte Teyel van Godts Genaden-verbondt?

Antw. Het heylige Avondtmael des Heeren/ 1. Cor. 11:20. Als ghy dan te samen komt, dat is niet des Heeren Avondtmael eten. Matth. 26: 26. Als sy aten, nam Jesus het Broodt, ende ghezegent hebbende, brack hy het, ende gaf het syne Discipelen, ende seyde, nemet, eet, dat is mijn lichaem.

A. Vrage. Wanneer heeft Christus dit in-gestelt?

Antw. In sijn laetste nacht/ eer hy verraden/ en gheboeyen wierdt/ 1. Cor. 11:23. De Heere Jesus, in sijn laetste nacht in welcke hy verraden werdt, nam het broodt. v. 24. Matth. 26:25/26. Luc. 22: 16.

A. Vrage. Welcke zijn de teyckenen in het heylige Avondtmael?

Antw. Broodt/ en Wijn/ soo als de selvighe worden gheheylight en uyt-gestort/ ende gebruyckt/ Luc. 22: 19. Hy nam broodt, ende als hy gedanckt hadde, brack het. v. 20. Desgelijck oock den drinck-beker. 1. Cor. 11: 26. Soo dickwils als ghy dit broodt eet, ende desen drinck-beker drincken sult, soo verkondighe den doodt des Heeren tot dat hy komt.

B. Vrage. Moet men oock ongheheylight Broodt nemen/ ende den Wijn met water mengen?

Antw. Christus heeft dit niet bevolen: Maer hy nam Broodt, gelijck het hem voor-quam/ ende Wijn, gelijck die voor hem stont/ Matt. 26: 22. Ick segge u, dat ick van nu aen niet meer sal drincken van dese vrucht des wijnstocks. Luc. 22:19. Hy nam broodt. 1. Cor. 10:16.

Digitized by Google

C. Vrage. Wiſt oock Johannes niet tot Wijn en Water, 1. Joan. 5:8. Drie zijnder die getuygen op der aerde: de Geeſt, ende het Water, ende het Bloedt?

Antw. Johannes heeft het ooghe / niet op het Avontmaal des Heeren / maer op Chriſti doodt aen het Cruyce / oft op ſijn Doop / Joan. 19: 34. Een der Kruyghs-knechten door-ſtack ſijn zyde met een ſpere, ende terſtont quam daer bloedt ende water uyt. 1. Joan. 5: 6. Dese is gekomen door water ende bloedt. Matth. 3:16/17.

B. Vrage. Is 't al noodigh dat men den Beker aen yder Geloovige gebe?

Antw. Ja / want alſoo heeft Chriſtus bevolen / ende alſoo hebben het de Geloovige gebruyckt / Hand. 26:27. Hy nam den dranck-beker, ende ghedanckt hebbende, gaf haer dien, ſeggende, drinckt alle daer uyt. Matt. 14:23. Sy droncken alle daer uyt. 1. Cor. 11:26. Soo dickwils als ghy desen drinck-beker ſult drincken.

C. Vrage. Maer ſtaet 'er niet / dat de eerſte Kercke Avontmaal hielt ſonder Drinck-beker / Act. 2: 42. Sy waren volherdende in de leere der Apoſtelen, ende in de ghemeynſchap, ende in de brekinge des broodts, ende in de gebeden?

Antw. Soo weynigh als hier uyt blijckt / dat 'er ganuſch gheen Beker is gebruyckt / ſoo weynigh blijckt hier uyt / dat aen de gemeyne Geloovige dien niet is gegeven: Hier wordt maer van Broodt gheſproken / na de ſtijl der Schrifture / als van een maeltijdt wort gewach gemaeckt: Want dan wordt door het woordt Broodt de gheheele maeltijdt verſtaen / die nochtans ſonder drincken niet worde gehouden / Luc. 14:1. Doch dese plaetſe kan ſeer wel verſtaen worden van een vriendelijcke gemeyne tafel / Jud. 46. Ende daghelijcks eendrachtelijck in den Tempel volherdende, ende van huys tot huys broodt brekende, aten ſy te ſamen met verheuginghe, ende in eenvoudigheydt des herten. Luc. 24:30.

B. Vrage. Is 't al noodigh / dat men het Broodt breke, ende alſoo ondeyle?

Antw. Ja: want Jeſus gaet ons alſoo met ſijn exempel voor / ende ooch leydt daer in de over-een-komſte van het teycken / en de beteyckende ſake: Gelijck het Broodt moet gebroken / en gemuntigt / alſoo is het Lichaem Chriſti gebroken voor ons aen den Cruyce / ende moet van ons door den gelove gegeten / Luc. 22:19. Hy nam broodt, ende als hy ghedanckt hadde, brack het. 1. Cor. 10:16. Het broodt dat wy breken, is dat niet de ghemeynſchap des lichaems Chriſti. 1. Cor. 11:24.

B. Vrage. Wierlche zijn de beteyckende ſaken van dit Broodt / en van desen Wijn?

Antw. Het Lichaem en Bloedt Jeſu Chriſti / ſoo als dieſelbighe zijn ghebroken / ende vergoten tot verghevinghe van onſe ſonden / Matth. 26: 26. Jeſus nam het broodt, ende ghezegent hebbende, brack hy het, ende gaf het ſyne Diſcipelen, ende ſeyde: Nemet, eet,

dat

dat is mijn lichaem. Matth. 26: 27/28. 1. Cor. 10: 16.

C. Vrage. Hoe eet men dan het Lichaem, en hoe drinckt men het Bloedt Christi in den Avondtmaele?

Antw. Niet door de mondt des lichaems: maer op een geestelijcke wyse, door den geloove/Joan. 6: 63. De Geest is 't die levendigh maeckt, het vleesch is niet nut: de woorden die ick tot u spreke, zijn geest, ende leven. Ephes. 3: 17. Christus woont door den geloove in onse herten. 1. Cor. 10: 1/2/3.

A. Vrage. Worden dan het Broodt en Wijn niet verandert in het Lichaem en Bloedt Christi?

Antw. Neen: maer behalven dat hier uyt souden veel ongherijmtheden en grouwelijcke dinghen volghen / soo strijdt het teghens de verklaringhe van Paulus / 1. Corint. 10: 17. Een Broodt is het, soo zijn wy vele een Lichaem, dewijle wy alle eens Broodts deelachtigh zijn. 1. Cor. 14: 26/ 27. Soo dickwijls als ghy van dit Broodt sult eten: soo wie dan onweerdighlijck dit Broodt eet.

B. Vrage. Hoe seydt dan Christus / Joan. 6: 53. Jesus seyde tot haer, voorwaer, seghge ick u Lieden, ten zy dat ghy het Vleesch des Soons der Menschen etet, ende sijn Bloedt drincket, soo en hebt ghy geen leven in u selven?

Antw. Jesus spreeckt niet van het eten des heyligen Avondtmaels / 't welck doe noch niet was in-gestelt: maer van een eten des geloofs, p. 46/ 35. op een geestelijcke manière / ghelijck hy hem selven verklaert / als de Capernaiten meynden / dat se met haren mondt sijn Vleesch souden eten / p. 60/ 63. De Geest is 't, die levendigh maeckt: Het Vleesch en is niet nut, maer de woorden die ick tot u spreke zijn Geest, ende zijn leven.

C. Vrage. Maer wat is dan dit te seghgen / Matth. 26: 26. Jesus nam het Broodt, ende gezegent hebbende, brack hy het, ende gaf het den Discipulen, ende seyde, nemet, etet, dit is mijn Lichaem?

Antw. Christus noemt het Broodt sijn Lichaem, om dat het een teycken was van sijn Lichaem: ghelijck als wanneer ick van een Schilderije dan seggen / dat is mijn Vader: Ofte gelijck alsoo geschrift wordt / Gen. 41: 27. Die seven schoone Koeyen, zijn seven Jaren. 1. Cor. 10: 4. De Steen-rotse was Christus. Apocal. 1: 20. De seven Sterren zijn de seven Engelen der Gemeynten.

C. Vrage. Maer moetmen in Sacramenten niet eygentlijck spreken/om dui[illegible]delijck verstaen te worden?

Antw. Dese manier van spreken is soo klaer en duydelijck om te verstaen / datse in alle Sacramenten / soo des Ouden, als des Nieuwen Testaments gebruyckt wordt / Gen. 17: 10. Dit is mijn Verbondt, dat ghy Lieden houden sult tusschen my ende tusschen u. p. 15. Dat sal tot een teecken zijn des Verbondts. Exod. 12: 11/27. Luc. 22: 20. Dese Drinck-beker is het Nieuwe Testament in mynen Bloede.

C. Vrage. Maer moeten de woorden van een Teſtamentt niet eygentlijck/ en klaer worden verſtaen?

Antw. De woorden in een Teſtamentt moeten klaer te verſtaen ſijn / maer dit is altijdt niet noodigh datſe eygentlijck na de Letter worden ghenomen / als de oneygentlijcke maniere wel te verſtaen is: Ghelijck blijckt Luc. 22: 20. Deſe dranck-beker is het Nieuwe Teſtamentt in mynen Bloede, 't welck voor u vergoten wordt. Gen. 49: 2/3/&c.

B. Vrage. Waerom wilt ghy niet gelooven dat het Broodt verandert in het Lichaem Chriſti?

Antw. Om dat ick dan ſoude moeten ghelooven / dat Chriſtus Lichaem op der aerde was: dat de Prieſter Chriſti Lichaem konde uyt Broodt maken: dat Chriſtus veel Lichamen heeft: dat Chriſtus Lichaem niet grooter is als een kleyn ſtuckie Broodt: dat Chriſtus van de Menſchen / ja van de Godtlooſe moet op-gegeten: Dat Chriſti verheerlijckte Lichaem onder de menſchheyde in den buyck ſoude gaen: Ja dat Chriſtus Lichaem van Honden en Muyſen ſoude konnen gegeten worden / &c. 't welck alles niet en is om te gelooven/want de heylige Schrift ſpreeckt anders van hem/ Matth. 26: 11. My en hebt ghy niet altijdt. Apoc. 1: 13. Act. 7: 56.

D. Vrage. Maer is God dan niet almachtigh / dat hy dit Broodt kan alſoo doen veranderen in het Lichaem Chriſti?

Antw. Behalven dat God geen onmoogelijcke dingen doet / gelijck dit onmoogelijck is in de nature / dat Chriſti Lichaem ſo ghelijck op veele plaetſen ſoude tegenwoordigh ſijn: Soo ſy genoegh tot antwoordt / dat God niet alles doet / ter ghene hy wel ſoude konnen doen/ Matth. 3: 9. God kan uyt ſteenen Abraham kinderen verwecken.

E. Vrage. Wordt dan het Lichaem Chriſti in de Miſſe niet waerlijck op-geoffert?

Antw. Neen: Want Chriſtus moet niet meer als eens worden op-ghe offert / 't welck een ider Kercke volkomelijck is ghelijckt / Hebr. 10: 14. Met eene offerhande heeft hy in eeuwigheyt volmaeckt, de gene die geheyligt worden. Hebr. 10: 10. In welcken wy geheyligt zijn, door de offerhande Chriſti een-mael geſchiedt. Hebr. 9: 21/25/26/27/28.

C. Vrage. Is het Offer der Miſſe niet af-ghebeeldet door de offerhande van Melchiſedeck/ Gen. 14: 18. Melchiſedeck, Koningh van Zalem, bracht broodt voort, ende wijn?

Antw. Neen: want Paulus ſoude dit Hebr. 7. niet hebben verſwegen/als hy handelt van de gelijckenisſe tuſſchen Chriſtus, ende tuſſchen Melchiſedeck: Maer Melchiſedech de Koningh, die ook een Prieſter was/ ſoo een aenſienlijck Perſoon/ verreerde Abraham Broodt en Wijn/na de maniere van dat Landt/ als Koningh, ende ſegende hem als Prieſter, V. 19. Hy ſeghende hem, ende ſeyde,

gezc-

Digitized by Google

gezegent zy Abraham, Gode den Alderhooghſten, die Hemel ende Aerde beſit. Hebr.7:1.

C. Vrage. Worſt de Miſſe hier voor-ſpoke / Mal. 1:11. Aen alle plaetſe ſal synen name reuck-werck toe-gebracht werden, ende een reyn ſpijs-offer?

Antw. Jaeen: maer hy ſpreeckt van de geeſtelijcke offerhanden des Nieuwen Teſtaments: Ghelijck de Godts-dienſt des Nieuwen Teſtaments vreetſyders wegt af-gebeen in den Ouden Teſtamente/ voor de Godts-dienſt des Ouden Teſtaments / en niet de ſelvigte namen wordt oock ſelfs in den Nieuwen Teſtamente/ de Godts-dienſt des Nieuwen Teſtaments ghenaemt / Heb. 13:15. Laet ons dan door hem altijdt Gode op-offeren een offerhande des lofs, dat is, de vrucht der lippen die synen name belyden. 1.Petr. 2:5. Worder ghy dan oock ſelve gebouwt tot een geeſtelijck Prieſterdom, om geeſtelijcke offerhanden op te offeren. Pſal.141:2.

C. Vrage. Hoe paſſen deſe woorden op de offerhanden des gebruds: Een reyn ſpijs-offer: want onſe gaeden en zijn niet reyn?

Antw. Het is een belofte voor de tyden van het Nieuwe Teſtament/ wanneer de geeſtelijcke Godts-dienſt ſoude meerder en ruymer der zijn door Chriſti bloedt in den geloove/Act.15:9. Godt heeft gheen onderſcheydt ghemaeckt tuſſchen ons ende haer, gereynight hebbende hare herten door het geloove. 1.Cor.6:11. Ghy zijt gereynight. 1.Joan.1:3.

B. Vrage. Indien de Miſſe geen waerachtige offerhande is / waerom wordt dan van een Altaer geſproken/ Hebr.13:10. Wy hebben een Altaer?

Antw. Het heylighe Avondtmael heeft een Tafel: Maer deſen Altaer is Jeſus Chriſtus ſelve / waer van die ghene niet konden ghenieten / die door de Wet der Ceremonien ſochten gherechtveerdight te worden/Gal.5:2. Siet ick Paulus ſegge u, ſoo ghy u laet beſnyden, dat Chriſtus u niet nut en ſal zijn. 1.Cor.10:21.

B. Vrage. Soude dan de Miſſe gheen goede offerhande weſen / om de vergheevinge der ſonden te bekoomen / voor die in het Vagevyer zijn?

Antw. Ganſch niet: Want ghelijck de Miſſe gheen eygentlijck ſoen-offer is / ſoo konnen de Doode daer door niet geholpen worden: veel min de ghene die in een verzier Vagevyer ſouden zijn / Hebr.9:22. Sonder bloedt-ſtortinge en geſchiedt gheen vergevinge. Rom.6:7. Die gheſtorven is, die is gerechtveerdight van de ſonde. 1.Joan. 1:7. Het bloedt Jeſu Chriſti, des Soons Godts, reynight ons van alle onſe ſonden.

C. Vrage. Moet men de offerhande der Miſſe niet hebben/ op dat men daer door de offerhande Chriſti ſich ſelven toe-paſſe / ghelijck de offerhanden in den Ouden Teſtamente?

Antw. Neen: Want doe waren die offerhanden van Godt ingeſtelt/ maer de Miſſe niet: Het middel dant toe-paſſinge is het ge-

Digitized by Google

loove/

loove/ het welcke voor de Sacramenten/ als voor teyckenen en ſegelen/ de offerhande Chriſti tot-paſt/ Gal. 3: 26. Ghy zijt alle kinderen Godts door het geloove in Chriſto Jeſu. §. 27. Want ſoo veele als ghy in Chriſtum ghedoopt zijt, hebt ghy Chriſtum aen-gedaen. Epheſ. 3:17. Joan. 6:35.

2. Vrage. Heeft dan het Avondmael niet anders als mat Broodt, ent mat Wijn?

Antw. Het heeft deſe dingen/ als teyckenen en zeghelen, van de beloften des Genaden-verbondts/ 1. Cor. 10: 16. Het broodt dat wy breken, is dat niet de gemeynſchap des lichaams Chriſti? Luc. 22:20. Deſe dranckbeker is het nieuwe Teſtament in mynen bloede, 't welck voor u vergoten wort. Matth. 26:26.

3. Vrage. Is Chriſtus dan niet in het heylige Avondmael tegenwoordigh?

Antw. Hy is daer niet op een lichamelijcke maniere tegenwoordigh/ maer op een geeſtelijcke maniere voor het oogh des geloofs: Gelijck hy alſoo van ſijn tegenwoordighevdt ſpreeckt daer men ſijn naem aenroept/ Matth. 18: 20. Waer twee of drie vergadert zijn in mijn naem, daer ben ick in 't midden van haer. Joan. 6: 35. Joan. 14: 23. Ick en de Vader ſullen komen Wooninghe by u maken.

4. Vrage. Maer yder een een Avondmael gaen die wil?

Antw. Neen/ maer alleen de ghene/ de welcke haer ſelven te voren wel onderſoecken/ ofte hebben berouw van haer ſonden; een oprechte gheloove; ende een voor-nemen om in het toe-komende Godtſaligh te leven/ 1. Cor. 11: 28. De Menſche beproeve hem ſelven, ende ete alſoo van den broode, ende drincke van den drinckbeker. §. 29. 2. Cor. 13:5. Onderſoeckt u ſelven of ghy in den geloove zijt.

Morgen-geſangh

Op de vijf-ende-twintighſte Dagh in de Maendt.

Stemme: Pſalm 42. Als een hert gejaeght, ô Heere, &c.

1.

'k Ben beſprenghe met 't reyne Water/
Doch myn Ziele dorſt na meer:
O myn Ziel! waer Dranck-waet ſtaet'ee
Op de Tafel van u Heer?
Dorſt ick doch wat naerder gaen/
En myn Ziel-dorſt ſoo verſlaen:
'k Sou dan voor die heyl'ge ſpyſe
Danckelijck myn Heylandt pryſe.

Digitized by Google

2.

Is dit 't epgen Bloedt des Heeren?
Neen/ ick ſie maer ſuyp'te Wijn:
't Pauſ doen ſtuyt' onſe gaeſte leeren
Wat het Broodt maer bleeſch moet zijn:
Dit is Bzoodt daer 't lichaem wordt;
Maer 't geloof drincht Chriſti Bloedt;
'h Dien geen Mis-godt, 't waer een ſchande/
'k Menſch maer eene Offerhande.

3.

Chriſti Bloedt voor my vergoten
Weerdt my deſe Weerelt af/
'k Eet met Chriſti Wiſch-genoten
't Broodt ſoo als hy 't ſelve gaf:
Is mijn ziel in ſterfens noodt?
'k Wozde geſterckt door 't heyligh Broodt:
Schrick ick voor mijn groote ſonden?
Mijn pardon zijn Chriſti wonden.

4.

Maer hoe heb ick derven treden
Om die ſpijs te grypen aen/
'k Ben van buyten rot beneden
Gitreyn/ en met ſchuldt belaen:
Maer dit geeft my noch een moedt/
Dat mijns Heeren dierbaer Bloedt
Ock van groote ſonden heyligt/
En voor ſtraf een wollen heyligt.

Van de Gemeynſchap der Heyligen.

De ſes-ende-twintighſte Dagh.

C Vrage. Wat werckingen hebben de heylige Sacramenten onder de ware Gelowige?

Antw. Sy bevestenen/verzegelen/ende bewercken een gemeynſchap der Heyligen in de Chriſtelijcke Kercke / onder Chriſto haer Hooft, Act. 2:41. Die dan sijn woorden een-namen, wierden gheloopt, ende daer wierden op dien dagh tot haer toe gedaen ontrent drie duyſent zielen. 1.Cor. 10:17. Een broodt is het, soo zijn wy vele een lichaem. 1.Cor.12:13.

F. Vrage. Wat is de Gemeynſchap der Heyligen?

Antw. Het is een geeſtelijcke bandt en vereenigingе der Geloovighe/ onder Chriſto haer Hooft, 1.Joan. 1:7. Indien wy in het licht wandelen, ghelijck hy in het licht is, soo hebben wy gemeynſchap

Digitized by Google

schap met malkanderen. 1.6. Ephes. 4:16. 1. Cor. 12:27. Ghy lieden zijt het lichaem Christi.

B. Vrage. Wat dingen hebben de Geloovige met malkanderen gemeyn?

Antw. Dese na-volgende:

Voor eerst: Sy hebben den selven Godt tot een Vader, en Christum tot haer Hooft en Broeder, Ephes. 4:6. Een Godt ende Vader van alle, die daer is boven alle, en door alle, en in u alle. Mat. 6:9.

Ten tweeden: Sy hebben deselvighe geestelijcke weldaden van het Genaden-verbondt / 2. Petr. 1:1. Symon Petrus, een Dienstknecht ende Apostel des Heeren Jesu Christi, den ghenen die even dierbaer gheloove met ons verkreghen hebben, door de rechtveerdigheydt onses Godts, en Zalighmakers, Jesu Christi. Rom. 4:11/12.

Ten derden: Sy hebben recht tot de selvighe Hemelsche goederen/ Rom. 8:17. Indien wy kinderen zijn, soo zijn wy ook erfgenamen: erfgenamen Godts, ende mede-erfgenamen Christi. Heb. 12:22/23.

A. Vrage. Hebben de Gheloovighe een naeuwe ghemeynschap met Christo Jesu?

Antw. Ja/ soo nauwe/ datse geseydt worden als in malkanderen te zijn/ en te woonen/ Ephes. 3:17. Op dat Christus door het geloove in uwe herten wone. 1. Cor. 5:17. Gal. 2:20. Christus leeft in my.

C. Vrage. Wat gelijckenissen ghebruyckt de heylige Schrift om dese gemeynschap der Geloovige met Christo uyt te drucken?

Antw. De voornaemste zijn dese na-volgende:

(1.) De ghelijckenisse van de bande tusschen Man en Vrouw/ Ephes. 5:32. Doch ick segge dit, siende op Christum in de Gemeynte. Hos. 2:19/20. Cant. 2:16.

(2.) De ghelijckenisse van de t'samen-voeginghe tusschen het Hooft/ en tusschen de Ledematen/ Ephes. 4:15. Dat ghy soudet opwasschen in hem die het hooft is, namelijck, Christus. 4. 16. Uyt welcken het geheele lichaem bequamelijck t'samen-gevoeght, ende t'samen vast gemaeckt zijnde, door alle voeghselen der toebrenginge, na de werckinge van een yegelijck deel in syne mate, den wasch-dom des lichaems bekomt, tot sijns selfs op-bouwinghe. 1. Cor. 12:27.

(3.) De gelijckenisse van de veredelinghe tusschen Enten, Tacken, en Plantingen met haer stammen/ wortelen/ en gronden/ Rom. 11:17. Soo eenighe der tacken af-gebroken zijn, en ghy een wilde olijf-boom zijnde, in der selven plaetse zijt inghe-entet, ende des wortels, ende der vettigheydt des olijf-booms mede deelachtigh zijt geworden. Jesa. 15:1/2. Col. 2:7.

(4.) De gelijckenisse van de t'samen-voeginge tusschen het huys en

Digitized by Google

en ſijn fundamenten / 1. Petr. 2:5. Soo word'et ghy oock ſelve ghebouwt, als levendighe ſteenen tot een geeſtelijck huys. / 1. Cor. 3:11.

(5.) De ghelijckenisſe van de verteninghe van ſpijs en dranck met ons lichaem / Joan. 6:51. Ick ben dat levende broodt, dat uyt den Hemel neder-ghedaelt is: Soo yemandt van dit broodt eet, die ſal in der eeuwigheydt leven. Matth. 26:26.

(6.) De ghelijckenisſe van de inwoninge der ziele en het lichaem / Gal. 2:20. Ick leve, doch niet meer ick, maer Chriſtus leeft in my. 1. Cor. 12:12/13.

A. Vrage. Heeft deſe Gemeynſchap der Heyligen geen uytwendighe plichten der Geloovige onder malkanderen?

Antw. Ja: 1. Cor. 12:15. Indien de voet ſeyde, dewyle ick de hande niet en ben, ſoo en ben ick van het lichaem niet, is die daerom niet van het lichaem? Ef. 16/17/18/32. Epheſ. 4:16. Uyt welcken het geheele lichaem bequamelijck te ſamen gevoeght, ende t'ſamen vaſt gemaeckt zijnde, door alle voeghſelen der toebrenginghe, na de werckinghe van een yegelijck deel in ſyne mate, den waſeldom des lichaems bekomt, tot ſijns ſelfs op-bouwinghe in de liefde.

B. Vrage. Verbindt deſe Gemeynſchap der Heyligen tot eenige geeſtelijcke plichten?

Antw. Ja: De Geloovige moeten malkanderen na de ziele ten goeden ſtichten / 1. Theſſ. 5:14. Wy bidden u Broeders, vermaendt de ongheregelde, vertroost de kleynmoedighe, ondersteunt de ſwacke, zijt langhmoedigh teghen alle. 2. Theſſ.: 15. Hebr. 3: 12/13.

A. Vrage. Zijn de Geloovighe oock ſchuldigh eenighe lichamelijcke plichten onderet malkanderen waer te nemen?

Antw. Ja: De Geloovighe moeten malkanderen in alle lichamelijcke noodren / ellenden / armoede / ꝛc. troosten en helpen na vermogen / 1. Joan. 3: 17. Soo wie nu het goedt der wereldt heeft, ende ſiet ſynen Broeder gebreck hebben, ende ſluyt ſijn herte voor hem, hoe blijft de liefde Godts in hem? Rom. 12:13. Jac. 2: 15/16.

A. Vrage. Vereyſcht deſe Gemeynſchap niet / dat de Geloovige alle goederen onder malkanderen gemeyn hebben?

Antw. Neen: Want de Schrift ſtuyt ſpreeckt van Rijcke en van Arme, ende belaſt een yder ſijn plichten / 't welck niet ſtonde weſen / indien alle Gheloovighe even veel goederen moeſten hebben / 1. Tim. 6: 17. Den rijcken in deſe tegenwoordighe werelt, beveelt datſe niet hooghmoedigh en zijn, nochte hare hope en ſtellen op de ongheſtadighevdt des rijckdoms, maer op den levenden Godt, die ons alle dingen rijckelijck verleent, om te ghenieten. Jac. 2:2/3/5. Gal. 5:28.

C. Vrage. Waerom hadden dan de eerſte Chriſtenen alle goederen gemeyn/

gemeynt/ Act.4:32. Niemandt en ſeyde dat yet, van 't gene hy hadde ſijn eygen ware, maer alle dingen waren haer gemeyn?

Antw. Dit waren extra-ordinare tyden/ maer uyt dheen regel ſaen worden ghemaeckt: 't ſoude noch niet ſoo komen voor-vallen in tyde van nooden: Maer het is nopt een Wet ghestreeft/ dannen alſoo doen moſt/ Act. 5:4. Soo het ghebleven ware en was het niet uwe? ende verkocht zijnde, en was het niet in uwe macht?

A. Vrage. Is 't dan een Chriſten niet ghenoeghſt meer goederen te beſitten als hy van nooden heeft?

Antw. Ja: Want nergens wordt dit verboden/ maer als een regte ſaete/ wordt dit in de heylighe Schrifture toe-gelaten: Alsoo lyſt wordt de gierigheydt beſtraft/ en het vertrouwen op de goederen/ Matt. 10:24. Jeſus ſeyde tot haer, kinderen, hoe ſwaer is 't, dat de gene die op het goet haer betrouwen ſetten, in het Koninghrijcke Godts in-gaen. 1. Tim. 6:17. 1. Tim. 5:8.

C. Vrage. Waerom ſeyde dan Chriſtus/ Luc. 12:15. Siet toe, ende wacht u van de gierigheydt, want het en is niet in den overvloedt gelegen, dat yemandt leeft uyt ſyne goederen?

Antw. Chriſtus verder ſpreeckt niet/ het beſitten van goederen/ maer het onverzadelijck begeeren en na-jagen/ even of de Menſche uyt de overvloedt ſoude moeten leven: dat wort elders verklaert/ 2. Tim. 5:9. Die rijck willen worden, vallen in verſoeckinge, ende in den ſtrick, ende in vele dwaſe en ſchadelijcke begeerlijckheden, welcke de Menſchen doen verſincken in het verderf, ende in den ondergangh. 1. Tim. 6:10. Col. 3:5. Epheſ. 5:5.

C. Vrage. Waerom ſeyde dan de Heere/ Matth. 7: 25. Zijt niet beſorght voor u leven, wat ghy eten en wat ghy drincken ſult?

Antw. Chriſtus verbiedt niet/ het noodige huys-verſorgen, maer de heydenſche zorghvuldigheydt/ waer door de Menſche ſonder vertrouwen op Godt/ ſoo ſeer voor het verganckelijcke tijdelijcke leven is beſorght/ dat hy de zorge van het geeſtelijcke daer om verſuymt/ Matth. 7: 24. Ghy en kondt niet Godt dienen, ende den Mammon. Luc. 12:21. 1. Tim. 6:9/10.

A. Vrage. Is het noch genoeghſt eenigh vermoech te nemen uyt het gebruyck der goederen?

Antw. Ja/ als het met een danckbare ziele toe-gaet/ ſonder de maete te ſtuyten te gaen/ Act. 14:17. Godt heeft hem ſelven niet onbeſuyght ghelaten, goedt doende van den Hemel, ons reghen ende vruchtbare tyden ghevende, vervullende onſe herten met ſpyſe ende vrolijckheydt. 1. Tim. 4:4. Alle ſchepſel Godts is goet, met danckſeggingе gebruyckt. 1. Tim. 6: 17. De Heere geeft ons alles rijckelijck om te gebruycken.

B. Vrage. Waerom ſeyt dan Paulus/ 1. Cor. 7:30. De tijdt is voorts kort, op dat de gene die blyde zijn, als niet blyde zijn, ende die koopen, als niet beſittende?

Antw. Hy voor-ſeydt ſoodanige tyden der vervolginge/ in welke de

Digitized by Google

he de Gheloovighe haer goederen niet ſouden ſeker hebben / ende daerom vermaent hy haer / datſe haer herten daer aen niet moſten hangen: daerom ſeyde hy ooch/ 1.Cor.7:27. Zijt ghy ongebonden van een wijf, en ſoeckt geen wijf. Pſal.62:11. Rom.14:17. Het Koninghrijcke der Hemelen beſtaet niet in ſpyſe en dranck.

A. Vrage. Is het niet goedt dattmen tot meerder Gemeynſchap der Heyligen in een Kloofter by malkanderen gaet wonen?

Antw. Neen / want dit is een eygen-willigen Godts-dienſt/ de welcke God niet behaeght: Want dier Geloovige moet gelaſt den anderen tot alle noodige plichten by te wonen/ Hebr. 10:24. Laet ons op malkanderen acht hebben, tot op-ſcherpinge der liefde, ende der goede wercken. Hebr.3:12/13. 1.Theſſ.5:14.

A. Vrage. Zijn dan die Kloofter-beloften niet goedt?

Antw. Neen: Want behalven datſe ſonder Godtlijcke inſtellinge zijn / ſoo ſtrijdenſe oock tegen Godts Woordt / ende zijn een ſtrick over de conſcientie / 1.Cor. 7:35. Dit ſegghe ick tot u eygen voordeel, niet dat ick een ſtrick over u ſoude werpen. Kol.3:1. Col. 2:23. Hebbende een ſchijn van wijſheydt in eygenwilligen Godtsdienſt, ende nederigheydt, ende het lichaem niet te ſparen, ende en zijn niet van eenige waerde.

B. Vrage. Is't dan ongheoorloft / dattmen door de Kloofter belofte van nooit te ſullen trouwen?

Antw. Ja het / want men mach niet beloven 't ghene in onſe macht niet ſtaet/ 1.Cor. 7:9. Maer indienſe haer niet konnen onthouden, datſe trouwen: want het is beter te trouwen als te branden. 1Matth.19:11. 1.Tim.4:1/2. De Geeſt der Duyvelen ſal verbieden de houwelijcken. Hebr.13:4. Het houwelijck is eerlijck onder allen.

C. Vrage. Waerom prijſt dan Paulus den ſtaet buyten Houwelijck? 1.Cor.7:7/27/32/&c.

Antw. Paulus ſpreeckt niet van beloften hier ober te doen / maer van lieden die ſich buyten Houwelijck wel konnen houden/en wijſt aen/dat dit/ niet om Godſ dienſtigheyt/maer om de aenſtaende ellendige tyden/en om andere redenen/een geruſte ſtaet is/V.32. Ick wil dat ghy ſonder bekommerniſſe zijt. V. 26. 1Mat.19:11/12.

B. Vrage. Is de Kloofter-belofte van vrywillige armoede een goede ſake?

Antw. Neen: Want dit is nergens geboden / ja het ſtrijdt tegens Godts Woordt/ 1.Tim.5:8. Soo yemandt de ſyne, en voornamelijck ſyne Huys-ghenoten niet en verſorght, die heeft het gheloove verloochent, ende is erger dan een ongheloovighe. 2.Theſſ. 3:10. Soo yemandt niet en wil wercken, dat hy oock niet en ete. Act. 20:33/34/35.

C. Vrage. Waerom ſeyde dan Chriſtus tot de Jongelingh/ 1Matt, 19:21. Soo ghy wilt volmaeckt zijn, gaet henen verkoopt wat ghy hebt, ende geeft het den armen, ende ghy ſult een ſchat hebben in

den Hemel: Ende komt herwaerts volght my?

Antw: Christus wilde den op-gelaten Jongelingh op sijn eyge werrelen beschamt maken/en daerom belooft hy hem voor een besonder ghenade; gelijck God voo een besonder ghenade gaf tot Abraham/en Christus tot Petrus/sonder daer uyt eenigen regel voor andere te maken/Gen. 22:2. Abraham, neemt uwen Sone, uwen eenighen dien ghy lief hebt, Isaac, en gaet henen na het landt Moria, ende offert hem aldaer tot een brandt-offer. Matth. 14:19.

C Vrage. Waerom hadden dan de Apostelen alles verlaten/Mat. 19:27. Petrus seyde, siet wy hebben alles verlaten, ende zijn u gevolght?

Antw. Sy hadden niet de eyghendom van haer goederen verlaten/maer alleenlijck het gebruyck daer van/ temple sy haer van het bidden/tot het predicken hadden begheven/ Matth. 4:22. Sy dan terstont verlatende het schip, en haren Vader, zijn hem ghevolght. Dit bijeest word daer uyt/ dat sy daer na haer Visch-scherpje noch hadden/ daer mede sy gingen visschen/ Joan. 21:3. Symon Petrus seyde tot haer, ick gae visschen.

P. Vrage. Is de klooster-belofte van ghehoorsaemheydt aen den Oversten/volgens schrifture regulen/een goede sake?

Antw. Neen: Want het strijdt tegen de conscientie/ende tegen de Christelijcke vryheydt/2. Cor. 7:23. Ghy zijt diere ghekocht, wort geen dienst-knechten der Menschen. Gal. 5:1. Matth. 15:9. Te vergeefs eeren sy my, leerende leeringen die Menschen geboden zijn.

C. Vrage. Waerom belaste Paulus dan/Hebr. 13:17. Zijt uwe voorgangeren gehoorsaem, ende zijt se onderdanigh?

Antw. Ihen moet haer onderdanigh zijn in hare bedieninge na Godts Woorden/en niet na menschelijcke regulen/want dit is haer taft/1. Petr. 4:11. Indien yemandt spreeckt, die spreke als de woorden Godts. Act. 26:22. 1. Tim. 1:3:13.

Morgen-gesangh

Op de ses-ende-twintighste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 8. Staet op Heer, toont u onverlaeght, &c.

1.

DE Vrome die ten Paeschmael gaen/
Vinden de teerlichen daer staen/
Die haer aen Jesum hechten;
Want sy van een Geloof de handt/

Van

Van een Verbonde het onder-pandt/
En van des selfs Voor-rechten.
Geen leden soo aen 't hooft gemerkt/
Geen tackje oyt soo wel ge-ent/
Als Christus met sijn Leden:
Wy sijn in Christo alle een/
Wy hebben al het sijn' gemeen;
Wie hyerft dan tegen hyeden?

2.

Wy eren t'samen Hyede-hyoodt/
Ons hulp is Hyederlijck in noodt;
Wy leven met malkander
In hyeught/ en oock in tegenspoedt/
Als d'eene Hyende met d'ander doet/
Dat d'een heeft sijn voor d'ander:
Maer oock heeft noch eygen goet/
Daer 't lichaem hier van leven moet/
Wy mengen nyt niet t'samen:
Hoe hyeus als Christi Hyus-gesin
Soo traden wy ter Hyerken in/
Als wy een Hyarlyxmael quamen.

3.

Wy oeffenen t'saem menigh plicht/
Waer door de een den ander stricht/
En voyder't Christen leven:
Doch niemandt moet oyt hier om sijn
Een Paepsche Hypocrisie of Hagyn/
Door Hy-geloof gedyven:
Alden spyeeht daer van gehoorsaemheydt/
Sy roomen op haer regtigheydt/
En op geen eyge goed'ren:
Doch 't is maer enckel Menschen Wet,
Godt heeft ons nopt die bandt geset
Een yeder van ons gemoed'ren.

Van de Overigheydt.

De seven-ende-twintighste Dagh.

A. Vrage. Hebben de Gelovige geen andere Gemeynschap, als de gemeynschap met de Hierrie?

Antw. Ja sy: Want sy moeten ook als goede Burgers leven onder de burgerlijcke regeeringe der Overigheydt/ Rom. 13:1. Alle ziele zy de Machten over haer gheſtelt, onderdaingh. Tit. 3:1.

Digitized by Google

Vermaent haer, datse den Overheden ende de Machten onderdanigh zijn. 1.Petr.2:13.

B. Vrage. Van wie is het ampt der Overigheydt in-gestelt?

Antw. Van Godt selve/ Rom.13: 1. Daer is geen macht als van Godt. §.4. Sy is Godts Dienaresse. Prov.8:15. Dan.4:32.

C. Vrage. Waerom noemt dan Petrus dit ampt/1.Petr.2:13. Een menschelijcke ordeninge?

Antw. Om dat het een regteringhe is onder Menschen / als Menschen acht-ghenomen / ende derwijle alle die byzondere trappen van hoogheydt / door Godts Woordt soo niet zijn in 't byzonder in-gestelt / gelijck de heerschelijcke Rijcken zijn voor-gestreken van Godt/§.14. Het zy den Stadt-houder, &c. 1.Tim.2:1. Koningen, en alle die in hoogheydt zijn. Matth.22:17.

A. Vrage. Mach een Christen met een goede conscientie het ampt der Overigheydt bedienen?

Antw. Ja: Dewijle het is een goede en nutsigh ampt voor het Volck, en voor de Kercke, Esai.49:23. Koningen sullen uwe Voedsters Heeren zijn. Rom.13:1/2/3/4/5/6. 1.Tim.2:1/2. Op dat ghy een stil ende gerust leven leyden meught in alle Godtsaligheyd ende eerbaerheydt. §.3.

B. Vrage. Wat verbiedt dan Christus/ Luc.22:25. De Koningen der volckeren heerschen over haer. §.26. Doch ghy niet alsoo?

Vrage. Christus wilde niet dat de eene Apostel over de andere soude heerschappye voeren / gelijck het in de Heyden der Koningen toe-gaet, maer dat sy liever sich selven souden stichten/ om malkanderen te dienen/§.26. De meeste onder u, die zy gelijck de minste, ende die voor-gangher is, als een die dient. Matth.20:25/26. 1.Petr.5:3. Gheen heerschappye voerende over het erfdeel des Heeren.

C. Vrage. Waerom wilde dan Christus geen Koningh zijn ghemaeckt / noch Rechter over verstrijden? Joan.6:15. Luc.12:14.

Antw. Jesus Christus was niet gekomen om een aerdsch Koninck te zijn / ofte om een politijck Persoon te worden / maer hy was een hemelsche Persoon / dienst ampt niet was een politijck Rechter te wesen/Joan.18:36. Mijn Koninghrijcke is niet van dese wereldt. Joan.8:11. Matth.26:52.

B. Vrage. Mach dan een Christen wel wat anders doen/dan Christus heeft gedaen?

Antw. Ja: Want Christus is geen Koopman geweest/ noch Schipper/ noch Huysman/ &c. 't welck nochtans goede bedieninghen zijn/ die de Christenen wel mogen waer-nemen / 1.Cor.6:4. Soo ghy dan gerichts-sel en hebt, die dit leven aengaen, settet die daer over, die in de Gemeynte minst geacht zijn. 1.Cor.7:22.

C. Vrage. Waerom spreeckt dan Paulus niet van het ampt der Overigheyt, als hy van de ampten onder de Christenen spreeckt? 1.Cor.12:28.

Antw.

Digitized by Google

Antw. Paulus spreeckt op andere plaetse van het politijcke ampt/maer in dese plaetse spreeckt hy alleen van de kerckelijcke bedieninge in de Gemeynte/en niet van politijcke ampten/Epheſ. 4: 12. Tot volmakinge der heyligen, tot het werck der bedieninge, tot opbouwinge des lichaems Christi. Matth.28:19.

B. Vrage. Waer strijdt soo een hooge bedieninge niet met de Christelijcke nederigheyt?

Antw. Gantsch niet/want groote Personen hebben wel nederigh van herten zijn/Pſal.131:1. O Heere, mijn herte is niet verheven. 1.Tim.6:17. 2.Reg.22:11/13.

C. Vrage. Was dan het Koninghlijcke ampt in den Ouden Testamente, geen figure van het Koninghlijcke ampt Christi?

Antw. Neen: Want als dit van Davids Koninghlijcke wordt gesproken/soo is dat voor hem wat bysonders gemeynt. Hierom wordt den bekeerden Overheden nergheus belast/haer ampten af te legen/als te sien is in die Kamerlingh, Act.8:27. en in andere meer/Matt.15:43. Joan.4:50/51.

A. Vrage. Is 't een Magistraet geoorloft yemandt te dooden?

Antw. Ja/ende dat volgens Godts Woorden/Rom.13:4. Maer indien ghy quaedt doet, soo vreest, want sy draeght het swaert niet te vergeefs. Gen.9:6. Die bloedt vergiet, diens bloedt sal vergoten worden door een Menſche. Exod.21:12/15.

C. Vrage. Waer spreeckt Paulus daer niet van de Heydensche Magistraten?

Antw. Paulus spreeckt soo seer niet van de Personen, maer van het ampt der Overigheyt, en geeft een teeste voor de volghende tyden/manneer sy wel wist dat de Overheden oock Christenen souden zijn: Hier op staen dese woorden/de welcke op geen godtloose Koninghlijcke Heeren passen/v.3. Wilt ghy de Macht niet vreesen, doet het goede. 1.Tim.2:2. Op dat ghy een gerust en stil leven leyden meught in alle eerbaerheydt ende Godtzaligheydt.

C. Vrage. Waerom seydt dan Christus / Matth. 5: 38. Maer ick segge u, dat ghy den boosen niet weder-staet?

Antw. Hy verbiedt hier niet alle tegen-standt / als blijckt / Act. 23: 3/31. maer Paulus seyde de beschermingte van Soldaten heeft ghenuyckt: Waer by verbiedt die particuliere wrake tusschen Burger en Burger/Rom. 12: 17. Vergeldet niemandt quaedt voor quaedt. v.19.

C. Vrage. Waerom wordt dan belast dat men malkander de misdaedt sal vergeven? Matth.18:35.

Antw. Godt wilt dat wy selve ons eygene wraake niet sullen oefferen op onsen Even-naesten: Doch hy verbiedt niet alleenlijck straffe/want anderſins soude de Magistraet niemandt eenighe straffe of boete mogen op-leggen/noch de Vader sijn kinderen tuchtigen/Rom. 12: 19. En wreeckt u selven niet, mijn beminde. Lev.19:18.

Digitized by Google

B. Vrage. Strijden de doodt-ſtraffen niet tegen dit gebodt / Matt. 5:44. Maer ick ſegge u, hebt uwe vyanden lief, &c?

Antw. Neen: Want de ſtraffen der Overigheydt en geſchieden niet uyt haet/ of uyt wraeckgiericheydt/ maer uyt liefde tot de gerechtigheydt/ &c. De Joden hadden oock dit gebodt van liefde/en nochtans waren doodt-ſtraffen onder haer: De ſumma van de tweede tafel is/ Matth. 22: 39. Ghy ſult uwen Naeſten lief hebben als u ſelven. Een nochtans wierdt aen de Joden de doodt-ſtraffe geboden; niet tegenſtaende dat ſy ſelfs haer Vyanden moſten lief hebben en goet doen/ Exod. 23:4/5. Lev. 19:17/18.

B. Vrage. Waer toe ſullen wy dan doch niet af als ghelegentheydt om de Godtloſe tot bekeeringe te brengen?

Antw. Neen: Want de vreeſe des doodts is in haer kracht/ghy middel tot voorweerdigheydt / als de hope van leven ſoude weſen: Ghy vinnen in het Oude Teſtament moſt men oock ſorghe dragen om de Godtloſe te bekeeren/en nochtans waerenter doe ter tijt doodt-vonniſſen / Deut. 22: 21. Alle lieden van de ſtadt ſullen den wederſpannigen Sone met ſteenen overwerpen, dat hy ſterve. Num. 15: 35.

A. Vrage. Is het geoorloft den Oorlogh te voeren?

Antw. Ja / want Godt heeft meer-maels belaſt dat men ſoude oorlogh voeren/ Judic. 20: 18. De kinderen Iſraëls maeckten ſich op, ende toghen opwaerts ten huyſe Godts, ende vraeghden Godt, ende ſeyden: Wie ſal onder ons voor eerſt op-trecken ten ſtryde tegen de kinderen Benjamins? Ende de Heere ſeyde, Juda voor eerſt. Deut. 11:33/34. Num. 21:14.

A. Vrage. Waer is dit noch wel geoorloft in den Nieuwen Teſtamente?

Antw. Ja: want den Oorloghs-mannen tot Chriſtenen woordende / is niet belaſt datſe uyt den oorlogh ſouden moeten ſcheyden: maer in tegen-deel/ voort haer toe-gelaten/ dat ſy wel Soldaten mochten blijven / Luc. 3: 14. Johannes ſeyde, doet niemande overlaſt, ende laet u vergenoegen met uwe beſoldinge. Matth. 8: 10/11. Act. 10:11.

C. Vrage. Waerom dzeyghde dan Godt / Genes. 9: 6. Wie des Menſchen bloedt vergiet, ſijn bloedt ſal door den Menſche vergoten worden?

Antw. Godt ſpreeckt niet van een wettigen oorlogh / want na het ghewen van dit dzeygement / heeft Godt in den Ouden Teſtamente belaſt te Oorlogen: Maer Godt ſpreeckt van dat onwettelijck en onrechtveerdigh dooden / als de eene den anderen doodt uyt wraeck-gierigheydt / Exod. 20: 13. Ghy en ſult niet doodtſlaen.

C. Vrage. Waerom wilde dan Godt niet dat David een Tempel ſoude bouwen / dewijle hy een Krijghs-man was? 1. Chron. 28: 3.

Antw.

Digitized by Google

Antw. Dit ſagh daer op niet / dat hy oorlogh voerde / maer dat de ſy hoor Godts wrake / Pſal. 18:41. Ghy gaeft my de necke myner Vyanden. 1. Sam. 25:28. Maer Godt wilde dat ſijn huys ſoude gebouwt worden in een tijdt van vrede / en van minder beſomtheyt / op dat dit werck te beter ſoude voort-gaen / 1. Reg. 5:3. Salomon ſeyde tot Hiram: Ghy weet dat mijn Vader David niet en konde den Heere een Huys bouwen, van weghen de oorloghen, daer mede ſy hem omringelden. ℣. 4. Maer nu heeft de Heere Godt my van rondtſom ruſte gegeven. 1. Chron. 22:9.

B. Vrage. Hoe is dan dese voorſeggingne van het Chriſten Volck te verſtaen, Eſa. 2:4. Sy ſullen hare ſwaerden ſlaen tot ſpaden, ende haer ſpiesſen tot ſickelen: Het eene volck ſal tegen het ander volck gheen ſwaerdt op-heffen, nochte ſy en ſullen gheen oorlogh meer leeren?

Antw. Dit moet verſtaen worden / niet letterlijck, want dan ſoude dese voor-ſeggingne noch niet vervult weſen / maer geeſtelijck, van de geeſtelijcke vrede onſer ſielen / Joden en Heydenen / gelijck oock dese propheetie te verſtaen is / Eſai. 11:6/7. De wolf ſal met het lam verkeeren, &c. Epheſ. 2. Hy is onſe vrede, die dese twee een ghemaeckt heeft.

C. Vrage. Maer ſeydt niet Paulus / 2. Cor. 10:4. De wapenen onſes krijghs en zijn niet vleeſchelijck?

Antw. Paulus ſpreeckt hier / niet van uyterlijcke, maer van de geeſtelijcke Vyanden / en door wat wapenen men tegen de Duyvel, de Wereldt, ende het Vleeſch moet ſtrijden / Epheſ. 6:11. Doet aen de geheele wapen-ruſtinge Godts, op dat ghy konnet ſtaen tegen de liſtige omleydingen des Duyvels. ℣. 14/15/16.

B. Vrage. Leert Chriſtus onſe Vrede-vorſt niet dat wy het aerdſche ſullen verachten / en in vrede leven / geen oorlogh om het tijdelijcke op-nemende? Eſai. 9:6. Col. 3:1/2.

Ant. Chriſtus is onſe Vrede-vorſt, een opſuchte van de geeſtelijcke vrede / maer uyterlijcke vyanden komen ons over om ſijnent wille / Matth. 10:34. En meynt niet dat ick ghekomen ben om vrede te brengen op der aerde: Ick en ben niet gekomen om vrede te brengen, maer het ſwaerdt. Wy moeten dieshalven beſtreden om de waere Godtſalige / en niet alleen om het tijdelijcke. Jammers het is niet ongeoorloft / dat men het tijdelijcke ooch ſoecke te bewaren / 1. Tim. 4:8. De Godtzaligheydt is tot alle dinghen nut, en heeft de belofte van het tegenwoordighe, en van het toe-komende leven. Rom. 12:18.

A. Vrage. Is het wel geoorloft dat men recht en pleyt?

Antw. Ja: Want men kan anders tot ſijn goet en ghereghtigheydt dickwils niet komen / 't welck men noodigh heeft van doen / tot onderhoudt van ſijn Huyſgeſin / 1. Cor. 6:4. Soo ghy dan gherichts-ſaken hebt, die dit leven aengaen, ſtelt die daer over, die in de Gemeynte minſt geacht zijn. 1. Tim. 5:8. Soo yemandt de ſijne, en

Digitized by Google

voor-namelijck ſijn Huys-ghenoten niet en verſorght, die heeft het geloove verloochent, ende is erger dan een ongeloovige. Act. 25:10. Paulus ſeyde, ick ſtae voor den Rechter-ſtoel des Keyſers, daer ick geoordeelt moet worden. 1. Tim. 5:22.

C. Vrage. Waerom ſeyde dan Chriſtus / Matth. 5:40. Soo yemandt met u rechten wil, ende uwen rock neemt, laet hem oock den mantel?

Antw. Chriſtus en ſpreeckt daer niet van het ghecoofloft rechten en pleyten voor de Magiſtraet, maer van het dragen van ongelijck, liever als ſich te wreken / en van tuſſchen en rechteren tuſſchen particuliere Perſonen / die wel mackelgierigheyd en ongelijck ſieken / ghelijck ſijn heete reden op particuliere verongelijckinghe ſier / M. 41. Soo wie u dwingen ſal een myle te gaen, gaet met hem twee
B. mylen. M. 39. Phil. 4:5.

Vrage. Wye ſeyt dan Paulus / 1. Cor. 6:1. Derft yemandt van u lieden, die een ſake heeft teghen een ander, te rechte gaen voor onrechtveerdige, en niet voor de heylige?

Antw. Paulus beſtraft het ongelijck harer malkanderen aenſpraken, ende het ergerlijck pleyten der Chriſtenen voor Heydenſche Magiſtraten: maer hy ſpreeckt alle recht-vorderinge niet tegen / ja keurt die voor goet / de welcke voor Heylige geſchiedt. M. 1. M. 4. Soo gy dan gericht-ſaken hebt die dit leven aengaen, ſettet die daer over, die in de Gemeynte minſt geacht zijn.

Morgen-geſangh

Op de ſeven-ende-twintigſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 72. Wilt doch u gericht overgeven, &c.

1.

DE Opper-macht / de aerdtſche Goden
Zijn Godes ordeninghe /
Een dienſte van gemeyne noodeu /
En tot rechts-vorderinghe:
De Koninghen en oock d'oude Rechters /
Zijn de Godts eyge handt /
Soo zijnſe noch oock tot Beſlechters
Van twiſt voor 't ganſche Landt.

2.

Het ſwaerdt is aen de Opper-machten
Van Godt ter handt geſtelt /
Tot ſtraf van die Godts Wet verachten:
Gy hebben oock 't gewelt
Om Oorlogh wettighlijck te voeren /

De

De Vyandt te verslaen/
En voorts al die het Volck verweren/
Met kracht tegen te staen.

3.

Godt geve ons doch vroome Richters/
Een ouden in handt en mondt:
Godt make haer tot reine Stichters
Voor Heere en voor 't Verbondt:
Soo sal ons oock selfs de vroomste Christen/
Een dienst van yder een/
Beslechter zijn van Burgers twisten/
En Wenaer van 't gemeen.

Van de Godts-dienst.

De acht-ende-twintighste Dagh.

A. Vrage. Hebben de Christenen ghеen andere Wetten te gehoorsamen/ als de Wetten van de Overigheydt?

Antw. Ja sy: Want sy moeten insonderheydt Godts Wetten gehoorsamen/ Deut. 10:12. Nu dan Israël, wat eyscht de Heere uwe Godt van u? dan den Heere uwen Godt te vreesen, in alle syne wegen te wandelen, ende hem lief te hebben, ende den Heere uwen Godt te dienen, met u gantsche herte, met u gantsche ziele. V. 13. Om te houden de gheboden des Heeren, ende syne insettingen, die ick u heden gebiede, u ten goede. Matth. 22:21. Geeft den Keyser dat des Keysers is, ende Gode dat Godes is. Rom. 12:11.

B. Vrage. Wat is Godts dienst?

Antw. De Godts-dienst is een heylighe handt der ziele / waer door de Menschе sich selven gheheel aen Godt ten dienste overgeeft/ Rom. 6:12. Maer nu, van de sonde vry gemaeckt zijnde, ende Gode dienstbaer gemaeckt zijnde, hebt ghy uwe vrucht tot heyligh-makinge, ende het eynde, het eeuwige leven. Rom. 6:17/18/19. Psal. 116:16. Heere, ick ben u knecht.

C. Vrage. Is dit hier toe genoegh/ dat men het met een seckere leere houdt/ en die belijdt?

Antw. Neen: Want de kennisse en belydenisse van een leere kan oock zijn in een onbevoorrn ziele / Matth. 7:22. Vele sullen seggen in dien dage, Heere, Heere, en hebben wy niet in uwen name gepropheteert? 1. Cor. 13:1. Al had ick alle de kennisse, en wiste alle verborgentheydt, ende dat ick de liefde niet en hadde, soo ware ick niets. Cit. 1:16.

C. Vrage. Waer in bestaet dan de Religie?

Antw. De Religie bestaet in een ware kennisse Godts, ende in

Digitized by Google

een ſuyvere Godts-dienſt, Tit. 1 : 1. Het is een kenniſſe der waerheydt die na de Godtzaligheydt is. 2. Petr. 1:5. Voeght tot u gelooven deught. Tar. 1:27.

C. Vrage. Waer na moet de Religie worden aen-geſtelt?

Antw. Alleen na het voorſchreven Woordt Godts/ 2. Tim. 3 : 17. Alle de Schrift is van Godt in-gegeven, ende is nuttigh tot leeringe, tot wederlegginghe, tot verbeteringhe, tot onderwyſinghe die in de rechtveerdigheydt is. v. 17. Op dat de Menſche Godts volmaeckt zy, tot alle goet werck volmaeckt elijck toe-gerust. Deut. 4: 2. Act. 17:11. Sy onderſochten dagelijcks de Schriften.

B. Vrage. Is 't dan niet genoegh dattmen de Religie volght/ die de Voor-ouders hebben gehadt?

Antw. Neen/ want die ſommen gedwaelt hebben/ Ezech. 20:18. En wandelt niet in de inſettingen uwer Vaderen. Zach. 1: 4. Weeſt niet als uwe Vaderen. Luc. 14:26.

A. Vrage. Is 't niet ghenoegh dattmen in de Godts-dienſt de ghewoonte des Landts volge/ en de openbare Kercke?

Antw. Neen: want de Geloovige moet in ſijn eygen herte verſeckert zijn/ dat hy de waerheydt heeft/ 2. Cor. 13 : 5. Onderſoeckt u ſelven of ghy in den gheloove zijt. Gal. 1:5. Jer. 7:4. Vertrouwt u niet op valſche woorden, ſeggende des Heeren Tempel, des Heeren Tempel, des Heeren Tempel, zijn dese. 2. Tim. 1:12. Ick weet wien ick geloofd hebbe.

C. Vrage. Is 't niet genoegh dattmen een goede meyninge heeft in't geen men doet?

Antw. Neen: want men kan in een goede meyninghe een valſche Godts-dienſt hebben/ Col. 2:23. Leeringen der Menſchen hebben een ſchijn van wijſheydt in eygenwilligheu Godts-dienſt, ende in nederigheyt, ende in het lichaem niet te ſparen, doch en zijn niet in eenige waerde. 2. Sam. 6:7. Matth. 15:9.

A. Vrage. Wie moet men Godts-dienſtelijck eeren?

Antw. Alleen den waren Godt/ Matth. 4:10. Den Heere uwen Godt ſult ghy aenbidden, ende hem alleen dienen. Gal. 4:8. Iſai. 42 : 8. Ick ben de Heere, dat is mijn Naem, ick en ſal myne eere geenen anderen gheven, noch te mynen lof den ghe ſnedenen Beelden.

B. Vrage. Waerom moet men Godt alleen aen-bidden en dienen?

Antw. Om dat hy de Godtlijcke eere alleen waerdigh is: En oock om dat hy alleen onſe nooden en gebeden kent, ende oock ons alleen helpen kan, en wil, Pſal. 50 : 15. Roept my aen in den dagh der benauwtheydt: Ick ſalder u uyt-helpen, ende ghy ſult my eeren. 1. Reg. 8: 39. Ghy alleen kent het herte aller Menſchen. Jerem. 9 : 13.

C. Vrage. Hoe worden die Lieden genaemt/ dewelcke aen yemandt anders Godtlijcke eere bewyſen/ als alleen aen den waren Godt?

Antw.

Digitized by Google

Antw. De Schrifture noemt dese wigt/Afgoden-dienaers: ende haer Godts-dienst/ afgoderye, 1.Cor. 10: 7. En wort geen Afgoden-dienaers. Apoc. 21:8. Act. 17:16.

C. Vrage. Wat is Afgoderye?

Antw. Afgoderye is soo een Godts-dienst/ waer in men eenigh Schepsel met Godts-dienstighe eere dient/ Gal. 4: 8. Maer doe als ghy Godt niet en kendet, diendet ghy de gene die van naturen geen Goden zijn. 1.Cor. 8:4. 1.Joan. 5:21.

A. Vrage. Mach men dan de Engelen gheen Godts-dienstige eere bewijsen?

Antw. Neen: Col. 2: 18. Dat u niemandt overheerschc na synen wille in nederigheydt, ende dienst der Engelen. Apoc. 19: 10. Ick viel voor den Engel neder om hem aen te bidden, ende hy seyde tot my, sier dat ghy dit niet en doet, ick ben uwe Mede-dienstknecht, Aenbidt Godt. Apoc. 22:9.

B. Vrage. Waerom heeft dan Abraham de Engelen aen-ghebeden / Gen. 18:2. Abraham boogh sich ter aerde?

Antw. Abraham hielde dese Enghelen niet voor Enghelen / soo dat sijn neder-buygen, maer een burgerlijcke erebiedigheydt is geweest/ na de wyse van dat Landt/ Heb. 13:2. Sommige hebben onwetende Engelen geherberght. Gen. 23:7.

C. Vrage. Badt Jacob den Enghel niet aen / als hy sprack / Gen. 48: 16. De Engel, die my verlost heeft van alle quaedt, zegene dese Jongers?

Antw. Neen / want dit was maer een menschen van de by-stander dese Engels/ ofte/ wil men dit nemen voor een aenbiddinge / Jacob badt dien Engel aen / doch dit was geen geschapen Engel / maer ter was de Engel des Verbondts, de Sone Godts/ die Jacob daer voor erkende/ Gen. 28: 16. Ghewisselijck is de Heere aen dese plaetse. Mal. 3:1. Gen. 31:42. Hos. 12:5/6.

C. Vrage. Bidt de Heerlijck David niet aen in dese woorden / Psal. 132:1. O Heere! gedenckt aen David, aen al sijn lyden?

Antw. Neen: Maer de Heerlijck bidt Godt aen; ende verhaelt hun Davids lyden/ om Godt / menschelijcker wyse voor te stellen/ sijn Genade-verbond en beloften aen David gedaen voor sijn Ko-nonetingen/ 2.Par. 6:16. Ende nu Heere Godt Israels, houdt uwen Knecht mynen Vader David, dat ghy tot hem gesproken hebt, seggende, gheen Man en sal u van voor mijn aengesichte af-gheslneden worden, die sitte op den Throon Israels.

C. Vrage. Waerom worden dan die seven Geesten aen-gebeden? Apoc. 1: 4.

Antw. Hier door wordt af-gheheeldt de Persoon des Heyligher Geestes/ en gheen geschapen Geesten / want nergens worden deze gheteelt onder de Aenbidders in den Hemel: De Heylighe Geest word hier als seven Geesten vertoont / ten opsichte van sijn verscheydige gaben aen dese seven Gemeynten; de welcke anders genaemt worden/

Digitized by Google

hoogden / Apoc. 4: 5. Seven vyerighe lampen brandende voor den Throon welcke zijn de seven Geesten Godts. Apoc. 5:6.

A. Vrage. Bidden dan de Heyligen niet voor ons in den Hemel?

Antw. Niet in 't byſonder / niet hemliſſe van onſe particuliere noodẽ/ Eſai. 63:16. Abraham en weet van ons niet. Eccleſ. 9: 5. De doode en weten niet met allen. 2. Esg. 22:19.

C. Vrage. Wat ſalmen dan op deſe plaetſen ſeggen? Apoc. 5: 8. De vier-en-twintigh Ouderlingen vielen voor het Lam neder, hebbende elck Cytheren ende goude Phiolen zijnde vol reuck-werck, welcke zijn de gebeden der Heyligen. Apoc. 8: 3/4. Apoc. 6: 10.

Antw. Deſe plaetſen kommen maer een hooghſten bewijſen / dat de Heylige in den Hemel vyerigh zijn in ghebeden en danckſeggingen / maer niet / dat ſe deſe ghebeden en danckſeggingen doen met byſonderen hemliſſe voor particuliere Perſonen die op der aerde zijn? Het zijn haer eyghen Lof-zangen / maer mede ſy Godt voor haer ſelven dancken/ ofte een hooghſten/ſy bidden maer voor de Kercke in 't gemeyn/ ghelijck wy bidden voor de Kercke in 't Oosten en Weſten, daer wy niemandts noodt in 't byſonder kennen. Apoc. 14: 3. Sy ſongen als een nieuw ghelangh voor den Throon. Apoc. 15: 3.

C. Vrage. Wat is dan dit te ſeggen/ Jer. 15: 1. De Heere ſeyde tot my: Al ſtont Moſe ende Samuel voor mijn aengeſichte, ſoo en ſoude doch mijn ziele tot deſen volcke niet weſen?

Antw. De ſin is: Al waren dit heylige Mannen noch in 't leven / en haden voor dit Volck / ſoo ſouden ſy te vergheefs bidden / Ezech. 14: 14. Of ſchoon deſe drie Mannen, Noah, Daniel, ende Job, in 't midden des ſelven waren, ſy ſouden door hare gherechtigheyt alleen hare zielen bevryden. Ezech. 32: 33.

C. Vrage. Moet men dan de Heylige gantſch geen eere aendoen?

Antw. Alleen mach haer ghem Godts-dienſtighe eere aen-doen/ nochtans moet men haer eeren door mede dat men dan haer goede gedachtenisſe behoude/ ende dat men haer exempel den deught ſoerlt na te volgen/ Hebr. 13: 7. Ghedenckt uwe Voor-gangeren, die u het woordt Godts geſproken hebben, ende volght haer geloove na, aenſchouwende de uyt-komſte harer wandelinghe. Jacob. 5: 11. Hebr. 11.

B. Vrage. Moet men de Reliquien dan af-gheſtorven Heylige niet Godts-dienſtelijck bewaren/ en eeren/ om een ſonderlinge kracht/ de welcke in deſelvige is?

Antw. Neen / want het ſoude een ſchandelijcke afgoderye zijn / daermen Godts-dienſtighe eere gaf aen ſoodanighe doode dingen/ 1. Joan. 5: 21. Kinderckens bewaert u ſelven van de Afgoden. 1. Cor. 10: 19. Jude v. 9.

B. Vrage. Warrom hebben dan de Reliquien van Eliſa / een doode lebendigh gemaeckt? 2. Reg. 13: 21.

Antw. Deſe doode beenderen zijn darrom noyt aen-ghebeden:

Ja/

Digitized by Google

Ja/ de kracht is van dese doode beenderen niet af-gheonnen/ maer van Godt; ghelijck in dierghelijcke saken meer-maels te ſien/ 2. Reg. 5: 14. Naäman doopte ſich in de Jordaen ſeven-mael, na het woordt van den Man Godts, ende ſijn vleeſch quam weder, gelijck het vleeſch van een kleynen Jonghen, ende hy werdt reyn. Actor. 3: 12.

C. Vrage. Hoe is 't dan te verſtaen/ dat de kleederen van Chriſtus, de ſchaduwe van Petrus, de ſweet-doecken van Paulus, hebben konnen Sieke geſont maken? Matth. 9: 21. Actor. 5: 15. Actor. 19: 12.

Antw. Dese kracht ſtack niet in dese uyterlijcke dinghen/ maer Godt dede op die tijde extra-ordinare wonderen door ſoodanighe dingen/ tot beveſtinge des Euangelij: Dese kracht ginghen niet uyt van de kleederen/ maer van Jeſus ſelve/ Matth. 5: 30. Terſtont Jeſus bekennende in hem ſelven de kracht die van hem uyt-ghegaen was, keerde hem om in de Schare, en ſeyden, wie heeft myne kleederen aen-geraeckt. Act. 3: 12. Petrus ſeyde, Ghy Iſraëlitiſche Mannen, wat verwondert ghy u over dit? ofte wat ſiet ghy ſoo ſterck op ons, als of wy door onſe eygene kracht ende Godtzaligheydt deſen hadden doen wandelen. 4. 16. Door het geloove in Jeſum heeft ſijn naem deſen geſtercki. Joan. 5: 4.

A. Vrage. Mach men den Beelden eenige Godts-dienſtige eere bewijſen?

Antw. Neen/ want hier tegen leydt klaerlijck het tweede Ghebodt/ Exod. 20: 4. Ghy en ſult u geen gheſneden beeldt, noch eenige ghelijckeniſſe maken. 5. Ghy en ſult voor die niet buygen, noch haer dienen. Deut. 4: 15/ 16/ 17. Deut. 27: 15.

A. Vrage. Sien dit niet alleen op de Heydenſe Beelden?

Antw. Neen/ maer het ſiet op alle Beelden/ om dat de reden op alle Beelden paſt/ oock op de Beelden der Joden/ Eſai. 40: 18. By wien wilt ghy Godt verghelijcken. Rom. 1: 23. Sy hebben de heerlijckheydt des onverderffelijcken Godts verandert in de gelijckeniſſe van een verderffelijck Menſche. Deut. 4: 15/ 16.

C. Vrage. Mach men Godt wel dienen door een Beeldt?

Antw. Neen: want oock dit is afgoderye/ Act. 7: 41. Sy maeckten een Kalf in die daghen, ende brachten offerhanden tot den Afgodt. Jud. 17: 3. 1. Reg. 12: 27/ 28.

A. Vrage. Mach men dan geen Beelden van Godt hebben?

Antw. Neen: Eſai. 40: 18. By wien dan ſult ghy Godt verghelijcken, of wat gelijckeniſſe ſult ghy hem toe-paſſen. Deut. 4: 15/ 16. Rom. 1: 23.

C. Vrage. Waerom hebbenſe dan in het Oude Teſtament/ in den Tempel eenighe Cherubinen gheſtelt/ als oock de metale Slange?

Antw. Dese dinghen ſijn van Godt ſelve in-geſteldt/ de welcke geen Beelden ſijn gemaeckt tot Godts-dienſtige eere/ maer de Cherubi-

Digitized by Google

rubinen ſtonden in het Heylige der Heyligen/ daerſe van het volck niet konden geſien worden: En de kopere Slangh̃e is mogh ghedaen als bekende miracht/ dat menſe roockte/ 2. Reg. 18: 4. Hiſkia verbryſelde de kopere Slange, die Moſe gemaeckt hadde, om dat de Kinderen Iſraels tot die dagen toe haer geroockt hadden.

Vrage. Waerom heeft Godt dan ſijn ſelven ſonnijdes in ſchere
B. gedaenten vertoont?

Antw. Tot bewijs van ſijn byſondere teghenwoordigheydt/ en niet om daer na een Beelde te maken/ want die verroeringen zijn verſchepdem gemeeſt in byſondere tzeckenen/ Deut. 4: 15. Wacht u dan wel voor uwe zielen, want ghy en hebt geene ghelijckeniſſe geſien, ten dage als de Heere op Horeb uyt het midden des vyers tot u ſprack. v. 16. Op dat ghy u niet verderver, ende maket u yets geſnedens, de ghelijckeniſſe van eenigh beelde, de ghedaente van Man of Wijf. Eſai. 40: 18. Rom. 1: 23.

A. Vrage. Wat is het beſte Beelde van Godt?

Antw. De nieuwen Menſche, beſtaende in gerechtigheyt en heyligheydt/ Col. 3: 10. Dat ghy aen-gedaen hebt den nieuwen Menſche, die vernieuwt wort tot kenniſſe na het evenbeeldt des genen, die hem geſchapen heeft. Epheſ. 4: 24. Dat ghy den nieuwen Menſche ſoudet aen-doen, die na Godt gheſchapen is in gerechtigheydt en heyligheydt.

Morgen-geſangh

Op de acht-ende-twintighſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 15. Wie is die ſal wonen eenpaer, &c..

1.

WIe is 't die Godt ten Hemel wacht?
't Is die 't Geloof tracht te vermeeren/
En die de Godts-dienſt recht betracht/
Die boven Godt ooch niets en acht/
En neevens Godts niemandt will eeren.

2.

Ick dien een Godt, ſoo eyghen ſijn Wet/
Geen Engel/ of geſtorven Vromen/
Geen Beelde doet my hier in beiet/
't Heyt is alleen op Godt geſet/
'k Derf anders tot ſijn Throon niet komen.

3.

'k Verneder my ooch voor mijn Heer,
Ick offer aen den Geeſt gebeden:

Dan

Dan ſoeck ick wegderſt niemandt meer /
Maria dat ick nimmer ree :
Hochtaers ick arme haer reyne zeden.

4.

Ick kus noch hoof / noch hert / noch handt :
Noch yets van Heyl'ge naer gelaten /
Weet mijn een tap / een ſchoe / een tant /
O boete Pauſ domus mis-verſtant /
Waer ſullen u die dingen baten ?

Van de Sabbath.

De negen-ende-twintighſte Dagh.

B. Vrage. Hoe veelderley is de Godts-dienſt ?

Antw. De Godts-dienſt is / ofte een byſondere Godts-dienſt van yder Chriſten by hem ſelven : ofte een openbare Godts-dienſt in de Gemeynte / Heb. 10: 25. Laet ons onſe onderlinge by-een-komſte niet na-laten. Actor. 2: 1. Sy waren alle eendrachtelijck by een. Matth. 6: 6.

B. Vrage. Heeft de byſondere Godts-dienſt eenigh ſeheren tijdt ?

Antw. Daer toe is van Godt geen ſchere tijdt gheſtelt / als in't ghemeyn / datmen daer in ſeer dickwijls moet beſigh zijn / Luc. 18: 1. Jeſus ſeyde haer een ghelijckeniſſe daer toe ſtreckende, datmen altijdt bidden moet, ende niet vertragen. 1. Theſſ. 5: 17. Bidt ſonder op-houden. Pſal. 55: 18. 's Avonds, 's morgens, ende des middaeghs ſult ghy myne ſtemme hooren.

A. Vrage. Heeft de openbare Godts-dienſt eenighe ſchere tijdt ?

Antw. Ja : dewijle de Gemeynte het Koninghrijcke Godts, ende een openbare t'ſamen-komſte van Godts Volck / ſoo heeft de Koninghinne van dit Rijcke haer op ydre geſtelt / Pſal. 110: 3. U Volck ſal ſeer gewilligh zijn op den dagh uwer Heyr-kracht in Heylige cieragie. Pſal. 118: 24. Apoc. 1: 10. Ick was in den Geeſt op den dagh des Heeren.

B. Vrage. Houde Adam voor den Val oock een vaſte tijdt der Godts-dienſt hebben gehadt ?

Antw. Ja : want Godt heeft ook door een hem gheſchreven den ſevenſten dagh ghezegent, ende dien geheylight, om dat hy op den ſelven dagh gheruſt hadde van al ſijn werck. Exod. 20: 11. Heb. 4: 4.

C. Vrage. Wort dit niet verſtaen voor den Val Adams ?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Neen / want als Godt het werrelt van den ſeſſten dagh op-nam / ſoo was alles noch ſeer goedt / Gen. 1: 31. Godt ſagh alles wat hy gemaeckt hadde, ende ſiet, het was ſeer goed: doe was't avondt geweeſt, ende het was morgen geweeſt, de ſeſte dagh. Gen. 1: 27. Gen. 2: 7.

B. Vrage. Wat tijdt van openbare Godts-dienſt hebben de Patriarchen gehadt voor de tijden van Moyſes?

Antw. Sy hebben die ſeſtinge ſeventſte dagh gehadt die Godt na de Schepppinge had in-geſtelt / Exod. 16: 22. Het geſchiede op den ſeſten dagh, dat ſy dobbeld broodt verſamelden. Exod. 16: 5/13/28. Deb. 4: 4/ 5.

C. Vrage. Waer komt het dan van daen / dattmen ſoo menighmaal van de Sabbath der Patriarchen leeſt in de Heylighe Schrifture?

Antw. Daer zijn veel dinghen die doe op haer gheweeſt zijn / daermen niet van leeſt / als namelijck / van haer Godts-dienſt / Gebeden / Offerhanden / Beſteeringe / &c. Ende dit / om dat die Hoyſe Hiſtorie van Geneſis maer ſommige in-ſondere dingen aenteyckent: Ja / men leeſt oock niet daer na perſt van den Sabbath / van dat Iſrael in Canaan is gekomen / noch de tijden van Eliſa toe / ſijnde veel een tijdt van acht honderd Jaer / 2. Reg. 4: 23. Ja veel-ſien tijdt de Sabbath is onder-houden geweeſt: Het is bewijs genoegh van de Sabbath der Patriarchen / dat Moyſes / nu eenmael dese Wetten voor het geven van de Wet op Sinai, daer van ſpreeckt / als van een bekende ſake / Exod. 16: 23. Morghen is de ruſte, de Heylige Sabbath des Heeren. Exod. 16: 1. Exod. 19: 1.

A. Vrage. Wat ordinare tijdt van openbare Godts-dienſt hebben de Joden gehadt?

Antw. De Joden hebben oock deſelfde ſevende dagh gehadt / dewelcke Godt op nieuws in ſijn Wet heeft vaſt geſtelt oock voor haer / Exod. 20: 10. De ſevende dagh is de Sabbath des Heeren uwes Godts. Deut. 5: 14.

A. Vrage. Wat naem heeft deſe dagh voor-gaens gehadt?

Antw. De naem van Sabbath, Eſai. 56. 2. Die den Sabbath houdt. Eſai: 58: 13.

C. Vrage. Warrom wierdt die dagh een Sabbath genaemt?

Antw. Om dat het een ruſt-dagh was / ter ghedachtenisſe van Godts ruſte op den ſeventſten dagh na de Schepppinge / Exod. 20: 10. Maer de ſeventſte dagh is de Sabbath des Heeren uwes Gods: dan en ſult ghy geen werck doen, noch u Sone, noch u Dochter, noch u Dienſt-knecht, noch u Dienſt-maeght, noch u Vee, noch u Vreemdelingh die in uwe Poorten is. V. 11. Want in ſes daghen heeft de Heere Hemel ende Aerde ghemaeckt, de Zee, ende alles wat daer in is, ende hy ruſte ten ſeventden daghe: daerom regende de Heere den Sabbath ende heylighde den ſelven. Exod. 29: 12. Gen. 2: 2.

Vrage.

Digitized by Google

V. Vrage. Hadden de Joden niet meer Sabbathen als den seventiẽ dagh?

Antw. Ja: want alle hare Feest-dagen, wierden ook Sabbathen ghenaemt / om darmen dare in ooc moſt ruſten / Exechiel: 11. Daer toe gaf ick hen myne Sabbathen. Levit. 23: 15. Exod. 23: 11.

C. Vrage. Wat onderſcheydt is 'er / tuſſchen de Sabbath van den seventiẽ dagh, ende tuſſchen de andere Sabbathen der Feeſt-dagen?

Antw. De Sabbath van den seventiẽ dagh in ordre is gheſtelt om alchdr te hueren: maer de andere Sabbathen van Feeſt-dagen / waren maer voor een tijdt / tot dat de Meſſias komen ſoude / Col. 2: 17. Welcke zijn een ſchaduwe der toe-komende dinghen, maer het Lichaem is Chriſtus. Gal. 4: 10. Deut. 10: 1.

C. Vrage. Is dan het vierde Gebodt een morael Gebodt?

Antw. Ja: want morael is ſoo veel te ſeghghen / als 't ghene de zeden en manieren van Godts-dienſt / en van Godtzaligheydt aen-gaet: Dat het vierde Ghebod gebiedt de tijdt voor openbare morale plichten van Godts-dienſt en van Godtzaligheydt: Waerom wordt het in de morale Wet der thien Genoden gheſtelt / Deut. 5: 12. Onder-houdt den Sabbath-dagh dat ghy dien heyliget, ghelijck als de Heere uwe Godt u gheboden heeft. Exod. 20: 8.

C. Vrage. Is 'er dan niet ceremoniaels in dit vierde Gebodt ghevveſt?

Antw. Het woordt ceremoniael wordt genomen / ofte voor 'tghene voor een ſeker tijd maer is in-geſtelt: ofte voor een uytwendige oefeninge in de Godts-dienſt: ofte voor het dat een voor-beelt en figure is van de Meſſias. Het vierde Gebodt heeft in alle dzie deſe beteyckeninſſen het ceremoniaels by ſich getaen in de practijcke.

Voor eerſt: De seventiẽ dagh / na de Scheppinge te reckenen / is ceremoniael, dat is / dit was maer voor de tijd voor de Joodſche kercke / Col. 2: 16. Dat u dan niemandt en oordeele in ſpyſe of dranck, ofte in het ſtuck des Feeſt-daeghs, ofte der nieuwe Mane, ofte der Sabbathen. Gal. 4: 10.

Ten tweeden: Het vierde Gebodt belaſt de t'ſamen-komſte tot de openbare Vergaderinghen / en dat om alsdan de uytwendighe Godts-dienſt te ghebruycken / en ſoo ghebiedt het de Ceremonien der kercke dan waer te nemen / Pſal. 92: 1. Een Liedt, een Pſalm op den Sabbath-dagh. Pſal. 92: 6.

Ten derden: Ook was de Sabbath der Joden daer in ceremoniael, dat is / een figure, en voor-beeldt, datſe in haer Godts-dienſt jaerlijcks dubbelde Offerhanden: ende datſe af-beelde de ruſte des Hemels / Num. 28: 9. Maer op den Sabbath-dagh twee volkomene een-jarige Lammeren. Hebr. 4: 9. Daer blijft dan een ruſte over voor het Volck Godts.

Digitized by Google

E. Vrage. Waer 'er niet eens ceremoniaels ten opſichte van de ruſte der Joden van haer werck?

Antw. Ja: Want haer ruſten van arbeyde/ was niet alleen om haer daer de Godts-dienſt beter te konnen plegen: Maer het ruſten ſelve was oock een bequaame af-beeldinghe van de geeſtelijcke ruſte des Nieuwen Teſtaments/ af-beeldende Chriſti ruſte in den graue: Gelijcerom was ook dit ceremoniael hoog van nöden/ dat de Heere de Arbeyders op den Sabbath-dagh met de hoogſte ſtraffe ſtraft hebben/ Exod. 31: 14. Onderhoudt dan den Sabbath, dewyle hy u lieden heyligh is: Wie hem ontheylight, ſal ſekerlijck gedoodt worden: Want een yeghelijck die op den ſelven eenigh werck doet, die ziele ſal uyt-gheroyt worden uyt het middelen haarer Volckeren. Num. 15: 35. Gal. 4: 1/2.

B. Vrage. Dan wat wercken moeſten de Joden ruſten?

Antw. Dan alle dienſtbaer en werkelijck werck / op het velt / op de waeter/ in de huyſen/ &c. Lev. 23: 21. Geen dienſt-werck ſalt ghy doen. Exod. 12: 16. Num. 8: 5.

C. Vrage. Waer in dan eygentlijck de morale natuer van het vierde Gheboodt / 't welck over-een-komt met de Wet der natuere / ende daer-om noyt kan af-geſchaft worden?

Antw. Het weſen van het vierde Gheboodt beſtaet eygentlijck hier in / datmen moet hebben een bequame ruſt-tijdt om den openbaren Godts-dienſt na Godts Woorden te verrichten / (welcke dat nu die tijdt ſal ſijn/ dat heeft de Heere ingeſtelt / na zijn wet-ghevallen / en na veranderinghe der tijden) ſoo dat het weſen van het vierde Gheboodt leydt in deſe woorden/ Deut. 5: 12. Onderhoudt den Sabbath-dagh, dat ghy dien heyliget: gelijck als de Heere uwe Godt u geboden heeft. Exod. 16: 23. 1 Maccab. 5: 18. Voorwaer ſegge ick u, tot dat d'hemel ende de Aerde voor-by gaen, en ſal daer niet een jota, noch een titrel van de wet voor-by gaen.

A. Vrage. Wat morale, en altijdt-durende plichten der Godts-dienſt vereyſchte de Sabbath-dagh der Joden?

Antw. Deſe ſes na-volgende:

(1.) Het te ſamen komen in de Vergader-plaetſen tot de Godts-dienſtige offeninghen/ Luc. 4: 16. Jeſus quam tot Nazareth daer hy op-gevoedt was, ende ginghen na zijn gewoonte, op den Sabbath-dagh in de Synagoge. Hebr. 10: 25.

(2.) Openbare ghebeden en dancksegginghen doen / Exod. 46: 3. Oock ſal het Volck des Landts aen-bidden voor de deure der ſelver poorte, op de Sabbathen. Act. 2: 42.

(3.) Pſalmen ſingen/ Pſal. 92: 1. Een Liedt, een Pſalm op den Sabbath-dagh. 1. Chr. 16: 15.

(4.) Het voor-leſen van de Schriftuere/ Act. 13: 14. Ende gegaen zijnde in de Synagoge op den dagh des Sabbaths, ſaten ſy neder. v. 15. Ende na het leſen der Wet ende der Propheten, ſonden de Overſte der Synagoge tot haer, &c. Luc. 4: 16.

(5.) Het

Digitized by Google

(5.) Het predicken van Godts Woordt/Act.15:21. Moses heeft 'er van oude tyden in elcke stad die hem predicken, ende by wort op elcken Sabboth in de Synagogen gelesen. 2.Tim.4:2.

(6.) Het verfoogen van Aelmoesen/en ander onderhoudt voor Armen/en voor de Godts-dienst/Marc.12:41. Jesus gesetten zijnde voor de Schat-kiste, sagh hoe de Schare gelt wierp in de Schatkiste. 1.Cor.16:2.

A. Vrage. Soude dan dit vierde Ghebodt noch zijn kracht hebben onder de Christenen?

Antw. Ja/voor soo veel als het morael is/want morale gebooden zijn niet af-geschaft/daerom heeft de Heere deselvighe niet sijn eygen Vinger in steene Tafelen in-geschreven/Matth.5:18. Voorwaer segge ick u, tot dat de Hemel ende de Aerde voor-by gaen, en sal daer niet een jota, noch een tittel van de Wet voor-by gaen. Exod.31:18. De twee tafelen, beschreven met den vinger Godts. Exod.34:28.

B Vrage. Waerom noemt dan Paulus de Sabbathen schaduwen, Col.2:17?

Antw. Paulus siet hier op de Joodtsche Sabbathen/en merckt de Sabbathen aen voor soo veel als deselvige op de Joodtsche wyse ghehouden wierden/met Offerhanden/Ceremonien/en ooch met Joodtsche Inseettingen/tegens de loop van Christi regeringe aen/v.22. Welcke dingen alle bederven, door het gebruycken na de geboden en leeringen der Menschen. v.14/19.

A. Vrage. Wat bestraft dan Paulus/Gal.4:10. Ghy onderhoudt dagen, ende maenden, ende tyden, ende jaren?

Antw. Derselve dat in Col.2:16/17. bestraft/namelijck/dat de Christenen op de Joodtsche manniere/volgens de Wet der Ceremonien de Joodtsche Feest-dagen en Sabbathen noch onderhielden/als noodtsakelijck/en als Ceremonien die op de komste des Messie waren siende/het welcke streedt tegens het Christendom sien/v.11. Ick vreese voor u, dat ick niet eenigluns te vergeefs aen u gearbeydt hebbe. Gal.5:2.

A. Vrage. Wat tijdt van openbare Godts-dienst houdt het Christendom?

Antw. Het Christendom onderhout den eersten dagh der weke, in plaetse van den seventsten dagh, Act.20:7. Ende op den eersten dagh der weke, als de Discipelen by een ghekomen waren. 1.Cor.16:2. Op elcken eersten dagh der weke.

B. Vrage. Zijn de Christenen aen een seckere tijdt verbonden?

Antw. Ja/en dat uyt kracht van het vierde Ghebodt, 't welck niet is af-geschaft in sijn wesentlijcke verpligtinge/om een bastendt tijdt van openbaren Godts-dienst te hebben/Deut.5:12. Onderhoudt den Sabbath-dagh. Matth.5:18.

C. Vra. Is het niet een bewijs van een kleyn geloove/datmen noch dagen onderhoudt/volgens het seggen van Paulus/Rom.14:5/6?

Digitized by Google

Antw. Iſdem: Want Paulus ſpreeckt van ſterck-gheloovighe Chriſtenen uyt de Heydenen/ de welcke den dagh der Heeren hielden boven den Joodtſchen dagh: ende hy ſpreeckt van ſwack-gheloovighe Joden/ de welcke noch aen al haer Joodtſche feeſt-dagen bleven hangen: daerom ſeydt hy/ Rom. 6. Die den dagh waer neemt, die neemt hem waer den Heere, dat is/ den Heere Chriſto, als blijckt/ 1. Cor. 10/14.

B. Vrage. Wat gronden hebben wy voor het houden van den eerſten dagh der weke, dat is/ van den Sondagh, in plaetſe van den ſevenſten?

Antw. Behalven de reden ghenomen van de opſtandinge Chriſti uyt den dooden, ſoo hebben wy deſe redenen tot onder-houdinge:

Voor eerſt: De practijcke en ghewoonte van Chriſtus ſelve/ en van ſyne Apoſtelen/ Joan. 20:26. Ende na acht dagen waren ſyne Diſcipelen wederom binnen, ende Thomas met haer, ende Jeſus quam als de deuren geſloten waren, ende ſtondt in het midden, en ſeyde, vrede zy u lieden. Act. 20:7.

Ten tweeden: Het gebodt van Paulus/ 1. Cor. 16:2. Op elcken eerſten dagh der weke legghe een yeghelijck van u yet by hem ſelve wegh.

Ten derden: De naem die deſe dagh draeght/ Apoc. 1:10. Ick was in den Geeſt op den dagh des Heeren.

C. Vrage. Door wat reden isſt dat de ſevenſte dagh veranderet in de eerſte dagh der weke tot een Sabbath-dagh?

Antw. Ofte door laſt der Apoſtelen/ ofte 't ghene waerſchijnelijcker is/ door Chriſtum Jeſum ſelve/ Act. 1:3. Hy ſprack met haer van de dinghen die het Koninghrijcke Godts aen-gaen. Apoc. 1:10. Op den dagh des Heeren. Matth. 12:8. De Sone des Menſchen is een Heere oock van den Sabbath.

Morgen-ſangh

Op de negen-ende-twintigſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 116. Ick heb den Heer lief want hy heeft verhoort, &c.

1.

GOdts Volck heeft tot ſijn dienſt een ſeeckre tijdt:
Selfs Adam hielt de laſt van ſeven dagen:
Deze Sabbath ooch de Patriarchen ſagen/
En 't werdt van doe van Joden ſijn vernijdt.

2.

Godts Woort ſtelt vaſt/ dat 't ſevende gedeelt

Dan

Digitized by Google

Van onſe tijdt ten Godes-dienſt te gheven/
't Heydt noch tot laſt van ons die hier noch leven/
Hoe wel die menigh Chriſten ſeer verdaert.

3.

De ſtrenge ruſt op ſtraf ſelfs van de doodt/
Het dubbelen van haer Offer-ſclaven:
Ook 't Afkeerdt van ons Heeren ſulte Hayen
In 't graf van doe-maers eygen aen de Doodt.

4.

Waer Tempel-gangh/ de Pſalmen- en 't Gheſangh/
Het Predicken/ de Aenroep- en het leſen
Van de Schrifturen/ ſyn hier noch als voor deſen/
Voor Chriſtenen een vaſte Sabaths-wet.

5.

Soo moet de maert/ de hal/ de ſtraet/ het veldt/
Het ingheſeghen/ en ook de winckel ruſten/
Op dat wy onſ in God mogen verluſten:
Het noodige alleen is vry geſtelt.

Van de Staet na dit Leven.

De dertighſte Dagh.

A. Vrage. Wat voordeel ſal het ghheven/ dat men de Godes-dienſt vlytigh ware neemt?

Antw. De Godtzaligheydt heeft een groote belofte/ 1. Tim. 4:8. De Godtzaligheydt is tot alle dingen nut/ hebbende de belofte des tegenwoordigen, ende des toekomenden levens. Heb. 12:29. Wy gelooven tot behoudinge der zielen. 1. Petr. 1:9.

B. Vrage. Wanneer-behoort men de beſtendighe van het toekomende leven?

Antw. Na dat de Gheloovige gheſtorven zijn/ 1. Cor. 15:19. Indien wy alleenlijck in dit leven op Chriſtum zijn hopende, ſoo zijn wy de ellendighſte van alle Menſchen. 2. Cor. 5:1. Joan. 5:24.

A. Vrage. Worden de Zielen der ghene die geſtorven zijn niet eerſt geſuyvert in een Vagevyer?

Antw. Neen/ want ſy zijn zalighe verſtonde na de doodt/ Apoc. 14:13. Zalighe zijnde die in den Heere ſterven van nu aen. Luc. 23:43. Heden ſalt ghy met my in den Paradyſe zijn.

C. Vrage. Waerom ſeydt dan Paulus/ 1. Cor. 3:15. Soo yemandts werck ſal verbrandt worden, die ſal ſchade lyden, maer ſelve ſal hy behouden worden, doch alſoo als door vyer?

Digitized by Google

Antw. Paulus ſpreeckt niet van een Vaghebyer tot ſtraffe der quade boeſemen / maer dit ſyner daer hy van ſpreeckt / pryeſt oock goede werckers / 1. 13 / 14. maer hy ſpreeckt van een ſyner der beſproevinge over 't gene ſyder leert en predickt van Jeſus Chriſtus: 't welck is / het ſyner dan vervolginghe, ende daer beproevinghe deſ Geeſtes / Matth. 3 : 11. Hy ſal u doopen met den Heyligen Geeſt, ende met vyer. 1. Petr. 1:7. Apoc. 2 : 2. Ghy hebt beproeft de gene die ſeggen datſe Apoſtelen zijn, ende en zijn 't niet.

E. Vrage. Hoe ſepdt dan Chriſtus / Matth. 5 : 26. Voorwaer ſegge ick u, ghy en ſult daer geenſins uytkomen, tot dat ghy den laetſten penningh ſult betaelt hebben?

Antw. Chriſtus ſpreeckt van buergerlijcke ſtraffingen / en belaſt / daermen by tyden met ſijn tegenpartye ſal moeten te verſoenen / eer hy het uyterſte recht worden / 1. 25. Weeſt haeſtelijck wel gelint tegen uwe tegen-partye, terwyle ghy noch met hem op den wegh zijt. Matth. 10:5. Matth. 5:40.

C. Vrage. Hoe wenſchte dan Paulus / 2. Tim. 1 : 18. De Heere gheve hem, dat hy barmhertigheydt vinde by den Heere in dien dagh?

Antw. Paulus ſiet op den dagh des Oordeels / waerover hy wenſcht dat Oneſiphorus mach een genadigh Rechter vinden / Act. 3:19. Bekeert u, ende ghelooft, op dat uwe ſonden mogen uyt-gewiſcht worden: wanneer de tyden der verkoelinge ſullen gekomen zijn van het aengeſichte des Heeren. Matth. 25:34.

C. Vrage. Schijnt Chriſtus niet te leeren dat 'er na dit leven ſommighe ſonden ſullen vergheven worden in het Vagevyer / Matth. 12:32. De ſonde in den Heyligen Geeſt, en ſal noch in deſe werelt, noch in de toekomende werelt vergeven worden?

Antw. Neen: Want Jeſus ſpreeckt deſe manieren van ſpreken om aff te ſnyden de ydele hoops der gene die denchen na dit leven vergevinge te ſullen konnen bekomen: Daeromb verclaert hy hem ſelven nader / Marc. 3 : 29. Soo wie ghelaſtert ſal hebben teghen den Heyligen Gheeſt, die en heeft ghen vergheving in der eeuwigheydt.

B. Vrage. Wie zijn dan deſe / Phil. 2 : 10. Die onder der aerde zijn moeten haer kruyen voor Chriſtus buygen?

Antw. Die zijn de boſe Geeſten / ſtraffelijck oock ſullen gemoedtſaeckt zijn / aen Chriſto onderdanige eere te bewyſen / Col. 2:15. Den Overheden, ende Machten uyt-gſtogen hebbende, heeft hy die in't openbaer ten toone geſtelt, ende heeft door het kruyce over haer getrumpheert. Matth. 8:31.

A. Vrage. Welcke is het rechte Vagevyer?

Antw. Het Bloedt, ende de Geeſt Chriſti / Mal. 3:2. Hy ſal zijn als het vyer eenes goudts-ſmits. 1. Cor. 6 : 11. 1. Joan. 1 : 7. Het bloedt Jeſu Chriſti des Soons Godts, reynigt ons van alle onſe ſonden.

Vrage.

Digitized by Google

V. Vrage. Wat raedt men voodtsaige/die in dit leven geen vergewinge hebben ontfangen?

Ant. Die ſullen tot de Heilt geſonden worden: Want na dit leven is geen tijdt van ghenade als men die hier verſuymt heeft/ Apoc. 10:6. Daer ſal geen tijdt meer zijn. Hebr. 3:7. Heden, indien ghy ſyne ſtemme hoort. 2. Cor. 6:2.

A. Vrage. Indien de Ziele in het Dageliger niet gaet/na wat plaetſe toetrefſe dan hemp?

Antw. De Ziele der Gelouvige gaet terſtonc na den Hemel by Chriſtus/ Luc. 23:43. Jeſus ſeyde tot hem, voorwaer ſeggeʼ ick u, heden ſult ghy met my in ʼt Paradijs zijn. Cor. 12:7. 2. Cor. 5:1. Wy weten, dat als ons aerdtſche huys deſes Tabernakels ghebroken is, wy een huys hebben in den Hemel.

C. Vrage. Wat plaetſe is dan dien Altaer, daer onder Johannes de Zielen ſagh leggen/ Apoc. 6:9?

Antw. Dien Altaer was een plaetſe in den Hemel/ Apoc. 8:1/3. Daer quam een ander Enghel, ende ſtondt aen den Altaer. Apoc. 7:15.

C. Vrage. Waerom baden dan de Joden voor de doode/ 2. Macch. 12:44/45/46?

Antw. Dit was maer een Joodtſche ſuperſtitie/ en een daedt van Judas/ die niet ghſchiedt na Godts Wet: Als ʼt dat deſe Schrijver dit payſt/ mochtanigs het is daerom niet goedt/ mans deſe Schrijver is een Dwaes-gerſt gheweeſt/ en daerom is dit Boeck Apocrijph, ſiet 2. Macch. 2:25/26/27 &c. 2. Macch. 11:19. 2. Macch. 2:45. 2. Macch. 15:12. 2. Macch. 14:37/41/42/46.

A. Vrage. Genieten de Zielen der Gelouvige eenige verzeughde voor de tijdt van het laetſte Oordeel?

Antw. Ja; Apoc. 6:11. Aen een yegelijck wierden langhe witte kleederen gegheven. 2. Cor. 5:6/7/8. Apoc. 14:13. Zaligh zijnſe die in den Heere ſterven van nu aen.

B. Vrage. Hoe ſeyt dan de Predickaer/ Eccleſ. 3:19. Gelijck die ſterft, alſoo ſterft deſe, ende ſy hebben alle eenderley adem?

Antw. Dit is niet het gelouve van de Predicker, want dan ſoude hy ſelfs de opſtandinghe niet ghelooft hebben/ ʼt worth anders bluſckt/ Pſ. 21. Wie merckt dat de adem der Kinderen der Menſchen op-gaet na boven? Cap. 12:9. Maer het is een woordt dat hy verklaert als oft de mondt van een dwaſen Godtloſe/ die alleen oordeelt na ʼt ghene hy hoort en ſiet/ Mal. 3:14. Ghy ſeght het is te vergeefs Godt te dienen. Pſal. 14:1.

A. Vrage. Waerom wort dan geſeyde dat de Zielen ſlapen, en datſe ruſten, Apoc. 6:11?

Antw. Dit wort geſeyde een op-ſicht van haer arbeyde des lighaems/ daer van datſe ruſten: Al-hoe-wel het menſchelijk leven oock wel een ruſte wordt ghenaemt/ om het volle ghenoegen van weughde/ dat alhier weſen ſal ſonder pyne en ſmerte/ Apoc. 14:13.

Digitized by Google

Daer blijft dan een ruſte over voor het volck Godts. Apoc. 14 : 13. Joh 3 : 17.

C. Vrage. Hoe gaet het dan met de Zielen der Godtloose?

Antw. Defelvighe worden reſſonidt na de Helle geſonden / om daer gepynight te worden/ Luc. 16 : 23 / 24. De Rijcke-man was in de Helle in pyne. Num. 16 : 39. Sy voeren levendigh ter Hellen.

B. Vrage. Waerom wordt dan geſeyde/ dat na het laetſte oordeel de ſtraffen eerſt ſullen beginnen / Matth. 8 : 12. Aldaer ſal pyne zijn?

Antw. Dit ſter op de volle mate van de ſtraffen ten jonghſten daghe / ende dat inſonderheyt beyde na ziele en na het lichaem, Matth. 25:46. Defe ſullen gaen in het eeuwige vyer. Marc. 9:43/44. Joan. 5:29. Die het quaedt ghedaen hebben, ſullen op-ſtaen tot de opſtandinge der verdoemeniſſe.

B. Vrage. Waer moet men dan meeſt ſorge voor dragen?

Antw. Voor den geeſtelijcken ſtaet der Ziele / op dat men ſeker-lijck were / dat men ſtervende / na den Hemel ſal op-genomen worden/ Matth. 16 : 26. Wat baet 't een Menſche, ſoo hy de ghcheele wereldt wint, ende ſchade lijdt ſyner ziele. Matth. 6 : 33. Soeckt eerſt het Koninglijcke Godts.

E. Vrage. Is dan op het lichaem geen acht te ſlaen?

Antw. Ja het/ maer ons lichaem moet ſoo wel/ of beter ghe/of ſtraffe dragen/ als onſe ziele/ 2. Cor. 5:10. Een yeghelijck ſal wegh dragen 't gene in het lichaem geſchiedt, na dat hy gedaen heeft, het zy goet, het zy quaedt. Eſai. 66:24. 1. Cor. 15:44.

C. Vrage. Hoe kan dat weſen / dewyle onſe lichaemen na de doodt verrotten en vergaen?

Antw. De lichaemen die geſtorven zijn / ſal Godt wederom levendigh maken / en uyt den doodten doen op-ſtaen / Joan. 5 : 28. De uyre komt, dat alle die in de graven zijn, ſyne ſtemme ſullen hooren. V. 29. Ende ſullen uyt-gaen. Actor. 24 : 15. 1. Cor. 15 : 29.

A. Vrage. Sal het ſelve lichaem op-ſtaen/ dat geſtorven is?

Antw. Ja: 1. Cor. 15:53. Dit verderffelijcke moet onverderffelijckheydt aen-doen. Phil. 3:21. Job 19 : 26. Ick ſal met deſe myne oogen mijn Verloſſer aenſchouwen.

E. Vrage. Waerom ſeydt dan Chriſtus / dat de Geloovige als Engelen ſullen zijn/ Luc. 20 : 36?

Antw. Dit ſeydt hy niet / om dat ſe geen lichaemen ſullen hebben/ maer ten eerſten dat ſe niet ſullen ſterven, en oock niet trouwen, V. 35. Sy ſullen niet trouwen. V. 36. Sy en konnen niet ſterven. 1. Cor. 15:51.

C. Vrage. Wat is dan dat geeſtelijck lichaem, 1. Cor. 15:44?

Antw. Die geeſtelijckheydt betreffende geeſtelijcke hoedanigheden, geſtelt verklaert moet / V. 53. Dit verderffelijcke moet onverdaſſe-

Digitized by Google

derffelijckheydt aendoen, ende dit sterffelijcke moet onsterffelijckheydt aendoen. Ph.4:20. Phil.3:21. Wy sullen den heerlijcken lichame Christi gelijckformigh zijn.

C. Vrage. Waarom seyde dan Paulus/1.Cor.15:50. Vleesch en bloedt konnen het Koninghrijcke Godes niet beerven?

Antw. Door vleesch en bloedt wordt niet verstaen de substantie van onse lichaemen/ maer de sondighe hoedanigheden: Gelijck het verclaert wordt door het volgende woordt/ verderffelijckheydt, 1.Cor.15:53. Matth.16:27.

C. Vrage. Hoe seydt dan Paulus/1.Cor.6:13. Godt sal den buyck te niet doen?

Antw. Hy spreeckt van het gebruyck des buycks na de wijse der aerde/ in spijse en dranck/ 1.Thess.4: want in den Hemel sal geen aertsch leven zijn/ Luc.20:35. Sy sullen noch trouwen, noch ten houwelijck uyt-gegeven worden. Matth.14:17. Het Koninghrijcke der Hemelen bestaet niet in spijse en dranck. 1.Cor.15:49.

A. Vrage. Wie sullen op-staen uyt den dooden?

Antw. Alle menschen die dan sullen gestorben zijn/als de Heere den Oordeel komt/ Joan.5:28. De uyre komt, in welcke alle die in den grave zijn sijn stemme sullen hooren. Act.24:15. 2.Cor.5:10. Wy alle moeten voor den Richter-stoel Christi openbaer worden.

F. Vrage. Hoe is dit mogelijck/ dewijle vele lichaemen van de heesten zijn gegeten/ andere zijn tot asschen verbrandt/ &c?

Antw. Dit is mogelijck by Godt/ die de gantsche werelt uyt niet heeft kommen maken/ Matth.22:29. Jesus antwoorde, ende seyde tot haer, ghy dwaelt, niet wetende de Schriften, noch de kracht Godts. Rom.1:3. Ephes.1:19.

C. Vrage. Waer toe sal deze op-standinge uyt den dooden geschieden?

Antw. Om tot een eeuwige staet des levens over te gaen/Dan.12:2. Vele dan die in het stof der aerde slapen, sullen ontwaken, deselven eeuwigen leven, en gene tot verfmaethenden, en eeuwige af-grysinge. Joan.5:29. Die het goede ghedaen hebben sullen uyt-gaen tot de op-standinge des levens.

Morgen-gesangh

Op de dertighste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 6. Wilt my niet straffen, &c.

1.

Zeel! waer heen sult ghy wijcken
Als 't lichaem gaet beslapen?

Digitized by Google

Waer gaet ghy na 't Vagevyer?
Heer: 't vervolgen van ſonden
Heb ick in Chriſti wonden/
Eer dan ick ſcheyd' van hier.

2.
Ziel! wenſcht ghy om te ſterven?
Ghy ſult dan moeten derven
De vreughde van Godts Aenſchyn:
Ja: want ſiedaer na 't verſcheyden
Dat d' Enget my geleyden
Tot 't heyligh Hemels werck.

3.
Ziel! blijft ghy by den Heere/
Worden oyt weer te leere?
Verwint ghy om 't lichaem niet?
Heer: 't lichaem ſal weer leven/
'k Sal my daer in begeven/
Soo eyſchtet al myn verdriet.

4.
Ziel! ſult ghy 't lichaem vinden/
Verſtroyt door alle winden/
En 't eens-mael verrot?
Ja: want 't ſal eens verrijſen/
'k Sal in myn lichaem ryſen
In eeuwigheyd/ myn Godt.

Van het laetſte Oordeel, ende het eynde der Wereldt.

De een-ende-dertighſte Dagh.

A. Vrage. Wat ſalder ghebeuren als de doode ſullen weſen op-ghe-ſtaen?

Antw. Dan ſullense voor den Richter-ſtoel van Chriſtus worden geſtelt/ om geoordeelt te worden/ 2. Cor. 5: 10. Wy alle moeten openbaer worden voor den Richter-ſtoel Chriſti, op dat een yegelijck wegh drage, 't gene door het lichaem geſchiedt, na dat hy gedaen heeft, het zy goedt, het zy quaedt. Hebr. 9: 27. Het is den Menſche gheſet een-mael te ſterven, en daer na het oordeel. Jude v. 14/15.

I. Vrage. Wie ſal de Richter weſen?

Antw. Jeſus Chriſtus/ Joan. 5: 22. De Vader en oordeelt niemandt, maer heeft alle oordeel den Sone gegeven. 1. Theſſ. 4: 15. De Heere ſal in de wolcken komen. Act. 1: 11.

Vrage.

Digitized by Google

B. Vrage. Hoe sal Christus verschijnen?

Antw. In groote heerlijckheyt/ Matth. 25:31. De Sone des Menschen sal komen in syne heerlijckheyde, en alle de heylighe Engelen met hem, dan sal hy sitten op den Throon syner heerlijckheyt. Matth. 16:27. 1. Thess. 4:16.

A. Vrage. Waer sal hy moghten gesien?

Antw. In de wolcken / Matth. 24:30. Als dan sal in den Hemel verschynen het teecken des Soons des Menschen. 1. Thess. 4:17. Luc. 21:27.

C. Vrage. Wanneer sal dese Richter komen?

Antw. Den ygerigen tijdt en weten wy niet/ Marc. 13:32. Maer van die dagh, ende die uyre, en weet niemandt. Matth. 24:36. Act. 1:7.

C. Vrage. Sal sijn komste te voren konnen voorsien worden?

Antw. Neen / maer hy sal onbesuicht / en haestigh komen / 2. Petr. 3:10. De dagh des Heeren sal komen als een dief in de nacht. 1. Thess. 5:2. Als sy sullen seggen, vrede, vrede. Matth. 24: 37/38/39.

A. Vrage. Wie sullen geoordeelt worden?

Antw. Alle Menschen/ soo de doode die dan sullen sijn op gestaen/ als de levendige die dan noch in de werelt sullen wesen/ Act. 10:42. Dese is van Godt verordineert, tot een Richter van levende, ende van doode. Act. 17:31. Godt heeft eenen dagh gestelt, op de welcke hy den aerdtbodem rechtveerdelijcken sal oordeelen. 2. Cor. 5:10.

C. Vrage. Sal de werelt dan noch met levende Menschen wesen / als de Heere ten Oordeel komt?

Antw. Ja: 1. Cor. 15:51. Siet ick segge u eene verborgentheyt, wy en sullen niet alle ontslapen. Matth. 24:37/38. Luc. 21:25. Als dese dinghen beginnen te geschieden, soo hast uwe hoofden op.

B. Vrage. Sullen dan alle Menschen niet sterven?

Antw. Neen: maer die dan leven/ sullen veranderd worden/ in plaetse dat te sterven/ 1. Cor. 15:51. Wy en sullen niet alle ontslapen, maer wy sullen veranderd worden. 1. Thess. 4:15/16/17.

B. Vrage. Waer na sullen de Menschen geoordeelt worden?

Antw. Na hare wercken / 2. Cor. 5:10. Na dat een yeghelijck ghedaen heeft, het zy goedt, het zy quaedt. Apoc. 22:12. Hy sal een yegelijck vergelden na dat sijn werck sal zijn. Matth. 16:27.

C. Vrage. Sullen dan alle Menschen op de selvige wyse geoordeelt worden?

Antw. Neen: Maer die onderstandt selder wesen:

De Menschen die het Euangelium niet gehoort hebben / sullen na de wet der natuere alleen veroordeelt worden. Rom. 2:12. Soo vele als er sonder wet gesondight hebben, sullen sonder wet verloren gaen. 1. 14/15. Rom. 1:21.

De

Digitized by Google

De Menſchen die de geſchreven Wet/ ende het Euangelium ghehoort hebben/ ende daer na niet geleeft hebben/ ſullen na haere verdoemt worden/ Rom. 2 : 12. Soo vele als'er onder de wet ghesondight hebben, ſullen door de wet geoordeelt worden. Joan. 15:22. Indien ick niet gekomen ware, ende tot haer niet geſproken hadde, ſy en hadden geen ſonde, maer nu hebben ſy geen voorwentſel voor hare ſonden. 2. Cor. 2:16.

De Menſchen die het Euangelium gehoort/ ende gelooft hebben/ ſullen na het Euangelium niet geſproken worden/ Joan. 3 : 36. Die in den Sone gelooft, heeft het eeuwige leven. Joan. 5 : 24. Voorwaer, voorwaer ſegge ick u, wie mijn woorde hoort, ende ghelooft hem die my ghesonden heeft, die heeft het eeuwighe leven, ende en komt in de verdoemenisſe niet, maer is uyt den doodt over-gegaen in het eeuwige leven.

C. Vrage. Is 't dan onderſcheydt in / datmen na de Wet, ofte na het Euangelium ſal geoordeelt worden?

Antw. Ja / ſeer groot is het onderſcheydt: want die na het verbondt des Wets geoordeelt ſullen worden/ die ſullen verdoemt worden: Als men maer een eenre ſonde ſchuldigh wordt bevonden/ ſoo moet men verloren gaen na den eyſch der Wet/ Jac. 2 : 10. Die in eene ſtruyckelt, ſtaet ſchuldigh aen allen. Deut. 27:26. Vervloeckt zy, die de woorden deſer Wet niet en ſal beveſtighen, doende deſelvige. Gal. 3:10.

B. Vrage. Wat voordeel is 't dan/ na het Euangelium geoordeelt te worden?

Antw. Hier door kan men zaligh worden / al is 't datmen ſondigh bevonden wordt / want het Euangelium ſpreeckt ſoodanighe Lieden toe / de welcke haer bekeert hebben / en ghelooft hebben in Chriſtum/ Act. 26:31. Gelooft in den Heere Jeſum Chriſtum, ende ghy ſult zaligh worden. Act. 2:37/38. Rom. 10 : 10. Want met der herten gelooft men ter rechtveerdigheydt, en met de monde belijdt men ter zaligheydt.

B. Vrage. Sal dan op de wercken van ongelooſighe geen acht worden geſlagen?

Antw. Och ja het: Want de wercken ſullen moeten ghenangen worden van het geloove, en van de bekeeringe, Apoc. 14:13. Zaligh zijn de dooden die in den Heere ſterven, ſy ruſten van haren arbeyt, ende hare wercken volgen haer na. Matth. 25:35/36. Hebr. 12:14. Jaeght de vrede na met allen, ende de heyligmakinge, ſonder welcke niemandt den Heere ſien ſal.

A. Vrage. Sal dit Oordeel en onderſoeck al ſeer haſtig toe-gaen?

Antw. Ja: Want de Richter is een Herten-kender: Hy ſal de Boecken der Conſcientie open doen/ Mal. 3 : 16. Daer is een Gedenck-boeck voor ſijn aengeſichte geſchreven. Apoc. 20:12. 1. Cor. 4 : 5. Soo dan, en oordeelt niet voor den tijdt, tot dat de Heere ſal gekomen zijn, welcke ook in't licht ſal brengen, 't gene in de duy-

ſter-

Digitized by Google

ſterniſſe verborghen is, ende openbaren de raedſlaghen des herten. 1 Corinth. 12:37.

A Vrage. Wat ſal de uyt-komſte weſen op dit laetſte Oordeel?

Antw. Die Godtloose en Ongeloovige behouden worden/ſullen nu de Hylle worden af-geweſen/en terſtont door de Duyvelen haer in gemoppen/ Matth. 25: 41. Dan ſal Jeſus ſeggen tot de ghene die aen ſijn flincker-handt ſtaen, gaet wegh van my, ghy vervloeckte, in het eeuwige vyer, 't welck den Duyvel, ende ſyne Engelen bereyt is. Matth. 7:23. 2. Theſſ. 1: 8/9. Dewelcke ſullen tot ſtraffe lyden het eeuwigh verderf van het aenghelichte des Heeren, ende van de heerlijckheydt ſyner ſterckte.

A. Vrage. Hoe ſal het den ghenen gaen/ de minſte Geloovighe onder den behouden?

Antw. Deſe ſullen worden uyt-geſproken van de hellſche ſtraffen/ ende haer ſal den Heere toe-gemeten worden/ om terſtont die te beſitten/ Matth. 25:34. Als dan ſal de Koningh ſeggen tot de gene die aen ſijn rechter-handt zijn: Komt ghy gezegende mijns Vaders, beerft-dat Koninghrijck, 't welck u bereyt is van de grondtlegginge der wereldt. 1. Theſſ. 4:17. Daer na wy die levendigh over gebleven zijn, ſullen te ſamen met haer op-ghenomen worden in de wolcken, den Heere te ghemoete in het lucht: ende alſoo ſullen wy altijdt by den Heere weſen. Luc. 21:28.

C. Vrage. Wat ſal dan hier op voorders volgen?

Antw. Dan ſal terſtont de Werelt vergaen/ Heb. 1:11. Hemel en Aerde ſullen vergaen, ende ſy ſullen als een kleet verouden. Apoc. 20: 11. Ick ſagh eenen grooten witten Throon, ende den ghenen die daer op ſat, van wiens aenghelichte den Hemel ende de Aerde wegh vloodt, ende gheen plaetſe en is voor die ghevonden. Apoc. 21: 1.

A. Vrage. Hoe ſullen Hemel en Aerde vergaen?

Antw. Door Vyer/ 2. Petr. 3: 7. De Hemelen die nu zijn, ende de Aerde, zijn door het ſelve Woordt als een ſchat wegh geleght, ende worden ten vyere bewaert teghen den dagh des oordeels, ende der verdervinghe der godtloose Menſchen. 2. Theſſ. 1: 7/8. Eſai. 66: 15.

C. Vrage. Sal dan oock den derden Hemel/ de woninge der Heylige en Heylige/ vergaen?

Antw. Neen/ want dat is een onverandertlijcke woninghe: Maer de onderſte Hemel daer de Sterren zijn/ en de Lucht ſullen vergaen/ 2. Cor. 5: 1. Wy weten dat ſoo ons aerdtſche huys deſes Tabernakels gebroken wordt, wy een ghebouw van Godt hebben, een huys niet met handen ghemaeckt, maer eeuwigh in de Hemelen. 1. Petr. 1: 4. Heb. 11: 10. Wy verwachten de ſtadt die fundamenten heeft, welcker Konſtenaer ende Bouw-meſter Godt is.

B. Vrage. Sullen dan de Hemel en de Aerde gheheel en gantſch tot aſſche

Digitized by Google

ſchip verbranden / en vernietight worden ?

Antw. Dit ſtaet ſoo klaer en duydelijck in Godts Woordt niet zijn-ghedruckt : het waerſchijnelijckſte is / dat den Hemel en de Aerde door het vyer maer ghe-ſuyvert ſullen worden van de verdorventheydt / Rom. 8:20. Het ſchepſel is der ydelheydt onderworpen, niet ghewilligh, maer om dienſts wille, die het der ydelheydt onderworpen heeft. ℣. 21. Op hope, dat oock het ſchepſel ſelve ſal vry ghemaeckt worden van de dienſtbaerheydt der verderffeniſſe, tot de vryheydt der heerlijckheydt der Kinderen Godts. 1. Cor. 7: 31. 2. Petr. 3: 13.

A. Vrage. Wat troucht ſullen ghy hebben / als ghy alle deſe dingen ſoo ghelooft / beleyt / ende deſelvige u hoyligh-lijck toe-paſt ?

Antw. Dan ſal ick ſeeckerlijck ontfanghen de Kroone des eeuwigen levens / 1. Petr. 1: 9. Verkrygende het eynde des ghelooffs, namelijck, de zaligheydt der ziele. Joan. 17: 3. Rom. 10: 10. Want met der herten ghelooft men ter rechtveerdigheydt, ende met den monde belijdt men ter zaligheydt.

AMEN.

Morgen-ghe-ſangh

Op de een-ende-dertighſte Dagh van de Maendt.

Stemme : Pſalm 50. Godt dié der Goden Heer is, &c.

1.

Mijn Heer / mijn Jeſus / ſteet mi al ghereet / Ghewapent in ſijn heerlijck Richter-kleedt : Hy ſalſe dagen alle kleyn en groot / Die leevend' zijn / en oock die dan zijn doodt Ten Oordeel / niemandt ſal ſich konnen bergen / Schoon dat hy lagh onder de hooghſte Bergen.

2.

Die 't Evangelij niet en heeft ghelooft / Sal door 't ghetuyg des Woets moeten verdooft In 't naer ghekeen / ten doem van ziel en lijf : Die 's loon van al het ſondige bedrijf ; Dan moeyt de Menſch ter Hellen af-ſtorten / En eeuwigh met Godts Woeraert vyer ver-gorten.

Maer /

Digitized by Google

3.

JHaer/ wel de JMensch! die sich hier heeft beseert/
En door 't geloof sijn Richter heeft ge-eert:
Die sich alsoo een graue upt verwoont/
En Christi liefd' door 't werck verstoont beroont:
O! die vindt op sijn Kisteer dan verschoonings/
En treedt soo over tot sijn Hemels Woonings.

Digitized by Google

Digitized by Google

Middagh-oeffeninge:

Vervatende de

PLICHTEN

Van een Christelijck

LEVEN.

N

Digitized by Google

Digitized by Google

Op deſe nutte en ſtichtelijcke

Middagh-oeffeningen:

D. FRANCISCI RIDDERI.

Behelſende de gronden en regulen tot leydinge van een Chriſtelijck Leven.

Op de Tytel.

LEer-gierigh *Leſer!* heeft 't *Ontbijt* uw' wel geſmaeckt?
Wel hier is nieuwe ſpijs voor uw' weer toegemaeckt:
Hier is de *Middagh-koſt*; komt ſet uw' wederom,
Ghy zijt de *Tafel-waerdt* ten hooghſten wellekom,
Hy houdt hem, weet ick wel, voor d'aengenaemſte Gaſt,
Die in de ſchotelen het alderdiepſte taſt.
Haelt hier uw' hert nu op, hier is een rijcken dis
Vol Hemel-ſpijs, daer geen gebreck te wachten is:
Door leeſt dit Boeck, en ſiet daer in de wegh gebaent,
Om Feeſt te houden *al* de *Dagen* van de *Maendt*.

S. Simonides.

Op het Werck ſelve.

HY *heeft de waerheydt Godts niet na den eyſch geleert,*
Noch Chriſtus *wel gekent, die niet met reyne zeden*
De Chriſtelijcke Leer geleert heeft te bekleden,
En hoe men na het recht den grooten Schepper *eert.*

Digitized by Google

Wat nutheydt geeft alleen een woordt belydenis ?
En van de Chriſten-leer *verſtandelijck te ſpreken,*
Indien men niet de kracht *ſiet tot de* daedt *uyt-breken,*
En ſoo het woordt niet met het werck bezegelt is ?
Wat baet de roem van Godt, met lockeningh van Godts ?
Wat baet ſpits-vinnighlijck met herſſenen geſlepen,
Sijn macht, en raedt, en wil, en diep geheym begrepen,
Soo ſijn verklaerde wil wert openbaer beſpot ?
Wat helpt'et voor 't geſagh der Heyl'ge Blaen gepleyt,
En 't ſchelmigh Papen-rot *den mondt te kommen ſnoeren,*
Indien men daer niet by een wandel komt te voeren
Na 't heyligh Voor-ſchrift van dien regel aen-geleyt ?
Wat baet het Vagevyer *met al het beuſel-ſpel*
Der nieuwe Roomſche veel gedoemt, en te beſtryen
De op-gerechte Kraem van hare Vodderyen,
Soo yemandt onder dies recht-draets loopt na de Hel ?
O dier-verknochte Vriendt ! *ghy zijt dan wijs beraen*
Dat ghy by 't voorbeelt der geſonde Leer *gaet hechten*
Een kort Begrijp, *waer na de* gangh *ook wel te rechten,*
'k Heb langh ſoo yets verwacht, ghy hebt mijn wenſch voldaen.
Verſcheyden hebben reets tot oeffningh van de Ieught,
Haer voor het oogh geſtelt der waerheydts vaſte gronden,
Op dat Godts eere wierdt verbreydt door Kind're-*monden,*
Ghy me, en doet'er toe de gronden van de deught.
Dit hadt 't Hollandtſche Volck *ſoo rijckelijck noch niet :*
Gezegent zy de Heer, mijn Vriendt ! *die deſe ſinnen*
Tot op-bouw van ſijn Huys, u heeft gebracht te binnen ;
Soo roept ook elck met my, die dit uw' Werck jen ſiet.
En ghy, Leer-grage Ieught ! *komt, wilt u herwaerts ſpoen,*
Hier is een rechte ſpijs om Zielen me te voeden,
Hier is een Leydt-ſter voor heyl-ſoeckende gemoeden,
Komt, leert hier by het wel gevoelen ook wel doen.

S. Simonides.

Digitized by Google

De Eerſte
MIDDAGH-OEFFENINGE.

OVER
Het Leven in de Staet der onherboren Nature.

De eerſte Dagh.

Vrage.

A. WAt hebt ghy boven de Beeſten van Godt ontfangen?

Antw. Een redelijcke Ziele / begaeft met een redelijck verſtandt en wille. Job 35:11. Godt maeckt ons gheleerder dan de beeſten der aerde, ende wyſer dan het gevogelte des Hemels. Gen.2:7. Eccleſ.12:7.

A. Vrage. Waer toe heeft Godt ons een redelijcke Ziele gegeven?

Antw. Op dat wy een ander / ende een beter leven ſouden leyden als de Beeſten des velts / Eſai.43:7. Ick hebſe gheſchapen tot mijnder eere. Pſal.32:9. Weeſt niet ghelijck een Paert, gelijck een Muyl-ezel, welcke gheen verſtandt en heeft. Phil. 2:12. 1.Petr. 1:9.

B. Vrage. Is het leven van alle Menſchen dan beter als het leven der Beeſten?

Antw. O neen! maer dele Menſchen leven veel ergher dan de Beeſten leven / Jude 9.10. 't Geen ſy natuerlijck als de onredelijcke dieren weten, in 't ſelvige verderven ſy haer. Eſai.1:3. Een Oſſe kent ſijn Beſitter, ende een Ezel de kribbe ſijns Heeren, maer Iſrael en heeft geen kenniſſe, mijn volck en verſtaet het niet. Jer.8:7/8.

B. Vrage. Hoe worden ſoodanige Menſchen in de heylige Schrifture genaemt?

Antw. Sy worden ghenaemt: Godtlooſe: Onrechtveerdighe: Sondaers: natuerlijcke Menſchen, &c. Jude 9.19. Deſe zijn natuerlijcke Menſchen, den Geeſt niet hebbende. Eſai. 3:21. Wee den Godtlooſen, het ſal hen qualijck gaen. 1.Tim.1:9.

C. Vrage. Is het dan genoegh als men niet beter leeft als de Beeſten?

Antw. Neen: Maer wy moeten een Godtzaligh leven leyden, 1.Tim.4:7. Oefent u ſelven tot Godtzaligheydt, Tit.2:11/12. De

Digitized by Google

zaligh-makende genade Godts is verſchenen allen Menſchen, ende onderwijſt ons, dat wy de godtloofheydt ende de wereldtſche begeerlijckheden verſakende, matighlijck, ende rechtveerdighlijck, ende Godtzaligh lijck leven ſouden in deſe tegenwoordighe wereldt. 2. Tim. 3: 12.

C. Vrage. Is het leven van ſoodanighe Lieden een Godtzaligh leven / de welcke men niet kan overtuyghen van eenighe groote ſonde?

Antw. Neen: Want daer kan een burgherlijck, ja een natuerlijck leven geteyckt worden ſonder groote openbaerlijcke ſonde/ Matth. 5: 46. Indien ghy lief hebt die u lief hebben, wat loon hebt ghy, doen ock niet de Tollenaers alſoo? Matth. 5: 20. Indien uwe gerechtigheydt niet overvloedigher zy als der Schrift-gheleerden en Phariſeen, ſoo en ſult ghy in het Koninghrijcke geenſins ingaen. Luc. 18: 9. Luc. 18: 9.

C. Vrage. Wat noemt ghy een natuerlijck leven?

Antw. 't Geen geteyckt wordt alleen na luſt en dryft der nature/ gelijck de Beeſten leven: daermen eet/ drinckt/ aertpruſla. pr/gaet/ ſtaet/ &c. ende daermen in dit alles doet/ ghelijck oock de Heydenſche luſt/ Phil. 3: 19. Welcker Godt is de buyck, dewelcke aerdtſche dingen bedencken. 2. Petr. 2: 12. Deſe zijn als onredelijcke dieren, die de nature volgen. Jude 10.

C. Vrage. Wat noemt ghy een burgerlijck leven?

Antw. 't Gheen gheteyckt wordt na de burgerlijcke Wetten des lands / ende na eenige regulen van openbaerlijcke Godts-dienſt / beſtaende in ſich onbeſproken te dragen in het huys houden/ in koopmanſchandel/ neeringe/ ſtaet en ampten / na dat de gewoonte is in yder Lande/ en in het waernemen van de openbaerlijcke Heerlijck-ganghen/ Act. 13: 50. De Joden maeckten op de Godts-dienſtighe, en eerlijcke Vrouwen. Matth. 5: 20/47. Indien ghy uwe Broederen alleen groet, wat doet ghy boven andere? Doen ock niet de Tollenaers mede alſoo?

B. Vrage. Als de Schrifture ſpreeckt van Godlooſe, verſtaetſe daer door ſoodanige burgerlijcke en natuerlijcke Menſchen?

Antw. Neen: maer door Godtlooſe worden ſoodanige Lieden verſtaen / die ſelfs de burgerlijcke en natuerlijcke Wetten over-treden/ende die darom worden beſchreven/niet als Menſchen/maer als de wreedſte en verdoorſte Beeſten / die Godt noch kennen noch dienen/ Matth. 23: 33. Ghy Slangen en Adderen-gebroetſel. Pſal. 10: 9. Hy leydt lagen in ſijn verborghene plaetſe, ghelijck een Leeuw in ſijn hol. Pſal. 80: 14. Het Swijn uyt den woude heeft u wijngaert uyt-gewroet.

C. Vrage. In hoedanigen ſtaet zijn deſe Menſchen/dewelcke leven een godtloos leven/ja/die maer leven een natuerlijck, en burgerlijck leven?

Antw. Deſe alle zijn in den ſtaet der ſonde, ende der verdoemdinge

dinge van Godt/ Joan.9:41. Maer ghy nu segget ghy, wy sien: soo blijft dan uwe sonde. Act.26:18. Ephes.4:18. Vervremt van het leven Godts.

B. Vrage. Kan soo een Menschе wel wonen/ dat hy in den staet der sonde noch steeckt?

Antw. Ja: Want hare conscientie kan dat wel gheruspen/ als sy deselvige wel willen onderzoecken/ ende als sy haer selven en haer werchen aen Godts Wet willen onderzoecken/ Ezech.33:10. Dewyle onse overtredingen, ende onse sonden op ons zijn, ende wy in de selve versmachten, hoe souden wy dan leven? Rom.2:15. Hare conscientie mede getuygende, ende de gedachten onder malkanderen haer beschuldigende.

B. Vrage. Waer uyt kan men seker zijn/ dat yemandt noch is in de staet der sonde?

Antw. De ken-teyckenen zijn dese:

Voor eerst: Een groote onwetentheydt van de dinghen die de saligheydt aen-gaen/ Ephes.4:18. Verduystert in het verstandt, vervremdt van het leven Godts, door de onwetentheydt die in haer is. 1.Cor.2:14. De natuerlijcke Menschе en begrijpt niet de dingen die des Geestes Godts zijn. Act.26:18.

Ten tweeden: Een gewilligе over-gevinghe van sich selven/ om niet lust te sonden te begaen/ Rom.6:16. En weet ghy niet dat wien ghy u selven stelt tot Dienst-knechten ter ghehoorsaemheydt, ghy Dienst-knechten zijt der gene die ghy gehoorsaemt, ofte der sonde tot de doodt, ofte der gehoorsaemheydt tot gerechtigheydt? Ephes.4:19. Ongevoeligh geworden zijnde, hebben haer selven over gegeven tot ontuchtigheydt, om alle oneynigheydt gierighlijck te bedryven.

Ten derden: Een tegen-steven ende tegen-standt/ tegen Godts Wetten/ Rom.8:7. Het bedenoken des vleeschs is vyandtschap tegen Godt, het en onderwerpt sich de Wet Godts niet. Mal.3:14. Ghy seght, het is te vergeefs Godt te dienen. Job 21:14. Sy seggen tot Godt, wijckt van ons, want aen de kennisse van uwe wegen en hebben wy geenen lust. Jerem.44:16. Wy en sullen na u niet hooren.

Ten vierden: Een ongevoelig herte over dit alles/ sonder schricht en bekommertnisse/ Ephes.4:19. Dewelcke ongevoeligh geworden zijnde, hebben haer selven over-gegheven tot ontuchtigheydt. 1.Tim.4:2. Hebbende haer eygen conscientie, als met een brandtyser toe-geschroyt.

C. Vrage. Hoedanigh is het leven van soodanighe Menschen/ de welcke in den staet der sonde noch steken?

Antw. Haer leven is seer af-steerigh van Godt/ en van sijn wegen/ en gantsch dijrigh tot de vreeldt en tot het aerdtsche/ Phil.3:19. Welckers Godt is haer buyck, de welcke aerdtsche dingen bedencken. Esai.1:4. Wee den sondigen volcke, den volcke van swaere

Digitized by Google

ongerechtigheydt, den zade der Boosdoenderen, den verderfvenden Kinderen: Sy hebben den Heere verlaten, sy hebben den Heyligen Israels gelastert, sy hebben sich vervreemt, wijckende achter-waerts. Psal. 14:3/4.

B. Vrage. Waer sommighe Onherboorne niet seer verre in af-wijckinge?

Antw. Ja soo verre, dat dit van haer wort getuyght / Gen. 6:5. Al haer ghedichtsel der ghedachten des herten is t' allen dage alleenlijck boos. 2. Petr. 2: 19. Sy zijn Dienst-knechten der verdorventheydt. Rom. 3: 13. Haer kele is een geopent graf, met haer tongen plegen sy bedrogh, slangen-fenijn is onder haer lippen. v. 14. Welcker mondt is vol van vervloeckinge ende bitterheydt.

B. Vrage. Waer komt het van daen, dat de onherboorne Menschen soo tot een quaedt leven vervallen?

Antw. Het komt voort uyt dese drie oorsaken de breuckt in haer zijn:

(1.) Uyt haer natuerlijcke verstandt / Rom. 8: 7. Het bedencken des vleeschs is vyandtschap tegen Godt, het en onderwerpt sich Gods Wet niet. 1. Cor. 1: 18. Het woordt des Kruyces is hen die verloren gaen, dwaesheydt. Jac. 1: 22. Sy bedriegen haer selven met ydele overleggingen.

(2.) Uyt de begeerlijckheydt van haer verdorven vleesch / Rom. 8: 13. Indien ghy na den vleesche leeft soo sult ghy sterven. 2. Petr. 2: 12. Dese als onredelijcke dieren, volgen de nature.

(3.) Uyt een misleydende en quade conscientie, dat door sy haer selven een andere meyninghe ghyven van Godt en sijn dienst, van Hemel en Helle, van goedt en quaedt, als het wel in waerheydt is / Jac. 1: 22. Sy bedriegen haer selven met ydele overleggingen. Deut. 29: 19. Als sy de woorden des vloecks hooren, sy zeghenen haer selven in haer herte, seggende, ick sal vrede hebben wanneer ick schoon in mijns herten goedt-duncken sal wandelen, om de dronckene te doen tot de dorstige. Psal. 94: 7. Sy seggen, de Heere en siet het niet, ende de Godt Jacobs en merckt het niet. Mal. 3: 14. Ghy seght, het is te vergeefs Godt te dienen.

B. Vrage. Wat quade regulen van leven volgen de onherboorne Conscientie?

Antw. Dese drie:

Voor eerst: De natuerlijcke lust en eygen goet-duncken des herten / 2. Petr. 2: 12. Dese, als onredelijcke dieren, volgen de nature. Rom. 1: 24. Godt heeftse over-gegeven in de begeerlijckheden haer herten. Rom. 8: 7.

Ten tweeden: De manieren van de Voor-ouders / waer tegen haer Godt waerschouwt / Zach. 1: 4. Weest niet als uwe Vaders. Ezech. 20: 18. Wandelt niet in de insettinghen van uwe Vaderen.

Ten derden: De gewoonte der Werelds / Ephes. 2: 2. Sy wandelen

Digitized by Google

delen na de eeuwe deſer wereldt. Rom. 12:2. Wort deſe wereldt niet gelijckformigh.

B. Vrage. Wat ghedachten zijn dan in de Onherboorne en Godtlooſe?

Antw. Sy hebben deſe gedachten:

Dat Godt op alle dingen ſoo naukeurig acht niet ſlaet / Pſal. 94:7. Sy ſeggen, de Heere ſiet het niet. Pſal. 73:11. Hy ſeyt in ſijn herte, Godt heeft het vergeten: Hy heeft ſijn aengelicht verborgen, hy en ſiet niet in eeuwigheydt

Dat Godt ſoo ſtrack niet ſtraffen ſal / als de Overtreders predicken / Deut. 29:19. De Godtlooſe ſeydt, ick ſal vrede hebben, wanneer ick ſchoon na mijns herten goet-duncken ſal wandelen. Mal. 2:17. Sy ſeggen, waer is de Godt des oordeels. Jude V. 4. Sy misbruycken de genade tot onmatigheydt.

Dat een ghedaente en ſchijn van Godtzaligheydt en deught ghenoegh is / 2. Tim. 3:5. Sy hebben een gedaente van Godtzaligheyt, maer de kracht hebben ſy verlochent. Apoc. 3:1. Ghy hebt de naem dat ghy leeft, en ghy zijt doodt.

Dat oock ſijn luſt wel wolgemaeckt / als hy 't vermach te doen / Phil. 3:19. Welcker Godt haer buyck is. Rom. 13:14. Verſorght het vleeſch niet in ſijn begeerlijckheden.

B. Vrage. Voordachtige ſonden komen uyt deſe gedachten voort?

Antw. Willeverwillige en heerſchende ſonden / Jer. 16:12. Ghy lieden wandelt een yegelijck na ſijne booſen herten goet-duncken, om na my niet te hooren. 2. Petr. 3:3. Daer ſullen Spotters komen, die na haer eyghe begeerlijckheden ſullen wandelen. Jud. 5. Want willens is haer dit onbekendt. Hebr. 10:26. Soo wy willens ſondigen, &c.

C. Vrage. Wanneer kan men weten of de ſonde over den Menſche heerſcht?

Antw. Dit kan men weten uyt deſe teyckenen:

Voor eerſt: Als men de op-komende begeerlijckheden niet vermach vernemt / en laet voort-gaen ſonder regen-ſtant / Rom. 6:12. De Mannen zijn verhit geworden in hare luſt. 2. Tim. 3:4. Sy zijn meer Lief hebbers der welluſten, dan Lief hebbers Godts.

Ten tweeden: Als men die quade luſt ſoeckt niet voor-bedachte ſinnen te voldoen / 2. Petr. 3:3. In de laetſte dagen ſullen Spotters komen, die na haer eygen begeerlijckheden ſullen wandelen. Rom. 6:13. En leght uwe leden niet der ſonde, tot wapenen der ongerechtigheydt. Prov. 4:16. Sy en ſlapen niet, ſoo ſy geen quaedt gedaen hebben.

Ten derden: Als men op de begane ſonde, niet alleen ontbeckommert is / maer ooch als men daer overblijde is / en wenſchte wederom deſelvige te mogen begaen / Prov. 2:14. Die blyde zijn in 't quaet doen. Eſai. 57:9. Sy ſpreken haer tonden vry uyt. Phil. 3:19. Haer eere ſtellen ſy in haer ſchande, ſy bedencken aerdtſche dingen.

Digitized by Google

B. Vrage. Hoedanige zijn heetlijdes de Onherboorne omtrent Godt en ſijn dienſt?

Antw. Omtrent Godt en ſijn dienſt vindt men in haer deſe dingen:

(1.) Sy hebben geen luſt tot de rechte kennisſe Godts / 2. Tim. 4:3. Sy konnen de geſonde leere niet verdragen. Job 21:14. Sy ſeggen tot Godt, wijckt van ons, want aen de kennisſe van uwe wegen en hebben wy geen luſt. Eſai. 30:10.

(2.) Sy zijn onwillig om Godts Wetten te gehoorſamen/Jer. 6:17. Sy ſeggen, wy en ſullen niet luyſteren. Jer. 7:26. Jer. 44:16. Wy en ſullen na u niet hooren.

(3.) Sy hebben altijdt veel te ſpreken op Godts Dienaers/ſoecken de dienſt onvruchtbaer te maken/ Eſai. 29:21. Sy maken haer ſchuldigh om een woordt. 2. Chron. 36:16. Sy ſpotten met de Boden Godts.

(4.) Sy pypen ſoodanige Predicanten/ die ſeer reſolupt zijn/ en die met haer in alle wereltſeſche vrolijckheyden luſtigh willen leven / Micha. 2:11. Soo daer yemandt is, die met windt om-gaet, ende valſchelijck lieght, ſeggende, ick ſal u propheteren voor wijn, ende voor ſtercken dranck, dat is een Propheet deſes volcks. Eſai. 56:11/12. Die ſegghen, ick ſal wijn halen, en wy ſullen ſtercken dranck ſuypen.

A. Vrage. Hebben Onherboorne oock veel voorſpoedt in de Wereldt?

Antw. Jaſe: heetlijdes meer als de Vromme/ Pſal. 73:12. Siet deſe zijn godtloos; nochtans hebben ſy ruſte in de wereldt, ſy vermenighvuldigen het vermogen. Job 21:7. Jer. 12:1/2. O Heere! waerom is der Godtlooſen wegh voorſpoedigh? Waerom hebbenſe ruſte alle die trouwloſlijck trouwloſ heydt bedryven? Sy gaen voort, en dragen vrucht.

A. Vrage. Hebben de Godtlooſe oock veel teghenſpoedt in deſe Wereldt?

Antw. Jaſe: Pſal. 32:10. De Godtlooſe heeft veel ſmerte. Job 18:16. Rom. 2:9. Verdruckinge en benauwtheydt over alle ziele die het quade werckt.

B. Vrage. Verſchillen dan de Godtlooſe niet van de Godtzalige in de uytwendige dingen?

Antw. Niet ſoo verre/ datmen uyt uytterlijck voor-val van beyde ſtaet/ ten aenſien van Godts liefde haer oordeelen / Eccleſ. 9:1. Haet en liefde en weet de Menſche niet uyt al 't ghene dat voor ſijn aengeſichte is. 8.2/11.

C. Vrage. Waer in zijn dan de Godtlooſe onderſcheyden van de Vrome in alle uytterlijck voor-val?

Antw. Al wat de Godtlooſe doen/ dat betuplen ſy met ſonde/en de al wat haer over-komt in voorſpoedt / en teghenſpoedt / ſtrecht haer tot een vloeck/ Mal. 2:2. Ick ſal uwe zegeningen vervloecken.

Pſal.

Digitized by Google

Pſal. 69:23. Hare tafel wort voor haer aengelichte tot een ſtrick, en de tot volle vergeldinge, en tot een valſtrick. Tit. 1:15. Den onreynen is alles onreyn.

A. Vrage. Wat is het eynde van een natuerlijck, burgherlijck, en godtloos leven?

Antw. De hellſche verdoemenisſe/ Matth. 25:41. Gaet wegh van my, ghy vervloeckte in het eeuwigh vyer, 't welck den Duyvel, ende syne Engelen bereydt is. Rom. 2:5. Naer uwe hardigheydt en onbekeerlijck herte, vergadert ghy u ſelven toorne als eenen ſchat in den dagh des toorns, ende der openbaringhe van het rechtveerdigh oordeel Godts. Matth. 7:23.

Middagh-geſangh

Op de eerſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 1. Die niet en gaet in der Godtlooſen raedt, &c.

1.

GOdt gheeft den Menſch een redelijcken Geeſt/
Hoo moet hy beter leven als een Beeſt:
't Natuerlijck werck/ en 't burgerlijcke leven/
Hal aen den Menſch den Hemel nimmer geven:
Doch menigh Menſch is in ſoo hoogen ſtaet/
Dat menigh Beeſt hem beer' te boven gaet.

2. Als 't herte blijft in ſond' geruſt en ſtil/
En boven dien/ ſich kant tegens Godes wil:
Ontweerdigheydt van Godt: geen ſchijn voor ſonden:
Zijn teyckenen, van die noch zijn bevonden/
Buyten genaed' en onder Godes vloeck:
Hoe noodigh is dan 't naeuwe onderſoeck!

3. Hoe blijft de Menſch in ſoo een quaden ſtandt?
't Komt voor uyt ſijn natuerlijck verſtandt:
Daer komen op/ des vleeſch begeerlijckheden/
Een quaedt Gewiſſe maeckt ons quade reden:
Hem volght ſijn ſin/ en 't weereldtſche gewoont/
Alhier meynt dat 't doen van Ouderen verſchoont.

4. Hoe denckt/ Godt ſiet het niet; en Godes ſtraf
Meynt d'ander lichte te ſullen bidden af:
Dus heerſcht de ſond'; men ſtut geen quade luſten/
't Begane quaedt en kan haer niet ontrucken:
Wen duirt geen rouwh dat dit ſtraf dreyght over 't quaedt/
Soo blijft de Menſch in d'onbeboren ſtaet.

Over

OVER

Het Leven der Weder-geboorte.

De tweede Dagh.

B. Vrage. Wat is noodigh om in soo een staet te treden / waer in men kan zaligh worden?

Antw. Het is noodigh datmen weder-geboren worde / Joan. 3: 5. Soo yemandt niet weder-geboren wort uyt water en geest, hy en kan in het Koninghrijcke Godts niet ingaen. Ephes. 4: 22/23/24. Marc. 1: 14. Bekeert u, ende gelooft den Euangelio.

B. Vrage. Wat is dit te seggen/ weder-geboren te worden?

Antw. Het is te seggen/ datmen een ander verstandt, een andere wille, een ander herte en genegentheden hebbe / als in natuerlijcke Menschen worden gevonden/ Col. 3: 10. Ghy hebt aen-gedaen den nieuwen Menschе, die vernieuwt wordt tot kennisse, na het evenbeeldt des genen die hem geschapen heeft. Gal. 2: 20. Ick leve niet meer, maer Christus leeft in my. 1. Thess. 5: 23. De Godt des vredes selve heylige u geheel en al: ende uwe geheel oprechte Geest, ende Ziele, ende Lichaem worde onberispelijck bewaert in de toekomste onses Heeren Jesu Christi.

A. Vrage. Hoe wort de weder-geboorte anders ghenaemtelijck in de heylige Schrifture genaemt?

Antw. Sy wort oock genaemt/ de bekeeringe, de roepinge, &c. Marc. 1: 14. Bekeert u, ende gheloofft den Euangelio. Act. 26: 18. Rom. 8: 30. Die hy geroepen heeft.

C. Vrage. Can de natuerlijcke Menschе door eyge kracht dit geestelijcke leven in sich setten voortbrengen?

Antw. Neen: want de Menschе is duysternisse en doodt in de sonde/ Ephes. 2: 1. U heeft hy mede levendigh ghemaeckt, daer ghy doodt waerdt door de misdaden en sonden. Ephes. 5: 8. Eertijdts waert ghy duysternisse. Rom. 8: 7. Hy kan sich de Wet Godts niet onderwerpen.

B. Vrage. Hoe kan men dan tot dit geestelijcke leven komen?

Antw. Dit ontfanght men door een ghenadige werckinghe des Heyligen Geests/ Tit. 3: 5. Hy heeft ons zaligh ghemaeckt, niet uyt de wercken, der rechtveerdigheydt die wy gedaen hadden: maer na syne barmhertigheydt, door het badt der weder-geboorte, ende de vernieuwinge des Heyligen Geests. Psal. 100: 3. Weet dat de Heere is Godt, hy heeft ons gemaeckt, ende niet wy, sijn Volck ende Schapen syner weyde. Ephes. 2: 10. Wy zijn sijn maecksel, geschapen in Christo Jesu tot goede wercken.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Moet de Menſchē dan ſtil ſitten wachten tot dat Godt de weder-geboorte geeft?

Antw. Neen: maer men moet alle die middelen gebruycken / waer door de Heere den Menſchē wil bekeeren. Act. 2: 38. Petrus ſeyde tot haer, bekeert u, ende een yeghelijck van u werde gedoopt. Hebr. 1:14. Epheſ. 4:24/25.

C. Vrage. Wat middelen gebruyckt Godt om den Menſchē te bekeeren?

Antw. Godt gebruyckt inſonderheydt deſe drie middelen:

Voor eerſt: Godt gebruyckt daer toe ſijn Woordt, ſoo in de Wet als in het Euangelium. Rom. 1: 16. Het Euangelium is een kracht Godts tot zaligheydt een yegelijck die gelooft. Rom. 10:17. Soo is dan het geloove uyt het gehoor. Jac. 1:18. Na ſynen wille heeft hy ons gebaert, door het woordt der waerheydt. Matth. 28:19.

Ten tweeden: Godt gebruyckt daer toe ook ſommighe der uyterlijcke ellenden, Job 36: 10. Godt openbaert het voor haer oore ter tucht, ende ſeydt, datſe hen van de ongherechtigheydt bekeeren ſouden. 2. Chron. 33: 11/12. Als Godt Manaſſe benauwde, badt hy het aengeſichte des Heeren ſynes Godts ernſtelijck / en, de vernederde ſich ſeer.

Ten derden: Godt gebruyckt daer toe inſonderheydt de inwendige werckinge des Heyligen Geeſtes / Act. 16: 14. De Heere opende Lydia het herte. Ezech. 36: 26. De vernieuwinge des Geeſtes. Epheſ. 1: 19.

B. Vrage. Waerom gebruyckt Godt hier toe ſijn Wet?

Antw. Om den Menſchē van ſijn ſondige Aert te overtuygen / ende hem alſoo te vernederen / Rom. 3: 19. Wy weten nu, dat al wat de Wet ſeght, ſy dat ſeght tegen de ghene die onder de Wet zijn, op dat alle mondt geſtopt werde, ende de gheheele wereld ſy voor Godt verdoemelijck zy. Gal. 3: 22. De Schrift heeft het al onder de ſonde beſloten, op dat de belofte uyt het gheloove Jeſu Chriſti den geloovigen ſoude gegeven worden. Joan. 16: 8.

C. Vrage. Waerom gebruyckt Godt hier toe het Euangelium?

Antw. Om door openbaringe van den eyghendom ſijner genade / de Menſchē aen te locken / ende waerachtelijck op te wecken tot die genade / Matth. 11: 28. Komt herwaerts tot my alle die vermoeyt ende belaſt zijt, ende ick ſal u ruſte geven. Rom. 10: 21. 2. Cor. 5: 20. Wy bidden u, als of Godt door ons in u bade, laet u met Godt verſoenen.

C. Vrage. Waerom gebruyckt Godt de uyterlijcke ellenden hier toe?

Antw. Om dat door de Predicatie der Wet het herte niet ghenoegh gebroken wynde / door deſe ſcherpe ſlagen het herte verbrijſelt ſoude worden / Jer. 2: 19. Uwe boosheydt ſal u kaſtyden, ende uwe afkeeringen ſullen u ſtraffen: Weet dan, ende ſiet, dat het quaedt, ende bitter is, dat ghy den Heere uwen Godt verlaet. Lur. 15: 17/18.

Jer.

Digitized by Google

Jer. 31:19. Sekerlijck, na dat ick bekeert ben, heb ick berouw ghehadt, ende na dat ick my selven ben bekent gemaeckt, heb ick op de heupe geklopt: ick ben beschaemt, ja ock schaem-root geworden, om dat ick de smaedtheydt myner jeught gedragen hebbe.

A. Vrage. Waerom gebruyckt Godt sijn Geest hier toe?

Antw. Om dat het herte te hardt is/als dat het alleen door uytwendige middelen soude verandert mogen/ Ezech. 36:26. Ick sal het steenen herte uyt u vleesch wegh nemen. Hebr. 8:10. Ick sal myne Wetten schryven in u lieden herte. Thess. 5:21.

C. Vrage. Wat middelen moet den Menschе gebruycken om tot de weder-geboorte, en tot de bekeeringe te komen?

Antw. De middelen die de Menschе gebruycken moet/ zijn dese na-volgende:

Voor eerst: De Menschе moet sijn sonden en verdoemelijcke staet wel leeren kennen/ Jer. 31:19. Na dat ick my selven ben bekent gemaeckt, hebbe ick op de heupe geklopt: Ick ben beschaemt, ja ock schaem-root geworden. Zeph. 2:1. Door-soeckt u selven nauwe, ja nauwe. Act. 2:37.

Ten tweeden: De Menschе moet goede hermisse nemen van de hope der zaligheydt/ dewelcke door Jesus daer sijn beleerren in den Euangelio mogt bekent gemaeckt/ Act. 18:38. Soo sy u dan bekent, Mannen Broeders, dat door desen u verghevinghe der sonden verkondight wordt. 2. Cor. 5:19. Hem die geen sonde gekent heeft, heeft Godt voor ons tot sonde gemaeckt, op dat wy gerechtigheydt Gods in hem souden worden. Act. 3:19.

Ten derden: De Menschе moet gelooven in de Middelaer Jesus Christus/ Act. 16:31. Gelooft in den Heere Jesum Christum. Marc. 1:14. Bekeert u, ende gheloofr den Euangelio. 2. Cor. 3:18.

Ten vierden: De Menschе moet sich bekeren over-gheven aen Godes Woort/ om daer door bequaem te mogen tot een ander leven/ Rom. 6:17. Gode sy danck dat ghy wel Dienst-knechten der sonde waert, maer dat ghy nu van herten gehoorsaem geworden zijt den voor-beelde der leere, tot het welcke ghy over-gheheven zijt. Act. 2:37. Bekeert u, ende een yeghelijck van u werde ghedoopt. Rom. 6:5.

Ten vijfden: De Menschе moet sich selven leeren verlaten, ende alle onreetlijcke sonden af-leeren/ Matth. 16:24. Soo yemandt achter my wil komen, die verlochene hem-selven. Act. 19:19. Sy verbrandeden hare ydele Boecken. Ezech. 18:31. Werpt van u wegh alle uwe overtredingen, waer door ghy overtreden hebt.

Ten sesten: De Menschе moet Godt bidden om een ander herte/ Thess. 5:21. Heere, bekeert ons, soo sullen wy bekeert zijn. Psal. 51:12. Schept my een reyn herte, ô Godt? ende vernieuwt in het binnenste van my eenen vasten Geest.

C. Vrage. Wat hindert hele/ darse niet weder-geboren worden?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Onder andere hinder-palen zijn ook deſe:

(1.) Sy willen geen middelen gebruycken/ noch te eenige moeyte te doen om nieuwe creaturen te worden/ Pſal. 119: 155. Het heyl is verre van de Godtloose, want sy soecken Godts inſettingen niet. Mal. 1: 13. Noch seght ghy, siet wat een vermoeytheyt! Jer. 44: 16. Wy en sullen na u niet hooren, aengaende het woordt dat ghy tot ons gesproken hebt in des Heeren name.

(2.) Als sy de middelen van Godts Woordt ghemackelijck vromen hebben/ dan hebben sy daer toe geen luſt/ Job 21: 14. Sy seggen, wijckt van ons, want aen de kenniſſe uwer weghen en hebben wy gheen luſt. Mal. 3: 14. Ghy seght, het is te vergeefs Godt te dienen.

(3.) Als sy overtuyghtigh worden aengedroncken en overtuyght/ soo ſtellen sy haer tegen Godts middelen aen/ Act. 7: 51. Ghy hartneckige en onbeſnedene van herten ende ooren, ghy weder-ſtaet altijdt de Heylige Geeſt. Rom. 1: 18. Sy houden de waerheydt in ongerechtigheydt onder.

(4.) Sy achten de ghenade des Euangeliums heet minder dan de tijdtlijcke en werelſche luſten en voorderen/ Act. 18: 17. Gallio trock hem geen dingen der Religie aen. Heb. 12: 16. Ghelijck Eſau, die om de ſpyſe het recht der eerſt-geboorte wegh gaf.

B. Vrage. Wat behoort alle Menſchen te bewegen om tot haer weder-geboorte en bekeeringe herteliick te arbeyden?

Antw. Deſe beweeg-redenen:

(1.) Dat niemandt ſonder weder-gheboorte en bekeeringhe kan zaligh worden / Joan. 3: 5. Ten zy dat yemandt weder-gheboren wort uyt water en geeſt, ſoo en kan hy in het Koninghrijcke Godts niet in-gaen. Rom. 8: 13. Indien ghy na den vleeſche leeft, ſoo ſult ghy ſterven. Maer indien ghy door den Geeſt de wercken des ligaems doodt, ſoo ſult ghy leven. Apoc. 21: 8.

(2.) De heerlijcke ſtaet van een weder-geboren Ziele/ 1. Petr. 1: 4. Wy zijn der Goddelijcker nature deelachtigh. 1. Petr. 2: 9. Ghy zijt een Koninghlijck Prieſterdom, een uyt-verkoren geſlachte, een heyligh Volck.

(3.) De vrucht van de bekeeringe / de weldee ſy de eeuwighe zaligheydt/ Rom. 6: 22. Maer nu van de ſonde vry ghemaeckt zijnde, ende Gode dienſtbaer ghemaeckt zijnde, hebt ghy uwe vrucht tot heyligmakinge, ende het eynde, het eeuwige leven. Rom. 8: 1. Soo en is'er dan nu geen verdoemenijſſe voor die in Chriſto zyn, die niet na den vleeſche leven, maer na den Geeſt.

(4.) Gode moet dit de Menſchen bewegen / die geroepen worden / als sy bedenckt / dat de Heere deſe ghenade aenbiedt aen ſoo ſtercke Menſchen/ja aen ſoo ſnoode Sonnaers/en dat boven ſoo veel andere Menſchen/ de welcke Godt voor-by gaet/ Ezech. 33: 11. Soo waerachtigh als ick leve, ſpreeckt de Heere, ſoo ick luſt hebbe in den doodt des Godtloozen. 1. Cor. 1: 26. Ghy ſiet uwe roepinge, Broeders,

Digitized by Google

ders, dat ghy niet vele wyſe zijt na den vleeſche, niet vele machtige, niet vele edele. 2.Cor.5:20.

C. Vrage. Wat behoort ons te bewegen om het werck der bekeeringe niet een oogenblick uyt te ſtellen?

Antw. Dit moet ons bewegen:

Voor eerſt: Om dat de Heylige Godt / die ons Heer en Meeſter is / ons dit alſoo gebiedt / Heyl. 3: 7/8. Daerom gelijck de Heylige Geeſt ſeydt, heden indien ghy ſyne ſtemme hoort, ſoo en verkardt u herte niet. Prov.1:24.

Ten tweeden: Alle uytſtel maeckt dat het herte noch harder wort in de ſonde / en vermeerdert de ſchulden / Heyl. 3:7. Verhart u herte niet. Jer.13:23. Hoe ſoudt ghy konnen goet doen, die gewent zijt quaedt te doen. Rom.2:5. Na u hardigheydt en onbekeerlyck herte vergadert ghy u ſelven toorne als een ſchat.

Ten derden: Ons leven is ſeer onſeker / de doodt kan ons in een oogenblick overvallen / en indien wy dan niet bekeert zyn / ſoo ſouden wy verdoemt worden / Jac. 4: 14. U leven is een damp die voor een weynigh tijdts geſien wort. Luc.12:20.

Ten vierden: Om dat Godt niet altijdts gereet is / de bekeeringhe te gheven als het ons wel ſal te paſſe komen: Wy moeten op Godt paſſen / als hy tijdt geeft / 2.Cor. 6: 2. Siet, nu is 't, de welaengename tijdt, nu is't de dagh der zaligheydt. Luc.13:24. Strijdt om in te gaen door de enghe poorte: Want vele, ſegge ick u, ſullen ſoecken in te gaen, ende ſullen niet konnen. Prov.1:24/25.

B. Vrage. Kan men wel ſeker weſen van ſijn weder-geboorte en bekeeringe?

Antw. Men kan niet alleen / maer men moet ook trachten daer van ſeker te zijn / 1.Joan. 3:14. Wy weten dat wy over-gegaen zijn uyt de doodt in het leven. 1.Joan.3:1. Siet hoe grooten liefde ons de Vader gegeven heeft, dat wy Kinderen Godts genaemt worden. 2.Cor.13:5. Ondersoeckt u ſelven.

C. Vrage. Wat wat teyckenen kunnen wyten of men ook recht weder-geboren is?

Antw. Deſe teyckenen zijn vele / maer onder andere zijn ook deſe:

(1.) Als men bevindt dat de kracht der quade begeerlijckheydt gebroken is / en dat men ſoo dagelijcks niet meer is tot de verlyckingen der werelt / Gal.5: 24. Die Chriſti zijn, hebben het vleeſch gekruyſt met de bewegingen en begeerlijckheden. Gal.6: 14. De werelt is my gekruyſt, en ick de werelt. Gal.5:17.

(2.) Als men in ſich bevindt een ſtandvastige ghenegentheydt tot Godt / en tot ſijn bydendelijcke tegenwoordigheydt / als tot het hoogſte goedt maer in al ons hert ſtaet / Pſal. 119: 57. De Heere is mijn deel. Pſal.4: 8. Ghy liebt vreughde in mijn herte gegeven, meer dan ter tijde als haer Koren en haren Moſt vermenighvuldight zijn. Phil.3:7/8. Pſal.63:9. Mijn ziele kleeft u achter aen.

(3.) Als

(3.) Als men een haſt voorneemt heeft om Godt in alles / ſonder eenighe uyt-ſonderinge / te gehoorſamen / Pſal. 119 : 106. Ick hebbe gheſworen, ende ſal het beveſtigen, dat ick onderhouden ſal de rechten uwer gerechtigheydt. Pet. 1 : 15. Als die in alles eerlijck willen wandelen. 1. Theſſ. 5:22. Onthoudt u van alle ſchijn des quaedts. Pſal. 119:44.

(4.) Als men een ſonderlinghe treſt en luſt ghevoelt tot Godts Woort / 1. Pet. 2:2. Als nieuw-geboren Kinderkens, zijt hier begeerigh na de redelijcke onvervalſchte melck, op dat ghy door deſelve meught op-waſſchen. Pſal. 119:97. Hoe lief hebbe ick uwe Wet! Sy is myne betrachtinge den ganſchen dagh.

(5.) Als men verwanght een nieuw leven volgens Godts Woorden / ende daer in ſoeckt voortgangh voor te gaen / Philip. 2 : 12. Wy zijn Godts maeckſel, geſchapen in Chriſto Jeſu tot goede wercken. 1. Petr. 4:3. 1. Joan. 3:9. Die uyt Godt geboren is, en ſondight niet.

(6.) Als men / in eenige ſonde vallende, daer over ontruſt is, daer door ſmeerten en benaeuwtheden in de ziele ghevoelt / ende als men niet eer geruſt is / voor en al-eer men met Godt in Chriſti bloedt verſoent ende vreedtſaem is; en dat men door een nieuwe en voortgaender gehoorſaemheydt / de begane ſtruyckelingen tracht te verbeteren / Pſal. 51: 3. Zijt my genadigh, ô Godt! na uwe goedertierenheydt. Matth. 26:75. 2. Cor. 7:11. Want ſiet, dit ſelve, dat ghy na Godt zijt bedroeft geworden, hoe groote neerſtigheydt heeft het in u gewrocht: Ja verantwoordinge, ja onlaſt, ja vreeſe, ja verlangen, ja yver, ja wrake.

Vrage. Heeft het in dit leven wat voorheet dat men wedergeboren is en bekeert?

Antw. Ja ſeer veel, want dan weet men, dat alle ſtruyp en beſſen ſal gedoopt, ende dat men de doodt niet heeft te vreeſen, derhalven men in Godts wegen wandelende, ten eeuwighen leven door de doodt gaen ſal. Rom. 8:28. Wy weten dat den ghenen die Godt lief hebben, alle dingen mede wercken ten goede. 1. Cor. 15:55. 2. Cor. 5 : 1. Wy weten, dat als ons aerdſche Huys deſes Tabernakels gebroken wort, wy een Gebouw van Godt hebben, een Huys niet met handen gemaeckt, maer eeuwigh in de Hemelen.

Digitized by Google

Middagh-geſangh

Op de tweede Dagh van de Maendt.

Stemme: Van den Lof-ſangh Maria. Mijn Ziel maeckt groot den Heer, &c.

1.

'k Wordt nagt een Menſchingh/
Sonder verandertingh/
'k Blijve gh'n weder-geboren:
Dit ſtaet niet in mijn macht;
't Is 't werck van Chriſti kracht/
Die ſyne ſijn verkoren.

2.

Godts Woort verandert my/
Godt doet'er altemt' by:
Maer 't nieuw herſchapen leven
Dat 't Euangelijck Woordt/
Gelooviglijck aen-gehoordt/
Kan Godts Geeſt alleen geven.

3.

Dan is mijn Ziel bekeert/
Als 't quaedt is afgheleert/
En 't heet vor Godt genegen:
Als 't Woordt met luſt gehoort/
Bzenght 't nieuwe leven voort/
En ſchrick voor quade wegen.

4.

'k Vertraegh 't wel-leven niet/
Terwijl het Godt gebiedt/
Upt-ſtel baert meerder ſmerten:
Mijn levens tijdt is geen/
Het leven is alleen
Voor vroylijk beleerde herten.

Over

OVER

Het Leven des Geloofs.

De derde Dagh.

B. Vrage. Woer in is een rechte Chriſten noodt onderſcheyden van andere Menſchen?

Antw. Daer in/ dat hy gheloofd in Jeſum Chriſtum/ Act. 2:44. Alle die geloofden waren by een. Act. 13:48. Daer ghelooftden ſoo vele als 'er een eeuwighen leven verordineert waren. Epheſ. 1:13.

C. Vrage. Gaet het Gheloove niet voor de weder-geboorte, en voor de bekeeringe?

Antw. Het Gheloove in Jeſum Chriſtum weyght op dit vermoeden des gemoedts over de ſonden/ de welcke door de Wet wort gheworcht: maer het Gheloove gaet voor de bekeeringe vermeerderinge des herten/ ende des leevens/ want het is een oorſaeck van die vermeerderinge/ Matt. 1:14. Bekeert u, ende gheloofd den Euangelio. Matth. 11:29. Act. 16:31. Act. 15:9. Hare herten gereynight hebbe door het gheloove. Gal. 2:20. Ick leve door het gheloove des Soons Godts.

A. Vrage. Is het leven des Gheloofs noodigh om salich te worden?

Antw. Ja/ ſoo verre/ dat ſonder het Gheloove niemandt can behouden worden/ Ebre. 11:6. Sonder gheloove is het onmogelijck Godt te behagen. Jude 5. Joan. 3:36. Die in den Sone gelooft heeft het eeuwige leven: maer die den Sone ongehoorſaem is, Gods toorne blijft op hem.

C. Vrage. Warom wordt het Geloove genaemt een leven des Gelooffs?

Antw. Om dat het gelooue in de ziele is een werckſame kracht/ die gedurighe beſuch is vereent Jeſum Chriſtum/ Gal. 2:20. Ick ben met Chriſto ghekruyſt, ende ick leve, doch niet meer ick, maer Chriſtus leeft in my: ende 't gene ick nu in het vleeſche leve, dat leve ick door den geloove des Soons Godts. Gal. 5:6. Het geloove is door de liefde werckende. Cant. 5:2/5/7.

C. Vrage. Wat is dit leven des Gelooffs?

Antw. Het is een betreginghe des herten/ waer door de Gelooffige tracht Jeſum Chriſtum/ als de eenige Middelaer aen te nemen/ toe te paſſen/ ende hem meer en meer ſich tegen te maken/ om door hem behouden te worden/ Epheſ. 3:17. Op dat Chriſtus door het geloove in uwe herten woone. Joan. 1:12. Die hem aen-ge-

Digitized by Google

men hebben, heeft hy macht ghegeven Kinderen Godts te worden, namelijck, die in synen name gelooven. Rom.15:14. Doet aen den Heere Jesum Christum. Phil.3:9/10.

B. Vrage. Warom is dit leven des Geloofs soo noodigh?

Antw. Behalven de reden ghenomen van Godts Ghebodt / 1.Joan.3:23. Dit is sijn gebodt, dat wy ghelooven in den naem synes Soons Jesu Christi. soo blijckt dese noodwendigheydt oock hier uyt:

Voor eerst: Dewijle het Gheloove het eenighe middel is om de verdienste Christi ons eygen te maken tot versoeninge met God/ Rom.3:25. Welcken Godt voor-gestelt heeft tot een versoeninghe door het gheloove in synen bloede. Joan.6:35. Jesus seyde tot haer, ick ben het broodt des levens, die tot my komt, en sal gheensins hongheren, ende die in my ghelooft, en sal nimmermeer dorsten.

Ten tweeden: Om dat alle oeffeninghen des Godts-dienst al-leen door het gelooue naer straght ghebruyt/ Hebr.4:2. Het woordt der predickinge dede haer ghheen nut, om dat het met den gheloove niet gemenght was. Joan.20:31. Dese dingen zijn ghe-schreven op dat gy ghelooft, ende gheloovende, het leven hebbet door synen naem. Act.8:37.

Ten derden: Om dat dese beweginge des gheloofs de grootste eere geeft aen Christus den Middelaer/ 1.Pet.2:7. U die gelooft, is hy dierbaer. Hebr.11:24/25.

Ten vierden: Om dat het gheloove is het straghtste middel tot een Christelijck leven/ Gal.5:6. Het geloove is werckende door de liefde. 2.Cor.5:14/17. Gal.2:20. Ick ben met Christo gekruyst, ende ick leve, niet meer ick, maer Christus leeft in my, ende het leven dat ick leve, leve ick door het geloove des Soons Godts. Hebr. 11:6. Sonder geloove is het onmogelijck Godt te behagen.

C. Vrage. Hoe neemt het Geloove Jesum Christum aen?

Antw. Een op-sichte van Jesus Christus / soo neemt het ghe-loobe hem aen gelijck en als / als Propheet, als Priester, en als Koningh, 1.Cor.1:30. Uyt hem zijt ghy in Christo Jesu, die ons ghe-worden is tot wijsheydt van Gode, ende rechtveerdigheydt, ende heyligh-makinge, ende verlossinge. Esai.9:5. Een Kindt is ons ge-boren, een Soone is ons ghegheven. 1.Joan.1:12. Die hem aen-ghenomen hebben. Cant.2:16. Mijn Lief is myne, en ick ben syne.

C. Vrage. Hoe neemt hem het Gheloobe aen ten aen-sien van ons selven?

Antw. Met verlatinghe van ons eyge gerechtigheydt / soo dat hy tot Jesum komen als ellendige/ armen/ belaste/ Matth. 11:29. Komt alle tot my die belast ende beladen zijt. Phil.3:8. ja gewisselijck, ick achte oock alle dingen schade te zijn, om de uyne-mentheydt der kennisse Jesu Christi mynes Heeren, om wiens wille

ick

Digitized by Google

ick alle dingen ſchade gerekent hebbe, ende achte die dreck te zijn, op dat ick Jeſum moghe ghewinnen. Jb. 9. Ende in hem bevonden worde, niet hebbende myne rechtveerdigheydt die uyt de wet is, maer die door't geloove Chriſti is, namelijck, de rechtveerdigheydt die uyt Godt is door het geloove. Phil. 3:12.

A. Vrage. Is dit dan een oordt Geloovige die Jeſum aen-neemt alsſ Middelaer, ſonder een oordt leven te beginnen?

Antw. Neen: Want alsſ een Sondaer tot Chriſtum komt ſoo moet hy zijn ſonden aenſien alsſ haetelijck / ſijnde een dinghe den Vader ſoo gruwelijck ende walgelijck zijn: belooftende een beter leven te ſullen leyden/ Rom. 7:24. Ick ellendigh Menſche, wie ſal my verloſſen van het lichaem deſes doodts? Matth. 11:28. Komt alle tot my die belaſt ende beladen zijt. Act. 2:37. Sy wierden verſlagen in het herte, ende ſeyden tot Petrum ende de andere Apoſtelen, wat ſullen wy doen, Mannen Broeders? v. 38. Ende Petrus ſeyde tot haer, bekeert u. Tit. 2:11/12/13/14.

B. Vrage. Waer voor zijn dan ſoodanighe Chriſtenen te houden / de welcke onder den noem deſ Geloofs / een Ongelijckſlachtich leven leyden?

Antw. Deſe zijn te houden voor rechte Ongeloovige / ende voor Vyanden van Chriſtus de Middelaer / Phil. 3:18. Vele wandelen anders: van de welcke ick u dickwils gheſeyght hebbe, ende nu ook weenende ſegge, datſe vyanden des kruyces Chriſti zijn. Deut. 10:39. Matth. 7:23. Dan ſal ick haer openlijck aenſeggen, ick en hebbe u noyt gekendt; gaet wegh van my, ghy die de ongerechtigheydt werckt.

A. Vrage. Kan men wel ſeecker zijn / dat men het waere Geloove heeft?

Antw. Ja / want daerom worde belaſt / datmen ſich ſelven moet onderſoecken / 2. Cor. 13:5. Onderſoeckt u ſelven, of ghy in den geloove zijt. 2. Tim. 1:12. Ick weet wien ick geloofd hebbe. 2. Cor. 4:13. Dewyle wy nu den ſelven Geeſt des geloofs hebben, gelijckſer geſchreven is; Ick hebbe geloofd, daerom hebbe ick geſproken: ſoo gelooven wy ook, daerom ſpreken wy.

C. Vrage. Hoe kan men ſelve zijn?

Antw. Uyt deſe teyckenen:

(1.) Alsſ men ghewaer wort dat men om Chriſti will den ouden Menſche ſoerdt te worden / ende dagelijcks doet vermindren. Gal. 5:24. De Chriſti zijn, hebben het vleeſch ghekruyſt met de beweginghen. Act. 15:9. De herten gereynight hebbende, door het geloove.

(2.) Alsſ men Jeſum Chriſtum ſeer hoogh acht boven al de weereldt / Phil. 3:8. Ick achte ook alle dinghen ſchade te zijn, om de uytnementheydt der kenniſſe Chriſti. 1. Petr. 2:7. U, die geloofd, is hy dierbaer.

(3.) Alsſ men ſich ſelven af-treckt van alle andere gronden / van gerechtigheydt deſ ghemoeds, ſoo dat men niet betrouwt op eygen

Digitized by Google

gerechtigheydt / ofte op pers dat kapteen Christus is / Phil. 3:9. Dat ick in hem ghevonden worde, niet hebbende mijn eygen rechtveerdigheydt die uyt de wet is. Gal. 6:6. Alle onse gerechtigheden zijn als aendoeckigh en wegh-werpelijck kleedt.

(4.) Als men sich stroom gedoopt aengetrocken / uyt liefde van Christus / ons laet aen sijn Woorde, ende tot een nieuwe gheloofsenheydt, Gal. 5:6. Het geloove is door de liefde werckende. 1. Joan. 1:6. Indien wy seggen, dat wy gemeynschap met hem hebben, ende in de duysternisse wandelen, soo liegen wy, ende de waerheydt en is in ons niet. 1. Joan. 2:6. Die seght, dat hy in hem blijft, die moet alsoo wandelen, gelijck hy gewandelt heeft.

C. Vrage. Is het geloove in alle Geloovige even sterck?

Antw. Och neen: Want daer zijn Kleyn-geloovige: Daer zijn Swack-geloovige: Daer zijn ook Sterck-geloovige. Matth. 16:8. Wat overleght ghy by u selven ghy kleyn-geloovige. Marc. 9:24. Ick gheloove, Heere, komt mijn swack-gheloovigheydt te hulpe. Matt. 16:14. Jesus verweet hen hare ongheloovigheydt. Rom. 4:19.

B. Vrage. Wat is een kleyn en swack Geloove?

Antw. Een swack Geloove is / als men lichtelijck swort ongeloovigheyden als geoffert in de ver-passinge Christi, ende in het werck des geloofs / Rom. 14:1. Die swack is in't geloove, neemt aen, maer niet tot twistighe t'samen-sprekingen. Gal. 6:1. Broeders, indien ock een Mensche overvallen ware door eenighe misdaedt, ghy die geestelijck zijt, brenght den soodanigen te rechte. Luc. 24:1.

C. Vrage. Maer hoe sal een Swack-geloovige sich noch konnen getroost stellen dat hy noch een goedt geloove heeft al is het kleyn / en swack?

Antw. Dit kan men uyt dese teycken en konnen:

Voor eerst: Indien men noch hoort een oprechte begeerte om met Christo te mogen vereenigt blijven / Matth. 5:6. Zalighzijnse, die hongheren en dorsten na ghesechtigheydt. Matth. 14:30.

Ten tweeden: Indien men sich houdt aen het Woordt des Geloofs / ende dat men arbeydt om stercker te worden / 1. Petr. 2:2. Als jonge kinderkens, zijt seer begeerigh na de onvervalschte melck van Godts Woordt. Joan. 6:68. Petrus seyde, Heere, tot wien souden wy gaen, ghy hebt de woorden des eeuwigen levens.

Ten derden: Als dese kleyn-gelooviglyeyde niet ontrust uyt lust tot de sonde / en tot de wereldt; maer alleen tot eenige struykelinge / tentatie / ofte uyt ongeloofligheydt van Christi liefde in het herte / Psal. 13:2. Hoe lange Heere, sult ghy mijnder steedts vergeten, hoe langhe sult ghy u aengesichte voor my verbergen. Esai. 49:14. Zion seydt, de Heere heeft mijn verlaten.

Ten vierden: Indien men sich stelt noch staendt houdt in de tuygen Godts / ende zijnen grooten overvloedigen troost / als doenmen Chris-

Digitized by Google

Chriſtum nader mach ghenoeten / Pſal.73: 25. Wien heb ick neffens u in den Hemel, ende neffens u en luſt my niet op der Aerde. Pſal.43:3. Seght tot mijn Ziel, ick ben u heyl.

E. Vrage. Wat is een ſterck Geloove?

Antw. Een ſterck Geloove is / 't welck alle Hinder-paelen te baten komt / ende teghen alle ſwarigheden kloeckmoedigh aenga[at] / Heb.4:16. Laet ons met vrymoedigheyde toe-gaen tot den Throon der genade. Rom.4:18. Abraham heeft op hope en teghen hope geloofft.

C. Vrage. Wat werckingen heeft ſoo een ſterck Geloove?

Antw. De werckingen en vruchten van een ſterck Geloove zijn deſe:

(1.) Een groote ghereetſchepte en vreede des ghemoeds in alle ſtaet en voor-val van dit ghenaſtighe leven / 2. Cor.5:6. Wy hebben dan altijdt goeden moedt. 1. Petr.1:6. In den welcken ghy u verheught, nu een weynigh tijdts, ſoo het noodigh is, bedroeft zijnde door menigerley verdruckinghen. Rom.5:1. Wy dan gherechtveerdight zijnde uyt den Gheloove, hebben vrede met Godt door onſen Heere Jeſum Chriſtum. V. 4. Wy roemen in de hope der heerlijckheyt Godts. V. 3. Ende niet alleen dit, maer wy roemen oock in de verdruckinge.

(2.) Een byſondere ſterckte deſer tot Godt in Chriſto Jeſu / door het ghetuyghenisſe des H. Geeſtes / Rom. 8: 15. Ghy hebt ontfangen den Geeſt der aennemnighe tot Kinderen, door welcken wy roepen, Abba Vader! Gelij. 1:21.

(3.) Een vaſte ghelette ſijn van een Godtzaligh leven / 1. Joan. 5:5. Wie is 't die de Wereldt overwint, dan die ghelooft dat Jeſus is de Sone Gods. 1. Cor.16:13. Waeckt, ſtaet in het Geloove, houdt u manlijck, zijt ſterck.

C. Vrage. Wat behoort ons te bewegen / om na het leven des Gheloofs te trachten?

Antw. De bewegh-redenen behalven Godts Gebodt / 1. Joan. 3: 23. zijn deſe:

Voor eerſt: Die het leven des Gheloofs niet heeft / die ſterft noch in de ſtaet der ſonde / en alſoo verdoemt / ſal verdoemt worden / Joan. 3:18. Die niet gelooft, is al-reede veroordeelt. Epheſ. 2:12. Ghy waert in dien tijdt ſonder Chriſto, vervreemdt van het Borgerſchap Iſraëls, ende Vreemdelingen van de verbonden der belofte, geen hope hebbende, ende ſonder Godt in de Wereldt.

Ten tweeden: Het eenige middel / om de verdoemenisſe te ontgaen / ende om in den Hemel te komen / is het Gheloove / Joan. 3:36. Die in den Sone ghelooft, heeft het eeuwighe leven. Actor. 4: 12. Daer en is geenen anderen Name onder den Hemel gheghe-ven, door de welcke wy moeten zalligh worden, als de Name Jeſus.

Ten derden: Het Geloofve zegeninghen gaen vaſt een ſoker, ſoo dat

Digitized by Google

niemandt heeft te beeresen/ dat hy te vergeefs ghelooven sal / Hebr. 6:17. Godt willende den erfgenamen der beloftenisse overvloedighlijck bewysen de onveranderlijckheydt van sijn raedt, is met eenen eedt daer tusschen ghekomen. 1. Tim. 1:15. Dit is een ghetrouw woordt, ende aller aenneminge waerdigh.

B. Vrage. Waer mat raedt om tot soo een Geloove te komen?

Antw. Hier toe moet men dese middelen gebruycken:

(1.) Ghy moet u selven seer forcken te vernederen door de ongenenten van Godts Wet/ soo lange/ tot dat ghy u tegen verdoemelijcke staet wel schrickt/ Act. 2:37. Als sy dit hoorden, wierden sy verslagen in haer herten. 2. Cor. 5:10. Wy dan wetende den schrick des Heeren, bewegen de Menschen tot het geloove.

(2.) Ghy moet seer goede kennisse sien te bekomen van de ghelegentijcheydt des Middelaers Christi, om door sijn volkomen genade/ en hertendelijcke noodinge opgewerckt te worden/ Matth. 11:29. Komt alle tot my die vermoeyt ende belast zijt, ende ick sal u rusten geven. Act. 13:38. Soo zy u dan bekent, Mannen Broeders, dat door desen u vergevinge der sonden verkondight wort.

(3.) Ghy moet wel verstaen / dat Christus niet sit / hoe men ghelooft hest/ maer hoe dat men nu voortaen ghesint is te leven / Marc. 1:14. Bekeert u, ende gelooft den Euangelio. Rom. 4:5. Die den Godtlooseu rechtveerdight.

(4.) Gebruyckt alle uytterlijcke middelen des ghelooffs/ namentlijck/ de Predicatie/ Gebeden/ Ec. Rom. 10:17. Soo is dan het geloove uyt het gehoor, ende het gehoor, door het woordt Godts. Act. 26:16/17/18.

C. Vrage. Wat eynde sal het leven des Gelooffs hebben?

Antw. Het eeuwige salige leven in den Hemel/ Hebr. 10:39. Wy zijn niet van de gene die sich onttrecken, maer die gelooven tot behoudinge der ziele. 1. Petr. 1:9. Verkrygende het eynde des gelooffs, namelijck, de zaligheydt der zielen.

Middagh-gesangh

Op de derde Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 23. Mijn Godt voedt my als mijn Herder geprosen, &c.

1.

SAl ick oyt komen tot het eeuwigh leven/
Ick moet my gantsch aen Jesus over-geven
Door 't ware Geloof: soo komt ick tot versoeninghe
Met mijnen Godt/ door synes Soons voldoeninghe:

Geen

Digitized by Google

Geen deught of Godts-dienſt kan oyt Godt behagen/
Als die hem door 't geloof werd op-gedragen.

2.

Maer ach! mijn Heer/ het hert wil niet na boven/
Mijn dunckt ick ben van uwe gunſt verſchoven:
Ick hoor u Woorde/ maer met gantſch doove ooren/
Ick dzeer/ ick ſal noch eyndlijck gaen verloren;
Ick derf met mijne gebeden tot u niet naken/
Myn hert doch mijne handt maer aen u vlees'ren raken.

3.

Mijn luſt is kleyn tot u dierbare woorden:
Mijn luſt is groot tot ergerlijcke ſpoken:
Mijn luſt is kleyn om tot u hulpe te treden:
Mijn luſt is groot tot 't wereldts ydelheden:
Mijn luſt is kleyn tot 't treyken van u lyden:
Mijn luſt is groot tot 't ydele verblyden.

4.

Van dit mijn Ziel van wanhoop niet bevryden/
Dat ick noch tracht de luſten te beſtryden:
Dat ick noch blijf op uwe hulp' ge wegen:
Dat ick noch ſoeck u Godts-dienſt wel te plegen:
Dat ick geen hoop en ſtel op eygen krachten:
Soo moet ick dan in wanhoop gantſch verſmachten.

OVER

Het Leven der verſoeninge met Godt in Chriſto.

De vierde Dagh.

A. Vrage. In wat ſtaet is de Weder-geboorne Gelovighe omtrent Godt?

Antw. In den ſtaet der verſoeninge / ende der vriendtſchap met Godt/ Rom. 5: 1. Wy dan gerechtveerdight zijnde door den geloove, hebben vrede met Godt door onſen Heere Jeſum Chriſtum. 2. Cor. 5: 19. Godt was in Chriſto, de wereldt met hem ſelven verſoenende. Epheſ. 2: 15/16.

A. Vrage. Welcke is dan de ſtaet van een Sondaer omtrent Godt?

Antw. Een Sondaer is in een ſtaet van vyandtſchap met Godt/ Rom. 5: 10. Indien wy vyanden zijnde, met Godt verſoent zijn. Col. 1: 21. Eſai. 59: 2. De ongerechtigheden maken een ſcheydinge tuſſchen ons, ende tuſſchen onſen Godt.

Digitized by Google

B. Vrage. Kan een Sondaer lichtelijck met Godt moghen verſoent?

Antw. Het is een ſwaer woerck / daer veel dinghen toe noodigh zijn/ ende daer men veel om doen moet / 1. Sam. 2: 25. Wanneer een Menſche teghen den Heere ſondight, wie ſal voor hem bidden? Pſal. 49:8. Mich. 6:6. Waer mede ſal ick den Heere tegen komen. ℣. 7. Sal ick mijn eerſt-geboorne geven voor mijn overtredinghe? de vrucht mijns buyckes voor de ſonde mijner ziele.

C. Vrage. Waerom is dit ſoo een ſeer ſwaere ſake?

Antw. De redenen zijn hier van inſonderheydt dese:

Voor eerſt: Om dat de ſonden een ſeer grouwelijck quaedt zijn/ namelijck / het zijn / Schendingen van Godts Majeſteyt, Rebellien tegen Godt, verbrekinge van ſyn Beeldt, &c. 1. Sam. 15: 23. Wederſpannigheydt is een ſonde van tooverye, ende wederſtreven is afgoderye en beelden-dienſt. Eſai. 1:4. 1. Theſſ. 4:8. Soo dan, die dit verwerpt, die en verwerpt geen Menſche, maer Godt.

Ten tweeden: Om dat ſeer ſwaere ſtraffen gheduyght zijn/ aen die Godts Wetten in allen niet na-komen / Deut. 27: 26. Vervloeckt zy, die de woorden deſes Wets niet en ſal beveſtigen, doende deſelvige. Jac. 2: 10. Matth. 5: 22. Die tot ſyn Broeder ſeght Raka, ſal ſchuldigh zyn aen het helſche vyer.

Ten derden: Om dat Godt een verſoeverdigh Middelaer is / die een grouwel heeft dan alle godtlooſheydt / Deut. 25: 16 Al wie ſulcks doet, is den Heere uwen Godt een grouwel: Ja al wie onrecht doet. Pſal. 5: 5 / 6. Hebr. 10:31. Het is vreeſſelijck te vallen in de handen des levendigen Godts.

Ten vierden: Om dat de Menſche by hem ſelven niets heeft daer mede ſyn Godt kan te bevreden ſtellen: Maer in tegen-deel/ ſoo verdienen de dagelijckſe ſonden Godt ter tooghe/ Pſal. 49: 8. Hy ſal Godt ſyn ranſoen niet konnen betalen. Jac. 3:2. Wy ſtruyckelen alle in veelen.

C. Vrage. Wat dingen zijn dan noodigh/ om met Godt verſoent te moghen/ ende om in vrede met Godt te leven?

Antw. Hier toe zijn deſe dingen noodigh:

(1.) Een Middelaer, die de vyandſchap maekt tuſſchen Godt en ons/ en als borge/ voor de gemaeckte ſchulden voldoe: want ſonder borgtoghe kan de Menſchelijcke tot Godt niet naderen / uytgenomen hy een verterende vyer ist/ Exod. 20: 19. Ghy ſeyden tot Moyſe: Spreeckt ghy met ons, ende wy ſullen hooren: Ende dat Godt met ons niet en ſpreke, op dat hy niet en ſterven. Eſai. 33: 14. Wie kan wonen by een verterend' vyer?

(2.) Veranderinghe van ons ſondigh leven is hier toe noodigh: Want Godt valt niet Godtlooſe niet in vyerigheydt leven / Eſai. 1: 16. Waſcht u, reynight u, doet de booſheydt uwer handelingen van voor mijn oogen wegh, laet af van quaedt te doen. Act. 2: 38. Bekeert u.

(3.) Ver-

Digitized by Google

(3.) Verſekeringe moet men ook aen Godt doen / van dat men in het toe-komende ſoo niet meer ſal ſondigen / Pſal. 80 : 19. Soo en ſullen wy van u niet te rugge keeren. Joſ. 14:4. Wy en ſullen niet meer op paerden ryden.

B. Vrage. Wat vaſte nu om hier toe te geraken?

Antw. Het eenige middel om deſe dingen te bekomen / is het geloove in Jeſum Chriſtum: Want daer door heeft men een Middelaer die voor de ſchulden betaelt heeft: Een Heylighmaker, die den Geeſt der bekeeringhe geeft: Ende een Borge die daer voor inſtaet / dat wy in het toe-komende ſoo ſondigh niet leven niet meer ſullen aen-ſtellen / 1. Tim. 2 : 5. Daer is een Godt, ende een Middelaer Godts ende der Menſchen, de Menſche Jeſus Chriſtus. 1. Cor. 1:30. Hebr. 7:22. Hy is onſe Borge.

B. Vrage. Hoe weete wy ons met Godt voorden verſoent?

Antw. Soo weete / dat de ſonde al onſe ſchulden quijt-geſcheldt / Pſal. 103:3. Die al uwe ongerechtigheden vergeeft. 1. Joan. 1 : 7. Herbloedt Jeſu Chriſti, des Soons Godts, reynight ons van alle onſe ſonden. Act. 13:39.

A. Vrage. Waer komen ſoodanige Menſchen met Godt met hoopen in verſoeninge te leven / de meniche vele en ſware ſonden hebben begaen?

Antw. Ja: Eſai. 55:7. De Godtlooſe verlate ſynen wegh, ende de ongerechtige Man ſyne gedachten: Ende hy bekeere ſich tot den Heere, ſoo ſal hy ſich ſyner ontfermen; ende tot onſen Godt, want hy vergeeft menighvuldigh. Eſai. 1:18. 1. Cor. 6:10, 11.

B. Vrage. Wanneer kan men verſekert zijn dat wy met Godt verſoent zijn?

Antw. Soo haeſt als wy verſekert zijn van ons geloove en bekeeringe, Rom. 5 : 1. Wy dan gerechtveerdight zijnde door den geloove, hebben vrede met Godt. Rom. 8 : 1. Soo en is 'er dan nu geen verdoemenisſe voor den ghenen die in Chriſto Jeſu zijn. Col. 1 : 21.

A. Vrage. Ja't wel mogelijck hemmen verſekert te zijn van Godes liefde en ſaligheydt?

Antw. Ja het / want daer toe ſtrecht het gantſche Evangelium / Rom. 8: 16. De ſelve Geeſt getuyght met onſen Geeſt, dat wy Kinderen Godts zijn. Epheſ. 1 : 13. 1. Joan. 3 : 14. Wy weten dat wy over-gegaen zijn uyt de doode in het leven.

C. Vrage. Waer komt het dan dan dat veele ſoo twijfelen aen Godes vriendſchap?

Antw. Het komt hier van daen:

Voor eerſt: Om dat ſe haer ſelven niet ter degher onderſoecken aen Godes Woordt / 2. Cor. 13 : 5. Onderſoecket u ſelven of ghy in den geloove zijt.

Ten tweeden: Het ontſtaet ook hier uyt / dat ſe ſonderlinge in ſmaet ſonden vallen / Ezech. 33 : 10. Dewyle onſe overtredingen en

ende

onſe ſonden op ons zijn, ende wy in de ſelve verſmachten, hoe ſouden wy dan leven? Eſai.64:6.

Ten derden: Het ontſtaet uyt eenige van de elende en haſtigh-inge/ die de Heere ſijn Kinderen toe-ſendt/ Eſai.49:19. Zion ſeydt, de Heere heeft my verlaten. Pſal.77:8. Sal dan de Heere eeuwighlijck verſtooten, ende voortaen niet meer goet-guſtigh zijn?

Ten vierden: Het ontſtaet uyt eenighe tentatien des Satans/ 1.Theſſ.3:5. Ick hebbe hem geſonden om u geloove te verſtaen: of niet misſchien de Verſoecker u ſoude verſocht hebben, ende onſen arbeydt ydel ſoude weſen. 2.Cor.2:11. Syne ghedachten en zijn ons niet onbekent.

A. Vrage. Kan yemandt uyt eenighe ongerijmde voorſpoedt beſluyten dat Godt ſijn vyendt is?

Antw. Neen: Want de Godtloose hebben veelmaels de meeſte voorſpoedt/ Jer.12:1. Waerom is der Godtloosen wegh voorſpoedigh? Waerom hebbenſe ruſte, alle die trouwloosheyt trouloos heyt bedryven. Luc.12:19. Luc.16:19.

A. Vrage. Kan yemandt uyt de tegenſpoedt beſluyten dat Godt ſijn vyendt is?

Antw. Neen/want de Godtloose hebben ook ſomtijdts veel tegenſpoedt/ Pſal. 32:10. De Godtloose heeft vele ſmerten. Deut. 28:15/16/17/ &c.

B. Vrage. Waer uyt kan men dan verſeeckert worden dat Godt onſe vyendt is/ en dat hy met ons is verſoent?

Antw. Dit kan men weten uyt deſe teyckenen:

Voor eerſt: Uyt het gheloove dat wy hebben in Jeſum Chriſtum/ 1.Joan.3:16. Die in den Sone Godts gelooft, heeft het getuygeniſſe in hem ſelven. 1.12. Rom.5:1. Wy dan gherechtveerdight zijnde uyt den gheloove, hebben vrede met Godt door onſen Heere Jeſum Chriſtum.

Ten tweeden: Uyt de luſt en liefde die wy in ons bevinden tot Godt/ en tot ſyne tegenwoordigheyt: Want onſe liefde tot Godt/ is een vruycht van Godts liefde tot ons/1.Joan.4:19. Wy hebben lief, om dat hy ons eerſt lief gehadt heeft. Prov.8:17. Pſal.42:3. Myne ziele dorſtet na Godt, na den levendigen Godt.

Ten derden: Uyt een leven der Godtzaligheydt/ 't welck wy leyden van Godt te behagen/ Rom. 8:14. Soo vele als'er door den Geeſt Godts gheleydt worden, die zijn Kinderen Godts. 2.Cor. 5:14. De liefde Chriſti dwinght ons.

Ten vierden: Uyt de Broederlijcke liefde komen wy dit ook weten/ dat Godt ons lief heeft/ 1.Joan. 3:14. Wy weten dat wy over-gegaen zijn uyt den doodt in het leven, dewyle wy de Broeders lief hebben. 1.Joan.4:1. Een yeghelijck die lief heeft den ghenen die hem geboren heeft, die heeft oock lief de ghene die uyt hem geboren zijn.

C. Vrage. Is'er niet noch een ander teyckent tot verſeeringe?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Ja/ namentlijck / het inwendighe getuygeniſſe des Heyligen Geeſtes/ Rom. 8: 16. De ſelvighe Geeſt ghetuyght met onſen Geeſt, dat wy Kinderen Godts zijn. 2. Cor. 1: 21. Die ons met u beveſtight in Chriſto, ende die ons gheſalft heeft, is Godt. v. 12. Die ons oock heeft verzegelt, ende het onder-pandt des Geeſtes in onſe herten gegeven. Apoc. 2: 17.

C. Vrage. Wat dient men te doen/ om deſe verſeekertheyt te behouden?

Antw. Daer toe moeten wy deſe middelen gebruycken:

(1.) Wy moeten het gheloove in Jeſum Chriſtum ghedadigh ſoecken te maken en te houden te bewaren/ 2. Cor. 13: 5. Onderſoecket u ſelven of ghy in den geloove zijt. Cant. 5: 2. Hebr. 11: 1. Het gheloove is een vaſten grondt, der dingen diemen hoopt, ende een bewijs der dingen die men niet en ſiet.

(2.) Wy moeten een goede conſcientie behouden/ ſoo dat wy deſelvige met geen moetwillige ſonde quetſen/ 1. Tim. 1: 19. Houdende het gheloove, ende een goede conſcientie. 2. Tim. 4: 7.

(3.) Wy moeten neerſtighlijck het-denken wat voor bewijſen van Godts vrientſchap wy in voorighe tyden ſelven ghehadt; Want Godt verandert ſijn liefde niet/ Joan. 13: 1. Alſoo Jeſus de ſyne die in de wereldt waren lief ghehadt heeft, ſoo heeft hyſe tot den eynde toe lief ghehadt. Rom. 5: 4. De bevindinghe werckt hope.

(4.) Wy moeten vreſelijck zijn in allerley plichten van Godtzaligheyt, en van Godts-dienſt. Joan. 14: 23. Soo yemandt my lief heeft, die ſal mijn woordt bewaren, ende mijn Vader ſal hem lief hebben. 1. Joan. 2: 6/7.

A. Vrage. Zijnder niet veel Menſchen die haer ſelven ſeer in bedrieghen?

Antw. Ja/ want dese Menſchen zijn gheruſt in haer ſtaet met Godt/ daer nochtans Godt haer vyandt is/ Amos 6: 1. Wee, den geruſten te Zion. 1. Theſſ. 5: 3. Apoc. 3: 17. Ghy ſeght, ick ben rijck, ende verrijckt geworden, ende en hebbe geen dinghs gebreck: Ende ghy en weet niet dat ghy zijt ellendigh, ende jammerlijck, ende arm, ende blindt, ende naeckt.

C. Vrage. Waer door worden deſe Menſchen bedroghen in haer geruſtheydt?

Antw. Door deſe bedriegeryen:

(1.) Sommighe zijnſe geruſt op het ſeggen van Predicanten/ die nochtans niet van het uytterlijcke komen oordeelen/ en niet van het herte/ Jer. 8: 11. Sy ſeggen vrede, vrede, daer doch geen vrede en is. Ezech. 13: 18. Wee die kuſſens naeyen voor alle oxelen der arme. v. 22. Om dat ghy de handen der Godtloose geſterckt hebt. 2. Sam. 12: 13.

(2.) Sommighen bedriegt dit ſommige/ dat ſe altijdts op ende ree ſijn/ die ſy meynen dat noch erghter zijn/ Luc. 18: 11. Ick dancke u Godt,

Digitized by Google

u Godt, dat ick niet en ben ghelijck de andere Menſchen. Matth. 7:2.

(3.) Sommighes worden hier toe hare bedwongen/ datſe haer ſtaet maer af-ſtaten na haer eygen goedt-duncken/ Prov. 14:12. Daer is een wegh die yemandt recht ſchijnt: Maer 't laetſte van dien zijn wegen des doodts. 2. Cor. 10:12. Wy en durven ons ſelven niet rekenen, ofte vergelijcken met ſommige die haer ſelven pryſen: Maer deſe en verſtaen niet dat ſy haer ſelven met haer ſelven, meten, ende haer ſelven met haer ſelven vergelijcken.

(4.) Sommighes zijn ſeer gheruſt op haer upterſtijche voorſpoedt/ Luc. 12:19. Ick ſal tot myne ziele ſeggen, ziele, ghy hebt vele goederen die op-gheleght zijn voor vele jaren, neemt ruſte.

B. Vrage. Is deſe ruſte gheruſtheydt een gheoorloofden ſtaet?

Antw. Waer is geen gheoorloofder ſtaet als deſe ruſte gheruſtheydt/ Apoc. 3:15. Och of ghy koud waere, ofte heet. Joan. 9:41. Amos 6:1. Wee den geruſten te Zion.

B. Vrage. Is het een menſchelijcke ſtaet / dat men op goede gronden geruſt is/ en ſeker van de vrientſchap Godts?

Antw. Waer is geen menſchelijcker ſtaet als deſe goede gheruſtheydt/ Pſal. 35:3. Spreeckt tot mijn ziel, ick ben u heyl. Pſal. 51:14. Geeft my weder de vreughde uwes heyls, ende de vrymoedige Geeſt onderſteune my. Rom. 8:16.

C. Vrage. Maer is't al raedtſaem/ datmen ſoo ſeker zy van de verſoeninge met Godt?

Antw. Niet alleen is 't raedtſaem / maer het is ook seer noodigh/ Col. 2:7. Gewortelt, ende op-ghebouwt in hem, ende beveſtight in den gheloove. 2. Cor. 13:5. Heb. 6:18. Op dat wy door twee onveranderlijcke dingen, in de welcke het onmoghelijck is dat Godt liege, een ſtercke vertroſtinge ſouden hebben.

B. Vrage. Maer ſal yemandt hier door niet ſorgheloos worden in ſijn leven?

Antw. Gantſch niet / maer hier door wordt men bewoghen om Godtzaligh te leven/ 2. Petr. 1:10. Maeckt uwe verkieſinge en roepinghe vaſt door goede wercken, want dat doende, ſult ghy niet ſtruyckelen. 2. Cor. 5:14. De liefde Chriſti dringht ons.

C. Vrage. Wil Godt wel/ datmen van ſijn vrientſchap ſeker zy?

Antw. Ja ja: Want daer toe geeft hy Beloften / Teyghen / Sacramenten/ en ſijn Eedt/ Ex. Heb. 6:17. Godt willende den erfgenamen der belofteniſſe overvloedighlijck bewyſen de onveranderlickheydt van ſijn raedt, is met eenen eedt daer tuſſchen ghekomen. Ex. 18. Gal. 3:27. Rom. 4:11. 2. Cor. 13:5. Ondersoeckt u ſelven of ghy in den gheloove zyt, beproeft u ſelven.

Mid-

Digitized by Google

Middagh-gesangh

Op de vierde Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 32. Wel hem die sijn misdaedt die hy bedreven heeft, &c.

1.

Ach Godt! ick heb u al te seer beleedight:
Hoe sacker mijn arme Ziel voor u bevreedight?
Mijn sonde gaen/ en mijn onreynichheydt/
Wat voorspoedt/ en wat flickerende vreughdt/
Tis niet genoegh om snel gerust te woesten?
Of ich al nam de Heerschap voorts gepresen/
Haer Woordt en stelt mijn Ziel noch niet gerust;
't Moet van u gunst al anders zijn bewust.

2.

Ick wordt alleen versoent van mijne sonden/
Door 't dierbaer bloedt van Christi wonden:
't Gelooven mach bequaemelijck geraen/
En grijpen Jesum selfs als Borge aen.
Ick ruste niet op mijn Godtsdienst of mijn wercken/
't Geloof alleen dat kan mijn heer verstercken:
't Gelooft/ versterckt door Christi Broodt en Wyn
Koept/ ick ben Christi, en hy is oock myn.

3.

Maer ach! wat raedt? ick struykele dagh'lijckx voorwaer/
Waer toe dan mijn hoop en mijn geloof van neder:
Heer/ neen/ mijn Ziel! stijcpt weder nieuwen moedt/
Door desen schuldt-betaelt Jesus oock geboet.
Winde ghy u maer in oodmoet neer geslagen?
Soeckt ghy op nieuwes u Schepper te behagen?
Wordt Godt van u met nieuwe lust gedient?
Soo wast/ soo is/ soo blijft Godt uwe Vriendt.

Het

Het Leven des Herten.

De vijfde Dagh.

A. Vrage. Waer door moet een Dienaer Godts meest sorghe dragen?

Antw. Door het leven, ende de beweginghen van sijn herte en gemoedt / Prov. 3 : 24. Behoedt u herte boven alsdat te bewaren is, want daer uyt zijn de uytgangen des levens. Jer. 17:9. Luc. 21:34. Dat u herte niet te eeniger tijdt bevwaren en werde.

B. Vrage. Waer in bestaet het goede leven des herten?

Antw. Het bestaet onder andere goede beweginghen/ooch sonderlinghen in dese vier dingen:

(1.) In oprechtigheydt, soo dat het met Godt en Menschen sonder gevepnisheydt sy/ Psal. 32: 2. In wiens Geest geen bedrogh is. Esai. 38:3. Hit kla seyde, och Heere! gedenckt doch dat ick voor u aengesichte in waerheydt, ende met een volkomen herte gewandelt, ende dat goet is in uwe oogen, gedaen hebbe.

(2.) In nederigheydt, soo dat het herte niet trots en op-gheblasen is/ Psal. 131:1. O Heere, myn herte en is niet verheven. Prov. 16 : 5.

(3.) In goede begeerten en lusten: Soo dat het herte ghern lust heeft tot de waerelt/ of in de sonde/ maer dat het lust heeft tot Godt/ en tot de Godtsaligheydt / 2. Cor. 5 : 9. Daerom zijn wy ook seer begeerigh, het zy in-woonende, het zy uyt-woonende, om hem wel-behaghelijck te zyn. Psal. 1 : 2. Syn lust is in des Heeren Wet.

(4.) In goede voornemens, om den Heere te dienen sonder afwijchinge/ Psal. 119 : 106. Ick hebbe gesworen, ende sal 't bevestigen, dat ick onderhouden sal de rechten uwer gerechtigheydt. Dan. 1 : 8. Daniel nam voor in sijn herte, dat hy sich niet en soude ontreynigen.

B. Vrage. Waer in bestaet de oprechtigheydt des herten?

Antw. Het bestaet hier in:

Voor eerst: Dat men niet alleen uytwendigh een goede schijn vertoont/ maer ooch inwendigh soodanigh soeckt te zijn / Psal. 51 : 8. Ghy hebt lust tot waerheydt in het binnenste. Psal. 26 : 2. Proeft my ende door-soeckt my, toetst myne nieren ende myn herte.

Ten tweeden: Dat men uyt al sijn doen en laten niet op Menschen siet/ maer alleen op Godt: ende alsmen sich in Godes welgevallen kan vergenoegen/ maer ooch de Menschen van ons moghten spreken en oordeelen/ Rom. 2:29. Maer die is een Jode, die in't verborghen is, ende de beschneidenisse des herten in den Geest, ende niet

Digitized by Google

niet in de Letter, is de beſnydeniſſe, wiens lof niet en is uyt de Menſchen, maer uyt Godt. 1. Cor. 4: 3. Doch my is voor het minſte, dat ick van u lieden gheoordeelt worde, ofte van een menſchelijck oordeel.

Ten derden: Dattmen alles ſoeckt te doen, 't geen mem weet goet te zijn, ende als men alles ſoecht te laten, 't geen men weet quaedt te zijn: arbeydende om meer en meer van Godes will onderweſen te worden, Dehz. 13: 18. Die in alles willen eerlick wandelen. Pſal. 119: 128. Ick hebbe alle uwe bevelen van alles voor recht ghehouden: maer allen valſchen padt heb ick gehaet.

Ten vierden: Dattmen ſich niet ſoeckt te behelpen met eenighe uyt-vluchten, verſchooningen, quade inſichten, of met eenige andere bedriegerye des vleeſches, 2. Cor. 1: 12. Onſen roem is deſe, namelijck, het ghetuyghenisſe onſer conſcientie, dat wy in eenvoudigheydt ende oprechtigheydt Godts, niet in vleeſchelijcke wyſheydt, maer in de genade Godts in de wereldt verkeert hebben. 2. Cor. 4: 2. Wy hebben verworpen de bedeckſelen der ſchande, niet wandelende in argliſtigheydt.

C. Vrage. Waer aen ſoude men noch nader de oprechtigheydt des herten konnen kennen?

Antw. Aen deſe ken-teyckenen:

(1.) Als men Godts Woordt ſoo lief heeft, dattmen gaerne verdiergt, dat het als een licht ontdeckt het binnenſte van het herte, Pſal. 26: 2. Proeft my, Heere, ende doorſoeckt my, toetſt mijn nieren, ende mijn herte. Joan. 3: 21. Die de waerheydt doet, komt tot het licht, op dat ſyne wercken openbaer worden, dat ſe in Godt gedaen zijn.

(2.) Als men niet alleen voor het oge van Predicanten, en van andere vromme Menſchen, Godtzaligh leeft, maer inſonderheydt, als men alleen is, of als men by Godt loofe is, Pſal. 2: 12. Alſoo dan, myne geliefde, gelijck ghy alle tijdt ghehoorſaem geweeſt zyt, niet in myne tegenwoordigheydt alleen, maer veel meer nu in mijn af-weſen, wercket u ſelfs zaligheyt met vreeſen en beven. Pſal. 33: 15. Godt let op alle haer wercken.

(3.) Als men op alle Godts Woorden ſoo naulme acht geeft, dattmen de minſte niet verſuymt, ja dattmen ſich oock waeght van alle ſchijn des quaedts, 1. Theſſ. 5: 22. Onthoudt u van alle ſchijn des quaedts. Matth. 23: 23.

(4.) Als men niet alleen in voorſpoedt, maer ook in tegenſpoedt vaſt blijft ſtaen in de wegen Godts, Pſal. 78: 34. Als hyſe doode, ſoo vraeghden ſy na hem, ende keerden weder, ende ſochten Godt vroegh. Hoſ. 6: 1. Laet ons weder-keeren tot den Heere. Joh 1: 8/9/10/11.

I. Vrage. Wat moet ons dan beweegen tot deſe oprechtigheydt des herten?

Antw. De beweegh-redenen zijn onder andere ook deſe:

Digitized by Google

(1.) Godt hout ons herte/ wy connen voor sijn oogen niet verborgen wesen / Pſal. 139. Ghy die herten en nieren beproeft, ô rechtveerdige God! Apoc. 2:23. Alle de Gemeynten ſullen weten, dat ick het ben die herten ende nieren door-ſoecke.

(2.) Godt heeft een grouwel van alle gheuynſtheydt / maer hy bemindt de oprechte van herten/ Matth. 23:23. Wee u Schrift-geleerden en Phariſeen, ghy geveynſde. Pſal. 51: 8. Ghy hebt luſt tot waerheydt in het binnenſte.

(3.) Een oprecht herte is in een verlichte ſtaet voor Godt en Menſchen, ende heeft groote vryghede en gerufſtheydt in alle voorval des levens. Prov. 10:9. Wie in oprechtigheydt wandelt, wandelt ſeker. 2. Cor. 1:12. Onſen roem is deſe, namelick, het getuyghenisſe onſer conſcientie, dat wy in eenvoudigheydt en oprechtigheydt Godts, niet in vleeſchelijcke wyſheydt, maer in de ghenade Godts in de wereldt verkeert hebben, ende alder-meeſt by u lieden.

C. Vrage. Waer in beſtaet de nederigheydt des herten?

Antw. De nederigheydt des herten voor Godt beſtaet hier in:

Voor eerſt: Dat wy uyt overtuyginge van onſe ſonden / seer diep ootmoedigh worden/ en alſo verbreſelt van herten voor Godt nederleggen/ 2. Chron. 22: 19. Om dat u herte weeck geworden is, ende ghy u voor het aengeſichte des Heeren vernedert hebt, als ghy hoordet, wat ick gheſproken hebbe teghen deſe plaetſe. Job 42: 6. Ick verfoeye mijn ſelven, ende ick hebbe berouw in ſtof en aſſche.

Ten tweeden: Dat wy ons eyghen ſin en luſten verſaekende / hungſaem zijn/ om alleen onder Godts wil, en woordt, en dienſt ons te onderwerpen/ Act. 2:37. Mannen Broeders, wat moeten wy doen? Pſal. 141: 5. 1. Petr. 5: 6. Vernedert u onder de krachtighe handt Godts.

Ten derden: Dat wy ons ootmoedighlijck onderwerpen aen alle ſtaet des levens / om gemackelijck al te willen zijn dat Godt will / ſonder murmureringe / 2. Sam. 25: 26. Heeft Godt aen my geen luſt, hier ben ick. Matth. 7: 9. Ick wil des Heeren gramſchap draghen, want ick hebbe tegen hem gheſondight. Pſal. 4: 12. Ick weet vernedert te worden, ick weet oock overvloedt te hebben: Alleſins ende in allen ben ick onder-weſen, beyde verzadight te zijn, ende honger te lyden, beyde, overvloedt te hebben ende gebreck te lyden.

E. Vrage. Waer in beſtaet de nederigheydt des herten ontrent andere Menſchen?

Antw. Deſe nederigheydt heeft deſe werckingen:

(1.) Dattmen niet lichte gheloofft is / als of men aen kleyne dingen groot ongheluck lijdt / 2. Sam. 16: 10. David ſeyde laet hem vloecken. Pſal. 39: 5/ 10.

(2.) Dattmen van ſich ſelven niet roemt / als of men beet beter ware als andere zijn / maer veel eer / dattmen andere meer achte als ſich

Digitized by Google

sich selven / Phil. 2:3. En doet geen dingh door twistinge ofte ydele eere, maer door ootmoedigheydt achte de een den anderen uyt-nemender dan hem selven. Phil. 2:8.

(3.) Dannen andere tentatie niet scherpelijck oordeelt als sy ge-feyt gebeurt / Gal. 6:1. Broeders, indien ook een Menschе overvallen ware door eenighe misdaedt, gy die geestelijck zijt, brenght den sodanigen te rechte met den geest der sachtmoedigheydt. Act. 18:11.

A. Vrage. Waerom moet men sorghe draghen voor een nederigh herte?

Antw. Om dat Godt daer in luft heeft / maer de hooveerdighe zijn voor hem ten grouwel / 1. Petr. 5:5. Godt wederstaet den hooveerdigen, maer den nederigen geeft hy genade. Psal. 51:19. Esai. 57:15. Alsoo seyde de Hooge, ende de Verhevene, die in de eewigheydt woont, ende diens name heylich is. Ick woone in de hooghte, ende in't heylige, ende by dien, die eenes verbroyselden en nederigen Geestes is.

B. Vrage. Hoedanige luften en begeerten moet het herte hebben?

Antw. De begeerten des herten moeten heylich zijn / volgheus den eysch van Godts Woordt / Deut. 10:12. Nu dan Israel, wat eyscht de Heere uwe Godt van u? dan den Heere uwen God te vreesen, in alle syne wegen te wandelen, ende hem lief te hebben, ende den Heere uwen Godt te dienen, met u gantsche herte, ende met u gantsche ziele. 2. Cor. 5:9. Daerom zijn wy ook seer begeerigh, het zy in-woonende, het zy uyt-woonende, om den Heere wel-behagelijck te zijn. Psal. 19:15.

A. Vrage. Hoedanige zijn de luften en begeerten des herten van nature?

Antw. Uyt de nature zijn de luften des herten boos / en grouwelijck / Gen. 8:21. Het ghedichtsel van 's Menschen herte is boos van syne jeught aen. 1. Thessal. 5:19. Ephes. 2:3. Onder de welcke wy ook alle eertijdts verkeert hebben, in de begeerlijckheden onses vleeschs, doende den wille des vleeschs, ende der gedachten.

C. Vrage. Hoe sonde men de goede begeerten in het herte komen ende bewaren?

Antw. Door dese middelen:

1. Voor eerst: Als men alle quade op-komende luften met sterckheydt wederstaet, ende met alle mogelijcke cracht / door alle middelen tegen-gaet / op dat sie niet voort-setten / Col. 3:5. Dooder dan uwe leden die op der aerde zijn, namelijck, hoererye, onreynigheydt, schandelijcke beweginge, quade begeerlijckheydt. Rom. 7:24. Ick ellendigh Mensche! Wie sal my verlossen van het lichaem deses doodts?

Ten tweeden: Als men de ongeoorlofde sinnen wel bewaert / dat se niet af-worden tot wereltsche en sondige dingen / maer dat men de selvige gestadt oefent heylige en godtsalighe dingen bedrijf te zijn /

Digitized by Google

Iob 31:1. Ick hebbe een verbondt ghemaeckt met myne ooghen, hoe soude ick dan acht ghegheven hebben op eene Maeght? Psal. 119:37. Wendt mijn oogen af, datse geen ydelheydt en sien. Psal. 27:4.

Ten derden: Als men de ghedachten gestadigh beschi houdt ontrent Godt/ en sijn al-siende oogh/ ontrent den Hemel/ en andere heylige dingen/ Col. 3:2. Bedenckt de dingen die boven zijn, niet die op der aerde zijn. Psal. 16:7/8. Ick stelle den Heere geduyrighlijck voor my.

Ten vierden: Als men den Heere yverigh bidt om een goet herte/ Psal. 119:36. Neyght mijn herte tot uwe ghetuygenissen, ende niet tot gierigheydt. Psal. 4:7.

B. Vrage. Waer door kan men het herte in een goeden staet houden?

Antw. Door een goedt voornemen, waer door men sijh vast maeckt ter gehoorsaemheydt aen Godt/ 1. Petr. 4:1. Wapent u selven met dese gedachten. Psal. 119:44. Ick sal uwe Wet steedts onderhouden, eeuwighlijck en altoos. Psal. 101:3. Ick sal geen Belials stuck voor myne oogen stellen.

A. Vrage. Is het genoegh datmen een goedt voornemen hebbe opgenomen?

Antw. Neen: Maer men moet arbeyden om het selvige uyt te voeren/ Psal. 119:106. Ick heb gesworen, ende sal het bevestigen, dat ick onder-houden sal de rechten uwer ghetechtigheydt. 2. Cor. 5:9. Act. 24:16. Ick oeffene mijn selven, om altijdt een on-ergerlijcke conscientie te hebben voor Godt en voor de Menschen.

C. Vrage. Waer aen kan men weten/ of yemandt een goet voornemen heeft?

Antw. Aen dese teyckenen:

(1.) Als yemandt alle middelen neerstigh gebruyckt om het goede te vol-brengen/ Phil. 4:8. Voorts Broeders, al wat waerachtigh is, al wat eerlijck is, al wat rechtveerdigh is, al wat reyn is, al wat lieflijck is, al wat wel luydt, soo daer eenige deught is, ende soo daer eenige lof is, dat selve bedenckt. Luc. 1:6.

(2.) Als men hinder-palen en beletselen tegen-gaet/ sonder daer door om-gestort te worden/ Psal. 119:101. Ick hebbe mijn voeten geweert van alle quade paden, op dat ick u woordt soude onder-houden. Psal. 119:115. Jude v. 23. Haet den rock die van het vleesch besmet is.

(3.) Als men verstoort gemaeckt is om de opkomende quade lusten tegen te gaen/ Gal. 5:17. De geest strijdt tegen het vleesch. Rom. 13:14. Versorght het vleesch niet in sijn begeerlijckheden. Col. 3:5. Doodet uwe leden die op der aerde zijn.

(4.) Als men tot meerdere vastigheydt/ met beloften en eeden sich selven verplicht/ om een goedt voor-nemen uyt te voeren/ Psal. 119:106. Ick heb het gesworen, ick sal het bevestigen, dat ick onder-

Digitized by Google

onderhouden ſal de rechten uwer gerechtigheydt. Jud. 11:35.

C. Vrage. Wat beſyoorſt ons te beweghen om ons herte ſoo vaſt te maken door een goedt voornemen?

Antw. Deſe beweegh-redenen ſijn daer toe ſeer kracht-rijck:

Voor eerſt: Soo een goedt voornemen is het reghte kenteycken van een weder-geboren kinde Godts/ 2. Cor. 5:9. Wy zijn ſeer begeerigh, het zy in-woonende, het zy uyt-woonende, om Godt welbehagelijck te weſen. Pſal. 119: 36. Neyght mijn herte tot uwe getuygeniſſen.

Ten tweeden: Het is een kracht-rijck middel tot een Chriſtelijck leven/ Pſal. 116: 14. Mijn geloften ſal ick den Heere betalen. Act. 20: 24. Petrus ſeyde, geenſins Heere, ick hebbe noyt ghegeten yet dat onreyn was. 1. Petr. 4: 1. Wapent u ſelven met deſe ghedachten.

Ten derden: Godt is gereet/ om ſoo een goet voornemen te verſterckten en te bekrachtighen/ 2. Chron. 16: 9. Des Heeren ooghen door-loopen de gantſche aerde, om ſich ſterck te bewyſen aen de gene, welcker herte volkomen is tot hem. 2. Theſſ. 2: 17. Godt vertroofte uwe herten, ende verſtercke u in alle goede woorde en wercken.

Ten vierden: Oryſe Godt beveſtight ſijn voornemen aen ons tot zaligheydt/ ſoo is't billijck/ dat wy ook ons voornemen aen Godt beveſtigen tot Godtzaligheydt/ Rom. 9: 11. Op dat het voornemen Godts, dat na de verkieſinge vaſt bleve. 2. Tim. 2: 19. Het vaſte fundament Godts dat ſtaet.

C. Vrage. Wat vruchten bekomt men uyt een goet voornemen des herten?

Antw. Deſe na-volgende:

(1.) Hier door kan men ſich beter bewaren reghten de ergherniſſen/ Act. 24: 16. Hier in oeffene ick my ſelven om een on-ergherlijcke conſcientie te hebben, by Godt en by den Menſchen. Pſal. 119: 165.

(2.) Hier door heeft men beter bequaemheydt om Godt wel te dienen/ 1. Cor. 15: 58. Soo dan, myne geliefde Broeders, zijt ſtantvaſtigh, onbeweeghlijck, altijdt overvloedigh zijnde in het werck des Heeren, als die weten dat uwen arbeydt niet ydel is in den Heere. 1. Petr. 4: 11.

(3.) Wy maecht dat wy gheſtriqueſelt hebbende/ hareſt wederom op-ſtaen en voorſichtiger wandelende/ gedruckende aen de gedane beloften/ Matth. 26: 75. Petrus na buyten gaende, weende bitterlijck. Joan. 21: 17. Petrus ſeyde, Heere, ghy weet dat ick u lief hebbe.

(4.) Hier door ſal men een vaſten voort-gangh in de loop-baen der Godtzaligheydt bekomen/ Act. 11: 23. Dewelcke daer gekomen zijnde, ende de ghenade Godts ſiende, wierdt verblijdt, ende vermaendeſe alle, dat ſy met een voor-nemen des herten by den Heere

Digitized by Google

ſouden blyven. 1. Cor. 16:13. Waeckt, ſtaet in 't geloove, houdt u manlijck, zijt ſterck.

Middagh-geſangh

Op de vijfde Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 15. Wie is die ſal wonen enpaer, &c.

1.

Ach! waer myn heer eens haſt geſet
Een dienſt van Godt, met al myn kraechten:
Ach! waer myn luſt soo in Godts Wet,
Dat ick de deught, sonder letter,
Na wenſch ten volle mocht betrachten.

2.

Een neêrigh heer is wonder goet,
En dat ick oonmoet meer geſlagen,
De quade luſten niet en doet:
Dat voor-neemt, in al wat het doet
Godt op het hooghſte te behagen.

3.

Opreeht is 't heer, als 't alle quaedt,
En munſt en meeſt voerlet te vermijden:
Dat oock in tegenſpoedt haſt ſtaet;
Wat 't quaedt alteen om Godts will laet,
En 't onderſoeck ſeer wel maeckt lijden.

4.

Een neêrigh heer dat gaegh voor ſijn Godt,
Het kan ſijn eygen ſen verſaken:
Het is vermoeghd in al ſijn lot,
En 't draeght ge duldigh ſmaedt en ſpot:
't Verſt anders ſept niet ſelfreep'igeit raken.

5.

Een goede luſt is al myn luſt,
Ick ſtel my Jeſum ſterdts te voren,
Ick wenſch maer na myns Heeren ruſt:
Ick heb myn Bruydegom gekuſt,
Ick wil de wereldt niet meer hooren.

Het

Het Leven der Godtzaligheydt.

De seste Dagh.

A. Vrage. Is het genoegh dattmen een goedt hert heeft?

Antw. Neen / maer men maet sich selven oeffenen in de meerthen van een Godtzaligh leven / 1. Tim. 4: 7. Oeffent u selven tot Godtzaligheydt. Gal. 5: 22. De vrucht des Geests is liefde, blijdtschap, vrede, langhmoedigheydt, goedertierentheydt, goetheydt, geloove, sachtmoedigheydt, matigheydt. Matth. 12: 35.

A. Vrage. Is het al Godtzaligheydt / 't gene uytwendigh daer voor wort aengesien?

Antw. Neen / want sommighe Menschen hebben maer een uytterlijcke schijn van een Godtzaligh leven / 2. Tim. 3: 5. Hebbende een ghedaente van Godtzaligheydt, maer de kracht verlochent hebbende. Matth. 5: 20. Ten zy dat uwe gerechtigheydt overvloedigher zy als der Schrift-gheleerden en Phariseen, soo en t'ut ghy in het Koninghrijcke der Hemelen geensins ingaen. Matth. 23: 27.

B. Vrage. Wat zijn dat voor Lieden?

Antw. Het zijn soodanige Lieden, de welcke uytterlijck niet godloos leven: Maer de welcke sich oeffenen in uytwendige dingen en pijnigen den Godts dienst met ijdele vant menschelijcke eer / die niet dan uytwendighe te beoeden zijn / sonder acht te nemen voor het met haer herte staet / Rom. 2: 28. Die en is geen jode, die in 't openbaer is. Luc. 18: 15. Matth. 6: 2.

C. Vrage. Waer jen kannen soodanige Lieden kennen?

Antw. Aen dese ken-tyckenen:

(1.) Die set alleen op kennisse / en op disputeren laten aenkomen / 1. Joan. 2: 4. Die daer segt, ick kenne hem, ende syne Geboden niet en bewaert, die is een Leugenaer, ende in dien en is de waerheydt niet. Tit. 1: 16. Apoc. 3: 1. Ick weet uwe wercken, dat ghy de naem hebt dat ghy leeft ende ghy zijt doodt.

(2.) Die de pijnigen van Godts dienst niet maer nemen / doch alleen uyt eyghe ini-sichten van eere, voordeel, &c. Matth. 6: 1. Hebt acht, dat ghy uwe Aelmoessen niet en doet voor de Menschen, om van haer gesien te worden. Ezech. 33: 31.

(3.) Die niet een goedt voor-nemen de pijnigen des Godtsdienst maer nemen / maer niet weten van het herte te beoeffenen / Tit. 1: 16. Alsdan sult ghy beginnen te seggen, wy hebben in uwe teghenwoordigheydt ghegeten ende ghedroncken, ende ghy hebt in onse straten geleerdt. Rom. 2: 28, 29. Jacob. 4: 8. Naket tot Godt, ende hy sal tot u naken, zevnigh: de handen, ghy Sondaers, ende de herten, ghy dobbel-hertige.

Digitized by Google

Vrage. Waer komt het van daen/ dat de Menschen op een uytwendige gedaente van een goedt leven sich verlaet?

Antw. De oorsaken zijn onder andere ooch dese:

(1.) Daer steeckt in het herte een verkeert ghevoelen van Godt/ want men meynt dat Godt niet het uytwendighe kan voldoen/ voorder/ gelijck men daer mede de Menschen bedrieght? Psal. 50: 21. Ghy meent dat ick t'eenemael ben gelijck als ghy. Joh. 10: 4. Hebt ghy, Heere, vleeschelijcke ooghen, siet ghy als een Menschen Psal. 9: 7.

(2.) Sy betoonen voor het uytwendighe al wat sy soecken/ dat is/ eere en aensien by de Weereldt/ Ezech. 16: 15. Sy hoereren van weghen haren naem. Apocal. 3: 2. Ghy hebt de naem dat ghy leeft.

(3.) Sy sien andere Menschen die noch soo vroom niet zijn/ en daer op zijnse gerust/ Luc. 18: 11. Ick dancke u God, dat ick niet en ben als andere Menschen. Ps. 12. Esai. 65: 5.

(4.) Daer staet die ongerustheydt des herten niet aen/ dewelcke het noodigh is om wel bevroedt te worden/ Amos 6: 1. Wee den gerusten te Zion. 1. Meg. 22: 8.

B. Vrage. Wat is dan noodigh tot een wel-gheseette Godtzaligheydt?

Antw. Daermen uyt een Godtzaligh herte het leven aen-stelle volgens Godts Woordt/ 1. Tim. 1: 5. Het eynde des Ghebodts is liefde uyt een reyn herte, ende uyt een goede Conscientie, ende uyt een ongeveynst Geloove. Psal. 15: 2. Die oprecht handelt, ende gerechtigheyd werckt, ende die met het herte de waerheyd spreeckt. Matth. 22: 37/ 38/ 39.

C. Vrage. Welcke moet dan het eynde en oogh-merck zijn van een Godtzaligh leven?

Antw. Het eynde van een Godtzaligh leven is driederley:

(1.) Ons leven moet aengestelt worden tot groot-makinge van Godts eere/ Esai. 63: 1. Ick hebbele ghelchapen tot mijnder eere. 1. Corin. 10: 31. Het zy dat ghy eet, het zy dat ghy drinckt, het zy dat ghy yet anders doet, doet het al ter eeren Godts. 1. Petr. 2: 9.

(2.) Onse eyghen zaligheydt moeten wy bearbeyden/ Phil. 2: 12. Werckt u selfs zaligheydt met vreesen en beven. Matth. 16: 26. Matth. 6: 33. Soeckt eerst het Koninghrijcke Gods en sijn gerechtigheydt.

(3.) De stichtinge van andere Menschen moetmen ooch beherstigen/ Hetz. 10: 24. Laet ons op malkanderen acht nemen tot opscherpinge der liefde ende der goede wercken. Rom. 14: 15. Verderft dien niet met uwe spyse, voor welcke Christus gestorven is. Matth. 5: 24.

A. Vrage. Jn wat Regel moetmen het leven der Godtzaligheydt aen-stellen?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Allecn na den Regel van Godts Woordt/Gal.6:16. Soo vele als 'er na desen Regel sullen wandelen, over dese sal vrede zijn. 2.Tim.3:15/16/17. Deut.4:2.

C. Vrage. Waer in besiaet de kracht van Godtzaligheydt?

Antw. De kracht van Godtzaligheydt besiaet in dese drie dingen:

Voor eerst, Datmen alle Gheboden Godts sorchte te onderhouden/ de minste en de meeste/ ende datmen dan alle sonden sich sorcht te wachten. Hebr.13:18. In alles eerlijck wandelen. Phil. 4:8. Voorts Broeders, al wat waerachtigh is, al wat eerlijck is, al wat rechtvaerdigh is, al wat reyn is, al wat wel luydt, soo daer eenighe deught is, en soo daer eenighe lof is, dat bedenckt. Psal. 119:101.

Ten tweeden: Datmen gestadig daer in voort-gat/Psal.119:44. Ick sal uwe Wet steeds onderhouden, eeuwiglijck ende altoos. Luc. 1:75. Luc.8:15. Dat in een goede aerde valt, zijn dese, die het woordt gehoort hebbende, 't selve in een eerlijck en goedt herte bewaren, ende in volstandigheydt vruchten voortbrengen.

Ten derden: Datmen sich niet laet verhinderen door eenighe swarigheydt/ alwaer het dan mede het leven daer by most op-setten/ 1.Cor.15:58. Soo dan, myne geliefde Broeders, zijt standvastigh en onbewegelijck, altijdt overvloedigh zijnde in het werck des Heeren. Apoc.12:11. Sy en hebben haer leven niet lief gehadt tot den doodt toe. Hebr.10:33.

B. Vrage. Waerom moet men arbeyden om de kracht der Godtzaligheydt te bekomen?

Antw. Om dese redenen:

(1.) De kracht van Godtzaligheyt is noodigh/ vermits de verleydinge hinder-palen/ die de Duyvel ende de Wereldt tegen-werpen. 2.Tim.2:12. Alle die Godtzaligh willen leven in Christo Jesu sullen vervolgt worden. 1. Thes. 3:5. Ick hebbe Timotheum gheſonden om u Geloove te verstaen: of u niet misschien de Verleecker u soude versocht hebben, ende onsen arbeydt ydel soude wesen.

(2.) Oock is dit noodigh om ons van de Gebreckelijckheden te onderscheyden/ die maer een ghedaente hebben/ 2.Tim.3:5. Hebbende maer een gedaente van Godtzaligheydt. Matth.23:27.

(3.) Godt set na de vastigheydt der herten/ of de Godtzaligheydt daer ghewortelt zy: Prov. 23:26. Mijn Sone, geeft my u herte. Psal.51:8.

(4.) De wegh na den Hemel/ is een moeylicken engen wegh/ daer veel arbeydts om moet gedaen worden. Luc. 23:24. Strijdt om in te gaen in de enge poorte. Matth.11:12. De Geweldigers nemen het Koninghrijcke der Hemelen in.

B. Vrage. Zijn alle Geloovige in kracht van de Godtzaligheydt?

Antw. Ofte neen: Maer ghelijck sommighe zijn kleyn-gelooo-

Digitized by Google

vige, ſoo ſijnder ooch ſommighe die van kleyne kracht ſijn in de deughd/ Gal. 4: 19. Myne Kinderen, die ick wederom trachte te baren, tot dat Chriſtus een ghedaente in u kryghe. 1. Joan. 2: 12. Ick ſchryve u, Kinderkens. 1. Cor. 16: 13.

B. Vrage. Welck ſijn de Kinderkens in de loop-baene der Godtſaligheydt?

Antw. Het ſijn deſe:

(1.) Die maenigh kennijſſe hebben van Godts weghen / en van de geſegentheydt van Chriſti Koningheijtſche/ Heyl. 5: 13. Sy zijn on-ervaren in het woordt der gerechtigheydt. Act. 2: 37.

(2.) Haer luſt is nochtans tot Godt en ſijn Woordt / om waet meer te weten/ en wat meer te doen/ 1. Petr. 2: 2. Als nieuw-geboren Kinderkens, zijt ſeer begeerigh na de onvervalſchte melck van Godts Woordt, op dat ghy daer door meught op-waſſchen.

(3.) Sy ſijn haeſtigh verſlagen van ghemoedt / ende wederom zijnſe ſeer haeſt verbolgheijdt over eenigh ghenoeten van Godts gunſt/ Eſai. 49: 14. Zion ſeydt, de Heere, heeft my verlaten. Act. 16: 34.

C. Vrage. Hoe ſtaet het met de ghenteynde ſtaet van Bzonte / die nu wat verder gekomen zijn als de Kinderkens in Chriſto?

Antw. Deſe bevinden ſich in deſen ſtaet:

(1.) Sy hebben beter kennijſſe van het Chriſtelijcke leven/ als de kinderkens/ Heyl. 5: 14. Sy hebben de ſinnen geoeffent tot onderſcheydinge des goeds ende des quaeds. 1. Joan. 2: 13.

(2.) Sy hebben veel ſtrijdts in de loop-baene der Godtſaligheydt/ Gal. 5: 17. Het Vleeſch begeert teghen den Geeſt. 1. Joan. 2: 13.

(3.) Sy hebben een jeughdighe coragie om teghen die hinderpaelen een te gaen / Pſal. 28: 1. Eick rechtveerdighe is moedigh als een jonge Leeuw. 1. Joan. 2: 14. Ick hebbe u geſchreven Jongelingen, want ghy zijt ſterck, ende het woordt Godts blijft in u, ende ghy hebt den boosen overwonnen.

C. Vrage. Hoedanighe zijn nu deſe Lieden / die als Mannen, de ſterckſte zijn in de plichten der Godtſaligheydt?

Antw. Sy zijn in deſen ſtaet:

(1.) Sy hebben groote kennijſſe van Godts Koningheijtſche / en de verſaen 't begin der ſaligheydt in Godts verwooghen aerdt / Rom. 8: 29. Die hy te voren gekent heeft, die heeft hy ook te voren verordineert den beelde ſijns Soons ghelijckformigh te zijn. 1. Joan. 2: 14. Ick hebbe u geſchreven, Vaders, want ghy hebt hem gekent die van den beginne is.

(2.) Sy verrichten hare plichten met minder ſtrijt/ want ſy hebben het vleeſch gekruyſt/ 1. Cor. 6: 12. Ick ſal onder geenes macht gebracht worden. Gal. 6: 14. De wereldt is my gekruyſt, en ick de wereldt.

(3.) Hoe verre datſe ghekomen zijn / altijdts blijft 'er noch veel ont-

Digitized by Google

ordeelmaeckelijckheyt in haer/ Jac. 5:12. Wy struyckelen alle in veelen. Rom. 7:24.

Vrage. Moet men niet een sieckte maer der Godtzaligheyt te beyden weten?

Ant. Neen/maer men moet arbeyden / om dagelijcx aen te wassen in de Godtzaligheyt/2. Pet. 3:18. Wascht op in de genade, en in de kennisse des Heeren Christi. Pſal. 4:28. Het pad der rechtveerdige is gheliick een schynend licht, voorgaende, ende lichtende tot den vollen dagh toe. Pſal. 84:8.

B. Vrage. Hebben de Mannen in Godtzaligheydt/ oock noch moeten om verder te gaen?

Antw. Ja/ Phil. 3:12. Niet dat ick het alreede gekregen hebbe, ofte alreede volmaeckt ben, maer ick jage daer na. Matth. 25:21. Die vijf talenten ontfangen hadde, quam, ende brault noch andere vijf talenten. 1. Cor. 15:58.

A. Vrage. Waer aen soude men soodanighe Lieden kennen / die voorsichtighe reedenen hebben voort te gaen en sterckere te worden in een heylsigh leven?

Antw. Aen deze ken-teyckenen:

Voor eerst: Als iemandt een goede ordre houdt in sijn heylighe plichten die hy alle dagen moet neemen/ Pſal. 50:23. Die haer wegh wel aenstellen. Pſal. 6: 16. Soo vele als'er na deſen regel wandelen. Pſal. 55:18.

Ten tweeden: Als iemandt wel op sijn hoede is / goede wacht houdt tegen alle verleydingen/ ende alle en ele op-komende quade luſten tegen-gaet / Pred. 3:13. Siet toe Broeders. Matth. 13:33. 1. Petr. 5:8. Waeckt ende bidt.

Ten derden: Als iemandt met groote ernſt en arbeydt sich oefent in alle middelen en noodtsaeckige plichten der Godtzaligheydt / 1. Tim. 4:7. Oeffent u selven tot Godtzaligheydt. Act. 24: 19. Hier in oeffene ick mija selven, om een onergerlijcke conscientie te hebben voor Godt en Menschen. Luc. 1:42.

Ten vierden: Als iemandt sich met belofte verbindt tot heylsige plichten/ Pſal. 119:106. Ick hebbe gesworen, ende sal 't bevestighen, dat ick onderhouden sal de rechten uwer gherechtigheydt. 2. Kieg. 23:3. Josia maeckte een Verbondt, om den Heere te dienen.

C. Vrage. Wat behoort ons te bewegen tot soo een Godtzaligheyd des levens?

Antw. Deſe beweegh-redenen:

(1.) Christus aen-gemerckt in sijn bziendelijcke noodinge in sijn bittere smerten voor ons / ende in sijn treurigh exempel / Matth. 11:29. Neemt mijn jock op u. Rom. 6:4. 1. Joan. 2:6. Die seght dat hy in hem blijft, moet alsoo wandelen ghelijck hy ghewandelt heeft.

(2.) Godts weldaden / soo in de nature als in de genade ons be-

treffen/

Digitized by Google

weſen/ Rom.12:1. Soo bidde ick u dan, Broeders, door de ontfermingen Godts, dat ghy uwe lichamen ſtelt tot een levende, heylige, ende Gode welbehagelijcke offerhande, welcke is uwen redelijcken Godts-dienſt. Luc.1:74/75.

(3.) De beloften die wy Gode in ghebeden / en in het Heylighe Avondmael doen/ Joſ.24:22. Ghy zijt getuygen over u ſelven, dat ghy den Heere verkoren hebt. Rom.6:4. Pſal.66:13. Ick ſal mijn beloften betalen. Pſ.14. Die myne lippen hebben ge-uyter, ende mijn mont heeft uyt-geſproken als my bange was.

(4.) De voor-deelen die uyt een Godtzaligh leven te bekomen zijn/ 1.Tim.4:8. De Godtzaligheydt is tot alle dingen nut. Eſai. 3:10. Segget den rechtveerdigen, het ſal hem wel gaen.

A. Vrage. Wat voor-deelen geeft ons dan een Godtzaligh leven?
Antw. Deſe na-volgende:

(1.) In ons leven ſal dan alles gezegent wat ons over-komt / het zy voor-ſpoedt / of tegenſpoedt / Rom. 8:28. Alle dingen wercken mede ten goede. Eccleſ.8:12.

(2.) In de doodt geeft het ons een geruſte Ziele/ Eſai.38:3. Och Heere, ghedenckt doch dat ick voor u aengeſichte in waerheydt, en met een volkomen herte ghewandelt hebbe, ende dat goede in uwe ooghen is, ghedaen hebbe. Apoc. 14:13. Zaligh zijnſe die in den Heere ſterven van nu aen, want ſy ruſten van haren arbeydt.

(3.) In het laetſte Oordeel ſal voor die Godtzaligh hebben ghe-leeft/ het eeuwige leven bereydt weſen/ Matth. 25:34. Komt ghy ghezegende, be-erft dat Koninghrijcke 't welck u bereydt is van de grondlegginge der wereldt. Pſal.17:14.

Middagh-geſangh

Op de feſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 116. Ick heb den Heer lief want hy heeft verhoort, &c.

1.

Ick wil op 't goede heer alleen niet ſtaen/
Noch oock alleen op ſijnen aen beplight leven/
'k Will heer en dandt mijn Godt ſoo beyde geven/
Mijn luſt is in Godts wegen oock te gaen.

2.

Mijn regel is alleen Godts heylight Woordt/
Mijn Leydtſman is 't geloof met ondermeſen/
Mijn Helper moet alleen mijn Heylandt weſen/
Mijn maet is/ geſtadigh te gaen voort.

Ick

3.

Ick maeck geen onderſcheyde in Godes Woet/
Ick ſoeck het meeſt' en 't minſte na te komen/
En ſchoon my dan beletſelen quam kommen/
Al waert de Weerelt/ mijn loop magh niet verſet.

4.

Ick ſtae niet op/ſchoon dat ick val ter neer:
Ick wandel oock/ al is't met hinder-neerden:
Ick ſtrijde en loop/ met ſuchten en gebeden:
Ick doe met pees/ maer 'k troetze na wp al meer.

5.

Ick ſoeck Godts eer/ ick ſoeck mijn ſaligheyde/
Ick ſoeck oock anderen daer toe te lepden:
Heer laet u Geeſt dan nimmer van my ſcheyden/
Soo iſt de weegh een leben my bereyde.

Het Leven in de Slaep-kamer.

De ſevenſte Dagh.

A. Vrage. Voedanigh is het leven der menſchelijke Menſchen in haer Slaep-kamer en?

Antw. Oneerlijcks soo dickmael ende vleeſchelijck/ Ephes. 5:12. Het gene heymelijck van haer gedaen wort, is ſchandelijck oock te ſeggen. Rom. 13:13. Laet ons als in den dagh eerlijck wandelen, niet in braſſeryen en dronckenſchappen, niet in ſlaep-kameren en onteuchtigheden.

B. Vrage. Voedanigh behoorde het leven van een Chriſten in ſijn Slaep-kamer te weſen?

Antw. De eygen plicht moet zijn/ het onderſoeck der Conſtentie over het doen en laten des voorgaenden daeghs/ Pſal. 119:59. Ick hebbe myne wegen bedacht. Zeph. 2:1. Doorſoeckt u ſelven nauwe, ja nauwe.

C. Vrage. Waerom is ſoo een onderſoeck van ons leven noodigh?

Antw. Om dese vier redenen:

Voor eerſt: Om dat de ſonde een moerck der duyſterniſſe is/ dat men ſoo lichr niet kan uyt-vinden/ Ephes. 5:11. Hebt gheen ghemeynſchap met de onvruchtbare wercken der duyſternille. Ephes. 5:14.

Ten tweeden: Om dat wp blinde zijn door eyghen liefde/ ende lichtelijck quaedt voor goedt op-nemen/ Apoc. 3:17. Ghy en weet niet dat ghy blinde zijt. Eſai. 5:20. Wee! die het quade goet, ende het goede quaedt noemen.

Ten derden: Om dat de Duyvel ons lichtelijck bedrieghe/ door de

Digitized by Google

de hoof hebdt van ons eygen herte/ 2. Cor. 11 : 3. Doch ick vreeſe, dat niet eenighſins, gelijck de Slange Evam door haer argliſtigheydt bedrogen heeft, alſoo uwe ſinnen bedorven worden, om af te wijcken van de eenvoudigheydt die in Chriſto is. 2. Cor. 2 : 11.

Ten vierden: Om dat wy / eer wy ſtaruen ons niet verſorninge met Godt moeten maken door vernieuwinghe van onſe herte ringe/ Pſal. 119 : 59. Ick hebbe myne wegen bedacht, ende hebbe myne voeten gekeert tot uwe ghetuygeniſſen. Pſal. 4 : 9. Ick ſal in vrede t'ſamen nederleggen en ſlapen, want ghy, o Heere: alleen, ſult my doen ſeker wonen. Jer. 31 : 19.

B. Vrage. Hoe ſal men deſe onderſoeckinge doen?

Antw. Voor eerſt: Men moet goede kenniſſe nemen van Godts Wet/ om te verſtaen hoe deſelvighe cracht alle onſe gheſtalten/ begeerten/ mooghden/ en werken/ Jacob. 22 : 37. Ghy ſult lief hebben den Heere uwen Godt met gheheel uw' herte, ende met gheheel uwe ziele, ende het geheel uw' verſtant. Rom. 7 : 14. De Wet is geeſtelijck.

Ten tweeden: Men moet ſijn ganſtche leven daer aen vergelijcken/ om te verſtaen waer in wy af-gewesen ſijn/ Rom. 5 : 20. Door de Wet is de kenniſſe der ſonde. Rom. 7 : 7. Ick en kende de ſonde niet dan door de Wet.

A. Vrage. Wat oogmerck heeft deſe onderſoeckinge?

Antw. Om door moeten wy trachten een goede Conſcientie te behouden/ 1. Petr. 3 : 16. Hebt een goede conſcientie. 1. Tim. 1 : 19. Act. 24 : 16.

A. Vrage. Hebben dan alle Menſchen geen goede Conſcientie?

Antw. Neen/ maer de meeſte menſchen hebben een quade Conſcientie, Tit. 1 : 15. Beyde, haer verſtandt en conſcientie zijn beviecht. 1. Tim. 4 : 2. Die haer conſcientie als met een brandt-yſer af-ſchrooyen. Heb. 9 : 14.

B. Vrage. Wat is een Conſcientie?

Antw. Een Conſcientie is ſoo veel als een mede-wetenſchap met Godt/ van onſe eygen ſtaet en ghelegentheydt/ 1. Cor. 2 : 11. Wie van de Menſchen weet het ghene des Menſchen is, dan de Geeſt des Menſchen die in hem is. Rom. 2 : 13 / 14. Pſal. 139 : 2 / 3 / 4.

C. Vrage. Wat dingen weet de Conſcientie?

Antw. De Conſcientie heeft kenniſſe van deſe drie dingen:

(1.) Godts Wil en Weeren kendt de Conſcientie / Rom. 2 : 10. Ghy kent synen wille. Rom. 1 : 32. Sy weten, dat de ghene die deſe dingen doen des doodts waerdigh zijn.

(2.) Onſe eygen handelingen / wat wy ghedaen of te na-gelaten hebben/ volgens Godts Weeren/ Pſal. 119 : 59. Ick hebbe mijn wegen overdacht. Jer. 31 : 19. Na dat ick my ſelven ben bekendt ghe worden hebbe ick berouw gehadt.

(3.) Oock ſchaffen of beoordingen die ons te beſchuldigen ſtaen/ naer

Digitized by Google

naer dat wp geleert hebben/ Rom. 1:42. De welcke daer sy het recht Godts weten, dat de gene die sulcke dingen doen, des doodts waerdigh zijn. 2.Tim.1:12. Ick weet wien ick geloofd hebbe, ende ben verseker, dat hy machtigh is, mijn pandt by hem wegh gheleydt, te bewaren tot dien dagh.

B. Vrage. Wat ontbreeckt dan alle Menschen in 't gemeyn/ten opsichte van haer Conscientie?

Antw. Het staet qualick met haer/ten opsichte van alle dese voorseyde dingen der Conscientie/ Ephes.4:19. De welcke ongevoeligh geworden zijnde. Tit.1:15. Hebr.9:14.

C. Vrage. Wat ontbreeckt de Menschen ten opsichte van de kennisse der Godtdeylycke Wetten?

Antw. Dese Menschen kennen Godts Wetten niet/ ende andere houden sonden voor deughden: Ende wederom deughden voor sonden, Psal. 147:21. Syne rechten die en kennen sy niet. Esai.5:20. Sy noemen 't goede quaedt, ende het quade goedt. Act. 2:37.

C. Vrage. Wat ontbreeckt de Menschen ten opsichte van de kennisse van sijn eygen leven?

Antw. Dese kennen haer eygen sonden niet/ en andere twyfelen oock 't goede datse ghedaen hebben/ Apoc. 3:17. Ghy en weet niet ghy zijt ellendigh, en jammerlijck, ende arm, ende naeckt. Joan. 9:41. 2.Cor.13:5. Of en weet ghy niet dat Christus in u is?

C. Vrage. Wat ontbreeckt de Menschen ten opsichte van de kennisse van Godts oordeelen ende beloonings?

Antw. Dese weeren niet datse onder Godts vloeck leggen/ ende datse soo sterbende/ de vier dooden nisse hebben te verwachten/ Deut. 29:19. Als sy de woorden des vloecks hooren, soo zegenen sy haer in haer herte, seggende, wy sullen vrede hebben, als wy, schoon na onses herten goede-dincken sullen wandelen. Psal.7:2.

B. Vrage. Welcke is de gevaerlijckste Conscientie?

Antw. Dese/ als de Menschen voor-de-aerdsche dinghen doet/ die sy meer quaedt te zijn/ ende alsoo sijn Conscientie geweldt aen doet/ Rom. 1:32. De welcke, daer sy het recht Godts weten, dat de ghene die sulcke dingen doen, des doodts waerdigh zijn, niet alleen deselvighe en doen, maer oock mede een wel-gevallen hebben, in de ghene diese doen. Hebr. 10:26. Soo wy willens sondighen. 1.Tim.4:2.

C. Vrage. Wanneer heeft yemandt een goede Conscientie?

Antw. Als hy dese drie dingen heeft:

Voor eerst: Als men goede kennisse heeft van Godts gebooden/ ende als men arbeydt om door die kennisse bewogen te worden tot uytvoeringhe/ Hebr. 8:10. Ick sal myne Wetten in haer verstandt gheven. Psal. 119:20. Ick soecke u met mijn gheheel herte.

Ten tweeden: Als men na onderseeck den lijdens/ bevindt/ dat men

men oprechtelijck heeft gewandelt om den Heere te moghelijck herte te behagen/ 2.Cor.1:12. Onſen roem is deſe, namelijck, het getuygeniſſe onſer conſcientie, dat wy in eenvoudigheydt ende oprechtigheydt Godts, niet in vleeſchelijcke wijſheydt, maer in de ghenade Godts in de wereldt verkeert hebben. Eſai.38:3. Ghy weet, Heere, dat ick in waeheydt en met een volkomen herte voor u ghewandelt hebbe.

Ten derden: Als men ſich op goede gronden verſeeckert van Godts gunſt/ en van de ghenadighe beloninghe in den Heere/ 2.Tim.1:12. Ick weet wien ick gheloofr hebbe, ende ben verſeckert dat hy machtigh is mijn pandt by hem wegh-geleydt, te bewaren tot dien dagh. Pſal. 23:1. Godt is mijn Herder, my en ſal niets ontbreken.

B. Vrage. Wan men wel altijdt ſeeckere weeſen weicke Godts wil ſy over al ons doen en laten?

Antw. Ontrent alle noodighe beughden kan men ſeker ſijn/ de ſuyvere Godts Woordt volmaecke, en klaer is/ om dit alles te kennen waren/ 2.Tim.3:17. De Schrifr is in-gegeven, op dat de Menſche Godts volmaeckt zy, tot alle goedt werck volmaecktelijck toegeruſt. Rom. 2:18. Ghy weet ſynen wille, zijnde onderweſen uyt de Wet. Pſal.19:8.

C. Vrage. Wat ſal men dan doen/ als over eenighe plichten des levens verſchil valt/ door dien dat de ſelvighe ſoo klaer in Godts Woordt niet ſchynen uyt-gedruckt te ſtaen?

Antw. Als men oprechtelijck na de gelegentheydt van de plichten in Godts Woordt heeft onderſocht/ dan moet men de vuyghſte ſyde verkieſen/ daer de minſte ergernuſſe in ſteeckt/ en de welcke meeſt over-een-komt met Godts Woorden/ 1.Theſſ.5:22. Onthoudt u van allen ſchijn des quaedts. Rom.14:5/14/15.

C. Vrage. Jſt dat alteen een goede Conſcientie/ de welcke genoegh dat wy wel hebben geleeft?

Antw. Neen: want oock dit is een goede Conſcientie, de welcke ons beſchuldight als wy geſondighe hebben/ ende ons ſoo lange pijnight/ tot dat wy tot rechte beteeringe zijn ghekomen/ 2.Sam. 24:10. Davids herte ſloegh hem, na dat hy het volck getelt hadde: Ende David ſeyde tot den Heere, ick hebbe ſeer geſondight. Matth. 26:75. Joan. 16:8. De Geeſt ſal de wereldt over-tuyghen van ſonde.

A. Vrage. Hebben de Godtlooſe mede niet een over-tuyginghe van datſe geſondight hebben?

Antw. Ja: Rom.2:15. Hare gedachten malkanderen beſchuldigende. Gen.4:13. Cain ſeyde, mijn miſdaedt is grooter dan datſe vergeven werde. Matth.27:3.

E. Vrage. Waer aen konnen wy weten/ of de beſchuldiginge onſer Conſcientie over onſe ſonden/ is een werckinghe van een goede Conſcientie?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Uyt dese ken-teyckenen:

(1.) Indien die overtuyginghe der Conscientie/ ons niet teghen de borst is / maer dat wy blijde zijn als wy ons ontrust ghevoelen over onse sonden / Psal. 141:5. De rechtveerdighe slae my. Jac. 4:9.

(2.) Indien wy daer door niet soo seer bekommert zijn over de straffen die wy verdient hebben / als met over de sonden die wy tegen soo een goeden Godt hebben begaen / Psal. 51:6. Tegen u, u alleen heb ick gesondight. Luc. 15:18/19. Vader ick hebbe ghesondight, tegen den Hemel en tegen u.

(3.) Indien wy daer door van Godts tegenwoordighheydt niet loopen/ maer des te yveriger ons tot Godt en sijn dienst begheven/ om gheholpen te worden/ Psal. 41:5. Ick seyde, ô Heer! weest my genadigh, ghenees mijn Ziele, want ick hebbe tegen u gesondight. Hos. 6:1. Laet ons weder-keeren tot den Heere.

(4.) Indien wy daer door voorsichtigher / ende sorghvuldigher worden ghemaeckt / om ons in het toe-komende te wachten voor soodaenighe struyckelingen/ 2. Cor. 7:10. De droefheydt na Godt werckt een onberouwelijcke bekeeringe tot zaligheydt. Ps. 11. Psal. 80:19. Wy en sullen van u niet te rugge keeren.

C. Vrage. Waer aen kan men weten of onse Conscientie goet is in den voop ons-se leevens?

Antw. Aen dese teyckenen:

(1.) Indien wy / al 't geen wy doen of laten / om de Conscientie wille/ doen en laten / ende niet om eenige eere/ of menschelijcke insichten/ Rom. 13:5. Daerom is 't noodigh onderworpen te worden, niet alleen om de straffen, maer oock om der conscientie wille. 1. Tim. 1:5. Het eynde des gebodts is liefde uyt een reyn herte, ende uyt een goede conscientie.

(2.) Indien wy oock op de minste deughden/ ende sonden/ acht geven/ niet willende in het alder-gheringhste Godts Wetten overtreden/ Psal. 119:101. Ick keere mijn voeten van allen quaden padt. Heyz. 13:18. Als die in alles willen eerlijck wandelen.

(3.) Indien wy mogen lyden/ dammen in de Predicatien en in't Samen-spraken scherpelyck onse herten raeckt en onderzoeckt / Joan. 3:21. Die de waerheyt doen, komen tot het licht. Psal. 26:2. Proeft my, doorsoeckt mijn herte en mijn nieren.

(4.) Indien wy gesint zijn om der Conscientie wille/ alle smaetheydt/ en schande uyt te staen/ 1. Petr. 2:19. Dat is genade, indien yemandt om de conscientie voor Godt swarigheydt verdraeght, lydende ten onrechte. Dan. 3:18. Act. 5:29. Men moet Godt meer gehoorsaem zijn, dan de Menschen.

B. Vrage. Wat voordeel geeft ons een goede Conscientie?

Antw. De voordeelen zijn menighvuldigh / onder andere / zijn het oock dese:

(1.) Een aengename gerustheydt en inwendige vreughde in het

Digitized by Google

herte/ Phil.4:7. Een vrede Godts, die alle verſtandt te boven gaet. Rom.14:17. Het Koninghrijcke Godts beſtaet in blijdtſchap.

(2.) Een groote vpprimoedigheyd om met onſe gebeden tot Godt te gaen/ Hebr.10:22. Soo laet ons dan toe-gaen met een warachtigh herte, in volle verſekertheyde des gheloofs, onſe herten gereynight zijnde van de quade conſcientie. Rom.8:15/16. Wy roepen, Abba Vader!

(3.) Een ſonderlinghe moedt en courage in allerley ſoorte van lijdenden/ in laſteringen/ vervolgingen/ &c. 1. Cor.4:3. Doch my is voor hey minſte dat ick van u lieden geoordeelt worde, ofte van een menſchelijck oordeel. v. 4. Want ick ben my ſelven geene ſake bewuſt. Prov.28:1. De rechtveerdige is kloeckmoedigh als een jonge Leeuw.

(4.) Een geruſtheydt in het midden van de doodt/ Prov.14:32. De rechtveerdighe betrouwet ſelfs in ſijn doodt. Pſal.23:4. Ick ſal niet vreeſen, al gingh ick in de dale der ſchaduwe des doodts.

C. Vrage. Wat moet men doen om een goede Conſcientie te hebben/ en om deſelvige met te bewaren?

Antw. Deſe middelen zijn daer toe noodigh:

(1.) Dat moet door den gheſtorte Bloedt Jeſu Chriſti aennemen/ en daer door u Conſcientie reynigen/ Hebr.9:14. Hoe veel te meer ſal het bloedt Chriſti, die door den eeuwighen Geeſt hem ſelven Gode onſtraffelijck heeft op-geoffert, uwe conſcientien reynigen van doode wercken, om den levendigen Godt te dienen. Act.15:9. Hare herten gereynight hebbende door het geloove.

(2.) Goedt naeuw kennisſe van Godts Woordt te bekomen/ met een vaſt voornemen/ om daer na u gheheel aen te ſtellen/ Gal. 6:16. Soo vele als 'er na deſen regel wandelen, over de ſelve ſal vrede zijn. Pſal.119:106. Ick hebbe gheſworen dat ick onderhouden ſal de rechten uwer gerechtigheydt..

(3.) Streit u alle dage onder Godts oogh/ ende maeckt u meerch eer ghy te ſlapen gaet/ om u leven te onderſoecken/ ende met te hernemen hoe het met u Conſcientie ſtaet/ Zeph.2:1. Onderſoeckt u ſelven nauwe, ja nauwe. Pſal.119:59. Ick hebbe myne wegen overdacht.

(4.) Bidt Godt om deſe genade/ dat ghy u herte wil bewaren/ ende u leven wel beſtieren/ Pſal.119:133. Maeckt myne voetſtappen vaſte in uwen woorde, ende en laet geen ongerechtigheydt over my heerſchen. Phil.4:7.

Mid-

Digitized by Google

Middagh-geſangh

Op de ſeventſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 24. De Aerd' is onſes Godts voorwaer, &c.

1.

DE Menſch treedt ſijn Slaep-kamer in/
Waer meeſt met een verſteerden ſin:
Mijn Godt! wilt my beter beraden/
Op dat ick daer u wel te voet/
En onderſoeck 't hert en gemoede/
Waer dat ick ben met ſonde beladen.

2.

De Menſch doet-ſoeckt dan waer ſijn ſtaet
Dan 't Jaer/ en hoe 't met 't Lichaem gaet?
Mijn Godt! wilt my beter beraden;
't Gewiſſe dient te ſijn beproeft/
En of de Geeſt niet is bedroeft/
En of Godts toorn my niet ſal ſchaden.

3.

De Menſch doet-ſoeckt dan waer de Wet/
Die voor de Burgers is geſet:
Mijn Godt! wilt my beter beraden;
Op dat ick uwe Weeren ſien/
En ſie waer dat ick ſchuldigh ben:
Verlaſt my dan van alle quaden.

4.

De Menſch treedt wenighdigh tot ſijn ruſt/
En ſoeckt voor 't vlieſch een gepaſte luſt:
Mijn Godt! wilt my beter beraden;
Een goede Gewiſſe my verleught:
Ick ſoeck in 't hert een groener wenight:
Dit is de loon van goede daden.

Digitized by Google

Het Leven in Gebeden.

De achtſte Dagh.

A. Vrage. Waer door worden wy meeſt gholpen na Ziele en na het Lichaem?

Antw. Door het Gebedt / Jacob. 5: 16. Een krachtigh Gebede des Rechtvaerdighen vermach veel. Joan. 16: 23. Matth. 7: 7. Bidt, ende u ſal gegeven worden.

A. Vrage. Is het bidden een noodige plicht?

Antw. Ja: 1. Theſſ. 5: 17. Bidt ſonder op-houden. Luc. 18: 1. Matth. 7: 8. Een yegelijck die bidt, die ontfanght.

B. Vrage. Is het bidden een gemeyne gave in alle Menſchen / of is het een byſondere gave voor de Gelovige?

Antw. Het bidden leerdt de nature ſelve een alle Menſchen / maer het wel bidden is een byſondere gave des Heylighen Geeſtes / Zach. 12: 10. Over het Huys Davids, ende over de Inwoonders van Jeruſalem ſal ick uyt-ſtorten den Geeſt der ghenade, ende der Ghebeden. Rom. 8: 15 / 16. Luc. 11: 1. Heere leerdt ons bidden.

B. Vrage. Wat is het bidden van een natuerlijck Menſche?

Antw. De heylige Schrifture noemt haer Gebedt / een huylen als van Honden / ofte een beweginge der lippen alleen / Hoſ. 7: 14. Sy en roepen niet tot my met haer herte, maer ſy huylen op haer Legeren. Eſai. 29: 13. Sy naderen tot my met hare lippen, maer haer herte houdt ſich verre van my.

B. Vrage. Is de plicht des Gebeedts in een goed gebruyck onder de Chriſtenen?

Antw. Och neen: maer ſommighe houden daer weynigh van: Andere weten niet hoe ſy ſullen bidden: Andere meynen dat het bidden beſtaet in een wel-ſprekende verhael van woorden: Andere bidden ſoo uyt gewoonte haer bekende Gebedekens / als Jerem. 10: 25. Stort uwe grimmigheydt uyt over de Gheſlachten die uwen Naem niet aen-roepen. Matth. 6: 7. Sy meynen dat ſy door haer veelheydt van woorden ſullen verhoort worden. Hoſ. 7: 4. Sy en bidden tot my niet met haer herte.

C. Vrage. Hebben alle Gelovige den Geeſt des Gebeedts?

Antw. Ja / al-hoe-wel niet in deſelvighe mate: want de Geeſt des Ghebeedts is de eerſte beweginghe van de Weder-gheboorte / Rom. 8: 15. Ghy hebt ontfanghen den Geeſt der aen-neminghe tot Kinderen, door welcken wy roepen, Abba Vader! Zach. 12: 10. Ick ſal den Geeſt der genade en der Ghebeden over haer uyt-ſtorten. Gal. 4: 6.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Hebben dan ook ſodanighe Geloovige den Geeſt des Gebeds / dewelcke ſommyds naulyckſ een mooydt connen uytſpraken door benauwtheydt des herten?

Antw. Ja: want de Geeſt des Gebeds kan ſommyds zijn ſonder uyt-werendighe oeffeninghe / Pſal. 77: 2. Ick roepe. v. 5. Ick was verſlaghen, ende ſprack niet. 1. Sam. 1: 13. Hanna ſprack in haer herte, alleenlijck roerden ſich haere lippen. Exod. 14: 15.

C. Vrage. Waer door ſoude een bekoorde Ziele die niet bidden kan / ſich noch mogen verſekeren datſe de Geeſt des Gebeds noch eben-wel heeft?

Antw. Door deſe teyckenen:

(1.) Alſmen noch neerſtigh is in het gebruyck van goede middelen / om wel te leeren bidden / Luc. 11: 1. Heere leerdt ons bidden. Pſal. 63: 17. Pſal. 37: 5. Vertrouwt op den Heere.

(2.) Alſmen gheboelt een meerdere drift en treck tot geeſtelijcke als tot lichamelijcke dingen / Pſal. 63: 2. O Godt, ghy zijt mijn Godt, ick ſoecke u in den dagheraet, mijn Ziele dorſt na u, mijn Vleeſch verlanght na u, in een Landt dorr' ende mat, ſonder water. Pſal. 42: 3. Matth. 6: 33. Soeckt eerſt het Koninghrijcke Gods en ſijn gherechtigheydt.

(3.) Alſmen ſucht en hermt tot Godt over de doodigheydt des herten omtrent de Gebeden / Pſal. 38: 10. Heere voor u is alle mijn begeerte, ende mijn ſuchten en is voor u niet verborghen. Rom. 8: 26. Wy en weten niet wat wy bidden ſullen, maer de Geeſt bidt voor ons met onuytſprekelijcke ſuchtingen.

A Vrage. Beſtaet dan het wel bidden niet in het vloeyend' verhael van woorden?

Antw. Neen: maer de natuur des Gebeds beſtaet in de begeerte des herten / Phil. 4: 6. Laet uwe begeerten in alles, door bidden en ſmeecken Gode bekent zijn. Rom. 8: 26. Pſal. 38: 10. Heere voor u is al mijn begeerte.

B. Vrage. Waer door ſouden wy de Geeſt des Gebeds konnen verwecken?

Antw. Door deſe middelen:

Voor eerſt: Wy moeten onſe ellend' ſeer wel leeren kennen / 1. Kon. 8: 38. Alle Gebedt, alle ſmeeckinge, die van eenigh Menſche, van u Volck Iſraël geſchieden ſal: als ſy erkennen een yeder de plage ſynes herten. Pſal. 69: 2. Hoſ. 5: 15. Ick ſal in mijn plaetſe gaen, tot dat ſy haer ſchuldigh kennen, dan ſullen ſy mijn vroegh ſoecken.

Ten tweeden: Wy moeten ons ghewennen om niet altijdt de ſelfde Gebeden met de ſelfde woorden te ſpreken / maer na alle voor-bal wat voorhen aen te leeren / om uyt beweginghe des Geeſtes ſelfs te konnen bidden / Joan. 4: 24. Godt is een Geeſt, ende die hem aen-bidden, moeten hem aen-bidden in Geeſt en waerheydt. Rom. 8: 26. Luc. 11: 1. Heere, leerdt ons bidden.

Digitized by Google

Ten derden: Wy moeten strijden tegen de traegheyde van ons herte/ ende dan alder-meest willen bidden/als wy alder-minst konnen bidden/ Esai.63: 17. Heere, waerom verstockt ghy ons herte? Rom.15:30. Strijdt in dan gebede tot Godt. Epist.4: 27.

Ten vierden: Wy moeten betrachten de wyse ende uytwendige gestaltenisse onses strijdens/ de geest opperigen wordt: het sy in eensaemheydt: Het sy in ghesanden met andere: het sy knielende/ het sy staende: Het sy in stille ghebeden: Het sy in ghebeden met een luyde stemme/ Matth.26:39. Jesus seyde, sit hier neder, tot dat ick henen gae, ende aldaer sal gebeden hebben. v.39. Matth.6:6. Gaet in uwe Binnen-kamer, en sluyt de deure toe, en bidt in 't verborgen. Gen.24:63.

B. Vrage. Is het genoegh dannen alleenlijck met het herte en met den geest tot Godt bidt?

Antw. Al-hoe-wel sommige voor-vallen verepsschen dat de tonge met uytwendighe woorden ook Godt bidde/ opsonderlijck als haer voor Godt verheerlijckt moet worden/ en anders Menschen gestichte: Soo kan nochtans een Ongeveghige vertaen in sijn eensaeme ghebeden/ als ys met sijn herte alleenlijck bidt/ 1.Sam.1:13. Hanna sprack in haer herte, alleenlick roerden sich haer lippen, maer haer stemme en wierdt niet ghehoort. Psal.2: 4. Doe badt ick tot Godt. Psal.139:4.

A. Vrage. Wie moet men aenbidden?

Antw. Alleen den waren Godt/ Matth.4:10. Den Heere uwen Godt sult ghy aen-bidden, ende hem alleen dienen. Psal.50: 14. Roept my aen. Esai.42: 8. Ick sal mijn eere geenen anderen ghven.

A. Vrage. Moeten wy ook Jesum Christum aenbidden?

Antw. Ja: wy moeten Godt aenbidden in Christi naem/ ende Christum moeten wy aenbidden als waer Godt/ Act.7:59. Heere Jesu, ontfanght mijn Geest. 1.Cor.1:2. Allen die synen name aenroepen in alle plaetsen. Joan.16:23.

B. Vrage. Mach men al dan Godt niet bidden wat men wil?

Antw. Neen: maer wy moeten bidden niet na onsen wil, maer na Godts wil, 1.Joan.5: 14. Dit is de vrymoedigheydt die wy tot hem hebben, dat, soo wy yet bidden na synen wille, hy ons verhoort. 1.Joan.3:22. Soo wat wy bidden, ontfangen wy van hem, dewyle wy syne geboden bewaren, ende doen 't gene behagelijck is voor hem. Luc.11:11.

C. Vrage. Hoe konnen wy weten wat Godts wil is over de dingen die wy bidden mogen?

Antw. Wy konnen wy weten uyt de heylighe Schrifture/ want daer in leeren wy/ wat dinghen ys ons bevoolt heeft: Maer om dit in 't korte te verstaen/ soo is het Ghebaedt des Heeren een regel voor onse Gebeden/ Matth.6:9. Ghy dan, biddet aldus. Rom.8:26. Wy en weten niet wat wy bidden sullen.

Vrage.

Digitized by Google

A. Vrage. Waerdy mach men wel bidden om tijdelijcke dingen?

Antw. Ja / alsdy het niet strijdt tegen Godts Woordt / ende alsdy wy in alles ons Godts wille onderwerpen / desselfdigne begerende alleenlijck onder conditie / soo het Gode eerlijck / en ons salich is / desselfdige dingen te ontfangen / Matth. 6:11. Ons dagelijcx broodt geeft ons heden. Matth. 26:39. Vader, indien het mogelijck is, laet desen Drinck-beker van my voor by gaen, doch niet myn en wille, maer uwen wille geschiede. 2. Sam. 15:25/26.

C. Vrage. Hoe moet men om geestelijcke dingen bidden?

Antw. De ghemeyne geestelijcke gaven / de welcke alle Godts Kinderen sijn beloofd / mach men alsoo absolutelijck begeeren / om dattse noodigh sijn tot salicheydt / Thess. 5:23. Heere, bekeert ons tot u, soo sullen wy bekeert zijn. Psal. 119:18. Heere ontdeckt myne oogen, dat ick aenschouwe de wonderen van uwe Wet. Ps. 133. Psal. 143:10. Leert my u wel-behaghen doen, want ghy zijt mijn Godt: Uwen goeden Geest geleyde my in een effen landt. Ps. 11. O Heere, maeckt my levendigh om uwes naems wille.

C. Vrage. Waerdy mach men hier bidden om de grootste geestelijcke gaven?

Antw. Hier met een absolute begeerte, maent Godt wil de grootste gaven in plaets en niet geven / 2. Cor. 12:9. Mijn genade is u genoegh. 1. Cor. 12:7. Een yegelijck wort de openbaringe des geestes gegeven tot het gene oorbaer is. Ps. 8/9.

B. Vrage. Is het dan genoegh ghebeden / als men soo dese dingen / het sy tijdelijcke, het sy geestelijcke, aen Godt bidt?

Antw. Neen / maer men moet sorge dragen / datmen wel bidde / Jac. 4:3. Ghy bidt, ende ghy ontfanght niet, om dat ghy quaelick bidt. Matth. 20:22. Jesus antwoorde, ghy lieden en weet niet wat ghy begeert. Esai. 1:15.

C. Vrage. Wat dingen sijn dan noodigh om wel te bidden?

Antw. Dese conditien moeten in ons sijn:

(1.) De regel van onse begeerte / moet Godts Woordt sijn / Luc. 11:1. Heere, leert ons bidden. 1. Joan. 5:14. Dit is de vrymoedigheydt die wy tot hem hebben, dat soo wy yet bidden na synen wille, hy ons verhoort.

(2.) Al wat wy bidden / moeten wy in Christi name begeeren / en om Christi wille / Joan. 16:23. Al wat ghy den Vader bidden sult in mynen name, dat sal hy u geven. Dan. 9:17. Heere, doet het om des Heeren wille.

(3.) Daer moet by ons sijn / het gheloove, dat Godt soodanighe dingen ghe ven kan, wil, en sal, als wy daeraen maer wel bidden / Marc. 11:24. Alle dingen die ghy biddende begeert, gheloofr dat ghy die ontfangen sult, ende sy sullen u gheworden. Jac. 1:6. Begeertse in den geloove, niet twyfelende.

(4.) Wy moeten gezuyverde herten en handen voor Godt hennen / met woorden en belofren / dat wy het sondige metten sullen af-

Digitized by Google

leggen/ Iac. 5 : 16. Het ghebedt des rechtveerdigen vermach veel. Ioan.9:31. Wy weten dat Godt de Sondaers niet en hoort. Pſal. 66:18. Hadde ick na ongherechtigheydt met mijn herte ghe ſien, de Heere en ſoude niet gehoort hebben.

(5.) Wy moeten ſeer nedrigh en ootmoedigh ſijn in alle onſe uytterlijcke en inwendige geſtaltenisſe des herten/ Eſai. 57: 15. Alſoo ſeydt de Hooge ende Verhevene, die in de eeuwigheydt woont, ende wiens name Heyligh is: Ick woone in de hooghte, en in't heyligh e, ende by dien, die eenen verbrysſelden en nedertighen Geeſt is. Luc. 18: 13. De Tollenaer van verre ſtaande, derfde ſelfs de oogen niet op-heffen na den Hemel, maer ſloegh op ſijn borſt, en ſeyde, och Heere zijt my arme Sondaer genadigh.

(6.) Wy moeten ſelfs ſeer begeerigh ſijn na die dingen daer wy om bidden/ ende daerom moeten wy aenhouden in het bidden ſonder moedloos te worden/ Matth. 11 : 24. Alle dingen die ghy bidbende begeert, gelooft dat ghy die ontfangen ſult. Rom. 4:18. Abraham ghelooſde op hope en tegen hope. 1. Theſſ. 5 : 17. Bidt ſonder op-houden.

B. Vrage. Wat dient men te doen/ eer men gaet om te bidden?

Antw. Men dient deſe dingen te voren wel te over-denchen:

Voor eerſt: Wie hy is tot wien wy ſullen gaen ſpreken/ namelijck/ de groote/ heerlijcke/ verſchroockelijcke/ barmhertige Godt/ de Heeren-lender/ &c. Gen. 18 : 27. Siet doch, ick heb my onderwonden te ſpreken tot den Heere, hoe-wel ick maer ſtof en aſſche ben. Eſai. 26 : 10. De Godtlooſe en ſiet de hoogheydt des Heeren niet aen.

Ten tweeden: Wat dingen ons noodigh ſijn tot Ziele en Lighaem/ ende welcke dingen als wy de meeſt noodighſte/ eerſt/ en meeſt moeten bidden/ Matth. 6: 33. Soecket eerſt het Koninghrijcke Godts, ende ſyne gerechtigheydt. Hoſ. 7:14.

Ten derden: Wat ſonden wy op ons hebben/ daer van wy ons moeten verſoenen/ bewyle hier door die verhoringhe der ghebeden verhindert wordt/ Pſal. 15 : 8. Het offer der Godtlooſen, is den Heere eenen grouwel, maer het ghebedt der Oprechten is ſijn welghevallen. Deut. 32 : 19/20/21. Ezech. 3: 42. Wy hebben overtreden, ende wy zijn wederſpannigh geweeſt, daerom en hebt ghy niet gehoort.

Ten vierden: Wy moeten Godt te voren bidden met uyt-ſchitterende herts-tochten/ dat hy/ ende ons wil verren bidden/ ende dat hy ons gebedt ſnij wil laten wel-gevallen/ Pſal. 19: 15. Laet de redenen mynes mondts, ende de overdenckinghe mynes herten welbehagelijk voor u aengeſichte zijn, ô Heere! Pſal. 51: 17. Heere open myne lippen.

C Vrage. Hoe dient men ſich onder het bidden aen te ſtellen?

Antw. Dan moeten wy deſe dingen waerneemen:

Voor eerſt: Wy moeten ons uptwendige ghedaentenisſe des lighaems

harens ſoo aenſtellen / dat wy vertrooven dat in ons heere is nederigheydt, vertrouwen, en eerbiedigheydt, Dan. 6: 11. Daniel badt drie tyden des daeghs, op ſijn knien. Pſal. 95: 6. Laet ons neder-knielen.

Ten tweeden: Wy moeten onſe gebreken met verſlandige woorden uyt-ſpreken / ende met groote aendacht acht geven op alle ghedachten onſer herten / en op alle woorden onſer lippen / als ſijnde tot een tegenwoordigen Godt / Eccleſ. 5: 1. Weeſt niet te ſnel met uwen monde, ende u herte en haeſte niet om een woordt voort te brengen voor Godts aengelichte. Pſal. 19: 15. Laet de redenen mynes monds, ende de overdenckinghen mynes herten, wel-behagelijck zijn voor u aengelichte, ô Heere!

Ten derden: Wy moeten beginnen met dankbaare erkentenisſe van alle het goede, dat ons Godt tot noch toe heeft ghebaren / Pſal. 4: 6. Laet uwe begeerten in alles door bidden ende ſmeecken, met danckſeggingen bekent worden by Godt. Gen. 32: 10. Heere, ick ben te gering dan alle deſe weldadigheydt en trouwe, die ghy aen uwen Knecht beweſen hebt.

Ten vierden: Wy moeten ons in alles Godts will onder-werpen / met een herte dat vergenoeght ſal weſen / al is't dat Godt niet en wilde verhooren na onſe begeerte / met erkentenisſe / dat wy het minſte onwaerdigh zijn / 2. Sam. 15: 26. Maer indien de Heere alſoo ſal ſeggen, ick en hebbe geenen luſt aen u: Siet hier ben ick, hy doe my, ſoo als het in ſyne oogen goedt is. Matth. 6: 10. Uwen wille geſchiede.

B. Vrage. Hoe moet men ſich beyden van de plichten deſe gebeden?

Antw. Wy moeten met ſoo een herte op-ſtaen van ons gebede:

Voor eerſt: Wy moeten ons ſelven onder-ſoecken / hoe het onder het bidden ghegaen is / hoe ons ghebedt is tot-ghegaen / Pſal. 119: 59. Ick hebbe myne wegen overdacht. Pſal. 141: 1/2.

Ten tweeden: Wy moeten verlangen na de verhooringe en die begeerte tot die dingen / in ons behouden / Pſal. 119: 82. Myne oogen zijn beſweken van verlangen na uwe toe-leggingen, terwyle ick ſegge, wanneer ſult ghy my vertrooſten. Pſal. 10: 24.

Ten derden: Wien moet bly tigh waer-nemen / of Godt ons ooch erghens in yet verhoorde / ende dan dat ſeer dankbaer op-nemen / Pſal. 85: 9. Ick ſal hooren wat de Heere ſpreken ſal. Pſal. 107: 21.

Ten vierden: Wien moet niet meynen dat het ſoo met eenige gebeden te hebben ghenoegh is / maer wy moeten alſoo af-laten / het wy ghereed zijn in hoopen wederom tot het ghebedt te gaen / en alle getergenthevdt daer toe waer te nemen / Epheſ. 6: 18. Met alle biddinge ende ſmeeckinge, biddende tot aller tijdt in den Geeſt, ende tot het ſelve wakende met alle gedaytigheydt. Luc. 18: 1. Jeſus ſeyde een gelijckenisſe tot haer, daer toe ſtreckende, dat men altijdt bidden moet, en niet vertagen.

Digitized by Google

A. Vrage. Moeten wy ons ſelven alleen voor ons ſelven?

Antw. Neen / maer wy moeten bidden / in't gemeyn ook voor alle Menſchen / maer in 't beſonder / voor de Geloovighe / 1. Tim. 2: 1. Ick vermane dan voor alle dingen, dat gedaen worden ſmeecken, gebeden, voor-biddingen, danckſeggingen voor alle Menſchen. Epheſ. 6: 18. Met alle biddinge ende ſmeecking biddende, tot aller tijdt in den Geeſt, ende tot het ſelfde wakende met alle gedurigheyde, ende ſmeecking voor alle Heylige.

C. Vrage. Waerden dan alle gebeden der Geloovige verhoort?

Antw. Alle gebeden der Geloovige die met gebaren voorden / voorden altijdt verhoordt: Want al is 't dat Godt wat uyt-ſtelt / hy ſtaet daerom niet af / ofte indien Godt niet geeft dat wy begeeren / het is om dat hy ons niet dienſtigh is / en dan gheeft hy ons veel ſwaet beteren in de plaetſe / Pſal. 23. Soo hy verroert, verheyde hem, want hy ſal ghewiſſelijck komen, hy en ſal niet achter-blyven. Act. 1: 7/8.

Middagh-geſangh

Op de achtſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 2. Waerom raeſt dat volck met ſulcken hooghmoet, &c.

1.

MYn Godt! ghy zijt mijn hulp in alle noodt/
Als Ziel en Lichaem veel bedrogen ontrusten/
't Heer ſtoort ſich in u Babelſche ſchoot/
Van angſt en vreeſ een alle hant voor-ſtoten;
Ach! laet u Geeſt mijn trage ziel op-wecken/
Verhoor/ al ſijn mijn woorden niet voltreckt:
Laet Chriſti handt mijn ontroustmaeckſaeyde brecken/
Op dat mijn ſuchten ſelfs u heere raeckt.

2.

Wat is het bidden van een godtloos Menſch?
Een onreyn dingh/ en jammer als van honden:
Wat is des Vromen voorde/ ja heeren wenſch?
't Heeft kracht/ beſpreyngh met 't bloedt van Chriſti wonden:
Hoe derf ick/ Heer! tot u ſoo komen nader?
Mijn ſondigh hert ſchricht voor u reyne oogh;
Een waere dat ghy in Chriſto waert ons Vader/
Hope quam 't gebedt tot u in gunſt aen hoogh.

Tot

3.

Ick moet strijdelijck tot mijn Schepper gaen:
Ick moet in rechtigheyd mijn tijdsaem wandelen:
Ick moet oock vast in mijn gelooven staen:
Want dan Godes troosten zijn in sijn Woordt Gemeten.
Dan sal mijn Godt genadelijck verhooren;
Is 't niet na wensch/ 't sal zijn tot zaligheyd:
Heer! geeft mij 't geen dat die ghy hebt verkooren/
En maeckt mij tot uwl bidden doch bereydt.

Het Leven des Herten met Godt.

De negenste Dagh.

B. Vrage. Is het genoegh dat de Geloovige in gebeden Godt aenspreeckt?

Antw. Neen/ maer men moet oprechtelijck met Godt leven/ Pſal. 16:8. Ick stelle den Heere geduyrighlijck voor my. Mal. 2:6. Hy wandelde met sijn Godt. 1. Joan. 1:6.

B. Vrage. Waer in bestaet het leven des herten met Godt, 't welck de Geloovige oprechtelijck in sich moet hebben?

Antw. De insonderheyt hertt-puncten zijn dese hier na-volgende:

(1.) De kennisse Godts/ Jer. 9:24. Die sich beroemt, roeme hier in, dat hy my kent, dat ick de Heere ben. Heyg. 8:11. Sy sullen my alle kennen.

(2.) De liefde Godts/ Matth. 22:37. Ghy sult lief hebben den Heere uwen Godt, met geheel uw' herte, met geheel uwe ziele, ende met gheheel uw' verstandt. Pſal. 18:2. Hertelijck lief hebbe ick u, ô Heere!

(3.) De kinderlijcke vreese/ Phil. 2:12. Werckt u selfs zaligheyd met vreesen en beven. Pſal. 2:11. Dient den Heere met vreese, ende verheught u met bevinge.

(4.) Het vertrouwen op Godt/ Pſal. 37:5. Wentelt uwen wegh op den Heere, ende vertrouwt op hem, hy sal het wel maken. Phil. 4:6/7.

A. Vrage. Is het noodigh datmen veel kennisse soecke te bekomen van Godt?

Antw. Ja: Want daer toe heeft ys hem selven aen ons gheopenbaert/ 1. Cor. 14:20. Broeders, en wordt gheen Kinderen in het verstandt. 2. Petr. 3:18. Wascht op in genade, en in de kennisse des Heeren Christi. Col. 3:16.

B. Vrage. Kan men hier in veel te verre gaen?

Antw. Ja: Wanneer men al te besuys is om Godts verborgentheden

Digitized by Google

hebben te willen hoore-struffelen / en als men onder-tusschen de kennisse van matrigue dingen laet waren/ Col. 2 : 18. Introdende in 't ghene de Menſche niet geſien en heeft. 2. Tim. 2 : 23. Verwerpt de vragen die dwaes en ſonder leeringhe zijn. Deut. 29 : 29. De verborgene dingen zijn voor onſen Godt. Rom. 11 : 33/34.

C. Vrage. Warroom moet men na de kennisse Godts ſoo ſeer trachten?

Antw. Om deſe redenen:

(1.) Dit is een ghedeelte van onſe vernieuwinghe tot Godts Beelde/ Col. 3 : 10. Dat ghy aen-ghedaen hebt den nieuwen Menſche, die vernieuwt wordt tot kennisse na het evenbeeldt des ghene die hem ghe ſchapen heeft. Hebr. 8 : 11. Sy ſullen my alle kennen.

(2.) De grondt van wel te ghelooven/ leydt in Godt wel te kennen/ Rom. 10 : 14. Hoe ſullen ſy in hem ghelooven, van welcken ſy niet gehoort en hebben. Joan. 9:36. Wie is de Sone Godts, op dat ick in hem geloove?

(3.) De kennisse Godts is de wegh tot een Godtzaligh leven/ Tit. 1:1. Kennisse der waerheyt, die na de Godtzaligheyt is. 1. Cor. 15 : 34. Waeckt op rechtveerdighlijck, ende en ſondight niet, want ſommige en hebben de kennisse Godts niet.

(4.) De ſtaet van onwetenheydt is de ſtaet der ſonde / ende der verdoemenisse van Godt/ Epheſ. 4:18. Verduyſtert in het verſtandt, vervremt van het leven Godts, door de onwetenheydt die in haer is. Act. 26:18.

B. Vrage. Wat ſal men doen/ om tot de kennisse Godts te komen?

Antw. Men moet deſe middelen gebruycken:

(1.) Men moet Godts Woordt vlytigh leſen, ende hooren, Pſal. 19 : 8. De ghetuyghenisse des Heeren is ghewis, den ſlechten wijs heydt ghevende. Joan. 5:39. Onderſoeckt de Schriften. Rom. 10 : 14.

(2.) Men moet t'ſamen-ſpreckinghe houden met ernſtighe Chriſtenen/ Col. 3 : 16. Het woordt Chriſti wone rijckelijck in u in alle wijs heydt, leert ende vermaent malkanderen. Luc. 24:14.

(3.) Men moet een Godtvruchtigh herte hebben / dat alle ongheſtelde luſten en dryſten verſaeckt/ dat op ſijn eyge wijs heydt niet en ſtaet / maer dat ghe ſtelt is Godt in alles volkomentlijck te hooren, ende te ghehoorſamen, Pſal. 1: 7. De vreeſe des Heeren is het beginſel der wetenſchap. Joan. 7: 17. Die Godts wille wil doen ſal verſtaen dat deſe leere uyt Godt is.

(4.) Men moet Godt bidden om de Godtlijcke wijs heydt/ Jac. 1:5. Indien yemandt van u wijs heydt ontbreeckt, dat hyſe van Godt begeere, die een yeghelijck mildelijck geeft. Pſal. 119 : 18. Heere, ontdeckt de oogen mynes verſtandts.

Vrage.

Digitized by Google

A. Vrage. Is het dan ghenoegh als men maer verſtandt van Godtſalighe dingen heeft bekomen?

Antw. Neen: Maer men moet die kenniſſe gebruycken tot een Godtzaligh leven / 1. Cor. 13: 1. Alwaere dat ick de gave der prophetie hadde, en wiſte alle verborgenheden, en de alle de wetenſchap, en dat ick de liefde niet en hadde, ſoo ware ick niets. Tit. 1: 1. Kenniſſe der waerheyde die na de Godtzalighеyde is. Matth. 7: 22.

C. Vrage. Maer behoyſe in dese eerwoudige Chriſten groote onwetenheyde tweyder gevonden / hoe ſoude men deſelvighe noch konnen verrooſten / daerse eyghentlyck noch maer kinderen Godts zijn?

Antw. De eerwoudige konnen in haer onwetenheyde verrooſt worden als ſy dese teyckenen noch in haer bevinden / die in onghebooghne niet en zijn:

(1.) Als ſy niet moet-willens onwetende zijn / maer als ſy soecken wijs te worden in Godtdijnke dingen / Luc. 11: 1. Heere leert ons bidden. Godtloose zijn willens onwetende, 2. Petr. 3: 5. Job 21: 14.

(2.) Als ſy de woetende Chriſtenen niet verachten / maer als ſy de selvighe prysen / en haer ghеſelſchap soecken om wat haer te leeren / Pſal. 15: 4. Diese eert.

(3.) Als ſy als mildrien uytrigh ghebruycken om tuyſer te worden / Col. 3: 16. Het woordt Godts woone rijckelijck onder u. Pſal. 1: 2. Die de Wet des Heeren nacht en dagh overdenckt.

(4.) Als ſy Godtzaligheyd ſoecken te beleven 't ghеen ſy weeten / en daerse in haer onwetenheyde ſich niet soecken te verontſchuldigen als ſy sondigen: Want Onghebooghne willen niet weten / om datſe niet willen doen / Job 21: 14. Sy seggen tot Godt, wijcke van ons, want aen de kenniſſe van u wegen hebben wy gheen luſt. Hoſ. 4: 6.

A. Vrage. Is het ghenoegh dat de kenniſſe Godts ons brenge tot een vroom leven?

Antw. Neen: Maer de kenniſſe Godts moet ons brengen tot soo een vroom leven / dat wy leyden uyt liefde Godts / 1. Tim. 1: 5. Het eynde des ghebodts is liefde uyt een reyn herte. Joan. 5: 42. 1. Joan. 4: 19.

B. Vrage. Waer uyt ſullen wy weeten of wy Godt lief hebben?

Antw. Uyt dese ken-teyckenen:

Voor eerſt: Als wy groote luſt en vreughde vinden in Godts tegenwoordigheyd / ſoo dat wy na sijn ghemeenſchap ſeer verlangen / Pſal. 63: 9. Myn ziele kleeft u achter aen. 2. Cor. 5: 2.

Ten tweeden: Als ſy een miſhagen hebben in al het gene 't welck ſtrijdt tegen Godt en sijn Woordt / Pſal. 139: 21. Soude ick niet haten Heere, die u haten, ende verdriet hebben in de gene die tegen u op ſtaen? Pſal. 119: 136.

Ten derden: Als ſy ſeer bedroeft zijn over 't gevoelen van Godts

Digitized by Google

gram-

graufſhap / ende over het miſſen van ſijn ghebootige gunſte t' ontſtoarts/ Pſal. 13:2. Hoe lange, Heere! ſult ghy mijnder ſtreeds vergeeten? hoe lange ſult ghy u aengeſichte ſtreeds voor my verbergen? Pſal. 77:8. Sal dan de Heere niet meer genadigh ſijn? Pſal. 51: 14. Geeft my weder de vreughde uwes heyls.

Ten vierden: Als wy groote vreughde hebben inde pijnlijcken dan de Godts-dienſt/en in de oeffeninge van gebeden/ ende als wy met alle ywer ons daer toe begeven/ op dat wy Godt in alles lieven verheerlijcken ſijn/ Pſal. 122. Ick verblyde my in die tot my ſeggen, wy ſullen op-gaen in het huys des Heeren. Pſal. 119: 5. Och! dat myne wegen gerichtet wierden om uwe inſettingen te bewaren.

C. Vrage. Hoe verre moet deſe liefde Godts gaen?

Antw. Soo verre dat wy Godt boven alles lief hebben/ ende dat de liefde Godts de grootſte zy/ Matth. 22:38. Dit is het eerſte, ende het grootſte gebodt. Pſal. 73:25. Wie heb ick nevens u in den Hemel? ende nevens u en luſt my niet op der aerde. Deut. 6:5.

C. Vrage. Wie ſijn deſe Lieden/ de welcke Godt alſoo beminnen?

Antw. Het ſijn deſe:

(1.) Die van geen ſchepſel haer laten bewegen/ om yets te doen dat Godt mocht mis ſtagten/ Apoc. 12: 11. Sy hebben haer leven niet lief ghehadt, tot de doodt toe. Gen. 39: 9. Joſeph ſeyde, hoe ſoude ick dit ſoo grooten quaedt doen, ende ſondighen teghen den Heere?

(2.) Die geſint ſijn/ om de liefde Godts ſtille/ al de overlaſt/ ja oock het ſterſte dat de overlede heeft te verſaken/ en te verlaten/ Deut. 33: 9. Die tot ſynen Vader en Moeder ſeyde, ick en ſie hem niet, ende die ſyne Broeders niet en kende: ende ſyne Sonen niet en achtede: want ſy onderhielden u Woordt, ende bewaerden u Verbondt. Luc. 14: 26. Indien yemandt tot my komt, ende niet en haet ſijn Vader en Moeder, ende Wijf, en Kinderen, en Broeders, en Suſters, ja oock ſelfs ſijn eyghen leven, die en kan mijn Diſcipel niet zijn.

(3.) Die 't meer behoeft/ als ſy Godt ergherlijk in hebben vertoornt/ dan als ſy in het tydelijcke een groote ſchade hebben gheleden/ Pſal. 41:6. Tegen u alleen heb ick geſondighet. Matth. 26:75. Petrus ginghuyt, een weende bitterlijck.

(4.) Die ter liefde van Godt en van ſijn teghenwoordigheydt/ meynigh uur vinden in de overlede/ en haer herte daer van los hebben/ 1. Cor. 7:30. Die blyde zijn, als niet blyde zijnde. Heyr. 10:34. Ghy hebt met blijdtſchap de roovinge van uwe goederen aengeſien. Gal. 6:14. De wereldt is my gekruyſt, en ick de wereldt.

A. Vrage. Hebben alle Menſchen Godt lief?

Antw. Neen: Maer deſe Menſchen ſijn ſonder liefde Godts/ ja vyte ſijn Vaders Godts / Joan. 5: 42. Ick kenne u lieden, dat ghy de liefde Godts niet in u hebt. 2. Thim. 3:4. Sy zijn meer Lief-

hebbers

hebbers der wellusten als Lief hebbers Godts. Rom. 1:30. 2 Tim. 3:4.

C. Vrage. Hoe danige Menschen zijn Haters Godts?

Antw. Haters Godts zijn deze Lieden:

(1.) Die willens en wetens Godts gebooden overtreden/ Exod. 20:5. Ick belooncke de misdaedt der Vaderen aen de Kinderen der gene die my haten. En doe barmhertigheydt aen duysenden der gene die my lief hebben, ende myne gheboden onderhouden. Psal. 8:36.

(2.) Die de kennisse Godts verachten/ Job 21:14. Sy seggen tot Godt, wijckt van ons, want aen de kennisse uwer wegen en hebben wy geenen lust. Psal. 50:17.

(3.) Die de tucht haten / niet willende haer leven op Godts bestraffingen verbeteren/ Psal. 50:17. Dewyle ghy de kastydinge haet, ende myne woorden achter u henen werpt.. 2. Tim. 3:4.

(4.) Die Godts beste Vrienden / de Vromc/ en Godtzalige/ haten om haer Godtzaligheydt: Ende die met spreken van de Vromc / Psal. 139:20. Die van u, ô Godt! schendelijck spraken, ende die uwe vyanden ydelijck verheffen. Esai. 29:21. Die een Menschе schuldigh maken om een woordt. Psal. 55:16/21.

B. Vrage. Waer uyt ontstaet die haet Godts in de Ontvromc?

Antw. Die haet Godts ontstaet uyt ongheestelicke harte Godt als Rechter aenmerckende/ die haer sonden herde en straffen sal/ hier om sochten sy te vlieden van Godts tegenwoordigheydt door een slaef-achtige vreese / Esai. 33:14. De Sondaren te Zion zijn verschroocket, bevinge heeft de guychelaren aengegrepen: sy seggen, wie is'er onder ons die by een verterend' vyer wonen kan. Gen. 4:16. Apoc. 6:16.

A. Vrage. Moet men dan Godt niet vreesen?

Antw. Ja men moet Godt vreesen / doch niet met een quade slaef-achtighe vreese/ maer met een kinderlijcke vreese / Mal. 1:6. Een ick een Heere, waer is mijn vreese? Psal. 2:11. Dient den Heere met vreese, ende verheught u met bevinge. Psal. 103:17.

C. Vrage. Wat is die quade slaef-achtige vreese?

Antw. De slaef-achtige vreese Godts heeft deze verckingen daer men dese wijse aen kennen kan:

Voor eerst: Als men Godt alleenlijck een-wreeckt als Rechter die straffen wil/ en niet als een barmhertigh Vader, die vergheven wil / Esai. 33:14. Wie is'er onder ons, die by een verterend' vyer wonen kan? Matth. 25:24. Ick wist dat ghy een harde Menschе waert.

Ten tweeden: Als men sonder ghenoeghsame reden vreest dat men inde Helle sal komen/ en dat men sich op Godts beloften en siecht niet derft betrouwen / Ezech. 33:10. Dewyle onse overtredinghen en onse sonden op ons zijn, ende wy in dese lighe versmachten, hoe souden wy dan leven? Lam. 2:7/32. Vreest niet

ghy

Digitized by Google

ghy kleyn kuddeken, want het is mijns Vaders wel-behaghen, u het Koninghrijcke te geven.

Ten derden: Als men van Godts tegenwoordigheyt soecke af te wesen/ Gen. 3: 10. Adam seyde, ick hoorde uwe stemme in den Hof, en ick vreesde, want ick ben naeckt, daerom verberghde ick my. Gen. 4:16. Cain ginghvan Godts aenghesichte wegh. Exod. 20:19/20.

Ten vierden: Als men uyt ongeduyrigheyt op Godts mis-gevallen in de plaetsen van Godtsaligheyt/ de selvighe na-laet/ Luc. 19: 20. Ick heb u pondt in een sweet-doeck ghebeydt. 7.21. Want ick vreesde u, om dat ghy een hardt Menschezijt. Zeph. 3: 16. En vreest niet, ô Zion! ende en laet uwe handen niet slap worden.

B. Vrage. Waerom noemt ghy dit een quade slaef-achtige vreese?

Antw. Om dat'er oock is een goede slaef-achtige vreese/ Rom. 8: 15. Ghy en hebt niet ontfangen den Geest der dienstbaerheydt, wederom tot vreese. Psal. 90: 11. Wie kendt de sterckte uwes toorns, ende uwer verbolghentheydt, na dat ghy te vreesen zijt. Matt. 16: 8.

C. Vrage. Welcke slaef-achtige vreese han oordt zijn?

Antw. Dese:

Voor eerst: Als yemant tot sijn eerste beheerringe wort gheyaeht/ door schrick voor de Helle/ en voor Godt den verschrickelijcken Rechter/ 2. Cor. 5:11. Wy dan wetende den schrick des Heeren, bewegen de Menschen tot het geloove. Act. 2:37.

Ten tweeden: Als de beheerde in groote sonden vallen/ soo moet in haer eerst ontfaen een vreese van Godts straffen/ Psal. 116: 3. De banden des doodts hadden my omvangen, de angsten der hellen hadden my getroffen. Psal. 55:6.

Ten derden: Als Godt groote Oordeelen sendt over Landt en Lieden/ Deut. 9: 19. Ick vreesde van weghen de toorn, ende de grimmigheydt, daer mede de Heere seer op u vertoornt was. Psal. 119: 120. Het hayr mynes vleesches is te berghe ghereesen van verschrickinghe voor u, ende ick hebbe ghevreest voor uwe oordeelen.

B. Vrage. Welck is de kinderlijcke vreese Godts?

Antw. De kinderlijcke vreese Godts is een eerbiedigh ontsagh dat wy Godt toe-dragen/ ontstrenge in het minste selfs hem te vergrammen/ Hebr. 12: 28. Laet ons de ghenade vast houden, door de welcke wy wel-behagelijck Gode mogen dienen, met eerbiedinghe ende God vruchtigheydt. Psal. 2: 11. Dient den Heere met vreese. Gen. 39: 9. Hoe soude ick soo een groot quaedt doen, ende tegen Godt sondigen. Matt. 7:6.

C. Vrage. Waer aen kent men dese kinderlijcke vreese Godts?

Antw. Aen dese ken-teyckenen:

(1.) Als wy alle quaedt haten/ en laten/ Prov. 3: 7. Vreest den

Digitized by Google

den Heere, ende wijckt van het quade. Pꝛov. 16:6.

(2.) Als men het hemmelſchrift quaet tart om Godts vreeſe mijde / daer men anderſins ghеen Menſchen heeft te vreeſen / Job 31:21. Het verderf Godts was by my een ſchrick, ende ick vermochte niet van wegen ſyne hoogheydt. Gen. 39: 12. Joſeph vluchtede.

(3.) Als wy voor geen ſchepſel ons van Godts wegen laten afſchrecken / Matth. 10:28. En vreeſt niet voor de gene die het lichaem dooden. Eſai. 8:12/13.

(4.) Als wy Godts Woordt / en ſijn heylighe ordinantien der Godts-dienſte / met een groote eerbiedigheydt gehoorſchten / Gen. 28:17. Hoe vreeſlijck is deſe plaetſe. Pſal. 2:11. Verheught u in Godt met bevinge. Phil. 2:12. Werckt u ſelfs zaligheydt met vreeſen en beven.

C. Vrage. Wat behoordt ons te beweghen om den Heere te vreeſen?

Antw. De beweegh-redenen ſijn deſe:

(1.) Godt is onſe Vader, Matth. 6: 9. Onſe Vader. 2. Cor. 6:18. Mal. 1:6. Ben ick u Vader, waer is mijn vreeſen?

(2.) Godt is onſe Heere, die almeerende / almachtigh / en rechtveerdigh is / Mal. 1:6. Ben ick een Heere, waer is mijn vreeſe? Ier. 10:7. Wie ſoude u niet vreeſen, ghy Koningh der Heydenen? Want het komt u toe.

(3.) God ſtraft ſeer hardt ſijn eyghe kinderen / alſſe ſondighen / Apoc. 3: 19. Soo wie ick lief hebbe, die beſtraffe ick, en kaſtyde ick. Pſal. 90:11.

(4.) Godt belooft veel zegens aen de gene die hem vreeſen / Pſal. 25:13. Syne ziele ſal vernachten in het goede. Pꝛov. 19:23. De vreeſe des Heeren is het leven, want men ſal verzadight zijnde, vernachten, met het quaedt en ſal men niet beſocht worden.

B. Vrage. Wat leven des Heeren met Godt / ontſtaet uyt de kennisſe, liefde, en vreeſe Godts?

Antw. Hier uyt ontſtaet een vertrouwen des Heeren op Godt / volgens ſijn genadige belofteniſſe / dat hy in alle tegenſpoeden onſe Godt ſal blijven / Pſal. 31:2. Op u, ô Heere! betrouw ick, en laet my niet beſchaemt worden in der eeuwigheydt. Pſal. 46:4/5/6. Hab. 3:17. Al-hoe-wel de Vygeboom niet bloeyen en ſal, ende geen vrucht aen de Wijnſtock zijn en ſal, dat het werck des Olijf-booms liegen ſal, ende de velden geen ſpyſe voortbrengen, datmen de kudde uyt de koye af-ſcheuren ſal, ende dat'er geen rundt in de ſtallinge weſen ſal. ℣. 18. Soo ſal ick nochtans in den Heere van vreughde op-ſpringhen, ende ick ſal my verheughen in den Godt myns heyls.

C. Vrage. Wat Lieden zijn de rechte vertrouwende op Godt?

Antw. Het zijn deſe Lieden:

Voor eerſt: Die de middelen ſeer vlijtig gebruycken / Pſal. 91:11.

Digitized by Google

Hy ſal ſyne Engelen van n bevelen, datſe u bewaren in alle uwe wegen. Pſal.91:11.23/24/25.

Ten tweeden: Die door een goedt leven Godt ſoecken te behagen/ Pſal.37:3. Vertrouwt op Godt, en doet het goede.

Ten derden: Die oock dan vertrouwen / als'er gheen menſchelijcke hope voor handen is/wetende dat Godt alles vermach/Rom. 4:18. Welcke tegen hope, op hope gelooft heeft, dat hy ſoude worden een Vader van vele volckeren. Gala.3:17/18.

Ten vierden: Die daer in ſtonden gheruſt ſijn / datſe Godt ſijn werck laten doen / niet twijfelende of alles ſal haer ten beſten uytvallen / Pſal. 37:5. Wentelt uwen wegh op den Heere, ende vertrouwt op hem, hy ſal 't wel maken. Rom. 8:28. Alle dinghen moeten mede wercken ten goede, den ghenen die Godt lief hebben.

B. Vrage. Waer door ſtonnen wy ons betrouwen op Godt onderſteunen?

Antw. Door deſe middelen:

(1.) Als wy ons voor-ſtellen Godts vaderlijcke herte, want een kindt betrouwt op ſijn Vader / Pſal. 103:13. Ghelijck hem een Vader ontfermt over ſyne Kinderen, alſoo ontfermt hem de Heere over de ghene die hem vreeſen. Eſai.63:16. Ghy zijt onſe Vader!

(2.) Als wy acht geven op Godts beloften, en op de vaſtigheyd van deſelvighe / Hebr. 6:17. Waer in Godt willende den Erfgenamen der belofteniſſe overvloedelijcker bewyſen de onveranderlickheyde ſynes raedts, is met eenen eedt daer tuſſchen gekomen. Pſal. 48:9. Gelijck wy gehoort hebben van Godt alſoo hebben wy ghe-ſien.

(3.) Als wy ons voor-ſtellen Godts Almachtigheydt, 1.Sam. 14:6. By den Heere is geen verhinderinge om te verloſſen door vele of door weynige. Act.4:24.

(4.) Als wy de exempelen van andere Vromе beſien / de welcke op Godt vertrouwende ſijn verloſt en geholpen/ Jac.5:11. Ghy hebt de verdraeghſaemheyd Jobs gehoort, ghy hebt het eynde des Heeren ghe-ſien, dat de Heere ſeer barmhertigh is, ende een Ontfermer. Pſal.13:2.

Mid-

Digitized by Google

Middagh-gesangh

Op de negende Dagh van de Maende.

Stemme: Psalm 23. Mijn Godt voedt my als mijn Herder gepresen, &c.

1.

Ick soeck mijn hert tot Godes dienst te wennen/
Deer: tot soo moet ick Godt met leeren kennen:
Ick leest sijn Woordt/ na dat ick heb gebeden:
Ick spreeck van Godt met Christi lerse tongen:
Ick hoor sijn Woordt/ eerbiedigh en aendachtigh;
Heer/ maeckt my dorp u Woordt altijdt indachtigh.

2.

Ick soeck mijn Godt oprechtelijck te minnen:
Ick raem/ om Godts wil/ al mijn boose sinnen:
Des werelts goedt en sal my niet verleyden/
Om my van Godt/ en van sijn dienst te scheyden:
't Is al voor Godt/ mijn goedt/ ja ook mijn leven/
Ick wil my ganesch tot synen dienst begeven.

3.

Ick soeck daer by ook mynen Godt te vreesen/
Niet als een Slaef/ gelijck ick plach voor desen;
Maer als een Kindt ontsiet sijn eyge Vader:
Ick voor/ voor 't hemelsch quaet/ geen Godts Verrader:
Ick schrick voor straf/ doch veel meer voor de sonde/
Ick woude/ voor Godts oogh bedruckt/ gevonde.

4.

Ick derf my vreselijck op Godt vertrouwen/
Ick sal niet meer op quade middelen bouwen/
Schoon dat gebeeck/ of elleng' my verdrucken/
Schoon dat de doodt my na het graf toe-ruckte/
Mijn hoop staet vast/ Godt sal my niet begeven:
Ick sal na 't sterven/ met Godt eeuwigh leven.

Digitized by Google

Het Leven des Herten met Christo de Middelaer.

De negende Dagh.

Vrage. Moet men met het herte alleenlijck Godt kennen / lieben / vreesen / en op hem betrouwen?

B. Antw. Men moet oock het herte op Jesum Christum als Middelaer gherecht hebben / met alle heylige beweginge van kennisse, liefde, en vertrouwen, Joan. 17: 3. Dit is het eeuwige leven, datse u kennen den eenigen waerachtigen Godt, ende Jesum Christum, die ghy gesonden hebt. Joan. 15: 5/9/10. Ephes. 3: 12. In welcken wy hebben de vrymoedigheydt, ende den toegangh met vertrouwen aen hem door den geloove.

Vrage. Hoe moet men Jesum Christum kennen ten opsichte

C. van de practijcke des levens?

Antw. Hier moeten hem kennen in dese ses betrouwingen:

Voor eerst: Als een Godtvruchtigh Jode, die ons in een gordt en onfraeylijck exemplaer van Godtzaligheydt is voor-gegaen / Matth. 11: 29. Leerdt van my, dat ick sachtmoedigh, ende nederigh van herten ben. 1. Joan. 2: 6. Die seght dat hy in hem blijft, moet alsoo wandelen gelijck als hy gewandelt heeft.

Ten tweeden: Als een waerachtigh Predicant; en soo moeten wy hoeren met Predicatien hy gheraden heeft / om tot Godtzaligheydt het Volck te bewegen / Marc. 1: 15. Jesus seyde, bekeert u, ende gelooft den Euangelio. Matth. 5: 1/2/3/ &c.

Ten derden: Als een lijdtsaem Martelaer: en alsoo gerst hy ons voor-breiden van Christelijcke lijdtsaemheydt / 1. Pet. 2: 21. Ons een exempel naer-latende, op dat ghy syne voetstappen soudet navolgen. v. 23.

Ten vierden: Als een voldoenende Borge; en soo bevestight hy ons / dat wy door onse werraen selbe de saligheydt niet hebben te verdienen / Hebr. 7: 22. Van een beter verbondt is Jesus Borge gheworden. Rom. 6: 24.

Ten vijsden: Als een Overwinner van de doodt, van de Duyvel, en van de Helle: En soo bemoetigen wy maer na tot ons de waerdt der Godtzaligheydt te beyden sal / Joan. 17: 24. Vader, ick wil, dat daer ick ben, oock die by my zijn, die ghy my gegeven hebt. Ephes. 2: 6. 1. Cor. 15: 57. Godt zy danck, die ons de overwinninghe gegeven heeft, door Jesum Christum.

Ten sesden: Als een heerschend Koningh, die syn Wercken gerst hoor syn Volck om te gehoorsamen / ende die dese selbighe volgens het genaden verbondt in-schrijft in de herten van de syne / 1. Cor. 15: 25.

Digitized by Google

15:25. Hy moet als Koningh heerſchen. Pſal. 8:9/12. Ick ſal myne Wetten in haer verſtande geven.

A. Vrage. Wan dan niemandt een vaſte hope in de Middelaer hebben/ dan die ſoo doende te leven gelyck hy geleeft heeft?

Antw. Neen: 1. Joan. 2:6. Die ſeght dat hy in hem blijft, moet alſoo wandelen gelijck hy gewandelt heeft. 1. Joan. 3:3. Die deſe hope op hem heeft, reynight hem ſelven gelijck hy reyn is.

A. Vrage. Is het dan wel/ als het leven ſoo wat gelyckheydt heeft na het leven Chriſti?

Antw. Neen: maer dit alles moet voort-komen uyt een liefde des herten tot Jeſum Chriſtum. 1. Cor. 16: 22. Indien yemandt den Heere Jeſum Chriſtum niet liefhen heeft, die zy een vervloeckinghe. Joan. 25:16. Heere ghy weet dat ick u lief hebbe. 1. Tim. 1:5. Het eynde des Gebodts is liefde. Apoc. 2:4.

C. Vrage. Waer uyt konnen wy ons inwendigh verſekeren dat wy Chriſtum lief hebben?

Antw. Uyt deſe bewegingen:

(1.) Indien wy hem ende ſyne verdienſten hooghy achten als het dierbaerſte dat wy beſitten konnen/ 1. Pet. 2:7/11. Die gelooft, is hy dierbaer. Phil. 3:8 Ick achte alle dinghen voor ſchade, om de uytnementheydt der kenniſſe Chriſti.

(2.) Indien wy ons worden aen-gheboren met een luſt en drift om gemeynſchap op het naauwſte met hem te hebben; ſtrijdende het gebeden van ſyn gunſt/ tot onſe hooghſte vergnuginge. Cant. 2:16. Mijn Lieſte myne, en ick ben ſyne. Cant. 3:1. Ick ſoeckt des nachts op mijn Leger hem. Luc. 14:41.

(3.) Indien wy met luſt beſigh zijn de plichten des Chriſtendoms/. als het leſen van de Schrifture/ het hooren van Chriſti woordt: in het bidden, &c. Ende indien wy niet liefkrijgen ſien als de wel-ſtandt van de Heiligie. Joan. 15:10. Indien ghy myne Geboden bewaert, ſoo ſult ghy in myne liefde blyven. Luc. 10: 39. Maria ſittende aen de voeten Jeſu, hoorde ſyne woorden. 2. Cor. 5: 14.

(4.) Indien door de liefde Chriſti/ in ons nutter tijdt verſtreft de liefde tot de Werelt/ Galat. 6: 14. Het zy verre, dat ick roemen ſoude dan in het kruyce Chriſti, door welcke my de Werelt gekruyſt is, en ick de Werelt. Phil. 3: 1/9.

B. Vrage. Wat uytwendige teyckenen heeft de liefde Chriſti?

Antw. Die rechte Lief-hebbers Chriſti zijn/ deſelvige ſullen deſe werckingen vertoonen:

(1.) Als wy om Chriſti wil/ ons leven/ handel en wandel aenſtellen na het exempel Chriſti/ Matth. 11: 29. Leerdt van my. 1. Joan. 2: 6. Die in hem blijft, moet wandelen gelijck als hy gewandelt heeft.

(2.) Als wy om ſyneren wille ſchade en ſchande uyt-ſtaen/ ja onſe beſte Vrienden af-garen/ Luc. 14:26. Indien yemandt tot my komt,

Digitized by Google

Vrouw, ende niet en haet sijn Vader en Moeder, ende Wijf en Kinderen, ende Broeders ende Susters, ja oock selfs sijn eyghe leven, die en kan mijn Discipel niet zijn. Matth. 19:27. Wy hebben het alles verlaten.

(3.) Als wy ons niet ontsien voor de eere Christi openbaerlijck te spreken / maer dat wy vrymoedighlijck hem belyden voor de Menschen / Matth. 10:32. Een yegelijck die my belyden sal voor de Menschen.

(4. Als wy met vermaeck sijn by de beste Vrienden Christi: ende als wy sijn arme Vrienden wel versorghen in haer noodtdruft / Matth. 25:35. Ick ben hongerigh geweest, ende ghy hebt my te eten gegeven. 1. Joan. 3:17. Soo wie nu het goedt der Weereldt heeft, ende siet synen Broeder gebreck hebben, ende sluyt sijn herte toe voor hem, hoe blijft de liefde Godts in hem.

B. Vrage. Wat beswoort ons te bewegen om Christum lief te hebben?

Antw. Dese beweegh-redenen:

Voor eerst: De liefde die Jesus tot ons heeft ghehadt / en noch heeft / is onse liefde wel waerdigh / Rom. 5:6. Christus als wy noch krachteloos waren. is te zijnder tijdt voor de Godtloose ghestorven. Joan. 15:13. Niemandt en heeft meerder liefde.

Ten tweeden: De heerlijckheydt en waerdigheydt van sijn Persoon / Apoc. 1:5. Hy is de overste der Koningen. Hebr. 1:3. 1. Petr. 2:7. U dan, die gelooft, is hy dierbaer.

Ten derden: Sijn groote vrienderijckheydt in het noodigen: en sijn liberaelheydt in het mede-deylen van allerley segheningen / Joan. 1:16. Uyt syne volheydt hebben wy alle ontfangen genade voor genade. Matth. 11:29/30. Komt alle tot my die belast ende beladen zijt, ende ick sal u rusten geven.

Ten vierden: Het is noodtigh dat wy Christum lief hebben / oft anderssins souden wy moeten verloren gaen: en hem lief hebbende / sullen wy eeuwighlijck met hem in den Hemel wonen / 1. Cor. 16:22. Indien yemandt den Heere Christum niet liefen heeft, die sy een vervloeckinge. Joan. 17:24. Vader ick wil, dat daer ick ben, oock die ghene zijn, die ghy my gegeven hebt, op dat sy myne heerlijckheydt mogen aenschouwen.

B. Vrage. Wat moeten wy doen om de liefde Christi in onse herten te verwecken?

Antw. Wy moeten dese middelen gebruycken:

(1.) Wy moeten dickwils om Christus denecken, en overleggen by ons selven / wat hy al voor ons gedaen heeft / 2. Cor. 5:14. De liefde Christi dwinght ons. v. 15. Als die dit oordeelen, dat indien een voor allen gestorven is, sy dan alle gestorven zijn. Joan. 14:6. Ick ben de wegh, de waerheydt, ende het leven.

(2.) Wy moeten ons in de dinghen Christi / in de Christelijcke Godts-dienst ydtrigh oeffenen / want daer is hy selve met een sondere

Digitized by Google

ſonde genade tegenwoordigh / Cant. 3:1. Ick ſocht hem. Matth. 18:19/20. Waer twee of drie vergadert zijn in mijn naem, daer ben ick in het midden van haer.

(3.) Wy moeten met andere veel van Chriſtus ſpreken / Col. 3:16. Het woordt Chriſti wone rijckelijck onder u. Luc. 24:32.

(4.) Wy moeten Godt bidden / dat hy de liefde Chriſti ons in het herte ſtorte / Rom. 5:5. De liefde Chriſti is uyt-ghestort in onſe herten. Deut. 30:6. Ick ſal uwe herten beſnyden. Cant. 1:2. Treckt my.

B. Vrage. Wat vruchte ontſtaet uyt deſe liefde Chriſti?

Antw. Hier uyt ontſtaet een vaſt vertrouwen / dat wy met Chriſto in onderlinghe liefde vereenight zijnde / alles dat tot zaligheydt is / bekomen ſullen / Epheſ. 3:12. In den welcken wy hebben de vry-moedigheydt, ende den toe-gangh met vertrouwen door het geloove aen hem. Hebr. 4:16. Rom. 8:28. Alle dingen moeten mede wercken ten goede den genen die Godt lief hebben.

A. Vrage. Hoe wordt dit vertrouwen anders in de heylighe Schrifture genaemt?

Antw. De Chriſtelijcke hope / 1. Petr. 1:3. Die ons heeft weder-geboren tot een levende hope. Rom. 5:5. De hope beſchaemt niet.

A. Vrage. Waer op ſet deſe hope meeſt?

Antw. Op het eeuwige leven door Chriſtum te verkrygen / Tit. 1:2. In de hope des eeuwigen levens. Gen. 49:18. Ick wachte op uwe zaligheydt, Heere.

B. Vrage. Kommen wy dan het eeuwighe leven door Chriſtum ſoo ſeeckerlijck hopen / dat wy daer op mogen vertrouwen en verſeeckert zijn?

Antw. Ja wy: Indien ons herte Jeſum oprechtelijck lief heeft / Rom. 15:13. Dat ghy overvloedigh meught zijn in de hope, door de kracht des Heyligen Geeſtes. Col. 1:5. Hebr. 11:1. Het geloove is een vaſten grondt, der dingen die men hoopt, ende een bewijs der dingen diemen niet en ſiet.

C. Vrage. Op wat gronden kommen wy deſe onſe hope vaſt ſetten?

Antw. Het geloove is de ghemeyne vaſte grondt der dingen die men hoopt / Hebr. 11:1. Het welcke ons aendient deſe byſondere gronden van onſe hope:

(1.) Godt de Vader heeft voor-genomen alle die zaligh te maken / de welcke in Jeſum ghelooven / ende die hem lief hebben / Joan. 6:40. Dit is de wille des Vaders die my geſonden heeft, dat een yegelijck die den Sone aenſchouwt, ende in hem gelooft, het eeuwige leven hebbe. Act. 2:47. 1. Petr. 1:5. Ghy die in de kracht Godts bewaert wort door het geloove tot de zaligheydt.

(2.) De Heere Jeſus Chriſtus bidt ghedurighlijck voor de Gheloovige / en beſorght hare zaligheydt / Joan. 17:24. Vader ick wil, dat daer ick ben, oock die by my zijn, die ghy my ghegheven hebt.

Digitized by Google

Joan. 12: 32. Ick salse alle tot my trecken.

(3.) De Heylige Geest heylight ende bewaert de lyenden Christi ten eeuwigen leven/ Ephes. 1: 14. Die het onderpandt is van onse erffenisse, tot de verkregene verlossinge. Rom. 8: 11/15/16.

(4.) De Kercke geeft hier toe Godtsche en seer vaste Zegelen, en Godtsche Eeden, Hebr. 6: 17. Godt is met eenen eedt daer tusschen gekomen. v. 18. Op dat wy door twee onveranderlijcke dingen, in welcke het onmoghelijck is dat Godt lieghe, een stercke vertroostinghe souden hebben, wy, namentlijck, die den toevlucht genomen hebben om de voor-gestelde hope vast te houden. Matth. 16: 16.

C. Vrage. Wat moeten wy van onse zyde doen om dese Christelijcke hope vast te houden?

Antw. Wy moeten dese middelen gebruycken:

(1.) Ons gheloove moeten wy seer wachten houden/ en onse begeerte na Christi komste/ Hebr. 11: 1. Het gheloove is een vasten grondt der dingen diemen hoopt. 2. Tim. 4: 7/8. My is wegh gheleght de kroone der rechtveerdigheyt, welcke my de Heere, de rechtveerdige Richter, in dien dagh geven sal: Ende niet alleen my, maer oock alle die syne verschyninge lief gehadt sullen hebben.

(2.) Wy moeten sorghe draghen voor een goede Conscientie te behouden/ 1. Tim. 1: 19. Houdende het geloove, ende een goede conscientie. 1. Joan. 3: 21. Soo ons herte ons niet veroordeelt, dan hebben wy vrymoedigheydt.

(3.) Wy moeten verdencken aen de troostelijcke bevindinge van Godts gunst/ soo in andere, als in ons selven, Rom. 5: 4. De bevindinge baert hope. Jac. 5: 10/11. Ghy hebt de verdraeghsaemheydt Jobs ghehoort, ende ghy hebt het eynde des Heeren ghesien; dat de Heere seer barmhertigh is, ende een Ontfermer.

(4.) Wy moeten ons dagelijcks oefenen in het Woordt des Heeren/ ende in alle Christelijcke plichten/ Rom. 15: 4. Al wat te voren geschreven is, dat is tot onser leeringhe te voren geschreven, op dat wy door lijdtsaemheydt ende vertroostinge der Schriften, hope hebben souden. Rom. 15: 13.

B. Vrage. Wat voor deelen geeft ons dit vertrouwen en dese hope in de loop-baene onses levens?

Antw. De voor-deelen zijn dese:

Voor eerst: De hope is een ghestelijck wapen-ruygh tegben de tentatien des Duyvels/ Ephes. 6: 17. Neemt den helm der zaligheydt. 1. Thess. 5: 8. Maer wy die des daeghs zijn, laet ons nuchteren zijn: aen-ghedaen hebbende de borst-wapen des gheloofs, ende der liefde, ende tot eenen helm, de hope der zaligheydt. Hebr. 6: 9.

Ten tweeden: Hier door leeren wy lijdtsaemlijck alle ellenden verdragen/ 1. Thess. 1: 3. Ick ghedencke sonder op-houden, aen het werck uwes gheloofs, ende aen den arbeydt der liefde: ende op de ver-

Digitized by Google

verdraeghsaemheydt der hope, op onsen Heere Jesum Christum. Rom. 5:5. De hope werckt lijdtsaemheydt.

Ten derden: Dit geeft ons een groote inwendige vrymoedicheyt in alle voor-val des levens/ Heb. 3:6. Wy zijn Christi huys, indien wy maer den roem der hope tot den eynde toe vast behouden. Rom. 15:13. De Godt nu der hope vervulle u lieden met alle blijdschap ende vrede in't geloove, op dat ghy overvloedigh moeght zijn in de hope, door de kracht des Heyligen Geestes.

Ten vierden: Dese Christelijcke hope geeft ons een stercke aenlepdinge tot een wel-geteelt Christelijck leven/ 1. Joan. 3:3. Een yegelijck die dese hope op hem heeft, die reynige hem selven, gelijck hy reyn is. 1. Cor. 15:58.

Middagh-gesangh

Op de thiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 130. Uyt den dieptem, ô Heere, &c.

1.

GHy Jesus/ zijt mijn Hoeder/
Mijn Heylandt en mijn Heer/
Mijn Bruydegom/ mijn Broeder!
Waer ick my wend' of keer/
'k Vind' nergens meer genoegen/
Dan in um' vrient'lijckheydt:
'k Vind' nergens meer vergnoegen/
Dan als' ghy van my scheydt.

2.

Maer ach! mijn herr is moedigh/
Ten wil niet tot u heen/
U kracht tot my seer noodigh/
Helpt my eens op de been/
Op dat ick staer en hoope/
Ter liefd' van uwen naem:
Wat derf ick anders hoope
Dat ick den aengenaem?

3.

Als' ick/ met kleyne krachten/
Noch soeck 't geen u behaeght/
Dan suit ghy niet verachten
U Lieflingh/ die steerdts klaeght

M 3 Over

Over 't gevoel van sonden:
Ick grijp u bloedt maer aen/
En druip dat in mijn wonden/
Soo blijft mijn hoop noch staen.

Het Leven in Tentatien.

De elfde Dagh.

A. Vrage. Is het herte der Geloovige altijdt in een goede gherustheydt in het leven met Godt, en met Christo de Middelaer?

Antw. Ons neen/ maer de Geloovighe hebben veel strijdts/ veel tentatien/ veel twijfelingen over ‘t gene staet des herten/ Esai. 49:13. Zion seydt, de Heere heeft my verlaten; de Heere heeft my vergeten. Esai. 63:17. Heere, waerom verstockt ghy ons herte? Rom. 7:24.

B. Vrage. Waer door wort het herte meest ontroert?

Antw. Door dese twee ellendigheden:

Voor eerst: Door tentatien ende verstoeckinghen des Satans/ 1. Thes. 3:5. Ick hebbe Timotheum gesonden, of niet misschien de Verstoecker u soude verstocht hebben, ende onsen arbeydt ydel soude wesen. 2. Cor. 11:3. Doch ick vreese dat niet eenighsins, gelijck de Slange Evam door argelistigheydt bedroghen heeft, alsoo uwe sinnen beschroven worden, om af te wijcken van de eenvoudigheydt die in Christo is. 2. Cor. 12:7.

Ten tweeden: Door de geestelijcke verlatingen Gods/ wanneer Godt strijdt van de geloovige Ziele af-getrocken te wesen/ met sijn genade/ Psal. 13:2. Hoe lange, Heere! sult ghy mijnder steedts vergeten? Hoe lange sult ghy u aengheslicht voor my verbergen. Job 6:4. Psal. 77:8. Sal dan de Heere in eeuwigheydt verstooten.

A. Vrage. Wat zijn de tentatien des Satans?

Antw. Het zijn quade gedachten en begeerten, de welcke de Satan listighlijck weet in de Menschen te brengen/ om dan door sondige lusten te verontreynigen/ 1. Chron. 21:1. Doe stondt de Satan op, teghen Israël, ende hy porrede David aen dat hy Israël telde. 1. Cor. 7:5. Komt wederom by een, op dat u de Satan niet en verstoecke, om dat ghy u niet en konnet onthouden. Gen. 3:1/4/5.

C. Vrage. Hoe sal yemand konnen weten/ dat die opkomende quade gedachten en lusten/ tentatien van de Satan zijn in een Wedergeboorne?

Antw. Dit kan men weten uyt de teyckenen:

(1.) Indien men die lusten en ghedachten/ met droeff heydt vermerckt/ ende dannen deselvige aenmerckt als vyanden van de Ziele/ 1. Petr. 2:11. Onthoudt u van de vleeschelijcke begeerlijckheden, dewelcke

Digitized by Google

dewelcke krijgh voeren teghen de ziele. Rom. 7: 15. Ick ellendigh Menſche!

(2.) Indien wy ons wapenen tegen die tentatien aen / ende tegen deſelwighe door alle middelen ſtrijden / op datſe ons niet tot de daedt der ſonde brengen / Epheſ.6: 13. Neemt aen de geheele wapenruſtinge Godts, op dat ghy komnet wederſtaen in den booſen dagh. Matth. 6: 13. Jac. 4: 8. Wederſtaet den Duyvel, ende hy ſal van u vlieden.

(3.) Indien wy alle occaſien vlieden / door welcke ſoodanighe luſten en quade ghedachten in ons ontſtaen / Pſalm. 4: 14. En komt niet op 't padt der Godtloozen, noch en treedt niet op den wegh der booſen. v. 15. Matth. 4: 7. Ghy ſult den Heere uwen Godt niet verſoecken.

(4.) Indien wy / tot een tal zijnde gekomen / terſtont daer over ontſtelt zijn / ende in het toe-komende ons te ſtercker in onſe belijderinghe daer tegens wapenen / 2. Sam. 24: 10. Davids herte ſloegh hem, na dat hy het volck gherekt hadde. Matth. 26: 75. Petrus na buyten gaende, weende bitterlijck.

C. Vrage. Hoe bevinden haer de Geloovige onder deſe tentatien?

Antw. Sy zijn ſeer ontruſt en beroert van herten / ſy zijn vol angſt en vreeſe: wel ſeghgen en benauwtheyden / Rom. 7: 24. Ick ellendigh Menſche! 2. Cor. 12: 7/8. Hier over hebbe ick den Heere driemael gebeden, op dat hy van my ſoude wijcken. Joh 10: 12. Ick hadde ruſte, maer hy heeft my verbroken. Eſai. 63: 17.

C. Vrage. Hoe kan een Geloovige ſich noch vertrooſten in ſyn midden van deſe tentatien?

Antw. Door deſe middelen:

(1.) Wy moeten gedencken dat dit is een gedeelte van de ſtrijdt des Chriſtendoms / waer toe wy geroepen zijn / Epheſ. 6: 12. Wy hebben den ſtrijdt teghen de gheeſtelijcke boosheden in de lucht. 1. Petr. 2: 11. De begheerlijckheden voeren krijgh teghens de ziele.

(2.) Wy moeten gedencken / dat wy een groot Overſte hebben / die ooft is verſocht gheweeſt / al-hoe-wel ſonder ſonde / en darrom niet ons mede-lyden heeft / en ſorge voor ons draecht / Heb. 2: 18. In't gene hy ſelve verſocht zijnde, geleden heeft, kan hy de gene die verſocht worden, te hulpe komen. Col. 2: 15. Matth. 4: 3. De Verſoecker quam tot Jeſum.

(3.) Wy moeten gedencken dat ooch deſe tentatien ſoo van God worden beſtiert / dat'er waer goedts uyt ontſtaet / 2. Cor. 12: 9. De Heere heeft tot my geſeydt, myne ghenade is u genoegh, want mijn kracht wort in ſwackheydt volbracht. 2. Cor. 7: 11.

C. Vrage. Waer toe moeten wy ons wapenen teghen die tentatien?

Antw. Wy moeten deſe geeſtelijcke wapenen gebruycken:

Voor eerſt: Godts Woordt moeten wy ſoo ghetreu hebben / dat wy

Digitized by Google

ten tegheu yeder quade luſt een Schriftuer-plaets moeten by te bringen / Epheſ. 6: 17. Neemt het ſwaerdt des Geeſtes, 't welck is Godts Woordt. Matth. 4: 7. Jeſus ſeyde, daer is gheſchreven.

Ten tweeden: Wy moeten eenen goeden moedt grippen op de hulpe Godts / ende met dapperheydt onſs ſtellen tegen alle tentatien aen / 1. Cor. 16: 13. Waeckt, ſtaet in het Gheloove, houdt u manlick, zijt ſterck. Epheſ. 6: 10. Vorders, myne Broeders, wordet krachtigh in den Heere, ende in de ſterckte ſyner macht.

Ten derden: Wy moeten de minſte t'ſamen-ſpraech en overlegginge niet houden met ende over onſe quade luſten / maer terſtondt die als abſolute Vyanden verwoerdeeren en ſtercken te dempen / Epheſ. 4: 27. En gheeft den Duyvel gheen plaetſe. Jacob. 1: 15.

Ten vierden: Wy moeten onſen toevlucht nemen tot Ghebeden / ende Godt om hulpe aen-ſpreken / Matth. 6: 13. Ende en leydt ons niet in verſoeckinghe, maer verloſt ons van den boosen. 1. Petr. 4: 7. Zijt nuchteren, ende waeckt in de Gebeden.

B. Vrage. Heeft de Gelouwige anders geen tentatien upt te ſtaen als die van de Sathan?

Antw. Ja: want de Heere heeft oock ſyne tentatien waer mede hy de Gelouwighe beſoeckt / 2. Chron. 32: 31. Godt verliet Hiſkia, om te weten al wat in ſijn herte was. Matth. 6: 13. Heere, leydt ons niet in verſoeckinge. Deut. 13: 3.

B. Vrage. Hoe verſoeckt Godt de Gelouwige?

Antw. Inſonderheydt op twee manieren:

(1.) Uytwendigh, alſs hy haer in ellenden laet vallen / ende ſijn hulpe upt-ſtelt / Jud. 6: 13. Doch nu heeft ons de Heere verlaten, ende heeft ons in der Midianiten handt gegeven. Eſai. 49: 13. Zion ſeydt, de Heere heeft ons verlaten.

(2.) Inwendigh, alſs Godt met ſijn gevoeligheyt gunſt en genade wijckt van de Ziele der Gelouwige voor een tijdt / Pſal. 119: 8. En verlaet my niet al te ſeer. Pſal. 51: 14.

A. Vrage. Is deſe inwendige verlatinghe / een wegh-neminge van de Geeſt der weder-gheboorte ende des gelooffs?

Antw. Neen: want de Geeſt wijckt nopt van de Kinderen Godts / 1. Joan. 3: 9. Het zaedt Godts blijft in haer. 1. Petr. 1: 23 Pſal. 51: 13. En neemt uwen Heyligen Geeſt niet van my.

B. Vrage. Wat is dan deſe geeſtelijcke verlatinge?

Antw. Het is een ontberinge van die ghevoeligheyt der liefde Godts ſoo dat de Gelouwige niet gewaer kan worden dat Godt ſijn Godt / ja / Jerem. 17: 17. En weeſt my niet tot een verſchrickinge. Jubit. Soo de Heere met ons ware, hoe ſoude dan dit alles ons zijn overgekomen, Job 13: 24.

A. Vrage. Is dit een ellendige ſtaet der Ziele?

Antw. Ja ganſch ellendigh / want de Kinderen Godts ſijn

Digitized by Google

ten dan als al in de Helle te leggen / Pſal. 116:3. De banden des doodts hadden my getroffen : ick vondt benauwtheydt, ende droefenisse. Job 30:27. Mijn ingewandt ziden : ende en is niet ſtille : de dagen der verdruckinghe zijn my voor-ghekomen. Pſal. 38: 11. Pſal. 77:3.

C. Vrage. Waerom is dit ſoo een groote ellende?

Antw. Om dese vier redenen :

(1.) Dit is een ellende die de Ziele ſelve lijdt / nu het lijden der Ziele is het ſmartſte lijden / Prov. 18:14. Een verſlagen Geeſt, wie ſal die op-heffen : Prov. 15:13. Door de ſmerten des herten wordt de Geeſt verſlagen.

(2.) Om dat onſe grootſte Vrientt, onſe God, als onſe Overandt dan magdt aen-gemerckt / Job 10:16. Gelijck een felle Leeu jaeght ghy my, ghy keert weder, ende ſtelt u wonderlijck tegen my. Pſal. 88 : 17. Uwe hittighe toornigheden gaen over my : uwe verſchrickingen doen my vergaen. Job 34:29.

(3.) Om dat de Duyvel hier moet onder te ſpeten / ende de Menſchen ſoecht te doen gelooven / datſe verdoemt ſullen worden / en dat daerom al haer Godts-dienſt vergeefs is / ja datſe tot haer ſmarter ende verdoemenisse ſal uyt-vallen / Pſal. 73: 13. Immers heb ick te vergeefs mijn herte geluyvert, ende mijn handen in onſchuldt gewaſchen. 2. Cor. 2:16/11. Luc. 22:31. De Sathan heeft u ſoecken te ſiften als Tarwe.

(4.) Om dat de ſmaet en ſpot der Menſchen op ſodanighe Lieden valt / Job 19:15. Myne Huys-genoten ende myne Dienſt-maeghden achten my voor eenen Vreemden. Jer. 16/ 17. Pſal. 88:9. Myne Bekende hebt ghy verre van mijn ghedaen, ghy hebt my ten tot eenen grouwel geſtelt.

Vrage. Waerom verlaet Godt de Geloovige van ſijn gheeſtelige gunſte.

B. Antw. De oorſaken zijn deſe :

Voor eerſt : Dit gheſchiedt ſommighen om datſe eenighe groote ſonden ſchijnen begaen / Job 13 : 23. Hoe vele miſdaden ende ſonden heb ick : maeckt myne over-tredinghen ende myne ſonden my bekent. Pſal. 63:10. Sy zijn wede-ſpannigh gheworden : ende ſy hebben ſynen Heyligen Geeſt ſmerten aen-gedaen : daerom is hy haer in eenen Vyandt verkeert, hy ſelfs heeft teghen haer gheſtreden.

Ten tweeden : Godt doet dit / op dat de Geloovighe ſich verſaderen ſoude / ende hem ſelven recht leeren kennen / Pſal. 30:7. Ick ſeyde wel in mynen voorſpoedt, ick ſal niet wanckelen in der eeuwigheydt. vs. 8. Maer doe ghy u aenghelichte verborghdet, wierdt ick verſchrickt. 2. Chron. 32:33. De Heere verliet Hiſkia, op dat hy ſoude ſien wat in zijn herte was.

Ten derden : Op dat ons Godts liefde / en het afgheworben van ſyne vrientſchap wat hooger ſouden leeren achten / Cant. 5: 6.

Myne

Digitized by Google

Myne Ziele gingh uyt van weghen ſijn ſpreken, ick ſocht hem. Pſalm 51:14. Geeft my wederom de vreughde uwes Heyls.

Ten vierden: Op dat wy ons in het toe-komende voorſichtiger ſouden wachten / dat wy aen onſe zyde de liefde-proefsters ontrent Godt niet lichtelijck komen te verſuymen / Pſalm 80:19. Wy en ſullen van u niet te rugge keeren. 2. Cor. 7:11.

B. Vrage. Zijn het alleen de Geloovige / die van Godt dooz geeſtelijcke verlatinghen worden beſocht?

Antw. Gelijck ſommige onbekeerde en tijdt-geloovige / eenige ghemeyne geeſtelijcke gaven ontfangen / alſoo worden ſy oock beſocht met verlatinghen, 1. Sam. 16:14. De Geeſt des Heeren weeck van Saul. Jerem. 7:15. Ezech. 12:3. Menſchen Kindt, vertreckt by dage voor hare oogen.

C. Vrage. Wat onderſcheydt is dan tuſſchen waere gheloovige / en tijdt-geloovige?

Antw. De waere geloovige komen haer ſelven onder-ſcheyden uyt deſe teyckenen:

(1.) Als Godtloose ongevoelijck gaen / ſoo klaghen en beermen de Geloovige ſeer over deſe verlatinghe Godts / Job 3:24. Voor mijn Broodt komt myne ſuchtinghe, ende myne brullinghen worden uyt-geſtort als water. Pſal. 42:4. Pſal. 80:6. Myne tranen zijn my tot ſpyſe dagh en nacht.

(2.) Tijdt-geloovighe toonen geen groot verlanghen na trooſt: maer de recht-gheloovighe hebben een groote begeerte na verroſſinge / Pſal. 42:2. Ghelijck een Hert ſchreeuwt na de water-ſtroomen. Rom. 8:19.

(3.) De onbekoorene ſoecken met Saul ſijn ruſt in quade middelen: maer de ſtanderen Godts ſoecken dooz heyligie middelen ſoo lange / tot datſe haren Godt wederom in ghenade hebben gevonden / Pſal. 77:3. Ten dage myner benauwtheydt ſocht ick den Heere, myne hande was des nachts uyt-gheſtreckt, ende en liet niet af. Eſai. 64:1. Och, dat ghy de Hemelen ſcheurdet, dat ghy neder quaemt.

(4.) Als Godt van de Godtloose wijckt / ſoo komt hy niet wederom: maer als hy de Vzome verlaet / ſoo is 't maer dooz een korten tijdt / Eſai. 57:7. Voor eenen kleynen ooghenblick hebbe ick u verlaten: maer met groote ontfermingen ſal ick u vergaderen. Hoſ. 5:15.

B. Vrage. Waer ſoude een Godtzaligh Ziele ſich ſelven konnen vertrooſten en verſtercken / dewijle die geeſtelijcke verlatinge noch op haer is?

Antw. Dooz deſe gedachten:

(1.) Dat dit is het lot der alder-vroomſte gheweeſt / en noch is. Chriſtus ſelve heeft altijts beſocht geweeſt / Matth. 27:46. Mijn God, mijn Godt, waerom hebt ghy my verlaten? Pſal. 22:2. Job 6:4. De pylen des Almachtigen zijn in my; welckers vyerigh ſenijn mynen Geeſt uyt-drinckt.

(2.) Dat

Digitized by Google

(2.) Dat Godt niet meer alſo het ghevoelen van ſijn genade ontreckt / maer dat hy eeuwigh bij den ſijnen blijft en bunſt de bygundt van de ſijne. Eſai.49:16. Siet ick hebbe u in beyde de handt-palmen gegraveert. Pſal.22:16.

(3.) Dat deſe elende niet altijdt duyren ſal / maer dat wy Godts aenſichte in vreede noch ſullen ſien voor ons leven / Pſal. 27:13. Soo ick niet en hadde gheloofft, dat ick het goede der Heeren ſoude ſien in het landt der levendigen, ick ware vergaen. Pſal.42:6. Wat buyght ghy neder, ô mijn ziele! ende zijt ontruſtigh in my? hoopt op Godt, want ick ſal hem noch loven, voonde verloſſinghe ſijnes aenſchijns.

(4.) Dat Godt ſijn beſtemden tijdt heeft / die voor ons de beſte is / in welcke hy ſijn gunſte ons wederom ſal doen gevoelen / Eſai. 30:18. Daerom ſal de Heere wachten op dat hy u genadigh zy. Eſai. 49:8.

A. Vrage. Maer hoe moet ſich een geloovige Ziele dragen / en wat moetſe doen in deſe verlatinghen om niet te beſwijcken / maer om beſtoft te worden?

Antw. De Geloovige moet deſe middelen gebruycken:

Voor eerſt: Ghy moet onder-ſoecken om wat ſonden de Heere van u wijckt / op dat ghy deſelvighe mertghte na-laten / Job 13:23. Heere, maeckt myne ſonden ende myne overtredingen my bekent. Pſal.51:5.

Ten tweeden: Wy moeten onderuſſchen / als wy niet konnen met Godt leven door gevoelen, ſoo moeten wy door 't geloove ſoecken te leven / Hebr. 11:1. Het gheloove is een bewijs der dingen die men niet en ſiet. Rom.4:18. Abraham gheloofde op hope en tegen hope.

Ten derden: Wy moeten onder-ſuſſchen al bijnen op Godts wegen / ende in de plichten der Godtzalighheyde / op den Heere haer in te verwachten / en aen te gruyen / Cant.3:5. De Wachters vonden my, ick ſeyde, hebt ghy dien ghelien die myne ziele lief heeft? Pſal.63:9. Mijn ziele kleeft u achter aen. Pſal.63:8.

Ten vierden: Ghy moet Godt ywerighlijck bidden / dat hy ſijn vrientlijcke neſde u wederom late gevoelen / Pſal. 35:3. Seght tot mijn ziele, ick ben u heyl. Pſal. 27:9. Verberght u aengheſichte niet voor my. Pſal.8:16. O Heere, laet u aengeſicht lichten!

Mid-

Digitized by Google

Middagh-geſangh

Op de elfde Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 62. Hoe ſeer dat mijn ziel is gequelt, &c.

1.

MIjn Ziel wordt dagelijcks gequelt/
En door des Satans liſt ontſtelt/
Hy werpt in my veel quaa gedachten:
Heer toomt des Duyvels liſten in/
Bewaert mijn hert/ mijn oogh/ mijn ſin;
Mijn wapenen zijn niet als klachten.

2.

Mijn Ziel wordt tot de ſond' gelockt/
En door het vleeſch ſommyds verleydt/
Het worcht in my veel quaade luſten:
Heer! geeft my hulpe door u Geeſt/
Dan ſal ick my gantſch ontbeeſt/
Een ſtrydbe dapperlijck toe-ruſten.

3.

Mijn Ziel heeft noch een ander noodt/
De wereldt toont een volle ſchoot
Van dreyght/ om my tot 't quaedt te leyden;
Heer! wapent my doch door u Woordt/
Als my de wereldt komt aen boordt/
Dan wordt ick noyt van u geſcheyden.

4.

Mijn Ziel komt noch in meer verdriet/
Als Godt my ſelfs den ſtrijdt aenbiedt/
En als hy my ſchijnt te verlaten:
Ach Heer! ſchoon dat ghy my maer proeft/
Mijn Ziel is dan te ſeer bedroeft:
Weeſt noyt/ als of ghy my ſoudt haten.

Het

Het Leven tot Godts eere.

De twaelfde Dagh.

A. Vrage. Is het genoegh/ als wy Godt in ons herte heyligen?
Antw. Jae/ maer wy moeten ook uytwendigh voor het ooge der Menschen Godts eere verbreyden/ 1. Cor. 10: 31. Het zy dat ghy eet, het zy dat ghy drincket, het zy dat ghy yet anders doet, doet het al ter eeren Godts. Esai. 43:7. Een yder die na mynen name genoemt is, ende die ick gheschapen hebbe tot mijnder eere. Ps. 21. Dit volck hebbe ick ghеformeert, sy sullen mynen lof vertellen. Ephes. 1:6.

C. Vrage. Wat moet men doen om Godts eere te verbreyden?
Antw. Dier toe zijn insonderheydt dese dingen noodigh:
Voor eerst: Dat wy danckbaerheyt bewysen aen Godt voor alle lichamelijcke en geestelijcke weldaden/ 1. Thess. 5:18. Danckt Godt in alles. Psal. 50:14. Offert den Heere danck.
Ten tweeden: Dat wy openbaerlijck Godts naem belyden voor de Menschen/ 1. Petr. 3:15. Zijt altijdt bereydt tot verantwoordinge aen een yegelijck die u rekenschap af-eyscht van de hope die in u is. Psal. 107:22. Dat se lof offeren, ende met gejuygh syne wercken vertellen.
Ten derden: Dat wy voor een goeden wandel sijn geboden gehoorsamen, Joan. 15: 8. Hier in is mijn Vader verheerlickt, dat ghy vele vruchten draeght. Matth. 5:16. Laet u licht schynen voor de Menschen, op dat sy uwe goede wercken mogen sien, ende uwen Vader verheerlijcken die in den Hemel is.
Ten vierden: Dat wy onse beloften betalen/ Psal. 116: 18. Ick sal myne beloften den Heere betalen, nu, in de tegenwoordigheydt van al sijn volck. Psal. 50: 14. Offert Gode danck ende betaelt den Alderhooghsten uwe beloften.

B. Vrage. Wat is de danckbaerheydt?
Antw. Het is een openbare echentenisse dat Godt de genadighe Gever is van al het goet dat wy hebben/ Psal. 66:16. Komt, hoort toe, ô alle ghy die Godt vreeft, ick sal u vertellen wat de Heere aen mijn ziele gedaen heeft. Psal. 115:1. Niet ons, niet ons, maer uwen name zy de eere. Rom. 11:36.

A. Vrage. Waer toe moeten wy danckbaer wesen?
Antw. Voor alle dese weldaden:
(1.) Voor alle geestelijcke weldaden/ Ephes. 1: 3. Gezegent zy de Godt en Vader onses Heeren Jesu Christi, die ons ghezegent heeft met alle gheestelijcke zegheninghen in den Hemel in Christo Jesu. 1. Petr. 1: 3. Gelooft zy de Godt en Vader onses Heeren Jesu Chri-

Digitized by Google

ſti, die ons heeft weder-geboren tot een levendige hope.

(2.) Door alle ſijnrijnige weldaden/ Pſal. 103:5. Die uwen mont verzadight met het goede: uwe jeught vernieuwt als eens Arents. Pſal. 92:6. O Heere, hoe groot zijn uwe wercken.

(3.) Door alle verloſſinghen uyt allerley ellenden/ Pſal. 103:4. Die u leven verloſt van 't verderf. 2. Cor. 1:10.

C. Vrage. Hoe moeten wy danckbaer zijn voor alle deſe weldaden?

Antw. Wy moeten op deſe maniere danckbaer zijn:

Voor eerſt: Met ons herte moeten wy erkennen dat al dit goet ons van Godt komt/ niet om onſe verdienſten/ maer uyt ſijn onverdiende genade/ 1. Petr. 3:15. Heylight den Heere in uwe herten. Pſal. 115:1. Niet ons, niet ons, maer uwen name zy de eere.

Ten tweeden: Met onſe tonghe moeten wy dit alle Menſchen uyt van ſpracken/ ende de eere Godes alſoo verzeyden/ Matt. 5:19. Jeſus ſeyde, gaet henen na u huys, tot de uwe, ende boodſchapt haer, wat groote dingen u de Heere ghedaen heeft, en hoe hy ſich uwer ontfermt heeft. 1. Petr. 2:9. Ghy zijt een heyligh volck, om te verkondigen de deughden des genen die u geroepen heeft.

Ten derden: Met onſe Godts-dienſt, ſoo in byſonderen oeffeningen in onſe gebeden, als in de openbare ghebeden der Gemeynte/ Pſal. 43:4. Dat ick in-gae tot Godts Altaer, tot den Godt der blijdſchappe myner verheuginge, ende u met de harpe love, ô Godt, mijn Godt! Pſal. 116:13. Ick ſal den Beker der verloſſinge nemen, ende de naem des Heeren aenroepen.

E. Vrage. Wat moet ons bewegen tot danckbaerheydt aen Godt?

Antw. Deſe beweegh-redenen:

(1.) Godts weldaden zijn eenckele onverdiende gunſt aen ons ſondighe en verdoemwijdige Menſchen beweſen/ Gen. 32:10. O Godt, ick ben gheringer dan alle deſe weldadigheden, ende dan alle deſe trouwe, die ghy aen uwen Knecht gedaen hebt. Rom. 3:24. Wy worden om niet gerechtveerdight door ſyne genade.

(2.) Godt eyſcht deſe danckbaerheydt van ons als een vergheldinge voor alle ſyne weldaden/ ende neemt een groot behaghen daer in als wy danckbaer zijn/ Pſal. 50:23. Wie danck-offert die ſal my eeren. 1. Theſſ. 5:18. Weeſt danckbaer in alle dingen.

(3.) Godt is ſeer vertoornt op ondanckbare Menſchen; ende herum dan ſijn weldaden wegh nemen. Deut. 32:6. Suit ghy dit den Heere vergelden, ghy dwaes, ende onwijs volck? Hoſ. 2:8. Daerom ſal ick weder komen, ende mijn koren wegh nemen op ſynen tijdt, ende mynen moſt op ſynen geſetten tijdt: Ende ick ſal wegh nemen myne wolle, ende mijn vlas, dienende om hare naeckheydt te bedecken. Pſal. 123/4.

A. Vrage. Wat is de belydeniſſe van Godts Woort?

Antw. Dit is een openbare betuyginiſſe van de Godtdelijcke waerheydt/ en van het gehoorſaem werck van Godt beuren/ Pſal. 119:46. Ook ſal ick voor Koningen ſpreken van uwe ghetuygenis-

ſen,

Digitized by Google

sen, ende my niet schamen. Matth. 10:32. 2. Tim. 1:8. En schaemt u dan niet het getuygenisse onses Heeren.

A. Vrage. Moeten dan wy alle Menschen van de Religie beginnen te spreken?

Antw. Neen moet voorsichtigheyd gebruycken dat de Religie niet tot een spot of zoet tijdt-verdrijf en worde / en daerom moeten wy acht geven / waer het stichtelijck sal zyn / Matth. 7:6. En geeft het Heylige den Honden niet, nochte en werpt uwe Paerlen niet voor de Swynen. 2. Cor. 2:17.

B. Vrage. Wanneer dient de belydenisse der Religie merst tot Godts eere, soo dannen dan niet en mach swygen?

Antw. Als de tyden ghevaerlijck zyn / ende dannen daer door lichtelijck schade soude komen te lyden in goedt of bloedt / Matth. 10:18. Ghy sult ock voor Koningen ende Stadt-houders gheleydt worden om mynen 't wille. 1. Petr. 3:15. Heylighe God den Heere in uwe herten, ende zijt altijdt bereydt tot verantwoordinghe aen een yegelijck die rekenschap van u eyscht, van de hope die in u is, met sachtmoedigheydt ende vreese.

B. Vrage. Wachtmen dan in soo een voorval der tyden niet vluchten?

Antw. Het vluchten is geheel niet ongeoorloft / alst het niet geschiedt met nadeel van Godts Kercke, en van sijn waerheydt, Matth. 10:23. Wanneer sy u dan in dese Stadt vervolgen, vlieht in de andere: Joan. 10:39. Sy sochten dan wederom Jesum te grypen, maer hy ontgingh haer handt. 1. Reg. 18:13.

C. Vrage. Hoe salmen het dan maken / alsmen om de belydenisse van de waerheydt, in ghevaer komt van ongunst onder Vorsten en Magen / ja dannen door sier verlies van goedt en bloet?

Antw. De Godtlijcke waerheydt moeten wy soo vast achten / dat wy daerom alles gaerne willen verliesen: Luc. 14:26. Indien yemandt tot my komt, ende niet en haet sijn Vader ende Moeder, ende Wijf en Kinderen; ende Broeders en Susters, ja ock sijn eygen leven, die en kan mijn Discipel niet zijn. Heb. 10:34. Ghy hebt de beroovinghe van uwe goederen met blijdtschap aen-ghenomen, wetende dat ghy hebt in u selven een beteren en blyvend' goedt. Phil. 3:8/9.

C. Vrage. Wat redenen hebben wy om ons herte tot soo een belydenisse der waerheydt te bereyden?

Antw. Hier toe hebben wy dese beweegh-redenen:

(1.) Wy hebben Godts last en gebodt / 1. Petr. 3:15. Zijt altijdt bereydt tot verantwoordinge aen een yegelijck die u rekenschap eyscht van de hope die in u is. 2. Tim. 1:8.

(2.) Hier door nemen wy God seer verheerlijcken / daer anderssins Godt groote oneere soude worden aen-ghedaen / Phil. 1:20. Christus sal groot ghemaeckt worden in mijn Lichaem, het zy door het leven, het zy door de doodt. Luc. 9:26. Soo wie hem mijus,

Digitized by Google

ende myner woorden ſal geſchaemt hebben, diens ſal de Sone des Menſchen hem ſchamen, wanneer hy komen ſal in ſyne heerlickheydt.

(3.) Dit dient geweldigh tot overtuyginge van de Vyanden der Kercke/tot inwinninge van ontrouwe/ende tot verſterckinge van de Swack-geloovige / Phil. 1: 12. Ick wil dat ghy weet Broeders, dat het ghene aen my is geſchiedt, meer tot bevorderinge des Euangeliums is gekomen. Phil. 2:15. Op dat ghy meught onberiſpelijck ende oprecht zijn, Kinderen Godts zijnde, onſtraffelijck in 't midden van een krom ende verdruyt geſlachte: Onder welcke ghy ſchynet als lichten in de wereldt. §. 16. Voor-houdende het woordt des levens.

(4.) Groote beloften hebben wy op een onbetzeefde beſtendiſſe der waerheydt / en oock ſchrickelijcke dreygementen / op het verſuym van deſe plichr/ Hebr. 10:32. Een yegelijck dan die my beliyden ſal voor de Menſchen, dien ſal ick oock beliyden voor mynen Vader die in de Hemelen is. Luc. 9:26.

B. Vrage. Wat zijn de beloften die men Godt moet betalen?

Antw. Dat zijn verbintenuſſen van onſe Ziele aen Godt / dat er in wy ons leven verplichten / om yemt ter eeren Godts / ofte tot ſtichtinghe van andere / of van ons ſelven wat te ſullen werchen in het onderhouden van ſyne gebooden/Pſal. 119:57. Ick hebbe geſeyt, dat ick u woorden ſal bewaren. Pſal. 119:106. Ick hebbe geſworen, ende ſal het beveſtigen, dat ick onderhouden ſal de rechten uwer gerechtigheydt. Joſ. 24:25.

B. Vrage. Waer over worden deſe beloften gedaen?

Antw. Over deſe twee dingen:

Ofte / over de plichten der Godtzaligheydt in 't ghemeyn / als men Godt belooft / daermen in alle ſyne weghen ſal wandelen / en daermen alle ſonden ſal laten na vermogen/ Pſal. 119:106. Ick hebbe ghe ſworen, ende ſal het beveſtighen, dat ick onderhouden ſal de rechten uwer gerechtigheydt. 2. Kron. 23:3. De Koningh ſtont, ende maeckte een verbond met al het volck voor des Heeren aengeſichte, om den Heere na te wandelen.

Ofte, over eenige byſondere plichr/om eenige byſondere deught te doen/ of ſonde te laten/ Gen. 28:20. Jacob beloofde een gelofte, ſeggende, vr. 22. Deſe ſteen die ick tot een op-gerecht teecken geſet hebbe, ſal een huys Godts zijn. Pſal 31:1. Ick hebbe een verbondt met myne oogen ghemaeckt, hoe ſoude ick dan acht ghe ven op een Maegdt?

C. Vrage. Wy wat occaſie worden deſe beloften gedaen?

Antw. By deſe occaſien:

(1.) Als men van Godt eenighe byſondere weldaedt verwacht / ofte oock als men eenige byſondere weldaet heeft ontfangen/Gen. 28:20. Wanneer Godt my behoedt ſal hebben op deſen wegh. Pſal. 66: 14. Ick ſal myne gheloften betalen die mijn lippen hebben ge-

uyt,

Digitized by Google

uyt, ende mijn mondt heeft gheſproken, doe my bange was. Pſal. 116: 13.

(2.) Als wy in eenighe ſolemnele plicht der Godts-dienſte beſich ſijn/ naamelijck/ omtrent de heylige Sacramenten / omtrent gebeden/ ende Middagen/ &c. 2. Chron. 15: 22. Alle het volck tradt in een Verbondt. V. 14. Sy ſwoeren den Heere. 2. Reg. 23: 2/3.

(3.) Als wy tegijens swaerlijck hebben overtreden / ofte als wy tegen eenige overtredinge bevreest ſijn/ Job 31: 1. Ick heb een verbondt met myne oogen gemaeckt. Pſal. 119: 5-6.

A. Vrage. Is 't genoegh datmen Godt een belofte doet?

Antw. Neen / want het is der wraſen wreck / datmen belooft en niet en houdt 't geen beloaft is / Pſal. 78: 8. Haer geeſt was niet getrouw met Godt. Eccleſ. 5: 3. Wanneer ghy eene belofte aen God gedaen hebt, en ſtelt niet uyt deſelvige te betalen: Want hy en heeft geenen luſt aen den ſotten. V. 4. Het is beter dat ghy niet en belooft, als dat ghy belooft, ende niet en betaelt. Deut. 23: 22.

A. Vrage. Waer voor moeten wy dan ſorge dragen?

Antw. Wy moeten ſorghvuldigh wachten om onſe beloften Gode te betalen / Pſal. 76: 12. Doet beloften, ende betaelt die den Heere uwen Godt. Eccleſ. 5: 3. Pſal. 116: 14. Ick ſal mijn beloften betalen.

B. Vrage. Waerom moeten wy onſe beloften ſoo ſorghvuldighlijck betalen?

Antw. De beweegh-redenen ſijn deſe:

(1.) De beloften maken een band en ſchuldt over de Ziele/ Num. 30: 3. De Ziele wort met een verbintenisſe verbonden. Joſ. 24: 22. Ghy zijt ghetuygen over u ſelven, dat ghy den Heere verkoren hebt om te dienen.

(2.) De Heere verbuldt ſijne groote beloften aen ons / ſoo is 't dan billijck dat wy oock onſe beloften verbulden aen hem / Eſai. 34: 16. Soeckt in het boeck des Heeren, ende leeſt, niet een van deſe en ſalder feylen. Pſal. 95: 5. Uwe getuygeniſſen zijn ſeer getrouw. 2. Cor. 1: 20.

(3.) De Heere heeft een grouwel van alle valſ' heydt / byſonderlijck als wy valſcheydt tegen hem ſouden ghebruycken / Eſai. 30: 9. Het zijn leugenachtige kinderen. Eſai. 75: 4.

A. Vrage. Maer moet men oock dan de beloften houden als daer een ſchadt valſ is?

Antw. Ja: Pſal. 15: 4. Heeft hy geſworen tot ſijn ſchade, evenwel en verandert hy niet. Joſ. 9: 18.

B. Vrage. Moet men oock dan de beloften houden / als men daer door tot ſonde wort aen-gedreven?

Antw. Neen: Want nooit mach men een bandt tot ſonde houden/ maer dan moet men die quade beloften hoe eer/ hoe liever breken/ 1. Sam. 25: 34. David ſeyde, ten ware dat ghy u gehaeſt hadt, ende my te gemoete ghekomen waert, ſoo en ware Nabal niemandt over-gebleven. 1. Sam. 14: 41.

Digitized by Google

A. Vrage. Waer door wordt Godts eere noch meerder groot ghemaeckt?

Antw. Door de ghehoorsaemheyde van sijne ghebooden in een Godtsaligen wandel/ Matth. 5:16. Laet u licht alsoo schynen voor de Menschen, dat se uwe goede wercken mogen sien, ende uwen Vader prysen die in de Hemelen is. Ephes. 1:3/4/5. Joan. 15:8. Hier in is mijn Vader verheerlijckt, dat ghy vele vruchten draeght.

C. Vrage. Wat ken-teyckenen heeft swodanigh een gehoorsaemheyt van Godts Weerden?

Antw. Dese na-volgende:

(1.) Als men op de minste kenniſſe van Godts Wet/ ghereet is te gehoorsamen/ hebbende een voornemen om al te suillen doen/ dat wy verstaen suillen Godts wil te zijn/ 1. Petr. 1:14. Als gehoorsame kinderen. Act. 9:6. Heere, wat wilt ghy dat ick doen sal.

(2.) Als men in alles sonder uytsonderinge/ Godts stemme gehoorsaemt/ Deut. 5:33. In al den wegh die de Heere u gebiedt, sult ghy gaen. Hebr. 13:18. Als die in alles willen eerlijck wandelen. Psal. 119:101.

(3.) Als wy seer begeerigh zijn/ om dagelijcx meer en meer van Godts wil te verstaen/ Psal. 119:33. Heere leert my den wegh uwer insettingen. Act. 9:7.

(4.) Als wy Godts Wil en Weeten meer achten als al het aertsche/ willende liever selfs het leven verliesen/ als Godts Weerden te overtreden/ Act. 5:20. Men moet Godt meer ghehoorsaem zijn, als de Menschen. Dan. 3:18.

B. Vrage. Wat behoort ons te beweegen om den Heere gehoorsaem te zijn?

Antw. Dese beweegh-redenen:

(1.) Godts authoriteyt en macht is groot/ die dit gebiedt/ Mal. 1:6. Ben ick een Heere, waer is mijn vreese? Jer. 18:6. Ghy zijt als leem des Potte-backers in mijn handen, seydt de Heere.

(2.) Godts weldaden zijn menighvuldigh/ die onse gehoorsaemheydt vroeghen/ Rom. 12:1. Ick bidt u om de barmhertigheden Godts. Luc. 1:74/75.

(3.) Wy zijn door veel beloften van Godts weeg aen verbonden om Godt gehoorsaem te suillen zijn/ Jos. 24:22. Ghy zijt getuygen over u selven, dat ghy den Heere verkoren hebt om hem te dienen. Hebr. 8:10. Dit is mijn verbondt.

(4.) Veel zegens komt den gehoorsamen over/ ende veel vloecken treffen den ongehoorsamen aen/ Hebr. 5:9. Jesus is allen die hem gehoorsaem zijn, een oorsake der eeuwiger zaligheydt geworden. Joan. 3:36. Die den Sone onghehoorsaem is, Godts toorn blijft op hem.

Mid-

Digitized by Google

Middagh-gesangh

Op de twaelfde Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 8. O onse Godt, en Heer soer hoogh gepresen, &c.

1.

Ick wil/ mijn Godt! u eer alsins verheyden/
Wilt my het heyr en tongh daer toe verleyden:
Die u in al de hooghste eer niet geeft/
Is ganschly onwaerdigh dat hy langer leeft.

2.

Ick wil vooz 't minst' en 't meest' u danck bewysen:
Ick wil u goetheyt en u waerheyt prysen:
Ghy hebt de eer van dat ick leef gesont:
Ick roem u heyl van 't zalige Verbondt.

3.

Dan will ick noch u grooten naem belyden/
't Geloof en vyerst geen menschelijck beswyden:
Ick spreeck van uwe Wet vooz kleyn en groot/
Ick spreeck voor u in't midden van de doodt.

4.

Mijn tongh is niet genoegh om u te noemen/
Zal ick met waerheyt u mijn Vader noemen/
Soo moet het leven komen by de leer,
Dat ghy zijt een heyligh Heer.

5.

Heb ick belooft verbet'ringh van mijn feylen/
Of dat ick aen den Armen yet sal geven/
Of eenigh plichr/ of eenigh ander dingh/
Ick sal 't betalen sonder minderingh.

Digitized by Google

Het Leven in ons Beroep.

De derthiende Dagh.

F. Vrage. Moet een Chriſten altijd beſich zijn met de plichten van Godtzaligheydt/ en van Godts-menſt?

Antw. Een Chriſten moet altijdt Godtzaligh leven/doch alſoo/ dat hy ſich mach, en moet oeffenen in een eerlijck beroep van dit tijdelijck leven/ 1.Cor.7:20. Een yegelijck blyve in die beroepinge, daer in hy van Godt is geroepen. 1.Tim.5:8. Die de ſyne, en voornamelijck ſyne Huys-ghenoten niet en verſorght, heeft het geloove verlochent. 2.Theſſ.3:10/11.

A. Vrage. Is het noodigh dat yder een ſich in een eerlick beroep oeffene?

Antw. Ja: Want de ledigheydt baert niet anders als veel quaets/ 2.Theſſ.3:11. Wy hooren van u, dat ſommighe onder u ongeſchickt wandelen, niet werckende, maer ydele dingen doende. 1.Theſſ.4:11.

A. Vrage. Zijn alle Beroepen des levens goedt en geoorloft?

Antw. Neen/ want vele hebben een ſchijn van leven die ydel/ en verderflijck is; ja die groote ſonden met ſich ſleept/ ofte die een minſten daer toe groote aenleydinge geeft/ Epheſ.5:11. En hebt geen ghemeynſchap met de onvruchtbare wercken der duyſterniſſe. 1.Theſſ.5:22. Onthoudt u van allen ſchijn des quaedts. Jud. V.23.

B. Vrage. Hoe kan men weten of ons beroep in dit tijdelijck leven/ een goede en geoorloofde ſtijl zy?

Antw. Dat kan men weten uyt deſe regelen:

Voor eerſt: Indien het een beroep is/ 't welck eerlijck en geoorloofde oeffeningen heeft/ Epheſ.4:28. Die geſtolen heeft, ſtele niet meer, maer arbeyde liever, werckende dat goedt is met de handen. Phil.4:8. Al wat eerlijck is, al wat wel luydt, dat bedenckt.

Ten tweeden: Indien wyſe Lieden in ſoo een beroep onder Godts Volck hebben gelieft/ Matt.6:3. Is deſe niet de Timmerman? Act.10:1. Daer was Cornelius de Hooft-man. Exod.31:3. Ick hebbe Bazaleel vervult met den Geeſt Godts, met wijſheydt, ende met verſtandt, en met wetenſchap, namentlijck in alle handtwerck.

Ten derden: Indien de Mannen Godts ſoodanige beroepingen voor goedt kennen/ Luc.3:14. Ende heem vraeghden ook de Krijghs-knechten, ſeggende, ende wy, wat ſullen wy doen? Ende hy ſeyde tot haer, en doet niemandt overlaſt, nochte en ontvreemt

nie-

Digitized by Google

niemandt het ſyne met bedrogh, laet u vergenoegen met u beſoldingen. Act. 13:7.

Ten vierden: Indien ons beroep noodigh en nuttigh is tot het gemeynte wel-varen van dit tijdelijcke leven / ſonder overtredinghe van Godts Wetten / 1. Cor. 12: 17. Ware het gheheele lichaem de ooge, waer ſoude het gehoor zijn? Exod. 31:3.

C. Vrage. Hoe moeten wy ons in ons beroep dragen?

Antw. Wy moeten deſe dingen doen:

(1.) Wy moeten oock op ons eyge beroep meeſt acht geven / om daer in ſtantvaſtighlijck en vruchtbaere te leven / ſiende niet ſoo ſeer hoe andere haer beroep waer nemen / als wel hoe wy het onſe beſtieren / 1. Petr. 4:15. Dat niemandt onder u en lyde als een die ſich met eens anders dingen bemoeyt. 1. Theſſ. 4:11.

(2.) Wy moeten niet verſuymigh en traegh weſen / maer met ſtadigher en neerſtigheydt ons oeffenen in onſe beroepinge / Eccleſ. 9: 10. Alles wat uwe handt vindt om te doen, doet dat met al uwe macht. Prov. 10: 4. De handt des vlytigen maeckt rijck. Prov. 21: 5.

(3.) Wy moeten tegen alle ſwarigheden wel gemoedt zijn / ende met kloeckmoedigheydt deſelvighe te boven ſoecken te komen / ſonder datrom ons beroep te laten varen / Prov. 24:10. Vertoont ghy u ſlap ten dage der benauwtheyt, uwe kracht is nauwe. Prov. 24:13. De Leuyaert ſeydt, daer is een Leeuw buyten, ick mochte op't midden der ſtraet gedoodt worden. Prov. 22:13.

(4.) Wy moeten met een matige winninge te vreden zijn / ſonder girrigheydt ons generende / Prov. 28: 20. Die haeſtigh is om rijck te worden, en ſal niet onſchuldigh zijn. 1. Tim. 6:6/7/8/9/10.

B. Vrage. Betrachten wy dan onſe beroep-lingen genoeghſaem / als wy deſe dingen wel waer nemen?

Antw. Neen: Want dit konnen de Heydenen ook wel doen / maer wy Chriſtenen moeten daer-en-boven noch deſe dinghen betrachten:

(1.) Wy moeten met vergenoeginge blyven in ons beroep / hoe ſleght en moeyelijck het ooch ſoude mogen weſen / upt erkentenisſe van Godts voorſienigheydt / die dit alles ſoo regeert / 1. Cor. 7:24. Een yegelijck, daer in hy geroepen is, Broeders, die blyve in 't ſelve by Godt. Jud. V. 16.

(2.) Wy moeten door onſe beroepinghen Godts eere ſoecken te verbreyden / ende Chriſti Leere te vercieren / Tit. 2: 10. Dat de Dienſt-knechten de leere onſes Zaligmakers in alles moghen verſieren. 1. Cor. 10: 31. Als wat ghy doet, doet het al ter eeren Godts.

(3.) Wy moeten in ons beroep ſoo leven / dat wy daer in den Heere ſelve als dienen / ende ons ſoo aen-ſtellen / als die daer over rekenſchap ſullen moeten geven / Col. 3:23. Al wat ghy doet, doet dat van herten, als den Heere, ende niet den Menſchen. V. 24. We-

Digitized by Google

tende dat ghy van den Heere fult ontfangen de vergeldinge der erffe-
niſſe: want ghy dient den Heere. Col. 4:1.

(4.) Wy moeten niet meynen dat den zegen voor onſe eygte wijs-
heydt komt / maer datſe van Godt komt / en daerom moeten wy
den Heere daerom heyligh lijck bidden / Pſal. 90:17. Beveſtight ghy
het werck onſer handen over ons: ja het werck onſer handen beve-
ſtight dat. Pſal. 127: 1/2. 't Is te vergeefs dat ghy vroegh op-ſtaet,
laet op blijft, eet het broodt der ſmerten: 't is alſoo dat Godt het ſynen
beminden als in den ſlaep geeft.

A. Vrage. Belieft het Godt altijdt onſe beroepinghe te zegenen met
goede winſten?

Antw. Neen / maer het behaeght hem den armen rijck te maken /
ende den anderen arm, 1. Sam. 2:7. De Heere maeckt arm, ende
rijck: hy vernedert, ende hy verhoogt. Pſalm. 22:2. Job 1:21.
De Heere geeft, en de Heere neemt.

B. Vrage. Hoe moet ſich ſoo een Chriſten draghen die arm is / ende
die alles in ſijn beroep regen loopt?

Antw. Soo een Chriſten moet deſe dingen doen:

Voor eerſt: Men moet niet miſmoedigh worden / noch ſich dar-
over quellen / al ſiet men ock dat het ſtrijdt de Godtloſe wel gaet /
Pſal. 37:1. En ontſteeckt u niet over de Boosdoenders. Pſalm.
10:15.

Ten tweeden: Men moet tegen Godt niet murmureren / noch
te daerom knopfelen aen Godts liefde / Job 1:21. Naeckt ben ick
uyt mijns Moeders buyck gekomen, ende naeckt ſal ick daer henen
wederkeeren: de Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen, de
name des Heeren zy gheprees. Hebr. 10:33. Exod. 9:1. Jud.
v. 16. De Godtloose zijn murmurerende, en klaghen over haren
ſtaet.

Ten derden: Men moet ſich wachten van alle ongherechtheyt en
quaetheyt ſpreken op andere die het beter gaet / Pſal. 37:1. En benijdt-
ſe niet die onrecht doen. Pſalm. 18:23. Eccl. 8:11. De quade vloec-
ken den Koningh, wanneer haer hondert.

Ten vierden: Men moet geen quade middelen gebruycken om
wederom tot voorſpoedt te komen / maer men moet deſe armoede
met lijdſaemheydt verdragen / Jac. 5:11. Ghy hebt de verdraegh-
ſaemheydt Jobs gehoort. Pſalm. 30:9. Opent uwen mondt, ende
oordeelt gherechtigh lijck, ende doet den verdruckten, ende noodt-
druftigen recht.

C. Vrage. Waer mede moet een arm Menſch ſich vertroosten in
ſijn armoede?

Antw. Met deſe gedachten:

(1.) Dat deſe ſtaet van Godt komt / die verſtaet dat dit ſoo voor
ons beſt is / Job 1:21. Godt gaf, Godt nam. Pſal. 119:57.

(2.) Dat wy ſondige Menſchen zijn / die alles hebben verbeurt /
en waerdigh zijn in de Helle gheworpen te worden / Mich. 7:9. Ick

ſal

Digitized by Google

ſal des Heeren gramſchap dragen, want ick hebbe tegen hem geſondight. Rom. 3:19.

(3.) Dat dit het lot van de bloomſte is geweeſt, ende dat andere Godtzalige noch veel armer zijn geweeſt als wy zijn/ Matt. 8:20. Jeſus ſeyde, de voſſen hebben holen, ende de voghelen des Hemels neſten: Maer de Sone des Menſchen heeft niet daer hy het hooft neder-legge. Luc. 16:21.

(4.) Dat dit aerdſche goedt maer een ydele ſchaduwe is / maer dat de geeſtelijcke goederen / ende de hemelſche rijckdommen de beſte zijn/ de welcke Godt aen de ydele Armen gheven wilt / Jac. 2:5. Hoort myne geliefde Broeders, en heeft Godt niet uyt-verkoren de arme deſer wereldt, om rijck te zijn in't geloove, ende Erfgenamen des Koninghrijcks, 't welck hy beloofd heeft den genen die hem lief hebben? Heb. 10:34. 1. Cor. 1: 27. De ghedaente der wereldt gaet voor-by.

A. Vrage. Waer komt de voor-ſpoedt in onſe herocpinghe van daen?

Antw. Van Godt/ Pſal. 10: 22. Den zegen des Heeren maeckt rijck. Pſal. 127: 2. De Heere geeft het ſynen beminden als in den ſlaep. Job 1:21.

A. Vrage. Is alle rijckdom een zegen van Godt?

Antw. Neen / want de Godtloſe ontfanghen in Godts tooren de rijdelijcke goederen/ Jer. 12:1. Waerom is der Godtloſen wegh voorſpoedigh? Job 21: 7. Waerom leven de Godtloſe, worden oudt, ja worden geweldigh in vermogen. Pſal. 73:7.

B. Vrage. Wanneer is de rijckdom een zegen van Godt?

Antw. Als de ſelvighe aen Godts Kinderen wordt ghegheven een goede / Pſal. 127: 2. Hy gheeft het den ſynen als in den ſlaep. Matth. 6: 33. De andere dinghen ſullen u toe-ghworpen worden.

C. Vrage. Waer upt ſal men konnen weten of ons de rijckdom oock tot zegen zy gegeven/ ende of wy die wel beſitten?

Antw. Upt deſe teyckenen:

(1.) Als wy ons hecrte daer door niet ghevoelen verlockt te zijn/ om aen de wereldt te hanghen / Pſal. 62: 11. Als 't vermoghen overvloedigh aenwaſcht, en ſet 'er het herte niet op. Deut. 32: 15.

(2.) Als wy de goederen niet hebben als diſtelen en doornen/ die ons beletten in de plichten van onſe Godtzalighept en Godtsdienſt/ Matth. 13:22. De verleydinghe des rijckdoms verſtickt het woordt, ende het wordt onvruchtbaer. Matth. 6: 24. Pſal. 2: 6. Wee die vermeerdert, het ghene ſyne niet en is, en die op ſich ladet dicken ſlijck.

(3.) Als wy daer door niet verleydt worden tot de ſonde van hoovaerdye/ verachtinghe den Armen / wereldt ſgeſint/ onvaerdt/ gierighept &c. Jac. 2: 3. Soudet ghy ſeggen tot den armen, ſtaet

ghy

Digitized by Google

ghy staet, ofte sit hier neder onder mynen voet-banck? 1. Tim. 6:17. Segget den rijcken in dese tegenwoordighe wereldt datse niet hooghmoedigh worden. Luc. 16:19. Daer was een seker rijck Mensche, ende was gekleedt met purper, ende seer fijn lijnwaet, levende alle dage vrolick ende prachtigh.

B. Vrage. Mach men met arbeyden om rijck te worden?

Antw. Men mach wel vlijtigh zijn om het huys te versorghen/ maer men mach niet na rijckdom jagen met een ordeloose begeerte / want dat is gierigheydt / 1. Tim. 6:9. Die rijck willen worden, vallen in versoeckinghen, ende in den strick, ende in vele dwase en schandelijcke begeerlijckheden. Prov. 24:3/4.

C. Vrage. Waer door behoorden wy af-gestraft te worden van dat t'samen-schapen van rijckdommen?

Antw. Door dese beweegh-redenen:

(1.) In rijckdommen steken veel gevaerlijckheden en verhinderinghen tot Godtsaligheydt / en tot de zaligheyt / Matth. 23:19. Jesus seyde tot syne Discipelen, voorwaer segge ick u, dat een rijcke swaerlijck in het Koningrijcke der Hemelen sal in-gaen. 1. Tim. 6:9/10.

(2.) Wy hebben niet veel van doen om te leven, ende noch minder is ons noodigh om wel te leven/ Luc. 12:15. Het en is niet in den overvloet gelegen dat yemandt leeft uyt syne goederen. 1. Tim. 6:8. Als wy voedtsel ende deckſel hebben, wy sullen daer mede vergenoeght zijn.

(3.) De rijckdommen van dit leven zijn seer onvaste en onghestadighe goederen/ die men lichtelijck komt te verliesen/ maer door dan een goedt gierige Ziele als met swaerden wordt door-steken / Prov. 23:5. Sult ghy uwe oogen laten vlieden op het gheene dat niet en is? want het sal sich ghewisselijck vleugelen maken, ghelijck een Arent die na den Hemel vlieght. Jes. 51:12.

(4.) De lust tot rijckdom wordt lichtelijck de sonde van gierigheydt, die een afgoderye is / en verdoemt voor Godts oogen/ Col. 3:5. Doodet dan uwe leden die op der aerde zijn, namelijck, hoererye, onreynigheydt, schadelijcke beweginghe, quade begeerlijckheydt, ende de gierigheydt, welcke is afgoden-dienst. Ephes. 5:5.

B Vrage. Waer in bestaet dan de rechte ghelegentheydt van een Godtsaligh Ziele/ omtrent de tydtlijcke goederen?

Antw. In dese gestaltenisse des herten:

Voor eerst: Dat men om groote rijckdommen noch bidde/ noch arbeyde/ Prov. 30:8. Armoede, noch rijckdom en geeft my niet. Prov. 23:4.

Ten tweeden: Als op onsen neerstighen arbeydt den rijckdom volght/ dat wy die niet verstooten / maer dat wy de selvige met gebruycken/ doch als een tot-merpsel in dit leven/ Psal. 62:11. Als 't vermoghen overvloedigh aenwascht, en set 'er het herte niet op.

Hartg.

Digitized by Google

Matth. 6: 33. Soeckt eerſt het Koninghrijcke Godts, ende ſijn gherechtigheydt, de andere dinghen ſullen u worden toe-ghevoxpen.

Ten derden: Als wy met te vreden zijn in onſe ſtaet hoe die oock wooz-valle / verghenoeght zijn die over de geeſtelijcke ydelheden der Ziele/ 1. Tim. 6. 6. De Godtzaligheydt is een groot ghewin met verghenoeginge. Heb. 13: 5. U wandel zy ſonder gelt-gierigheydt, ende zijt vergenoeght met het tegenwoordige.

Middagh-geſangh.

Op de derthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 1. Die niet en gaet in der Godtloozen raedt, &c.

1.

GEen Menſch en paſt de trage ledigheydt/
Het beſte bzoodt geeft eygen vlijtigheydt:
Ick moet in een herboeringh eerbiedt leven/
Na dat het mooz in Godes Woordt beſchzeven:
Indien ick dooz mijn handel ſtrijdt Godts Wet/
Soo is mijn ſtandt mij tot een ſmaet geſet.

2.

Hoe dat het my in deſe weereldt gaet/
Ick ben verhoeght in deſen mijnen ſtaet:
Ick ſal gheduldigh en vlijtigh 't mijn betrachten/
En my van alle ſtoutheyt ſtercken inden vrees:
De grootſte kunſt is noyt mijn hoogſte menſch/
Maer/ dat ick dienen mach, en Godt en Menſch.

3.

Schoon dat ick dan geen ſchat hael over hoop/
Maer dat ick ſomtijdts yet tot ſcha verkoop:
Schoon dat ick oock in armoede' gantſch verachter/
't Is Woort daer in geen verſtoorder dighepdts Verachter:
Ick dzagh gedultigh dit verdzietigh lot/
Ick troost my met de goed'eren van mijn Godt.

4.

Maer doch indien de Heer ons voorſpoedt geeft/
En wil darmen yet boven noodt-druft heeft:
Het goedt moet ons de deughden niet onttrecken:
Ick moet in voorſpoedt gantſch mijn hert verwecken
Tot danck aen Godt/ en tot mildadigheydt/
Dan is my 't goedt in zegeninghe bereydt.

Het

Digitized by Google

Het Leven in de Wereldt.

De veerthiende Dagh.

A. Vrage. Nademael een Chriſten nevens andere Menſchen oock leven moet in de wereldtſche Beroepen, magh hy ſich ſelven als andere Menſchen aenſtellen?

Antw. Neen/ maer al-hoe-wel wy leven in de wereldt/ ſoo moeten wy nochtans niet leven als of wy waren van de wereldt/ Rom. 12:1. En wort deſer wereldt niet gelijckformigh. Eſai. 61:9. Zach. 8:23.

B. Vrage. Waer op moeten wy dan acht geven/ op dat wy ons van de wereldt af-ſonderen?

Antw. Jevens vele andere dinghen/ ſoo moeten wy acht ſlaen op de uytwendigheden van kleederen, en van vermakelijckheden, 1. Petr. 3:3. Het verciersel der Godtzalige en is niet in't gene uyterlijck is. 1. Petr. 3:4. 1. Joan. 2:15/16.

A. Vrage. Is het ongeoorloft/ koſtelijcke kleedinge te dragen?

Antw. Neen: Want Lieden van groote ſtaet en aenſienlijckheydt mogen die hoedanigheden met gebruycken/ dewyle het ſilver en goudt Godts zijn/ Hag. 2:9. Myne is het ſilver, ende myne is het gouw, ſpreeckt de Heere der heyrſcharen. Prov. 30:20. Matth. 6:29. Salomon was in ſijn heerlijckheydt bekleedt.

B. Vrage. Konnen de groote en machtige Lieden haer hier in ooch beſondigen?

Antw. Ja ſeer ſwaerlijck/ Luc. 16:19. Een ſeker rijck Menſche was gekleedt met purper, ende ſeer fijn lijnwaet. Hof. 1:8. Eſai. 3:24. In plaetſe van een wyen rock, ſal verbrandinge zijn.

C. Vrage. Wat miſ-bruyck moet begaen omtrent de kleedinge?

Antw. Dat miſ-bruyck beſtaet hier in:

Voor eerſt: Als de kleederen verre boven het beroep, en boven de ſtaet gaen/ Luc. 16:19. Daer was een ſeker rijck Menſche, ende was gekleedt met purper ende met ſeer fijn linnen. Eſai. 3:16. Daerom dat de Dochteren Zion haer verheffen.

Ten tweeden: Als de yderheden en pronckeryen te ſeer worden geſocht/ ſonder aenſien van eenige koſten of ergernuſſen/ Eſai. 3:23. De fyne linne deckſels, ende de hulle-doecken, ende de ſleyers. 1. Petr. 3:3. Verciersel ſtellen in't vlechten des haers, en in koſtelijcke kleederen.

Ten derden: Als de kleederen ſoo ongeſtadigh zijn/ datmen gedurigh na verandering/ en na vreemde faſoenen begeerigh is/ Zeph. 1:8. De Heere ſal beſoeckinghe doen over de Vorſten, ende over de Kinderen des Koninghs, ende over alle die haer kleeden

Digitized by Google

den met vremde kleederen. Esai. 2 : 6. Haer luft is aen de vremde.

Ten vierden: Als het kleedt een levey is van een hoovaerdigh / ydel / en wereldts heere / Esai. 3 : 16. Daerom dat de Dochteren Zions haer verheffen, ende gaen met uyt-gestreckten halse. &c. Hos. 2 : 1.

C. Vrage. Waerom moeten wy ons wachten van dit misbruyck der kleederen?

Antw. Om dese redenen:

(1.) Dit misbruyck der kleederen is een schendigh misbruyck van Godes gaven / dewijle de kleederen tot dit eynde niet zijn ghegeven / Hos. 2:8. Ick sal wegh nemen mijn wolle ende mijn vlas, dienende om hare naecktheydt te bedecken. Gen. 3 : 17. Rom. 8 : 20. Het schepsel suchte over dese ydelheden.

(2.) Het is een bewijs van een verveerlijck / vleeschelijck / hoovaerdigh / en ontuytsch gemoedt / Prov. 7:10. Ende siet, een Vrouwe ontmoete hem in een Hoeren verciersel. Esai. 3 : 16. Jer. 4 : 30. Wat sult ghy dan ghy Verwoeste: al kleedet ghy u met schar-laken, al verciert ghy u met gouden cieraet, al schuyrdet ghy u met blanckersel, soo sondt ghy u doch te vergeefs op-proncken.

(3.) Het is seer ergerlijck voor het Christen-dom / want daer heeft men andere Weerten / 1. Tim. 2 : 9. Dat de Vrouwen in een eerbaer gewaet, met schaemte, ende matigheydt haer selven verciren, niet in vlechtinghen des hayrs, ofte goude, ofte paerlen, ofte kostelijcke kleedinge. 1. Petr. 3:3/4.

(4.) God wil om dit misbruyck der kleedinghe swaere straffen senden / Esai. 3 : 24. Ende het sal geschieden dat er voor specerye stanck sal zijn, ende losligheydt voor een gordel. Zeph. 1:8. Ick sal beloockinghe doen over die haer kleeden met vremde kleederen.

C. Vrage. Wat moete sal men dan dolen in die kleedinge?

Antw. Al hoe-wel dit behoorelijck is te beschryven om dat de sonde meest in het heere stuckt / soo hebben wy nochtans dese gemeyne regelen gegeven:

(1.) Yder Christen moet acht geven op sijn staet en beroep / om te sien wat daer in betaemelijck sy / 1. Thess. 1 : 8. Die sachte kleederen dragen, zijn in der Koningen huysen. Psal. 45 : 10. De Koninghs Dochter staet aen uwe rechter-handt in het fijnste gout van Ophir.

(2.) De dragen van buytenbere bijsonderheyt of pracht-konnen een eerlijcker kleedt hebben / boven de andere dingen / Matth. 22:11. Daer was een Gast, die geen bruyloft-kleedt aen hadt. Luc. 15:22. De Vader seyde tot sijn Dienst-knechten, brenght voort het beste kleedt. Apoc. 19:8.

(3.) De ontrouwige uytwendigheden moet men seer beschryven / Esai. 3 : 20. De hooft-krooninghe, de arm-versierselen, de hint-sieraden, &c. 18/19/21/22.

(4.) Het

Digitized by Google

(4.) Het faſoen der wereldt moet niet gevolght worden/ indien het ergherlijck is / maer als het middel-matigh is / ſoo moet een Chriſten hier toe ſeer tragelijck komen/ om de wereldt niet gelijckformigh te zijn / Rom. 12 : 2. En wordt deſe wereldt niet gheliickformigh. 1. Joan. 2 : 15/16. 1. Theſſ. 5 : 22. Onthoudt u van allen ſchijn des quaedts.

(5.) Wy moeten onſe herte niet verharden tegen de gemeyne beſtraffingen der Predicanten/ want die weten beſt/ wat in deſen tegenwoordigh zy/ Deut. 13 : 17. Zijt uwen voor-gangeren ghehoorſaem, ende zijt deſelvige onderdanigh. 1. Cor. 7 : 31.

(6.) Wy moeten altijdts in alle ongheſteligheyt voor-ſtallen/ de heylighſte zyde kiesen/ende daerom liever wat beneden onſen ſtaet gekleedt gaen / als boven onſen ſtaet / tot bewijs dat onſe herte niet hooghmoedigh is / Col. 3 : 12. Doet aen oodmoedigheydt. 1. Petr. 2 : 4. 1. Tim. 2 : 9. Dat de Vrouwen in een eerbaer ghewaet, met ſchaemte, ende eerbaerheydt haer ſelven verçieren.

E. Vrage. Beſtaet dan het Chriſtendom in deſe uytwendigheden?

Antw. Neen : Waer nochtans beſtaet het Chriſtendom niet wel/ als men oock op de uytwendigheden geen acht geeft/ 1. Cor. 6 : 20. Verheerlijckt Godt in u lichaem. Matth. 5 : 16.

B. Vrage. Strijdt dit niet tegen de Chriſtelijcke vryheydt/ daermen ſoo nauw op de kleederen ſoude moeten acht ſlaen?

Antw. Neen : Want de Chriſtelijcke vryheydt beſtaet niet in een ongebonden loſſigheydt des vleeſchs/ maer hier zijn deſe Weten/ 1. Cor. 10 : 32. Weeſt ſonder aenſtoot te gheven den Joden, ende den Griecken, ende den Ghemeynten Godts. 1. Cor. 6 : 12. Alle dinghen zijn my gheoorloft, maer alle dinghen en zijn niet oorbaer.

A. Vrage. Zijn daer alle die koſtelijckheden te vergheefs geſchapen?

Antw. Neen : maer behalven dat dele ſchepſelen Godts bedoyen worden door Dupvels konſtenaers/ ſoo is dit waerheydt/ dat Godt ſijn ſchepſelen geeft/ om na gelegentheyd daer haer en beroep matighlijck de ſelvige te gebruycken/ tot zijnder eere/ 1. Tim. 6 : 17. Godt verleent ons alles rijckelijck om te ghenieten. 1. Cor. 7 : 31. 1. Tim. 4 : 4. Alle ſchepſel Godts is goedt, met danckſeggynge ghebruyckt.

A. Vrage. Is 't al geraden daermen ſich ſtelle tegen de gemeyne gewoonte der Menſchen?

Antw. Ja/ als die ghewoonte ſtrijdt tegens de loop van het Chriſtelijcke leven/ Jac. 1 : 27. De ſuyvere Godts-dienſt is deſe, ſich ſelven onbeſmet te bewaren van de wereldt. 1. Petr. 4 : 3. 1. Joan. 2. 11. Gheliefde, en volght het quade niet na, maer het goede.

B. Vrage. Waer ſoude ſoo een ſteehte kleedinghe niet ſchynen na gierigheydt te ſmaken?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Heer/ſoo wanneer als men rijſchelijck aen arme Lieden tijdt-deelt/ want hier voor moet men dan ſorge dragen/ Job 19:14. Ick bekleede my met gherechtigheydt. Pſal.58:6/7. Is't niet, dat ghy den hongherigen u broodt mede-deylt, ende de arme verdreven in huys brenght: Als ghy eenen naeckten ſiet, dat ghy hem decket.

A. Vrage. Waer ſouden wy dan van alle Menſchen niet beſpot worden/ als wy ſoo ſleehte geklee dt gingen?

Antw. Het is beter van Menſchen beſpot te worden/ als van Godt geſtraft te worden: Deſe dreeſe moet ons het goede niet doen laet-laten/ Rom.12:21. En wort van het quade niet overwonnen, maer overwint het quade door het goede. 1.Petr.4:3/4. Jerem. 15:19. Keert ghy tot haer niet weder, maer laetſe tot u weder-keeren.

C. Vrage. Is 't niet goedt datmen arm het maken van die koſtelijcke kleederen vele Menſchen haer broodt laet winnen?

Antw. Dit is het oogh merck niet van die dertele werelts kinderen: Godt dient ghelweten/ datmen de liefde niet moet offeren door ſondige middelen/ maer men moet altijdt goede middelen gebruycken/ want de zegen moet van Godt af-komen/ Prov.10:22. De zegen des Heeren maeckt rijck. Pſal.127:3/5. Act.19:25. Demetrius maeckte Tempelen voor Diana van ſilver: en ſeyde, Mannen, ghy weet dat wy uyt dit gewin onſen welvaert hebben.

B. Vrage. Als nu iemandt hier in feylde/ is dit niet een kleyne ſonde?

Antw. Jaeen: Want hoe de ſonde gemackelijcker is om naet te laten/ hoe de ſonde grooter onbarmhertzichheydt is/ Eſai.3:17. De Heere ſal den ſchedel van de Dochter Zions ſchurfdigh maecken. 1.Matth.5:19. De minſte geboden moeten niet ontbonden worden. Ezech.13:19.

C. Vrage. Hoe moet ſich dan een Chriſten gedragen?

Antw. Een Chriſten moet ſijn kleederen doch uiterlijcken gebruycken tot noodtwendigheydt/ en tot een matighe eerbaerheydt/ ſoo verre als/ datmen daer in het onſonderſte verciersel niet en ſtelle/ maer datmen arbeydt met meerder ſorge voor het kleedt der Ziele/ 1.Petr.3:3. Welcker verciersel zy, niet 't ghene uyterlijck is. v.4. Maer de verborgen Menſche des herten in het onverderfelijck verciersel eens ſachtmoedighen en ſtillen geeſts, die koſtelijck is voor Godt. Eſai.61:10. 1.Tim.2:9.

E. Vrage. Zijnder meer uytwendigheden der werelt/ daer de Chriſtenen acht op moeten ſlaen?

Antw. Ja/ daer zijnder vele: ghelijck daer zijn alle die bleerſchelijcke tijdt-hantieringen/ en ſpeel-dagen in kermiſſen/ &c. 1.Joan. 5:19. Wy weten dat wy uyt Godt zijn, ende dat de geheele werelt leyt onder het booſe. Rom.13:12/13. Epheſ.5:4. On-eerbaerheyt, ſot-geklap, geckerye en betamen niet.

Digitized by Google

E. Vrage. Konnen deſe dinghen niet beſtaen met de Chriſtelijcke vryheydt?

Antw. Neen: Want Chriſtus heeft ons gheen vryheydt gegeven voor het vleeſch/ maer hy heeft het ſelfsighe een naeuwe room in de mondt gelepdt / Matth. 7: 13. Gaet in door de enge poorte. Matth. 5: 30. Matth. 11: 12. De Geweldighers nemen het Koninghrijcke Godts in.

C. Vrage. Wat quaedt ſteeckt dan in het ghebruyck van de wereltſche vermakingen?

Antw. Dit quaedt ſteeckt daer in/ dat hier voor:

(1.) De ſwacke worden ge-ergert/ergernisse is te myden/ 1. Cor. 8: 10. De conſcientie des genen die ſwak is, wort geſtijft. Rom. 14: 13.

(2.) De Heylige worde ghelaſtert / alſ of deſelvighe den ruymen room tot een wulps leven gaf / Ezech. 36: 20. Sy ontheyligden mijn heyligen naem. Rom. 2: 24. De name Godts wort om uwen't wille gelaſtert.

(3.) De buyck wordt dan meer ghedient als Godt/ Phil. 3: 19. Welcker Godt is de buyck. 2. Tim. 3: 4. Sy zijn meer Lief hebbers der welluſten als Lief hebbers Godts.

(4.) Hier door wordt de kracht der ware Godtzaligheydt verdooft/ ende de Heylige Geeſt bedroeft / Epheſ. 4: 30. En bedroeft den Heyligen Geeſt Godts niet. Jude 4. Sy mis bruycken de genade tot ontuchtigheydt.

B. Vrage. Moet men dan ghehoel ſonder eenigh vermaeck leven in deſe weereldt?

Antw. Godt laet ons toe een matigh en danckbaer ghebruyck van alle ſyne ſchepſelen / Act. 14: 17. Vervullende onſe herten met ſpyſe en vrolickheydt. 1. Tim. 4: 4. 1. Tim. 6: 17. Hy geeft ons alles rijckelijck om te genieten.

C. Vrage. Wat regelen moet men dan waer nemen in onſe vermakelijckheden?

Antw. Deſe na-volgende:

Voor eerſt: Men moet de vermakelijckheden deſes levens niet te hoogh achten, Phil. 3: 19. Welcker Godt de buyck is. 2. Tim. 3: 4.

Ten tweeden: Men moet daer niet dickwils in beſich weſen / 2. Petr. 2: 13. Deſe ſullen verkrygen den loon der ongerechtigheyd, die de dagheliizeſe weelde haer vermaeck achten. Luc. 16: 19. De Rijcke-man leefde dagelijcks prachtigh.

Ten derden: Men moet toonen/ datmen het herte in die dingen niet vaſt heeft ghehecht / maer datmen vermaeck heeft in andere vreughde/ Rom. 14: 17. Het Koninghrijcke der Hemelen en is niet ſpyſe en dranck, maer gerechtigheyt, vrede, en blijdſchap door den Heyligen Geeſt. Pſal. 4: 8.

Ten vierden: Men moet in alle de middelmatige vermakelijckheden ſich ſeer omſichtigh dragen/ en geſtadigh beſommiert zijn/ of

Digitized by Google

daer uyt geen verbolginge van Godts ghevaer / en ergerniſſe voor de ſmacke / ſal voort-komen / Pſalm. 29 : 11. Een ſot laet ſijn gantſche geeſt uyt. Jude V. 12. Deſe zijn vlecken in uwe liefde maeltyden.

B. Vrage. Waer door moeten wy op-gheweckt worden / om ons in onſe oeffe of de vermaeckelijckheden niet te laeten te gaen?

Antw. Voor deſe beweegh-redenen :

(1.) Gedenckt dat op ſoodanighe tyden de Satan meeſt ſijn netten ſpreyt om Zielen te vangen / 1. Petr. 5 : 8. Zijt nuchteren ende waeckt, want uwe tegen-partye de Satan, gaet om u als een brieſchende Leeuw, ſoeckende wie hy ſoude moghen verſlinden. Jac. 4 : 7.

(2.) De ſtreef-dagh / en de dagh des Oordeels ſoude ons in ſoo een tuyteldts leven niet dienen aen te treffen / Matth. 24 : 38. Gelijck ſy waren in de dagen voor de ſunt-vloedt, etende en drinckende. V. 39. Ende en bekende niet tot dat de ſunt-vloedt quam &c. V. 49/50. Luc. 21 : 34. Dat u herte niet te eeniger tijdt beſwaert en werde met dronckenſchap en ſorghvuldigheydt des levens, op dat u dien dagh niet haeſtigh en overvalle &c.

(3.) De waerdigheyd de van onſe geeſtelijcke ſtaet is te heerlijck / als dat wy ons aen ſoodanige ongheyden der aerde ſoude vergaepen / 1. Petr. 2 : 9. Ghy zijt een uyt-verkoren geſlacht; een Koninghlijck Prieſterdom. Phil. 2 : 15. Op dat ghy als lichten ſchynet in een krom ende verdraeyt geſlachte &c.

(4.) Gedenckt dat de Heere op alles ſeer naeuwe acht ſlaet / ende dat hy ons daer om in het Gerichte ſal brengen / Eccleſ. 11 : 9. Verblijdt u, ô Jongelingh! in uwer jeughd, ende laet u herte ſich vermaken in uwe jongelinghſchap, ende wandelt in de wegen uwes herten, ende in de aenſchouwinghe uwer oogen : Maer weet dat Godt om alle deſe dingen u ſal doen komen voor 't gerichte. Pſal. 143 : 2.

Middagh-geſangh

Op de veerthiende Dagh van de Maendt.

Stemme : Pſalm 33. Weeſt nu verheught alle ghy oprechten, &c.

I.

Ick leef met Menſchen in de wereldt ;
Maer 't ſiet de deſer wereldts paſt my niet/
Ick gae niet hoffelijck beperreit/
't Pluweel is voort mijn cieraet niet :
Ick ſoeck beter ſchoonheydt/

Digitized by Google

Daer in beter loon ley dt/
't Cieraet van 't gemoede:
Al dat werelds weſen/
Mach in die niet weſen/
Die Godts wille doet.

2.

Hoch ſoo ick koom tot ſtaet en eeren/
Hoo mach ick dragen beter kleedt;
Maer dan noch koomt my Chriſtus leeren/
Niet uyt te wijden al te breedt:
't Moet met nieuwe ſnuffen/
Ande're niet verbluffen/
Hoovaerdy en pronck/
Heeft hier geen verſchooninghy/
Onnutſchje verrooninghy
Is een heilſche vonck.

3.

Ick moet my ook ſorghvuldigh maeſte
Van werelds ydelheyt/
In ſpijs en dranck/ by daeghy/ by nachte:
De Chriſten plicht is matigheydt.
't Mach die ſchepſels murren/
Maer ick moet my ſtutten/
Dat ick rijdt en hert
Gantſch met gae begeven
Tot dat bequaghdigh leven/
Anders nateert my ſmert.

Het Leven in het Houwelijck.

De vijfthiende Dagh.

A. Vrage. Hebben wy noch op ons ſelven acht te ſlaen ten opſichte van een Godtzalighy leven?

Antw. Jeeren/ maer wy moeten ook op malkanderen acht gheven/ Hebr. 10: 24. Laet ons op malkanderen acht nemen, tot opſcherpinghe der liefde, ende der goede wercken. Hebr. 3: 12/13. 1. Theſſ. 5: 14/15. Vermaent de ongeregelde.

B. Vrage. Wie zijn ons de naeſte daer wy nierſt acht op ſlaen moeten?

Antw. De eerſte en naeſte bande van vriendtſchap is het Houwelijck/ waer door Man en Vrou malkanderen de naeſte zijn/ Gen. 2: 24. Daerom ſal de Man Vader en Moeder verlaten, ende ſijn Wijf aenkleven, ende ſy ſullen toteen vleeſch zijn. Matth. 19: 6.

Vrage.

Digitized by Google

A. Vrage. Is dit een goede staet voor een Christen / dat hy sich tot een Houwelijck begeve?

Antw. Ja / niet alleen is het een goede staet / maer het is oock een seer nuttige en noodige staet / Gen. 2:18. Het is niet goet dat de Menschе alleen zy. Hebr. 13:5. Het houwelijck is eerlijck onder allen, ende het bedde onbevleckt.

C. Vrage. Om wat redenen moet men desen staet voor eerlijck, nuttigh, en noodigh achten?

Antw. Om dese redenen:

(1.) De Instelder is Godt de Vader / in het Paradijs in de staet der heyligheydt / Gen. 2:21. De Heere Godt bouwde de ribbe, die hy van Adam ghenomen hadde tot eene Vrouwe, ende hy brachtse tot Adam. Matth. 19:6.

(2.) Jesus Christus is door middel van dese staet der Voor-ouders / opnieuwigh in de wereldt ghekomen uyt een Maeght, Esai. 7:14. Siet een Maget sal swanger worden, ende sy sal een Sone baren. Matth. 1:20.

(3.) De geestelijcke ghemeenschap tusschen ons en tusschen Jesum Christum / wordt daer by vergeleken / Ephes. 5:32. Dese verborgenheydt is groot, doch ick segge dit, siende op Christum, ende op de Gemeynte. Matth. 22:2/11.

(4.) Het is een remedie tegen onreyne begeerlijckheden / ende een middel tot een vermaeckelijck en vreedsaem leven / 1. Cor. 7:2. Om der hoererye willen, sal een yeghelijck Man sijn eygen Wijf hebben, ende een yeghelijck Wijf sal haer eygen Man hebben. Ephes. 4:9/10/12.

B. Vrage. Is het ghenoegh als men maer een Partye heeft ghetrouwt?

Antw. O neen / maer een Ghelooghe moet acht geven dat hy wel trouwe / 1. Cor. 7:39. Alleenlijck in den Heere. Gen. 6:1/2.

C. Vrage. Waer op moeten de Christenen dan acht slaen / als sy gesint zijn een Houwelijck te komen?

Antw. Men moet acht geven op dese dingen:

(1.) Op Geslachte, op dat men niemandt en trouwe / die te na in bloedt bestaet / Lev. 18:16. Ghy sult de schaemte der Huys-vrouwe uwes Broeders niet ontdecken. Ps. 8. Amos 2:7. Lev. 20:11.

(2.) Op Religie, soo dat men niet en trouwe aen Personen / van een andere Godts-dienst / Deut. 7:3. Ghy en sult u met hen niet vermaeghschappen. 2. Cor. 6:14. En treckt niet een ander jock aen met de ongeloovige. Esr. 9:2.

(3.) Op Godtvreesentheydt: want desselvige Religie te behouden is niet genoegh / maer men moet oock upt-sien na Personen / die den Heere vreesen / 1. Cor. 7:39. Dat se trouwen, maer alleenlijck in den Heere. Gen. 6:1/2/3. Prov. 31:30.

(4.) Op op-voedinghe, deughden der Ziele, en staet: Want de deughden der Ziele zijn altijdt de beste / een ghewijsigheydt in staet,

Digitized by Google

geeft het voorſte huys-houden / Pſal. 19 : 14. Huys en goedt is een erffeniſſe van de Vaderen, maer een verſtandighe Vrouwe is van den Heere. Pꝛov. 31 : 30.

C. Vrage. Wat ſal men doen om ſich ſelven te verſekeren van de nature en aerdt het ghene die men tot een Partuyr ſoeckt te bekomen?

Antw. Hier ſal deſe middelen gebruycken:

Voor eerſt: Men moet vernemen wat naem de Perſoon heeft onder de Vrome: Voedanigh de uytwendighe ſpraeke, kleedinghe, en omgangh zy: Als oock met wat geſelſchap die Perſoon meeſt om-gaet / Pꝛov. 10 : 17. De ghedachteniſſe des rechtveerdige ſal tot zegeninge zijn. Eſai. 3 : 9. Pꝛov. 13 : 20. Die met de Wyſe omgaet, ſal wijs worden: maer die der Sotten Met-geſelle is, ſal verbroken worden.

Ten tweeden: Men moet ſich beraden met Vrome en vertroude Lieden / met Ouders en Vrienden / Ꝛt. Ruth 3 : 1. Naomi ſeyde tot Ruth, en ſoude ick u geene ruſte ſoecken dat het u wel gae. Gen. 24 : 48/49.

Ten derden: Men moet door uytwendigheden in ſchoonheydt ſich niet laten in-nemen / eer men weet hoe de ſtaet der Liefde zy in het ſchoonne lichaem / Pꝛov. 31 : 30. De bevalligheydt is bedrogh, ende de ſchoonheydt is ydelheydt. Gen. 6 : 1/2/3. De Sonen Godts ſagen dat de Dochteren der Menſchen ſchoon waren.

Ten vierden: Men moet den Heere ernſtigh bidden / dat hy hier in een genadigh Leydts-man wil weſen / Gen. 24 : 12. Heere Godt mynes Heeren Abrahams, doetſe my doch heden ontmoeten, ende doet weldadigheydt by mynen Heer. Pꝛov. 19 : 4.

B. Vrage. Zyn de jonghe Lieden in het ſoecken van een Partuyr haer eyge Meeſter en Voogt?

Antw. Gantſch niet / maer de authoriteyt van de Ouders / of te van die ghene / de welcke de Ouders in haer plaetſe hebben gheſtelt / moet hier in groot-achtinge komen / Jer. 29 : 6. Nemet Wyven voor uwe Sonen, ende geeft uwe Dochteren aen Mannen. Deut. 7 : 3. Ghy en ſult uwe Dochteren niet geven aen hare Sonen. Gen. 20 : 19.

B. Vrage. Waer in beſtaet de eerſte bandt des Houwelijcks?

Antw. In het onderlinghe weder-zijdts verloven, maer door de ſene ſich aen den anderen verbindt met een heyligh belofte / Ruth. 1 : 27. Maria was een Maeght die aen Joſeph ondertrouwt was. Gen. 19 : 14. Deut. 22 : 24.

C. Vrage. Mach men ſoo een belofte wel verbreken?

Antw. Als ſoo een belofte abſolutie ſonder conditie is ghedaen / ende als niet tuſſchen beyden ſtaet / 't welck machtigh is het Houwelijck volgens Godts Woet te hinderen / ſoo mach die belofte niet verbroken worden: Want ſoodanige merckt de Heylige Schrifture aen als Man en Vrouw, Deut. 22 : 24. Die by een ondertrouwde

Maeght

Maeght leght, heeft ſynes naeſten Wijf vernedert. Matth. 1 : 20. Pſal. 15 : 4.

A. Vrage. Mach men wel een Bruyloft houden?

Antw. Ja/ Joan. 2 : 2. Jeſus was oock genoodt ende ſyne Diſcipelen tot de bruyloft. Gen. 29 : 22. Matth. 22 : 3.

B. Vrage. Mach men op den dagh des Bruyloffs wel vrolijck weſen?

Antw. Ja/ als alles in matigheydt ſonder ergernisſe/ of ſondige vleeſchelijckheden tot-gaet/ Matth. 9 : 15. Konnen oock de Bruyloffs-kinderen treuren ſoo langhe den Bruydegom by haer is? Eſai. 62 : 5. Gelijck de Bruydegom vrolijck is, over een Bruydt, alſoo ſal onſe Godt vrolijck zijn over u. Jer. 33 : 11.

C. Vrage. Wanneer mooght de maet te bupten gegaen?

Antw. Dit geſchiedt als deſe dingen voor-vallen:

(1.) Als men vrolijcke Bruyloften houdt in droeve tyden van Landt of Kercke/ ja datmen ſelfs op Kiddagen wat vreſenijck weſen/ Eſai. 22 : 12. Godt roept tot geween, ende tot rouw-klage, ende tot kaelheydt ende tot omgordinghe eener ſack. ℣. 13. Maer ſiet, daer is vreughde ende blijdtſchap met runderen te dooden. Jeſ. 22 : 13.

(2.) Als men al te veel maecht ſtaet in eren en dunckem/ in danſſen en ſpringen/ &c. Amos 6 : 6. Ghy eet de lammeren van de kudde, ende de kalveren uyt het midden van den meſt-ſtal, ghy drinckt den wijn uyt ſchalen, ende en bekommert u niet met de verbrekinge Joſephs. Eſai. 5 : 12.

(3.) Als men tot overdadigheydt in dronckenheyden en braſſerijen uyt-valt/ Luc. 21 : 34. Siet toe dat u herte niet te eeniger tijdt beſwaerdt en worden met dronckenſchap en gulſigheydt. 1. Petr. 3 : 4.

(4.) Als men veel verquiſt voor de Bruyloft/ en datmen niets byſonders overigh heeft voor arme Lieden/ Luc. 16 : 21. Lazarus begeerde verzadight te worden van de kruymkens die van den rijcken Mans tafel vielen. Pſal. 8 : 13.

(5.) Als men in Bruyloffs-vreughde ganſch ſorgeloos is/ even of dat een tijdt was/ dat het ſoo nauw niet ſtondt/ hoe men het marckt/ Jude ℣. 12. Deſe voeden haer ſonder vreeſe. Amos 6 : 1. Wee den geruſten te Zion. ℣. 5. Die op het geklanck der luyte quinckeleren. ℣. 6. Ende ſich niet en bekommeren met de verbrekinghe Joſephs.

C. Vrage. Hoe moeten ſich Man en Vrouw tot ghetrouwt zijnde/ te ſamen dragen?

Antw. De ghemeyne plichten die Man en Vrouw te ſamen ſtaen maer te nemen/ zijn deſe na-volgende:

Voor eerſt: Sy moeten te ſamen wonen ende gemeynſchap van Huys, Tafel, ende Bedt gebruycken/ Gen. 2 : 24. Daerom ſal de Man ſijn Vader en Moeder verlaten, ende ſijn Wijf aenhanghen, ende ſy twee ſullen tot een vleeſch zijn. Matth. 19 : 5. Pſal. 45 : 11.

Digitized by Google

Ten tweeden: Sy mogen malkanderen niet verlaten in een verbintenisse van den houwelijck-handt / ten sy om overspel / Mal. 2:16. De Heere de God Israëls seydt, dat hy het verlaten haet. Matth. 19:4/5/6/8/9. 1. Cor. 7:10. Den getrouwden gebiede, niet ick, maer de Heere, dat het Wijf van den Man niet en scheyde.

Ten derden: Sy moeten het houwelijck eerlijck houden / sonder sich in onreynigheydt te verloopen / Heb. 13:4. Het is een onbevlecket bedde. Prov. 6:32/33/32.

Ten vierden: Sy moeten een sonderlinghe liefde tot malkanderen hebben / Tit. 2:4. Dat de jonge Vrouwen leeren, haer Mannen lief te hebben. Cant. 2:6. Ephes. 5:25. Ghy Mannen, hebt uwe eygene Vrouwen lief.

Ten vijfden: Sy moeten weder-sydts met malkanders swackheden ghedult hebben / en haer in malkanderen vrede-lievend' te ghemoedt houden / Gal. 6:2. Draeght malkanders lasten. Ephes. 4:9/10.

Ten sesten: Sy moeten malkanders wel-stant / na Ziele en Lighaem, in eer / staet / middelen / vrienden / en. oprechtelijck helpen bevorderen / 1. Cor. 7:17. Wat weet ghy Wijf, of ghy den Man sult zaligh maken? of wat weet ghy Man, of ghy het Wijf sult zaligh maken? Ephes. 5:29. Niemandt heeft oyt sijn eygen vleesch gehaet, maer hy voedt het, ende onderhoudt het. Gen. 2:18.

B. Vrage. Mogen de Getrouwde bij t' samen-woninge van het huys naere-teren?

Antw. Dit kan somtijds geschieden by voor-val van koop-handel / van oorlogh / ofte van andere ghelegentheden / waer door de Man eenigen tydt buyten huys sich onthoudt / Num. 32:26/27. Ruben en Gad lieten hare Wyven en Kinderen in de steden van Gilead. 2. Sam. 11:36. Exod. 18:2.

C. Vrage. Wanneer moeten de Getrouwde sich onthouden van de onderlinge gemeynschap des bedts?

Antw. By dese twee voor-vallen:

(1.) Soo langhe als het der Vrouwen gaet na haere wyse / Lev. 18:19. Ook en sult ghy tot de Vrouwe, in de af-sonderinge van hare onreynigheydt niet naderen. Ezech. 20:10.

(2.) Wanneer het tyden zijn van sonderlinge devoet heyt / 1. Cor. 7:5. En ontreckt u malkanderen niet, ten zy dan met beyder toestemminge voor eenen tijt, op dat ghy u tot vasten en bidden meugt verledigen. 2. Sam. 11:11. Joel 2:16.

D. Vrage. Wat bysondere plichten heeft de Man eeghen sijn Vrouw maer te nemen?

Antw. De bysondere plichten des Mans zijn dese:

Voor eerst: De Man moet sijn Vrouw houden in liefde en eer / als sijn mede-helft / en soo in uyterdelijckheydt de selvige handelen / Ephes. 5:28. De Mannen zijn schuldigh haer eyge Vrouwen lief te hebben als haer eyge lichaem. Col. 3:19. 1. Pet. 3:7.

Ten

Ten tweeden: Hy moet sijn respect en aensienlijckheydt bewaeren/ dat hy teve als het Hooft der Vrouwe/ 1.Cor.11:3. De Man is het hooft der Vrouwe. 1.Cor.14:35.

Ten derden: Hy moet de Vrouw in alles na vermogen wel versorgen van 't ghene tot onderhoudt des lijfs ghelijck noodigh is/ 1.Tim.5:8. Indien yemandt de sijne, en insonderheydt sijne huysgenoten niet en verlorght, die heeft het geloove verlaeckt. Ephes. 5:29. Want Niemandt heeft oyt sijn eygen vleesch gehaet, maer hy voedt, en onderhoudt het.

Ten vierden: Hy moet op de manieren van sijn Vrouw acht nemen/ ende maken dat door sijn exempel/ en goede huys-oorde/ de Vrouw ten goede wandel worde gelepdt/ 1.Tim.3:4. Die sijn eygen huys wel regeert. 1.Petr.3:7.

C. Vrage. Wat moet de Vrouwe doen omtrent haer Man?

Antw. De Vrouwe moet dese bysondere plichten waer-nemen:

Voor eerst: De Vrouwe moet den Man onderdanigh/ en ghehoorsaem zijn/ Ephes.5:22. Ghy Vrouwen, weest uwe eygene Mannen onderdanigh, gelijck den Heere. Col.3:18.

Ten tweeden: Sy moet het soo maken/ datse de Man tot eere zy/ en het huysgesin tot voorspoet/ Prov.12:4. Een kloecke Vrouwe is een kroone haren Heeren. Prov.31:10/11/12.

Ten derden: Sy moet haer Man ontsien als haer Hooft/ en daerom moetse sorghvuldighlijck toe-sien datse haer Man niet en vertoorne/ Ephes. 5:33. De Vrouwe sie dat den Man vreese. 1.Petr.3:2.

Ten vierden: Sy moet haer in alles soo soecken aen te stellen/ dat de Man een groote vreughtachtigheydt en vergenoeghinghe in haer vinde/ Prov.5:19. Zijt een seer lieffelijcke Hinde, een aengenaem Steen-geytje. Psal.45:12.

A. Vrage. Hoe moet dan het ganesche Houwelijck worden beleeft?

Antw. Alsoo/ dat het een levendige afbeeldinge zy van het geestelijcke Houwelijck tusschen Christum/ en tusschen sijne Liefde/ soo op de wereldt/ als insonderheydt hier na-mails in den Hemel/ Ephes.5:32. Ick segge dit, siende op Christum, ende op de Gemeynte. Hos.2:19/20. Ezech.16:8.

Digitized by Google

Middagh-gesangh

Op de vijfthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Van den Lof-sangh Marie: Mijn ziel maeckt groot den Heer, &c.

1.

DE lust heeft tot de Trouw/
Om soo der Menschen bouw
Wyselijckaerdigh voort te setten:
Die soecht geen Partije/
Na dijsen der natuije/
Maer na Godts heyl'ge Wetten.

2.

Let op Geslacht'/ en aerdt/
Eer ghy met yemandt paert/
Let meest op 't deughtsaem leven:
Want schoonheydt/ goedt/ en staet/
Kan in sich selfs niet baten/
Maer kunnen 't heyl niet geven.

3.

Wilt ghy een soete min/
Verstaecht u eygen sin/
Leert door u selfs verwinnen:
Want aen een pluym geen pondt/
Verwaert voor al u mondt/
Dan sal de ruijst wel winnen.

4.

Versoeght te saem het huys/
Leeft eerelijck en kuysch;
Vermeydt 't saem mallanders spoken:
Voedt liefde/ eer/ en trouw/
Soo hebt ghy noyt berouw/
Van uwe Trouwloftes-tyden.

Het

Digitized by Google

Van het Leven in het Huyſgeſin.

De ſeſthiende Dagh.

A. Vrage. Moeten de ghetrouwde Lieden alleen op malkanderen acht nemen?

Antw. Sy moeten haer leven oock aen-ſtellen om het huyſgeſin wel te regeeren/ Pſal. 68:7. Godt ſet de eenſame in een huyſgeſin. 1. Tim. 3:4/5. Die ſijn huyſgeſin wel regeert. Gen. 18:19.

B. Vrage. Waer op hebben dan de ghetrouwde Lieden acht te ghe-ven?

Antw. Op haer Kinderen, ende op de Dienſt-boden die ſy in huys hebben/ Pſal. 101:2. Ick ſal verſtandelijck handelen in den oprechten wegh, wanneer ſult ghy tot my komen? Ick ſal in het midden mynes huys wandelen in oprechtigheydt mynes herten. Act. 10:2. Joan. 4:53.

A. Vrage. Wat moeten de Ouders doen omtrent haer kinderen?

Antw. Sy moeten deſe drie dingen doen:

Voor eerſt: Sy moeten haer kinderen op-voeden tot het tijdt-lijcke leven/ 1. Tim. 5:10. Soo ſy Kinderen op-gevoedt heeft. Ruth 4:11.

Ten tweeden: Sy moeten haer van de behoeften des lichaems verſorgen tot ſiet burgerlijcke leven/ en maken na vermogen/ darſe wel aen de hant komen ſomen/ 1. Tim. 5:8. Indien yemandt de ſyne, doch inſonderheydt ſijn huys-ghenoten niet en verſorght, die heeft het geloove verlochent. 2. Cor. 12:14. De Ouders vergaderen ſchatten voor de Kinderen.

Ten derden: Sy moeten haer kinderen op-voeden in de vreeſe des Heeren tot het geeſtelijcke leven, Epheſ. 6:4. Voedtſe op in de leeringen en vermaningen des Heeren. Deut. 6:6/7.

A. Vrage. Wat ſorghe moeten de Ouders dragen ten opſichte van het tijdtlijcke leven?

Antw. Soo haeſt als de kinderkens gheboren zijn/ moet ſorge gedragen worden/ darſe/ is het mogelijck/ met eyge Moeders borſten gevoedt worden/ Gen. 21:7. Sara heeft haer Soon gezooght. Pſal. 22:10. Ghy hebt my doen vertrouwen van mynes Moeders borſten aen. Luc. 11:27.

B. Vrage. Wat ſorge moeten de Ouders dragen voor de kinderen ten opſichte van haer burgerlijck leven?

Antw. Sy moeten deſe dingen verſorgen:

Voor eerſt: Dat haer kinderen van goet deckſel en voedſel voor-ſien werden/ Matth. 7:9. Wat Menſche is'er onder u, ſoo ſijn Soon hem bidt om broodt, die hem een ſteen ſal geven. Gen. 27:15.

Ten

Digitized by Google

Ten tweeden : Dat de Kinderen in een eerlijck Ambacht of andere beroepinge worden geoeffent/ om eerlijck daer na haer bꝛoodt te konnen eten/ Pꝛov.22:6. Leert den jongen de eerſte beginſelen, na den eyſch ſynes wegh̃s, als hy oock oudt ſal gheworden zijn, en ſal hy daer van niet af-wijcken. Pꝛov.20:11.

Ten derden : Ouders moeten ſorge dragen/ dat haer Kinderen by gheſchickte Meeſters moghen leeren / op datſe oock goede burgerlijcke manieren moghen leeren / Pꝛov. 29: 15. Een Kindt dat ſich ſelven ghelaten is, beſchaemt ſijn Moeder. Levit. 19: 32. Luc. 14: 8.

Ten vierden : Sy moeten haer verſorgen van een goet Houtuerlijck/ Jer.29: 6. Nemet Wyven voor uwe Sonen, ende ghevet uwe Dochteren aen Mannen, ſeghet de Heere. 1.Cor.7:26/38/39. Datſe trouwen, alleenlijck in den Heere.

C. Vrage. Wat moeten de Ouders doen ten op-ſichte van het geeſtelijcke leven der Kinderen?

Antw. Sy moeten deſe dingen doen:

(1.) Terſtont moetenſe haer Kinderkens den Heere heyligen en op-dragen door ghebeden / en inſonderheydt door den Heylighen Doop/ Act.16: 33. De Stock-waerder wierdt gedoopt, ende alle de ſyne. Gen.17:10. Pſal.22:11. Van den buyck mynes Moeders aen, zijt ghy mijn Godt.

(2.) Dan jonghs af moeten de Ouders alle middelen aenwenden / om de Kinderkens de vreeſe des Heeren in te ſtorten door ghebeden, Huys-catechiſatien, Heylig-gangh/ &c. Ephel.6:4. Voedtſe op in de leeringhe en vermaninghe des Heeren. Deut.6: 7. Ghy ſult myne Wetten uwe Kinderen in-ſcherpen, en daer van ſpreken, als ghy in uwe huyſe ſit, ende als ghy op den wegh gaet, ende als ghy neder leght, ende als ghy op-ſtaet.

B. Vrage. Hebben de Ouders groote redenen hier toe?

Antw. Ja/ wel-ke deſe zijn:

(1.) Godtzalige Kinderen baeren de Ouders groote blijdſchap aen/ Pꝛov. 10: 1. Een wyſe Sone verblijdt de Vader. Pꝛov.23:25. Laet uwe Vader ſich verblyden, oock uwe Moeder.

(2.) Hier door is het tijdtlijcke leven der Kinderen by alle door-val gheſegent/ 1. Tim.4:8. De Godtzaligheyt is tot alle dingen nut, hebbende de belofte des teghenwoordigen ende des toe-komenden levens. Pſal.128:1.

(3.) Godes eere wordt hier door groot-elijckes bevoordert / Pſal. 22:31. Het zaedt ſal hem dienen. Eſai.38: 18/19. Pſal.8: 3. Uyt den mondt der Kinderkens, ende der Zuygelingen hebt ghy ſterckte gegrondtveſt.

C. Vrage. Wat moeten de Ouders doen / om haer Kinderen de vreeſe des Heeren in te planten?

Antw. De Ouders moeten deſe middelen gebruycken:

(1.) Dan jonghs af / moetenſe hier de Kinderkens van Godt / dan

Digitized by Google

van den Hemel/ en van de Helle ſtichtmits ſpreken/ Pſov. 4: 3. Ick was mijns Vaders Soon, teeder. v. 4. Ende hy leerde my. 2. Tim. 1:5. 2. Tim. 3:15. Deut. 6: 7. Ghy ſult daer van ſpreken als ghy in u huys ſit.

(3.) Men moet de Kinderkens beſtraffen en ſtraffen alſſe quaet doen/ Pſov. 6: 23. De beſtraffingen der tucht zijn de wegh ten leven. Pſov. 23: 13/ 14. Ghy ſult hem met de roede ſlaen, ende ſijn ziele van de Helle redden.

(4.) De Ouders moeten ſelve met een goedt exempel van leven haer Kinderkens voor-gaen/ Pſal. 101: 2. Ick ſal verſtandelijck handelen in den oprechten wegh: Ick ſal in het midden mynes huys wandelen in oprechtigheydt mynes herten. Joſ. 24: 15. My aengaende, ende mijn huys, wy ſullen Godt dienen.

C. Vrage. Wat plichten moeten de Kinderen aen hare Ouders verſorgen?

Antw. De plichten van de Kinderen aen haer Ouders zijn deſe na-volgende:

Voor eerſt: Sy moeten eerbiedigheydt bewyſen aen hare Ouders/ Exod. 20: 12. Eert uwen Vader, ende uwe Moeder. Lev. 19: 3.

Ten tweeden: Sy moeten hare Ouders ghehoorſaem weſen/ Epheſ. 6: 1. Ghy Kinderen, zijt uwe Ouderen ghehoorſaem. Col. 3: 20. Ghy Kinderen, zijt uwe Ouderen ghehoorſaem in alles, want dat is den Heere wel-behagelijck.

Ten derden: Sy moeten aen hare Ouders danckbaer zijn/ 1. Tim. 5: 4. Sy moeten leeren aen de Voor-ouderen wederom vergeldinge te doen. Gen. 47: 11/ 12.

Ten vierden: Sy moeten niet hare gebreken en ſwackheden gedult hebben/ Pſov. 23: 22. En veracht uwe Moeder niet alſſe oudt geworden is. Gen. 9: 22.

B. Vrage. Wat plichten verreyſcht de eerbiedigheydt der Kinderen aen de Ouders?

Antw. Deſe na-volgende:

(1.) Als de Ouders tot haer ſpreken/ ſoo moeten de Kinderen dit eerbiedigh aenhooren/ ſonder in haer woorden te vallen/ ofte haer tegen te ſpreken/ Job 29: 21. Sy hoorden my toe, ende wachteden, ende ſwegen op mijn raedt. Gen. 49: 2. Hoort, ghy Sonen Jacobs, hoort na Iſrael uwen Vader.

(2.) Als de Kinderen tot de Ouders ſpreken/ ſoo moetren ſy haer eygе naem niet gebruycken/ maer de naem van Vader, Moeder, ende ſy moeten haer hoffelijck/ beleefdelijck/ en nederigh aenſpreken/ 2. Reg. 2: 20. Begeert, mijn Moeder, want ick en ſal u aengheſichte niet af-wyſen. 1. Sam. 2: 30.

(3.) Als sy andere van haer Ouders hoor ſpreken/ ſoo moetren ſy haer eere niet alſe mogelijck is voor ſtaen. Het is een groote wreetheyt ſonde/ als de Kinderen haer Ouders in verachtinge ſoecken

Digitized by Google

ken te brengen/ Pꝛov. 30:17. De ooge die den Vader beſpot, ofte de ghehoorſaemheydt van de Moeder veracht, die ſullen de Raven der beke uyt-picken. Deut. 27:16. Vervloeckt zy, die ſynen Vader, ofte ſyne Moeder veracht.

C. Vrage. Wat moeten de Kinderen doen om haer Ouders trouw te gehoorſamen?

Antw. De Kinderen moeten deſe plichte van ghehoorſaemheydt na-komen:

(1.) De bevelen van haer Ouders moeten ſy gewilligh/ ſpoedigh/ en getrouw/ doen/ Pꝛov. 2:1. Mijn Soon, ſoo ghy myne geboden by u wegh leght. 1. Sam. 17:17.

(2.) De onderwyſingen der Ouderen moeten ſy blyvigh aennemen/ Pꝛov. 1:8. Myn Sone, hoort de tucht uwes Vaders, ende verlaet de leere uwer Moeder niet. Pꝛov. 13:1. Een wys Sone hoort de tucht ſyns Vaders.

(3.) De beſtraffingen en kaſtydinghen moeten ſy van haer Ouders lijdſaemlijck verdragen/ Hebr. 12:9. Wy hebben de Vaders onſes vleeſchs wel tot Kaſtyders ghehadt, ende wy ontſagenſe. Pꝛov. 29:17.

C. Vrage. Wat moeten de Kinderen doen om haer Ouders danckbaer te zijn?

Antw. De Kinderen moeten deſe plichten van danckbaerheydt aen haer Ouders onderhouden:

(1.) Sy moeten haer tot vreughde zijn / ende gheen oorſaeck van droefheydt haer geven/ Pꝛov. 15:20. Een wyſe Sone ſal de Vader verblyden. Gen. 44:30/31/32/33.

(2.) Sy moeten aen haer Ouders een weder-vergeldinge doen / ſoo helpen ende onderſtandt betoyſen in alles/ daer ſy komen / 1. Sam. 22:3/4. David ſeyde, laet doch mijn Vader en mijn Moeder by u-lieden uyt-gaen, tot dat ick wete wat Godt my doen ſal. Ruth 2:18. Joan. 19:27.

(3.) Sy moeten ſorge dragen dat haer Ouders geſtorven zijnde/ eerlijck werden begraven / en dat na haer doodt haer gorden naem niet werde ontteert: Sonder ſchulden / de Kinderen moeten deſelvighe na alle billickheydt en mogelijckheydt betalen / Gen. 25:9. Iſaac en Iſmael begroeven haren Vader Abraham in de ſpelonck van Mac-pela. Gen. 35:22.

C. Vrage. Hoe moeten die gene/ de welcke Dienſt-boden onder haer hebben/ met deſelvige leven?

Antw. Sy ſullen deſe plichten waer te nemen:

Voor eerſt: Sy moeten haer geven goede, mogelycke, en redelycke geboden en bevelen/ Ezech. 25:43. Ghy en ſult geen heerſchappye over hen hebben met wreedtheydt. Epheſ. 6:9. Na-latende de dreyginge. Exod. 1:13/14.

Ten tweeden: Sy moeten haere Dienſt-boden beſtraffen en ſtraffen als ſy mis doen / 2. Kieg. 5:26. Eliza ſeyde tot Gehaſi, was het

tyde

Digitized by Google

rydt om dat ſilver te nemen, ende om kleederen te nemen. Pꝛov. 29: 9.

Ten derden: Sy moeten in haer ſwackheden/ende in haer ſterckeren/ haer behulpſaem weſen/ Matth. 8:5. De Hooft-man badt Jeſum, ſeggende, Heere mijn Knecht ligt te huys lydende groote pyne. 1 Sam. 30:13.

Ten vierden: Sy moeten goede ſorge dragen voor haer Lieden/ en voor haer zaligheydt / en daerom moetenſe haer Dienſt-boden niet alleenlijck te huys onderwijſen in de Religie, maer ſy moeten mock haer den Sabbath met laten onderhouden voor den openbaren Godts-dienſt/ en voor andere huys-plichten/ Deut. 5: 14. De ſevende dagh is de Sabbath des Heeren uwes Godts, dan en ſult ghy gheen werck doen, noch u Sone, noch u Dochter, noch u Dienſt-knecht, noch u Dienſt-maeght, noch u Oſſe, noch u Ezel, noch eenigh van uVee: noch uVrendeling die in uwe poorten is, op dat uwe Dienſt-knecht ende uwe Dienſt-maeght ruſte ghelijck als ghy. Act. 10: 33.

B. Vrage. Waer toe ſullen de Meeſters en Vrouwen haer Dienſt-boden tot deſe plichten konnen op het bequaemſte aenleyden?

Antw. Hier toe moeten ſy deſe middelen gebruycken:

(1.) Sy moeten rechten darfe vromme Dienſt-boden in haer huys hebben / Pſal. 101: 6. Die in den oprechten wegh wandelt, dat my dienen. Act. 10: 7. Cornelius riep een Godtzaligen Krijghs-knecht.

(2.) Sy moeten alle billigheyd ontrent haer plegen in de beloonninge die ſy haer ſchuldigh zyn/ende in een ſoete Chriſtelijcke handelinge/ Pꝛov. 31: 15. Sy geeft haren huyſe ſpyſe, ende haer Dienſt-maeghden het beſcheyden deel. Pꝛov. 27: 27. Ghy ſult ghenoegh-ſaemheydt van Geyten melck hebben tot uwe ſpyſe, tot ſpyſe van u huys, ende leeftocht uwer Maeghden.

(3.) De Meeſters en Vrouwen moeten met een gordt exempel van leven haer voor-gaen/ende daer door haer authoriteyt en aenſienlijckheydt voor haer Dienſt-boden wel bewaren / Pꝛov. 29: 21. Als men tynen Knecht van jonghs op weeldigh houdt, hy ſal in ſijn laetſte een Sone willen zyn. Pꝛov. 30: 22.

A. Vrage. Waerom moeten de Heeren en Vrouwen dit alſoo betoogen?

Antw. Om darſe rechtenſchap daer van voor Godt ſullen moeten geven / Col. 4: 1. Ghy Heeren, doet uwe Dienſtknechten recht, ende ghelijck, wetende dat ghy ock een Heere hebt in den Hemel. Epheſ. 6: 9. Als die wetet, dat ock uwes ſelfs Heere in de Hemelen is, en dat geen aenneminge des perſoons by hem en is.

B. Vrage. Kan het wel beſtaen met het Chriſten-gheloove / dat 'er Dienſtbare zijn?

Antw. Ja: 1. Cor. 7: 21. Zyt ghy een Dienſtknecht zijnde gharoepen, laet u dat niet bekommeren. Gal. 3: 28. In Chriſto is geen onder-

Digitized by Google

onderſcheydt tuſſchen dienſtbare en vrye. 1. Cim. 6: 2.

C. Vrage. Wat moeten de Dienſtbare doen om een Chriſtelijck leven te leyden?

Antw. De Dienſtbare moeten deſe plichten tegen haer Heeren en Vrouwen waer-nemen:

(1.) Sy moeten haer onderdanigh weſen met vreeſe en ontſagh/ 1. Petr. 2:18. Ghy Huys-knechten, zijt met alle vreeſe onderdanigh uwen Heeren. Epheſ. 6:5.

(2.) Sy moeten haer alle reſpect ende eerbiedigheydt betoonen/ 1. Tim. 6: 2. Die geloovige Heeren hebben en ſullen ſe niet verachten. 2. Reg. 2:16.

(3.) Sy moeten haer gehoorſaem weſen met een haerdigh en bereydt-willigh herte/ Epheſ. 6: 5. Ghy Dienſtknechten zijt gehoorſaem uwen Heere na den vleeſche. Col. 3:22. Ghy Dienſtknechten, zijt ghehoorſaem uwen Heeren na den vleeſche, niet met ooghendienſt als Menſchen-behaghers, maer met eenvoudigheydt des herten, vreeſende Godt. Tit. 2:9.

(4.) Sy moeten ſeer ghetrouw zijn in woorden ende in wercken voor het aengheſicht van haer Heeren en Vrouwen/ Tit. 2:10. Den Dienſtknechten vermaendt, dat ſy haer eygene Heeren ſullen onderdanigh zijn, niet ontreckende, maer datſe alle goede trouwe bewyſen. Prov. 31:13. Gen. 31:38/39.

B. Vrage. Waerom behooren de Dienſtbare deſe plichten wel waer te nemen?

Antw. Om deſe beweegh-redenen:

(1.) Hier door doenſe den Heere Chriſto een groote dienſt/ Tit. 2:10. Sy verciercen de leere onſes Zaligh-makers. Col. 3:23. Sy dienen den Heere.

(2.) Hier op ſal haer genaden-loon ſeeckerlijck volgen/ Col. 3: 24. Wetende, dat ghy van den Heere ſult ontfangen de vergeldinge der erffenisſe. Epheſ. 6:7/8. Wetende, dat ſoo wat goedt een yegelijck gedaen ſal hebben, hy dat ſelve van den Heere ſal ontfangen, hy zy Dienſt-knecht, het zy Vrye.

Middagh-geſangh

Op de ſeſthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Van den Hof-ſangh Marie: Mijn ziel maeckt groot den Heer, &c.

I.

INdien ghy Kinders weet/
Dat Godt ſeyligh leeft

Van

Van jonghst af haer bereiden:
Leydt u oor ten sijn werck/
Maeckt van u Huys een sterck;
Met Salmacty-hagen vpere.

2.

Soeckt voor u Hupsvesten
Geen Baken om gewin/
Maer die den Heere vreesen:
Maeckt dat u Vrienden/ en Kinder/
Al heyligheyt vernimt/
Dan sult ghy zalich wesen.

3.

Ghy Kind'ren/ volght de leer
Van Vader/ en moeder eer
Den Moeder: weest gedultigh/
Als sy zijn oude en swack/
Geeft haer doch haer gemack;
Wercket dat ghy die zijt schuldigh.

4.

Ghy Dienst-boden/ weest trouw/
Gehoorsaemt Heer en Vrouw/
Wilt nimmer tegen-streven:
Bewaert u handt en mondt/
Op dat ghy Godts Verbondt/
Ook zalich mocht beleven.

Het Leven in de Christelijcke Liefde.

De seventhiende Dagh.

V. Vrage. Hebben wy dan onse plichten voldaen als wy op onse Huys-genoten alleen acht geven?

Antw. Neen/ maer wy moeten ook onse Christelijcke plichten waer-nemen ontrent alle Menschen daer wy mede om-gaen/ 1. Thess. 5:14. Wy bidden u Broeders, vermaent de ongeregelde, vertroost de kleynmoedige, ondersteunt de swacke, zijt langhmoedigh tegen alle. Gen. 4:9. Hebr. 3:12/13.

A. Vrage. Wat plichten moet men ontrent andere Menschen waer nemen?

Antw. De Hooft-plicht/ is de liefde, Matth. 22:39. Ghy salt uwen Naesten lief hebben als u selven. Rom. 13:10. Matth. 7:12. Alle het gene ghy wilt dat u de Menschen doen, doet ghy hen ook alloo.

A. Vrage. Tot wie moet dese liefde worden uyt-gestreckt?

Digitized by Google

Antw. Tot alle Menschen / selfs tot onse Vyanden / Matth. 5:44. Hebt uwe vyanden lief, segentse die u vervloecken, doet wel den ghenen die u haten, ende bidt oock voor de ghene die u ghekwelt aendoen, ende u vervolgen. Luc. 10:29/37. Act. 17:26.

C. Vrage. Is dese liefde een noodighe plicht voor alle Christenen?

Antw. Het is een seer noodighe plicht / 't welck blijcket uyt dese redenen:

(1.) Het is een bewijs / dat wy in den staet der genade / ende der salighheyt staen / 1. Joan. 3:14. Wy weten dat wy over-gegaen zijn uyt den doot in het leven, dewyle wy de Broeders lief hebben. Joa. 13:35. Hier aen sullen sy weten, dat ghy myne Discipelen zijt, soo ghy liefde hebt onder malkanderen.

(2.) Het is bewijs / dat wy ghemeynschap hebben met Godt de Vader in Christo / 1. Joan. 4:12. Indien wy malkanderen lief hebben, soo blijft Godt in ons: ende de liefde Gods is in ons volmaeckt. 1. Joan. 4:7.

(3.) Het is bewijs / dat wy Godt lief hebben / 1. Joan. 4:20. Indien yemandt seydt, ick hebbe Godt lief, ende haet synen Broeder, die is een leugenaer. v. 21.

(4.) Sonder dese liefde kommen wy niet saligh worden / 1. Joan. 3:14. Die sijn Broeder niet lief heeft, blijft in de doodt. v. 15.

C. Vrage. Wat merckingen heeft dese Christelijcke liefde?

Antw. De wesckinghen, en plichten van de liefde tot andere Menschen zijn dese:

(1.) Voor haer te bidden / 1. Tim. 2:1. Ick vermane dan voor alle dingen, dat gedaen worden smeeckingen, gebeden, voorbiddingen, danckseggingen voor alle Menschen. Ephes. 6:18. Met alle bidding en smeeckinge voor alle Heylige.

(2.) Haer te bestraffen / Luc. 19:17. Ghy sult uwen Broeder ernstighlijck berispen. 1. Thess. 5:14.

(3.) Een goedt exempel te gheven / Matth. 5:16. Laet u licht schynen voor de Menschen. 1. Cor. 10:32. Weest sonder aenstoot te geven.

(4.) Haer bekeringhe te bevorderen / Luc. 22:32. Als ghy eens sult bekeert zijn, soo versterckt oock uwe Broeder. Heb. 10:24. Laet ons op malkanderen acht nemen, tot opscherpinge der liefde, ende der goede wercken.

(5.) Weerdigheyt met haer te leven / Heb. 12:14. Jaeght den vrede na met allen. Rom. 12:18. Indien het mogelijck is, soo vele in u is, houdt vrede met alle Menschen.

(6.) Haer hulpe te bewijsen in haer armoede / 1. Joan. 3:17. Soo wie nu het goedt der wereldt heeft, ende siet synen Broeder gebreck hebben, ende sluyt sijn herte toe voor hem, hoe blijft de liefde Gods in hem? Gal. 6:10. Doet wel aen een yegelijck, maer meest aen de Huys-genoten des geloofs.

A. Vrage. Moet men ook voor alle Menschen bidden?

Antw.

Digitized by Google

Antw. In 't ghemeyn / ja / ſelfs voor onſe Vyanden / Matth. 5 : 44. Bidt voor de ghene die u gewelt doen, ende die u vervolgen. 1. Tim. 2 : 1. Act. 7 : 60. Heere, rekent haer dit niet toe.

C. Vrage. Waerom moeten wy voor onſe Vyanden bidden?

Antw. Om deſe redenen:

(1.) Dit is bewijs dat wy ghern wyaerts-gierigh heere voeden / Rom. 12 : 19. En wreeckt u ſelven niet, beminde. Levit. 19 : 17 / 18.

(2.) Dit is het middel om ons te verſekeren van de vergheving onſer ſonden / Matth. 6 : 12. Vergeeft ons onſe ſchulden, gelijck wy vergeven onſe ſchuldenaren. 1. 3 / 14.

(3.) Hier door doen wy al het onſe voor hare zaligheydt / Luc. 23 : 34. Jeſus ſeyde, Vader vergeeft het haer. Act. 7 : 60.

(4.) Dit is een eygen vrucht van het Chriſtendom: boven de natuerlijcke liefde der Heydenen / Matth. 5 : 46. Indien ghy lief hebt die u lief hebben, wat loon hebt ghy, doen oock niet de Tollenaers alſoo? Rom. 12 : 20 / 21. Wort van het quaedt niet overwonnen, maer overwint het quaedt door het goede.

B. Vrage. Wiens werck is het / andere Menſchen over haer ſonden te beſtraffen?

Antw. Dit is wel meeſt het werck van die ghene / die meeſte over andere zijn geſtelt: nochtans is dit oock het werck van alle Chriſtenen in 't gemeyn / Gal. 6 : 1. Broeders, indien oock een Menſche overvallen ware door eenige miſdaet, ghy die geeſtelick zijt, brenght den ſoodanighen ten rechte met den gheeſt der ſachtmoedigheydt. Levit. 19 : 17. Ghy ſult uwen naeſten neerſtighlijck berijſpen. Eit. 2 : 4.

C. Vrage. Waer door worden ſommighe Menſchen verhindert in deſe plichte?

Antw. Dele worden hier door verhindert:

Voor eerſt: Alſoo vreeſt dat de beſtraffinghe ſal qualijck worden op-ghenomen / en darmen ſijn Vyanden ter Vyanden ſal maken / gelijck het ſommighen met geſchiedt / Gal. 4 : 16. Ben ick dan u vyandt geworden, u de waerheydt ſeggende. Matth. 7 : 6.

Ten tweeden: Alſoo vreeſt dat men ſelve dan oock beſtraft en onderſt ſal worden in eyge ſonden / Matth. 7 : 5. Werpt eerſt den balck uyt u eygen ooge. Gal. 6 : 1.

C. Vrage. Hoe moet de beſtraffinge gedaen worden?

Antw. Deſe conditien moeten in de beſtraffinge zijn:

(1.) De regel van beſtraffinghe moet ghenomen worden uyt Godts Woordt, en Wet, Col. 3 : 16. Het woordt Chriſti wone rijckelijck onder u in alle wijſheydt: leert ende vermaendt malkanderen.

(2.) De gronde moet zijn / de broederlijcke liefde in ons / niets voor hebbende te verbitteren, oft te beſchamen / maer te verbeteren tot zaligheydt / 2. Theſſ. 3 : 15. En houdt hem niet als een vy-

Digitized by Google

andt, maer vermaendt hem als een Broeder. Gal.4: 19. Myne Kinderkens, die ick wederom ſoecke te baren, tot dat Chriſtus een gedaente in u kryge.

(3.) De maniere moet beſtaen in beſcheydtheyt/ 2.Tim.2:25. Met ſachtmoedigheydt onderwyſende de gene die tegen ſtaen. Gal. 6: 1. Myne broeders, indien oock een Menſche over-vallen ware door eenigie misdaedt, ghy die geeſtelijck zijt, brenght den ſoodanighen te rechte met den geeſt der ſachtmoedigheydt.

(4.) De tijdt moet weſen als de beſte gelegentheyt is/ om yemandt te doen: Maer in dammen met ernſt moet aen-houden tot dammen de yemandt bernemt/ 1.Sam.25: 37. Doe den wijn van Nabal gheweken was, doe gaf hem ſyne Huys-vrouw deſe woorden te kennen. 2.Tim.4:2.

A. Vrage. Hoe moeten ſoodanige beſtraffingen op-genomen worden?

Antw. Men moetſe wel op-nemen/ende met een nederige Ziele het leven daer na verbeteren/ Pſal.141: 5. De rechtveerdige ſlae my, het ſal weldadigheydt zijn. Pſal.12:1. Wie de tucht lief heeft, die heeft de wetenſchap lief: maer wie de beſtraffinge haet, is onvernuftigh. Heb.13:22.

A. Vrage. Is het oock een noodige plight/ dammen de bekeeringhe van andere behertige?

Antw. Ja: Jac.4: 2c. Die een Sondaer van de dwalinghe ſijns weghs bekeert, die ſal een ziele behouden van de doot. Jude 5.23. Behoudt andere door vreeſe, ende gryptſe uyt het vyer. Matth. 25: 16.

B Vrage. Hoe ſal men de bekeeringhe van andere beſt behandelen?

Antw. Door deſe middelen:

(1.) Wy moeten ſorghe draegen/ dat wy ſelve een groote ſonden niet ſchuldigh ſtaen/ Matth.7:5. Ghy Geveynſde, werpt eerſt den balck uyt u eygen oogh, ende dan ſult ghy beſien om de ſplinter uyt uwes Broeders ooge uyt te werpen.

(2.) Wy moeten een gaeuw ooge hebben/ ende een ſorghvuldigh herte over de handelingen van andere/ Heb.3: 12. Siet toe, Broeders, dat niet in yemandt van u en zy een boos ongheloovigh herte. Joh 1:5.

(3.) Wy moeten met een ſoete vriendelijckheydt met haer omgaen/ ende ons wat na haer humeur voorgen/ ſoo veel als een goede Conſcientie lyden kan/ 1.Cor.9:19. Daer ick van alles vry was, heb ick my allen dienſtbaer ghemaeckt, op dat ick er meer winnen ſoude. 2.Tim.2:25.

(4.) Wy moeten haer aenlepden tot de noodwendige plichten van Godts-dienſt/ Eſai.2:3. Komt laet ons op-gaen tot den bergh des Heeren.

Vrage.

Digitized by Google

R. Vrage. Wat is onder andere een krachtigh middel voor gemeyne Lieden?

Antw. Een goet exempel van leben aen andere te geven/ 1. Pet. 3:1. Op dat oock, soo eenighe den woorde onghehoorsaem zijn, sy door den wandel der Vrouwen sonder woordt moghen ghewonnen worden. 1. Petr. 2:11/12. Op dat, in 't ghene sy qualijck van u spreken als van Quaedt-doenders, sy uyt de goede wercken, die sy in u sien, Godt verheerlijcken mogen. Matth. 5:16.

A Vrage. Wie komt het toe aen andere een goedt exempel te ghyven?

Antw. Dit is de plichte van alle Christen; doch insonderheyt de moeten dit die gene doen/ de welcke tot bedieninge/ staet/ saken/ gaven/ &c. meerder zijn als de ghemeyne Christenen/ 1. Tim. 4: 12. Zijt een voorbeeldt den ghelooviger in den woorde, in wandel, in liefde, in den geest, in gheloove, in reynigheydt. 1. Thess. 1: 7. Alsoo dat ghy voor-beelden gheworden zijt allen den ghelooviger. 2. Thess. 3:9.

C. Vrage. Wanneer dan de goede wercken niet doen voor het ooge van Menschen?

Antw. Men mach de goede wercken niet doen/ om daer door eere by Menschen te bekomen: maer men mach, ja men moet doen goede wercken doen/ die andere Menschen sien/ op dat sy Gode tot eere-volginge bringen/ Matth. 5: 16. Laet u licht alsoo schynen voor de Menschen, op dat sy uwe goede wercken moghen sien. Matth. 6: 1/2. 1. Petr. 2:12. Dat sy de goede wercken, die in u zijn, sien.

A. Vrage. Waer voor moet sich dan een Christen sorgvuldighlijck wachten?

Antw. Voor het ghetuyen van ergernissen. 1. Cor. 10: 32. Weest sonder aenstoot te geven, ende den Joden, ende den Griecken, ende den Gemeynten Godts. Phil. 1:10. Luc. 17:1. Wee dien, door de welcke ergernissen komen.

C. Vrage. Wat Lieden zijn het/ die sorgvuldigh alle ergernissen soecken te vermijden?

Antw. De soodanige hebben dese teyckenen:

(1.) Die selfs de minste sonde om een ander te behagen niet willen doen/ maer sich tegben de vriendschap van Menschen derven aenstellen/ om der sonde mille/ Psal. 119: 115. Wijckt van my, ghy Boosdoenders, op dat ick de wegen mynes Godts moghe bewaren. Psal. 115. Den welcken ick niet een uyre hebbe geweken door onderwerpinge, op dat de waerheydt des Euangeliums by u sonde verblyven.

(2.) Die ooch het goede niet na-laten uyt vreese dat daer yemandt quatlijck van spreken sonde/ Joan. 9: 28. Sy gaven hem den scheldt-woorden. V. 33. Maer hy seyde, indien deze van Godt niet en ware, hy en soude niet konnen doen. Matth. 15: 14. Laet die

Digitized by Google

varen, sy zijn blinde Leydts-lieden der blinde.

(3.) Die in middel-matighe dingen sich oock wat in-binden om der swarken wille/ 1.Cor.8:13. Indien de spyse mynen Broeder ergert, soo en sal ick in der eeuwigheydt geen vleesch eten, op dat ick mynen Broeder niet en ergere. 1.Cor.9:19. Daer ick van allen vry was, heb ick my selven allen dienstbaer ghemaeckt, op dat ick 'er meer soude winnen.

(4.) Die op alle tyden, plaetsen, en personen soodanighe achtgeven / datse onderscheydt maeten te maken wat ghy verdragen kan in middel-matige dingen / Ephes.5:15. Siet dan hoe ghy voorsichtigh wandelt. Col.4:5. Wandelt met wijsheyd by de gene die buyten zijn, den bequamen tijdt uyt-koopende.

9. Vrage. Hoe moet men omgaen met arme en met ellendige Christenen?

Antw. Wy moeten hier na onse ghelegenheydt / aen haer dese twee plichten bewijsen:

Voor eerst: Wy moeten haer met woorden vertroosten in ons mede-lijdend' herte/en haer goeden raedt geven/1.Thess.5:14. Vertroost de kleynmoedige. Esai.40:1. Troostet mijn volck, spreeckt na het herte Jerusalems.

Ten tweeden: Wy moeten haer met onse goederen onder-stutten in haren noodt/Ephes.4:28. Werckende met onse handen, op dat wy hebben mede te deelen den genen die noodt heeft. 1.Joan. 3:17. Soo wie nu het goedt der weereldt heeft, ende siet synen Broeder ghebreck hebben, ende sluyt sijn herte toe voor hem, hoe blijft de liefde Godts in hem?

A. Vrage. Aen wie moet men aelmoessen geven?

Antw. Aen alle Menschen die in noodt zijn / doch insonderheydt/ aen die ghene/ de welcke met ons in een lichamelijcke, burgerlijcke, of geestelijcke bandt verbonden zijn/ Gal.6:10. Soo dan, terwijl wy tijdt hebben, soo laet ons goet doen aen alle, maer meest aen de Huys-genoten des geloofs. 1.Tim.5:8. Wie nu de syne, en bysonderlijck syne Huys-ghenoten niet en verforght, die heeft het geloove verlochent. Matth.15:5/6.

C. Vrage. Hoe moet men aelmoessen geven?

Antw. De conditien zijn dese:

(1.) Ons oogmerck moet wesen / Godts gebodt hier in na te komen / en sijn eere te bevorderen / sonder op eenighe eere by Menschen te sien/ Prov.3:9. Eer-eert den Heere van u goedt. Matth. 6:1. Hebt acht dat ghy uwe aelmoessen niet en doet voor de Menschen, om van haer gesien te worden.

(2.) Ons herte moet blymoedigh zijn in het geven / en moet uyt Christelijcke liefde goedt doen / Rom.12:8. Die barmhertigheydt doet in blymoedigheydt. 2.Cor.9:7. Een yegelijck doe gelijck hy in sijn herte voorneemt, niet uyt droefheyt, ofte uyt noot-dwanck: want Godt heeft een blymoedigen Gever lief.

(3.) De

Digitized by Google

(3.) De mate moet weſen / na den zegen die wy hebben ontfangen/ 1.Cor.16:2. Vergaderende een ſchat, na dat men welvaren verkregen heeft. 1.Tim.6:7.

(4.) De voorſichtigheydt moet deſe zijn: dat men geve ſoo ſpoedigh als men de noodt kent; en dat men nochtans zorge dragte / dat de Armen niet beſchaemt worden ghemaeckt / voeghet ghelijck in een quaedt leven/ Pzov.3:28. Seght niet, gaet henen, en komt weder, morgen ſal ick geven. 1.Cor. 11:22. Veracht ghy dan de Gemeynte Godts, ende beſchaemt ghy de ghene die niet en hebben? 2.Theſſ.3:22.

B. Vraghe. Waerom moeten wy liberaliſch ariemoeſſen geven?

Antw. De beweegh-redenen die wy daer toe hebben/ zijn deſe:

(1.) Sonder deſe liefde tot de Armen/ konnen wy niet ſeker zijn/ dat wy Godt lief hebben / of ſe dat wy eenige Godts dienſtigh zijn / 1.Joan.3:17. Soo wie nu het goedt der weereldt heeft, ende ſiet ſynen Broeder gebreck lyden, ende ſijn herte voor hem toe-duyt, hoe blijft de liefde Godts in hem? Jac.1:27.

(2.) Godt houdt dit alſ een eere die men hem doet/ en Chriſtus ſeghent dit / alſ of men het hem ſelve gaf/ Matth. 25:36. Ick was naeckt, ende ghy hebt my gekleedt. Pzov.19:17. Die ſich den armen ontfermt, leent den Heere: ende hy ſal hem ſyne weldaedt vergelden.

(3.) Een grooten loon ſal uyt ghenade bereydt voor die weldadigh zijn tegen den Arme / Matth.25:34. Komt ghy ghezegende mijns Vaders, beerft dat Koninghrijcke. Matth.10:42. Soo wie een van deſe kleyne te drincken geeft, alleenlijck eenen beker koudt waters, in den name eenes Diſcipels, voorwaer ſegge ick u, hy en ſal ſynen loon geenſins verlieſen.

Middagh-geſangh

Op de ſeventhiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 65. Men looft u Heer met hermmen reyne, &c.

1.

DE Chriſten-plicht ons voor-geſchreven/
Is lief'd' tot groot en kleen/
Daer onder wy als Pzoeders leven;
Ja lief'd' tot yder een:
Ick mach mijn Vyandt ſelfs niet haten/
Behoom my ſuy van my weert/
En van my ſchandelijck gaet pzaten/
Of 't den noch niet bekeert.

Digitized by Google

2.

Ick wil bidden voor alle Menſchen/
Ick gun een yeder quaedt;
Ook voor die my het quade menſchen
Heb ick myn hulp en raedt:
Indien ick ergens ſie gecken
Ick maeck my ſtracks gereet/
Om haer daer over aen te ſpreken/
Tot dat die haer ſijn leet.

3.

Ick gun myn Over-man ook ſijn recht ig
Tot aenwaſch van ſijn ſtaet;
De nijdt en haetigheyt my nooit tot trechtig/
Als 't andere wel gaet:
Ick help ook and're van myn goed'ren/
Ick geef een Aelmoes hoodt;
Ick ben voor treurige gemoed'ren
Tot trooſt in al haer noodt.

Het Leven in Vrede.

De achthiende Dagh.

A. Vrage. Hoedanigh moet onſen om-gangh weſen met alle Menſchen in 't gemeyn?

Antw. Bezeedtſaem en minneliſck/ Rom. 12:18. Indien het mogheliſck is, ſoo vele in u is, houdt vrede met alle Menſchen. Heyg. 12:14. Jaeght den vrede na met allen, ende de heyligh makinge, ſonder dewelcke niemandt Godt ſien en ſal. Matth. 5:6.

B. Vrage. Wat moet men doen om goede bzede te houden met alle Menſchen?

Antw. Wy moeten in't gemeyn/ deſe middelen waer-nemen:

(1.) Wy moeten ſelve vreedtſaem weſen/ Matth. 5:9. Zaligh zijn de vreedtſame. Luc. 10:6.

(2.) Wy moeten na vermogen de bzede ſoecken te behouden/ en de daer toe alle middelen aenwenden/ Heyg. 12:14. Jaeght den vrede na met allen. Rom. 12:18. Soo vele het mogelijck is, ſoo vele in u is, houdt vrede met alle Menſchen.

(3.) Wy moeten Godt daerom bidden/ want de Heere is een Geever van bzede/ Eſai. 45:7. Ick ſcheppe den vrede. Joan. 14:27. Vrede late ick u, myne vrede geve ick u.

C. Vrage. Door wat byſondere deughden kan men de bzede met Chriſtenen behouden?

Antw. Door deſe vier byſondere deughden:

Voor

Digitized by Google

Voor eerst: Door een Christelijcke bescheydenheydt, redelijckheydt, en gheleggelijckheydt in alle onse handelingen / Phil. 4: 5. Uwe beschendenheydt zy alle Menschen bekent. Phil. 4. 19.

Ten tweeden: Door sachtmoedigheydt, soo dat wy niet gaestigh zijn tot grantschap / Matth. 11: 30. Leert van my dat ick sachtmoedigh ben. Num. 12: 3. De Man Moses was seer sachtmoedigh, meer dan alle Menschen die op den aerdtbodem waren.

Ten derden: Door een reetste nederigheydt des herten / Phil. 2: 3. En doet gheen dingh door twistinge ofte ydele eere, maer door ootmoedigheydt achte de een den anderen uyt-nemender dan hem selven. Prov. 13: 10. Door hoovaerdigheydt maeckt men niet dan gekijf.

Ten vierden: Door versoenelijckheydt, Matth. 5: 25. Weest haestelijck wel gesint tegen uwe tegen-partye. Luc. 12: 3.

B. Vrage. Hoe moet men de bescheydenheydt oeffenen als men in gheden wijse leven sal?

Antw. Hier moet men dese dingen waer-nemen:

(1.) Wy moeten onse woorden soo maetigen / dat wy geen groot gheroemen van ons selven stichten te hebben / noch oock dat wy anderen hiermi achten / Phil. 2. 19. Op dat ick niet en segge, dat ghy oock u selven my daer toe schuldigh zijt. Gal. 4: 13. Ghy weet, dat ick u door swackheydt des vleeschs het Euangelium eerst-mael verkondight hebbe.

(2.) Wy moeten het hooghste recht niet willen ghevoeren / maer om vredes willen moeten wy daer van wat af-staen / 1. Cor. 9: 15. Ick hebb' dit so geschreven, niet op dat het aen my also soude geschieden 1. Cor. 6: 7. Waerom en lijdt ghy niet liever ongelijck? waerom en lijdt ghy niet liever schade?

(3.) Wy moeten de swackheden van anderen wat dulden / die wy soo verstoort niet konnen verbeteren / 1. Thess. 5: 14. Ondersteunt de swacke. Rom. 14: 1. Die swack zijn in het gheloove neemt aen, maer niet tot twistige t'samen-sprekingen. Rom. 15: 1.

(4.) Wy moeten het seggen en het doen van anderen soo veel ten besten duyden als een goede conscientie dragen kan / 1. Cor. 13: 5. De liefde en denckt gheen quaedt. 1. Cor. 13: 7. De liefde bedeckt alle dingen, sy ghelooft alle dingen, sy hoopt alle dinghen, sy verdraeght alle dingen.

A. Vrage. Hoe moeten wy de deught van sachtmoedigheydt aenseggen tot dese?

Antw. Dese deught moeten wy op dese maniere ghebruycken / dat wy niet lichtelijck vergramt of verbittert worden om eenigh ongheschickt dannen ons doet / Jac. 1: 19. Zijt traegh tot toorn. 1. Petr. 2: 23. Jesus, als hy ghescholden wierdt, en scholdt niet weder.

B. Vrage. Waerom moeten wy dese deught oeffenen?

Antw. Om dese beweegh-redenen:

Digitized by Google

(1.) Om dat Godt langhmoedigh is tegen ons / ende ons lange verdraghen heeft in onſe ſonden/ Col. 3 : 13. Verdraghende malkanderen, ende verghevende d'een den anderen, ſoo yemandt tegen yemandt eenige klachte heeft; gelijckerwijs als Chriſtus u vergeven heeft, doet ghy oock alſoo. Rom. 11:4.

(2.) Om dat wy / ons ſelven in-ſiende / weet ongelijck hebben ghedaen / en noch dagheliicks doen aen andere / Tit. 3 : 3. Hatelijck zijnde, ende malkanderen hatende. Gal. 6: 1. Siende op u ſelven.

(3.) Om dat dit is het rechte bewijs van onſe Chriſtelijcke liefde/ 1.Cor. 13 : 15. De liefde en wordt niet verbittert. Epheſ. 4: 2. Wandelt in de liefde.

(4.) Om dat dit de reuſte wegh is tot een goede Chriſtelijcke vrede / Pſalm. 13 : 10. Door hoovaerdigheydt maeckt men niet dan gekijf. Phil. 2:2/3. Doet geen dingh door twiſtinge, ofte ydele eere: maer door ootmoedigheydt achte den een den anderen uyt-nemende als hem ſelven.

B. Vrage. Wat Chriſtenen zijn de ſachtmoedighſte?

Antw. Het zijn deſe Chriſtenen:

(1.) Die haer ſelven gewennen gheet ſich ontrooſten/ Willen te onderwerpen/ Matt. 11:30. Neemt mijn jock op u, ende leert van my dat ick ſachtmoedigh ben. Jac. 1:21/22.

(2.) Die dickwijls met Godt ſpreken/ ende alſoo haer eygen rechtigheydt en verdoemelijckheydt beeren kennen / Num. 12: 3. De Man Moſes was ſeer ſachtmoedigh. Gen. 13 : 8. Abraham ſeyde, laet doch geen twiſtinge zijn tuſſchen my en tuſſchen u. Gen. 18: 27. Siet doch, ick hadde my onderwonden te ſpreken met den Heere, hoewel ick ſtof ende aſſche ben.

(3.) Die ſich gewennen tot nederigheyd haer heeren/ 1. Petr. 5: 5. Zijt alle malkanderen onderdanigh, zijt met de ootmoedigheydt bekleedt. Epheſ. 4:2.

A. Vrage. Hoe moeten wy de nederigheydt haer heeren omtrent andere Menſchen beweeſen/ om alſoo in vrede te manderen?

Antw. Wy moeten van ons ſelven geen hooge ghedachten hebben / en daerom moeten wy niet verſtoort ſweyren / als ons wat ongelijck geſchiedt/ daer het een heerenkinge is van onſe eere/ 2. Sam. 16: 10. David ſeyde, ja laet hem vloecken. Pſal. 131 : 1. O Heere! mijn herte en is niet verheven.

C. Vrage. Waer uyt can men deſe deughd kennen?

Antw. Uyt deſe ken-teyckenen:

(1.) Als wy ons ſelven niet en pryſen boven andere / maer als wy anderen pryſen boven ons ſelven/ 2. Cor. 10: 13. Wy en ſullen niet roemen buyten de mate. Phil. 2 : 3. Een yeghelijck achte den anderen uytnemender dan hem ſelven.

(2.) Als wy niet begeerigh zijn na die uyterwendighe eyghenen van meerder eere/ als andere genieten/ Luc. 14 : 8. Wanneer ghy

van

Digitized by Google

van yemandt ter bruyloft ghenoodt ſult zijn, ſoo en ſet u niet in de eerſte ſit-plaetſe. Matth. 23:6/7/8.

(3.) Als wy gedultighlijck konnen verdragen dattmen ons verſuchte/ 2. Cor. 12:10. Daerom heb ick een wel-behagen in ſwackheden, en in ſmaedcheden. 2. Sam. 16:10. David ſeyde, ja laet hem vloecken.

(4.) Als wy aen Godes dienſte/ en aen de ghemeynigheyt Chriſtenen getrouwigh de ghemeynigheyt dienſten en pligthen beſorgen/ Joan. 13:5. Jeſus goot water in een becken, ende begon de voeten ſyner Diſcipelen te waſſchen. Matth. 23:11. De meeſte van u ſal u Dienaer zijn.

A. Vrage. Wat deught is de byſonderſte om een goedt ſaem leven te leyden met alle menſchen?

Antw. De vertoenlijckheydt, maer doch wy ſeer ghenegight zijn om met malkanderen te verſoenen als 'er muſtinghe is onſtaen/ Epheſ. 4:26. De Sonne en gae niet onder over uwe toornigheydt. Luc. 17:3. Indien u Broeder tegen u ſondight, ſoo beſtraft hem: Ende indien het hem leedt is, ſoo vergeeft het hem. Matth. 6:14/15.

C. Vrage. Wat behoort ons daer toe te bewegen?

Antw. Deſe beweegh-redenen:

Voor eerſt: Het is een eerlijcke en genuſtigh heerlijcke ſaeke/ datmen een verſoenlijck herte hebbe/ Gal. 5:22. De vrucht des geeſtes is liefde, blijdtſchap, vrede, lachtmoedigheydt. Jacob. 3:13/14/17.

Ten tweeden: Het is een ſeer billicke ſaeke/ mant dewyle de groote Godt ons ſoo groote ſonden vergeeft door een verſoenlijck herte tot ons/ ſoo behooren wy oock aen onſen naeſten eenige vergrypingen te vergeven/ Epheſ. 4:32. Zijt tegen malkanderen goedertieren, barmhertigh: vergevende malkanderen, gelijckerwijs Godt in Chriſto u vergeven heeft. Matth. 18:32/33. Ghy boose Dienſtknecht, alle die ſchuldt hebbe ick u quyt geſcholden, dewyle ghy my ghebeden hebt: Behoorder ghy oock niet u over uwe Mede-dienſtknecht te ontfermen, ghelijck ick oock my over u ontfermt hebbe?

Ten derden: Het is een ſeer noodwendige ſaeke: mant Godt wil met ons niet verſoent zijn/ nochte ons onſe ſonden vergeven/ inſdien wy met onſe Even-naeſten niet verſoenen/ en haer de vergrypingen quyt-ſchelden/ Matth. 6:14. Indien ghy de Menſchen hare miſdaden vergeeft, ſoo ſal uwe hemelſche Vader oock u vergheven. v. 15. Maer indien ghy den Menſchen hare miſdaden niet vergeeft, ſoo ſal oock uweVader uwe miſdaden niet vergeven. Mar. 18:34/35. Alſoo ſal oock mijn hemelſche Vader u doen, indien ghy niet van herten en vergeeft een yegelijck ſynen Broeder ſyne miſdaden.

A. Vrage. Wat ſal men doen als andere menſchen ons groot onghelijck doen?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Oock dan moeten wy een verſoenlijck herte hebben/ Luc.23:34. Vader vergeeft het haer. Act.7:60. Stephanus vallende op ſijn knien, riep uyt met grooter ſtemme: Heere, en reken haer dieſe ſonde niet toe.

A. Vrage. Wat ſullen wy doen aldt geringe Lieden/ en die minder zijn als wy/ ons ongelijck gedaen hebben?

Antw. Oock dan moeten wy een vyendtlaem herte hebben/ Gen. 23:8. Abraham ſeyde tot Lot, en laet doch geen twiſtinge zijn tuſſchen my, en tuſſchen u. 1. Sam.12:23.

A. Vrage. Wat ſal men doen/ aldt onſe naeſte Vyanden ons op 't hoogſte verongelijcken?

Antw. Oock dan moeten wy een verſoenlijck herte hebben/ Gen.5 :21. Joſeph ſeyde, en vreeſer niet, ick ſal u, ende uwe kleyne Kinderkens onder-houden, ſoo trooſtede hy hen, ende ſprack tot haer herte. Num.11:2/3.

B. Vrage. Wie komt het toe/ de tweede eerſt te ſoecken?

Antw. Der eerſt of meeſt het ongelijck een anderen heeft gedaen: Als oock die de minſte is in ſtaet/ beroep/ gaven/ &c. Luc. 17:4. Indien u Broeder ſeven-mael daeghs tegen u ſondight, ende ſeven-mael daeghs tot u weder-keert, ſeggende, het is my leedt, ſoo ſult ghy het hem vergeven. Matth.5:23. Indien ghy indachtigh wort, dat uwe Broeder yet teghen u heeft. ℣. 24. Gaet henen, verſoent u eerſt met uwen Broeder.

C. Vrage. Moet men dan ſoo langze verdrayden/ tot die tot ons komen/ dien het toe-komt ons eerſt te ſoecken?

Antw. Neen: maer ydere een moet gereet zijn verſoent ſtaen de tweede te ſoecken/ al is 't dattment ſelve geen ongelijck heeft gedaen/ Matth.18:15. Indien uwe Broeder tegen u geſondight heeft, gaet henen. Gen. 13:8. Abraham ſeyde, laet geen twiſt zijn tuſſchen my, en tuſſchen u.

A. Vrage. Is het dan noyt geoorloft roozigh te weſen?

Antw. Het is ſommighen geoorloft/ Epheſ.4:26. Wort toornigh, ende en ſondight niet. Marc.3:5. Als Jeſus haer met toorne rondt-om aengeſien hadde.

C. Vrage. Wanneer is het geoorloft roozigh te worden?

Antw. Het is geoorloft alſt deſe oorſaken voor-vallen:

Voor eerſt: Als ſommighe Lieden Godts eere ſtenden/ Pſal. 139:21. Soude ick niet haten, Heere, die u haten? ende verdriet hebben in de gene die tegen u op-ſtaen? Exod. 32:10. Als Moſes het Kalf ſagh, wiert hy met toorne ontſteken.

Ten tweeden: Als de ſonden der Godtloſe onbeſchaemdelijck haer voor-gangh nemen/ Act. 14:14. Paulus ende Barnabas ſprongen onder de ſchare, roepende. Marc.3:5. Jeſus haer met toorne rondtſom aenſiende, ende met eenen bedroeft zijnde over de hardigheydt van haer herte.

Ten derden: Als ſommige ons willen verhinderen in den ſaligher

Digitized by Google

der Godtsaligheydt/ Pſal.119:115. Wijckt van my, ghy Booſdoenders, dat ick de geboden mynes Godts moge bewaren.

C. Vrage. Wanneer gaet dan de gramſchap te verre?

Antw. De toornigheydt is ſonde op deſe voor-ballen:

(1.) Als de oorſaeck niet goedt is/ Matth.5:22. Wie t'onrecht op ſynen broeder toornigh is.

(2.) Als men de mate te boven gaet / al is 't in een goede ſake / Gen.49:7. Vervloeckt zy haren toorn, want hy is heftigh: ende haer verbolgentheydt, want ſy is hardt.

(3.) Als het oogmerck niet en is Godts eere / maer eygen eere/ hoovaerdye/ of eygen voordeel/ Pſov. 28: 25. Die grootmoedigh is, verweckt gekijf. Pſov. 21:24. Die een hoovaerdigh Poocher is, ſynen naem is Spotter: Hy gaet met hoovaerdighe verbolgentheydt te wercke.

(4.) Als men tot ſchelden en laſteren, ja tot vechten en ſlaen, upt-breckt/ Matth. 5: 22. Wie ſeght, ghy dwaes. Jac.3:16. Waer nijdt ende twiſt-gierigheydt is, aldaer is verwerringhe, ende allen booſen handel.

F. Vrage. Waer door moeten wy af-geſchicht worden van ſoodanige toornigheydt/ en bewogen tot een vreedſaem leven?

Antw. Door deſe beweegh-redenen:

(1.) Het is bewijs van een groote kracht des Geeſtes / als men ſich ſelven kan bedwingen/ Pſov. 16: 32. De langhmoedige is beter dan de ſtercke: en die heerſcht over ſynen geeſt, als die een ſtadt in-neemt.

(2.) Quade toornigheydt is een helſch wpet / ende een Duyvels wapen-tuygh tot allerley boos bedrijf/ Jac.3:6. De tonge wort ontſteken van de Helle. Jac. 3: 15. Deſe is de wijſheydt niet die van boven komt, maer is aerdtſch, natuerlijck, duyvels.

(3.) De vreedſame alleen zijn zalig / ende ſullen den Hemel beerven/ Matth.5:9. Zaligh zijn de vreedtſame, want ſy ſullen Godts Kinderen genaemt worden. Heb.12:14.

Middagh-geſangh

Op de achthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 100. Ghy volckeren des aerdtrijcks al, &c.

1.

Ick ſoeck en jaegh de vreede na/
Al is het met mijn eygen ſchae;
De vreede koopt men nooit te dier/
De vrede-luſt/ is heyligh vyer.

Ick

Digitized by Google

2.

Ick toon alsins beschepdenheydt/
Al is my 't hooghste recht becrpdt/
Ick geef wat toe/ ick swijgh wat stil/
Ick dzaegh dzu wat om vzedes wil.

3.

Een vziend'lijck mooydt is wonder goedt/
Het stut een rocenigh gemoedt:
Ick spzeeck niet trots; noch heet noch oogh
Verheft ick niet te hitsigh hoogh.

4.

Ick toon alsins sachtmoedigheydt;
't Is beter 't ongelijck besitzen/
Als door een hitsigh warm gemoedt
De vzandt te strijden in het bloedt.

5.

Ick sit selfs tot mijn Cuisters gaen/
En bieden haer versoeningh aen/
Ick soecke beslechtingh van 't geschil;
Dit doe ick al om vzedes wil.

Het Leven in Maeltyden, en in Geselschappen.

De negenthiende Dagh.

A. Vrage. Hoe sijn vzeedsame Christenen gheneegen haer vziendtschap te onderhouden?

Antw. Door vziendelijcke t'samen-komsten/ ende door maeltyden/ 1. Cor. 11:17. Als ghy te samen komt. Joh 12:4. Joan. 21. Jesus was met sijn Discipelen oock ter bruyloft genoodt.

A. Vrage. Met hoedanige Lieden moeten wy onse t'samen-komsten houden?

Antw. Met Vromme en Godtzalighe/ die op de selve wyse Godt met ons dienen/ Psal. 16:3. Tot de Heylige die op der aerden zijn, ende de heerlijcke, in welcke al mijn lust is. Psal. 119:63. Ick ben een Geselle aller die u vreesen, ende dier die uwe bevelen onderhouden. 2. Cor. 6:14/15.

B. Vrage. Hoe moet men dan de geselschappen der Godtloose aenmerken?

Antw. Wy moeten daer van een af-keer hebben/ ende dese selve na vermogen vlieden/ Prov. 23:20. En zijt niet onder de Wijnsuypers, nochte onder de Vleesch-vreters. 2. Thess. 3:6. Hos. 4:15. Komt niet te Gilgal, ende en gaet niet op te Beth-aven.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Waerom moeten wy de geselschappen der Godtloose vlieden/ ende de geselschappen der Godtloose vlieden?

Antw. Om dese redenen:

(1.) De Godtloose zijn seer schadelijck/ende doen dickwijls oock de Godsame stryckerlen/ 1. Cor. 5:6. Een weynigh suerdeesems, maeckt het geheele deegh suer. Psal. 106:35. Sy vermenghden haer met de Heydenen, ende leerden der selver wegen.

(2.) Hier door kommen wy de Godtloose beschaemt maken/ en overtuygen van haer quaden staet/ 2. Thess. 3:14. En vermengt u niet met hem, op dat hy beschaemt worde.

(3.) Alsoo worden de Godtzalige door malkanderen verstercht in haeren goeden wandel/ Rom. 1:12. Om mede vertroost te worden door het onderlingh geloove, soo het uwe, als het myne. Hebr. 10:24. Laet ons op malkanderen ach nemen, tot opscherpinge der liefde, ende der goede wercken.

(4.) Alsoo kommen de heylighe plichten/ die noodigh zijn in de t'saemen-komsten der Christenen/ onverhindert geoeffent worden/ daer anderszins de Godtloose tegen-spreken/en mede spotten/Psal. 119:115. Wijckt van my, alle Godtloose, op dat ick de geboden mynes Godts kan bewaren. 1. Petr. 4:4. Sy houden haer vremt, als ghy niet mede en loopt tot deselvige uytgietinge der overdadigheyt. Gen. 21:9.

C. Vrage. Waer toe sal men doen/ als men eyenmael onder het geselschap der Godtloose geraeckt?

Antw. Dan moeten wy dese plichten waer-nemen:

Voor eerst: Wy moeten met ons gelaet tooncn dat wy in sondinge geselschappen geen vermaeck hebben/ maer datse ons tegen de borst zijn/ Psal. 15:4. In wiens ooghen de Verworpene veracht is. Apoc. 2:2. Ghy en kondt de quade niet verdragen.

Ten tweeden: Wy moeten haer niet ghelijck worden in haer ydelheden/ en sondighe manieren/ Ephes. 5:11. En hebt geen ghemeynschap met de onvruchtbare wercken der duysternisse. 1. Petr. 4:4.

Ten derden: Wy moeten haer sondighe manieren vermoedighlijck tegen-gaen/ en bestraffen/ Ephes. 5:11. Bestraft de onvruchtbare wercken der duysternisse. Psal. 94:16. Wie sal voor my staen tegen de Boosdoenders? wie sal sich voor my stellen tegen de Werckers der ongerechtigheydt.

Ten vierden: Wy moeten soo haest als moghelijck is van haer af-tuyschen en henen gaen/ Psal. 1:1. Die niet en sit in het gestoelte der spotteren. 2. Thess. 3:6. Ontreckt u van een yeghelijck Broeder die ongeregelt wandelt.

A. Vrage. Is het geoorloft dat Christenen met malkanderen marlyden houden?

Antw. Ja: als alles op een behoorlijcke wyse tot-gaet/ Joan. 2:1. Daer was een bruyloft te Cana in Galilea. Act. 2:46. Jude

Digitized by Google

Ps.12. Dese zijn vlecken in u lieden liefde maeltyden.

C. Vrage. Wat is dan vereyscht om een Christelijcke maeltijdt te houden?

Antw. Hier toe zijn dese dingen noodigh:

(1.) Het eynde en oogmerck moet wesen, om de onderlinge liefde te verscherpen, en dankbaerlijck Godes gaven te gebruycken, Jude 9.12. Liefde maeltyden. 1.Tim.4:4. Act. 14:17. Godt Vervult onse herten met spyse en vrolickheyt.

(2.) De Gasten moeten wesen, vromme en Godtzalighe Lieden, hoofs onfonderheydt moeten ook de arme Lieden aen onse maeltyden worden gheroepen, of ten minsten moeten sy haer ghedeelte aen ontfangen, Luc. 14:13. Wanneer ghy een maeltijt sult houden, soo noodt arme, verminckte, kreupele, blinde. 1.Cor. 5:11. Pred. 8:11. Gaet etet het vette, ende drincket het soete, ende sendet deelen den genen voor welcken niet bereydt en is. Neh 31:17.

(3.) De Tafel-redenen moeten stichtigh zijn, niet ongebondē, 1.Cor. 15:11. Quade t'samen-sprekinghen bederven goede zeden. Col. 4:6. U woordt zy altijdt in aengenaemheydt, met zout gheoenght.

(4.) De Spyse en toe-rustinghe moet niet prachtigh en merrckelijck zijn, Jac.5:5. Ghy hebt lecker lijck geleeft, en wellusten gevolght. Esai.5:12.

(5.) Alle overdaedt en onmatigheydt moet in spijs en dranck vermijt worden, Luc. 21:34. Siet toe dat u herte niet te eenigher tijdt beswaert en worde, met dronckenschap en gulsigheydt. Rom. 13:14.

(6.) De tijdt moet niet al te dickmaels komen, ook moeten de maeltyden niet te lange duyren, insonderlijck moet men op hooge tyden geen baldicke maeltyden houden, Luc. 16:19. De Rijckeman leefde alle dage vrolick en prachtigh. 2.Petr.2:13. Esai.5:11. Esai.22:12/13. De Heere roept tot geween, en tot wee-klage: maer siet, daer is vreughde ende blijdtschap met Runderen te dooden.

B. Vrage. Wat sonden worden begaen teghen het eerste eynde en oogmerck der maeltyden, die men moet vermijden?

Antw. Het misbruyck van het eerste oogmerck der maeltyden bestaet hier in: Als men maer op spijs en dranck siet, ende als men hy den anderen komt om het vleesch te vreten in wellusten, sonder op het anders te dencken, Esai. 5:12. Harpen en luyten, trommelen en pypen, ende wijn zijn in hare maeltyden, maer sy en aenschouwen het werck des Heeren niet. Phil.3:19. Wiens Godt de buyck is, die aerdtsche dingen bedencken.

B. Vrage. Wat misbruyck is 't er omtrent de Tafel-redenen 't onrecht moet geweert worden?

Antw. Dit misbruyck is insonderheydt hier in bestaende:

(1.) Als men de Tafel-redenen maeckt tot spotten en schertsen, Psal. 1:1. Wel-gelucksaligh is de Man die niet en sit in het gesoel-

te der

Digitized by Google

te der Spotteren. Pſal.35:16. Epheſ. 5:4. Vliedt onbeerbaerheydt, ſot geklap, geckerye, welcke niet en betamen.

(3.) Alſmen met een dronckte tonge van Godt/en van de Religie mit diſputeren / Pſal. 50:16. Wat hebt ghy myne inſettinghen te vertellen, ende neemt mijn verbondt in uwen mondt.

(4.) Alſmen vuyle en onnutſpoye redenen onder malkanderen voert / tegen Gods verbodt/ 2 Epheſ.4:29. Geen vuyle reden en gae uyt uwen mondt. Pzoo.23:33. Siet de Wijn niet aen, u herte ſoude verkeertheden ſpreken.

C. Vrage. Wat redenen behoozemen dan over de Maeltijd te voeren?

Antw. Men behoort te ſpzeken van deſe dingen:

(1.) Van Godts goedtheydt in het verſozgen van onſe Tafel doo; ſoo verderfjande ſpijſe / Hr. Act.14:17. Godt doet goedt uyt den Hemel, vervullende onſe herten met ſpijſe in de vrolijckheydt, 1.Tim.4:4. Pſal. 23: 5. Ghy recht de Tafel toe voor mijn aenghe-ſichte, ghy maeckt mijn Beker overvloeyende.

(2.) Wy moeten ſpzeken van onſe onwaerdigheydt om ſelfs het minſte kruymken Bzoodts te gebruycken / dewyle wy doz onſe ſonden alles verbeurt hebben / Gen. 32:10. Jacob ſeyde, och Heere, ick ben gheringher dan alle deſe weldadigheden: Geneſ. 18: 20. Much 2:10.

(3.) Van het matigh ghebzuyck der Schepſelen / Tit. 2:12. De zaligh-makende ghenade onder-wijſt ons, dat wy de godtloo-heydt, ende de wereldtſche begeerlijckheden verſakende, matigh-lijck, en Godtzalighlijck, ende rechtvaerdighlijck leven ſouden in deſe tegenwoordige Wereldt. 1.Cor.10:31/32/33.

(4.) Wp occaſie van de aerdtſche Spyſe en Maeltijdt / ſoo moe-ten wy ſpzeken van de geeſtelijcke en hemelſche Spyſe en Maal-tijdt/ Matth.8:11. Vele ſullen komen van Ooſten en Weſten, ende ſullen met Abraham, Iſaac, en Jacob aen-ſitten in het Koninghrijcke der Hemelen. Luc.14:15/16/17. Apoc.19:8/9. Schrijft, zaligh zijnſe die geroepen zijn tot de Bruyloft des Heeren.

B. Vrage. Wat misbzuyck moetmen in de Maeltyden vermyden ontrent de Gaſten?

Antw. Men moet op deſe dingen acht geven:

(1.) Datmen niet altijdt atteerlijck de Rijcke en Machtighe ter Maeltijdt noodt / maer ook de Arme / Luc.14:12. Jeſus ſeyde, wanneet ghy een Middagh-mael, ofte een Avondt-mael ſult hou-den, ſoo roept niet uwe Vrienden, noch uwe Broeders, noch uwe Magen, noch uwe rijcke Gebuyren, op dat ook niet deſelvighe u te eeniger tijdt wederom en noodigen, ende u vergeldinge en geſchie-de. Luc. 16:20.

(2.) Datmen ſoo ſeer niet en ſtae op de hooghſte ſit-plaetſen / Luc. 14:8. Set u niet in de eerſte plaetſe. Pzov.25: 6/7. Het is beter datmen tot u ſegge, komt hier boven aen, dan datmen u vernedere.

X (3.) Dat-

Digitized by Google

(3.) Datmen niemandt en garsse met het drincken van groote Glasen / ofte om eenigh ſtuck te hebben de luſt te drincken / 1. Petr. 4: 3. Het is ons genoegh, dat wy den voor-gaenden tijdt des leven, der Heydenen wille volbracht hebben, ende gewandelt hebben in ontuchtigheden, begeerlijckheden, wijn-ſuyperyen, en dronckeryen. Heſt. 8:8. De Wet was datmen niemandt tot droncken drincken mocht dwingen.

(4.) Datmen niemandt dwinge om te lange aen de Maeltyden te verblijven / om alſoo door den Wijn meer verhit te worden / Ecclef. 10:17. Wel-geluckzaligh zijt ghy Landt, wiens Vorſten ter rechter tijdt eten, tot ſterckte, ende niet tot dronckerye. Eſai. 5:11. Wee den ghenen die ſich 's morghens vroegh op-maecken in den morgen-ſtondt, ende ſtercken dranck na-jagen: ende vertoeven tot in de ſchemeringe, tot dat de Wyn haer heeft verhittet.

C. Vrage. Hoe ſullen wy ons aen-ſtellen / als wy ons in ſoodanige Geſelſchappen bevinden daerinnen van andere Lieden quaedt ſpreeckt?

Antw. Wy moeten dan deſe dingen doen:

(1.) Wy moeten ons niſmoegen daer in toonen / Prov. 25:23. Een vergramt aengheſicht verdryft de verborghene tonghe. Pſal. 119:158.

(2) Wy moeten die Quaedt-ſpreckers vragen / of ſy Vrienden / dan of ſy Vyanden zijn van die perſonen: Zijnſe Vyanden, dat dan haer woorden niet aen te nemen zijn: Zijnſe Vrienden, datſe dan ſeer troumoosſijck handelen / Prov. 11:13. Die als een Achterklapper wandelt, openbaert het heymelijcke: maer die ghetrouw is van Geeſt, bedeckt de ſake. Prov. 19:11. Het is een cieraet, de overtredinge voor-by te gaen.

(3.) Wy moeten vernemen off ſy ſeker zijn: ſoo neen, dan moeten wy haer loſheydt beſtraffen: ſoo ja / dan moeten wy haer noch af-vraghen wat ſy met dit quaedt ſpreken voor hebben / en waerom datſe liever des Duyvels werck doen / als het werck Chriſti / Jacob. 3: 15. Deſe en is de wyſheydt niet die van boven komt, maer is aerdtſch, natuerlyk, Duyvels. 1. Tim. 3:8. Men moet niet twee-tongigh zyn.

(4.) Wy moeten haer vragen / of die perſonen / daer ſy quaedt van ſpreken / oock niet eenige beughden hebben / daer ſy van behoorden te ſpreken / ofte om meerders wille ſy uyt liefde / de feylen behoorden te bedecken / 1. Cor. 13:4. De liefde en handelt niet lichtvaerdelyck. Jb. 5. Sy en denckt geen quaedt.

B. Vrage. Door wat redenen moeten wy andere / ende oock ons ſelven af-ſtrycken van achter-klap / en van quaedt ſpreken van andere Lieden?

Antw. Door deſe redenen:

Voor eerſt: Om dat de Heylighe Geeſt ſeer ſcherpelijck van ſoodanighe tonghen ſpreeckt / en deſelvighe verghelijckt by de ſchade-

lijckſte

Digitized by Google

lijckſte dingen / Pſal. 55 : 22. Sijn woorden zijn bloote ſwaerden. Pſal. 120:4. Het zijn gloeyende Genever-kolen. Job 5:21.

Ten tweeden : Om dat hier voor andere Menſchen worden verraden / ende onſchuldigh veroordeelt / want altijts zijnder noch Menſchen die de laſteringe geloouen / Prov. 17 : 4. De Booſdoender mercke op de ongerechtige lippe, een Leugenaer neyght de oore tot de verkeerde tonghe. Prov. 14 : 15. De Slechte ghelooft alle woordt.

Ten derden : Om dat het recht een Duyvels werck is / ſoo weere dat achter-klap in de Oziersche tale genaemt mogt Duyvelerye, Apoc. 12 : 10. De Duyvel is een Verklagher der Broederen. Job 1 : 9.

Ten vierden : Om dat groote ſtraffen bereydt zijn voor die Quaede-ſprekers / en in dit leven / en na dit leven / Pſal. 140 : 12. Een Man van quade tonge, en ſal op der aerden niet beveſtight worden. 1. Cor. 6:10. Geen Laſteraer en ſal het Koninghrijcke der Hemelen beerven.

C. Vrage. Wat moet dan onſe voorſichtigheydt weſen omtrent alle geſelſchappen ?

Antw. De ſelvige beſtaen hier in :

Voor eerſt : Dat wy altijdt na het beſte geſelſchap ſoecken / ende ons herte bewerchen / dat wy een geſelſchap mogen lief hebben om der Vromen wille / 2. Joan. v. 1. De Ouderlingh aen de uyt-verkoorne Vrouw, en aen haer Kinderen, die ick in waerheydt lief hebbe, ende niet alleen ick, maer oock alle die de waerheydt bekendt hebben. Pſal. 16:3. Al mijn luſt is tot de Heylighe die op der aerde zijn.

Ten tweeden : De Vromme met malkanderen zijnde / ſoo moeten ſe malkanderen oeffenen / en op-ſcherpen / dat alle heylige plichten / Hebr. 10:24. Laet ons op malkanderen acht nemen tot op-ſcherpinge der liefde, ende der goede wercken. Prov. 27:17.

Ten derden : Als Godtlooſe by ons zijn / ſoo moeten wy niet te veel ſprekende weſen / maer wy moeten dan ſeer voorſichtigh op onſe woorden acht ghaven / Pſal. 39 : 2. Ick ſal mynen mondt met een breydel bewaren, terwijl de Godtlooſe tegen my over is. Jac. 1:19. Niet raſch in't ſpreken.

Ten vierden : Wy moeten by alle voor-val de Godtzaligheyt vreſen / en de heerlijckheydt roomen van hier geſelſchap der Vromme / en dan ooth ſpreken van de heerlijckheydt des hemelſchen Gheſelſchaps / Hebr. 12:22. Ghy zijt ghekomen tot den bergh Zion, ende de ſtadt des levendighen Godts, tot het hemelſche Jeruſalem, ende de vele duyſenden der Engelen. v. 23/24.

Digitized by Google

Middagh-gesangh

Op de negenthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 25. Mijn hert hefick tot u Heere, &c.

1.

Als ghy sult ter maeltijdt treden/
't Welck den Christenen staet vrij/
Gaet daer niet om ydelheden/
Of om yenige lecherij:
Die om spijs of dranck daer gaet/
Is niet beter als de Beesten/
Die sticht geeft tot yd'le praet
Is in dienst van quade Geesten.

2.

Dat is recht een Christen maeltijdt/
Daer men Jesus ter vooren set/
Daer men 't stichtige verhael lijdt/
Daer men zedigh op staen staet:
Daer de spijs niet overlaedt/
Daer te veel niet wordt geschonken/
Daer men niet sit al te laet/
Daer men niet wordt vol en dronken.

3.

Soeckt 't gesellschap van de Vromme/
Daer men ydel praet vermijdt/
Daer de Spotters niet en komme/
Daer men achter-klap bestrijdt:
Daer men spreeckt van Godes Woordt/
Daer niet is een vuyl gemenet/
Daer u Venus niet bekoort/
Dat is 't heerlijcxt van den Hemel.

Het

Digitized by Google

Het Leven in Burgerlijcke Regeeringe.

De twintighste Dagh.

B. Vrage. Geben wy dan acht ghenoegh op malkanderen / als wy in gemeynen vzede en vzientschap met malkanderen om-gaen?

Antw. Neen: Want daer zijn noch vpsondere plichten waer te nemen / ten opsichte van de burgerlijcke regeeringe / 2. Chron. 19:6. Josaphat seyde tot de Rechteren, siet wat ghy doet. Psal. 101:2. Rom. 13:1. Alle ziele zy de Machten over haer ghestelt onderdanigh.

A. Vrage. Is het genoeghsaem / dat men het ampt der Oberigheydt bediene?

Antw. Ja / Rom. 13:1. Daer is geen macht dan van Godt, ende de Machten die daer zijn, die zijn van Godt verordineert. 1. Tim. 2:1/2.

A. Vrage. Voedanighe Personen behoort men te vozderen tot het ampt der Oberigheydt?

Antw. Voodanige / de welcke van een goedt leven zijn / Exod. 18:21. Siet omme na kloecke Mannen, Godtvreesende, waerachtige Mannen, de gierigheydt hatende. 1. Tim. 2:1/2. Psal. 101:6. Myne oogen sullen zijn op de getrouwe in den lande.

C. Vrage. Waerom is daer veel aen gheleghen / dat men vromme Luyden vozdere tot het ampt der Oberigheydt?

Antw. Om dese redenen:

(1.) Door vzomme Regenten wozden de verheerlijcktste Wetten gemaeckt / en defelvige wozden dan best beschermt / 2. Chron. 19:6. Ghy houdt Godt het gerichte, ende niet den Menschen. Eccles. 9:18. De wijsheydt is beter dan de krijghs-wapenen.

(2.) Het leven van de Oberigheydt is een krachtigh exempel tot navolginge voor de Onderdanen: Want door godtloose Regenten wozt het Volck godtloos / Psal. 12:9. De Godtlooste draven rontsomme, wanneer de snoodtste van 's Menschen Kinderen verhooght worden. Hos. 7:5. Prov. 28:26.

(3.) De Republijcke en Heerlijcke wozden vol zeghens door vzomme Regenten / Psal. 72:3. Ge bergen sullen den volcke vrede dragen, oock de heuvelen met gerechtigheydt. Prov. 28:15/16.

B. Vrage. Wat moet in de Oberheden vereyscht op datse goede Regenten mogen wesen?

Antw. Dese dingen moeten in haer zijn:

Voor eerst: Een goedt geloove, waer in sy niet alleen goede kennisse hebben van de Religie / maer oock defelvige oprechtelijck belijden / Psal. 49:23 Koninghen sullen uwe Voedstlieer-heeren zijn.

Digitized by Google

Pſal.2:12. Kuſſet den Sone, ghy Koningen. Ezech.45:10.

Ten tweeden: Een Godtzalich leven, niet alleen volghens de burgerlijcke ordonnantie / maer volgens de Wetten Godts in de heylige Schrifture/Pſal.119:128. Ick hebbe uwe bevelen van alles voor recht ghehouden. Exod. 18: 21. Siet om na Godt-vreeſende Mannen.

Ten derden: Haer regeeringhe moet zijn volghens de Wetten Godts/ 1.Reg.2:3. Neemt waer de wacht des Heeren uwes Godts, om te wandelen in syne weghen, om te onderhouden syne inſettingen. Deut. 17: 18. De Koningh ſal ſich een dobbelt van deſe Wet af-ſchryven in een boeck. v.19. Hy ſal daer in leſen alle de daghen ſynes levens.

C. Vrage. Hoe moet ſich de Overigheydt dragen omtrent Godts Kercke?

Antw. De Overigheydt moet deſe dingen doen:

(1.) Sy moeten goede zorghe draghen dat de openbare Godts-dienſt behoorlijcke plaetſen hebbe/ datſe in vrede geruſtheydt voorde ghepleeght / en dat de dagh des Heeren niet en werde ontheyligt / Neh.13: 19. Nehemia beliſte dat de poorten ſouden geſloten worden, en datmenſe niet en ſoude open doen, dan na den Sabbath. 2.Reg.11:7. 1.Tim.2:2.

(2.) Sy moeten haer macht aenleggen / om de Onderſaten tot de Godts-dienſt aen te leyden/ 2.Chron.34:33. Joſia maeckte,dat alle die in Iſrael ghevonden wierden den Heere dienden. Eſr.7:26. Al wie de Wet des Heeren niet en ſal doen, over die ſal ſpoedighlijck recht gedaen worden.

(3.) Sy moeten verzorgen dat bequame Mannen mogen ghevonden/en onderhouden worden / maer voor het Volck werde onderweſen in de Godtlijcke wyſheydt / 2.Chron.19:7. Joſaphat ſondt treflijcke Mannen uyt, die leerden Juda, ende het Wet-boeck des Heeren was by haer: Ende ſy gingen rontſom in alle ſteden van Juda, ende leerden onder het volck. Eſai. 49: 23. Koningen ſullen uwe Voedſters-heeren zijn.

(4.) Sy moeten ſelve uytrijgh weſen/ om den openbaren Godts-dienſt waer te nemen/ Ezech.46: 10. De Vorſt nu ſal in 't midden van hen in-gaen, als ſy in-gaen, ende als ſy uyt-gaen, ſullenſe te ſamen uyt-gaen. Pſal. 122:1. Ick verblyde my in die tot my ſeggen, wy ſullen op-gaen tot het huys des Heeren. Pſal.84:11.

B. Vrage. Wat moet de Overigheydt doen teghen de ketterijen en valſche leere?

Antw. De Overigheydt moet alle ketterye en valſche leere tegen gaen / ende haer landen en ſteden daer van ſuyveren / 2.Chron. 34:33. Joſia dede alle grouwelen wegh uyt alle landen. 2.Reg.18:4. Hiſkia verbrack de metale Slange. Num.20:8.

A. Vrage. Wlaeh de Overigheydt dit nu alſoo doen gelijck de Koningen dat deden in den Ouden Teſtamente?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Ja: want de valſche leere/en de afgodiſche Godts-dienſt iſs nu alſoo ſchadelijck als doe ter tijdt / Apoc. 17 : 16: Die thien hoornen ſullen de Hoere van Babel woeſt maken, ende naeckt. 2. Petr. 2 : 1. Daer zijn valſche Propheten gelijck oock eertijdts. 1. Theſſ. 2:15.

A. Vrage. Hoe kan de Overigheydt weten / welcke de ware Religie zy?

Antw. Die kanſe weten door Godts Woordt en Geeſt, ſoo wel alsſ yder geloovige dit moet weten/ 1. Cor. 2 : 15. De geeſtelijcke menſche onderſcheyt alle dingen. 1. Tim. 2:20. Deut. 17:18/19. Hy moet alle de dagen ſynes levens in de Wet Godts leſen.

B. Vrage. Mach de Magiſtraet yemant dwingen tot het geloove?

Antw. Dit kan niet geſchieden / om dat het geloove een inwendigh werck is van den wille: Maer de Magiſtraet mach haer authoriteyt wel gebruycken om de Onderdanen te doen ware nemen de middelen des gelooffs/ 2. Chron. 34:33. Joſia maeckte alle die in Iſraël ghevonden werden te dienen den Heere haren Godt. 2. Reg. 23:3. 2. Chron. 30:5.

C. Vrage. Maer is dit geen Conſcientie-dwangh/ als de Overigheydt de dwalinghen tegen-gaet/ ende het Volck door haer authoriteyt aen-leyd tot de ware Godts-dienſt?

Antw. Neen: Want het is maer een authoriteyt die ontrent den uytwendigen Menſchen wordt aen-gelegt / ſonder yemandts goede Conſcientie inwendigh in 't particulier eenigh dwangh aen te doen / maer het is om de dwalende Conſcientie beter onderwijſ te doen hebben/ 2. Chron. 19 : 17. Joſaphat ſondt Mannen, op datmen ſoude leeren in de ſteden van Juda. Rom. 14:23. Eſt. 7:26.

B. Vrage. Moet de Overigheydt niet ſonderlinghe macht houden tegen het Pauſdom?

Antw. Ja/ ende dat om deſe redenen:

Voor eerſt: Om dat het is een gruwelijcke afgoderye, die in haer Godts-dienſt wordt gepleeght/ te vergelijcken met de afgoderye der Joden/ Eſai. 2:8. Oock is haer landt vervult met Afgoden, voor het werck harer handen buygen ſy haer neder? voor't gene dat haer vingeren gemaeckt hebben. Eſai. 44 : 10/ 11/ 12/ 13/ 14/ 15/ 16/ 17/ 18/ 19.

Ten tweeden: Haer practijcke beweſlight door de leere van haere Doctoren is deſe: Dat men Koninghen en Prinçen mach om het leven brenghen / en dat men ons hoodende / Godt een dienſt doet / Apoc. 17 : 6. Ick ſagh dat de Vrouwe droncken was van het bloedt der Heyligen, ende van het bloedt der getuygen Jeſu. Apoc. 18 : 24. In deſelvige is gevonden het bloedt der Propheten, ende der Heyligen, ende aller der gene die gedoodt zijn op der aerde?

C. Vrage. Wat plichten moet de Overigheydt verſorghen ontrent haer Onderdanen en Burgeren?

Antw. Haer plichten zijn deſe na-volgende:

Digitized by Google

(1.) De Oberigheydt moet de Vroomſte en Godtzaligſte Burgheren aen de handt houden / ende haer bozderen haben anderc / Pſal. 101:6. Myne oogen ſullen zijn op de getrouwe in den lande, darſe by my ſitten: Die in den oprechten wegh wandelt ſal my dienen. Exod. 18:21. Siet om na Godt-vreeſende Mannen, waerachtige, de gierigheydt hatende.

(2.) De Godtlooſe moeten ſy tegen-gaen / en na vermogen uyt-roeyen / Pſal. 101:8. Alle morgen ſal ick alle Godtlooſe des landts verdelgen. P. 4/7. Joh 29: 17. Ick verbrack de back-tanden des verkeerden.

(3.) Sy moeten gerechtigheyt oeffenen aen yder een / aen minſt en meeſt / ſonder aenſien van Perſonen / Lev. 19: 17. Ghy ſult het aengheſichte niet aennemen, in gerechtigheydt ſult ghy uwen Naeſten richten. Exod. 23:3. Pzov. 16:12. Het is der Koningen grouwel, Godtloos heden te doen, want door gherechtigheydt wordt de Throon beveſtight.

(4.) Sy moeten verzorgen / dat haer Onderdanen in een ſtil, en vreedtſaem leven mogen blyven / ſonder dooz eenige onderdruckinghen verongheluſtight te worden / ſtraffende het quaedt, 1. Tim. 2: 2. Op dat wy een geruſt en ſtil leven leyden mogen in alle Godtzaligheydt ende eerbaerheydt. Rom. 13:4.

C. Vrage. Dooz wat middelen kan de Oberigheydt een ghezegende regeeringhe hebben / ende een goedt Succes bekomen op haer beraedſlaginghen?

Antw. Dooz deſe middelen:

(1.) Als ſy na Godts woordt, haer regeeringhe aenſtellen / Joſ. 1:8. Dat het boeck deſer Wet niet en wijcke van uwen monde, maer overleght het dagh ende nacht, op dat ghy waer neemt te doen naer alles dat daer in gheſchreven is: Want als dan ſult ghy uwe weghen voorſpoedigh maken, ende als dan ſult ghy verſtandelijck handelen. Pſal. 119:24.

(2.) Als ſy op haer eyge macht, wijſheydt / &c. niet en ſteunen / maer haer vertrouwen op Godt ſtellen / om dooz hem gheholpen te worden / Pſal. 33:16. Een Koningh en wort niet behouden door een groot Heyr. Jer. 17: 5. Vervloeckt is hy die vleeſch tot ſynen arm neemt. Pſal. 124:2.

(3.) Als ſy neyt eenige quade middelen gebruycken om haer beraedſlaginghen uyt te voeren / Pſal. 125:5 Die haer neygen tot hare krommie wegen, die ſal de Heere wegh doen. Pſal. 9:17.

(4.) Als ſy de Godtlooſe ſtraffen en uyt-roeyen / want om der Godtloozen wille / wort een Landt geſtraft / Pſal. 101:8. Alle morgen ſal ick de Godtlooſe des landts verdelgen, om uyt de ſtadt des Heeren alle Werckers der ongherechtigheydt uyt te roeyen. Joſ. 4: 1/2.

C. Vrage. Hoe moeten ſich de Onderdanen aen-ſtellen teghen haer Overigheden?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Haer plichten zijn dese:

(1.) Eere en vreese moeten wy geven aen onse Overigheyt, soo dat wy nopt van haer qualijk spreken, exempte de Overheden Gods Dienaresse zijn, Rom. 13:7. Geeft vreese dien ghy vreese, ende eere dien ghy eere schuldigh zijt. Rom. 13:4. Jud. v. 8. De Godtloose verachten de heerlijckheden.

(2.) Gehoorsaemheydt moeten wy gheven aen haer, Rom. 13:1. Alle Ziele zy den Machten over haer gestelt, onderworpen. Tit. 3:1. Vermaent haer, dat sy den Overheden en den Machten onderdanigh zijn, dattse haer gehoorsaem zijn.

(3.) Getrouwigheyd moeten wy aen haer bewijsen in het onderhouden van onse Burger-eede / ende in treurn-hertige waerschouwingen voor al 't gheen Landt of Stadt schadelijck soude mogen wesen, Pſal. 101:6. Myne oogen sullen sien op de getrouwe in den lande. Jud. 11:10. Jud. 16:2.

(4.) De Lasten, Impoſten, en Schattinghen moeten wy seer ghetrouwelijck op-hengen, Rom. 13:7. Geeft dan een yegelick dat ghy schuldigh zijt: schattinge dien ghy de schattinge; tol, dien ghy den tol schuldigh zijt. Matth. 22:21. Geeft den Keyser dat des Keysers is.

(5.) Het Vaderlande moeten wy in alle nooden met goede en bloedt helpen verlossen, en dan selfs ons leven wagen in de dienst der Overigheden tot weerstandt des Landts / Jud. 5:18. Zebulon is een Volck dat syne Ziele versmaedt heeft ter doodt, insghelijcks Naphtali, op de hooghte des veldts. 1. Joan. 3:14.

(6.) Onse ghebeden moeten yverigh zijn voor de Overigheydt / 1. Tim. 2:1. Ick vermane dan voor alle dingen, dat gedaen worden smeeckingen, ghebeden, voorbiddingen, danckseggingen voor alle Menschen. v. 2. Voor Koninghen, en alle die in hoogheydt zijn. Jer. 29:7. Biddet voor de stadt daer ghy heen gevoert wort.

A. Vrage. Moet men de Overigheydt in alle geboden gehoorsaem zijn?

Antw. Wy moeten haer in alle geboden ghehoorsaem zijn / als dese tegen niet strijden tegens Godts Woordt / maer als haer ghebeden Godts Woordt tegen-gaen / dan moeten wy haer ghehoorsaemheydt weygeren / Dan. 3:18. Ut zy bekendt, ô Koningh, dat wy uwe Goden niet en sullen eeren. Exod. 1:17. De Vroedt-vrouwen vreesden Godt, ende en deden niet gelijck als de Koningh van Egypten tot haer gesproken hadde. 1. Sam. 22:17.

Digitized by Google

Middagh-geſangh

Op de twintighſte Dagh van de Maende.

Stemme: Pſalm 2. Waerom raeſt dat Volck met ſulcken hooghmoedt, &c.

1.

HEer! maeckt dat dit ghy ſtelt in Ampt en Staet/
Ja 't Burger-recht ganſch wettigh ons regeeren/
Maeckt dat haer ſwaere verhinderen het quaedt/
Op dat haer macht u Heerſchappy mach eeren:
Laet haren raedt gelucklighlijck uyt-vallen/
Geeft haer veel wijſ heydt en oock dapperheydt/
Laet hare ſorgh ons zijn tot vaſte Wallen/
Als ghy doo haer ons na de Vyandt leydt.

2.

Maeckt haer tot Overſten-heeren van u Heerck/
Laet hare macht het Volck tot Godts-dienſt leyden/
Maeckt haer Verſtoorders van des Satans werck/
Op dat u Iſrael in vreed' mach verpden:
Maeckt datſe ſelfs een Godts-dienſt ons voorneden/
En datſe 't Volck doen ruſten op u dagh:
Verhoor/ O Godt der Goden! ons gebeden/
En heylight ſoo des Overheydts ontſagh.

3.

Dan hebben wy verbiedigen gemoet/
Wy burgers ons dan onder al haer Weeren;
Dan ſal haer ſwaert ſtraeft doen tot ſtraf en boet/
Laet haer dan bygelijck ons ſtham ingh ſteeren:
Dan hebben wy en tongh/ en goede/ en handen
Voor haer een beſten dienſt van 't Vaderlandt:
Beveſtight/ Heer! de burgerlijcke handen/
En maeckt de Vaders van u Volck ter ſtandt.

Het

Digitized by Google

Het Leven in Kerckelijcke Regeeringe.

De een-ende-twintighſte Dagh.

V. Vrage. Is'er geen andere regeeringe onder het Chriſten Volck als de Burgerlijcke?

Antw. Ja/ daer is ooch een Kerckelijcke regeeringe/Rom.12:7. Het zy bedieninge in het bedienen. 1.Cor. 12:28. Epheſ.4:11. De Heere heeft Herders en Leeraers gegeven.

A. Vrage. Uyt wat Perſonen beſtaet de Kerckelijcke regeeringe?

Antw. Uyt Predicanten/ Ouderlingen/ en Diaconen / Epheſ. 4:11. De Heere heeft gegeven Herders ende Leeraers. 1.Tim.5: 17. De Ouderlingen die wel regeeren. 1.Tim.3:8.

B. Vrage. Wie komt het toe/ſoodanige Regeerders te ſtellen?

Antw. Deſe macht heeft Chriſtus aen de Gemeynte gheghven / Act.14: 27. Als ſy haer in elcke Gemeynte met opſtekinge der handen, Ouderlingen verkoren hadden. Act. 6: 3. Siet dan om Broeders, na ſeven Mannen uyt u.

C Vrage. Na hoedanighe Predicanten moet de Ghemeynte uytſien?

Antw. Na ſoodanige/ de welcke deſe qualiteyten hebben:

Voor eerſt: Die vroom van leven zijn / 1.Tim. 3: 2. Een Opſiender moet onberiſpelijck zijn, eener Vrouwen Man, wacker, matigh, eerbaer. v.3. Niet genegen tot den Wijn, geen Smyter, geen Vuyl-gewin-ſoecker. 1.Matth.2:6.

Ten tweeden: Die van goede ſtudien en geleertheyt zijn/1.Tim. 3:2. Bequaem om te leeren. Tit.1:9.

Ten derden: Die in haer burgerlijcken om-gangh ten goeden naem ſtaen/ 1.Tim.3:7. Hy moet ooch een goet getuygeniſſe hebben by de gene die buyten zijn. 1.Tim.4:12. Niemandt en verachte uwe jongheydt, maer zijt een voorbeeldt den Geloovigen in wandel, &c.

Ten vierden: Die yverigh zijn en naerſtigh in haer dienſt / 2.Tim.4:2. Predickt het woordt, houdt aen, tijdtlijck ende ontijdtlijck: wederleght, beſtraft, vermaendt. Apoſt. 3:15.

A. Vrage. Dooz wat middelen kan de Gemeynte haer ſelven altijdt van ſoodanige Predicanten vooꝛſien?

Antw. Dooz deſe middelen:

(1.) Men moet van jonghs aen acht geven op de ſeught die ter ſtholo wooꝛdt geteydt / om tot het Predidt-ampt geroepen te wooꝛden: en men moet beſien offe daer toe al beginnen ſuy te ſtichten. 1.Cor.16:15. Ghy kent het huyſgeſin van Stephanas, dat ſy haer ſelven den heyligen ten dienſte hebben gheſchickt. 2.Tim.3:15. Ghy hebt

hebt de heylighe Schriften van kindts been af geweten.

(2.) Men moet vernemen wat voort-gangh dat de ſoodanighe doen in haer hooger ſtudien / en van wat leven ſy op de Academie ſeyden en als ſy in haer eerſte dienſt zijn/ 1.Tim.4:15. Bedenckt deſe dingen, weeſt hier in beſich, op dat u roe-nemen openbaer zy in allen. 1.Tim.4:12/13. Houdt aen in het leſen.

(3.) De Gemeynte moet ſeer naeuw onderſoecken en ſich bevlagen by ſoodanighe wyſe en erbarene Lieden / die de beſte kennuſſe hebben van de ſtudien, en van het leven der Studenten / 1.Tim. 5:22. En leght niemandt haeſtelijck de handen op. 2.24/25.

(4.) Men moet met vaſten en bidden ſich voor Godt vernoedigen/ op dat hy in ſijn genade Herders ſende tot ſijn Volck / Matth. 9:38. Bidtet den Heere des Oogſts, dat hy Arbeyders in ſynen Oogſt uytſtoote. Jer.3:15.

C. Vrage. Hoe moet ſich een Predicant dragen in de Gemeynte?

Antw. Haer gemeyne plichten zijn deſe:

Voor eerſt: Sy moeten alle de ghedeelten van haer dienſt met gerouwe neerſtigheydt en ſtandvaſtige kloeckmoedigheydt tracht ten te vervullen/ Col.4:16. Seght Archippo, ſiet op de bedieninge die ghy aen-ghenomen hebt in den Heere, dat ghy die vervult. 2.Tim.4:2. Predickt het woordt, houdt aen tijdtlijck en ontijdtlijck. Luc.9:62.

Ten tweeden: Sy moeten goedt onderſcheydt weten te maken tuſſchen goede en quade, om de goede alter-wegen te verſtercken in haer goeden wandel/ ende om de quade te beſtreen / ofte teghen te gaen/ Jer. 15:19. De Heere ſeydt, ghy ſult voor mijn aengheſichte ſtaen, ende ſoo ghy het koſtelijcke van het ſnoode uyt-treckt, ſult ghy als mijn mondt zijn. Jerem. 23:14/15/17. Ezech. 13: 18/22.

Ten derden: Sy moeten vreedtſaem weſen / ſoo veel als een goede Conſcientie dragen kan / Act. 22:1. Sy waren alle eendrachtighlijck by een. Mal.2:6. Levi wandelde met my in vrede. Pſal. 133:1.

Ten vierden: Sy moeten ſelve haer predicatien wel beleven/ende in alle Godtzalige plichten als voor-beelden wandelen/1.Tim. 4:12. Zijt een voorbeeldt der gheloovige in den woorde, in wandel, in liefde, in den geeſt, in gheloove, in reynigheydt. 1.Petr. 5:3.

B. Vrage. Hoe moeten ſich de Ouderlingen dragen?

Antw. De plichten der Ouderlingen zijn deſe:

(1.) Sy moeten van een goedt leven zijn / de tuyle voor Geloovige wel moet leven/ſoo moeten het de Ouderlingen inſonderheyt doen/ Act. 20:28. Hebt acht op u ſelven. 1.Petr. 5:3. Als voorbeelden der kudde. 1. Tim.3:1/2/3/4.

(2.) Sy moeten een ſonderlinghe acht ghewen op de Gemeynte / Act.20:28. Hebt acht op de geheele kudde. 1.Cor.12:28.

(3.) Sy

Digitized by Google

(3.) Sy moeten haer laten ghebruycken in het beſoecken van Sieche en kranche / als mede by andere voor-vallen in de Ghemeynte / Iac. 5 : 14. Is yemandt kranck onder u ? dat hy tot hem roepe de Ouderlinghen der Ghemeynte, ende dat ſy over hem bidden.

(4.) Sy moeten de Predicanten by alle voor-val behulpſaem weſen / en haer eere en reſpect na vermoghen helpen beſchermen / 1. Tim. 5 : 17. Dat de Ouderlingen die wel regeeren, dubbeler eere waerdigh geacht worden, voornemelijck die arbeyden in het woort, en de leere. 1. Theſſ. 5 : 13.

A. Vrage. Hoe moeten ſich de Diaconen dragen in haer bedieninge ?

Antw. De Diaconen moeten deſe plichten waer-nemen :

(1.) Sy moeten van een goedt leven zijn / 1. Tim. 3 : 8. De Diaconen moeten eerbaer zijn, niet twee-zongigh, niet die haer tot veel wijn begeven, geen Vuyl-gewin-ſoecker. Act. 6 : 3.

(2.) Sy moeten met een herepdt en oprecht herte de armoeſſen uytdeelen / Rom. 12 : 8. Die uyt-deylt in eenvoudigheydt, die barmhertigheydt doet, in blymoedigheydt.

C. Vrage. Hoedanigh moet het leven weſen van de Chriſtenen tegen haer Predicanten ?

Antw. Sy moeten deſe plichten verſorgen :

(1.) Sy moeten haer Predicatien hooren en gelooven / deſelvige aennemende niet als haer Woordt / maer als Godts Woordt / 1. Theſſ. 2 : 13. Wy dancken Godt ſonder op-houden, dat als ghy het woordt der predikinge Godts van ons ontfangen hebt, ghy dat aengenomen hebt, niet als der Menſchen woordt, maer, gelijck het waerlijck is, als Godts woordt, dat oock werckt in u die gheloovet. Luc. 10 : 16. Wie u hoort, die hoort my. Hebr. 4 : 2.

(2.) Sy moeten haer leere gehoorſaem weſen / Hebr. 13 : 17. Zijt uwe Voor-gangeren gehoorſaem. Jer. 30 : 20.

(3.) Sy moeten haer in eere en aenſienlijckheyt houden / 1. Theſſ. 5 : 13. Achtſe ſeer veel om haers wercks wille. 1. Tim. 5 : 17. De Ouderlinghen die wel regeeren ſullen dubbelder eere waerdigh geacht worden, voornementlijck, die arbeyden in den woorde en leere. Rom. 10 : 15.

(4.) Sy moeten een byſondere liefde tot haer hebben / en tot haer regeeringhe oprdigheydt / Gal. 4 : 14. Ghy naemt my aen als een Engel Godts, ja als Chriſtum ſelve. 1. 15. 1. Theſſ. 5 : 13.

(5.) Sy moeten met haer vrientlijck om-gaen / ende haer voor allerley middelen ſoecken gemoegen te geven / op dat ſy met vreughde haer dienſt moghen bedienen / Hebr. 13 : 17. Op dat ſy haer werck mogen doen met vreughde, ende niet al ſuchtende. Matth. 10 : 14.

(6.) Sy moeten haer van een eerlijck onderhoudt verſorgen / op datſe voor de ſorge voor het tijdelijcke niet worden op-gehouden in haer

Digitized by Google

haer bedieninge/ Gal. 6:6. Die onderweſen wort in't woordt, deyle mede van alle goederen den genen die hem onderwijſt. 1. Cor. 9:11. Indien wy u het geeſtelijcke gezaeyt hebben, is het een groote ſake, ſoo wy het uwe dat lichamelijck is, maeyen?

B. Vrage. Waerom moet men het woozdt der Predicanten gelooven en gehoozſamen?

Antw. Om deſe redenen:

(1.) Om dat ſy nader gemeynſchap met Godt hebben als de gemeyne Chriſtenen / Amos 3:7. Gewiſſelijck de Heere en ſal geen dingh doen, ten zy dat hy ſyne verborgentheydt aen ſyne Knechten de Propheten heeft geopenbaert. 2. Tim. 1:6. Iſſhal. 2:6. Levi wandelde met my.

(2.) Sy maken haer werck geſtadighlijck van het onderſoecken van Godts Woordt en Wille, en daerom verſtaen ſy de ſelvige beter als andere Chriſtenen / 1. Tim. 4:13. Houdt aen in het leſen. Mal. 2:6/7. De lippen der Prieſters ſullen de wetenſchap bewaren, en men ſal uyt ſynen mondt de Wet halen. 1. Sam. 9:9.

(3.) Het is haer ampt / uyt Godts naame / het Volck te waerſchouwen / ende te leeren wat goedt is / Eſai. 62:6. O Jeruſalem, ick hebbe Wachters op uwe muyren geſtelt. Ezech. 3:17. Menſchen Kindt, ick hebbe u tot een Wachter geſtelt over het huys Iſraels.

(4.) Hier door komt grooten zeghen over Landt en Kercke, en oock yder ghehoorſaem Chriſten / Eſai. 1:19. Indien ghy willigh zijt, ende hoort, ſoo ſult ghy het goede des landts eten. Eſai. 44:26.

C. Vrage. Wat ſonden gaender onder de Chriſtenen / waer van yder Geloovige ſich moet ſoozghvuldighlijck wachten?

Antw. De ſonden tegen de Predicanten zijn deſe:

(1.) Men ſpreeckt verachtelijck van haer Perſonen en van haer Dienſten / Jer. 20:8. Sint dat ick ſpreke, roepe ick uyt, ick roepe gewelt en verſtoringe, om dat my des Heeren woordt den gantſchen dagh tot ſmaedt en ſchimp is. Ezech. 7. 2. Cor. 10:10. De tegenwoordigheydt is verachtelijck.

(2.) Men wil haer woozden niet gehoozſaem zijn / Jer. 44:16. Aengaende het woordt, dat ghy tot ons uyt des Heeren naem ghe-ſproken hebt, wy en ſullen na u niet hooren. Rom. 10:21. Den gantſchen dagh hebbe ick myne handen uyt-gebreydt tot een ongehoorſaem volck.

(3.) Men wozt tooznigh als men beſtraft wozdt / en men ſoeckt dat aen de Predicanten wederom te vergelden / Jer. 18:18. Doe ſeyden ſy, komt laet ons ghedachten teghen Jeremiam dencken: komt aen, laet ons hem ſlaen met de tonge. Amos 5:13. De verſtandige ſal ſwygen, want het ſal een booſe tijdt zijn.

(4.) Men ſoeckt haer tegen te gaen / klepn te maken / en verachtelijck voor de Menſchen / om ſoo haer het leven moede te maken / en

Digitized by Google

en daer toe ſoeckt men op of men yet kan vinden tegheus haer in leven/ leere / &c. Jer. 20: 10. Sy ſeggen, miſſchien ſal hy overreedet worden, dan ſullen wy hem vermoghen, ende onſe wrake aen hem ſien. Jer. 13: 17.

(5.) Jdeen verachtt den eene / en men acht de andere / dickwilts alleen upt menſcheijnche inſichten / 1. Cor. 1: 12. Dit ſeghe ick, dat een yegelijck van u ſeght: Ick ben Paulus, en ick Apollo, en ick Cephe.

(6.) Jdeen is tegen haer gierigh/ ſoo datmen meynt alles te veel te weſen/ dat aen Predicanten wort gedaen/ maer door vele armeſijck moeten leven/ Neh. 13: 10. De Levyten waren ghevloden een yegelijck tot ſijn Acker, als men haer niet gaf haer deel. Mal. 3: 8. Ghy berooft Godt.

B. Vrage. Wat behoorde alle Chriſtenen af te ſchricken van deſe quade bejegeninghen aen haer Predicanten?

Antw. Deſe beweegh-redenen:

Voor eerſt: Het ſuchten van Predicanten ghedijt den quaden Chriſtenen ten quaden / want Godt hoort haer ghebeden / Pſal. 13: 17. Haer ſuchten en is u niet nutrigh. Jer. 13: 17.

Ten tweeden: De Heere neemt het alſoo op / als of men hem ſelve die oneere aen dede / Luc. 10: 16. Die u verwerpt, die verwerpt my.

Ten derden: Swaere plaghen volghen op deſe verachtinghe der Predicanten/ Eſai. 28: 22. Nu dan, en drijft den ſpot niet, op dat uwe banden niet vaſter gemaeckt worden. 2. Chron. 36: 16. Sy beſpotteden de Propheten, tot dat de grimmigheydt van des Heeren toorn tegen haer op-gingh, dat'er geen heelen aen en was.

Ten vierden: De deure der ghenade wordt door ſoodanige toegeſloten/ Prov. 1: 28. Dan ſullen ſy tot my roepen, maer ick en ſal niet antwoorden. Matth. 10: 14/ 15.

Middagh-geſangh

Op de een-ende-twintighſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 40. Na dat ick langen tijdt had de gewacht, &c.

1.

NU dien ghy Heer! ons noch door Menſchen ſeyde
Tot ruſte ruſt en 't Heireis wel,
Om ons te rucken uyt de Net:
Wy bidden maeckt haer tot u dienſt bereyde;
Bewaerdt datſe heyligh leven/
Soo ſullen ſy ons geven

Veel

Digitized by Google

Veel vruchten van haer Leer:
Stort haer u vuyſheyd in/
Maeckt datſe Heer en fun
Bewerchen meer en meer.

2.

Maeckt Heer/ dat wy gehoorſamen haer woordt/
En dat haer dienſt zy hoogh geacht/
Waer door ons 't hert moet toe-gebracht/
Op dat wy door haer leeringh waerd'lien woort:
Ick duit in haer wel ſwackheyde/
Die ander eygen dack lepdt;
Maer niet 't moetwilligh quaede:
Die tegen Hel en Sond'
Strengh pocken Godts Verbonde/
Doen my de beſte hart.

3.

Bewaer/ O Heer/ myn ongeboren lip/
Bewaer myn hert voor vooꝛnemigheyde/
Als my u Dienaer 't myne ſeyde/
Dat doch geen bluſigh woordt my opt eerſtlip:
Op dat ick niet beſchaede
Den my ſich te bedgeeve/
Ach! dat waer my niet goet:
Ick wenſch haer alle vreughe/
Die aen myn ziel doen deughe/
En trooſten myn gemoet.

Het Leven in openbare Gods-dienſt:

De twee-ende-twintighſte Dagh.

V. Vrage. Hebben wy noch andere plichten te verſorgen/ als dat wy ons leven als Chriſtenen dagelyckſs wel aenſtellen?

Antw. Ja wy: want wy moeten onſe byſondere uyden waerneemen/ om tot de openbare vergaderinge der gheloovige te komen/ en aldaer den openbaren Gods-dienſt waer te nemen/ Heb. 10:25. Laet ons onſe onderlinge by-een-komſte niet na-laten. Pſal. 111:3. Act. 20:7.

A. Vrage. Wanneer moeten wy dit doen?

Antw. De vaſte tyd om de vergaderinghe der gheloovigen by te woonen is de dagh des Heeren, Actor. 20:7. Op den eerſten dagh der weecke als de Diſcipelen by een ghekomen waren. 1. Cor. 16:2. Apoc. 1:10. Ick was op den dagh des Heeren in den Geeſt.

C. Vrage. Wat plichten heeft de openbare Gods-dienſt?

Antw.

Digitized by Google

Antw. De merckelijcke plichten van de openbare Godts-dienſt/ zijn dese navolgende:

Voor eerſt: Wy moeten by een komen in een plaetſe die tot de openbare Godts-dienſt is afgeſonderd/ 1.Cor.11:20. Als ghy dan by een te ſamen komt. Hebr.11:25. Pſal. 122:1.

Ten tweeden: Wy moeten daer Pſalmen ſingen en Lof-ſangen tot eeren Godts/en tot onderlinge ſtichtinge/1.Cor.14:26. Wanneer ghy te ſamen komt, een yegelijck van u, heeft hy een Pſalm: Col. 3:16.

Ten derden: Wy moeten daer onſe ghebeden tot Godt op-offeren/ Actor. 12:5. Van de Gemeynte wierdt een gaduerigh gebedt tot Godt gedaen. Actor. 4:24. Eſai. 56:7. Ick ſal haer verheugen in mijn Bede-huys.

Ten vierden: Wy moeten Godts Wet hooren voor-leſen/ Luc. 4:16. Jeſus ſtont op om te leſen. Act. 15:21. Moſes wiert op yder Sabbath geleſen.

Ten vijfden: Daer moet een predicatie worden gedaen/ dewelcke wy Godes dienſtelijcke moeten aen-hooren/2.Tim.4:2. Predickt het woordt. Matth. 28:19. Gaet henen leert alle volckeren.

Ten ſeſten: Wy moeten dan op een miltadighe wyſe/ onſe almoeſſen geven/ als rechte offerhanden van het Nieuwe Teſtament/ 1. Cor. 16:2. Op elcken eerſten dagh ter weecke, legge een yegelijck yet by hem ſelven wegh, vergaderende een ſchat, na dat hy wel-varen verkregen heeft, op dat de verſamelingen als dan niet eerſt en geſchieden, wanneer ick gekomen ſal zijn. Hebr. 13:16.

B. Vrage. Wat moet ons bewegen om in de vergaderinge der geloovige te komen?

Antw. Hier toe hebben wy dese beweegh-redenen:

(1.) Daer binden wy een heerlijck geſelſchap van Chriſtus/en van de Engelen/ nebens Godts kinderen/ Matth. 18:20. Waer twee of drie vergadert zijn in mynen naem, daer ben ick in het midden van haer. 1.Cor.11:10.

(2.) Daer is de plaetſe van ſegheninge des H. Geeſts/en van heylſame belofteniſſen/ Actor.10:44. Als Petrus noch dese woorden ſprack, viel de H. Geeſt op alle die het woordt hoorden. Matth. 18:19. Waer twee of drie vergadert zijn in mijn naem daer ben ick in het midden van haer.

(3.) Alle vrome lieden/ ſelfs de grootſte Koningen hebben daer in een groote vreughde gheſtreit. Pſal. 84:3. Mijn Ziele beſwijckt van verlangen na de voor-hoven des Heeren. Pſal.122:1.

(4.) Die gheen luſt hebben in Godes Huys/ſullen met de wereelt verloren gaen/ Hebr.10:39. Wy en zijn niet van die ghene die ſich ontrecken ten verderve. Geneſ. 4:16. Cain ginghvan Godts aengeſichte wech.

A. Vrage. Is 't grooten-loft dannen openbare gebeden en danckſeggingen doet in de Kercke?

Digitized by Google

Antw. Ja het/maer ſoo hebben de Ioncke ghedaen in den Ouden en in den Nieuwen Teſtamente / 1. Cor. 14:16. Anderſins indien ghy danckſeght met den geeſt, hoe ſal de ghene, die de plaetſe der ongeleerden vervult, Amen ſeggen op uwe danckſeggynghe, dewyle hy niet en weet wat ghy ſeght. Act. 6:4. 1. Reg. 8:14/15.

B. Vrage: Waerom ſeydt dan Chriſtus/ Matth. 6:6. Wanneer ghy bidt, gaet in uwe binnen-kamer, ende uwe deuren geſloten hebbende, bidt uwen Vader die in het verborgen is?

Antw. Chriſtus ſpreeckt van ydere byſondere gebeden / en ſtelt ſijn laſt teghen de ghemeynſchappe der Chriſtenen in haere openbare ſchijn-heylige gebeden: Maer hy ſpreeckt niet tegen de openbare gebeden in de vergaderinge der Geloovighe / Act. 1: 24. Sy baden, ende ſeyden, ghy Heere, &c. Act. 4:24.

B. Vrage. Is 't genoegh dannen de Pſalmen ſinght?

Antw. Neen/ maer men moet deſe twee dingen waer-nemen in het ſingen dan Pſalmen:

(1.) Wy moeten met verſtandt ſingen/ 1. Cor. 14:15. Ick ſal met den verſtande ſingen. 1. Chron. 16: 9. Singht hem, Pſalm ſinght hem, ſpreeckt aendachtelijck van alle ſyne wonderen.

(2.) Wy moeten met een betnoghen herte ſinghen / ſoo dat ons herte ghevoert zy na de ſaken zijn daer wy van ſingen/ Col. 3: 16. Leert ende vermaent malkanderen met Pſalmen, ende Lof-ſangen, ende geeſtelijcke Liedekens, ſingende den Heere met aenghenaemheydt in u herte. 1. Cor. 14: 15. Pſal. 108: 2. O Godt! mijn herte is bereydt.

A. Vrage. Hoe moeten wy Godts Woordt hooren / leſen / en voordichten?

Antw. Alſoo dat wy het ſelve aen-mercken als Godts Wil en Wet, waer na wy ons leven moeten aenſtellen / Deut. 31:12. Vergadert het Volck, de Mannen ende de Wyven, de Kinderkens, ende de Vremdelingen, die in uwe poorten zijn: op dat ſy hooren, ende op dat ſy leeren, ende vreeſen den Heere uwen Godt, ende waer-nemen te doen alle de woorden deſer Wet. Iac. 1: 22. Ioan. 13:17. Indien ghy deſe dinghen weet, zaligh zijt ghy, ſoo ghy deſelvighe doet.

B. Vrage. Wat is hier toe noodigh, op dat wy Godts Woordt wel en met vruchte mogen hooren?

Antw. Hier toe zijn deſe drie dingen noodigh:

Voor eerſt: Wy moeten ons daer toe te voren wel bereyden / Eccleſ. 4: 17. Bewaert uwen voet als ghy ten huyſe uwes Godts ingaet. Exod. 20:8. Weeſt gereet tegen den morgen.

Ten tweeden: Wy moeten ons ſelven in een goede geſtaltenisſe houden/ terwijle wy Godts Woordt in de kercke hooren/ Matt. 4: 23. Soo yemandt ooren heeft om te hooren, die hoore. Ezech. 33: 31.

Ten derden: Wy moeten na het hooren van Godts Woordt ons

onse selven bearbeyden om de vrucht daer van te bekomen / Luc. 8:15. Het zaedt dat in de goede aerde valt, zijn dese, die het woort gehoort hebbende, 't selvige in een eerlijck goet hertte bewaren, ende in volstandigheydt vruchten voort-brengen. Act. 17:11.

B. Vrage. Waerom is soo een voor-bereydinge/ tot het gebruyck van Godts Woordt/ noodigh?

Antw. Om dese redenen:

(1.) Onse God siet op het hertte / hoe het geschickt ist als wy voor hem komen: Op ist niet het uytwendige niet te weeten/ Psal. 51:8. Siet ghy hebt lust tot waerheydt in het binnenste. Esai. 1:12.

(2.) De oeffeninghen in de Godts-dienst zijn gestelt/ ende ordineert/ die alleenlijck met een wel-geschickte Ziele behoorlijck konnen verricht worden / Psal. 57:8. Mijn hertte is bereydt, ô God, mijn hertte is bereydt, ick sal singhen, ende Psalm-singhen. 1. Cor. 14:15. Ick sal wel met den geest bidden, maer ick sal ook met verstandt bidden.

(3.) Onse verdorvenheydt/ en natuerlijcke onbequaemheydt ist seer groot/ de welcke ook van de Satan noch meer en meer aengestoockt / soo wy op ons hoede niet en zijn / 2. Cor. 3:5. Niet dat wy van ons selven bequaem zijn yet te dencken, als uyt ons selven. 1. Petr. 5:8. Waeckt, want de Satan gaet om u als een brieschende Leeuw.

C. Vrage. Wat moeten wy doen om ons selven wel te bereyden tot den openbaren Godts-dienst?

Antw. Hier toe zijn dese plichten noodigh:

(1.) Wy moeten al onsen aerdschen moet / in het werck van ons hemelschen beroep/ den Sabbaths-daeghs af-snyden/ om haer door op den daegh des Heeren niet verhindert te worden/ Exod. 20:8. Gedenckt des Sabbath-daeghs, dat ghy dien heyliget. Jer. 17. Dan en sult ghy geen werck doen. Jer. 17:22.

(2.) Wy moeten te voren over-denken hoe ghewichtigh en hoe heerlijck alle die plichten van den Godts-dienst zijn / ende hoe onbequaem wy zijn tot desselvige/ Esai. 58:13. De Heere moet geschylight worden. 2. Cor. 2:16. Wie is tot dese dingen bequaem? ?

(3.) Wy moeten te voren af-leggen alle belemde sonden / met voornemen en belofte / om de selvighe nooit wederom te sullen begaen/ Jac. 1:21. Daerom af-geleydt hebbende alle vuyligheydt, en overvloedt der boosheydt, ontfanght met sachtmoedigheydt het woordt dat in u gheplant wordt, 't welck uwe zielen kan zaligh maken. Jer. 4:3. Esai. 1:16. Wascht u, reynight u, doet de boosheyt van uwe handelingen van voor myne oogen wegh.

(4.) Wy moeten een vast voornemen hebben om alles te sullen gehoorsamen / 't welck ons uyt Godts Woordt sal worden gepresenteert/ Deut. 5:27. 't Volck seyde tot Moses, spreeckt ghy tot ons, al wat de Heere onse God tot u spreken sal, ende wy sullen't hooren ende doen. Psal. 119:106. Ick hebbe gesworen ende sal het be-

Digitized by Google

veſtighen, dat ick onderhouden ſal de rechten uwer gherechtige heydt.

(5.) Wy moeten Godt te hooren bidden / dat hy ons bequaem make om ſijn Woordt met vruchte te hooren / Pſal. 119 : 18. Ontdeckt myne oogen, dat ick aenſchouwe de wonderen van uwe Wet. Pſal.143:10. Uwen goeden Geeſt geleyde my. Ezechi.46:3.

(6.) Wy moeten tijdelijck in de Kercke komen / op dat wy alle heylige oefeninghen bequamelijck konnen waerneemen/Luc.21:38. Ende al het Volck quam 's morgens vroegh tot hem in den Tempel om hem te hooren. Act. 10 : 33. Wy zijn alle nu hier tegenwoordigh voor Godt, om te hooren al het gene u van Godt bevolen is.

3. Vrage. Hoe moeten wy ons draghen in het ghehoor van Godts Woordt?

Antw. Wy moeten wy ſoecken deſe dingen in ons te hebben:

(1.) Eerbiedigh moeten wy weſen ontrent Godts Woordt / en tegen de Dienaers Godts / Eſai.66:2. Die voor ſijn woordt beven. Ezechi.4 : 17. Pſal. 2 : 11. Dient Godt met vreſe, en verheught u voor hem met bevinge.

(2.) Aendachtigh moeten wy weſen / om dat het Godts Woordt en Wil is / die ons wort voor-ghedragen : en om dat hier aen hangt de eeuwige ſaligheydt / Luc.4 : 20. De oogen van alle die in de Synagoge waren op Jeſum geſlagen. Prov. 4 : 20. Mijn Soon merckt op myne woorden.

(3.) Geloovigh moet de Toehoorder ſijn / om 't geen wort gheprediciet / voor Godts Woordt aen te nemen / Hebr.4:2. Het woort der predickinge en dede haer geen nut, om dat het met den gheloove niet en was gemenght. Hebr. 11 : 6. Sonder gheloove is het onmogelijck Godt te behagen. Marc.11:14. Gelooft den Euangelio.

(4.) Bewogen moeten wy weſen / na de gelegentheydt van ſaken die ons worden gheprediciet / Matth. 11:17. Als Klaegh-liederen geſongen worden, dan moeten wy weenen. Hebr.3:7.

(5.) Leerſaem moeten wy weſen / om maet te onthouden dat ons dient tot voordeel van onſen ſtaet / Luc.2:19. Maria bewaerde dese woorden alle te ſamen. Hebr.2:1.

(6.) Arbeydtſaem moeten wy ſijn om het ghehoorde ons toe te eygenen / ende tot practijcke aen te leggen / Luc.8: 21. Myne Moeder, ende myne Broeders zijn deſe, die Godts woordt hooren, ende dat ſelve doen. Hebr.4:12. Pſal. 119 : 11. Ick hebbe uwe redenen in mijn herte verborgen op dat ick tegen u niet en ſondighde.

C. Vrage. Hoe moeten wy ons gedraegen / als wy Godts Woordt hebben gehoort?

Antw. Na het hooren van Godts Woordt / ſijn dit onſe plichten:

(1.) Wy moeten Godt dancken, dat hy ons noch deſe ghenade doet / dat wy ſijn woordt mogen hooren / en daer over moeten wy ſeer verblijdt ſijn / Pſal.92:2. Het is goedt danckſeg den Heere love. Pſal.122:1.

(2.) Wy

Digitized by Google

(2.) Wy moeten 't ghehoorde by ons selven over-dencken, en overleggen/ en daer toe / te bysy komende / de heylige Schriftuere na-sien / Act. 17: 11. Dese waren edelder, dan die te Thessalonica waren, als die het woordt ontfingen met alle toe-ghenegentheydt, ondersoeckende dagelijcks de schriften, of dese dingen alsoo waren. Matth. 4:24. Jesus seyde, siet wat ghy hoort.

(3.) Wy moeten ons selven onderzoecken, waer Godts Woordt ons heeft gebracht / en wat ervarentheydt wy daer van in ons selven/ of in anderen bevinden/ Psal. 48:9. Gelijck wy gehoort hebben, alsoo hebben wy gheslen in de stadt des Heeren der heyrscharen. Psal. 34:16. Zeph. 2:1. Doorsoeckt u selven nauwe.

(4.) Wy moeten 't gehoorde practiseren, ende ons leven daer na schicken aen te stellen/ Jac. 1: 22. Zijt Daders des woordts, en niet alleen Hoorders, u selven met ydele overleggingen bedriegende. Luc. 8:15. Dat in de goede aerde valt, zijn dese, die het woordt gehoort hebbende, 't selve in een eerlijck en goet harte bewaren, ende in volstandigheydt vruchten voortbrengen.

(5.) Wy moeten ook verlanghen na de tijdt als wy wederom een Predicatie sullen mogen hooren/ Act. 13:42. De Heydenen baden, dat tegen den naesten Sabbath tot haer de selve woorden souden gesproken worden. Psal. 84:3. Mijn ziele is begeerigh.

(6.) Wy moeten door onderlinge t'samensprekingen, ook andere stichten door 't gene wy hebben gehoort/ Col. 3:16. Het woort Christi wone rijckelijck onder u in alle wijsheydt, leert, ende vermaendt malkanderen. Matth. 25:40.

B. Vrage. Wat baet het ons / als wy de Godts-dienst alsoo betrachten in het hooren van Godts Woordt?

Antw. Hier door moeten wy zaligh worden/ Luc. 11: 28. Jesus seyde, ja zaligh zijn die ghene, die Godes woordt hooren, ende dat selve bewaren. Rom. 10: 14. 1. Petr. 1: 9. Verkrygende des eynde uwes geloofs, namelijck, de zaligheydt der zielen.

Middagh-gesangh

Op de twee-ende-twintigste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 103. Mijn Ziele wilt den Heer met lof-sangh prysen, &c.

I.

Ick maech mijn hert gereet voor Godt/ mijn Koningh/
Dan treed' ick binde na sijn heyl'ge Woningh:
De Godes-dienst pleegh ick met eerbiedigheydt;
't Aendachtigh oor/ en 't hert tot Godt gekeert/

Digitized by Google

Een wiſt om op Godts wegen ſtarke te treden/
Zijn 't noodigh werck in mijn Godts dienſtigheyde.

2.

Dan woorden my Godts Woorden voor geleſen/
Dan wort mijn Gode door Pſalmen hoogh geprieſen/
Dan ſtaeren wy 't gebedt voor Godt ons Heer;
Dan doet de Dienaer van Godts Wet verklaringh/
Dan gaert men aelmis van al de vergaderingh/
Dan neemt het Volck in zegeningh haer leer.

3.

't Is niet genoegh Godts Wet te hooren leſen/
Ick moet haer door mijn Heere leeren vreeſen:
't Is niet genoegh te ſingen overluyt/
Mijn hert moet na de ſaken zijn geleeren:
't Is niet genoegh/ gebeden uyt te ſpreken/
Maer 't hert moet eerſt geſonden zijn voor uyt.

4.

't Is niet genoegh/ tot aelmis wat te geven/
We lieſde moet eerſt in mijn herte leven:
't Is niet genoegh de zegeningh t'ontfaen;
Ick moet de Leeringen ſoo wel betrachten/
Dat ick Godt diene/ ſelfs met mijn gedachten/
Dan ſal ick uyt Godts Huys in zegen gaen.

Het Leven in den Heyligen Doop, ende in het Heylige Avoudtmael.

De drie-ende-twintighſte Dagh.

A. Vrage. Heeft de uptwendighe Godts-dienſt ooch plaetſe onder de Chriſtenen?

Antw. Ja/ 1. Cor. 6:20. Verheerlijckt Godt in u lichaem. Matt. 28:19. 1. Cor. 11:13.

B. Vrage. Waerom zijn dan vele Menſchen lange in den uptwendigen Godts-dienſt beſich/ ſonder daer door wat verbetert te worden?

Antw. Om datſe deſelvige niet wel gebruycken/ Heb. 4:2. Het woorde der predikinghe en dede haer geen nut, om dat het niet ghemenght was met den geloove. Ezech. 33: 31/32. Marc. 4:24. Siet hoe ghy hoort.

B. Vrage. Is 't niet op de maniere des Pauſdoms/ datmen op die uptertijdſe dingen ſoo ſtaet?

Antw. Neen: Want Chriſtus en de Apoſtelen hebben ſelve die uptertijdſe Godts-dienſt als noodigh gheoeyckt/ Matth. 3: 17.

Luc

Laet nu af, want aldus betaemt ons alle gherechtigheydt te vervullen. Matth.16: 16. Act.3: 37/38. Een yeghelijck van u werde gedoopt.

C. Vrage. Waerom seydt dan Paulus/1.Tim.4:8. De lichamelijcke oeffeninge is tot weynigh dingen nut?

Antw. Paulus spreeckt van de unprelijcke oeffeningen/ af-gesondert van de Godtzaligheydt/ en dan zijn het onnutte oeffeninghen/ 1.Tim. 4: 7. Oeffent u selven tot Godtzaligheydt. Esai. 59: 21. Mijn Woordt en Geest sullen van u niet wijcken. Hebr. 4: 2.

A. Vrage. Zijn dit niet oeffeninghen alleen voor de onverbarene Kinderkens in het Chriſtendom?

Antw. Neen/ maer selfs de ſterckſte Mannen in Chriſto hebben deſe oeffeninghen noch van nooden/ om datſe noch in veel deelen des Chriſtendoms onvolmaeckt zijn/ 1.Tim. 4: 13. Houdt aen in 't leſen. Rom. 1: 12. 1.Cor. 13: 9. Wy kennen maer ten deele.

B. Vrage. Maer wat is die unperlijcke Godts-dienſt ons noodigh/ dewyle Godts Geeſt in ons moet wercken?

Antw. Godts Geeſt gheburuckt die unperlijcke oeffeninghen als middelen maer door sy wercke/ Jac. 1: 18. Na synen wille heeft hy ons ghebaert, door het woordt der waerheydt. Joan. 16: 13. De Geeſt ſal u in alle waerheydt leyden. Esai. 59: 21.

A. Vrage. Is dan de unprwendige Godts-dienſt niet genoeghſaem/ om ons zaligh te maken?

Antw. Neen/ 1.Cor. 3: 7. Soo en is dan, noch hy die plant yet, noch hy die nat maeckt, maer Godt die den wasdom geeft. 2.Tim. 3: 5. Luc. 13: 26. Als dan ſult ghy beginnen te ſeggen, wy hebben in uwe tegenwoordigheydt ghegeten en gedroncken, ende ghy hebt in onſe ſtraten gheleert. V. 27. Ende hy ſal ſeggen, ick en kenne u niet van waer ghy zijt.

B. Vrage. Wat moet dan by de unprwendige oeffeninge komen?

Antw. De inwendighe Godts dienſtigheydt des herten/ Pſal. 108: 2. O Godt! mijn herte is bereydt. Col. 3: 16. Rom. 12: 11. Zijt yverigh van geeſt, dient den Heere.

C. Vrage. Wat conditien eyſcht dan een wel-geſtelde Godts-dienſt in alle plichten?

Antw. Deſe conditien moeten in ons zijn:

(1.) Wy moeten gelooven, dat deſe oeffeninghen van Godt zijn in-geſtelt/ datſe hem behaghen/ ende dat wy daer door onſe zaligheydt konnen unr-werken/ Rom. 14: 13. Al wat uyt den gheloove niet en is, dat is ſonde. Marc. 16: 16. Die gelooft ſal hebben, ende gedoopt ſal zijn, ſal zaligh worden.

(2.) Wy moeten dan ook ſonder vreeſe weſen/ dat indien wy deſe plichten wel waer-nemen/ wy dan ook ſeeckerlijck ſullen behouden worden/ 1.Joan. 4: 18. De volmaeckte liefde drijft de

Digitized by Google

vreeſe buyten. Luc.1:32. Vreeſt niet, ghy kleyn kuddeken.

(3.) Wy moeten met beweginge des Geeſtes alle de plichten van de uytwendige Godts-dienſt maer-nemen/ Rom.7:6. Wy moeten hem dienen in nieuwigheydt des Geeſtes. Gal.5:25.

(4.) Wy moeten een groote eerbiedigheydt brengen tot alle dit uytwendige plichten des Godts-dienſt / want het zijn des Heeren ordonnantien en wegen/ 1.Theſſ.2:13. Ghy hebt ons woordt ontfangen, niet als eens Menſchen woordt, maer ghelijck het waerlijck is, als Godts woordt. Eccleſ.4:17. Bewaert uwen voet, als ghy ten huyſe Godts in-gaet. Eccleſ.5:1.

C. Vrage. Waer aen konnen wy ons verſekeren dat onſe Godts-dienſt niet alleen uytwendigh is?

Antw. Aen deſe teyckenen:

(1.) Indien wy oberuyght zijn/dat wy de tereſt al veel te lange hebben gedient/ 1.Petr.4:3. Het is ons ghenoegh, dat wy den voorgaenden tijdt des levens der Heydenen wille volbracht hebben. Jer.31:19. Na dat ick my ſelven ben bekent ghemaeckt, hebbe ick beroow gehadt.

(2.) Indien wy met alle neerſtigheyt beerstemen na Godts wil/ om die noch beter te gheboorſamen/ Pſal.86:11. Leert my Heere uwen wegh, ende ick ſal in uwe waerheydt wandelen. Pſal.119:18. Rom.12:2. Beproevende welcke de wel-behaghelijcke wille Godts zy.

(3.) Als wy met ontluſt by Godtlooſe zijn / die ons hinderlijck zijn in onſe goede plichten/ Pſal.119:115. Wijckt van my, alle ghy Boosdoenders, op dat ick de geboden mynes Godts mach bewaren. Pſal.120:5.

(4.) Als wy het voor een groote eere achten/ dat wy gheboordert zijn tot de dienſt van dien grooten Godt / 2.Sam.6:22. Met de Dienſt-maeghden Godts ſal ick verheerlijckt worden. Pſal.84:11. Ick koos liever aen den dorpel in het huys mynes Godts te weſen: dan lange te wonen in de tenten der godtloosheydt.

(5.) Als wy uyt liefde tot Godt / en tot ſijn eere / ons tot de Godts-dienſt begheven/ en niet met in-ſicht van Menſchen eere / profijt/ &c. 2.Cor.5:14. De liefde Chriſti dwinght ons. 1.Cor.10:31. Pſal.84:2. Hoe lieflijck zijn uwe woningen, ô Heere!

(6.) Als wy ons nooit konnen vergenoegen in het gene dat wy doen / maer altijdts denchen dat wy niets doen dat waerdigh is ghenaemt te worden/ Eſai.64:6. Doch wy alle zijn als een onreyne, ende alle onſe gerechtigheden zijn als een wegwerpelijck kleedt, ende wy vallen af als een blaedt, ende onſe miſdaden voeren ons henen wegh als een winde. Matth.25:37. Luc.17:10. Als ghy alles gedaen ſult hebben, dat ghy ſchuldigh zijt, ſoo ſeght: Wy zijn onnutte Dienſt-knechten.

A. Vrage. Wat byſondere oeffeningen heeft de uytwendige Godts-dienſt?

Antw.

Digitized by Google

Antw. De bedieninge des Heyligen Doops, ende des Heyligen Avondtmaels, Matth. 28: 19. Gaet dan henen onderwijst alle volckeren, haer doopende. 1. Cor. 11: 23. Ick hebbe van den Heere ontfangen, 't gheen ick oock u over-gheghéven hebbe, dat de Heere Jesus, in den nacht, in welcken hy verraden wierdt, het broodt nam.

B. Vrage. Waerom worden deze oeffeningen noch soo in waerden gehouden onder het Christendom?

Antw. Om deze redenen:

Voor eerst: Om dat de Instelder is de Heere Jesus selve / die haer is een seer aensienlijck Persoon / 1. Joan. 5: 20. Deze is de waerachtige Godt. Matth. 28: 18. My is gegeven alle macht in Hemel en op aerden. V. 19. Gaet dan henen, onderwijst alle volckeren, haer doopende.

Ten tweeden: Om dat hier door ons voort bezegelt de gemeynschap met Christo onsen Middelaer / Gal. 3: 27. Soo vele als ghy in Christum ghedoopt zijt, hebt ghy Christum aen-gedaen. 1. Cor. 10: 16. Het broodt dat wy breken, is de gemeynschap des lichaems Christi.

Ten derden: Om dat het openbaere verplichtinghen zijn tot onderhoudinge van het Verbondt Godts / Matth. 28: 19. Leerende haer onderhouden alles wat ick u geboden hebbe. 1. Cor. 10: 21. Ghy en kondt niet drincken den drinck-beker des Heeren, ende de drinck-beker der Duyvelen.

Ten vierden: Om dat het openbare af-sonderingen zijn van de weereldt / en als uyt-teyckeningen van de Kinderen Godts / 1. Cor. 12: 13. Wy alle zijn door eenen Geest tot een lichaem gedoopt, ende wy alle zijn door eenen Geest gedroenckt. Act. 2: 40, 41.

A. Vrage. Wort de Doop van alle Christenen wel beleeft?

Antw. Och neen! maer hele verstommen ende verontreynighen dat heylige Water door een quaerde leven / Act. 8: 23. Ick sie dat ghy zijt een gantsch bittere gallé, ende t'samen-knoopinghe der onghe rechtigheydt. 1. Cor. 6: 15.

C. Vrage. Wat moeten wp doen om onsen Doop wel te beleven?

Antw. Wp moeten dese dingen waer-nemen:

(1.) Wy moeten als wp onsen naem houden moemen / gedenken aen onsen Doop, en op die groote genade / de welcke Godt ons aen ons heeft bewesen / Psal. 22: 11. Op u ben ick geworpen van de Baer-moeder af. Act. 2: 37, 38.

(2.) Wy moeten ghedencken met belofte van onse Ouders / en genegen over ons zijn gebaren / en daerom moeten wy sorge draghen / dat wp dese wighe na-komen / Luc. 1: 74. Dat wy den Heere souden dienen alle de dagen onses levens. Matth. 28: 19. Leert haer onderhouden alles wat ick u geboden hebbe.

(3.) Wy moeten dieshalfs her-denken / dat de Doop is een zegeninghe van de doodt Christi tot doodinge van den ouden Men-

Digitized by Google

ſtye/ Rom. 6:4. Wy zijn dan met hem begraven door den Doop in den doodt, op dat, gelijckerwijs Chriſtus uyt den dooden opgewecket is tot de heerlijckheydt des Vaders: alſoo ook wy in nieuwigheydt des levens wandelen ſouden. Gal.3:27.

(4.) Wy moeten ons dickmaels voor-ſtellen / dat het een groote ſonde is/ als men Godts tergheren ontheylight/ Hebr.10:29. Hoe veel te ſwaerder ſtraffe meynt ghy ſal hy waerdigh gheacht worden, die het Bloedt des Teſtaments onreyn geacht heeft, daer door hy geheylight was. Act.8:21.

A. Vrage. Iſt het al noodigh dattmen ten Heyligen Avondtmael gaet?

Antw. Ja/want de Heere Jeſus heeft het geboden/ Luc.22:19. Doet dat tot mijnder gedachtenisſe. 1.Cor.11:23/24.

B. Vrage. Hoe ſal men ſoodanige Lieden antwoorden die meynen dat hier weynigh aen gelegen is?

Antw. Men ſal haer roomen / dat oock de minſte ongehoorſaemheydt van Godts Woorden/ een groutwelijcke ſonde is/ Joan. 3:36. Die den Sone ongehoorſaem is, Godts toorn blijft op hem. Luc.6:46. Wat noemt ghy my Heere, ende en doet niet het ghene ick u ſegge. Luc.14:24.

B. Vrage. Hoe ſal men handelen met ſoodanige / die meynen datſe daer toe onbequaem zijn?

Antw. Men moet haer doen verſtaen / dat / die onbequaem is ten Heyligen Avondtmael te gaen / oock onbequaem is om zaligh te worden/ dewijle deſelvighe voor-bereydinge in hephe woorde vervatticht/ Matth.1:15. Bekeert u, ende gelooft den Evangelio. 1. Cor. 11:28. De menſche beproeve hem ſelven.

A. Vrage. Hoe ſal men ſoodanighe Lieden antwoorden / die niet willen ten Avondtmael gaen / uyt vreeſe dat ſy het niet wel ſullen konnen beleven?

Antw. Men moet haer onderhouden / dat het Avondtmael geen nieuwe geboden heeft/ maer dat het alleenlijck een bandt is om die geboden te onderhouden/ dewelcke yder Chriſten moet onderhouden/die wil zaligh worden/ende daer toe wy nu al door den Doop zijn verpflicht/ Matth.28:19. Leerende haer onderhouden alles wat ick u geboden hebbe, Matth.22:37/38/39.

A. Vrage. Wat raedt / als yemandt ſijn belydenisſe niet dorſt doen?

Antw. Soo een Chriſten moet op-gheweckt worden om dit te doen / dewijle wy altijdt hier toe moeten bereydt weſen / ſelfs als daer door het leven in gevaer koom te ſtaen / 1.Petr.3:15. Zijt altijdt bereydt tot verantwoordinge aen een yegelijck, die rekenſchap af-eyſcht van de hope die in u is. Matth. 10:32/33. Soo wie my verlochent ſal hebben voor de Menſchen, dien ſal ick oock verlochenen voor mynen Vader die in de Hemelen is.

F. Vrage. Wat ſal men aen ſoodanige antwoorden/ die niet willen

ten

Digitized by Google

ren Avondtmael gaen/ om dat sommige Ledematen een ergerlijck leven leyden?

Antw. Men moet tot de soodanige seggen/ dat sy niet op andere/ maer op haer selven sien/ en trachten alsoo Godt te behagen/ 1.Cor. 11:28. De Menschе beproeve hem selven, en ete alsoo van desen broode. Gal.6:5. Een yegelijck sal sijn eygen last dragen.

B. Vrage. Hoe sal men handelen met die/ de welcke altijdts noch uyt-stel nemen/ op haer jonghepdt/ ofte om pet anderes?

Antw. Tot de soodanige sal men dese Scheyffruer-plaetsen ghebruycken/ Hebr.3:7. Heden indien ghy syne stemme hoort. Ps. 8. Soo en verhardt u herten niet. Luc.14:24. Eccles.12:1. Gedenckt aen uwen Schepper in de dagen uwer jongelinghschap, eer de quade dagen komen.

A. Vrage. Moet yder een ten Avondtmael gaen?

Antw. Het Heylige Avondtmael is maer voor die gene/ de welcke daer tot wel bereydt sijn/ 1.Cor. 11:28. De Menschе beproeve sich selven. Matth.22:11. 1.Cor.11:20/21.

C. Vrage. Hoe moeten wp dan gheschickt sijn/ als wp waerdighlijck ten Avondtmael sullen gaen?

Antw. Dese conditien moeten in ons wesen:

(1.) Kennisse moeten wp hebben van het Heylige Avondtmael: verstaende het onderscheyden tusschen die teyckenen, en tusschen de beteyckende saken: En ooch moeten wp weten waer ons daer te bekomen staet/ en wat te beloven, 1.Cor.11:26. Onderscheydende het lichaem des Heeren. Esai.53:11. Door sijn kennisse sal mijn Knecht de rechtveerdige vele rechtveerdigh maken.

(2.) Berouw van onse sonden moet in ons sijn/ soo dat ons herte te daer over benaghen en bedruckt sy/ 1.Cor. 11:31. Indien wy ons selven oordeelen, soo en souden wy niet gheoordeelt worden. Zach.12:10. Sy sullen over hem rouw-klagen met een rouw-klage als over een eenigh-geboorne.

(3.) Gheloove moet wp ons wesen/ dat wp door de Middelaer Jesus alleen ende konnen, ende sullen ghehoipen worden/ ende verloist van onse sonden/ Joa.6:35. Jesus seyde, ick ben het broodt des levens: die tot my komt en sal geensins hongheren, ende die in my gelooft, en sal geensins dorsten. Ephes.3:17. Jesus woont door den gelooven in onse herten.

(4.) Verlangen moet ooch in ons wesen na de dagh des Avondtmaels/ en na de ghenade die ons daer voort aen-gebiedt door dese segelen/ Joa.7:37. Soo yemandt dorste, die kome tot my en drincke. Apoc.22:17. Die dorst heeft, kome.

(5.) Een voornemen moeten wp hebben om in een nieuwe ghehoorsaemheydt te wandelen/ met een vaste belofte aen Godt/ dat wp alle bekende deughden na vermogen sullen oefferen/ Matth. 28:19. Leerende haer onderhouden alles wat ick u geboden hebbe. Luc.1:74/75. Dat wy hem souden dienen in heyligheydt en gherech-

Digitized by Google

rechtigheydt, alle de daghen onſes levens.

(6.) Een Chriſtelijcke liefde moet in ons woeſen tot de Geloovige/ als tot onſe Broeders en Suſters/ ſoo dat wy een verſoent/ en vreedſaem herte moeten hebben/ Matth. 6: 14. Indien ghy den Menſchen hare miſdaden vergeeft, ſoo ſal ook uwe hemeliſche Vader uwe miſdaden u vergeven. Joan. 13:15.

B. Vrage. Hoe moeten wy van het Heylige Avontmaal op-ſtaen?

A. Antw. Met herten en conſchen vol lof en danckſeggingh aen Godt voor ſijn ghenade/ welcke danckbaerheydt wy in ons gantſche leven moeten betoonen voor onſen Godtzaligen wandel/ 1 Pet. 26: 30. Als ſy den Lof-ſangh ghe ſongen hadden, gingen ſy uyt na den Olijf-bergh. Pſal. 103: 1/2/3. Looft den Heere, myne ziele, &c. Joan. 15:8.

A. Vrage. Wat moet ons inſonderheyt beweegen/ om met ſoo een vroolicke Ziele van het Heylige Avontmaal op te ſtaen?

Antw. Wy moeten denken/ dat wy daer ghemeeſt zijn als op de Hoogh-tijdtofft des Lams, en dat wy alſoo in den Hemel eenmaghlijck met onſen Bruydegom Jeſus Chriſtus ſullen aen-ſitten/ Matth. 26:29. Ick ſegge u, dat ick van nu aen niet en ſal drincken van deſe vrucht des wijnſtocks, tot op dien dagh, wanneer ick met u de ſelve nieuw ſal drincken in 't Koninghrijcke mijns Vaders. Matth. 8: 11. Wy ſullen aenſitten met Abraham, Iſaac, en Jacob. Apoc. 19:7/8/9.

Middagh-geſangh

Op de drie-ende-twintighſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 42. Als een Hert gejaeght, ô Heere, &c.

I.

Ick heb eerſt mijn Naem ontfangen
In den Doop by 't Chriſten Volck;
Deſen naem is voor mijn gangen/
Als een eechte Hemels Tolck:
Want als ick mijn naem maer hoor/
Komt my dadelijck te voor/
Dat ick aen Godt ben gebonden/
Om te ſtrijden tegen ſonden.

2.

Eer ick 't Woordt des Heeren eer/
Hoe ick neerſtigh onderſoeck/
Of my 't quaede oock is verweere:
Of ick oyt den dienſt Godts vloeck:

Of

Of ick heb een reyn geloof:
Of mijn oore niet is doof
Om de Woorden Godts te hooren/
Of ick al den weder-hoore.

3.

Als ick gae aen Tafel treden
Doet mijn Ziel na Christi Broede/
Als ick eet met Christi Leden/
Voel ick vreught in mijn gemoede:
Als ick dan van daer sal gaen/
Preemt ick liefde daer van daen;
Die dan op mijn gangen letten/
Sien my woond'len in Godts Wetten.

Het Leven in Struyckelingen.

De vier-ende-twintighſte Dagh.

A. Vrage. Worden alle deſe plichten des Chriſtelijcken leevens wel waer genomen van de Geloovige?

Antw. Och neen! maer wy alle hebben veel verſuymenisſen en overtredingen / Jac. 3:2. Wy ſtruyckelen alle in vele. Eſa. 64:6. Alle onſe gherechtigheden zijn als een dreckigh kleedt. 1. Joan. 1:8.

A. Vrage. Hebben de Godtzaligſte Mannen oock haer ſtruyckelingen?

Antw. Ja / 1. Reg. 8:46. Geen Menſche en is 'er die niet en ſondight. Pſal. 130:3. Dan. 9:2. Wy hebben geſondight en onſe Vaderen.

B. Vrage. Zijn de ſonden van de Geloovige maer gemeyne ſtruyckelingen en ſmetheden?

Antw. Sommijdts hadden de Geloovighe in ſeer ſware ſonden / Matth. 26:74. Petrus begon ſich te vervloecken. 2. Sam. 11:4. David lagh by de Vrouwe van Urias. 1. Reg. 11:5.

B. Vrage. Wat ſonden behangen de ſtinderen Godts meeſt?

Antw. Het zijn niet altijdt deſelvighe ſonden / maer yder heeft ſoo weetrijdts ſijn eygen boſem-ſonde/ behalven de gemeyne andere ſmetheden/ daer het vleeſch meeſt toe ghenegen is / Luc. 22:24. Daer wierdt twiſtinghe onder haer, wie van haer ſcheen de meeſte te zijn. Act. 6:1. Jud. 13:1.

C. Vrage. Waer aen kan men klaerlijck mercken / dat de Menſche een eenige eygen ſonde noch vaſt is?

Antw. Aen deſe teyckenen:

Voor eerſt: Als men niet kan reſolveren om ſich ſelven volkomen-

Digitized by Google

menſchlijck aen Godts Wil en Wetten over te geven/ met wegh-werpinghe van alle overtredingen / ghelijck Godt dit af-eyſcht/ Ezech. 18:31. Werpt van u wegh alle overtredingen. Ezech. 13:18. Als die in alles willen eerlijck wandelen.

Ten tweeden: Als men niet verdragen kan / daermen ſoo nauw de Conſcientie onderſoecke / endeck daermen den wegh ten leven ſoo enge vooz-ſtelle / maer als men op die ernſtighe Beſtraffers gram wordt/ Jſaiæ. 6:17. Herodes hadde Johannem gevangen genomen. Pſal. 4:4. U Volck is, als die met den Prieſter twiſten.

Ten derden: Als men op een lange oeffeninge van de uytwendige Godts-dienſt niet en vordert in den inwendighen Menſche / 2. Tim. 3:7. Altijdt leerende, ende niet tot de kenniſſe der waerheydt komende. 2. Petr. 3:18. Waſcht op in de ghenade, en in de kenniſſe des Heeren Chriſti.

C. Vrage. Hoe ſouden wy onſe beminde ſonden beſt konnen leeren kennen?

Antw. Vooz deſe middelen:

(1.) Bernemt hoe u herte gheſtelt is / waer ghy meeſt wenſcht / waer op ghy meeſt denckt/ waer ghy ongaerne vooz beſtraffen/ &c. 1. Joan. 3:21. Soo ons herte ons niet en verdoordeelt. Jer. 17:9. Argliſtigh is het herte, meer als eenigh dingh.

(2.) Set Gods Wet in met een onpartijdigh oogh/ ſonder vooz-oordeel om u ſelven te bedrieghen/ en verſtaet dat de Wet geeſtelijck is/ die oock de eerſte begeerlijckheydt der Ziele onderdruckt/ Jac. 1:25. Die in-ſiet in de volmaeckte Wet, die der vryheydt is, ende daer by blijft. Rom. 7:7/14. De Wet is geeſtelijck.

(3.) Geeft acht op het oordeel van Godt aen alle en eenaerene lieden/ in de onderſoeckinghe van de plichten des levens / om te verſtaen wat ſy van u leven houden / Pſal. 141:5. De rechtveerdighe ſlae my.

(4.) Ghy moet Godt bidden om deſe kenniſſe van uwe ſonden / Job 13:23. Heere maeckt myne ſonden my bekendt. Pſal. 26:2. Heere proeft my, onderſoeckt mijn herte en nieren.

C. Vrage. Waer komt het van dan/ dat de Geloovige ſoo menighmael in ſtruyckelingen vallen?

Antw. De oorſaken zijn onder andere oock deſe:

(1.) De verdorvene nature, die noch in de kinderen Godts overigh is/ Gal. 5:17. Het vleeſch begeert tegen den geeſt, alſoo dat ghy niet en doet 't gene ghy wilt. Rom. 7:23. Ick vinde een andere wet in myne leden.

(2.) De wereldt met haer quade exempelen en gewoonten geeft oock veel aenlepdinghe tot ſonden / Pſal. 106:35. Sy vermenghden haer met de Heydenen, ende leerden der ſelver wercken. Hebr. 12:15.

(3.) De Duyvel is een liſtigh Verleyder / en Verlocker tot ſonden / 1. Chron. 21:1. De Satan porrede David aen, dat hy Iſraël teldc.

Digitized by Google

telde. 1. Theſſ. 3 : 5. 2. Cor. 11 : 3. Ick vreeſe, dat niet eenighſins, gelijck de Slange Eva bedrogen heeft door argliſtigheydt, alſoo uwe ſinnen bedorven worden van be eenvoudigheydt die in Chriſto is.

(4.) Wy ſelve zijn oorſaeck van veel ſtrijdtheliugen door onſe eygen ontrouwicheydt/en ongeloovigheydt/ 2. Sam. 11:2. David wandelde op het dack van des Koninghs huys, ende ſagh van het dack eene Vrouwe haer waſchende. Luc. 21 : 34. Siet toe dat uwe herten niet te eeniger tijdt beſwaert en worden. 1. Petr. 5:8.

E. Vrage. Wat verleydinghen heeft de Wereldt noch tegheu ons op dat ſoude moeten zijn?

Antw. De Wereldt heeft deſe middelen om tot ſonden te verlocken:

(1.) Ydele gewoonten, Rom. 12 : 2. En wordt deſer wereldt niet ghelijckformigh. 1. Petr. 4 : 4. Sy houden haer vremt, als ghy niet met haer-en loopt tot deſelvige uytgietinge der godeloot heydt.

(2.) Quade exempelen, 1. Joan. 5:19. De wereldt leydt geheel in het booſe. Pſal. 106: 35. Sy vermenghden haer met de Heydenen, ende leerden der ſelver wercken.

(3.) Bedriegelijcken loon; 1. Sam. 22:7. Sal de Sone Iſai u ackeren ende wijngaerden geven? Num. 22:17. Rom. 6:21. Wat vrucht hadt ghy doe van die dingen daer over ghy u nu ſchaemt: Want het eynde der ſelviger is de doodt.

E. Vrage. Door wat middelen ſoeckt de Duyvel ons tot ſonden te verlocken?

Antw. Door deſe middelen:

(1.) Door vleeſchelijcke bekoringhen van eere/ profijt/ plaiſier/ &c. Matth. 4:9. Alle deſe dingen ſal ick u geven. Jac. 1:13.

(2.) Door een miſleyde Conſcientie; ſoo dat ſyn de menſche doet gelooven dat goedt, quaedt is/ en quaedt, goedt, Deut. 29:19. Ick ſal vrede hebben, wanneer ick ſoodn na mijns herten goedt-duncken ſal wandelen. 2. Cor. 11:14.

(3.) Door hittere vervolgingen, om de practijcken der Godtzaligheydt/ Apoc. 2 : 10. De Duyvel ſal eenighe van u in de gevangeniſſe werpen. Gal. 4:29. Die na den vleeſche gheboren was, vervolghde die na den geeſt geboren was. Apoc. 12:10/15.

C. Vrage. Wat ſonden zijn de gemeenſte onder de Chriſtenen?

Antw. Onder zijn deſe gemeyne ſonden des verſtandts:

(1.) Onwetenheyt van Godtdeliycke dingen/ Hoſ. 4:6. Mijn Volck is uyt-geroeyt, om dat het ſonder kennijſſe is. Heyl. 5:12.

(2.) Onkunde van onſe eygene ſtaet/ Apoc. 3 : 17. Ghy weet niet dat ghy zijt ellendigh, en jammerlijck, ende arm, ende blindt, en naeckt. Apoc. 2:5.

(3.) Vergetenheydt van het goede/ Jer. 2 : 32. Vergeet oock een Jonghvrouwe harer verciersels, ofte een Bruydt haer hint ſelen, nochtans heeft mijn Volck mynet vergeten, daghen ſonder gheral. Jac. 1:24. De Menſche heeft terſtont vergeten hoedanigh hy was. Heyl. 2:1.

(4.) Twy-

Digitized by Google

(4.) Twyfelinge over Godts beloften en bygementen / 2. Reg. 7 : 2. De Hooft-man ſeyde, ſiet, ſoo de Heere venſteren in den Hemel maeckte, ſoude die ſake konnen geſchieden. Gen. 18 : 12. Sara loegh in haer ſelven, ſeggende, ſal ick welluſt hebben, na dat ick oudt geworden ben.

(5.) Curieuſheydt om dingen te weten die onnoodigh en ongeoorloft ſijn / Col. 2 : 18. Intredende in het ghene men niet gheſien heeft. Deut. 29 : 29.

(6.) Verkeert oordeel over quade deughden en ondeughden / als mede over het doen en laten van andere / Eſai. 5 : 20. Die het goede quaedt heten, ende het quade goedt. 1. Sam. 1 : 14.

C. Vrage. Wat ſonden ſijn de gemeynſte ten op-ſichte van den wille, en van de affecten des menſchen?

Antw. Deſe na-volgende:

(1.) Tverloofheydt in de Godes-dienſt / Apoc. 3 : 16. Soo dan, om dat ghy lauw zijt, ende noch koud noch heet, ick ſal u uyt mynen mondt ſpouwen. Zeph. 2 : 1. Ghy Volck dat met geenen luſt bevangen wordt.

(2.) Sorgeloofheydt over de ſtaet met Godt / Matth. 24 : 38. Gelijck ſy waren in de dagen Noë, etende ende drinckende. v. 39. Ende en bekenden het niet, tot dat de ſuntvloedt quam, ende haer alle wegh nam. Amos 6 : 1. Wee den geruſten te Zion.

(3.) Hoovaerdigheyt, ende een grover gebreken van eygen kracht ten / Hoſ. 12 : 9. Ephraim ſeydt, in alle mynen arbeydt ſullen ſy geen ſonde vinden die ongherechtigheydt zy. 2. Cor. 10 : 18. Apoc. 3 : 17. Ghy ſeght, ick ben rijck, ende verrijckt gheworden, ende en hebbe geenes dinghs gebreck.

(4.) Begeerlijckheyt die ons belet toegenoeghte te nemen met onſen ſtaet / Jac. 1 : 14. Een yegelijck wordt verſocht, als hy van ſijn eygen begeerlijckheydt af-ghetrocken en verlockt wordt. Rom. 7 : 7 / 21.

(5.) Oneerlijcke liefde, 1. Joan. 2 : 16. Begeerlijckheyt des vleeſchs. 2. Tim. 2 : 22.

(6.) Verſlappinge van de liefde Chriſti, Apoc. 2 : 4. Ick hebbe tegen u, dat ghy uwe eerſte liefde hebt verlaten. Deut. 32 : 15.

A. Vrage. Hoe bevinden ſich de Chriſtenen ontrent den yver in Godtſalighe dingen?

Antw. Sommighe ſijn traendende heet; ſommighe ſijn kout; ſommighe ſijn ſeer lauw / Pſal. 69 : 10. Den yver van u huys heeft my verteert. Apoc. 3 : 15 / 16. Om dat ghy lauw zijt, ſal ick u uyt mynen mondt ſpouwen.

B. Vrage. Waer aen men ſodanighe Chriſtenen kennen / die heet ſijn in de dingen Godts?

Antw. Aen deſe teyckenen:

(1.) Als het herte ſeer wel op-waerts ſtelt tot Godt / en tot bedenckinge van hemelſche dingen / met verachtinge en ontſtut tot de werelt /

Digitized by Google

wereldt/ Pſal.16:8. Ick ſtelle den Heere gheduyrighlijck voor my. Pſal.45:2. Mijn hertte geeft een goede reden op: Ick legge mijn gedichten van eenen Koningh, mijn tonghe is een penne eenes vaerdigen Schryvers. Gal.4:15.

(2.) Als wp voor wat tegenſtanders niet en wijchen / maer met ernſt daer tegen aen gaen/ 1.Theſſ.2:2. Hoewel wy te voren geleden hadden, ende oock ons ſmaedtheydt aen-gedaen was, ghelijck ghy weet, te Philippis, ſoo hebben wy nochtans vrymoedigheyt gebruyckt in onſen Godt, om het Euangelium Godts tot u te ſpreken in veel ſtrijdts. 1.Cor.16:13. Waeckt, ſtaet in het geloove, houdt u manlijck, zijt ſterck. Luc.8:6/7.

(3.) Als wp dapper onſtelt ende bedreeft zijn / over de verſchinderingheu die ons voor-komen in onſe loop-baene der Godtzaligheydt/en over de verbeeldingen van Godts Woorden/ Pſal.119:136. Water-beken vlieten af uyt myne oogen, om dat ſy uwe wet niet en onderhouden. 2.Cor.11:29. Wie wordt'er ge-ergert, dat ick niet en brande.

(4.) Als wp ſeer ernſtigh zijn/ om ooch andere ten rechten loope te brengen/Eſaï.2:3. Komt laet ons op-gaen tot den bergh des Heeren. Rom.15:19.

C. Vrage. Waer aen kent men die kout zijn?

Antw. Aen deſe teyckenen:

(1.) Als men gantſch onwetende is van Goddelijcke ſaken / Epheſ.4:18. Verduyſtert in het verſtandt, vervreemt van het leven Godts door de onwetenheydt die in haer is. Mar.4:16. Het Volck dat in duyſternisſe ſat.

(2.) Als men gantſch ontluſtigh is tot de Heyligh/ en ſeer begeerigh na de wereldt/Act.18:15. Indien daer geſchil is over een woort, ende namen, ende over de Wet die onder u is, ſoo ſult ghy ſelve toſien: Want ick en wil over deſe dingen gheen Rechter zijn. Jude v.12/19. Natuerlijcke Menſchen, den geeſt niet hebbende.

(3.) Als men gantſch malatigh is in de Godts-dienſt/Job 21:14. Wijckt van ons, want aen de kenniſſe van uwe weghen, hebben wy geen luſt. Heyg.10:39. Wy en zijn niet van die gene, die ſich ontrecken ten verdorve.

(4.) Als men in deſen ſtaet onbekommert is/ Jer.8:12. Zijn ſy beſchaemt, om dat ſy grouwel bedreven hebben? ja ſy ſchamen ſich in't minſte niet. Pſov.23:34. Deut.29:19. Wy ſullen vrede hebben, ſchoon wy wandelen in het goet-duncken onſes herten.

B. Vrage. Waer aen kent men die lauwe Chriſtenen?

Antw. Aen deſe teyckenen:

(1.) Als men de oeffeninge van de Godes-dienſt niet met een luſt des herten doet / maer alſ men ſich alleenlijck te vreden houdt met de uytwendige plichten, na de gemeyne gewoonte des volcks/ Ezech.33:31. Sy komen voor u, gelijck het volck plegen te komen. Jer.7:4. 2.Tim.3:5. Sy hebben een godtsdienſt van Godtzaligheyt.

Digitized by Google

(2.) Als men tuſſchen Chriſtum, en tuſſchen de Wereldt ſoo wat moderetjen wil / en als men die beyde ſoecht te vrientſt te houden / Matth. 6:24. Ghy en kondt niet Godt dienen ende den Mammon. 2. Reg. 17:33. Sy dienden Godt, ende de Afgoden.

(3.) Als men om de Religie geen moeyte / ſchande / of ſchade wil ſpaen / maer als men beſwijckt voor alle tegenſtandt / 2. Tim. 3:10. Demas heeft my verlaten, hebbende de tegenwoordighe wereldt lief gekregen. Luc. 8:13. In de tijdt der vervolginge wijcken ſy af.

(4.) Als men oeffeninghen der Godts-dienſt voor ſeer ſwaere en moeyelijcke oeffeninghen aenſiet / ende als men niet bekommert is / hoe het met de ſieerke gaet / Mal. 1:13. Noch ſeght ghy, ſiet, wat een vermoeytheydt! Eſai. 64:7. Niemandt weckt ſich op om u aen te roepen.

C. Vrage. Wat oorſaken ontſtaet die ydercloof heyt en verſlappinge in de liefde Chriſti?

Antw. De oorſaken hier van ſijn deſe:

(1.) De natuerlijcke verdorventheydt des herten / die ons doet een af-keer hebben van het goede / Epheſ. 4:18. Vervreemt van het leven Godts, door de verhardinge des herten. Rom. 8:7. Het bedencken des vleeſchs en onderwerpt ſich de Wet Godts niet.

(2.) Verſuym van geeſtelijcke maeyt / en dagelijckſe oefeninge / Heb. 3:13. Vermaendt malkanderen alle dage, ſoo lange het heden genaemt wordt, op dat niet yemandt van u verhardt en worde door de verleydinge der ſonde. Eſai. 64:7.

(3.) Onvoorſichtigh ghebruyck van de dinghen deſer wereldt / 1. Joan. 2:15. Soo yemandt de wereldt lief heeft, de liefde des Vaders en is in hem niet. Jac. 4:4.

(4.) Aerdtſche bekommeringen voor dit tegenwoordighe leven / Luc. 21:34. Siet toe dat u herten niet beſwaerdt en worden door ſorghvuldigheydt deſes levens. Matth. 19:22. De Jongelingh ginghbedroeft wegh want hy hadde veel goederen.

(5.) Wereldtſche wijſheydt die de Menſchen doet gelooven dat men ſoo yverigh niet moet weſen in Godtdelijcke ſaken / en de dat men ſoo tuſſchen Godt en de Wereldt wat modereren moet / Rom. 8:7. Het bedencken des vleeſchs is vyandtſchap tegen God. Matth. 11:26. 1. Cor. 1:26. Ghy ſiet uwe roepinge Broeders, dat ghy niet vele wyſe zijt na de wereldt.

(6.) De gemeyne hoop des Volcks / die lauwe en traegh is in het goede: Men volght gaerne de menighte / daer men nochtans het liefſte hoopheen van de Vromſt moet na-volgen / Joan. 7:48. Heeft yemandt van de Overſte in hem ghelooft, ofte van de Propheten? Exod. 23:2. Ghy ſult de menighte niet volgen.

B. Vrage. Wat moet ons betrecken om van ſoo een lauw, en liefdeloos leven een af-ſtrijdt te hebben?

Antw. De ſtraffen die de Heere aen ſoodanighe gedreyght heeft / Apoc.

Digitized by Google

Apoc. 3: 16. Om dat ghy lauw zijt, ende noch kout noch heet, ick ſal u uyt mynen mondt ſpouwen. Apoc. 3:2. Ghy hebt de naem dat ghy leeft, maer ghy zijt doodt. Zijt wakende, ende verſterckt het overige dat ſterven ſoude. Apoc. 2:5.

Middagh-geſangh

Op de vier-ende-twintighſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 51. Ontfermt u over my arme Sondaer, &c.

1.

Ick ben van Chriſti Tafel op-geſtaen/
In meeninghe om myn voor de ſonde te wachten:
Maer ach! ick vindt daer toe ſeer kleyne krachten/
Ick heb ſeer haeſt al wederr quaedt gedaen/
Ick voel een luſt tot eenigh opgen quaedt/
Ick dan myn daer ten vollen niet van wenden;
Wat iſt de Vyandt die my haeſt verraedt:
Ach! hoe ick daer eens dapper tegen ſtrijden.

2.

Wye ben ick dus genegen tot de ſonde?
't Bedorven vleeſch beheerſt myn eerſte luſten/
De Werelt en de Duyvel will niet ruſten/
Maer locken my tot breuck van Godes Verbondt:
Dan legh ick ſorgeloos voor Godes ſtraf:
Dan ben ick ſtout voor Godes oogen/
Dan ben ick overloos/ en traegh/ en laf/
Dan vindt ick my ſeer verwerſens bedroogen.

3.

Wat ick my vindt op 't beſte in myn ſtaet/
Soo moet ick lichr/ of door een quaed gedachte/
Of door een luſte/ dat ick niet en waerde/
Weder/ ſoo dat ick dan het goedt verlaet;
Of ſoo ick dan noch voort-gae in myn plichr/
't Is ontrent werck/ en door de ſonde geſchonden:
Heer/ weeghe ghy my met my/ ick ben te licht;
Maer weeghe my na 't gewicht van Chriſti wonden.

Digitized by Google

Het Leven in byſondere Struyckelingen.

De vijf-ende-twintighſte Dagh.

A. Vrage. Vinder niet noch byſondere ſtruyckelinghen daer de Chriſtenen ſich ſonnighins in ontrent vinden?

Antw. Ja / want de ſonde beſlooght ons ſeer lichtelijck / Pſal. 19:13. Wie ſoude de afdwalingen verſtaen? Hebr. 12:1. Jac. 3:2. Wy ſtruyckelen alle in veelen.

C. Vrage. Wat ſonden bekruppen ons lichtelijck ten op-ſicht van ons eyge ſelven?

Antw. Deſe na-volgende:

(1.) Gierigheydt, waer door wy noyt verzadight zijn / maer altijdts noch meer zijn begeerende / Hebr. 13:5. Uwen wandel zy ſonder gelt-gierigheydt. 1. Tim. 6:9.

(2.) Hoovaerdigheydt, waer door wy wat groots ſchynen in ons eyge oogen / 1. Joan. 2:16. De grootſheydt des levens en is niet uyt den Vader, maer is uyt de wereldt. Phil. 2:3.

(3.) Pronckerye in kleedinge / 1. Petr. 3:3. Verçieringe in't vlechten van 't hayr, ende in't omhangen van goudt, ofte kleederen aen te trecken. Eſai. 3:17/18/19.

(4.) Onmatigheydt in ſpijs en dranck / Epheſ. 5:18. En wort niet droncken in wijn, waer in overdaedt is. Eſai. 5:11.

(5.) Lichtvaerdigheydt in geſelſchappen met onmuntе geſterrynen en boerterynen / Epheſ. 5:4. Noch oneerbaerheydt, noch ſot geklap, ofte geckerye, welcke niet en betamen. Prov. 1:22.

(6.) Gheveynſtheydt, waer door men uytwendigh heyligh wil ſchynen / ende inwendigh onheyligh is / Matth. 23:23. Wee u Schrift-geleerde en Phariſeen, ghy geveynſde. Jac. 1:8.

B. Vrage. Waer is gierigheydt?

Antw. De gierigheydt kent men aen deſe teyckenen:

(1.) Als men goederen begeert / die men niet magh begeeren / Rom. 2:22. Beroofſt ghy het heylige? 1. Reg. 21:2. Achab ſeyde tot Naboth, geeft my uwen wijnbergh.

(2.) Als men het herte gantſch daer henen ſet / ſoo bat men in de gorderen alle wreught en ghenoegen ſtelt / en bat men de grootſte dingh ſtelt / die men acht 't verlies / Matth. 6:21. Waer u ſchat is, daer ſal u herte weſen. Luc. 12:19.

(3.) Als men geen mate heeft in de begeerlijckheydt / maer bat men onverzadelijck altijdt meer en meer begeert / en bat dan noch met quade middelen / Eſai. 5:8. Wee den ghenen die huys aen

huys

Digitized by Google

huys trecken, acker aen acker brengen. Spro. 28:8. Die sijn goedt vermeerdert met woecker.

(4.) Die om de tijdt kommen luste / veel goede plichten van Godes-dienst en van Godtzaligheydt verſuymen / Amos 8:5. Wanneer sal de Sabbath over zijn, dat wy koren mogen verkoopen. 1.Tim.6:9. Ezech.33:31.

A. Vrage. Wat moet ons af-krijghen van dese sonde?

Antw. Dese sonde is een wortel van alle quaedt, ja het is een afgoderye / 1.Tim. 5:10. De gelt-gierigheydt is een wortel van alle quaedt. Ephes.5:5. De Gierigaert is een Afgoden-dienaer.

B. Vrage. Wat ſpſondere sonden mogten tegen Godt en sijn dienſt begaen?

Antw. Tegen Godt mogden dese sonden begaen:

(1.) Ondanckbaerheydt voor sijn veelvuldighe weldaden / Mal. 1:2. Waer in hebt ghy ons lief ghehadt. Esai.1:3. Mijn Volck en kent my niet.

(2.) Mis bruyck van sijn weldaden / Deut.32:15. Als Jeschurim vet wierdt, soo sloegh hy achter uyt. Luc.21:34. Dat u herte niet te eeniger tijdt beſwaert werde met dronckerſchap.

(3.) Verachtinghe van Godes voorſienigheydt / Psal.94:7. Sy seggben, de Heere en siet niet, de Godt Jacobs en mercke het niet. Mal.10:11/13.

(4.) Onbeweeghlijckheydt over Godes bevelghemenen / Mal. 2:17. Sy seggen, waer is de Godt des oordeels. Amos 6:1. Wee den geruſten te Zion.

(5.) Ongeloovigheydt van sijn woorden en beloften / Joan.3:18. Die niet en gelooft, is alreede veroordeelt. Psal.106:24. Sy geloofden Godts woorde niet.

(6.) Onghehoorſaemheydt aen sijn Gheboden en Wetten / Psal. 81:14. Och dat mijn Volck na my gehoort hadde. Hebr. 3:7/8. Heden, soo ghy syne stemme hoort, en verhardt u herte niet.

C. Vrage. Wat ſpſondere sonden vindt men onder de Chriſtenen tegen de Godts-dienſt?

Antw. Hier tegen mogden dese sonden begaen:

(1.) De dagh des Heeren wort ontheylight door verboden werken / Ezech.20:13. Sy ontheylighden myne Sabbathen seer. Jes. 33:15/16.

(2.) De Doop mogt niet veel beleeft / dewijle dese selvighe niet soo beleeft mogt als openbrijck voor beſaemene belooft is / Rom.6:2. Wy die de sonde gestorven zijn, hoe sullen wy noch in deselvige leven? v.2/3.

(3.) Godts Verbondt, brveſtighe door het Heylige Avondtmael mogte over-ghereedt / 1.Cor. 11:20. Dit en is niet des Heeren Avondtmael eten. v.27. Wie onwaerdighlijck dit broodt eet. Hebr. 10:27.

(4.) Godts Woordt mogte sonder vruchte gehoort / Ezech.33:32.

Digitized by Google

Sy hooren uwe woorden, maer en doenſe niet. Matth. 13 : 19/20/21/22.

(5.) Gebeden moghen maer uyt ghewoonte gedaen / ſonder datmen een heyligh en bewoghen herte daer toe brenght / Eſai. 1 : 15. Als ghy lieden uwe handen uyt-breydt, verberghe ick myne oogen voor u. Eſai. 29 : 13. Sy naderen tot my met de lippen, maer haer herte houdt ſich verre van my.

(6.) De aelmoeſſen moghen ſeer ſpaerſaem gegeven/ en dan noch met een quaedt oogmerck/ en herte/ 1. Cor. 13 : 1. Al gaf ick al myne goederen den armen, en dat ick de liefde niet en hadde, ſoo ware ick niets. Act. 5 : 3. Ananias onttrock van den prijs des Ackers.

B. Vrage. Door wat wercken mogt de dagh des Heeren ontheylight?

Antw. Door deſe wercken:

Voor eerſt: Door alle ſondige wercken: inſonderheyt ook door geveynſtheydt, ſuperſtitie, profaniteyt, En andere quade bewegingen in de Godts-dienſt/ Ezech. 33 : 31. Sy maken lief-kooſingen met haren monde, maer haer herte wandelt hare gierigheydt na. Jer. 7 : 9. Sult ghy ſtelen, doodt-ſlaen, en overſpel bedryven, ende valſchelijck ſweeren. Ps. 10. Ende dan komen ende ſtaen voor mijn aengeſichte in dit huys?

Ten tweeden: Door ons dagelijcks en weerachtelijck werck/ Exod. 20 : 10. Dan en ſult ghy geen werck doen. Neh. 13 : 15. Ick ſagh in Juda, die perſſen traden op den Sabbath, en garven in brachten.

Ten derden: Door wereldſche wercken / en ydelheden / die de Godts-dienſt en heylige betrachtingen hinderlijck zijn/ Eſai. 58 : 13. Indien ghy uwen voet van den Sabbath af-keert, van te doen uwen luſt op mynen heyligen Sabbath. 2. Tim. 3 : 4.

C. Vrage. Wat ſtruyckelingen zijn de ghemeenſte tegen andere Menſchen?

Antw. Deſe na-volgende:

(1.) Leugen-tale is een ſeer ghemeyne ſonde/ ende nochtans een groot quaedt/ Rom. 3 : 4. Alle Menſchen zijn leugenachtigh. Pſal. 116 : 11.

(2.) Achterklap mogt onder de Chriſtenen veel gevonden/ Pſal. 50 : 20. Ghy ſit, ghy ſpreeckt tegen uwen Broeder, tegen den Sone uwer Moeder geeft ghy laſteringhe uyt. Prov. 11 : 13. Die als een Achter-klapper wandelt, openbaert het heymelijcke.

(3.) Verkeert oordeel over het doen en laten van andere Menſchen/ mogt veel gevonden/ Matth. 7 : 1. En oordeelt niet, op dat ghy niet geoordeelt en worde. 1. Sam. 1 : 13. Eli oordeelde Anna voor dronckē.

(4.) Nydigheydt is onder de Chriſtenen/ over het voorbaren van andere/ Jac. 3 : 16. Waer nijdt is, aldaer is verwerringe. Gen. 4 : 6.

(5.) Ergernisſe mogt lichtelijck aen ſmacke gegeven/ Luc. 17 : 1. Het en kan niet weſen dat'er gheen ergherniſſen en komen. 1. Cor. 10 : 32. (6.) Gram-

Digitized by Google

(6.) Gramſchap beſtoocht ons lichtelijck/en brengt ons toe quaede bꝛuchten/ Jac. 1:20. De toorn des Mans en werckt Godts gherechtigheydt niet. Jac.3:8.

(7.) Onghelijck doet men malkanderen lichtelijck aen in de burgerlijcke handelingen/ 1.Theſſ.4:6. Dat niemandt ſynen Broeder en vertrede noch en bedriege in ſyne handelinge. Jer.9:5. Sy handelen bedriegelijck, een yegelijck met ſijn vriendt.

(8.) Wraeckgierigheydt is een ghemeyn quaede onder de Menſchen/ Rom.12:7. Vergeldet niemandt quaedt Voor quaedt. Gen. 4:23.

A. Vrage. Zijn alle leugheneren ſonde / oock die om beſt uit woꝛden gelogen:

Antw. Ja / Apoc.21:8. Allen den leugenaers is haer deel in den poel die daer brandt van vyer en van ſulpher. Epheſ.4:25. Legget af de leugen, ſpreeckt de waerheydt, een yeghelijck met ſynen Naeſten.

A. Vrage. Is achterklap ſoo een groote ſonde?

Antw. Ja / want het is eygentlijck het werck van de Duyvel / 1.Cor.6:10. Geen Laſteraers ſullen het Koninghrijcke Godts beerven. Pſal.15:3. Die met ſijn tonghe niet achterklapt, ſal verkeeren op Godts bergh.

B. Vrage. Waeroom is het lichtveerdige oordeel oock een ander/ een groote ſonde?

Antw. Om dattmen niet alleenlijck teghen de liefde ſondight / maer oock om dattmen ſich als in Godts plaetſe ſtelt / die het toe-komt te oordeelen/ 1.Cor. 13:5. De liefde en denckt geen quaedt. Rom. 14:4. Wie zijt ghy, die eenes anderen Dienſtknecht oordeelt. Jac. 4:11/12.

B. Vrage. Waeroom is de nydigheydt ſoo een ſonde?

Antw. Om dattſe ſich ſtelt tegen Godts pꝛovidentie / ende om dattſe veel quade bꝛuchten baert/ Jac. 3:16. Waer nijdt ende twiſtgierigheydt is, aldaer is verwerringhe, ende allen booſen handel. Matth.20:15. Is u oogh boos, om dat ick goet ben?

C. Vrage. Dan men ſich ooch niet wel beſondighen alſ men te lichte een ergernijſſe op-neemt?

Antw. Ja/ want dan ſtaet men ſchuldigh aen een lichtveerdigh oordeel / Rom. 14:4. Wie zijt ghy die eenes anders Huys-knecht oordeelt. 1.Cor. 8:10. 1.Cor. 13:5. De liefde denckt gheen quaedt.

C. Vrage. Wat middelen moeten inp ghebꝛuycken om niet lichte geergert te woꝛden?

Antw. Wy moeten deſe middelen gebꝛuycken:

(1.) Wy moeten aen gheen menſchen bijven hanghen / hoe bꝛoom datſe ooch zijn / om haer leven een regel van ons leven te maken / want de grootſte Lieden konnen ooch ſelfs feylen / Galat. 2:13. Ende oock de andere Joden veynden met Petro.

Digitized by Google

Jac. 3 : 2. Wy ſtruyckelen alle in velen.

(2.) Wy moeten om de ſtruyckelinge van ſommige Chriſtenen/ alle de andere die van de ſelvige profeſſie zijn/ daerom niet van gebruyckhebt verdacht houden / dit mag des Duyvels oordt / om Job verdacht te maken/ als hy ſeyde tot Godt / Job 1 : 11. Maer doch, ſtreckt nu uwe handt uyt, ſoo hy u niet in het aengeſichte en ſal zegenen. Rom. 2 : 24.

(3.) Wy moeten niet ſoo verre op Menſchen ſien / voor ſoo veel als ſy Chriſtum na-volgen/ 1. Cor. 11 : 1. Weeſt myne Na-volgers, gelijckerwijs ick ook Chriſti.

(4.) Wy moeten gedencken / dat Godt ons veel dinghen laet voor-komen / op dat hy onſe vaſtigheydt / en ſtandvaſtigheydt in onſe Chriſten-plichten ſoude beproeven/ Deut. 13 : 5. De Heere uwe Godt verloecke u lieden. 2. Chron. 32 : 31. Gen. 22 : 1. De Heere verſocht Abraham.

T. Vrage. Hoe moet men ſich dragen om tegen alle deſe en dierghelijcke ſtruyckelingen wel op ons hoede te zijn?

Antw. Wy moeten deſe dingen waer-nemen:

Voor eerſt: Wy moeten goede wacht houden tegen alle onſe geeſtelijcke Vyanden / Epheſ. 6 : 18. Wakende en biddende. Epheſ. 5 : 15. 1. Petr. 5 : 8. Zijt nuchteren, ende waeckt.

Ten tweeden: Wy moeten tegenſtandt doen tegen alle occaſien en aenlepdingen tot de ſtruyckelingen/ Jac. 4 : 7. Weder-ſtaet den Duyvel, ende hy ſal van u vlieden. 1. Cor. 16 : 13. Staet als Mannen, zijt ſterck.

B. Vrage. Wat is haer toe noodigh / darmen een goede wacht houde?

Antw. Hier toe zijn deſe dingen noodigh:

(1.) Dat wy onſe geeſtelijcke Vyanden wel leeren kennen / 2. Cor. 2 : 11. Des Satans gheſchachten en zijn ons niet onbekendt. 1. Joan. 5 : 19. De geheele wereldt leydt in het boose.

(2.) Dat wy onſe eygen ſwackheydt wel leeren verſtaen / om alſoo niet ſorgheloos te worden op onſe eygen ſterckte/ Eſai. 64 : 6. Wy vallen af als een blaet. Rom. 7 : 20.

(3.) Dat wy voorſichtigheydt gebruycken in alle onſe handelingen / Epheſ. 5 : 15. Siet dan hoe ghy voorſichtigh wandelt. Jude V. 12. De Godtlooſe weyden haer ſelven ſonder vreeſe.

(4.) Dat wy geſtadigh ons oefferen in alle heylige plichten / op dat de boose ons daerin vinde in het gezegende werck Godts/ Gen. 5 : 22. Enoch wandelde met Godt. Pſal. 16 : 8. Ick ſtelle den Heere geduyrighlijck voor my.

C. Vrage. Wat moeten wy doen om te ſtrijden/ en om goede tegenſtandt te doen tegen alle verleydingen tot de ſonde?

Antw. Wy moeten deſe dingen waer-nemen:

(1.) Wy moeten een goeden moedt grijpen/ met vertrouwen dat wy ſullen konnen overwinnen/ 1. Petr. 5 : 9. Vaſt zijnde in den geloove.

Digitized by Google

geloove. Epheſ. 6: 10. Wordet verſterckt in den Heere.

(2.) Wy moeten goede wapenen gebruycken / die ons Godts Woordt geeft / Epheſ. 6: 11. Doet aen de gheheele wapen-ruſtinge Godts. 2. Cor. 10: 5. Onſe wapenen zijn geeſtelijck.

(3.) Wy moeten ons verlaten op Godts beloofde byſtandt / Epheſ. 6: 10. Wordet krachtigh in den Heere, en in de ſterckte ſyner kracht. 1. Cor. 10: 13. Godt is ghetrouw, hy en ſal u niet laten verſocht worden boven u vermogen.

(4.) Wy moeten yverigh bidden / dat de Heere ons bewaere / Pſal. 119: 133. Maeckt myne voetſtappen vaſte. Pſal. 138: 3. Ten dage als ick riep, hebt ghy my verhoort: ghy hebt my verſterckt met kracht in mijn ziele.

Middagh-geſangh

Op de vijf-ende-t wintighſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Van 't Gebedt onſes Heeren: Onſe Vader in Hemelrijck, &c.

1.

DE ſonde die ons meeſt komt by/
Is gierighepdt en hoovaerdy;
Van hoomt daer by ommatighepdt/
Oock pzonck/ en dan liefhneerdighepdt:
Gedeught ſtheydt ons oock lieht beſmet/
Soo ſtaen wp ſchuldigh aen Godts Wet.

2.

Wy zijn ondanckbaer tegen Godt/
Wy zijn miſnoegh over ons lot:
't Miſ bpuych van 't upterlijcke goedt/
Jn plagen een verhardt gemoedt:
Dit komt upt ongeloovighepdt/
En baert dan ongehoozſaemheydt.

3.

Godts dagh de meeſte ſonden breeft:
Den Doop en wogt niet wel beleeft:
't Verbondt en wogt niet wel bewaert:
Godts Woozdt is veien ſeer onwaert:
't Gebedt geſchiedt niet met verſtandt/
De Aelmis vindt geen milde handt.

4.

De leugen ſchijnt een noodigh quaedt:
Wie ſ'r't/ die achter-klappen laet?

Digitized by Google

Men oordeelt veel dingen verkeert:
De ergernis wort niet geweert:
De gramſchap duyrt een langen tijdt:
Soo quelt ons haer/ en bitſe nijdt.

Het Leven in gemeyne Plagen.

De ſes-ende-twintighſte Dagh.

A. Vrage. Hoe gaet het den Chriſtenen als ſy ſoo in ſonden vallen?

Antw. Sy worden met allerley ellenden van den Heere beſocht/ Jer. 2:19. Uwe booſheydt ſal u kaſtyden. Hoſ. 4:1. De Heere heeft een twiſt met den lande. Pſal. 34:20.

C. Vrage. Hoedanige ellenden komen het Chriſten-volck voor?

Antw. De gemeyne ellenden zijn deſe:

(1.) Oorlogh komt haer over/ Levit. 26:25. Ick ſal het ſwaert over u brengen. Eſai. 42:24. Wie heeft Jacob tot een plunderinge over-gegeven, ende Iſraël den Roovers? Is't niet de Heere?

(2.) Hongers-noodt komt hier veeltijdts by/ Lev. 26:26. Ick ſal u den ſtaf des broodts breken. Ezech. 5:16.

(3.) De peſtilentie is ooch een plage en ſtraffe Gods/ Pſal. 91:3. De ſeer verderffelijcke peſtilentie. Ezech. 14:21. Als ick in Jeruſalem geſonden ſal hebben, mijn vyer booſe gerichten, het ſwaert, den honger, de booſe gedierten, en de peſtilentie.

(4.) Landt-plagen komen ooch ſomtijdts door eenigh ongedierte op 't velde/ door uyt-droogende hitte/ door maren-ſtroomen/ en verderfvende plag-regenen/ Jr. Hag. 1:11. Ick hebbe een droogte geroepen over het landt, ende over het koren, ende over den moſt, en over de olye, en over 't ghene dat den aerdt bodem ſoude voort-brengen. Ezech. 14:21.

B. Vrage. Zijn deſe ellenden niet eenige ongelucken die door booſheydt der Menſchen/ ofte by ongeluck der jaer-tyden ſoo by geval het Landt overkomen?

Antw. Neen: Maer het zijn plaghen die de Heere tot-ſendt tot ſtraffe van ſijn ſondige Volck/ Amos 3:6. Salder een quaedt in de ſtadt zijn, dat de Heere niet en doet? Eſai. 45:7. Ick de Heere ſchepe het quaedt. Apoc. 9:12.

A. Vrage. Warom ſendt de Heere deſe plagen over een Volck?

Antw. De oorſake zijn de ſonden van het Volck/ Judit. 13:1. Iſraël voer voort, te doen dat quaedt was in de oogen des Heeren, ſoo gaffe de Heere over in de handt der Philiſtynen, veertigh jaer. Amos 3:2. Ick ſal alle uwe ongherechtigheden over u beſoecken. Luc. 13:5/9.

Vrage.

B. Vrage. Tsinder niet eenige byſondere ſonden/beſtaenden overſpel/doodt-ſlagh/ &c. waer om Godt ſoodanige elenden en plagen toeſendt over een Landt en Volck?

Antw. Ja/en de ſelvighe zijn menighvuldigh/ſoo een opſichte van Godt/van ons ſelven/ende een op-ſuyte van andere Menſchen/Jer. 5:27. Gelijck een kouwe vol is van vogelen, alſoo zijn hare huyſen vol bedroghs. Ezech. 18:31. Werpt wegh alle uwe overtredingen. Amos 1:3.

C. Vrage. Waer ſonden tegen Godt verdienen deſe plagen?

Antw. Onder deſelvige zijn deſe:

(1.) Ondanckbaerheydt over ſyne weldaden/Eſai.1:3. Een Oſſe kent ſijn Beſitter, ende een Ezel de kribbe ſynes Heeren: maer Iſraël en heeft gheen kennniſſe, mijn Volck en verſtaet het niet. Pſ. 4. Wee den ſondigen volcke. 2. Chron. 32:25.

(2.) Kleynachtinge van ſijn Woordt/ en van de bedieninge van ſijn Woordt/Eſai.42:24. Sy en hoorden niet na ſijn Wet. Pſ. 25. Daerom heeft hy over haer uyt-gheſtort de grimmigheydt ſynes toorns, ende de macht der oorlogen. 2. Reg. 22:13. 2. Chron. 12:8.

(3.) Verachtinghe en onder-druckinghe van de Dienaers van Godts Woordt/ en van haer dreygementen, 2. Chron. 36:16. Sy ſpotteden met de Boden Godts, ende verachteden ſyne woorden, ſy verleyden haer ſelven teghen ſyne Propheten: tot dat de grimmigheydt des Heeren tegen ſijn Volck op-gingh, dat'er geen heelen aen en was. 2. Chron. 24:21/19/23.

(4.) Verbondt-brekinghe met Godt en met Menſchen/ als men moet-willens die beloften niet na-komt/dewelcke men metmenſche aen Godt heeft gedaen/ofte ſolemneel met andere Volckeren heeft gemaeckt/Joſ.23:16. Wanneer ghy het Verbondt des Heeren uwes Godts overtreedt, dan ſult ghy haeſtelijck om-komen van dat goede lande. Ezech.16:59.

(5.) Afgoderye is ook een Landt-verderfvende ſonde/Eſai.3:8. Oock is haer landt vervult met Afgoden, voor het werck harer handen buygen ſy haer neder. Jer.2:13.

(6.) Hoovaerdye tegens Godt/ als men ſoo op eygen kracht en middelen vertrouwt/daermen Gods hulpe niet ſtijft van noode en te hebben/ Eſai. 3:11. De hooge oogen des Menſchen ſullen vernedert worden. Ezech.33:28.

C. Vrage. Waer ſonden tegen ons ſelven begaen/ verdienen ſoodanige Landt-plagen?

Antw. Deſe na-volgende:

(1.) Gierigheydt, maer booz men roept van goederen by een te ſchaepen verzadight wooz/ ende niet anſiet geſchenken te ontfangen in gerichts-ſaken/ Eſai. 5:8. Wee den genen die huys aen huys trecken, en acker aen acker. Jer.22:17/18. Eſai.1:21.

(2.) Pronckerye in kleedinghe/ en in andere uptwendigheden/

Eſai.

Digitized by Google

Eſai. 7:18. De Heere ſal wegh nemen den ciraet der kouſe-banden, ende de netkens, &c. Eſai. 2:16.

(3.) Welluſt in maeltyden en andere voor-vallen / waer door ſy tot vraſſerijen en dronckenſchap uyt-barſt / Eſai. 5: 12. Harpen ende luyten, trommelen ende pypen, ende wijn zijn in hare maeltyden, ende ſy en aenſchouwen het werck des Heeren niet. Amos 6:1/2/3/4.

(4.) Miſbruyck van Godts menigvouldige weldaden / Eſai. 5:4. Ick wachte op goede druyven, maer ſy hebben my ſtinckende druyven voort-gebracht. Hoſ. 2: 7. Ick hebbe haer het gout, ſilver, en olye vermenighvuldigt, dat ſy tot den Baal gebruyckt hebben.

(5.) Vloecken en ſweeren, waer door men ſich ſelven Godts vloecken onder-werpt / Hoſ. 4:1/2. De Heere heeft een twiſt met de Inwoonderen des landts, om dat'er vloecken en lieghen in 't landt is.

(6.) Geveynſtheyt in onſen omgangh / om alſoo Godt en Menſchen te bedrieghen / waer door moegelijck / Eſai. 10:6. Ick ſal Aſſur ſenden tegen een huychelſch volck. Eſai. 2: 6. Sy zijn Guychelaers, gelijck de Philiſtynen.

B. Vrage. Welcke zijn de Landt-verderfvende ſonden / die byſonderlijck haer opſicht hebben op andere Menſchen?

Antw. Het zijn deſe na-volgende:

(1.) Valſcheyt en bedrogh in de onderlinge handel en koopmanſchap / Jer. 9: 5. Sy handelen bedriegelijck een yeghelijck met ſijn vriendt, ende en ſpreken de waerheydt niet; ſy leeren hare tonghe leugen-ſpreken, ſy maken ſich moede met verkeerdelijck te handelen. Hoſ. 4:1.

(2.) Verwaerloſen van de Weduwen en Weeſen / en van andere arme Lieden in haer gerechts-ſaken / Eſai. 1: 23. Den weeſen en doen ſy gheen recht, ende de twiſt-ſake der weduwen en komt voor haer niet. Jer. 5:28. Sy zijn vet, ſy zijn glat, ſelfs de daden der booſe gaen ſy te boven: de recht-ſake en rechten ſy niet, ſelfs de recht-ſake der weeſen.

(3.) Onderdruckinge van arme Lieden / die haer ſelven niet konnen beſchermen / Eſai. 3:14. De roof der ellendigen is in hare huyſen. Ezech. 45:9. Neemt uwe uyt-ſtootingen op van mijn volck.

(4.) Woecker en pandt-neminghe van behoeftighe Perſonen / Ezech. 33: 15. Geeft de Godtlooſe het pandt weder, ſoo en ſal hy niet ſterven. Pſal. 15:5. Die ſijn geldt niet en geeft op woecker.

(5.) Onbarmhertigheydt tegen arme / verdruckte / en ellendighe Lieden / Ezech. 16:49. Sy en ſterckten de handt des armen ende noodtdruftighen niet. Amos 6: 6. Sy en bekommeren haer niet met de verbreckinge Joſephs.

(6.) Arbeydts-loon aen Arbeyders in-houden / behogen / en ſoo ſchaers bedingen / datſe daer van naulijcks konnen leven / Jer. 22: 13. Wee dien, die ſijn huys bouwt met ongerechtigheydt, ende

ſijn

ſijn opper-zalen met onrecht, die ſijns Naeſtens dienſt om niet gebruyckt, ende en geeft hem ſijn arbeydts-loon niet. Jac. 5:4. Siet den loon der Landt-lieden, dewelcke uwe ackeren gemaeyt hebben, welcke van u verkort is, roept.

C. Vrage. Sendt Godt ſoo terſtont ſyne plagen over een Landt en Volck, ſoo haeſt als deſe ſonden worden begaen?

Antw. Neen, maer dit geſchiedt:

Voor eerſt: Als die ſonden ſeer gemeyn zijn onder allerley ſoort van Menſchen, Jer. 5:1. Gaet om door de wijcken van Jeruſalem, ende ſiet nu toe, ende vernemet, ende ſoecket op hare ſtraten, of ghy yemandt vindet, of 't een is die recht doet, die waerheydt ſoeckt, ſoo ſal ick haer genadigh zijn. Jer. 6:13.

Ten tweeden: Als die ſonden onbeſchaemt worden, ſoo hebben ſelfſuyge voor-ſprekers, en openbaerlijck begaet, Eſai. 3:9. Het gelaet hares aengeſichts getuyght tegens haer, ende hare ſonden ſpreken ſy vry uyt, gelijck Sodom, ſy en verbergenſe niet; wee haer-lieder ziele. Jer. 3:3. Ghy hebt een Hoeren voor-hooft, ghy weygert ſchaem-root te worden.

Ten derden: Als de ſonden op 't beſtraffen en waerſchouwen van de Mannen Godts, niet geëerert worden, maer als men ſich daer tegen verhaet, Amos 6:3. Sy ſtellen den booſen dagh verre. 2. Chron. 36:17. Sy ſpotteden met de Boden des Heeren, ende ſy verachtede ſyne woorden, tot dat de grimmigheydt des Heeren tegen ſijn volck op-ging, dat'er geen herlen aen en was.

Ten vierden: Als het Volck door de ſtraffen van andere niet op-waerckt, noch te door eenige voor-ſmaeck van Godts oordeelen ſich bekeeren will, Jer. 3:8. Als ick Iſrael verlaten hadde, ende haer haren ſcheydt-brief gegeven hadde, ſoo ſagh dit de trouwloole Suſter Juda, ende en vreeſde niet, maer ging henen, ende hoereerde ſelfs oock. Eſai. 1:5.

A. Vrage. Waerſchouwt de Heere te voren eer hy plagen ſendt?

Antw. Ja, en dat menighvuldighlijck, Amos 3:7. Gewiſſelijck, de Heere en ſal gheen dingh doen, ten zy hy ſyne verborgentheydt, aen ſyne Knechten de Propheten geopenbaert hebbe. 2. Petr. 2:7. 2. Reg. 17:13.

C. Vrage. Zijnder niet wel andere voor-boden van aenſtaende ellenden over een Landt en Volck, als de Predicatie van de Mannen Godts?

Antw. Ja, want men kan ook deſe voor-teyckenen van aenſtaende ellend' vernemen:

(1.) Verval van kennis Godts is een voor-bode van quade tijden, Hoſ. 4:1. Daer is gheen kenniſſe Godts in den lande. Eſai. 29:10. De Heere heeft over u uyt-gegoten eenen Geeſt des diepen ſlaeps, ende hy heeft uwe oogen toe-gelooten, de Propheten heeft hy verblinder. Jer. 5:4/5.

(2.) Verſlappinghe van Godtzaligheydt, en van den yver voor Godts

Digitized by Google

Godts Huys / Apoc.3:16. Om dat ghy lauw zijt, ſal ick u uyt mynen monde ſpouwen. Ezech.29:5/8/11/13.

(3.) Oneenigheden tuſſchen Vonde-ghenoten / en tuſſchen de Hoofden des Landts / Hoſ.10:2. Hy heeft haer herte verdeylt, nu ſullenſe verwoeſt worden. Eſai.9:20. Ephraim tegen Manaſſe.

(4.) Verlies van treffelijcke Mannen in de Policie, en in de Kercke, ofte kleynmoedigheydt van de ſelvige / Eſai.3:2. De Heere ſal van Jeruſalem wegh nemen den Heldt, den Krijghs-man, den Rechter, ende den Propheet. Amos 5:13. Daerom ſal de verſtandighe te dier tijdt ſwygen, want het ſal een booſe tijdt zijn. Ezech. 3:26.

(5.) Ontblootinge van Godts gewoonlijcke beſcherminge / Pſal. 44:10. Heere, ghy hebt ons verſtooten, ende te ſchande gemaeckt, dewyle ghy met onſe Krijghs-heyren niet uyt-treckt. Pſal.74:9. Wy en ſien onſe teeckenen niet.

(6.) Onbekommerde gherustheydt in allen deſen is het quaedſte voor-teycken van allen: als Godts Woordt ganſch onmachtigh ſchijnt te zijn / om het Volck tot een achter-denckens en vreeſe te bewegen / Amos 6:1. Wee den gerusten te Zion. Deut.29:19. Wy ſullen vrede hebben, ſchoon wy in ons herten goedt-dunckens wandelen. Jer.6:10.

B. Vrage. Kan men Godts plaghen veel langhe te voren ſien komen?

Antw. Sommijdts kan men de ſelvighe lange te voren ſien aenkomen / maer ſommijdts overvallen de ſelvige een Landt en Volck op het onvoorſienſte / Hebz. 2:7. Ende ſullen niet onverſiens opſtaen die u byten ſullen? Ende ontwaken die u ſullen bewegen? ende en ſult ghy haer niet tot plonderinghe worden? Zeph. 2:1/2. 1. Theſſ.5:3. Als ſy ſullen ſeggen vrede, dan ſal een haeſtigh verderf haer aentreffen.

C. Vrage. Wat oogmerck heeft Godt als hy deſe plagen een Landt en Volck toe-ſendt?

Antw. Godts oogmerck is inſonderheydt vierderley:

(1.) Godt wil daer door kennisſe geven van ſijn heyligheydt en rechtveerdigheydt, op datmen weete dat hy een mis-hagen heeft in de godtloos heydt / Jer. 2:19. Wetet dan dat het quaedt ende bitter is, dat ghy den Heere uwen Godt verlaet, ende myne vreeſe niet by u is. Hab.1:13. Ghy zijt te reyn van oogen, als dat ghy het quaedt ſoudet aenſchouwen.

(2.) Godt wil de Godtlooſe ſtraffen en uyt den lande uyt-roeyen / Zeph.1:3. Ick ſal wegh rapen Menſchen ende Beeſten. Amos 6:7. Sy ſullen gevangelijck henen gaen onder de voorſte.

(3.) Godt wil ſijn Volck hier door tuchtighen ende verbeteren / Amos 3:2. Uyt alle ghesſlachten des aerdtbodems heb ick u lieden alleen gekent, daerom ſal ick alle uwe ongerechtigheden over u lieden beſoecken. Zach. 13:9. Ick ſal het derde deel des volcks in het

Digitized by Google

het vyer brenghen, ende ick sal het louteren ghelijck men silver louteert.

(4.) Godt will andere Landen en Volcheren hier door waerschouwen/ 1. Cor. 10:11. Dese dingen alle zijn haer lieden over-gekomen tot voor-beelden. Jerem. 3:8. De trouwloose haer Suster Juda, en vreesde niet, maer gingh henen, ende hoereerde selfs oock.

A. Vrage. Wat is dan onse plicht in die gemeyne Landt-plagen?

Antw. Dat wy ons selven spoedigh met Godt versoenen / ende onse bekeerings vernieuwen/ Jer. 6:8. Laet u tuchtigen, Jerusalem, op dat myne ziele van u niet af-ghetrocken en worde, op dat ick u niet en stelle als een woestheydt en onbewoont landt. Luc. 13:5. Soo ghy u niet en bekeert, ghy sult alle te ghelijck vergaen. Ps. 9. Hos. 5:15.

Middagh-gesangh

Op de seven-ende-twintigste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 6. Wilt mijn niet straffen Heere, &c.

1.

OP sanden volgen plagen/
Dan wort een Landt geslagen
Met 't dreedigh Godtloshs roer/
Met hongers-noodt en diertе/
Met pest en ongedierte/
Met schaersheydt in de Ter.

2.

Ondanckbaerheydt/ verachtingh
Van 's Woordt/ en ooch stiefmoederingh
Dant Godts-dienst en sijn Woort:
Afgoderij en vloecken/
Zijn oorsaeck dan die vloecken;
Wie is't die daer op let?

3.

De hoovaerdije in kleedingh/
Der Vrouwen beleedingh
Wellust en overdaedt/
Die baren dit bedroeven/
Daer Menschen en Beest om sterven:
Soo dat alles vergaet.

Doch

4.

Doch een mensch gaet verloren/
Soo waerschouwt Godt te voren
Door 't Woordt/ en minder slagh:
Gelucksalig Landt en Steden!
Die sich met Godt bevreden
Een stont de quaedste dagh.

Het Leven in particuliere Ellend'.

De seven-ende-twintighste Dagh.

A. Vrage. Tijndet niet noch andere ellenden der Christenen/ als die gemeyne Landt-plagen?

Antw. Ja/ seer vele/ want de Christenen worden besocht met armoede/ sieckte/ vervolgingen/ &c. Psal. 34: 20. Vele zijn de tegenspoeden der rechtveerdigen. 2. Tim. 2:13. Alle die Godtzaligh willen leven, sullen vervolght worden. Act. 14:23.

B. Vrage. Wat zijn de oorsaken van sieckten/ en andere dierghelijcke ellendigheden?

Antw. De oorsaken zijn in 't gemeyn ook de sonden en struyckelingen der Christenen/ Deut. 28:22. De Heere sal u slaen met teeringe, ende met koortse, ende met vyerigheydt, en met hitte, ende met droogh te, ende met brandt-koorn, ende met honich-dauw. Hos. 2: 5. Job 33: 19. Hy wordt gheestraft met smerten op sijn Leger.

C. Vrage. Wat oogmerck heeft de Heere ontrent syne Kinderen in het toe-senden van dese ellenden?

Antw. De Heere heeft hier mede voor/ dese vruchten in syne Kinderen te verwecken die haer opsicht hebben op Godt selve:

(1.) Op dat wy sijn rechtveerdigheydt souden leeren kennen/ en verstaen/ dat hy een Vader is van alle sonden/ Job 10: 17. Ghy vernieuwt uwe ghetuygen tegen my, ende vermenighvuldight uwen toorne tegen my. Rom. 3: 4. Godt wort gherechtveerdight in syne woorden.

(2.) Op dat wy een proeve souden ghe ven van de gehoorsaemheydt aen syne geboden/ of wy ooch dan in sijne wegen willen blijven/ als hy ons hardelijck ruchtight/ Gen. 22:12. De Engel seyde, nu wete dat ghy Godt-vreesende zijt. Deut. 8:2. Godt verootmoedighde u, om u te versoecken, om te weten wat in u herte was, of ghy syne geboden soudet houden, of niet.

(3.) Op dat ons vertrouwen op sijn woordt en onse liefde aen synen naem/ soude blijcken/ Psal. 83:17. Maeckt hare aengesichten vol schande, op dat se uwen name soecken. Job 13: 15. Al wilde

de

Digitized by Google

de Heere my dooden, soo sal ick nochtans hopen.

(4.) Op dat wy syne krachte souden kennen en verheerlijchten die hy bewijst in ons te verlossen/ 2. Cor. 12: 9. Hy heeft tot my geseydt, myne ghenade is u ghenoegh, want myne kracht wordt in swackheydt volbracht. Psal. 50: 15.

Vrage. Tsinder noch eenige andere vruchten, die Godt beooght in het toe-senden der ellenden?

Antw. Ja/ welcke dese sijn/ die op ons selven haer opsicht hebben:

(1.) Op dat wy onse sonden kennen, ende ons over de selvighe bekommerdigen/ Psal. 38: 5. Myne ongherechtigheden gaen over mijn hooft, als een sware last zijnse my te swaer gheworden. Lev. 26: 41. Als sy aen de straffe haerer ongerechtigheden een welgevallen hebben.

(2.) Op dat wy ons souden bekeeren, ende van de wereldt ons meer en meer af-spenen/ Job 33: 16. Hy verzegelt hare kastydinghe. v. 17. Op dat hy den Menschе af-wende van sijn werck, ende van den Man de hoovaerdye. Hos. 2: 5. Ick sal uwen wegh met doornen betuynen.

(3.) Op dat wy de werckinghen van den nieuwen Menschе souden vertroonen/ in lijdtsaemheydt, gebeden, en in andere heylighe oefferingen/ Hebr. 12: 10. Godt kastijdt ons tot onser nutte, op dat wy syner heyligheydt souden deelachtigh worden. Rom. 5: 3. Wy roemen in de verdruckinge. Psal. 119: 75. Ghy, Heere, hebt my uyt getrouwigheyde verdruckt.

(4.) Op dat in ons soude ontsteken een vyerigh verlangen na den Hemel/ siende dat op aerden soo veel ellenden te draegen sijn/ 2. Cor. 5: 2. In desen Tabernakel suchten wy, verlangende met onse woonstede, die uyt den Hemel is, overkleedt te worden. Hebr. 13: 14. Wy en hebben hier geen blyvende plaetse.

C. Vrage. Geven ook de ellenden der Vromе eenige vruchten aen andere Menschen?

Antw. Ja/ dewelcke dese sijn:

(1.) Hier door komen andere leeren/ den grouwel der sonde, dewijle Godt sijn eyghen Kinderen om hare strijtschellingen alsoo aenneemt/ 1. Petr. 4: 17. Godts oordeel begint van sijn huys. Amos 3: 2. Ick sal uwe ongerechtigheden besoecken.

(2.) Hier door worden wy bequaem/ om allerley ellendighe te vertroosten/ door ons eygen onderbindinge/ 2. Cor. 1: 4. Die ons vertroost in alle onse verdruckingen, op dat wy souden konnen vertroosten de ghene die in allerley verdruckinghe zijn. Psal. 66: 16. Komt, ende hoort toe, ghy alle die Godt vreest, ende ick sal u vertellen, wat de Heere aen myne ziele gedaen heeft.

(3.) Op dat andere Menschen aen ons souden leeren wat kracht het Christendom heeft/ en wat ghenade Godt aen de Ziele van sijn Liefhebbers bewijst/ Psal. 107: 3. Dat sulcks de be-

Digitized by Google

vryde des Heeren segghen. Philip. 1 : 14.

(4.) Op dat de wereelt overtuyght worde / dat'er een laetste oordeel te verwachten is/ belopende Godes beste Kinderen op aerde de meeste ellenden moeten uyt-staen/ 2. Thess. 1:5. Een bewijs van Godes rechtveerdigh oordeel. 2. Thess. 1:6/7.

A. Vrage. Hebben de Christenen anders geen ellenden uyt te staen als die gemeyne ellenden die alle Menschen onderworpen zijn?

Antw. Ja sy: Want de Godtsalige hebben noch haer eygen ellenden en vervolginghen / de welcke sy moeten verdraghen dan de wereldt om haer Godtsalighe/ 2. Tim. 3:12. Alle die Godtsaligh willen leven in Christo, sullen vervolght worden. Matth. 10:22. Joan. 16:2. Als sy u dooden, sullen sy meynen Godt eenen dienst te doen.

B. Vrage. Waeroom laet Godt dese vervolginghen sijne Kinderen over-komen?

Antw. Om dese redenen:

Voor eerst: Op dat wy Christo onse Hooft souden ghelijckformigh worden ghemaeckt/ Matth. 10:24. De Discipel en is niet boven de Meester, noch de Dienst-knecht boven de Heere. Rom. 8:29.

Ten tweeden: Op dat wy beproeft worden inde oprechtigheyt van onse Christendom/ 1. Petr. 1:7. Op dat de beproevinghe uwes geloofs, die veel kostelijcker is, dan des gouts, 't welck vergaet, ende door het vyer beproeft wordt, bevonden worde te zijn tot lof, en eere, en heerlijckheydt, in de openbaringhe Christi. Jac. 1:12. Zalighis de Man, die verloeckinge verdraeght, want als hy beproeft sal gheweest zijn, sal hy de kroone des eeuwighen levens ontfangen.

Ten derden: Op dat andere Menschen hier door souden worden aen-gelockt tot het Christendom/ siende hoedanige kracht van waerheydt en genade daer in te vinden is: ende op dat de Swacke souden in haer geloove worden versterckt/ Phil. 1:14. Het meerderdeel der Broederen heeft door mijn banden vertrouwen ghekregen. Col. 1:24.

Ten vierden: Op dat wy verstaen souden / dat wy niet van dese wereldt zijn/ maer dat wy in den Hemel te huys behooren: en op dat wy alsoo van de wereldt ons herte ruimer en meer souden afmaecken/ 1. Petr. 2:11. Geliefde, ick vermane u als inwoonders, ende vremdelingen, dat ghy u onthoude van de vleeschelijcke begeerlijckheden. Gal. 6:14/15. De wereldt is my ghekruyst, en ick de wereldt.

C. Vrage. Op wat gronden hau sich een Christen onderstaenen in alle sijne ellendigheden?

Antw. Op dese gronden:

(1.) Dat alle ellend' maer is / ofte een menschelijcke beproevinge / ofte immers altemaet van die regentmoordighe leven / 1. Cor. 10:13.

Digitized by Google

10: 13. U lieden en heeft geen beſoeckinge bevangen dan menſchelijcke. 1. Petr. 5:9. Het lyden wort in de wereldt volbracht.

(2.) Dat'er nietes en han voor-vallen ſonder Godts voorſienigheydt, Matth. 21:18. De hayren uwes hoofts zijn alle getelt. Luc. 21:18. Niet een hayr uyt uwen hoofde ſal verloren gaen.

(3.) Godt kaſtijdt ſijn kinderen niet uyt haet / maer uyt liefde tot haer wel-varen/ Hebr. 12:6. Dien de Heere lief heeft, die kaſtijdt hy, ende hy geeſſelt eenen yegelicken Sone die hy aenneemt. Apoc. 3:19. Die ick lief hebbe, kaſtyde ick.

(4.) De tijdt van Godts kaſtijdingen is wechtijdts ſeer kort/ immers een opſicht van de aenſtaende eeuwigheydt in den Hemel/ is het een ſeer kleyne tijdt / in welcke wy hier elendigh zijn / 2. Cor. 4:17. Onſe lichte verdruckinge die ſeer haeſt voor-by gaet. 1. Petr. 5:19. De Godt nu aller genade, die ons geroepen heeft tot ſijn eeuwighe heerlijckheydt in Chriſti Jeſu, na dat wy een weynigh tijdts ſullen geleden hebben, deſelve make ende verſtercke u lieden.

(5.) Godt geeft ons ſijne belofte dat hy ons niet en ſal verlaten in onſe beproevinghen / 1. Cor. 10: 13. Godt is getrouw, die u niet en ſal laten verſocht worden boven u vermogen, maer hy ſal met de beſoeckinge een uytkomſte geven. Hebr. 13:5. Ick en ſal u niet verlaten, ick en ſal u niet begeven.

(6.) De Heere doet ons een groote vrucht ghenieten op onſe elendigheden/ ſoo in dit leven/ als in het toe-komende leven/ Hebr. 12: 11. De kaſtydingh geeft een vreedſame vrucht der gherechtigheydt die ghene die daer door geoeffent worden. Jac. 1:12. Zalich is die Man, die de verſoeckinge verdraeght. 2. Cor. 4:17. Onſe lichte verdruckinghe, die ſeer haeſt voor-by gaet, werckt ons een ſeer gantſch uytnemend' gewichte der eeuwige heerlijckheydt.

B. Vrage. Hoemen wy ons daer uyt verroofſen/ om dat wy elendigh zijn/ en daerom hinderen Godts?

Antw. Hier in alle elenden/ waer vele elenden komen oock de Godtloose over; maer dit komen wy beſluyten uyt die elenden de welcke ons tot goede vruchten ghedyen / en de welcke ons om Chriſti wille over-komen/ en om de Chriſtelijcke Religie, Matth. 5: 12. Zalich zijt ghy als u de Menſchen ſmaden, ende vervolgen, ende liegende alle quaedt van u ſpreken om mynen 't wille. 1. Petr. 4: 14. Indien ghy geſmadight wort om den name Chriſti, ſoo zijt ghy zalich. V. 15. Dat niemandt en lyde als een Quaedt-doender. Act. 5:41.

A. Vrage. Wanneer komen wy ons troeſten in alle andere ghemeyne elenden?

Antw. Als wy deſelvige niet alleenlijck lyden/ maer als wy deſelvige wel en Chriſtelijck uyt-ſtaen/ Mat. 1: 12. Zalich is de Man die de beſoeckinge verdraeght. Hebr. 12: 11. De kaſtydinge werckt een vreedſame vrucht der gerechtigheydt.

Digitized by Google

C. Vrage. Hoe moeten wy ons aenstellen als wy in de ellende' ons bevinden?

Antw. Wy moeten dese dingen doen:

(1.) Wy moeten erkennen dat het de handt des Heeren is die ons slaet om onse sonden/Amos 3:6. Salder een quaedt in de stadt zijn, dat de Heere niet en doe? Job 5:18. Hy doet smerte aen.

(2.) Wy moeten onse wegen en ons leven met onder-soecken/ om te verstaen om wat sonden wy worden geslagen/ Thren.3:39. Wat klaeght een levendigh Menische, een yder klaghe over syne sonden. Thren.3:41. Laet ons onse wegen ondersoecken en wel doorsoecken. Job 36:9/10.

(3.) Wy moeten ons selven en al het onse oetmoedighlijck Godts slaende handt onderwerpen/ 1.Petr. 5:6. Vernedert u onder krachtige handt Godts. 1.Sam.15:20.

(4.) Wy moeten door een spoedige bekeeringe onse verfaemingе met Godt soecken te maken/ Hos.6:1. Komt laet ons weder-keeren tot den Heere. Hos.14:2. Wy en sullen niet meer op Paerden ryden. Psal. 80:19. Soo en sullen wy niet meer van u te rugghe keeren. Dan.9:13.

(5.) Wy moeten arbeyden om door die ellenden verbetert en gesterckt te worden in de vruchten van onse nieuwe gehoorsaemheydt/ Esai.26:9. Wanneer uwe gerichten op der aerde zijn, soo leeren de inwoonders der werelt gerechtigheydt. Hebr.12:10.

(6.) Wy moeten dan met lijdtsaemheydt verwachten na de uytkomst die de Heere ons sal willen geven/ Jac. 1:4. De lijdtsaemheydt hebbe een volmaeckt werck. Jac.5:7/8/11. Ghy hebt de lijdtsaemheydt Jobs ghehoort, ende hebt het eynde des Heeren ghesien, dat de Heere goet is.

B. Vrage. Hoe danigh behoordt onse lijdtsaemheydt te wesen in alle ellenden?

Antw. Wy moeten op dese manieren lijdtsaem wesen:

Voor eerst: Wy moeten buyghsaem zijn/ als wy dadighe ondere de straffen van een verstoorden Vaeder/ Mich.7:9. Ick sal des Heeren gramschap dragen, want ick hebbe tegen hem gheſondight. Psal.51:19.

Ten tweeden: Wy moeten selfs vrolijck wesen en wel gemoedt in onse lijdtsaemheydt/ Rom.5:3. Wy roemen ook in de verdruckinge. Jac.1:2. Luc.26:41. Als sy aen de straffe haerer ongerechtigheydt een wel-gevallen hebben.

Ten derden: Wy moeten standtvastigh wesen ende aenhouden/ sonder ons van onse vastigheydt te laten af-werpen/ 2.Tim.1:7. Godt heeft ons niet gegheven den geest der vreesachtigheydt, maer der kracht. Apoc.12:11. Die heyligh is, dat hy noch heyligher worde.

Ten vierden: Wy moeten selfs danckbaer kunnen wesen in het midden van ons lijden/ Job 1:21. De Heere heeft ghegheven, de

Heere

Digitized by Google

Heere heeft ghenomen, de name des Heeren sy ghepresen. Psal. 119:75. Ick weet Heere, dat uwe gerechten de gerechtigheydt zijn, ende dat ghy my uyt getrouwigheydt verdruckt hebt.

Vrage. Wat teyckenen heeft de mare lijdtsaemheydt?

Antw. Dese teyckenen:

(1.) Dattmen niet te uytvalligh en klaghe/ noch gerucp en geriet maeke/ Psal. 39:10. Ick ben verstomt, ick en sal mynen mondt niet open doen, want ghy hebt het gedaen. Lev. 10:3. Aaron sweegh stille.

(2.) Dattmen geen quade middelen en ghebruycke om verlost te worden/ 2. Reg. 1:2. Ahazia viel door de traliе, en wierdt kranck, ende hy sondt Boden, en seyde tot hen: Gaet heenen, vrager Baalzebub, den Godt van Ekron, of ick van dese kranckheydt sal genesen. Psal. 66:18. Soo ick mijn handen tot ongerechtigheydt hadde uyt-gestreckt, de Heere soude niet gehoort hebben.

(3.) Dattmen Godt gheen tijdt, plaetse, maniere, of mate van verlossinghe voor-schrijve/ maer dattmen dit alles stelle aen Godts wel-gevallen/ Joan. 2:4. Jesus seyde, Vrouwe wat heb ick met u te doen, mijn uyre en is noch niet gekomen. Psal. 37:5. Wentelt uwen wegh op den Heere, ende vertrouwt op hem, hy sal 't maken. 1. Sam. 3:18.

(4.) Als wy in het midden van alle onse elenden/ noch al vast blijven op de weghen des Heeren, ende in onse plichten van Godts saligheydt en Godts-dienst/ Psal. 37:3. Vertrouwt op den Heere, doet het goede, bewoont de aerde, ende voedt u met ghetrouwigheydt. v. 4. Psal. 77:3. Ten dage myner benauwtheydt, socht ick den Heere.

Vrage. Wat moet ons beweghen tot dese deught van lijdtsaemheydt?

Antw. Dat wy alderlijdtsaemst door lijdtsaemheydt de kroone des eeuwigen levens konnen bekomen/ Heb. 10:36. Ghy hebt lijdtsaemheydt van nooden, op dat ghy den wille Godts gedaen hebbende, de beloftenisse meughe wegh dragen. Jac. 1:12. Apoc. 2:11. Die overwint, sal van de tweede doodt niet beschadight worden.

Middagh-gesangh

Op de seven-ende-twintigste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 116. Ick Heb den Heer lief, want hy heeft verhoort, &c.

1.

Het Christen Volck sucht onder menigh quaedt/
Der lijdt gebreck en schaers heydt in de meerderingh/

Digitized by Google

Het ſijde de hooghe/ de kamſter/ en de teerlingh
Hoe haſtigh dit geen beſtaet van Godes gheeſt.

2.

't Is waer/ de ongheſtadt leyde in ghees ſondt;
Doch Godt verandert ſlagen in heyndaden/
Het vleeſch vindt in de ellendt' veel bedroeven/
Maer lichaems pijn is voor de ziel geſondt.

3.

Dan leert de Chriſten Godes rechtveerdigheyde/
Dan wil 't gemeente te vpperiger na boven:
Dan leert men Godt in ſyne goetheyde loven/
Adam hier door merckt Godt de hoetveerdigheyde.

4.

De ſwaerſte ſtraet is maer een Vaders ſlagh/
Des huſſen wp de roede van onſe Vader/
De ellendt' dwinght ons tot ons Heer wat nader/
Maer altijdt leert de roede Godts onvsagh.

5.

Wy ſpden 't al/ hoe ſwaer de ellendt' druckt:
Wy geven ſoo een arm'te goet exempel:
Verloſt/ dan gaen wp daedt'lijck na Godts Tempel
Een danck/ dat ijn ons ſoo ingt ellendt' ruckt.

Het Leven in een Biddagh.

De acht-ende-twintighſte Dagh.

C. Vrage. Hoe moet ſich een Chriſten aen-ſtellen als groote ellenden in Landt en Kercke voorden geſien?

Antw. Als dit andere Landen en Kercken treft / ſoo moeten wp deſe plichten waer-nemen:

Voor eerſt: Wy moeten ſeer bedroeft weſen / ende met mede-lyden over haer ellenden/ ſuchten/ en treuren / Hebr. 13:3. Gedenckt der gevangene, als of ghy mede gevangen waert: ende der gene die qualick ghehandelt worden, als of ghy ſelve na den lichame qualick gehandelt wierdt. Heb. 13:4.

Ten tweeden: Wy moeten met alle mogheliſcke middelen haer hulpe betoonen / Pſal. 122:9. Om het huys des Heeren mwes Godts wille, ſal ick het goede voor u ſoecken. Heb. 2:5.

Ten derden: Wy moeten ons aen ſoodanighe exempelen ſpiegelen / ende ſorge dragen dat ons ſoo een ellendt' mede niet aen en treffe/ 1. Cor. 10: 11. Alle deſe dingen zijn haer over-gekomen ons tot voorbeelden. Heb. 3:7/8/9.

Vrage.

B. Vrage. Waerom moet ons de ellend' van andere Landen en Kercken alſoo ter herten gaen?

Antw. Om deſe redenen:

(1.) Wy hebben met alle rechtſinnige Chriſtenen een ſeer naeuwe geeſtelijcke maeghſchap, het zijn onſe Suſters en Broeders/ 2e. Epheſ. 2: 19. Soo en zijt ghy dan niet meer vremdelinghen en by-woonders, maer ghy zijt Mede-burgers der heyligen, en Huys-genoten Godts. 1. Cor. 12: 13/26.

(2.) Dit is het rechte bewijs van onſe weder-gheboorte, en van ons geeſtelijck kindtſchap/ 1. Joan. 3: 14. Wy weten dat wy overghegaen zijn uyt de doodt in het leven, dewyle wy de Broeders lief hebben. Col. 3: 12. Pſal. 122: 8. Om mynes Broeders en vrienden wille, ſal ick ſpreken, vrede zy in u.

(3.) Wy hoornen hier door andere Kercken hulpe beloven/ Joel 2: 17. Laet des Heeren Dienaers weenen. &c. 18. Soo ſal de Heere ſijn landt verſchoonen. Ezech. 22: 30. Ick ſocht een Man uyt hen, die voor mijn aengeſichte in de breſſe mocht ſtaen voor het landt.

(4.) Als wy mede-lyden met andere hebben / ſoo komen wy hoopen dat de Heere ons verſchoonen ſal in tijdt van ellend' / Eſai. 66: 10. Verblijdt u met Jeruſalem, ghy alle die met haer zijt treurigh gheweeſt. Ezech. 9: 4. Teeckent een teecken op de voor-hoofden der lieden die ſuchten en roepen over de grouwelen.

A. Vrage. Wat moeten wy doen als onſe eygen Kercke en Vaderlandt met Godts plagen worden gedreyght en aen-getaſt?

Antw. Wy moghen en moeten door alle behoorlijcke middelen na verloſſinge trachten/ Pſal. 50: 14. Roept my aen in den tijdt der benauwtheydt, ende ick ſal u verloſſen. 2. Chron. 18: 31. Pſal. 107: 28. Doch roepende tot den Heere in de benauwtheydt die ſy hadden: ſoo voerde hyſe uyt hare angſten.

A. Vrage. Wat openbare middelen is het Chriſtendom gewoon te gebruycken/ om van Landt-plagen verloſt te worden?

Antw. Hier tot is men gewoon een openbaren Biddagh te houden/ Joel 2: 15. Heylight een vaſte, roept een verbodts-dagh uyt. Eſth. 8: 21. 1. Cor. 7: 5.

B. Vrage. Is het dan al wel / als men ſoo wat vaſt en bidt op die dagh?

Antw. Neen: Want Godt beſtraft meer-maels het Biddagh houden/ Jer. 14: 12. Of ſy ſchoon vaſten, ick en ſal na haer geſchrey niet hooren. Eſai. 58: 5. Soude dit een vaſten zijn, dat ick verkieſe, dat de Menſche eenen dagh ſijn ziele quelle, ende dat hy ſijn hooft krommet als een bieſe? Eſai. 1: 15.

B. Vrage. Hoe moetmen dan den Biddagh houden / om Godt aengenaem te weſen?

Antw. Wy moeten voor af met tot de ſchrifte wel bereyden: dan moeten wy alle plichten wel betrachten: en daer op moeten wy van dien dagh behoorlijcke vruchten betoonen/ Joel 2: 15.

Digitized by Google

Heylight een vaſten, roept een verbodts-dagh uyt. Eſth.4:17.

C. Vrage. Waer in beſtaet onſe voor-berepdinge?

Antw. In deſe plichten:

(1.) Wy moeten de oorſake wel onder-ſoecken / waerom dat de Godtſaligh is in-geſtelt / ende dat ſoo langhe / tot dat ons herte daer over bewogen werde / 2.Chron. 20:3. Joſaphat nu vreeſde, ende ſtelde ſijn herte om den Heere te ſoecken. Joel 2:13. Scheurt u herte, ende niet uwe kleederen. Deut.4:16.

(2.) Wy moeten al ons tijdelijck bedrijf daer na aenſtellen / ende ons voor geen aerdſche voorſaten op-houden / Lev.23:28. Op dien ſelven dagh en ſult ghy gheen werck doen, want het is een verſoen-dagh. Eſai.58:5.

(3.) Wy moeten maken wel geſteld te ſijn / om dan met vrucht in Godts Huys te komen bidden / 1.Sam.8:33. Als u volck Iſrael ſal geſlagen worden voor het aenghesichte des vyands, om datſe tegen u geſondight ſullen hebben, ende hen tot u bekeeren, ende uwen name belyden, ende tot u in dit huys bidden, ende ſmeecken ſullen. Ezech.20:3. Jer.14:12. Offy ſchoon vaſten, ick en ſal na haer geſchrey niet hooren.

(4.) Wy moeten ons te voren geheel ontſlaen van alle vertrouwen op menſchelijcke middelen / ende ons gheheel aen Godt overgheven om op ſijn goetheydt en macht alleen te vertrouwen / 2.Chron.16:9. De Heere bewijſt hem ſterck, aen die gene welckers herte volkomen is met hem. Pſal.71:16. Ick ſal henen gaen in de mogentheden des Heeren. Pſal.121:1/2.

C. Vrage. Wat byſonderе plichten zijn ons op een Biddagh meer te nemen?

Antw. De eygen Biddagh-plichten zijn deſe:

(1.) Verootmoedinge onſes ſelfs voor Godt van wegen onſe ſonden / en met verdiende ſtraffen / Joel 2:13. Scheurt uwe herten, en niet uwe kleederen. Jer. 31:19. Sekerlijck, na dat ick bekeert ben, hebbe ick berouw ghehadt, ende na dat ick my ſelven ben bekent gemaeckt, hebbe ick op de heupe geſlagen. Eſd.8:21.

(2.) Verſoeninge ſoecken met onſen Godt in Chriſto van wegen onſe ſonden / Joel 2:13. Bekeert u tot den Heere uwen Godt, want hy is genadigh. 2.Cor.5:19/20. Wy bidden u, Broeders, als of Godt door ons u bade, laet u met Godt verſoenen.

(3.) De aenroepinghe van Godts naem is de derde Biddaghs-plichte / Joel 2:17. Laet de Prieſters des Heeren weenen, en ſeggen, Heere ſpaert u volck. Eſd.8:21.

(4.) Vernieuwinge van Godts Verbonde voor een ſolemnele belofte van een beter leven / moet hier nae by komen / 2.Reg. 23:2. De Koningh nu ſtonde aen de pylaer, ende maeckte een Verbondt voor het aengeſichte des Heeren, om den Heere na te wandelen, ende ſyne gheboden, ende ſyne ghetuygeniſſen, ende ſyne inſettingen met gantſcher herte, ende met gantſcher ziele te houden, ende het

gant-

gantſche volck ſtondt in dit Verbonde. Hoſ. 14: 3/4. Neemt wegh alle ongherechtigheydt, ende geeft het goede wy ſullen niet meer op Paerden ryden, ende tot het werck onſer handen niet meer ſeggen, ghy zijt onſe Godt.

B. Vrage. Wat moeten wy doen om ons Lichaem voor Godt op den Middagh met te vervolmoedigen?

Antw. Hier toe moeten wy deſe dingen doen:

(1.) Wy moeten ons onthouden van alle vermakelijkheden des lichaems/ Toet 2:16. De Bruydigom gae uyt ſyne ſlaep-kamer. Eſai. 58:3. Wy quellen onſe ziele.

(2.) Wy moeten ons na vermoghen van alle ſpijs onthouden/ om alſoo deſe ſtraffe ons lichaem aen te doen/ Eſdr. 10:16. Eſdra en at geen broodt, ende en dronck geen water, want hy bedreef rouwe. Neh. 4:16.

(3.) Wy moeten ons gelaet in kleedinge en in andere uytterlyckheden op het nederighſte aenſtellen/ Eſai. 22:12. Te dien dage ſal de Heere, de Heere der heyrſcharen, roepen tot geween, ende tot rouw-klaghe, ende tot kaelheydt, ende tot omgordinghe des ſacks. Eſdr. 9:3. Eſdra ſcheurde ſijn kleedt en mantel.

A. Vrage. Waer in moet ſulx onſe Ziele vernederen;

1 Antw. Door een behoorlycke en hertelijcke bedroefheydt in de gedachtenſſe van onſe ſonden/ Toet 2:13. Scheurt u herten. Pſal. 51:19. De offerhanden Godts zijn een gebroken geeſt.

A. Vrage. Is de verſoeninghe met Godt een noodighe Middaghs-plichte?

Antw. Ja/ dit is de eyghen en weſentlijcke Middaghs-plichte/ want geen hulpe is by Godt te bekomen ſoo lange als onſe ſonden by ons zijn/ die Godts gramſchap aenſtecken/ Daen. 9:31. Godt hoort de Sondaers niet. Pſal. 66:18. Indien ick mijn handen tot ongherechtigheydt hadde uyt-gheſtreckt, Godt ſoude niet ghehoort hebben. 2. Chron. 28:10.

B Vrage. Hoedanig moeten wy ons aenſtellen/ om met Godt verſoent te konnen worden?

Antw. Hier toe moeten wy deſe middelen gebruycken:

Voor eerſt: Wy moeten onſen ſondigen ſtaet met teeren kennen/ ende ons ſelven als verdoemelijck daer over verwoerdeelen/ 1. Cor. 11:31. Indien wy ons ſelven oordeelden, ſoo en ſouden wy niet geoordeelt worden. Dan. 9:5. Wy hebben gheſondight en onſe Vaderen.

Ten tweeden: Wy moeten openbare belydeniſſe doen van onſe ſonden/ ende van Godts rechtveerdige oordeelen/ Eſdr. 9:7. Van de dagen onſer Vaderen aen zijn wy in groote ſchuldt. Neh. 9:33. Ghy Heere zijt rechtveerdigh in alles dat ons over-ghekomen is: Want ghy hebt trouwlijck gehandelt, maer wy hebben godtlooſlijck gehandelt. Eſdr. 10:11.

Ten derden: Wy moeten onſe vyandſchap voor den ghelooven

Digitized by Google

met onſen Middelaer Jeſus Chriſtus vernieuwen/Dan.9:17. Ende nu, onſe Godt, hoort na het ghebedt uwes Knechts, en na ſyne ſmeeckinghe, en doet u aengheſicht lichten over u heyligdom dat verwoeſt is: om des Heeren wille. Rom. 3:25. Hy is ons tot verſoeninge voor-geſtelt.

Ten vierden: Wy moeten ons met een vaſte belofte verbinden/ dat wy alle bekende ſonden ſullen na-laten/ en dat wy alle bekende deughden ſullen na vermoghen naer-komen: maſtende teruſtont een aenbaugh van onſe bekeeringhe/ ſelfs op den Biddagh/ Eſai. 58:6. Is niet dit het vaſten dat ick verkieſe? Dat ghy los maeckt de knoopen der godtloſheydt. Pſal.66:13/14.

C. Vrage. Wat hope konnen wy ſchoppen/ dat de Heere met ons verſoent ſal worden?

Antw. Wy hebben deſe gronden van onſe hope:

(1.) De Middelaer Jeſus Chriſtus is ſeer genegen en bequaem om ons met Godt te verſoenen/Hebr.7:25. Hy leeft altijt om voor ons te bidden. 1.Joan.2:1/2.

(2.) De middelen om ons met Godt te verſoenen ſijn ſeer bekwaem/ 2.Cor. 5:20. Soo zijn wy dan geſanten van Chriſti wege, als of Godt door ons bade: wy bidden van Chriſti wege, laet u met Godt verſoenen. Ezech.33:10/11. Ick hebbe geen luſt in den doode de Godtloſen, ſeydt de Heere.

(3.) Godts nature en eyghenſchappen/ doen ons een goede hope nemen/ dewyle wy door deſelwighe tot noch toe ſoo veel weldaden beſitten/ Joel 2:13. Want hy is genadigh ende barmhertigh, ende groot van goedertierentheydt, ende berouw hebbende over het quade. Micah.7:18.

(4.) De exempelen van andere Sondaers/ die op haer vermoedinge met Godt ſijn verſoent geworden/ Judi.10:16. Sy deden de vremde Goden uyt het midden van hen wegh, ende dienden den Heere: Doe werdt ſyne Ziele verdrietigh over den arbeydt van Iſrael. Jer.31:19. Hoſ.11:8.

A. Vrage. Geeft het ons wat byſondere vrucht/ als wy Godts naem op de Biddagh aenroepen?

Antw. Ja: want dat is het kraghtighe middel om verloſt, ende om ghezegent te worden/ Jer. 33:3. Roept tot my, ende ick ſal u antwoorden: Ende ick ſal u bekendt maken groote ende vaſte dingen, die ghy niet en weet. Pſal. 50:15. Ick ſal u verloſſen. Pſal. 106:23.

B. Vrage. Hoe moet men den Biddagh eyndigen?

Antw. Alſoo namen de dadelijcke reformatie van Landt en Kercke, ja van alle Chriſtenen/ vaſtelijck voornemen/ ende dadelijck teruſtont tractate te behertigen/ Zach.9:38. In allen deſen maken wy een vaſt verbondt, ende ſchryven het, ende onſe Vorſten, onſe Leviten, ende onſe Prieſteren ſullen 't verzeghelen. Judit. 10:16. Sy deden de vremde Goden uyt het midden van haer wegh:

wegh : Ende dienden den Heere. 1. Sam. 7 : 3.

C. Vrage. Wat moet ons beweghen om de dadelijcke reformatie te beherrigen ?

Antw. Deſe beweegh-redenen :

(1.) Godt eyſcht dit van ons op alle tyden van ons leven/ doch inſonderheydt op verſoen-daghen / als men voor ſyn aengheſichte komt/ Joel 2:12. Bekeert u tot my met u ganſche herte. Eſai. 1 : 16/ 17/ 18.

(2.) Dit is een eygen plicht van de Middagen/ ſoo dat dit de Niniviten ſelve ſeer wel verſtonden/ Jon. 3 : 8. De Koningh gaf bevel dat ſy haer ſouden bekeeren, een yegelijck van ſynen booſen wegh, en van 't gewelt dat in hare handen was. Eſai. 58:6.

(3.) Deſe belofte doen wy ſolemneelijck op den Middagh / dat wy ons dadelijck ſullen bekeeren/ als ooch op andere tyden / Joſ. 24 : 22. Joſua ſeyde, ghy zijt ghetuygen over u ſelven, dat ghy den Heere verkoren hebt, om hem te dienen : Ende ſy ſeyden, wy zijn ghetuygen. Pſal. 18 : 19. Wy en ſullen van u niet meer te rugghe keeren.

(4.) Anderſins / als wy ons niet bekeeren / ſoo ſpotten wy met Godt/en dan heeft de Heere ſyn wroeghen gemeet in plaetſe van verloſſingen/ Pſal. 7 : 13. Indien wy ons niet en bekeeren, ſoo ſal hy ſijn ſwaert wetten. Pſal. 68 : 22. Godt ſal den kop ſyner vyanden verſlaen, den hayrigen ſchedel des ghenen die in ſyne ſchulden wandelt.

B. Vrage. Wat ſtaet ons dan te verwachten als wy de Middaghen behoorlijck houden en beleven ?

Antw. Dan heeft de Heere groote verloſſingen en allerley zegeningen voor ons ghereet / om ons daer mede genadighlijck te verhoolijchen/ Eſai. 58 : 5. Dan ſal u licht door-breken als de dageraet, ende uwe geneſinge ſal ſnellijck uytſpruyten : ende uwe ghecrechtigheydt ſal voor u aengeſichte henen gaen, ende de heerlijckheydt des Heeren ſal uwe achter-tocht zijn. V. 14. Pſal. 81:15. In korten ſoude ick hare vyanden gedempt hebben.

A. Vrage. Gaet dit altyds vaſt / dannen op Middagen Godts zegen en verloſſingen ſal bekomen ?

Antw. Neen : Want een Volck ſtaet ſoo lange Godts goetheydt en langhmoedigheydt mis bruyckt hebben / dat 't ghen vaſten en bidden aen helpt. Jer. 14:12. Of ſy ſchoon vaſten, ick en ſal na haer geſchrey niet hooren. Ezech. 14:14. Of ſchoon deſe drie Mannen, Noah, Daniel, en Job, in 't midden van dit volck waren, Jer. 7:16. Bidt niet voor dit volck, want ick en ſal u niet hooren.

Mid-

Digitized by Google

Middagh-geſangh

Op de acht-ende-twintighſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 130. Uyt den diepten, ô Heere, &c.

1.

Als Godt met ſwaere plagen
Beſoecht en Landt en Heerdt/
Dan wperen wp Bidtdagen/
Dan ſtaken wp ons werck:
Dan gaen wp na Godts Woonings
In menigh ſucht en traen/
Dan ſoecken wp verſchoonings
Dan 't quaedt dat is begaen.

2.

Dan ſoecken wp verſoenings
Met onſen lieven Heer/
Door ſpreys Soons voldoenings
Dan leggen wp ter neer
In ſtof en aſch oormoedigh/
En roepen/ 't is ons ſchuit;
Heer! helpt ons nochtmael ſpoedigh/
Heht met ons mat gedult.

3.

Wp hebben noch betrouwen
Op Godes vaend'lijckheydt/
Als ons de ſonden rouwen
Die dan wozden beſchreydt:
Als wp die wegen wpden
Die ons' vaeryten dit quaedt/
Dan raken wp wpt ſpoden/
Tot een gewenſchte ſtaet.

Het

Het Leven in Reformatie.

De negen-ende-twintighſte Dagh.

A. Vrage. Is het niet ghenoegh datmen ſich eens bekeert t'heeft tot den Heere?

Antw. Neen: want dewijle wy dagelijcks onſe ſonden hebben/ ſoo moet het werck der bekeeringhe ons dagheliſchs werck weſen/ Jer. 3:1. Keert weder tot my, ſpreeckt de Heere. Col. 3:5. Doodet uwe leden die op der aerde zijn. Rom. 8:13.

B. Vrage. Waerom moet deſe gedurighe bekeeringe en Reformatie plaets hebben?

Antw. Dewijle het verbaal in ſonden ſoo menighvuldt ſeer groot is / en ſich ſeer wijdt uyt-ſpreyt / ſoo moet de Reformatie gaen over Landt en Kercke, en over yder particulier Chriſten / Jer. 6:16. Laet u nachtigen Jeruſalem. Hoſ. 5:15. Luc. 13:5/9. Soo ghy u niet en bekeert, ghy ſult alle te gelijck vergaen.

C. Vrage. Waer over moet de Reformatie gaen?

Antw. Niet alleen over de leere, maer ooch inſonderheydt over het leven, Eſai. 1:16. Waſſchet u, reynight u, doet de boofheydt uwer handelinghen van voor myne oogen wegh, laet af van quaedt doen. Apoc. 3:19. Eſai. 4:4.

A. Vrage. Na wat Regel moet men Landt en Kercke reformeren?

Antw. Na den regel van Godts Woordt/ Eſai. 8:4. Gedenckt der Wet Moſe. 2. Chron. 34:15. Jer. 23:32. Ick wil aen die gene, die valſche droomen propheteren.

C. Vrage. Moet men ſich niet regeleren na de gewoonte der Kercken/ op datmen niet mat nieuwe ſeyne in te voeren?

Antw. Als de ghewoonte van de oude Kercke / of van andere Kercken ſchrift-matigh is / dan mach men daer op wel ſien / maer anders kan de ſelvige geen regel weſen/ Matth. 15:9. Te vergeefs eert men Godt met leeringhen die gheboden van Menſchen zijn. 1. Cor. 4:6. Ezech. 43:8. Men moet ſijn eyge dorpel niet ſtellen aen Godts dorpel.

B. Vrage. Wie moeten in deſen deele meeſt yveren?

Antw. De Dienaers Chriſti/ de welcke door leere, door haer leven, en door alle haer vermoghen, het werck van Reformatie ſeer moeten bejverigen/ Eſai. 62:6. O Jeruſalem, ick hebbe Wachters op uwe muyren geſtelt, die ghedurighlijck al den dagh, en al den nacht niet en ſullen ſwygen. Jer. 3:15. 2. Tim. 4:2. Houdt aen, dreyght, beſtraft, vermaent, tijdtlijck, ende ontijdtlijck.

6. Vrage. Hoe bevinden ſich de Dienaers Godts als ſy in dit werck beſich zijn?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Die het wel meynen met de ſake Godes/ſullen hartgrondelijck branden / en menighmael veel te weynich ſchynen te gaen in het ooxdeel van die voetwoxtige Lieden/ Pſal.69:10. Den yver van u huys heeft my verteert. 2.Cor.5:13/14. Pſal.119:136. Mijn oogen vlieten van tranen.

B. Vrage. Is het genoegh ſoo veel dijſtigh te zijn en yverigh/om het Volck tot een goet en beter leven te bxengen?

Antw. Het is niet alleenlijck gheoorloft, maer het is ook ten hoogſten noodigh, ſal men tot een vruchtbaer eynde komen/ Rom. 12:11. Zijt niet traegh in 't beneerstighen, zijt yverigh van geeſte. Gal. 4:18. In het goede te yveren is altijdt goedt. Xpor. 3:16.

C. Vrage. Waer dooꝛ konnen de Predicanten veel goedts doen tot de noodige Reformatie?

Antw. Dooꝛ deſe middelen:

(1.) Dooꝛ haer exemplaer leven in uytmuntende Godtzaligheydt / Zach. 12:8. Het huys Davids ſal als Goden zijn. 1.Tim. 4:12. Weeſt een voorbeeldt den geloovigen.

(2.) Dooꝛ haer krachtighe ghebeden, dooꝛ den welſtandt des Volcks na lichaem en ziele/ Joel 2:17. Laet de Prieſters des Heeren weenen tuſſchen het huys, en tuſſchen den altaer. Jer. 13:17. Myne ziele ſal in verborgene plaetſen weenen. Jer.33:3.

(3.) Dooꝛ haer yxierdelijcke / en ſtichtelijcke beſoeckinghen in 't ſamen-ſpreckingen/ Act. 20:20. Ick hebbe u geleert, in het openbaer, en by de huyſen. V.31. Nacht en dagh. 1.Tim.5:1/2. 2.Cor. 1:12.

(4.) Dooꝛ haer krachtighe Predicatien die de Conſcientie vaſen met alle betrouwelijckheyt den heeren deſelvige dooꝛſtellende/ en toepaſſende/ Ezech.6:11. Soo ſeydt de Heere, ſlaet met uwe handt, ende ſtampt met uwen voet, ende ſeght, Ach! over alle grouwelen der booſheden van het huys Iſraëls. JMal.3:8.

(5.) Dooꝛ een betrouwelijck dooꝛ-ſien / en aenduyden van Godts Verbondt/ Joſ. 24:22. Joſua ſeyde tot den volcke, ghy zijt getuygen over u ſelven, dat ghy den Heere verkoren hebt om hem te dienen. V.26/27. Deut.26:17/18/19.

(6.) Dooꝛ de herſtellinge en goede oeffeninge van de kerkelijcke diſcipline, 1.Tim.5:20. Die ſondigen beſtraft in tegenwoordigheyt van alle, op dat ook de andere vreeſe mogen hebben. 2.Theſſ. 3:14. Cant. 2:15. Vanght de Voſſen, en de jonge Vóſſen, die den wijnbergh bederven.

B. Vrage. Moet dit werck van Reformatie alleen bly ven leggen tot laſte van de Predicanten?

Antw. Neen / maer hier moeten ook de Overigheden haer plicht waer-nemen/ Eſai. 49:23. Koningen ſullen uwe Voedſterheeren zijn. Pſal. 2:10. Dient den Heere, ghy Koningen. Eſai. 60:10.

Vrage.

C. Vrage. Wat ſtaet den Overheden te doen om het Lande te reformeeren?

Antw. Haer plichten moeten inſonderheydt beſich zijn om deſe ſonden te weren:

(1.) De afgoderyen moeten ſy uytroeyen/want daer door wordt het landt vervloeckt gemaeckt/ Exod. 32:20. Moſes verbrande het Kalf. 2. Reg. 10:27. 2. Chron. 11:15. 2. Reg. 18: 4. Hiſkia verbrande de Slange, die Iſraël geroockt hadde.

(2.) De ontheyliginghe van Godts naem / en van Godts Ruſtdagh moeten ſy met alle mogelijckheydt tegen gaen / want daer in wordt de toorn Godts aenſteken tegen het Landt/ Jer. 23:10. Het landt treurt van wegen den vloeck. Jer. 17: 27. Dat'er geen laſten op den Sabbath gedragen worden door de poorten.

(3.) Onderdruckingen van Weduwen en Weesen/ en van andere armen Lieden moeten ſy weren / want die ſonde maeckt dat een gantſch Volck wordt geplaeghd/ Jer. 5: 28. De rechu-ſake en rechten ſy niet, ſelfs de rechu-ſake der Weeſen, nochtans zijn ſy voorſpoedigh, oock en oordeelen ſy het recht der noodtdruftighen niet. v. 29. Soude ick over die dingen gheen beloeckinge doen, ſpreeckt de Heere? Soude mijn ziele haer niet wreken aen ſoo een volck als dit is? Ezech. 45:9.

(4.) Wellufligheden en overdadigheden in maeltyden/ en in andere voorhallen moeten de Overigheden niet dulden/ want die ſonden verderven oock het landt/ Eſai. 3: 25. Uwe Mannen ſullen door het ſwaert vallen, ende uwe Helden in den ſtrijt. Amos 6:6/7. Ghy ſult de eerſte in de gevangeniſſe gaen.

(5.) De Legers moeten ſy reformeren / een minſten van alle die bekende grouwelen/ namelijck/ van vloecken/ dobbelen/ hoererye/ dronthenſchap / overtaſt aen eltendighe / verbreken / en van duelen, &c. Waren om deſe ſonden wordt ſomwijlen een gantſch Leger geſlagen/ Joſ. 22:20. Heeft niet Achan overtredinghe begaen met het verbannene? ende quam daer niet een verbolgentheydt de gantſche vergaderinge Iſraels. Num. 25:9. Joſ. 4:1/2.

(6.) Haer eyge Recht-bancken moeten ſy wel ſuyveren van alle onrechtelijcke Dommiſſen en van quade Hoereduren/2 Chron. 19:6. Joſaphat ſeyde tot de Rechteren, ſiet wat ghy doet, want ghy en houdet het gerichte niet den Menſche, maer den Heere. v. 7. Job 35:19. Dat ghy het aengeſichte der Vorſten niet aenneemt, ende den rijcken voor den armen niet en kent.

B. Vrage. Moeten de Magiſtraten en Predicanten ſich allern bekommeren met het werck der Reformatie?

Antw. Neen: maer dit is oock de plicht van yder Chriſten in ſijn eyge huyſgeſin / en in ſijn eyge perſoon en leven / Gen. 35: 2. Doe ſeyde Jacob tot ſijn huyſgheſin, ende tot alle die by hem waren: Doet wegh de vremde Goden, die in 't midden van u zijn, ende reyniglat u, ende verandet uwe kleedinghe. Joſ. 24: 15. Joſua ſeyde,

Digitized by Google

leyde, ick ende mijn huys ſullen Godt dienen. Iper. 3:19/21.

B. Vrage. Hoe verre moeten wp dan onſe leven reformeren?

Antw. Soo verre als wp het wenighſten konnen / wp moeten na de volmaecktheydt jagen / al iſ 't ſchoon dat wp tot de volmaecktheydt van het Chriſtelijcke leven niet en ſullen komen / Phil. 3:12. Niet dat ick het alreede gekregen hebbe, ofte alreede volmaeckt ben: Maer ick jage daer na. Matth. 5:48. Weeſt ghy dan volmaeckt, gelijck uwe hemelſche Vader volmaeckt is. Luc. 12:8.

A. Vrage. Zijn wp dan ſoo ſtrijfs gheholden aen alles dat in de Schrift ſtaet?

Antw. Ja / ſoo ſtrictelijck / dat als men een verbodt moet-willens verſuymt / ſoo ſtaet men ſchuldigh aen de verbeeldinghe van Godts Wetten / Iac. 2:10. Die in eene ſtruyckelt, ſtaet ſchuldigh aen alle. Matth. 5:19. Het minſte gebodt moet men niet ontbinden. Pſal. 119:128.

B. Vrage. Waerdenter niet veel vreemde dingen van de Predicanten gepredicht, die in Godts Woordt niet en ſtaen?

Antw. Het ghene de Predicanten predicken, dat bewijſen ſy uyt Godts Woordt / ten minſten ſoo trecken ſy hare ſtellingen uyt gheeyghende gronden der Schrifture / 't welck yder een kan te ſiens naſien / Act. 17:11. De Beroenſen ontfingen het woordt meer alle toegenegentheyd, onderſoeckende dagelijcks de Schriften, of deſe dingen alſoo waren. Ioan. 5:39. Onderſoeckt de Schriften.

C. Vrage. Maer ſtemmers zijn de Gereformeerde Chriſtenen beter als alle hare afgodiſche Vpanden / wat hebben wp dan te vreeſen / al iſ 't dat wp ſoo ſtraks onſe leven niet reformeren?

Antw. Godt ſtraft ſijn Volck veel doo Vpanden die veel erger zijn als ſijn Volck is / Ezech. 7:24. Ick ſal de quaedſte der Heydenen doen komen, die uwe huyſen erffelijck beſitten ſullen. Ier. 25:28/29. Ier. 12:7. Ick hebbe de beminde myner ziele in de handt haerer vyanden gegeven.

C. Vrage. Indien de Reformatie ſoo noodigh is / waerom ſlagen dan die ghene weeltijdts alderbeſt in de wereldt / die haer landt / en leven minſt reformeren?

Antw. Dit gaet altijdt ſoo niet: Ende als het ſoo al vooz-valt / ſoo heeft Godt daer toe ſyn ſonderbare redenen om beſten van ſijn Volck: Want de beſte Diel-ſtaet is niet in de meeſte ruytwendige vooſpoedt / Eſai. 3:7. Haer landt is vervult met ſilver en goudt. v. 8. Ook is haer landt vervult met Afgoden. Pſal. 73:18. 2. Reg. 13:25.

B. Vrage. Beſtorpt men dooz dat naeuwe reformeren des levens / de Chriſtelijcke vryheydt niet te veel?

Antw. Neen: Want de Chriſtelijcke vryheydt ontſaet ons niet van de onderhoudinge van Godts Wetten / Gal. 5:13. Ghy zijt tot vryheydt gheroepen. alleenlijck en ghebruyckt de vryheydt niet tot een oorſake voor het vleeſch. Epheſ. 5:17. Siet dan

hoe

hoe ghy voorsichtigh wandelt. 1.Cor. 10: 23.

C. Vrage. Waer aen kan men weten dat wy de Reformatie des levens wel betertigen?

Antw. Aen dese teyckenen:

(1.) Als wy nach altijdt verdedert zijn van wegen de sonde, ende als wy noyt nemmen ghelaet alles ghestuyert te hebben / Rom. 7:24. Ick ellendigh menschc. Phil. 3:12. Werckt u selfs zahigheydt met vreesen en beven.

(2.) Als wy Jesum Christum soo dierbaer en waerdigh achten / dat wy noyt denchen / dat wy hem al ghenoegh ghelieft en gedient hebben / Psal. 86:11. Heere vereenight mijn herte tot uwe vreese. Joan. 14:21. 1.Petr. 2:7. U die gelooft, is hy dierbaer.

(3.) Als wy sonder uyt-stel / terstondt ons bereyden / om alles te doen, en te laten, soo als ons 't selvige uyt Godts Woordt voor ooghen gestelt wort / Heb. 3:7. Heden indien ghy syne stemme hoort. v.8. Soo en verhardt u herte niet.

(4.) Als wy ons voor belofte, en voor een verbondt staft maken aen onsen Godt / Psal. 119:106. Ick hebbe ghesworen, ende sal het bevestighen, dat ick onderhouden sal de rechten uwer gherechtigheydt. Jos. 9:38. 2.Kron. 23:2/3. De Koningh Josia maeckte een verbondt voor des Heeren aenghesichte, om den Heere na te wandelen.

C. Vrage. Wat hinder-palen zijnder / waer door vele belet worden haer leven nauwer te reformeren?

Antw. Dese hinder-palen doen veel quaedts:

(1.) De woel en bekommeringe voor het tijdtsche leven / Mat. 13:22. De verleydinghe des rijckdoms verstickt het woordt, ende het wort onvruchtbaer. Marth. 6:33. Luc. 21:34. Siet toe, dat u herte niet te eeniger tijdt beswaert en werde, met dronckenschap, en sorghvuldigheydt deses levens.

(2.) De hope van een langh leven, Amos 6:3. Sy stellen den boosen dagh verre. Pzov. 27:1.

(3.) De Reformatie schijnt vele een seer moeplijck en ongerustelijck werck te zijn / Mal. 3:14. Wat nutticheydt is 't ons dat wy syne wacht waer-nemen? Mal. 1:13. Ghy seght, siet wat een vermoeytheydt.

(4.) Quade exempelen van groote Mannen in Godts Woort / Gal. 2:13. Ende oock de andere Joden veynsden met Petro. Exod. 32:6. Psal. 106:35. Sy vermenghden haer met de Heydenen, ende leerden der selver wercken.

(5.) Mis bruyck van de leere der genade / ende der rechtveerdigh-makinge uyt den geloove / Jude v.4. Sy veranderen de genade onses Godts tot ontuchtigheydt. Rom. 6:1.

(6.) Eygen verwaentheydt maeckt dat vele niet verder soecken te gaen / want sy denchen datse al vroom genoegh zijn / Apoc. 3:17. Ghy seght, ick ben rijck, ende verrijckt geworden, ende en hebbe

Digitized by Google

geenes dinghs ghebreck : Ende ghy en weet niet dat ghy zijt ellendigh, ende jammerlijck, ende arm, ende blindt, ende naeckt. 2. Cor. 10 : 12.

2. Vrage. Waerom moeten wy gheſtadighlijck de Reformatie des leevens beſpeurigen ?

Antw. Om deſe redenen :

(1.) Om dat de geeſtelijcke ſtaet der Ziele / als een ſpyse is / dat dagelijcks door liſt des Satans / ende door de verleydinge der wereldt / af-breuck lijdt / Apoc. 2 : 5. Gedenckt van waer ghy uyt-gevallen zijt. 1. Theſſ. 3 : 5. Ick hebbe hem gheſonden om u gheloove te verſtaen : of niet misschien de Verſoecker u ſoude verſocht hebben, ende onſen arbeydt ydel ſoude weſen.

(2.) Om dat de wegh na den Hemel, ſeer naeuw en ſpitſlijck haelt voor het vleeſch / ſoo dat wy door ſoo een ghemackelijck leven onſs niet ſouden verſekeren dat wy ten eerſten wege zijn / Matt. 7 : 13. Gaet in door de enge poorte : want wijt is de poorte, en breedt is de wegh, die tot het verderf leydt, ende vele zijnder die door den ſelven in-gaen. Matth. 16 : 24. Soo yemandt achter my wil komen, die verſake hem ſelven.

(3.) Om dat alle die genade beweldige Godt ons in Chriſto doet / maer meer haer ons af-eyſcht / als ſoo een gemackelijck burgerlijck leven / Zach. 12 : 8. De ſtruyckende moet zijn als David, ende het huys Davids als Goden. 2. Petr. 3 : 18. Waſcht op in de genade, en in de kenniſſe des Heeren Chriſti.

(4.) Om dat wy meer als door een gemeyne handel en wandel / moeten betoonen dat wy maer Geloovige zijn / willen wy oock ſalighworden / Matth. 5 : 20. Ten zy uwe gherechtigheydt overvloedigher zy als der Schrift-gheleerden ende der Phariſeen, ſoo en ſult ghy in het Koninghrijcke der Hemelen geenſins in-gaen. 1. Joan. 2 : 6. Die ſeght dat hy in hem blijft, moet wandelen ghelijck hy gewandelt heeft.

Middagh-geſangh

Op de negen-ende-twintigſte Dagh vande Maendt.

Stemme : Pſalm 50. Godt die den Goden Heer is ſpreken ſal, &c.

I.

HOe naeuw dat wy op alles 't oogh doen gaen /
Soo blijven noch veel plichten ongedaen :
En 't geen wy doen heeft noyt zijn leden al :
't Geen yupden blocpt / raeckt wrogen in verval :

Soo dattmen ſpoedigh dient te reformeeren/
Of anders ſal 't verdal onſe overheeren.

2.

Slaet handt aen 't werck/ ghy die als Goden ſit/
Voor-ſoecht en betert/ 't Raedt-huys/ lidt voor lidt/
Van gunſtigh recht/ en ſnoode huyperij/
Marckt Landt en Straten dan het vloecken vry:
Weert Sabbaths-ſchendinghy/ en oock Afgodiſtery/
Dan ſal Godt niet ons Lande niet meer ſoo twiſten.

3.

Vromt/ Wiemaer Godts/ en ſet u in de reet/
Maeckt dat de minſte ſonde onſe sy leet;
Pleeckt vreenigh de Wet/ verſchoont noch kleyn noch groot/
Bevrijdt het Volck van ellend/ en de doodt:
Beginnt verbeter'cingh dan u eygen leven/
Soo ſal u dienſt onſe veel meer vruchten geven.

4.

Ick neem oock ſelfs de reformatie voor/
Ick gae daer toe mijn huys ſuen voor en voor/
Op dat ick reformeer/ en Kinder/ en Knecht/
En 't geen verdalen waes/ ſoo dienigh te recht:
Maer ſal ick/ Heer/ met vruchte dat reformeeren/
Soo wilt my eerſt het herte recht bekeeren.

Het Leven in Zegeningen, na Lichaem, en na de Ziele.

De dertighſte Dagh.

B. Vrage. Wat middelen dient een goede Reformatie des Landts?

Antw. Hier voor bekomt men de verloſſinghe uyt ellenden / en van Godts toorne/ Hoſ. 1:5. Ick ſal haer lieden af-keeringh geneſen, ick ſalſe vrywilligh lief hebben: Want mijn toorn is van hen afgekeert. 2. Chron. 7:14. Eſai. 1:19. Indien ghy lieden willigh zijt, ende hoort, ſoo ſult ghy het goede des lands eten.

B. Vrage. Wat verloſſingen hebben wy van Godt dan te verwachten?

Antw. Van allerley ellenden / ſoo die 't ghemeyne Landt en de Kercke raken / als die ons in het particulier aengaen/ Pſal. 34:20. Vele zijn de tegenſpoeden der rechtveerdighen, maer uyt allen dien redder hen de Heere. Jud. 10:16.

E. Vrage. Hoe verloſt de Heere het Landt in 't gemeyn?

Digitized by Google

Antw. Godt heeft daer toe verſcheyde middelen, waer onder voorſt dese zijn:

(1.) Hy verwecktt eenighe Menſchen / die ſyn bequaem maeckt doorſijn Geeſt/ door welcke hy ſijn Volck verloſt/ Jud.6:12. De Heere is met u, ghy ſtrijdtbare Helde. Jud.14:6.

(2.) De Heere zegheyent en bekrachtight wonderlijck de ghecringe middelen van ſijn Volck / 1.Sam. 14:6. Het en is by den Heere geen verhinderinge te verloſſen door vele, of door weynighe. Gen. 14:14. Jud. 3:31. Samgar ſloegh ſes hondert Philiſtynen met een Oſſen-ſtock.

(3.) Godt vanght de Vyanden in haer quade raedſlaghen / en machtſe haer in beſtaenis/Job 12:18. Den bandt der Koningen maeckt hy los. Eſai. 54:17. Alle inſtrument dat teghen u bereyde wort, en ſal niet gelucken.

(4.) De Heere verwerkt eenighe Koningen en Vorſten het herte ſoodanigh / darſe Godes Volck beſchermen tegen overlaſt van andere/ Prov. 16:7. Als yemandts wegen den Heere wel bevallen, ſoo ſal hy oock ſyne vyanden met hem bevredigen. Mat.2:4.

B. Vrage. Moeten wy dan ſtil blyven ſitten / ende alſoo verwachten tot dat de Heere ons ergens van daen verloſſinge toe-ſende?

Antw. Neen: maer wy moeten ooch de middelen gebruycken om verloſt te worden/2.Sam.1:18. David ſeyde, datmen den Kinderen Iſraëls den boge ſoude leeren. 2.Chron.32:5. Pſal.91:11. Godt ſal u bewaren op uwe wegen.

A. Vrage. Mach men allerley middelen gebruycken?

Antw. Neen: Want wy moghen ons niet behelpen met quade middelen / Deut. 23:9. Ghy ſult u wachten voor alle quade ſake. 1.Petr.3:13. Pſal.94:20. Soude ſich de ſtoel der ſchadelijckheden met u vergeſelſchappen?

C. Vrage. Wat middelen zijn dan ghevoeglick om het Vaderlandt dienſt te doen?

Antw. Dese na-volgende burgerlijcke:

(1.) Vrede onder de Burgheren en Landt-ſaten is een ſeer noodigh middel: Want als die onderwerkt/ dan is't verderf voor handen / Pſal.122:6. Biddet om den vrede van Jeruſalem. V.7. Pſal. 133:1. Hoſ.10:2. Hy heeft haer herte verdeylt, nu ſullen ſy verwoeſt worden.

(2.) Vereenighinghe met andere Koningen en Vorſten / byſonder met die ghene/ de welcke met ons een geeſtelijcke broederſchap hebben/ Ezech.37:17. Juda en Iſraël moeten tot een eenigh hout worden. Jud.1:3.

(3.) Toe-ruſtinge van alle voor-raede en behoeften die noodigh zijn tot een goede verloſſinge/ Gen.14:14. Abraham wapende ſyne onderweſene. 2.Chron. 32:5. Hiſkia maeckte geweer, ende ſchilden in menighte.

Vrage,

B. Vrage. Moet men geen andere middelen ghebruycken als deſe burgerlijcke?

Antw. Ja/ wy moeten oock deſe geeſtelijcke middelen gebruycken/ om het Vaderlandt hulpe te doen:

(1.) Wien moet de Regeeringhe ende de heſtieringhe van alle Landt-ſaken ſchicken na het voor-ſchrift van Godts Woordt/ 2. Reg. 23:2. De Koningh las voor haer ooren alle de woorden van het boeck des Verbonds. 1. Reg. 2:3. Onderhoudt de geboden en rechten des Heeren, ghelijck geſchreven is in de Wet Moſis, op dat ghy verſtandelijck handelt in al wat ghy doen ſult.

(2.) Wien moet trachten om met Godt verſoent te worden/ en daer toe moet men den Heere met vaſten en bidden ernſtighlijck ſoecken/ Pſal. 50:14. Roept my aen in de tijdt des noodts, ende ick ſal u verloſſen. Pſal. 10:10. Doe riepen de kinderen Iſraëls tot den Heere.

(3.) Wien moet een dadelijcke Reformatie aenvangen van alle bekende ſonden/ Pſal. 10:16. Sy deden de vremde Goden uyt den midden van hen wegh, ende ſy dienden den Heere. Eſai. 1:16. Waſcht u, ende reynight u.

(4.) Wien moet ſich aen Godt verbinden met een ſolemneel Verbondt/ daermen in het toe-komende heere acht ſal ſlaen op ſijn heylige Woorden/ Pſal. 81:19. Wy en ſullen van u niet meer te rugge keeren: Behoudt ons in 't leven, ſoo ſullen wy uwen name aenroepen. Hoſ. 14:3/4. Wy en ſullen niet meer tot ons handen werck ſeggen, ghy zijt onſe Godt.

B. Vrage. Is dit de byſonderſte verloſſinge der Chriſtenen/ datſe van uyterlijcke ellenden worden bevryder?

Antw. Neen: Haer het voornaemſte is/ datſe verloſt worden na de Ziele/ ende ghezegent met alderley geeſtelijcke zeghenningen/ Epheſ. 1:3. Gezegent zy de Godt en Vader onſes Heeren Jeſu Chriſti, die ons ghezegent heeft met allerley geeſtelijcke zeghenningen in den Hemel in Chriſto Jeſu. Col. 1:14. Luc. 1:47.

B. Vrage. Wat zegeningen hebben wy na de Ziele in Chriſto Jeſu?

Antw. Deſe na-volgende:

Voor eerſt: De vergevinge van alle onſe ſonden/ Pſal. 103:3. Die al uwe ongerechtigheden vergeeft, die alle uwe krankheden geneeſt. 1. Joan. 1:7. Het Bloedt Jeſu Chriſti, des Soons Godts, reynight ons van alle onſe ſonden.

Ten tweeden: De vernieuwinge van het Beeldt Godts in ons/ 2. Petr. 1:4. Dat wy der Goddelijcke nature deelachtigh worden. Heb. 8:10.

Ten derden: De aenneminge tot Kinderen Godts/ Gal. 4:4/5. Godt heeft ſijn Soon geſonden, op dat wy de aenneminge tot Kinderen verkrygen ſouden.

Ten vierden: De bewaringe in de ſtaet der genade/ 1. Petr. 1:5.

Digitized by Google

Ghy die in de kracht Godts bewaert wordt door het geloove tot de zaligheydt die bereydt is, om geopenbaert te worden in den laetſten tijdt.

Ten vijfden: De beſtieringhe van alle ellenden / en beſten van ons / Rom. 8:28. Wy weten, dat de gene die Godt lief hebben, alle dingen mede wercken ten beſten. Rom. 8:38/39.

Ten ſeſten: De eyndelijcke verloſſinge van alle ellenden / en haer de doodt / door de zalige opſtandinghe uyt den dooden / ende door het eeuwige leven / Rom. 8:23. Wy, die de eerſtelingen des geeſtes hebben, ſuchten in ons ſelven, verwachtende de aenneminghe tot Kinderen, namelijck, de verloſſinge onſes lichaems. 1. Cor. 15:53. Dit verderffelijcke moet onverderffelijckheydt aendoen, en dit ſterffelijcke, onſterffelijckheydt.

C. Vrage. Waer in beſtaet onſe ghelucksaligheydt boven de Kinderen des Werelts?

Antw. Dit ons gheluck beſtaet onder andere zeghe ningen oock hier in:

(1.) Dat Godt onſe Godt is in Chriſto Jeſu / Pſal. 33:12. Welgheluckzaligh is 't volck diens Godt de Heere is, het volck dat hy ſich ten erve verkoren heeft. 2. Cor. 6:18. Ick ſal u tot een Vader zijn.

(2.) Dat wy de ſuyvere Godts-dienſt hebben / Deut. 4:8. Wat groot volck is'er, dat ſo rechtveerdige inſettingen en rechten heeft? Eſai. 42:21. De Heere maeckte Iſraël groot door de Wet, ende hy maeckte haer heerlijck.

(3.) Dat wy ſoo dierbare beloften hebben van Godt in Chriſto door het Ghenaden-verbondt / 2. Petr. 1:4. Door welcke ons de grootſte en dierbaerſte beloften geſchoncken zijn. Hebr. 8:6. Chriſtus is de Middelaer van een beter verbondt, 't welck in beter beloftenisſen beſtaet.

(4.) Dat wy de gaven des Geeſtes ontfanghen hebben in een groote mate / ſelfs veel grooter als Godts Volck in het Oude Teſtament heeft ontfangen / Act. 2:17. Ick ſal uyt-ſtorten van mynen Geeſt op alle vleeſch. Joan. 7:38. Die in my gelooft, ghelijck de Schrift ſeyt, ſtroomen des levendigen waters ſullen uyt ſynen buyck vloeyen.

F. Vrage. Wat voordeel ſtreckt daer in / dat wy Godt tot onſen Godt hebben?

Antw. Hier door is Godt voor ons met alle ſyne Goddelijcke eygenſchappen, Rom. 8:31. Soo Godt voor ons is, wie ſal tegen ons zijn. 2. Kron. 6:16. Pſal. 23:4. Al gingh ick in den dale der ſchaduwe des doodts, ick en ſal niet vreeſen, want ghy zijt met my.

A. Vrage. Hier toe eygenſchappen tot Godt voor ons?

Antw. Met alle ſyne Goddelijcke eygenſchappen / maer van deſe inſonderheydt wel verſtaen moeten worden?

(1.) Godts onveranderlijckheyd is oorſaeke, dat hy eeuwighlijck onſe

Heere Godt blijft/ Mal. 3:6. Ick de Heere en worde niet verandert, daerom en zijt ghy, ô Kinderen Iſraels niet verteert. 2. Tim. 2:19. Het vaſte fundament Godts ſtaet.

(2.) Godts waerachtigheydt marcht/ dat wy op alle ſyne beloftenuſſen vaſtelijck mogen betrouwen/ Joſ. 21:45. Daer viel niet een woordt, van alle de goede woorden die de Heere geſproken hadt tot den huyſe Iſraëls, het quam al-te-mael. Pſal. 34: 16. Soeckt in het boeck Godts, niet eene van deſe en ſalder feylen, het minſte noch het meeſte en ſal niet miſſen.

(3.) Godts liefde doet ons daer in gheruſt zijn / dat alle 't geen ons over-komt / van ſijn vaderlijck herte ons over-komt / tot onſen beſten / Heb. 12: 6. Dien de Heere lief heeft, die kaſtijdt hy. Rom. 8: 28. Alle dingen moeten ons mede wercken ten goede. 1. Pet. 3: 8/ 39.

(4.) Godts barmhertigheydt gheeft ons een vaſte hope / dat hy alle onſe ſonden genadighlijck ſal bergheven/ Pſal. 103:8. Barmhertigh ende genadigh is de Heere, langhmoedigh, ende groot van goedertierentheydt. v. 10. Hy en doet ons niet na onſe ſonden. Exod. 34: 6.

(5.) Godts wijſheydt geeft ons deſe verſeckeringe/ dat ſijn regeeringe over ons de beſte is / op dat wy daer onder ons volkomentlijck gheruſt ſtellen konnen/ 1. Petr. 2:9. Soo weet de Heere de Godzalige uyt de beſoeckinge te verloſſen. 2. Sam. 15:25/26.

(6.) Godts almachtigheydt verſeeckert ons / dat hy alles ſal verbuttelen/ en krachtighlijck uyt-werken/ 't gheen tot onſe ſalighheydt noodigh is / 2. Theſſ. 1: 11. Waerom wy oock altijdt bidden voor u, dat onſe Godt u waerdigh achte der roepinghe, ende vervulle alle het wel-behagen ſyner goedigheydt, ende 't werck des gheloofs met kracht. Epheſ. 3:20. Hy kan meer doen, dan 't gene wy dencken of begeeren konnen.

B. Vrage. Wat voorheel is daer in gelegen/ dat wy de ware Godtsdienſt hebben?

Antw. Hier in hebben wy deſe voor-deelen boven de onverſtandige Menſchen:

Voor eerſt: Wy zijn in Godes oogen koſtelijck en dierbaer/ als Godts eygendom, 1. Petr. 2:9. Ghy zijt een uyt-verkoren Geſlachte, een Koninghlijck Prieſterdom, een heyligh Volck, een verkregen Volck. 1. Cor. 6:18.

Ten tweeden: Wy doen een ſeer gezegent woerck / waent de ware Godts-dienſt gheeft ſeer heerlijcke vruchten / Pſal. 31: 20. O hoe groot is het goet dat ghy wegh-geleydt hebt voor de gene die u vreeſen! Mat. 3:14/15/16/17/18.

A. Vrage. Wat goets komt ons uyt Godts Genade-verbondt?

Antw. De ſeerſte bewaringe tot de ſalighheydt/ bewyſt Chriſtus de Middelaer dit door ſijn bloedt heeft verkregen/ Joan. 10: 28. Ick gheve haer het eeuwige leven, ſy en ſullen niet verloren-gaen in

Digitized by Google

der eeuwigheydt. Rom.8:38/39. 1.Pet.1:5. Ghy die in de kracht Godts bewaert wort door het geloove tot de zaligheydt.

B. Vrage. Is in dit Genaden-verbondt ghenoch meer troosts als deſe belofte?

Antw. Ja/want is oock dit in/dat wy aen Chriſtus als aen onſen Bruydegom getrouwt worden/ op dat wy ons van onſe zaligheydt te beter ſouden verſekeren/ Apoc.19:7. Laet ons blyde zijn, ende vreughde bedryven, ende hem heerlickheydt gheven: want de bruyloft des Lams is ghekomen, ende zijn Wijf heeft haer bereydt. Epheſ.5:23/26/30/32.

B. Vrage. Wat geeſtelijcke gaven ontfangen de Gelowighe in het Nieuwe Teſtament?

Antw. De Gelowighe ontfanghen een volle mate ten op-ſichte van de tyden des Ouden Teſtaments/ Joan.7:38. Die in my gelooft, gelijck de Schrift ſeydt, ſtroomen des levendigen waters ſullen uyt ſynen buyck vloeyen Eſai.12:3. Ghy lieden ſult water ſcheppen met vreughden uyt de fonteynen des heyls. Eſai.44:3.

C. Vrage. Wat vruchten ontfanghen wy door deſe overvloedt des Geeſtes in den Nieuwen Teſtamente?

Antw.

Voor eerſt: Hier door worden wy bequaem ghemaeckt tot alle Chriſtelijcke deughden/ Gal.5:22. De vrucht des Geeſtes is liefde, blijdtſchap, vrede, langhmoedigheydt, goedertierentheydt, goetheydt, gheloove, ſachtmoedigheydt, matigheydt. Epheſ.5:9. De vrucht des Geeſtes is in alle goet-dadigheyt, ende rechtveerdigheyt, ende waerheydt.

Ten tweeden: Hier door worden wy ghereedt tot een grooter mate van Godtzaligheydt/ dan als in den Ouden Teſtamente is geweeſt/ 2.cap. 12:8. De ſtruyckelende ſal te dien dage zijn als David; ende het huys Davids ſal zijn als Goden. Col.1:28. Wy vermaenen een yegelijck Menſche, en ſtaet wy een yegelijk Menſche ſouden volmaeckt ſtellen in Chriſto Jeſu.

Ten derden: Hier door hebben wy een groote verſekercheydt, en vrymoedigheydt tot Godt onſen Vader in Chriſto Jeſu/ Rom. 8:15. Ghy en hebt niet ontfanghen den geeſt der dienſtbaerheydt wederom tot vreeſe: maer ghy hebt ontfanghen den geeſt der aenneminghe tot Kinderen, door welcken wy roepen, Abba Vader! 2.Tim.1:7.

A. Vrage. Hoornen ſich alle Chriſtenen van deſe verloſſinghen, en van deſe zegeningen verſekeren?

Antw. Neen/ maer alleen die ghene/ de welcke in Jeſum Chriſtum ghelooven/ ende die haer tot den Heere van gantſcher herten bekeeren/ Eſai.59:20. Dier ſal een Verloſſer uyt Zion komen, namelijck, voor die, die haer bekeeren, van de overtredinge in Jacob, ſpreeckt de Heere. Matt.1:15. Bekeert u, ende gelooft den Evangelio.

Mid-

Middagh-gesangh

Op de dertighste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 65. Men looft u Heer met stemmen reyne, &c.

1.

WEl Ziel! wat baet u 't wyonne leven?
Dyn moet doch na de doodt;
Godt sal den Wyonen 't leven geven/
En redden uyt den noodt:
Hy geeft ooch zegen in de Landen/
Op 't Veldt/ en in het Huys/
Hy geeft verlossingh van Pranden/
En zegent al het kruys.

2.

Godt is den Wyonen tot een zegen/
Syn macht is haer een schilt/
Syn oogh bewaeckt haer in haer wegen/
Syn handt is voor haer milt:
Syn goetheydt baert haer groote vruchten/
Syn waerheydt is haer stut/
Syn gunst verandert al haer suchten/
Syn trouw is haer een schut.

3.

Wy syn gezegendet als Joden/
Godts dienst is niet soo swaer/
Ons wordt maer kracht nu aen-geboden
Van Geest/ als uyt een baer:
Wy sien die langh verwachte tyden/
Van Jesus/ Menschs/ en Godt/
Laet ons dan heyligh ons verblyden
In dit ons heylsaem lot.

Digitized by Google

Het Leven in de Doodt.

De een-ende-dertighſte Dagh.

B. Vrage. Hoe verre begrijpt ons het Chriſtelijcke leven?

Antw. De plichten van dit ons Chriſtelijcke leven hier in de ſtrijdende Kercke/ eyndigen alleenlijck door de doodt/ Apoc. 14: 13. Zaligh zijnſe die in den Heere ſterven. Gen. 49: 18. Heere, ick wachte op uwe zaligheydt. Eſai. 38: 1.

A. Vrage. Suiten alle Menſchen ſterven?

Antw. Ja/ behalven die gene/ de welcke noch in het leven ſullen zijn als de Heere Jeſus ten oordeel ſal komen/ Pet. 4: 7. Het is den Menſchen gheſet eenmael te ſterven. 1. Cor. 15: 23. 1. Cor. 15: 51/52. Siet, ick ſegge u een verborgentheydt, wy en ſullen niet alle ontſlapen, maer wy ſullen alle verandert worden, in een punct des tijdts, in een oogenblick, met de laetſte baſuyne.

A. Vrage. Waer komt dit van daen/ dat alle Menſchen moeten ſterven?

Antw. De oorſake van de doodt is de ſonde/ Rom. 6: 23. De beſoldinghe der ſonde is de doodt. Rom. 5: 12. Door de ſonde is de doodt in de wereldt gekomen. Gen. 2: 17.

B. Vrage. Is dan de doodt voor de Gheloovighe een eyghentlijcke ſtraffe der ſonde?

Antw. Neen: want voor de doodt van Chriſtus is den vloeck van de doodt voor de Geloovige wegh genomen/ ende de doodt is haer ghemaeckt een in-gangh ten eeuwighen leven/ Joan. 5: 24. Voorwaer, voorwaer ſegge ick u, die mijn woordt hoort, ende gelooft hem die my gheſonden heeft, die heeft het eeuwighe leven, ende en komt niet in de verdoemenisſe, maer is uyt den doodt over-gegaen in het leven. 1. Cor. 15: 56/57. Apoc. 14: 13. Zaligh zijnſe, die in den Heere ſterven.

C. Vrage. Mach dan een Geloovige met verlangen na de doodt?

Antw. Ja/ ſoo manieer als dit verlangen ontſtaet/ niet alleenlijck uyt ongeduldicheden van dit leven/ maer bysonderlijck uyt een luſt en liefde om by den Heere te komen/ 2. Cor. 5: 2. In deſen Tabernakel ſuchten wy, verlangende met onſe woonſtede, die uyt den Hemel is, overkleedt te worden. Ps. 8. Phil. 1: 23. Ick hebbe begeerte om ontbonden te worden, ende met den Heere Chriſto te zijn. Rom. 8: 23.

B. Vrage. Is het geen quaedt teyſen als yemandt voor de doodt vreeſt?

Antw. Neen/ want de heyligſte ſelve hebben voor de doodt gevreeſt/ Eſai. 38: 14. Gelijck een Krane of Swaluwe, ſoo piepede ick:

ick

Digitized by Google

Ten tweeden: Wy moeten ons de doodt als gemeynsaem maken voor het opmerckelijck gheschichte van het sterven van andere Menschen/ Eccles. 7: 2. 't Is beter te gaen in het klaegh-huys, dan te gaen in het huys der maeltyden. 1. Cor. 15: 31. Ick sterve alle dage.

Ten derden: Wy moeten de ydelheydt en sondigheydt van de werelt wel leeren verstaen/ op dat wy het swere daer van leeren af-trecken/ Eccles. Ydelheydt der Ydelheden, het is al ydelheydt. Matth. 16: 26. Wat baet den Menschе, soo hy de geheele wereldt wint, ende schade lijdt aen sijn ziele.

Ten vierden: Wy moeten ons dit altijdt lebendigh voor oogen stellen/ dat aen de uyre des doodts een eeuwigheydt hanght: Dat al ons leven voor Godts Gherichte moet komen/ en dat na de doodt geen tijdt van verscheninge of van genade is te vinden voor die niet wel en komen te sterven/ Eccles. 10: 11. Weet dat Godt om alle dese dinghen u sal doen komen voor het gherichte. 2. Cor. 5: 10.

C. Vrage. Hoe moeten wy ons bereyden/ als de kranckheden nu beginnen te komen?

Antw. Wan moeten wy dese plichten wel besorgen:

(1.) Wy moeten onse tijdelijcke saken na vermoghen in soo een goede staet stellen/ dat na onse doodt gheen moeylijckheden voorvallen/ Esai. 38: 1. Geeft bevel aen uwen huyse, want ghy sult sterven.

(2.) Wy moeten onse kinderen en Huys-ghenoten goede vermaningen gheven/ 1. Reg. 2: 2. David seyde, ick gae henen in den wegh der gantscher aerde: soo zijt sterck, ende weest een Man. Jos. 3. Ende neemt waer de wacht des Heeren uwes Godts. Gen. 49: 1. Jacob riep alle sijn Sonen.

(3.) Wy moeten ons met alle Menschen na mogelijckheydt verloenen, want willen wy in vrede tot Godt gaen/ soo moeten wy in vrede van de wereldt scheyden/ Matth. 6: 15. Indien ghy de Menschen hare misdaden niet en vergeeft, soo en sal ook uwe Vader uwe misdaden niet vergeven. Matth. 18: 35.

(4.) Wy moeten onsen staet met Godt wel sorcken te stellen/ om alsoo een salige sterf-dagh te hebben/ Apoc. 14: 13. Saligh zijnse die in den Heere sterven. Esai. 30: 1/2/3. 2. Cor. 5: 21. Wy bidden u, laet u met Godt verloenen.

C. Vrage. Wat moeten wy doen om onse Ziele in een goede staet te doen zijn?

Antw. Wy moeten in dese betrachtinghen dese herten ons bevinden:

(1.) Ons herte moet verbryselt wesen en nederigh voor onsen Godt/ Psal. 51: 19. De offerhanden Godts zijn een gebroken geest. Psal. 38: 5. Esai. 38: 14. Gelijck een Krane of Swaluwe, alsoo piepede ick, ick kirrede als een Duyve: Myne ooghen verhieven haer

oms

om hooghe : O Heere, ick worde onderdruckt : Weeſt ghy mijn borge.

(2.) Ons herte moet gheloovigh weſen / en vertrouwende op Chriſtum / de Voght des levens / 2. Tim. 4:7. Ick hebbe het geloove behouden. Prov. 14:32. De rechtveerdige en vreeſt niet, ſelfs in het midden des doodts.

(3.) Ons herte moet lijdtſaem weſen / om gewilligh lijdtſaem te draegen de benauwtheden deſ doodts / Rom. 8:37. In deſen allen zijn wy meer als overwinners, door hem die ons lief gehad heeft. 1. Pet. 4:19. Matth. 7:9. Ick ſal des Heeren gramſchap dragen, want ick hebbe tegens hem geſondight.

(4.) Ons herte moet vreughdigh weſen in de ſtercke hoope van de aenſtaende zaligheydt / Pſal. 16:9. Daerom is mijn herte verblijdt, ende myne eere verheught haer : ook ſal mijn vleeſch ſeecker wonen. Gen. 49:18. Op uwe zaligheydt wachte ick, Heere!

V. Vrage. Hoe ſullen wy dan ons herte komen tot ſoo een verbryſelcheydt bevinden?

Antw. Door deſe middelen :

(1.) Onderſoeckt op het nauwſte uwe ſonden aen Godts Woorden / ende bemerckt u verdoemelyckheydt / Pſal. 38:5. Myne ongerechtigheden gaen over mijn hooft, als een ſware laſt zijnſe my te ſwaer gheworden. Pſal. 130:3. Wilt ghy de ſonden toe-rekenen, wie ſal beſtaen?

(2.) Ontbiedt Godtzalige Mannen / ontdeckt u herte voor haer / en geeft haer de authoriteyt om tot u te ſpreecken / Jac. 5:14. Is yemandt kranck onder u, dat hy tot hem roepe de Ouderlingen der Gemeynte. Jac. 5:16. Pſal. 141:5. De rechtveerdige ſlae my.

(3.) Overdenckt waer na toe u de doodt ſal leyden / hoe groot / en nauw-ſiende de Heerſcher is / voor wiens oogen ghy moet verſchijnen / Heb. 4:13. Daer is gheen ſchepſel onſichtbaer voor hem : maer alle dingen zijn naeckt ende geopent, voor de oogen des ghenen met welcken wy te doen hebben. 1. Cor. 4:5. Hy ſal openbaren de raedtſlagen des herten.

(4.) Gelooft ſtercktijdt / dat ghy op u eyge wercken niet ſult konnen beſtaen : maer dat ghy alleen uyt ontvlerende genade ſult moeten behouden / Pſal. 143:2. En gaet niet in 't gherichte met uwen Knecht, want niemandt die leeft en ſal voor u aengeſichte rechtveerdigh zijn. Job 9:3. Soo hy luſt heeft om met my te twiſten, niet een uyt duyſent ſal hy hem beantwoorden.

B. Vrage. Hoe ſullen wy dan beſt ons gheloove konnen onderſtutten?

Antw. Door deſe middelen :

(1.) Wy moeten dan gedencken / dat de Heere ghekomen is om Sondaren tot hem te roepen / en zaligh te maken / Matth. 11:28.

Komt

Digitized by Google

Komt herwaerts tot my alle die vermoeyt ende belaſt zijt, ende ick ſal u ruſte geven. Matth. 5:20. Waer de ſonde is meerder geweeſt, daer is de genade overvloediger geworden.

(2.) Wy moeten verdencken een onſe voorgaende ondervindinghe van Godts gunſte aen onſe Ziele / en daer uyt hope nemen / Rom. 5:4. De bevindinge geeft hope. Pſal. 90:1. Ghy zijt ons een toevlucht geweeſt van geſlachte tot geſlachte.

(3.) Wy moeten ons herte onderſoecken / of wy oock alle eygen gerechtigheydt en vertrouwen op eyghe werchen verſaken / en ons alleen op Chriſti gherechtigheydt verlaten / Phil. 3:9. Dat ick bevonden worde in hem niet hebbende myne eygen rechtveerdigheyt, die uyt de wet is, maer die door 't gheloove Chriſti is. Eſai. 64:6. Alle onſe gerechtigheden zijn als een dreckigh kleedt.

(4.) Wy moeten vernemen / of in ons zy een hertelijcke begeerte om door Chriſtum behouden te worden / ende om by hem te zijn / Matth. 5:6. Zaligh zijn die hongeren en dorſten na de gherechtigheydt. Pſal. 42:2. Mijn ziele dorſt na den levendigen Godt. 2. Cor. 5:2/8.

C. Vrage. Waer door moeten wy onſe lijdtſaemheyt onderſtutten in de ure des doodts?

Antw. Door deſe middelen:

(1.) Wy moeten ons Godts Gebodt voor ſtellen / Jac. 1:4. De lijdtſaemheydt hebbe een volmaeckt werck. Luc. 21:19. Beſit uwe zielen in lijdtſaemheydt.

(2.) Wy moeten dan overwegen hoe het belieft andere Chriſtenen te doodt hebben beſuert / Hebr. 11:37. Sy zijn geſteenight gheworden, ende in ſtucken gezaeght. Jac. 5:18.

(3.) Wy moeten gedencken dat dit ſyden is het laetſte ſyden dat wy ſullen upt-ſtaen / ende dat daer op een eeuwigh verblyden volgen ſal / Apoc. 21:4. Godt ſal alle tranen van hare oogen af-wiſſchen, en de doodt en ſal niet meer zijn: noch rouwe, noch gekrijt, noch moeyte en ſal meer zijn: want de eerſte dingen zijn wegh ghegaen. 1. Cor. 15:26. De laetſte vyandt is de doodt.

D. Vrage. Hoe ſullen wy op onſ doodt-hedde / vaſt en levend' komen beſtonden de hope van het zalige leven?

Antw. Wy moeten deſe middelen daer toe gebruycken:

(1.) Wy moeten ons gheloove voor de eyghe Chriſte meer en meer vaſt maken / op onſen Middelaer Jeſum Chriſtum / Hebr. 11:1. Het gheloove is een vaſten grondt der dingen die men hoopt. Joh 19:25. Ick weet dat mijn Verloſſer leeft.

(2.) Wy moeten ons leven onderſoecken / ende als wy daer in oprechtigheydt bevinden / ſoo moeten wy daer upt beſluyten dat de Heere ons heeft begonnen te bereyden tot den Hemel / Pſal. 32:2. Wel-gheluckzaligh is de Man in wiens geeſt gheen bedrogh woont. Pſal. 15:2. Eſai. 38:3. Ghy weet Heere, dat ick met een volkomen herte voor u gewandelt hebbe.

(3.) Wy

Digitized by Google

(3.) Wy moeten op Jeſum Chriſtum ſien/ en op ſijn opſtandinghe uyt den dooden / waer in hy het Hooft is / en wy de Ledemaeten / ſoo dat daer voor onſe hope op een zaligher opſtandinghe vaſt gaet/ 1. Petr. 1 : 3. Gelooft zy de Godt en Vader onſes Heeren Jeſu Chriſti, die na ſyne groote barmhertigheyt ons heeft weder-geboren tot een levende hope, door de opſtandinge Jeſu Chriſti uyt den dooden. 1. Cor. 15:20. Chriſtus is op-geweckt uyt den dooden, ende is de eerſtelingh geworden der genen die ontſlapen zijn.

(4.) Wy moeten op de kracht van het Ghenaden-verbondt ons vertrouwen / 't welck krachtiger beloften heeft voor toecomende dingen/ om haer te behouden / als de bygemenghten des Heeren zijn/ om haer te verdoemen/ Matth. 22:32. Ick ben de Godt Abrahams, ende de Godt Iſaacx, ende de Godt Jacobs. Joan. 14 : 6. Jeſus ſeyde, ick ben de wegh, de waerheyt, ende het leven.

A. Vrage. Hoe eyndight dan een Godtzalige Ziele de plichten van dit leven?

Antw. De Gelouvige ſterbende / verwiſſelt het leven der Godtzaligheydt, met het leven der Zaligheydt in den Hemel / 1. Petr. 1 : 9. Verkrygende het eynde des gheloofs, namentlijck, de zaligheydt der Zielen.

Middagh-geſangh

Op de een-ende-dertighſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 16. Bewaert my Heer, weeſt doch mijn toeverlaet, &c.

1.

O Felle Doodt! O eerſte ſonden ſtraf!
Ons leven gaet voor-by als een gedachte/
Ons Lichaem moet vercomen in het graf;
Hochtaers wy mogen 't leven weder waghte:
Haer doch/ eer my uyt dit leven ſcheyden/
Soo moeten wy te voren ons bereyden.

2.

Ick moet voor al met Godt in vryde ſtaen:
Ick moet mijn Ziel in 't Bloedt van Jeſus waſſchen:

Mijn

Digitized by Google

Mijn huys moet ook in goede ordre staen:
De doodt moet my niet onderscheyt verrasschen/
Met eenigh Menschy: ick moet in alle hoecken
Te voren mijn gemoedt met onderzoecken.

3.

Als ick dan op mijn doodt-bedt ben gelepde/
Soo moet ick in die smerten zijn gedultigh:
Dan moeten noch mijn sonden zijn bestreden/
Die my aen dese oyrten maken schuldigh:
Ick moet my willigh van de Aerd' los maken/
Wil ick mijn Godt tot zaligheydt genaken.

4.

Als dan de doodt mijn oogen-leden sluyt/
Wan open ick te meer 't gelooftigh ooge/
Mijn Ziel siet dan op Jesum als sijn Bruydt;
Die hoop en heeft de Bronne myn bedroogt:
Mijn laetste woordt zy/ Adieu/ al te gader!
Ick vaer nu heen tot Godt mijn eewigh Vader.

AMEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

Avondt-oeffeninge:

OVER

De Geschiedenissen

DES

OUDEN ende NIEUWEN

TESTAMENTS.

Digitized by Google

Digitized by Google

OP

Deſe nuttige en bondige

Avondt-oeffeningen:

Op de Tytel.

NOYT heb ick *Avondtmael* met meerder luſt gedaen,
Als in het Heyl'ghe van dees Godt-gewyde blaen:
My dunckt, die *Jongeren* verkregen door haer bidden
Geen meer gheluck, want oock is JESUS hier in't bidden.

Op 't VVerck.

MET ſoo een Avondt-koſt *kan men* geruſt gaen ſlapen,

Digitized by Google

En daer de gantſche nacht de ſoete vrucht
van rapen:
Aſſuerus *late ſich de* Perſiſche Kronijck
Te voren brengen, maer ſ' is dees verr' ongelück:
Waer meed' men niet alleen 't verdriet der nare nachten,
Maer van den gantſchen loop des levens kan verſachten:
Een ander ſchep ſijn luſt in 's Wereldts ſap, voor my,
Ick ſchat ter Wereldt niet voor ſulcke leckerny.

S. Simonides.

Digitized by Google

De Eerſte
AVONDT-OEFFENINGE.

Van Adam tot Abraham.

De eerſte Dagh.

Vrage.

A. WAt heeft de Weereldt geſchapen?
Antw. Godt de Vader/ de Soon/ende de Heyligе Geeſt / Gen. 1 : 1. In den beginne ſchiep Godt den Hemel en de Aerde. Pſal. 33 : 6. Door het Woordt des Heeren zijn de Hemelen gemaeckt, en door den Geeſt ſijns monds alle haer Heyr.

B. Vrage. Waer uyt heeft Godt dit alles geſchapen?
Antw. De Heere heeft eerſt een confuſe klomp uyt niet voortgebracht / en daer uyt heeft hy dan voorts alle dingen gemaeckt / Gen. 1 : 2. De Aerde was woeſt en ledigh, en duyſterniſſe was op den af-grondt.

B. Vrage. Wat heeft Godt geſchapen?
Antw. Den Hemel / de Aerde / met alles dat daer in is/ namelijck / de Engheleu / de Menſchen / De Son / de Maen / ende de Sterren; Oock alle Beeſten / Planten / en Kruyden / &c. Gen. 2 : 1. Alſoo zijn volbracht den Hemel, de Aerde, en al haer Heyr. Gen. 1 : 1.

C. Vrage. Heeft Godt oock de Duyvelen gheſchapen / en alle booſe Beeſten en kruyden?
Antw. Ja: Maer niet in dit ſtaet daer de ſelvighe nu in zijn: Want hy heeft de Engelen goet en heylig geſchapen: maer ſy zijn door haer ſonde tot booſe Duyvelen geworden / Jaa. 8 : 44. Jud. v. 6. Sy hebben haer beginſel niet bewaert. Alſoo heeft hy oock de Beeſten en kruyden goet geſchapen/maer door den val van Adam/ is'er een vloeck over de Aerde gekomen/ die alles bedrogen heeft/ Gen. 3 : 17. De Aerde zy om uwen't wille vervloeckt.

C. Vrage. In hoe veel tijden heeft Godt dit alles gemaeckt?
Antw. In de tijdt van ſes daghen: Op de eerſte dagh, maeckte Godt een confuſe klomp / en het Licht: Op de tweede, den onderſten Sterren-hemel / en de Lucht: Op den derden, ſcheyde Godt de Aerde van de Wateren: Op de vierde, maeckte Godt de Lich-

Digitized by Google

een den Hemels: Op de vijfde, de Voghelen en Viſſchen: Op de ſeſte dagh, ſchiep Godt de Beeſten op der aerde/ Gen. 1: 3. Godt ſeyde, daer zy licht, ende daer wierdt licht. Gen. 1: 6/9/14/20/24.

C. Vrage. Is'er niet meer geſchapen op de ſeſte dagh?

Antw. Ja: Adam en Eva zijn oock geſchapen: en uyt Adams Lichaem/ uyt aerde gemaeckt zijnde/ gaf Godt een Ziele: En Eva maeckte Godt uyt Adams Ribbe die hy van hem nam terwijle hy ſliep/ Gen. 2:7. Godt hadde den Menſche gemaeckt uyt het ſtof der aerde, en in ſijn neus-gaten geblaſen den adem des levens. Gen. 2: 22/23.

A. Vrage. Wat dede Godt op den ſevenſten dagh?

Antw. Hy ſtelde den Sabbath in/ volgens het exempel van ſijn eygen ruſte/ Gen. 2:3. Godt heeft den ſevenſten dagh gezegent, ende dien geheylight. Exod. 2: 11. Hebr. 4: 4/5.

C. Vrage. Wat moſten Adam en Eva doen?

Antw. Sy moſten den Hof Eden bouwen/ en van alle boomen eten/ uyt-geſondert van den boom der kenniſſe: Oock moſten ſy kinderen voort-teelen/ Gen. 2: 15. De Heere Godt ſetrede de Menſche in den Hof Eden, om dien te bouwen, en te bewaren. Gen. 2: 16/17. Gen. 1: 28.

C. Vrage. Hoe is'et dan Adam en Eva gegaen?

Antw. Sijnde verleydt door de liſtigheydt des Duyvels in de Slange/ hebbende Godts gebodt over-getreden/ Gen. 3: 6. Sy nam van die vrucht, en at, ſy gaf oock haren Man, ende hy at. Gen. 3: 1/2/3/4/5.

A. Vrage. Heeft de Duyvel hier geen ſtraffe over gedragen?

Antw. Ja/ want Godt ſeyde/ Gen. 3: 15. Ick ſal vyandſchap ſetten tuſſchen u, en tuſſchen deſe Vrouwe: Ende tuſſchen uwen zade, en tuſſchen haren zade, dat ſelve ſal u den kop vermorſelen.

B. Vrage. Wat ſtraffen zijn haer over-gekomen om deſe ſonde?

Antw. Sy zijn met haer Geſlachte ghevallen onder de elendt des doodts: Ende de Weereldt is vervloeckt ghewoorden/ Gen. 2: 17. Als ghy daer van eet, ſult ghy de doodt ſterven. Gen. 3: 16/17/18/19.

B. Vrage. Hebben Adam en Eva geen byſondere ſtraffen in dit leven moeten dragen?

Antw. Ja: Want Godt ſeyde de Vrouwe op/ en in haer Perſoon alle Vrouwen/ dat ſy met ſmerten haer kinderen ſoude dragen en baren/ en dat haer Man over haer ſoude heerſchen/ Gen. 3: 16. 1. Tim. 2: 12/13/14/15. Godt ſeyde Adam en alle Adammen op/ dat hy een vervloeckte aerde vol diſſelen en doornen/ met arbeydt ſoude moeten bouwen/ om ſijn koſt te winnen. Gen. 3: 17/18.

A. Vrage. Zijn Adam en Eva in het Paradijs gebleven?

Antw. Neen: maer Godt heeftſe daer uyt verdreven/ en heeft

Digitized by Google

voor een Engel met een vlammigh swaerdt belet / dat sy daer niet meden om mochten in-komen/ Gen. 3:23/24.

B. Vrage. Zijn Adam en Eva dan verloren gegaen?

Antw. Godt belooft de haer den Middelaer onder de naem van het zaedt der Vrouwen/ Gen. 3:16. Het zaedt der Vrouwen sal het Serpent den kop vermorselen.

C. Vrage. Hoe is't gegaen met Adams kinderen?

Antw. Adam en Eva teelden twee Sonen / Cain die ghenegheu was den Acker te bouwen/ en Abel die het Vee weyde: Waer van Cain Abel doodt sloegh/ Gen. 4:8. Cain stondt tegen sijn Broeder Abel op, en sloegh hem doodt. Gen. 4:1/2.

D. Vrage. Waer toe/om sloegh Cain sijn Broeder doodt?

Antw. Hy was nydigh om dat de offerhande van Abel Godt aengenaemer was als de sijne/ Gen. 4:4. De Heere sagh Abel, ende sijn offer aen. H. 5. 1. Joan. 3:12.

C. Vrage. Hoe maeckte het Cain daer na?

Antw. Hy wierdt gequelt met een quade Conscientie/ en bluschtende van Godts aengesicht / nam sijn tijdt-verdrijf met sijn Geslachte in het bouwen van Steden/en inventt uyt-vinden van Oorlogs-wapenen / van Musicale instrumenten/ &c. Gen. 4:17. Hy bouwde een stadt. Gen. 4:13/14/21/22.

B. Vrage. Hadden doe de Menschen al verstandt van het bouwen van Huysen en Steden?

Antw. Ja / want sy leerden dit dadelijck / ghelijck alsoo onder Cains geslachte waren die de konst vonden van in pser en staet te meerden / als oock die haer op de musijck verstonden / Gen. 4: 20/21/22.

A. Vrage. Kregen Adam en Eva geen Kinderen meer?

Antw. Jaese: onder andere wiert haer de vroome Seth geboren/ die de verdraite Godts-dienst wederom hielp verstellen/ Gen. 4:25. Adam bekende sijn Huys-vrouwe wederom, ende sy baerde een Sone, ende sy noemde synen name Seth. H. 26.

A Vrage. Hoe lange leefden de Menschen doe ter tijdt?

Antw. Veel honderden Jaren / gelijck Adam oudt was negen honderd en dertigh jaer eer sy stierf/ en Methusalem was oudt/ negen hondert, ende negen-en-tseligh jaer. Gen. 5:27/5.

A. Vrage. Zijn alle Menschen in die tijdt gestorven?

Antw. Ja/behalven Henoch/die van Godt is levendigh na den Hemel op-genomen/ Gen. 5:21. Godt nam hem wegh.

B. Vrage. Hoe waren doe ter tijdt de mensen Menschen gheleert in haer leven?

Antw. Cains Nakomelingen waren seer godtloos: ende door het houwelijcken met dese / soo wierden ook de Na-saten van den vromen Seth bedorven/ Gen. 6:5. De Heere sagh dat de boosheydt des Menschen menighvuldigh was op der aerde. Gen. 6:1/2.

Digitized by Google

B. Vrage. Wat ſtraffe nam Godt hier om voor de Werelt te ſenden?

Antw. Hy wilde de gantſche Werelt voor een water-vloedt verderven/ Gen.6:7. De Heere ſeyde, ick ſal de Menſche, die ick gemaeckt hebbe, verdelgen van den aerdtbodem. §.6.

C. Vrage. Hadden de Godtloſe niemandt die haer reghten de ſonde waerſchouwde?

Antw. Jaſe: want in 't ghemeyn ſoo waren ſy gewaerſchouwt voor Enoch, die Godt na den Hemel nam eer hy ſtorf: In 't bysonder/ waerſchouwde Godt haer voor Noah, en gaf haer honderd en twintigh jaer tot beherckinghe/ Gen.6:3. De Heere ſeyde, mijn Geeſt ſal in eeuwigheydt niet twiſſen met den Menſche, dewyle hy oock vleeſch is: doch ſyne dagen ſullen zijn hondert ende twintigh jaer. Gen.5:22. Jude §.14.15. Petr.3:19.

A. Vrage. Wilde Godt dan alle Menſchen en Beeſten verderven voor de ſtum-vloedt?

Antw. Godt wilde alle Menſchen/en alle Dier op aer den beheerten voor de vloedt/ uyt-geſondert Noah met ſijn Vrouw / en drie Soonen / Sem, Cham, en Japhet, met haer Vrouwen: Als mede uyt-geſondert het Dier dat in de Arcke ginghe/Gen.6:8. Maer Noah vondt genade in de oogen des Heeren. §.8/19/20. Gen.7:13.

A. Vrage. Hoe wierdt Noah met de ſyne behouden?

Antw. Godt beliaſte hem dat hy een Arcke ſoude maken/ dat is/ een groot Schip / om daer voor bewaert te worden / Gen. 6:15. Aldus ſult ghy de Arcke maken: drie hondert ellen zy de lengte der Arcke, vijfftigh ellen haer breete, ende dertigh ellen haer hooghte. §.14/16.

B. Vrage. Wat voor Beeſten gingen met Noah in de Arcke?

Antw. Allerley Beeſten/ vliegende/kruppende/teyne/en onreyne: doch van de reyne, van yder ſoorte ſeven / en van de onreyne/ van yder ſoorte twee, Gen.7:2. Van alle reyn vee ſult ghy tot u nemen ſeven ende ſeven, het Manneken ende ſijn Wijfken: maer van het vee dat niet reyn is, twee, het Manneken, ende ſijn Wijfken. §. 3.

B. Vrage. Hoe groot was deſe Stum-vloedt?

Antw. Den regen viel veertigh dagen langh: Oock gaf de aerde water op/ſoo lange/ dat het water reeſe tot vijfftien ellen boven de hoogſte Bergen/ Gen.7:19. De wateren namen gantſch ſeer de over-handt op der aerde, ſoo dat alle hooghe bergen die onder den gantſchen Hemel zijn, bedeckt wierden. Gen.7:11/12/20/21.

C. Vrage. Hoe lange duyrde deſe vloedt?

Antw. Ja dat de wateren hondert en vijfftigh dagen gewaſſen waren/ſoo ſtondenſe ſtil / en doe namenſe wederom af/ſoo dat na verloop van een jaer de aerde wederom droogh wierdt/ Gen. 8: 3. De wateren namen af, ten eynde van hondert en vijfftigh daghen. Gen.8:2/5/13.

Vrage.

Digitized by Google

Vrage. Hoe wierdt Noah eerſt gewaer dat de vloedt af-nam?

Antw. Ja dat hy door het weder-keeren van een uyt-geſonden Raven/ en Duyve / noch geen ſeeckerheydt bequam / ſoo ſondt hy ten tweeden-maele de Duyve uyt/ die een of-gebroken Olyf-blaet mede bracht / Gen. 8: 11. Soo merckte Noah dat de wateren van boven den aerdtbodem gelicht waren. Gen. 8:7/8.

A. Vrage. Wat dede Noah doe hy ſagh dat de aerde droogh was?

Antw. Hy ginghy op Godts gebodt uyt de Arcke/ met ſijn huyſgheſin / en met al het Vee: Ende bouwde terſtondt den Heere een Altaer ons danck-offeren Gode op te offeren / Gen. 8: 20. Noah bouwde den Heere een Altaer: ende hy nam van al het reyn vee, ende van al het reyn ghevogelte, ende offerde brandt-offeren op dien Altaer. Gen. 8:17/18/19.

C. Vrage. Badt Noah / of ſijn Nakomelinghen / niet wederom te vreeſen voor een ſunt-vloedt?

Antw. Neen: maer Godt beloofde dit terſtont/ende ſtrecte den Regen-boogh tot een zegel daer deſe belofte/ Gen. 8: 21. Ick en ſal voortaen niet meer al het levende ſlaen, ghelijck ick ghedaen hebbe. Gen. 8:22. Gen. 9:11/13.

A. Vrage. Wat Weerden gaf de Heere aen Noah?

Antw. Godt gaf hem dryerleyde om Beeſten te eten / doch alſoo/ dat hy ſich van bloedt te eten ſoude wachten: Want hy verboodt Godt onder andere ſonden/ de doodt-ſlagh/ Gen. 9:4. Het vleeſch met ſijn ziele, dat is, ſijn bloedt, en ſult ghy niet eten. Gen. 9: 3 / 6.

A. Vrage. Ginghy Noah oock al gheſtadigh voort in heyligheyt ſtichten?

Antw. Noah, die nu de Wijngaert geplant hadde/ viel door den wijn tot dronckenſchap / en tot een ſchandelijcke ontbloottinge van ſijn lichaem/ Gen. 9: 21. Noch dronck van dien wijn, ende wierdt droncken, ende hy ontbloote ſich in't midden ſyner tente.

B. Vrage. Wiert dit oock yemandt gewaer/ dat Noah ſoo ontbloot lagh?

Antw. Ja/ Cham ſagh dit / en verteerde het al ſpottende aen ſijn Broeders: maer Sem en Japhet ginghen een kleedt op haer ſchouderen/ en achteruaert gaende/ bedeckten ſy haer Vaders ſchaemte/ Gen. 9:22. Cham ſagh ſyne Broeders naeckтheydt. Gen. 9:23.

B. Vrage. Wat hielt ſich Noah doe hy waecker wierdt?

Antw. Hy vervloeckte Chaan en ſijn Na-ſaten / ende hy ſegende Sem en Japhet met haer Nakomelingen/ Gen. 9:25. Vervloeckt zy Canaan, een knecht der knechten zy hy ſyne Broederen. Gen. 9: 26 / 27.

C. Vrage. Wat Volckeren zijn van Noahs Kinderen voort-ghekomen?

Antw. Alle Menſchen die op den aerdtbodem na die tijdt zijn gheweeſt: ende in het byſonder / van Sem, zijn de Iſraeliten af-

Digitized by Google

hoonſtigh: Van Cham, de Canaanijten: Ende van Japhet, de Heydenen / Gen. 10: 32. Van deſe zijn de volckeren op der aerde verdeelt na den vloedt. Gen. 11: 2/6/21.

C. Vrage. Wiens ghelaghte was eerſtont het machtighſte en aenſienlijckſte op der aerden?

Antw. Het geſlachte van Cham: Want van hem zijn niet alleen dese Volckeren voort-gekomen/ maer ook de eerſte Inſtelder der Monarchie, namelijck / Nimrod, Gen. 10: 10. Het beginſel ſynes Rijcks was Babel. Gen. 10: 9/11.

C. Vrage. Gelooft de dit ghelaghte aen Godts beloften wel / naemelijck / dat Godt de Wereldt niet meer met een water-vloedt ſoude verdelgen?

Antw. Neen ſy: Want als ſy een laegh landt vonden / ſoo begonnen ſy een Toorn te Babel te bouwen / en dat na haer voornemen / tot de lucht toe / om van gheen water-vloedt overſtroomt te worden / en alſoo haer ſelven een onſterffelijcken naem te maken / Gen. 11: 4. Sy ſeyden, kom aen, laet ons voor ons een ſtadt bouwen, ende een toorn, diens opperſte in den Hemel zy. Gen. 11: 1/2.

A. Vrage. Weshalven ſiende Godt dit gebouw van Babel?

Antw. Seerſtus: Haer Godt verſtroyde deſe Bouwers van malkanderen over de gheheele Wereldt / doort dien ſy wonderlijck haer ſpraeke veranderde / ſoo datſe malkanderen niet meer verſtonden/ Gen. 11: 8. Alſoo verſtroydeſe de Heere van daer over de gantſche aerde. Gen. 11: 1/5/6/7.

Avondt-geſangh

Op de eerſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 1. Die niet en gaet in der Godt-looſen raedt, &c.

1.

Als Godt met wijſ heydt Aerd' en Hemel ſchiep/
Adam ons aerd' en Eva doe ſy ſliep;
Hoe heeft ſy haer het Paradijs gegeven/
Waer langh en blijdelijck niet dat heer ſlen leven/
De Slangh bedroogh eerſt Eva/ ſy de Man/
Voor lagh de wereldt onder Godes ban.

2.

De doodt bekroop het menſchelijck geſlachte/
Al 't ſiekepſet wierdt onder den bloeck gebracht:
De nijdt van Cain ſagh Abels off'rande/
Hy doode hem/ hy bloodt in and're Lande;

Hy

Digitized by Google

Hy ſocht 't gemoedt te doouen door 't geboosin
Van Heeden: Doch hy toonde noyt bercouw.

3.

Hy teelde kind'ren/ maer van boosen aerdt;
Wes herst haer Noah 't vonnis Godts verklaert/
De water-vloedt ſould' alle vleſch verderven:
Maer Noah en al 't Heer en moſt niet ſterven:
Hy bouwd' een Arck: De mar'ren reſen hoogh:
De Arche ruſte eynd'lijck weer op 't dzoogh.

4.

De Aerd' is na een jaer weer dzoogh geſien:
Een op dat ſuſtus niet weder ſould' geſchien/
De Menſchen bingen aen een hoogen Toren;
Wort wierdt de Heer aenſtiekers in ſijn toren:
Hy maeckte 't werck door verwde tael tot ſchandt/
En dzeef haer ſoo als Ballingen door 't landt.

Van Abraham tot Jacob.

De tweede Dagh.

C. Vrage. Onder wat Volck heeft Godt ſijn Kercke behouden/ na de overſtroopinghe der Menſchen/ van wegen het trouwen van den Toozn te Babel?

Antw. Onder het geſlachte van Abzaham/ Gen. 12:1. De Heere nu hadde tot Abraham geſeyt, gaet gly uyt u landt. v. 2. Ick ſal u tot een groot volck maken, ende u zeghenen. Act. 7: 3. Hebr. 11: 8.

B. Vrage. Wat Religie hadt Abzaham/ doe hem Godt riep?

Antw. Hy diende met ſijn Vadre Terah, andere Goden/ Joſ. 24: 2. Over gene zyde der reviere hebben uwe Vaders van ouds gewoont: Terah de Vader Abrahams, ende de Vader Nachors, ende ſy hebben andere Goden gedient: Doe nam ick uwen Vader Abraham van gene zyde der reviere. Deut. 10: 17.

A. Vrage. Wie was Abzahams Vzouw/ en hoe oudt was hy doe?

Antw. Sijn Vzouw was Sarai, een Dochter van ſijn Vadre/ maer niet van ſijn Moeder: ende hy was nu tſeventigh jaer oudt/ als hy geroepen wierdt van Godt/ Gen. 12:5. Abraham nam Sarai, ſijn Huys-vrouwe met hem. Gen. 20:12.

A. Vrage. Waer heenen moſt Abzaham gaen?

Antw. Doe hy uyt ſijn landt ginghwiſt hy het niet/maer Godt leyde hem in Canaan, Gen. 12: 1. Gaet na het landt dat ick u wyſen ſal. v. 5. Sy quamen in het landt Canaan. Act. 7:2/3/4. Hebr. 11: 8.

Vrage.

Digitized by Google

B. Vrage. Hoe ginghy het Abraham in Canaan?
Antw. Hy ontfinghy daer de belofte van de Messias: maer door hongers-noodt moest hy naer Egypten reysen / Gen. 12: 3. In uwen saden sullen alle geslachten des aerdrijcks gezegent worden. Gal. 3:16. Gen. 12:10.

C. Vrage. Hoe ginghy het Abraham in Egypten?
Antw. De Koninghy Pharao verliefde op Sarai/dewijle Abraham geseyde hadde/dat se sijn Suster was/ Gen. 12: 15. Die Vrouwe wiert wegh genomen na Pharaonis huys. Gen. 12:13.

A. Vrage. Heeft de Koninghy Sarai misbruyckt?
Antw. Neen: maer Godt sondt plage over de Koninghy/ dat hy het beterte: maer over Pharao verstaende dat het Abrahams Vrouwe was/ hem bestraffte/ en sonde hem wegh/ Gen. 12: 17. De Heere plaeghde Pharao met groote plagen. Gen. 12:18/19.

C. Vrage. Hoe stonden Abrahams tijdrijdige saken als hy uyt Egypten in Canaan quam?
Antw. Hy was rijck en machtig geworden/ met alle die hy hadde waren/ soo dat hy met Loth sijn Neve niet konde te samen woonen van wegen de menighte van haer Vee/ Gen. 13:6. Dat landt droegh se niet om te samen te wonen: want haer vee was vele.

C. Vrage. Waer gingen sy doe heenen?
Antw. Als Abraham/ om twist te verhinderen/ aen Loth de voorkeurt hadt gegeven: soo trock Loth van Abraham af/ na de Velden van Sodom toe/ aen de Jordane/ Gen. 13: 12. Loth sloegh tenten tot aen Sodom toe. Gen. 13:10/11.

C. Vrage. Wat gebeurde Loth te Sodom?
Antw. Als'er oorlogh ontstaen was/ soo voert Sodom gedient dert/ ende Loth verdert met al het sijne mede gheheugen genomen Gen. 14:12. Oock namen sy Loth, Abrahams Broeders Sone, en al sijn have. Gen. 14: 12.

B. Vrage. Wiert Loth haer gewaer?
Antw. Neen/ want Abraham dese tydinge gehoort hebbende nam 318 van sijn Knechten/ jaeghde de Vyanden na/ sloeghse/ en verloste Loth en sijne Burgeren/ Gen. 14: 16. Hy bracht alle haer weder, ende oock Loth sijn Broeder. Gen. 14:13/14.

C. Vrage. Wierdt dit by de Canaanieten wel op-genomen?
Antw. Ja: want de Koninghy van Sodom wilde Abraham den beurt afsteecken: Ende Melchisedeck de Koninghy van Salem verveerde Abraham met brandt / en seghende hem / dewijle hy een Priester was/ Gen. 14:19. Hy seyde, gezegent zy Abraham Godt de den alderhooghsten. Gen. 14:21/23/24. Hebr. 7: 1/2/3.

A. Vrage. Heeft Abraham geen kinderen gekreghen by Sarai?
Antw. Godt beloofde hem wel een groot geslachte dat 400 jaren verduurt soude worden / maer hy woonde wel thien jaer in Canaan/ eer hem een kindt gheboren wierdt/ Gen. 15: 5. Siet nu den Hemel, ende telt de sterren, soo ghyse tellen kondt: alsoo sal u zaedt wesen. Gen. 16:13.

Vrage.

Digitized by Google

I. Vrage. Wierdt na dit jaren een Kindt uyt Sarai geboren?
Antw. Neen: Maer Sarai mistrouwstigh zijnde over haer onvruchtbaerheydt/ gaf haer Dienstmaegdt Hagar een Abzaham/ uyt welcke Ismael wierdt ghebooren/ als Abzaham 86 jaer oudt was/ Gen. 16:15. Hagar baerde Abraham eenen Sone, ende Abraham noemde hem Ismael. Gen. 16:1/2/16.

II. Vrage. Hoe ginghy het Hagar/ doe sy by Abzaham was swanger geworden?
Antw. Hagar daer op hooghmoedigh worrdende/ tegben haer Vrouw Sara/ moest uyt den huys/ en vluchtede na de Woestijne/ Gen. 16:5/6.

III. Vrage. Hat is 't met Hagar ghegaen/ doe sy buyten Abzahams huys was?
Antw. Godts Engel vondt haer in de Woestijne/ en belafte haer dat sy wederom na huys soude keeren/ met belofte dat sy een Soon baren soude die een dapper Man soude wesen: en so is Hagar wederom naer huys gekeert/ Gen. 16:7/&c.

IV. Vrage. Wat ghebeurde in Abzahams Huysghesin als dit Kindt geboren was?
Antw. Godt stelde het Sacrament der Besnydenisse in/ doe Ismael 13 jaer oudt was/ ende veranderde de namen van Abram en Sarai, Gen. 17:10. Dit is mijn verbondt dat ghy houden sult tusschen my en tusschen u, ende tusschen uwen zade na u, dat al wat manlijck is, besneden werde. Gen. 17:25. Rom. 4:16.

V. Vrage. Ist dan Sarai sonder eyge Kinderen gebleven?
Antw. Neen: Want als Abzaham oudt was 99 jaer/ en Sara 89 jaer/ soo ontfingen sy de belofte van een eygen Sone/ door dzie Engelen/ die als eerstelinge Mannen by Abzaham quamen/ Gen. 18:14. Ontrent dese tijdt des levens sal ick weder komen, ende Sara sal een Sone hebben. Gen. 18:2.

VI. Vrage. Wat gebeurde deze Engelen in Abzahams huys?
Antw. Sy wierden van Abzaham wel getracteert/ en Abzaham maekte onder de belofte van een Soon uyt Sara: Maer Sara en kon dat niet gelooven/ om dat Abzaham en sy al te oudt waren geworden/ Gen. 18:12. Sara loegh by haer selven.

VII. Vrage. Hoe ginghy het ontrent deze tijdt met Loth te Sodom?
Antw. Dewijle de Sodomiten groote Sondaers waren/ soo waeren oock deze Engelen gesonden van Sodom en haer landt daer ontrent/ te verderben met vyer/ Gen. 18:16. Doe stonden de Mannen op van daer, ende sagen na Sodom toe.

VIII. Vrage. Hadt Abzaham hier kennisse van?
Antw. Ja ja: daerom badt hy den Heere voor Sodom/ ende soude haer verderf af-gebeden hebben/ indien der maer thien rechtveerdige in Sodom waren geweest/ Gen. 18:32. De Heere seyde, ick en salse niet verdelgen om der thiene wille. Gen. 18:17/18/19/20/29.

Vrage.

Digitized by Google

A. Vrage. Hoe is het dan Sodom gegaen?
Antw. De twee Engelen by Lot zijnde in huys gheraen / om den moet-wille der Sodomiten; en Lot met sijn Vrou en Dochteren uyt Sodom hebbende gheleyd/soo herft het uyter den Hemel die plaetsen verbrandt/ Gen. 19: 24. Doe dede de Heere swevel en vyer regenen. v. 25. Ende hy keerde die selve steden om, ende die gantsche vlaekte. Gen. 19:24/24/14/16.

B. Vrage. Hoe ginghet Lot doe hy uyt Sodom was gegaen?
Antw. Sijn Huys-vrouw / tegens Godts verbodt / om-siende na de stadt / wiert in een Tout-pylaer verandert: en hy / niet verstaende sich in Zoar vertrouwen / vluchte na een bergh / alwaer hy in dronckenschap / beyde sijn Dochteren beswangerde / Gen. 19: 26. Sijn Huys-vrouwe lagh omme van achter hem, ende wert een zoutpylaer. Gen. 19:31/36.

B. Vrage. Wat kinderen zijn hier van voort-gecomen?
Antw. De oudste Dochter baerde een Sone/die sy Moab noemde/en de jonghste noemde haer Soon/ Ben-Ammi, Gen. 19:37/38. Dese zijn de Vaders der Moabiten, ende der Ammoniten.

K. Vrage. Wat merder voor Abrahams ontrent dese tijdt?
Antw. Abrahams verreyst zijnde na Gerar, ende wederom segghende dat Sara sijn Suster was/ soo wiert Sara van de Koningh Abimelech wegh genomen/ Gen. 20:2. Abimelech de Koningh van Gerar, nam Sara wegh.

A. Vrage. Is Sara geschonden van Abimelech?
Antw. Neen: Want Godt sondt een plaghe over het huys des Koninghs/en waerschouwde Abimelech: 't welck de Koningh alsoo bewoeghde/ dat hy Sara ongeschonden weder gaf/ dat hy Abraham bestraefde/ en een heen gheschencken gaf / als mede aen Sara: waer op des Koninghs Hof gheneesen wierdt door Abrahams gebedt/ Gen. 20: 14. Hy gaf hem Sara sijn Huys-vrouw weder. Gen.

A. Vrage. Herft Sara kinderen gebaert?
Antw. Als Abraham nu hondert jaer oudt was / en Sara negentigh jaer / soo herft Sara haer Sone Isaac gebaert / 't welck Abraham soo verheughde / dat hy een maeltijdt gaf / dat Isaac wierdt gespeent/ Gen. 21:2. Sara wiert bevrucht, ende baerde Abrahem eenen Sone, ter gheseiter tijdt die hem Godt gheseydt hadde. Gen. 21:8.

C. Vrage. Hoe is't toe-gegaen met Ismael?
Antw. Ismael oudt zijnde 15 jaer/ siende dattem wat meer dan Isaac hielt / als van hem / spotterde daer mede; 't welck Sara soo qualijck nam / dat Abraham Hagar met haer Soon uyt den huys most verzenden/ Gen. 21:9. Sara lagh Hagars Sone spotterende Gen. 21:14. Gal. 4:29.

C. Vrage. Hoe ginghet Hagar doe sy uyt den huyse was gezet?
Antw. Als haer dinghen op was / dorstse van dorst met haer Soon te sullen sterven / sy wierp haer kindt onder een boom / op dat

Digitized by Google

dat ſy het niet ſoude ſien ſterven: Doch de Enghel quam haer trooſten/ en weeſt haer een Fonteyne: Alſoo bleef Iſmael in de Woeſtyne wonen/Gen.21:15/17/20.

C. Vrage. Wierdt Iſaac ſonder bloet heyde op-gheoffert?

Antw. Neen: want als hy nu vijf-en-twintigh jaer oudt was/ beloofde Godt aen Abraham/dat hy ſijn Sone ſoude dooden tot een offerhande/ Gen. 22:2. Neemt nu uwen Sone, uwen eenigen die ghy lief hebt, Iſaac, ende gaet henen na het landt Moria, ende offert hem aldaer tot een brandt-offer. Hebr.11:17.

A. Vrage. Is dan Iſaac van ſijn Vader gedoodt?

Antw. Neen hy/ maer als ſy beyde ſoo verre nu gheboorſaemt hadden/ dat Iſaac al gheboonden lagh op het hout/en Abraham het mes gherreet hadde/ ſoo heeft een Enghel uyt den Hemel Abraham toe-geroepen/ende heeft hem dit offeren verboden/Gen. 22:12. En ſtreckt u handt niet aen den jongen, ende en doet hem niet. Gen. 22:9/10.

B. Vrage. Heeft Iſaac een Vrouwe getrouwt?

Antw. Ja: Want als hy nu veertigh jaer oudt was/ ſoo heeft Abraham ſijn Knecht gheſonden tot ſyne Vrienden in Meſopotamien/ de welcke daer van daen gebracht heeft Rebecca, de Dochter van Laban, Gen.24:2. Abraham ſeyde: treckt na mijn landt, ende na mijn maeglchap, ende neemt mijn Sone Iſaac van daer een Vrouwe. Gen.42:58/59.

C. Vrage. Hebben dit Abraham en Sara beyde beleeft?

Antw. Neen: Want Sara was nu al gheſtorven/ oudt ſijnde hondert ſeven-en-twintigh jaer/en was begraven in de Spelonche Mach-Pela, die Abraham gheloocht heeft van Ephron/ voor vier hondert ſtucken ſilver/ Gen.23:2. Sara ſtorf te Kiriath Arba, deſe is Hebron in het landt Canaan. Gen.23:16.

B. Vrage. Is Abraham niet wederom getrouwt?

Antw. Ja: Hy trouwde Ketura, by welcke hy/ voor een nieuwe ontfangene jeught/ verſeyde Kinderen gheteelt: doch alſoo dat deſe Kinderen maer eenighe gheſchenckten ontfanghen hebbende/ Iſaac ſijn Erfgenaem is gebleven/ Gen.25:1. Abraham nam een Vrouwe welcker naem was Ketura. Gen.25:5/6.

A. Vrage. Heeft Iſaac Kinderen gewonnen by Rebecca?

Antw. Ja/ want als hy nu ſeſtigh jaer oudt was/ en dat hy Godt meer-maels ghebeden hadde/ is Rebecca ſwanger/ en heeft tweelingen gebaert/ namelijck/ Ezau, en Jacob, Gen. 25:24. Als nu de dagen vervult waren datſe baren ſoude, ſoo waren tweelingen in haer buyck. Gen.25:21/22.

C. Vrage. Ghebeurde doe niet wat wonders omtrent de ghebooꝛte van deſe Kinderen?

Antw. Ja: Ezau wierdt eerſt geboren/ en hy was geheel als een hayrigh kleedt: Daer na wierd Jacob geboren/ Die met ſijn handt Ezaus hielen vaſt hielt. Gen.25:25/26.

Digitized by Google

Avondt-gesangh

Op de tweede Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 2. Waerom raeft dat volck met sulcken hooghmoet, &c.

1.

GOdt riep eerst Abram tot een nieuw Verbondt/
En sondt hem om in Canaan te woonen:
In Canaan hy niet te eren vondt/
Het nieuw Verbondt en kon hem niet verschoonen:
Hy crysde na Egypten om te leven/
Daer raechte Sara in des Koninghs handt:
Abram komt weder sich na Canaan geven/
Doe was hy rijck met Loth in't selve landt.

2.

Voor tyden voor Broeder-twist hadt Loth de keur/
Hy koos de syde van Sodoms vruchtbaer Velden:
Maer Abram sagh een open Hemels deur/
Hoe Godt voor Sodom 't swaere oordeel stelde:
Als Loth gevangen ginghmet Sodoms Burgeren/
Doe redde Abram hem uyt 's vyandts handt:
Maer Sodoms volck kond' nu niet langer duyren/
Hoe Abram badt/ maer raechte in den brandt.

3.

De eerste Abrams Soon was Ismael/
Uyt Hagar; maer syn Sara was onvruchtbaer:
Dit was de Vader niet van Israel;
Maer Sara liet daer na noch selfs een vrucht naer:
De jonge Isaac wierdt strachs beschneden/
Daer na soo wierdt hy als een borde gespeydt;
Maer is verlost. Hy heeft syn Godt gebeden/
Soo wierdt Rebecca hem ter Bruyn bereydt.

Digitized by Google

Van Jacob tot Joſeph.

De derde Dagh.

C. Vrage. Leefde Abraham noch / doe Ezau en Jacob gheboren wierden?

Antw. Ja hy / maer niet lange daer na is hy gheſtorven / oudt zijnde honderd vijf-en-ſeventig jaer / ende hy is in het ſelvige graf by Sara begraven van beyde ſyne Sonen / Iſaac, en Iſmael, Gen. 25:8. Abraham gaf den geeſt. Gen. 25:9/17.

B. Vrage. Hoe leefden Ezau en Jacob?

Antw. Jacob leefde vroom; maer Ezau leefde ongheordent / hy hadde luſt in de jacht / en eens moede van de jacht komende / verkoorſt hy aen Jacob het recht van ſijn eerſt-gheboorte / voor een ſchotel roodt Moes: waerom hy daer na Edom is gheheeten / 't welck roodt beteyckent / Gen. 25:33. Hy verkoche Jacob ſijn eerſt-geboorte. Gen. 25:30. Hebr. 12:16.

C. Vrage. Hoe ginghy het Iſaac?

Antw. Iſaac van Egypten willende reyſen van weghen den hongers-noodt in Canaan / wiert van Godt belaſt by de Philiſtynen te vertoeven: Alwaer hy / ſeggende dat Rebecca ſijn Suſter waes / in groot gevaer quam: Doch de Koninghy Abimelech ſtraffde van verre dat Iſaac met Rebecca malde / bedraefde hem over ſijn onwoorſichtigheydt / Gen. 26: 10. Abimelech ſeyde, wat is dit dat ghy ons gedaen hebt? lichtelick hadde een van defen volcke by uwe Huys-vrouwe gelegen. Gen. 26:1/8.

A. Vrage. Waer Iſaac een met ſtreken Man?

Antw. Iſaac wiert gezegent in dat landt / met honderd-voudige vruchten / ſoo dat de Philiſtynen hem benijden / en deden hem verſtrecken / Gen. 26: 27. Iſaac ſeyde tot haer, waerom zijt ghy tot my gekomen, dewyle ghy my hatet, ende hebt my van u weg geſonden. Gen. 26:12.

A. Vrage. Is Ezau oock getrouwt?

Antw. Ja / hy trouwde twee Canaanitiſſche Wyven / tot droefheydt van ſijn Ouders / Gen. 26:35. Deſe waren Iſaac en Rebecca een bitterheydt des geeſtes.

B. Vrage. Zijn Jacob en Ezau beyde lieve Kinderen geweeſt?

Antw. Rebecca hadde Jacob liever; maer Iſaac hadde Ezau liever / om dat hy geerne van ſijn Wilt-braedt at / Gen. 25:28. Iſaac hadde Jacob lief.

C. Vrage. Is tuſſchen deſe Kinderen geen onderſcheydt gemaeckt in hare zeugeningen?

Antw. Ja: Want als den ouden Iſaac ſijn Sone Ezau meyn-

Digitized by Google

de te zegenen / die daerom een Wildt-braedt ginghſ jagen voor ſijn Vader: Soo trock Rebecca onderrichten de kleederen van Esau Jacob aen / en een ſpijſe bereydende / maeckte dat de blinde Isaac ſijn Soon Jacob zeghende / in plaetſe van Esau / Gen. 27: 28. Isaac ſeyde, Godt geve u van den dauw des Hemels. Gen. 27: 4/ 19.

B. Vrage. Hoe nam dit Esau op als hy te huys quam?

Antw. Esau dede ſijn Vader verſchricken over de begane miſſlagh / en ſtrenge dat den zeghen niet en mast te het-coepen / begon hy luyde te ſchreeuwen / en dreyghde Jacob ſijn broeder / Gen. 27: 41. Esau ſeyde, ick ſal mijn Broeder Jacob dooden. Gen. 27: 28. Hebr. 12: 17.

B. Vrage. Hoe maeckte het Jacob?

Antw. Sijn Ouders ſonden hem van huys na ſijn Oom Laban toe / ende onder-wegen des nachts ruſtende op het velt / ſagh hy een Hemels Ladder, en wierdt van Godt verroost door groote beloften / Gen. 28: 13. De Heere ſeyde, dit landt daer ghy op leghe te ſlapen ſal ick u geven, ende uwen zade. Gen. 28: 5/ 11.

C. Vrage. Hoe dreegh hem Jacob over deſe verſchijninge?

Antw. Jacob opreſelt / en verwondert zijnde / dede een beloſte aen Godt / dat hy tot danck van ſijn gheluckige wederkomſt / daer een huys Godts ſoude timmeren / en de tijende van al ſijn goederen aen de Godts-dienſt geven / Gen. 28: 21. De Heere ſal my tot een Godt zijn. Gen. 28: 16/ 19/ 22.

C. Vrage. Hoe ginghſ het Jacob verder op ſijn repſe?

Antw. Door een wonderlijcke beſtieringhe Godts / bequam hy op 't veldt kennijſſe van Rachel ſijn Nichte / en ſoo wierdt hy van ſijn Oom Laban te ſynen huyſe ontfangen / en bewelkomt / Gen. 29: 6. Rachel de Dochter van Laban, quam met de Schapen. Gen. 29: 10/ 13.

B. Vrage. Hoe quam Jacob Rachel te nemen?

Antw. Rachel quam met haer Vaders Schapen aen / om die te laten dzincken: Jacob wentelde de ſteen van de put des Dzinckhacks / en ſoo wiert hy haer kennende. Gen. 29: 9/ 10.

A. Vrage. Wat dede Jacob in Labans huys?

Antw. Jacob nu ſeven-en-ſeventigh jaer oudt zijnde / beloofde dat hy voor ſijn Nichte Rachel, die ſchoon was / Laban ſeven jaren ſoude dienen / 't welck hy met blijdſchap ghedaen heeft / Gen. 29: 20. Alſoo diende Jacob om Rachel ſeven jaren. Gen. 29: 19.

A. Vrage. Trouwde doe Jacob terſtont met Rachel?

Antw. Neen: Want als hy ſtrenghde met Rachel te trouwen / ſoo ſagh hy 's morghens / dat de ſcheele Lea by hem lagh / 't welck Laban ver-ertuſeert hebben op de ghewoonte van dat Landt / ſoo trouwt Jacob een norh andere ſeven jaren voor Rachel te dienen / en op deſe beloſte trouwde hy na ſeven daghen oock Rachel / Gen. 29: 26. Laban ſeyde, men doet alſoo niet hier te landen, darmen

de

Digitized by Google

de kleynſte ſoude uyt-gheven voor de eerſt-gheborene. Gen. 29: 25/27/28.

B. Vrage. Heeft Jacob by deſe twee Vrouwen kinderen ghewonnen?

Antw. Wenyle Lea ſoo niet bemindt was van Jacob gheliick Rachel/ſoo gaf Godt haer deſen ſegen/ datſe deſe vier Sonen baerde/ Ruben, Simeon, Levi, Juda: terwijl Rachel onvruchtbaer was/ Gen. 29: 31. Doe nu Godt ſagh dat Lea gehaet was, opende hy hare Baer-moeder, doch Rachel was onvruchtbaer. Gen. 29: 32/33/34/35.

C. Vrage. Hoe hielt haer Rachel hier over?

Antw. Rachel nydigh zijnde op haer Suſter/ en onverduldigh tegen haer Man/ gaf uyt miſtrooſtigheydt haer Dienſt-maeght Bilha aen haer Man/ de welcke by Jacob ſwanger wordende/ baerde deſe Sonen/ Dan, en Naphthali, Gen. 30: 1. Rachel ſeyde tot Jacob, geeft my Kinderen, of ſoo niet, ſoo ben ick doodt. Gen. 30: 6/8.

B. Vrage. Wat dede Lea doe?

Antw. Lea op-houdende van baren/ gaf oock haer Dienſtmaegt Zilpa aen Jacob/ de welcke by Jacob ſwanger ghewordē zijnde/ baerde Sonen/ Gad, en Aſſur, Gen. 30: 9. Doe nu Lea ſagh dat ſy ophielt van baren, gaf ſy oock haer Dienſtmaeght Zilpa aen Jacob. Gen. 30: 11/13.

A. Vrage. Heeft Lea ſedert geen Kinderen meer gebaert?

Antw. Ja ſy: Want als haer Soon Ruben, zijnde een Knechtje van vier jaer/ eenighe wel-ruyckende bloemtjes hadt ghevlucht/ daer Rachel luſt toe hadde/ ſoo bedongh Lea daer voor/ dat Jacob by haer dien nacht ſoude ſlapen/ en ſoo wederom ſwanger wordende/ baerde ſy haer vijfden Soon Iſaſchar, daer na baerde ſy noch Zebulon, en haer Dochter Dina, Gen. 30: 16. Lea ſeyde tot Jacob, ghy ſult tot my in-komen, want ick hebbe u om loon ſekerlijck gehuyrt. Gen. 30: 14/20/21.

A. Vrage. Is Rachel altijdt onvruchtbaer gebleven?

Antw. Neen: Maer ſy oock bevruchtigh wordende/ baerde haer Soon Joſeph, Gen. 30: 22. Godt ghedachte oock aen Rachel, ende verhoorde ſe, ende opende haer Baer-moeder. Gen. 30: 23/24.

B. Vrage. Bleef Jacob noch in Labans dienſt?

Antw. Als nu het twee de veerde jaer vaſt een eynde liep/ doe Joſeph gheboren wierdt/ en als Jacob wilde verreyſen/ om voor ſijn eyge Huyſgeſin te zorgen/ ſoo bedongh Laban dat hy noch ſes jaren ſoude by hem blyven in ſijn dienſt/ mits ſoude Laban daer voor aen Jacob een goede beloominge gheven/ Gen. 30: 28. Laban ſeyde, noemt my uyt-druckelijck uwen loon die ick u gheven ſal. Gen. 30: 25/26/30.

C. Vrage. Ontfingh Jacob ſijn bedongen loon met vriendtſchap?

Antw. Neen: Want als Jacob voor ſijn overighe dienſt hadt bedon-

Digitized by Google

bedongen het gespickelde, gepleckte, en het bruyne Vee onder Labans kudden / en dat dit tot voor-heel van Jacob upt-liet / niet tegenstaende Labans bedriegherije / soo wierden Labans Sonen bergramm / en Laban selve begon hem sijn aen te sien / Gen. 31: 1. De Sonen Labans seyden, Jacob heeft ghenomen alles wat ons Vaders was. Gen. 30:41/42/43. Gen. 31:2/7.

K. Vrage. Wat dede Jacob doe?

Antw. Jacob nam voor / op het toe-stemmen van beyde sijne Vrouwen, volgheng Godes last / te vluchten upt Labans huys / gelijck hy ook in stilheydt dede / Gen. 31: 18. Jacob voerde al sijn Vee wegh, en al sijn have, om te komen by synen Vader Isaac. Gen. 31:4/5/13.

L. Vrage. Hoe hielt sich Laban als hy dit verstont?

Antw. Laban / dit verstaende / heeft niet 'er haest in grammen ghemoede Jacob na-ghejaeght / doch d'eerste Godt hem verboden hadde eenigh leedt aen Jacob te doen / soo dede hy / by Jacob komende / niet anders / als dat hy klaeghde over Jacobs heymelijck vluchten / maer regen sich Jacob verontschuldighde: ende dat hy sochte na sijn afgodische Beelden / doch niets vindende / is hy met vriendtschap wederom naer huys ghekeert / Gen. 31: 55. Laban stont des morgens vroegh op, hy kuste sijn Dochters, ende zegende se, ende Laban trock henen, ende keerde weder na sijn plaetse. Gen. 31:23/24/33/36.

M. Vrage. Op wat maniere sijn sy van malkanderen geschepden?

Antw. Laban bereyde een maeltijdt / en sy aten met malkanderen in vrede: daer na bedonghen hebbende dat Jacob sijn Dochteren wel soude handelen / steede hy eenige steenen / tot gedinghen dat de een tot den anderen een quade niet meer soude naderen. Gen. 31:45/46/&c.

N. Vrage. Hoe ginghy het Jacob in sijn voort-reysen?

Antw. Jacob wat ghetroost zijnde door het gesichte van Engelen, waerom hy die plaetse noemde Mahhanaim, ontfanght rydinge dat sijn Broeder Esau hem tegen quam met vier hondert Jaerlaren / 't welck hem seer ontstelde, Gen. 32:7. Doe vreesde Jacob seer, ende hem was bange. Gen. 32:5/6.

O. Vrage. Wat dede Jacob in dese benauwtheydt?

Antw. Jacob nam voor eerst sijn toevlucht tot Godt / door een nederigh en gelowigh ghebedt; daer na bereyde hy een ghelchenck van sijn Vee voor Esau: Ende eyndelijck verdeylde hy sijn Huysgesin in drie trouppen / op hope / soo Esau op het eerste aen setviel / dat de andere ontkomen souden, Gen. 32: 11. Jacob seyde, ô Heere, ruckt my uyt mijns Broeders hande. Gen. 32:8/9/20.

P. Vrage. Wat maeckte het Jacob vorders / doe hy voor de dat Esau naderde?

Antw. Jacob sondt sijn Huysgheslin en Vee des nachts over de Riviere: doch hy selve trock van dien nacht niet mede over / mogen-

Digitized by Google

lyck om noodtsaeks in eenſaemheydt te verciger te bidden / Gen. 32:24. Jacob bleef alleen over. Gen. 32:22/23.

C. Vrage. Wat wedet-baren habt ghy in ſyn eenſaemheydt?

Antw. Daer quam de Engel des Verbonts in ſchyn van een Man met hem worſtelen: Doch Abraham merckende dat dit een Engel was / worſtelde tot de dagheraet toe / ende en wilde den Engel niet laten gaen / voor dat hy van hem ghezegent was / Gen. 32:26. Jacob ſeyde, ick en ſal u niet gaen laten, ten zy dat ghy my zegent. Gen. 32:24. Hoſ. 12:5.

C. Vrage. Wat was de uytcomſte van deſe worſtelinge?

Antw. Als Jacob den zegen voor veranderinghe van ſyn naem Jacob in de naem Iſraël bekomen hadt / doch aen de heupe verminckt zynde ghemerckt / ſoo eyndighde de worſtelinghe met den dagheraet / en Jacob noemde die plaetſe Pniel, Gen. 32: 30. Jacob noemde de naem dier plaetſe Pniel, want (ſeyde hy) ick hebbe Godt geſien. Gen. 32:27/28.

B. Vrage. Hoe liep het af/ doe Eſau by Jacob quam?

Antw. Eſau heeft het geſchenck ontfangen/ ſoo veranderde God ſyn herte / ende ſy hebben malkanderen in minne bewelkomt / ſoo dat Eſau verſocht ſyne Broeder tot Jacobs bewaringe te laten: Maer Jacob ſuſt op Eſau niet betrouwende / verreiſede dit / en alſoo trocken ſy in vrede van malkanderen af/ Jacob kommende tot Zichem toe/ alwaer hy een ſtuck landts kocht/ Gen. 33:4. Doe liep Eſau hem te gemoete, en vatede hem inden arm, en omhelſde hem, en kuſte hem: ende ſy weenden. Gen. 33:13/14/18/19.

C. Vrage. Hoe ginghy het Jacob / doe hy ſich daer by Zichem onthielde?

Antw. Als Dina/ nu houtvaer zynde/ de Dochteren des landts ginghen dansſen / ſoo verdroſt haer Zichem / de Soone van Hemor de Landt-voogh geſchonden: en ten Dzouwe aen hem zynde gheworden / onder condicie van dat hy met ſyne Burgers beſneden ſouden worden / ſoo zijn Simeon en Levi in de ſtadt ghevallen / hebben alles vermoort / en haer Suſter wederom mede genomen / Gen. 34: 26. Sy ſloegen oock Hemor en ſynen Soone Zichem doodt met de ſcherpte des ſwaerts, ende ſy namen Dina uyt Zichems huys. Gen. 34:1/2/17/18.

B. Vrage. Hoe nam dit Jacob op?

Antw. Jacob was tooznigh over deſe wzeedtheydt / en bedacht zijnde voor ontheymack te ſullen lyden / ſoo verreyſt de hy van daer na Ephrath toe/ op-gemerckt zijnde voor Godts laſt/ Gen. 35:3. Jacob ſeyde, komt aen, laet ons ons op-maken, ende op-trecken na Beth-el, en ick ſal daer een Altaer maken den God die my antwoorde, ten dage myner benauwtheydt. Gen. 35:1/2/3/6/7.

C. Vrage. Ja'er niet bpſonders voor-gevallen in dit verreyſen?

Antw. Ja ſeer: want als hy in het opbzeken ſyn Huyſgeſin geſuyvert hadde van de Afgoden/ ſoo was Godts verſiendinge over

Digitized by Google

het Lande-volck / ſoo dat hy in tweede verreyſde : Maer eer hy te Ephrath quam / ſoo ſtorf eerſt Debora de Voedſter / en daer na ſtorf Rachel, in het Kindt-bedde van Benjamin, Gen. 35 : 19. Alſoo ſtorf Rachel, ende ſy wierdt begraven aen den wegh na Ephrath, dat is, Bethlehem. Gen. 35 : 2/8/18.

B. Vrage. Heeft Jacob niet meer Huys-kruyſſen gehadt?

Antw. Ja hy : Want als hy ſich hadt te ruſt begeven met ſijn Huysvrouw / ſoo beſliep Ruben ſijns Vaders Bp-wijf Bilha, 't welck Jacob ſoo qualijck nam / dat hy hem op ſijn doodt-bedde het recht van eerſt-gheboorte ontſeyde / Gen. 35 : 22. Ruben lagh by Bilha ſijns Vaders By-wijf, ende Iſraël hoorde het. Gen. 49 : 34.

C. Vrage. Hoe iſ't ondertuſſchen met Eſau gegaen?

Antw. Eſau trouwde verſcheyde Wyouwen / en won veel Kinderen / met welcke hy woonde te Seïr, onder deſe was Ana / die de Muyl-ezelen eerſt heeft gevonden : De andere Sonen van Eſau waren machtige Vorſten en Koningen / Gen. 36.

Avondt-geſangh

Op de derde Dagh van de Maende.

Stemme : Pſalm 50. Godt die den Goden Heer is ſpreken ſal, &c.

1.

Eſau en Jacob bracht Rebecca voor :
Abinnelijck wierdt voor Rebecc' behoort.
Als Iſa'c nu door ouderdom was blinde /
Soo ſocht hy 't Wildt-braedt van ſijn oudſte Kinde :
Maer eer dat Eſau 't Wildt-braedt hadt gekregen /
Had Jacob wegh ſijn Vaders beſte ſegen.

2.

Doe verſte Eſau uyt in naer geſucht ;
En Jacob moſt voor Eſau op de vlucht :
Hy crepſt na Laban : Als hy vliep op 't velt /
Soo wierdt hem daer een Hemelſch' Leer geſtelt.
Hy ginghy met Labans beyde Dochters paren /
En diend' om Rachel twee-mael ſeven jaren.

3.

Hy heeft aldaer veel Kinderen vergaert :
Sijn Rachel heeft hem Joſeph ook gebaert.
Hy ſocht ſijn eygen Heer op Labans velt :
Sijn zegen maeckte Laban ſeer ontſtelt :

Als

Als hy voor Labans tooren begon te duchten/
Voe is hy met sijn Huysgesin gaen vluchten.

4.

Vervolghe/ hy stuyte Labans gram gemoet:
Daer na quam Esau gram hem te gemoet:
Hy worstelt met Godt: Esau wierdt sijn vrindt:
Daer na wierdt Dina van Sichem bemindt;
Dit hoffe Sichems Burgers hoode wonden:
Daer na heeft Ruben Jacobs bedt geschonden.

Van Joseph tot Moses.

De vierde Dagh.

A. Vrage. Hoe is het Joseph in sijn leven gegaen?

Antw. Joseph nu oudt sijnde seventhien jaer / is van sijn Vader gheschonden om te vernemen hoe het sijn Broeders op het weyde by Sichem al maeckten: Ende doer komende/na datse hem in een put hadden gworpen/ hebbense hem aen de Midianitische Koopluyden verkocht / Genes. 37: 28. Sy trocken Joseph uyt den kuyl, ende verkochten hem aen de Ismaëliten voor twintigh Silverlingen.

B. Vrage. Was 'er niemandt onder Josephs Broeders die dit soetje te beletten?

Antw. Ja/want als de andere Broeders Joseph wilden doodslaen / soo stelde sich Ruben daer tegen / en verloste Joseph van de doodt: en toe-latende dat hy in een kuyl soude gworpen worden/ nam voor hem tot sijn Vader wederom te brenghen / Gen. 37: 20/ 21/ 22.

B. Vrage. Hoe geschiede het/ dat se hem verkochten?

Antw. Juda / vreesende dat se hem noch souden dooden / raedt/ dat men hem soude verkoopen/ Gen. 37: 26.

C. Vrage. Waerom deden dit de Broeders van Joseph?

Antw. Sy deden dit uyt nydigheydt / om dat Jacob haer Vader Joseph wat liever hadt als haer: En oock soo wilden se hier door Josephs droom leugenachtigh maken/Gen. 37: 3. Israël hadde Joseph lief boven alle syne Sonen. Gen. 37: 4/ 5.

B. Vrage. Wat droom hadt Joseph dan gedroomt?

Antw. Hy droomde dat sijn Broeders Schooven / sich boghen voor sijn Schoof: en oock dat de Son en de Maen voor hem bogen/Gen. 37: 9. De Son, en de Maen, en elf Sterren bogen sich voor my neder. Gen. 37: 7.

C. Vrage. Waerom wasse haer desen droom tegen de borst?

Antw. Sy voor-seghen daer uyt / dat Joseph een groot Man

Digitized by Google

ſoude worden / en dat ſy alle voor ſich ſouden moeten verneederen/ Gen. 37: 8. Syne Broeders ſeyden, ſult ghy dan gantſchelijck over ons regeeren? Gen. 37: 10.

B. Vrage. Hoe ſochten ſy haer ſelven te ontſchuldighen voor haer Vader van deſe daedt?

Antw. Sy doodeden een Beeſt / en doopten Joſephs Rock in dat bloedt/ en ſonden dien ſelfden tot haer Vader: die daer uyt oordeelde, dat Joſeph verſcheurt waer van een wilde gedierte/ en daer voor ſeer begonde te treuren / Geneſ. 37: 33. Jacob ſeyde, het is mijns Soons Rock, een boos gedierte heeft hem op-gegeten. Gen. 37: 31/32/34/35.

A. Vrage. Waer voerde Joſeph heenen gebracht?

Antw. Na Egypten/ alwaer hy verkocht wierde aen Potiphar/ een van Pharaos Hooftlingen/ Gen. 37: 28. Sy brachten Joſeph na Egypten. Gen. 39: 1.

B. Vrage. Hoe hielden haer Joſephs Broederen by haer Vader?

Antw. Sy ſochten hem te trooſten / maer als Jacob bleef treurende over Joſeph / ſoo konde dat Juda niet langer ſien / maer hy vertrock uyt ſijn Vaders huys/ Gen. 38: 1. Het geſchiede ter ſelfder tijdt, dat Juda van ſyne Broederen af-toogh. Gen. 37: 35.

C. Vrage. Waer dede Juda, als hy van ſyne Broederen was af-ghetrocken?

Antw. Juda trouwde een Cananitiſche Vrouw / die genaemt was Sua, de welcke hem baerde drie Sonen / Er, Onan, ende Sela, Gen. 38: 2. Juda nam Sua tot ſijn Vrouw. Gen. 38: 4/5.

C. Vrage. Tyn deſe Sonen van Juda ghetrouwt / als ſy nu groot wierden?

Antw. Ja: want Er trouwde een Vrouw die Thamar genaemt was: Maer ſtervende ſonder Kinderen / ſoo trouwde Onan ſijn Broeders Weduwe/ die oock quam te ſterven: Soo dat Thamar ſoude blijven wachten als Weduwe / tot dat Sela groot geworden was/ en dan oock een Heer getrouwt te worden/ Gen. 38: 11. Juda ſeyde, blijft Weduwe in u Vaders huys, tot dat mijn Sone Sela groot geworden ſal zijn. Gen. 38: 6/7/9.

C. Vrage. Heeft Thamar, deſe tijdt uyt-gemacht hebbende/ Sela haer na getrouwt?

Antw. Neen / maer als Juda uyt-ſtel ſocht / weetende dat oock Sela ſoude ſterven / ſoo leyde Thamar haer Weduwe-kleedt af / en bedeê een Hoeren-kleet aen / maer in ſy hy den weg ging ſitten/ Gen. 38: 14. Want ſy ſagh dat Sela groot geworden was, en dat hy haer niet ter Vrouwe was gegeven. Gen. 38: 12/13.

B. Vrage. Wat weder-waren hadt ſy in deſe kleedinge?

Antw. Juda/ haer Schoon-vader / haer daer ſiende/ ende meynende dat het een Hoere was / beſwangherde haer / onder belofte van een Geyten-bock/ die hy haer ſenden ſoude/ latende ſijn Ringh/ Broef/ en Snoer tot een pandt by haer / Gen. 38: 17. Juda ſeyde,

ick

Digitized by Google

ick sal u een Geyten-bock senden. Genes. 38:18.

C. Vrage. Hoe dzoegh sich Juda, doe hy verstondt dat sijn Schoondochter Thamar bestwangert was?

Antw. Hy verweers haer om verbrandt te worden / maer verstaende dat hy selve de Man was die haer verontreynight hadde / soo sprack hy haer vry / en beschuldighde hem selven / Gen. 38: 26. Juda seyde, Sy is rechtveerdigher dan ick, daerom, om dat ick haer mijn Sone Sela niet gegeven hebbe. Gen. 38:24/25.

D. Vrage. Hoe gingh het Joseph onderwijsen in Egypten?

Antw. Joseph verkocht zijnde aen Potiphar / dzoegh sich in sijn dienst soo wel / dat sijn Heer het gantsche Huysghesin aen hem vertrouwde / waer doo2 ooch veel zegens over dat Huysghesin quam/ Gen. 39: 4. Potiphar stelde hem over sijn huys, en al wat hy hadde stelde hy in sijn handt. Gen. 39:2/3/6.

A. Vrage. Bleef Joseph in dese staet?

Antw. Neen: maer als de Huys-vzouw van Potiphar op hem verliefde / ende als sy hem tot haer wil niet konde verlocken / soo beschuldighde sy hem / dat hy haer hadt willen onteren: Waer over Joseph in de gevangenisse wierdt gewo2pen/ Gen. 39:20. Josephs Heere nam hem, ende leverde hem in het Ghevangen-huys. Gen. 39:10/17.

C. Vrage. Hoe konde sy Joseph dus beschuldigen?

Antw. Als sy alleen met Joseph in huys zijnde/versocht dat hy by haer wilde komen slapen / en als hy dat weygherde / en op de vlucht gingh / soo greep sy hem by de Mantel/ en hy die verlatende / hielt sy die Mantel by haer / en roonde die aen haer Man / seggende / dat sy uyt vrees van verkracht te sullen worden / hadde geroepen om hulpe/ en dat Joseph doe was gaen loopen / latende sijn Mantel by haer hebbe. Gen. 39.

B. Vrage. Hoe gingh het Joseph in het gevangen-huys?

Antw. Godts handt was soo genadigh over hem/dat hy wierdt gestelt als Opsienders over de andere gevangene/Gen. 39:22. De Overste van het Ghevangen-huys gaf alle de ghevangene in Josephs handt. Gen. 39:23.

C. Vrage. Bleeder niet yets by-sonders voo2 in het ghevanghen-huys?

Antw. Ja het: De Schenckter en de Backer van Pharao daer gevangen zijnde/ dzoomden beer een dzoom/die Joseph haer uytleyde; Ende na sijn uytleggingе wierdt de Backer op-gehangen / en de Schencker wierdt herstelt in sijn voorighe staet / op wien Joseph versocht/ dat hy aen hem wilde gedencken/Gen. 40: 21. Pharao dede den Oversten der Schenckeren weder-keeren tot sijn ampt. V. 22. Maer den Oversten der Backeren lingh hy op. Gen. 40: 5/9/10/13/14.

C. Vrage. Wat dzoom hadt de Backer en de Schencker?

Antw. De Schencker dzoomde dat hy drie Wijn-ranken sagh

een

en daer Wijn uyt perſte in een Beker / die hy in Pharaos handt gaf: De Backer dromde/dat hy dry manden met Broodt op ſijn hooft droegh/ en dat de vogelen daer uyt quamen eten/ Gen. 40.

C. Vrage. Hoe leyde Joſeph deſe dromen uyt?

Antw. Hy ſeyde dat de drie Kanecken bedupdden drie daghen / na welcke tijdt de Schenecker in ſijn ampt herſtelt ſoude worden: En dat de drie Korven berecheenden drie daghen / naer welcke tijdt de Backer ſoude worden op-gehangen/ Gen. 40.

C. Vrage. Hoe ſtont het ondertuſſchen met Joſephs geſlachte?

Antw. Zijn Grroot-vader Iſaac oudt zijnde hondert en tachtig jaer/ die nu veel drie-en-veertigh jaren blindt te bedde gelegen hadde/ is ontrent deſen tijdt geſtorven/ en is begraven van beyde ſyne Sonen/ Jacob, en Ezau Gen. 35:29. Iſaac gaf den geeſt, ende ſyne Sonen, Ezau en Jacob begroeven hem. Gen. 35:28.

A. Vrage. Is Joſeph in de gevangeniſſe gebleven?

Antw. Neen: Want na verloop van twee Jaren is hy door de uytleggingе van Pharaos dromen wonderlijck verloſt / ende tot een groot Heer in Egypten gemaeckt/ Gen. 41: 14. Pharao ſondt, ende dede Joſeph haeſtelijck uyt den kuyl komen. Gen. 41:41,

B. Vrage. Wat hadde Pharao gedroomt?

Antw. Hy droomde tot twee-mael in eene nacht / dat hy ſeven vette / en ſeven maghere koeyen ſagh op-komen uyt de Revière de Nijl: en dat de maghere koeyen de vette op aten: Ook droomde hy / dat hy ſeven volle aeren ſagh / en ſeven dorre aeren / en dat de dorre verſlonden die volle aeren / Gen. 41: 4. Die koeyen leelijck van aenſien, en dunne van vleeſche, aten op die ſeven koeyen ſchoon van aenſien. Gen. 41: 2/3/7.

C. Vrage. Hoe gerackte Joſeph door middel van deſen droom uyt ſijn gevangen-huys?

Antw. Als Pharao de uytleggingе van deſen droom wilde weten / en dat niemandt van ſijn wyſe Lieden hem die konden verklaren/ ſoo wierdt de Schenecker aen Joſeph herinnert: ende daer op wierdt Joſeph ontboden/ om deſen droom uyt te leggen/ Gen. 41: 8. Pharao vertelde ſynen droom, maer daer en was niemandt die ſe Pharao uyt-leyde. Gen. 41:9/12/14.

B. Vrage. Hoe leyde Joſeph deſen droom uyt?

Antw. Hy ſeyde dat de ſeven vette koeyen/ en de ſeven volle aeren bedupden ſeven overvloedige jaren: maer dat de ſeven magere koeyen/ en de ſeven dorre aeren / verreeckenden ſeven onvruchtbare jaren die over Egypten komen ſouden: En daer gaf hy Pharao deſe raedt / dat hy in de vruchtbare jaren goede koorn-raedt ſoude op-doen / Gen. 41: 29. Joſeph ſeyde, ſiet in de ſeven aenkomende jaren ſalder grooten overvloedt zijn in den gantſchen Egypten-lande. Gen. 41:26/53/34.

B. Vrage. Hoe nam Pharao deſe uytleggingе op?

Antw. Hy geloofde dat het alſoo ſoude ghe ſchiedem / en daer op

naerdie

maeckte hy Joseph tot een Overste
het vijfde deel van het gewas in die
Gen.41:49. Alsoo bracht Joseph by een le..
zandt der Zee. Gen.41:41/43/45.

C. Antw. Is Joseph ongetrouwt gebleven in dese..

Antw. Neen: Maer hy nu dertigh jaer oudt zijnde,
trouwde Asnath, de Dochter van Potiphera / Overste van
welcke hy gekomen heeft twee Sonen/ die hy noemde / Manahe,
en Ephraim, Gen.41: 51. Joseph werden twee Sonen geboren eer-
der een jaer des hongers aenquam. Gen.41:45/46.

B. Vrage. Zijn die seven onvruchtbare jaren alleen over Egypten-
landt gekomen?

Antw. Neen / maer oock over andere Landen / soo datse na
Egypten om koren van alle kanten aen-quamen: gelijck oock
Jacob / Josephs Vader / sijn Sonen af-sonde na het twaelfde on-
vruchtbaer jaer / om koren te koopen in Egypten / Gen. 42: 2.
Jacob seyde, siet ick hebbe gehoort, dat 'er koorn in Egypten is,
trecker daer heneen af, koopt ons koren van daer, op dat wy leven.
Gen.41:57.

B. Vrage. Maeckte sich Joseph terstondt aen sijn Broederen be-
kendt?

Antw. Neen: maer Joseph hielt sich vreemt/noemde haer Ver-
spieders/ wilde in haer weder-keeren/ dat Benjamin mede most ko-
men: onderrusschen most Simeon soo lange in Egypten blijven:
En daer na Benjamin mede-brengende/maer voor Juda by sijn Va-
der bozge bleef/ dede Joseph sijn Beker in Benjamins sack stellen/
doet haer achter-halen / en als gevangene wederom komen / Gen.
42: 17. Joseph settese drie dagen te samen in bewaringe. Gen. 42:
7/9/37. Gen.43:9/17.

B. Vrage. Hoe maeckte sich Joseph eyndelijck aen sijne Broederen
bekendt?

Antw. Als sijn Broeders hier over seer verslaghen waren / en
haer sonden in Josephs verhooringe begaen gevoelden / bidde[n]de
Joseph om genade om haren ouden Vaders wille/ soo konde sich
Joseph niet langher bedwinghen / maer uyt-berstende in tranen /
maeckte sich selven aen sijne Broederen bekendt/ Gen.45 : 4. Doe
seyde hy, ick ben Joseph uwe Broeder, dien ghy na Egypten ver-
kocht hebt. Gen.44:18/28/34.

C. Vrage. Wat is hier op gevolgt?

Antw. Als Joseph haer hadt gerust gestelt over die trouwloose
verhooringe: en als hy verstondt/ dat het Pharao wel behiel/ dat
sijn Broeders daer waren/ soo sondt hy wagenen/ en geschenchen/
om sijn Vader met sijn geheele Huysgesinne na Egypten te doen ko-
men/ Gen.45:18. Neemt uwen Vader, ende uwe Huysgesinnen, en-
de komet tot my. Gen.45:7/21.

C. Vrage. Hoe hielt sich Jacob als hy dit hoorde?

Antw.

Digitized by Google

-maten verblijdt/ en quam met al ſijn
..tſeventigh Zielen / na Egypten af/ oudt
..ertigh jaer / ende woerdt gheplaetſt in het landt
..o: 1. Iſraël verreyſde met al dat hy hadde. Gen.

..e. Hoe ginghet het in Egypten-landt met den honger?
Antw. De Egyptenaers verkochten al wat ſy hadden / om
Broodt te koopen: Behalven de Prieſters / die haer onderhoudt
van Pharao ontfinghen; daer na gaf haer Joſeph Zaden om te
zaeyen / maer beſtiet oock het Landt het vijfde deel van de inkom-
ſten voor Pharao / en dat voor alle volgende tijden / Gen. 47: 20.
Alſoo kocht Joſeph het gheheele landt van Egypten voor Pharao.
Gen. 47: 17/18/22/26.

A. Vrage. Bleef Jacob in Egypten?
Antw. Ja/ gelijck hy daer geſtorven is/ oudt zijnde honderd ſe-
ven-en-vertigh jaer/ Gen. 49: 33. Jacob leyde ſijn voeten ter neder
op het bedde, en gaf den geeſt.

B. Vrage. Wat dede Jacob op ſijn ſiecke-bedde?
Antw. Hy dede ſijne Sonen voor hem komen/ als ook de twee
Sonen van Joſeph/ ende zegende haer/ en voorſeyde haer 't geen
haer geſchieden ſoude over-komen / Gen. 49: 1. Daer na riep Jacob
ſijne Sonen, ende hy ſeyde, verſamelt u, ende ick ſal u verkondigen,
't ghene dat u in de na-volghende daghen weder-varen ſal. Gen.
48: 16.

C. Vrage. Wat geſchiede na Jacobs doode?
Antw. Hy woerdt/ gelijck hy verſocht hadde/ uyt Egypten ghe-
voert/ en by ſijne Vaderen in Canaan begraven: Daer na / Jo-
ſeph ſich op nieuwes met ſijne Broederen verſoenende / hebben ſy
eenighen tijdt in goeden vrede en zeghen gheleeft / en eyndelijck is
ook Joſeph geſtorven/ oudt zijnde hondert en thien jaer: verſoe-
kende onder bande van eede / datſe ſijn doode beenderen met haer
uyt Egypten ſouden mede voeren / als ſy daer na ſouden na Ca-
naan verreyſen/Gen. 50: 26. Ende Joſeph ſtorf, oudt zijnde hon-
dert ende thien jaren, ende ſy balſemden hem. Gen. 47: 30. Gen.
50: 11/ 20.

Avondt-

Digitized by Google

Avondt-gesangh

Op de vierde Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 51. Ontferm u over my arme Sondaer, &c.

1.

EEn droom ontsliet voor Joseph/ Broeders haet/
Sy dorsten hem aen Kepsigers verkoopen:
Sy gaen sijn Kleet in bersten bloedt in-dooper/
En willen soo verbergen 't schendigh quaedt.
Juda treckt van sijn broeder Vader af/
Hy trouwt; maer Gode doodt twee van sijne Sonen:
En als hem Thamar 't Hoeren-tracken gaf/
Soo konde hy sijn mis daedt niet verschoonen.

2.

Als Joseph wierdt tot dupligheydt versocht/
Van Heersters Vrouw: Soo wierdt hy selfs gehangen.
Daer na wierdt Pharaos Backer op-gehangen;
De Schenckster by/ die doe aen Joseph dochte
Als Pharoos droom niemandt kon tegen spit.
Doe Joseph hem de sin te recht verklaerde/
Hy kreegh een groote Vrouwe tot sijn Vrugdt/
En Pharo hielt hem voorts in groote waerde.

3.

De honger quam: 't versamelde gemasch
Deyld' Joseph uyt: sijn Broeders hoopen kooren/
Hy liet haer eerst sijn harde woorden hooren;
Doe riep hy/ dat hy haren Joseph was.
Hy sondt om Jacob/ die quam blyde aen:
Sijn woon-plaets was in Gosens vrijste wepde:
Hy sagh sijn Kind'ren voor sijn doodt-bedt staen:
Hy prophetseerde/ eer hy van haer scheyde.

Van

Van Moſes tot Iſraëls Uyt-tocht uyt Egypten.

De vijfde Dagh.

B. Vrage. Hoe is het ghegaen met het gheſlachte van Jacob in Egypten?

Antw. Na dat een ander Koning in Egypten was op-geſtaen/ die Joſeph niet hadt gekendt/ ſoo zijnſe hardelijck ghehandelt / en ghedwaeht om ſteenen te bereyden tot het bouwen van twee Koninghlijcke Schat-ſteden/ Python, en Rameſes, Exod. 1:13. De Egyptenaers deden de Kinderen Iſraëls dienen met hardigheydt. Exod. 1:8/14.

C. Vrage. Waerom ſochten de Egyptenaers haer te onder-drucken?

Antw. Sy/ ſiende dat de Kinderen Iſraels ſeer vermenighvuldighden / vreeſden datſe te eenighen tijdt teghen haer mochten op-ſtaen/ Exod. 1:10. Sy ſeyden, datſe niet als'er krijgh voor-valt, ſich voegen met onſe vyanden. Act. 7:18/19.

C. Vrage. Waer dit affeert de verdruckinge / die de Egyptenaers de Kinderen Iſraels aendeden?

Antw. Hier: Maer de Koningh ſiende / dat hoe hy haer meer verdruckte/ hoe ſy oock meer vermenighvuldighden/ ſoo belaſte hy aen de twee Hebreeuwſche Vroedt-vrouwen/ Syphra, en Pua, datſe alle de Kinderkens der Iſraelitiſche Vrouwen in de ghebooste ſoude dooden / Exod. 1:16. Is 't een Sone, ſoo doodet hem. Exod. 1:12/15.

A. Vrage. Hebben de Vroedt-vrouwen dit gedaen?

Antw. Neen/maer dewijle ſy Godt vreeſden/ ſoo hebben ſy des Koninghs gebodt niet gehoorſaemt / voor-gewende / dat de Iſraelitiſche Vrouwen al gebaert hadden/ eer de Vroedt-vrouwen by haer quam/ Exod. 1:17. Sy behielden de Knechtjes in 't leven. Exod. 1:17/20.

A. Vrage. Was de Koningh hier mede vergenoeght?

Antw. Neen hy / maer hy gheboodt aen al ſijn Volck / datſe de Kinderkens der Hebreeuwen in het water ſoude werpen en verdrencken/ Exod. 1:22. Alle Sonen die geboren worden, ſult ghy in de Reviere werpen. Act. 7:19.

B. Vrage. Zijn dan alle de Kinderkens van de Hebreeuwen verdroncken?

Antw. Niet alle/ waer onder dieſelvighe is oock Moſes geweeſt/ dewelcke geboren zijnde uyt Jochebed, Dochter van Levi, (die haer

gemon-

Digitized by Google

gewonnen hadde/nu oudt synde 137 jaer/ met sijn Broeder Aaron, en met sijn Suster Mirjam, is de selvige op een wonderlijcke maniere in het leven behouden / Num. 26 : 59. Jochebed de Dochter van Levi, baerde den Amram, Aäron, Moses, en Mirjam. Exod. 6 : 15/19.

C. Vrage. Hoe is dan Moses in het leven behouden?

Antw. Als Moses Moeder sagh dat Moses een schoon Kindt was/ soo verborgh dese hem drie maenden: Maer dit niet langher bevonde bestaen/ leydese haer Kindt in een Kistje van Biesen/ aen de kant van de Revier: Alwaer des Koninghs Dochter komende om haer te wasschen/ sagh dit Kistje/ hoorde het Kindeken schreyen/ en met barmhertigheyt ontsteken synde/ nam se het Kindeken daer uyt/ende noemde het selvige Mose, om dat se het uyt het water hadde verlost / Exod. 2 : 6. Sy wert met barmhertigheydt bewogen over het selvige. Exod. 2:2/3/5. Act. 7:20.

C. Vrage. Hoe handelde des Koninghs Dochter met het Kindeken Mose?

Antw. Moses Suster Mirjam daer omrent synde / doch onbekent/ heeft op haer bevel Moses Moeder gehaelt / om dit Kindeken op te voeden / 't welck groot geworden synde / is aen het Hof van de Koninghs gebracht / en voor een Soon van Pharaos Dochter aen-genomen/ Exod. 2 : 8. De jonge Maeght gingh, ende riep der Knechtjes Moeder. Exod. 2:7/10/11.

B. Vrage. Hoe wierdt Moses op-gevoedt in het Koninghlijcke Hof?

Antw. Hy wierdt onderwesen in alle wijsheydt der Egyptenaren: Doch alsoo/ dat hy meer gheneghen was/ tot sijn eyghe Volck sinaerheydt en verdruckinge te verdragen/als in de Hoofsche weerdicheden / Act. 7 : 22. Moses wierdt onderwesen in alle wijsheydt der Egyptenaren, ende was machtigh in woorden en wercken. Hebr. 11 : 24/25.

A. Vrage. Bleef Moses altijdt in het Hof?

Antw. Neen hy: maer als hy nu neerstigh jaer oudt was gingh hy sijn ghesiachte besoecken / denckende op een middel om haer te verlossen/ Exod. 2:11. Moses gingh uyt tot syne Broederen, ende beslagh hare lasten. Act. 7:25.

C. Vrage. Waer door bevondt Moses sijn genegentheydt tot sijn Volck?

Antw. Als hy een Egyptenaer sagh/die een Hebreeuwsch Man sloegh/ soo doodde hy den Egyptenaer / en verborgh hem onder het sandt / Exod. 2 : 12. Hy versloegh den Egyptenaer. Exod. 2 : 11.

C. Vrage. Hoe gingh het Moses hier over?

Antw. Moses des anderen daegs twistende tot vrede spreken tusschen twee twistende Israelitische Mannen / die vraeghden hem / of hy haer ook wilde doodt-slaen; soo verstont hy dat sijn doodt-

Digitized by Google

ſlagh bekende was: En vernemende dat Pharao hem wilde hier over dooden/ vluchtede hy na Midian, Exod. 2: 15. Moſes vloodt voor Pharaos aengeſichte. Exod. 2: 13/14. Act. 7: 29.

B. Vrage. Wat weder-voer Moſe in Midian?

Antw. Hy trouwde aldaer Zippora, de Dochter van Jethro, Prieſter in Midian, ende gewon by haer twee Sonen/ Gerſom, en Eliazer, Exod. 2: 21. Jethro gaf Moſe ſijn Dochter Zippora. Exod. 2: 22. Exod. 18: 4.

B. Vrage. Bleven de Kinderen Iſraels in die ſwaer ſlaverije in Egypten?

Antw. Als ſy tot Godt ſchreeuwden van weghen haer harde dienſtbaerheydt/ ſoo bereyde Godt een middel tot haer verlaſſinge door Moſes / Exod. 2: 23. De Kinderen Iſraels ſuchteden en ſchreeuwden over den dienſt. Exod. 2: 14/25.

C. Vrage. Hoe begon Godt de verloſſinghe door Moſes in het werck te ſtellen?

Antw. Als Moſes nu veertigh jaer in Midian hadt gewoont/ en dat hy was weydende het Vee van ſijn Schoon-vader Jethro/ ſoo verſcheen hem Godt in een brandende Bzaem-boſch/ ende belaſte hem tot Pharao te gaen/ en te begeeren/ dat Iſrael uyt Egypten mochte trecken / Exod. 3: 10. De Heere ſeyde, komt nu, ende ick ſal u tot Pharao ſenden,: op dat ghy mijn volck, de kinderen Iſraëls, uyt Egyten voeret. Exod. 3: 1/2/7/8.

A. Vrage. Waer Moſes desen dienſt gewilligh aen?

Antw. Neen hy: maer hy ſocht ſich te ontreckken van deſe laſt/ om dat hy een geringh Man was / en om dat hy niet wel ter tale was: ooch ſoo vreeſde hy/ dat ſelfs de Kinderen Iſraels hem niet en ſouden gelooven/ Exod. 3: 11. Moſe ſeyde, wie ben ick, dat ick tot Pharao ſoude gaen? Exod. 3: 13. Exod. 4: 1.

C. Vrage. Hoe is Moſes in deſe laſt verſterckt?

Antw. Godt verſterckte hem door het mirakel van ſijn Staf die in een Slangh wierdt verandert: Als ooch door ſijn Handt/ die melaets wierdt/ en wederom geſondt/ belovende dat hy veel mirakel-teyckenen in Egypten ſoude doen: Ende ooch gaf Godt aen hem Aaron ſijn Broeder / op dat die de mondt ſoude weſen tot Pharao / Exod. 4: 16. Aäron ſal u tot een mondt zijn. Exod. 4: 3/4/6/7.

C. Vrage. Heeft Moſes eyndelijck deſe laſt aengenomen?

Antw. Ja hy: want verſekert zijnde door deſe teyckenen/ ſoo is hy naer Egypten gereyſt/ Exod. 4: 20. Moſes nam ſijn Vrouw, ende ſyne Sonen, ende voerdeſe op Ezelen, ende keerde weder in Egypten-landt. Exod. 4: 18.

D. Vrage. Dienden niet wat bysonders voor/ als Moſes onderwege was?

Antw. Ja het: want dewyle Moſes verſuymt hadt ſijn Kindt te beſnyden/ ſoo quam Godt hem tegen om hem te dooden:

Maer

Digitized by Google

Maer Zippora dit ſiende / beſneedt terſtondt haer Soon in een roozigh gemoedt/ en alſoo wierdt ſy behouden/ Exod.4:25. Zippora nam een ſteenen mes, ende beſneedt de voorhuyt hares Soons. Exod.4:24/26.

B. Vrage. Wat ontſtingh Pharao deſe laſt Godts?

Antw. Pharao ſeyde/ dat ſy het Volck niet wilde laten trecken/ om dat ſy Godt niet en kende: Daer-en-boven ſoo verſwaerde ſy de laſten van de Iſraeliten / ſoo datſe tegen Moſen begonden op te ſtaen/ en te klagen/ dat ſy oorſaeck was van haer harder ſlaverye / Exod. 5 : 2. Pharao ſeyde, wie is de Heere, wiens ſtemme ick ghehoorſamen ſoude om Iſraël te laten trecken? Exod. 5 : 6/7/8/21.

C. Vrage. Is Pharao alſoo verharde gebleven?

Antw. Neen ſy / maer ſy is door verſcheyde plaghen ſoo van Godt aen-ghetaſt, dat hy eyndelijck gedwongen is geweeſt/ om de kinderen Iſraëls uyt ſijn lande te laten vertrecken / Exod. 5 : 24. De Heere ſeyde tot Moſe, nu ſult ghy ſien wat ick aen Pharao doen ſal, want door een machtige handt ſal hyſe laten trecken.

C. Vrage. Wat plagen heeft Godt gheſonden over Pharao en over ſijn Volck?

Antw. Deſe thien plagen:

(1.) Al het water is in bloedt verandert / 't welck ſeven dagen heeft gheduyrt/ Exod. 7:20. Al het water wierdt in bloedt verandert in de Reviere. Exod.7:15/21.

(2.) Het lande is vervult met Voſſchen / Exod. 8 : 6. Aäron ſtreckte ſijn handt uyt over de wateren van Egypten: ende daer quamen Voſſchen op, ende bedeckten Egypten-landt.

(3.) Het ſtof is in Luyſen verandert/ Exod. 8:17. Aäron ſtreckte ſyne handt uyt over het ſtof, ende daer quamen Luyſen aen den Menſchen, en aen het Vee.

(4.) Daer quam een groote menighte van Onghediertе/ Exod. 8:24. Daer quam een ſware vermenginge van ongediertie in Pharaos huys, ende in de huyſen ſyner Knechten.

(5.) Een ſware peſtilentie quam over het Vee van de Egyptenaren/ Exod.9:6. Al het Vee der Egyptenaren ſtorf.

(6.) Daer quamen veel ſweeren aen de Egyptenaren/en aen het Vee/ Exod.9:10. Moſes en Aäron namen aſſche uyt den oven, ende ſtroydeſe na den Hemel, doe werden daer ſweeren, uyt-brekende met blaerkens.

(7.) Daer viel een ſwaren Hagel / met Vyer ghemenght / maer door het Vee en de Vruchten ſijn bedroven gheworden/Exod.9:23. Doe ſtreckte Moſe ſijn ſtaf uyt na den Hemel, ende de Heere gaf donder, en hagel, ende het vyer ſchoot na de aerde.

(8.) De menighte van Springh-hanen bedroven het ghewaſch des lants/ Exod. 10 : 14. De Springh-hanen quamen op over het gantſche landt van Egypten.

Digitized by Google

(9.) Een verſchrickelijcke duyſternisſe quam oock het gantſche landt van Egypten/ Exod. 10:22. Daer wert een duyſterniſſe over den gantſchen Egypten-lande, drie dagen.

(10.) Godt heeft eyndelijck door een Engel alle Eerſt-geborene onder Menſchen en Vee gedoodt/ Exod. 12:29. Het geſchiede in der middernacht, dat de Heere alle eerſt-geborene in Egypten-landt ſloegh.

B. Vrage. Hoe dryeghd ſich Pharao onder alle deſe plagen?

Antw. Hy was ſomtijdts ſeer bewoghen / belooverlijck/ ſierende dat de ſlinderen Iſraels in het landt Goſen dry gingen: Hy verſocht dat Moſes en Aaron voor hem bidden wilden: Hy ſtondt eerſt toe dat het Volck ſoude vertrecken/ doch dat haer Kinderkens/oſte ten minſten haer Vee in Egypten ſouden blyven: maer als hem dit niet wierdt toe-geſtaen/ ſoo verhardde hy t'ſtickens ſyn herte/tot dat onder het doodten der Eerſt-geboorne/ oock ſyn eyge eerſt-geboorne Soon/ die op ſyn Throon ſoude ſitten/ oock ontquam: Hier door wierdt hy nieuwers ſyn Volck ſoo onſtelt/ datſe het Volck Iſraels uyt haer Landt dreven/Exod. 12:33. De Egyptenaers hielden ſterck aen by Pharao, haeſtende om het volck Iſraels uyt haer landt te dryven. Exod. 11:24.

B. Vrage. Waer door mag Pharao ſoo verhardt teghen Godts voorgaende plagen?

Antw. Behalven Godts byſonder oordeel / waer door hy het herte van Pharao verhardde/ ſoo verderfde hy verſtockte / door dien hy ſagh dat ſyn Toovenaers oock dergelijcke tekenen na boots den/ Exod. 7:22. De Egyptiſche Toovenaers deden oock alſoo met hare beſweeringen. Exod. 11:10.

Avondt-geſangh

Op de vijfde Dagh van de Maende.

Stemme: Pſalm 18. Ick ſal u lieven en dienen oendrachtigh, &c.

I.

ALs Joſeph doodt was/ konden ſyne vyanden
De oude gunſt by Pharo niet meer vinden:
Hy ſpyarck: doodt 't manlijck zaedt in de geboort/
Of maeckt dat 't moeder haer al t'ſamen verſmoort:
De Mordery wordt haer Konſtje in wat vreſen;
Maer 't Volck moſt ſoo haer Moſes niet verliesen:
Op lagh in 't water/ tot de Dochter quam
Van Pharao/ die hem tot haer Soon aennam.

By

Digitized by Google

2.

Hy wierdt in Hoofsche wijsheydt onderweſen:
Hy voodt d'Egyptenaer/ om troſt geresen;
Maer weerſtende voor Pharoos ongena/
Hy vlucht en trouwt in Midian Zipporа.
Het Volck verſuchte onder ſwaere laſten:
Godt mouw' door Moſes 't Volck hier van ontlaſten.
Godt ſpraeck met Moſes uyt een brandend' tyer:
En ſpo' : ſeght Pharo/ laet dit Volck van hier.

3.

Als Moſes ſoo tot Pharo niet dorſt ſpreken/
Soo heeft hem Godt gemoedight door een teeken:
De Koningh wilde 't Volck niet laten gaen;
Daerom moſt Moſes 't Landt met plagen ſlaen:
De ſtroom wierdt bloedt: De Dorſchen en de Luyſen/
En ander quaedt bedorf het Veldt en Huyſen:
Hoch was de Koningh hardt; maer door de moorde
Van d'Eerſt-geboorne ſondt hy 't Volck ſelfs voort.

Van Iſraëls Uyt-tocht uyt Egypten tot Joſua.

De ſeſte Dagh.

C. Vrage. Wanneer is Iſrael uyt Egypten getrocken?

Antw. Als ſy nu twee hondert en dry-tich jaer daer in gewoont hadden: En dat des nachts / als ſy beſich waren met het Paeſch-lam te eten/ welck Feeſt ter gedachtenisſe van deſe Uyt-tocht is ingheſtelt/ zijnde de veerthiende dagh van de maendt/ Exod. 12: 34. Sy namen hare deegh-klompen gebonden in hare kleederen, op haer ſchouderen. Exod. 12:4/14/18/19/22. Leu. 23:5/6.

B. Vrage. Is Iſrael als een arm Volck uyt-getrocken?

Antw. Ja/ verarmt op haer ſelven/ maer op Godts laſt leenden ſy veel goude en ſilvere vaten/ ende trocken daer mede henen/ Exod. 12:35. Sy hadden vande Egyptenaren ge-eyſcht goude vaten, ende ſilvere vaten, en oock kleederen. Exod. 12:36.

B. Vrage. Waer na toe trock al dit Volck Iſraels?

Antw. Dit Volck/ ſterck zijnde ſes hondert duyſent Mannen/ behalven de Vrouwen/ kinderen/ en veel vermenght Volck/ zijn van Godt ghelaidigh gheleydt door een voor-gaende Wolcke/ die des daeghs duyſter was/ en des nachts licht: En alſoo zijnſe ghecomen van Rameſes na Succoth, Exod. 13: 21. De Heere toogh voor haer, des daeghs in een wolck Columme, en des

Digitized by Google

nachts in een vyer Columme. Exod. 12: 37/38.

A. Vrage. Heeft Pharao dit Volck vzeedtſaem laten trecken?

Antw. Neen hy: maer beroutw krygende/heeft hyſe na-gejaeght met vier hondert Wagenen/en hy heerſte achterhaelt op de Zeeſyde/Exod. 14:9. De Egyptenaers jaeghdenſe na, en achter-haeldeſe. Exod. 14:3/4/5/6.

C. Vrage. Hoe liep dit af?

Antw. Godts Volck ſeer benaeuwt zijnde/waeren op Moſes ſeer vergramt: Doch Moſes tot Godt om hulpe biddende/ſoo heeft de Heere de Zee ghekloofft: Waer door Iſrael drooghs-voets is door-gegaen; maer Pharao haer nabrandende/iſt met al ſijn Volck verdroncken/behalve Godt de wateren hebbe weder-keeren/Exod. 14: 22. De wateren waren haer tot een muyr, tot haer rechter, en tot haer ſlincker-hand. Exod. 14:25/26/30.

C. Vrage. Hoe ginghet Iſrael voort?

Antw. Verreyſende vande Zee af/na dat ſy Godt met een Loſſangh ghedancket hadden/quamen ſy te Mara, alwaer ſy murmureerden over de bitterheyde van het water; doch Moſes maeckte het ſoet/door een hout dat hy daer in wierp/Exod. 25: 24. Doe murmureerde het volck, ſeggende, wat ſullen wy drincken. Exod. 15: 25/26.

C. Vrage. Waer weder-voer Godts Volck in het voort-reyſen?

Antw. Sy quamen in een dorre Woeſtyne Sin, daer haer broodt ontbrack/maer alter als ſy murmureerden/ſoo gaf Godt het Manna alle dage/'t welck alſo een kleyn zaetje 's morgens met den dauw op de aerde lagh/en dan moſt op-gegadert worden/Exod. 16:15. Moſe ſeyde, dit is't broodt, 't welck de Heere u te eten gegeven heeft. Exod. 16:3/14/15.

A. Vrage. Moſten ſy dit Manna alle morgen vergaderen?

Antw. Neen: Want op den Sabbath dan moſten ſy rusten/daerom gaf Godt daegs te voren voor twee dagen Manna/Exod. 16:5. Op den ſeſten dagh ſal het dobbelt zijn. Exod. 26:23.

A. Vrage. Ontbrack haer allerlijſt broodt?

Antw. Sy murmureerden oock over gebrack van vleeſch/daerom liet Godt veel Quackelen op-komen/Exod. 16: 13. Het ghe-ſchiede aen den avondt, dat daer Quackelen op quamen, die het Leger bedeckten.

C. Vrage. Was'er niet wat byſonders in het Manna?

Antw. Ja: Want het viel dobbelt daeghs voor de Sabbaths: Het viel op de Sabbaths niet: Het ſmolt als de Son daer op ſcheen: Het ſtonck als men het tot des anderen daeghs bewaerde/behalven dat voor den Sabbath wierde bewaert: En in Aarons kruyckie: Ende als ſy 't huys quamen/ſoo hadt noch eben veel vergadert/Exod. 16:18. Die veel vergadert hadde, als ſy het maten in een Gomer, hadt niet over, en die weynigh vergadert hadt, quam niet te kort. Exod. 16:19/18/36.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Hoe ginghy het Iſrael voort voorders?

Antw. Te Raphidim komende/ twiſtedenſy met Moſe over gebreck van water/ waerom die plaetſe genaemt is Maſſa en Meriba, 't welck ghetolckt wierdt / als Moſes de Rotzſteen in 't ghebergte Horeb ſloegh/ en dat alſoo veel waters daer uyt voort quaith/ Exod. 17 : 1. Daer was geen water voor het volck om te drincken. Exod. 17:5/6. Pſal. 95:8/9.

B. Vrage. Hebben ſy in het voort-reyſen geen Vyandt vernomen?

Antw. Ja ſy : Want de Amalekiten ſijn haer in het achterſte in-ghevallen / waer tegen Joſua een ſtrijdt voert/ en Moſes badt op den bergh Horeb : Voch gemerckt dat Joſua de ſterckſte was / ſoo lange als Moſes handen waren op-geheven in 't bidden/ ſoo hebben Aäron en Hur ſijn handen onderſtut tot dat Amalek geſlagen was/ Exod. 17:11. Terwijl Moſes ſyne handen op-hiet, ſoo was Iſraël de ſterckſte. Exod. 17:8/12/13/14.

C. Vrage. Hoe ſtont het onderuſſchen inet de Vyenden van Moſes Vrouw?

Antw. Jethro is met Zippora ſijn Dochter met beyde haer Soonen by Moſes gekomen/ en heeft hem raedt gegeven/ om door Onder-hooft-mannen het Volck beter te regeeren / Exod. 18 : 21. Jethro ſeyde, ſiet omme onder alle den volcke na kloecke Mannen. Exod. 18:2/20/25.

C. Vrage. Hoe ginghy het al voort met Godes Volck?

Antw. Sy quamen / na deſe Wetrorie / by den bergh Sinai; alwaer Moſes op-klom/ om Godes Wetten te ontfanghen/ ghelyck hy na weerrigh haghen vaſtens / de ſelvighe heeft ontfanghen / het Volck ghelaſt zijnde / met bereydt te zijn om de Wet te hooren / Exod. 19:15. Hy ſeyde tegens het volck, weeſt gereet tegen den derden dagh, en niemandt naderde tot de Vrouwe. Exod. 19:3/9.

B. Vrage. Wat Wetten heeft Godt dan Moſes gegeven?

Antw. Godt gaf hem de politijcke Wetten/ als oock de ceremoniale, nevens de ordre van het bouwen des Tabernakels: Maer inſonderheydt ſchreef Godt de morale Wet der thien Gebodden met ſijn eyge Vinger in twee ſteene Tafelen / Exod. 31 : 18. Godt gaf Moſes twee ſteene tafelen, geſchreven met den Vinger Gods. Exod. 20:23/ Ff.

B. Vrage. Hoe droegh ſich het Volck/ terwijl Moſes op den Bergh was?

Antw. Sy bewoogen Aäron om een guilde Kalf te maken / waer voor ſy dansten en ſperden / 't welck Moſes af-komende ſoo ontſtelde/ dat hy de twee ſteene Tafelen in ſtucken ſmeet (waerom hy daer na met nieuwe Tafelen wederom weerrigh dagen moſt waſſen) en belaſte dat de Leviten met ſwaerden onder het Volck ſouden ſlaen/ de welcke drie duyſent hebben ghedoodt/ eyge Vyenden niet verſchoonende/ Exod. 32:4. Aäron maeckte een gegoten Kalf. Exod. 32:19/27/28.

Digitized by Google

A. Vrage. Is den Tabernakel-bouw voort-gegaen?

Antw. Ja: Want als het Volck genoeglijcken veel geſchenckens bjachten tot dit gebouw / ſoo hebben Bazaliel, en Aholiab, vermits niet Godts Geeſt / daer toe allerley konſtighe wercken ghemaeckt; En Aaron is tot Hooge-prieſter in-geſtelt met ſijn Soonen/Exod. 40:17. Het geſchiede in het tweede jaer, in de eerſte maendt, op den eerſten der maendt, dat de Tabernakel opgeresht wiert. Exod. 32:2. Exod. 28:1/2.

B. Vrage. Was dit Gebouw na Godes wel-behaghen gemaeckt?

Antw. Ja: maer van dit het reysen was / dat de Heere met een Wolcke des daegs/en met een Vyer-columne des nachts altijdt over de Tabernakel was: en als Iſraël verreysen ſoude/ ſoo lichte die Wolcke ſich ſelven op/ en weys den wegh aen/ Num. 9: 17. Na dat de wolcke op-geheven was, alſoo verreysden ook de Kinderen Iſraëls. Num. 9:15/16/18/19.

C. Vrage. Zijn Aarons Soonen getrouw geweeſt in haer prieſterlijcke bedieninge?

Antw. Niet alle / want Nadab en Abihu, namen hver hangende tot den Altaer/ ſijn dooz het hver verſtorben/ 't welck Aaron ſijdſaemelijck aenſagh / Lev. 10:2. Doe gingh een vyer uyt van het aengelichte des Heeren, ende verteerdeſe. Lev. 10:1/3/4.

C. Vrage. Voz maeckte het Iſrael/ als ſy van Sinai vertrocken?

Antw. Als ſy na Pharan verreys den/ſoo begonden ſy te twijgen van het Manna, begerelgh zijnde om Vleeſch te eten: Soo heeft Godt in voozmigheydt wederoom Quackelen doen op-komen in groote menighte / ontrent thver elien hoogen de aerde een maendt langh; welck Vleeſch noch in haer mont zijnde/ ſoo doodde de Heere vele van haer vooztreffelijckſte Mannen / Num. 11: 21. Doe voer een windt uyt van den Heere, en raepte Quackelen by de Zee. Pſal. 78:12/30/22/27/29.

A. Vrage. Is 'er dooz-gaens goede vrede geweeſt tuſſchen Moſes, en tuſſchen Aäron?

Antw. Niet altijdts: Want Aäron en Mirjam ſijn Suſter/ſijn met Moſes in woozden ghevallen van wegheu Zippora Moſes Vzouw: Waer oder Mirjam van Godt met melaef/ heyde is ghe-ſlagen/ doch is dooz Moſes ghebeden wederom ghenesen / Num. 12:12. Moſes bad, Heere laetſe doch niet zijn als een doode. Num. 12: 1/14/16.

A. Vrage. Is Iſrael altijdts in die Woeſtijne gebleven?

Antw. Neen: Maer reysende om in Canaan te komen / heeft Moſes twaelf Mannen/uyt eicke Stam een Man/ uyt-geſonden om Canaan te beſichtigen / waer onder waren Joſua, Moſes Vierwaer/ en Caleb die nu beerelgh jaer oudt was/ Num. 13:2. De Heere ſeyde, ſendet u Mannen uyt die Canaan verſpieden.

E. Vrage. Wat redinghe bjachten ſy wederoom van het Landt Canaan?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Als ſy nu na verrigh dagen wederom quamen / ſoo gerupghden Joſua en Caleb dat het een ſeer goedt landt was/waerom ſy tot bewijs / een tros Druyven hadden af-ghesneden / die ſy tuſſchen haer beyden aen een ſtock droegen; maer de andere Mannen ſeyden dat de Inwoonderen ſeer groote Lieden waren / datſe ſeer ſtercke Steden hadden / en hier door wierde al het Volck ſoo verſchrickt / datſe wederom na Egypten wilden reysen / Num. 14: 4. Sy ſeyden d' een tot den anderen, laet ons een hooft op-werpen, en weder-keeren na Egypten. Num. 13:25/26/32.

C. Vrage. Hoe voeren doe de Kinderen Iſraels hier over?

Antw. Als Moſes, Aäron, Joſua, en Caleb, het Volck met bidden en ſmeecken te vergeefs ſochten te ſtillen: ja datmen haer hier om ſoude doodt ghesteenight hebben / ten waere de Heere het belet hadde: Soo ſeyde Godt haer tot ſtraffe op / dat alle die boven de twintigh jaer oudt waren / behalven Joſua en Caleb, in de Woeſtyne ſouden ſterven: En datſe veertigh jaer / volgens de veertigh dagen der verſpiedinge / in de Woeſtyne ſouden moeten blijven: De Verſpiders wierden dadelijk gedoodt door een plaghe / Num. 14:23. De Heere ſeyde, geene van die my geteghen hebben, ſullen dat landt ſien. Num. 14:29/34/36.

C. Vrage. Hoe gedroegh ſich het Volck/als ſy dit dreygement hoorden?

Antw. Doe wilden ſy terſtont gaen op-trecken tegen haer Vyanden / doch als haer Moſes dit af-riedt / en ſy nochtans henen wilden/ſoo wierdenſe van de Amalekiten en Canaaniten geſlagen/ Num. 14: 12. Moſes ſeyde, en treckt niet op, want de Heere en ſal in het midden van u niet zijn. Num. 14:40/45.

C. Vrage. Waren nu de Kinderen Iſraels al dichte aen Canaan gekomen?

Antw. Ja / maer de Heere bedw haer wederom te rugge trecken de Woeſtyne in/ maer in ſy noch acht-en-dertigh jaer ſouden moeten om-dolen: 't welck oock ſchijnt onder de redenen gheweeſt te zijn/ waerom dat Corah, Dathan, en Abiram tegen Moſes en Aäron zijn op-geſtaen/ met noch twee hondert en vijftigh aenſienlijcke Mannen/ Num. 16:3. Sy ſeyden, daerom verheft ghy u lieden over de Gemeynte des Heeren?

B. Vrage. Hoe verginghen haer deſe Rebellie?

Antw. Corah/ Dathan / en Abiram / zijn met Vrouw en Kinderen in de aerde geſonken: En die twee hondert vijftigh Mannen zijn niet de hare / van het vyer verteert; 't welck / als het van het gantſche Volck met murmureeringhe was aengheſien/ zynder noch veertien duyſent en ſeven hondert van den Heere door een plaghe ghedoodt: Welcke plaghe door tuſſchen-komen van Aäron noch verſoendt wierdt / Num. 14: 33. Sy voeren neder, ſy, ende alles wat haer was, levendigh ter hellen. Num. 16: 35/41/46/47.

Digitized by Google

C. Vrage. Hoe wierdt Aaron verſtreckt in ſijn ampt voor het ooge van gantſch Iſrael?

Antw. Als/ op Godts laſt/ uyter Stammen een ſtaf nam/en datſe deſelvige op een in den Tabernakel lepden / ſoo wierdt Aarons ſtaf des anderen daeghs alleen gefien / datſe bloepde/ en Amandelen droegh/ dewelcke oock bewaert wiert / Num. 17:8. Aarons ſtaf bloeyde voor den huyſe Levi. Num. 17:2/9/13.

C. Vrage. Wat meder-voer Iſrael noch byſonders in de Woeſtijne?

Antw. Als nu de veertigh jaer ontrent om waren/ ſoo murmureerden ſy wederom over gebreck van water te Kades : Waerom Godt belaſte dat Moſes en Aäron de Rotzſteen ſoude ſlaen/ tweick ſy wel beden / ſoo dat water voort quam uyt de Rotzſteen ; maer dewijle ſy hem beden niet een heere dat doe niet ghelooghig genoegh en was/ twee-mael ſlaende met twyfelachtige woorden ; ſoo ſeyde Godt haer tot ſtraffe op/dat gelijck Mirjam mede geſtorven/ſy oock alſoo bepde in de Woeſtijne ſouden ſterven / Num. 20 : 12. Godt ſeyde tot Moſes en Aäron, om dat ghy lieden my niet geloofft hebt, dat ghy my heylighdet voor de kinderen Iſraëls, daerom en ſult ghy lieden deſe Gemeynte niet in-brengen in het landt 't welck ick haer gegeven hebben. Num. 20:1/2/3/11/20.

A. Vrage. Is Aaron in de Woeſtijne geſtorven?

Antw. Ja : Want als ſy nu tot den Bergh Hor ghekomen waren / dewijle de Koninghn van Edom haer weygerde de doorr-tocht door ſijn Lande/ ſoo is Aaron op dien Bergh geſtorven/ oudt ſijnde hondert dryé-en-twintigh jaer / al-waerens ſijn Soon Eleazar in ſijn plaetſe geheyligt synde door Moſen tot Hooge-prieſter/ Num. 20: 26. Godt ſeyde tot Moſe, treckt Aäron ſyne kleederen uyt, en treckt ſe Eleazar aen : Want Aäron ſal verſamelt worden tot ſynen volcke. Num. 20:18/28.

Avondt-geſangh

Op de ſeſte Dagh van de Maendt.

Stemme : Pſalm 103. Mijn ziele wilt den Heer met Lof-ſangh pryſen, &c.

1.

GOdts Iſrael trock wtgheydigh uyt Egypten :
Doe Pharo ſagh dat 't Volck heen ſoo ontſlipten/
Soo trock hy haer gewapent achter aen :
Godt gaf een wegh door 't roode Meyr ; ſy gingen
Daer door : maer Pharo met ſijn Volck vergingen :
En ſtracks docht Amalech haer weer te ſlaen.

Hier

2.

Haer wegh na Canaan was door Wilderniſſen:
Eerſtont begonden ſy haer Dranck te miſſchen:
Godt gaf haer Manna: 't water was ook op:
De ſteen gaf waters: doe quam Godt ook ſtreen
Door Iſrael verſchepte nieuwe Weeren:
Door Moſes dienſt op Sinaes hooge top.

3.

't Wergeerigh Volck begon een half te eeren:
Waer na ſoo hontſaen ſy het Huys des Heeren
Door offer-vyer/ en ander heyligh lichr.
Sy wierden graegh na Vleeſch; de Quack'len quamen
Die 't hongerigh Volck begeerigh na haer namen:
Doe hergen ſy van Canaan 't gerucht.

4.

't Lantt wiert verſpiet: de tydingh was verſchepden/
Deers murmureerden/ en die bitter ſchreyden:
En Korah maechte oproer onder 't Volck;
Doe quam haer vyer en broſe Slangen quellen:
't Oproerigh Rot ſonck lebendigh ter Hellen:
En Aarons dienſt beveſtigde een wolck.

Van Joſua tot Gideon.

De ſevende Dagh.

B. Vrage. Heeft Iſrael met ghedultigheyde die veerrigh jaer in de Woeſtyne voorts over-gebracht?

Antw. Neen: Maer gelijck ſy te voren hadden gemurmureert over het ghebreck van ſpijſe en dranck/ ſoo begonden ſy daer over wederom te murmureeren/ en ook eyndelijck over de lange reyſe na Canaan: Soo dat Godt daerom vyerighe Slangen ſondt/ die haer doodtſlickte veten gaven/ Num. 21:4. Des volcks ziele wierdt verdrietigh op deſen wegh. Num. 21:5/6.

A. Vrage. Wat raedt hadden ſy tegen deſe Slanghen?

Antw. Als ſy haer ſonden bekenden/ ſoo belaſte Godt dat Moſes een metalt Slange ſoude oprechten/ en die deſelvige aenſagen/ wierden geneſen/ Num. 21: 9. Mole maeckte een kopere Slange. Joan. 3:14/15.

C. Vrage. Hadde dan Iſrael ſoo een moeyelijcke reyſe inde Woeſtyne/ datſe daer over ſoo verdrietigh wierden?

Antw. Al de moeyelijckheyde over-quam haer van weghen haer ſonden: en noch was Godt ſoo genadigh/ dat haer voeten van het gaen niet en ſwollen/ noch te haer Schoenen en Kleederen verou-

Digitized by Google

onderden / Deut. 8 : 4. Uwe kleedinghe en is aen u niet veroudert. Deut. 29:5.

C. Vrage. Wanneer begonden ſy eyghen beſittinghen en landen te bekomen?

Antw. Als de Koninghe der Amoriten wegghorde Iſrael doorſijn landt te laten trecken / maer als hy met Heldaten haer in't gemoedt trock / ſoo ſloegen ſy hem / en namen ſijn landt in : Soo beden ſy ook Oh, den Koninghe van Balan, al waer hy een groouten Reus ; en ſy namen in teſtigh bermaynde Heden / Num. 21 : 24. Iſraël nam ſijn landt eerfelijck in beſittinge. Deut. 2:26/28. Deut. 3 : 1/2/3.

C. Vrage. Hoe ginghet met de Moabiten?

Antw. De Koninghe Balack ontboodt Bileam de Toouerenaer / om Iſrael te vervloecken : Doch als Godt den vloeck beletrede ; ſoo riedt Bileam daer ſijn Wyouw-lieden in het Leger Iſraels ſouden ſenden / om haer tot afgoderye met Baal-Peor, en tot hoererye te brengen / Num. 22 : 7. De oudſte der Moabiten quamen tot Bileam. Num. 22:12. Num. 23:23.

C. Vrage. Wy wat maniere beletrede Godt den vloeck?

Antw. Als Bileam Godt waerghde of hy Balacks gebodt ſoude inwilligen / ſoo verbroodt hem dit de Heere: Als hy daer na eenwel henen reyſde / ſoo wiert hy op den wegh van een Enget beet / Num. 22:1/2/7/22.

C. Vrage. Hoe beletrede dit den Enget?

Antw. Als Bileam op ſijn Exelinne reedt / ſoo bromgh hem de Exelinne teghen de muyr van de wegh / waent ſy ſagh den Enget: Als Bileam de Exelinne ſloegh / ſoo begon de Exelinne te ſpreken / en ſlaeghde over dit ſlaen : Doe ſagh Bileam den Enghel ook : eben-wel reedt hy voort na Balack toe / Num. 22:22/35.

C. Vrage. Hoe ginghet / doe Bileam by Balack quam?

Antw. Bileam ſcheen ſeer af-heerigh te zijn van yemt te doen dat Godt miſhaeghde : Hy ſeyde / dat hy Godt niet wilde onghehoorſaem zijn / om heele hunſen vol gelts : Eben-wel begon hy ſeven Altaren te houwen / om te ſien of het vloecken ſoude komen plaetſe hebben : En als hy voelde dat Godt hem niet toe-liet te vloecken / maer dat hy Iſrael moſt zegenen / ſoo ginghy na een andere plaetſe / en houwde weder om ſeven Altaren / om te beſien of hy van daer ſoude vloecken : Doch doe hy ſich wende / hy konde tot geen vloecken komen / maer hy moſt Iſrael zegenen : Soo dat Balack hier over ſeer verſtoort wierdt. Num. 23.

B. Vrage. Hoe viel het uyt in het Leger Iſraels?

Antw. Sy vervielen tot de afgoderye, en tot de hoererye, 't welck Godt ſoo vertoornde, dat'er vier-en-twintig duyſent ſtarven : en te dat na Godts laſt alle de Overſte die ſchuldigh waren, wierden opgehangen / Num. 25:16. Die plage wiert ontſteken over de vergaderinge des Heeren. Apoc. 2:14.

Vrage.

Digitized by Google

A. Vrage. Warender geen Godtzalige die tegen deſe ſonden hebben geſtreden?

Antw. Ja het: Want Pinehas de Soon van Eleazar doogſtack Simon een Oberſte / met Cosbi de Midianitiſche Hoere: Waer door Godts toorn ſtilde / en aen Pinehas beloofde Godt het ampt van Hooge-prieſter. Num. 25: 11. De Heere ſprack, Pinehas heeft mijn grimmigheydt af-gewende.

A. Vrage. Hoe ginghy het met het Landt der Moabiten en Midianiten?

Antw. Iſrael heeft haer Landt in-genomen/doodende bijſ Koninghen/ en ooch Bileam; nevens alle Mannen / en alle beſlapen Vrouwen: Behoudende den beupt en de Maeghden voor haer / Num. 31: 17. Doodet al wat manlijck is. Num. 31: 8, 12.

B. Vrage. Voor wie waren deſe Landen/die noch aen deſe zyde der Jordane lagen?

Antw. Ruben, Gad, en de halve Stamme Manaſſe hebben deſe beſittinge ontfangen/ doch onder belofte/ dat de Mannen moſten mede oberrecken van de andere Stammen aen haer beſittinghe te helpen/ Num. 32: 32. Wy ſullen gherustet overtrecken, en onſe beſittinge ſullen wy nemen aen deſe zyde der Jordane.

B. Vrage. Heeft Moſes dit alles noch uyt-gevoert?

Antw. Ja-jy / maer nu was ſijn ſterf-dagh gekomen: ſoo ſtelde hy dan Joſua in ſijn plaetſe / hy dede ſijn laetſte Predicatie / hy klom op den Bergh Piſga, hy ſagh Canaan van verre / en alſoo ſtorf hy op den Bergh/ende ſijnde hondert en twintig jaer/ Deut. 34: 5. Alſoo ſterf Moſes, de Knecht des Heeren in den lande Moab. Deut. 34: 9. Deut. 33: 1.

C. Vrage. Wat dede Joſua terſtont?

Antw. Hy vermaende het Volck om gereet te ſijn tot de overtocht/ over de Jordane/ ende ſondt twee Mannen uyt om Jericho te verſpieden/ Joſ. 2: 1. Joſua ſondt twee Mannen die het landt heymelijck beſpieden ſouden. Joſ. 1: 11.

A. Vrage. Hoe is het met deſe Verſpieders gegaen?

Antw. Sy quamen ter herberge by de Hoere Rahab, doch ontdeckt ſijnde by de Koninghy van Jericho / ſoo heeffe Rahab op haer ſolder verborgen / en des nachts door haer venſter uyt-gelaten / met verraet / van de vyanden voor Iſrael / en met bedinghy van verſchoontinghe haers levens / en van de hare: Alſoo ſijn deſe Mannen wederom by Joſua gheſonden / Joſ. 2: 23. De Mannen vertelden Joſua, al war haer weder-varen was. Joſ. 2: 3 / 4 / 9 / 15.

C. Vrage. Wat dede Joſua doe het tijde?

Antw. Hy voerde Iſrael door de Jordane/ die de Heere tot een dwongen weghy voor haer maerckte/ en leyde haer alſoo in Canaan / beſpijdende het Volck dat noch onbeſneden was: Oock Paſcha houdende in het open veldt / met over-jarigh Koorn / ſoo dat het

Manna

Manna doe op-hielt / Ios. 5 : 16. Doe trock het volck over, tegen over Jericho. Ios. 5:3/10/11/12.

B. Vrage. Quam Josua geen Steden in?

Antw. Ja hy: Want hy nam terstont Jericho in / en doode alles / uyt-gesondert Rahab en de hare: Verbiedende eenige beuyt te rooben / maer hy wilde dannen alles soude verbrandet / Ios. 6:21. De muyr viel, ende 't volck klom in de stadt. Ios. 6:22/20.

B. Vrage. Op wat maniere nam hy Jericho in?

Antw. Josua gebiedt, dat paer een soude een Basuyne nemen, en alsoo blasende gingh hy eenmael daegs om de Stadt: Op den seventsten dagh / gingh hy alsoo met het Leger / seven-mael om de Stadt / en doe viel de Stads-muyr van Jericho om-verre / en Josua nam de Stadt in / Ios. 6:20/22.

A. Vrage. Heeft sich yemandt aen den verbannen Beuyt besondigt?

Antw. Ja het: Want Achan verberghde twee hondert silvere sickelen / een Babylonisch overkleedt / en een gulden tonge; waerover hy met de sijne is doodt gesteenight en verbrandt / Ios. 7 : 1. Achan nam van 't verbannene. &. 25.

C. Vrage. Hoe wierdt Josua dit gewaer?

Antw. Als het Volck de stadt Ay meynde in te nemen / soo wierdense geslagen; hier upt verstaende dat de Heere vroomigh was om eenige sonde / soo hebben alle Stammen het lot getrocken / en eyndelyck is Achan getroffen / die sijn dieverye heeft bekent / Ios. 7:20. Achan seyde, ick hebbe alsoo gedaen. Ios. 7:5/13/14.

R. Vrage. Hoe is het Achan hier over gegaen?

Antw. Ja dat Josua hem tot helpdenisse van sijn sonden hadde gheboden / soo hebben sy hem ende sijn Ouysghesin met steenen doodt ghesteenight / ende een steen-hoop op haer doode lichamen getrocken / Ios. 7.

C. Vrage. Wierdt de victorie van Israel hier door gestut?

Antw. Doe Achan ghestraft was / namen sy de stadt Ay met list ghegrepen in; en ginghen alsoo voort tot darse een-en-dertigh Koningen hebben overwonnen / doodende meest alle In-geseetene van Canaan / die sy overwonnen / Ios. 11 : 23. Alsoo nam Josua dat landt in. Ios. 8:22.

B. Vrage. Hebbense dan gheen Inwoonders van Canaan verschoont?

Antw. Als de Gesanten van de Gibeoniten quamen / voyde soetsoerkende / ende seyden van darse seer verre daer van daen woonden / soo hebben de Oversten in Israel een Verbondt met haer ghemaeckt / sonder darse daer over Godt vraeghden: hier door zijn de Gibeoniten in het leven ghebleven / en zijn ghemaeckt tot Dienstknechten van Israel / Ios. 9:27. Josua gaffe over tot Hout-houwers, ende tot Water-putters. Ios. 9:4/5/15/22.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Wat deden de Gibeoniten om Iſrael te abuſeren?

Antw. Sy hadden oude verſtheurde lieden-aen-gheſcrocken / en hadden oude Leder-ſacken met verſchimmelt broodt mede gheſtommen / haer houdende / als of ſy ſoo verre woonden / dat dit alſoo door het langhe reyſen was gheſchiedt / daer ſy nochtans dicht in Canaan woonden / hier door wiert Joſua bedroogen / Joſ. 9.

C. Vrage. Hoe maeckten het Iſrael met alle deſe ingenomen Landen en Steden?

Antw. Als ſy nu ontrent ſes jaren hier in beſitt waren geweeſt / ſoo hebben ſy tot ruſt gekomen zijnde / de Landen aen yder Stamme door het lot uyt-gedeelt / behalven dat men aen de Stamme Levi geen erf bet gaf / Joſ. 14:1. Dit is nu 't gene de Kinderen Iſraels ge-erft hebben. Joſ. 13:33.

B. Vrage. Hoe maeckten het Ruben, Gad, en de halve Stamme Manaſſe?

Antw. Sy verreyſden wederom te rugghe over de Jordane, na het Landt dat haer Moſes hadt gegeven: Eer ſy over de Jordane trocken / bouwden ſy een Altaer op den Oever; 't welck de andere Stammen hoorende / trocken op om reghen haer te oorloghen; maer verſtaende / dat het geen Altaer was om te offeren / maer alleen ter ghedachtenisſe / ſoo ſchepten ſy in vrede / Joſ. 22: 26. Wy ſeyden, laet ons een Altaer bouwen, niet ten brandt-offer. Joſ. 22: 6/10/27/33.

B. Vrage. Hebt Joſua geheel Canaan in-genomen?

Antw. Neen ſy: want ſy gheſtorven zijnde na dat ſy vijf-en-twintigh jaer geregeert hadt / oudt zijnde hondert thien Jaer; ſoo waeren der noch hier en daer eenighe Canaaniten overigh / die Iſrael niet hadt konnen verdrijven / Joſ. 15: 63. De Kinderen van Juda konden de Jebuſiten, Inwoonders van Jeruſalem, niet verdrijven. Joſ. 16: 10. Deut. 7: 22.

B. Vrage. Deden de Kinderen Iſraels geen moeyte om de overige Canaaniten te overwinnen?

Antw. Ja ſy: want Juda maeckte ſich eerſt op / met Simeon, om malkanderen tot haer Erflandt behulpigh te weſen: ende ſy overwonnen Adonibeſeck, af-houwende de duymen van ſyn handen en voeten / gelijck hy ſeventigh Koningen hadde gedaen / Jud. 1: 3. Juda ſeyde tot ſijn Broeder Simeon, treckt met my op in mijn lot. Jud. 1: 6/7.

C. Vrage. Hebben de Stammen Godts oyder gehoorſaht in het overwinnen der Vyanden?

Antw. Hier in alles / want Gode hadde belaſt de Vyanden te verdelgen / doch ſy maeckten ſe ſijns haer onder haer / waer over ſy van een Engel wierden beſtraft / en haer wierdt dit tot ſtraffe opgeleyd / dat de Vyanden haer tot diſteten en hoornen ſouden zijn / Jud. 2: 3. Sy ſullen u aen de zyde zijn, en hare Goden ſullen u tot een ſtrick zijn. Jud. 2: 1/2.

Vrage.

Digitized by Google

A. Vrage. Hoe ſtondt het andertuſſchen met het leven van de kin deren Iſraëls?

Antw. Soo lange als Joſua en de Oudſte in het leven waren die Godts wonderen hadden geſien/ ſoo leefden ſy redelijck wel Maer na haer doodt verviel Iſrael/ door het houtmelijchen met de Canaaniten/ tot afgoderye/ Jud. 2: 11. Doe deden de Kinderen Iſraëls dat quaedt was in de oogen des Heeren, en dienden de Baalim. Jud. 2: 7/8/10.

A. Vrage. Hoe voeren ſy hier over?

Antw. Godt ſondt haer Vyanden toe: De Koninghy van Mesopotamien overwon haer/ waer van ſy na acht jaren/ op haer de loof de heerereinghe/ verloſt wierden door Othniel, den Neef van Caleb, die Achſa ſijn Dochter ten Houwlijc hadde/ Jud. 2: 14. Sy konden niet meer beſtaen voor het aengeſichte harer vyanden. Jud. 3: 8/9.

C. Vrage. Heeft Iſrael ſich door voorgaen gheſtarckt dem deſe ſonden?

Antw. Neen: maer wederom tot afgoderye vervallende/ ſijnde ghevalten in handen van Eglon de Koninghy der Moabiten, en dat achtthien jaer langh/ Jud. 3: 14. De Kinderen Iſraëls dienden den Eglon. Jud. 3: 12.

B. Vrage. Wie verloſte haer doe?

Antw. Othniel gheſtorven ſijnde/ ſoo heeft de Heere Ehud verwerckt/ die onder ſijn van tot Eglon Godts laſt te openbaren/ hem een korte beghen in ſijn buyck ſtack/ en alſoo heeft hy Iſrael verloſt/ Jud. 3: 21. Ehud ſtack het ſwaerdt in ſijn buyck. Jud. 3: 20/30.

B. Vrage. Wat hebben ſy haer doe voorgaen van deſe ſonden?

Antw. Neen: Soo dat na tachtigh jaer ruſte/ de Philiſtynen haer over-meeſterden/ van welen haer Samgar verloſte/ ghewapent met een Oſſen-ſtock/ Jud. 3: 31. Samgar ſloegh ſes hondert Man met een Oſſen-ſtock.

C. Vrage. Hadden de Stammen noyt oorlogh tegen malkanderen?

Antw. Ja ſy/ want over het ſchenden van het Bij-wijf des Levijts/ te Gibea Benjamins, waeren de andere Stammen ſoo ontſtelt/ datſe die Boos doenders tot ſtraffe eyſchten; 't welck geweygert ſijnde/ trocken ſy tegen malkanderen ten ſtrijde/ waer in de andere Stammen verloren veertigh duyſent Mannen/ dat er maer ſes hondert over-bleven/ Jud. 20: 48. Sy ſetteden ook alle ſteden die gevonden wierden, in't vyer. Jud. 20: 37. Jud. 20: 13.

A. Vrage. Was Iſrael doe wel genuchtight tot een goet leven?

Antw. Neen: maer ſy voeren voort met quaet te doen/ en daerom ſondt Godt tegen haer Siſera, de Heyde-overſte van Jabin, Koninghy der Canaaniten/ met negen hondert yſere Wagenen/ die haer twintigh jaer onderdruckte. Jud. 4.

Vrage.

Digitized by Google

Vrage. Hoe wierdt Israel verlost?

Antw. Debora een Prophetersse en Richterresse in Israel / moedigde Barack aen te samen een schaer uyt te trecken met eenen dapperen Mannen/waer mede sy het gantsche Leger der Spanjaerden verslaegen/ en Sisera vluchtende / wierdt van Jael met een spijcker het hooft door-geslagen in syn slaep / Jud. 4: 16. Het gantsche Heyr-leger van Sisera viel. Jud. 4: 21.

Avondt-gesangh

Op de sevende Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 119. Wel-geluckzaligh is de Menschdie leeft, &c.

1.

NAdat Godts Volck gedoolt hadt veertigh jaer/
Soo namen sy het Landt der Amoriten;
Balach huyrde Bileam door tegen haer:
't Volck viel tot hoererij door Moabite.
Doch Pinechas nam 't Wraeck-swaerd in de handt/
Waer door hy 't wuyle paer de buyck op-ripte.

2.

't Volck won oock Moab. Midian ende Gad
Namen voor haer deels overwonnen Landen:
Wat restt de Hoofts after Menschen pad;
En Jo'ua nam d' opper-macht in handen:
Hy leyde 't Volck droogh-voets door de Jordaene
En socht terstont te strijden met Spanjaerden.

3.

Sijn eerste winst was 't schoone Jericho/
Wat Rahab had sijn Spions in-genomen:
Hy docht het soude voorts gaen even soo;
Maer Achans Dief-stal derd' de bloedt haest komen.
Godts Volck hadt eerst de nederlaegh voor Ay;
Doch Achans hoodt herstt haer den vloedt benomen.

4.

Sy dempten straeks met gantsch de Canaenijt:
Veel min dat 't Volck begon godtloos te leven.
De Philistijn en oock de Amorijt/
En and're meer deden 't Volck dickwils beven:
Tot Gode door Othniel/ door Ehuds swaerd/
Door Debora verlossingh heeft gegeven.

Digitized by Google

Van Gideon tot Samuel.

De achtſte Dagh.

A Vrage. Wyn de Kinderen Iſraels door de verloſſinge van Debora bemogen geweeſt om den Heere oprechtelijck te dienen?

Antw. Neen ſy/ maer ſy zijn wederom vervallen tot haer afgoderye: Waerom oock de Heere haer geſtraft heeft met de Midianiten, die haer ſeven jaren hebben onderdruckt / Jud.6:1. De Heere gaffe in de handt der Midianiten ſeven jaren.

B. Vrage. Was de onderdruckinge door de Midianiten groot?

Antw. Ja / want ſy vielen alle jaer als Sprinch-hanen in het landt Iſraels/ende roofden al haer Gewaſch/ ſoo dat'er een groote hongers-noodt oneſtond / Jud.6: 4. Sy en lieten geen leef-tocht overigh in Iſrael. Jud.6:1/3.

C. Vrage. Hoe maeckten het de Kinderen Iſraels?

Antw. Sommighe verbergdden eenigh Koorn in de holen der aerde/ maer ſommighe trocken een landt uyt; gelijck onder andere oock dede Ebimelech met ſijn Huys-vrouw Naomi, met beyde haer Sonen / die te ſamen vertrocken na het landt der Moabiten, Ruth 1:2. Sy quamen in de velden Moabs, ende bleven aldaer.

C. Vrage. Wat weder-baren hadt Naomi in den landt Moabs?

Antw. Haer beyde Sonen/Machlon,en Chiljon,getrouwt zijnde aen Ophra, en Ruth, Moabitiſche Wyven / zijn beyde overleden; gelijck oock haer Man Ebimelech.

E. Vrage. Is Iſrael niet verloſt van de Midianiten?

Antw. Ja: want de Heere verwecte Gideon, die wat Tarme ſtondt en doorſchede / om haer mede te vuchten: Ende Godt verſterckte hem door den dauw die op het vlies viel/Jud.6:14. De Heere ſeyde,gaet henen in dese uwe kracht, ende ghy ſult Iſrael verloſſen. Jud.6:11/39/40.

C. Vrage. Wat dede Gideon?

Antw. Hy wierp Baals Altaren om heere: Hy vergaderde twee-en-dertigh duyſent Mannen: Ende als hy hier van twee-en-twintigh duyſent vreeſachtige Mannen/volgens Godts laſt/hadde na huys geſonden/ en daer na noch alle die water met de mondt ſlopten/ ſoo behielt hy maer drie hondert Mannen by ſich/Jud. 7:7. De Heere ſeyde, door deſe drie hondert Mannen die 't water met handt gelecckt hebben, ſal ick u verloſſen. Jud.6:26/27. Jud. 7:3/4.

C. Vrage. Hoe heeft Gideon de Midianiten overwonnen?

Antw. Hy met ſyne Mannen namen inde eene handt een Fackel/en in de andere handt een Baſuyne: ende des nachts blaſende

Digitized by Google

oder

ander met de Bastigne/ wierden de Midianiten soo verschrickt/ datse
malkanderen al vluchtende doodden/ Jud. 7: 22. De Heere sette
het swaert des eenen tegen den anderen.

B. Vrage. Syn de kinderen Israels dankbaer ghemeest aen Gi-
deon over dese Victorie?

Antw. Hier alle: want de Ephraimiten twistden met Gideon/
om dat hy haer niet hadt mede ontboden: De Mannen van Suc-
coth en Pniel weygerden hem eenige spyse voor sijn Volck/ ter wijl
hy de twee Midianitische Koninghen vervolghde: Maer andere
wilden hem tot Regent maken/ 't welck hy weygerde / Jud. 8: 6.
De Overste van Succoth seyden, is dan de handt-palme Zebah, ende
Thalmna al in uwe handt, dat wy uwen heyre broodt souden geven.
Jud. 8: 15/16/23.

A. Vrage. Was Israel dankbaer aen Godt?

Antw. Neen: Want als Gideon in een goede meyninghe/een
Ephod ghemaeckt hadt uyt den roof/ soo bedreven sy daer mede af-
goderye / en vooys leefden sy qualijck / Jud. 8: 34. De Kinderen
Israels en dachten niet aen den Heere haren Godt. Jud. 8: 24/27.
Jud. 9: 4.

A. Vrage. Quamen de Vluchtelinghen doe niet weder in haer
Landt?

Antw. Ja: Want Naomi keerde wederom/ na datse thien jaren
in't landt der Moabiten hadt gewoont/met haer Schoon-dochter
Ruth, die getrouwt was aen Booz, by wien sy een Sone wan ge-
naemt Obed, die beschoot-vader is geweest van David/Ruth 4: 10.
Booz seyde, ick aenvaerde my Ruth ter Huys-vrouwe. Ruth 1: 22.
Ruth 4: 21/ 12.

C. Vrage. Wat geraeckte Ruth aen Booz?

Antw. Ruth / niet willende van haer Schoon-moeder Naomi
scheyden/ en alsoo mede reysende naer Canaan / trocht van armoe-
de gaen lesen krooms-aeren op 't Veldt / en soo quamse op Booz
Acker / die haer kennende / belaste aen de Maysers datse haer niet
souden beletten: Soo haestigh sy haer krooms te huys; en daer na
op Booz Wagen vloer komende/ en by hem stillekens gaende/ de-
de Booz de belofte volgens Godts Wet / dat hy haer een houwe-
lijck soude verzeghen: Als nu de naeste Bloed-vrient dit weyg-
erde/ soo nam haer Booz selve tot een Vrouwe/ Ruth 1: 2/3.

C. Vrage. Wat ginghy her na Gideons doodt?

Antw. Sijn Sone Abimelech, geboren uyt een Bij-wijf/ doodde
seventigh van synre Broederen / ende nam sich alsoo de regeringe
aen: alleen syn jongste Broeder Jotham is het ontvluchte / Jud.
9: 5. Hy doode syne Broederen, seventigh Mannen op eenen steen,
Jud. 9: 1/2/3/4.

C. Vrage. Wat dede Jotham hier tegen?

Antw. Jotham riep van den Bergh Gharizim de Burgeren van
Sichem toe / datse soo hadden gheda en / als of de boomen/ niet de

Digitized by Google

de Olijf-hoorn/ en Wijn-ſtock / maer de Doorn-hoorn tot haer Koninck ghemaeckt hadden: En voor-ſeyde haer / dat Sy en Abimelech malkanderen ſouden verteeren als een byer: 't ſchiet alſoo is ghebeurlijck / want twiſt ſpijnde ontſtaen / heeft Abimelech de ſtadt Sichem bedwongen / en hy is van een Vrouw in 't beſtormen van een Toorn/ met een Molen-ſteen de kop gheſtoken/Jud.9:53. De Vrouw verpletterde ſijn herſſen-panne. Jud.9:15/23.

B. Vrage. Hoe is het Iſrael voorts gegaen?

Antw. Als Thola drie-en-twintigh jaer/ en Jair die dertigh Sonen hadt / twee-en-twintigh jaer / aber haer geregeert hadden/ ſoo ſijnſe wederom tot afgoderije vervallen en tot andere ghoden ſonden: Soo dat de Heere haer ſtraffte door de Philiſtynen, en Ammoniten, de tijdt van achtthien jaer / Jud. 10:6. Doe voeren de Kinderen Iſraels voort,te doen dat quaedt was inde oogen des Heeren. Jud.10:1/2/4.

B. Vrage. Heeft Godt haer verloſt?

Antw. Sy ſchreyden tot den Heere/ doch Godt ſeyde haer/ datſe tot haer Afgoden om hulpe ſouden gaen: Maer als ſy hadden dat by haer noch dit-mael wilde ghenadigh zijn/ en daer by/ alſſe haer Afgoden weghdeden/ en ſich bekeerden/ ſoo ware de Godt bewogen om haer te verloſſen/ Jud.10: 14. De Heere ſeyde, gaet heenen tot uwe Goden, dat die u hulpe doen. Jud.10:15/16.

C. Vrage. Hoe wierden ſy verloſt?

Antw. Als Iſrael ſonder Heide-oberſte was / ſoo namen ſy Jephtha aen/die eerſt den Oorlogh met redenen ſochte te beſlechten/ roemende dat de Ammoniten ghen recht hadden op het landt der Kinderen Iſraels/ daerſe nu drie hondert jaren hadden beſeten: Maer als de Ammoniten voort gingen met den ſtrijdt/ ſoo herſte Jephta met een groote ſlagh geſlagen/ en twintigh Steden van haer in-ghenomen / Jud. 11: 23. De Kinderen Ammons werden t'onder-gebracht. Jud.11:5/6/15/16.

B. Vrage. Is 'er een op-ſuchte van deſen Oorlogh niet wat byſonders voor-gevallen in het huyſgeſin van Jephta?

Antw. Ja het: Want Jephta een ſtrijdt uyt-reedende / beloofde / dat hy in ſijn ghetuchtige weder-komſte / het eerſte dat hem uyt ſijn huys ontmoerde / den Heere ſoude ten brandt-offer op-offeren: Als hy nu weder-keerde / ſoo quam ſijn eenige Dochter hem eerſt blijdelijck tegen / om haer Vader te bemeetkomen; 't welck Jephta ſeer ontſtelde / mepnende dat hy moſt ſijn belofte na-komen / Jud. 11: 34. Sijn Dochter ginghem te ghemoete. Jud. 11: 30.

A. Vrage. Heeft dan Jephtha ſijn Dochter gedoodt?

Antw. Dit is niet waerſchijnelijck: maer na datſe twee maenden haer Maeghdom op de Bergen hadt beſchreyt/ ſo ſy den Heere gheheylight / alſoo dat ſy niet is ghetrouwt: De Dochteren des Landts quamen haer alle jaer vertrooſten in deſe af-ghe ſonderde ſtaet

Digitized by Google

Haer van leven/ Jud. 11 : 40. Sy quamen haer aenſpreken, vier dagen in 't jaer.

B. Vrage. Heeft Iſrael ſich dan nu voorts onthouden van de afgoderye?

Antw. Neen: Want terwijle dat ſy wierden geregeert van Ebon (die dertigh Sonen en dertigh Dochteren hadde) ſeven jaer: van Elon thien jaer: van Abdon (die veertigh Sonen / en dertigh Soons Sonen hadt) acht jaer: zijnde wederom tot afgoderye vervallen; ſoo datſe Godt over gaf in de handt der Philiſtynen/ veertigh jaer/ Jud. 13:1. De Kinderen Iſraels voeren voort te doen dat quaedt was in de oogen des Heeren.

C. Vrage. Hoe heeft ſich Iſrael gedragen tegen de Philiſtynen?

Antw. Als nu Eli de Hooghe-prieſter / haer Richter was / ſoo trocken ſy op tegen de Philiſtynen/en namen de Arcke Godts mede in het Leger: 't welck de Philiſtynen eerſt wat ontſtelde/ maer moet grijpende / ſloegen ſy onder Iſrael dertigh duyſent Mans ter neder / ende namen de Arcke ghevangen: 't Welck Eli hoorende / ſoo verſchrickte / dat hy / zijnde een Man van negen-en-tachtigh jaer / met ſijn ſtoel achter over viel / en de neck brack / 1. Sam. 4: 10. Daer vielen van Iſrael dertigh duyſent Man. 1. Sam. 4: 11/ 18/ 22.

C. Vrage. Hoe gingh het met de Arcke onder de Philiſtynen?

Antw. Sy brachtenſe in haer Tempel van den Afgodt Dagon, doch als Dagon tot tweemael toe haeren was op de aerde gevonden/en dat haer Volck met groote plagen wierd geſlagen/met Muyſen in het lande / en met Aenbeyen aen haer lichaemen; ſoo hebben ſy goede gevonden de Arcke wederom na het landt Iſraels te ſenden/ 1. Sam. 5: 12. De Menſchen die niet en ſtorven, wierden geſlagen met ſpeenen. 1. Sam. 5:4/6.

B. Vrage. Hoe ſonden ſy de Arcke wederom?

Antw. Sy darſe ſetten maenden by haer geweeſt was/ſtetterdenſt op een nieuwe Wagen / die afgherocken wierdt van twee zoogende Koeyen/ daer by doende vijf goude Muyſen/en vijf goude Aperen: Dit alſoo ghinghen die Koeyen van ſelfs rechte jenen na het landt Iſraels/ en quamen te Bethſemes aen/1. Sam. 6:14. De waghen quam op den Acker Joſua des Beth-ſemiters, ende bleef daer ſtaen. 1. Sam. 6:1/-/12.

C. Vrage. Wat vielder te Beth-ſemes voor?

Antw. De Beth-ſemiters waren ſeer verblijdt: De Leviten offerden de Koeyen op het hout van deſe Waghen / dieſe in ſtucken hieuwen: Maer als de Burgheren uyt nieuws-gierigheyde in de Arcke keecken/ ſoo doode de Heere onder haer doo/ een plaghe vijfftigh duyſent en ſeventigh Mannen: Soo dat de Arcke wierdt wegh ghevoert na Kiriats-Jearim / ten huyſe van Abinadab, 1. Sam. 6:19. De Heere ſloegh onder haer, om datſe in de Arcke geſien hadden.

Digitized by Google

C. Vrage. Hoe heeft de Heere Iſrael gheholpen teghen de Philiſtynen?

Antw. De Heere ſondt ſijn Engel tot Manoah, en beloofde hem een Sone, die Simpſon is ghenoemt; deſe ſoude een Nazireer des Heeren zijn: Deſe ſou groot mogheude / begon ſonnighe eerſte victorien op de Philiſtynen te bekomen / Iud. 13:5. Hy ſal beginnen Iſrael te verloſſen uyt der Philiſtynen hande. Iud. 13:25.

B. Vrage. Hoe wierdt die boodſchap dooz den Engel gedaen?

Antw. De Engel des Heeren verſchijen aen de Vrou van Manoah / die onbzuchtbaer was / en beloofde haer een Sone / die een Nazireer ſoude zijn: Als ſy dit tegens haer Man vertelde / ſoo baden ſy baer de Engel noch eens mocht verſchijnen / het welcke ghe-ſchiedt zijnde / ſoo wilde Manoah ſyppe ingenen / doch als hy het ſpijs-offer uytſtack / ſoo voer de Engel in de vlamme op na den Hemel / Iud. 13:3/9/20.

B. Vrage. Wat heeft hy dooz gedaen tot verloſſinge van Iſrael?

Antw. Hy dooz-dal dat hy te Timnath, een ſtadt der Philiſtynen / een Vrouwe ſagh / die hem behaeghde / ſoo heeft hy die ghe-trouwt: Op de Bruyloft gaf hy ſijn bertigh Philiſtyniſche Mee-gheſellen een raedſel uyt / ſtellende op den Leeuw die hy hadde verſla-gen / de welcke dat beantwoozdende / dooz middel van Simpſons Vrouw / die 't haer verklaert hadt / ſoo ginghen Simpſon na Aſ-kelon, en ſloeghen daer bertigh Philiſtynen doodt / om de bertigh Wiſ-ſel-kleederen / die hy verloren hadt / aen deſe Mee-gheſellen te betza-len / Iud. 14:19. Hy ſloegh bertigh Mannen, ende nam haer gewaet. Iud. 14:6/12/14/18.

C. Vrage. Wat was dan dat raedſel van de Leeuw?

Antw. Als Simpſon na ſijn Bruydt toe ginghy met ſyne Ou-ders / ſoo ontmoete hem een Leeuw / die hy verſloegh: en als hy daer na weder-om langhs dien weghy ginghy / ſoo beſagh hy die doo-de Leeuw / en bevondt dat daer een ſwerm Honich-byen in waren / ſoo nam hy een ſtuck Honich-raedt / en ginghy al etende / en gaf dit ooch aen ſijn Ouders: Dus ginghy ſyppe van den Eter / en ſoe-ghepde van de Stercke / Iud. 14.

B. Vrage. Haen Simpſon dit van ſijn Bruydt wel op darſe ſijn raedſel hadt geopenbaert?

Antw. Neen hy: Maer hy ginghy doonigh weghy: daer na tot haer weder-keerende / en verſtaende / darſe een een ander waer ghe-gheven / ſoo ſtack hy dooz drie honderd Voſſen die ſackels aen haer ſtaerten hadden / het ryppe Koozn der Philiſtynen in brandt: En als de Philiſtynen hierom her huys van ſijn Bruydt met haer Vader verbranden / ſoo ſloegh hy onder haer een groote ſlagh / Iud. 15:8. Hy ſloeghde, den ſchenckel, en de heupe. Iud. 15: 2/5/6.

B. Vrage. Hebben de Philiſtynen Simpſon noyt in haer ghewelt gehregen?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Sy bonden en bonden hem te Lechi, maer hy verbrack haer banden/en sloegh duysent Philisten doodt met een Exels kinnebacken: Waer na in Gaza beset sijnde/ dreygh hy des nachts de Stadts-poorten weeg: Waer na weerom gebonden sijnde/verbraeck hy de banden; tot dat eyndelijck de Hoere Delila sijn haer af-scheert/ waer in sijn sterckte was/ en soo wierdt hy gevangen weeg genomen/ Jud. 10: 19. Sy liet hem de seven hayr-locken synes hoofts af-scheren, en syne kracht weeck van hem. Jud. 15: 16. Jud. 16: 3/ 11/ 12.

C. Vrage. Hoe is 't met Simpson af-gelopen?

Antw. De Philistynen hebben hem de oogen uyt-gheschoten/ en doen malen in een Molen: Doch als sy hem in haer Tempel hadden gestelt om voor haer te spelen/ (sijn hayr met sijn krachten wederom aen-gewassen sijnde) dructe hy de twee Pylaren tegen malkanderen/ soo dat de Tempel instorrede/ doodende alsoo hem selven/ en met hem veel duysent Philistynen/ Jud. 16: 20. Die hy in sijn sterven gedoodt heeft, waren meer als die hy in sijn leven gedoodt hadde. Jud. 16: 21/ 25/ 27.

Avondt-gesangh

Op de achtste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 1. Die niet en gaet in der Godeloosen raedt, &c.

1.

DE Mediantijt bedorf Israels welt;
Hier door wierdt Gideon tot Vorst gestelt:
Hy deed' de Mediantijt het Landt verlaten/
Voorsien alleen met dzie hondert Soldaten.
Het vluchtigh Volck quam meer/ ook Baomi:
Maer 't Volck bedreef op nieuws afgoderij.

2.

Abimelech wierdt Vorst door Bzoeder-moordt:
Een Vrouwen handt hielp de Tyran weer voort.
Het Volck valt wederom tot d' oude sonden:
Gode heeft de Ammonijt haer toe-gesonden:
Maer Jephta redde 't Volck van haer gewelt;
Doch hy wierdt door sijn Dochter seer ontstelt.

3.

De Philistijn heeft meer den strijde bereydt/
En heeft Godts Arck een beurte weegh geleydt:
Godts Arche deed' den Dagon tweemael vallen:

Digitized by Google

De Philiſtijn vonde Godts ſtraf op hen allen:
Op ſonden d'Arck verrorm. De Perſenijt
Raeckt' door nieuwſgierigheyde veel Burgers quijt.

4.

De Philiſtijn trof Iſrael weer aen;
Maer Simpſon docht haer dapper tegen gaen:
Hy ſlorgh haer: als een ſtaerk-heen was ſijn wapen:
Maer als hy in een Hoeren ſchoot quam ſlapen/
Soo wierdt hy quijt ſijn haer/ en oock ſijn kracht:
Sijn doodt heeft veel Byanden om-gebracht.

Van Samuel tot de Koningh David.

De negende Dagh.

A. Vrage. Wie is Rechter geweeſt over Iſrael / na de doodt van Eli?

Antw. De Pzophete Samuel, die de tijdt van ontrent veertigh jaren heeft Rechter geweeſt / doch alſoo / dattmen niet bevindt wat hy in de eerſte twintigh jaren ghedaen heeft tegen de Philiſtijnen/ 1. Sam. 7: 2. Het wierden twintigh jaer, eude de Kinderen Iſraels klaeghden den Heere achter na.

B. Vrage. Hoe is Samuel geroepen om Pzophete en Rechter te ſijn over Iſrael?

Antw. Als ſijn Moeder Hanna ontrazchtbaer ſijnde / doez ghebeden dit Kindt van den Heere hadt bekomen/ eude daeſe het ſelvige/ volgens haer beloſte / van kinders-been aen den Heere heyligde; Soo is hy tot dzie-maal toe des nachts van den Heere geroepen / 1. Sam. 3: 6. Doe riep de Heere Samuel wederom. 1. Sam. 1: 27/28.

C. Vrage. Wanneer / en hoe heeft Hanna haer Kindt Samuel tot den Heere gebzacht?

Antw. Hanna hielde haer Kindt by haer tot dat het gheſpeent was/ doe bzacht ſy het tot den Heere / en ſongh Gode tot eeren een heerlijcken Lof-ſangh/ 1. Sam. 1: 24. 1. Sam. 2.

C. Vrage. Hadt Eli geen Sonen/ die hem in het Rechter-ampt Succedeerden?

Antw. Eli hadt twee Sonen / maer dewijle daeſe boose Mocken waren / die groote ergernijſſen bzachten over de Godts-dienſt; en dewijle dat Eli haer niet ſcherpelijck beſtraffte / ſoo heeft de Heere haer verſtooten/ 1. Sam. 2: 12. De Sonen Eli waren Kinderen Belials, ſy en kenden den Heere niet. 1. Sam. 2: 15/16/25.

E. Vrage. Wat deden dan de Sonen Eli?

Antw. Sy ſliepen by de Wijven die ten offer quamen: En ſy wilden

Digitized by Google

wilden niet gemeit de beste ſtucken uyt het offer hebben/ ſoo dat het Volck de Prieſters / en de Godts-dienſt begonden te verachten / 1. Sam. 2: 13/ 14.

C. Vrage. Welcke was de eerſte openbaringhe die Samuel van Godt ontfingh?

Antw. Godt maeckte hem bekendt / dat hy Eli en ſijn geſlachte van het Prieſterdom ſoude verſtooten / gelijck de Heere aen Eli te voren hadde bekent ghemaeckt door een Prophet/ 1. Sam. 3: 12. De Heere ſeyde, ick ſal verwecken over Eli, alles wat ick tegen ſijn huys geſproken hebbe. 1. Sam. 2: 31.

C. Vrage. Was dit te voren aen Eli niet bekent gemaeckt?

Antw. Ja/ want daer quam een Man Godts tot hem/ die hem herhaelde alle de weldaden die Godt aen ſijn geſlachte gedaen hadde/ en voorts ſoude doen: Maer dewijle hy gheen oorſaeke door gh hoogh door de eere van de Godts-dienſt/ ſoo ſoude Godt het Prieſterdom van ſijn huys wegh nemen/ en ſijn geſlachte ſoo arm maken/ datſe om broodt ſouden gaen bedelen/ 1. Sam. 2: 27/ 32/ 36.

B. Vrage. Heeft dan Samuel geen verloſſinge te wege gebracht voor Iſrael?

Antw. Ja hy/ want als Iſrael tot den Heere ſchreyde/ en dankſe/ volgens ſijn laſt/ de vreemde Goden wegh deden/ ſoo ſloegh hy de Philiſtynen met ſoo een groote ſlaghy/ datſe in Samuels regeringe niet meer in het landt Iſraels in vielen/ 1. Sam. 7: 13. Alſoo werden de Philiſtynen vernedert. 1. Sam. 7: 1/4.

B. Vrage. Is Samuel al ſijn leven alleen Rechter ghebleven over Iſrael?

Antw. Neen: Want al-hoe-wel hy ghetrouwelijck van jaer tot jaer alle Steden door-reyſde / op dat Iſrael wel gerichtet wierdt/ ſoo was Iſrael hier mede niet te vreden / maer ſy begeerden een Koningh/ 1. Sam. 8: 5. Sy ſeyden, ſtelt een Koningh over ons. 1. Sam. 7: 16.

A. Vrage. Waerom wilden ſy een Koningh hebben?

Antw. Dewijle Samuel nu was out geworden / en dat ſijn twee Sonen/ Joel, en Abia, die hy tot Rechteren in ſijn plaetſe had geſtelt/ niet wel en leefden/ ſoo meynden ſy / nu het exempel van andere Volckeren / door een Koningh beter bemaert te ſullen ſijn/ 1. Sam. 8: 5. Sy ſeyden, ſiet uwe Sonen en wandelen niet in uwe wegen. 1. Sam. 8: 1/3.

B. Vrage. Heeft haer Samuel een Koningh gegeven?

Antw. Ja/ want al-hoe-wel dit verſoeck hem ſeer miſhaeghde / en dat het Godt niet aengenaem was; ſoo heeft hy haer / volgens Godts laſt/ tot Koningh geſalft/ Saul den Sone Kis, met voorſeggynge van de ſwaere laſten die ſy onder de Koninghlijcke regeringe ſouden moeten dragen/ 1. Sam. 8: 11. Hy ſal uwe Sonen nemen, dat hyſe ſtelle tot ſynen wagben, &c. 1. Sam. 8: 12/ 13/ 15/ 16. 1. Sam. 8: 7.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Op wat occasie is Saul tot Koninghy gemaeckt?

Antw. Saul soeckende de verloren Exelinnen van sijn Vader Kis, quam tot Samuel om hem raedt te vragen; en alsoo hoorde hy de belofte, dat hy Koninghy worden soude, ende wiert terstont van Samuel gesalft / 1. Sam. 10: 1. Doe nam Samuel een oly-kruycke, en goetse op sijn hoofd. 1. Sam. 9: 24. 1. Sam. 10: 2.

C. Vrage. Op wat maniere hoorde Saul de belofte dat hy Koninghy soude zijn?

Antw. Als Saul in de stadt quam / soo quam hem Samuel te gemoete/ en noode hem tot een Offer-maeltijdt/ maer in Samuel het oore stack, Regis vrou Saul tier op-setten / en na de maeltijdt ginghy hy met hem alleen ter zyden af / en vroy-seyde / dat hy Koninghy soude worden/ 1. Sam. 9.

C. Vrage. Hoe nam Saul de Kroone aen?

Antw. Als hy dese belofte hoorde soo konde hy dit niet gheloouen/ om dat sijn geslachte seer ghering was in Israel: Maer Samuel af-gaende / soo quam hy onder Prophecten / en prophecyerde voor/ ghelijck Samuel hem voor-seydt hadde: Als men hem Koninghy maken soude/ soo verborgh hy hem selven achter de tuyn: Eyndelijck/ het Volck soende/ dat hy een langh schoon Man was / wilden hem tot Koninghy hebben/ en alsoo wiert hy gesalft tot Koninghy/ 1. Sam. 10.

C. Vrage. Wat was de eerste victorie die Saul heeft bekomen?

Antw. Als Nahas de Ammoniet weygerd hadde Jabes in Gilead, en als hy van deer Burgers het rechter oogh uytstack/ soo heeft Saul, uyt verstaende / sijn Ruyteren in sturten ghecoomen / de stucken voor garnisoen Israel gesonden/ en heeft drie hondert duysent en dertigh duysent Israelitten vergadert / waer mede hy Jabes heeft ontset/ en de Ammoniten alsoo geslagen/ dat er geen twee by malkanderen sijn gheblecven / 1. Sam. 11: 11. Sy sloeghen Ammon. 1. Sam. 11: 2/7.

B. Vrage. Hoe heeft Samuel sijn Rechter-ampt af-gelegt?

Antw. Samuel hetuy ghde tegen garnisoen Israel / dat hy haer getrouwelijck en rechtveerdighlijck hadde geregeert: Ende dese derhalven qualijck hadden gedaen/ een Koninghy begeerende/ doch seyde haer aen / indiense qualijck leefden / dese met haer Koninghy souden vergaen: Maer soose wel leefden / dese dan souden behouden worden/ maer toe hy voor haer noch steedts wilde bidden/ 1. Sam. 12: 3. Hy seyde, siet hier ben ick, betwyght teghens my, wiens Osse, ofte wiens Ezel ick ghenomen hebbe. 1. Sam. 12: 14/ 17/23/25.

B. Vrage. Hoe maeckte het Saul met de Philistynen?

Antw. Saul heeft in het tweede jaer van sijn regeringhe / voor sijn Sone Jonathan, de besettinghe der Philistynen die te Gibea was ghesslagen / 1. Sam. 13: 3. Jonathan sloegh de besettinge der Philistynen.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Waren de Iſraëliten hier door verwijdt en verloſt vande Philiſtynen?

Antw. Gantſch niet / want de Philiſtynen vergadert hebbende dertigh duyſent Wagenen / en ſes duyſent Ruyteren / nevens een onuytbaare menighte Voet-volck / zijn in het landt Iſraëls gheualleu / en trocken met drie hoopen daer door / alles ſoo uyt-plunderende / dat'er niet een Smit in Iſraël wiert gevonden / om eenige Wapenen voor Iſraël te maken / 1. Sam. 13: 17. De Verdervers gingen uyt het Leger der Philiſtynen in drie hoopen. 1. Sam. 13: 5 / 22.

C. Vrage. Wat deden Saul en Iſraël in deſe tijt der benauwtheydt?

Antw. Het Volck verſtack ſich in de holen der aerde / en andere vluchtenden uyt het landt: ſelfs verliepen de Soldaten van Saul, ſoo dat hy maer ſes hondert onghewapende Soldaten by hem behielt: Saul verwachtende op Samuels komſte / als hy in de beſtelde tijdt van ſeven dagen noch niet quam / wegen ſelve te offeren; doch Samuel aenkomende / nam dit ſoo qualijck / dat hy Saul aenſeyde / het verlies van ſijn Koningherijcke / 1. Sam. 13: 7/13/16. Het volck verberghde ſich in de ſpeloncken. 1. Sam. 13: 7/13/16.

B. Vrage. Hoe is Iſraël van deſe Philiſtynen verloſt?

Antw. Jonathan heeft door een wonderlijcke beſtieringhe Godts / met ſijn Wapen-dragher / twintigh Mannen in een beſetringe der Philiſtynen geſlagen: 't welck ſoo een verbaeſtheydt onder haer verooſaeckte / datſe gheluſtte ſijn / en datſe malkanderen ſijn op het lijf ghevallen: Dit Saul en Iſraël verſtaende / hebbenſe haer van alle kanten verbolgen en geſlagen / 1. Sam. 14: 13. Doe klom Jonathan op ſyne handen, en op ſyne voeten, ende ſijn Wapen-dragher hem na, ende ſy vielen voor Jonathans aenghelichte, ende ſijn Wapen-dragher doodeſe achter hem. 1. Sam. 14: 6/ 15/21.

C. Vrage. Hoe doenden dit Jonathan en ſijn Wapen-dragher beſtaen?

Antw. Jonathan wiſt dat Godt ſoo wel weynige als menighte helpen kan: en hy nam ſich een teycken: ſoo de Philiſtynen hem ſiende / ſouden ſeggben / komt tot ons op / dan ſoude hy op haer aenvallen / dit ſoo ghe ſchiedende / ſoo klom hy op handen en voeten den Bergh op / en verſlaegh de Wachten der Philiſtynen / 1. Sam. 14.

B. Vrage. Hoe vergingh Jonathan deſe victorie?

Antw. Saul hadde het Volck beſworen / dat niemandt prets eten ſoude tot den avondt toe: Jonathan wat Honichs vindende / en vermoeyt zijnde / ſtack ſijn ſtaf daer in / en at wat Honichs / dat hem ſeer ververſchte / Saul dit verſtaende / was ſoo gram / dat hy Jonathan wilde doodeu: doch het Volck wilde dit niet toe-laten / om dat hy ſoo groote victorie voor Iſraël hadde te wege ghebracht / 1. Sam. 14: 26/44.

Vrage.

Digitized by Google

A. Vrage. Hoe is't bouwts met Sauls Oorlogen gegaen?
Antw. Hy was na dese Victorie, seer voorchmoedigh/ en braeckte vele Vyanden te onder/ 1. Sam. 14: 47. Hy streedt rondtsomme teghen alle syne vyanden, ende waer hy sich wende, oeffende hy straffe.

C. Vrage. Syn alle Sauls overwinningen gezegent geweest?
Antw. Neen/ want als hy op Samuels oordre uyt-trock om de Amalekiten te slaen/ en om alles uyt te roeyen en te dooden: Soo heeft hy Agah haer Koninghy verschoont/ en oock vele van het beste Vee/ 't welck hem soo quatijck is af-ghenomen/ dat Samuel hem wederom voor-seyde heeft het verlies van syn Ryck: En Samuel seyde hebbende Agag gedoodt/ is van Saul wegh gheweken/ sonder uyt meer van hem gesien te worden/ 1. Sam. 15. 28. Samuel seyde, de Heere heeft heden het Koninghrijcke Israels van u ghescheurt. 1. Sam. 15: 19/32/35.

B. Vrage. Waerom verschoonde Saul eens van de Amalekiten?
Antw. Hy gaf voor/ dat hy dit ghedaen hadde/ om het beste den Heere te offeren: Maer Samuel seyde hem aen/ dat gehoorsaemheydt beter was als offerhande/ 1. Sam. 15.

B. Vrage. Bonde sich Saul in syn ghemoede hier over niet ontrusten?
Antw. Ja hy: te meer dewijle oock Godes Geest van hem ghewecken was/ soo dattmen voor hem David de Soone van Isai opsocht/ om voor het Harpen-spel syn gemoet wat te vermaken/ 1. Sam. 16: 17. Saul seyde, siet my doch na eenen Man uyt, die wel spelen kan. ℣. 14.

C. Vrage. Is Israel voorts oyt gevreest van de Philistynen?
Antw. Neen: Maer de Philistynen syn wederom teghen Israel op-ghekomen/ tot een Hooft hebbende/ de Reuse Goliath die seer trotsigh tot Israel spraeck/ en gantsch Israel uyt-daeghde/ 1. Sam. 17: 4. Doe ginghdaer een Kamp-vechter uyt, uyt het Leger der Philistynen, syn hooghte was ses ellen, en een palm. 1. Sam. 17: 8/9.

A. Vrage. Hoe is Israel verlost van dese Philistynen?
Antw. Als yder een voor desen Reuse verschrickt was/ soo tradt Davidt voor/ met een Slinger in de handt/ en doodende de Reuse met een Klipsteen uyt syn Slinger/ soo vielen sy hem syn hooft af/ en braghtet tot Saul/ 1. Sam. 17: 50. Alsoo overweldighde David den Philistijn met een slinger. 1. Sam. 17: 32.

B. Vrage. Hoe quam dit op/ dat David den Reuse versloegh?
Antw. David een Herder synde/ wiert van syn Vader Isai gesonden met eenige geschenckten van spijse aen den Koninghy Saul/ en oock om syn Broeders/ die in den Oorlogh waren/ te besoecken: Als hy nu voorde van desen Goliath met groote spreken/ soo ontstack syn Geest/ en hy voodt aen/ dat hy tegen hem wilde verschijen/ 1. Sam. 17.

Vrage.

Digitized by Google

B. Vrage. Hoe dorst David dit bestaen?

Antw. David vertrouwde op sijn Godt / die hem hadde doen verslaen een Leeuw en een Beyr / doe hy de Schapen meynde / soo hoopte hy ooc dat hy desen onbesnedenen Lasteraer soude verslaen / 1. Sam. 17.

B. Vrage. Hoe is David dese Victorie van Saul beloont?

Antw. Hy stelde David tot een krijghs-overste / en hadt hem sijn oudste Dochter beloofst: maer als David seer gelucklgh voorloghde / ende daer over in aensien quam by het Volck / soo wierdt Saul nydigh / en socht hem met een spiesse te door-steken / 1. Sam. 18:11. Saul schoot een spiesse, en seyde, ick sal David aen de wandt spitten. 1. Sam. 18:5.

C. Vrage. Vondt David geen gunst te Hove?

Antw. Ja hy / want Jonathan Sauls Sone kreegh hem seer lief / en Michal, Sauls jonghste Dochter wierdt op hem verliefd / welck houtmelijck Saul toeston / onder conditie van hondert Philistijnsche Voor-huyden tot een Bruydtschap / op hope dat David soo ombraks soude komen: doch David brachter twee hondert / 1. Sam. 18:21. Saul seyde, ick salse hem geven, op darse hem een valstrick zy. 1. Sam. 18:1/2/27.

C. Vrage. Is David doe voorts wepligh geweest by Saul?

Antw. Neen hy: Want door Jonathans voor-spraech de verloentringe ghemaecht synde / soo is David wederom seer victorieus ghevveest tegen de Philistyners; maer door Saul wederom nydigh woordende / heeft hem wederom met een spiesse willen dooden: Doch David ontvluchtende / is des nachts van sijn Vrouw uytgheslaten om te vluchten; Sauls Boden die gesonden waren om David te dooden / bedragen synde / door een Weelde dat in het bedde lagh / 1. Sam. 19:14. Saul sondt boden uyt tot Davids huys, dat sy hem bewaerden, op dat sy hem des morghens dooden souden. 1. Sam. 19:4/16.

B. Vrage. Waer na toe vluchtede David?

Antw. Eerst na Rama tot Samuel / maer Saul hem volghde / doch Saul wierdt van Godt beter door een Prophetereerenden Geest: Jonathan socht door David te spreken / 't welck Saul soo qualijck op-nam / dat hy hem meende te door-steken; hier op waerschouwt Jonathan David / en alsoo neemt David daer na sijn vlucht na Nob tot den Priester Achimelech: Van daer na Achis den Koninck der Philistynen: En van daer na de speloncke Adullam, 1. Sam. 20:43. Doe stondt David op, ende ginghen henen. 1. Sam. 21:1. 1. Sam. 22:1.

C. Vrage. Wat weder-waren heeft David gehadt in sijn vluchten?

Antw. Te Nob at hy van de Coon-brooden / door hongersnoode: En ontfingh 't Goliathsche swaert van de Priester / 't welck Doeg een Saul eenbeyerende / soo heeft Saul hierom Achimelech en vyf-en-tachtigh Priesters laten dooden: Te Adullam quamen sijn

Digitized by Google

ſyn Vrienden by hem/en vier hondert Mannen die benaeuwt waren van gemoede/ van waer David vertrekkende na Miſpe/in het lande der Moabiten / liet ſyn Ouders aldaer in verſekeringhe by den Koninghe : Te Achis moſt hy ſich als een Geck houden / om dat hy ſich aldaer niet vertrouwde / 1. Sam. 21:13. Hy veranderde ſijn gelaet. 1. Sam. 21:18. 1. Sam. 22:1/2.

B. Vrage. Wat dede David dan/doe hy hem voor een Geck aenſickde/ en waerom moſt hy dit doen ?

Antw. David ſagh wel dat hy niet veel gunſt by de Hovelingen hadde te wachten/ja/ dat ſy hem voor een Verſpieder en Verrader ſouden hebben aengheſien : Hierom begon hy met de handen aen de muyr te krabbelen / en liet ſyer quyl uyt ſyn mondt in ſyn baert loopen / ende alſoo lieten ſy hem voor een Geck wegh gaen/ 1. Sam. 21.

B. Vrage. Heeft David in ſyn vluchten niet byſonders uyt-gerecht tegen eenige Vyanden ?

Antw. Ja hy : Want hy heeft de Philiſtynen geſlagen / die Kehila beoorloghden : maer hoorende dan Sauls komſte/ iſt hy daer van daen ghevluchtet na de Woeſtyne Ziph met ſes hondert Mannen/ 1. Sam. 23:5. David ſtreedt tegen de Philiſtynen,en dreef haer vee wegh. 1. Sam. 23:13.

A. Vrage. Was David niet ſonnijts in groot gevaer om van Saul gevangen te worden ?

Antw. Ja hy : Want als de Ziphiten hem aen Saul hadden ondersat / ſoo vluchte hy na de Woeſtyne Engedi in een hol ghegaen was / om ſyn voeten te verbergen / niet wetende dat David daer in verborgen lagh / ſoo ſneede David een ſtuck van ſyn Mantel / 't welck David van een Berghe verſonnende/ nam dit tot bewijs / dat hy na Sauls leven niet en ſtondt : Hier door wierdt Saul bewogen om wederde met David te maken / onder belofte / dat David Sauls Huys niet ſoude uyt-roeyen / als hy Koninghy ſoude zijn / 1. Sam. 24 : 18. Saul ſeyde tot David, ghy zijt rechtveerdiger dan ick. 1. Sam. 24:5/12.

C. Vrage. Waer ginghy David doe ?

Antw. Hy ginghy na de Woeſtyne Pharan, en ſondt aen Nabal om eenighe ſpyſe : Maer als Nabal de Boden quatijtch beleegende / trock David op om hem en al het ſyne om te brengen : Doch Abigael de Vrouw van Nabal dit verſtaende / trock David met ſpyſe tegen / en keerde ſijn toorn af / welcke Abigael David / na Nabals doode/

Digitized by Google

doodt/ getrouwt heeft/ 1. Sam. 25:18. Doe haestede Abigael, en nam twee hondert brooden, &c. 1. Sam. 25:3/13/32/39.

C. Vrage. Hoe is't met desen Nabal gelegen geweest?

Antw. Hy was een rijck Man/ doch een grooten dwaes/ die hem dickmaels droncken dronck: soo quam hy des avonts t'huys/ soo dronken te zijn/ soo dat hem Abigael niet dorst aenspreken: maer des morgens/ hoorende in wat gevaer hy gheweest was/ soo verschrickte hy alsoo seer/ dat hy daer van storf. 1. Sam. 25.

I. Vrage. Is Saul in vyendtschap gebleven met David?

Antw. Neen hy/ maer op-gemaerckt zijnde van de Ziphiten, was hy gekomen met syn Leger om David te vangen/ en sich alsoo te slapen gheleyde hebbende/ is David in stuypen dit gheskomen/ wegh-nemende Sauls spiesse en waterflesschie; waer uyt Saul verstaende/ soo is wederom de vyedt ghemaerckt/ dewyle Saul overwonnen wiert/ dat David na syn leven niet en stondt/ 1. Sam. 26: Saul seyde, is dat uwe stemme mijn Sone David. 1. Sam. 26:7/6/12/25.

I. Vrage. Verrouwde sich David over dese gemaerckte verforninge?

Antw. Neen hy: maer vreesende dat hy noch ten laesten in Sauls handen vallen soude/ trock hy na Achis de Koningh der Philistynen met syne ses hondert Mannen/ die hem de stadt Tziklach schonck/ 1. Sam. 27:1. David seyde, nu sal ick der dagen een door Sauls handt om-komen. 1. Sam. 27:5/6.

C. Vrage. Hoe maeckte het David by Achis?

Antw. Als Achis niet beter wist/ of David trock uyt en sloegh Israel/ soo sloegh hy David de Amalekiten, ende hy doode alles wat hy vondt/ op dat niemandt dese spoorigh aen Achis soude vrengen/ 1. Sam. 27:11. David en liet noch Man, noch Vrouwe leven, om dit te seggen te Gath. 1. Sam. 27:8/12.

C. Vrage. Hoe vergingh dit David?

Antw. De Amalekiten/ vonden dat David te Tziklach niet was/ alwer-vielen die stadt/ en trocken met al den roof/ ook met Davids twee Vrouwen/ henen: maer David haer achter-volgende/ sloegh de Amalekiten/ ende vrachte alle Gevangheni wederom/ soo dat'er niet een gemist wiert/ 1. Sam. 30. De Amalekiten hadden Tziklach met vyer verbrandt. 1. Sam. 30:15/17.

I. Vrage. Hoe is het voorts met Saul gegaen?

Antw. Als Saul op-trock tegheu de Philistynen/ (die David dan haer verforderen hadden/ op hem met vervouwende) soo vraeghde hy eerst Godt om raedt; doch gheen antwoordt bekommende/ ginghy tot een Toovereese, verscrickende/ daerse Samuel/ die nu gestorven was/ wilde doen op-komen: maer als de Duyvel onder schijn van Samuel/ hem de neder-lage voor-seyde/ soo is Saul seer ontsteltt gemaeckt/ 1. Sam. 28:11. Saul seyde, doet my Samuel op-komen. 1. Sam. 28:4/12. 1. Sam. 29:3.

K. Vrage. Hoe is desen Oorlogh uyt-gevallen?

Antw. Saul is met syn Volck van de Philistynen geslagen/ en uyt-

Digitized by Google

vluchtende / is in sijn eyghe swaert ghevallen: Jonathan is oock om-gekomen; 't welck David verstaen hebbende / heeft haer doodt beweent / 1. Sam. 31:3. De strijdt wert swaer tegen Saul. D.S.

Avondt-gesangh

Op de negende Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 2. Waerom raeft dat volck met sulcken hooghmoet, &c.

1.

GOdt riep het kindt Samuel tot Propheet
En Richter; want Eli hadt boose kind'ren:
Het Ampt wiert trouwelijck van hem bekleedt.
't Volck wil een Koningh / en sy hond' niet kind'ren.
Hier door wiert Saul tot Israels Koningh:
Hy redde Jabes van de Ammonijt;
Waer als sy deed' den Amalek verschoningh/
Soo raeckte hy sijn kroon wederom quijt.

2.

De Philistijnen quamen dapper aen:
Jonathan bracht haer wonderlijck aen 't vluchten.
Waer na quam Goliath stoutmoedigh staen/
Die Davids door een riep ter doodt deed' suchten:
Hier door soud' Davids Sauls Swager wesen/
Waer 't nydigh oogh en duijfel Davids niet/
Schoon Sauls Geest door Davids Harp most vreesen:
Davids onnooselijck en raeckt in veel verdrijet.

3.

Hy at ter Toon-broodt: 't hoofs Priesters bloedt/
Sijn Richta was selfs door hem niet heyligh:
Schoon dat hy kon; sy soeide noyt sijn moet
Aen Saul/ maer hy dorough sich hier in heyligh.
In hongers-noodt soo weygert Jsbal spyse:
Hy was daer na by Achijs in gevaer/
Als Saul deed' een hoose Geest op-rysen/
Soo was hy dreyghs daer aen tot straf by haer.

Van

Van David tot Salomon.

De thiende Dagh.

A. Vrage. Hoe is het gegaen met de regeeringe in Iſrael na Sauls doodt?

Antw. De Welt-overſte Abner heeft Sauls Sone Iſboſeth tot Koningh ghemaecht / doch bewoyde de ſtamme Juda hier met David hielt / ſoo is'er ruſſchen Sauls huys / en ruſſchen Davids huys een gedurighe ſtrijdt geweeſt / 1. Sam. 2:9. Abner maeckte hem tot Koningh. 2. Sam. 3:1.

B. Vrage. Was dan David oock tot Koningh gemaecht?

Antw. Ja: Want Samuel hadt David te voren gheſalft tot Koningh; en na Sauls doodt trock David op na Hebron, oudt zijnde dertigh jaer / en hy wierdt van de ſtamme Juda tot Koningh aengenomen / regeerende over Juda alleen ſeven jaer en ſes maenden / 1. Sam. 16:13. Doe nam Samuel den oly-hoorn, ende ſalfde hem. 2. Sam. 2:11.

C. Vrage. Hoe is David Koningh gheworden over alle de Stammen?

Antw. Als Abner verſcheyde Veldt-ſlaghen verloren hadt / en daer-en-boven als Iſboſeth hem beſtrafte / dat hy met Ritſpa Sauls Bij-wijf / hadt ommupſ heydt gepleeght / ſoo wierdt hy ſeer vergramt / en ſoo beraedtſlaeghde hy heymelijck met David / ende bracht alle de Stammen aen hem over / 2. Sam. 3:12. Doe ſondt Abner boden voor ſich tot David, ſeggende, maeckt u verbonde met my. 2. Sam. 2:17. 2. Sam. 3:7/8.

C. Vrage. Iſt Abner hier over by David in een groot-achtinge geweeſt?

Antw. Als Joab, Davids Heer en Veldt-overſte dit verſtondt / ſoo ginghy heymelijck / en doode Abner verradelijck: ten rooke dat hy ſijn Broeder Aſahel in den ſtrijdt te voren gheſlaghen hadt; 't welck David verſtaende / heeft ſijn Abner beweent / tot teycken dat hy aen deſe verradergie niet ſchuldigh was / 2. Sam. 3:27. Joab ſloegh Abner aen de vijfde ribbe, dat hy ſtorf, om ſijns Broeders Aſahels bloedt wille. 2. Sam. 2:23. 2. Sam. 3:32.

C. Vrage. Hoe is de doodt van Aſahel / en van Abner toe-gegaen?

Antw. Als Aſahel / die een ſnel Man was / Abner na-jaeghde / ſoo waerſchouwde Abner hem meer-maels / dat hy ter zijden afwijcken ſoude / of dat hy hem anderſins ſoude doot-ſteken / 't welck als Aſahel niet wilde doen / ſoo doorſtack hem Abner: Doen na / als Abner tot David was over-ghekomen / en dat hy aen David het Koningh-rijcke Iſraels hadt op-ghedragen / en wederom was

Digitized by Google

wegh gegaen/ soo verlaetse hem Joab heymelijck/ en onder stijnin/ dat hy hem noch wat hadde te seyghen/ soo vermoorde hy hem/ 2.Sam.2:13.

B. Vrage. Welcke waes Davids eerste Victorie?

Antw. Als hy alleen Koningh was/ dewijle twee Capiteynen Isboseth vermoort hadden/die David daerom dede op-hangen/soo heeft hy terstont Jerusalem gheheel in-genomen/en heeft de Jebusiten uyt de burcht Zion verdreven/ 2.Sam.5:7. David nam de burcht Zion in. 2.Sam.4:6/12.

A. Vrage. Voerde David geen krijgh met de Philistijnen?

Antw. Ja hy: Want als de Philistijnen tot twee-mael toe tegen hem op-quamen/ soo sloegh hy haer volgens Godts raedt/ en nam haer Afgoden weghy/ 2.Sam. 5:25. David sloegh de Philistijnen. 2.Sam.5:21.

A. Vrage. Heeft David geen sorge gedragen voor de Godts-dienst?

Antw. Ja hy/ want hy hielde de Arcke Godts van Kirjath-Jearim, dit: daer tegenenwoordig jaer gewerst was: doch verhaeft synde voor de doodt van Uza, om dat hy de Wagen die de Arcke voerde/ hadt aen-gheraeckt/ bezorchte een huijse van Obed Edom; doch verstaende dat het huys van Obed Edom om de Arcke ghesegent wierdt/ bzachte van daer met groote blijdschap na Jerusalem/ 2.Sam.6:15. David bracht de Arcke een huyse des Heeren op met gejuygh. 2.Sam.6:3/7.

B. Vrage. Voe raeckte Uza doodt?

Antw. De Priesters hadden de Arcke op een Wagen geset/daer sy deselvige op haer schouderen hadden moeten dzagen: Als nu de de Runderen struyckelden/ soo dat de Wagen scheen te sullen omvallen/ soo stack Uza de handt uyt/ hy onderstutte de Wagen: dit nam Godt soo qualijck/ dat hy hem terstont doodde dede vallen/ 2.Sam.6.

B. Vrage. Dede hy niet meer voor de Godts-dienst?

Antw. Ja hy/ want dewijle hy selve in een seer heerlijck huys woonde/ soo wilde hy voor de Arcke oock een heerlijcken Tempel bouwen: Maer Godt maeckte hem bekendt/ dat dit syn Soon Salomon soude doen/ die een voorbeelt was van de Messias/ 2.Sam.7:13. De Heere seyde, die sal mynen name een huys bouwen. 2.Sam.7:2.

C. Vrage. Voe gingh het met de Vyanden van Israel?

Antw. David sloegh de Philistijnen/ en nam haer de stadt Gad af: Daer na sloegh hy de Moabiten, die hy met twee snoeren mat/ het eene een leven/het andere ten doodt: Daer na sloegh hy Hadar-Ezar Koningh in Mesopotamien/ hem af-nemende veel Wagens en Paerden die hy onrzemde: Ook roovende des Koninghs goude Schilden: Daer na sloegh hy de Syriers, en nam Damascus in: Eyndelijck sloegh hy ook die Edomiten, 2.Sam. 8:14. Alle Edomiten werden David tot knechten. 2.Sam.8:2/4/7.

Vrage.

Digitized by Google

B. Vrage. Bleef Dauid in vrandtschap met het Huys Sauls?

Antw. Jeen: maer hy nam Mephiboseth Jonathans kreupele Soon in sijn Hof/ aen sijn Tafel/ende gaf hem al Sauls goedt/ 2. Sam. 9: 13. Alloo woonde Mephiboseth te Jerusalem. 2. Sam. 9: 7/8.

C. Vrage. Socht Dauid gheen vriendtschap met andere Volckeren?

Antw. Ja hy: Want als Tohu de Koningh van Hamach sijn Soon Joram sondt met geschenken aen Dauid/ soo nam hy deselvige dankelijck aen/en heylighdeft tot den Tabernakel: Als oock Nahas de Koningh der Ammoniten gestorven was/ soo sondt Dauid aen sijn Soon Hanun Ghesanten/ om hem te troosten over de doodt van sijn Vader/ 2. Sam. 10: 2. David seyde, ick sal weldadigheydt doen aen Hanun. 2. Sam. 8: 10/11.

B. Vrage. Waren dese Ghesanten by Hanun aengenaem?

Antw. Jeen: Maer door verstanders beschuldight zijnde/soo zijnse van Hanun schandelijck mit handen/ 't welck Dauid soo qualijck op-nam/ dat hy Joab en Abisai sondt om de Ammoniten te bevorlogen: die oock deselvighe/ niet tegenstaende de bystandt der Syriers met twee-en-dertigh duysent Wagheren/ op de vlucht hebben gejaeght/ 2. Sam. 10: 14. Als nu de Kinderen Ammons sagen, dat de Syriers vloden, soo vloden sy oock. 2. Sam. 10: 8/9. 1. Chron. 19: 1/ 3/ 5.

A. Vrage. Heeft sich Dauid noyt in merckelijcke sonden verloopen?

Antw. Ja hy / want doemalen Joab de Hooft-stadt der Ammoniten Rabba belegerde: soo heeft Dauid/ op het dack van sijn huys wandelende/ gheseen dat Bathzeba haer weselch/ en haer ontbloten hebbende heeft haer beswangert/ 2. Sam. 11: 4. Hy lagh by haer. 2. Sam. 11: 1/2.

A. Vrage. Hoe socht Dauid dese sonde te bedecken?

Antw. Hy ontboodt Urias de Man van Bathzeba uyt het Legher/ en hy sondt hem na huys by sijn Vrouw: Doch als Urias niet gingh/ maeckte hy hem des anderen daeghs droncken/ op dat hy soo by sijn Vrouw soude gaen: Doch dit oock misluckende/soo sendt hy hem na het Legher/ met last aen Joab dat hy hem in soo een ghevecht soude stellen/ daer hy quame ghedoodt te worden/ 't welck alsoo is geschiedt/2. Sam. 11: 17. Urias sterf oock. 2. Sam. 11: 10/13/15.

B. Vrage. Wat maeg de reden dat Urias by sijn Vrouw niet gingh leggen?

Antw. Urias seyde tot den Koningh/dat het Leger in het open veldt lagh/ en dat hy daerom van sijn ghemaedt niet konde verkrygen dat hy soo gemackelijck soude gaen slapen by sijn Vrou / maer hy wilde liever op de straet blyven leggen/ 2. Sam. 11.

B. Vrage. Is Rabba gewonnen van Joab?

Digitized by Google

Antw. Ja: Want als de ſtadt ſoude nu in-ghenomen worden/ trock Davíd na 't Legher/ om die eere te behalen: En in de ſtadt komende/ ſtrafte den Koninghs goude Kroone op ſijn hooft/ en ſtrafte de Inwoonders ſtierperlijck met Laghen/ Dorſch-wagens/ &c. 2. Sam. 12: 26. Joab nam de Koninghlijcke ſtadt in. 2. Sam. 12: 30/31.

C. Vrage. Hoe is 't met David en met Bathzeba voorts gegaen?

Antw. Nathan is gesonden om Davíd te beſtraffen/ en te bygen met de doodt van het kindt in on-echt ghewonnen; als ook met den oorloogh/ die van ſijn huys niet ſoude wijcken: Waer op Davíd openbare ſchuld-belijdenisſe doende/ heeft vergevinge ontfangen/ en heeft daer na Bathzeba tot ſijn Vrouw ghetrouwt/ en nevens andere Kinderen/ heeft hy Salomon by haer ghekonnen/ 2. Sam. 12: 24. Sy baerde eenen Sone, ende noemde hynen name, Salomo. 2. Sam. 12: 11/13/14.

C. Vrage. Hoe is het met Davíds Kinderen gegaen?

Antw. Sijn Dochter Thamar is van haer Broeder Ammon geſchonden; 't welck Abſalon haer Broeder twee jaren opgehouden hebbende/ heeft eyndelijck onder ſchijn van dienſtbaerſchap in een maeltijdt Ammon doen vermoorden/ en is ghevlucht na ſijn Groot-vader Tamai te Geſur, alwaer hy drie jaren is ghebleven/ 2. Sam. 13: 14. Ammon verkrachte Thamar. 2. Sam. 13: 28/

C. Vrage. Hoe ginghet met Ammon Thamar ſchoon?

Antw. Ammon begonſe dat hy ſiek waes/en ginghe te bedde leggen/ver ſoeckende dat ſijn Suſter hem eenige ſpijſe ſoude bereyden/ 't welck als ſy ghedaen hadde/ en de ſchotel aen ſijn bedde gebracht/ ſoo greep hem Ammon/ en verkrachte haer tegen haer will; dit gedaen zijnde/ dede hy haer door ſijn Jongen ter Kamer uyt drijven/ 2. Sam. 13.

B. Vrage. Bleef Abſolom altijdt te Geſur?

Antw. Neen hy: want Joab merckende/ dat Davíd na Abſolom begon te verlangen/ heeft door ruſtchen-praeck van een wijſe Vrouw ſoo veel te wege ghebracht/ dat Abſolom wederom te Jeruſalem quam/ en dat ſy/ na twee jaren te Jeruſalem gheweeſt zijnde/ oock ſijns Vaders aenghe ſichte in vrede ſagh/ 2. Sam. 14: 33. De Koningh kuſte Abſolom. 2. Sam. 13: 19. 2. Sam. 14: 3/21/24.

A. Vrage. Was Abſolom dienſtbaer aen ſijn Vader Davíd?

Antw. Neen hy: Maer door ſijn vriendelijcke beleefthedt het Volck van ſijn Vader tot ſich ghetrocken hebbende/ is met twee hondert Mannen/ die onkundigh waren van ſijn verraedt/ onder ſchijn van ſijn belofte te ſullen betalen/ na Hebron ghetrocken/ en eenighe Mannen door gantſch Iſrael uyt-ghe ſonden hebbende/ heeft hy ſich ſelven voor Koningh Laten uyt-roepen/ 2. Sam. 15: 10. Ghy ſult leggen, Abſolom is Koningh te Hebron. 2. Sam. 15: 5/8.

Vrage.

Digitized by Google

B. Vrage. Hoe konde Absolom het herte des Volcks van David af-trecken?

Antw. Hy spraeck haer seer vriendelijck toe / hy streelde met sijn handt haer aengesichten / hy seyde dat sijn Vader David haer geen recht en dede en dat hy belooft de haer herer te sullen helpen / soo hy Koninghy maer mocht worden / 2. Sam. 15.

C. Vrage. Hoe hielt sich David hier over?

Antw. David heeft met sich hondert Mannen / neevens de Crethi, en Plethi, en Ithai, de Gethijtaste (gaende met getween / en met bedwonden hoofden) Jerusalem verlaten / latende sijne thien Bywyven in de stadt: Als Abiathar en Zadock, Hooge-priesters hem volghden met de Arcke / soo belaste hy haer na de stadt wederom te keeren / op hope dat hy wat goedts voor hem souden uyt-werchen / 2. Sam. 15: 16. De Koningh ginghuyt met sijn gantsche huys. 2. Sam. 15: 18/23/34.

B. Vrage. Ginghy David ongewoopt uyt de stadt?

Antw. Jaeren: Want als Tziba Mephiboseths knecht by hem quam / soo beschuldighde hy sijn Heer: / dat hy na de kroone oock stondt: En daer op komt Simei, een Man uyt Sauls Huys / die David lasterde / en met steenen worp / 't welck David hy dsamelijck verdroegh / 2. Sam. 16: 10. David seyde, laet hem vloecken. 2. Sam. 16: 3/5.

C. Vrage. Hoe maeckte het Absolom te Jerusalem?

Antw. Absolom heeft verstoot op Achitophels raedt / de Bywyven van sijn Vader David openbaerlijck beslapen: Als Achitophel voorts rade / dat men David verstoot met twaelf duysent Mannen vervolghen most: soo heeft Absolom op de raedt van Husai (Davids heymelijcke Vrient) sijn Vader verstoot niet vervolght / maer heeft eerst een groot Legher by een willen hebben; 't welck Achitophel soo spoet / dat hy hem selven verhingh / 2. Sam. 17: 14. Absolom seyde, de raedt van Husai is beter als de raedt van Achitophel. 2. Sam. 16: 21.

C. Vrage. Hoe is het daer na tusschen David en tusschen Absolom af-gelooven?

Antw. Als David over de Jordane was getrocken / en van Barzillai de Gileadijt wel ontfangen was ghemeest / soo is Absolom ten strijde tegen hem gekomen; Doch Absolom is met sijn Volck ghesla ghen / en selve aen een boom met sijn hayr blyvende hangh en / is by van Joab met drie spiesen in het herte ghestoten / 2. Sam. 18: 15. Sy sloegen Absolom, ende dooden hem. 2. Sam. 18: 3/8.

B. Vrage. Wat volghde op dese Victorie?

Antw. Als 't Volck vernam dat David om Absolom treurde / soo quamense stilleker in de stadt: Doch Joab dreyghde David / soo hy sich niet blymoedigh vertoonde / dat al het Volck hem souden verlaten: Hier op heeft hy sich vertoondt / en oock ghestelt / dat

Digitized by Google

dat hy wederom na Jerusalem ghevaert wierdt / 2. Sam. 19: 8. Doe stondt de Koningh op, en setrede sich in de poorte. 2. Sam. 18: 33.

C. Vrage. Hoe gingh het toe / als men Davidt wederom voerde na Jerusalem?

Antw. Als Barzillai Davidt vergeselschapte tot over de Jordaen, weygherende verder te gaen / soo is de Stamme Juda met veel Volcks Davidt in't gemeerdt gekomen / by wie ooch waren Simei, die pardon van Davidt ontfingh / en ooch Mephiboseth, wiens verontschuldinge over sijn verblijf te Jerusalem wiert aengenomen: Ooch quamen de Mannen Israels by Davidt / met de Mannen van Juda / waer over twist ontstont tusschen Juda en Israël, wie de naeste aen Davidt waren / 2. Sam. 19: 41. De Mannen Israëls seyden, waerom hebben u onse Broeders, de Mannen Juda gestolen. 2. Sam. 19: 14/18/25/31.

B. Vrage. Wat oprijse hadt desen twist tusschen Israël en tusschen Juda?

Antw. Zeba een Benjamijnsch Belial de Basuyne / en maeckte dat Israel af-vallich wierdt van Davidt / waer op Davidt Amasa (die in Joabs plaetse Heldt-oberste was gemaeckt) sonde / om Volck te verzamelen; doch Amasa te lange vertoevende / sonde hy Abisai, met de Crethi en Plethi haerstelijck Zeba achter na: Waer op Amasa met sijn Volck kommende / soo is hy verradelijck van Joab vermoort: Die / sich alsoo wederom in-dringende in het ampt van Heldt-oberste / heeft Zeba in sijn stadt Abel besloten / en door een wijse Vrouwe soo veel te wegen gebracht / datse de kop van Zeba over de muyr wierpen / 2. Sam. 20: 22. Sy hieuwen Zeba het hooft af. 2. Sam. 20: 1/10/15.

C. Vrage. Hoe stondt het door met Davidts Koningrijcke?

Antw. Sijn Rijcke hadt door cracht en heerlijckheydt: Alle ampten wierden van goede Mannen wel voor-sien / en onder de Krijgs-lieden waren dappere Helden; Waer onder waren Joseheb, die drie honderd Man met sijn spiesse hadt verslagen: Eleazar, die met Samma, als Israel vluchtede / de Philistijnen stutte / en Israel de victorie deden bekomen: gelijck ook dese drie door-braken / door de Vyanden / en voor Davidt waerhaelden uyt de put aen de poorte te Bethlehem / door David noch vluchtede voor Saul / 2. Sam. 23: 16. Doe braken die drie Helden door 't Leger der Philistijnen. 2. Sam. 23: 8/9. 2. Chron. 11: 11/12/14.

A. Vrage. Wat Helden hadde David meer?

Antw. Hy hadt Abisai, Joabs Broeder, die voore honderd Man verslorgh / en Benaja, die twee stercke Leeuwen van Moab verslorgh / en ooch doode in een Egyptische Kruys met sijn eygen spiesse / 2. Sam. 23: 22. Die dingen dede Benaja. 2. Sam. 23: 18/21.

B. Vrage. Is ijet lants Canaan by Davidts tyden niet met honger gestraft geweest?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Ja het: want daer is upt een groote droogthe een drie-jarigen honger ontſtaen; waer van deſe ſonde de oorſaeck was/ om dat Saul hadt ſoecken de Gibeoniten te ſlaen/ die met Iſrael in Verbonde ſtonden/ 2. Sam. 21: 1. Daer was in Davids dagen een honger, drie jaren.

C. Vrage. Hoe is't landt van deſe plage verloſt?

Antw. David/op Godts laſt/ bygaende/ wat de Gibeoniten begeerden; ſoo epſchten ſy geen goudt of ſilver/maer wilden daermen van Sauls gheſlachte ſeven Mannen haer gheven ſoude/ 't welck gedaen zijnde/ ſoo hebbenſe deſelvighe op-gehangen: Riſpa Sauls Bij-wijf/ bijwonde op een ſack ſitten by haer twee Sonen/ om de Vooghelen af te weeren/ tot dat Godt reghen gaf/ 2. Sam. 12: 6. De Gibeoniten ſeyden, laet ons ſeven Mannen van Sauls Sonen gheven worden, dat wyſe den Heere op-hanghen te Gibea Sauls. 2. Sam. 21: 9/10.

A. Vrage. Is David niet meere in een aenmerckelijcke ſonde ghevallen?

Antw. Ja hy: Want hy liet het Volck tellen door Joab; maer als hy na tiegen maenden het getal ſagh/ waer onder Levi niet en was/ ſoo klopte hem ſijn herte: hy moſt ter ſtraffe door Godt de keure nemen/ of hy een honger van ſeven jaren wilde uytſtaen/ of dat hy drie maenden voor ſijn Vyanden wilde vlieden/ ofte dat hy drie dagen de peſtilentie wilde hebben in ſijn Landt: Waer op hy de peſtilentie verkieſende/ ſoo heeft Godts Enghel ſeventigh duyſent Menſchen door de peſte ghedoodt/ 2. Sam. 24: 10. Davids herte ſloegh hem, na dat hy het volck ghetelt hadde. 2. Sam. 24: 13/16.

B. Vrage. Hoe doegh ſich David onder deſe plage?

Antw. David ſiende den ſlaenden Engel in de lucht ſtaen over Jeruſalem/ was ſeer moeimoedigh over dien dat om ſijn ſonde/ ſoo veel Menſchen ſtorven: Hier op ſijn ſonden belijdende/ heeft hy den Oorſelv-bloet van Arauna de Jebuſijt gekocht/ volgens de laſt van de Propheet Gad; en daer een Altaer hebbende gebouwt/ heeft daer op offerhanden ghedaen/ en alſoo den Heere verſoent/ voorneemende op die plaetſe een Tempel te ſtichten/ 2. Sam. 24: 25. Alſoo wert de Heere den lande verbeden, ende de plaghe van Iſrael op-gehouden. 2. Sam. 24: 18/21/24.

B. Vrage. Hoe zijn Davids dagen ten eynde geloopen?

Antw. Gelijck in veel verdrietelingen/ alſoo oock in veel heylige oeffeninghen: Want hy heeft veel Pſalmen ghemaeckt voor de Godts-dienſt/ en heeft groote voor-raedt op-geſpaert uyt de beuyt van ſijn Vyanden/ en uyt andere middelen/ nevens de vrywillige gaven van de Lijdelie/ tot het bouwen van een Tempel: ſoo dat hy na onſe reeckeninghe aen Salomo over-leverde tot het bouwen van den Tempel/ meere als vier-en-veertigh duyſent/ drie honderd/ en tachtigh tonnen Gouts/ 1. Chron. 19: 24. David ſeyde, wie ben ick

Digitized by Google

Heere, en wat is mijn volck, dat wy de macht ſouden verkregen hebben, om vrywilligh te geven als dit is? 2. Sam. 23:1.

Avondt-geſangh

Op de thiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 1. Waeromt raeſt dat volck met ſulcken hooghmoet, &c.

1.

NA Saulis hoodt waer Iſboſeth in 't rijck
Van Iſrael: en David Juda's Koningh.
Abner moozd' Iſboſeth/ en nam de vrijck
Na David: Joab moozde hem tot beloonингh.
David vypd' Sion van de Jebuſiten:
Hy bzacht de Arck op volgens Godes Wet:
Hy ſloegh de Philiſtijn/ en Edomyten:
Hy ſyyſ de dooz ſijn bzoodt Mephiboſeth.

2.

Hy ſondt aen Hanun Mannen in den rouw:
Dez rouwde Hanun haer ſoo te onteeren.
Daer na onteerde hy Uraes Vzouw:
En Thamar moſt tegen haer will boeteren.
De grammie Abſolom ſloegh Ammon neder:
Hy vlucht/ en woerdt met David weer verzoend':
Maer die Liebel woerdt Davids vyandt weder/
Soo dat hy David ſelve vluchten deed'.

3.

Die Soon ſchand' David: bedt in 't openbaer:
Hy kreegh ſijn loon/ dooz Joabs ſpiets en ſchichten:
David keerd' weer/ en Juda volgde hem naer:
Maer Eiba quam weer nieuwe oproer ſtichten.
Joab bequam ſijn kop: maer ſchond' ſijn handen
Aen 't bloedt van Amaſa: de Gibeonijt
Hingh Saulis Soonen op/ ten dienſt der Landen.
David teld' 't Volck/ en raeckt veel Volckes ſon quijt.

Van

Digitized by Google

Van Salomon tot Asa.

De elfde Dagh.

A. Vrage. Wie is na Davidt Koningh geworden?

Antw. Als Davidt noch in het leven was, doch oudt en afgheloofst/ soo barmen Abisach een Dochter van Sunem op-socht/ om sijn worten te verwermen: soo heeft Adonia sijn oudste Soon/ alle des Koninghs Sonen (uyt-gesondert Salomo) tot sich ghenoden/ als mede Joab en Abiathar de Hooge-priester/ ende een menichte vooz haer verzendende/ heeft hy sich selven vooz Koningh laten uyt-roepen/ 1. Reg. 1:5. Adonia seyde, ick sal Koningh zijn. 1. Reg. 1:3/9.

B. Vrage. Hoe nam Davidt dit op?

Antw. Als Bathzeba de Moedet van Salomon, vooz oozze van de Propheete Nathan dit aen Davidt bekendt maechte/ soo heeft hy gheseydt/ dat Salomon Koningh soude wesen; daer op hebben Nathan, Zadock de Hooge-priester/ en Benaja, vooz last des Koninghs Davidt/ Salomon op den Koninghlijcken Muyl ghevoert vooz de stadt na Gihon, en hem aldaer tot Koningh ghesalft hebbende/ hebbense hem op Davidts Tzroon gesetst/ met groote toe-juychinge van het Volck/ 1. Reg. 1:39. Al het volck seyde, de Koningh Salomon leve. 1. Reg. 1:29/33/38.

C. Vrage. Wat dede doe Adonia met de sijne?

Antw. Adonia is met de sijne ghevlucht: hy selve vluchtede na den Tabernakel/ en vatrede de hoozenen des Altaers/ om niet gedoodt te wozden; hy heeft pardon van Salomo ontfangen/ onder conditie dat hy in stilheydt na sijn eyghe huys soude vertrecken/ 1. Reg. 1:50. Adonia vreesde vooz Salomo. 1. Reg. 1:53. 1. Reg. 2:21/22.

C. Vrage. Hoe is Davidt gestoozven?

Antw. Davidt nu veertigh jaren Koningh geweest zijnde/ heeft op sijn doodt-bedde aen Salomo belast dat hy den Heere soude vreesen/ en den Tempel bouwen: dat hy Joab en Simei niet ongestraft soude laten blijven; ende dat hy aen de Sonen van Barsillai weldadigheyt soude betoonen/ 1. Reg. 2:7. David seyde, neemt waer de wacht des Heeren uwes Godts. 1. Reg. 2:5/8/9.

C. Vrage. Hoe heeft sich Salomo gedzagen tegen sijne en sijns Vaders tegen-parten?

Antw. Als Adonia vooz Bathzeba verscheen/ om Abisach hem ter Vzouwe te moghen ghegheven wozden: Als Joab na den Altaer was gevloden: Als Simei het gebodt van sijn huys te blijven/ badt oder-ghetreden/ uyt-loopende om sijn Knechten te soecken;

hen; ſoo heeft Salomo deſe dzie gedoodt: Ende hy heeft de Hooghe-prieſter Abiathar af-geſet / ſtellende Zadock in ſijn plaetſe / 1.Reg.2:24. De Koningh ſeyde, voor-teken, Adonia ſal heden gedoodt worden. 1.Reg.2:21/26/29/45.

B. Vrage. Heeft Salomon geen Vrouw getrouwt?

Antw. Ja hy: Want hy heeft getrouwt de Dochter van Pharao/ Koningh in Egypten / 1.Reg.3:1. Salomon verſwagerde ſich met den Koningh van Egypten. 1.Reg.7:5.

A. Vrage. Waer riede betaonde Salomo ſijn danckbaerheydt aen Godt voor ſijne heerlijckheydt?

Antw. Hy ginghmet de Overſte na de Tabernakel, en heeft duyſent brandt-offeren geoffert; 't welck den Heere ſoo aengenaem was / dat hy hem des nachts de keure gaf om te begeeren wat hy wilde: ende als Salomon alleenlijck wijſheydt begeerde / ſoo gaf hem Godt een groote mate van wijſheydt / en daer by veel rijckdom en eere/ 1.Reg.3:4. Duyſent brandt-offeren offerde Salomon op dien Altaer. 1.Reg.3:5/10/11/12. 1.Reg.4:29.

A. Vrage. Wat bewijs gaf Salomon van ſijn wijſheydt?

Antw. De Jeruſalem weder-keerende / ſpraek hy dat wyſe vonniſſe uyt tuſſchen die twee Vrouwen / die twiſteden om het leuendighe kindt/ en daer na ſpraek hy veel ſpreucken van allerley ſaken/ 1.Reg.4:32. Hy ſprack drie duyſent ſpreucken, en ſyne liederen waren duyſent en vyve. 1.Reg.3:22/24/25.

B. Vrage. Was Salomon een heerlijck Koningh?

Antw. Ja hy: ſoo dat ſijns gelijcke voor hem niet geweeſt was/ noch na hem niet komen ſal: Hy hadt dagheliicks voor ſijn Hof / dertigh Cor Meel-bloeme: tſeventigh Cor Meel: thien vette Runderen: twintigh weyde Runderen: hondert Schapen: Behalven al het Wildt-braedt/ 1.Reg.4:22. Salomon was heerſchende over alle de Koninghrijcken. 1.Reg.4:22/23.

C. Vrage. Heeft Salomon een Tempel gebouwt?

Antw. Ja hy: waerom hy met Hiram de Koningh van Cyrus vriendeſchap maeckte / om Ceder-boomen en andere noodighen voor-raedt tot dit Gebouw uyt ſijn Lande te bekomen / ſendende/ behalven Hirams Knechten/die oock holpen/thien duyſent Mannen / te ghelijck om het hout te houwen in de boſſchen / en daer by ſeventigh duyſent Laſt-draghers / ende tachtigh duyſent Steen-houwers / 1.Reg. 5:18. Sy bereyden het hout, en de ſteenen om het huys te bouwen. 1.Reg.5:1/14/15.

B. Vrage. Is 'er niet bysonders aen te mercken in deſen bouw des Tempels?

Antw. Ja het/want de plaetſe daer den Tempel gebouwt wiert/ was die Dorſch-vloer van Arauna die David gekocht hadde / ſijnde den Bergh Moria, de ſelfde plaetſe/ altmaer Abrahams ſijn Soone Iſaac meynde te offeren / 't welck nu al achte hondert en ſeſtigh Jaren geleden was: Oock was dit aenmerckelijck/ dat in dit groote Ge-

Digitized by Google

te Gebouwe niet een hamer ſlagh wierdt gehoort/ 1.Reg.6:7. Geen hamer, of byle, of eenigh ander yſer ghereetſchap wierdt ghehoort. 2.Chron.3:1. Gen.22:2.

C. Vrage. Hoe heeft Salomon den Tempel in-gewyet?

Antw. Als den Tempel in het elfde jaer van ſijn regeeringe ten meeſt voltrocken was/ met meeſt alle de geretſchap tot de Godsdienſt noodigh: ſoo vaerdigden de Priesteren de Arcke en andere heylighe dingen op haer plaetſe/ lovende Godt met Trompetten en geſangh: doe daelde een wolcke op de Tempel: daer na dede Salomo een Predicatie tot het Volck/ en een treflijck gebedt tot Godt: en offerde hebbende ewee-en-twintigh duyſent Runderen/ en honderd en twintigh duyſent Schapen/ heeft de Koningh het Volck gezegent/ de welcke na ſeven dagen het Feeſt der 14 oon-maten gheſouden te hebben/ in blijdtſchap naer huys ſijn gegaen/ 1.Reg.8:66. Op den achtſten dagh liet hy het volck gaen/ende ſy zegenden den Koningh. 1.Reg.8:10/15/22/63.

A. Vrage. Is Godt aen Salomon niet meer verſchenen?

Antw. Ja hy/ want als hy nu in de volgende dertigen jaren de Koninghlijcke Huyſen hadde vol-trocken/ ſoo is hem Godt verſchenen/ belovende een vaſte beſtendigheydt van ſijn Throon/ indien hy voltſtandelijck in Godts wegen voortaen wandelde/ 1.Reg. 9:5. De Heere ſeyde, ſoo ſal ick den Throon uwes Koninghrijcks beveſtigen tot in eeuwigheydt. 1.Reg.9:1/2.

B. Vrage. Waerom quam de Koninginne van Scheba tot Salomon?

Antw. Sy quam tot hem om ſijn groote wijſheydt te hooren/ en ſijn uytnemende heerlijckheydt te ſien/ ghelijckſe ook met verwonderinge van dit alles/ heeft onderbindinge bekomen/ geluckigh achtende die Mannen/ de welcke hem dienden: En alſoo ſy na datſe groote geſchenken aen Salomon hadt gegeven/ en van hem ontfangen/ wederom met vergenoeginghe na haer landt vertrocken/ 1.Reg.10:2. Sy quam om met raedtſelen hem te verſoecken. 1.Reg. 10:7/8/13.

A. Vrage. Hoe ſtondt het met de Oriderdanen van Salomo?

Antw. Sy hadden grooten vrede/ en ſy waren ook wel-bereden/ ſoo dat alles overvlodigheyt by haer wierdt bevonden/1.Reg. 10:27. De Koningh maeckte het ſilver te Jeruſalem te zijn als ſteenen. 1.Reg.4:20.

A. Vrage. Hoe ſtont het met het leven van Salomo?

Antw. Salomon nu oudt geworden zijnde/ heeft tegens Godts verbodt/ vele Heydenſche Vrouwen getrouwt/ hebbende ſeven honderd Wyven die Vorſtinnen waren/ en drie hondert By-wyven: Deſe Vrouwen hebben ſijn gheſtadicht tot afgoderye/ 1.Reg. 9:5. Salomo wandelde Aſtoreth, den Godt der Sidoniers na: ende na Milcon, het verfoyſel der Ammoniten. 1.Reg.9:3/5.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Wat is Salomo hier aver weder-haren?

Antw. Godt ſeyde hem aen / dat hy thien Stammen van ſijn Koninghrijcke ſoude af-ſcheuren; ende oock verwerpt Godt tſelfſtont eenige Vyanden tegen hem / 1. Reg. 11: 11. De Heere ſeyde, ick ſal gewiſſelijck dit Koninghrijcke van u ſcheuren, ende het ſelvige uwen Knecht geven. 1. Reg. 11: 14/23.

C. Vrage. Is Salomo in deſe ſonde ontbeerlijck gevloyen?

Antw. Hy is gevloyen na dat hy verrigh jaer hadt geregeert / maer al-voorens tot bewijs dan ſijn bekeeringe gemaeckt beſchrijft het Boeck Predicker genaemt / 1. Reg. 11: 43. Salomo ontſliep met ſyne Vaderen.

B. Vrage. Wanneer zijn de thien Stammen van Salomons Rijck af-geſcheurt?

Antw. Doe het Volck na Zichem trock om ſijn Sone Rehabeam tot Koninghe te maken: Want als ſy verſchrickinge verſoghten van eenige laſten / 't welck haer Rehabeam / op den raedt van jonge Raedts-lieden weygerde: ſoo heeft Jerobeam (die gevluchte ſijnde voor Salomo / om dat een Prophet hem de regeeringhe van de thien Stammen had beloofd / en nu wederom gekomen ſijnde) het Volck opgeroerigh gemaeckt / en de thien Stammen tot ſich getrocken / alleenlijck Juda en Benjamin, nevens de Prieſteren en Leviten aen Rehabeams ſijde verbleyvende / 1. Reg. 12: 19. Alſoo vielen de Iſraeliten van den huyſe Davids af. 1. Reg. 11: 29/30. 1. Reg. 12: 14/20.

A. Vrage. Wat beoogh ſich Rehabeam in deſe veranderinghe der Stammen?

Antw. Als de Iſraeliten ſijn Ambtmeeſter Adoram, die hy geſonden hadt / om haer wederom te doen keeren / hadden doodt geſlagen: ſoo bereyde hy een groot Leger om Jerobeam te beſtryden: maer hier in van een Prophet voor Godts aſſt / belet zijnde / ſoo bouwde hy eenige ſteden tot verſeekeringhe van ſijn Rijcke / 1. Reg. 12: 24. Semaja ſeyde, ghy en ſult niet op-trecken tegen uwe Broederen de Kinderen Iſraels. 2. Chron. 11: 1/2/3/4.

B. Vrage. Wat heeft Jerobeam ſijn Koninghrijcke tegen Rehabeam voorthen te verſeekeren?

Antw. Na dat hy Zichem en Penuel tot ſtercke Frontier-ſteden hadt gebouwt tegen Juda: verſtondt dat ſijn Volck / gaende na Jeruſalem tot de Godts-dienſt / van hem ſichtelijck ſouden af-vallen / moghten / heeft twee Kalveren ghemaeckt / te Dan, en te Bethel, inſtellende tot Prieſteren eenige geringhe Lieden uyt den Volcke / en voor-gevende / dat die Kalveren de Goden waren die haer uyt Egypten verloſt hadden / 1. Reg. 12: 28. Hy maeckte twee goude Kalveren. 1. Reg. 12: 25/31.

S. Vrage. Is Jerobeam niet beſtraft over deſe ſijne daedt?

Antw. Ja: want Godt ſonde een Prophet tot Jerobeam / die hem aenſeyde / dat een Koninghſoude op ſtaen / (namentlijck Joſia /

Digitized by Google

Tia / na dzie hondert en vijftigh jaren) die de doode beenderen van ſyne Propheeten ſouden verbranden/waer van het teecken was/dat den Altaer van Jerobeam ſcheurde/ 1.Reg. 13:2. De Man Godts ſeyde, ſiet een Soon ſal den huyſe Davids geboren worden, wiens naem ſal zijn Joſia, die ſal op deſen Altaer offeren de Prieſteren der hooghte. 1.Reg.13:1/3.

C. Vrage. Hoe ginghet die Man Godts?

Antw. Jerobeam wilde hem aen-greppen om te ſtraffen / doch ſijn arm verdorde: De Man Godts vooz hem bidderde / wier dz ſijn arm herſtelt/waer de Man Godts wilde op hem niet ten eten komen: Doch van een ouden Propheet averreden zijnde / at hy te Bethel bzoodt / tegens Godts verbodt / en wierdt daerom op den wegh van een Leeuw gheboodt/ 1.Reg. 13:24. Een Leeuw vondt hem op den wegh, en doode hem. 1.Reg.13:4/8/18.

B. Vrage. Hadt Juda anders geen Vyanden als Jerobeam?

Antw. Ja: Want alſo Juda niet haer Koningh overtradt Godts Woorden / ſoo quam Siſack de Koningh van Egypten met een groote Macht tegben Juda / verooverde het Lant / en ſelfs de goude Schilden uyt den Tempel te Jeruſalem wegh-nemende / ſoo dat Rehabeam daer na koperе Schilden moſt maken: doch op haer beteerringe zijnſe haeſtelijck verloſt geworden/ 1.Reg. 14: 26. Siſack nam de ſchatten van het huys des Heeren. 2.Chron. 12:2/3.

C. Vrage. Hoe ſtondt het met Jerobeam?

Antw. Als ſijn Vrouw/ ter oorſake van haer kranche Soone/ de Propheet Ahia aenſpzack/ ſoo boozde ſy dat het Kindt ſterven ſoude / en oock de onder-gangh van haer Man om de afgoderye die hy bedreef / 1.Reg. 14: 10. De Heere ſeyde, ick ſal quaedt over het huys Jerobeams brengen. 1.Reg.14:2/9/12/13.

A. Vrage. Wie is Koningh gheweeſt over Juda / na de doodt van Rehabeam?

Antw. Ja dat Rehabeam ſeventhien jaer geregeert hadt / en geſtozben was / ſoo is ſijn Soon Abia Koningh geworden / die niet wel en leefde: Hadtmans ſloegh by Jerobeams Legher / hem vijf hondert duyſent Mannen af-ſlaende / ſoo dat Jerobeam gheen kracht overigh hadde om hem ſelven wederom te verſterken / 2.Chron. 13: 17. Abia en ſijn volck ſloeghenſe met eenen grooten ſlagh. 2.Chron.13:3/12/13/15.

Avondt-

Avondt-gesangh

Op de elfde Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 8. O onse Godt, en Heer, &c.

1.

Als David out was/ en nu zat ban dagen/
Soo socht Adonia de Kroon te dragen:
Maer Salomon/ door Nathans wijs beleydt/
Is tot de Kroon na Gihon heen geleydt.

2.

Hy kroos van Godt de wijsheydt voor sijn goed'ren:
't Vleesch/ als hy stilde twee Hoeren grimoed'ren/
Om't eerste Kleyn: straetes was de Tempel-bouw
Gereet/ en doe traedt hy oock tot de trouw.

3.

De groote Vorst beerscht verre in de Landen:
Godts Volck sadt in die tijdt nergens Vyanden:
De Koop-handel hadt gangh in overvloedt:
De Vlooten waren vol silverey goedt.

4.

De Vyndse Koningin quam een seer pracht'gh/
Om vondt 't geruchte van Salomon waerachtigh.
De groote Vorst viel in sijn Ouderdom/
Tot dienst van 't afgodische Heydenhoom.

5.

De straf was reed'/ sijn Rijck twierdt strackx besturen/
En na sijn doodt hadt 't Rijck meer regenteren:
De twaelf Stammen scheurden gantsch van een:
Jerobeam gingen met rhienc heen.

6.

Hy scheurde oock de Godts-dienst van Israel/
Door kalveren te Dan, en oock te Bethel:
De Man Godts dreyghr hem straf uyt Godes mondt:
Hy greep na hem/ sijn arm verdorst' terstondt.

Van

Digitized by Google

Van de Koningh Asa tot de Propheet Eliza.

De twaelfde Dagh.

A. Vrage. Wie is Koningh geweest over Juda na de doodt van Abia?

Antw. De Godtzalige Asa, die een-en-veertigh jaer heeft geregeert; want doende de Schandt-jonghens / en de afgoderye: Hy setede sijn Moeder Maacha af van de regeeringe om haer afgoderye/ ende verbrande haren grouwelijcken Afgodt/ 1.Reg.14:2. Asa dede dat goedt was, en dat recht was in de oogen des Heeren synes Godts. 2.Chron.14:2. 1.Reg.15:11/13.

C. Vrage. Hoe stont het doe in het Koninghrijcke van Israel?

Antw. Nadab Jerobeams Sone was Koningh geworden by het leven van sijn Vader: Maer als hy Gibbethon, een stadt der Philisteynen belegerde/soo heeft Baësa hem gedoodt/en sich tot Koningh op-werpende/ heeft hy volghens Godts voorseggingh/ het gantsche huys Jerobeams uyt-gerocyt: Doch behielt hy de Kalver-dienst na wandelde / heeft hem de Propheet Jehu aen-geseydt / dat hy en sijn gantsche huys ooch souden werden uyt-gheroeyt / 1.Reg.15:29. Baësa sloegh het gantsche huys Jerobeams, hy liet niet over dat adem hadde. 1.Reg.16:2.

C. Vrage. Heeft Asa geen andere Oyanden gehadt als Baësa?

Antw. Ja hy: Want Serah de Moor quam teghen hem ten stryde met duysent-mael duysent Mannen / en met drie hondert Wagenen / de welcke Asa / Godt om hulpe aenroepende/ gheheel ghesla gen heeft / en bracht een grooten beuyt te Jerusalem / 2.Chron.14:12. De Heere plaeghde de Mooren voor Asa. 2.Chron. 14:9/ 10.

B. Vrage. Wat dankbaerheyt bewees Asa voor dese Victorie?

Antw. Gesterckt zijnde door de Propheet Obed, heeft hy het geheele Landt van de afgoderye ghesuyvert; ooch heeft hy het Verbondt met Godt vernieuwt/ ende heeft van den beuyt op-geoffert seven hondert Runderen / en seven duysent Schapen / 2.Chron. 15:13. Al die den Heere Godt niet souden soecken, soude gedoodt werden, van den kleynen tot den grooten: van den Man tot de Vrouwe. 2.Chron.15:8/11.

B. Vrage. Hoe stondt het tusschen Asa en tusschen Baësa den Koningh Israels?

Antw. Als Baësa bestich was met de stadt Rama te verstercken / om te verhinderen dat niemandt tot den Koningh Asa soude uyt of in-

Digitized by Google

of in-gaen/ ſoo heeft Aſa de Syriers ghehuyrt/ op datſe haer Verbondt met Baëſa ſouden verbreken/ haer gewende al de ſchatten van den Tempel/ en van des Coninghs Huys; 't welck Benhadad de Coninghvan Syrien doende/ ſoo heeft Aſa die ſtadt Rama af-gebroken/ en al de ſteenen wegh doen draghen; Waer over beſtraft zijnde van de Propheet Hanna, ſoo heeft hy hem ghevangen geſet/ en heeft ooch eenighe van het Volck onder-druckt / 2.Chron. 16: 6. Sy droeghen wegh de ſteenen van Rama. 2.Chron. 16: 2/6/7.

C. Vrage. Wie is na Baëſa Coninghgeweeſt in Iſrael?

Antw. Na hem wierde ſijn Sone Ela Coningh/ de welcke ſich droncken dranckende/ na dat hy maer twee jaren hadt geregeert/ is van ſijn Dienert Zimri ghedoodt/ en ſijn ganſchie Huys / volgens Godts beveelen/ is uyt-geroept / 1.Reg. 16: 10. Zimri de Overſte van de helft der Wagenen, ſloegh hem. 1.Reg. 16: 7/8/9.

A. Vrage. Is Zimri lange Coninghgebleven?

Antw. Neen hy / want het Legher voor Gibbethon heeft haer Veldt-overſte Omri Coningh ghemaeckt/ de welcke Zimri met ſijn ganſchie Huys/ na dat hy ſeven daghen hadt ghe-regeert/ heeft ghedoodt: Sommige volghden eenen Tibni, maer de zijde van Omri was de ſterckſte / 1.Reg. 16: 16. Gantſch Iſrael maeckte Omri tot Koningh. 1.Reg. 16: 21.

C. Vrage. Heeft Omri niet byſonders uyt-gerecht?

Antw. Hy heeft den Bergh Samaria van Semer ghekocht voor twee talenten ſilver / maer op hy de Coninghlijcke ſtadt Samaria heeft gebouwt: zijnde grooter Afgoden-dienaer als Jerobeam was geweeſt/ 1.Reg. 16: 25. Hy dede erger dan alle die voor hem geweeſt waren. 1.Reg. 16: 24.

A. Vrage. Hoe hebben het ſijn Ja-ſaten gemaeckt?

Antw. Sijn Soon Achab is hem in de regeeringhe ghevolght/ twee-en-twintigh jaren Coningh zijnde / de welcke een godtloos Menſche was / ghelijck ooch ſijn Vrouw Jeſabel Dochter van de Coningh der Sydoniers: Hy diende Baal den Godt van Sydon openlijck te Samaria/ 1.Reg. 16: 32. Hy richtede Baal een Altaer op. 1.Reg. 16: 31/33.

B. Vrage. Is'er in ſijn daghen niet wat byſonders te Jericho ghebeurt?

Antw. Ja het: Want Hiel heeft Jericho herbouwt/ met verlies van ſijn outſte Soon/ doe hy de gronden ieyde: en van ſijn jongſte Soon/ doe hy de poorten ſtelde / en dat volghens de prophetie van Joſua / 't welck nu al drie hondert een-en-vijftigh jaren geleden was / 1.Reg. 16: 34. In ſyne dagen bouwde Hiel de Betheliter Jericho. Joſ. 6: 26.

C. Vrage. Wie was doe Coningh in Juda?

Antw. Na dat Aſa veertigh jaer hadt ghe-regeert / en door een kranckheydt aen de voeten (waer in hy meer de Medecijn-meeſters

Digitized by Google

ſters ſocht als Godt) geſtorven is / ſoo is ſijn Sone Joſaphat Koningh ghewordẽ : Hy nde een ſeer Godtzaligh man/ ende vijf-en-dertigh jaren / ende heeft vijf-en-veertigh jaren ghe regeert / 1.Reg.22:4. Joſaphat werdt Koningh, de Sone van Aſa. 2.Chron. 16 : 12.

C. Vrage. Wat heeft Joſaphat upt-gherecht ?

Antw. Hy heeft de Godts-dienſt, en de gerechtigheydt gehandthaeft en herſtelt / wegh doende de Schandt-jongens / doch de Kercken bleven noch wat ſtaen : Hy heeft ſijn Dogſten en de Leviten door alle ſteden gheſonden met het Wet-boeck Godts / om het Volck te leeren ; Ock heeft hy met Achab d'eede ghemaeckt / ende heeft door ſijn Rijcke eenige Schat-ſteden gebouwt/ 1.Reg. 22 : 43. Hy dede dat recht was in de ooghen des Heeren. 1.Reg. 22 : 44 / 45. 2.Chron.17:7/12/18.

A. Vrage. Als Achab in ſijn godtloos heydt van niemandt beſtraft?

Antw. Ja hy : Want Godt heeft de Prophet Elias tot hem geſonden/die hem voorſeyde een droogte van dry jaer/ en ſes maenden/ 1.Reg. 17 : 1. Elias ſeyde, dauw noch regen en ſalder niet zijn anders dan na mijn woordt. Luc.4:25.

B. Vrage. Hoe maeckte het Elias in deſe hongers-noodt ?

Antw. Godt onderhieldt hem aen de Beke Krith, daer upt hy dronck/en de Raebens brachten hem des morgens/en des avonds/ vierſch en broodt : Doch deſe Beke zijnde upt-gedrooght/ is hy na Zarepta gegaen / ende aldaer de leſte handt vol Meel / en de Olye van een Wedutwe gezegent zijnde / is hy by haer onderhouden/ en heeft haer geſlorven Sone lebendigh gemaeckt/ 1.Reg. 17 : 14. Hy ſeyde, het meel van de kruycke en ſal niet verteert worden. 1.Reg. 17:4/5/12/21/22.

C. Vrage. Hoe ginghy dit tot met dite Wedutwe die Elias ſpyſe gaf?

Antw. Als Elias een de poorte quam van de ſtadt Zarphath / ſoo ſagh hy een Wedutwe hout rapen : Hy epſchte van haer wat drincken ; als ſy hem dranken ghebracht hadde/ſoo epſchte hy een dete broodts : Doch als deſe Wedutwe ſeyde / dat ſe maer noch een handt vol Meels hadde/ en dat ſe wat houtjes ſocht/ om daer van voor haer en voor haer Sone een Koecke te backen/ om dit noch te eten/ en dan van honger te ſterven: Soo epſchte Elias deſe Koecke voor hem ſelven/ met beloofte/ dat ſy geen gebreck ſoude hebben ; 't meich als de Wedutwe dede / ſoo gaf Godt ſoo een zeghen in haer Meel en Olye-fleſchje / dat die niet op hielden / maer dat ſy haer van vooren leeſden/ 1.Reg.17:9/10/&c.

C. Vrage. Wat dancknaerheydt betoonde Elias haer meer ?

Antw. Als haren Sone kranck wierdt/ en geſtorven was/maer over deſe Wedutwe ſeer bedroeft was / ſoo badt Elias den Heere / ende hy maeckte het kindt wederom lebendigh/1.Reg.17:18/&c.

C. Vrage. Hoe heeft ſich Elias tegen de Prieſters Baals gedragen ?

Antw. In het vierde jaer van de droogte / heeft Elias met de

Digitized by Google

Baals Priesters/en met het Volck een bedingh gemaeckt/dat yder een Aeter soude offeren/ geen vyer daer by doende/ en de Godt die met vyer verhooren soude / die soude voor de ware Godt erkendt worden: de Priesters Baals schreeuwden den gantschen dagh tot Baal, en smeten sich met messen/ doch Baal sondt geen vyer op haer offer: Elias liet eerst veel water gieten op syn offer/en als hy God badt/ soo quam het vyer van den Hemel/ende verteerde alles/oock het water/ 1. Reg. 18: 38. Het vyer des Heeren viel van den Hemel. 1. Reg. 18: 23/25/26/30.

B. Vrage. Wat is hier op gevolght?

Antw. Het Volck/ dit siende/ heeft op Elias bevel/ alle de Priesters en Pyopheten van Baal/synde acht hondert en vyfentwintigh in getal / gevoert na de Bcke Kison / en haer aldaer gheslacht: Oock heeft Godt op dien dagh regen ghegeven; maer Jesabel de Koninginne is soo vergramt geworden/ datse Elias de doot sweert/1. Reg. 18:40. Elias seyde, grijpt de Propheten Baals, dat niemandt van hen en ontkome. 1. Reg. 18:44. 1. Reg. 19:1.

A. Vrage. Is Elias in handen van Jesabel gevallen?

Antw. Neen hy/ maer vluchtende na de Woestyne Barzebah, is hy verrigh dagen door een Engel gespijst/ en daer van daen gaende na Horeb, heeft de Heere verschynende in een sachte stilte / hem belast dat hy Eliza in syn plaetse tot Pyopheet soude salven; en oock dat hy Hazael tot Koninghe over Syrien salven soude / en Jehu tot Koninghe over Israel/ gelijck hy gedaen heeft/ 1. Reg. 19:10. Het woordt des Heeren ghelschiede tot Elia. 1. Reg. 19: 5/ 15/ 16/ 20/ 21.

C. Vrage. Hoe heeft het Achab met den Oorlogh gemaeckt?

Antw. Benhadad de Koninghe van Syrien belegerde Samaria met twee-en-dertigh Koningen: maer af-geslagen synde/ quam hy het naeste jaer wederom / en mennde Israel op het vlacke veldt te bevechten / denckende dat Israels Godt maer een Godt was van de Bergen: Achab heeft hondert duysent Syriers ghesiagen/ de overige seven-en-twintigh duysent syn met Benhadad na Aphek gevloden / alwaer de Stadts-muyr op haer gevallen is; en Benhadad vluchtende van kamer tot kamer/ en eyndelijk gevonden synde/ heeft om vreede gheveilen/ die hem Achab gaf / waer over Godt sterr was vertoornt op Achab / 1. Reg. 20: 29. De kinderen Israels doegen de Syriers. 1. Reg. 20:3/16/42.

C. Vrage. Heeft Achab oprechtelyghlijck geregeert onder syn Onderdanen?

Antw. Neen hy: Want hy heeft door list van syn Vrouw / die Naboth valschelijck dede beschuldighen/ Naboth met sijne Sonen ghedoodt / en sich alsoo Meester ghemaeckt van Naboths Wijngaerdt: Waerom Godt hem ghedreyght heeft / dat de Honden syn bloedt om Naboths Acker/souden lecken/ en datse Jesabel souden op-eten/ 1. Reg. 21:13. Sy steenighden Naboth. 1. Reg. 21:6/21/23.

Vrage.

Digitized by Google

B. Vrage. Hoe ginghdit toe/ met het vermoorden van Naboth?

Antw. Als Achab dooz gramſchap ſiecht te bedde viel/ om dat hy van Naboth den Wijnbergh niet en konde bekomen: Soo quam Jesabel en beteef den Coningh/ dat hy ſoo kleynhertigh was: Sy ſchreef Brieven in des Coninghs naem aen de Overſte van Naboths ſtadt/ en belaſte dannen valſche Ghetuygen ſoude ſetten tegen hem/ die hem beſchuldighden/ dat hy den Coningh hadde ghelaſtert; en alſoo is Naboth als of hy een Laſteraer was/ geſteenight/ 1. Reg. 21.

B. Vrage. Wie is na Achab in Iſrael Coningh geweeſt?

Antw. By Achabs leven/ is ſyn Soon Ahazia Coningh ghewoorden; doch alſoo hy dooz de tralie zijnde ghevallen/ Beel-zebub den Godt te Ekron om raedt vraeghde/ is hem dooz Elias verſchrydende maer ontboden ſijn dooz Capiteynen/ die Elias hoode dooz Hemels Vyer/ de doodt aengheſpidt: Na hem is Joram ſijn Broeder Coningh geweeſt met ſijn Vader Achab/ 2. Reg. 1: 2. Ahazia viel dooe een tralie. 2. Reg. 1: 12/17.

C. Vrage. Heeft Achab geen andere Oorlogen ghevoert tegen Benhadad?

Antw. Ja hy: Want hy nam dooz tegen Ramoth in Gilead op te trecken/ maer toe hy Joſaphat/ die Athalia de Dochter van Omri nu ghetrouwt hadde aen ſijn Soon/ voor beneghde: niet tegenſtaende dat de Prophete Micha eerſt quade uytkomſte verkoonde; doch de valſche Prophecten wierden ghelooft/ die de Victorie toeſpeden/ 1. Reg. 22: 4. Achab ſeyde tot Joſaphat, ſult ghy met my optrocken in den ſtrijdt. 1. Reg. 22: 12/28.

B. Vrage. Hoe is deſen ſtrijdt af-geloopen?

Antw. Iſrael is ghevlaghen: Joſaphat is in groote ghevaer dan ſijn leven geweeſt/ doeroyde de Syriers op hem aenvielen/ meynende dat ſyer Achab was: Achab is ghetroffen en ghedoodt dooz een pijl/ die een Soldaet in het wilde ſoo heenen ſchoot: en als men ſijn Wagen wiesch/ ſoo leckten de Honden ſijn bloet/ 1. Reg. 22: 37. Alſoo ſterf de Koningh Achab. 1. Reg. 22: 21/34.

C. Vrage. Hadt Joſaphat wel ghedaen/ dat hy hem ſelven ſoo met Achab voeghde?

Antw. Neen hy/ want de Prophet Jehu heeft hem hier over beſtraft: Gheluſt ooch/ als hy ſijn Schepen ſoude te ſenden na Ophir om gout/ ſoo wiert de Vloot geruineert/ 1. Reg. 22: 49. De Schepen werden gebroken. 2. Chron. 19: 2.

C. Vrage. Wat Oorlogen heeft Joſaphat gevoert?

Antw. Als de Moabiten en Ammoniten met een groote menighte teghen hem quamen/ heeft hy dooz vaſten en bidden tot Godt ſoo veel bekomen/ dat die Vyanden op malkanderen ſijn een-gevallen/ en daer ſoo malkanderen hebben vernielt/ 2. Chron. 20: 23. Sy hielpen d' een den anderen ten verderve. 2. Chron. 20: 2/6/ 18/ 19.

Digitized by Google

B. Vrage. Heeft hy selve daer na de Moabiten niet bestreden?

Antw. Hy hier sich van Joram de Koninghy in Israel / en van den Koninghy in Edom, bemegen/om gesamentlijck tegen de Moabiten op te trecken/ die van Joram waren af-gevallen: In welcke op-roeste haer Leger van dorst soude ghestorven hebben / ten waere Eliza voor haer water hadt bekomen: Sy hebben het Landt der Moabiten ingenomen/2.Reg.3:24. Sy quamen in het landt,slaende de Moabiten. 2.Reg.3:7/10/14/23.

C. Vrage. Hoe dede Eliza water komen?

Antw. Na dat hy bemerckte dat hy dit niet soude doen om Joram / noch om de Koninghy der Edomiten / maer dat hy dit dede om Josaphats wille: Soo ghebeurde hy dat men hem een Speelman soude doen komen / als die speelde soo wierdt de Geest van Eliza waerdigh / en soo Godt bidderde / quam veel water op het velt/ 't welck root scheen te zijn in 't oogh der Moabiten/ die doen om meynende dat het bloedt was/ en dat die Koninghen malkanderen verslagen hadden / zijn een-ghekomen om den buyt te roouben: maer doe wierden sy selve geslagen/ 2.Reg.3.

C. Vrage. Waer was Elias op dese tijdt?

Antw. Elias was nu in den Hemel op-genomen: Hy was met Eliza uyt-ghegaen over de Jordane daer hy de wateren deylde / en op het droogh voor-ghingh/ en soo na Jericho gaende / is hem een vyerigh Wagen ontmoet / die hem levendigh na den Hemel op-nam / latende op Eliza sijn Geest / en sijn Mantel / die Eliza op-nam / en wierdt voor een Prophect erkendt / ghelijck sy tot teycken daer van / het ordinarelijcke water ghesoomt maeckte / 2.Reg. 2:11. Alloo voer Elias met een onweder ten Hemel. 2.Reg.2: 4/15/31.

B. Vrage. Wie was na Josaphat Koninghy in Juda?

Antw. Joram de Soon van Josaphat was by zijn leven van sijn Vader Coninghy ghemaeckt / maer hy leefde godeloosselijck / en dwongh het Volck tot de afgoderye van de Coninghen Israels / dewijle hy de Dochter van Achab ghetrouwet hadde: Hy dorste sijne Broederen / 2.Reg. 8: 18. Hy wandelde op den wegh der Koningen Israels, ghelijck als het huys Achabs deede. 2. Chron.21: 6/11/20.

Avonds

Avondt-gelangh

Op de twaelfde Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 40. Na dat ick langen tijdt hadde gewacht, &c.

1.

Aha heeft 't Volck seer veel verfoeyweert/
Jerobeams Huys worde vernielt:
Aha heeft veel Afgoden ontzielt/
En Israel is van Godt overheert:
Hy woonde' de Stadt Samaria:
Hy liet sijn Soone Achab na.
Juda hadt Josaphat/
Die heeft Godes dienst gheset
Volkomen na Godes Wet:
Godes Wet breeghy yder stadt.

2.

't Godeloos bedrijf in Israels gebiedt/
Ontsteken door Achabs godtloos heydt:
Godt heeft sijn straffe oock bereydt:
In langen tijdt en regende het niet/
De hongher begon t'ontdecken/
Elias is gewecken:
Een Raven en een Wyfken
Onderhielden Godes Man:
Voor moeder Baal an:
Godes Man was Godt getrouw.

3.

De Syrier quam aen met groote macht/
Maer Achab dreef hem op de vlucht:
Benhadad vooz sijn lijf bedacht/
Wierdt met Achab tot vrede weer gebracht:
Achab trock weer ten stryde;
Josaphat aen sijn zyde/
Een rof tre doodt een pijl.
Het Heyr laeft Elisa/
Hy gaet Elias na/
Die op-voer onderwijl.

Digitized by Google

Van Eliza tot de Koningh Uzias.

De derthiende Dagh.

A. Vrage. Wat wonder-werckenen heeft Eliza gedaen?
Antw. Als hy den Hemmel van Elias hadt op-ghenomen / soo storgh hy daer mede de Jordane / en de wateren hier op van een schepdende / soo is hy droogh-voets daer door gegaen / 2. Reg. 2.

B. Vrage. Wat heeft hy te Jericho gedaen?
Antw. Als de wateren niet goede waren / soo wierp hy daer in een Schale met Zout / en soo maechte hy de wateren gesont / 2. Reg. 2: 21. Daer na / als daer een deel stoute Jongens hem quamen na-roepen / Kael kop: Soo vloeckte hy heselvige / en daer quamen twee Beyren die twee-en-veertigh kinderen verslonden / 2. Reg. 2: 24 / 25.

A. Vrage. Wat wonder-werckenen heeft Eliza meer gedaen?
Antw. Als een verarmde Weduwe tot hem riep om hulpe tegen haer Schuldt-eyssicher / die haer beyde kinderen tot knechten wilde nemen voor de schuldt / soo heeft Eliza haer Olp-kruycke soo ghezegent / datse daer uyt soo veel Olye goot / tot datse al de schuldt daer voor betaelde / en soo veel noch overigh hadde / datse daer van leefde / 2. Reg. 4: 7. Hy seyde, gaet heenen verkoopt de olye, ende betaelt uwen Schuldt-heere. 2. Reg. 4: 1 / 5 / 6.

B. Vrage. Wat mirakel heeft Eliza te Sunem gedaen?
Antw. Als een groote Vrouw hem een Kamertje in haer huys hadt gegeven om te herbergen / soo heeft hy soo veel voor sijn gebeden te wege ghebracht / datse ontrent jaerige / een Sone heeft gebaert: Doch als die Soon daer na quam te sterven / soo is Eliza, op 't verzoeck van dese Vrouw / in haer huys gekomen / en heeft haer kindt wederom levendigh gemaeckt / 2. Reg. 4: 34. Hy leyde sich neder op het kindt. 2. Reg. 4: 10 / 17 / 20.

C. Vrage. Wat mirakel heeft Eliza te Gilgal gedaen?
Antw. Als in dat Landt een groote honghers-noodt was / soo dat sijn Discipulen wilde Coloquinten tot spijs hadden versamelt / soo maechte hy daer van een goede spijse / en spijs de ook hondert Mannen met twintigh gerste Brooden / 2. Reg. 4: 41. Hy wierp meel in de pot. 2. Reg. 4: 43 / 44.

B. Vrage. Wat dede Eliza hier toe?
Antw. Hy nam wat Meels, ende wierp het in de Pot / ende alsoo wiert dit gorde spijse / 2. Reg. 4.

B. Vrage. Wat mirakel dede Eliza aen Naäman den Syrier?
Antw. Naäman een groot Overste in Syrien sijnde melaets / verliesen hebbende uyt een ghevangen Israelitische Dochter / dat Eliza soe

Digitized by Google

za soo groote wonderen dede ; is tot Eliza gheſchomen om ghenesinghe te worden / met ſuch dzaghende groote gheſchenchen : Eliza belaſte hem / dat hy ſich seven-maet in de Jordane ſoude waſſen / en alſoo is hy ghenesen ghewoorden / 2. Reg. 5 : 14. Sijn vleeſch quam weder, ghelijck het vleeſch van een kleynen jongen. 2. Reg. 5 : 1/4/10.

C. Vrage. Heeft Eliza de geſchenchen genomen ?

Antw. Neen hy : Maer ſijn knecht Gehasi, is heymelijck Naäman achter aen gegaen/en heeft eenige geſchenchen begeert/en ontfangen/ 't welck Eliza verſtaende/ is soo vooznigh ghewoorden/ dat hy hem gestraft heeft met melaetſ heydt/ 2. Reg. 5:27. Eliza seyde, daerom ſal u de melaetſheyt Naämans aenkleven, en uwen zade tot in eeuwigheydt. 2. Reg. 5/21/23.

A. Vrage. Waer miraekelen heeft Eliza meer gedaen ?

Antw. Als de kinderen der Pzopheten aen de Jordane waren gegaen om hout te hacken tot een grooter Woninghy / soo ontviel eenen de bijl die hy geleent hadt : Maer Eliza wierp een hout op 't water/ en dede de bijl op het water swemmen/ 2. Reg. 6:6. Hy dede het yſer boven swemmen. 2. Reg. 6:4/5/6.

C. Vrage. Is de Koninghy van Syrien dankbaer gheweest voor de genesinge van ſijn Hovelinghy Naäman ?

Antw. Neen : Maer lichtsinnich misnoeghy zijnde / dat Naäman een af-leer hadt gekregen van ſijn Afgoden / soo nam hy voor Israel te vervolghen : Maer Eliza ontdeckte alle synen heymelijckſte aenslagen aen den Koninghy Israels ; 't welck de Koninghy van Syrien verſtaen hebbende / soo is hy met een groote macht af-gekomen om Eliza te vangen/ 2. Reg. 6 : 13. Hy seyde tot ſijn knechten, gaet henen, ende ſiet waer hy is. 2. Reg. 6:8/10/11.

B. Vrage. Is Eliza van den Koninghy van Syrien gevangen ?

Antw. Neen : Maer als ſy des nachts de ſtadt Dothan omringelden/ tot groote vreese van de Jongen van Eliza, soo dede Eliza hem ſien een Leger van Engelen : en de Syriers met blindtheydt geſlaghen zijnde / soo bzacht Eliza tot binnen Samaria, als ſijn Gevanghene / doch wilde niet dat de Koninghy Israels haer ſlaen ſoude ; maer ghebiedt/ dat hy haer ſoude te eten geven/ en dan in vzede laten gaen/ 2. Reg. 6:15/18/20.

C. Vrage. Zijn de Syriers over deſe weldaedt dankbaer geweeſt ?

Antw. Neen : maer Benhadad is met ſijn gantsche Leger af-gekomen om Samaria te belegheren/ en heeft de Stadt tot een groote hongers-noodt ghebzacht / 't welck de Koninghy soo ontſtelde/ dat hy Eliza wilde doen dooden/ 2. Reg. 6 : 25. Een vieren-deel van een kab duyve miſt koſte vijf ſilverlingen. 2. Reg. 6:28/29/32.

B. Vrage. Was de hongers-noodt in Samaria groot ?

Antw. Ja / soo groot / dat een Ezels kop verkocht wierdt voor tachtentigh ſilverlinghen / en een vieren-deel van een kab Duyve miſt / voor vijftigh ſilverlingen : Ja dat de Moeders haer kin-

Digitized by Google

deren ſouden gaen eten hebben / 2. Reg. 6: 25 / 26.

B. Vrage. Hoe is Samaria verloſt?

Antw. Als vier Miſlaerſe uyt de Stadt ginghen om lieber van de Syriers gedoodt te worden / als van honger te ſterven / ſoo vonden ſy dat de Syriers van ſelfs waren wegh gheloopen; 't welck ghebooddſchapt zijnde / hebben de Iſraeliten de beuyt der Syriers gheroofft / en alles wat verſtoort gorden knoop: 't welck / als het de Hooft-man niet hadt willen gheloouen / doe het Eliza voor-ſeyde / ſoo is hy ook na het woort van Eliza in de poorten doode gedruyen gen / 2. Reg. 7: 16. Het volck beroofde het Leger der Syriers. 2. Reg. 7: 17 / 18.

A. Vrage. Hoe heeft ſich Eliza voort gedragen?

Antw. Als hy de Sunamitiſche Vrouw aen haer verlaren goet wederom hadt geholpen / ſoo heeft hy ſich in Syrien vertoont / en voor Hazahel ontboden zijnde van Benhadad die kranck was / voor-ſeyde hy dat Benhadad ſterven ſoude / ende dat Hazaël een ioverde Koningh in Syrien voor Iſrael ſoude zijn / 2. Reg. 8: 12. Eliza ſeyde, ick weet wat quaedt ghy de Kinderen Iſraels doen ſult. 2. Reg. 8: 1 / 5 / 10.

B. Vrage. Hoe is het in deſe tijdt gegaen in het Koningrijcke van Juda?

Antw. De Edomiten zijn van Joram af-ghevallen / en zijn afvalligh ghebleven onder haer eyghe Coningh: Soo ook de Coningklijcke ſtadt Libna: Daer is aen hem gekomen een Brief / die eertijts op aerden noch zijnde / hadt ghe ſchreven; in welcke hy hem van wegen ſijn ſonden / dzeyghe met een zijnlijcke plaght / en met verlies en ondergangh van ſijn Geſlachte / gelijck hem doen de Philiſtijnen is over-gekomen / die ſijne Vrouwen hebben wegh gevoert / upt-geſondert ſijn jongſten Sone Joachas, 2. Chron. 21: 17. Sy voerden alle ſyne have wegh, ook ſijn Kinderen en Wyven. 2. Chron. 21: 12 / 13 / 15 / 19.

B. Vrage. Wat Coningh was nu noch in Iſrael?

Antw. Joram de Sone van Achab, die geſtreden hebbende met Hazahel den Coningh der Syriers / en ghewont zijnde / na Iizreel is gevoert om geneſen te worden / alwaer hy van Ahazia Coningh in Juda / door Godts ſonderlijcke beſtierringhe is beſocht / 2. Reg. 8: 28. De Syriers ſloegen Joram. 2. Chron. 22: 6 / 7.

C. Vrage. Wat beſtierringhe Godes was hier in dat Ahazia by Joram quam?

Antw. Gode hebbe Jehu voor Eliza doen ſalven tot Coningh over Iſrael / de welcke terſtont naer Iizreël toe trock / alwaer hy Joram voor-ſchoot / en ſijn lichaem op Naboths Acker wierp: Ahazia doodde hy ook / en Jeſabel hebe hy upt de venſter op de ſtraet worpen / alwaer ſy van de Honden ghegeten wierdt / 2. Reg. 9: 24. Jehu ſchoot Joram, dat de pijl door ſijn herte uyt-ginck. 2. Chron. 22: 9.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Wat heeft Iehu meer gedaen?

Antw. Hy heeft twee en-veertigh Sonen van Ahazias Broederen ghedoodt / en heeft Achabs Huys / volgens Godts last in sijn salvatinge tot Coninghs / geheel uyt-gerocyt: daer na heeft hy Baals Altaren vernielt / en Baals Priesteren in haer Tempel ghedoodt: Hochtans en wandelt hy niet van den Kalver-dienst Jeroboams / 2. Reg. 10: 18. Alsoo verdelghde Iehu den Baal uyt Israel. 2. Reg. 10: 13/ 15/ 16.

B. Vrage. Wie heeft Juda geregeert na de doodt van Ahazias?

Antw. Athalia de Moeder van Ahazia, doode al het Koninghlijck Zaedt / en nam de regeeringhe tot sich; alleenlijck Joas de jonghste Soon van Ahazias wiert gesalveert van Jozebah, Huys-vrouw van de Hooge-priester Jojada, en Suster van Ahazias: ende alsoo is Joas ses jaer verborgen in den Tempel op-gheworde / 2. Reg. 11: 1. Athalia bracht al het Koninghlijcke zaedt om. 2. Reg. 11: 3. 2. Chron. 22: 10/ 11/ 12.

B. Vrage. Is dese Ioas daer na noch Koninghs gewordē?

Antw. Ja hy: Want als hy seven jaren oudt was / soo heeft hem Iojada voor den dagh gheroepen: ende hebbende Athalia laten doodē / heeft hy Joas op den Throon gheset / en tusschen hem en het Volck een vast Verbondt ghemaeckt; waer op terstont Baals Tempels sijn af-gebraken / en haer Priesters gedoodt / 2. Reg. 11: 4. Iojada toonde aen het volck den Sone des Koninghs. 2. Reg. 11: 15 / 18.

A. Vrage. Hoe heeft Ioas geregeert?

Antw. Hy heeft seer wijsen ghelyck en gheregeert soo lange als Iojada leefde: Hy bestrafte de Priesters en Leviten / dat se soo slap waren om de herstellinge des Tempels te verbeteren / en daer toe de jaerlijcksche schattinghe op te samelen: Hy heeft door Iojada een kist met een gat doen setten aen de deure des Tempels / waer in door sijn schattinghe wierp / soo dat het tot een groote summe gelts wierdt / waer uyt de Tempel is herrnaeckt / en oock vele vaten tot de Godts-dienst / 2. Reg. 12: 10. Sy sagen dat veel gelts in de kiste was. 2. Reg. 12: 15. 2. Chron. 24: 4/ 7/ 9/ 14.

C. Vrage. Hoe stondt het doe ter tijde in het Koninghrijcke Israels?

Antw. Al-hoe-wel dat Jehu niet eherde met een reeht hertte voor Godt / soo beloofde hem nochtans de Heere / om dat hy de dienst van Baal hadt uyt-gheroeyt / en om dat hy Achabs ghesiachte hadt om-gebracht / dat sijn Sonen tot in het vierde ghelidt hem souden succederen: Soo is dan sijn Sone Ioahaz Koninch gemorden in sijn plaetse / de welcke van Hazael den Coninch van Syrien seer is bevochten: Maer hy is op sijn overigh bidden verlost; doch sijn was soo geslagen door Hazael, dat hy maer vijftig Ruyteren / vijven Wagenen / en thien duysent Voet-volck hadt overigh behouden / 2. Reg. 13: 3. De Heere gaffe in de handt Hazaels. 2. Reg. 10: 30.

Digitized by Google

C. Vrage. Hoe is Ioas de Coningh in Juda voort-gegaen in sijn regeeringe?

Antw. Als de Hooghe-priester Iojada, oudt zijnde hondert en dertigh jaer/ gestorven was/ soo hebben de Vorsten den Coningh Ioas tot afgoderye verleydt: Ende als sy bestraft wierden van de Propheten/ insonderheydt van Zacharias den Sone van Iojada, soo hebbense hem doodt gesteenight/ 2. Chron. 24:21. Sy steenighden hem met steenen in het voor-hof van het Huys des Heeren. 2. Chron. 24:18. Matth. 23:35.

B. Vrage. Wat straffe is haer hierom over-gekomen?

Antw. Godt heeft de Syriers/ regens Iuda gheſonden/ die met een kleyne macht het landt hebben uyt-geplundert/ en hebben de Vorsten ghedoodt: Ioas kranck te bedde leggende/ is van twee sijner Dienst-knechten op sijn bedde te Millo ghedoodt/ 2. Chron. 24:23. Sy verdorven uyt het volck alle de Vorsten des landts. 2. Reg. 12: 17/21.

B. Vrage. Zijn de Syriers niet wederom geslagen?

Antw. Ja sy: Want Ioas de Soon van Joachaz Koningh in Israel/ beſorchtende den seicken Propheet Eliza, heeft van hem dese toeseggingе ontfangen/ dat hy de Syriers drie-mael soude slaen/ 2. Reg. 13: 25. Ioas de Soon van Joachaz nam de steden wederom in. 2. Reg. 13:14/19.

A. Vrage. Is Eliza doe gestorven?

Antw. Ja: Ende als de Moabiten in het landt vielen/ en dat de Israeliten een Man begravende/ en dese Menden sienде/ die doode Man in het graf van Eliza wierpen/ is deselvige weder levendigh geworden/ 2. Reg. 13:21. Hy wierdt levendigh, en stont op sijne voeten.

C. Vrage. Hoe heeft het Amaziah, de Soon dan Joas, de Koningh van Juda/ gemaeckt?

Antw. Hy heeft een groote Macht versamelt/ ook eenig Volck uyt Israel huyrende/ 't welck hy op het vermanen van een Propheet/ wederom heeft wegh gesonden: Hy heeft dan met sijn eyge Volck de Edomiten geslagen/ thien duysent doodende in den slagh/ en thien duysent Gevangene van een steylen Bergh af-werpende/ soo datse alle berstede/ 2. Chron. 25: 11. Hy sloegh de Kinderen van Seir thien duysent. 2. Chron. 25:12.

B. Vrage. Hoe vroegh sich Amaziah na dese overwinninge?

Antw. Hy roofde de Goden der Edomiten, en vroegh sich voor deselvighe: Ten hy nam het seer qualijck als hy daer over van een Propheet wierdt bestraft; waer over hem de Propheet sijn ondergangh voor-seyde/ 2. Chron. 25: 14. Hy stelde die sich tot Goden. 2. Chron. 25:15/16.

Vrage. Is Amaziah dan om-gekomen?

Antw. Ja hy: Want als hy uyt op-ghedlaſenthеydt over sijn victorie tegen de Edomiten/ den Coningh Israels tot den strijdt uyt-

Digitized by Google

uyt-barghde/ die hem moerstheuuen liet oder sijn vermeretheydt; soo ist dy van Ioas den Coningh Israels ghestagen en gevangen/ die ooch vier hondert ellen aen den muyr van Ierusalem heeft afgebroken/ en alle de baten en schatten uyt Godts Huys wegh ghevoert na Samaria, 2.Chron.25:12. Iuda wert geslagen voor het aengesichte Israels. 2.Chron.25:17/18/23.

3. Vrage. Wie is na Ioas in Israel Coningh geweest?

Antw. Ieroboam, die ooch een Afgoden-dienaer was / en nochtans volgens de yzopherie van Jonas, heeft hy een goedt ghedeelte van Israel den Syanden wederom ontnomen/ 2.Reg. 14:25. Hy bracht ooch weder de landt-pale Israels. 2.Reg.14:25/26/27.

Avondt-gesangh

Op de derthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 2. Waerom raeft dat volck met sulcken hooghmoet, &c.

1.

Elisa red' een Weduwe van schuldt:
De Syrnamitische ontfingh een Sone.
Hy helpt de pot met bitter moes gevult.
Voor quam sigh Naaman aen hem vertoone:
Hy verwight hem door 't water der Iordane.
Hy dreyd' ooch 't yser swemmen op de vloet.
De Syrier bespiet sijn Godtloghs-dane.
Elisa uyt 't gesicht van sijn gemoet.

2.

De Syrier quam met een Leger af;
En wil darom Godts Man in banden slupten.
Samaria door honger lijdt een graf:
d' Oncuyse mannen gingen daerom tupten.
De Over-greft doet Iehu Ioram dooden.
Hy coept het Huys van Achab ganschlijck uyt.
De Baals dienst wiert scherpelijck verboden.
Athalia verwecht een moorde geluyt.

3.

Door Zacharias krecgh Ioas de kroon:
Hy moft sijn bloedt daer na aen Ioas geven.
Wt was door al sijn trouwe dienst de loon.
Eliza's graf gaf aen een doode 't leven.
Amazia floegh dapper d' Edomiten/
Hy dwanghd' Israels Koningh tot een slagh:

Maer

Digitized by Google

Maer Joas d'oogh niet lange dit verduren:
Doe ſagh Amazia ſijn laetſte dagh.

Van Uzias tot Hiſkias.

De veerthiende Dagh.

A. Vrage. Wie is in Juda Coningh geweeſt na Amazia?

Antw. Na dat Amazia van ſijn lieden gedoodt is/ en na dat Juda elf jaer ſonder Coning was geweeſt; ſoo is Uzias (die ook Azaria genaemt is) ſijn Soone/ſeſthien jaren oudt zijnde/ Coningh geworden/ die het Rijcke twee-en-vijftigh jaer heeft geregeert/ 2. Reg. 15: 2. Hy was ſeſthien jaer oudt doe hy Koningh wierdt. 2. Chron. 26: 1.

B. Vrage. Hoedanigh is het leven van Uzias geweeſt?

Antw. Hy was een Lief hebber van de Landt-bouwerye: Hy verſterckte Jeruſalem met Torens/ en leerde ſijn Volck uyt de Torens met pylen en met ſteenen ſchieten; hy was ook een Godtzaligh en wijs Coningh/ die groote overwinningen bequam tegen ſyne Vyanden/ 2. Chron. 26: 5. In de daghen dat hy den Heere ſocht, maeckte hem de Heere voorſpoedigh. 2. Chron. 26: 10/15.

A. Vrage. Wat Propheten hebben in ſijn tijdt geleeft?

Antw. De Propheet Hoſeas, en Amos begonden in ſijn tijdt te prophetereen/ Hoſ. 1: 1. Het woort des Heeren geſchiede tot Hoſeas, in de dagen van Uzia. Amos 1: 1.

C. Vrage. Waer op ſagen de prophetien van deſe Propheten?

Antw. Haer Predicatien en Prophetien hebben ſy meeſt gedaen tegen de gruwelijcke ſonden die onder het Volck omgingen/ en die eben-wel voorſpoedt bieden/ maer tegen deſe Prophecyen een ſwaer Oordeel voor-ſepden/ Amos 6: 1. Wee den Geruſten te Zion.

C. Vrage. Hoe ſtondt het doe ter tijdt in het Coningh-rijcke Iſraels?

Antw. Jerobeam haer Coningh is geſtorven/ na dat hy veer-en-veertigh jaren hadde geregeert/ en na ſijn doodt is Iſrael ſonder Coningh geweeſt de tijdt van twee-en-twintigh jaren/ 2. Reg. 14: 29. Jerobeam ontſliep met ſyne Vaderen.

C. Vrage. Wie is na deſe verloopen tijdt Coningh geworden in Iſrael?

Antw. Zacharias de Soone van Jerobeam is Coning geworden; doch deſelve hy een quaet leven leyde/ ſoo heeft hy maer ſes maenden geregeert/ en wierdt van Sallum doodt geſlagen. Alſoo is het hierde gelijk van Jehu op den Throon gheweeſt/ volgens Godts voor-

Digitized by Google

booʒſeggingе/ 2.Reg. 15:9. Hy weeck niet af van de ſonden Jerobeams. 2.Reg.10:30.

C. Vrage. Hoe gingh het doe booʒs in het Coninghrijcke van Iſrael?

Antw. Gelijck Sallum hadde Zacharias gedoodt / ſoo is hy oock van Menahem gedoodt/ alſ hy maer eente maent hadde geregeert: Doch Menahem was een wreed Tyran/want de plaetſen die booʒ hem de poorten niet hadden ghe-opent/ heeft hy ghe-ſlagen/ en heeft hare ſwaere ſwanghere Vrouwen in ſtucken ghe-houwen / 2.Reg. 15:16. Alle hare bevruchte Vrouwen hieuw hy in ſtucken. 2.Reg. 15:14/ 16.

C. Vrage. Wat oorlogen heeft Menahem gevoert?

Antw. Als de Aſſyriers op hem aen-quamen een ſtrijdt / ſoo heeft hy haer met duyſent talenten ſilver af-ghekocht / welck geldt hy hadde van de rijcke Lieden / ſchattende yder op vijfingh ſilverе ſuhelen / 2.Reg. 15:20. Menahem brachte dat geldt op van Iſraël.

B. Vrage. Heeft Uzias de Coningh in Iuda, altijdt in de wegen des Heeren gewandelt?

Antw. Neen hy: maer nu oude geworden zijnde/ heeft hy dooʒ hooghmoedigheyt ſelve als Prieſter willen offeren: doch als hem de Hooghe-prieſter Azaria met tachtigh Prieſteren tegen ſtonden / en als hy hier over toornigh wierdt / ſoo is hy met melaeſy heyde aen ſijn booʒ-hooft geſlagen/ en uyt den Tempel geſtooten zijnde/ heeft hy in een af-ſonderlt huys moeten woonen/ 2.Chron.26:20. Hy was melaets aen ſijn voor-hooft, ende ſy ſtieten hem metter haeſt van daer. 2.Chron.26:16/17.

B. Vrage. Wie is in Iſrael Coningh geweeſt na Menahem?

Antw. Pekahja ſijn Sone/die oock wandelde in Jeroboams afgoderye: maer Pekah een van ſijne Hooft-mannen / heeft hem gedoodt / en heeft ſich ſelven tot Coningh op-geworpen de tijdt van twintigh jaer/2.Reg.15:25. Pekah ſloegh hem te Samaria in het Paleys. 2.Reg.15:22.

A. Vrage. Wat wederbaren heeft het Koninghrijcke Iſraels in deſe tijdt gehadt?

Antw. Tiglat-pilleſer, Coningh van Aſſyrien is tegen Iſrael op-gekomen/ ende heeft veel Volcks uyt Galileen, ende uyt Naphtali gevanckelijck wegh gevoert/ 2.Reg.15:29. Hy voerdeſe wegh na Aſſyrien.

B. Vrage. Wie is na Uzias in de regeeringe van Iuda gekomen?

Antw. Iotham de Sone van Uzias, die het Rijcke al heeft bedient / terwijl ſijn Vader noch in het leven was / 2. Chron. 27:1. Iotham was vijf-ende-twintigh jaer oudt doe hy Koningh wierdt. 2.Reg.15:31/33.

C. Vrage. Hoedanigh is ſijn leven in ſijn regeeringe geweeſt?

Antw. Hy was een vroom Godtzaligh Coningh: Hy heeft de groote

Digitized by Google

groote poorte van den Tempel ghebouwt: Hy heeft oock de Ammoniten onder sijn gemelt ghebracht/ desselfdighe sich sijns baets makende: 2. Chron. 27:6. Hy richtede syne wegen voor het aengesichte des Heeren. 2. Chron. 27:3/5.

A. Vrage. Hoe stondt het in dese tijdt met de andere Vpanden van Juda?

Antw. Godt/ siende de sonden van Iuda, heeft begonnen tegen Juda te senden/ Rezin den Coningh van Syrien/ en Pekah den Coningh van Israel/ 2. Reg. 16:5. Doe togen Rezin en Pekah op tegen Jerusalem ten stryde. 2. Reg. 15:37.

C. Vrage. Wat Propheten hebben in dese tijdt van Uzias en van Iotham gepropheteert?

Antw. Iesaias sagh/ in dese tijdt dat Uzias stoof/ dat heerlijcke gesichte/ en Micha begon te propheteren/ Esai. 6:1. In den jare doe de Koningh Uzias storf. Mich. 1:1.

C. Vrage. Waer over heeft Iesaias gepropheteert?

Antw. Hy heeft sijn Propheten begonnen van de scherpe bestraffingen van de swaere sonden van Godts Volck/ daer by hoorde de verscheyde troosteliicke beloften voor die haer bekeerden: Daer na heeft hy swaere straffen voorgesydt voor de Heydenen die rontom Godts Volck woonden: Daer na heeft hy ghesproken van de komste des Messie/ en van sijn heerlijcke weldaden: En eyndelijck heeft hy voorgesydt de heerlijcke staet van de Ghemeynte des Nieuwen Testaments/ waermeer de Heydenen souden ghevoeght worden tot het Genaden-verbondt in Christo Jesu.

C. Vrage. Wat Coningh is na Iotham in Juda gemeest?

Antw. De godtloose Achaz, de Soon van Iotham, die een Afgoden-dienaer was/ ghelijck de Coninghen van Israel: Hy dede oock synen Sonen door het vyer gaen/ en hy liet allerley afgoderye toe/ 2. Reg. 28:1/2/3/4.

B. Vrage. Wat straffe is aen dese godtloose heden het lant van Juda over-ghekomen?

Antw. Rezin de Coningh van Syrien/ spande te samen met Pekah de Coningh Israels/ om het Coninghrijcke van Juda uyt te roepen/ waer door groote ontsteltenisse ontstont te Jerusalem/ Esai. 7:2. Achaz herte beweeghde sich/ende het herte synes volcks. 2. Reg. 16:5.

C. Vrage. Wilde Godt Iuda verdelgen door dese Vpanden?

Antw. Neen: Waerom lier hy Achaz aensegghen door Iesaiam, dat hy soo bevreest niet soude wesen voor die twee stronttingen: En dat hy een teecken mocht begeeren tot sijn gherustheydt; 't welck als hy weygherde/ soo gaf hem de Propheet dit teecken: Dewijle dat de Messias uyt Davids geslachte most voort-komen/ dat dan Davids Huys niet en soude worden uytgeroeyt/ Esai. 7:11. Eyscht u een teecken van den Heere uwen Godt. Esai. 7:4/14.

B. Vrage. Hebben dese Vpanden Jerusalem niet in-genomen?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Neen: nochtans hebbense in het landt van Juda groote schade gedaen: Rezin heeft de stadt Elath in-genomen: En Pekah heeft honderd en twintigh duysent Mannen in Israel geslagen/ en twee honderd en vijftigh duysent Wijven en Kinderen gevangelijck wegh gevoert: Doch heeft desselfde/ op het woordt van de Propheet Obed, wederom na huys gheschonden / 2. Chron. 28:6. Pekah sloegh op eenen dagh alle strijdtbare Mannen in Iuda doodt. 2. Reg. 16:5/6.

C. Vrage. Wat dede Achaz doe de Philistynen ende de Ammoniten hem geslagen hadden?

Antw. Hy bewreeghde Tiglat-pileser den Coningh van Assyrien gevende hem al het gout en silver van den Tempel/ dat hy tegen Rezin en Pekah soude op-trecken; 't welck hy gedaen heeft/ doodende Rezin den Coningh van Syrien / 2. Chron. 28: 16. Hy sondt tot den Koningh van Assyrien dat se hem helpen souden. 2. Chron. 28:21.

B. Vrage. Hoe is Achaz door het in-roepen van de Assyriers gevaren?

Antw. Sy waren sijn landt meer tot last als tot hulpe. Doch hoe Achaz meer benaudt wierdt / hoe hy ooch godtlooser leefde / 2. Chron. 28: 22. Ter tijdt als men hem benauwde, maeckte hy des overtredens tegen den Heere noch meerder. 2. Chron. 28: 20/ 24/ 25.

C. Vrage. Wat bysondere sonden heeft Achaz begaen?

Antw. Achaz wilde de Goden van Damascus dienen / om haer te vyendt te hebben/ die hy meynde dat hem geslagen hadden: Hy sloot den Tempel toe / ende liet Altaren bouwen op alle hoecken van de straten; ende als hy na Damascus trock / om den Koningh van Assyrien te spreken/ soo sagh hy daer een Altaer/ en sondt die af-beeldinge na Jerusalem/ met last/ dat de Priester Uriah den koperen Altaer soude aen een zijde setten / en een Altaer maken na dese af-beeldinge: Hy heeft ooch het gout en koper uyt den Tempel genomen; ende hy settede de Zee op een steene bloer/ 2. Chron. 28: 24. Hy hieuw de vaten van het huys des Heeren in stucken. 2. Reg. 15:10/17.

B. Vrage. Hoe stondt het op die tijdt in het Koninghrijcke van Israel?

Antw. Hoseas een Overste heeft tegen Pekah sijn Koningh een verbinteniſſe gemaeckt/ ende heeft hem ghedoodt/ hem selven voor Koningh in Israel op-werpende: Dese Hoseas is ooch een godtloos Koningh gheweest / al-hoe-wel wat beter noch zijnde als sijn Voor-saten: Ende hy is de laetste Koningh in Israel gheweest / 2. Reg. 17:2. Hy dede dat quaedt was in de oogen des Heeren, even-wel niet soo als de Koningen Israëls die voor hem gheweest waren. 2. Reg. 16:30.

Avondt-

Digitized by Google

Avondt-gesangh

Op de veerthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 24. De aerd' is ons Gods voorwaer, &c.

1.

Uzia wolght Amazia.
Op 't leest veel geteelen schat:
Hoseas predikt in die tyden.
Israels Coningh Menahem/
Veerd'/ die 't niet straft hielden met hem/
Haer swang're Wouwen 't lijf op-snijden.

2.

Uzia will selfs 't offer doen:
De Priesters raedt hem niet soo hoen:
Sijn straf was wuple laserye.
Israels sond' crijs in den tob:
Tiglat-pilleser quam haest op:
Niemandt kon Israel bevryen.

3.

Achaz brenght Juda tot de sond':
Pekah maecht met Rezin verbondt
Om Jerusalem te bestrijden:
De stadt omringh doe noch de moot:
Doch Pekah slough duysenden dootlijck/
In 't Lande/ en roofst aen alle zyden.

4.

Hoe scherp dat Esaias dreyght:
De Koningh 't herte niet en neyght:
De Tempel kreegh een vreemden Altaer.
Israels Rijck hadde nu haer straf:
Hoseas Scepter lagh in 't graf.
Soo maecht de sonde haest de dal klaer.

Van

Digitized by Google

Van Hiſkias tot Joſias.

De vijſthiende Dagh.

A. Vrage. Wie is in Juda Koninghh geworden na Achaz?

Antw. De Godtzalige Hiſkia, oudt zijnde vijf-en-twintigh jaren / die uyt de Koninghlijcke Stammen zijnde geſproten / van Achaz tot een Sone was aen-genomen: hy heeft negen-en-twintigh jaer te Jeruſalem gheregeert/ 2.Kon. 18: 1. Hiſkia wierdt Koninghh in Juda.

B. Vrage. Wat heeft hy in't begin van ſijn regeeringe gedaen?

Antw. Hy heeft de vervalten Godts-dienſt terſtondt ghereformeert: Hy heeft de metaten Slange verbrijſelt/ die Moſes nu over de ſeven hondert acht-en-twintigh jaren ghemaeckt hadde in de Woeſtijne / om dat de Kinderen Iſraels voor deſelvige roockten: Oock heeft hy den Tempel geopent / en betaelt / dat de Prieſters en Leviten haer ſelven heyligen ſouden / en den Tempel ſuyveren / 2.Kron. 18:4. Hy heeft de kopere Slange verbrijſelt. 2.Kon. 18: 3/4. 2.Chron.29:17.

C. Vrage. Hoe heeft hy den Tempel doen heyligen?

Antw. Hy heeft op den eerſten, en op den achtſten dagh van de eerſte maende/ alle verſorpſelen daer uyt doen brengen/ en daer na heeft hy met het Volck/ in groote blijdtſchap/ door offerhande den Tempel gheheylight/ en het Volck verſoent met Godt / 2.Chron. 29:18. Sy quamen tot Hiſkia, ende ſy ſeyden, wy hebben het gheheele huys des Heeren gereynight. 2.Chron.29:2/5.

C. Vrage. Wat heeft Hiſkia meer gedaen voor de Godts-dienſt?

Antw. Hy heeft door Loopers al het Volck laten noodigen/ om te Jeruſalem het Paeſch-feeſt te houden / 't welck nu langhe jaren verſuymt was geweeſt: Alle de Inwoonders van Juda zijn daer tot ghekomen/ ooch ſommighe uyt Iſrael; maer de meeſte in Iſraels Koninghrijcke hebben met deſe noodinge gheſpot/ 2.Chron. 30: 10. Sy belachten ſe ende beſpotedenſe. 2.Chron. 30: 1/6/ 11/12.

B. Vrage. Wat is hier op gevolght?

Antw. Dit Feeſt gehouden zijnde op den veertſtienden dagh der tweede maendt / belooghe de reynigringhe van het Volck en van den Tempel/ op de veertſtiende dagh der eerſter maendt/ noch niet ten rechten was geſchiedt / ſoo is het Volck hemen getrocken door alle ſteden en plaetſen van het Landt / ende ſy hebben alle Beelden en Altaren om-gheworpen / en alle afgodiſche Boſſchen uyt-gerooyt / 2.Chron.31:1. Sy braken de op-gerichte beelden.

Digitized by Google

B. Vrage. Wat heeft Hiſkia al meer gedaen tot het reformeren van de Godts-dienſt?

Antw. Hy heeft de verdeelinge der Prieſteren en der Leviten na de Wet herſtelt: Hy heeft haer een goede ſtuck geits gegeven om de offerhanden wel te beſorgen; en hy heeft belaſt dat het Volck hare eerſtelingen en thienden tot den Tempel ſouden brengen/ 't welck alles ſeer overvloedighlijck is gedaen/2.Chron.31:4. Hy ſeyde tot de Inwoonderen van Jeruſalem, dat ſy het deel der Prieſteren en der Leviten geven ſouden. 2.Chron.31:2/6.

A. Vrage. Wat leefde Hiſkia?

Antw. Godtſaligh wandel en Godtſ dienſtigh/ oprechte zijnde voor verſcheyde Propheten/als oock voor Hoſeas, die wel ſes-en-tſeſtig jaren hadde gepredickt/2.Reg.18:6. Hy kleefde den Heere aen, hy en weeck niet van hem na te volgen. Joſ.11:1.

B. Vrage. Heeft Hiſkias geen Vyanden overwonnen?

Antw. Ja hy: Want hy heeft de Philiſtijnen geſlagen tot Gaza toe; en dat volgens 't gene de Propheet Jeſaias haer voorſeyt hadde/2.Reg.18:7. De Heere was met hem, over al waer hy henen trock. 2.Reg.18:8. Jeſa.14:28.

C. Vrage. Wat ſtondt het doe ter tijdt in het Koninghrijcke van Iſrael?

Antw. Salmanaſſar de Koningh van Aſſyrien hadde Hoſeas de Koningh van Iſrael in ſijn macht/ aen wien Hoſeas jaerlijcks geſchenchen moſt op-brengen: Maer als Hoſeas een Verbondt ghemaeckt hadde met So de Koningh van Egypten/ en oock als hy de gheſchenchen niet reguliſch op-bracht/ ſoo is Salmanaſſar op-ghetrocken/ en heeft Samaria, na een drie-jarige belegeringe in-genomen: Hy heeft thien Stammen Iſraels ghevangelijck wegh ghevoert/ en heeft haer doen wonen in Meden, en daer omtrent/ 2.Reg. 17:6. Hy voerde Iſrael wegh in Aſſyrien. 2.Reg. 18: 9/10/11.

B. Vrage. Is dan het landt Iſraels onbewoont gebleven?

Antw. Neen: maer de Koningh van Aſſyrien heeft verſcheyde Heydenen over-ghebracht in het landt Iſraels om dat te bewonen: Deſe zijn die Volckeren/ bewoeſte in de Heylighe Schrifture genaemt worden/ Samaritanen, 2.Reg. 17:24. De Koningh van Aſſyrien bracht volck van Babel, en van Cuta, &c. in de plaetſe der Kinderen Iſraëls.

C. Vrage. Wat Godts-dienſt hielden deſe Lieden?

Antw. Sy dienden eerſt hare heydenſche Goden: Maer als de Heere haer hierom plaeghde door Leeuwen/ ſoo heeft de Koningh haer een Prieſter van Iſrael toe-gheſonden/ die haer leerde den Heere te dienen/2.Reg.17:33. Sy vreesden den Heere, ende dienden oock hare Goden. 2.Reg.17:25/28.

A. Vrage. Is Hiſkias de Koningh van Juda/ niet aen-getaſt geworden van ſijn Vyanden?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Ja ÿ: maer Sannacherib de Koninghvan Aſſyrien is met een groote Macht / en met een hoovaerdigh ghemoedt teghen Jeruſalem op-ghekomen: ghebruyckende tot Veldt-overſte / dien laſter-mondt Rabſake / 2. Reg. 18:30. Hy ſeyde tot Juda, dat de Koninghy Hiſkia u niet en doe vertrouwen op den Heere.

C. Vrage. Hoe hielpt ſich de Koninghy Hiſkia?

Antw. De Koninghy belaſte / dannen Rabſake niet een woordt en ſoude antwoorden; ſelve gingh ÿ met droef heyt in den Tempel / en ſondt ſyne Hovelingen aen de Propheet Jeſaias / om hem deſe laſteringen bekendt te maken / en om ſyn raedt daer teghen te verſtaen / 2. Reg. 19:1. Hy bedeckte ſich met eenen ſack, ende gingh in het huys des Heeren. 2. Reg. 18:36. 2. Reg. 19:2/3.

B. Vrage. Wat raedt heeft hem de Propheet Jeſaias gegeven?

Antw. Hy heeft hem de vreeſe benomen voor Rabſake / en hy heeft de Koninghy belooft een volkomen bevrydinghe tegen deſen Tyrandt / 2. Reg. 19:32. De Koninghy van Aſſyrien en ſal in deſe ſtadt niet komen, nochte eenen pijl daer in ſchieten. 2. Reg. 19: 6 / 12.

A. Vrage. Hoe is Jeruſalem van deſe Tyrandt verloſt?

Antw. De Heere heeft ſyn Engel gheſonden in het Legher der Aſſyriers / de welcke in eene nacht ghedoodt heeft onder haer hondert en vyf-en-tachtigh duyſent Mannen; Soo dat Sannacherib heeft moeten de vlucht nemen / ende te huys geheert ſynde / is hy van ſyn eyge Sonen gedoodt / 2. Reg. 19: 37. Het geſchiede, als hy in het huys Niſroch ſynes Godts, ſich neder-boogh, dat ſyne twee Sonen hem ſloegen met den ſwaerde. 2. Reg. 19:35.

A. Vrage. Hoe ſtondt het met Hiſkia na deſe verloſſinge?

Antw. Hiſkia viel in een groote kranckheydt / ſoo dat hy op het aen-ſeggheu van de Propheet Jeſaias / niet anders als de doodt verwachtede / 2. Reg. 20: 1. Geeft bevel aen u huys, want ghy ſult ſterven. Eſai. 38:1.

B. Vrage. Hoe dranghy ſich Hiſkias in deſe kranckheydt?

Antw. Hy keerde ſich tot den Heere / hy ſuchte en weende; hy was nochtans ghetrooſt in het getuyghenis van ſyn goede Conſcientie / Eſai. 38:3. Ghy weet Heere, dat ick met een volkomen herte voor u gewandelt hebbe. 2. Reg. 20:2/3.

A. Vrage. Is Hiſkias van die kranckheydt geſtorven?

Antw. Neen ÿ: maer de Heere heeft ſyn leef-tijd noch tot vyfthien jaren uyt-ghebreydt: en haer heeft ſyn wonden door plaeſteren van Vygen genegen / 2. Reg. 20:6. De Heere ſeyde, ick ſal vyfthien jaren tot uwe dagen toe-doen. 2. Reg. 20:7.

C. Vrage. Ontfingh Hiſkia niet een teycken van Gode ofter ſyne aenſtaende geſontheydt?

Antw. Ja ÿ: maer op ſyn verſoeck bede de Heere de ſchaduwe op de Sonne-wyſer van Achaz thien graden te rugge gaen / 2. Reg. 20: 10. Hiſkia ſeyde, dat de ſchaduwe thien graden achterwaerts keere.

Digitized by Google

B. Vrage. Hoe leefde Hiſkia na deſe herſtellinghe van ſijn gheſontheydt?

Antw. Hy leefde hooghmoet: Want als de Geſanten van den Koninigh te Babel tot hem ghekomen ſijn/ om hem te begroeten over ſijne geſont-wordinghe / en oock om te vernemen na dat wonderteecken van de Sonne-wijſer; Soo heeft hy voor haer oogen met alle ſijne Koninghlijcke ſchatten gepronckt/2.Reg.20:13. Hy toonde haer ſijn gantſche Schat-huys. 2.Reg.20:12.

C. Vrage. Wat is dit by Godt op-genomen?

Antw. De Heere heeft tot hem Eſaias ghe ſonden / die hem heeft aen-ghe ſeydt/ dat de Koninigh van Babel ſoude komen/ en dat hy alle deſe Schatten na Babel ſoude op-voeren/en dat ſijne Kinderen in het Hof van Babel ſouden moeten dienen; 't welck Hiſkia met onderdanige onderwerpinge heeft aen-gehoort/2.Reg.20:19. Hiſkia ſeyde, het woordt des Heeren is goedt dat ghy ghe ſproken hebt. 2.Reg.20:17/18.

C. Vrage. Zijn de Koningen van Aſſyrien / die Godts Volck ſoo veel elendt' ghe daen / noyt van Godt geſtraft ghewoorden?

Antw. Ja ſy: Want de Koninigh van Babylonien is teghen het Koninghrijcke van Aſſyrien op-ghetrocken / ende heeft het ſelvige overwonnen / en gheheel ten eynde ghebracht / Ezech. 31:12. De tyrannighſte der Heydenen roeyden haer uyt. Ezech. 31: 15/17.

A. Vrage. Wie is Koninigh geworden in Juda, na Hiſkia?

Antw. Syn Soon Manaſſe, die vijf-en-vijftigh jaren heeft ghe regeert/ zijnde een ſeer godtloos Koninigh/ 2.Reg. 21:1. Manaſſe was twaelf jaren oudt, doe hy Koninigh wierdt.

A. Vrage. Wat ſonden heeft Manaſſe gepleeghe?

Antw. Hy bouwde de Hooghten wederom op / die ſijn Vader Hiſkia hadde om-gheworpen: Hy richtede de Baals Altaren op; hy maeckte afgodiſche Boſſchen / ende boogh ſich voor het Heyr des Hemels: Hy dede ſijne Soonen door het vyer gaen / en pleeghde guychelrye: hy toovede / en pleeghde Wichrels-konſten / 2.Reg. 21:6. Manaſſe dede het volck dwalen, ſoo datſe erger deden als de Heydenen. 2.Reg.21:3/6/7/16.

B. Vrage. Wat ſtraffe is hierom over het landt gekomen?

Antw. Als Manaſſe hier en voorde na de opregemenren Godts voor ſe Propheten/waer in ſy hem voor-ſeyden een ſchrick'lycken ondergangh/ſoo heeft de Heere eyndelijck den Koninigh van Aſſyrien die te Babel regeerde/teghen hem ghe ſonden/ dan wie Manaſſe met twee koperе ketenen ghebonden na Babel is ghevoert/2.Reg. 21:13. Ick ſal Ieruſalem uyt-wiſſen, ghelijckenen een ſchotel uyt-wiſcht. Jer.15:4/5. 2.Chron.33:11.

C. Vrage. Hoe droegh ſich Manaſſe in deſe ſijne gevangeniſſe?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Manasse wierdt hier door soo vernedert / dat hy sich tot Godt bekeerde/en dat hy om genade Godt aenbadt / dewelcke hem ook is geschiet: Want de Coninghy van Babel heeft hem wederom wyp laten henen gaen/ 2.Chron.33:13. De Heere liet sich van hem verbidden, ende hoorde syne smeeckinge.

A. Vrage. Wat dancksbaerheyt betoonde Manasse door dese sijne verloostinge?

Antw. Hy leyde een heel ander leven: want hy dede de vremde Goden wegh met hare Altaren: Hy richtede des Heeren Altaer toe / ende offerde daer op dzandt-offer / en danck-offer: Ende hy gaf last aen het Volck / dat sy den Heere alleenlijck souden dienen / 2.Chron. 33:15. Hy nam de vremde Goden wegh.

B. Vrage. Wie is na Manasse Coninghy geworden?

Antw. Amon sijn Sone / oudt zijnde twee-en-twintigh jaren; de welcke seer Godtloosselijck heeft geleeft / ja erger als sijn Vader Manasse geleeft hadt / want hy en vernederde sich niet voor den Heere / 2. Chron. 33 : 23. Dese Amon vermeerderde de schuldt.

A. Vrage. Wat Propheten zijnder geweest in de dagen van den Koninghy Amon?

Antw. Onder andere is ook geweest de Prophete Zephanja, dewelcke de sonde vande grootte/en van de klepne/met sware straffen heeft gedreygt/ Zeph.1:3. De Heere seydt, ick sal wegh-rapen menschen ende beesten. Zeph.1:1.

Avondt-gesangh

Op de vijfthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 1. Die niet en gaet in der Godtloosen raet, &c.

1.

HIskia dingh straer reformacy aen:
De hoop're Stangh wierdt dard'lijck werck gedaen.
Hy deed' het volck 't verstyvende Paschа vieren:
Hy stygverde des Tempels offer-vieren
De Tempel-dienst is van hem vast gestelt.
En alles most weer gaen na Godes Wet.

2.

Het volck Israel was upt 't Landt gevoert.
Het heydensch Volck in plaets/wierd seer bevoert/
Door Leeuwen/om dat sy Godt niet en eerdē:
Tot haer een Priester Godes anders leerde:

Digitized by Google

Wus dienden sy den Godt van Israel:
Maer 't Heydendom behaeghde haer ook wel.

3.

Sannacherib quam met een machtigh Volck:
De laster-monde Rabsake was sijn Tolck.
Godts Enget slouegh veel duysenden ter neder.
Sannacherib en quam doe niet meer weder.
Want schoon hy voor des Engels smaert ontvloot.
Sijn beyde Sonen slougen hem selfs doot.

Van Josias tot Nebucadnezar.

De seſthiende Dagh.

A. Vrage. Wie is Amon in de regeeringe in Juda gevolgt?

Antw. Na hem is de Godtsalige Josias Koningh geweest/ die in sijn jonge jaren den Heere heeft gesocht/ 2. Chron. 34:3. Doe hy noch een jonghelingh was, begon hy Juda en Jerusalem te reynigen van de boschen, en van de beelden. 2. Chron. 34:5/6.

B. Vrage. Bekertighde hy dese reformatie des Lands van de Afgoden?

Antw. Ja hy/ soo verre/ dat hy de Priesteren der hooghten dede/ en dat hy de beenderen van die gestorven waren/ verbrande op de afgodische Altaren/ 2. Reg. 23:8. Hy ontreynighde de hooghten. 2. Reg. 23:4/11/15/16.

C. Vrage. Wierdt hier niet van Josias een oude Prophetie vervult?

Antw. Ja het: Want hy vindende het graf van die Prophet/ dewelcke over drie hondert en vijftig jaren tegen dien afgodischen Altaer geprophereert hadde/ wilde niet dat men dat graf soude roeren: En soo wierdt ghedacht aen de prophetie van die Prophet/ 2. Reg. 23:18. Hy seyde, laet hem leggen, dat niemandt sijn beenderen verroere. 1. Reg. 13:2.

A. Vrage. Wat Prophetten hebben op dese tijdt geleeft?

Antw. De Prophet Jeremias heeft ontrent dese tijdt beginnen te prophetteren/ Jer. 25: 3. In het derthiende jaer Josie. Jer. 1: 2.

C. Vrage. Wat is de in-houdt geweest van de prophetie van Jeremias?

Antw. Hy heeft sijn gantsche werck gemaeckt van de bestraffinghe der sonden/ en van de voorseggynghe van Godts oordeelen: Maer het Volck heeft na hem niet gehoort/ tot dat sy gheheel na Babel sijn gevoert/ en dat den Tempel en de Stadt gantsch verworst sijn geworden.

Vrage.

Digitized by Google

B. Vrage. Heeft hy den Tempel niet gesuyvert?

Antw. Ja hy: Want hy heeft al de afgodische gereetschap doen buyten brengen/ en verbrandden: Ten onder dese suyweringe is het Wet-boeck Mosis gevonden in den Tempel/ en tot Josias gebracht/ 2.Reg. 23:4. Hy verbrande alle die gereetschap van Baal. 2.Reg.22:8.

C. Vrage. Hoe hielt sich Josias over het vinden van dit Wetboeck?

Antw. Hy liet voor-lesen 't gene daer in geschreven stondt/ maer uyt hy verstaende/ dat'er een grooten toorn Godts over het landt hingh van wegen de begane afgoderyen/ soo is sijn herte seer ontsteld geworden: Maer als hy hoorde uyt de monde van de Prophetesse Hulda, dat hy noch in vrede soude sterven/ soo is hy noch getroost geweest/ 2.Reg.22:13. Om dat u herte weeck geworden is. 2.Reg.22:11/2c. 2.Chron.34:8/9/27.

B. Vrage. Wat heeft de Koningh gedaen/ om het Volck met den Heere te versoenen?

Antw. Hy heeft al het Volck versamelt in den Tempel/en heeft een Verbondt gemaeckt/ datse den Heere souden dienen/ gelijck sy ook gedaen hebben soo lange als Josias leefde/ 2.Reg.23:3. Hy maeckte een verbondt voor het aengesichte des Heeren. 2.Chron. 34:32/33.

C. Vrage. Heeft Josias niet met opmerckende gedaen in de plichten van de Godts-dienst?

Antw. Ja hy: Want hy een seer groot Paesch-feest gehouden heeft/ tot welcke hy als een geschenck selve gaf dertigh duysent Lammeren en Geyten-boeken/ met dese duysent Runderen: Alsoo gaven ook alle Oversten een groot gheval van Vee/ 2.Chron. 38:1. Daer na hielt Josias het Pascha den Heere te Jerusalem.

C. Vrage. Hoe is Josias gestorven?

Antw. Als hy nu een-en-dertigh jaren geregeert hadde: soo wilde de Pharao Necho Koningh van Egypten door sijn landt trecken/ om te strijden teghen den Koningh van Babylonien: Al-hoe-wel nu Josias wierde aengesport van Pharao, dat hy hem niet mocht te beoorlogen/ maer dat hy alleenlijck stillekens door sijn landt soude trecken: Soo is Josias/ dit niet gelooovende/ tegen Pharao op-getrocken/ en geschoten sijnde met een pijl/ is hy na Jerusalem gevoert/ en gestorven/2.Chron.35:23. De Schutters schoten den Koningh Josias. 2.Chron.35:21/22.

R. Vrage. Verloor Godts Volck veel aen desen haren Koningh?

Antw. Seer veel/ want hy was seer Godtzaligh/ daerom hebbense hem seer beweent/en Jeremias heeft een klaegh-liedt op sijn doodt gemaeckt/ 2.Chron. 35:25. Jeremias maeckte een Klaeghliedt. ℟.26.

D. Vrage. Wie is na Josias Koningh gevorden?

Antw. Het Volck heeft sijn jongsten Sone Joachaz tot Ko-

Digitized by Google

ninghe gemaeckt: Doet hy gaende ſijn Sone Eliakim, die twee jaren oulder was; maer hy wandelde niet in de wegen des Heeren/ daerom ſette de hem Pharao Necho af/ hy bondt hem/ en voerde hem af na Egypten/ ſtellende ſijn Broeder Eliakim in ſijn plaetſe/ die hy de naem gaf van Jojakim, Jer. 22: 12. In de plaetſe daer henen ſy hem ghevanckelijck hebben wegh ghevoert, ſal hy ſterven. 2. Kegt 23: 34.

C. Vraege. Wiert het Volck Godts niet belaſt van Pharao Necho?

Antw. Ja/ want hy heeft het Lande op-ghelecyde een boete van hondert talenten ſilver/ en van een talent goults: Om deſe boete op te brenghen/ heeft Eliakim het Volck ghe ſchat/ 2. Kieg. 23: 35. Jojakim gaf dat goudt en dat ſilver aen Pharao Necho. 2. Chron. 36: 3.

A Vraege. Hoe bezeegh ſich het Volck onder deſe dienſtbaerheyt van Pharao Necho?

Antw. Sy waren onwillighy om haer ſelven onder die dienſtbaerheyde te buygen: Als Jeremias het Volck aenſpreyde/ dat ſy als Zilo ſouden geſtraft worden/ indien ſy noch ongehoorſaem bleven onder dit jock: Soo hebben hem de Propheten des doodts ſchuldig verklaert; doch de Vorſten hebben hem beſchermt en behoedt/ Jer. 26: 16. De Vorſten ſeyden, aen deſen Man en is geen oordeel des doodts. Jer. 26: 11/14.

B. Vraege. Heeft Jeremia wyt vreeſe des doots na-gelaten het Volck deſe dingen voorder aen te ſeggen?

Antw. Neen hy: Maer hy heeft daer-en-boven noch dit voorſeyde/ ende belaſt/ datſe den Koninghe van Babel/ Nebucadnezar ooek ſouden moeten onderdanigh weſen/ maer toe hy jocken heeft gemaeckt/ om deſe laſt te beter af te breken/ Jer. 27: 12. Hy ſeyde tot Zedekia, den Koning van Juda, brenget uwe hallen onder 't jock des Koninghs van Babel, ende dient hem. Jer. 27: 8.

E. Vraege. Is Nebucadnezar op-getomen tegen Jeruſalem?

Antw. Ja hy/ want na dat hy Egypten hadde in-genomen/ ſoo is hy tegen Jeruſalem op-ghetrocken: hy heeft de ſtadt in-genomen/ ende eenighe Vaten van den Tempel na Babel gevoert/ als ooek de Koninghy Jojakim, in twee koperen keetenen gebonden zijnde/ 2. Chron. 36: 7. Nebucadnezar ſtelde die vaten in ſynen Tempel te Babel. 2. Chron. 36: 3.

C. Vraege. Is de Koninghy Jojakim gevangen gebleven?

Antw. Neen: maer Nebucadnezar heeft hem los ghelaten/ en in ſijn regeeringhe herſtelt/ onder belofte van onderdanighepdt; waer in hy dele jaren heeft gecommuneert/ maer daer na rebelleerde hy/ 2. Kieg. 24: 1. Jojakim was drie jaren ſijn Knecht.

B. Vraege. Hoe handelde Nebucadnezar met het Volck?

Antw. Hy belaſte daermen eenighe ſchoone en verſtandige Jonghelingen/ die van Koninghlijcken bloede waren/ ſoude na Babel voeren/ en daermen de ſelvighe in de Chaldeerſche weetenſchappen ſoude

Digitized by Google

ſoude onderwijſen / op datſe dan voor hem ſouden ſtaen in ſijn Hof : Hy wilde oock datſe van des Koninghs ſpyſe eten ſouden / op datſe vet en wel ghedaen ſouden worden na den lichame/ Dan. 1 : 3. De Koningh ſeyde tot Aſpenaz , dat hy voort-brengen ſoude uyt de Kinderen Iſraels. Dan.1:4/5.

A. Vrage. Is dit alſoo geſchiedt?

Antw. Ja / onder deſe waes Daniel met ſijn drie Mede-geſellen/ Hanania , Miſaël , en Azaria : Doch ſy wilden van des Koninghs ſpyſe niet eten / om niet verontreynight te worden : Maer als ſy/ op haer ernſtigh verſoeck/ van het Gezeyde aten/ en waeter dronken/ ſoo zijn ſy daer door veer vet en glat ghemaeden / Dan. 1 : 14. Ten eynde van thien dagen,ſagh men dat haer gedaenten ſchoonder waren. Dan.1:8/10/12.

B. Vrage. Hoe ſtondt het met het andere Volck van Juda?

Antw. Als ſy / die in het landt waren over-gelaten / voort-gingen in ongehoorſaemheyd tegen Godt/ en tegen den Koninghvan Babel ; ſoo heeft haer Jeremias voor-ſeydt / datſe alle na Babel in ſlavernije ſouden gevoert worden : Doch by dede deſe belofte daer by/ datſe na ſeventigh jaren verloſt ſouden worden / Jer. 25 : 11. Dit ganſche landt ſal worden tot een woeſtheydt , tot eene ontſettinge. Jer.25:6/9/12.

C. Vrage. Wat reghen gaf Jeremias van de vaſtigheydt ſyner Predicatien?

Antw. Door Godts laſt beſchreef hy alle ſyne Predicatien in een Boeck (daer toe den dienſtman Baruch ghebruyckende) die hy na deze en-twintigh jaren hadde ghepredickt/ 't welck Baruch dede met groote verſuchtingen / Jerem. 26 : 2. Neemt u eene rolle des boecks , ende ſchrijft daer op alle de woorden die ick tot u gheſproken hebbe , van de daghen Joſie aen , tot op deſen dagh. Jerem. 36 : 3/4/6.

C. Vrage. Waer toe hadt Godt alle die Predicatien laten beſchrijven?

Antw. Om haer door het Volck te overreyghen : Want alst 't Volck op een Biddagh te Jeruſalem was/ ſoo ginghBaruch met dat Boeck na den Tempel/ Jer.36:6. Gaet henen leeſt deſe woorden voor de ooren van ganſch Iuda. Jer.36:8/9/10.

A. Vrage. Hoe is dit voor-leſen van deſe Predicatien by het Volck op-genomen?

Antw. Als de Vorſten dit hoorden/ ſoo ſonden ſy Iehudi tot Baruch, om deſe Predicatien oock te hooren ; 't welck alst Baruch dede / ſoo ſeyden ſy / dat ſy dit den Koninghſouden bekendt maken/ ſeggheude daer by / dat Baruch en Ieremias haer ſelven verberghen ſouden : Baruch wegh gaende / liet deſe Rolle in den Tempel / dewelcke alst de Koningh hadt laten halen/ en dat Iehudi drie of vier bladeren geleſen hadt / ſoo ſnede hyſe met een Penne-mes in ſtucken/ en worpſe op het vyer : Doch ſondt de Koningh om Ieremia

Digitized by Google

en Baruch te vangen/ Jer. 36: 23. Hy wierpſe in 't vyer, tot dat de gantſche rolle verteert was. Jer. 36: 12/14.

A. Vrage. Hoe dzoegh ſich Jeremia in deſe ſake?

Antw. Door Godes laſt / beſchreef hy een tweede Rolle/ en ſtelde de Koningh niet alleen aen / dat hy van den Koningh te Babel ſoude overwonnen worden / maer oock dat hy ſonder Ba-faren ſoude ſyn / en dat ſyn doode Lichaem onbegraven ſoude wegh gedragen worden/ Jer. 36: 28. Neemt u een andere rolle, ende ſchrijft daer op alle de eerſte woorden. Jer. 36: 30/31.

C. Vrage. Hoe heeft het de Koningh Joiakim doorgh gemaeckt?

Antw. Na dat hy drie jaer aen den Koningh van Babel was onderworpen geweeſt/ ſoo heeft hy tegens hem gerebelleert/ waerom dat de Heere der ſeſtiende Vyanden tegens hem geſonden heeft / 2. Reg. 24: 1. Hy rebelleerde tegens hem. 2. Reg. 24: 2.

Avondt-geſangh

Op de seſthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 12. Doet ons byſtandt, 't is meer dan tijdt, ô Heere, &c.

1.

IOſias breect/ 't geen meer was bedoghen
Door Amon: en hy brandt geſlotten heen
Van Afgodiſien; nu al langh geſoghen.
En ſoo verruilt hy 't oude woordt met een.

2.

't Verloren Wet-boeck is weder gevonden.
Dies maeckt de Vorſt met 't volck een baſt verbandt.
Tegen afgoderp en ſond're ſonden.
Waer op ſoo volght dit heerlijcke Paeſch-dach.

3.

d'Egyptenaer woudt' door ſyn Landt marcheeren:
Hy wegert/ tegen 't woordt van de Prophect
De Vorſt meynd' Pharao te oorlogheeren.
Maer ach! ſeer hoeſt was hem dit ſtrijden leedt.

4.

't Volck wilde onder Pharo ſigh niet buygen:
Sy kieſen ſelfs een Coningh na haer wil.
Bethoon dat haer Jeremias quam beſtuygen:
Dat het haer pligt was ſigh te houden ſtil.

Petrus

5.

Nebucadnezar had nu in-genomen
Egypten-landt: hy woon daer Juda by:
Hy dede veel Joden na Babel komen.
Dese Mannen wergerden afgodery.

Van Nebucadnezar tot het eynde van het Koninghrijcke Juda.

De seventhiende Dagh.

B. Vrage. Hoe is't gegaen met die Jongelingen uyt Godts Volck/ onder welcke waren Daniel en sijn Jonge-gesellen/ dewelcke Nebucadnezar had laten op-voeden voor sijn Hof?

Antw. Als sy nu drie jaren waren onderwesen in alle wetenschappen der Chaldeen / en daer voor den Coninghe worden onderscheyt/ soo is bevonden dat Daniel met sijn drie Jonge-gesellen (die van den Coninghe genaemt worden / Sadrach, Mesach, en Abednego,) veel wijser waren dan alle de Toovenaers en Waersseggers der Chaldeen / Dan. 1 : 20. De Koningh bevondese thienmael verstandigher dan alle de Toovenaers en Waer-seggers. Dan. 1 : 5.

A. Vrage. Hoe lange is Iojakim Coninghe geweest over sijn Volck te Jerusalem;

Antw. Hy is elf jaer Coninghe geweest / en doe is hy/ gestorven sijnde/ sonder eere begraven/ want sijn lichaem is op het Velde geworpen / volgens Godts bevelbrief / Jer. 22:19. Met een Ezels begravenisse sal hy begraven worden. Jerem. 36 : 30. 2. Chron. 36 : 5.

A. Vrage. Wie is Coninghe geworden na de doode van Iojakim?

Antw. Sijn Sone Iojachin, oude sijnde achtthien jaren/ anders genaemt/ Iechonias, en Chonias: die/ gelijck sijn Vader/ ook een godeloose Menschе was / en daerom niet meer als drie jaren heeft geregeert / 2. Chron. 36:9. Hy dede dat quaedt was in de oogen des Heeren. Jer. 27:20. Jer. 37:1.

C. Vrage. Waerom regeerde hy niet langer?

Antw. Als hy na-volghde de Rebellie van sijn Vader / tegen de Koninghe van Babel / soo is Nebucadnezar gekomen tegen Jerusalem/ heeft de stadt in-genomen/ ende heeft den Koninghe Iojachin met sijn Hovelingen/ en alle groote des Lands: Mitsgaders alle Timmer-lieden en Smeden/ oock Mordochai met Hester, ruyenende de Vaten van den Tempel/ na Babel ghevoert; (alwaer Iojachin is ghestorven/ volgens Godts bevelbrief) latende alleenlijck in het

Digitized by Google

het landt overigh eenige arme Lieden/ om de Ackeren te bouwen/ 2.Reg.29: 9. Hy verbrande het huys des Heeren, ende het huys des Koninghs, mitsgaders alle huysen der groote te Jerusalem. 2.Reg. 24:12/13. Jer.22:24/27/29. Hesk.215/6/7.

C. Vrage. Hoe isset/ na deze Babylonische ghevangentisse / ghegaen met de overighe Joden die in het landt Canaan, en te Jerusalem waren gelaten?

Antw. Nebucadnezar heeft Mattania, een Soon van den Koninghy Josias, Koninghy over haer ghemaeckt/ in de plaetse van Jojachin, en heeft hem genaemt Zedekias: Doch deze heeft oock tegen den Coninghy van Babel gerebelleert; hy leefde seer godtlooslijck; oock leefden de Prieſteren en het Volck seer godtlooslijck/ ghemenghde met de Afgoden Godts/die haer tegen de sonden quamen waerschouwen/ 2.Chron. 36: 14. Doe maeckten de overste der Prieſteren,en al het volck, des overtredens seer veel, na alle grouwelen der Heydenen. 2.Chron. 36:15/16.

B. Vrage. Wat Propheten hebben het Volck dese onderwesen?

Antw. Onder andere waer ingeruder heyde Jeremia hier in seer overigh: hy sont van Jerusalem Brieven na de Joden die te Babel waenden / waer in hy haer vermaende / datse in stilstyde sonder rebellie souden leven / datse Huysen souden bouwen / ende datse seventigh jaren daer souden moeten blyven: datse de Propheten niet souden gelooven/die haer wat anders soghten wijs te maken: dat Godt swaer straffen sonde senden over Zedekias, en de over de Joden die noch in Canaan waren / van wegen haere sonden/ Jer. 29:7. De Heere seydt, soecket den vrede der stadt, daer heenen ick u ghevangelijck heb doen wegh voeren, en biddet voor haer tot den Heere. Jer. 29:1/5/10/16/17.

A. Vrage. Hoe zijn deze Brieven op-genomen by het Volck te Babel zijnde?

Antw. Sy hebben voor Semaja Brieven gesonden aen de Prieſteren en het Volck te Jerusalem/datse over dit schryven/Jeremiam scherpelijck bestraffen souden; 't welck Ieremias beschaemt hebbende / soo heeft hy tegen Semaja, en teghen die het met hem hielden/ harde dreyghementen uyt-ghesproken / Jer. 29: 32. De Heere seydt, ick sal besoeckinghe doen over Semaja, en sijn Zaedt. Jer. 29: 29.

C. Vrage. Hoe droegh sich voorts Ieremia te Jerusalem?

Antw. Hy riedt den Koninghy Zedekias, als oock de Prieſteren/ en het Volck / datse sich overgaen souden onder de ghehoorsaemheydt van Nebucadnezar: datse Hananias niet souden gelooven/die voorseyde/ dat na twee jaren / de Koninghy Iechonia uyt sijn ghevangentisse verloſt soude worden/ en de Vaten des Tempels na Jerusalem gebracht: Jeremias seydde haer aen/dat in tegen-deel/de overige Vaten mede na Babel souden worden gevoert/Jer.27:12. Brenget uwe halſen onder het jock des Koninghs van Babel, en dienet hem. Jer.27:12&19/20.

Vrage.

Digitized by Google

A: Vrage. Hoe heeft Ieremia syn woorden verstercke op dat het Volck hem geloovven soude?

Antw. Als Hananias het joucke Jock dat Ieremia droegh / verbraeck / willende te verstaen gheven / dat alsoo het Jock van Babel sneft verbroken soude worden: Soo heeft Ieremia, door Godts kaft / een yser Jock ghemaeckt / en daer door af-gheleydt / dat het Jock van Babel onuytsaem soude wesen: Hy voor-seyde oock / dat Hananias in dat jaer soude sterven: ghelijck ghesciedt is / Ierem. 28: 13. De Heere seyde, houtene jocken hebt ghy verbroken, nu sult ghy in plaetse van dien, yserne jocken maken. Ierem. 28: 1/3/6. 1/6/17.

C. Vrage. Heeft Ieremia niets voor-seydt van Babel?

Antw. Hy heeft gepropheteert van den ondergangh van Babel; en heeft die geschiedenis Propheetie gesonden na de Joden te Babel, door de Vorst Seraja, met last / dat hy te Babel de se Propheetie soude de Joden voor-lesen / en dat hy dan deselve aen een steen soude binden / en in de Revviere smeken / tot teycken / dat Babel alsoo soude vergaen / Ier. 51: 6. Ieremias schreef al het quaedt dat Babel overkomen soude in een boeck. Ier. 51: 61/63/64.

B. Vrage. Wat Propheten hadden de Joden in de Babylonische gevangenisse by haer?

Antw. Nevens Daniel en andere / soo is oock Ezechiel by haer geweest / Ezech. 1: 1. Ick was in het midden der wegh-gevoerde.

B. Vrage. Heeft Daniel ghen andere wijs-heydt vertoont voor den Koninghe als de Chaldeesche?

Antw. Ja hy: want als de Koninghe een droom had gedroomt / de welcke hy vergeten hadt / en dat niemandt van synne Geleerde hem dien droom konde wederom in-dachtigh maken; 't welck de Koninghe soo qualijck nam / dat hy haer dede om-brenghen: Soo heeft Daniel door Godtlijcke openbaringhe / dien droom aen den Koninghe verhaelt / en uyt-gelegdt / waerom hy van den Koninghe seer wierdt verheven / Dan. 2: 48. Doe maeckte de Koninghe Daniel groot. Dan. 2: 5/9/19.

B. Vrage. Wat was dit voor een droom?

Antw. De Koninghe sagh in syn droom een Beelde met een goude hooft / silvere borst / kopere heenen / en voeten van yser en leem: daer by / dat een steen hem selfs af-wentelde van een Bergh / die dat Beelde verbrijsede: Waer door te duyt wierdt / dat 'er vier Monarchien souden zijn / de Chaldeesche, Persische, Griecksche, en Romeynsche: Waer dat daer na het geestelijcke Rijcke van den Messiaet alles soude beheerschen / Dan. 2: 44. In de daghen van die Koningen, sal de Godt des Hemels een Koninghrijcke verwecken, dat in der eeuwigheydt niet en sal verstoort worden. Dan. 2: 32/33/34/35.

C. Vrage. Wat gheschriften en openbaringhen heeft Ezechiel in de Babylonische gevangenisse gehadt?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Deselbighe zijn seer vele ghesweest/ onder andere dingen/ zijn hem verroont de groote sonden die de Joden/ insonderheyd te Jerusalem beginghen/ ende de straffen dat de Heere noch voorsz gerecd hadde voor jaer / Ezech. 8: 13. De Heere seyde tot my, ghy sult noch wederom groote grouwelen sien, die sy doen. Ezech. 9: 5/6. Ezech. 10: 4.

B. Vrage. Is het alsoo gegaen als Ezechiel hadde voor-seydt?

Antw. Ja: want als Zedekias rebelleerde / soo is in het negende jaer van sijn regeeringhe de Koningh van Babel wederom voor Ierusalem gheroomen: Doch dewijle de Koningh van Egypten aquam tegen hem/ om Ierusalem te ontsetten/ soo heeft de Koningh van Babel de belegheringe op-gebrooken / ende sy is den Koningh van Egypten tegen getrocken/ 2. Reg. 25: 1. De Koningh van Babel quam tegen Ierusalem. Jer. 37: 5.

C. Vrage. Hoe hielden sich doe de Joden te Jerusalem?

Antw. Voor dit ontset wierden sy seer moedigh/ meynende dat se nu geen noodt meer hadden: Sy hadden belooft de Joodsche Dienst-knechten en Dienst-maeghden los te laten/ maer sy trachtense wederom tot dienstbaerheyd: Doch Ieremias heeft haer ghewaerschouwt / dat se soo sorgeloos niet souden wesen / dewijle de Koningh van Babel wederom soude komen om haer te belegheren / Ezech. 37: 8. De Chaldeen sullen weder-keeren, en tegen dese stadt stryden, en deselvige innemen, en met vyer verbranden. Jer. 37: 7/9/10. Jer. 34: 17/20.

C. Vrage. Hoe is het met Ieremia gegaen in Jerusalem?

Antw. Als de Koningh van Babel wederom quam om de stadt te belegheren / soo meynde Ieremia uyt de stadt te gaen; doch hy wierdt in de poorte opseyn door de Wacht-meester Serija, die hem als een Overloper heeft bestruldighd/ maer op hy in een Gevangen-huys is ghestelt / Jer. 37: 13. De Vorsten wierden seer toornigh op hem, en sloegen hem, ende setteden hem in het ghevangenhuys. Jer. 37: 12/13.

C. Vrage. Wat is hem weder-varen in het Gevangen-huys?

Antw. De Koningh Zedekias heeft hem heymelijck ontboden / en gevraeght wat woordt Godes hy hadde: maer op Ieremia tot hem seyde / dat hy in de handt des Koninghs van Babel soude worden over-gegeven: Ieremia versocht verlichtinge van ghevangenisse/ 't welck hem de Koningh toestont / waert hy wierdt in het Voor-hof in bewaringhe ghestelt / en was daer tot dat Ierusalem wierdt in-genomen/ Jer. 37: 21. Men gaf hem des daeghs een bolle broodts uyt de Backers strate, tot dat al het broodt op was de Ierusalem. Jer. 37: 17/18/20.

B. Vrage. Wat is Ieremia in het Voor-hof weder-varen?

Antw. Als hy uytelijck tot het Volck seyde / dat die in de stadt bleef / soude om-komen/ ende dat die tot de Chaldeen overliep / in het leven soude blijven: Soo beschuldighden hem de Vorsten / dat hy de

Digitized by Google

ſy de handen van het Volck ſlap maeckte / en wierpen hem in een ſeer oncleyne kuyl ; Doch doer doer-ſpraech van de Kaemerlingh Ebedmelech, die een Moor was / is hy wederom gheharcht in het Doer-hof der bewaringe/ Jer. 38: 13. Sy trocken Jeremia uyt den kuyl. Jer. 38:2/4/10.

B. Vrage. Wat is Jeremia verdeers belegent ?

Antw. De Koningh Zedekia ſpraech wederom heymelijck met Jeremia, die hem riedt dat hy tot de Chaldeen ſoude over-gaen / dat het daer door hem in de ſtadt ſoude wel gaen ; Dan anderſins de ſtadt ſoude verbrandt worden : Doch de Koningh belaſtende dat Jeremia dit niemande ſoude openbaren/ heeft defen raedt niet gevolght/ Jer. 38:17. Jeremia ſeyde, indien ghy gewilligh tot de Vorſten van de Koningh te Babel ſult uyt-gaen, ſoo ſal uwe ziele leven. Jer. 38:14/23/25.

B. Vrage. Wat prophetien heeft Ezechiel te Babel gedaen tegen andere Volckeren ?

Antw. Hy heeft voor-ſeyt/ dat Egypten door Nebucadnezar ſoude worden in-genomen/ als ook Tyrus, om darſe verblijdt waren over de verwoeſtinghe van Jeruſalem/ Ezech. 26: 2. Daerom dat Tyrus gheſeydt heeft van Jeruſalem, heah ! ſy is verbroken. Ezech. 29:2. Ezech. 31:1.

B. Vrage. Hoe is het met de belegheringhe van Jeruſalem af-ghe-loopen ?

Antw. Ja darſe in de ſtadt veel elendt' door honger en peſtilentie hadden uytgeſtaen/ belegert ſijnde geweeſt den tijdt van anderhalf jaer : Doe ſijn de Chaldeen in de ſtadt ghebroken / en hebben groutmeſich ghemoordt en ghehandelt : De Koningh Zedekia meynende te ontvluchten/ wierdt by Jericho achter-haelt / en te Ribla by den Koningh van Babel ghevoert / die ſijn Soonen doode voor ſijn oogen/ nevens ſyne Vorſten / en ſtack ſijn oogen uyt/ en alſoo gebonden in twee keetenen/ wierde hy na Babel gevoert/ alwaer hy in gevangeniſſe is ghebleven/ Jer. 52: 9. Sy dan grepen den Koningh. Jer. 52:6/7/11/13. 2. Reg. 25:19/20/21.

A. Vrage. Heeft Jeruſalem na de weder-laghe oyt een eygen Koningh meer gehadt ?

Antw. Neen : Want na dat eerſt het Coninghrijcke van Iſrael waer vernietight/ ſoo is ook hondert drie-en-dertigh jaer daer na/ het Coninghrijcke van Juda te niet gedaen door deſe verwoeſtinge Jeruſalems/ Jer. 52: 27. Alſoo wierdt Iuda uyt ſijn landt gevangelijck wegh gevoert.

Avondt-

Digitized by Google

Avondt-gesangh

Op de seventhiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 103. Mijn ziele wilt den Heer met Lof-sangh prysen, &c.

1.

't Ellendigh volck had noch godtloose Vorsten/
Iojakim en syn Soon/die stour'lijck dorsten
Rebel zijn tegen haren Over-heer.
Doe quam Zedekia in plaetse van dese:
Maer als hy ook niet wilde buygsaem wese:
Soo nam syn Heroon ten val seer haest haer keer.

2.

't Verheer de volck wilde sigh niet meer buygen
Schoon Godts Man haer daer van quam oberrugen
Op sochten meer in eygen macht haer hepl.
Jer'mias mould' de boose niet believen;
Op schreef tot haer bestraffingh vele brieven:
Maer hier door had hy nauw syn leven bepl.

3.

Hanarja sprack van spoedighe verlossingh;
Maer Jeremias seyd' dat syn woordt ions gingh.
't Gebleven volck in Juda wiert rebel.
't Chaldeeusche volck komt weer na Juda swerven/
Godts Man cried' 't volck be slaet over te gheven.
Die raedt verdrogh Jeremia niet wel.

4.

De Priesters en het volck waren Godloose.
Ezechiel sagh straffen voor die boose.
En Jeremias mould' revstadt upt gaen:
't Wierdt hem belet/ hy raeckt in droeve handen.
't Chaldeeusche Volck vermeestert Stadt en Landen:
En soo wast 't haest met Juda gantsch gedaen.

Van

Van de ondergangh Jeruſalems, tot de verloſſinge uyt Babel door Cyrus.

De achthiende Dagh.

C. Vrage. Hoe hielden ſich de andere Ypanden van het Joodtſche Volck over deſe verwoeſtinge van Jeruſalem?

Antw. Sy waren alle daer over ſeer verblijdt: De Edomiten, en Moabiten waren ſeer bitter regens haer/ſy hielden de Chaldeen op/ datſe het Joodtſche Volck gantſch ſouden uyt-roeyen: Oock over deſe Ypanden hebben uyt-geſproken/ Pſal. 137: 7. Heere gedenckt aen de Kinderen Edoms, aen den dagh Jeruſalems, die daer ſeyden: ontbloote, ontbloote tot haer fundamenten toe. Ezech. 25: 12. Obad. 9/10/13. Jer. 48: 27.

C. Vrage. Is het Joodtſche landt gantſch ſonder Joden ghebleven?

Antw. Neen: Want Nebucadnezar liet eenige arme Lieden in het landt over-blijven/over welcken hy Gedalia tot Oversте maeckte: Tot welcke oock Jeremia quam/ als hy van ſijn banden ſijnde ontſlagen/ en niet willende na Babel gaen trocken/ vryheydt hadt bekomen om in ſijn landt by deſe arme Lieden te moghen verblijven/ 2. Reg. 25: 22. De Koningh ſtelde Gedalia over 't volck dat hy hadt laten overblyven. Jer. 40: 2/3/4.

B. Vrage. Is deſe Gedalia een Oversте gebleven in vrede over deſe over-gelatene Joden?

Antw. Neen: want Iſmaël een Joodtſch Oversте op-gemaeckt van Baalis, den Koningh der Ammoniten/ is tot hem te Miſpa gekomen met eenige Joden/ende heeft hem om-gebracht/met de andere Joden en Chaldeen die by hem waren/ met regenſtaende dat Gedalia gewaerſchouwt was/ Jer. 41: 2. Sy ſloegen Gedalia met den ſwaerde. Jer. 40: 14.

C. Vrage. Wat is hier op gevolght?

Antw. Als Iſmaël des anderen daeghs noch nachtrentigh Mannen gedoodt hadt/ die in eenvoudigheydt tot Gedalia meynden te gaen/ en den Heere te dienen; ſoo is hy met het Volck dat hy hem mede ghevlucht na den Koningh der Ammoniten: Doch achtervolgende zijnde van Johanan een Joodtſch Oversте/ is hy het noch ontkomen: maer al het Volck is met bijſtandt van Johanan wederghekeert/ met welck Volck Johanan voor-nam na Egypten te trecken/ uyt vreeſe voor de Chaldeen/ Jer. 41: 16. Iſmaël voerde het volck ghevangelijck wegh, en toogh henen om over te gaen

Digitized by Google

tot de Kinderen Ammons. Jer. 41:5/6/17/18.

B. Vrage. Is dan Iohanan na Egypten ghevlucht met het overige Joodsche Volck?

Antw. Eer hy vertrock/ soo verſocht hy dat Ieremias Godt voor haer wilde bidden/ en raedt vragen; de welcke haer aenſeyde/ datſe in Egypten van den honger/ peſtilentie/ en van het ſwaerdt ſouden bevreest worden/ en datſe daerom in haer landt ſouden blijven/ dewijle de Heere beroum hadt van het quaedt dat hy haer had aen-gedaen: maer de Joden ſeyden tot Ieremia, dat hy het loogh/ dat hy ſich voor Baruch liet op-worpen/ om haer in handen van de Chaldeen over te geven/ Jer. 42:11. Ieremia ſeyde, en vreeſt niet voor het aengelichte des Koninghs van Babel. Jer. 42:2/6/10. Jer. 43:3.

B. Vrage. Hoe is dit af-geloopen tuſſchen het Volck en tuſſchen de Prophect Ieremiam?

Antw. Sy trocken in Egypten en namen de Prophect Ieremiam met haer; de welcke alhaer ſteenen nam/ en die in het leep verborghe/ met dit bygevoeght/ dat Nebucadnezar oock Egypten ſoude ſtaen/en dat hy op die plaetſe ſijn Leger ſoude opſlaen/ daer die ſteenen verborgen lagen/ Jer. 44:13. De Heere ſeyde, ick ſal beſoeckinge doen over de gene die in Egypten-landt woonen. Jer. 44:4/6/11.

A. Vrage. Hoe Leefden de Joden in Egypten?

Antw. Al-hoe-wel dat Ieremia haer ernſtelijck waerſchouwde tegens de vorige ſonden/en inſonderheyt dit tegen de afgoderye/ ſoo hebben de Joden condt uyt geſeyde/ datſe na hem niet en wilden hooren/ Jer. 44:17. Sy ſeyden, wy ſullen gantſchelijck doen 't ghene uyt onſen mondt is uyt-gegaen, roockende Melechet des Hemels. Jer. 44:13/14.

B. Vrage. Hoe ſtont het onder-tuſſchen met de gevangene Joden te Babel?

Antw. Na dat de Heere aen Nebucadnezar het Coninghrijck van Egypten hadt gheghven/ tot een loon voor ſijn arbeyt in het uyt-voeren van Tyrus: Soo heeft Godts Volck wat verlichtinge beginnen te bekomen; want in het ſeven-en-dertighſte jaer van de gevangeniſſe/ heeft Evilmerodach de Soon van Nebucadnezar, den gevangenen Coninghy Iechonias uyt de gevangenhenſſe doen gaen/ en heeft ſijn ſtoel geſtelt boven alle de Koninghen die met hem te Babel waren/ 2. Kieg. 25:28. Hy ſprack vriendelijck met hem. 2. Kieg. 25:29/30. Jer. 52:32/33/34.

A. Vrage. Heeft Nebucadnezar geen ſtraffe van Godt ontfangen?

Antw. Ja hy: Want als hy de groote ſtadt Babel aenſagh/ en haer op trotſerijck roemde/ als op ſijn eygen Gebouw/ ſoo heeft hy een ſtemme Godts gehoort/ die hem aenſeyde/ dat hy van de Menſchen verſtooten ſoude worden/ en dat hy als een Beeſt op het velt ſoude gras eten; 't welck terſtont is geſchiedt: Doch na ſeven jaren

Digitized by Google

een is hy wederom in sijn staet herstelt / als hy Godt de eere hadde gegeven van groote macht en heerlijckheydt / Dan.4:33. Hy wiert uyt de menschen verstooten. Dan.4:10/12/34/37.

C. Vrage. Wie is na Nebucadnezar Koningh geweest te Babel?

Antw. Evilmerodach, die twee jaren hebbende geregeert / is gestorven / en sijn Soon Beltzazar is daer op gevolghd / als Koningh te Babel/ Dan.5:1. De Koningh Beltzazar.

B. Vrage. Hoe maechte het Daniel te Babel?

Antw. Hy bestelt sijnde met heylighe bedenckinghen / sagh verscheyde wonderlijcke gesichten/ waer onder ooch was het ghesichte van de vier Monarchien der Weereldt / Dan. 7:3. Daer klommen vier groote dieren op uyt de Zee. Dan.7:5/7/9.

C. Vrage. Is 'er niet wat besonders voor-ghevallen ter tijdt Beltzazar Koningh was?

Antw. Ja: Want als hy in een groote maeltijdt sat/ en dat hy de heylighe Vaten van den Tempel te Jerusalem ghebruyckt / over Tafel liet brenghen/ soo sagh hy een handt aen de muyr/ de welcke dese woorden schreef; Mene, Mene, Tekel, Upharsin: Welcke woorden/ als niemandt van de Chaldeesche Wijse honde uytleggen/ soo hiert Daniel ontboden/ die desselfde uytleyde/ en seyde dit de sin te wesen / dat de Koningh Beltzazar gewogen was van Godt / en dat hy te lichte ghevonden was / en dat sijn Koninghrijcke aen de Meden en Persen soude gegeven worden/ Dan.5:5. Ter selver uyre quamen daer vingeren van eens Menschen handt voort.

B. Vrage. Hoe dryeghd sich Beltzazar hier over?

Antw. De Koningh Beltzazar, al-hoe-wel hy seer ontsteld was/ eer hy dese woorden verstondt / soo heeft hy nochtans / de selvighe verstaende/ Daniel voor dese uytleggninghe bedanckt/ en heeft hem groote eere aen-gedaen/ Dan.5:29. Sy riepen voor Daniel uyt, dat hy de derde heerscher in het Koninghricke was. Dan.5:6.

A. Vrage. Is dese voorseggninge van dit gesichte alsoo ontruilt?

Antw. Ja: Want Darius Koningh van de Meden heeft hem overvallen/ de stadt Babel in-genomen/en Beltzazar gedoodt/Dan. 5:30. Indien selven nacht wierdt Beltzazar der Chaldeen Koningh, gedoodt.

C. Vrage. Hoe ginghd het Daniel, als nu Darius Koningh was te Babel?

Antw. Daniel hadt nu door het lesen van de prophetie van Jeremias verstaen / dat de voor-seyde seventigh jaren der ghevangenisse begonnen ten eynde te loopen / waer op hy Godt badt om de verlossinge/ geschiet het terstont sich dan: na begon te laten aensien: Want Darius verhooghde Daniel, en sette hem tot een van de drie Hoofden/ over sijn gantsche Koninghrijcke/ van meyninge zijnde/ om hem ooch over de andere saken te stellen/ Dan.6:3. Van de welcke Daniel de eerste soude zijn.

Digitized by Google

A. Vrage. Wonden dit de Heydenen verdraghen / dat een Godtſch Man ſoo verhoven ſoude zijn?

Antw. Neen: Maer de Wijſen van het Rijck mydigh zijnde / ſochten Daniel ergens in te achter-halen: Doch niets winnende / ſoo namen ſy voor / hem in ſijn Religie te verſtricken: Hier toe maeckten ſy een Wet / die de Coningh onder-teyckende / dat in dertigh daghen niemandt van eenigh Godt pets ſoude begeeren / dan alleen van den Coningh / op ſtraffe van in den kuyl der Leeuwen geworpen te worden / Dan. 6:5-10. De Koning teeckende dat ſchrift. Dan. 6:5/8.

C. Vrage. Hoe maechte het Daniel doe?

Antw. Hy ginghe voort in ſijn Godtſalighe gebeden / bidde-de drie-mael daeghs op ſijn Solder van ſijn Huys; Als nu de Wijſen hem vonden biddende / ſoo beklaeghden ſy hem by den Coningh / en hier over wierde hy geworpen in den kuyl der Leeuwen / niet tegenſtaende dat de Coningh dit ſochte te beletten / Dan. 6:15. De Koningh was ſeer bedroeft. Dan. 6:11/13/17.

A. Vrage. Is Daniel van de Leeuwen verſlonden?

Antw. Neen: Maer als de Coningh des nachts van droefheydt niet hadt konnen ſlapen / ſoo quam hy des morgens by den kuyl der Leeuwen / ende bevondt dat Daniel noch levendigh was: Waer over de Coningh met bigheſtaep hem liet uyt-trecken / en gaf laſt / dat Daniels Godt ge-eert ſoude worden / Dan. 6:21. De Koningh riep tot Daniel met een droeve ſtemme, en ſeyde, ô Daniel! heeft oock uwe Godt, die ghy ghedurigh eert, u van de Leeuwen konnen verloſſen? Dan. 6:23/24/27.

B. Vrage. Hoe ginghet met de Beſchuldigers van Daniel?

Antw. De Coningh lietſe met Wijf en Kinderen in de kuyl der Leeuwen werpen: en ſoo haeſt waren ſy daer niet in-gevallen / of de Leeuwen verſlonden haer / Dan. 6: 25. De Leeuwen vermorſelden oock alle hare beenderen.

Avondt-geſangh

Op de achthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 12. Doet ons byſtandt, 't is meer dan tijdt, ô Heere, &c.

1.

HEt Poodtſche volck verginghe door veel ellende
Door peſt en oorlogh en door dieren tijt /
Geen vyandt die haer als vyanden uit meer kende:
Doe ſpotte Moab en de Edomijt.

Dan

2.

Daer bleven oock weynigh arme Lieden:
Godalia wast oock haer het Hooft.
De Joden Ismael quam hem beſpieden/
En heeft die arme van haer ruſt beroost.

3.

Der'ruias moſt meed' na Egypten vluchten/
Nebucadnezar hoogt een Hermels laſt.
Hy moſt op 't beſt onder de beeſten ſuchten.
Waer hoogh de kroon bleef aen de mogtel vaſt.

4.

Belſazar dronck met ſpot uyt Godes vaten:
Sijn oordeel wiert geſchreven aen de wandt.
Hy moſt tot ſtraffe ſijn Scepter haeſt verlaten.
Darius wiert doe Weerſter van het Landt.

5.

Daniels hooghepdt heeft de nijdt ontſteken/
Men maeckt' beſchuldingh over ſijn gebedt.
De Leeuwen houden hem geen ſlae verdrecken.
Sijn Vaders wierden ſelfs in 't hol geſet.

Van Cyrus tot de verloſſinge door Helter.

De negenthiende Dagh.

C. Vrage. Ontrent waer tijde begon de Heere ſijn Volck uyt de Babyloniſche gevangentiſſe te verloſſen?

Antw. Als nu ſeventigh jaren verloopen waren/ en dat Cyrus de ſtadt Babylonien in-genomen hebbende/ een eynde maeckte van de eerſte Monarchie, brengende deſelvighe over tot de Perſen, Jer.25:12. Het ſal geſchieden, ſpreeckt de Heere, als de ſeventigh jaren vervult zijn, dan ſal ick over de Koningh te Babel, en over dat volck, hare ongerechtigheden beſoecken.

B. Vrage. Op wat manier heeft de verloſſinge uyt Babel haer aenvangh genomen?

Antw. De Coningh Cyrus heeft in het eerſte jaer van ſijn regeeringe een Placcaet doen publiceren/waer in hy alle Joden vryheydt gaf/ om na Jeruſalem te trecken/en den Tempel te bouwen: geſiedende/ dat alle die niet wilden verreyſen/ met gout/ ſilver/ &c. de andere Joden ſouden behulpſaem weſen/ Ezr. 1:1. Godt verweckte den geeſt van Coresi, Koningh van Perſen, Eſai.45:1/2/3/4. 2.Chron.36:22/23.

Digitized by Google

B. Vrage. Hoedanigh een Tempel wierdt haer van Cyrus geboden te houwen?

Antw. Hy belaste datse een groot / schoon / hoogetijds werck souden maken / en datse de onkosten souden halen uyt sijn Coninghlijcke Schatten / willende dat alle Landt-hooghden hier toe de Joden souden behulpsaem zijn: oock stelde hy order / datmen de Vaten des Tempels na Jerusalem soude voeren / Ezr. 6: 4. De onkosten sullen uyt des Koninghs huys gedaen worden. Ezr. 6: 2/3. Ezr. 1: 5/7/9/10.

B. Vrage. Zijn de Joden uyt Babel na Jerusalem op-getrocken?

Antw. Niet alle / maer een getal van vier duysent twee hondert en ses-en-dertigh Joden / met seven duysent drie hondert en seven-en-dertigh Dienstmaechten en Dienstmaeghden / by haer hebbende twee hondert Sangers ende Sangerssen / zijn na Jerusalem ghereyst / en dat onder het op-sicht van Zerubbabel, die haer politijck Hooft was / en Iosua de Hooghe-prieſter / Ezr. 2: 1. Dit zijn de Kinderen van dat landtschap, die op-togen uyt de ghevangheniſſe. Ezr. 2: 2/64/65.

A. Vrage. Wat deden sy / als sy nu te Jerusalem waren gekomen?

Antw. Sy daer ghekomen zijnde / omtrent de tijdt van het Feest der Loof-hutten / hebben terſtont den Altaer wederom op-ghebouwt / waer op sy terſtont begonden te offeren; en sy gaven gelt aen de Steen-houwers / en aen de Hout-houwers te Tyrus en te Sydon / om hoop-raedt te maken tot het houwen van den Tempel / Ezr. 3: 3. Sy veſtighde den Altaer op syne ſtellinghe. Ezr. 3: 2/3/6.

B. Vrage. Hoe is het met het houwen des Tempels toe-gegaen?

Antw. In het tweede jaer van haer verloſſinge / begonden sy de fundamenten te leggen / ſtellende de Leviten die boven de twintigh jaren oudt waren / tot Opſienders over het werck / dewelcke Godt loofden met Loof-sangen / tegens het ghemeyne Volck: Maer de Oudſte onder haer / die den eerſten Tempel gheſien hadden / weenden seer / bemerckende dat dit Ghebouw veel ſlechter ſoude weſen als het eerſte / Ezr. 3: 12. Soo dat het volck niet en onder-kenden de ſtemme des gejuygs der vreughde, ende de ſtemme des geweens. Ezr. 3: 9/10/11.

C. Vrage. Ghingh dese houwinghe des Tempels onverhinderdt voort?

Antw. Neen: Maer de Samaritanen hebben hemen verſoecken / datse mede met de Joden mochten helpen houwen / om alsoo bederfelijck het werck te verhinderen; Doch als Zerubbabel dit niet toeſtont / soo hyzaen sy eenige Mannen / die soo veel by den Coninghh Cyrus te wege brachten / dat dit houwen verboden wiert soo langhe als Cyrus Coninghh was / Ezr. 4: 5. Sy huyrden tegens hen raedtslieden om haren raedt te vernietigen. Ezr. 4: 1/2/3/23/24.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Is 't Gebouw niet wederom aen-gevangen?

Antw. Ja het: Want als Artahſaſta Coningh geworden was over 't Rijck van Babel / ſoo hebben de Joden wederom begonnen te bouwen; Door de Vyanden ſtrijdens aen defen Coningh / dat Jeruſalem altijdts een ſeer rebelle ſtadt was geweeſt: Hier door is door de meerde-maet dit Gebouw geſtut door laſt des Koninghs/ Ezr. 4: 21. Hy ſchreef, geeft bevel om deſelvige Mannen te beletten. Ezr. 4: 7/9.

A. Vrage. Is dit werck van het bouwen des Tempels/ door hoogte blijven ſtaen?

Antw. Neen: Maer als nu Darius was Koningh geworden / ſoo hebben de Propheten Haggai en Zacharias het ſlappe volck opgewecket / om den bouw van Stadt en Tempel wederom te verbaſten / Hagg. 2: 5. Doch nu, weeſt ſterck, ghy Zerubbabel, en ghy Joſua, en al ghy volck des lands, ende werckt. Hagg. 1: 2/3. Zach. 1: 1.

B. Vrage. Hebben ſy het bouwen wederom aen-gevangen?

Antw. Ja: maer bemerckende / dat Godt haer ſtraffte om datſe hier in traegh waren geworden: en daer op verſtaende de heerlijckheydt die defen Tempel hebben ſoude boven den eerſten / door de tegenwoordigheydt des Meſſie/als mede/dat Godt haer tſlechtſ dan oock zegenen ſoude/ als ſy met ernſt dit Gebou ſoghten te voltrecken/ ſoo ſyn ſe met een nieuwe moedt aen 't bouwen wederom gevallen/Hag. 2: 10. De heerlijckheydt des laetſten huyſes ſal grooter zijn als des eerſten huys. Hagg. 2: 10.

C. Vrage. Is doe dit Gebouw onverhindert voort-gegaen?

Antw. Terwijle de Joden vaſt in het werck beſich waren / ſoo is Thanai de Landt-voogt tot haer gekomen/ende verhinderen / maer datmen oock alle behoufren tot dit Gebouw uyt des Koninghs inkomſten haer ſoude doen hebben / Ezr. 6: 7. De Koningh belaſte, laetſe aen dien arbeydt van dit huys Godts. Ezr. 5: 3/8. Ezr. 6: 1/8/9.

B. Vrage. Hoe is 't voort-gaens met het bouwen van de Stadt en Tempel toe-gegaen?

Antw. De meeſte Joden waren ſeer genegen en ſeer vlijtigh om yder ſyn Beſteck op te maken. Alleenlijck waerender eenige Grooten die dit niet wilden doen. Als ſy in het bouwen waren/ſoo ſtonden ſy in gedurigge breeſe voor haer Vyanden / ſoo dat een gedeelte des Volcx altijdts de wacht moſt houden: Ja ſelfs ſy die bouwden/ hadden haer Swaerden by haer op het werck/ om haer ſelven te beſchermen: Maer doe alles gheboutw was / waren de Joden ſeer blijde / ſy hielden een vrolijcke maeltijdt / en ſonden ſpyſe en

Digitized by Google

branck aen arme Lieden / Neh. 8: 11. Neh. 3.

C. Vrage. Hoe is dan eyndelijck den Tempel voltrocken?

Antw. In het vierde jaer van Darius was dit gheboudt des Tempels soo verre gheraeckt / dat de Joden uyt andere plaetsen lieten vervoeren / offe noch al jaerlijcks betweenen moesten de daghen van den ondergangh des Tempels. In het sesde jaer van Darius is het werck vol-trocken / en den Tempel is in-gewyet door offerhanden van twee hondert Rammen / vier hondert Lammeren / en twaelf Geyten-bocken / Esr. 6: 15. Het huys wierdt vollbracht. Zach. 7: 3.

B. Vrage. Ist doe het Joodtsche Volck vooztaen in hzede gheweest?

Antw. Neen: maer als nu / na de doodt van Darius, sijn Soon Xerxes, (anders genaemt / Assuerus) Koningh was gheworden te Babel, soo is Godts Volck in een groot ghevaer van lijf en leven gekomen / door trouwloos ingedt van den Hovelingh Haman, Neh. 1: 1. Dit geschiede in de dagen van Ahasveros.

B. Vrage. Wat is'er dan gebeurt?

Antw. De groote Koning Ahasveros die gebiedt hadt over hondert en seven-en-twintigh Landtschappen; maeckte een Koninglijcke maeltijdt van hondert en tachtentigh dagen voor de Vorsten / en daer na noch van seven dagen voor het Volck: Waer in als hy sijn Wyoutw Vasthi onbiedt om haer voor het Volck te vertoonen / 't welck sy weygherde / soo heeft hy / met raedt van de Groote sijn Wyoutw verlaren / en hy heeft de Jodinne Hester tot een Wyoutw getrouwt / die een Weys-kindt zijnde / van Mordochai wierde op-gevoedt: Hier door is opdoghedt ontsteken by Haman / en by andere tegen Godts Volck / Neh. 2: 17. De Koningh beminde Hester boven alle Wyven. Neh. 14 / 5 / 11 / 19. Neh. 2: 7.

C. Vrage. Hoe gingh dit voort?

Antw. Twee Hamerlingen stonden den Coningh na het leven; doch ontdeckt zijnde door Mordochai, wierden op-gehangen: Haman seer te Hoof verheven / en ge-eert van alle het Volck / nam ertasie om de Joden om den hals te helpen / uyt dit voor-dal / dat hem Mordochai niet ghenoegh en eerde: Hier op gaet hy na den Koningh / en beschuldight het Joodtsche Volck / dat se om haer Wetten / een onpdelijck Volck waren / en hy bewerght den Coningh soo verre / belovende rijsen dupsent talenten silvers aen den Coningh te sullen ververen / dat de Coningh last gaf / om alle de Joden in alle Landtschappen op den dertthienden dagh van de twaelfde maendt / (welcken dagh Haman door het lot hadt uyt-gevonden) te dooden / Neh. 3: 11. De Koningh seyde, dat silver sy u geschoncken, als oock dat volck, om daer mede te doen na dat het goet is in uwe oogen. Neh. 3: 5/8.

C. Vrage. Hoe maeckten het doe de Joden?

Antw. De Joden waren te Susan seer ontsteit / en Mordochai bede soo seer / dat Hester aen-nam in gheval van haer leven tot den

Co-

Digitized by Google

Coningh te gaen/ en hem dit Bonnis af te bidden/ ondertusschen bestendig/ dat de Joden souden vasten en bidden / Hest. 4: 16. Hester seyde, ick sal tot den Koningh in-gaen, wanneer ick om-kome, soo kome ick om.

B. Vrage. Wat middelen heeft Hester gebruyckt om haer Volck uyt dese noodt te verlossen?

Antw. Hester dan de Coningh met toe-reyckinge van syn gouden Scepter/ wel ontfanghen synde / versocht dat de Coningh met Haman by haer ter maeltyde wilde komen/ 't welck gheschiedt is: De Coningh vraeghde over Tafel wat Hester begeerde; Sy seyde niet anders/ als dat de Coningh op morgen met Haman wederom kome by my ter maeltyde/ Hest. 5: 3. De Koningh seyde tot Hester, wat is u versoeck? Hest. 5: 2, 8.

B. Vrage. Hoe draegh sich Haman ondertusschen?

Antw. Haman hoovaerdigh synde op dese noodinge/ ginghe na huys/ vertelde syn hooghe eere aen syn Vrouw; doet by doende/ dat hem dit alteenigh noch quelde/ dat Mordochai hem niet ghenoegh en eerde: hierom liet hy op de raedt van syn Vrienden een Galge maken/ dryftigh elfen hooge/ om des anderen daeghs Mordochai daer aen op te hangen/ Hest. 5: 14. Haman dede de galge maken. Hest. 5: 9/11.

A. Vrage. Is Haman tot dit syn boos voornemen gekomen?

Antw. Neen: Maer als de Coningh des nachts niet konde slapen/ en tot tydt-verdrijf de Chronijcken voor sich liet lesen/ soo bevond hy/ dat Mordochai het verraedt van die twee Kamerlingen hadt ontdeckt; en verstaende dat hem daer over gheen beloninge was gedaen/ soo dede hy Haman roepen/ met last/ dat hy Mordochai op den Coningklicken Thuyl soude setten/ en hem alsoo als een groot vrient des Coninghs/ door de stadt soude leyden/ Hest. 6: 1/ 2/ 5.

C. Vrage. Hoe ginghet voorts met Haman, en met de Joden?

Antw. Als Haman des anderen daeghs by de Koninginne ter maeltyde was/ en dat de Koningh aen Hester beloofde te geven al wat sy begeerde/ soo ontmoosde de Koninginne dorst meer hadt om haer eyge leven/ en om het leven van haer Volck/ 't welck Haman in ghevaer hadt gebracht: Dit ontsteltde de Coningh soo seer/ dat hy Hester haer en haer Volckes leven schonck/ en dat hy Haman liet op-hangen aen die Galghe/ die welcke hy voor Mordochai hadt bereydt: Ghevende aen Mordochai de staet/ en het ampt van Haman, Hest. 7: 10. Alsoo hingen sy Haman aen de galge. Hest. 7: 3/7.

B. Vrage. Hoe is dan het Boode-bonnis/ 't welck over de Joden uyt-gesteken was/ gestut?

Antw. Op 't versoeck van Hester is Mordochai volmachtigh/ om dit bevel te ghe-ven/ dat de Joden haer selven souden beschermen

men tegen haer: Wyanden / en datse selve dooden souden alle die tegen haer op-stonden; 't welck also is geschiedt/ want de Joden doodeden in de Burght Susan achte hondert Mannen / mevens de thien Sonen van Haman / en in andere Landen wijf-en-ssevenstigh duysent: Oßinerende dat alle jaer desen dagh ter gedachtenisse van dese verlossinge gevyert soude worden/ Hest.8:16. By den Joden was licht, en blijdschap, en vreughde, en eere. Hest. 8:59. Hest.9:16. Hest.10:31.

Avondt-gesangh

Op de negenthiende Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 40. Na dat ick langen tijdt hadde gewacht, &c.

1.

GOdts volck hab nu tseventigh Jaer gewacht/
Voor Cyrus haer de vryheyt gaf/
Om na haer Landt te trecken af:
Dit hepl is van de Joden niet verwacht.
Sy houwden stracks den Altaer.
Haer Vaders soecken al haer-
Geboorte te vinderen.
Men bliest den Coninghy in/
Dat hier door sijn gewin
Soude verminderen.

2.

Doch na wierde Artahsasta Opper-heer:
't Gebouw begon weer voort te gaen/
Maer hapt mostmen 't weer laten staen.
De Vroom nam tot Darius doe haer keer.
Doe ginghen men wederr houwen:
Men dorst sigh nauw verrouwen
Op 't Coninghlijck bevel.
Maer door 't Propheten woort/
Ginghy 't houwen spoedigh voort.
En alles stont doe wel

3.

Godts volck wierr weer gedreyghr met ander quaet/
Door Hamans wreede moort destuyt/
Om 't Joodsche volck te roepen uyt.
't Behoud was/Hesters Coninghlijcken staet.
Hester liet Haman naedien/

Maer

Maer 't was om hem te dooden:
Israel wiert verloft!
Hamans trouwloose raedt/
Deed' 't heydensch volck selfs quaet
't Heeft veel haer bloedt gekoft.

Van Ezra tot de Messias.

De twintighste Dagh.

C. Vrage. Hoe stondt het voorts met het Joodtsche Volck/ en met het bouwen van de stadt Jerusalem?

Antw. Alsoo daer noch veel aen te herbouwen was / soo heeft Ezra de Priester bygheport ontfangen van den Koningh Artahsasta om Jerusalem te herbouwen/ Esr. 7: 13. De Koningh seyde, van my wordt bevel gegeven, dat een yegelijck die willigh is, met u gae na Jerusalem. Esr. 7:6.

B. Vrage. Hoe langhe tijdt was dit noch voor de doodt van Jesus Christus?

Antw. Dit waeren vier hondert en twegentigh jaren voor de tijdt van Christi doodt; welcke jaren even uyt maken het ghetal van de tseventig jaer-weecken/ daer Daniel van heeft geschroken/ Dan. 9:24. Tseventigh weecken zijn beschent over u volck, en over uwe heylige stadt, om de overtredinge te suyveren.

C. Vrage. Hoe bevorderde Ezra sijn reyse?

Antw. Na dat hy op den weg een Vasten-dagh had gehouden/ soo quam hy te Jerusalem aen: hy gaf de Waren in de handen der Priesteren/en de Priesteren van voorschryvinge des Koninghs/ aen de Land-voogden: daer na offerden sy den Heere danck-offeren/ Esr. 7: 9. Hy quam te Jerusalem, na de goede handt synes Godts over hem. Esr. 7: 13/23/28.

B. Vrage. Hoe was het toe-gegaen met de Houwelijcken der Joden?

Antw. Veele hadden Heydensche Vrouwen genomen; 't welck Ezra met ontstelteniſſe verstaende / soo heeft hy daer over een wyerigh gebedt totGodt uyt-gestort/en daer na hebben sy al het Volck ontboden/en belast/ datse al de vreemde Vrouwen/ met al dat uyt haer geboren was/souden van haer wegh senden/ 't welck oock alsoo is geschiedt / Esr. 10:5. Doe dede Ezra de overste der Priesteren swoeren, de Leviten, ende gantsch Israel, te sullen doen na dit woordt, ende sy swoeren. Esr. 9:3/14.

C. Vrage. Zijnder geen andere Mannen geweest als Ezra die den op-bouw van Jerusalem ter herten namen?

Antw. Ja ja: want Nehemias de Schenckert van de Coninghin

Artah-

Digitized by Google

Artaſahſta / vernomen hebbende / dat de Joden te Jeruſalem in verſmaedtheyde leefden / en dat de muyren in vele plaetſen onderhoudt lagen/ſoo is hy dapper weermoedigh geworden/ en heeft deſe ſake ter herten genomen/ Nehy. 1:4. Als ick deſe woorden hoorde, ſoo ſat ick neder en weende. Nehy. 1:1/2/3.

A. Vrage. Heeft Nehemias yet goets voor Jeruſalem gedaen?

Antw. Ja hy: Want als de Coningh met verwonderinghe vraeghde na de reden van ſijn treurigheyde / ſoo bequam hy maer van de Coningh/ op ſijn verſoeck/ om na Jeruſalem te verreyſen/ en de ſtadt te vol-bouwen/ Nehy. 2:6. Het behaeghde den Koningh dat hy my ſondt. Nehy. 2:3/4/5.

C. Vrage. Wat dede doe Nehemias?

Antw. Hy reyſde derſtont na Jeruſalem: Daer gekomen ſynde/was hy drie dagen ſtille/ en by nacht beſagh hy alle de wercken: Op den vierden dagh opende hy ſijn laſt van den Coningh / aen de Joden / en aen de Lande-voogden: en alſoo moedigde hy de Joden tot de bevoorderinge des wercks/upt-beplende aen yder ſijn ghedeelte aen den muyr/ oock ſelfs aen de Prieſteren en Leviten / Nehy. 2:18. Ick gaf hen te kennen de handt mynes Godts die goedt over my geweeſt was. Nehy. 2:12/16.

B. Vrage. Ginghy dit bouwen onverhindert voort?

Antw. Neen het: Want Sanneballat, Tobias, en andere Vyanden der Joden meer / ſorghden door alle manieren het bouwen te verhinderen: Doch Nehemias heeft met een voorſichtighe hoedtmoedigheyde het Volck inde eene handt de Trouwel doen hebben/ en inde andere handt het Swaerdt; en goede Wacht ſtellende/heeft verſorghe / dat de Stadts-muyr in twee-en-vijfftigh daghen is opgheraeckt / Nehy. 6: 15. De muyr nu werdt volbracht. Nehy. 6: 1/2/8/9.

A. Vrage. Is 'er niet anders ghebeurt als dit bouwen van de Muyr?

Antw. Ja het: want in de volgende maent heeft Esra het Werboeck Godts voor-gelaeght/ en heeft daer in ſeven dagen geleſen/ den ſin voor het Volck dus verſijck verklarende: En doen na hebben ſy volgens de Wet/ het Loof-hutten-feeſt gehouden / ſoo herlijck/ dat in dupſent jaer geen herrlijcker Feeſt mag gehouden ghweeſt/ Nehy. 8:9. Sy laſen in het boeck, in de Wet Godts duydelijck. Nehy. 8:15/18/19.

C. Vrage. Wat hebben deſe Iſraeliten voorts noch meer gedaen?

Antw. Sy hebben de verſaeringhe van de vremde Vrouwen en Kinderen noch voorders voort-geſet: Sy hebben veel goede Wetten des Godts-dienſts herſtelt / inſonderheyde ook de heyligingе van den Sabbath; ende ſy hebben een ſchattinghe in-geſtelt/ om de ontkoſten tot Coon-bvoorden / en tot andere noodtlijcke dingen in den Godts-dienſt upt te vinden / Nehem. 11:29. Sy quamen in den vloeck, en in den eedt, datſe ſouden wandelen in de Wetten

Godts.

Digitized by Google

Godts. Nehem. 10: 32/37. Nehem. 9: 38.

C. Vrage. Is 'er niet meer van Nehemias gereformeert te Jerusalem?

Antw. Ja het: Want na dat hy rapport hadt ghedaen den Coninghe te Babel, soo is hy wederom ghekeert: En doe vondt hy de groote Kamer die de Hooghe-priesters Eliazib in des Heeren Huys ghemaeckt hadt/ tot een plaetse deer de vooz-raedt der Priesteren in bewaert soude werden/ gesuyvert van dat mis bruyck/ en heeft oock oydre gestelt dat de Leviten haer beschepden deel souden ontfangen/ Nehem. 13: 8. Ick wierp al den huys-raet van Tobia buyten uyt de kamer. Nehem. 13: 10/11.

E. Vrage. Is 'er niet meer van Nehemias gereformeert?

Antw. Ja het: Want hy heeft stherpelijck bestraft/ de woecker die de Joden onder malkanderen dreven/ soo dat sommighe om broode te hebben/ haer Sonen en Dochteren hadden moeten verkoopen: hy heeft alle vremde Volckeren/ insonderheydt de Ammoniten en Moabiten, die in Godts Ghemeynte niet en mochten komen/ af-ghesondert van Godts Volck: hy heeft stherpe wachte ghestelt teghen de Ontheyligherg van den Sabbath; ende hy heeft Jojadah, de Soon van Eliazib de Hooge-priester weyh ghejaeght/ om dat hy een Schoon-sone was ghenoemden van Sanneballat, Nehem. 13: 21. Ick betuyghde tegen hen. Nehem. 13: 1/15/16/22/25/30.

C. Vrage. Hoe is het Volck Godts na dese tyden ghegeert ghebleeven?

Antw. Het meeste gedeelte is ghebleeven by de Hooge-priesters tot op de tyden van de Messias toe: Alsoo is na Eliazib ghevolght Jojada sijn Soon: en na hem Johanan sijn Soon: en na hem Jaddua sijn Soon: en soo voorts/ volgens de Geschiedenissen aengeteyckent in de Boecken der Machabeen, Nehem. 12: 11. Jojada gewan Johanan: en Johanan gewan Jaddua.

Avondt-gesangh

Op de twintighste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 103. Mijn ziele wilt den Heer met Lof-sangh pryzen, &c.

1.

't Begin maeckt nu van dit vijftentigh weecken
Van Daniel/ die eyndt/ sijn sin verstrecken/
Want nu de Heere Jesus is geboren,
En op de Exra/ na sijn nedrigh vasten/

Om

Om 't volck den opbouw wonders te beſaſten/
Hoch hadden ſy van Haters dgn wat noodt.

2.

De Hoofſt Hezechias begon te teeuren.
Dat noch de Stadts-muyren waren vol ſcheuren.
Hy reyſde ſelfs na Jeruſalem heen.
Hy vond' ter dit in 't werck dgn wat verflouwden.
Hy maeckte datſe weder dapper bouwden.
Hy greep ſelfs aen de cruffel en de ſteen.

3.

Schoon dat dit volck gemeſdigh was geſlagen:
Hoch hadden ſy in grouwelen behagen:
Hen leerde haer daerom op nieuws Gods wet.
Sy moſten 't vremde Wijf en Kind'ren laten:
Hen mochte geen laſten voeren langhs de ſtraten
Als 't Sabbath was/of 't wiert teerſtont belet.

4.

De Tempel wiert dooz 't bouwen weer ontheylight
Dess heeft de Hoofſt den Tempel weer geheyligh:
Hy haf den Woeckenaers een ſcherp verwijt
Gods volck was nu weer in haer eyge twoſtingh.
Hoch niet onder 't gewelde van eygen Coningh.
Maer 't wachten was na des Meſſis tijdt.

Van de Geboorte Jeſu Chriſti, tot ſijn openbare Predicatien.

De een-ende-twintighſte Dagh.

C. Vrage. Hoe is de Meſſias Jeſus Chriſtus in de Werelt ghekomen?

Antw. Sijn komſte in de Werelt is te voren bereyd dooz de Dooz-looper Johannes de Dooper/ Luc. 1: 76. Ghy kindeken ſult voor het aengheſichte des Heeren voor henen gaen, om ſyne wegen te bereyden. Matth. 3: 3.

B. Vrage. Hoe is deſe Johannes de Dooper geboren?

Antw. Als ſijn Vader Zacharias als Prieſter in den Tempel was/ ſoo ſagh hy een Engel/ die hem de geboogte van Johannes dooz-ſeyde; 't weiers als Zacharias niet gheloof de/ ſoo wierdt hy met ſtomtheydt gheſlagen/ de weirelt inzyde/ tot dat dit kindeken geboren wierdt/ Luc. 1: 20. De Engel ſeyde, ghy ſult ſwygen, en niet konnen ſpreken. Luc. 1: 11/ 12/ 64.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Waerom moſt Johannes de Dooper de Voor-looper van Jeſus zijn?

Antw. Om dat hy die prophetie vervullen ſoude / die ſeyde / Mal.4:5. Siet ick ſende de Propheet Elias: Johannes was deſe geſchetſighden Elias / ſoo Chriſtus dit verklaert / Matt.17:11/12.

B. Vrage. Hoe veel ouder was Joannes de Dooper als Jeſus?

Antw. Hy was ſes maenden ouder / want in de ſeſte maent dat Elizabeth was ſwanger geweeſt / ſoo quam de Engel tot Maria / en boodtſchapte haer / dat ſy ſwanghet ſoude worden van Jeſus / Luc.1:26.

B. Vrage. Hoe gingh de geboorte van Johannes toe?

Antw. Als hy geboren was / ſoo was yder van de Buyren en Vrienden ſeer blyde: Een meynde hem Zacharias te noemen / maer ſyn Vader tot noch toe ſtom zijnde / ſchreef op een Tafeltien dat ſyn Kinders naem Johannes moſt zijn: en doe wierd Zacharias wederom ſprekende / en loofde Godt met een ſeer heerlijcken Loof-ſangh / Luc.1.

A. Vrage. Hoe is het toe-gegaen met de ontfangenisſe Jeſu Chriſti?

Antw. Na dat Elizabeth de Moeder van Johannes de Dooper ſes maenden was ſwanger geweeſt / ſoo is de Engel Gabriel tot de Maget Maria gekomen / die met Joſeph was ondertrouwt: en heeft haer voor-ſeyd / datſe / ſonder yemant te bekennen / Moeder ſoude worden van de Meſſias / Luc.1:31. De Engel ſeyde, ſiet ghy ſult bevrucht worden, en eenen Sone baren. Luc.1:26.

C. Vrage. Hoe is deſe ontfangenisſe by Joſeph en Maria op-genomen?

Antw. Joſeph meynde dat ſyn onbertrouwde Vrouw haer niet wel hadt gedragen / en daerom was hy van ſin haer heymelijck te verlaten; Doch hy wierdt door een Enghel in de droom anders onderricht: Maria vol verwonderinghe en vol blydtſchap zijnde / ſeyt ſe na haer Nichte Elizabeth, en ſpraeh een heerlijcke Loof-ſangh ter eeren van deſe ontfangenisſe / Luc. 1:16. Maria ſeyde, mijn ziele maeckt groot den Heer. Luc. 1: 39/40. Matth. 1: 19/20/21.

A. Vrage. Hoe is het toe-gegaen met de geboorte van Jeſus?

Antw. Als Joſeph en Maria neevens andere Joden / op het gebodt van de Keyſer Auguſtus / na Bethlehem moſten reyſen om beſchreven te worden / ſoo wierden aldaer haer daghen van baren vervult / en alſoo baerde ſy daer haer Kindt in een Stal / om datſe geringe Lieden zijnde / in de herberge geen plaetſe konden hebben / Luc.2:7. Sy baerde haren eerſt-geboren Sone, ende wondt hem in doecken, en leyde hem neder in de kribbe, om dat voor haer lieden geen plaetſe was in de herberge. Luc.2:1/3/5.

C. Vrage. Is deſe geboorte ſonder eenige heerlijckheydt geweeſt?

Antw. Neen: Maer de Enghelen hebben des nachts op het veldt/

Digitized by Google

veldt/ een eenige Herderen deſe gebooꝛte bekende gemaeckt/ daer by boende groote Beloften en Lof-ſanghen/ Luc. 2:9. De Enge ſtondt by haer, en de heerlijckheydt des Heeren omſchoende. Luc. 2:13/14.

C. Vrage. Wat Godtſ dienſtighe plichten heeft Maria ontrent dit kindeken waer-genomen?

Antw. Als heeft het een achteſten dage laten beſnyden/en gaf hem de naem van Jeſus, volghens des Engels laſt en voorſeggingie: daer na bzacht ſy het in den Tempel/om het ſelfige den Heere voor te ſtellen/alwaer het van den ouden Simeon, en van andere Godtſalige met groote verwondeꝛinge is gheſien/Luc. 2:28. Simeon nam het in ſijn armen. Luc. 2:21/22/36/37.

B. Vrage. Is dit kindeken Jeſus in cracht en bzede op-gebzacht?

Antw. Neen: Want als eenighe wyſe Lieden uyt het Ooſten/ op-gewerckt door de verſchyninge van een Sterre/dit kindeken als een gheboren Koninghk quamen ſoecken; en het alſoo gevonden hebbende/met haer Geſchencken vereeren: Soo is Herodes (de Coning van de Koninghrijcken geſtelt over het Joodſche Lande) ſoo ontroert ghewoꝛden/ dat hy voorgenam alle de kindeckens te Bethlehem te vermoorden/ om alſoo dit Kindeken Jeſus oock om den hals te helpen/Matth. 2:3. De Koninghk Herodes, dit gehoort hebbende, wierdt ontroert. Matth. 2:7/13.

A. Vrage. Is Herodes tot ſijn oogmerck gheꝛomen?

Antw. Neen ſyn: want als hy onder ſchyn van dit kindeken te willen aen-bidden/ de wyſe ſocht te bedzieghen/ ſoo waerſchouwde Godt haer in een droom/ daerſe door een ander wegh na huys ſoude keeren: En als Herodes vergramt zijnde/ſijn Soldaten af-ſondt om deſe Kinder-moordt/ſoo was Joſeph met Maria en dit Kindeken al te voren gevloden na Egypten/ door een Engel hier toe in den droom op-gewecht zijnde/ alwaer hy tot ſijnen dood toe bleef/Matt. 2:13. De Engel verſcheen Joſeph in den droom, en ſeyde; Staet op, neemt dat Kindeken tot u, en ſijn Moeder, ende vliedt na Egypten.

B. Vrage. Hoe is het voorts ghegaen met dit Kindeken in ſijn opwaſſchen?

Antw. Als Jeſus na ontrent vijf jaren in Egypten was gheweeſt/ ſoo is hy met ſijn Ouders wederom gekeert/ op Godts laſt/ en woonde met haer te Nazareth; alwaer hy ſich met ſijn geminde Vader oefferende in het timmeren/ en op-wiesch in alle heylighe deughden en plichten/ Luc. 2:52. Jeſus nam toe in wijſheydt, ende in groote, ende in ghenade by Godt en by Menſchen. Marc. 6:3.

C. Vrage. Is er niet wat byſonders in ſijn Kindeſche jaren voorgevallen?

Antw. Ja het: Want als hy twaelf jaren oudt was/ en dat hy met ſijn Moeder was op-gegaen na Jeruſalem tot de Gods-dienſt/

Digitized by Google

dienſt / ſoo miſte hem ſijn Moeder in het weder-keeren ; Doch ſy vonde hem na drie dagen ſittende in den Tempel onder de geleerde Mannen/ met wie hy / tot haer groote verwonderinghe / over Godtdelijcke dingen diſputeerde/ Luc.2:47. Alle die hem hoorden, ontſetteden haer. Luc.2:42/49.

C. Vrage. Hoe is't niet Johannes de Dooper gegaen ?

Antw. Als hy nu groot gewoxden was, ſoo heeft hy dooz Godtdelijcke laſt begonnen te doopen : en heeft beginnen ſcherpelijck te predicken en de ſonden te beſtraffen : aenkondigende dat'er noch ghenade was te hopen/ indien de Joden ſich bekeerden/ en geloofden in den Meſſias, die hy ſeyde nu onder haer te weſen/ ende weerd hem met de dinger aen. Matth.3:12. In die dagen quam Johannes de Dooper predickende, en ſeggende, bekeert u. Matth.3:9/10. Luc.3:16. Joan.1:29.

B. Vrage. Wat is 'er byſonders in Johannes de Dooper aen te mercken ?

Antw. Sijn leven was ſeer ſtrengh en ingetogen/want hy was gekleedt in hellen / en at dooz ſijn ſpijſe Sprinch-hanen en wilden Honich : dewijle hy alſoo dooz Elias was af-gebeeldt. Hy ſtelde dooz Godts laſt een nieuwe Godts-dienſt in/ niet alleen dooz ſijn predicken/ maer ook dooz ſijn doopen. Joan.1:33.

B. Vrage. Hoe is Jeſus tot ſijn Predick-ampt getreden ?

Antw. Als hy nu dertigh jaren oudt was/ ſoo is hy tot Johannes by de Jordaen gekomen/ om van hem gedoopt te wozden ; 't welck alſo Johannes/ na eenige weygeringe hadt gedaen/ ſoo is de Heylige Geeſt als een Duyve op Jeſum gevallen / en een ſtemme is gehoort uyt den Hemel/ dat Godt in deſen Jeſus ſijn welbehagen nam/ Matth.3:16. De Hemelen wierden hem geopent. Matth.3:13/15/17.

C. Vrage. Heeft Jeſus ſijn Predick-ampt aen-gehangen ſonder eenige moeyelijckheyd ?

Antw. Neen hy : Want ſoo haeſt als hy gedoopt was / wierdt hy van den Geeſt in de Woeſtyne ghevoert ; en daer wierr hy van de Duyvel aengetreert op verſcheyde wyſe/ om Godt te verſoecken/ om de Werelt lief te hebben / ja ſelfs om den Duyvel aen te bidden : Doch hy wederſtont den Duyvel dooz het ſwaert van Godts Woozdt / en daer op de Duyvel wijckende / quamen de Engelen/ en bienden hem/ Matth.4:1. Doe wierdt Jeſus van de Geeſt wegh gheleyde in de woeſtyne , om verſocht te worden van den Duyvel. Matth.4:3/6/11.

B. Vrage. Wat dede de Heere Jeſus verſtont na dat hy uyt de Woeſtyne was weder-gekeert ?

Antw. Na dat Johannes de Dooper verſcheyden heerlijcke getuygenisſen van hem openbaerlijck hadt gegeven ; ſoo zijn Jeſum eenige van ſijn Diſcipelen ghevolcht / onder welcke was ooch Andreas, de Broeder van Simon Petrus, die ſijn Broeder believt maeck-

Digitized by Google

te / hare den Meſſiam ghevonden hadden: Deſe voer naer Jeſus aen tot zijn Diſcipelen; en ſtracks daer na / komende in Galileen, nam hy oock Philippum en Nathanael aen / Joan. 1:42. Andreas ſeyde, wy hebben den Meſſiam gevonden. Joan. 1:44/49/51.

A. Vrage. Heeft Jeſus eenige wonderen gedaen?

Antw. Ja hy: Want te Cana in Galilea ter Bruyloft ghenoodt zijnde / als'er Wijn ontbrack / ſoo heeft hy ter Water veranderd in goeden Wijn / Joan. 2:11. Dit beginſel der teeckenen heeft Jeſus gedaen. Joan. 2:1/3/5.

B. Vrage. Heeft Jeſus met ontſagh en authoriteyt ſijn dienſt begonnen?

Antw. Ja hy: Want als hy op het Paeſch-feeſt te Jeruſalem in den Tempel quam / en ſagh / dattmen daer Oſſen en Schapen verkocht / 2r. ſoo wierdt hy ſoo yverigh / dat hy met een Geeſſel al die Koopers en Verkoopers uyt den Tempel dreef / Joan. 2:15. Hy keerde de tafelen om. Joan. 2:13/14/17.

C. Vrage. Hoe ſtont het met het geloove en leven van de Joden op deſe tyd / en inſonderheydt van de Geeſtelijcke Perſonen?

Antw. Alles was in groot verval gheraeken; ſoo verre / dat Nicodemus de Phariſeer / een van de beſte onder de Joden / des nachts / tot Jeſum komende / met ſtaernte moſt bekennen / dat hy de gelegentheydt van de weder-geboorte en bekeeringhe noch niet verſtondt / Joan. 3:9. Nicodemus ſeyde, hoe kunnen deſe dingen geſchieden. Joan. 3:1/3.

D. Vrage. Heeft Jeſus dezen Man in die onweetenheydt laten ſtecken?

Antw. Neen / maer hy heeft hem onderweſen in het ſtuck van de bekeeringe, en van het gheloove, waer door men den Meſſiam moſt aennemen / om alſoo door hem verlooſt te worden / en zaligh / Joan. 3:15. Een yegelijck die in hem gelooft, ſal niet verderven, maer het eeuwige leven hebben. Joan. 3:5/6.

A. Vrage. Hoe is het voorts met Johannes de Dooper gegaen?

Antw. Al-hoe-wel hy vele dooper / ſoo zijnder nochtans meer Jesu-volgers gheweeſt van Jeſus, als van Johannes, 't welck als ſommighe van ſijn Diſcipelen met nijdigheydt aenſagen / ſoo heeft Johannes haer onderwecht / en geroomt / dat dit alſoo moſt weeſen / Joan. 3:26/28. Hy moet waſſen, maer ick minder worden. Joan. 3:26/28.

B. Vrage. Hoe heeft Johannes ſijn leven en ſijn dienſt ghe-eyndigt?

Antw. Als hy Herodes (van wien hy te voren met ernſt was gehoort) brymoedighlijck beſtraft hadt over ſijn ontuchtheydt / ſoo heeft hem Herodes in de ghevangeniſſe ghe ſet: Maer na / als de Dochter van Herodias gedanſt hadt / en op Herodes recht / begeerde het hooft van Johannes de Dooper / ſoo is Johannes door laſt van Herodes / onthalſt in de gevangeniſſe / Matth. 14:10. Hy ſonde

Digitized by Google

ſondt henen, ende onthoofde Johannem. Matth. 11:2/3/4. Marc. 6: 20.

C. Vrage. Wat dede Jeſus als hy hoorde dat Johannes gevangen was?

Antw. Hy verliet Judea, en hy ginghy na Galilea; op den wegh/ moeterde door Samarien reyſen/ ſoo cuſſede hy omtrent Zichar, by een Water-put/ alwaer de Samaritaenſche Vrouw by hem quam/ met welcke hy ſondanighe redenen voerde/ datſe haer herte ghecaerde; vindende/ waer hyghet ginghy/ en haer Burgers bekende moeſten/ dat de Meſſias haer was: Waer op de Burgers tot Jeſum zijn gekomen/ en van hem ondervraeſen/ Joan. 4: 41. Daer gheloofden der veel meer om ſijns woorts wille. Joan. 4: 1/9/ 16/ 18/40.

J. Vrage. Wat dede Jeſus daer na?

Antw. Als Jeſus twee dagen by de Samaritanen, op haer verſoeck/ was gebleven/ ſoo quam hy wederom te Cana in Galileen, en twierde dit dadelijck onderwinghen; alwaer hy ghenas de Soon van die Koninghlijcke Hovelingh/ die kranck lagh te Capernaum, Joa. 4:53. De Vader bekende, dat het op de ſelve uyre was, in welcke het beter met ſijn Kindt gheworden was, welcke Jeſus tot hem geſeghe hadde, u Soone leeft. Joan. 4:46/47.

Avondt-geſangh

Op de een-ende-twintighſte Dagh van de Maende.

Stemme: Pſalm 50. Godt die der Goden Meer is ſpreken ſal, &c.

1.

NA dat Godts Iſrael hadt langh gewacht/
Soo heeft Maria Jeſum voort-gebracht
Na dat Juda nu haer Toſiannes ſagh.
Soo volghde ſtraet Chriſti gheboorten-dagh.
De wijſe quamen 't Kindtje Jeſus ſoecken
Het lagh in Bethlems ſtal in oude doecken.

2.

Herodes ſiecht het kleyne Kindt ſijn hoede:
Des Joſeph ſpoedigh na Egypten vloodt.
Herodes maeckt' een impede Kinder-moort.
Godts laſt heeft Joſeph wederom gheboodt:
Hy doet ſich weer na Juda uyt begeven.
Hy ginghy te Nazareth met Jeſus leven.

Digitized by Google

3.

Na twalef Jaer: Maria miſt haer Kindt:
Tot datſe hem weer in den Tempel vindt.
Ja dat hy doen den Doop mast ingewijt.
Soo raeckt' hy met den Satan in den ſtrijdt.
Te Cana gaf hy Wijn in Waeter-baten.
Hy derft' de Koopers Gods Huys verlaten.

4.

Doe ſpraeck hem Nicodemus heymlijck aen.
Daer na ſoo wilde hy uyt Judea gaen/
Als nu de Dooper lagh ſeer baſt geboeyt.
Hy ruſt by Jacobs put/aen 't gaen vermoeyt:
Hy heeft die Vrouw van Sichar onderweſen.
Daer na heeft hy des Hooftmans Soon geneſen.

Van Chriſti openbare Predicatien, tot ſijn over-varen na het Landt der Gergeſenen.

De twee-ende-twintighſte Dagh.

V. Vrage. Heeft Jeſus maer ſoo hier en daer by eenigh voor-dal gepredicht?

Antw. Neen hy: maer hy is ook in de Synagogen der Joden gegaen/en heeft op de Sabbath-dagh openbaerlijck gepredicht voor alle het Volck / Luc. 4: 16. Hy gingh na ſijn ghewoonte te Nazareth op den Sabbath-dagh in de Synagoge, ende ſtondt op om te leſen.

C. Vrage. Wat vrucht hadt deſe Predicatie?

Antw. Eerſt wierdt hy met verwonderinge gehoort; maer daer na/als hy uyt de Propheet Jeſaias/ de voorſeggingen ſoo op haer toe-paſte / datſe verſtaen ſtonden / dat Godt haer ſoude verlaten / indien ſy haer niet en bekeerden; Soo wierdenſe alle toornigh / ſy dreven hem uyt de ſtadt / en meynden hem van een Bergh af te werpen: doch Jeſus omgingh haer handen / Luc. 4: 29. Sy wierpen hem uyt buyten de ſtadt. Luc. 4: 20/22.

V. Vrage. Waer na toe gingh Jeſus doe?

Antw. Hy verliet Nazareth daer hy maſt op-gheworden / en gingh woonen te Capernaum, alwaer hy predichte van bekeeringhe en geloove, Matth. 4: 17. Hy begon te predicken, ſeggende, bekeert u, want het Koninghrijcke der Hemelen is na by ghekomen. Matth. 4: 13/14/15.

C. Vrage. Hadt Jeſus nu al eenighe tot Apoſtelen genomen die hem volghden?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Heer: Maer nu wandelende aen de Zee van Galilea, trade hy / om het aen-dringhen des Volcks / in een Visch-scheepke van Simon Petrus: de Predicatie uyt dat Scheepke gedaen zijnde / soo maechte hy dat Petrus / die de gantsche nacht te vergeefs ghevisschet hadde / veel Visch vingh: hier op riep hy Petrus, en Andreas, als mede Johannes en Jacobus, tot het Apostel-ampt / Luc. 5:10. Hy seyde, van nu sen sult ghy Menschen vangen. Luc. 5:3. Matt. 3: 17/19.

A. Vrage. Wat hebt Jesus, na dat hy dese Mannen tot Apostelen hadt geroepen?

Antw. Jesus te Capernaum gekomen zijnde / ginghy terstont op den Sabbath in de Synagoge / en genas daer een Menschse die een onreynen geest hadde: uyt de Synagoge gaende na het huys van Petrus / ghenas hy sijn Wijfs Moeder van de koortse: tegen den avondt genas hy veelderley Siecke en Besetene / die tot hem wierden gebracht / Luc. 4:35. Jesus seyde tot den boosen geest, swijght, stil, en gaet uyt. Luc. 4:31/39/41.

B. Vrage. Bleef Jesus daer lange te Capernaum?

Antw. Neen hy: maer 's morgens vroegh trock hy om ook in andere plaetsen te predicken; insonderheyde in Galilea: maer in als hy besich was / soo genas hy een Melaetsche / die meinde Jesus belaste / dat hy die swyghen soude; doch hy maechte dit miraekel over al bekent / soo datse met menighten van alle kanten tot Jesum quamen om hem te hooren predicken / ende om haer Siecken te laten van hem genesen / Luc. 5:13. Jesus seyde, ick wil, wordt gereynight. Luc. 5:15. Matt. 1:40. Matth. 8:2.

A. Vrage. Wat hebt Jesus wederom te Capernaum gedaen?

Antw. Hy genas een gerackt Menschse / die tot hem inderde gebracht / ende hy vergaf hem ook sijn sonden / waer over de Phariseen murmureerden: En van daer voort-gaende / riep hy Matheus van den Tol tot een Apostel / Matth. 9:2. Hy seyde, Sone zijt wel gemoedt, uwe sonden zijn u vergeven. Matth. 9:1/5/9.

C. Vrage. Wanneer is Jesus wederom na Jerusalem gekeert?

Antw. Als het wederom het Paesch-feest was quam hy te Jerusalem / en hy ghenas die Man die acht-en-dertigh jaren kranck hadt geweest / en die aen het Bad-water Bethesda lange te vergeefs hadt gelegen: Waer over hy met de Joden in een disputt ghekomen is / waer in hy heeft gheroomt / dat hy alles dede volgens sijn dyze en wel-ghevallen van Godt sijn Vader / Joan. 5: 8. Jesus seyde, staet op, neemt u beddeken op, en wandelt. Joan. 5: 16 / 19 / 24 / 45.

C. Vrage. Bleef hy lange te Jerusalem?

Antw. Neen: maer hy ginghy op den seventiensten Paesch-dagh / sijnde een Sabbath-dagh / uyt Jerusalem; op den wegh plockten sijn Discipulen eenige Aren om dat sy honger hadden / waer over bestraft zijnde van de Joden: roonde de Heere datse daer me-

Digitized by Google

de den Sabbath niet hadden ontpeplight / Matth. 12: 1. De Diſcipelen begonden ayren te plucken, en te eten. Matth. 12: 5/8. Marc. 2: 28.

A. Vrage. Heeft Jeſus wel yet anders ghedaen op den Sabbath / dat de Joden ergerde?

Antw. Ja hy: Want als de Joden een Menſche met een doyre handt in de Synagoge hadden ghebracht / om te ſien wat Jeſus doen ſoude: Soo genas hy hem op den Sabbath / en bewees / dat ſoodanighe goede wercken wel ghedoogloſt waren: Dit ontſtack de Phariſeen ſoo ſeer / datſe met de Herodianen beraetſlaeghden om Jeſum te doden / Matth. 12: 12. Jeſus ſeyde, ſoo is 't dan op den Sabbath-dagh ghedoogloſt goet te doen. Matth. 12: 10/11/ C. 13/14.

Vrage. Wat gheſelſchap heeft Jeſus ghemeenlijck by hem ghehadt?

Antw. De Phariſeen en Schrift-gheleerde volghden hem verrijdts om hem erghens in te achter-halen: Het ghemeyne Volck volghde hem / om hem te hooren / en om ghenesen te worden / ſoo ſteerck / dat hy om 't gedrangh ſomtijdts een Schepte by hem hielt / als hy aen de Zee predichte: maer inſonderheydt ſtelde hy twaelf Apoſtelen, die ſijn geſtadigh gheſelſchap ſouden weſen / gheviende haer maniſe om te predichen / en om wonderen te doen / Matth. 10: 1. Hy gaf haer macht over de onreyne geeſten, om de ſelve uyt te werpen, en om alle ſieckte en quale te ghenesen. Marc. 3: 9. Luc. 6: 12/13.

C. Vrage. Wie waren deſe twaelf Apoſtelen?

Antw. De namen der twaelf Apoſtelen zijn deſe: De eerſte Petrus / ende Andreas ſijn Broeder: Jacobus de Sone Zebedei / ende Johannes ſijn Broeder: Philippus ende Bartholomeus: Thomas ende Matheus de Tollenaer: Jacobus de Sone Alphei / ende Lebbeus / toe-genaemt Thaddeus. Simon Cananites / ende Judas Iſcariothy / Matth. 10: 2/3/4.

C. Vrage. Waer van heeft Jeſus begonnen te predichen na deſe verkieſinge der twaelf Apoſtelen?

Antw. Hy hebt dat die heerlijcke Predicatie op den Bergh / waer in hy roonde / wie dat zalligh waren: Wat de plicht was der Apoſtelen en Leeraren: Welcke de eerſte ſin en verſtandt ware van Godts Woorden: hoe men moſt aelmoeſſen gheven / bidden / en faſten: datmen niet gierigh moſt weſen / noch ydel eerdeerdigh om een ander te verooghelen: datmen dooz een enge poorte in den Hemel moet gaen / en datmen ſich moet wachten van de valſche Propheten: beſluytende met een belofte van vaſtigheydt die in ſijn Leere was / Matth. 7: 25/26/29. Hy leerde haer als macht hebbende. Matth. 5: 6/7.

A. Vrage. Wat is op deſe Predicatie gevolght?

Antw. Van den Bergh af-komende / ghenas hy een Melaet-

ſche:

Digitized by Google

ſiye : Tot Capernaum komende/ maeckte hy de Lineckt geſont van den Hoofs-man/ wiens ghetrouwe hy ſoo ſeer roemde / Matth.8:3. Jeſus ſeyde, ick wil wort gereynight. Matth.8:8/9/13.

A. Vrage. Wat dede Chriſtus doe noch meer?

Antw. Des anderen daegs/ gaende na de ſtadt Naim, ſoo wierd een geſtorven Sone van een Weduwe uyt-gedragen/ dewelcke wederom hy lebendigh maeckte / Luc. 7: 14. Hy ſeyde, ick ſegge u, Jongelingh ſtaet op. Luc.7:12.

B. Vrage. Hoe ſtondt het met Johannes de Dooper op deſe tijdt?

Antw. Hy ſat in de ghevangenisſe / om dat hy Herodes hadt beſtraft ; van waer hy eenige Diſcipelen ſondt/ om de mirakelen van Jeſus te ſien/ op dat ſe verſtaen ſouden/ dat hy de Meſſias ware : de welcke als ſy dit alles hadden gheſien / en wederom waren ghekeert / ſoo heeft Jeſus ſeer heerlijck van Johannes de Dooper tot de Schaeren begonnen te ſpreken : te ghelijck de Schaeren beſchuldigende dat ſe noch doo; Johannes ſtrenge tegenwerpen/ noch doo; ſijn uyterlijcke noodinge bekeert waeren gewo;den/ Matt. 11:10. Deſe is 't van welcken geſchreven ſtaet, ſiet ick ſende mynen Engel voor u aengeſichte. Matth.11:2/3/11/12.

B. Vrage. Heeft dan Jeſus alſchoo uyterlijck geprediciht?

Antw. Seer hy : Maer hy heeft ook ſommighs ſeer ſcherpelijck de onghehoorſaeme gedreyght/ en haer aengeſicht dat de Heydenen in den dagh des oo;deels een verdraghelijcker Donnis ſullen ontfanghen / als die Steden / dewelcke ſijn Woo;dt niet aen-namen/ Matth. 11 : 12. Wee u Chorazin, wee u Bethſaida. Matth. 11 : 20 / 24.

C. Vrage. Heeft Jeſus met de Phariſeen en Schrift-gheleerde in vrandtſchap geleeft?

Antw. Hy is Vrandt ghe weeſt van haer valſche leere, en van haer quade leven, ende heeft alle gelegentheydt waer genomen om haer daer over te beſtraffen ; maer hy is geen Vrandt geweeſt van haer Perſonen, ghelijck hy toonde als hy van haer ter maeltijde genoodight ſijnde/ hy haer ten eten quam ; en als hy daer ſijnde/ van Maria Magdalena geſalft wierd / 't welck als ;eer met verwonderinge / en verbeelginge van de Phariſeen was aen-geſien / ſoo nam hy ghelegentheydt om haer over de pijlſt van de liefde te onderwijſen/ Luc.7:36. Inghegaen ſijnde in het huys der Phariſeen, ſat hy aen. Luc.7:40/42/48.

A. Vrage. Hoe hielden haer de Phariſeen en Schrift-ghelecrde over ſijn leeren en mirakulen?

Antw. Als Chriſtus ſoo aengenaem was in ſijn leere, dat hem ſelfs veel rijche Vrouwen volgden / die hem van haer goederen onderhielden ; en als hy wederom te Capernaum komende / een Menſche verloſte / die van den Duyvel beſeten was / tot groote verwighde van het Volck ; ſoo beſchuldighden ſy hem dat hy den Duyvel uyt-dreef doo; Beelzebub den overſten der Duyvelen :

Digitized by Google

maer tegen Jeſus ernſtighlijck heeft geſtpureert/ haer dreygende/ datſe oock deſe beſchuldiginge ſouden voor Godt rekenſchap geven/ datſe ſondighden tegen den Heyligen Geeſt/ en datſe ſelve als een wooninghe der Duyvelen waren aen te mercken / Matth. 12: 37. Uyt uwe woorden ſult ghy veroordeelt worden. Matth. 12: 22/ 31/41/43.

C. Vrage. Heeft Chriſtus hierom na-ghelaten tot het Volck te predicken?

Antw. Ganſch niet: Maer hy ginghna de Zee-kant / en predickte uyt een Scheepje tot een groote Schare; tooninde door de gelijckenisſe van den Zaeyer / en het zaedt dat niet alle in een goede aerde valt/ dat oock Godts Woordt by alle Toehoorderen geen goede vrucht voort-brenght: Daer by voorde deſe beloſte / dat/ die het uyt ſijn Predicatien bewaerde / en daer na ſocht te leven / met meer der ghenade van Godt ſoude ghezegent worden: Doch hy waerſchouwde haer tegen het ontfangen / 't welck de Satan heymelijck in haer herten ſoude ſoecken te zaeyen / Matth. 13: 12. Die heeft, die ſal gegeven worden. Matth. 13: 1/2/22/31.

B. Vrage. Heeft deſe Predicatie wat kracht gehadt op de herten der Toehoorderen?

Antw. Ja: want als hy haer hadde op-gewekt om het Euangelium als een koſtelijcke Paerle / en als een grooten ſchat in een Acker verborgen te ſoecken: Soo zijn hem vele toe-gedaen geworden; onder welcke oock een Schrift-geleerde was: maer deſe hooverende den armen ſtaet van Jeſus / dat hy niet een oor-kuſſen tegen hadt / en wetende dat hy ſijn goederen aen Jeſus ſoude moeten te koſte leggen / is in ſijn voornemen wat geſtut / Luc. 9: 58. De Sone des Menſchen heeft niets daer hy het hooft neder-legge. Matth. 13: 36.

Avondt-geſangh

Op de twee-ende-twintigſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 2. Waerom raeſt dat volck met ſulcken hooghmoedt, &c.

1.

DE Heer begon ſijn ampt te Nazareth:
De Prieſters werden op hem ſeer gebeten.
Te Capernaum liep hy van het riet
De Diſſchers/ en hy heelde een beſeten.
Een Man melaetſch ontfingh weer reyne leden.
Een Man geracht/ genas hy ooch daer na.

Een

Een krancken Man/ veel Jaren nu geleden/
Wiert oock gesont by 't marer Bethef da.

2.

Doe gaen d'Apostelen met hem van daer!
De hongers-noot doet haer wat apten eten.
't Was Sabbath-dagh: de Joden gaen hem naer/
Op dat sy hem een Sabbaths feyt verweten
De Heer genaeg/schoon hier om twisten resen/
Een dorre hande/selfs op de Sabbath rijt.
Hy troostte die de sonde' en menschen vreesen.
Doe wiert een Man sijn Laserye quijt.

3.

De Hoofmans Knecht wierdt mackte de Heer gesondt.
Hy gaf by Naim aen een doode 't leven.
Doe hem Maria aen een traenlijst vondt.
Doe heeft hy haer de sonden al vergeven.
Hy dreef een Duyvel uyt: de wilde Joden
Seyden/dit is door Beel-zebubs macht.
Godts Woord wiert haer onwaerachtbaer aengeboden/
Die leerde 't Taeck/dat al geen waerheyt bracht.

Van Jesus by de Gadarenen, tot sijn verheerlijckinge op den Bergh.

De drie-ende-twintighste Dagh.

A. Vraege. Heeft Jesus oyt eenige miraculen gedaen op de Zee?
Antw. Ja hy: Want als hy over het Meyr voer na het lande der Gergesenen, en dat hy in slaep was gheballen / soo ontstont'er een groote stogm-winde die het Schepken met golven verdulde: Maer op-geweckt zijnde/ bestrafte hy eerst het wayen ghelooves der Apostelen/en daer na gebiedde hy de Winr en de Zee/ darse souden stille wesen/gelijck ooch geschiet is/Luc.8:24. Hy opgestaen zijnde, bestrafte de windt. Matth.8:26/27.

C. Vraege. Wat hebt Jesus in het lande der Gadarenen?
Antw. Als hem twee grouwelijcke besetene Menschen ontmoeten in welcke een heel legioen Duyvelen waren / roepende / wat hebben wy met u te doen, Jesu, ghy Sone Godts des Alderhooghsten; soo ghebiedde Jesus de Duyvelen darse van die Menschen souden uyt-gaen: En als de Duyvelen versochten / darse in een kudde Verkens mochten varen / 't welck Jesus haer toe-stondt; soo syn se met de Verkens van boven neder in het water ghevaren / 't welck de Gadarenen soo ontstelde / darse Jesum baden / ont uyt

Digitized by Google

haer Landt te verwercken / Luc. 8: 33. De Duyvelen voeren in den Swynen. Luc. 8: 18/32/38.

B. Vrage. Als Chriſtus uyt dat landt verrocken?

Antw. Ja ſyy ende ſy is na Capernaum gheweyſt / alwaer hem Matheus ter maeltijt onthingh-nodigt vele Tollenaren; 't welck als de Phariseen quaelyck namen / ſoo antwoorde hy / dat hy by ſulcke Lieden gaen moſt / de welcke kranck waren na de ziele: Als oock de Diſcipelen Johannes ſpraken dat haer baſten boven de Diſcipelen Chriſti; ſoo antwoorde Jeſus / dat dit voor ſyn Diſcipelen noch geen tyde was / Matth. 9: 12. Jeſus ſeyde, die geſont zijn en hebben den Medecijn-meeſter niet van nooden, maer die ſieck zijn. Matth. 9: 11/13/14/16/17.

C. Vrage. Heeft Jeſus ontrent die tyde oock eenige wonder-werken gedaen?

Antw. Ja ſy: Want als een Oversте der Synagoge / Jaïrus, hem quam bidden / om dy ſyn kranche Dochter te komen / ſoo ging hy heen: Onder-wege ginde / raeckte een Vrouwe / die twaelf jaren den Bloedt-vloedt gehadt hadde / ſyn kleedt aen / ende wierdt ghenesen: Jeſus by het huys van Jaïrus komende / verſtondt / dat het Dochterken nu al geſtorven was; doch ingaende / heeft hy het levendigh ghemaeckt / Luc. 8: 54. Hy groep haer handt, leggende, Kindt, ſtaet op. Luc. 8: 44/49/54.

B. Vrage. Waer is Jeſus ontrocket / als hy van daer voort-gingh na Nazareth?

Antw. Hem zijn twee Blinde / al roepende om genade / gevolght / die welcke hy het geſichte wederom heeft ghegeven: Daer na wierp hy een ſtommen Duyvel uyt een Menſche die tot hem gebracht wierdt: Ende als hy noch andere treckeren naer dede / ſoo wierden ſyn Burgers aen hem ge-ergert / om dat ſe hem ſenden. Matt. 6: 3. Sy ſeyden, is deſe niet de Timmerman? Matth. 9: 27/28/32/33/35.

B. Vrage. Heeft Chriſtus alleen het Euangelium gepredicht?

Antw. Neen: maer hy heeft oock ſyn Apoſtelen uyt-geſonden / om het Euangelium van de komſte des Meſſie te predicken: haer laſt gevende / dat ſe miraekelen ſouden doen om niet; dat ſe haer niet geit en ſilvergeen niet ſouden beſtaen: Dat ſe tot de Samaritanen niet ſouden gaen; dat ſe hy de Heydenen van dit Euangelium niet ſouden verkondigen; dat ſe voor ſichtigh ſouden zijn: Oock haer voor-ſeggende / dat ſe veel elenden en vervolginghe ſouden moeten uyt-ſtaen om het Euangelium: Maer dat ſe niet-te-min hloedt-moedigh moſten weſen / en anderen tot hloedt-moedigheydt vermanen / om dat dit de weegh was tot zaligheydt / Matth. 10: 16. Siet, ick ſende u als Schapen in het midden der Wolven. Matth. 10: 1/2/8/14/25/32/39.

A. Vrage. Hoe is het ghegaen met de Apoſtelen die uyt-geſonden waren van Chriſto / om het Euangelium te predicken?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Op beden geviel haer gebeden waes/ sy verdichten en beden groote wonder-wercken / soo dat selfs de Duyvelen haer onderworpen waren ; en alsoo zijnse tot Jesum wederr gekeert/ verhaelende hem hoe het haer gegaen was / Marc. 6: 30. Sy boodschapten hem alles/beyde wat sy gedaen hadden,ende wat sy geleert hadden. Marc.6:12/13.

A. Vrage. Wat volghde hier op?

Antw. Jesus vertrock met haer na een woeste plaetse/ gevolght zijn van een groote Schare/ de welcke hy leerde/ en hy genas haer siecanicke : Als 't nu avondt was ghworden / en de Schare begon te hongeren ; soo bede Jesus haer niedet setten/ en nemende de vijf Brooden en twee Visschkens/ die een seker Jonghertje hadt/ segende hy de selve alsoo/dat hy daer mede vijf duysent Menschen spijsde / en dat noch meerf hoeven met brocken overschoten / Matth. 14: 20. Sy aten alle, ende wierden verzadight. Matth. 14: 13 / 15/ 17/ 21.

C. Vrage. Wat dede Jesus/ na dat hy dit miraekel hadt gedaen?

Antw. Hy sonde sijn Apostelen met een Schuytje voor af na Capernaum : Doch terwijle sy op het water waeren / en dat 'er een storm-windt was ontstaen / soo quam Jesus op het water wandelen / als of hy haer wilde voor-by gaen ; en de Apostelen van vreese schreeuwden / meynende dat het een spoock sel was : Soo maeckte hy sich bekent/ en geboodt Petro / op sijn versoeck/ dat hy op het water tot hem soude komen ; de welcke dat doende / en beginnende voor sijn eygen-geloovigheydt te sincken / wierdt van Jesus aen-gehat/ en soo beyde in het Schuytje komende/ stilde de storm-windt / en sy quamen behouden aen landt/ Matth. 14 : 26. De Discipelen, siende hem op de Zee wandelen, wierden ontroert. Matth. 14:22/29/32.

B. Vrage. Wat is 'er geschiedt als Jesus nu aen het landt was gekomen?

Antw. De Schare verbaest zijnde datse Jesum saghen / daer hy in 't Schuytje niet was gegaen met de Discipelen,en derwijle daer niet meer als dat eene Schuytje was/sijn met groote dijst tot hem gekomen : maer Jesus merckende dat sy haer een groote ruimspierigheydt maes / bestraffte haer aerdtsche in-sichten die sy hadden in hem na te volghen / en onderwees haer / hoe sy meer alle ernst moesten soecken de geestelijcke spijse te bekomen voor haer zielen ten eeuwigen leven/ Joan.6 : 27. Werckt niet om de spyse die vergaet, maer om de spyse die blijft tot in het eeuwige leven. Joan.6: 27/ 25/ 33.

A. Vrage. Wiert deze Predicatie van alle de Toehoorders wel verstaen en op-genomen met vruchte?

Antw. Neen : maer sele meynden datse met haer lichamelijcke mondt/sijn vleesch en bloedt souden moeten eten/ 't welck haer soo ergerde/ datse van hem wegh gingen : Doch Jesus troostede/dat deselve

ſe ſyne woorden greefelijcker wyſe moſten verſtaen worden/Joan. 6:63. De woorden die ick tot u ſpreke zijn geeſt, ende zijn leven. Joan.6:6c/65.

B. Vrage. Waer ontheilt hem Jeſus meeſt na deſe tijdt?

Antw. Hy wandelde meeſt in Galilea, alwaer hy met de Joodſche Rabbynen in diſpuyt geraeckte/ over de inſettingen der Voorouders: vroonende dat de Godts-dienſt/ dewelcke na menſchelijcke inſettingen is/ oft die alleen uytwendigh geſchiedt / geen Godts-dienſt is / die den Heere behaeghet: Als mede / dannen meeſt moſte draagen om het herte van binnen te reynigen/ Matth. 15:9. Te vergeefs eeren ſy my, leerende leeringen die geboden van Menſchen zijn. Matth.15:2/11/19.

C. Vrage. Heeft Jeſus niets gedaen omtrent de Landen der Heydenen?

Antw. Ja hy: Want vertreckende na de ghemeeſten van Tyrus en Sydon, ſoo quam tot hem een Cananeeſche Vrouwe / biddende dat hy haer Dochter van den Duyvel wilde verloſſen: Ghelijck Jeſus ook ghedaen heeft / na dat hy haer verſtandt maeken hadde af-geſlagen / om haer gheloof meerder op te wecken / het moeſte de Heere Jeſus ſeer coomde / Matth. 15:18. O Vrouwe! groot is u geloove, u geſchiede ghelijck ghy wilt. Matth.15:21/26. Marc. 7:30.

C. Vrage. Is de Heere Jeſus daer lange gebleven?

Antw. Neen hy / maer hy is vertrocken na de Zee van Galileen; alwaer hy onder andere veele tyckenen / ook een Dooven die ſwaerlijck ſprack/ heeft genesen: ſoo dat de Schare verwondert zijnde / hem grootmoedigheſſe gaven dat hy in alles hadde wel gedaen / Marc. 7:33. Hy ſtack ſijn vingheren in ſyne ooren. Marc. 7:31/34.

A. Vrage. Heeft de Heere Jeſus niet meer als eens een mirakel ghedaen omtrent de ſpyſinghe van veel Menſchen met weynigh Broodes?

Antw. Het is omtrent deſe tijdt noch eens gebeurt/ dat een groote Schare ſeer lange by hem was / die van verre waren gekomen: Als nu de Diſcipelen geen raedt wiſten om die Schare in de Woeſtyne met Broodes te ſpyſighen / ſoo nam Jeſus ſeven Broodes en weynigh Viſchkens/ en hy ſpyſt de daer ruyme vier duyſent Mannen/ behalven de Vrouwen en Kinderkens; Soo dat noch ſeven volle hoeden met broocken overſchoten/ Matth.15:37. Sy aten alle, ende wierden verzadight. Matth.15:32/33/37.

A. Vrage. Hoe hielden ſich de Phariſeen over alle deſe mirakelen van de Heere Jeſus?

Antw. De Phariſeen quamen tot hem om met hem te twiſten / en hem te verſoecken; begeerende een ander teecken te ſien: Doch hy ſloegh haer af/en weerſtoudde ſyne Diſcipelen voor haer valſche Leere/ Matth.16:4. Hy ſeyde, haer en ſal geen teecken gegeven

ven worden, dan het trecken Jone. Matth. 16: 1/2/6/9.

B. Vrage. Hoe gingh het voort met de reyse van de Heere Jesus?

Antw. Hy vertrock na Bethzaida, alwaer hy een blinde Man ghenas: van daer vertrock hy na Cesarea, op den wegh vragende sijne Discipelen / wie de Menschen seyden dat hy was: Waer op Petrus die heerlijcke belijdenisse dede / en met soo een groote belofte voor de Kercke wierdt vereert / Matth. 16: 16. Petrus antwoorde, ghy zijt Christus de Sone des levendigen Godts. Matth. 16: 13/17/18/19.

B. Vrage. Heeft Jesus noyt van sijn lyden en sterven gepredickt?

Antw. Ja hy: Want na dese tijdt begon hy sijn lyden en sterven te voorseggen; als mede sijn opstandinghe uyt den dooden: Waer dese Predicatie maer niet aenghenaem in de ooren van sijn Apostelen / soo dat Petrus hem dit af raede: Doch de Heere Jesus heeft Petrus hier over scherpelijck bestraft / en daer by ghetoont / dat sy en alle die salligh wilden worden / haer selfs moesten / ende veel lijdens en ellendt uyt te staen / ja tot de doodt toe / Matth. 16: 24. Die achter my wil komen, die verloochene hem selven, ende neme sijn kruys op sich, en volge my na. Mat. 16: 21/23/26.

Avondt-gesangh

Op de drie-ende-twintighste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 1. Die niet en gaet in der Godtlooser raedt, &c.

1.

Bij Gadara dreef Jesus Duyvelen uyt.
De Werckers worden haer een heylige schuyt.
Doe ist Matheus van den tol gerosen.
Jairus Dochter is haer na genesen.
Twee blinde sagen Jesum by haer staen.
Een stomme Geest moest uyt een menschе gaen.

2.

Hy sondt d'Apostelen door 't Joodtsche Lande
Hy sterckte met miraculen haer handt.
Hy wilde niet dat sy hem scharen vergaderen:
Sy mosten haer voor menschе visschers maecken.
Vijf brooden spijsde hy soo veel duysent Man.
Het oversijnt quam wonder groot daer van.

Doe

Digitized by Google

3.

Doe quam de Heer op 't dzifrigh water gaen:
Het kleyn geloof treed' Petrus haeſt bergaen.
Het aerdrijck wolck ſorgt weder lichaems ſpijſe:
De Heer gaet haer een Hemels broode aenwijſe
De Jood' vield' 't geen van d' Oude was geſet:
Maer Jeſus ydedickte haer Godes Wet.

4.

Een broode kreeg' doe wederom 't gehoor.
De Heer ſet 't volck weer ſeven brooden voor.
Hy ſpijſt hier duyſent Man/en eer hy ſcheyde
Hy vraegde wat dat de menſchen van hem ſeyde:
Doe toonde hy wie dat die Petra was.
En dat verſoopen was ſijns ſeerens glas.

Van Chriſtus verheerlijckinghe op den Bergh, tot het geneſen van de Water-ſuchtige.

De vier-ende-twintighſte Dagh.

C. Vrage. Hoe ſijn de Apoſtelen verſterckt tegen het aenſtaende lijden en ſterven van de Heere Jeſus?

Antw. Onder andere verſterckingen is ook gheweeſt ſijn heerlijcke verandertingte op den Bergh Thabor. De Heere nam met hem Petrum/ Johannem/ en Jacobum/ en op-klimmende om te bidden/ ſoo begon ſijn aengeſichte te blincken als de Sonne/ en ſijn kleederen wierden wit: Ook verſchenen Moſes en Elias, en ſpraken met hem van ſijn lyden: Hier by riep God uyt den Hemel dat dit ſijn geliefden Sone was/ Matth. 17: 5. Een luchtighe volcke heeft haer overſchadowet. Matth. 17: 1/6.

J. Vrage. Wat dede de Heere Jeſus, als hy van den Bergh afquam?

Antw. Hy ſpraek wederom van ſijn lyden en ſterven: En wees aen/ dat Johannes de Dooper Elias was die komen ſoude/ als de Voor-looper van de Meſſias: en voorts-gaende/ ghenas hy een Maen-ſieken/ de welcke ſijn Diſcipulen niet hadden konnen geneſen want door haer kleyn-geloovigheyd/ Matth. 17: 18. Jeſus beſtrafte de Duyvel, ende hy gingh van het kindt uyt. Matth. 16: 1/6/7.

C. Vrage. Hoe heeft Jeſus geleert ten op-ſichte van het burgerlijcke leven?

Antw. Hy leerde als een ghehoorſaem Onderdaen/ het welcke daer uyt bleeck/ dat hy aen-ghe ſproken zijnde door Petrum van wegen

Digitized by Google

wegen den Schattingh-penninghe / (niet tegenſtaende dat hy alst zijnde uyt Koninghlijcken Bloede / deſelwighe tuer ſchuldigh was) ſoo heeft hy Petrum na de Zee geſonden / om een Viſch te vangen die ſoo veel gelts in hadde / en heeft alſoo den Schattingh-penninghe voor hem ſelven en voor Petrus betaelt / om alle ergerniſſe voor te komen / Matth. 17:27. Geeft den Statet een haer, voor u, en voor my. Matth. 17:24/25.

Vrage. Wordt Chriſtus niet ſommighes per in de Apoſtelen dat hy beſtraft heeft?

Antw. Ja hy: Want alſ ſy onder malkanderen twiſtighe waren / wie de meeſte ſoude zijn / ſoo heeft hy haer hier over beſtraft / en heeft haer geleert / datſe by haer ſelven niet hooghmoedigh maer nederigh moſten zijn: En by dit voor-val / heeft hy haer ook ghe-leert / datſe ſich van ergerniſſen moſten wachten; datſe haer ſondigende Broederen moſten beſtraffen: en datſe altijt een broedtſaem en verſoenlijck herte moſten hebben tegen malkanderen / Matth. 18:3. Indien ghy niet verandert en wort gelijck de Kinderkens, ſoo en ſult ghy in het Koninghrijcke der Hemelen gheenſins in-gaen. Matth. 18:9/15/35.

A. Vrage. Is de Heere Jeſus altijdt van het Volck wel beſeghent?

Antw. Neen hy: Want in het laetſte half jaer voor ſijn doodt / als hy op het Feeſt der Loof-hutten na Jeruſalem reyſde / en als hy onder-wegs ontrent te verwachten in een dorp der Samaritanen, ſoo is hem dat geweygert; 't welck de Apoſtelen ſoo qualijck namen / datſe verſochten / volgens het exempel van Elias, over dat den Heere te mogen doen af-dalen / om dat volck te verſlinden: Doch de Heere heeft haer dat niet toe-gelaten / Luc. 9:51/55. De Samaritanen ontfingen hem niet. Luc. 9:51/55.

C. Vrage. Heeft de Heere Jeſus voor ſijn ſterben niet getracht om alle plaetſen daer ontrent / kennisſe te ghe-ven van het Euangelium?

Antw. Ja hy: Want hy ſondt daer toe tſeventigh Diſcipelen uyt / twee een reyſe / met ordre om het Euangelium te verkondigen / ende den Ongelooftigen ſware ſtraffen te voorgeven / Luc. 10:1. Na deſen ſtelde de Heere noch andere tſeventigh. Luc. 10: 9/10/13.

B. Vrage. Wat dede de Heere Jeſus / als hy op het Feeſt der Loof-hutten te Jeruſalem was?

Antw. Hy ginghy in den Tempel om te predicken / ende hy ghe-nas de eerſtdaghe op den Sabbath-dagh: Als hier over een ſtorm verſchepte onder het Volck / ſommighe wel van hem ſpre-kende / en andere qualijck: ja ſoo verre / datſe hem hebben vangen wil-de: Soo ſeyde hy haer aen / dat hy alles ſprack en dede volgens de laſt en wille van ſijn Hemelſche Vader: Soo dat die hem wilden vangen / niets daeraen beſtaen / Joan. 7:21. Jeſus riep in den Tempel, leerende. Joan. 7:13/23.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Hoe beſloot Jeſus dit Feeſt?

Antw. Op den laetſten dagh van dit Feeſt / bede hy een grote heylſame noodinge/en een groote belofte aen alle die tot hem wilden komen/ende in hem geloven / Joan. 7: 37. Soo yemandt dorſte, die kome tot my en drincke.

C. Vrage. Hoe is hy van dit Feeſt geſcheyden?

Antw. Hy ginghdes avonds na den Olijf-bergh / ende des anderen daeghs 's morgheus vroegh quam hy wederom in den Tempel / en predikte tot veel Volcks / 't welck de Phariſeen met nydighheyde aenſiende / brachten tot hem een Vrouw in overſpel bevonden/om ſijn woordt daer over te hooren/ende om hem alſo in ſijn redenen te verſlickenen: Doch hy antwoordde haer ſoo wijſelijck/ datſe alle beſchaemt henen gingen / Joan. 8: 7. Hy ſeyde, die van u lieden ſonder ſonde is, werpe den eerſten ſteen op haer. Joan. 8: 2/3/9.

B. Vrage. Waack de Heere Jeſus doe ſijn predicatie af?

Antw. Jſeen: hy ginghdaer in voort; toonende wie dat hy ſelfs was/ende tot wat Ampt hy in de wereldt was ghekomen/met een ſtherp bygegement tot de ongeloovige/Joan. 8: 23. Ghy lieden zijt van beneden, ick ben van boven. Joan. 8: 19/24/31.

Vrage. Is deſe predicatie ſonder tegen ſpraken ge-eyndight?

Antw. Jſeen: maer de Joden / gebelgde zijnde dat hy haer ſoo ſcherpelijck beſtraefte / beſchuldighden hem dat hy een Samaritaen was/ja/dat hy den Duyvel in hadt: en alſo Jeſus dit beantwoordde/ toonde dat Godt ſijn Vader was/en dat haer Vader Abraham met bygroghde ſinnen daegh hadt geſien / ſoo meynden de Joden hem te ſteenigen; doch Jeſus ginghden Tempel uyt / Joan. 8: 59. Sy namen ſteenen op, op dat ſyſe op hem wierpen. Joan. 8: 34/35/44/48/52.

A. Vrage. Hoe ſtonde het met dit 17 ſeventigh uyt-geſondene Diſcipelen?

Antw. Sy quamen wederom tot Jeſum met groote blijdeſchap/ dewijle haer dienſt ſoo wel was uyt-gevallen/dat ſelfs de ongeeſte Geeſten haer waren onderdanigh geweeſt: 't welck Jeſus met bygroghde en danckſeggingetot Godt verſtaen hebbende/ſeyde haer nochtans dit aen/datſe meer moſten verblijdt ſijn over haer behoudenisſinge een eeuwigen leven/ Luc. 10: 20. Verblijdt u veel meer, dat uwe namen geſchreven ſijn in de Hemelen. Luc. 10: 17/21. Matth. 11: 25.

B. Vrage. Wat diſputen hebben de Wet-geleerde met de Heere Jeſu gehouden?

Antw. Daer is een Wet-geleerde tot hem gekomen/ om hem te verſoecken boven deſe vrage/wat hy moſt doen om het eeuwige leven te bekomen: maer op/ als Jeſus hem voorſtelde de liefde Godes, en de liefde des Naeſten, ſoo wilde de Wet-geleerde weten wie ſijn Naeſten was; het welcke de Heere Jeſus hem toonde door het gene-

Digitized by Google

exempel van de ghewonde Man die op den wegh lagh / ende als een Prieſter en Leviet, onbarmhertigh voor by gingen / van een Samaritaen wierdt op-genomen/en geherbergt in de Herberge om genesen te worden/ Luc. 10:29. Hy ſeyde tot Jeſum, wie is mijn naeſten. Luc. 10:25/32/33/36.

B. Vrage. Hoe hielt hem Jeſus / als hy ergens ter maeltijdt was?

Antw. Hy nam gelegentheydt om van hemelſche ſaken te ſpreken/ ende hy wilde niet gecarriaert worden met weeldelijck ſpruſe: gelijck bleeck / als Martha veel ſchoteten wilde ghereet maken voor hem: want hy ſoghte haer / dat ſe maer eene ſchotel ſoude bereyden/ en dat ſe liever haer tijdt ſoude beſteden/om met haer Suſter Maria ſyne onderwyſinge aen te hooren / Luc. 10:42. Maer een dingh is noodigh. Luc. 10:40/41.

A. Vrage. Wat plichten leerde hy ſyne Diſcipelen ontrent deſe tijdt?

Antw. Op haer verſoeck/leerde hy haer de plicht om wel te bidden, daer toe haer gebeede een voor-ſchrifft van een Hoyt / doch ſeer hondigh gebeidt: En haer aenmanende / dat ſe ſeer yverigh moſten aenhouden in het bidden/gaf hy haer de belofte van een ſalige verhooringe/ Matth.6:9. Ghy dan, biddet aldus. Matth.7:7. Luc. 10:5/6.

C. Vrage. Hoe maeckte het Jeſus / als hy by de Phariſeen ter maeltijdt was?

Antw. Hy handt ſich niet aen alle haer ſuperſtitien / gheſtich hy met onghewaſſchen aen tafel ginghſitten: En als hy daer over van de Phariſeen beriſpt wiert/ ſoo begon hy haer gebreck de uytwendigheden eyghenlijck te beſtraffen/ en ſpraeck hy die ghelegentheydt beſlotelijck wee over haer quaedt leven/ Luc. 11:42. Wee u Phariſeen. Luc.11:37/38/52. Matth.23:25.

C. Vrage. Wan wat dingen predickte Jeſus na deſe tijdt?

Antw. Hy hebe een kraghtighe Predicatie tot ſyne Toehoorderen/ waer in hy beſtraffe de ghevoynſtheydt / giericheydt / en de ſorgh-vuldigheydt voor dit leven / voor de parabel van den rijcken Man: hy maende haer een tot een voorſtandighe behoudenisſe der waerheydt/ met belofte van Godts noodſtendigheydt over haer: hy wreckte haer op om het Koninghrijcke Godts te verwachten: hy gaf laſt om het Predick-ampt wel te verſorgen/met een waerſchouwinghe tegen de onghehoorſaemheydt die men daer om ſoude moeten uytſtaen: Ende hy bevalt / dat ſe goede acht ſouden ſlaen op de voortekenen van ſyn komſte/Luc.12:1. Wacht u van den ſuyrdeeſſem der Phariſeen, de welcke is geveynſtheydt. Luc. 12:15/19/20/28/37/41/49/55. Matth.10:29/32.

A. Vrage. Waer op heeft de Heere Jeſus meeſt altijdt aen-gehouden?

Antw. Hy predichte geſtadigh van geloove, en van de boetveerdigheydt des levens / daer toe voor-draghende de ſtraffen die over

Verhoorvaerdige ſouden komen; gelijck hy daer toe voor-ſeide de geſchiedenisſe van de Vygeboom / die welcke nu drie jaren ſijnde onvruchtbaer geweeſt / moerdt af-gehouwen / ende in het vyer geworpen / Luc. 13:5. Indien ghy u niet en bekeert, ſoo ſult ghy alle deſgelijcks vergaen. Luc. 13:8/9.

B. Vrage. Wat teeckenen heeft Jeſus ghedaen na deſe Predicatie?

Antw. Hy ghenas een Vrouwe die achtthien jaren kreupel was geweeſt: maer om dat hy dit dede op den Sabbath-dagh / ſoo beſchuldighde hem de Overſte der Synagoge: Doch Jeſus verantwoordde ſijn doen ſoodanigh / datſe beſchaemt wierden / Luc. 13:13. Hy leyde de handen op haer, ende ſy wiert terſtont wederom recht. Luc. 13:11/15.

C. Vrage. Wat is Jeſus ontmoet / als hy na deſe tijdt na Jeruſalem reyſde?

Antw. Hy ſagh op den wegh een Blinde-gheboorne / den welcken hy belaſte ſich te waſſchen in het Bade-water Siloam, na dat hy ſijne oogen niet ſlijck hadde beſtreken: Waer over als de Phariſeen en andere onderſoeck deden / en bevonden dat de ſake alſoo was / ſoo gaven ſy deſen ghenaſen Jlluan / en ſijn Ouders / ſchelt-woorden / om datſe over deſe daedt Jeſum verheerlijcken / Joan. 9: 28. Sy leyden, ghy zijt ſijn Diſcipel. Joan. 9: 6/14/27/31.

C. Vrage. Wat Predicatie hedde Jeſus na dit mirakel?

Antw. Hy predichte van hem ſelven dat hy de rechte deure was / en de goede Herder, die men ten leven moſt volgen: roemende dat alle andere Leeraers / die het niet hem niet en hielden / maer Lichmoordersſ waeren / Joan. 10: 28. Ick geve myne Schapen het eewige leven. Joan. 10:7/29.

D. Vrage. Wat Predicatie hedde Jeſus meer / als hy op deſe tijde te Jeruſalem was / op het Feeſt van de vernieuwinghe des Tempels?

Antw. Als hy ondervraeght wiert / wie hy was / ſoo ſeyde hy eenmael / dat hy de Meſſias waere / en gaf redenen waerom ſy in hem alle niet geloofden: daer by oock verklaerde hy nader / dat hy de waerachtighe Sone Godts was; 't welck de Joden ſoo ergerde / datſe hem wederom meynden te ſteenigen / Joan. 10: 31. De Joden dan namen wederom ſteenen op. Joan. 10:25/36/39.

Avondt-

Digitized by Google

Avondt-gesangh

Op de vijf-ende-twintighste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 18. Ick sal u lieven en dienen eendrachtigh, &c.

1.

MEn Jesus was niet altijts in verachtingh
Op Thabor bleeck sijn hemelsche hooghachting.
Maer straeks doen d'Apostelen beslaen
Te twisten/wie als Opper-hooft soud' gaen.
Samaria wil Jesum niet logeeren/
Soo most hy sigh na and're steden keeren.
Hy sondt doe seventigh Discip'len uyt/
Soo wiert verspeyde die menighe heyl geluyt.

2.

De Joden sochten hem ter doodt te hangen.
Hy trooste die met ziel-doeffe sijn bevangen.
Jisken schold hem/dat hy Duyvels gangen ginghy.
Doe quam tot hem die trotse Jongelingh.
Daer na wil Martha Jesum wel tracteren:
Maria socht 't geloof van hem te leeren.
Hy leerde/bidden tegen alle noodt/
Voor zielen spijs/en voor haer lijf broodt.

3.

Hy raakt ter maeltijt selfs met sijn vyanden:
Hy wiesch niet/op de Joodsche wijs/sijn handen.
Hy preesd de sorgh van de Samaritaen.
Hy roemde maer die Rijcke waer gegaen.
Hy hielp een Dyou/nu tam wel achthien Jaren.
't Was Sabbath dat de Joden toegrijgh waren.
De Blinde wiesch 't gesicht te Siloam.
De Christus als de goede Herder quam.

Digitized by Google

Van het geneſen van de Water-ſuchtige, tot Judas den Verrader.

De vijf-ende-twintighſte Dagh.

B. Vrage. Hoe begon het de Heere Jeſus te gaen in ſijn laetſte jaer voor ſijn ſterven?

Antw. De tuttcrheden der Joden wierden ſoo groot / dat men begon te ſpreken van hem te dooden: Ghelijck ſommige hem quamen waerſchouwen / dat Herodes hem ſocht te dooden: maer doorr hy gelegentheyd nam / om Jeruſalem te verwyten datſe gewoon waren de Propheten te dooden / Luc. 13:34. Jeruſalem, Jeruſalem, ghy die de Propheten doodt. Luc. 13:31/32.

C. Vrage. Wlodat Jeſus hieromm voor de Phariſeen?

Antw. Neen hy / maer ter maeltijde ghenoodt ſijnde van een Overſte der Phariſeen op de Sabbath, die voor hadde / hem te verſoecken / of hy noch yemandt ſoude derven ghenecſen / ſoo ginghy in ſijn huys / ende ghenas een waterſuchtigh menſche: Waer by beſtrafte hy haer hoovaerdigheydt in het Gaſt-nooden: leerende darmen de Armen moſt nooden. Ooch bedie hy haer verſtarm/doorr de ghelijckenisſe van de ghenoode Gaſten / die het komen excuſeerden / dat de Heydenen in de plaetſe der Joden ſouden aen-ghenomen worden / Luc. 14:4. Hy genas den Menſche. Luc. 14:10/13/18/23.

C. Vrage. Wat bedie Jeſus / als hy aet het huys der Phariſeen ginghy?

Antw. Hy leerde de volghende Schare / datſe ſich moeſten bereyden / wilden ſe zaligh worden / alles te verlaten om desi Euangeliums wille; En datſe moeſten te voren overleggen / hoe dierbaer haer het Chriſtendom ware: daer toe voorſtellende de gelijckenisſe van een Toren-bouwer/en van een Koninghy die een ſtrijdt voerde/ Luc. 14:33. Een yeghelijck van u, die niet en verlaet alles wat hy heeft, en kan mijn Diſcipel niet zijn. Luc. 14:27/28/29.

A. Vrage. Wat Practicatie bedie de Heere / als hy veele Tollenaers en Sondaers tot hem ſagh komen?

Antw. Hy leerde haer doorr de gelijckenisſe van het af-gedwaelde Schaep / dat de Herder ſocht / en vondt: Wat de verloren Penninghy / die de Vrouw ſocht wederom te vinden: Ende doorr de gelijckenisſe van den verloren Sone / die van ſijn Vader aen-ghenomen wierde in ghenade: Wat hy ooch alſoo ghenegen was alle arbeydt te doen om de verloren Sondaren in ghenade aen te nemen / Luc. 15:1. Alle de Tollenaren en Sondaren naderden tot hem

Digitized by Google

hem, om hem te hooren. Luc. 15: 4/8/11/20/22.

B. Vrage. Waer leerde hy haer datse soo met een bloot komen en wenschen konnen behouden worden?

Antw. Neen hy: maer hy toonde datse geweldt moften doen op het Koninghrijcke der Hemelen/en datse haer selven moften bekeeren: daer toe stelde hy voor de gelijckenisse van de onrechtveerdige Rentmeester/die sorge droegh om te konnen leven: En van den rijcken Man en van Lazarus/ op dat niemande onder de Rijcke soude meynen/ datse soo ghemackelijck konnen behouden worden/ Luc. 16:16. Een yegelijck doet geweldt op het Koninghrijcke Godts. Luc. 16:13/19/20.

A. Vrage. Wat predichte hy in 't besonder noch tot sijne Discipelen?

Antw. Hy waerschouwde haer scherpelijcke teghen de ergernissen: hy belaste haer de broederlijcke verseeninge; en toonde haer/ datse in haer beste werchen noch maer onnutte Dienst-knechten voor Godt waren/ Luc. 17: 3. Hy seyde, wacht u selven. Luc. 17: 2/10.

C. Vrage. Hoest sich Christus van die tijdt af te Jerusalem onthouden?

Antw. Neen/ maer hy ginghy voor Samarien wederom na Galileen: Op den wegh verwijghde hy die thien Melaarse/ van welcke maer een dankbaerlijck tot hem weder keerde: en gevraeghde zijnde van de Phariseen/ wanneer dat het Koninghrijcke Godts soude komen: Antwoordde de Heere/dat het niet met uyterlijcke aensienlijckheydt te verwachten was/dat het alreede onder haer was/ en datse hadden toe te sien/ dat niet de dagh des oordeels haer overviel/ ghelijck de Sondt-vloedt de eerste Werelt onverwachte overquam/ Luc. 17: 26. Gelijck het geweest is in de dagen Noë, alsoo sal het oock zijn in de dagen van den Sone des Menschen. Luc. 17: 20/23/28/34.

A. Vrage. Wat middelen weers de Heere aen om van den dagh des oordeels niet onversiens overvallen te worden?

Antw. Hy toonde/ door de gelijckenisse van de arme Weduwe/ ende van den onrechtveerdigen Rechter: Als oock door het voorbeeldt van den Tollenaer/ die met de Phariseus op-ginghy in den Tempel/ dattnen ghedurighlijck moet bidden/ en dattnen nederigh van herten moet wesen/ Luc. 18: 1. Hy seyde haer oock een gelijckenisse, daer toe streckende, dattnen altijdt moet bidden en niet vertragen. Luc. 18: 5/6/13.

B. Vrage. Wat disputt heeft Jesus met de Phariseen gehoert over het stuck van het Houwelijck?

Antw. Hy disputeerde met haer over den Scheydt-brief/ en toonde dat dit van den beginne alsoo niet was geweest/ maer dat het alleenlijck een toelatinghe was die niet most nae bleven worden/ Matth. 19: 9. Ick segge u, soo wie sijn Wijf verlaet anders

Digitized by Google

dan om hoererye, en een ander trouwt, die doet overſpel. Matth. 19: 4/ 8/ 9.

B. Vrage. Wat dede de Heere doe men eenige kinderkens toe hem brachte?

Antw. Als de Diſcipelen eenighe Ouders ſochten te verhinderen / die haer kinderkens tot de Heere Jeſus brachten / ſoo beſtraffte de Heere haer / en ſeyde / dat het Koninghrijcke der Hemelen voor ſoodanighe kinderkens was: Waer by voorde / daermen ſey als ſoodanige kinderkens moſt verneederen / indien men wilde in den Hemel komen / Matth. 19: 14. Jeſus ſeyde, der ſulcker is het Koninghrijcke der Hemelen. Marc. 10: 13/ 16.

C. Vrage. Hoe antwoordde de Heere dien Jonghelingh / de welcke vraeghde wat hy doen moſt om in den Hemel te komen?

Antw. Als die Jongelingh meynde / dat hy alle de geboden onderhouden hadde / ſoo belaſte de Heere hem / dat hy al ſyn goedt den Armen ſoude geven; 't welck hy niet gaerne dede / en daerom weg ginghe: Wy dese gelegentheydt leert de Jeſus / dat ſoodanighe rijcke Lieden die haer betrouwen ſtellen op haer rijckdom / in den Hemel niet komen ingaen / Matth. 19: 24. Het is lichter dat een Kemel gae door een naelden ooghe, dan dat een rijcke ingae in het Koninghrijcke der Hemelen. Matth. 19: 19/ 20/ 21.

B. Vrage. Wat beloofde de Heere aen ſoodanige die om ſynent wille alles verlaten?

Antw. Hy beloofde haer in dit leven een groote vergeldinge / en na dit leven / het eeuwige leven / Matth. 19: 29. Ghy ſult het eeuwige leven beerven. Matth. 19: 27/ 29.

B. Vrage. Wat wilde de Heer te verſtaen geven doer de gelijckeniſſe van de Arbeyders / die ghehoeren worden / ſommige te ſeſter / en andere ter elfder uyre?

Antw. Hy wilde het Volck doen verſtaen / dat de Heere door ſijn wyſe ghenade roept wanneer hy wil; dat die de laetſte ghehoeren worden / ook konnen zalich worden: ende dat niemandt ſal reden hebben / om over ſijn genadige beſtieringe te murmureren / Mat. 20: 15. En is't my niet geoorloft te doen met het myne wat ick wil. Matth. 20: 4/ 8/ 12.

C. Vrage. Wat wonder-werck dede de Heere te Bethanien als hy ginghe na Jeruſalem?

Antw. Jeſus na die plaetſe gaende / verſtont dat Lazarus, de Broeder van Maria en van Martha ſiech was: hy verroefde twee dagen tot hy ghe ſtorven was: en komende te Bethanien, verr hy Lazarum op gewecte / die nu al begon te ſtincken in het graf / want hy was al vier dagen doodt geweeſt / Joan. 11: 43. Jeſus riep met grooter ſtemme, Lazarus, komt uyt. Joan. 11: 6/ 14/ 32/ 44.

C. Vrage. Wat is'er meer voor-ghevallen op deſe reyſe na Jeruſalem?

Antw. De Heere Jeſus voor-ſeyde ſijn lyden en ſterven: 't welck

Digitized by Google

't waerlick soo qualick sonde aengenomen worden van de Apostelen/ datse onder malkanderen twistleden om de hooghste plaetse in Christi Ryicke ; ja dat Jacobus en Johannes door haer Moeder verstoken/ datse mochten sitten/ de eene aen Christi rechter-handt/ de andere aen sijn slinker-handt ; welcke hoovaerdige ghedachten de Heere bestraft heeft/ Matth. 20:26. Wie onder u sal willen groot zijn, die zy uwe Dienaer. Matth. 20:16/21/25.

C. Vrage. Wat is't er gebeurt/ als de Heere te Jericho quam ?

Antw. De Heere Jesus opende de oogen van een Blinde die aen den weg sat : hy de stadt komende/ sagh hy Zacheus/ een rich Overste der Tollenaren/ in een boom sitten/ de welcke hy af-riep/ en hy gingh met hem in sijn huys ; 't welck als de Pharisers qualick namen/ soo seyde de Heere / dat hy gekomen was om zaligh te maken dat verloren was / Luc. 12 : 9. Jesus seyde, heden is deser huyse zaligheydt geschiedt. Luc. 19:3/7/10.

B. Vrage. Wat wilde de Heere te verstaen gheven / als hy doe oock de gelijckenisse voor-stelde van de Talenten ?

Antw. Hy dede de Pharisers en Schrift-geleerde verstaen/ datse hare gaven niet wel op winninghe legden/ daerom datse een swaer voorderel te verwachten hadden/ Luc. 19 : 23. Waerom en hebt ghy dan mijn gelt in de banck gegeven. Luc. 19:12/13/15/20.

A. Vrage. Wat is't er geschiet als Jesus van Jericho reyst de na Jerusalem ?

Antw. Buyten de stadt komende / gaf hy aen de blinde Bartimeus het ghesichte : en voortgaende / verlicht hy van twee andere Blinde na geroepen/ om ghenesinge / dewelcke hy eerst af-sloegh/ doch daer na genas hy de selvige / Matth. 20:34. De Heere innerlijck beweegt zijnde met barmhertigheyd , raeckte hare oogen aen, Marc. 10:46/47. Matth. 20:32/33.

A. Vrage. Wat deden de Overpriesters en Pharisеen / als sy alle dese dingen van Jesus hoorden en sagen ?

Antw. Sy vreesende / dat al het Volck van haer soude af vallen tot Jesum/ besloten de datse hem wilden dooden/ Joan. 11:48. Indien wy hem alsoo laten geworden , sy sullen alle in hem gelooven. Joan. 11:50/53/57.

B. Vrage. Met wat redenen sochten sy het Volck hier toe te bewegen ?

Antw. Sy maechten haer wijs / dat de Romeynen komen souden/ en datse haer souden hangen en dooden / indien Jesus in het leven bleef/ om dat sy seyden dat Jesus hem selven op wierp voor Koninghy tegen den Roomschen Keyser/ Joan. 11:48.

B. Vrage. Wat dede de Heere Jesus/ als hy dit verstont ?

Antw. Hy gingh noch eerst wat heymelijck ter zyden af na de stadt Ephraim : daer na/ ses dagen voor het Paesch-feest/ gingh hy na Bethanien, alwaer hy van de Suster van Lazarus wert ontfangen / en van Maria met hoostelijcke Nardus gheSalfd/ 't welck

Judas qualijck quam/ voor-gheende / dat dit maer verquiſtinghe was: doch de Heere beſtraffte hem/ en ſeyde/ dat dit maer tot voor-bereydinge toe-lyn begrafenijſſe / Joan.12:7. Jeſus ſeyde, laet van haer af, want ſy heeft die bewaert tot den dagh myner begrafenijſſe. Joan.11:54/55. Matth.26:7/9.

B. Vrage. Hoe iſt Jeſus te Jeruſalem gekomen?

Antw. Hy komende den anderen daeghs dicht by Jeruſalem/ ſonder voor Diſcipulen uyt om een Exzitinne te leenen uyt het naeſte Dieck: dewelcke tot hem ghebracht zijnde/ ginghy op daer op ſitten om ſijn intrede in Jeruſalem te doen: De Diſcipulen en de Behaert luyden haer kleederen op de Exzitinne/ om dat Jeſus daer op ſoude ſitten; ſy ſyepden taſken van boomen op den weghen/ en ſongen Hoſ-ſangen als ſy ter poorten in-quamen / Luc.19:38. Sy ſeyden, gezegent is de Koningh die daer komt in de name des Heeren. Matth.21:1/3/8. Joan.12:14/17.

A. Vrage. Hoe ghelet ſich de Heere / als hy Jeruſalem aenſagh?

Antw. Hy begon te weenen over haer/ en wenſchte datſe noch op dien dagh voorheen tot beketeringe quamen/ op dat de aenſtaende plaghen van haer voorheen wijchen / Luc.19:4. Jeſus weende over haer. Luc.19:42/43.

B. Vrage. Konden de Diſcipelen wel gelooven dat Jeruſalem verwoeſt ſoude worden?

Antw. Jaen/ maer ſy toonden aen Jeſus de groote ſteenen van het ghebouw des Tempels/ meynende dat ſoo een werck niet ſoude konnen verwoeſt worden/ maer Jeſus ſeyde tot haer/ dat er hier eenen ſteen op den anderen ſoude blijven/ Matth.24:1/2/3.

B. Vrage. Wat dede de Heere / ſoo haeſt als hy in Jeruſalem was gekomen?

Antw. Hy ginghy terſtont in den Tempel / ende dreef alle Koopers en Verkoopers daer uyt: daer na gheraes hy beide blinde en kreupele: ende als ſy hoorde / dat eenige Grieken begeerigh waren om hem te ſien/ ſoo nam hy ghelegentheydt om te ſpreken van ſijn doodt en opſtandinghe voor-ſeggende/ dat wel ſommighe voor hem behouden ſouden worden; maer dat oock wele verharde ſouden blijven: Tot beveſtinghe van deſe ſijne leere / wierdt'er een ſtemme ghehoort uyt den Hemel / Joan. 12:28. Daer quam een ſtemme uyt den Hemel, ſeghende, ick hebbe hem verheerlijckt. Luc.12:45. Joan.12:23/30/37/42.

C. Vrage. Bleef Jeſus doe voorts binnen Jeruſalem?

Antw. Jaen hy/ maer 's avonds na buyten gaende/ quam hy des morgens vroegh wederom in de ſtadt; en dewijle hem honghende/ ſoo ginghy na een Vyge-boom/ doch gheen vruchten daer op vindende/ verbloeckte hy deſelvighe: en eerde by dit voor-val/ dat het ghelooven ſeer krachtigh is/ Matth. 11:24. Daerom ſegge ick u, alle dingen die ghy biddende begeert, ghelooft dat ghyſe ontfangen ſult, ende ſy ſullen u geworden. Matth.21:12/20/22.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Wat ghesprecken heeft de Heere met de Overpriesters en Schrift-geleerde gehouden/als hy nu wederom binnen Jerusalem was ghekomen?

Antw. Als sy hem vraeghden / door wat macht hy dese dinghen dede/soo vraegde hy haer/waer van daen de doop Johannes ware/ waer op sy hem niet konden antwoorden / Matth. 21:27. Sy seyden, wy weten het niet. Matth.21:23. Marc.11:28.

A. Vrage. Waer toe stelde de Heere haer voor de gelijckenisse van de twee Sonen die de Vader in sijn Wijngaert sonde?

Antw. Op dat se gewesen souden / dat sy waren als die Sone/ die seyde/dat hy gaen soude om sijn Vader te ghehoorsamen / maer hy ginghy niet / Matth. 21:31. Voorwaer leggh ick u, de Tollenaers en Hoeren sullen u voor-gaen. Matth.21:28/30.

A. Vrage. Waer toe stelde de Heere Jesus haer de ghelijckenisse voor van de Wijngaert/en de onbarmhartige Landt-lieden?

Antw. Om haer te overtuygen/ dat sy die onbarmhartige Landt-lieden waren / de welcke verstoocen hadden Godes trouwe Dienaers / en die Godes Sone ten laetsten noch souden dooden / Matth.21:39/40. Sy dooden den Sone. Matth.21:33/36/40.

B. Vrage. Waer toe stelde hy haer voor de gelijckenisse van de Bruyloft/en van de genoode Gasten die niet komen wilden?

Antw. Om haer te toonen / dat de ghenade des Euangeliums eerst den Joden waerdt aen-geboden maer dewijle de Joden weygerden deselvighe aen te nemen/darse souden verstoocen worden/en die dat de Heydenen in haer plaetse souden ghenoopen worden / Matth.22:10. De Dienstknechten uyt-gaende op de wegen,vergaderden alle die sy vonden. Luc.14:16. Matth.22:8/12/13.

C. Vrage. Wat vragen sijn Christo van de Joden voor-ghestelt / maer in sy hem meynden te verstricken?

Antw. De Phariseen vraeghden hem / of het geoorloft ware den Keyser schattinghe te geven: de Sadduceen meynden hem te verstommen over de opstandighe der dooden: de Wet-geleerde vraegen welcke het grootste gebodt waer in de Wet: Doch de Heere antwoorde haer alle soo wel/darse beschaemt weegh gingen/Matth. 22:34. De Phariseen hoorde, dat hy den Sadduceen de mondt gestopt hadde. Matth.22:15/16/19/32/24/33/35/37.

C. Vrage. Hoe antwoordde haer de Heere?

Antw. Hy eyschte de Schattingh-penninghen haer op vindende het Beelde des Keysers / seyde hy tot de Phariseen / geeft den Keyser dat des Keysers is/ en Gode dat Godes is. Tot de Sadduceen seyde hy / dat sy noch de kracht Godes / noch de Schriften en verstonden/en sy bewees de opstandinge uyt den dooden. Tot de Wet-geleerde seyde hy/ dat de liefde het grootste Ghebodt was/ Matth.22.

C. Vrage. Heeft de Heere dit soo laten henen gaen met een bloote beantwoordinge van die vragen?

Digitized by Google

Antw. Heere hy: maer hy verzeghde haer oock / wiens Sone de Chriſtus ſoude weſen: En als ſy niet konden antwoorden/ dewyle hy Davids Sone ſoude/ hoe dat hem dan David ſijn Heere noemde: ſoo begon hy ſcherpelijck haer leven te beſtraffen / ſprekende een veelvuldigh wee over haer upt / Matth. 23: 17. Wee u ghy blinde Leydts-lieden. Matth. 23:13/15/23/27/34.

C. Vrage. Wiedt'er niet wat inſonderen voor oorſaecke de arme Weduwe?

Antw. Ja het / want Jeſus ſittende tegen over de Schat-kiſte/ ſagh dat een arme Weduwe twee kleyne Penninghs ſtorte daer in inverp/ welcke gave hy preeſ boven al dat de Rijcken hadden gegheven/ Marc. 12:44. Die heeft van haer gebreck, al wat ſy hadde, daer in geworpen. Marc. 12:41/42.

A. Vrage. Wat Predicatie hebt de Heere over de ſtadt van Jeruſalem?

Antw. Als de Diſcipelen aen hem toonden de vaſte Gebouwen van de ſtadt/en van den Tempel/ſoo voor-ſeyde hy haer ſoodanige tyden/ dat niet eenen ſteen op den anderen gelaten ſoude worden: met eenen voor-ſeyde hy oock de vol-eyndinghe der Weereldt/ende de voor-teyckenen waer aen men den onder-gangh van Hemel en van Aerde ſoude konnen waerſien / Matth. 24:2. Hier en ſal niet eenen ſteen op den anderen ghelaten worden. Matth. 24: 7/ 14/ 24/ 32.

B. Vrage. Waer vermaninge gaf Jeſus aen alle Ghoone/ten opſichte vande vermaerſeninge van het eynde der weereldt?

Antw. Hy vermaende haer/ datſe moeſten voorſichtigh weſen/in woaken en bidden / om dan dien dagh niet onver-wallen te worden / daer toe ſtelde hy oock voor de gelijckeniſſe van de wyſe en dooſe Maeghden: Als mede van de Talenten, Matth. 24.44. Daerom zijt oock ghy bereydt. Matth. 24:45/50/51. Matth. 25:1/2/5/7.

E. Vrage. Tot wat meerdere wilde de Heere / datſe meeſt ſouden arbeyden?

Antw. Tot de meerdere van liefde en van barmhertigheydt / daerom verroonde hy den Volcke / dat hy in het laeſte Oordeel ſoodanige Lieden ſoude den Hemel ſtyeneken/die aen de arme Lieden waren weldadigh gheweeſt: Maer dat hy de onbarmhertige na de Helle ſoude wyſen/ Matth. 25:35. komt ghy gezeghende, want ick ben hongerigh geweeſt, ende ghy hebt my gelpyſt. Matth. 25: 42/45/46.

Avondt-

Digitized by Google

Avondt-gesangh

Op de vijf-ende-twintighste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 2. Waerom raeft dat volck met sulcken hooghmoedt, &c.

1.

HErodes socht ons Heeren doodt: hy vlucht:
Ons Jesus leerd' de Joden tafel plichten.
Op Sabbath hielp hy een van water-sucht.
Hy spraeck van die een Toren wilde stichten.
Hy spraeck oock van 't verloren Schaep en Soone.
En van de Rechter die geen vreest en heed'
En waer den rycken Wraeck hier na sou woone.
Hy hielp noch tyden Melaerse eer hy leed.

2.

Hy spraeck tot stryck met 't volck van Moab vloet:
En van de Tollenaer, en huys'lijcx-weerren.
En hoemen in sijn Wijngaert wercken moet.
En hoemen op de Kinderkens moet leeren.
Hy wierse de doode Lazarus: De Soonen
Van Zebedee ontsiepde hy haer dee
Hy toonde hoe Talenten zijn te loonen.
Hy hielp twee Blinde, en oock Baertimee.

3.

Hy wierd gesalft: hy sat op d' Eselin.
Hy sagh Jerusalem: sijn tranen vlieten.
Op vlouckt de Wyngeboom: hy roed doe in.
En roond' waer vruycht de Heere soud' genieten
Van sijnen Wijngaert: en daer Wraeckloos-gasten
Met quaemen: voorts hy sagh de schatting-kist.
De Joden listigh op sijn antwoort pasten
Op schattingh vraegh: Doch 't is haer al gemist.

Van

Digitized by Google

Van Judas den Verrader, tot de doodt van de Heere Jeſus.

De ſes-ende-twintighſte Dagh.

C. Vrage. Hoe begonden nu alle dingen ſich te ſchicken tot de doodt van de Heere Jeſus?

Antw. Hy ſelve voor-ſeyde/dat hy na twee dagen ſoude over-geleevert worden ter doodt: De Overprieſters met de Schrift-ghetertde/ en met de Oudſtelingen des Volcks vergaderden te ſamen/en beraedſlaghden/hoe ſy Jeſum met liſtigheyde ſouden vanghen: Judas Iſcarioth quam tot de Joodtſchen Raedt/ en verachtelijcke om dertig ſilvere Penningen/ dat hy ſijn Meeſter Jeſum/ in haer handen ſoude leveren/ Luc. 22: 6. Judas beloofde het, ende ſocht gelegentheydt. Matth. 26: 1/2.

B. Vrage. Wie dede Jeſus doe ſoo verſtont gevangen?

Antw. Neen hy/ maer hy gaf noch eerſt oorlof om het Paſcha te eten; 't welck hy ook dede: In welcke maenijde hy ſelve maer maer/ ende wiesch de voeten der Apoſtelen: Waer na ſtelde hy het heylich Avondmaal in/ Matth. 26: 19. De Diſcipelen bereyedden het Paſcha. Matth. 26: 17/18/20. Joan. 13: 1/5/9/14. Matth. 26: 26/ 27.

B. Vrage. Hoe ſtont het met Judas in het eten van dit Paſcha?

Antw. De Heere ſeyde met ontſtentenisſe/ dat'er onder haer een aenſat/ die hem verraden ſoude: Waer over de Apoſtelen met verbaeſtheyde malkanderen aenſtrenden/ twijffelden wie het waer; ſelfs Judas doſſt vragen/ Ben ick het Rabbi? Jeſus gaf bedeckelijck te verſtaen dat het Judas was/ Matth. 26: 25. Hy ſeyde, ghy hebt het geſeght. Matth. 26: 22/23.

A. Vrage. Hoe ſtondt het met de andere Apoſtelen over deſe voorſeggingе?

Antw. Als ſy nu haer op gheruſt waren/ dat het Judas ſoude ſijn: en aen-ghe ſpoken over de aenſtaende tijden/ mepnden datſe hem tot in de doodt ſouden by-blijven/ ſoo voor-ſeyde de Heere haer/ datſe alle aen hem ſouden ge-ergert worden; en in 't beſonder/ dat Petrus hem driemaet ſoude verſaken/ Matth. 26: 34. Eer de Haen ghekraeyt ſal hebben, ſult ghy my drie-maet verlochenen. Matth. 26: 31/35. Luc. 22: 34/38.

C. Vrage. Hoe waren doe de Apoſtelen geſtelt?

Antw. Sy waren ſeer bedroeft/ ſoo dat hy een Trooſt-predinge hebt over ſijn wegh gaen/ belovende haer/ dat hy hemen ginch om haer een plaetſe te bereyden in den Hemel: dat hy de Trooſter de

Digitized by Google

de Heylige Geeſt tot haer ſoude ſenden: Wat hy tot haer wederom ſoude komen: En dat hy haer ſoude toe-ſenden / alles wat ſy van den Vader in ſijn name ſouden komen te begeeren/ Joan. 14:1. U hertte en worde niet beroert. Joan. 14:2/3/9/16/28.

B. Vrage. Heeft hy niet anders tot haer gezeydicht?

Antw. Ja hy: Want hy leerde haer datſe ſoogſte moſten draegen om vruchten van goede wercken voort te brenghen: datſe malkanderen moſten lief hebben: Datſe ſich moſten wapenen teghen de haet en vervolgingen van de Werelde/ Joan. 15:12. Dit is mijn ghebodt, dat ghy malkanderen lief hebt. Joan. 15:1/2/14/15/18/20.

A. Vrage. Heeft de Heere ſich niet gheheplight te voren voor ghebeden/ eer hy in handen van ſijne Vyanden viel?

Antw. Ja hy: Want hy dede dat heerlijcke gebede/ waer in hy badt voor ſijn verheerlijckinghe / en voor de beſchermınge van ſijn Apoſtelen/ en van ſijn Gemeynte op de gantſche Werelt in / Joan. 17:11. Heylige Vader, bewaertſe in uwen name. Joan. 17:5/14.

B. Vrage. Is de Heere Jeſus binnen Jeruſalem gevangen?

Antw. Neen hy: maer hy ginagh doe nachts uyt na den Olijfbergh met een Lof-ſangh inde monde/ en voor-ſpoe wederom/ dat ſijn Apoſtelen ſouden alle van hem vluchten / 't welck ſy niet en hielden ghelooven/ Matth. 26:36. Jeſus ginghmet haer in een plaetſe, genaemt Gethſemane. Matth. 26:33.

C. Vrage. Wat dede Jeſus in het hoffken Gethſemane?

Antw. Hy tradt wat van ſijn Diſcipelen af / om te bidden: hy ghemaeckte in een ſeer groote ziel-ſtrijdt / doch hy onder-wierp ſich ſelven aen den wille van ſijn Vader: En als hy ſijn Diſcipelen ſlapende vondt / ſoo beſtraftе hyſe / haer voor ſchoutende / dat de Verrader na by was/ Matth. 26:46. Siet hy is na by die my verraedt. Matth. 26:36/39/41/45.

A. Vrage. Was dan de Verrader ſoo dicht by?

Antw. Ja: Want terwijl Jeſus noch ſprack / ſoo quam Judas met een deel Soldaten en ander Volck aen/ gewapent met ſtocken/ ſwaerden/ en fackelen; en Jeſum ſiende/ tradt hy toe/ en gaf hem een kus / het welcke het teycken was: Waer op de Soldaten toe-vielen/ en ſy wrogen Jeſum alſoo / Matth. 26:50. Doe traden ſy toe, ende ſloegen de handen aen hem. Joan. 18:3/4/8.

C. Vrage. Wat deden de Apoſtelen in deſe angſtigenthijdt?

Antw. De Heere Jeſus wierp ſijn Vangers met een woort ter aerden/ en ghebiedde haer dat ſe / datſe ſijn Apoſtelen ſouden vry laten gaen: Waer op Petrus ſtout ghemoedet zijnde / ſloegh de Dienſt-knecht Malchus het oore af; 't welck alſ Jeſus badt ghenesen / en Petrum beſtraft / ſoo zijn alle de Apoſtelen van hem ghevlucht/ Matth. 26:56. Doe vluchtede alle de Diſcipelen, hem verlatende. Matth. 26:51/54. Luc. 22:51/52.

C. Vrage. Hoe is het met den gevangen Jeſus gegaen?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Hy wierdt na het Hof van de Hooge-prieſter Caiaphas gheleydt / daer den Vergaderinghe Raedt vergadert was : Alwaer wierdt hy ondersocht over ſijn Diſcipelen / en over ſijn leere : En als hy ſich daer over ſeer wel verantwoordde / ſoo zijnder valſche getuygen voort gekomen / die hem beſchuldighd hebben van quaedts tegen den Tempel geſproken te hebben / doch ſy quamen beſchaemt uyt. Matth. 26:59. Sy vonden niets. Joan. 18:19/20/23. Matth. 26:60/61.

B. Vrage. Wat ſeyden ſy dat hy tot na-deel van den Tempel hadt geſproken ?

Antw. Sy beſchuldighden hem / dat hy hadt geſeydt den Tempel te ſullen af-breken / en in drie dagen wederom te ſullen op-bouwen : Doch hy hadt dit geſeyt van den Tempel van ſijn Lichaem / Joan. 2:12.

B. Vrage. Is dan Jeſus van haer oyt-gelaten ?

Antw. Neen / maer als Caiaphas hem vraeghde / of hy de Sone Godts was ; en als Jeſus ſeyde / dat hy het was / ſoo verooordeden ſy hem des doodts waerdigh over Godes-laſteringhe / Matth. 26:66. Sy antwoordende, ſeyden, hy is des doodts ſchuldigh. Matth. 26:63/64.

B. Vrage. Hoe gingh het onderuntſtheu met de Apoſtelen ?

Antw. De andere verſtaken haer hier en daer / maer Petrus quam tot ſijn ongeluck ook binnen de Hooz-aale van Caiaphas : Want betreedt wordende / en aen-geſproken vooz een Diſcipel van Jeſus / van een Dienſt-maeghd / heeft hy den Heere Jeſum verlochent / met een vervloechinghe dat ſich ſtenen : Doch hyren gaende / en dan Jeſus aengheſeken zijnde / bereerde hy ſijn ſonden / Matth. 26:74. Hy begon ſich te vervloecken. Matth. 26:73/74.

B. Vrage. Op wat tepcken wierdt Petrus aen ſijn ſonden gedachtigh ?

Antw. Op het kraeyen van de Haen / want Jeſus hadde dit vooz-ſeydt / dat hy hem verſaken ſoude eer de Haen kraeyde.

C. Vrage. Hoe wierde doe met Jeſus gehandelt / na dat hy verooordeelt was ?

Antw. Sommighe beſpotteden hem ; andere ſpottenden hem in het aengheſichte ; andere ſloegen hem ; andere bedeckten ſijn aengheſichte / ende ſpotteden met ſijn Prophetiſch-ampt / Matth. 26:67. Sy ſloegen hem met vuyſten. Marc. 15:2. Luc. 22:64/65.

B. Vrage. Hoe ſtont het onderuntſtheu met den Verraeder Judas ?

Antw. Als hy ſagh dat Jeſus verooordeelt was / ſoo hadt hy berouw : hy braghte het gelt aen de Over-prieſters wederom / en bekende ſijn ſonde : Doch hy vaer geen trooſt vindende / worp hy het gelt in den Tempel / ende verſtingh hem ſelven / Matth. 27:3/4. Judas ſeyde, ick hebbe gheſondight, verradende het onſchuldig bloed. Joan. 18:28. Matth. 27:4/5/6.

Vrage.

Digitized by Google

Vrage. Heeft den Doodtschen Maerde Jesum gedoodt?

Antw. Neen: maer de wylen sy selve geen macht hadden om yemandt te dooden / soo hebbense hem gesleept tot den Kompenseen Raedt-houder Pilatus, en hebben hem aldaer beschuldight / dat hy opruer verwecht; dat hy de schattinge des Keysers tegen-sprack; dat hy hem selven tot Koninck opwierp: Doch Jesus beantwoordde meest alles met stil-swygen. Matth. 27:12. Als hy beschuldight wierdt, en antwoordt hy niets. Matth. 18:28/33.

Vrage. Hoe droegh sich Pilatus?

Antw. Als hy alles hadt onderzocht / soo verklaerde hy / dat dese Jesus onschuldigh was: gheljck hy by dese verklaringhe noch bleef / als hy hem tot Herodem hadt gesonden / die ock geen schuldt in desen Jesus hadt gevonden / Luc. 23:14. Pilatus seyde, ick hebbe desen menschen in uwe tegenwoordigheydt ondervraeght, ende en hebbe geen schult in hem gevonden. Luc. 23:5/7/11.

Vrage. Liet hem doe Pilatus wt?

Antw. Neen: maer als de Joden dese te heftigher aenhielden met beschuldigen / soo gaf haer Pilatus de keure / of sy Jesum / dan off sy de Moordenaer Barrabara wilden los gheleten hebben; op hope datse Jesum souden begeeren: Doch sy eyschten Barrabam los / en wilden dat Jesus soude gekruyst worden / Luc. 23:18. Sy riepen, wegh met desen, ende laet ons Barrabam los. Joan. 18:40.

Vrage. Hoe merckte het Pilatus voorts?

Antw. Als hy nu dichtmits hadde gheteugeht van Christi onschuldt: en als hy ock gewaer schouwt wast van sijn Vyen teghen een ontrechtwaerdigh vonnis van desen Jesus: als hy alle middelen te vergeefs hadt voor-genomen om Jesum los te laten: ja als hy Jesum hadt laten geesselen / en hem alsoo aen de Joden vertoonde / om haer tot mede-lyden te beweghen: en als alles te vergeefs was / ja als daer oproer begon te ontstaen / en datse Pilatum dreyghde met de ongenade van den Keyser: Soo verweert hy Jesum ter doodt / ende gaf hem over om gekruyst te worden / Matth. 26:24. Pilatus oordeelde dat haren eysch geschieden soude. Matth. 27:19/21/23. Luc. 23:18.

C. Vrage. Hoe wierdt Jesus doe gehandelt?

Antw. Hy wierdt bespot / bespogen / geslagen / en gegeesselt: Sy deden hem een purpere Mantel aen / sy setteden een doorne kroone op sijn hooft / en sloegen daer op met een Riet-stock: En dit gedaen zynde / deden sy hem sijn eyge kleederen wederom aen / en leyden hem uyt de stadt tusschen twee Moordenaers / na het Galgebeet / Matth. 27:32. Daer wierden ock twee andere quaed-doenders gheleydt, om met hem ghedoodt te worden. Matth. 27: 27. Marc. 15:16.

A: Vrage. Hoe hielde sich Jesus in dese uyt-leydinge?

Antw. Niet tegen-staende dat hy sijn eygen kruys moest draghen / 't welck hem soo vermoeyde / dat Simon van Cyrenen ghedwon-

bwongen moſt worden om hem te helpen dragen ; ſoo ginghy
hyluſtrelijck ter doode : En als hem wel Dolter troſtghde/ h
waerden en hem behaeghden/ ſoo ſeyde hy haer aen / daerſe n
over hem/ maer over haer ſelven/ en over haere Kinderkens/ ſoude
weenen/ bewyſe ſoo t'waere bringhen over haer komen ſouden/ Lu
23:28. Hy ſeyde, ghy Dochters van Jeruſalem, en weent niet ov
my. Luc.23:26/29/30.

A. Vrage. Hoe is het op het Galge-hilde toe-ghegaen ?

Antw. De Heere Jeſus is daer tuſſchen twee Moordenaers
gekruyſt : ſijn kleederen zijn van de Soldaten voor het lot gedeylt
en als hy dorſte / ſoo gaf men hem ſuyre en bittere Wijn te drin
ken/ die hy niet dranken wilde. Matth.26:33. Sy kruycigden hem
aldaer. Matth.27:33/34. Marc.15:23. Luc.23:33.

C. Vrage. Hoe trooſtigh ſich Jeſus aen den Kruyce ?

Antw. Hy gaf een aendie Moordenaers de belofte van den hy
mel : hy badt ſijn Vader voor ſyne Kruycigheers : hy betrouwde ſijn
Moeder Maria aen ſijn Diſcipel Johannes : hy klaeghde en ruſ
tupt dat hy van Godt verlaten was : En eyndelijck met een groo
te ſtemme roepende / dat het nu alles was volbracht , gaf hy den
geeſt/ ende ſlief alſoo geſtorven / Luc.23:46. Hy ſeyde, Vader in uwe
handen bevele ick mynen geeſt. Matth.27 : 46. Luc.23:40/41/43.
Joan.19:25/26.

B. Vrage. Is't er niet wat wonders gebeurt / terwijle Chriſtus op
het Kruyce hingh/ en na ſijn doode ?

Antw. Ja het : want terwijle hy noch levendigh was/ ontſtont
'er een groote duyſternisſe / die heel dese werelt bedeckte : Ja ſy
doode ſcheurde het Voor-hangſel des Tempels : De aerde beef
de ; de Steenrotſen klooften : En vele Af-geſtorvene ſtonden op
uyt hare graven / Matth. 27 : 52. De graven wierden gheopent.
Matth.27:51/53. Luc.23:47.

C. Vrage. Wat vruchten hebben deſe tekenen in de herten der Toe
hoorderen ?

Antw. Sommige/ die hem noch ghelaſtert hadden/ als ſy nu a
aen het Kruyce hingh/ bleven verhard van herten : andere klopten
met ontſeltenisſe op haer boſten : maer een Hoofd-man die daer
by ſtondt/ verheerlijchte Godt / en beleedt dat deſen Jeſus de Soo
ne Godts was/ Matth.27:54. Hy ſeyde, waerdijck deſe was Godts
Sone. Luc.23:47.

A. Vrage. Hoe is't toe-gegaen met Chriſti doode Lichaem ?

Antw. Joſeph van Arimathea/en Nicodemus/ aen hare toe-ſtan
van Pilatus/ hebben het van het Kruyce ghenomen / en eerlijck in
een nieuw Graft begraven : Doch de Phariſeen/ indachtigh zijnde
dat Jeſus geſproken hadt van ſijn opſtandinge / bequamen mette
van Pilatus om het graf te verzegelen / en dien Wacht daer by te
ſtellen / om dat ſijne Diſcipelen hem niet des nachts quamen ſte
len/ Matth.27 : 64. Sy ſeyden tot Pilatus, beveelt dat het graf ver
ſekert

Digitized by Google

sekert werde tot den derden dagh toe. Matth. 27: 58/59. Joan. 19:39/41. Luc.23:53/54/56.

Avondt-gesangh

Op de ses-ende-twintighste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 1. Die niet en gaet in der Godt-looser raedt, &c.

1.

DE Joodsche Raedt besloten Jesus doodt/
Te meer/want Judas haer 't verraedt aenhoodt
Ons Jesus woud' noch eerst het Paesch-a eten.
Doe heeft hy Judas sijn verraede verkoren.
Hy dede van sijn sterven een verhael.
En tot een teecken gaf hy 't Avondmael.

2.

Doe ginghy hy bidden in Gethsemane:
Daer bleeck het dat hy in sijn Ziele lee.
Hy badt dat d' eive doch niet wilden slapen.
Doe quam 't Verraders-rot met licht en wapen.
Alleen leyd' hem na de zael van Caiaphas.
Sy verbeelden dat hy doot-schuldigh was.

3.

Na dat sijn volck was op de vlucht geraeckt.
Soo heeft hem Petrus schandelijck verlaeckt.
En Judas heeft hem selven opgehangen.
Doe quam hy tot Pilatus als gevangen.
Wie sorght sijn vrydom/'t was alles voor niet;
Soo dat hy voor hem Barrabas los liet.

4.

Hy ginghy/ in menigh smaedt/ na Golgotha.
Hy most met Symon/'t kruys houdt slepen na.
Hy wiert gekruyst met Moordenaers: sy gaven
Hem bitter dranck: hy storf: der doode graven
Omsloten: 't gantsche Schepsel teyckens gaf.
Doe nam hem Joseph van den kruyce af.

Digitized by Google

Van de opstandinghe uyt den dooden des Heeren Christi, tot den Hooft-man Cornelius.

De seven-ende-twintighste Dagh.

A. Vrage. Is de Heere Jesus in het graf gebleven?

Antw. Neen: maer als sommige Godsdienstige Vrouwen op den derden dagh na sijn begraefenisse / sijnde den eersten dagh der weeke / tot het graf quamen om het Lichaem des Heeren te salven / soo bevonden sy dat de Heere was op-gestaen / volgens het gesegh-gheniſſe van de Engelen die sy by het graf vonden / Matth. 28: 6. De Engel seyde, hy en is hier niet, want hy is op-gestaen. Luc. 24: 1/2/3. Joan. 20: 1/2/3.

C. Vrage. Was dit eerstont bekendt en geloofd dat hy op-gheſtaen was?

Antw. Neen: want als Maria Magdalena den Apostelen quam aenseggen / dat Jesus in het graf niet en was / soo liepen Petrus en Johannes om strijdt na het graf / en vonden het ledigh: Doch sy waren noch in twijfelinghe / tot dat hem de Heere aen Maria Magdalena verroonde in de ghedaente van een Hovenier / en haer aenspreekende / sich bekent maeckte / en liet gaen / om dit aen de Apostelen te verkondigen / Joan. 20: 16. Jesus seyde tot haer, Maria! sy haer om-keerende, seyde, Rabboni! Joan. 20: 11/15.

B. Vrage. Maer hoe ginghy het met de Wachters die by het graf stonden?

Antw. Hoe de Engel af-daelde in een aerdt-bevinghe / om den steen af te wentelen van het graf / soo wierden de Wachters als Dooden / wiesden van het graf / en marchten dese saeke bekent: Doch de Joden hochten haer met gelt om / op datse souden uytſtroyen / dat de Discipelen des nachts het Lichaem van Jesus hadden ghestolen / Matth. 28: 15. Sy het gelt genomen hebbende, deden gelijck sy geleert waren. Matth. 27: 11/13/14.

B. Vrage. Aen wat Discipelen heeft sich Jesus eerst vertoont?

Antw. Aen twee Discipelen die troosteloos na het wiesh Emaus gingen: Op welcke Jesus quam op den wegh als een onbekende Reyſiger / doch alsoo / dat hy haer uyt de Schrifften onderwees / hoe dat de Messias most sterven: Waer na ghebeden sijnde om by haer te vernachten / sat hy met haer over maeltijdt / en als sy het broodt brach / wierden sy hem kennende; doch hy was dadelijck van haer wegh / Luc. 24: 31. Hare oogen wierden geopent, ende sy kenden hem. Luc. 24: 14/15/19/20/25/29.

Vragen

Digitized by Google

C. Vrage. Waer wiert Jesus doe meer gesien?

Antw. Als dese twee Discipelen weder-keerden na Jerusalem tot de elve / en dese alsoodanigh by een zijnde / verhaelden dat sy den Heere gesien hadden; en terwijl sy hier van spraken / soo stont Jesus in het midden van haer / en wenschte haer vrede: Waer over als sy seer verbaest waren / soo toonde hy sijn Lichaem aen / dat sy hem tasten en voelen souden / tot bewijs dat hy het selve was: en hy verlichte haer verstandt alsoo / en versterckte haer in haer Apostelschap / soo dat sy het begonden te geloouen / Joan. 20: 20. Dit gheseydt hebbende, toonde hy haer syne handen. Joan. 20: 19. Luc. 24: 42/47.

C. Vrage. Heeft Jesus hem selven noch meer laten sien?

Antw. Ja hy: Want na dat hy acht dagen daer na / wederom sich aen haer hadt vertoont / insonderheydt om Thomas wille / die noch ongheloovigh was; Soo heeft hy sich daer na oock geopenbaert aen de Zee van Tyberias, daer toe hem aenleydinghe gaf de Visch-vangst / die Petrus, Thomas, en andere hadden bekomen op sijn Woordt / Joan. 21: 7. De Discipel die de Heere lief hadde, seyde, het is de Heere. Joan. 21: 1/5/9/12/14. Joan. 20: 26/27.

Vrage. Wat t'samen-spraeck hielt Jesus doe met Petrus?

Antw. Als hy Petrum tot drie-mael toe hadde gevraeght / of hy hem lief hadde / en dat Petrus hadt geantwoordt / ja Heere: Soo beval hy hem de weyde van sijn Schaepkens / en voor-seyde hem / voor wat doodt hy Godt verheerlijcken soude / Joan. 21: 17. Hy seyde, weydt myne Schapen. Joan. 21: 15/17/20.

A. Vrage. Heeft sich Jesus niet meer laten sien?

Antw. Ja hy / want als de Discipelen na Galileen gheqaen waren / soo is Jesus daer by haer gekomen; en heeft haer last gegeven om het Euangelium te predicken aen alien Volcken / en om te doopen: met dese by-gaende belofte / dat se niet souden beschadight worden / maer dat hy met haer / en met haer Na-volgers soude wesen tot aen de voleyndinge van de Wereldt / Matth. 28: 16. De elf Discipelen zijn henen ghegaen na Galileen. Matt. 16: 15/17/18. Matth. 28: 17/19.

C. Vrage. Wat is op dese Predicatie gevolght?

Antw. Na dat hy nu veertigh dagen met de sijne hadt ghesproken / en dat hy haer hadt onderweesen in de saken van sijn Rijcke: na dat hy haer belast hadt te Jerusalem te verblijven / om den Heyligen Geest te ontfangen; en na dat hy haer gezegent hadde / soo is hy van haer op-ghevaren na den Hemel / onder belofte voor twee Engelen / dat hy eens wederom soude komen / Act. 1: 9. Hy wierde op-genomen daer sy het sagen, ende een wolcke nam hem wegh van hare oogen. Act. 1: 5/7/10/12.

C. Vrage. Wat deden de Apostelen na dat de Heere Jesus was opgevaren ten Hemel?

Antw. Sy keerden wederom na Jerusalem / sy bleven eendrachtighlijck

tighlijck by een in ghebeden en ſmeekingen / ende ſy ſtelden doen het lot Matheum tot Apoſtel / in de plaetſe van Judas den Verraeder / Act. 1:26. Het lot viel op Matheum. Act. 1:12/14.

A. Vrage. Is de belofte van het ſenden des Heyligen Geeſtes vervult?

Antw. Ja: Want na dat de Heere Jeſus thien dagen waſs opgevaren na den Hemel / ſoo waren de Apoſtelen by malkanderen: En doe quam ſnellijck een gheluyt van den Hemel als een ſtercke windt / met vyerighe tongen die op de Apoſtelen wierden gheſien: Ende ſy wierden alle ſoo vervult met den Heyligen Geeſt / datſe terſtont in allerley talen begonden te predicken / Act. 2: 4. Sy ſpraken met andere talen, na dat haer de Geeſt gaf uyt te ſpreken. Act. 2: 1/3/8.

B. Vrage. Wat vrucht dede deſe Predicatie?

Antw. Sommighe ſpotteden met de Apoſtelen / ende ſcholden haer voor Dronckaerts; maer andere wierden ſoo bewogen / datſe ontſtelt zijnde over het dooden van Jeſus / Petri raedt volghden: Sy lieten ſich doopen / en bekeerden ſich tot het Chriſten-geloove / ſoo dat'er op dien dagh wel drie duyſent wierden tot Chriſtenen / Act. 2: 37. Sy ſeyden, wat ſullen wy doen Mannen, Broeders. Act. 2: 12/13/41.

B. Vrage. Hebben de Apoſtelen ghoeen mirakelen ghedaen om haer leere te verſtercken?

Antw. Ja ſy: Want als Petrus en Johannes na den Tempel gingen / ſoo maeckten ſy een kreupelen Bedelaer geſont: En doen over deden ſy een Predicatie van de Heere Jeſus / vermanende het Volck tot bekeeringe / Act. 3: 6. Petrus ſeyde, in den name des Heeren Jeſu, ſtaet op, en wandelt. Act. 3: 2/19/25.

C. Vrage. Hoe namen dit de Phariſeen en Schrift-geleerden op?

Antw. Sy verboden de Apoſtelen / en verboden haer ſcherpelijck / datſe in den name Jeſu niet meer ſouden predicken: Doch de Apoſtelen herupghden datſe Godt meer moſten ghehoorſamen als de Menſchen: Daer by gingen ſy tot hyerige ghebeden / biddende Godt om hulpe tegens haer Dwanden / Act. 4: 31. Als ſy gebeden hadden, wierdt de plaetſe, in welcken ſy vergadert waren, beweeght. Act. 2: 3/18/19.

C. Vrage. Hoe onder-hielden ſich de Chriſtenen in die tijdt / ten opſichte van het tijdelijcke leven?

Antw. Eder bezaten ſijn goederen tot de Apoſtelen / op dat niemandt ghebreck hadde / en alſoo hadden ſy met malkanderen alle goederen ghemeyn / Act. 4: 35. Een yegelijck wierdt uyt-gedeylt, na dat eick van nooden hadde. Act. 4: 32/34/37.

E. Vrage. Weden ſy dit alle oprechtelijck?

Antw. Neen: Want Ananias en Saphyra ſijn Wyouw / hielden oock haer Acker / maer ſy hielden van den pryis wat voor haer af / en ſeyden / dat ſy al den pryis gaven: Om welcke ghebeurtenis en lie-

Digitized by Google

en leugen ſp beyde met de doodt ſijn geſtraft/ Act. 5:5. Ananias viel neder, en gaf den geeſt. Act. 5:2/4/10.

C. Vrage. Hoe hielt ſich de Joodtſche Raedt tegen de Apoſtelen?

Antw. Als de Apoſtelen veel wonderen deden/ ſoo dat ſelfs door de ſchaduwe van Petrus vele ghenefen wierden: Soo hebben ſp haer ghevanghen ghenomen/ van voor-nemen ſijnde haer te dooden/ hetwelc de Apoſtelen onverſtreckelijck wilden predichen van de Heere Jeſus; doch ſp wierden door een Engel verloſt: daer na namen ſp haer/ en ſtelden haer voor den Raed: doch ſp ſijn op den raedt van Gamaliel los gelaten/ na dat ſe gegeeſelt waren/ welcke geeſſelinge ſp met vreughde ontfingen/ Act. 5:35. Gamaliel ſeyde, ghy Iſraelitiſche Mannen, ſiet voor u, wat ghy doet, aen-gaende deſe Menſchen. Act. 5:15/18/34/40.

B. Vrage. Ghingh het alles in de Ghemeynte der Chriſtenen vreedtſaem toe?

Antw. Neen: Want daer ontſtont twiſtinge over de bedieninge der Armen: hy welck voor-dat raedtſaem wierdt groot-geeſt te nige Mannen te ſtellen/ die alleen haer werck ſouden maken van het bedienen der Armen/ gelijck ſp daer toe ſeven Mannen verkoren/ onder welcke was Stephanus, Act. 6:6. De Apoſtelen leyden haer de handen op. Act. 6:1/2/5.

B. Vrage. Hoe is het Stephanus gegaen?

Antw. Omdat hy een yverigh Man was/ die oock groote dinghen dede/ ſoo is hy van de Joden beſchuldight/ dat hy laſterlijck tegen Moſes/ en tegen den Tempel-Raedt gheſproken: hier op gevangen ſijnde/ niet tegenſtaende de ſijn de ſchrifte verantwoordinge/ is hy buyten de ſtadt gheleydt/ en doodt gheſteenight; waer in eenen ſeeckeren Saulus groot behagen nam/ Act. 7:58. Sy wierpen hem de ſtadt uyt, ende ſteenighden hem. Act. 6:8/14. Act. 6:2/55/66. Act. 8:1.

A. Vrage. Hoe ſtont het doe met de Ghemeynte der Chriſtenen?

Antw. De Ghemeynte wierdt verwaeſt en verſtroyt: ſoo mede Philippus de Diaken/ die Chriſtum aen vele plaetſen predichte/ en vele wonderen dede/ Act. 8:4. Sy dan die verſtroyt waren, verkondighden het woorde. Act. 8:5:5.

C. Vrage. Wat wedet-varen hebben Petrus en Philippus gehadt?

Antw. Petrus gevonden ſijnde na Samarien, vondt aldaer Simon den Toovenaer/ den welcken hy ſcherpelijck beſtraffte: En Philippus ontmoetede/ volghens de laſt van een Engel/ op den wegh een Moor-man/ de welcke hy doopte/ Act. 8:38. Hy doopte hem. Act. 8:13/21/27

C. Vrage. Hoe is 't gegaen met Saulus die ſoo een behagen hadt gehadt in de doodt van Stephanus?

Antw. Als hy na Damaſcus reyſde met Brieven van den Joodtſchen Raedt/ om de Chriſtenen te vangen en te dooden/ ſoo is hy op den wegh door een ſtemme van Jeſus de Heere ugt den Hemel

Digitized by Google

gestaut / en sijn herte is verandert / soo dat hy tot de Discipel Ananias ginghy om gedoopt te worden/ Act. 9: 4. Hy hoorde een stemme die tot hem seyde, Saul, Saul, wat vervolghst ghy my. Act. 9:1/ 2/11/12.

C. Vrage. Hoe is het voorts met Saulus gegaen?

Antw. Als hy nu bekeert zijnde / Christum met vlijt predickte/ soo leyden de Joden hem lagen om hem te dooden: Doch de Discipelen dit verstaen hebbende/ soo hebben sy hem des nachts in een mande door een venster af-ghelaten / en alsoo is hy uit ghevaer ontkomen/ Act. 9: 25. Sy lieten hem neder door den muyr. Act. 9: 20/ 23.

A. Vrage. Wat heeft Petrus ondertus dese tijdt gedaen?

Antw. Als de Gemeynten al-ommo wijde hadden op dese tijdt/ soo is Petrus ook te Lydda ghekomen / en heeft aldaer Eneas ghevonden / die acht jaren gheraeckt te bedde hadde ghelegen. Voort na te Joppe komende/ heeft hy de Godtzalige Discipelinne Tabitha, die gestorven was/ wederom levendigh gemaeckt/Act. 9:40. Hy seyde, Tabitha, staet op. Act. 9:31/33/36/38.

Avondt-gesangh

Op de seven-ende-twintigste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 8. O onse Godt en Heer seer hoogh gepresen, &c.

1.

Ons Heer is uyt het graf weer opgheresen:
Hy deed' den Joden sijn verschijninghy wyssen.
Hy ginghy na Emaus en Jerusalem.
Men kende hem aen sijne wyde-strijn.

2.

Hy roonde Thomas sijn boosheden wyde
Hy maechte Petrus ende ands'ry blyde.
Hy gaf haer last tot teerlingh van sijn voorst.
Doe voer hy op ten Hemel/in een wolck.

3.

Matthias wiert tot Apostel verkoren:
Sy dopten mach haer stem niet laten hooren.
De Pinxter-dagh gaf haer een grooter Geest.
Doe spraken sy van Jesus/ondwijzeest.

4.

't Wolck wiert gedoopt: sy vrachten haer goed'ren.
Maer Petrus straft gierige gemoed'ren.

Digitized by Google

De Joodsche Raedt verbood' dees nieuwe Leer.
Maer doch sy wi lden sy/eben voor haer Heer.

5.

Wat kreegh 't Diakens-ampt de eerste Weerden/
Om heer op dat Armen dienst te letten.
De Joden dieten Stephanus straer aen:
En deden hem ter doodt na luyden gaen.

6.

Philippus heeft den Hoogman onderwesen.
Damascus hadt voor Saul seer te vreesen:
Hy wierdt bekeert. Petrus spraek/Enea
Wort weer gesont. Hy wierkte Tabitha.

Van Cornelins den Hooft-man, tot Paulus te Athenen.

De acht-ende-twintighste Dagh.

V. Vrage. Waer hielde sich Petrus / na dat hy Tabitha hadt op-ge-weckt?

Antw. Hy onthielt sich noch te Joppe, by eenen sekeren Simon die een Leder-verpder was / tot dat hy daer van daen van de Hooft-man Cornelius wierdt ontboden/ Act.9:43. Hy bleef vele dagen te Joppe.

V. Vrage. Waerom wierdt hy van Cornelius ontboden?

Antw. Cornelius de Hooft-man te Cesareen / een Godtvruchtigh Man / sagh in sijn gebedt een Engel/ die hem belaste om Petrum te ontbieden/ op dat hy door hem in het Christendom mocht onderricht worden/gelijck hy ook dede/sendende na Joppe tot Petrum eenighe van sijne Dienaren/ Act. 10:8. Hy sonddte na Joppe. Act.10:2/4/5/7.

A. Vrage. Waer in wast Petrus besich/ terwijle dese Dienst-knechten aen-quamen?

Antw. Hy was op het dack van het huys in een vertreckinghe van sinnen; en hy sagh een groot vat met allerley Dieren van den Hemel af-daelen/ met last om te slachten en te eten/ 't welck hem dede/ dat hy de Heydenen most bekeeren/ Act. 10: 10. Over hem viel een vertreckinge van sinnen. Act.10:11/13/14.

A. Vrage. Ist Petrus na Cornelius toe-gereyst?

Antw. Ja: hy is des anderen daeghs vereyst na Cornelius toe/ met hem niemende eenige Bezwaeren/Act 10:23. Petrus ginghe met haer henen.

V. Vrage. Wat dede hy/ als hy nu by Cornelius was gekomen?

Digitized by Google

Antw. Hy vindende Cornelius met vele andere op ſijn komſte waerſtendc / begon verſtont te predicken van de coepinge der Heydenen / en van de zaligheyt die in Chriſto was te bekomen / Act. 10: 4c. Hy ſeyde, deſen Jeſum heeft Godt op-gewerkt ten derden dage. Act. 10: 33/34/42/43.

C. Vrage. Wat vruchte heeft deſe Predicatie gebaert?

Antw. Als de Corhoorders geloofden / ſoo is de Heylige Geeſt op haer ghevallen; 't welcke als Petrus ſagh / ſoo heeft hyſe doen doopen / Act. 10: 44. De Heylge Geeſt viel op alle die het woorde hoorden. Act. 10: 47/48.

B. Vrage. Hoe is het op-ghenomen by de andere Broeders in Judea / dat Petrus tot de Heydenen was gegaen?

Antw. De bekeerde uyt de Joden twiſteden met hem hier over; doch als hy haer de ganſche ſake handde verhaelt / ſoo waren ſy wel berghentoegit / Actor. 11: 18. Als ſy dit hoorden, waren ſy te vreden, ende verheerlijckten Godt. Actor. 11: 2/5.

C. Vrage. Hoe ginghet met den voort-gank van het Chriſtendom?

Antw. Die ghene de welcke verſtroyt waren door verſchyde Landtſchappen / om de vervolginge dien om Stephanus wille was ontſtaen / verkondighden Jeſum met ſodanighe yver / dat vele ghelooviga wierden; 't welck als de Broeders te Jeruſalem verſtonden / ſoo ſonden ſy Barnabam na Antiochien / die aldaer de ghelooviga ſeer verſterckte in den Heere / en maeckte dat de gelooviga Chriſtenen wierden genaemt / Actor. 11: 23. Hy vermaende haer, datſe alle met een voor-nemen des herten by den Heere bleven ſouden. Actor. 11: 19/21/24.

B. Vrage. Waren'der door oock onder de Chriſtenen eenige Propheten?

Antw. Ja het: want onder andere Propheten / quam ooch Agabus tot Antiochien / en voor-ſeyde / dat er een groote honghers-noodt ſoude komen: Soo dat de Broeders hier door bewoghen wierden / eenighe onderſtandt te ſenden aen de Gemeynten die in Judea waren / Act. 11: 27. In de ſelvighe dagen, quamen eenighe Propheten af van Jeruſalem. Act. 11: 28/29.

C. Vrage. Syn de Gemeynten ſonder andere vervolginghen ghebleven?

Antw. Neen: want Herodes vervolghde de Gemeynte / en doode Jacobum den Broeder Johannis met den ſwaerde / en ſette Petrum in de ghevangeniſſe / willende hem op het Paeſch-feeſt voor het Volck voor-brengen / Actor. 12: 1. Herodes ſloegh de handen aen ſommige van de Gemeynte. Act. 12: 2/3/5.

A. Vrage. Is Petrus ghevangen gebleven?

Antw. Neen: Maer als van de Gemeynte een ghedurighe ghebedt wierdt ghedaen voor ſijn verloſſinge / ſoo heeft Godt ſijn Engel gheſonden des nachts / die de ghevangeniſſe heeft geopent / en Petrum op ſijn voyt voeten geſtelt / Actor. 12: 8. De Engel ſeyde

Digitized by Google

tot Petrum, werpt uwen mantel om, ende volght my. Actor. 12: 6/7/9/10.

B. Vrage. Wat dede Petrus/als hy nu mas los gelaten?

Antw. Hy ginghe na het huys van Maria, de Moeder van Marcus, daer de Geloovighe hy malkanderen waren/en haer dese saken verhaelt hebbende/met last/datse haer still souden houden/verreyde hy van daer/Act. 12: 16. Sy lagen hem, ende ontfetteden haer. Act. 12: 12/17.

C. Vrage. Hoe is het Herodes gegaen?

Antw. Als Herodes na Cesareen verstocken was/van meyninge sijnde te oorlogen tegen de Tyriers en Sydoniers, soo dede hy een Oratie tot het Volck in een pracht ighe stierdt: Waer in/als hy sich op het toe-juychen van het Volck verhoovaerdighde/soo wierdt hy met Woorme geslagen/die hem doodt aten/Act. 12: 23. Van stonden aen sloegh hem een Engel des Heeren. Act. 12: 20/22.

C. Vrage. Hoe is het gegaen met het predicken van Saulus, die nu bekeert was?

Antw. Als de Heylige Geest belast hadde/datmen Barnabam en Saulum soude af-sonderen tot het werck des dienstes/soo is Saulus eyndelijck/na veel reyse ns/ook gekomen tot Salamis, alwaer Saulus de Lieden socht te bekeeren: 't welck als Elymas de Toovenaer wilde beletten/soo sloegh hem Saulus met blindtheydt; hier door wiert de Stadt-houder Sergius Paulus bewogen een Christen te worden/Act. 13: 11. Hy seyde, ghy sult blindt sijn. Act. 13: 2/3/10/12.

A. Vrage. Waer heeft Saulus, (die na dese tijdt genaemt wiert Paulus) meer gepredickt?

Antw. Hy is ook te Antiochien gekomen/alwaer hy in de Synagoge gegaen sijnde op den Sabbath, soo dede hy een lange Predicatie van Godts weldaden aen het Joodtsche Volck: insonderheydt hoe dat Godt de belofte van den Messias aen Davids geslacht/nu hadde vervult door Jesum Christum/in wien nu de salicheydt te bekomen was/Act. 13: 16. Paulus stondt op, en wenckte met de handt. Act. 13: 14/17/25/32.

B. Vrage. Hoe is dese Predicatie op-genomen by het Volck?

Antw. Vele geloofden/insonderheydt die uyt de Heydenen waren/verforchtende/dat sy na acht dagen dese lhige woorden wederom mochten hooren; maer de Joden verstieten het woordt/endes verwerkten vervolgingen tegen Paulum/en tegen de Gelooviige/Act. 13: 50. De Joden verweckten vervolgingen tegen Paulum. Act. 13: 41/42/45/48/51.

C. Vrage. Hoe hebben het Saulus en Barnabas voorts gemaeckt?

Antw. Sy sijn te Iconien gekomen/en hebben daer vele Joden en Heydenen bekeert; 't welck als de Ongelooviige onder de Joden qualick op-namen/en tegen haer een op-roer verweckten/soo dese in perijckel waren om gesteenight te sullen worden/soo sijnse

Digitized by Google

na Lyſtren gebleven/ Act. 14:1. Een groote menighte van Joden en Griecken geloofden. Act. 14:2/3/5.

C. Vrage. Wat deden ſy te Lyſtren?

Antw. Te Lyſtren maeckten ſy geſont een Man die van ſyn geboorte af mas kreupel geweeſt: het welcke de Burgeren ſoo bewoeghde/ datſe Barnabam hielden voor Jupiter, en Paulum voor Mercurius, die haer Heydenſe Afgoden waren/ en datſe haer wilden offeren; 't welck Paulus en Barnabas met groote moeyelijckheyde moſten tegen gaen/ Act. 14:18. Sy wederhielden de Schare nauwlijcks, dat ſy haer niet en offerden. Act. 14:10/13/15.

B. Vrage. Bleven de Apoſtelen in ſoo een aenſienlijck bedde by de Volck?

Antw. Neen: maer als haer eenige ongeloovige Joden quamen van Ieonien, en van Antiochien, die de Schare over-reden/ ſoo ſteenigden ſy Paulum/ en ſleepten hem ter ſtadt uyt voor doodt: Doch ſy omringhe ſynde van de Diſcipelen/ ſtondt op/ en herreps de des anderen daeghs na Derben, daer ſy veel Lieden bekeerden; en ſoo voorts herreps ende/ vermaenden ſy alle Geloovige/ datſe haer bereyden moſten/ om veel verdruckingen in het Hemelrijcke Godts in te gaen/ Act. 14:19. Sy ſteenighden Paulum. Act. 14:20/23.

A. Vrage. Syndder geen twiſtingen ontſtaen onder de Geloovige ſelve?

Antw. Ja ber: want als ſy te Antiochien wederom gekeerd waren/ ſoo quamen daer eenige bekeerde Joden/ die twiſten daeruen de Chriſtenen uyt de Heydenen beſtreden ſoude: Want oock Paulus en Barnabas na Jeruſalem tot de Apoſtelen moeſten afgeſonden/ om haer goede-binden over deſe ſake te verſtaen/ Act. 15:1/2. Daer ghelchiede geen kleyne tegenſtande en twiſtinge. Act. 15:1/3/5.

A. Vrage. Wat hebben de Apoſtelen over deſe ſake geordelt?

Antw. De Apoſtelen beſloten/ daermen de Heydenen hier mede niet ſoude belaſten; maer datſe haer ſouden onthouden van Afgoden-offer/ van bloedt/ van het verſtickte/ ende van hoererye/ Act. 15:28. Het heeft den Heyligen Geeſt ende ons goedt gedacht, u lieden ghoen meerderen laſt op te leggen. Act. 15:7/11/19/22.

C. Vrage. Syn de Diſcipulen in haer reyſen altijdts met malkanderen broederlijcken gebleven?

Antw. Neen ſy: want Paulus en Barnabas geraeckten in twiſtinge/ of men Marcus mede nemen ſoude of niet: Hoe dat ſy van malkanderen ſyn gheſcheyden/ Barnabas Marcum met hem nemende/ en Paulus nam Silas met ſich/ Actor. 15:39. Daer ontſtont dan een verbitteringe. Actor. 15:36/37/40.

C. Vrage. Hoe ginghet met de reyſe van Paulus?

Antw. Paulus quam te Derben, en te Lyſtren, en beſtreet Timotheum,

Digitized by Google

motheum, om der ſwacke Broederen wille: daer na/ als hy de Ordonnantien der Apoſteten aen de Gemeynten hadt over-gegeven/ en van meyninghe was na Aſien te reyſen/ om aldaer te predicken/ wierdt hy van den H. Geeſt belet/ ende wiert gheſonden/ door het geſichte van een Macedoniſch Man in ſijn ſlaep/ na Macedonien te gaen/ om aldaer het Euangelium te verkondigen, Act. 16:9. Van Paulo wierdt in der nacht een geſichte geſien. Act. 16:3/7/10.

B. Vrage. Wat is'er in Macedonien voor-gevallen?

Antw. Als hy ſnyden de ſtadt Philippis gheſchiet/ ſoo wierdt het herte van Lydia op een ſyndere wyſe van den Heere geopent/ ſoo dat ſy en haer huys gheloovigh ſijnde ghewordē/ ghedoopt ſijn/ Act. 16:14. De Heere opende haer het herte. Act. 16:13/15.

B. Vrage. Wat is daer meer geſchiedt?

Antw. Een ſekere Dienſtmaeghe/ die een waerſeggenden geeſt hadt/ en die haer Meeſter groote winſt toe wiesch/ volchde uyt van Paulus en Silas; Deſe Menſchen ſijn Dienſt-knechten Godts, des Alderhooghſten, die ons den wegh der zaligheydt verkondigen: 't welck als het te vele dagen duyrde/ ſoo dreef Paulus dien Geeſt uyt van haer/ Act. 16:18. Paulus was hier over te onvreden. Act. 16:16/17.

C. Vrage. Hoe ſijn Paulus en Silas hier over gevaren?

Antw. De Heeren van deſe Dienſtmaeghe/ ſiende dat haer gheſwint op-hielt/ beklaeghden de Apoſteten aen de Hooft-mannen haer op-roer/ en datſe ongeoorlofde zeden verkondighden: Waer over Paulus en Silas gegreepen ſijnde/ ſoo ſijnſe in het Ghevangen-huys geſet/ Act. 16:22. De Schare ſtondt gelamentlijck tegen haer op. Act. 16:19/21/23.

D. Vrage. Hoe is het Paulus en Silas in de gevangeniſſe gegaen?

Antw. Als ſy des nachts een Lof-ſangh ſongen/ ſoo is het Gevangen-huys door een aerdbevinge op-gheſprongen; 't welck de Sepier verneemende/ en meynende dat ſijn Gevanghene ontvlucht waeren/ wilde hy hem ſelven door-ſtieren: Doch hoorende dat Paulus en Silas daer noch waeren/ ſoo opſchte hy licht/ quam by haer/ en viel voor haer neder/ vraegende wat hy doen moſt om zalig te worden/ Act. 16:28. Paulus riep met grooter ſtemme, en doet u ſelven geen quaedt, want wy zijn alle hier. Act. 16:25/26/30.

A. Vrage. Hoe is deſe ſake voorders af-geloopen?

Antw. De Stock-meeſter ghelooviglı ghewordē ſijnde met de ſyne/ nam haer in huys/ wiesch haer wonden af/ en is met de ſyne van haer gedoopt: Des morgens ontſingh hy last om haer los te laten gaen; maer de Apoſteten meynghenden dit/ wilende dan de Overighheyde uyt ghelepdt worden/ ghelijck ghelchiedt is/ Actor. 16:39 Sy baden haer datſe uyt de ſtadt ſouden gaen. Actor. 16:31/33/36/40.

Avondt-

Ayondt-geſangh

Op de acht-ende-twintighſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 50. Godt die der Goden Heer is ſpreken ſal, &c.

1.

TEr ſelfder Godt Petro een geſichte gaf/
Soo ſondt Cornelius ſyn Boden af;
Hy ginghy met haer. Barnabas moedighk aen/
Om in Godts wegen dapper voort te gaen.
Agabus ſprack van ſware pongers-nooden.
Herodes heeft Jacobum laten dooden.

2.

Maer Petrus is voor Godts Engel verloſt.
Herodes wiert der dupte Wormen koſt.
En Paulus ſtraffte door ook Elymas/
Om dat hy Sergio tot blind'eingh was.
Hy predichte tot Jode en tot Heyden.
Voor heeft hy ſich van Joden afgeſcheyden.

3.

Hy maechte ook een kreupel Man geſont.
De Heyd'nen brachten offer: maer verſtont
Hem ſteenigh hem: hy raechte uyt die noode
Voor hadt de Chriſten Kerck het eerſt' Spinoode'.
Als Paulus elders 't woordt wilde verkondigen:
Hy wiert na Macedonien geſonden.

4.

Hy predichte op yder Sabbaths-dagh.
Als Lydia ook desen Paulum ſagh/
Sy wiert bekeert. Een waerſeggenden Geeſt
Was in een Dienſt-maeght voor Paulus beweeſt.
Hy wiert gevangen: maer de ſtrengh des Heeren
Heeft hem den Stock-waerder ook doen bekeeren.

Van

Digitized by Google

Van Paulus te Athenen, tot Felix.

De negen-ende-twintighſte Dagh.

C. Vrage. Hoe is't verders toe-gegaen met den dienſt van Paulus?

Antw. Paulus en Silas te Theſſalonica gekomen ſynde/ predichten daer Jeſum Chriſtum vele Sabbathen langh; doch als ſommige geloovigh wierden/ ſoo hebben de ongehoorſame Joden opſaer verwecht door eenige booſe Mannen/ en vielen op het huys van Jaſon aen/ waer ſy meynden dat de Apoſtelen waeren; doch het Volck wierdt door Jaſon in ſtilte ghebracht/ Act. 17:9. Sy ontfingen van Jaſon vergenoeginge. Act. 17:2/5/8.

B. Vrage. Zijn de Apoſtelen daer noch langer gebleven?

Antw. Neenſe: Maer ſy zijn des nachts na Bereen gereyſt/ en vonden daer veel beter Toe-hoorders als te Theſſalonica, Act. 17: 11. Sy ontfingen het woordt met alle toe-genegentheydt. Act. 17: 10/ 12.

A. Vrage. Vonden de Apoſtelen daer in 't eerſte hitten?

Antw. Neenſe: Maer de ongheloovighe Joden quamen van Theſſalonica/ en verwerkten oock hier oproer tegens haer/ ſoo dat Paulus genoodtſaeckt was na Athenen te vertreyſen/ Act. 17:13. De Joden beweeghden de Schare. Act. 17:14.

B. Vrage. Wat heeft Paulus te Athenen gedaen?

Antw. Terwijle hy alhaer de komſte van Silas en Timotheus verwachte/ ſoo gingh hy de ſtadt beſien/ en bevindende vele Afgoden/ wierdt ſyn geeſt ontſteken: Doch ſiende een Altaer daer op ſtondt den onbekenden Godt, nam hy gelegentheydt om van den waeren Godt/ ende van ſyn Soone Chriſtus te predicken/ Actor. 17: 17/19/23/26.

A. Vrage. Wat wruchten bede de Predicatie van Paulus te Athenen?

Antw. Sommighe hoorden hem uyt nieuwes-gierigheydt: andere namen deſe predicatie in nader bedenckinge; andere ſpotten de met hem: Doch ſommighe gheloofden/ onder welcke oock waer Dionyſius Areopagita, Act. 17:34. Sommige Mannen hingen hem aen. & 18:32.

C. Vrage. Waer na toe trock Paulus/ doe hy van Athenen vertreyſde?

Antw. Hy quam te Corinthen/ en daer vindende de bekeerde Jode Aquila, ſoo bleef hy by hem/ en onderhielde ſich ſelfs met Tenten te maken; doch ſoo/ dat hy onderruſſchen Jeſum uyt-ſtijfſt predichte/ Act. 18:1/3. Hy handelde op elcken Sabbath in de Synagoge. Act. 18:1/3.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Is Paulus hier lange gebleven?

Antw. Als hy meynde te verreyſen / belette de Joden ſoo hefelijke neghenſtandt te doen / ſoo belaſte Godt hem in de nacht / dat hy daer noch verroeven ſoude / om dat Godt daer veel Volcks hadde / dat beheert moſt worden / ſoo dat Paulus daer gebleven is een jaer en ſes maenden / Act. 18:19. De Heere ſeyde, en zijt niet bevreeſt, maer ſpreeckt, ende en ſwijght niet. Act. 18:6/8/11.

B. Vrage. Wat is dit opruchtijck hier met Paulo af-geloopen?

Antw. Als Gallio Stadt-houder was gheworden / ſoo ſtonden de Joden hefftighlijck teghen Paulum op: voor wien als Paulus verſchenen was / ſoo wilde Gallio over het ſtuck van Religie gheen oordeel geven: Soo dat Paulus alhaer noch eenighe dagen verblijvende / van ſelfs verreyſde na Epheſen, alwaer hy de gheleerde Apollos vondt / Act. 18:26. Hy overwyghde de Joden met grooten ernſt in het openbaer. Act. 18:19/24/27.

A. Vrage. Wat heeft Paulus te Epheſen gedaen?

Antw. Als hy haer eenighe Diſcipulen vondt / die van Apollos gedoopt waren; doch niet wel onder-weſen in de gaven des Heyligen Geeſts / ſoo leyde hy haer de handen op / ſoo datſe den Heyligen Geeſt ontfingen: Alſoo ſocht hy gantſche twee jaren langh dat Volck tot het Chriſtendom te bewegen / Act. 19:6. De Heylige Geeſt quam op haer. Act. 19:1/2/5.

A. Vrage. Wat wierden de predicatien van Paulus beveſtight?

Antw. Godt bede groote wonder-teyckenen door Paulum / ſoo dat ſelfs de Sieckte gheneſen wierden / alſmen maer ſijn gordel en ſijn ſweet-doeck tot haer brachte / Act. 19:11. Godt dede ongewoonlijcke krachten door de handen Pauli. Actor. 19:12.

C. Vrage. Wat is hier meer geſchiedt?

Antw. Als ſommige Joden / zijnde eyen Sonen van de Overſte Sceva, die Beſweerders waren / haer onderwonden in den name Jeſu de booſe Geeſten uyt te dryven: Soo ſprangh een beſeten Menſche haer op't lijf / en ſcheurde haer de kleederen af: waerom / dat hy Jeſum wel kende / maer haer niet: Dit gaf ſoo groote ontſteltenisſe onder het Volck / dat veele ſich bekeerden / en haer Toover-boecken openbaerlijck verbrandden / Act. 19:19. Sy verbrandeden boecken, die vijfthien duyſent ſilverlinghen waerdigh waren. Act. 19:16/18.

B. Vrage. Is'er niet noch eens byſonders voor-ghevallen entrent de Silver-ſmit Demetrius?

Antw. Ja het: want als Paulus het Volck af-maende van de Afgoden-dienſt van de Afgodinne Diana, en dat Demetrius met ſijn aenhangh / die ſilvere Tempeltens maeckten voor dat Heerdt / ſagen dat haer winſt ſoude verminderen: Soo verweckten ſy een groot oproer in de ſtadt / en Diana wiert ſeer hoogh geroemt: doch de Stadt-houder ſtilde deſen oproer ſeer voorſichtighlijck / Act. 19:32. Sy riepen, de eene dit, en de ander wat anders. Act. 19:27/34/36/40.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vrage. Waer is Paulus daer na gaen predicken?

Antw. Na dat hy verscheyde plaetsen hadde besocht / is hy te Troas gekomen / alwaer hy op den eersten dagh der weke heeft het Heylige Avondtmael gehouden met de Discipulen van die plaetse / en hebbe een langhe Predicatie die tot in den middernacht duyrde / Paulus handelde met haer, willende des anderen daeghs verreysen. Act. 20:5.

A. Vrage. Is daer onder die Predicatie niet wat besonders voorgevallen?

Antw. Ja het: Want een seker Jonghelingh / met name Eutychus, in de vensters sittende / en in slaep vallende / viel van boven neder doodt: Doch Paulus maechte hem wederom levendigh / Act. 20:9. Hy viel van de derde solderinge nederwaerts. Act. 20:12.

C. Vrage. Hoe wonderde doe Paulus voorts sijn reyse na Jerusalem?

Antw. De Mileten gekomen zijnde / ontboodt hy by hem de Oudersten van Epheſen, den welcken hy verhaelde de ghetrouwigheyd en arbeydsaemheydt van sijn dienst / in het verkondigen van alle den raedt Godts aen haer: en hoe hy met eygen handen gearbeydt hadde om sijn kost: Waer na heeft hy haer ghewaerschouwt tegen de valsche Leeraers / en belast dat voor de Ghemeynte / en voor haer selven goede sorghe souden dragen: Die ghedaen zijnde / knielden sy te samen neder / baden Godt / en scheyden met tranen van den anderen / Act. 20:38. Bedroeft zijnde, aldermeest over het woordt, dat hy geseydt hadde, dat sy sijn aengesichte niet meer sien souden. Act. 20:17/20/26/28/34.

C. Vrage. Is hem dese reyse van Jerusalem niet af-geraden?

Antw. Ja het: Want te Tyrus komende / en verstaende dat hy te Jerusalem in perijckel soude zijn / baden sy / dat hy daer niet na toe soude reysen: Doch vermerckende dat Paulus voor-ghenomen hadde sijn dienst te verbuiten / al soude hy daerom moeten sterven / soo onderwierpen sy haer den wille des Heeren / Act. 21:14. Sy seyden, den wille des Heeren geschiede.

B. Vrage. Wat heeft hy te Jerusalem gedaen / doe hy daer was gekomen?

Antw. Hy met groote blijdtschap van de Broederen ontfangen zijnde / verhaelde hoe Godt sijn dienst hadde ghezegent: Doch verstaende / dat men hem na gaf dat hy af-viel van de Wetten Mosis: Soo heeft hy op raedt der Broederen / met noch vier Mannen sijn hooft beschoren op de Joodtsche maniere / en is alsoo in den Tempel gegaen / Act. 21:24. Sy seyden, doet de onkosten met haer, op dat sy het hooft bescheren mogen. Act. 21:21/22/26.

E. Vrage. Viel dese saeke wel uyt?

Antw. Neen: want sommige Joden van Asien haer siende in den Tempel / soo beroerden sy het Volck / en namen Paulum en die Mannen ghevanghen / om dat hy voor Griecken soo sy meynden / den

Digitized by Google

den Tempel ontheyligt hadde: ja ſy meynden Paulum te dooden/ Act. 21:30. De geheele ſtadt quam in roere. Act. 21:27/28/29.

C. Vrage. Hoe is Paulus dit gevaer ontkomen?

Antw. De Overſte der Bende quamen met Soldaten aen/ en' namen Paulum in haer gewelt/ſtem ſluytende met twee ketenen/ en lieten hem na de Leger-plaetſe brengen/ want ſy konden niet hooren wat dattmen tot laſte van Paulus hadde/Act. 21:34. Onder de Schare, riep de eene dit, en de ander wat anders. Act. 21:31/32.

B. Vrage. Liet Paulus dit ſoo ſtilſwygende voor by gaen?

Antw. Neen hy: Want als hy dan de Hooft-mannen wiert aengeſien voor een ſeker Egyptenaer die het Hooft was van dat dupſent Moordenaren: en als hy uyt hem verſtonden dat hy die niet en was/ maer dat hy een Joodſch Man was/ ſoo heeft hy/ op de trappen ſtaende/ ſyn verantwoordigingbe gedaen/ verhalende ſyn eerſte leven; daer na ſyn bekeeringe/ en hoe hy in den Tempel een geſichte geſien hadt/ waer door hem belaſt wierde Jeſus Chriſtum te predichen tot de Heydenen/Act. 22:18. De Heere ſeyde tot my, ſpoedt u, ende gaet in der haeſte uyt Jeruſalem, want ſy en ſullen u ghetuygeniſſe van my niet aen-nemen. Act. 21:38/39. Act. 22:1/4/7/14.

C. Vrage. Wat uyt-komſt hadt deſe ſyne ver antwoordinge?

Antw. De Joden/ verſt een yder eyghen hem in ſtilheyde gevoort hebbende/ſyn wederom opgeeyſcht gewoorden/ roepende/ dat Paulus ommeerdigh was langer te leven: Waer op de Overſte Paulum meynden te geeſſelen; doch verſtaende/ dat hy een Burger van Romen was/ſoo lieten ſy hem by/ van geeſſelinge/maer ontboden den Joodſchen Raedt/ en ſtelden Paulum voor haer/ Act. 22:22. Sy riepen, wegh van der aerden met ſulck eenen. Act. 22:23/ 26/29/30.

C. Vrage. Hoe ginghet Paulo met den Joodſchen Raedt?

Antw. Als Paulus ſich beriep op ſyn goede Conſcientie/ ſoo wierdt hy door laſt van Ananias de Hooge-prieſter/ geſlagen/ den welcken hy ſcherpelyck beſtraeft: Daer na ſpreeckende van de opſtandinge uyt den dooden/ wierden de Sadduceen en Phariſeen uyt der maniaenderen twiſtigh over deſen Geloofs-artikel; en by dit voor-val waeren de Phariſeen de oorſake/ dat Paulus onſchuldigh wierdt verklaert van haer/Act. 23:9. Wy en vinden geen quaedt in deſen menſche. Act. 23:1/3/8.

B. Vrage. Ginghy Paulus doe wy heren?

Antw. Neen hy: Maer als de Hooft-mannen hem wederom in de gevangeniſſe ſtelden/ ſoo verbonden ſich verſcheyde Mannen/ met een verbloetmingbe/ van niet eer te ſullen eten/ dan na dat Paulum ſouden ghedoodt hebben/ als hy best anderen dachte tot de Over-prieſters ſoude ghelepdt worden/ onder ſchijn dan noch meerder voor haer onderſoeht te ſullen worden/ Actor. 23:14. Sy ſeyden tot de Over-prieſters, wy hebben ons ſelven met een ver-

vloe-

Digitized by Google

vloeckinghe vervloeckt. Actor. 23: 12/13.

Vrage. Is Paulus van de Joden om-gebracht?

Antw. Neen jae: Want ghelijck de Heere des nachts hem hadt verſtercht/ door een voorſeggingе/ dat hy ooch te Romen van hem ſoude gerucht/ ſoo beſtiert de Heere de ſake alſoo/ dat het Soontje van Pauli Suſter deſe t'ſamen-ſweringe hadt ghehoort/ die het aen Paulo behendt maeckte: Paulus ſondt dit Soontje aen de Hooft-man om dit te openbaren/ de welcke twee hondert Soldaten en ſeventigh Ruyters liet gereet maken/ en ghebiedt haer Dat ſe Paulum veyligh-lijck ſouden over-brengen na Ceſareen tot den Stadt-houder Felix, 't welck ooch alſoo is ghe ſchiedt/ Actor. 23: 33. Sy hebben Paulum voor hem ghetelt. Actor. 23: 16/17/ 21/23/34.

Avondt-geſangh

Op de negen-ende-twintigſte Dagh vande Maendt.

Stemme: Pſalm 2. Waerom raeſt dat volck met ſulcken hooghmoedt, &c.

1.

De Jode woedt: Jaſon ſtelt haer te weer.
Paulus onderricht: hy predickt t' Atheners
Tegen Afgoden-dienſt: hy repſt weer heen
Met minder vruchte/ dan in ſijn dienſt voorheen.
Hy won by Aquila ſijn bedoodt met wercken.
Gevangen/ laet hem Gallio weer gaen.
Hy ſticht t' Epheſen een der beſte Kercken.
Ahijn Godtdi wiert den krancken aengedaen.

2.

Een boose Geeſt ſprongh ſeven Man op 't lijf/
Die Jeſus naem in haer beſweringh voerden.
Hy ſtraft Diana's Afgoditch bedrijf:
Demetrius hiermm het volck beroerde.
Hy hielde te Troas 't Avondtmael des Heeren:
Hy predickte; Eutychus wiert ſlapend' neer.
Hy wreckt' hem op. Hy quam d'Epheſers leeren
Haer waeche tegen d'aenſtaende Heeren's leer.

3.

Hy quam met and're te Jeruſalem
Een Tempel in: hy wiert verſtoort gegreepen/
Als Moordders-hooft: De Stadt-hooght hoort deſe ſtem/

Digitized by Google

En maeckt gereedt de pijnigende repen.
Hy kreegh/door laſt van Ananias/ſlagen.
De Joden ſwoeren t' ſamen tot ſijn doodt.
Sijn Suſters Soon ontdeckte deſe lagen.
Soo raeckte Paulus wijt uyt deſe noodt.

Van de Stadt-houder Felix, tot Johannes in Patmos.

De dertighſte Dagh.

E. Vrage. Hoe is't Paulo voor den Stadt-houder Felix gegaen?
Antw. Als Felix de Beſchuldigers van Paulus verwachtede / ſeer hy hem hoorde / ſoo is Ananias de Hoogt-prieſter met de Ouderlingen verſchenen/met haer hebbende Tertullum een Advocaet: ende alſoo begonden ſy Paulum te beſchuldighen/ dat hy een peſte waes/en een Oproer-maker/ die de ſecte der Nazarenen meeſt voorſtont / en den Tempel hadde gheſocht te ontheyligen; 't welck ooch het gemeyne Volck ſeyde alſoo te weſen/ waer op Paulus ſich verantwoordde door belydenisſe van ſijn Geloof en Godts dienſt / Act. 24:5. Sy ſeyden, wy hebben deſen Man bevonden te zijn een peſte. Act. 24:1/2/3/8.

A. Vrage. Is Paulus op deſe beſchuldiginge veroordeelt?
Antw. Neen / want de Stadt-houder Felix ſtelde de ſake uyt / tot dat de Hooft-man Claudius Lyſias, die Paulum hadt doen gevangen ſetten ooch ſoude ghekomen zijn: Ondertuſſchen belaſt hy/ dat men Paulo verlichtinge ghelven ſoude in ſijn ghevangentiſſe / en dattmen niemand ſoude verhinderen hem aen te ſpreken/Act. 23:24. Hy beval dat Paulus ſoude verlichtinge hebben. Act. 24:22.

B. Vrage. Hoe heeft Felix voorders met Paulo gehandelt?
Antw. Hy ontboodt hem ſomtijdes om met hem te ſpreken/ hoperende eenigh los-geldt van Paulo te ſullen ontfangen: Ooch als Paulus begon met hem te ſpreken van verhuyzerdigheyt/van matigheydt/en van het laetſte Oordeel/ ſoo wierdt Felix ſeer ontſtelt/ ende ſondt Paulum van hem/Act. 24:25. Felix wierdt ſeer bevreeſt. Act. 24:24/26.

C. Vrage. Heeft Felix het voornis gheweſen over de ſake van Paulus?
Antw. Neen hy: maer Felix laetende Paulum in de gevangentiſſe blyven / ten wel-ghevalle van de Joden; ſoo is na hem Feſtus de Stadt-houder in ſijn plaetſe ghekomen: Eenighe van de Joden verſochten dat Paulus na Jeruſalem ſoude ghevoert worden / op datſe hem op den wegh ſouden mogen ontmoeten / ſoo heeft Feſtus dat

Digitized by Google

niet toegestaen/maer heeft gemilt dat sijn Beschuldigers voor hem te Cesareen souden komen: alwaer als de Joden Paulum bitterlijck beschuldigden/ en als Paulus sagh/ dat Festus genegen was hem na Jerusalem te senden/ soo berief sigh Paulus op den Keyser te Romen, Act. 25:10. Paulus seyde, ick stae voor den Rechter-stoel des Keysers. Act. 24:27. Act. 25:3/7/11.

A. Vrage. Ist Paulus dan na den Keyser gesonden?

Antw. Ja: Maer al-vorens is hy gehoort van den Koninghy Agrippa, die met sijn Vrou te Cesareen was gekomen: Den welcken als Festus de saeke van den gheboangen Paulus hadt verhaelt/ met verclaringhe dat hy in Paulo niets ghevonden hadt/ 't welck des doodts waerdigh was/ soo is Paulus voor Agrippa gehoort/ Act. 25:25. Festus seyde, ick heb bevonden dat hy niets gedaen heeft dat des doodts waerdigh was. Act. 25:14/19/27.

B. Vrage. Hoe droegh sich Paulus voor den Koninghy Agrippa?

Antw. Paulus hebe een verantwoordinghe tegen sijn Beschuldigers: hy verhaelde hoe hy voor sijn bekeerings hadde geleeft: hoe hy bekeert was geworden/ en tot het Apostel-ampt geroepen: ende wat hy geleert/ ghedaen/ ende gheleden hadde/ na sijn bekeeringhe/ Act. 26:6. Nu stae ick, ende worde geoordeelt over de hope der belofte, die van Godt tot de Vaderen geschiedt is. Act. 26:1/3/10/18/22.

C. Vrage. Wat oorsaeck hadde deze sijne verantwoordinge?

Antw. Als hy van de opstandinge der dooden sprack/ soo seyde Festus tot hem/ Ghy raeft Paule: maer Agrippa wierdt hy te bewogen om een Christen te worden: en als Paulus wenschte/ dat sy ghelyck een Christen mochte worden/ soo hebben sy geoordeelt dat Paulus konde los gelaten worden/ indien hy sich op den Keyser niet en hadde beroepen/ Act. 26:31. Sy seyden tot malkanderen, desen menschе en doet niet des doodts, ofte der banden waerdigh. Act. 26:24/32.

C. Vrage. Hoe ist Paulus na Romen gesonden?

Antw. De Hooft-man Julius repste met Paulo en met andere Gheangene over de Zee na Romen: En ghekomen zijnde een eens plaetse genaemt Schoone Havens, riedt Paulus dat men daer verblyben soude/ tot dat de Winter mat over was/ op dat men niet in gevaer quame op de Zee: Doch de Hooft-man wilde/ op den raedt van den Stier-man en van den Schipper/ dat men voort soude varen/ Act. 27:10. Paulus seyde, Mannen, ick sie dat de vaert geschieden sal met hinder en met groote schade. Act. 27:1/3/9.

B. Vrage. Is dit na de voorseggingе van Paulus geschiedt?

Antw. Ja het: want als sy voort-by het Eylandt Creta voeren/ ontstont'er een groote storm-winde/ soo datse ghenoodsaeckt waren de ladinghe buyten boort te werpen/ Act. 27:15. Sy gaven het op, ende dreven henen. Act. 27:12/14/17/18.

Digitized by Google

B. Vrage. Hoe is 't af-geloopen met deſen ſtorm op Zee?

Antw. Paulus verſekert zijnde door een Godtlijcke openbaringhe / maechte het Scheeps-volck bekendt / dat 'er niemandt ſoude verghaen / maer dat alleenlijck het Schip ſoude blijven: Doch als het Schip nu op ſijn Anckers lagh / ſoo wilden de Boots-geſellen met de Boot daer uyt vluchten / 't welck Paulus verhinderde: Waer na ſtrande het Schip / en als de Soldaren de Ghevanghene wilden dooden / ſoo wierdenſe om Pauli wille / van de Hooft-mannen belet: 't Schip dan brekende / ſoo ghenaeckten ſy alle door ſwemmen / en plancken / behouden aen landt / Act. 27: 44. 't Geſchiede dat ſy alle behouden aen landt ghekomen zijn. Act. 27: 28/34/41/43.

A. Vrage. Wat weder-voer haer als ſy nu aen landt gekomen waren?

Antw. De Inwoonders van dit Eylandt / 't welck Melite genaemt was / hier ſtrande barſte Barbaren waren / beweſen haer een onghemeene vrientlijckheydt; want ſy vercoelden haer een groot vyer / dewijle het koud / en regenachtigh weder was / Act. 28: 2. Sy namen ons alle in. Act. 28: 1/5.

A. Vrage. Is 'er niet wat wonders geſchiedt by dat vyer?

Antw. Ja het: want als Paulus een deel cpſen ghearpt hadde om op het vyer te werpen / ſoo quam daer uyt een Adder aen ſijn handt hanghen / waer uyt de Barbaren ongheraden dat by een godloos Menſche moſte weſen / dewijle de waraeckе hem ook op het landt vervolghde: Doch als ſy ſagen dat hy niet en ſtorf / maer dat hy den Adder ontveerdt zijnde in het vyer van ſijn handt af-ſchuddede / ſoo hielden ſy hem voor een Godt, Act. 28: 5. Hy ſchuddede het beeſt af in het vyer. Act. 28: 3/4/6.

B. Vrage. Wrde Paulus niet noch een wonder-werck in dat Eylandt?

Antw. Ja hy: want als hy van eenen Publius die daer op ſijn Landt-hove was / vrientlijck was ontfangen; ſoo genas hy ſijn Vader van de koortſe / en van den rooden-loop: alſoo ghenas hy ooch vele andere kranckheyden / ſoo dat de Inwoonderen haer alle eere aen deden / ende voor-ſaghen haer op de reyſe van alle noodtdruften / Act. 28: 10. Sy beſchelden ons 't gene van nooden was. Act. 28: 7/8/9.

C. Vrage. Is dan Paulus eyndelijck te Romen behouden ghekomen?

Antw. Ja hy: want na dat ſe verſchepde plaetſen hadden beſocht met een ander Schip / darſe huyſden / en darſe te Puteolen ſeven dagen ghebleven waren / om darſe eenige Broeders vonden / ſoo zijnſe voorts te Romen aen-ghekomen / waer over Paulus Godt danckte / en een moedt greep / Act. 28: 14. Alſoo gingen wy na Romen. Act. 28: 13/15.

A. Vrage. Hoe is 't Paulo te Romen verſtoort gegaen?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Als de andere Ghevanghens aen den Overſten van het Legher wierden over-ghegeven/ ſoo wierdt Paulo vergunt op ſijn ſelven te wonen met een krijghs-knecht die hem bewaerde/ Act. 28:16. Een Krijghs-knecht bewaerde hem.

C. Vrage. Heeft Paulus te Romen niet gheprzedickt?

Antw. Ja wy: want hy ontboodt de Joden/ en verhaelde haer/ waeromb hy haer gevangen was gheſonden/ en om waer redenen hy ſich op den Keyſer hadt moeten beroepen: waer op als de Joden antwoorden/ datſe van deſe dingen niets en hadden gehoort/ maer datſe begeerigh waren ſijn ghevoelen te verſtaen/ ſoo ſtelde hy haer eenen ſekeren dagh/ en doe was hy by ſich van 's moggens tot 's avondts toe/ om het gheloove van Jeſus Chriſtus te predicken/ Act. 28:23. Hy pooghde haer te bewegen tot het geloove Jeſu.

B. Vrage. Wat vruchт hadt deſe Predicatie?

Antw. De Joden wierden on-eens onder malkanderen/ ſommige ghelooftden/ en andere niet/ en alſoo gingen ſy in twiſtinghe wegh: het welcke als Paulus vernam/ ſoo voorſeyde hy haer uyt de propheтie van Jeſaias, haere verhardinge: En maeckte haer bekendt dat de Heydenen in haer plaetſe ſouden ghecroepen worden/ Act. 28:28. Hy ſeyde, dit zy u bekendt, dat de zaligheydt Godts den Heydenen gheſonden is, ende deſelve ſullen hooren. Act. 28: 24/25/29.

C. Vrage. Heeft Paulus niet anders te Romen ghedaen/ als deſe Predicatie?

Antw. Ja wy/ want dewyle hy daer twee jaren was/ en wy-heydt hadde om te ſpreken/ ſoo predichte hy tot allen die tot hem quamen het Koninghrijcke Godts/ en hy heeft 't ze wel betreet: oock heeft hy verſcheyde Brieven geſchreven in ſijn gevangeniſſe/ en heeft de ſelvige aen verſcheyde Gemeynten af-gheſonden/ Act. 28:31. Hy predickte het Koninghrijcke Godts. Act. 28:30.

C. Vrage. Hoe is 't met Pauli gevangeniſſe gegaen?

Antw. Gelijck hy in ſijn bedieninge veel tegenſtandt/ ſmaedt/ en verlieſen hadt uyt-geſtaen: Even alſeer van de Heydenen/ maer inſonderheydt van de Joden; ſoo is hy oock eyndelijck voor den Keyſer te Romen beſchuldight/ doch hy verantwoordde ſich/ niet tegenſtaende dat hy van alle de Broederen verlaten wierdt; nochtans is hy eyndelijck van den Keyſer ter doodt verweſen/ en is alſoo nu een oudt ſtaen ghewordeu ſynde/ ghedoodt voor de waerheydt van het Evangelium/ ghelijck hy dit voorſeyde hadde/ 2. Tim. 4:6. Ick worde tot een danck-offer geoffert, ende de tijdt myner ontbindinge is aenſtaende. Philem. ℣. 9. 2. Cor. 12:7/9. 2. Tim. 4:16.

Digitized by Google

Avondt-geſangh

Op de dertighſte Dagh van de Maendt.

Stemme: Pſalm 103. Mijn ziele wilt den Heer met Lof-ſangh preyſen, &c.

1.

PAulus wiert ſtraxt na Felix toe-geſonden:
Hem volghden met Tertullus/laſter-monden:
Waer Felix gaf ſijn handen lichtenis/
Bevreeſt voor Paulus voorden: na ſijn ſtappen
Soo hier hem Feſtus voor: Agrippa leyden:
Daer gaf hy van ſijn leven/ tuygenis.

2.

AGrippa wiert bevreeſt voor Pauli woorden
Hy wouw' hem wel ontbinden van de boorden:
Maer Paulus moſt doch voor den Keyſer ſtaen
Hy wiert geſchreept te varen voort na Romen.
Doe is een ſtorm-wint ſchielijck op-gekomen.
Die 't Schip braeck: maer het volck is niet vergaen.

3.

Als 't volck nu al te ſamen waes te Lande/
Van hould' verſtijft/in Malta's dorre ſtranden;
De Barbaren ontſtaken ſtraxt een vyer.
Een Adder die de Paulum gantſch niet vreeſen.
Doe heeft hy Publium van ſiecht' geneſen/
Daer na ſoo reyſden ſy weer voort van hier.

4.

TE Romen quam deſe ſtuckelende Keyſer/
Hy wiert gebracht in 't Richt-huys van den Keyſer.
Hy bleef geboeyt: doch by ſijn eygen haert.
Hy onderwees die valſche Godes dienſt bedreven.
Hy heeft van dien veel Brieven oock geſchreven.
Sijn leven wiert ge-eyndight voor het ſwaert.

Van

Van Johannes in Patmos, tot het eynde der Schrifture.

De een-ende-dertighſte Dagh.

D. Vrage. Hoe is 't met de andere Apoſtelen gegaen?

Antw. Ja dat ſy haer dienſt verwulit hadden / ſoo zijnſe mede gheboodt om des Euangeliums wille: allereerſt Johannes die de laetſte is geweeſt / en ſijn ergen boodt gheſtorven / nochtans alſoo / dat hy mede gebangen is geweeſt / Apoc. 1:9. Ick was in het eylandt Patmos om het woordt Godts.

C. Vrage. Wat is gheſchiedt / terwijle Johannes daer ghebangen was?

Antw. Hy ghecaerdte op den dagh des Heeren in een vertreckinge van ſinnen / ende hy ſagh een groot ghetuchte / namelijck / hy ſagh den Heere Jeſum / wandelende in het midden van ſeven goude kandelaren / en in een ſeer herrlijcke vertooninghe / Apoc. 1: 13. Hy was bekleedt met een langh wit kleedt tot de voeten toe. Apoc. 1: 14/15/16.

C. Vrage. Waer toe diende dat geſichte?

Antw. De Heere Jeſus / ghenuchte hebbende / dat hy was de eerſte; en de laetſte, ſoo gaf hy laſt aen Johannes dat hy ſoude ſchrijven / 't gheen hy hoorde / en 't ghene hy ſagh; en dat hy deſe Brieven ſenden ſoude aen de ſeven Ghemeynten van Aſien / Apoc. 1:19. Schrijft 't gene ghy geſien hebt, en 't gene is, en 't gene ghe-ſchieden ſal na deſen. Apoc. 1:20.

B. Vrage. Wat hebt de Heere ſchrijven aen de Ghemeynte van Epheſen?

Antw. Dat hy de voorghouddighheydt van de Opſienders prees in het teghen-ſtaen van de quade: Maer datſe ſchuldigh ſtonden aen af-wijckinge van haer eerſte liefde / waer tegen hy haer waerſchouwt / met beloofte van den boom des levens / indien ſy de eerſte werecken wederom deden / en overwonnen / Apoc. 2: 4. Ick hebbe tegen u, dat ghy uwe eerſte liefde verlaten hebt. Apoc. 2: 1/2/3/7.

A. Vrage. Wat hebt de Heere ſchrijven aen de Ghemeynte van Smyrnen?

Antw. Hy prijſt haer over verſcheyde deughden van lijdt-saemheydt en andere; hy waerſchouwt haer teghen de aenſlaende verdruckinghen / en beloofte den Overwinner de Kroone des levens / Apoc. 2: 11. Die overwint, en ſal van de tweede doodt niet beſchadight worden. Apoc. 2:9/10.

Digitized by Google

C. Vrage. Wat moſt Johannes ſchrijven aen de Ghemeynte van Pergamo?

Antw. De Heere prijſt haer over hare ſtandvaſtighejdt in de verdruckingen; maer beſtraft haer dat ſe de leere der Nicaloiten en Balaams niet tegen-ſtonden: Doch hy belooft den Overwinners het verborgen Manna, en den witten Steur-ſteen / Apoc. 2:17. Die overwint, ick ſal hem gheven te eten het Manna dat verborghen is. Apoc. 2:13/14/16.

B. Vrage. Wat ſchreef Johannes aen de Ghemeynte van Thyatiren?

Antw. Dat de Heere haer prees over hare liefde-bronſt/geloove/ lijdſaemheydt / en andere goede wercken: Maer dat hy haer beſtrafte / om dat ſe de Hoere Jezabel lieten leeren / den welcken de Heere haer oozdeel dreyght: Maer de Heere belooft aen die haer wachteden / dat ſe macht ſullen hebben over de Heydenen / Apoc. 2: 19. Ick weet dat uwe laetſte wercken meer zijn als de eerſte. Apoc. 2:20/21/26.

B. Vrage. Wat ſchreef Johannes aen de Ghemeynte van Sardis?

Antw. Hy vermaendt haer tot meerder waekerheydt en zorghvuldigheydt; Of dat hy anderſins ſeer onverwacht ten Oozdeel over haer ſoude komen: Doch hy belooft aen alle die haer kleederen niet beſmet hadden / dat haer namen uyt het Boeck des Levens niet ſouden werden uyt-ghedaen / Apoc. 2: 5. Ick ſal ſynen naem belyden voor mynen Vader. Apoc. 3:1/3.

A. Vrage. Wat derde de Heere ſchrijven aen de Ghemeynte van Philadelphia?

Antw. Hy prijſt haer over hare ſtandvaſtighejdt / en belooft / datſe bewaerdt ſullen worden in de uyre der verdruckinghe/en datſe Pilaren in den Hemel ſullen zijn/Apoc. 3:12. Ick ſal op hem ſchryven den naem mynes Godts. Apoc. 3:8/9.

B. Vrage. Wat ſchreef Johannes eyndelijck aen de Ghemeynte van Laodicea?

Antw. Dat de Heere beſtrafte ſiherpelijck haer lauwheydt / en haer ydele roem op een ingebeelden geeſtelijcken rijckdom: hy beliaſt haer dat ſy van Jeſus moſten koopen het reehte Goudt/ en de rechte Oogen-ſalve: hy waerſchouwt haer dat hy noch een hoer deure klopte: Ende dat die hem noch wilden in-laten / met hem Avondmael ſouden houden / Apoc. 3: 21. Die overwint, ick ſal hem geven met my te ſitten in mynen Throon. Apoc. 3:15/17/18.

C. Vrage. Wat geſichten heeft Johannes geſien?

Antw. Johannes op-ghemerckt zijnde om den openen Hemel te ſien: Soo ſagh hy Godt in ſijn Majeſteyt / dien de vier-en-twintigh Ouderlingheu / en de vier Dieren groote eere toe ſongen; en daer na ſagh hy Jeſum Chriſtum die ooek ſeer wiert verheerlijckt van de Heylige / Apoc. 4:8. Sy ſongen, heyligh, heyligh, heyligh, is Godt. Apoc. 4:2/3/11. Apoc. 5:5/8/9/13.

Vrage.

Digitized by Google

C. Vraghe. Wat geſichte volghde hier op?

Antw. Doen het openen van ſeven Zeghelen van een Boeck / wierden hem vertoont vele ellenden/die de Werelt ſouden overkomen: als/moordt/honger/peſte/aerdbevinge/ &c. Apoc.6:8. Ick ſagh een veel Paerdt, en die daer op ſat, ſijn naem was de doodt. Apoc.6:4/5/12/14. Apoc.8:5/6.

B. Vraghe. Souden deſe Quaden ooch de Wyonne verderven?

Antw. Neen: daertoen wierden Johanni vertoont / een getal van hondert vier-en-veertigh duyſent zalige Jodeit / en een oneindt getal van zalige Heydenen/dewelcke Godt toofden om dat ſy haer ſuo ghemadighlijck hadt bewaert / Apoc.7:10. Sy riepen met groote ſtemme, de zaligheydt zy onſen Gode, die op den Throon ſit, ende den Lamme. Apoc.7:3 4/12/15.

B. Vraghe. Wat ſagh Johannes noch al meer?

Antw. Hem wierden Engheien vertoondt/ de welcke als ſy haſtenden: Soo quamen nieuwe ellenden over de Werelt / Apoc. 8:13. Een Engel riep, wee, wee, wee, den genen die op de aerde wonen. Apoc.8:8/12. Apoc.9/3/9/19.

C. Vraghe. Weeſt Johannes ghecn bpſondere ghebſichten geſien over de ſtercke Chriſti?

Antw. Ja ſy: Want hy ſagh/ hoe de Dienſtknechten des Heeren ſouden ſtrijden/ en hoe dat de Heere twee bpſondere Mannen ſoude upt-ſenden / als twee voorneme getuygen van ſijn Evangelium/ om ſijn Vyanden te plagen/ Apoc. 11:6. Sy hebben macht de aerde te ſlaen met allerley plage. Apoc.11:1/3

A. Vraghe. Hoe ſoude het met die twee Getuygen afloopen?

Antw. Daer quam een Beeſt op upt den af-grondt / 't welck deſe twee Getuygen doode: Waer over de Menſchen ſeer blijde waren / om datſe door de Leere van deſe twee Propheten ghepynight wierden: Doch daer na ſagh Johannes deſe twee Getuygen in den Hemel/ Apoc. 11:12. Sy voeren op na den Hemel. Apoc.11: 8/9/10.

C. Vraghe. Wat volghde hier op?

Antw. Op het baſuynen van den ſeventſten Engel/ſagh Johannes/ dat de Koningrijcken der Werelt des Heeren en ſijnes Chriſti getwoghen waeren: Waer over de Heylige in den Hemel heerlijcke Lof-ſangen ſongen/ Apoc.11:17. Sy ſeyden, wy dancken u Heere Godt Almachtigh. Apoc.11:15/18.

B. Vraghe. Wat geſichte wierd Johannes na deſen vertoont?

Antw. Op ſagh een Vyouw die een kindeken baerde/ de welcke van een coude Draeck vervolght wierdt / ſoo datſe in de Woeſtyne vluchten moſte: Waer door wierdt af-gebeeldt/ dat Godts Kercke veel en ſware vervolgingen ſoude moeten upt-ſtaen / Apoc.12:17. De Draeck vergrimde op de Vrouwe, ende ginghen henen om krijgh te voeren tegen de overighe van haer zaedt, die de ghehoden Godts bewaren. Apoc.12:3/6/13.

Digitized by Google

B. Vrage. Wat geſchiet heeft Johannes na deſen geſchaet?

Antw. Hy ſagh uyt de Zee op-komen een Beeſt hebbende ſeven hoofden/en thien hoornen: Waer door wiert af-geboelt het Heydenſchap van Romen/'t welcke Godts Kercke ſeer ſoude vervolgen: Voort na ſagh hy een ander Beeſt uyt de aerde op-komen/'t welck twee hoornen hadde als Lams-hoornen/ waer door den Antichriſt wiert af-geboelt/ die Godts Kercke veel quaets ſoude doen/ Apoc. 13: 14. Het verleydt de ghene die op der aerde wonen. Apoc. 13: 3/3/7/11.

C. Vrage. Wat is op dit geſchiet gevolghe?

Antw. Den Apoſtel ſagh Jeſum Chriſtum ſtaen als een Lam op den Bergh Zion/ met hondert vier-en-veertigh duyſent Ghetecckende by hem: Waer op volghde een vertroostinge van het ewighe Euangelium/ en veel Lof-ſangen over de voorſeggingh van den val van Babel/ en van de ſtraffen voor alle die het Beeſt den Antichriſt ſouden volgen: Voort na wierden Engelen geſonden met Teyſens in de handen om af te maeyen; alles tot af-beeldinge van de Godtheden die de Heere over de Ongeloovighe ſenden ſoude/ Apoc. 14: 1. Het Lam ſtondt op den bergh Zion. Apoc. 14: 2/7/9/16.

C. Vrage. Hadden de geſchiet der plagen noch geen eynde?

Antw. Neen/ maer Johannes ſagh noch ſeven Engelen die de laetſte plagen hadden; en een glasen Zee/ daer de Overwinners van het Beeſt by-lagh op ſtonden/met Lof-ſangen in haer mondt: Waer na quamen die ſeven Engheten uyt den Tempel/ en goten haer Wraeck-phiolen uyt over de aerde/- inſonderheydt ook over het Beeſt/en tot ondergangh van het groote Babylon/ Apoc. 15: 1. Seven Engheten hadden de leven laetſte plagen. Apoc. 15: 2/4/8. Apoc. 16: 19.

B. Vrage. Hoe wierdt aen Johannes den Antichriſt nochmaels vertoont?

Antw. Hy ſagh in een Woeſtyne de groote Hoere van Babylon/ ſittende op een root Beeſt/ dat ſeven hoofden/ en thien hoornen hadde/ maer door Koninghen wierden verſlaen die van het Lam ſouden overwonnen worden/ Apoc. 17: 4. De Vrouwe was bekleedt met purper en ſcharlaken. Apoc. 17: 2/8/14/18.

C. Vrage. Wat ſagh Johannes de val van het groote Babylon?

Antw. Hy hoorde een ſtemme die deſen val voor ſeyde/ maer over de Wrake vermaende wierden uyt Babel te gaen: Voort na wierdt ghetoont/ hoe droevigh alle Koninghen en Koop-lieden ſouden zijn over deſen val; en hoe blijde dat de Wrake ſouden zijn: En tot nader verſterckinge van deſe voorſeggingh/ ſoo wiert een Engel een grooten ſteen in de Zee/ Apoc. 18: 2. Sy is gevallen, ſy is gevallen, de groote Babylon. Apoc. 18: 3/9/17/21.

A. Vrage. Wat geſchiet volghde hier op?

Antw. Johannes ſagh groote blijdſchap onder de Heylige over deſen

Digitized by Google

deſen bal / en over de aenſtaende Duyſtoft des Lams : Daer op ſagh hy een verſchrickelijck Ruyter op een wit Paert / die de Sonne Godes was : Die de perſſe tradt van Godes toorn ; de welcke een groote ſlachtinghe maeckte over ſyne Vyanden. Daer na ſagh hy dat het Beeſt en de valſche Propheet in den Poel wierden geworpen / Apoc. 19 : 20. Het Beeſt wierdt gegrepen. Apoc. 19 : 2/ 5/ 8/ 13/ 17.

B. Vrage. Wat geſchieden ſagh Johannes over de heylighe Martelaren/die van het Beeſt gedoodt waren ?

Antw. Hy ſagh een Enghel die den Duyvel voor duyſent jaren vaſt bonde ; en die Martelaren ſach hy op Throonen ſitten : doch daer na wierdt de Satanas ontbonden / en verleydde verbolginge tegen de Vyanden voor Gog en Magog : Doch het vyer verſlondſe ; en de Duyvel wierdt in den afgrondt geworpen : Daer op volghde een nieuwen Throon / daer eenen op ſat voor wie Hemel en Aerde vervloden / en voor wie alle Menſchen een Oordeel verſcheenen/ Apoc. 20:12. Ick ſagh de doode kleyn en groot, ſtaende voor Godt. Apoc. 20/3/4/8/13/15.

C. Vrage. Wat voor een gheſichte volghde hier op ?

Antw. Johannes ſach een nieuwen Hemel / ende een nieuwe Aerde/ met het nieuwe Jeruſalem, verciert als Chriſti Bruyde/ en in een ſeer heerlicken ſtandt / waer in dat gheen onreyne machten komen/Apoc.21:3. Ick Johannes ſagh de heylighe Stadt, het nieuw Jeruſalem, neder-dalende van Godt uyt den hemel. Apoc.21:6/16/ 21/27.

B. Vrage. Hoe zijn deſe openbaringen / en deſe geſichten beſloten ?

Antw. Johannes ſach een groote Menichte met Palmen des Levens / op meſſelaers Oever de Boom des Levens ſtondt : daer hy ſagh van de heerlickheydt van de Inwoonders van het nieuwe Jeruſalem/ met laſt / dat hy deſe gheſichten ſoude verzeghelen / alhoe-wel ſommighe deſelvighe ſouden miſbruycken tot haer ſwaerder Oordeel : Waer op Johannes hoorende dat de Heere ſeyde ; Ick kome haeſtelijck, ſoo antwoordt de Apoſtel Johannes met groote begeerte / Apoc.22 : 20. Ja komt Heere Jeſu. Apoc. 22 : 2/ 3/ 5/ 18.

A. Vrage. Hoe wordden de Geſchiedeniſſen der heylighe Schrifture beſloten ?

Antw. Met deſen woenſch (die ick met Johannes aen allen die deſe bladeren ſullen leſen en ghebruycken / ooch hertelijck toe-woenſche) Apoc. 22 : 21. De ghenade onſes Heeren Jeſu Chriſti zy met u allen.

AMEN.

Digitized by Google

Avondt-gesangh

Op de een-ende-dertighste Dagh van de Maendt.

Stemme: Psalm 16. Bewaert my Heer, want doch mijn toevlucht, &c.

1.

DE laetste der Apostelen die sagh
In Pathmos veel wonderlijcke geschiên
Van 't geen geschieden soud' / op Christi dagh/
Op dat hy ons hier van soud' onderrichten.
Hy schreef uyt Christi naem aen vele Kercken/
Om haer in 't Christendom meer te verstercken.

2.

Hy sagh sijn Jesus in een heyligh kleedt
Hy sagh de Ouderlingen en de Vieren.
Hy sagh hem die het Seraf-boeck open deedt'.
Voor hoorde hy Basuynen schrick'lijck rieren
Met ah! en wee! doe sagh hy twee Getuygen
Om 't godtloos volck van sond' te overtuygen.

3.

Een Beest doodt' dese Mannen; Christi Rijck
Wiert doe gesien. De Werck-bruyn wiert bestreden:
Hy sturte; het hoofdigh Beest quam pestijlijck
Voor hooghen ander veelght met lam're leden:
't Was d' Antichrist: Voor sagh hy ook de Hoere/
Waer al de werelt sigh van lier verboere.

4.

Voor sagh hy Babels val: en hoe het Lam
Sijn Bruyloft-feest herrepte boven 't duysent:
En hoe der Bloedt-getuygen-schaere quam
Verheerlijckt by het Lam in grooter luyster.
Voor daerde 't nieuw Jerusalem van boven.
Kom/ Heer/ op dat wy u meer eerlwigh loven.

AMEN.

FINIS.

Digitized by Google

PROEFKEN
VAN
HEMEL-STOFFEN:

Beſtaende

In eenige Geeſtelijcke Geſangen:

DOOR

SIMON SIMONIDES.

Epheſ. 5: 19.

Spreekende onder malkanderen met Pſalmen/Loſſangen/ en geeſtelijcke Liedekens / ſingende/ en pſalmerende den Heere in uwe herten.

Digitized by Google

Digitized by Google

LOF-SANGH,

Tot prijs van Godts Goetheydt:

Op de stemme van Psalm 65. Men looft uw' Heer met stemmen reyne, &c.

1.

MIjn herte jnnight/ en 't sal voel mijn lippen/ Psal. 45:2.
Ontgrenden tot Godts lof/
Een danckbaer vreughde-lied ontslippen/
Sijn goetheydt ist mijn stof.
Een deught die in Godts heerlijck wesen
Gelijck een sterr' uyt blinckt/
Kan wel een toon sijns uyt-gelesen
Wie lieffelijcker ki inckt?

2.

Mijn Godt! ons arme Kinderlingen
Betaeght die alderneest/
Hier dat wy Aerde-wormkens singen,
Hier een deughdet gerst:
Ons dorre zielen neer-gebogen
En in het stof gesuyght
Alleenlijck vinden tot verhogen
Stof in uw goedigheyt.

3.

Uw' Majesteyt doet ons verschricken
En voor uw' grootheydts eer,
Waer voor self sy 's Hemels oogen blicken/ Esa. 6:3/4.
Staen wy beschaemt veel meer/
Uw' groote macht doet ons verslagen
Uw' recht stuyt ons te grondt,
Wie kan uw' strenge gramschap dragen?
Uw' Raedt sluyt ons de mondt.

4.

Al wat in u is/ Heer der Heeren!
Bezeught ons maer vreese aen;
Waer wy niet genoegh sullen wy eeren
Uw' gunst waer voor wy staen/
Die doet ons dorre zielen rysen/
En heft ons van de grondt,
Dies willen wy voor danck belysen/
Uw' heer en met de mondt.

O geest

5.

O goetheydt! eb'le koninginne
Ootfbekend' boven al/
Mijns Heeren deughden/ stiert mijn sinnen
t'Wijl ick uw' roemen sal:
Gezegent moet hy eeuwigh wesen
Die uw' altoos besat
Ghy oock zijt eeuwighlijck gepresen
Ons hooghste vreughd/ en schat.

6.

Wat han uw' deughd de lipkens ruygen.
Wer sinderkens noch teer
Selfs die aen s' Moeders borsten zuygen/
Laet melden uwe eer;
Want van uw' is ons sijn en leven
En van de Boosten af
Suit ghy ons voyder niet begeven/
Tot aen het donck're graf.

7.

Wat dan die frissche Jongelingen
En soete Maeghden-rey
Oock vrolick t'uwer eere singen;
Wat Man en Vrouw herbey
Uw' goedt, en d'oude, grijs van hayren
Oock treden in den rangh,
En haer genegentheydt beclaeren
Met af-gesloofden sangh.

8.

Eer dat wy waren en bestonden
Eph. 1:4/5. Hadt ghy al uw' beslandt,
Psal. 139: 14/15/16. Ja voor des Werelds bouw/ en gronden
Waert ghy/ o waerdighst' pandt!
1. Pet. 1:7. Uyt uw' is al ons heyl geresen/
1. Joh. 4:14. En in den tijdt hebt ghy
Uw' gunst weelbuldigh ons bewesen/
Wies loten hop uw' lijf.

9.

Psal. 71:17. Ghy waert ons hp van Mat en Luyren,
Es. 44:1/2 Uw' handt selfs nam ons op/
Ghy hebt ons oock tot aller uyren
Bewaricht/ en tot den top
Gevoert van dapsere zegeningen
Na lichaem en na ziel/
Die ons gestadighlijck omringen
En volgen op de hiel.

O loost

10.

O looft haer al ghy Menschen Sonen;
En volghtt der hepl'ge Choor
Die uw' met suicke hemels-toonen
Gantsch wacker treden voor.
Looft Godt, sijn goetheydt is bestendigh — Psal. 136.
Indien ghy 't niet en doet
Ghy hoort Godts eer al veel te schendigh
En toont een quaedt gemoet.

11.

Foy! die haer eygen nesten rooven — Hab. 1:16.
En hussen haer handt — Job 31:27.
En voor haer eygen Afgodt stooven
Een swarten offer-brandt;
Sal men des Heeren soo vergeten?
En torsijn onder-gangh
Sich selfs stoutmoedighlijck toe-meten/
Waer Godt van komt de danck?

12.

Wie will dan haer verdiensten roemen?
Die 't is schopt met de voet
Dit Hemels-kindt, en is te doemen/
Waer geen/ 't zij opgevoet
Ee Gad, en d'Askelonsche straten/ — 1. Sam. 11:20.
Asdodier, Philistijn,
En die des waerheydts toorts-licht haten/
Een Vriendt Godts saen 't niet sijn.

13.

't Is Ottmoet wel een Genaden-zetel — Exod. 25: 17/18.
Een Zoen-dack op-gerecht
In Salems Hut/ maer te vermetel
Heeft hy der † Knechten Knecht
Voor een Verdienst-stoel hy versonnen/ — † De Paus van Romen
O swooden Antichrist!
Dat sijn verdichtsten eerst begonnen
Waer 't Volck Godts niet van wist.

14.

Wilt ghy Godts eygen uyt-spraeck hooren/
Let wat er door de wolck
Door eene stemme tot de ooren
Klonck van sijn trouwen Tolck
Om dit oock Israël te leeren;
Barmhertigh, Liefden-rijck,
Vergevend' is de Heer der Heeren, — Exod. 34: 5/6/7.
Dien niemandt is gelijck.

15.

Wel aen/ mijn Ziel! mist dit behyden/
Wat dit uw' Lof-sangh zy/
Stemt hier in toe met d' oude tyden/
Houde uw' van Babel vry;
En ghy/ mijn Koningh hoogh verheven!
Laet uw' dit Herr'lijcks Liedt
Daer in top uw' genade geven
Den prijs/ mis haegen niet.

16.

En even 't wijst de Roock-pylaren
Van onse danckbaerheydt
Tot uw' ten Hemel opwaerts varen/
Soo laet uw' goedigheydt
Soo even hier van ons verheven
Aen het gebeyck en schuit
Van onse swarte Veder geven
Verschooninghy/ en gedult.

17.

Haer deughd is coomlaer boven maten;
Wie maerkte soo een waerdy/
Waer in sy kon haer lof bevaten?
De lucht die heeft haer perck,
De blonde Son loopt door haer cringen/
't Eer-schutsel is behendt/
Haer wijs is maghtigh/ Heer! te singen
Uw' goetheydt sonder endt.

S. Simonides.

De natuyrlijcke swartheydt, en tegen-gestelde schoonheydt der Geestelijcke Bruydt.

Op de wijse van Psalm 50.

Godt die der Goden Heer is, spreken sal, &c.

Ick ben swart, doch lieflijck.
Cant. 1:5.

Sangh.

Jer. 13:23. Cant. 1:5.

GEen Moriaen van buyt soo swart gerooft
Als na de ziel Adams afvalligh krooft
De swarte tent, in regen starcgh en winde/
Van Kedars volck/ hier geen gelijck sy vinde/

Digitized by Google

Ja wie is machtich ons daer meer te stelle/
Daer hale by 't ruijsmachtige Kindt der Helle?

Tegen-sangh:

De Geestelijcke Bruydt spreeckt.

Ick was swiick een, soo swart als roock en roet — 1.Cor. 6:11
Maer smaedt my niet/ ick ben weer door het bloedt — Cant. 1:6.
Gewasschen van mijn goedertieren Heer
En noemt my dan geene Morinne meer
Mijn Ieſus heeft die smaedt van my genomen — Epheſ. 5: 26/27.
En my de naem doen van sijn Bruydt bekomen.

Toe-sangen:

Behelsende een toe-juychinge der Geestelijcke Maeghden.

1.

Wie is't/ die sich soo lupster-rijck vertoont — Cant. 3:6.
Met Maiesteyt en heerlijckheydt gecroont?
Verciert al-om in Koninghlijck cieraet? — Pſal. 45: 9/ 10/11/12/ 13/14/15.
Wie is't/ die daer soo wol van glans opgaet?
Is dat die swart? ey sietse daer eens grijsen
Soo schoon, dat niets by haer is te gelijcken.

2.

Men rei byp al de Heuchlijckheden op
Het witte sneeuw op Salmons hooge top — Pſal. 68:15.
't Schoon elpen-been, en het helmoozijsch wit — Cant. 2:2.
Daer in het blaeckt der haeffte Lely sit/ — Cant. 4:2.
Of sich vertoont in cepne Lam're vachten.
Een is niet by haer suyverheyde te achten.

3.

Men swijgh de pronck van Salomons gordijn — Cant. 1:5.
Of watter moozts moght schoon en keurlijck sijn
Een gelt hier niet/ de Koninghlijcke Bruydt
Streckt boven al noch gantsch beminlijck uyt..
Het Duyf ken gaeh sijn hals ooch wel verstecken — Pſal. 68:14.
Maer haeren glans niet maerder is hier gesehen.

4.

Hoe schoon de Son deed' blincken haeren kuyf,
Soo mint het noch de Geestelijcke Duyf
Met haer cieraet, veel schoonder toonend' als — Cant. 5:2.
Die veertjens aen het schoonste Duyf kens hals
Weer blinckend'/ als de Son daer op morgh schuynen
Als 't Goudt, gemenght met heldere Robynen. — Pſal. 68:14.

5.

Cant.3:11. Komt/ Burgeren van Zion! en beschouwt
Psal.45:10. De Vorsten-bruydt, en Koninghlijcke Vrouw
Die na haer smaeckt een meerder glants ontsingh/
Met anders als na een verbonthering
Esai.52:1/2. De goude Son komt tzaken voor het duysker
Met meerder glans en aengenamer lupster.

In het op-gaen na Godts Huys.

Zucht en Bede/ op de Lof-sangh van Simeon: Nu laet ghy Heer overcht, &c.

1.

MIn Koninghs en mijn Heer
Sie hier u Dienst- { knecht / maegt } weer
Verreyt om toe te treden
Tot uwen Heyl'gen Bergh
Buytwel te smaed en regh
Al uwe goedigheden.

2.

Ick haste met uw' inroyde
En binnen Zions poort
Mijn ziele te vermaken;
Mocht ick naer/ goede Godt
Gelijck benaemde rot
Uw' heyligdoommen naken!

3.

Maer 'k vind' my aenstis en gaer/
Grimm/ eylaes! om daer
In uw' gesicht te komen
En uwen grooten naem
En uyt-gekeyden faem
Te pryssen met de Broomen.

4.

Hab.1:13. Ghy zijt de reynheydt self
Jer.7:9/10. En binnen uw' gewelf
Jos.2:15. Konde ghy 't onreyn niet houden
Esai.1:12/ Uw' ziele walghtet van/
13/14. Och my waer blijft ick dan
Belaen met soo veel schulden.

5.

Sal ick dy/ Heer! een last

Als

Als een onbekt'lijck Gast
In 't midden myner vyanden
Myn sinnen / sal ick daer/
Myn hp de hepl' ge Schaer
Ook duysteren saten vinden?

6.

Het is een oude wet
Voor Israel geset
Dat yder dem Heer te nad'ren
Als met een gift en pande
Gewonden in haer handt/
Soo 't scheen ook de Vad'ren.

Exod. 23: 15.

7.

Maer hy...! ick hebbe niet
En offer noch al pet
Het kan uw' ja misshagen/
Och Godt! wat doe ick dan?
Sal ick my scheyden van
Den Vyanden/ en verdragen

8.

In mijn gebodes-plicht?
Soo loop ick tegens 't licht
En wet van uw' gebooden
En of ick daer verscheen
Wat is 't of steen op steen
Heer sat/ en hoopt op hoopen/

9.

Wat' ziele tot verdryet?
Licht bangigh mijn ziel daer niet
Heer leevens/ en gevoelen
Als die daer in het duyst
Heer-leggen in den kuyl
Bedeckt met zarck en stoelen.

10.

O Heer mijn hoop was geen
Soo ghy niet rust en steen
Rondt door uw' woogde verbeecken/
En lepden met u handt
Voor 't droogh en dorstigh landt/
Ontspronghen water-beken.

Psal. 29:5.
Psal. 104:
10/11.

11.

O Godt! toont ook u maeght
Ontreent myn ziel/ verfaeght
Dat harde harde/ set open
De ad'ren van mijn oogh
Haer die nu dooy/ en drooghe

Eens rijck van tranen loopen.]

12.

En gijp mijn ziel! schept moedt/
Want onse Godt is goedt/
Ja groot van goedigheden/
Soo gijp u sonde en schult
Belijdt/ sp heeft gedult/
Treedt toe/ en zijt te vreden.

13.

Hebt gijp gedwaelt/ siet daer
't Licht op den Handelaer
Om uw te recht te brengen/
Hebt gijp u Rock beklad?
Sier daer is't heptigh nat
Om op uw ziel te sprengen.

14.

Jau/ Godt! hier door verkloeckt/
Treedt toe mijn ziel/ en soeckt
Uw gunst seer hoogh gepresen
Psal.25:4/ Sprengh op haer 't heptigh nat/
5/12. En laet haer 't rechte padt
Doch werden aen-gewesen.

15.

'k Beken/ ick hen niet waert
Dat ick soudt zijn verpaert
Dp u verhoorers Scharen/
Maer mach ick niet na dp
Luc.15:13. Staen/ laet van heere mp
Mijn smert aen uw verklaren.

16.

Geneest mijn sondigh hert/
Verlicht mijn angst en smert/
En leert mp dpne wegen;
En laet geen afgrijsen merck
Mp dpuden na uw' sterck
Om uwen dienst te plegen.

17.

Maer dat ick bidde meest
Jn Heer desselve Geest
Die Simeon aenwoerde/
Luc.2:27. En tot den Tempel bracht:
O dat die selve kracht
Mijn loome ziel doch roerde!

18.

'k Hadt in de op-gangh dan
Doch die verwachtingh/ van

De

Die ſien het hept des Heeren
Het Kindeken/ Godt-menſch:
Waert ſoo/ ich hadt mijn wenſch
En 't hoogſte van mijn begeeren.

ZIELS-WORSTELINGH:

In het naderen tot des Heeren heylige Avondtmael, met de overwinninge des Geloofs.

Op de wyſe van Pſalm 24. De aerd' is onſes Godts voorwaer, &c.

1.

WIe ſalder waert/ wie ſal O Godt
Op-treden tot u heyligh ſlot
Om daer u goedigheyt te ſmaken/
Wie ſal aen uwen tonden dis
Die wol van hept en zegen is
Tot ſpeiſe zielen trooſt genaken?

2.

Ick weet/ O Heer! het is de Man
Opgeruymt van hert/ en ſuyver van
Gedenckenſheyt/ en verkeert de wegen/
Het is't/ O Godt! en anders geen
Die ghy verkieſt/ hy is't alleen
Die uw' gheuchte ſal ſien in zegen.

3.

Uw' tafel houwt een reynen Wijn
En ghy/ Heer! wilt gheheylight zijn
In al uw' hemelſche beweten/
Het rot der Godtbeloofen ſal
Met 't volck/ uw, waerde/ en lieftal
Van uwe gunſte nimmer deten.

4.

Verſtout ſich een verwaenden Geeſt
Te naken tot u Bruyloſs-Feeſt
En ongeciert aldaer te komen
Uw' Godtelijcke oogen-ſtraet,
Voor-ſtrevende de gantſche zael
Heeft ſoo een Gaſt wel haeſt vernomen.

5.

Uw' Boden ſtaen ook by der handt

Om hem te kopſen aen een kant/
En waſt aen handt en voet gebonden
Te werpen in den jammer-kuyl
Daer noit gheklagh/ en noit gheſucht
Bekandt ſtrecken voor de ſonden.

6.

Indien ghy nu/ reyn-oogde Godt!
Uwe wouldt' vergeten ſulck een lot
Gelijck mijn ſonden wel zijn waerdigh
Mijn loon en ſouldt' niet beter zijn
En 't moeſt gewogen in de pijn
Noch voepen/ Godt ghy zijt rechtwaerdigh.

7.

Wouldt' ghy my ſtricken tot een baeck
Ps. 78: 29/30. Aen uw' gherechticheydt, ter wraeck
Van uw' geſchonden bondt en panden
Ghy ſloeghtt my daer ick neder ſat
En 't bloedt met uwe handt'ren at
Noch niet vermoghen dan mijn vanden.

8.

Heeft ſoo uw' grimmigheydt gheſlaecht
Wanneer een Man onnoozel taeckt
2. Sam. 6. Met handen onbedachtt geſlagen/
Schoon ſockten ernſt/ aen d' hept'ge riſt/
Job 9: 2. Wel ſoo uw' tuchte dan de tuchtt
Met my/ waer volghden my geen plagen?

9.

Ghy moecht mijn ziel op-eyſchen daer
En 't lijf in een Gedenck-pylaer
Een baeck van and'ren doen verkeeren/
Op dat het hupſchetachtigh volck/
Uyt ſoo een ongewoone Tolck,
Uw' Vreeſe beter moechte leeren.

10.

Maer hoe mijn ziel/ te ſeer beroert!
Hoe blind' ick u dus hert' verhoert
In 't overmoegen van Godts rechten?
Heel heere ſlaf hoor deſe ſtondt
Wasſt met Godts trooſt' lijck hept-verbondt
't Heert neer gebogen/ op te rechten.

11.

Dat eyſchtt beſonder deſe tijdt
En 't ſeeſt/ daer ghy gheroepen zijt
Uyt tor-gherechtde verrechtuuren
In d'aſſy aan ongeloovigheydt/
Daer onder het behollen leydt

Weer

Weer op te wecken door 't aenschouwen.

12.

Op laet eens inwiphen uw' gesicht
We maniet door/ jnne vol van licht
En hepl en troost sult ghy die vinden!
Siet daer het Woordt/ siet daer de Wijn/
Die eenich'le Liefde-panden zijn
Van onsen Heer aen sijn Beminden.

13.

Siet! sich ist alst een nieuwe blijcks!
Wel hier en is niet vreesselijck/
Maer alles is hier vol van zegen/
En lieft/ en gunst/ en vreed/ en hepl
Al t'samen sonder een ge pepl
Door 't bloedt van Godes Soon bekregen.

14.

Geen and're stem/ geen ander woordt
En weert op dese plaets gehoort
Als/ goedertieren, vol genaden
Is Zions Heer/ gemoet van gebult
Vergetende de sond' en schult
Wes Aendaers/ angstigh en verslagen.

15.

Siet! dat is 't noch dat jou epsicht weerst/
Een treurig'/ en benauwden Geest
Die sal/ die haer hem niet mist hongren/
Dat is de gave/ die jm macht/
Dat is het offer/ dat jm acht:
Wel aen/ mijn ziel! wilt niet vertragen.

16.

En vindt ghy niet het geen ghy woudt
En dat de Wet af-epsicht/ maffrontout
Daerom noch niet/ voelt ghy uw sonden/
Hier is een waerde Medecijn
Tot tichtenis van uwe pijn/
Hier is een Balsem voor uw wonden.

17.

Een beeck van suyp'rend Harte-bloedt;
Gelooft maer/ en jijt wel gemoedt/
Hoopt op u Godt/ waerom te vreesen?
Dat is de sternaem, maer gesthiedt
In 't nieuw Verbondt, en vreest doch niet, Luc. 1:30/ 2/10.
In Jesus is uw heyl gereest. Mat. 28:5.

18.

Vindt ghy uw gave niet volmaeckt/
Wel weert dat sulcks wel Simei inspreckt

Digitized by Google

Daer uydt/ en blinde/ en kreupel offer
In Godes Tempel toe-gebracht/
Dan sijne hoogheydt wert verlacht
In Calf/ en Beer/ en Bul/ en Doffen.

19.

Heb.12:22. Maer Zion kendt die strengheydt niet/
Alwaer men selfs geroepen siet/
En blind'/ en lamm'/ en vol gebreken
Verwachtende/ dat des Hemels-heer
Cor.sijn barmhertigheden eer
Mat.9:2. Een hepel-woordt tot haer ziel mocht spreken.

20.

Wel aen/ mijn God! soo treedt ick toe
Flauw in my selfs/ en sucht'rens moe
Met vrindend' woert uw op te dragen/
Maer waerend' upt uw rijcke handt
Een gunst-betuijs en liefde-pandt;
Och laet mijn bede uw niet mis behagen.

De Christelijcke Loop-bane.

Op de stemme van de 10. Geboden. Heft op u hert, opent u ooren, &c.

1.

Heb.12:1/2. NIet ongelijck is 't s Menschen leven
Een cenbaen/ of een Loopers perck
Waer ongelijck de Menschen streven
1Cor.9:24. Elck na sijn voor-gestelde merck.

2.

Phil.3:13/14. Een Christen streckt sijn oogen leden
Upt 's werelds slijck-poel hemel-waert/
Phil.1:7:14. Het werelds kindt siet na beneden
En soeckt sijn deel hier op der aerde.

3.

Een schoone prijs is op-gehangen
1.Petr.1:4. Die nopt sal dagen of vergaen
Voor dien na boven streckt sijn gangen
Apoc.2:10. Belooft sijn ende van de baen.

4.

Prob.23:5. Maer waert daer op hier is te noemen
De prijs, die d'aerd' haer Loopers geeft
Een krans van sleghte Boter-bloemen

Dit

Die niet beſtendigh by ſich heeft. 1. Joan. 2: 17.

5.

O gunſtigh Godt! wendt ghy mijn oogen Pſal. 119: 36/37.
En voert mijn logge Geeſten aen Pſal. 25: 4/5
Na 's Hemels over-ſal'ge hoogen 12. en 27: 11
Om na dien maerden prijs te ſtaen. 143: 10.

6.

Mijn loopen Heer! ſtaet aen u treden/ Cant. 1: 4.
Waer ſonder ick ghezeel beſwijck/
Och wilt my doch uw handt toe-ſtrecken Pſal. 25: 9.
Dat ick niet ſmuk in't aerdſche ſlijck.

7.

Wilt my verexſchte krachten geven Pſal. 57: 3.
Om in uw wegen voort te gaen/ Pſa. 119: 25
Want ſiet Heer hoe mijn ſchenckels beven
Die voor het minſte hinderjen ſtaen.

8.

Och my! 'k ſal nimmer 't eynde kryegen/ 2. Chron. 20: 12.
't Zy ghy begunſtight mynen trede
Want ſiet! my na den aldem ſuygen
Op eichen voet-ſtap voort-geſet.

9.

'k Moet ſtorten/ eer ter halber wegen Jac. 3: 2.
En ſmoren in het gulle zant/
Een zy ghy Heer! tot my genegen Pſa. 116: 14
Wy ſtutten ſult voor uwe handt.

10.

Ja/ wilt g'Heer! op mijn traegheyt mercken Pſal. 51: 13.
Ghy mocht my voerpen uyt het perck/
Maer neen/ Godt! wilt my liever ſtercken Pſal. 138: 8.
En bevveren uw handen werck.

11.

Acht ſtaet doch uw Knecht hers hee toe/ 2 Cor. 1: 21.
Wilt met de Oly van uw Geeſt
Van den hooft-ſchedel tot de tee toe
Myn leden ſalven minſt en meeſt.

12.

Soo ſal hy wackerder voort loopen Cant. 1: 3.
En jnnchen hier in uw gena, Eſa. 40: 31.
En na 't uyt-eynd' der baene hoopen
Op kroon der heerlijckheyd' hier na.

Digitized by Google

De soetigheydt van de goede Wegh,
Volgens Prov. 4: 18.

Op de wyse van den 9. Psalm. Heer, ick wil u uyt 's herten grondt, &c.

1.

HOogt/bzonne zicl! het deughden-pade
Wysh. 3:15. Het weeck daer lepdt na d'Hemel-stadt/
Al is't gestadt voor enge reden/
Het mist noch niet zijn liefelijckheden.

2.

Het is geen naet/ en doncker spoor
Psal. 97: 11/9. Gelijck het werelds Labirint geeft voor/
Maer vol van licht/ en vzeed'/ en zegen/
Verminnelijck boven alle wegen.

3.

De glans/ die selfs Godes Sunne voorstraelt/
Oock hier gantsch lieffelijcken daelt/
Wysh. 4:18. En steedts al wassend' meerder bronnden
Als 't licht des daeghs tot eichen stonden.

4.

Al gaet 't schoon gelijck niet op/
Het klimpt allenst hemts tot den top/
En rust niet/ eer 't tot troost der Vzomen
Zp tot het middagh-gunst gekomen.

5.

Och Hemels Liefs-man! treedt dan aen
Met voor u vogen 't licht op-gaen
Het welck uw sonder langh te beyden
In 's Hemels vzeughden in sal leyden/

6.

Voor 't eeuwighlijck sal stille staen;
Treedt/ Hemels-wandelaer! treedt aen
En ruyght in Godes goedigheden
Die u hier te gemoete treden.

7.

De dagh die komt/ en nadert al
Dies 't volle licht eens vzengen sal/
Apoc. 21:25. En een gewenschte klaerheyt geven
Daer nacht en schijnt van zp verdzeven.

Van

Van het verſlagen Hert:

Op de wyſe van den 100. Pſalm. Ghy volckeren des aerdtrijcks al, &c.

1.

O Heer! ghy hebt ons doen verſtaen
Dat u twee Huyſen ſtonden aen
En die van ongelijcken aerdt
Doch voor u achtingh beyde' vermaerdt.

2.

't Een iſt in't zaligh Opper-rijck,
Maer 't ander dit gantſch ongelijck/
Iſt in de nederige Geeſt
En die ſich voor u waerdt vreeſt.

3.

Ghy dorst niet alſo de Grooten hier/
Die d'Armen hoop verraden ſchier/
Te groot, als datſe klopten aen
Het Hutjen van den armen Man.

4.

O neen/ de kleynheyde u behaeghde/ Luc. 1:48.
En d'Arme zijn't/ na wien ghy vraeghde/
Tot die brenght ghy u Vrienden-groet, Matt. 5:3.
Ick ſegh/ die arm zijn van gemoet.

5.

Alwaer ghy ſoo een ziele vindt Pſal. 34:19.
Die iſt voor u/ Heer! wel bemindt/
En daer men ſoo beklaeghd ſijn ſchult
Daer vindt men ſekerlijck gedult.

6.

Ghy woont in't Heyligh, en in't hoogh Eſai. 57:15.
Maer ſlaet nochtans een gunſtigh oogh Pſal. 113: 5/6.
Op 't nedrigh hert, dat u ontſiet
En weygert dat u gunſte niet. Pſa. 145:14

7.

Men hoort alvaer u Vrienden-klop, Apoc. 3:20.
En mits de Heere-deur gaet op
Soo komt ghy in/ en troost de ziel, Eſai. 66:5.
Die ſchier in wanhoop ſtonden viel.

8.

Daer recht ghy aen een Hemels-feeſt, Luc. 1:53.

En

En ſchaft dien bitteren ban Geeſt
Een Hemelis Man/ een Engels Broodt
Dat kracht heeft tegen Hel en Doodt.

9.

Kiet/ Menſch! al is de Hemel-trans
Heer hoogh van ons/ ſoo is nochtans
De poort ſeer laegh, en d'ingangh naert
Gebonden in het nedrigh hert.

10.

Esa.66:1. Wel/ Heer! nerwijl ghy daer u ruſt
Wilt nemen/ en u herten luſt,
Soo ſchicht mijn hert eerſt ſoo/ en dan
Maeckt daer oock uwe woninghe van.

LYDENS-VRUCHT,

Vertoont en voor-geſtelt in het voorbeeldt van *een boetvaerdige Ziele*, ſich vernederende onder de Tucht-roede des Alderhooghſten.

Te ſingen op de ſtemme van Pſalm 130.
Uyt den diepten, ô Heere, &c.

1.

O Ffchoon/ de doodbe campen
Heer ſtrengh aen alle kant
Wit dorre rif aenklampen/
Soo ſullenſe mijn handt
Noch niet van't Harp-tuygh weeren
Noch binden toe mijn mondt
Om mynen Godt te eeren
In deeſ benauwden ſtondt.

2.

Ick will u roem verheffen
Mijn toevlucht in den noodt!
Of my uw pylen treffen
Uw trouw is noch ſeer groot;
En 'k winde ſtof in 't midden
Van uwe grimmigheen
Met bidden hert t'aenbidden
Uw goetheydts diepte teen.

In Hell

3

'k Heb in voorgaende Jaren
Veel Oceanen beſocht
Veel Wateren door-baren
En veel van plaets en locht,
Verwiſſelt/ onverdroten
Tot Moor en Barber roe/
Maer nopt meer gunſt genoten
Als onder deſe roe.

4.

'k Beſocht doen Rijck en Landen
Maer 'k bleef my ſelver vremt.
'Ick ſagh onpeerlijcke Stranden
Maer 't hert was ongetemt,
'k Sagh Barbaren en Mooren
Die na het hoogh gebiedt
Van 's Hemels-Heer niet hooren/
Maer ſelver beter niet.

5.

'Ick ſach de verre volcken
Selfs verre van myn Godt
En d'ongh-gherechte wolcken
Maer hzerm van ſijn Gebodt;
De Zee met al haer plaſſchen
Hoe vol van nat ſy biel
Waer niet genoegh te waſſchen
De ſmetten van myn ziel.

6.

Sy die ter Zee gaen varen
Verneerchen voor en naer
Godts wond'ren/ op de baren;
Soo ſpudt de Harpenaer.
Maer/ Heer/ u groote wercken
Waren geringh voor my
En ſonder dit te merken;
Sach haer myn oogh door-hy.

Pſal. 107: 23/24.

7.

Maer 't geen myn oogen ſagen
Doen blind'lingh's over 't hooft/
Dat leerden my deſe dagen
Dies/ Heer/ myn ziel u looft
't Kruys maeckte my ondanckbaer
Myn ſware ſonden al
En deed myn ziele klaghtich
Verwerren haer verval.

8.

O wycken vol van zegen!
Schoon smertelijck vooꝛt vlieght
(Wats aen de ramp gelegen?)
Die soo een soet gepeyps
Mijn hert gebracht te binnen
En tot het reijsen padt
Heft aen-gemoedt mijn sinnen
Na 't Hemels Wyde-stadt.

9.

Gij moeter moedelijck wesen
Indien mijn ziel beswiert
Van 't sonden quaedt genesen
Soudt moeten/en geneert
Gij waeren vooꝛt ernstig herte
De zal'ge medecijn,
Welkoom dan uyt uw smerte
En aengename pijn!

10.

Ja/'k durf u welkom heeten
Die hebt het beste goedt
Uijt sonder u vergeten/
Gedwaelt op mijn gemoedt
Schoon of gij 't lijf doet suchten
'k Ontrouw nijt van u niet
Ick ken de zal'ge vruchten
Die men vooꝛt u geniet.

11.

'k Heb sinnen vol van zeeren
En jammerlijck belaen
Te doen den wil des Heeren
En in sijn Rijck te gaen/
Als vaꝛt van all' ellenden
Uyt stoꝛten in den kuyl
Daer weeps sonder enden
En eeuwigh tijck gejuyl.

12.

Heer! slaet, ick will het dragen,
Maer: heylight ook u slagh,
Dat ick in uw' behagen
Het myne scheppen mach/
Versterckt mijn vooꝛt uw krachtens
Op dat mijn ziele, stijt
En sonder wanhoops klachten
Rust onder uwe wil.

En

13.

En is noch niet gheteert
Het eynde van mijn ſmert/
Soo laet met d'ellends-ſtroomen
Oock waſſen in mijn hert;
De vloedt van uw genade
Beſoecke mp met u heyl,
En dat mp vroegh, en ſpade
Uw trooſt-ſpraeck niet en feyl.

14.

Ghy: tweet/ hoe langh/ O Heere!
't Pantſt aen mijn lettaen geſtelt/
En waer ghy t'uwer eere
Wedt uber mp gewelt/
Wel aen/ ick ben te vreden/
Of lidt-tot lidt verſterfs/
Soo na 't vergaen der leden
Mijn ziel u ruſt maer erft.

Kinder-ſuchjen,

Op de wyſe van den Lof-ſangh Maria.

Mijn ziel maeckt groot den Heer, &c.

1.

GOdt van het heylich Aardt
Daer ſitty op u verlaet/
Mijn Schjnes-heer van het hoven
Uwe Kindeckens begeer
Als uwe hyffandy/ Heer/
Aan ſyne jonge jaren.

2.

De Neught is ſlibber glat
En duyſter licht van het pade
En 't ſpoor van u geweſen.
De ſonden zijn gemeyn
En 't Kruddeken is kleyn
Der genen die uw vreeſen.

3.

Wit dal is vol gevaer/
Een ſorg'lyck Dook-huſ/ daer
Ontallyche diwael-ſporen
En duyſent hromuen zijn/

Q 9 Een

Digitized by Google

Een donckere Woestijn
Daer menigh gaet verloren.

4.

Gyhjpt mp dan by de handt
En wijst mp 't Vaderlandt
Door dese Wildernissen/
Laet uwe Wil en Wet
Een licht zyn voor mijn tredt
Om 't zie-hey! niet te missen.

5.

Uw heyl' ge vreese doet
Verheerschen mijn gemoedt/
Uw liefde voor mijn sinnen
Wat ick van desen dagh
Uw als mijn Vader magh
Gansch teederlijck beminnen.

6.

Daer by soo stelt oock hoogh
En waerdigh in mijn oogh.
Mijn Ouders en daer neven
De Broeders van mijn jeught/
Die for de waere deughd
Sldy spoor en prickels geven.

7.

Recht voorts mijn ganschen gangh/
Al mijne dagen langh/
En na uw' trouw geleyde/
Door 's werelts donckre dal/
Schenckt mp een deel met al
De Schaepherts uwer weyde.

SANGSKENS

Op de Geboorte onses Heeren, gehecht achter eenige *Nieuw-jaers* wenschen, gemaeckt uyt naem der arme Weesskens tot *Rotterdam*, aen de liefd'-vruchtige en goedtdadighe Gemeynte der selver Stede.

Op het Iaer 1654.

Dit siet op de Broeder-

IEk will geen moordt-trompette steken/
Ick wil van bloedt noch oorlogh spreken/

Noch

Noch ook van dulle Broed'ren haet:
Ick wil de Wede-woyst ontmoeten/
En met eerbiedigheydt begroeten/
Schoon in sijn knechtelijck gewaet.

twisten tusschen de Onse en Engelsche Natie, doen woedende.

2.

O welkom/ welkom Ziel-behoeder/
Emanuel, gewenschte Broeder/
Nu soo veel Eeuwen toe-gesydt!
O Davids Hoon/ en Davids Heere/
Begluurt met heerlijckheydt en eere/
Selfs in u meeste ned'righeydt!

3.

O Heer van alles/ Hoyst van boven!
Hoe leghje dus by 't Veer verschoven?
O Eygenaer der ganscher Aerdt!
Is't er nu nauw een Hoy-buys wooz uw'/
Waer 't alles is/ en van/ en dooz uw,?
Woorwaer het Volck is uw's niet waert.

4.

Uw' daerdt/ O Bethlem! is te vloecken/
Wie sould' hier Asse als Koningh soecken/
Op domme Beesten in een stal?
Soo sonder eenige vertroostingh?
In een verachte Beesse-woonstingh?
Maer Heer ghy sijt 't uw' selwer al.

5.

O barre Winter/ schoyt u vlagen/
En slaeckt uw' hoyst en hagel-dagen/
Op die hier soo verachtelijck leydt
In vuylste vodden in-gewonden/
Jn Heer en Koningh van tyde en stonden/
Sijn Scepter is van eeuwigheydt.

6.

O Sion! pluck/ en stroop nu palmen/
En valght de vreughte-gebooste-galmen
Van 't hoogh verheven Hemels Hof/
O Sion! wilt u kleed'ren scheuren
Om daer sijn naemlose eer'n te deuren
Met hoogh verheffingh van sijn lof.

7.

Maer wie sal ons het Huyse vroogen?
Strelt uw' het Sterr'-licht wooz uw' oogen/
Het Sterr'-licht van Godts heyligh Woozdt/
Volgh maer die glinsterende stralen
Soo konje nimmermeer verdwalen/
Gaet op dat helder licht voor-dooz.

Digitized by Google

8.

En wozdtie niet gewaer het Kuypsje?
Het is getreckent met een kruysje/
Ons spoeda en armoe woonter in/
De Werelt zijnder Erfgenamen/
En die de noodt en kommer pramen/
Dat smeeren is het gantsch gesin.

9.

Gaet heen/ en opent daer uw' hoff'ren/
Wilt daer uw' Godt/ en Koningh off'ren/
Die uyt des Hemels hoogh gebeuf
Uw' arme zielen koma verrijcken/
En laet'et aen de Weesen blijcken/
Wat ossie woensch aen Jesus self.

10.

Uw' hoyt is uyt hem broost gerefen/
En laets! wy waren arme Weesen/
Wy lagen in den Helschen Poel:
Hy soend' ons weder met den Vader/
In hem soo durven wy nu nader
Toe-treden tot Godes Vrede-stoel.

11.

Hy sagh ons bloedt-schuit met rebaunen/
En wilt dit Kindeken om-armen/
En kust/ en druckt het aen uw hert:
Laet Hel/ en Werelt dan wy woeden/
Laet bruysen d'hooge water-vloeden/
Hy is ons troost in angst en smert.

Een ander op de Geboorte JESU CHRISTI.

Op de wyse van den 24. Psalm. De aerd' is onses Godts voorwaer, &c.

Gemaeckt op het Jaer 1656, by de selve occasie.

1.

O Wast ick nu geheelijck rongh!
Hoe riep ick uyt/ hoe mild/ hoe songh
Ick/ groote Godt/ uw goedigheden/
Hoe soud' ick met een hoogen toon

Digitized by Google

Wm deughden/ groote Hemel Soon
Wooz 't ooz der Volckeren ontleden!

2.

O waer ick nu geheeliick ooz
Om na der Cherubinen Chooz
Te luyst'ren/ en haer lof-gesangen!
Geen toon/ ô Jesu! is my soet/
Als daer ick uwe naem ontmoet/
Wiens liefd' mijn ziel gantsch heeft bevangen.

3.

O waer ick nu geheeliick oogh
Om dit soo heerlijck vertoogh
Aendachtighlijcken aen te schouwen!
Soo in de lucht van 't Heyl-verbondt
Uw ooge selfs genoegen vondt/
O Cherubins, sculdt my behouwen?

4.

O Jesu! 'k vindt dit heyl te groot
Om in't begrijp van sangh en noodt
Te paten/ 'k vindt vooz al mijn sinnen
Hier veel'ns genoegh/ en noch te veel/
'k Vindt stof vooz oogh/ en ooz/en heel/
Waer sal ick uwen lof ontginnen?

5.

Ick vindt in deese gewenschte nacht
Veer wonder-baden uyt-gewracht
Als in de scheppingh aller dingen/
Het Schepsel spreen Schepper baert/
Het Vleysch hier met den Hemel paert/
Wie kan dat wond'ren wonder singen?

6.

O Wonder-nacht, onder wiens kleedt
Een swaert godtsyn/ soo groot Prophect/
En Vorst/ en Priesterr lendt verscholen/
Het licht der alderblijdtste dagh
Wy uyt het minst niet halen mach:
De Son sal 't Aerdtrijck doen're holen/

7.

Soo raer niet beengen in het licht/
Of setten oock vooz het gesicht
't Gezegent Taedt van Davids lenden/
Langh van de Vaderen vermacht;
O Nacht, met wien de donck're Nacht
Van wolck en schaduwen sal enden!

8.

Het Aerdtrijck sagh geen dageraet

Digitized by Google

Als haer nu naeſt te moghten ſtaet/
Waer in twee Sonnen ſtillen tpſen/
De Son haeſt billick met haer ſtaet/
Als mydigh/ dat een nieuwe Star/
Dit heyl de Volck'ren aen ſal wpſen.

9.

Hier leydt met 't ſwacke vleeſch bekleedt
Des Hemels Heer/ om d'Appel-boet
Van d'eerſte Ouderen te boeren/
Hier leydt hy/ die in't Hof beloofd
Dat plett'ren het Serpentijſch hooft/
En treden onder ſyne voeten.

10.

O heyligh Kindt, O Wonder-ſpruyt,
Ghy reeckt myjn ziel ten boeſem wpt/
Ick volgh op 't ſpoor van d'Heyl'ren voeten/
Om uw in Bethlems lage Schuer/
Waer door ick in uw Hemel-guer
Met blyder heyt en ſtem te groeten.

11.

O welkom, welkom, Davids Soon,
Myjn waerdſte pandt/ en eere-kroon/
Omfanght van my dit Liefde-teecken.
Dat ick myjn lip aen d'uwe druck/
Soet Kindeken! by dat geluck
Ick alles dyerk en ſtyade reecken.

12.

Myjn doze ziel heeft langh geſchreyt
Na uwe tegenwoordigheydt/
Heer wilt ghy nu/ hier wil ick ſterven/
Ick ſie in uw geboozte-dagh/
Waer op ick willigh heyden mach/
So 'k uw heb/ Heer/ wat kan ick derven?

Noch een ander,

Op de tuyſe van den Aof-ſangh Simeons.

Nu laet ghy Heer oprecht, &c.

Op't Jaer 1657.

O Welkomme dagh!
Waer in ons' ooge ſagh
Gezegent upt de moeicken/
Der Vad'ren langhe wenſch,
Emanuel, Godt-menſch
Een heyl van alle hoecken!

O heyl

Digitized by Google

2. O heyl onpeylbaer! baer
Des Hemels zal'ge Schaer
Baer over ſelfs verwondert/
Op ſtet/ mijn ziel! hier tepdt
In eene krib en ſtijgt
Die in den Hemel donderd.
3. O Wat geheymenis!
Hier op een ſtroye wijs
Des Hemels Heer te vinden/
Te ſien Godt overvleeſt!
O wonder dat mijn geeſt
Een Hemel op kan winden!
4. Dey ſepldet my nu niet
Aen kracht/ om met een Liedt
Een heyligh Liedt t'ontfangen/
Den grooten Vrede-vorſt
Waer na mijn ziele dorſt/
Beluſt op Lof-gelangen.
5. Mijn Godt! al legſt ghy hier
Van al de Werelde ſtijer
Verſchopt en wegh geſchoven/
Op eene Hoy-bus neer/
'k Segh noch/ mijn Godt! mijn Heer!
'k Wil uw voor eeuwigh loven.
6. Ick ſtoor my ganſchlijck niet
Jn't geen mijn oogen ſiet
Een krib, noch ſlechte doecken,
Maer latende de Schaer
Jn d'Herbergh, loop ick naer
Uw Stal om u te ſoecken.
7. O nedrigh Bethlehem,
Helfs niet Jeruſalem
Op dp uw vergeleken/
Waelt/ Koningh! van uw Throon!
De groote Davids Soon
Doet Bethlem 't hooft op-ſteken.
8. O arme Stal! mijn luſt!
Hut baer mijn Heylaadt ruſt!
Mijn dunckt geen cupene Zalen
Van eenigh Vorſt'lijck Huys
Dp uw/ verbeelden kluys!
Den prijs en konnen halen.
9. Terwijl g' in uw' bewat
Den aldergrootſten ſchat:
Voor my, 'k wil graegh beſuchten
Mijn wenſchen binnen uw

Digitized by Google

Verrnpdelijck/ en schuwen
Van d'dertyden dupten.
10. O Kribbeken, waer in
Des Hemels lust/ en sin
Gerustlijck tepdt te slapen!
Ghy houdt hem die mijn ziel
Alleenelijck geviel/
Waer inne lust hun rapen.
11. 't Is nergens my soo mop
Als met mijn Heer in't Hoy,
En in sijn arm te ruslen/
Tijghr sacht in playm en voer,
O dert'te mitsyen meer/
Hier isst/ dar my han lusten.
12. O Zions Burgery
Begreest uw neterus my
Om eere te bewysen
Aen 't nieuw-geborren Kindt;
Waeghr ghy hoe daernen't vindt?
De Sterre sal't uw wysen.

ROUW-NOTEN,

Over de haestige, en beklaeghlijcke doodt van den seer Eerwaerdigen,

D. GEORGIUS COSTIUS,

In sijn leven Predicant in de Kercke van ROTTERDAM.

In den Heere ontslapen den 30. van Ougst-maende 1655.

Gestelt op den toon van den 39. Psalm.

* Dit siet op den laetsten text by D. Costium ghepredickt, uyt Psalm 39. 5.

MAeckt* my, ô Heer! mijns levens maet bekendt,
En welck sy myner dagen endt,
Dat ick verstae het perck my voor-gestelt
Want ghy mijn dagen hebt getelt.
Soo spraeh onse Tolck (eertyts ons) uyt Davids mondt
Als hy't laetst voor den Heere stondt.

2.

Dit was sijn bee, dit was sijn sutte Leer

Te

Digitized by Google

Te bidden van des Hemels Heer.
Godt heeft ooch als uyt sijn Throon verklaert
Uw * korte dagen hier op aerdt
Zijn maer een handt-breedt, ydelheydt, en niet,
Een [illegible]om die haest'lijck henen schiet.
3. Wt 10 de Godts-spraeck, dits O Menschy! uwe tijdt
Dat ghy al-hier op aerden zijt,
Godt rondder voor de oogen van het Volck
In't voorbeeldt van haer trouwen Tolck,
Hy gaf bezet aen d'onverwachte Doodt
Die hem een pijl in't herte schoot/
4. Niet onverwacht, want dit geschaegh uyt siet/
Trof onbevaecht des Doodts-pijl niet/
Wie in het Huys des Heeren hielt de wacht
Soud' die niet blyrigh nemen acht
Op eygen Ziel? en beyden op het lot
Ons Menschen eens besteynt van Godt?
5. Sijn dorpel groete hem frisch en gesondt,
Maer haest'lijck door de Doodt gewondt/
Noch naulicklicks sat hy te ruysten neer,
Of ruste by des Hemels Heer,
Tusschen gelontheydt en de laetste saick
Was naulicklick een oogenblick.
6. Inon dit gesloten mondt, ô Christen-schaer!
Nu roepen in het openbaer/
En dat verkondten voor ons aller oor/
Hy soud' versoecken stil gehoor/
En seggen/ datter tusschen doodt en fris
Niet meer dan eenen adem is.
7. O Rotterdam! vergeet doch nimmermeer
Dit voorbeeldt, dat u d'Opper-heer
In soo aensienlijck Hooft heeft laten sien/
Het mocht u morgen ook geschien/
Dat dese dagh soo hoogh-begaefde Ziel
Tot aller teecken oher-viel.
8. Bereydt u huys dan spoedigh, wie ghy zijt/
En leert doch dat ghy sterflijck zijt/
Uw' leven is glas-broos, vergancklijck/
Dits trouwe Godts-tolck is een Lijck/
Die g' op Godts-dagh soo kloeck en wacker saeght/
Die opmerckt heeft hem best beklaeght.

* Dit is het versken daer even op volgende, ook twee daghen na het overlyden D. Costy by my gepredickt.

FINIS.

Digitized by Google

ORDRE

Van de

Morgen-oeffeningen:

Op de eerſte Morgen-ſtondt van de Maendt.

1. Van de Godts-geleertheydt. Pag. 1.

Op de tweede Morgen-ſtondt.

2. Van de Heylige Schrifture. Pag. 6.

Op de derde Morgen-ſtondt.

3. Van GODT. Pag. 14.

Op de vierde Morgen-ſtondt.

4. Van de Scheppinge. Pag. 22.

Op de vyfde Morgen-ſtondt.

5. Van de Sonde en Straffe. Pag. 26.

Op de ſeſte Morgen-ſtondt.

6. Van Godts Voorſichtigheydt. Pag. 33.

Op de ſevende Morgen-ſtondt.

7. Van de Verkieſinge en Verwerpinge. Pag. 38.

Op de achſte Morgen-ſtondt.

8. Van Jeſus Chriſtus. Pag. 45.

Op de negende Morgen-ſtondt.

9. Van de Ampten Jeſu Chriſti. Pag. 50.

Op de thiende Morgen-ſtondt.

10. Van Chriſti Vernederinge. Pag. 56.

Op de elfde Morgen-ſtondt.

11. Van Chriſti Verhooginge. Pag. 63.

Op de twaelfde Morgen-ſtondt.

12. Van de Voldoeninge Chriſti. Pag. 69.

Op de dertbiende Morgen-ſtondt.

13. Van de Roepinge. Pag. 75.

Op de veertbiende Morgen-ſtondt.

14. Van den Vryen Wille. Pag. 81.

Op

Digitized by Google

Op de vijfthiende Morgen-ſtondt.
15. Van het Geloove. Pag. 87.
Op de ſeſthiende Morgen-ſtondt.
16. Van de Rechtvaerdighmakinge. Pag. 92.
Op de ſeventhiende Morgen-ſtondt.
17. Van de Aenneminge tot Kinderen. Pag. 98.
Op de achthiende Morgen-ſtondt.
18. Van de Heylighmakinge. Pag. 104.
Op de negenthiende Morgen-ſtondt.
19. Van de Heerlijckmakinge. Pag. 111.
Op de twintighſte Morgen-ſtondt.
20. Van de Kercke. Pag. 117.
Op de een-en-twintighſte Morgen-ſtondt.
21. Van de Kerckelijcke Bedieninge. Pag. 124.
Op de twee-en-twintighſte Morgen-ſtondt.
22. Van de Vyanden der Kercke. Pag. 132.
Op de drie-en-twintighſte Morgen-ſtondt.
23. Van het Verbondt Godts. Pag. 138.
Op de vier-en-twintighſte Morgen-ſtondt.
24. Van den Heyligen Doop. Pag. 144.
Op de vijf-en-twintighſte Morgen-ſtondt.
25. Van het Heylige Avondtmael. Pag. 151.
Op de ſes-en-twintighſte Morgen-ſtondt.
26. Van de Gemeynſchap der Heyligen. Pag. 157.
Op de ſeven-en-twintighſte Morgen-ſtondt.
27. Van de Overigheydt. Pag. 163.
Op de acht-en-twintighſte Morgen-ſtondt
28. Van de Godts-dienſt. Pag. 169.
Op de negen-en-twintighſte Morgen-ſtondt.
29. Van den Sabbath-dagh. Pag. 175.
Op de dertighſte Morgen-ſtondt.
30. Van de Staet na dit Leven. Pag. 181.
Op de een-en-dertighſte Morgen-ſtondt.
31. Van het laetſte Oordeel. Pag. 186.

Ordre

Digitized by Google

Middagh-oeffeningen.

Op de eerſte Middagh van de Maendt.

1. Het Leven in de Staet der onherboren nature. p. 197.
Op de tweede Middagh.
2. Het Leven der Weder-geboorte. pag. 204.
Op de derde Middagh.
3. Het Leven des Geloofs. pag. 211.
Op de vierde Middagh.
4. Het Leven der verſoeninge in Chriſto. pag. 217.
Op de vijfde Middagh.
5. Het Leven des Herten. pag. 224.
Op de ſeſte Middagh.
6. Het Leven der Godtzaligheydt. pag. 231.
Op de ſevende Middagh.
7. Het Leven in de Slaep-kamer. pag. 237.
Op de achteſte Middagh.
8. Het Leven in Gebeden. pag. 244.
Op de negende Middagh.
9. Het Leven des Herten met Godt. pag. 251.
Op de thiende Middagh.
10. Het Leven des Herten met Chriſtus de Middelaer. p. 260.
Op de elfde Middagh.
11. Het Leven in Tentatien. pag. 266.
Op de twaelfde Middagh.
12. Het Leven tot Godts eere. pag. 273.
Op de derthiende Middagh.
13. Het Leven in ons Beroep. pag. 280.
Op de veerthiende Middagh.
14. Het Leven in de Wereldt. pag. 286.
Op de vijfthiende Middagh.
15. Het Leven in het Houwelijck. pag. 292.
Op de ſeſthiende Middagh.
16. Het Leven in het Huyſgeſin. pag. 299.

Of

Digitized by Google

Op de seventhiende Middagh.
17. Het Leven in de Christelijcke Liefde. pag. 305
Op de achthiende Middagh.
18. Het Leven in Vrede. pag. 312.
Op de negenthiende Middagh.
19. Het Leven in Maeltijden. pag. 319.
Op de twintighste Middagh.
20. Het Leven in burgerlijcke Regeeringe. pag. 325.
Op de een-en-twintighste Middagh.
21. Het Leven in kerckelijcke Regeeringe. pag. 331.
Op de twee-en-twintighste Middagh.
22. Het Leven in openbare Godts-dienst. pag. 336.
Op de drie-en-twintighste Middagh.
23. Het Leven in de Heylige Sacramenten. pag. 342.
Op de vier-en-twintighste Middagh.
24. Het Leven in struyckelingen. pag. 349.
Op de vijf-en-twintighste Middagh.
25. Het Leven in Bysondere struyckelingen. pag. 356.
Op de ses-en-twintighste Middagh.
26. Het Leven in gemeyne plagen. pag. 362.
Op de seven-en-twintighste Middagh.
27. Het Leven in particuliere Ellend'. pag. 368.
Op de acht-en-twintighste Middagh.
28. Het Leven in een Biddagh. pag. 374.
Op de negen-en-twintighste Middagh.
29. Het Leven in Reformatie. pag. 381.
Op de dertighste Middagh.
30. Het Leven in Zegeningen. pag. 387.
Op de een-en-dertighste Middagh.
31. Het Leven in de Doodt. pag. 394.

Ordre van de

Avondt-oeffeningen.

Op de eerste Avondt-stondt van de Maendt.
1. Van Adam tot Abraham. pag. 407.

Op

Digitized by Google

Op de tweede Avondt-ſtondt.
Van Abraham tot Jacob. pag. 413.
Op de derde Avondt-ſtondt.
3. Van Jacob tot Joſeph. pag. 419.
Op de vierde Avondt-ſtondt.
4. Van Joſeph tot Moſes. pag. 425.
Op de vijfde Avondt-ſtondt.
5. Van Moſes tot Iſraels Uyt-t[illegible] pag. 432.
Op de ſeſte Avondt-ſtondt.
6. Van Iſraels Uyt-tocht tot Joſua. pag. 437.
Op de ſevende Avondt-ſtondt.
7. Van Joſua tot Gideon. pag. 443.
Op de achteſte Avondt-ſtondt.
8. Van Gideon tot Samuel. pag. 450.
Op de negende Avondt-ſtondt.
9. Van Samuel tot David. pag 456.
Op de thiende Avondt-ſtondt.
10. Van David tot Salomon. pag. 465.
Op de elfde Avondt-ſtondt.
11. Van Salomon tot Aſa. pag. 473.
Op de twaelfde Avondt-ſtondt.
12. Van Aſa tot Eliza. pag. 479
Op de derthiende Avondt-ſtondt.
13. Van Eliza tot Uzias. pag. 486.
Op de veerthiende Avondt-ſtondt.
14. Van Uzias tot Hiſkias. pag. 492.
Op de vijfthiende Avondt-ſtondt.
15. Van Hiſkias tot Joſias. pag. 497.
Op de ſeſthiende Avondt-ſtondt.
16. Van Joſias tot Nebucadnezar. pag. 502.
Op de ſeventhiende Avondt-ſtondt.
17. Van Nebucadnezar, tot het eynde van het Koninghrijcke Juda. pag. 507.
Op de achthiende Avondt-ſtondt.
18. Van Jeruſalems onder-gangh, tot de verloſſinge uyt Babel door Cyrus. pag. 513.

Op

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google